

Heydər Əliyev Fondu

NİZAMI GƏNGƏVİ

ƏSƏRLƏRİ
2 cildə

1-ci cild

NİZAMİ GƏNCƏVİ

Nizami Gəncəvi. Əsərləri, 2 cildə. 1-ci cild
Bakı, "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013, 780 səh.

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi tərəfindən təqdim olunan 2 cildliyinə şairin 5 poemadan ibarət "Xəmsə"si və lirik şeirləri daxil edilmişdir. 1-ci cild "Sirlər xəzinəsi", "Xosrov və Şirin", "Leyli və Məcnun" poemalarından və şairin lirik şeirlərindən ibarətdir.

"Sirlər xəzinəsi" poeması "Xəmsə"nin birinci kitabıdır. Bu əsərdə Nizami Gəncəvi qəddar şahları, hökmdarları ədalətli olmağa çağırmış, tənbelləri, ikiüzlüləri tənqid etmiş, halal zəhmətlə yaşayan sadə adamlara öz yüksək məhəbbətini bildirmişdir.

Nizami Gəncəvinin "Xosrov və Şirin" əsəri "Xəmsə"nin ikinci kitabıdır. Şair bu əsərində məhəbbətin böyüklüyünü, insan aqlını, düşüncəsini tərənnüm edərək əsrlərlə unudulmayan bədii surətlər, ədəbi qəhrəmanlar yaratmışdır. Bu qəhrəmanlar sırasında dünya ədəbiyyatı xəzinəsinin gözəl incisi olan Şirin öndə durur. Böyük mütəfəkkir şair bu poemasında həm də Şərq ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq əmək adamını – Fərhad surətini dərin məhəbbətlə qələmə almış, onu həm əmək, həm də eşq fədaisi kimi şahlara nümunə göstərmişdir.

"Leyli və Məcnun" "Xəmsə"nin üçüncü poemasıdır. Nizami Gəncəvi bu qədim məhəbbət əfsanəsinə ustad qələmi ilə bəzək vurmuş, onu bədii yüksəkliyə qaldırmışdır. Şairin yaratdığı bu məhəbbət dastanı dünya ədəbiyyatı xəzinəsinin ən qiymətli incisinə çevrilmişdir.

Nizami Gəncəvi "Xəmsə" ilə bərabər, ömrü boyu lirik şeirlər yazmış və iyirmi min beytlik bir divan tərtib etmişdir. Hal-hazırda əldə olmayan bu divandan yalnız bəzi nümunələr üzə çıxarılıb nəşr edilmişdir. Əldə olunan şeirlər içərisində qəsidələr, qezəllər və rübailər vardır. Yüksək sənətkarlıqla yaradılan və məzmun zənginliyi, ideya dərinliyi ilə diqqəti cəlb edən bu şeirlərə nikbin ruh hakimdir.

ISBN 978-9952-40-445-6
ISBN 978-9952-40-443-2

© "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013

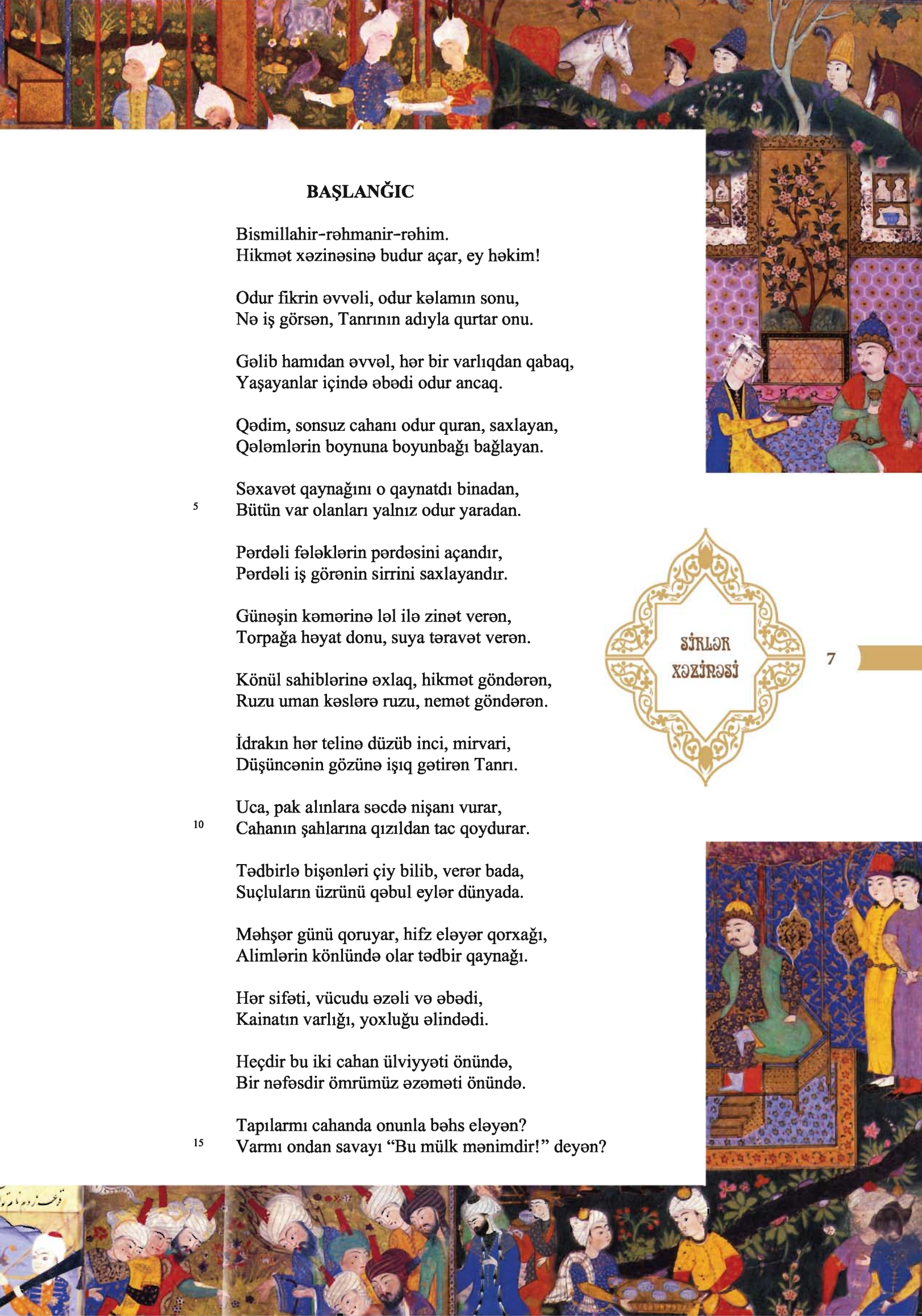
Şərq East
1986-ci ildən since 1986

BAKİ
2013

www.eastwest.az
www.fb.com/eastwest.az

SİRLƏR
XƏZİNƏSİ

BAŞLANGIÇ

Bismillahir-rəhmanir-rəhim.
Hikmət xəzinəsinə budur açar, ey həkim!

Odur fikrin əvvəli, odur kəlamın sonu,
Nə iş görsən, Tanrının adıyla qurtar onu.

Gəlib hamıdan əvvəl, hər bir varlıqdan qabaq,
Yaşayanlar içində əbədi odur ancaq.

Qədim, sonsuz cahanı odur quran, saxlayan,
Qələmlərin boynuna boyunbağı bağlayan.

5 Səxavət qaynağını o qaynatdı binadan,
Bütün var olanları yalnız odur yaradan.

Pərdəli fələklərin pərdəsini açandır,
Pərdəli iş görənin sirrini saxlayandır.

Günəşin kəmərinə ləl ilə zinət verən,
Torpağa həyat donu, suya təravət verən.

Könül sahiblərinə əxlaq, hikmət göndərən,
Ruzu uman kəslərə ruzu, nemət göndərən.

İdrakın hər telinə düzüb inci, mirvari,
Düşüncənin gözüne işıq gətirən Tanrı.

10 Uca, pak alınlara səcdə nişanı vurur,
Cahanın şahlarına qızıldan tac qoydurur.

Tədbirlə bişənləri çiy bilib, verər bada,
Suçluların üzrünü qəbul eylər dünyada.

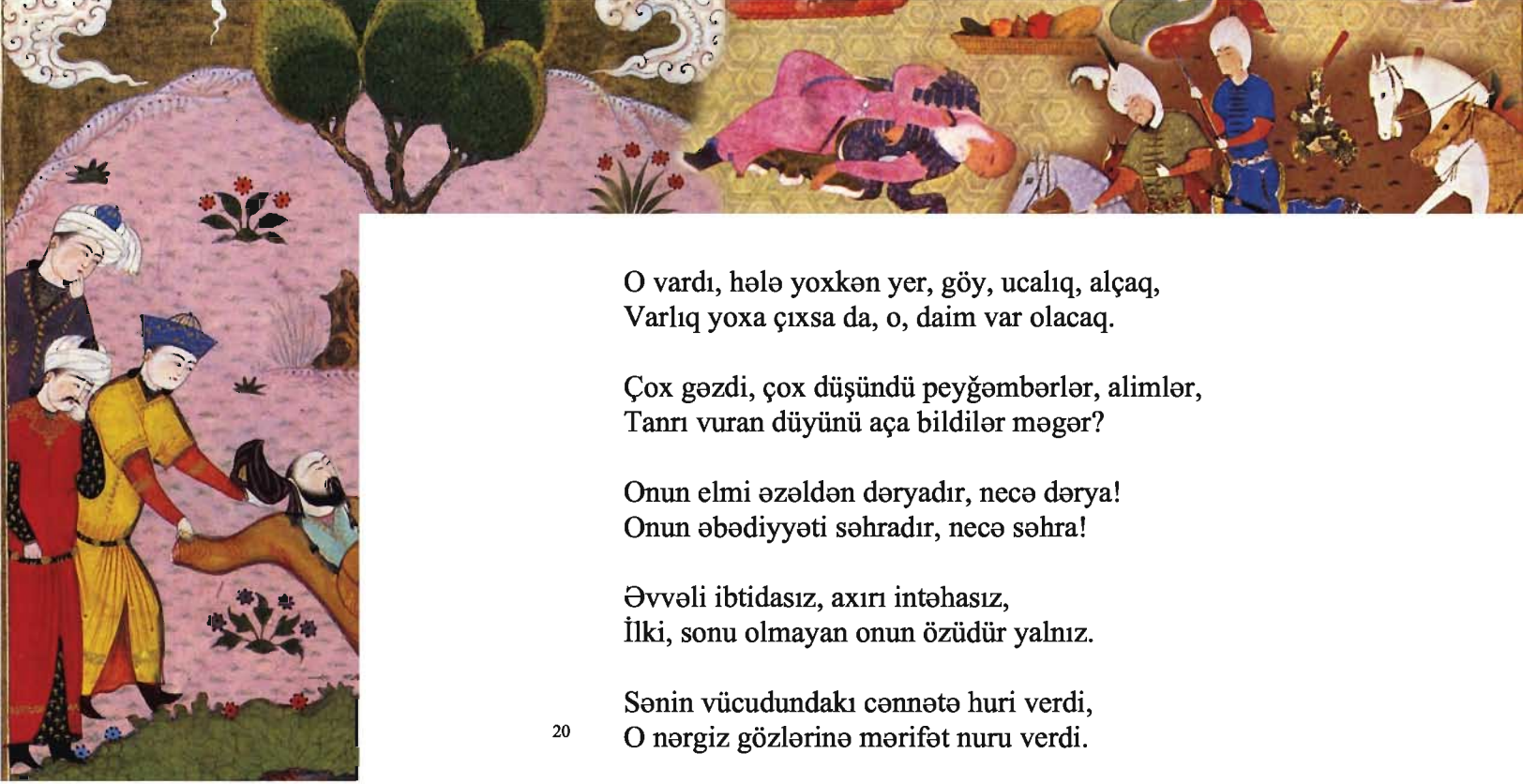
Məhşər günü qoruyar, hifz eləyər qorxağı,
Alimlərin könlündə olar tədbir qaynağı.

Hər sifəti, vücudu əzəli və əbədi,
Kainatın varlığı, yoxluğu əlindədi.

Heçdir bu iki cahan ülvyyəti önündə,
Bir nəfəsdir ömrümüz əzəməti önündə.

15 Tapıların cahanda onunla bəhs eləyən?
Varmı ondan savayı "Bu mülk mənimdir!" deyən?

O vardı, hələ yoxkən yer, göy, ucalıq, alçaq,
Varlıq yoxa çıxsada, o, daim var olacaq.

Çox gəzdi, çox düşündü peyğəmbərlər, alimlər,
Tanrı vuran dünyünü açabildilər mægər?

Onun elmi əzəldən dəryadır, necə dərya!
Onun əbədiyyəti səhradır, necə səhra!

Əvvəli ibtidasız, axırınıntəhasız,
İlki, sonu olmayan onun özüdür yalnız.

20 Sənin vücudundakı cənnətə huri verdi,
O nərgiz gözlərinə mərifət nuru verdi.

Dirilərin, sağların bütün kəşməkəşləri,
Yalnız Tanrıya təslim, Tanrı görür işləri.

Cahanda ondan savay hər şey gəldi-gedəri,
Yalnız odur əbədi, müqəddəsdir cövhəri.

Yerin kəməri dağlar, gültac qoyan torpaqlar,
Yalnız ona minnətdar, yalnız onu soraqlar.

Kərəmi nur dalında gizlənmişkən bir zaman,
Uzaqdı gül tikandan, şəkər isə qamışdan.

25 Elə ki, səxasıyla kəramət abad oldu,
Yoxluğun buxovundan bu varlıq azad oldu.

İki-üç viran kəndin solmuş Ayı, ölkəri,
Necə əngələ salmış əylənən fələkləri.

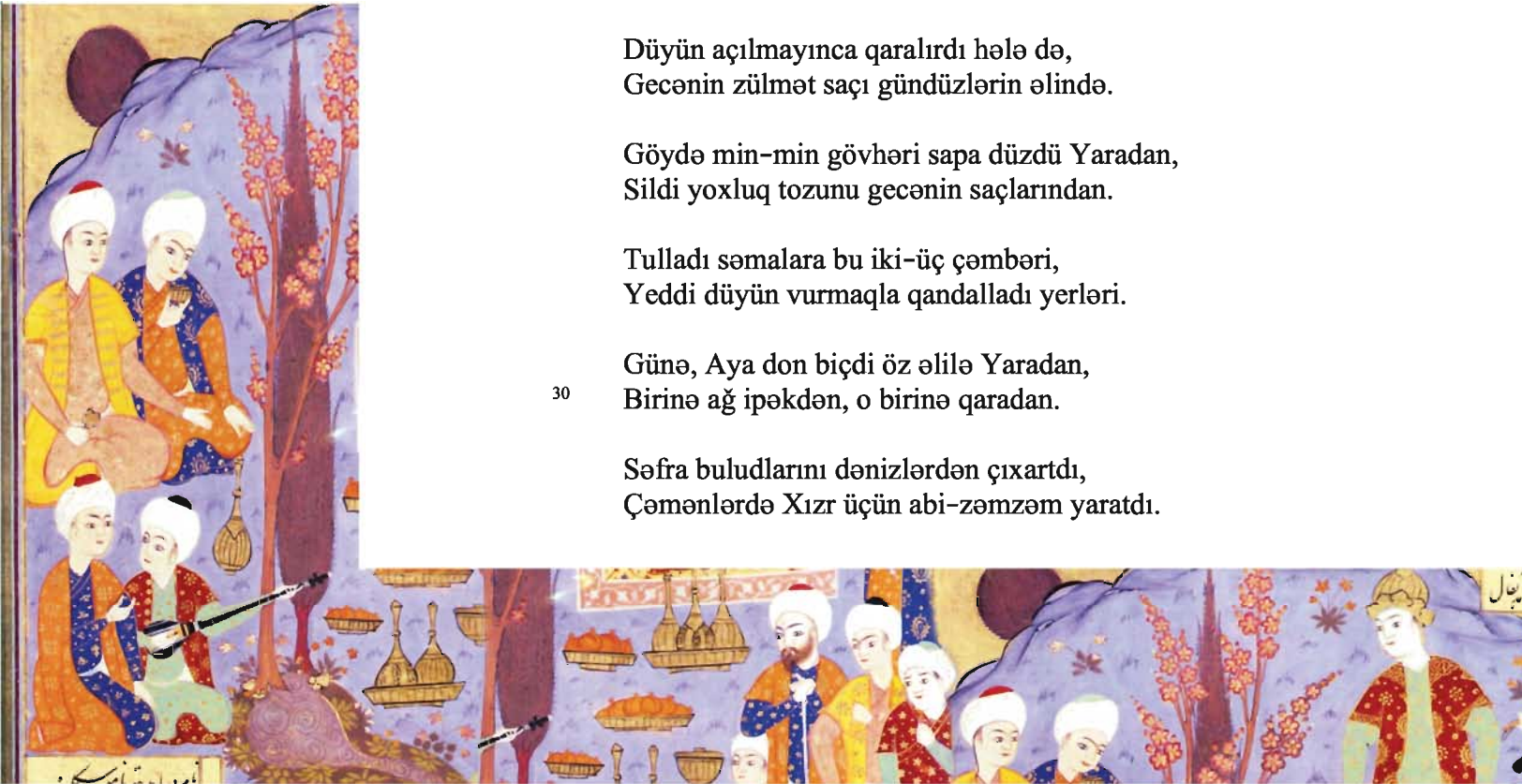
Düyük açılmayınca qaralırdı hələ də,
Gecənin zülmət saçı gündüzlərin əlində.

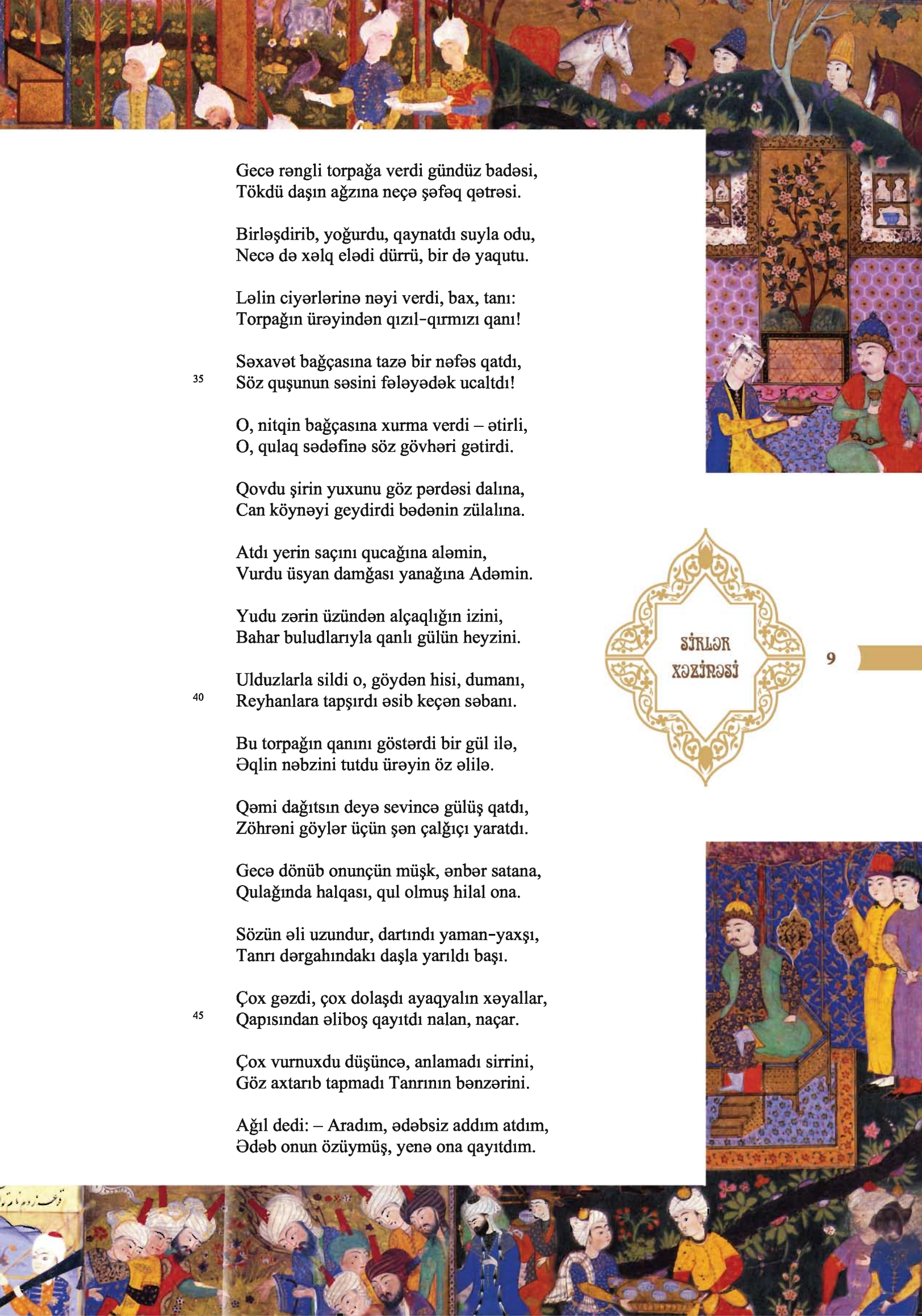
Göydə min-min gövhəri sapa düzdü Yaradan,
Sildi yoxluq tozunu gecənin saçlarından.

Tulladı səmalara bu iki-üç çəmbəri,
Yeddi düyük vurmaqla qandalladı yerləri.

30 Günə, Aya don biçdi öz əlilə Yaradan,
Birinə ağ ipəkdən, o birinə qaradan.

Səfra buludlarını dənizlərdən çıxartdı,
Çəmənlərdə Xızr üçün abi-zəməm yaratdı.

Gecə rəngli torpağa verdi gündüz badəsi,
Tökdü daşın ağzına neçə şəfəq qətrəsi.

Birləşdirib, yoğurdu, qaynatdı suyla odu,
Necə də xəlq elədi dürrü, bir də yaqutu.

Ləlin ciyərlərinə nəyi verdi, bax, tanı:
Torpağın ürəyindən qızıl-qırmızı qanı!

35 Səxavət bağçasına tazə bir nəfəs qatdı,
Söz quşunun səsini fələyədək ucaltdı!

O, nitqin bağçasına xurma verdi – ətirli,
O, qulaq sədəfinə söz gövhəri gətirdi.

Qovdu şirin yuxunu göz pərdəsi dalına,
Can köynəyi geydirdi bədənin zülalına.

Atdı yerin saçını qucağına aləmin,
Vurdu üsyan damğası yanağına Adəmin.

Yudu zərin üzündən alçaqlığın izini,
Bahar buludlarıyla qanlı gülün heyzini.

40 Ulduzlarla sildi o, göydən hisi, dumanı,
Reyhanlara tapşırırdı əsib keçən səbanı.

Bu torpağın qanını göstərdi bir gül ilə,
Əqlin nəbzini tutdu ürəyin öz əlilə.

Qəmi dağıtsın deyə sevincə gülüş qatdı,
Zöhrəni göylər üçün şən çalğıcı yaratdı.

Gecə dönüb onunçün müşk, ənbər satana,
Qulağında halqası, qul olmuş hilal ona.

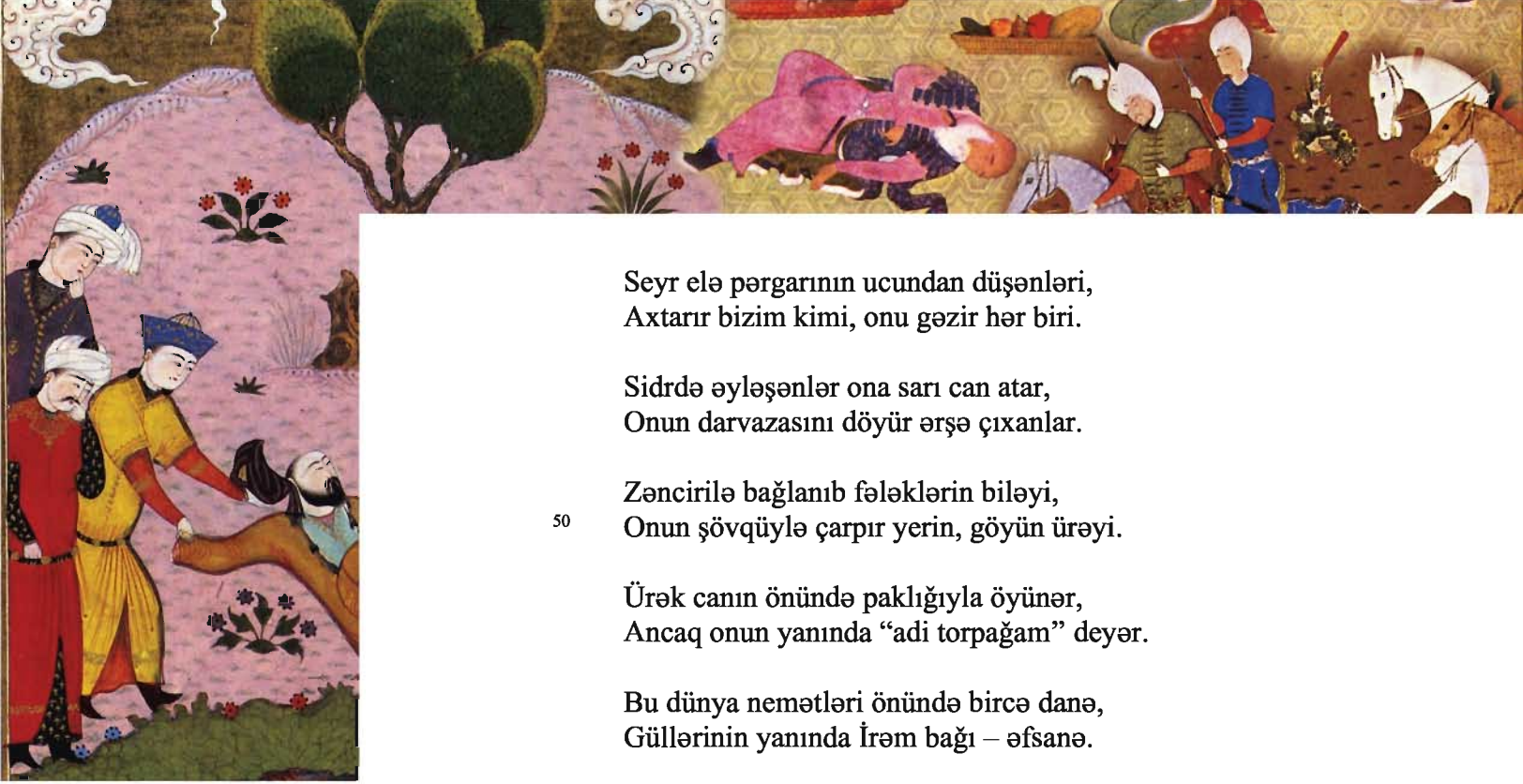
Sözün əli uzundur, dartındı yaman-yaxşı,
Tanrı dərğahındakı daşla yarıldı başı.

45 Çox gəzdi, çox dolaşdı ayaqyalın xəyallar,
Qapısından əliboş qayıtdı nalan, naçar.

Çox vurnuxdu düşüncə, anlamadı sirrini,
Göz axtarıb tapmadı Tanrının bənzərini.

Ağıl dedi: – Aradım, ədəbsiz addım atdım,
Ədəb onun özüymüş, yenə ona qayıtdım.

Seyr elə pərgarının ucundan düşənləri,
Axtarır bizim kimi, onu gəzir hər biri.

Sidrdə əyləşənlər ona sarı can atar,
Onun darvazasını döyür ərşə çıxanlar.

50 Zəncirilə bağlanıb fələklərin biləyi,
Onun şövqüylə çarpır yerin, göyün ürəyi.

Ürək canın önündə paklığıyla öyünər,
Ancaq onun yanında “adi torpağam” deyər.

Bu dünya nemətləri önündə bircə danə,
Güllərinin yanında İrəm bağı – əfsanə.

Nizaminin torpağı güc-qüvvət almış ondan,
Xırdaca bir danədir Tanrının dərgahından.

10

TÖVHİD VƏ MİNACAT

(*Tanrının birliyi haqqında və Ona yalvarış duası*)

Ey bütün varlıqlara bu dünyada can verən,
Gücsüz torpağa belə qanad verən, qan verən!

55 Bayrağının altında əyləşib bütün cahan,
Sən özündən doğuldun, biz sənin cəlalından.

Varlığında görünmür nə surət, nə də tərkib,
Heç kimə bənzəməzsən, de kim sənə bənzəyib?

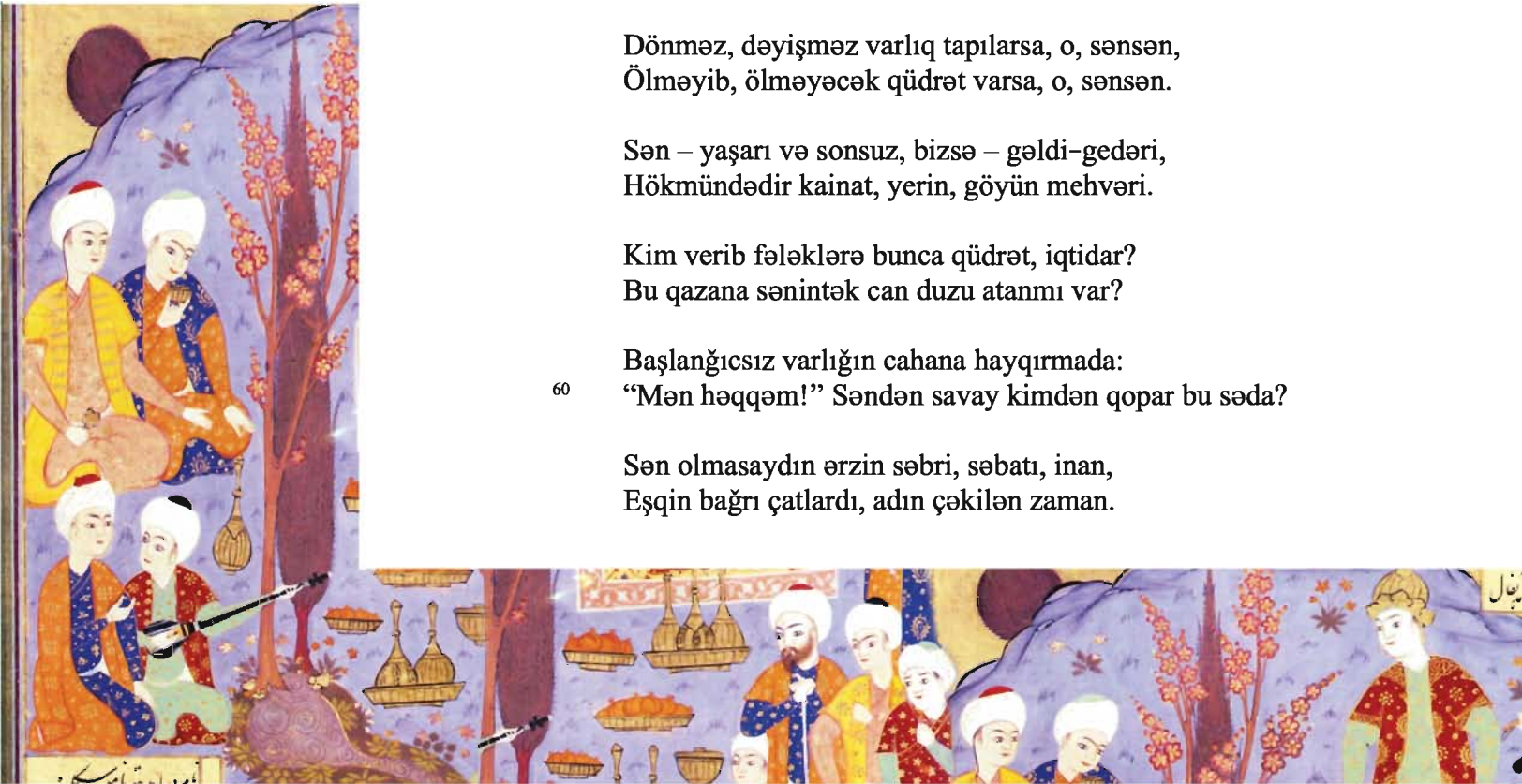
Dönməz, dəyişməz varlıq tapılırsa, o, sənsən,
Ölməyib, ölməyəcək qüdrət varsa, o, sənsən.

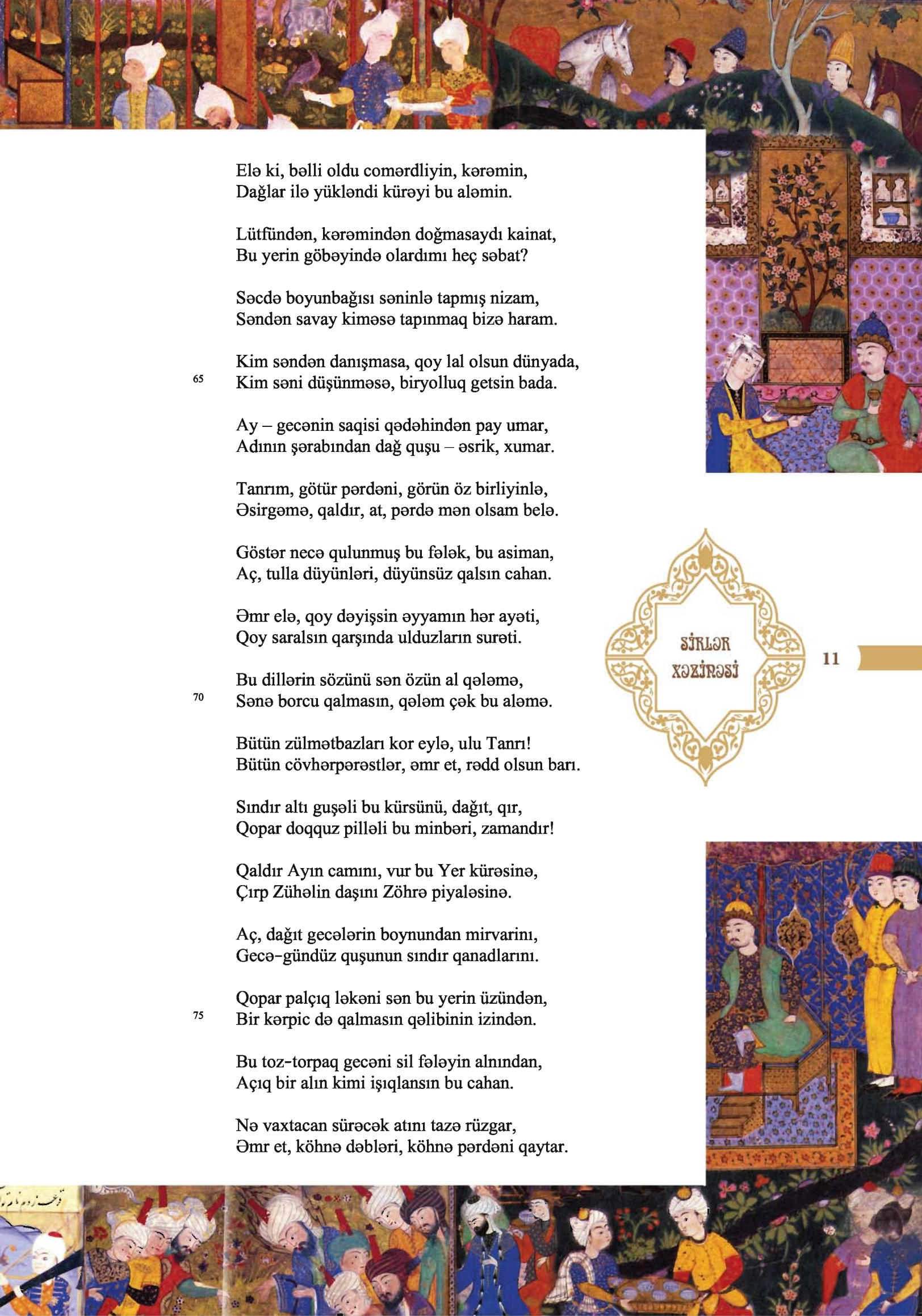
Sən – yaşarı və sonsuz, bizsə – gəldi-gedəri,
Hökmündədir kainat, yerin, göyün mehvəri.

Kim verib fələklərə bunca qüdrət, iqtidar?
Bu qazana sənintək can duzu atanmı var?

60 Başlanğıcsız varlığın cahana hayqırmada:
“Mən həqqəm!” Səndən savay kimdən qopar bu səda?

Sən olmasaydın ərzin səbri, səbatı, inan,
Eşqin bağı çatları, adın çəkilən zaman.

Elə ki, bəlli oldu comərdliyin, kərəmin,
Dağlar ilə yükləndi kürəyi bu aləmin.

Lütfündən, kərəmindən doğmasaydı kainat,
Bu yerin göbəyində olardımı heç səbat?

Səcdə boyunbağısı səninlə tapmış nizam,
Səndən savay kiməsə tapınmaq bizə haram.

65 Kim səndən danışmasa, qoy lal olsun dünyada,
Kim səni düşünməsə, biryolluq getsin bada.

Ay – gecənin saqisi qədəhindən pay umar,
Adının şərabından dağ quşu – əsrək, xumar.

Tanrım, götür pərdəni, görün öz birliyinlə,
Əsirgəmə, qaldır, at, pərdə mən olsam belə.

Göstər necə qulunmuş bu fələk, bu asiman,
Aç, tulla düyünləri, düyünsüz qalsın cahan.

Əmr elə, qoy dəyişsin əyyamın hər ayəti,
Qoy saralsın qarşında ulduzların surəti.

70 Bu dillərin sözünü sən özün al qələmə,
Sənə borcu qalmasın, qələm çək bu aləmə.

Bütün zülmətəbazları kor eylə, ulu Tanrı!
Bütün cövhərpərəstlər, əmr et, rədd olsun barı.

Sındır altı guşəli bu kürsünü, dağıt, qır,
Qopar doqquz pilləli bu minbəri, zamandır!

Qaldır Ayın camını, vur bu Yer kürəsinə,
Çırp Zühəlin daşını Zöhrə piyaləsinə.

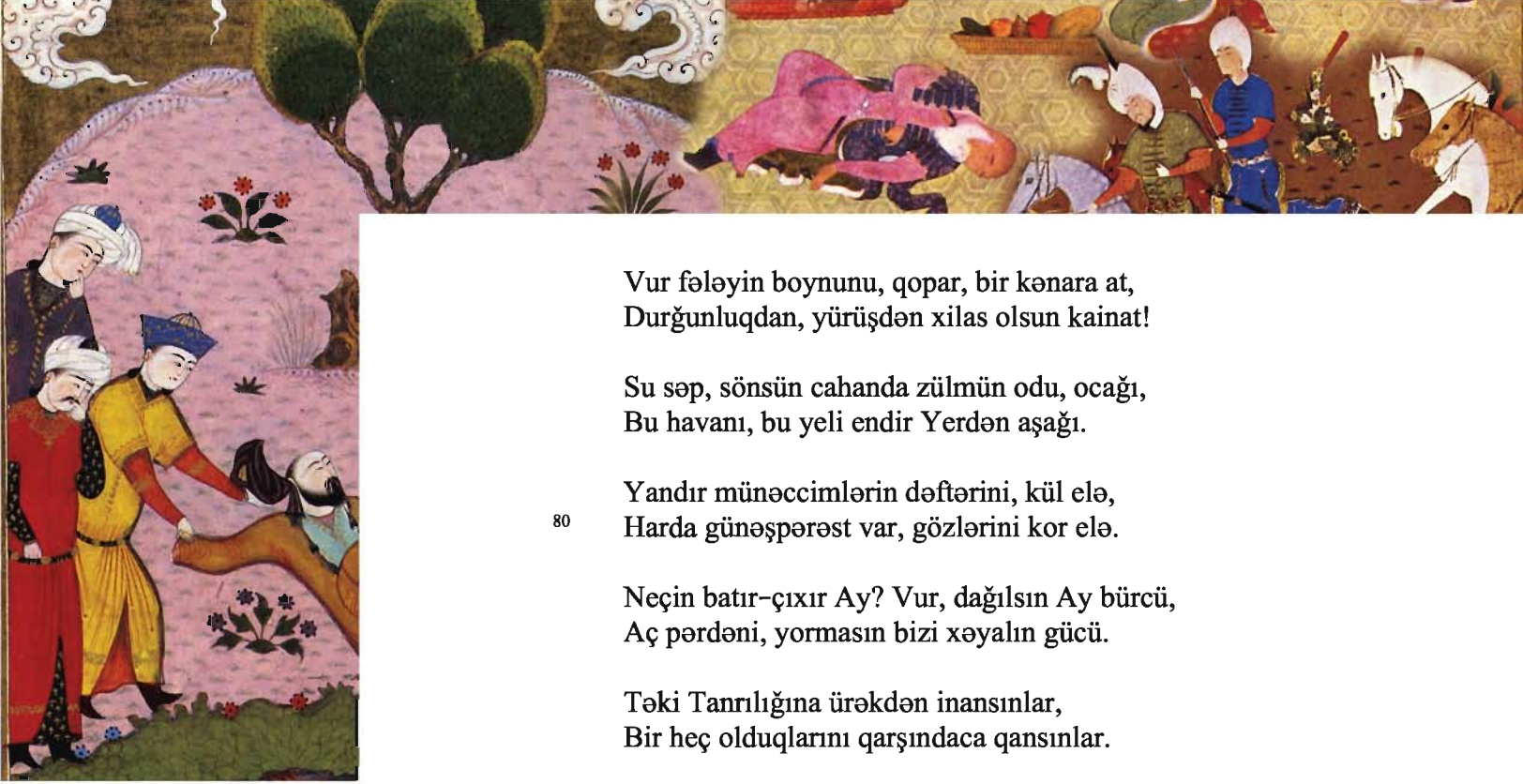
Aç, dağıt gecələrin boynundan mirvarını,
Gecə-gündüz quşunun sındır qanadlarını.

75 Qopar palçıq ləkəni sən bu yerin üzündən,
Bir kərpic də qalmasın qəlbinin izindən.

Bu toz-torpaq gecəni sil fələyin alnından,
Açıq bir alın kimi işıqlansın bu cahan.

Nə vaxtacan sürəcək atını tazə rüzgar,
Əmr et, köhnə dəbləri, köhnə pərdəni qaytar.

Vur fələyin boynunu, qopar, bir kənara at,
Durğunluqdan, yürüsdən xilas olsun kainat!

Su səp, sönsün cahanda zülmün odu, ocağı,
Bu havanı, bu yeli endir Yerdən aşağı.

80 Yandır münəccimlərin dəftərini, kül elə,
Harda günəşpərəst var, gözlərini kor elə.

Neçin batır-çixır Ay? Vur, dağılsın Ay bürcü,
Aç pərdəni, yormasın bizi xəyalın gücü.

Təki Tanrılığna ürəkdən inansınlar,
Bir heç olduqlarını qarşındaca qansınlar.

Çoxumuza qıyırsan. Qırılan çox, batan çox,
Fəqət səndən gileyə heç bir kəsin üzü yox.

Tök qanını, çək dara! Kim səndən hesab istər?
Kimin haqqı çatar ki, qımıldansın tük qədər?

85 Nitqə gələn insana könül zövqü verənsən,
Hər cana idrak adlı yanar məşəl verən sən!

Hökmün ilə uzanır gecənin mənzilləri,
Gedən günlər əmrinlə bir də qayıdar geri.

Səndən nə öyrəndi çərx? Daim sabit qalmağı!
Dirilik suyu aldı səndən bu dünya bağı.

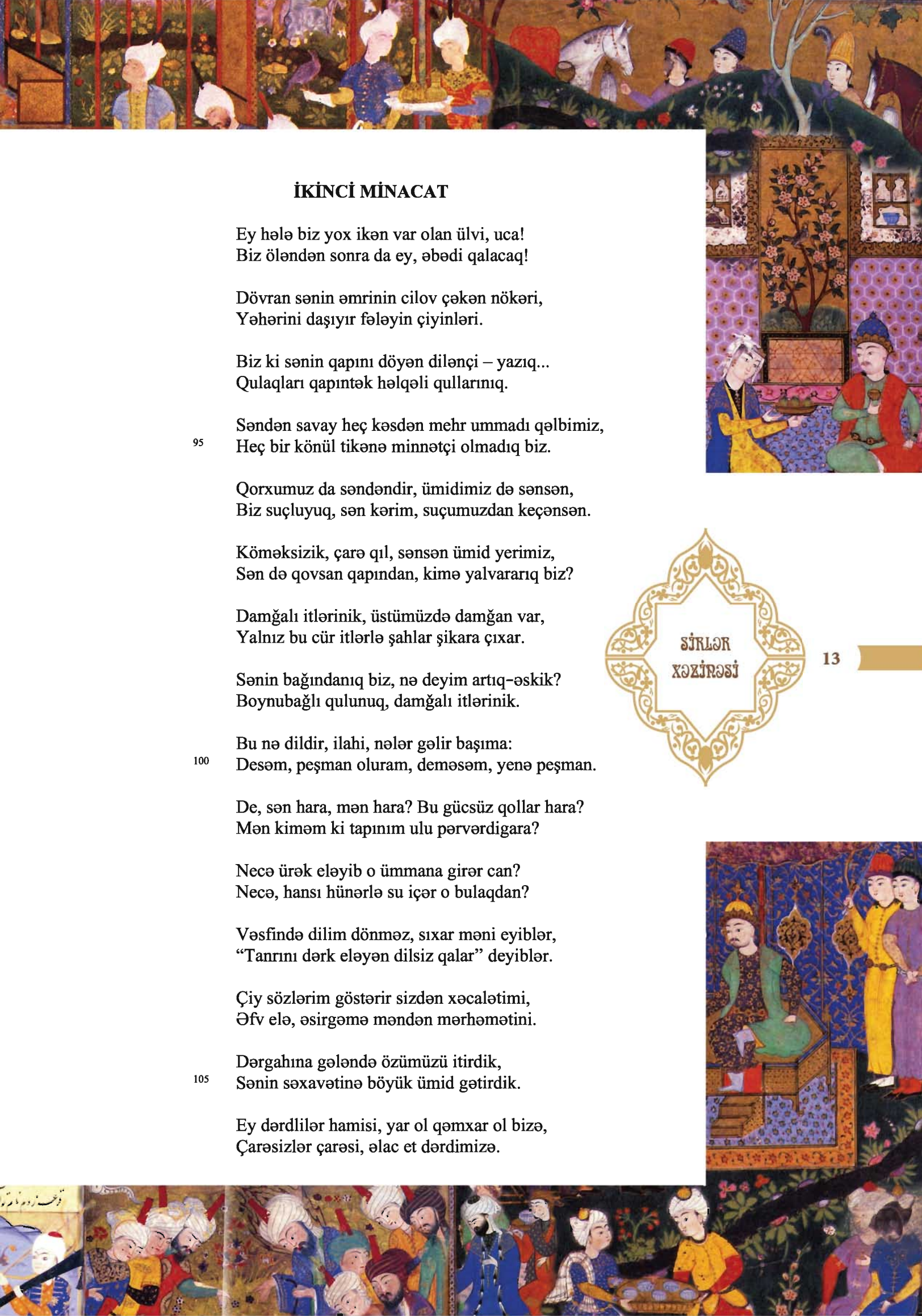
Qəmzəli nəstərəni yellər açdı, yoxsa sən?
Dönüb oldu tutiya torpağının feyzindən.

Qönçələr kəmərlər çəkib “Qulunuq!” söyləyirlər,
“Bütün cismimizdəki can səndədir!” deyirlər.

90 Qul Nizami həmişə sənə duaçı bəndə,
Kandarının tozudur o, hər iki aləmdə.

Sən onun can evini mərifətlə abad et,
Qurtar onu zəncirdən, dərddən, qəmdən azad et!

İKİNCİ MİNACAT

Ey hələ biz yox ikən var olan ülvi, uca!
Biz öləndən sonra da ey, əbədi qalacaq!

Dövrən sənin əmrinin cilov çəkən nökeri,
Yəhərini daşıyır fələyin çiyinləri.

Biz ki sənin qapını döyən dilənçi – yazıq...
Qulaqları qapıntək həlqəli qullarınıq.

95 Səndən savay heç kəsdən mehr ummadı qəlbimiz,
Heç bir könül tikənə minnətçi olmadıq biz.

Qorxumuz da səndəndir, ümidimiz də sənsən,
Biz suçluyuq, sən kərim, suçumuzdan keçənsən.

Köməksizik, çarə qıl, sənsən ümid yerimiz,
Sən də qovsan qapından, kimə yalvararıq biz?

Damğalı itlərinik, üstümüzdə damğan var,
Yalnız bu cür itlərlə şahlar şikara çıxar.

Sənin bağındanıq biz, nə deyim artıq-əskik?
Boynubağlı qulunıq, damğalı itlərinik.

100 Bu nə dildir, ilahi, nələr gəlir başıma:
Desəm, peşman oluram, deməsəm, yenə peşman.

De, sən hara, mən hara? Bu gücsüz qollar hara?
Mən kiməm ki tapınım ulu pərvərdigara?

Necə ürək eləyib o ümmana girər can?
Necə, hansı hünərlə su içər o bulaqdan?

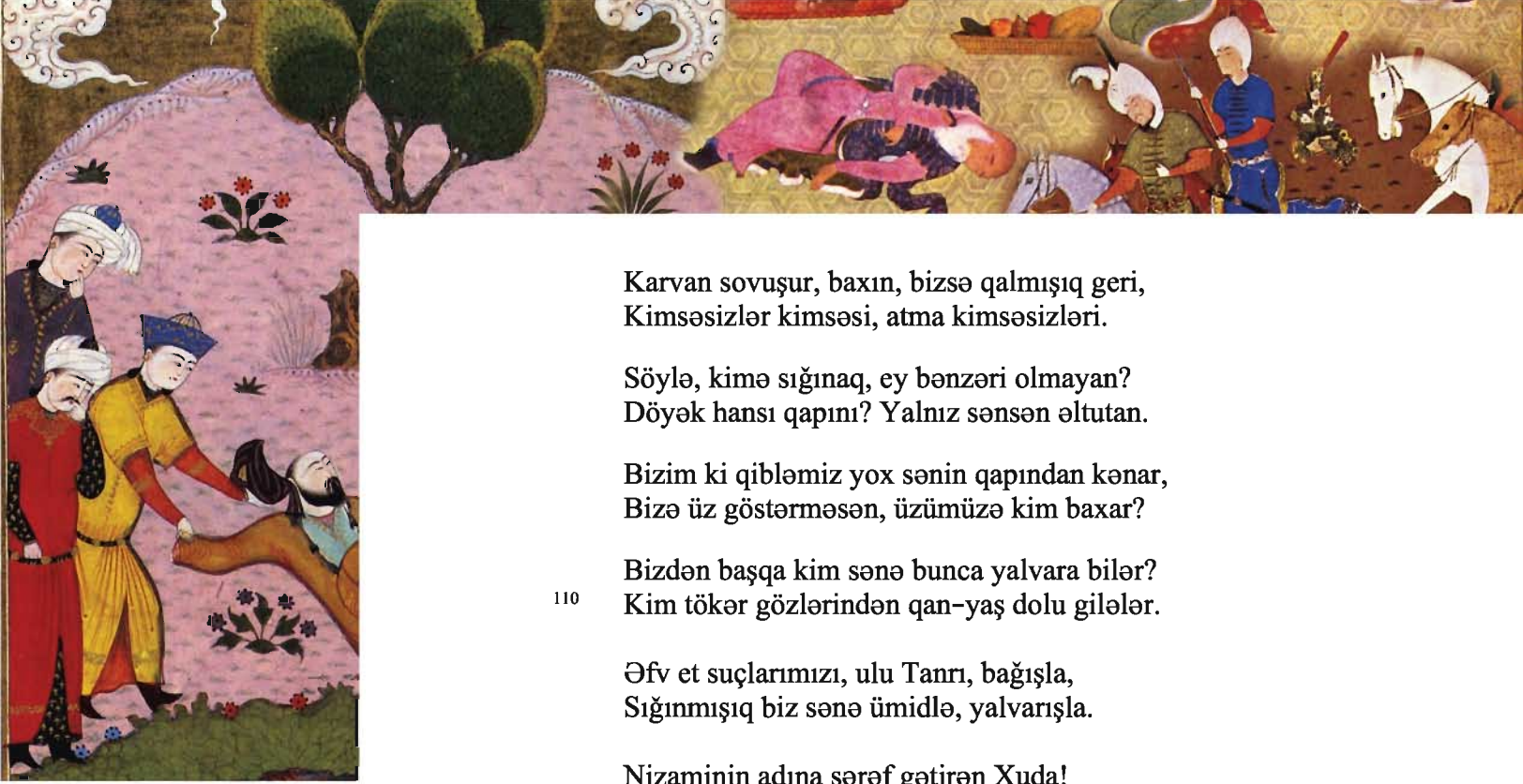
Vəsfində dilim dönməz, sıxar məni eyiblər,
“Tanrını dərk eləyən dilsiz qalar” deyiblər.

Çiy sözlərim göstərir sizdən xəcalətimi,
Əfv elə, əsirgəmə məndən mərhəmətini.

105 Dərgahına gələndə özümüzü itirdik,
Sənin səxavətinə böyük ümid gətirdik.

Ey dərdlilər hamisi, yar ol qəm-xar ol bizə,
Çarəsizlər çarəsi, əlac et dərdimizə.

Karvan sovuşur, baxın, bizsə qalmışıq geri,
Kimsəsizlər kimsəsi, atma kimsəsizləri.

Söylə, kimə sığınaq, ey bənzəri olmayan?
Döyək hansı qapını? Yalnız sənsən əltutan.

Bizim ki qıbləmiz yox sənin qapından kənar,
Bizə üz göstərməsən, üzümüzə kim baxar?

110 Bizdən başqa kim sənə bunca yalvara bilər?
Kim tökər gözlərindən qan-yaş dolu gilələr.

Əfv et suçlarımızı, ulu Tanrı, bağışla,
Sığınmışıq biz sənə ümidlə, yalvarışla.

Nizaminin adına şərəf gətirən Xuda!
Sənin qulun olmağım ağalıqdır dünyada.

Onun dilinə dua, şükür ərməğanı ver,
Səni dərk etsin deyə mərifət nişanı ver.

14

PEYĞƏMBƏRLƏRİN SONUNCUSU HƏZRƏT MƏHƏMMƏDƏ GÖZƏLLƏMƏ

Birinci nəqş edilmiş “Əlif” oxu lövhədə,
Ağ pərdəli qapıda qismət oldu Əhmədə.

115 Qüdrət, səltənət verdi “Əlif” “hey” həlqəsinə,
“Dal”-dan gərdənlik aldı, “Mim”-dən kəmər özünə.

“Əlif”, “dal” ilə “mim” də tapdı həyat qüvvəsi,
Bir dövlət dairəsi, bir kamal xəzinəsi.

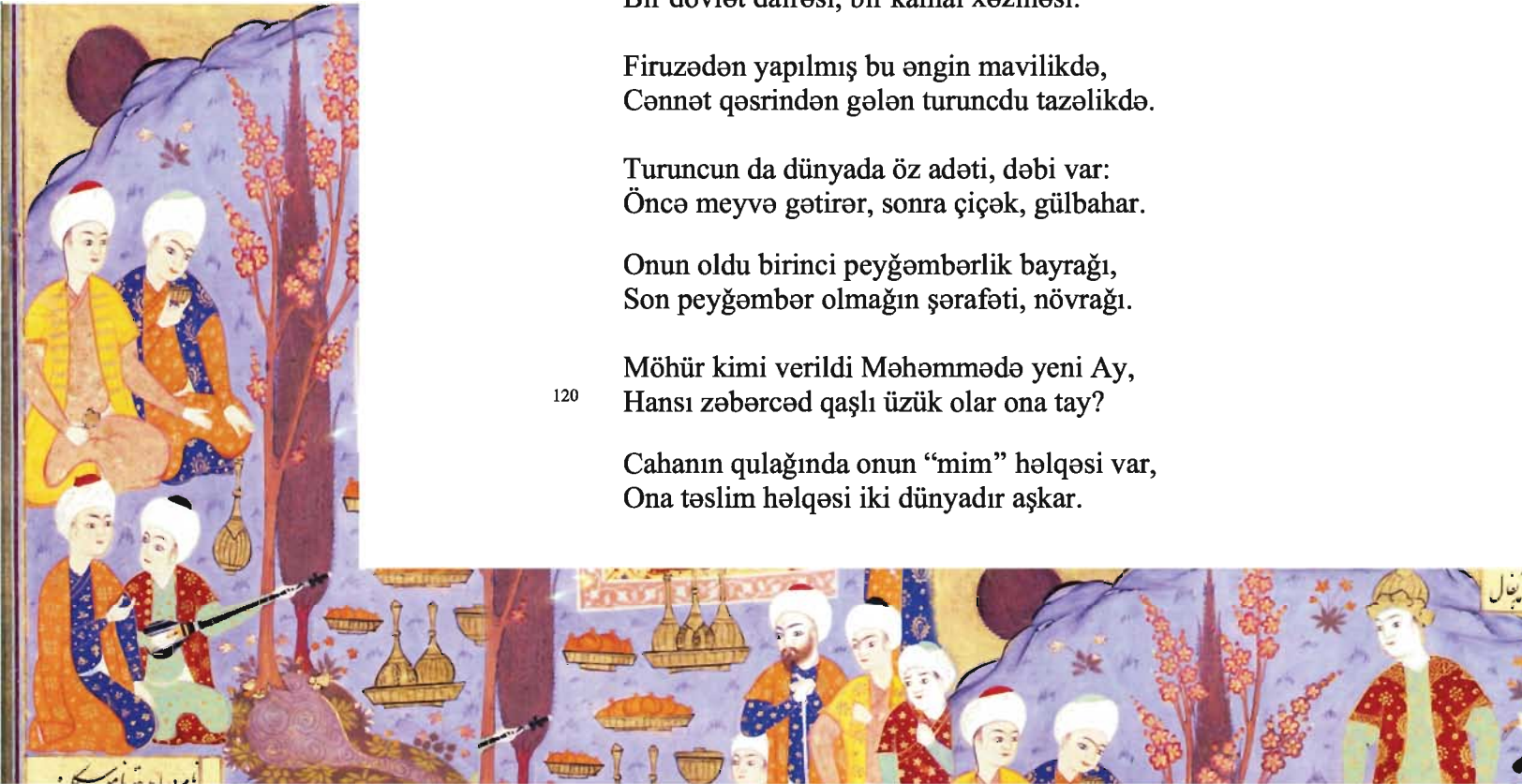
Firuzədən yapılmış bu əngin mavilikdə,
Cənnət qəsrindən gələn turuncdu tazəlikdə.

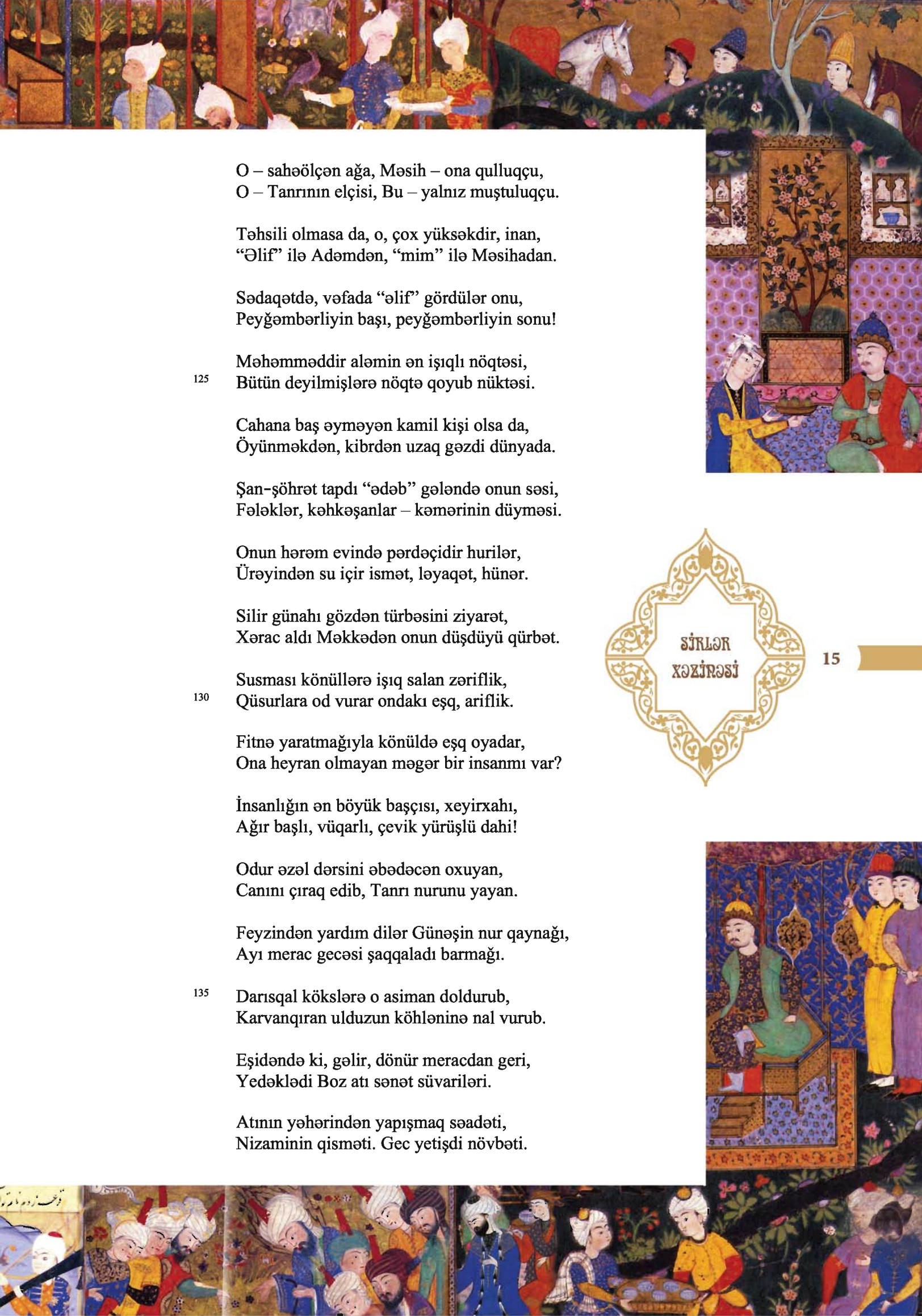
Turuncun da dünyada öz adəti, dəbi var:
Öncə meyvə gətirər, sonra çiçək, gülbahar.

Onun oldu birinci peyğəmbərlik bayrağı,
Son peyğəmbər olmağın şərəfəti, növrağı.

120 Möhür kimi verildi Məhəmmədə yeni Ay,
Hansı zəbərcəd qaşlı üzük olar ona tay?

Cahanın qulağında onun “mim” həlqəsi var,
Ona təslim həlqəsi iki dünyadır aşkar.

O – sahəölçən ağa, Məsih – ona qulluqçu,
O – Tanrının elçisi, Bu – yalnız muştuluqçu.

Təhsili olmasa da, o, çox yüksəkdir, inan,
“Əlif” ilə Adəmdən, “mim” ilə Məsihadan.

Sədaqətdə, vəfada “əlif” gördülər onu,
Peyğəmbərliyin başı, peyğəmbərliyin sonu!

125 Məhəmməddir aləmin ən işıqlı nöqtəsi,
Bütün deyilmişlərə nöqtə qoyub nüktəsi.

Cahana baş əyməyən kamil kişi olsa da,
Öyünməkdən, kibrdən uzaq gözdi dünyada.

Şan-şöhrət tapdı “ədəb” gələndə onun səsi,
Fələklər, kəhkəşanlar – kəmərinin düyməsi.

Onun hərəm evində pərdəcidir hurilər,
Ürəyindən su içir ismət, ləyaqət, hünər.

Silir günahı gözdən türbəsini ziyarət,
Xərac aldı Məkkədən onun düşdüyü qərbət.

130 Susması könüllərə işıq salan zəriflik,
Qüsurlara od vurur ondakı eşq, ariflik.

Fitnə yaratmağıyla könüldə eşq oyadar,
Ona heyran olmayan məgər bir insanmı var?

İnsanlığın ən böyük başçısı, xeyirxahı,
Ağır başlı, vüqarlı, çevik yürüslü dahi!

Odur əzəl dərslərini əbədəcən oxuyan,
Canını çıraq edib, Tanrı nurunu yayan.

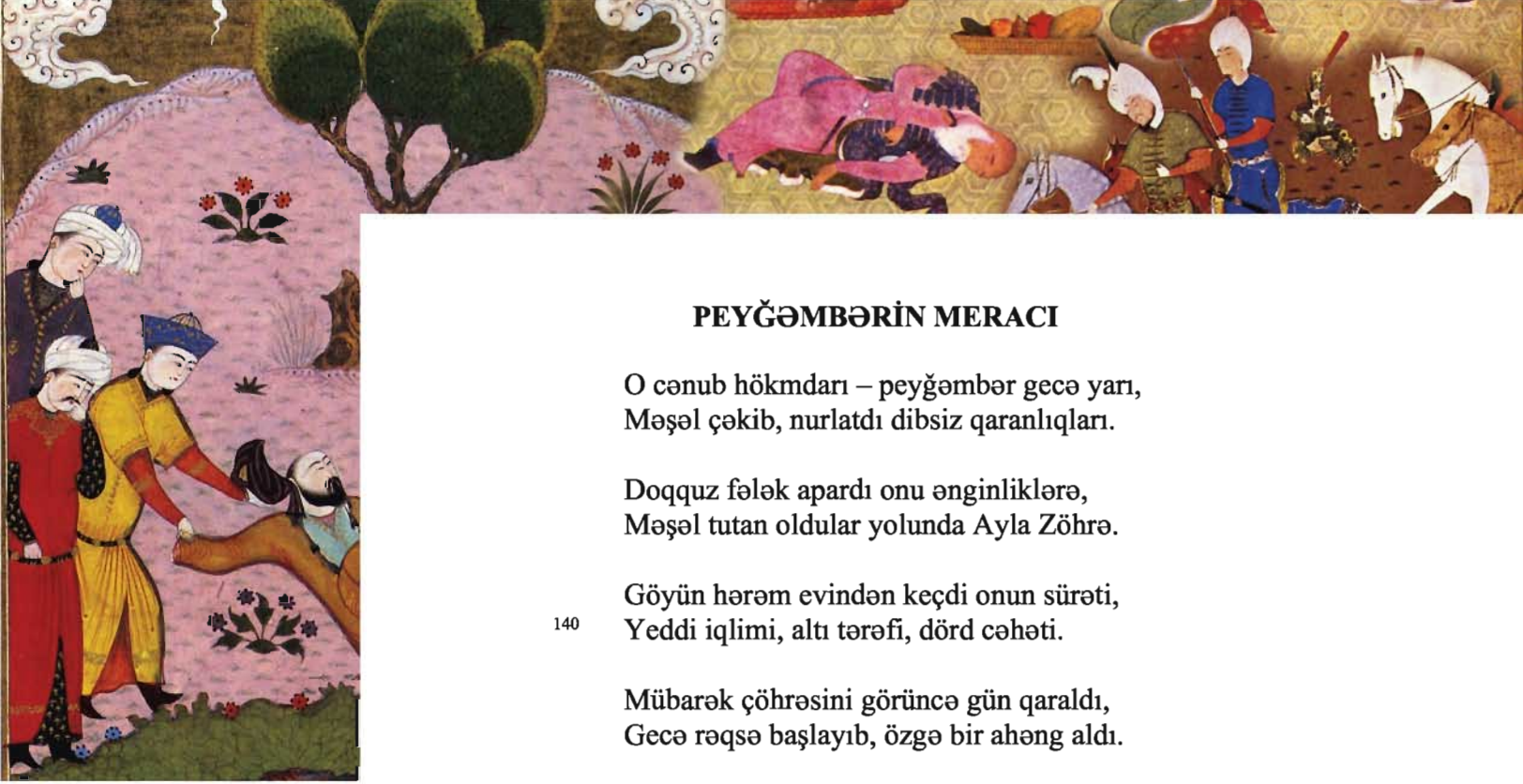
Feyzindən yardım dilər Günəşin nur qaynağı,
Ayı merac gecəsi şaqqaladı barmağı.

135 Darısqal kökslərə o asiman doldurub,
Karvanqıran ulduzun köhləninə nal vurub.

Eşidəndə ki, gəlir, dönür meracdən geri,
Yedəklədi Boz atı sənət süvariləri.

Atının yəhərindən yapışmaq səadəti,
Nizaminin qisməti. Gec yetişdi növbəti.

PEYĞƏMBƏRİN MERACI

O cənub hökmdarı – peyğəmbər gecə yarı,
Məşəl çəkib, nurlatdı dibsiz qaranlıqları.

Doqquz fələk apardı onu ənginliklərə,
Məşəl tutan oldular yolunda Ayla Zöhrə.

140 Göyün hərəm evindən keçdi onun sürəti,
Yeddi iqlimi, altı tərəfi, dörd cəhəti.

Mübarək çöhrəsini görüncə gün qaraldı,
Gecə rəqsə başlayıb, özgə bir ahəng aldı.

Ağır yuxuya getdi yad gözlər, yaman gözlər,
Uyğu üzəngisini çəkdi... çapdı peyğəmbər.

Can qəfəsilə birgə onun könlünün quşu,
Uçdu dünya torundan, nə gözəldi uçuşu.

Dərhal büküb atdılar, görüncə çöhrəsini,
Mələklər qanadını, fələklər xirqəsini.

145 Onun can qəfəsində uçan qanadlı quşdu,
Can qəlibi qəlbindən xeyli yüngül olmuşdu.

Addım-addım can atır sanki yar nəfəsinə,
Allah çəkir onları vüsal məsafəsinə.

Ona dikib bu yolda iki cahan gözüünü,
Səcdəsinə qapandı görən kimi üzünü.

Başı hər cür rütbdən çox uca olduğundan,
Bir mənzil əvəzinə yuz mənzil kəsdı, inan.

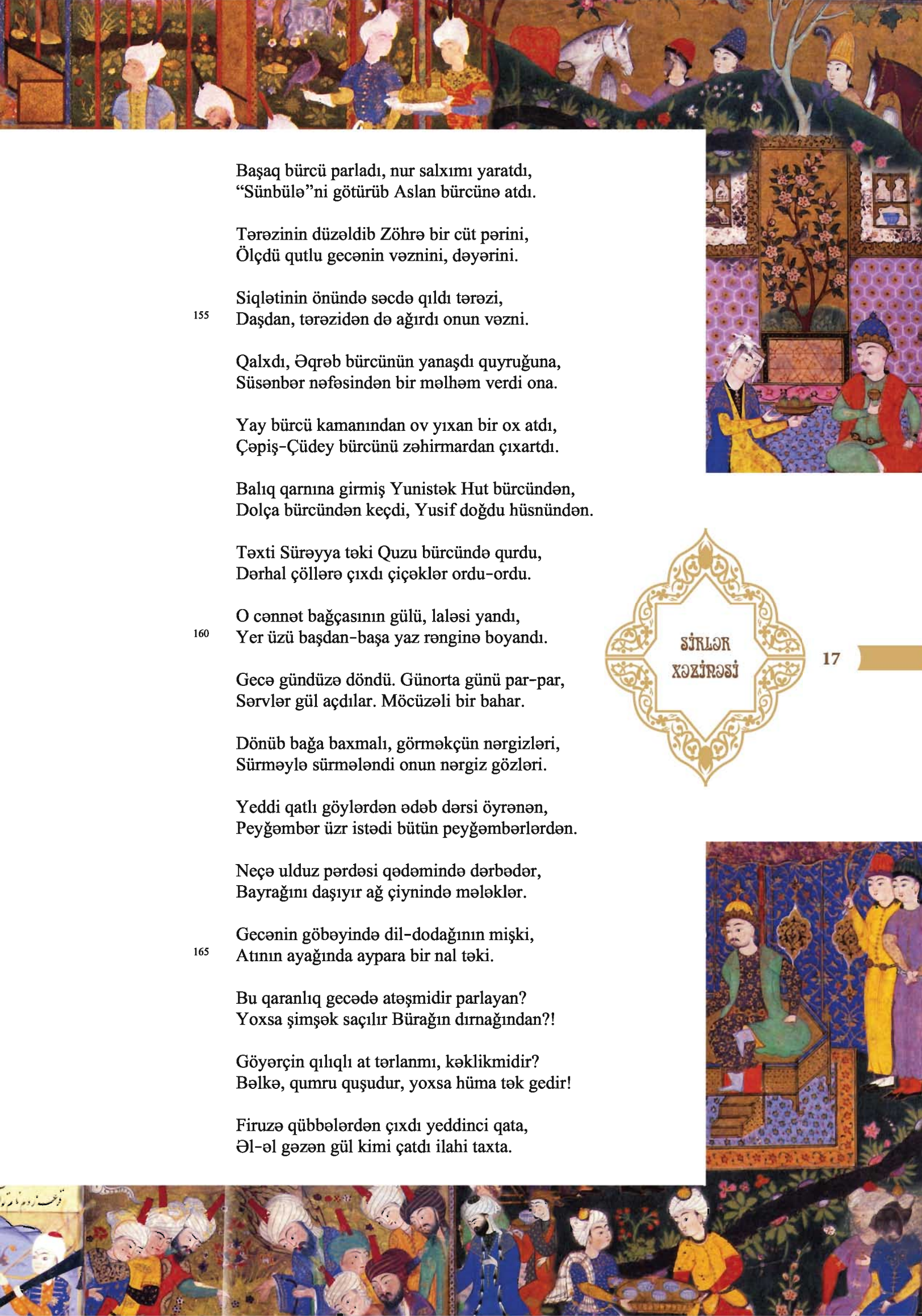
Hündür axurlu Rəxşi köyü tərlə islatdı,
Yəhəri son mövqedə şax bir çiyinə atdı.

150 Göylər – dəniz sədəfi, o sədəfin gövhəri,
Başına tac qoymağa apardılar irəli.

O ətirli gecədə çərx öküzü nə çaldı?
Bəlkə, yer öküzündən min-min gövhəri aldı.

Səmai yolçuluğun muştuluğu gör nədən:
Kəməri – Cövza bürcü, tacı – Xərçəng bürcündən!

Başaq bürcü parladi, nur salxımı yaratdı,
“Sünbülə”ni götürüb Aslan bürcünə atdı.

Tərəzinin düzəldib Zöhrə bir cüt pərinin,
Ölçdü qutlu gecənin vəznini, dəyərini.

155 Siqlətinin önündə səcdə qıldı tərəzi,
Daşdan, tərəzidən də ağırdı onun vəzni.

Qalxdı, Əqrəb bürcünün yanaşdı quyruğuna,
Süsənbər nəfəsindən bir məlhəm verdi ona.

Yay bürcü kamanından ov yıxan bir ox atdı,
Çəpiş-Çüdey bürcünü zəhirmardan çıxartdı.

Balıq qarnına girmiş Yunistək Hut bürcündən,
Dolça bürcündən keçdi, Yusif doğdu hüsnündən.

Təxti Süreyya tək Quzu bürcündə qurdu,
Dərhal çöllərə çıxdı çiçəklər ordu-ordu.

160 O cənnət bağçasının gülü, laləsi yandı,
Yer üzü başdan-başa yaz rənginə boyandı.

Gecə gündüzə döndü. Günorta günü par-par,
Sərvlər gül açdılar. Möcüzəli bir bahar.

Dönüb bağa baxmalı, görməkçün nərgizləri,
Sürməylə sürmələndi onun nərgiz gözləri.

Yeddi qatlı göylərdən ədəb dərsi öyrənən,
Peyğəmbər üzr istədi bütün peyğəmbərlərdən.

Neçə ulduz pərdəsi qədəmində dərbəder,
Bayrağını daşıyır ağ çiyində mələklər.

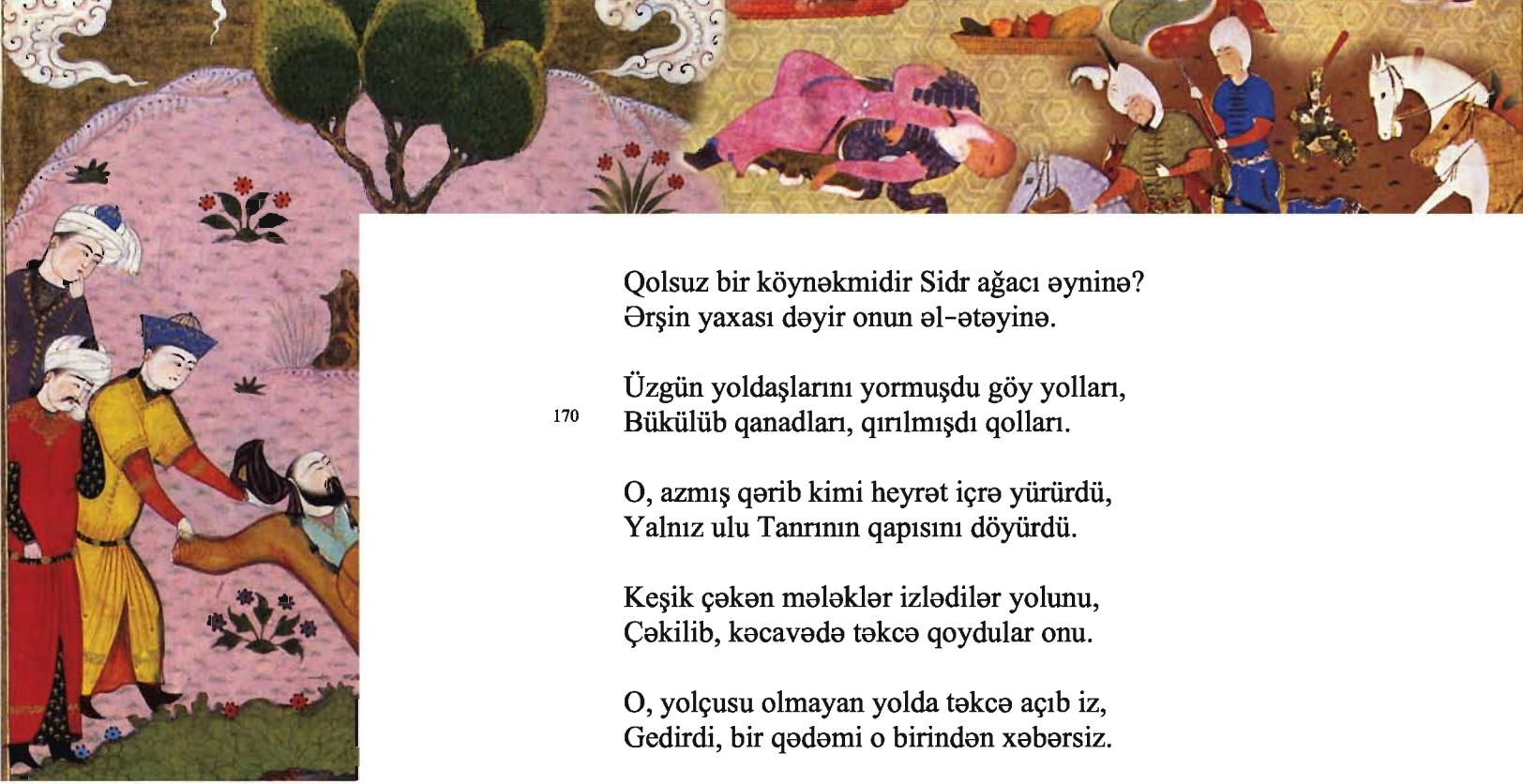
165 Gecənin göbəyində dil-dodağının mişki,
Atının ayağında aypara bir nal tək.

Bu qaranlıq gecədə atəşmidir parlayan?
Yoxsa şimşək saçılır Bürağın dırnağından?!

Göyərçin qılıqlı at tərlandı, kəklikmidir?
Bəlkə, qumru quşudur, yoxsa hüma tək gedir!

Firuzə qübbələrdən çıxdı yeddinci qata,
Əl-əl gəzən gül kimi çatdı ilahi taxta.

Qolsuz bir köynəkmidir Sidr ağacı əyninə?
Ərşin yaxası dəyir onun əl-ətəyinə.

170 Üzgün yoldaşlarını yormuşdu göy yolları,
Bükülüb qanadları, qırılmışdı qolları.

O, azmış qərib kimi heyrət içrə yürürdü,
Yalnız ulu Tanrının qapısını döyürdü.

Keşik çəkən mələklər izlədilər yolunu,
Çəkilib, kəcavədə təkçə qoydular onu.

O, yolçusu olmayan yolda təkçə açıb iz,
Gedirdi, bir qədəmi o birindən xəbərsiz.

O, əsrar pərdəsinin bayıldı qapısında,
Ondan başqa heç bir kəs çatmamışdı bu qata.

175 Ayağı kainatın başında bir qızıl tac,
Ərşin özü də bu cür ülvi nemətə möhtac!

Üstündən qələm çəkdi hər nə varsa cahanda,
Ərş üstündə ucaltdı bayrağını bir anda.

Can qorxusu içində sayıqlarkən kainat,
Verdi can ölkəsini bədən mülkünə sovqat.

Ərşin son nöqtəsində yolçuluq başa çatdı,
Ürək, can işləri də cana, ürəyə yatdı.

Hansı yerdən gəlibsə, həmən yerə çapdı ruh,
Xəyal tapa bilməyən bir gözəllik tapdı ruh.

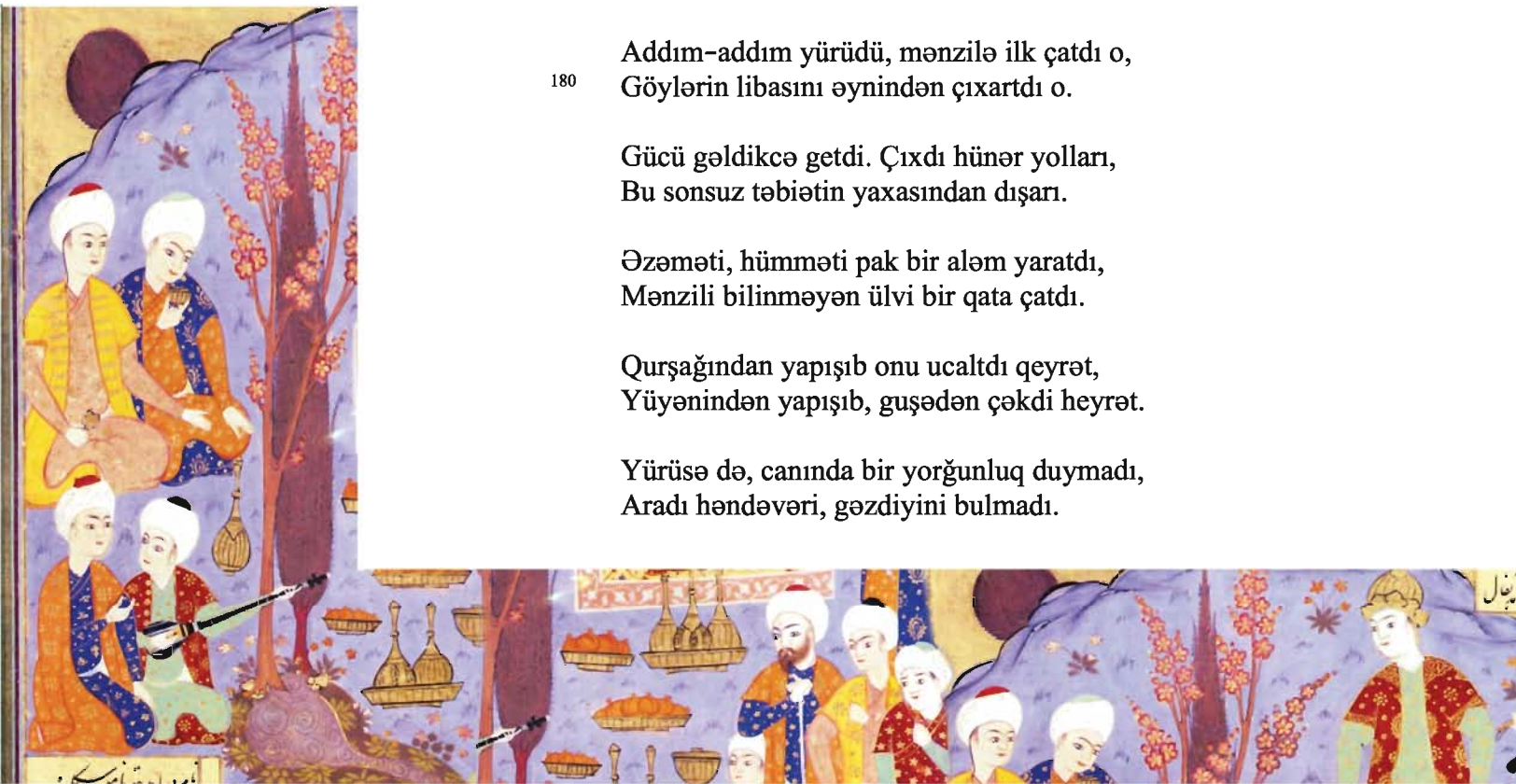
180 Addım-addım yürüdü, mənzilə ilk çatdı o,
Göylərin libasını əynindən çıxartdı o.

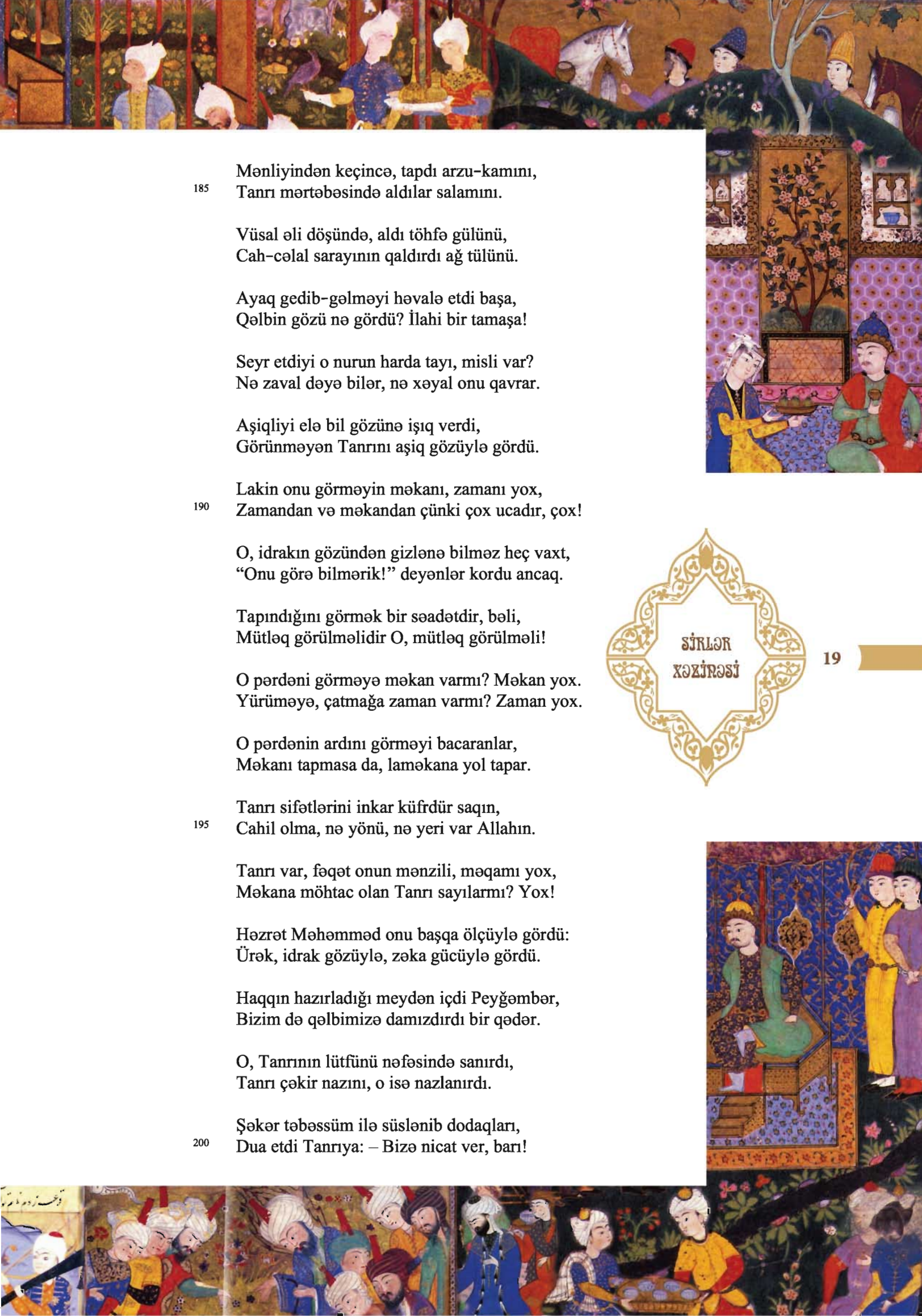
Gücü gəldikcə getdi. Çıxdı hünər yolları,
Bu sonsuz təbiətin yaxasından dışarı.

Əzəməti, hümməti pak bir aləm yaratdı,
Mənzili bilinməyən ülvi bir qata çatdı.

Qurşağından yapışıb onu ucaltdı qeyrət,
Yüyenindən yapışıb, guşədən çəkdi heyrət.

Yürüsə də, canında bir yorğunluq duymadı,
Aradı həndəvəri, gəzdiyini bulmadı.

185 Mənliyindən keçincə, tapdı arzu-kamını,
Tanrı mərtəbəsində aldılar salamını.

Vüsal əli döşündə, aldı töhfə gülünü,
Cah-cəlal sarayının qaldırdı ağ tülünü.

Ayaq gedib-gəlməyi həvalə etdi başa,
Qəlbin gözü nə gördü? İlahi bir tamaşa!

Seyr etdiyi o nurun harda tayı, misli var?
Nə zaval dəyə bilər, nə xəyal onu qavrar.

Aşiqliyi elə bil gözüne işıq verdi,
Görünməyən Tanrını aşiq gözüylə gördü.

190 Lakin onu görməyin məkanı, zamanı yox,
Zamandan və məkandan çünki çox ucadır, çox!

O, idrakın gözündən gizləne bilməz heç vaxt,
“Onu görə bilmərik!” deyənlər kordu ancaq.

Tapındığını görmək bir səadətdir, bəli,
Mütləq görülməlidir O, mütləq görülməli!

O pərdəni görməyə məkan varmı? Məkan yox.
Yürüməyə, çatmağa zaman varmı? Zaman yox.

O pərdənin ardını görməyi bacaranlar,
Məkanı tapmasa da, laməkana yol tapar.

195 Tanrı sifətlərini inkar küfrdür saqın,
Cahil olma, nə yönü, nə yeri var Allahın.

Tanrı var, fəqət onun mənzili, məqamı yox,
Məkana möhtac olan Tanrı sayılarmı? Yox!

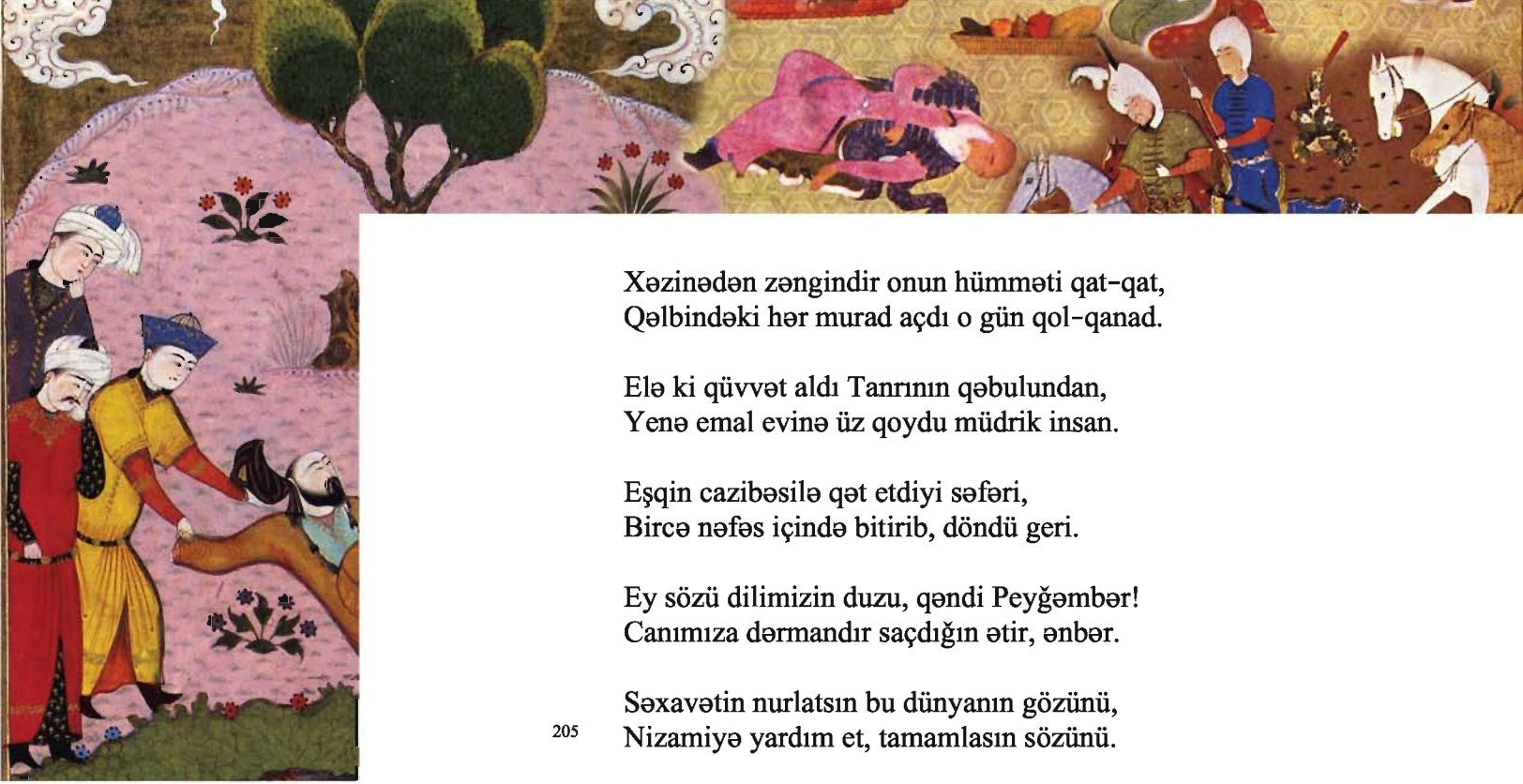
Həzrət Məhəmməd onu başqa ölçüylə gördü:
Ürək, idrak gözüylə, zəka gücüylə gördü.

Haqqın hazırladığı meydən içdi Peyğəmbər,
Bizim də qəlbimizə damızdırdı bir qədər.

O, Tanrının lütfünü nəfəsində sanırdı,
Tanrı çəkir nazını, o isə nazlanırdı.

200 Şəkər təbəssüm ilə süslənib dodaqları,
Dua etdi Tanrıya: – Bizə nicat ver, barı!

Xəzinədən zəngindir onun hümməti qat-qat,
Qəlbindəki hər murad açdı o gün qol-qanad.

Elə ki qüvvət aldı Tanrının qəbulundan,
Yenə emal evinə üz qoydu müdrik insan.

Eşqin cazibəsilə qət etdiyi səfəri,
Bircə nəfəs içində bitirib, döndü geri.

Ey sözü dilimizin duzu, qəndi Peyğəmbər!
Canımıza dərmandır saçdığıın ətir, ənbər.

205 Səxavətin nurlatsın bu dünyanın gözünü,
Nizamiyə yardım et, tamamласın sözünü.

20

PEYĞƏMBƏRİMİZİ ÖYƏN İKİNCİ GÖZƏLLƏMƏ

Yeddi ulduzun nuru, doqquz fələyə gültac,
Tanrı elçilərinin ən ucası, son yalvac.

Əhmədin ayağında əql özünü toz sanıb,
Yəhərinin tərkinə iki cahan bağlanıb.

Odur naz səhrasının yeni açmış sünbülü,
Gizlinlər dənizində ən saf gövhərdir könlü.

Saçları gündüz belə şölə verər sünbülə,
Dişləri qərq eləyər Günəşi dürrə, lələ.

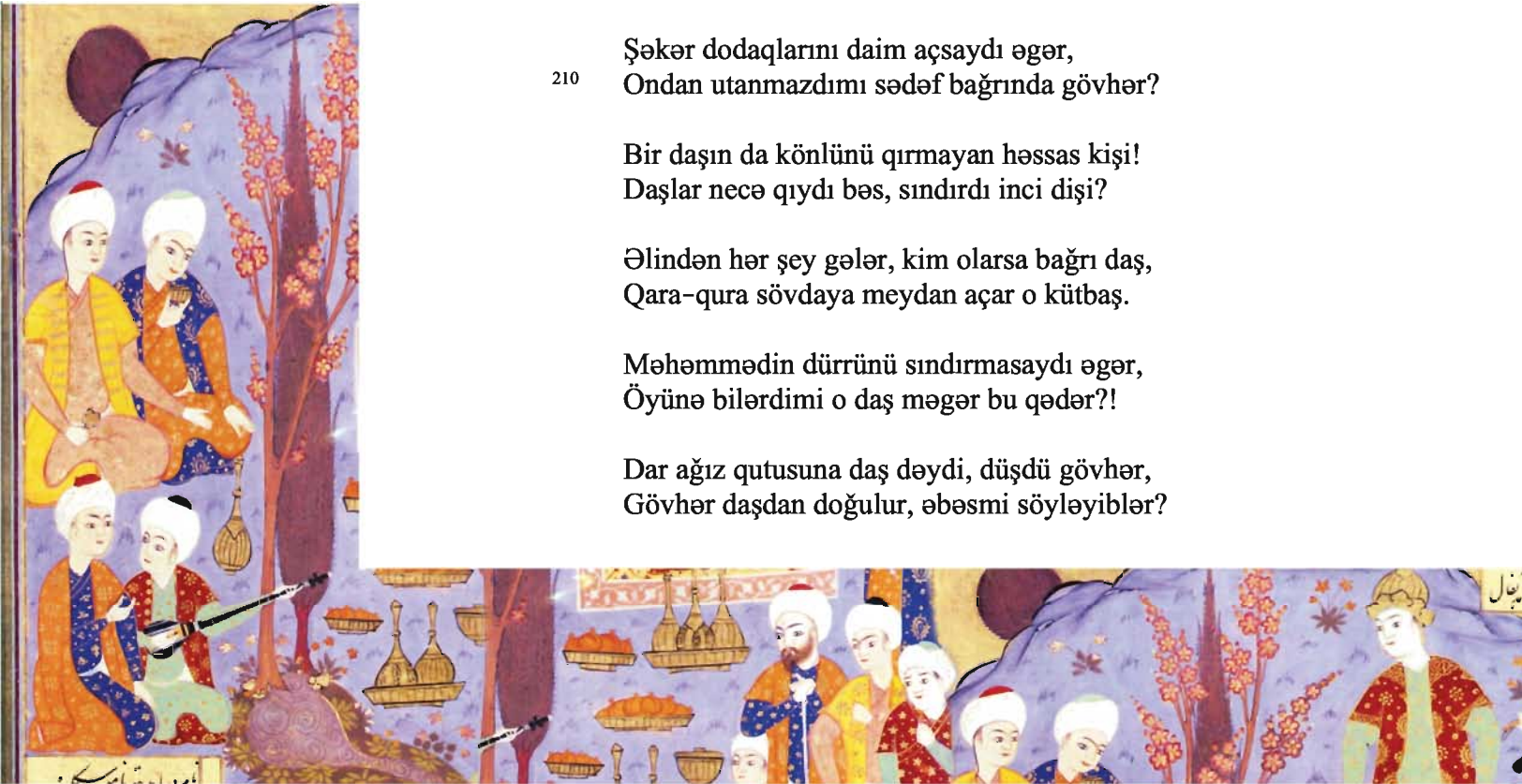
210 Şəkər dodaqlarını daim açsaydı əgər,
Ondan utanmazdımı sədəf bağrında gövhər?

Bir daşın da könlünü qırmayan həssas kişi!
Daşlar necə qıydı bəs, sındırdı inci dişi?

Əlindən hər şey gələr, kim olarsa bağı daş,
Qara-qura sövdəyə meydan açar o kütbaş.

Məhəmmədin dürrünü sındırmasaydı əgər,
Öyünə bilərdimi o daş məgər bu qədər?!

Dar ağız qutusuna daş dəydi, düşdü gövhər,
Gövhər daşdan doğulur, əbəsmi söyləyiblər?

215 Qan bahası verməyə məgər daşın pulu var?
Peyğəmbərin ağzını neçin yaraladılar?

Daşın ağzından çıxan yüz-yüz mirvari məgər,
O bircə sınıq dişin əvəzini ödəyər?

Qara mədəndən çıxan min-min işıqlı inci,
Məgər ola bilərmə bircə dişin ödənci?

Zəfər onun dişinin qan bahasıydı yəqin,
Bütün canı-cövhəri zəfərindi, zəfərin.

Ağzını qanla yudu, qoruyub muradını,
Başı üstə ucaldı mərhəmətin adını.

220 Sınıq diş kökündən yerli-dibli çıxartdı,
Böyük zəfər naminə şükr edib, onu atdı.

Vaz keçdi könlündəki bütün arzularından,
Bir arpa dəyərində gözündə iki cahan.

Onun döyüş ordusu döyüş meydanında ər,
Əli bayraq əvəzi, dili sıyrılmış xəncər.

Haqq xəncəri dilinin nə ehtiyacı dişə?
Məgər dişli xəncərlə gedərlərmi döyüşə?

Qoy ondan zövq alanlar diş bəhsini unutsun,
Hamı atsın tikanı, gülündən dəstə tutsun.

225 Bağlar güllə doluykən kim tikandan bəhs açar?
Sapa inci düzərkən ilana lüzumu var?!

Onun gülü üstündə bülbülləşib Nizami,
Feyzindən açılıbdır təbi qızılgül kimi.

SON PEYĞƏMBƏR HƏZRƏT MƏHƏMMƏDƏ ÜÇÜNCÜ GÖZƏLLƏMƏ

Ey varlığı ən təmiz, ruhlardan daha təmiz!
Ruhuna canım fəda! Ulu peyğəmbərimiz!

Sənsən rəhmət yurdunun tən ortası, mərkəzi,
Qələminlə silindi hər zəhmətin nöqtəsi.

Sən Əcəm şahlarının həmişəlik şahısan,
Ərəb yolçularının Ayısan, pənahısan.

230 Yolu göstərməsən də, yol tapırlar sayəndə,
Baş kətxuda özünsən, kəndə heç dönməsən də.

El baxır, heyran qalır kərəminin sirrinə,
Təkcə tamaşa etmək olmaz təklək pirinə.

Şirin xurma yediyin qonaqlıq süfrəsindən,
Xırda-xuruş hansı pay gətirmisən, söylə sən?

Dil aç ki, insanlığa bal kimi sözlər gərək,
Ağız suyuna bitən həqq xurmasından dərək.

Ey gecə saçlarıyla gündüzlərə səpən nur.
Sənə eşq atəşimiz dirilik suyumuzdur!

235 Ağıl sənün üzünün məftunudur, ey qoca!
Məftunların nə qədər? Saçlarının sanıyca.

Çərx – sənün kəmərinin ilgəyində bir kölə,
Səhər – gülər üzünün günəşindən bir şölə.

Bu günahkar aləmi günahdan qurtardın sən,
Ətirləndi müşkülə yerin göbəyi, əhsən.

Türbənin təsirindən Ərəbistan – gülüstan,
Ölkənin hüdudları müşk ətirli bağ-bostan.

Bağ demirəm, torpağın cənnətdən də yaxşıdır,
Süleymanın mehindən, o təxtdən də yaxşıdır.

240 Sənə ibadət qılan Kəbəni od qarsımış,
Mübarək dodağının gül suyuna susamış.

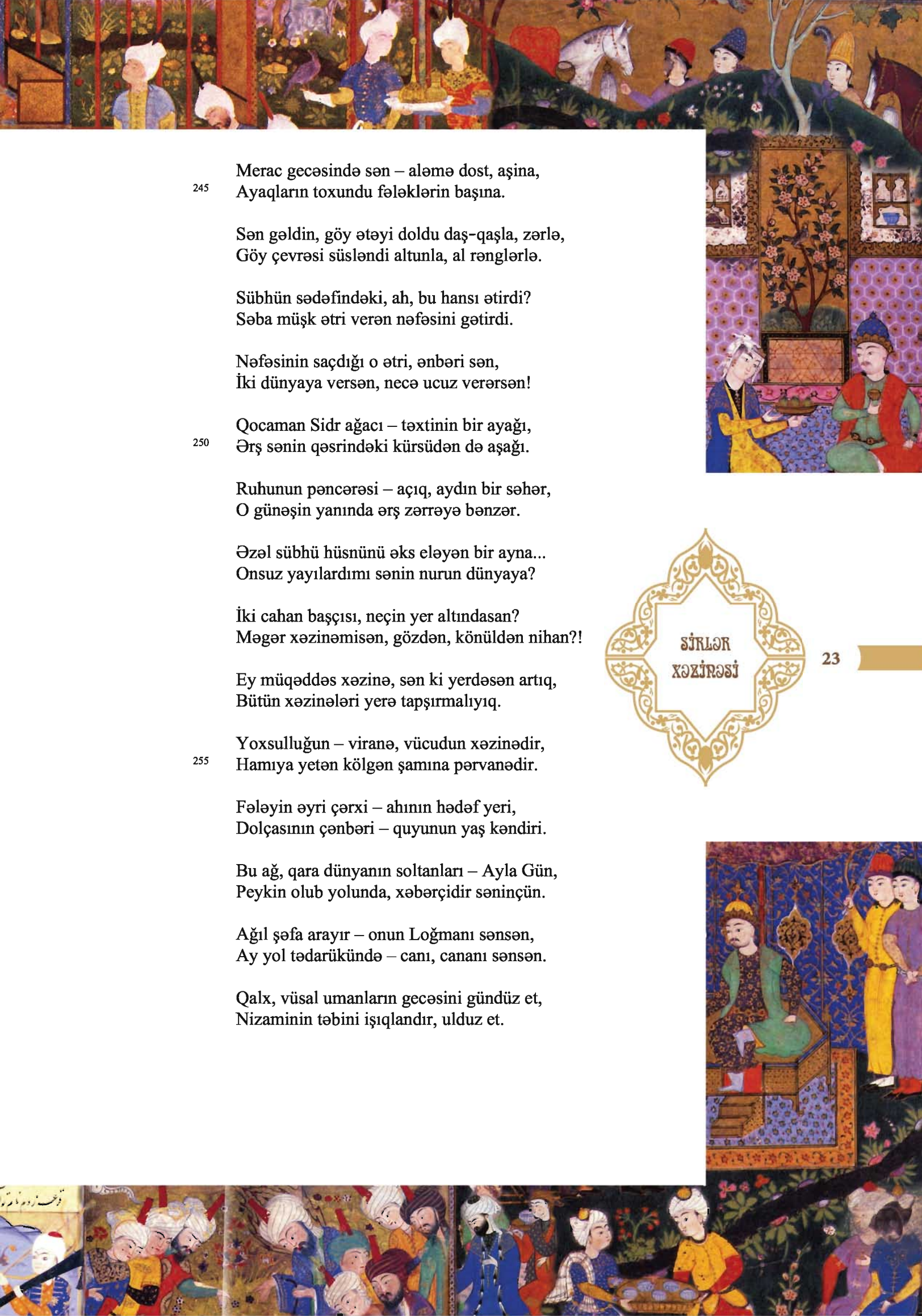
Sənün təxtü-tacını daşıyır cahan, bəşər,
Təxtin – bu Yer kürresi, tacın – səma könüllər.

Kölgən yoxdur, çünki sən böyük əql işığısan,
Yaxud Tanrı nurunun sayəsindən bir nişan.

Dörd bayrağın – təkbirin müsəlmanlıq mehvəri,
Beş duan – beş namazın sultanlıq növbətləri.

Düşkünlərin torpağı bağa döndü feyzindən.
Qüdrət sahiblərinin gözü nur aldı səndən.

245 Merac gecəsində sən – aləmə dost, aşına,
Ayaqların toxundu fələklərin başına.

Sən gəldin, göy ətəyi doldu daş-qaşla, zərlə,
Göy çevrəsi süsləndi altunla, al rənglərlə.

Sübhün sədəfindəki, ah, bu hansı ətirdi?
Səba müşk ətri verən nəfəsini gətirdi.

Nəfəsinin saçdığı o ətri, ənbəri sən,
İki dünyaya versən, necə ucuz verərsən!

250 Qocaman Sidr ağacı – təxtinin bir ayağı,
Ərş sənin qəsrindəki kürsüdən də aşağı.

Ruhunun pəncərəsi – açıq, aydın bir səhər,
O günəşin yanında ərş zərrəyə bənzər.

Əzəl sübhü hüsnünü əks eləyən bir ayna...
Onsuz yayıldımı sənin nurun dünyaya?

İki cahən başçısı, neçin yer altındasan?
Məgər xəzinəmişən, gözədən, könlüdən nihan?!

Ey müqəddəs xəzinə, sən ki yerdəsən artıq,
Bütün xəzinələri yerə tapşirmalıyıq.

255 Yoxsulluğun – viranə, vücudun xəzinədir,
Hamıya yetən kölgən şamına pərvanədir.

Fələyin əyri çərxi – ahının hədəf yeri,
Dolçasının çənberi – quyunun yaş kəndiri.

Bu ağ, qara dünyanın soltanları – Ayla Gün,
Peykin olub yolunda, xəbərçidir səninchün.

Ağıl şəfa arayır – onun Loğmanı sənsən,
Ay yol tedarükündə – canı, cananı sənsən.

Qalx, vüsal umanların gecəsini gündüz et,
Nizaminin təbini işıqlandır, ulduz et.

PEYĞƏMBƏRİMİZƏ DÖRDÜNCÜ GÖZƏLLƏMƏ

260 Ey Mədinə köynəkli, Məkkə pərdəli gözəl!
Günəş nə vaxta kimi kölgədə qalacaq, gəl!

Aysan əgər, nurundan bir şölə göndər bizə,
Gülsən əgər, bağından ətrin gəlsin təptəzə,

Canlarını dişinə tutub yol gözləyənlər,
İmdad istər, ey dada yetişən sevgili ər!

Durma Ərəb çölündə, Əcəm yurduna atlan,
Gecə o qara, gündüz ağ köhlənlə qanadlan!

Elə tazələndir ki, sən bu köhnə dünyanı,
Tutsun səsin, nəfəsin qoy hər iki cahanı.

265 Sultanlıq et, əmirlər səni sultan biliblər,
Özün oxu xütbəni, sükut etsin xətiblər.

Torpağın xilafətə bir gül çələngi atdı,
Heyhat, fitnə küləyi gül ətrini dağıtdı.

Çək ipini, təxtindən endir asudələri,
Bulaşığı abidlərdən təmizlə bu minbəri.

Gəlib evə soxulan bu cinləri qovla, qır!
At ölüm quyusuna alçaqları, amandır!

Qoyma basıb yesinlər, onlar qarınquludur,
Ləğv et iqtalarını, qudurmasın hər quldur.

270 Cansız cisimlərik biz, sən buyur, can ol bizə,
Hamımız qarışqayıq, gəl, Süleyman ol bizə.

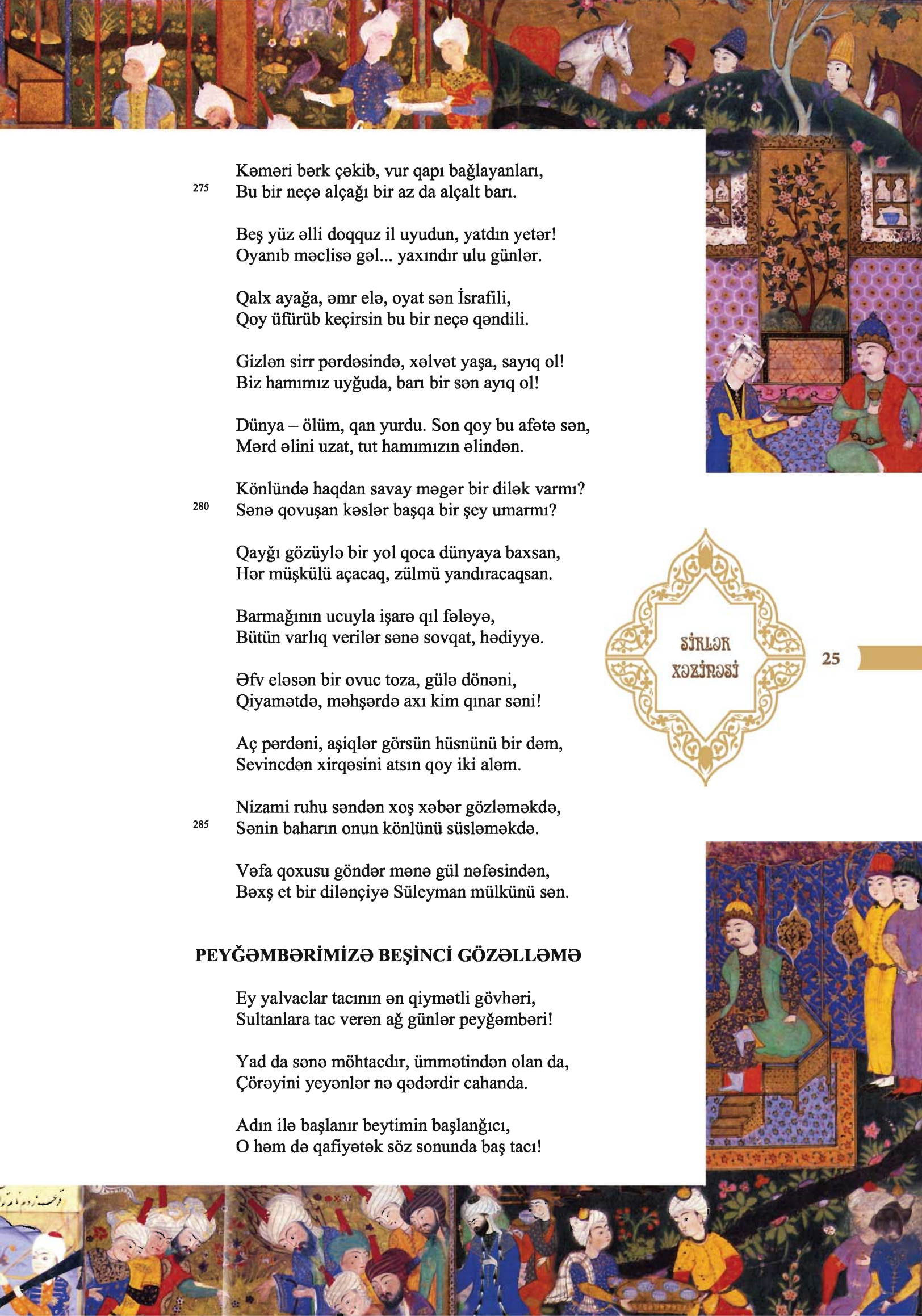
Başçı sən sən, bəs neçin başsız qalıbdı karvan?
Mərkəz sən sən, bəs neçin bayraq qalxır kənardan?

Bir yanda rəxnə salır, bir yanda tor qururlar,
Dinimizi gözündən, ürəyindən vururlar.

Sən şeytanın üstünə Öməri göndər, ya da,
Əmr et, Əli vuruşsun bu vuruş meydanında.

Saçını ay üzünə Yəmən tülü kimi sər,
At bu Yəmən cübbəni, ay camalını göstər!

275 Kəməri bərk çəkib, vur qapı bağlayanları,
Bu bir neçə alçağı bir az da alçalt barı.

Beş yüz əlli doqquz il uyudun, yatdın yetər!
Oyanıb məclisə gəl... yaxındır ulu günlər.

Qalx ayağa, əmr elə, oyat sən İsrafil,ı
Qoy üfürüb keçirsin bu bir neçə qəndili.

Gizlən sirr pərdəsində, xəlvət yaşa, sayıq ol!
Biz hamımız uyğuda, barı bir sən ayıq ol!

Dünya – ölüm, qan yurdu. Son qoy bu afətə sən,
Mərd əlini uzat, tut hamımızın əlindən.

280 Könlündə haqdan savay məgər bir dilək varmı?
Sənə qovuşan kəslər başqa bir şey umarmı?

Qayğı gözüylə bir yol qoca dünyaya baxsan,
Hər müşkülü açacaq, zülmü yandıracaqsan.

Barmağının ucuyla işarə qıl fələyə,
Bütün varlıq verilər sənə sovqat, hədiyyə.

Əfv eləsən bir ovuc toza, gülə dönəni,
Qiyamətdə, məhşərdə axı kim qınar səni!

Aç pərdəni, aşıqlər görsün hüsnünü bir dəm,
Sevincdən xirqəsini atsın qoy iki aləm.

285 Nizami ruhu səndən xoş xəbər gözləməkdə,
Sənin baharın onun könlünü süsləməkdə.

Vəfa qoxusu göndər mənə gül nəfəsindən,
Bəxş et bir dilənçiyə Süleyman mülkünü sən.

PEYĞƏMBƏRİMİZƏ BEŞİNCİ GÖZƏLLƏMƏ

Ey yalvaclar tacının ən qiymətli gövhəri,
Sultanlara tac verən ağ günlər peyğəmbəri!

Yad da sənə möhtacdır, ümmətindən olan da,
Çərəyini yeyənlər nə qədərdir cahanda.

Adın ilə başlanır beytimin başlanğıcı,
O həm də qafiyətək söz sonunda baş tacı!

290 Bizim bu viran kəndə gəlinçə bir işarət,
Sənin ruhun, Adəmin cismi qurdu imarət.

Əllərinlə bəzənmiş bu tazə mülkə əhsən,
İlk kərpici Adəmdir, son kərpici özünsən.

Həm Adəmsən, həm də Nuh, yox, onlardan ucasan,
Onların vurduqları düyünləri açansan.

Adəm bir buğda daddı, ağır günaha batdı,
Tövbəsi – bir gülşəkər, tövbə dadına çatdı.

Sənin ətrin Adəmə tövbə yolu göstərdi,
Kandarının torpağı onunçün gülşəkərdi.

295 Sözü nü şəkər bilib, tövbə edərkən Adəm,
Gülşəkər də əl çəkdi, inan, şəkərliyindən.

Tanrı qəbul topunu yaratmışdı əzəldən,
Könüllər meydanına atdı onu qəfildən.

Adəm öz çövkəniylə topun önündə durdu,
Hamıdan tez, birinci zərbəni özü vurdu.

Ancaq atı şığıdı saman dalınca sağa,
Yazıq top aciz qalıb, qısıldı bir bucağa.

Nuh təşnəydi, bu dünya süfrəsinə yanaşdı,
Çəsmə çıxdı yadından, tufan başından aşdı.

300 Növbə çatdı, İbrahim köhlən səyirtti... heyhat,
Çatdırmadı mənzilə, üç dəfə büdrədi at.

Könlü darıxan Davud zilə qaldırdı bəmi,
Amma səsi çatmadı, dağılmadı dərd-qəmi.

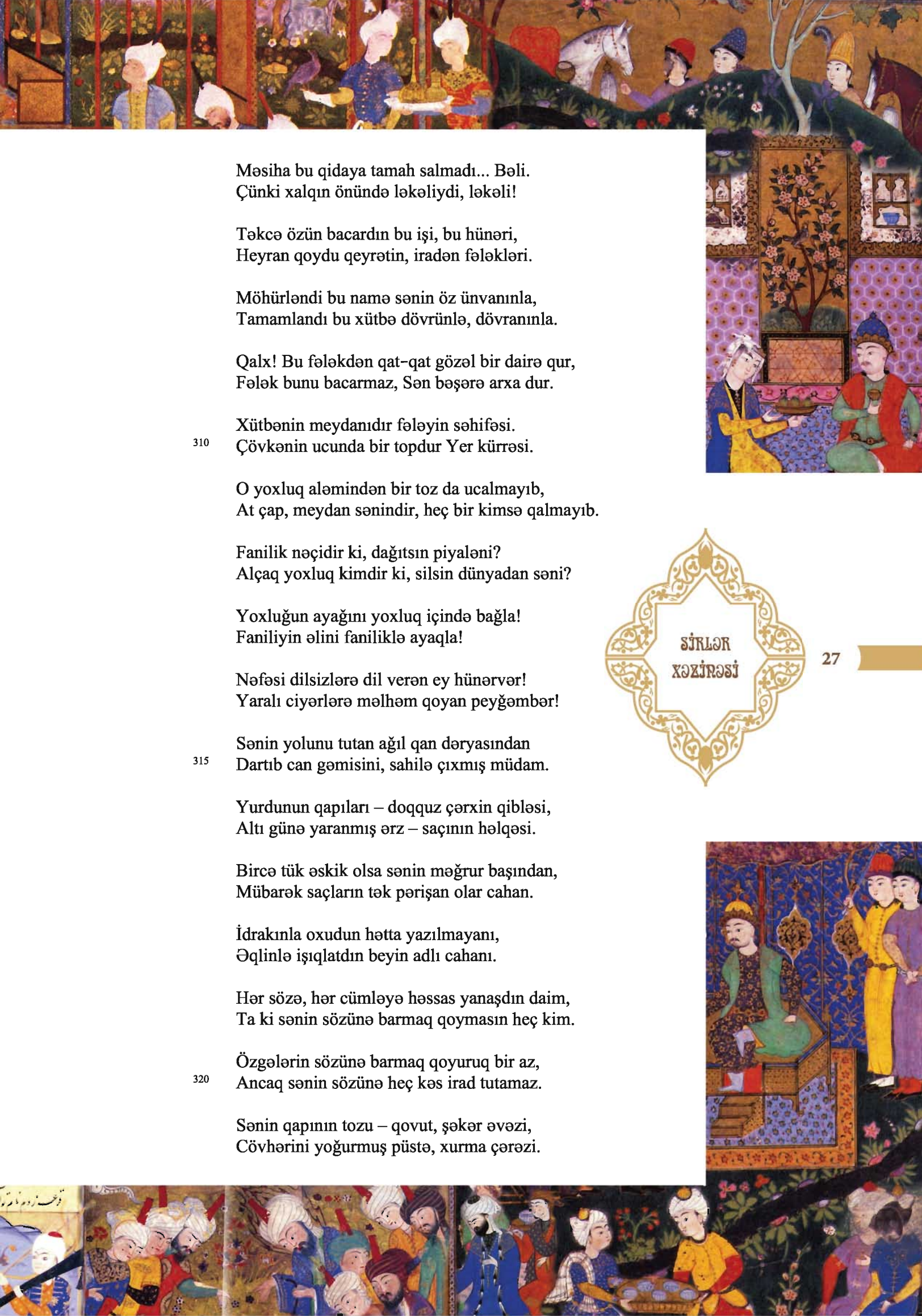
Ədəb-ərkan gözlədi, alqışlar Süleymana!
Peyğəmbərlik tacını umub, axtarmayana.

Atıldığı quyuda Yusif nə tapdı? Dolça,
Bir də dolçaya bağlı uzun ip gördü ancaq.

Bezdi quru aləmin yolçuluğundan Xıızr,
Bir də gördü ətəyi çəsmədə islanıbdır.

305 Musa çatdımı kama, camdakı şadlığına?
Əlindəki şüşəni çırpdı Ərni dağına.

Məsiha bu qıdaya tamah salmadı... Bəli.
Çünki xalqın önündə ləkəliydi, ləkəli!

Təkcə özün bacardın bu işi, bu hünəri,
Heyran qoydu qeyrətin, iradən fələkləri.

Möhürləndi bu namə sənin öz ünvanınla,
Tamamlandı bu xütbə dövrünlə, dövrəninlə.

Qalx! Bu fələkdən qat-qat gözəl bir dairə qur,
Fələk bunu bacarmaz, Sən bəşərə arxa dur.

310 Xütbənin meydanıdır fələyin səhifəsi.
Çövkənin ucunda bir topdur Yer kürresi.

O yoxluq aləmindən bir toz da ucalmayıb,
At çap, meydan sənindir, heç bir kimsə qalmayıb.

Fanilik nəçidir ki, dağıtsın piyaləni?
Alçaq yoxluq kimdir ki, silsin dünyadan səni?

Yoxluğun ayağını yoxluq içində bağla!
Faniliyin əlini faniliklə ayaqla!

Nəfəsi dilsizlərə dil verən ey hünərvər!
Yaralı ciyərlərə məlhəm qoyan peyğəmbər!

315 Sənin yolunu tutan ağıl qan dəryasından
Dartıb can gəmisini, sahilə çıxmış müdam.

Yurdunun qapıları – doqquz çərxin qibləsi,
Altı günə yaranmış ərz – saçının həlqəsi.

Bircə tük əskik olsa sənin məğrur başından,
Mübarək saçların tək pərişan olar cahan.

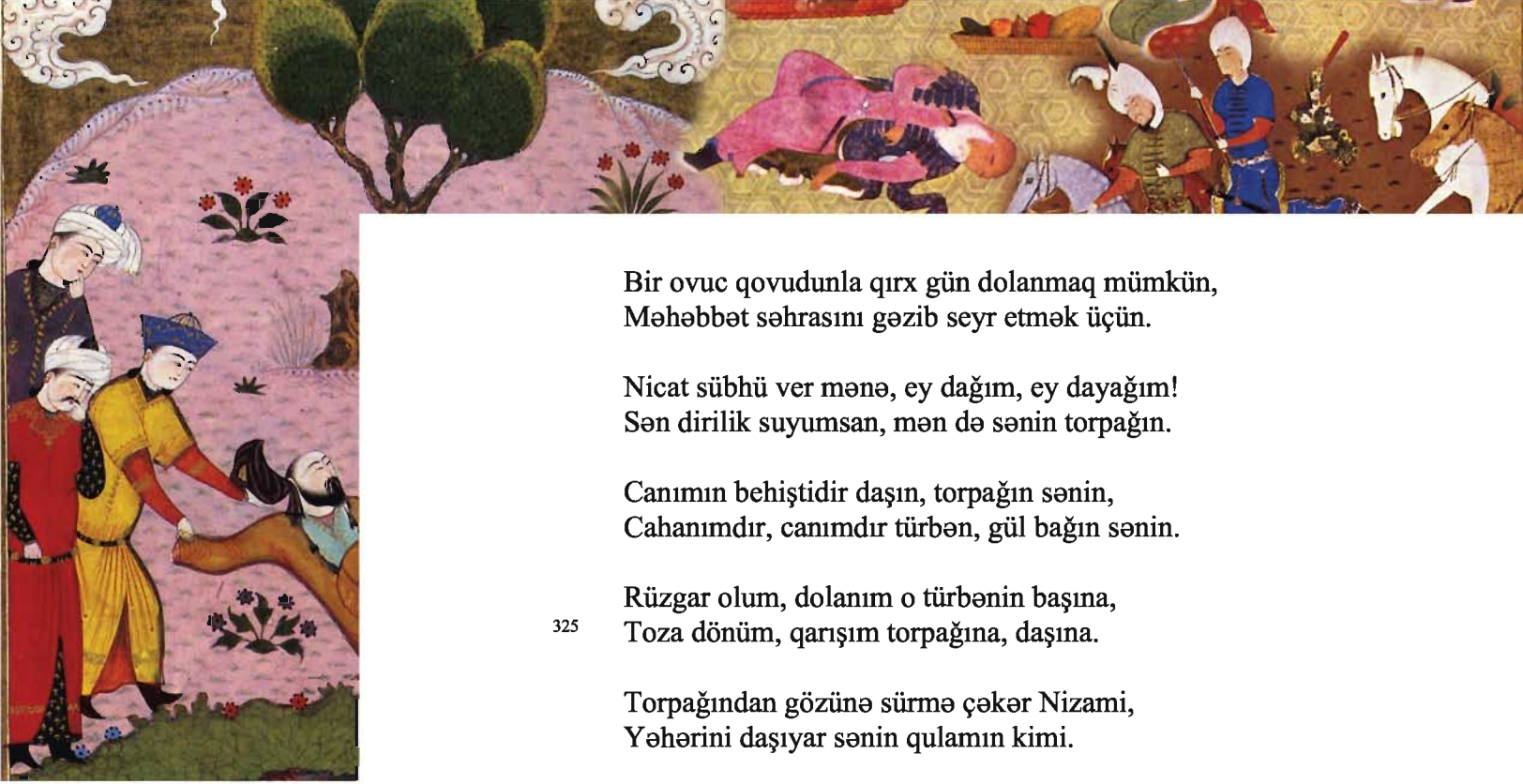
İdrakınla oxudun hətta yazılmayanı,
Əqlinlə işıqlatdın beyin adlı cahanı.

Hər sözə, hər cümləyə həssas yanaşdın daim,
Ta ki sənin sözüne barmaq qoymasın heç kim.

320 Özgələrin sözüne barmaq qoyuruq bir az,
Ancaq sənin sözüne heç kəs irad tutamaz.

Sənin qapının tozu – qovut, şəkər əvəzi,
Cövhərini yoğurmuş püstə, xurma çərəzi.

Bir ovuc qovudunla qırx gün dolanmaq mümkün,
Məhəbbət səhrasını gəzib seyr etmək üçün.

Nicat sübhü ver mənə, ey dağım, ey dayağım!
Sən dirilik suyumsan, mən də sənın torpağın.

Canımın behiştidir daşın, torpağın sənın,
Cahanımdır, canımdır türbən, gül bağın sənın.

325 Rüzgar olum, dolanım o türbənın başına,
Toza dönüm, qarışım torpağına, daşına.

Torpağından gözüne sürmə çəkər Nizami,
Yəhərini daşıyar sənın qulamın kimi.

Torpağınyı isladıb təbərrik bilir bəşər,
Mənım də torpağınyı saçlarına çəksinlər.

28

İSLAM PADŞAHI MƏLİK FƏXRƏDDİN BƏHRAM ŞAH İBN DAVUDA ÖYĞÜ

Bu mavi dairə ki kainatı çevrələr,
Burda bir nöqtə kimi düyünləndim bir səhər.

Yox əlimdən tutanım, ayağınyı açanım,
Kölgənəm, üstümdə bəs hüma qanadın hanı?

330 Ayağım bu torpağına batıb dərinədən dərin,
Qollarımsa bağlanıb kəməndilə göylərin.

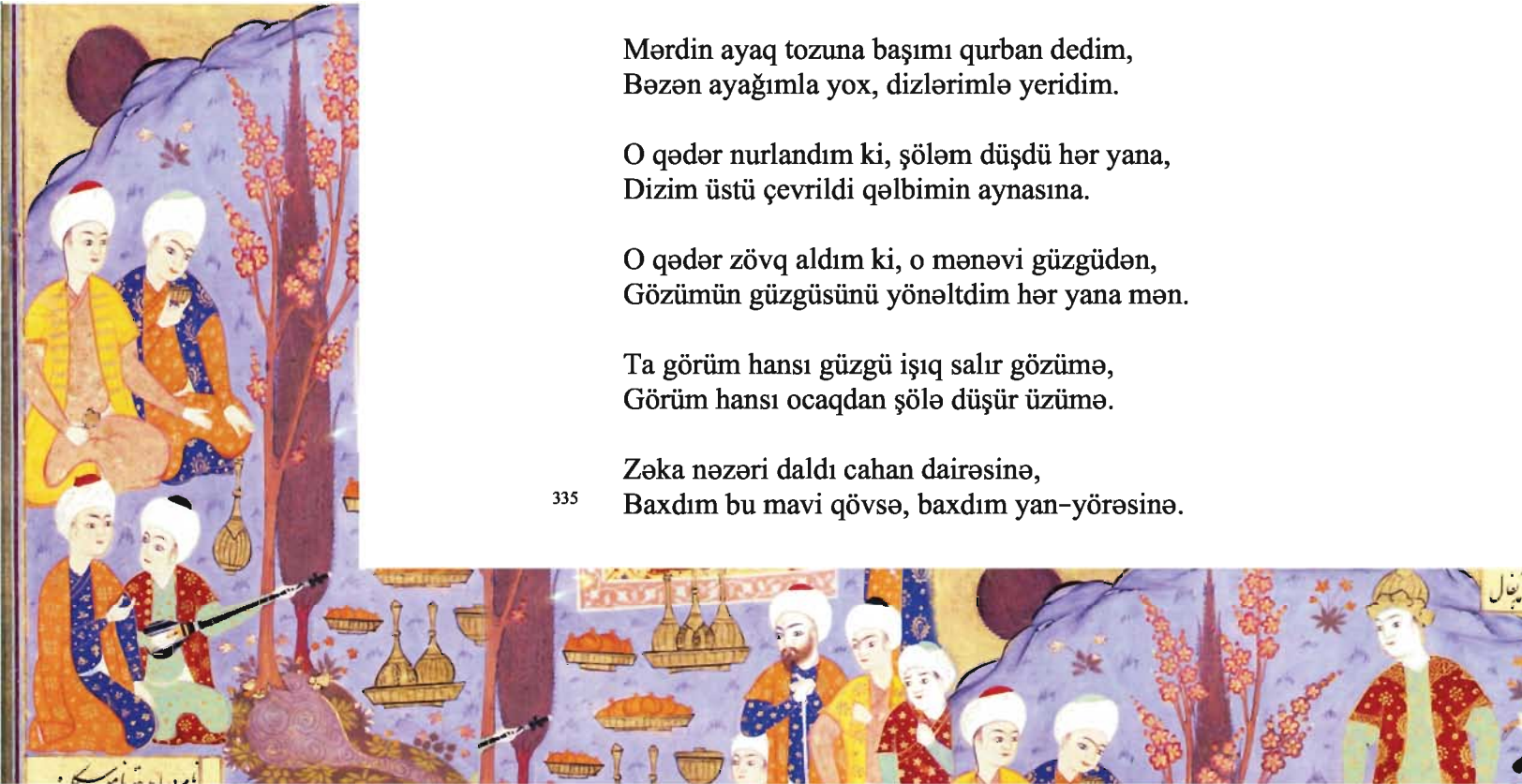
Mərdin ayaq tozuna başınyı qurban dedim,
Bəzən ayağınyıla yox, dizlərimlə yeridim.

O qədər nurlandım ki, şöləm düşdü hər yana,
Dizim üstü çevrildi qəlbimin aynasına.

O qədər zövq aldım ki, o mənəvi güzgüdən,
Gözümün güzgüsünü yönəltdim hər yana mən.

Ta görüm hansı güzgü işıq salır gözümə,
Görüm hansı ocaqdan şölə düşür üzümə.

335 Zəka nəzəri daldı cahan dairəsinə,
Baxdım bu mavi qövşə, baxdım yan-yörəsinə.

Dada yetdi hümmətim, sezdim, anladım bunu:
Nemət, səxavət əhli hökmdar olduğunu.

Ey uca taleli şah, tacımızsan, ulusan!
Bu firuzə bağçanın sən qızılgül kolusan.

Sən – ümid qaynağı Xızr, sən – İskəndər güclü şah!
“Məcəsti”ni şərh edən bilginlərə qibləgah!

Xilqətin mehvəridir sultanımın qüdrəti,
Onun vəsfində enmiş göydən Məqsud ayəti.

340 Tək odur fələk taclı, Süleyman üzüklü şah,
Üfüqlərin güvənci – Məlik Fəxrəddin ancaq.

Davudluq iddiası eyləyərsə, haqqı var,
Onda müğənni səsi, Süleyman sorağı var.

Hümmətilə yüksəldi İshaq bayrağı aşkar,
Ona zidd çıxdı yalnız İsmaili zındıqlar.

Altı qütbə addımlar, yeddi qatda təxti var,
Doqquz göyə hökmdar, Bəhram – ulu tacidar!

O öz bəhramlığını açıb göstərsə bir an,
Bəhram Gurun nəsibi yalnız gor olar, inan.

345 Əzmilə, cürətilə şahların sərvəridir,
Bilik xəzinəsilə alimlər rəhbəridir.

Xəlqə cahan mülkünü bəxş eləyən bahadır,
Həm Ərmən hökmdarı, həm Rum padşahıdır.

Səltənətin şərəfi, xilafətin qəlbidir,
Rum elinin fatehi, Əbxazın qalibidir.

O, bütün kişilərdən aqıl, ədalət əhli,
Hər bir comərddən üstün, kərəm, səxavət əhli.

Dövlətinin ulduzu nur saçır fələklərə,
Sədəf kimi qapısı can verib neçə dürre.

350 Balıqla, incilərlə dopdolu bir dənizdir,
Dərya kimi dalğalı, bulaq kimi təmizdir.

Eşsiz, nadir bir yaqut nur saçır kəmərinde,
Ləl mərcañ kəmərlə Güneşin qənşərində.

Görün, mavi pəncərə nə söylər ucalıqdan,
Pəncəsiz qalacaqdır ona pəncə qaldıran.

Karvan zəngi fələyin qulağını partladar,
Qızğın nəfəsi Ayın şüşəsini parçalar.

Məsuddu, bəxtiyardı dünyaya göz açanda,
Daha gözəl olacaq aqibəti cahanda.

355 Səxavət qədəhinin saqisi, lütfkarı,
Onu sonsuz yaşatsın sonu olmayan Tanrı!

HÜZURUNDA YER ÖPƏRKƏN SÖYLƏNİB

İnsanlığ mayasının şanı-şərəfi, ey şah!
Sənin əzəmətinlə işıqlanır bu dərgah.

Qələbələr gətirir fələk sənə... seyr elə,
Doqquz fələyin qarnı bir sirinlə hamilə.

Yerin, göyün qulağı ağ sədəf olmuş sənə,
O kəskin qılıncının zəfər incilərinə.

Gecə qılınc çalan Ay daim önündə naçar,
Qılıncının ucunda qalxanı parçalanar.

360 Qılıncına düşən su Fərat çayı tək coşqun,
Qırıb sürəhisini o, dirilik suyunun.

Qopardığın tufanda yuxuya gedən insan,
Nuh olsa da, boğular, sağ qala bilməz, inan.

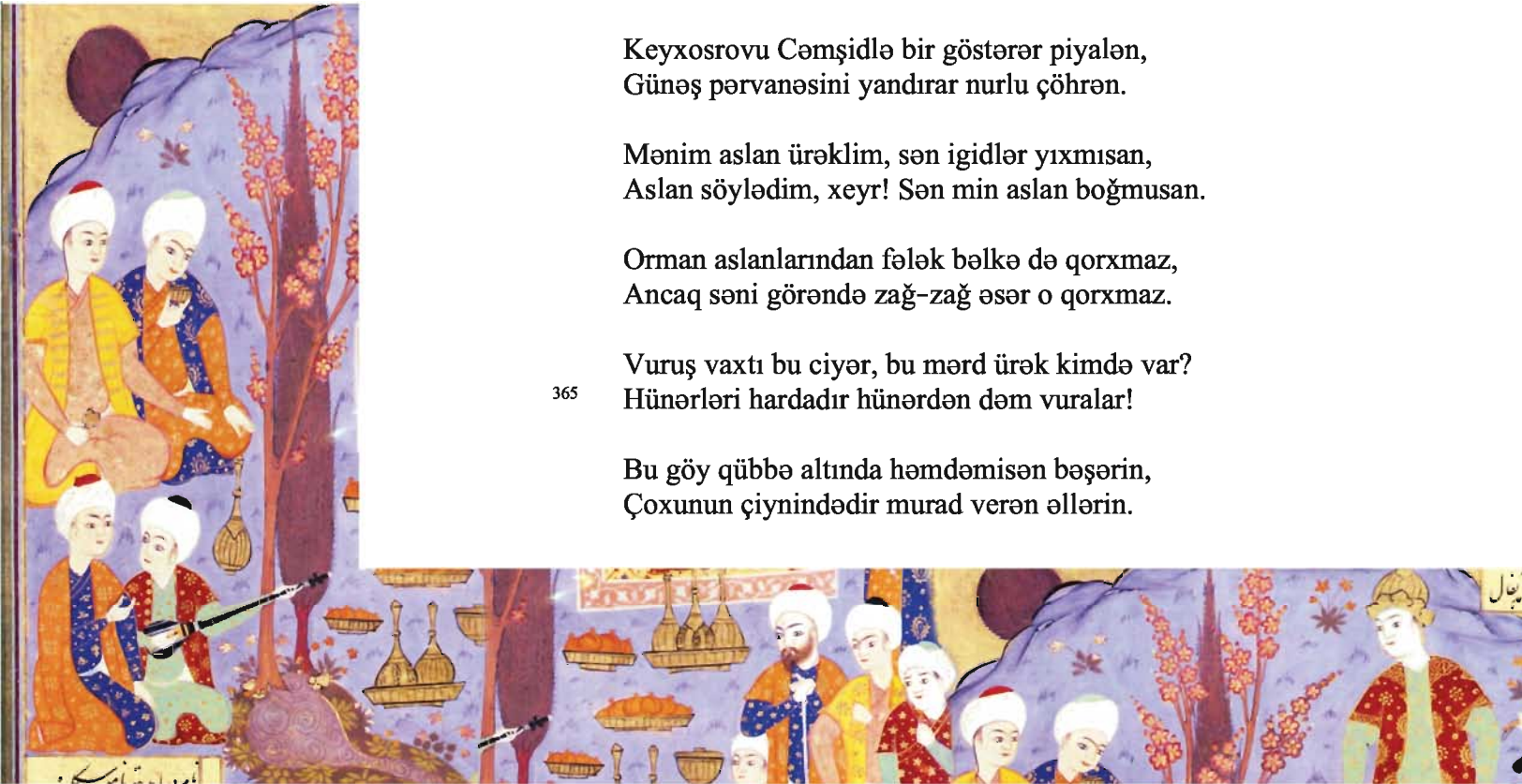
Keyxosrovu Cəmşidlə bir göstərər piyalən,
Günəş pərvanəsini yandırar nurlu çöhrən.

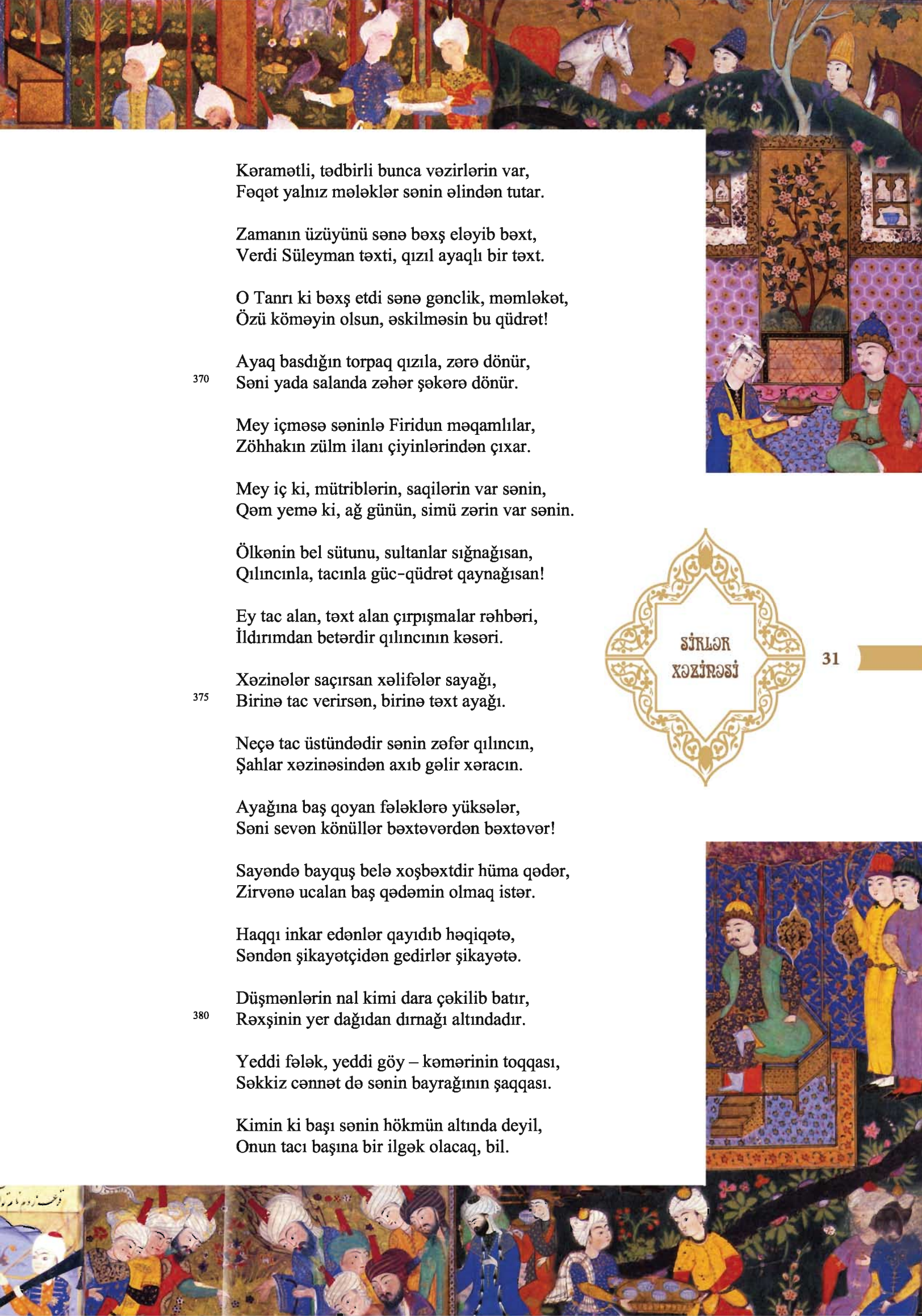
Mənim aslan ürəklim, sən igidlər yıxmısan,
Aslan söylədim, xeyr! Sən min aslan boğmusan.

Orman aslanlarından fələk bəlkə də qorxmaz,
Ancaq səni görəndə zağ-zağ əsər o qorxmaz.

365 Vuruş vaxtı bu ciyər, bu mərd ürək kimdə var?
Hünərləri hardadır hünərdən dəm vuralar!

Bu göy qübbə altında həmdəmişən bəşərin,
Çoxunun çiyindədir murad verən əllərin.

Kəramətli, tədbirli bunca vəzirlərin var,
Fəqət yalnız mələklər sənin əlindən tutar.

Zamanın üzüyünü sənə bəxş eləyib bəxt,
Verdi Süleyman xətti, qızıl ayaqlı bir xətt.

O Tanrı ki bəxş etdi sənə gənclik, məmləkət,
Özü köməyin olsun, əskilməsin bu qüdrət!

370 Ayaq basdığın torpaq qızıla, zərə dönür,
Səni yada salanda zəhər şəkərə dönür.

Mey içməyə sənə Firidun məqamlılar,
Zöhhakın zülm ilanı çiyinlərdən çıxar.

Mey iç ki, mütrilərin, saqilərin var sənə,
Qəm yemə ki, ağ günün, simü zərin var sənə.

Ölkənin bel sütunu, sultanlar sığnağısan,
Qılıncınla, tacınla güc-qüdrət qaynağısan!

Ey tac alan, xətt alan çırpışmalar rəhbəri,
İldırımdan bətərdir qılıncının kəsəri.

375 Xəzinələr saçırısan xəlifələr sayağı,
Birinə tac verirsen, birinə xətt ayağı.

Neçə tac üstündədir sənə zəfər qılıncın,
Şahlar xəzinəsindən axıb gəlir xəracın.

Ayağına baş qoyan fələklərə yüksələr,
Səni sevən könüllər bəxtəvərdən bəxtəvər!

Sayəndə bayquş belə xoşbəxtdir hüma qədən,
Zirvənə ucalan baş qədəmin olmaq istər.

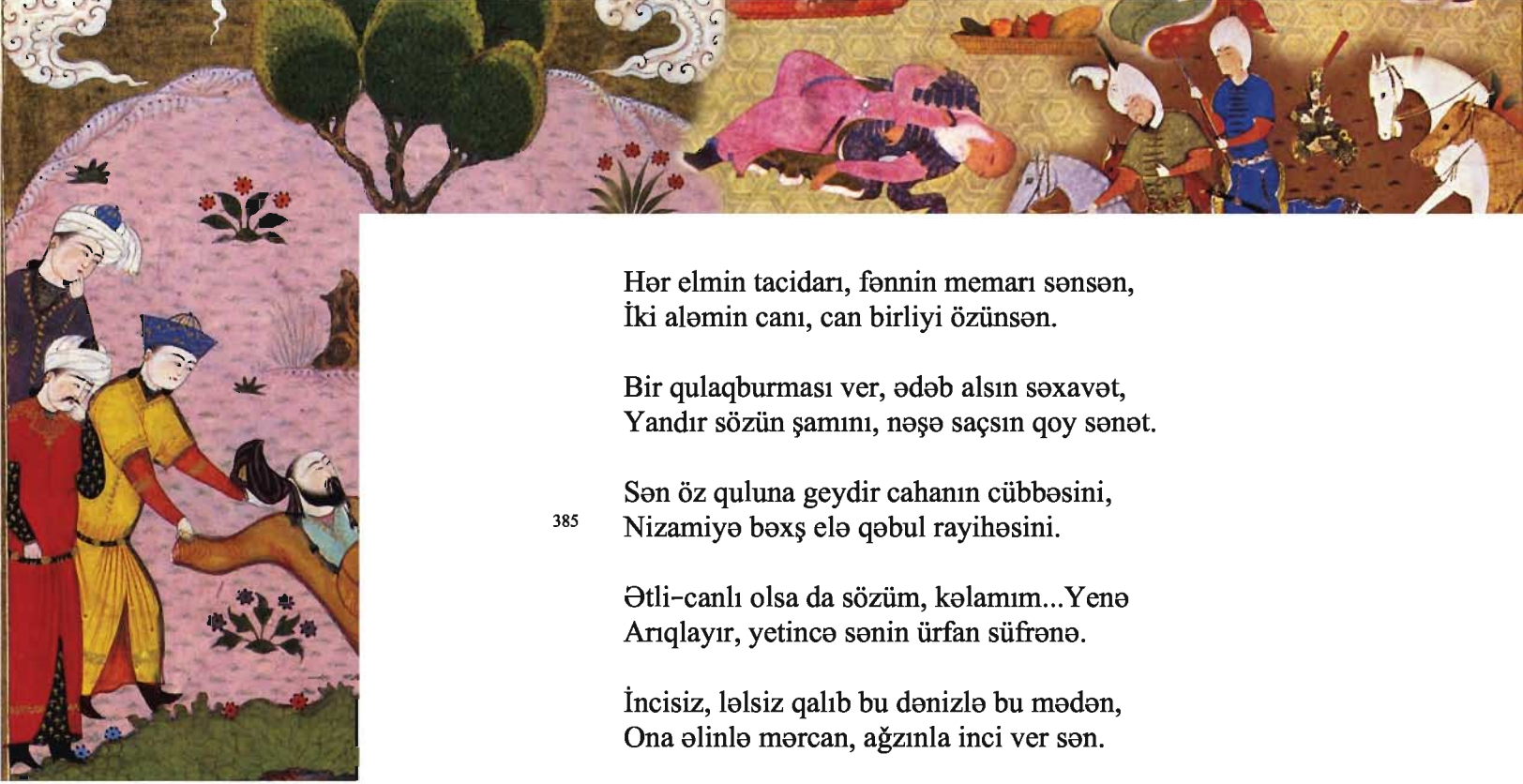
Haqqı inkar edənlər qayıdıb həqiqətə,
Səndən şikayətçidən gedirlər şikayətə.

380 Düşmənlərin nal kimi dara çəkilib batır,
Rəşinin yer dağıdan dırnağı altındadır.

Yeddi fələk, yeddi göy – kəmərinin toqqası,
Səkkiz cənnət də sənə bayrağının şaqçası.

Kimin ki başı sənə hökmün altında deyil,
Onun tacı başına bir ilgək olacaq, bil.

Hər elmin tacıdır, fənnin memarı sənşən,
İki aləmin canı, can birliyi özünşən.

Bir qulaqburması ver, ədəb alsın səxavət,
Yandır sözün şamını, nəşə saçsın qoy sənət.

385 Sən öz quluna geydir cahanın cübbəsini,
Nizamiyə bəxş elə qəbul rayihəsini.

Ətli-canlı olsa da sözüm, kəlamım...Yenə
Arıqlayır, yetincə sənün ürfan süfrənə.

İncisiz, ləlsiz qalıb bu dənizlə bu mədən,
Ona əlinlə mərcan, ağzınla inci ver sən.

Fəqət pisə, dargözə vermə zərrəcə imkan,
Oxlarından yaqut saç, qılıncından da mərcan.

Taleyin fələk kimi məsud, bəxtiyar olsun,
Hər işində, gücündə bəxtin sənə yar olsun.

390 Uğrunda can qoyanlar, ox tutanlar nə qədər...
Ağbəxt mənəm, qarabəxt səni istəməyənlər.

Zəfərlərin başımız üstündə bayraq olsun,
Düşmən başı qələmin ucu kimi vurulsun!

KİTABIN YAZILMASI SƏBƏBİ

Mən ki tazə bir gülə şərqə bəstələyirəm,
Mən ki sənün bağında bülbüləm, bilir aləm.

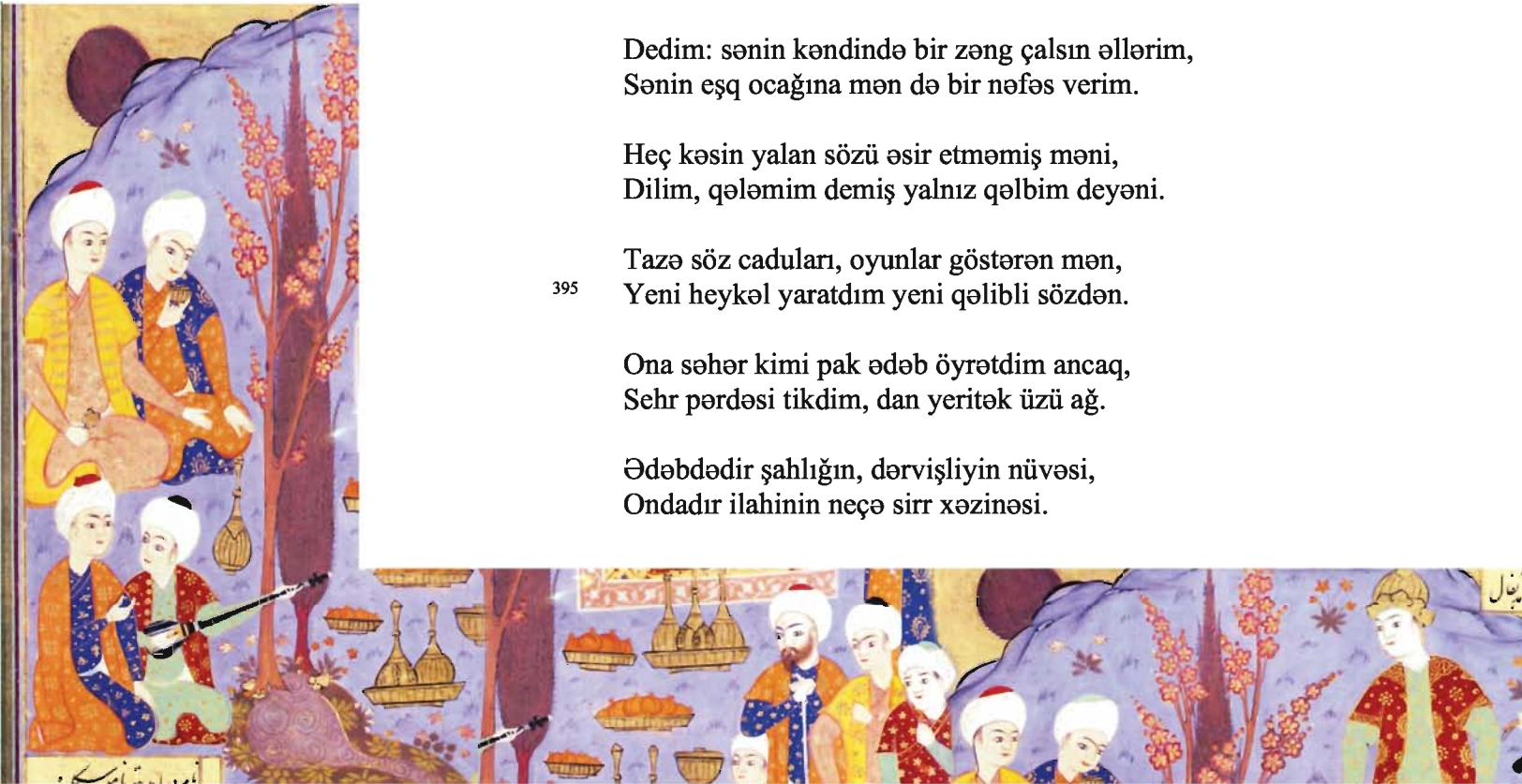
Dedim: sənün kəndində bir zəng çalsın əllərim,
Sənün eşq ocağına mən də bir nəfəs verim.

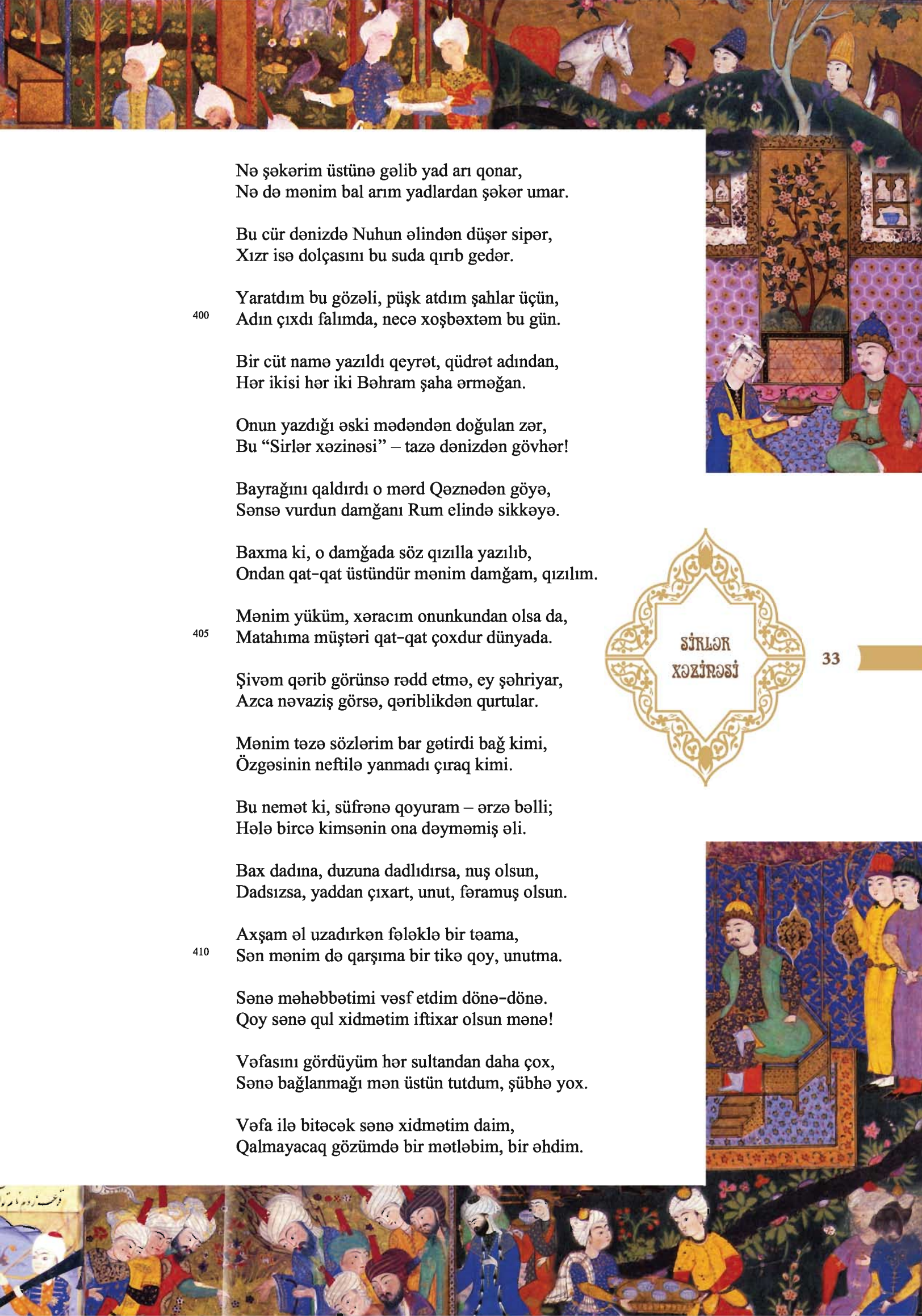
Həç kəsin yalan sözü əsir etməmiş məni,
Dilim, qələmim demiş yalnız qəlbim deyəni.

395 Tazə söz caduları, oyunlar göstərən mən,
Yeni heykəl yaratdım yeni qəlibli sözdən.

Ona səhər kimi pak ədəb öyrətdim ancaq,
Sehr pərdəsi tikdim, dan yeritək üzü ağ.

Ədəbdədir şahlığın, dərvişliyin nüvəsi,
Ondadır ilahinin neçə sirr xəzinəsi.

Nə şəkərim üstünə gəlib yad arı qonar,
Nə də mənim bal arım yadlardan şəkər umar.

Bu cür dənizdə Nuhun əlindən düşər sipər,
Xızr isə dolçasını bu suda qırıb gedər.

400 Yaradım bu gözəli, püşk atdım şahlar üçün,
Adın çıxdı falımda, necə xoşbəxtəm bu gün.

Bir cüt namə yazıldı qeyrət, qüdrət adından,
Hər ikisi hər iki Bəhram şaha ərməğan.

Onun yazdığı əski mədəndən doğulan zər,
Bu "Sirlər xəzinəsi" – tazə dənizdən gövhər!

Bayrağını qaldırdı o mərd Qəznədən göyə,
Sənsə vurdun damğanı Rum elində sikkəyə.

Baxma ki, o damğada söz qızılla yazılıb,
Ondan qat-qat üstündür mənim damğam, qızılım.

405 Mənim yüküm, xəracım onunkundan olsa da,
Matahıma müştəri qat-qat çoxdur dünyada.

Şivəm qərib görünsə rədd etmə, ey şəhriyar,
Azca nəvaziş görsə, qəriblikdən qurtular.

Mənim təzə sözlərim bar gətirdi bağ kimi,
Özgəsinin neftilə yanmadı çıraq kimi.

Bu nemət ki, süfrənə qoyuram – ərzə bəlli;
Hələ bircə kimsənin ona dəyməmiş əli.

Bax dadına, duzuna dadlıdırsa, nuş olsun,
Dadsızsa, yaddan çıxart, unut, fəramuş olsun.

410 Axşam əl uzadırkən fələklə bir təama,
Sən mənim də qarşıma bir tikə qoy, unutma.

Sənə məhəbbətimi vəsf etdim dönə-dönə.
Qoy sənə qul xidmətim iftixar olsun mənə!

Vəfasını gördüyüm hər sultandan daha çox,
Sənə bağlanmağı mən üstün tutdum, şübhə yox.

Vəfa ilə bitəcək sənə xidmətim daim,
Qalmayacaq gözümdə bir mətləbim, bir əhdim.

Əbədilər qəsrinə, şahlıq adlı büsata,
Mədh yazan şairlər xeyli yığışıbsa da.

415 Nizaminin yanında ədəb gözlərlər yəqin.
Nizami – Nizamidir, bəs onlar kimdir, deyin?

Şairlik zirvəsinə mən ki çoxdan çatmışam,
Dalda qoyub tay-tuşu, köhlənimi çapmışam.

Mən ki söz almazından odlu qılınc yaratdım,
Arxadan gələnlərin boynunu vurub atdım.

Elə yüksək zirvəyə qalxmışam ki, baxın bir:
Ayaqlarım ən uca başların üstündədir.

Elə yüksəkdəyəm ki, yalnız orda uçaram.
Öz hümmətimə layiq yer istər, yol açaram!

420 Sənin fikir nurunda tək qalxım, yüksəlim,
Ayağın dəyəni yerə tək qoya bilim.

Ayaq tozun olum ki, baş çəkim kəhkəşana,
Əl verməsən çatmaram, inan, şöhrətə, şana.

Dedim: bir-iki aya şahın hüsurunda mən,
Yeröpmə adətini təzələrəm ürəkdən.

Heyhat, çıxış yolum yox... dəmir həlqəyə düşdüm,
Bağlı qapı dalında çox qaldım, çox döyüşdüm.

Qabıq qoydum yolunda. Dedim: qaya, daş yarım,
Təki sənin yanında yüksəlsin etibarım.

425 Gördüm arxam, önüm də aslanlarla doludur,
Qılınlarla kəsilmiş yolum – ölüm yoludur.

Qılınlarla qapanmış bu ölkədə, qoy dedim,
Ən uca, güclü səslə sənə bir xitab edim.

Çəkdim sənin qapına qaynayan söz çeşməmi,
Özüm yerimdə qaldım bir qum danəsi kimi.

Mən sənin qabağında bir zərrəyəm, ey Günəş!
Səhər dualarımı qəbul eylə, fikirləş.

İnci dolu dənizin atdı, tutdu təbimi,
Kəmərimdən asıldı ürəyim daş-qaş kimi.

430 Nə qədər ki həyat var, hər keçən gündüz olsun,
Gecə şahlıq gövhərin qoy min–min ulduz olsun.

Gör nə qədər parlaqdır sarayda bəxt ulduzun.
O qəsrin bu qəsrədən bir az da üstün olsun!

SÖZ QOŞMAĞIN FƏZİLƏTİ HAQQINDA

İlk dəfə tərpənəndə sözdən güc aldı qələm,
Sözdən doğuldu ilk hərf... şahiddir bütün aləm.

Xəlvət pərdəsini ki qaldırdılar, atdılar,
Öncə söz cilvələndi. Sözdən can yaratdılar.

Sözdən bir səs, bir nəfəs gəlməmiş... inan mənə:
Can girmədi palçıqdan xəlq olunmuş bədənə.

435 O gündən ki, qələmlə kağız çatdı şərəfə,
Cahan açdı gözünü, sözü gördü ilk dəfə.

Söz olmasa... yerində dünya donardı, sözsüz,
Nə qədər söz dedilər, yenə əskilmədi söz.

Söz – canımızdır. Eşqin lüğətinə baxsana!
Biz sözlük, gövdəmizsə yalnız xarabaxana!

Yalnız qələm gücünə düşüncələr saxlanır,
Misra söz quşlarının qanadına bağlanır.

Bu sonsuz aləmdə ki, həm təzədir, həm köhnə,
Tükü qırx yerdən bölən sözdən kəskin nə var, nə?

440 Düşüncənin əvvəli, rəqəmin, sayın sonu,
Təkcə sözdür, təkcə söz, yadında saxla bunu.

Tacdarlar özü də tac söyləmişlər sözə,
Vasiflər vəsf eyləmiş, durub sözlə göz–gözə.

Gah sözün bayrağını çəkərlər eldən–elə,
Gah qələmin yazdığı saçar dünyaya şölə.

Bayrağını ən uzaq ellərə sancan da söz,
Qələmilə ən yeni iqlimlər açan da söz.

Bomboş fikrə, xəyala təslim olan kəslərə,
İlham üz göstəribmi məgər barı bir kərə?

445 Biz ki gözlərimizi sözə dikmişik artıq,
Ölsək, sözlə ölərik, qalsaq, sözlə qalarıq.

Damarları donanlar sözdə tapar atəş, köz,
Bağrı yananlar üçün dirilik suyudur söz.

Sözdür bərbad aləmin abad qalan guşəsi,
Bu fələk sürfəsinin ən dadlı azuqəsi!

Hər boyadan arı söz, ömür – günsən, ömür – gün,
Dillə vəsfini vermək, bəlkə də, qeyri-mümkün.

Söz bayraq taxan yerdə hər f ile dil müzəffər,
Dilin, nitqin qüdrəti olur sözlə müyəssər.

450 Söz tapa bilməsəydi candakı şah damarı,
Can kələfin ucunu – aləmi tapardımı?

Sözlə kəşf eləyiblər hər qaydanı, hər yönü,
Həm təbiət mülkünü, həm şəriət möhrünü.

Mədən söz və qızılı təklif edib sərrafa,
Sərraf tərəzisində söz qızıldan çox baha!

Təzə söz, köhnə altun... hansı hakim kəsilir?
Söz hara, qızıl hara? Bunu sözdoğan bilir!

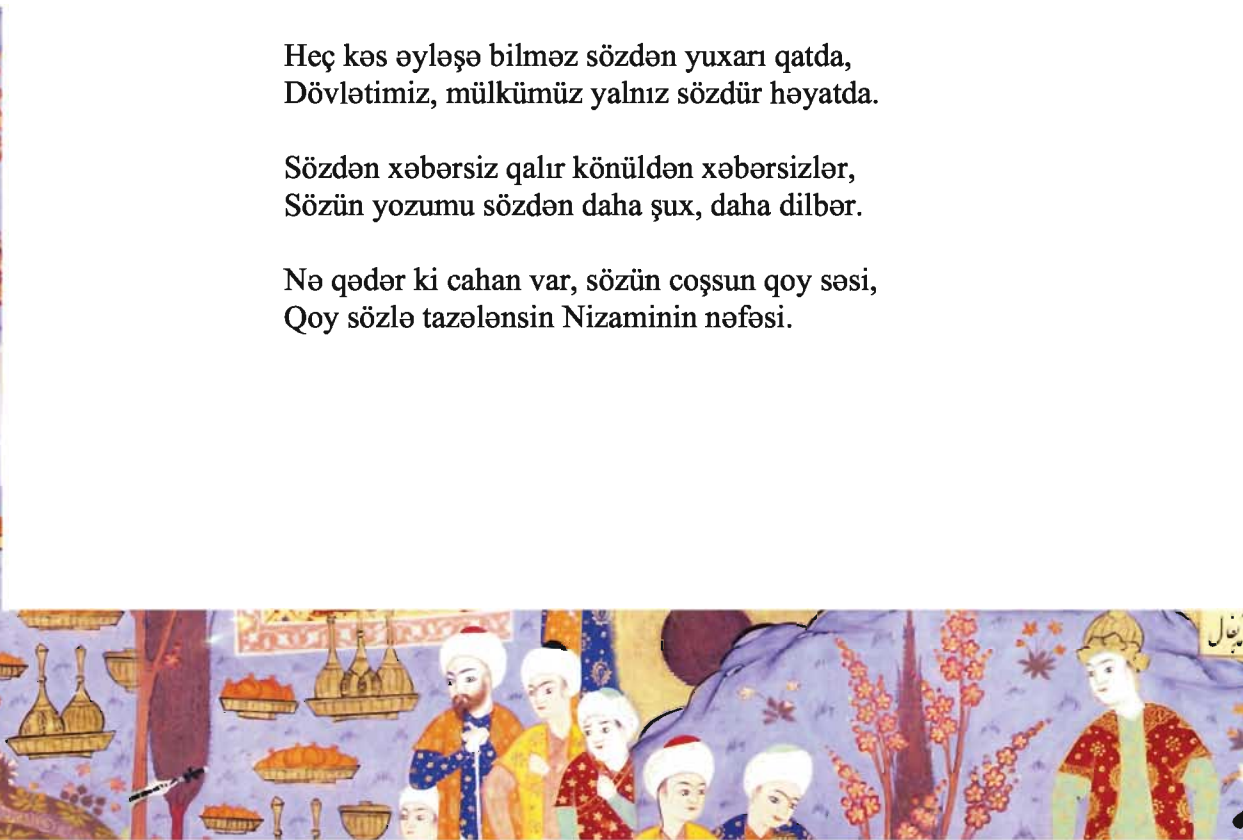
Öz qüvvəsilə gedər söz qasidi... tövşüməz,
Söz qaldıran dağları qaldıra bilməz heç kəs.

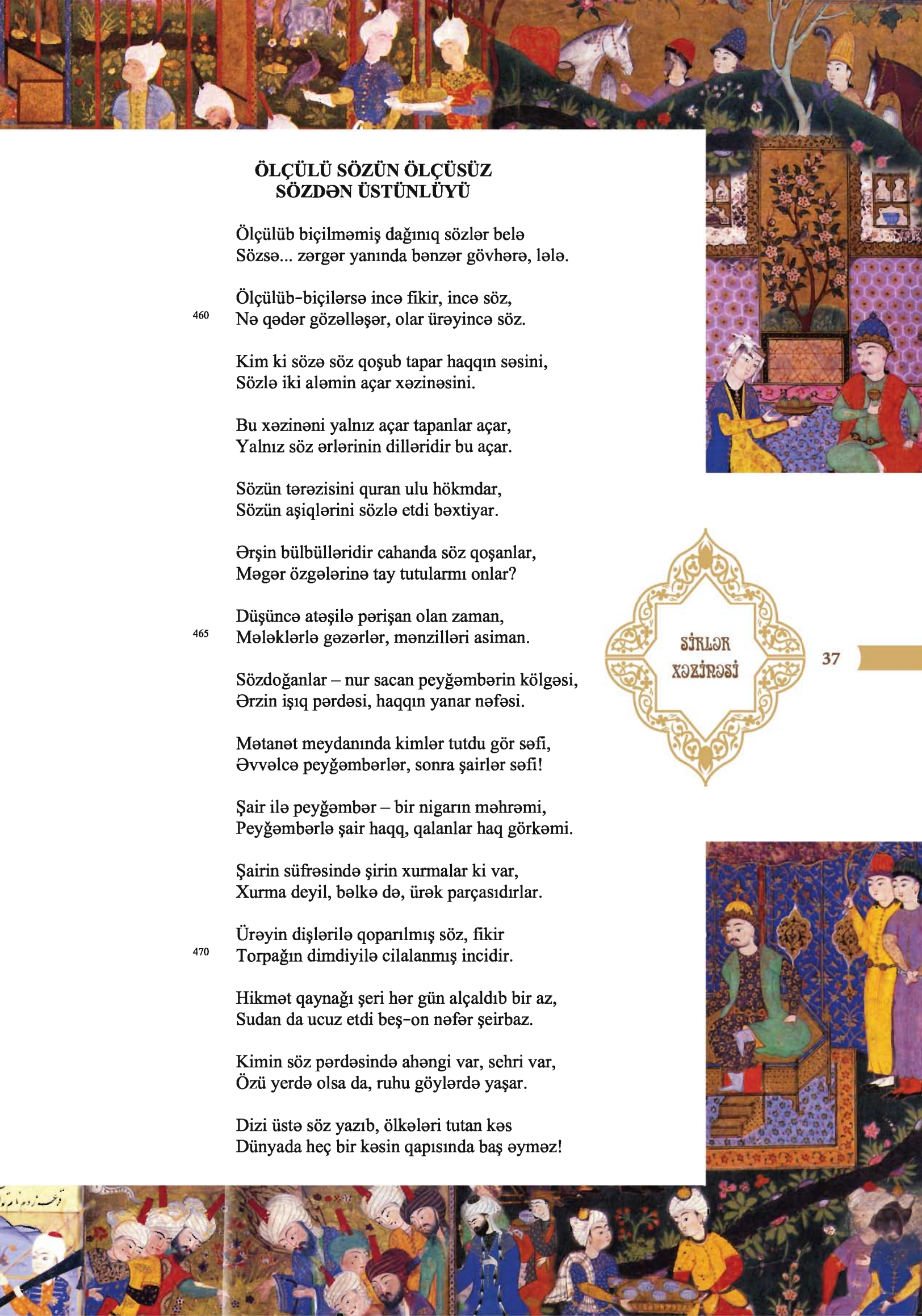
455 Söz gümüşü yanında qara torpaqdı dirhəm,
Qızıl hansı itdir ki, onu sözə tay biləm?

Heç kəs əyləşə bilməz sözdən yuxarı qatda,
Dövlətimiz, mülkümüz yalnız sözdür həyatda.

Sözdən xəbərsiz qalır könüldən xəbərsizlər,
Sözün yozumu sözdən daha şux, daha dilbər.

Nə qədər ki cahan var, sözün coşsun qoy səsi,
Qoy sözlə tazələnsin Nizaminin nəfəsi.

ÖLÇÜLÜ SÖZÜN ÖLÇÜSÜZ SÖZDƏN ÜSTÜNLÜYÜ

Ölçülüb biçilməmiş dağınıq sözlər belə
Sözsə... zərgər yanında bənzər gövhərə, lələ.

460 Ölçülüb-biçilərsə incə fikir, incə söz,
Nə qədər gözəlləşər, olar ürəyincə söz.

Kim ki sözə söz qoşub tapar haqqın səsini,
Sözlə iki aləmin açar xəzinəsini.

Bu xəzinəni yalnız açar tapanlar açar,
Yalnız söz ərlerinin dilləridir bu açar.

Sözün tərəzisini quran ulu hökmdar,
Sözün aşıqlərini sözlə etdi bəxtiyar.

Ərşin bülbülləridir cahanda söz qoşanlar,
Məgər özgələrinə tay tutularmı onlar?

465 Düşüncə atəşilə pərişan olan zaman,
Mələklərlə gəzərlər, mənzilləri asiman.

Sözdoğanlar – nur sacan peyğəmbərin kölgəsi,
Ərzin işıq pərdəsi, haqqın yanar nəfəsi.

Mətanət meydanında kimlər tutdu gör səfi,
Əvvəlcə peyğəmbərlər, sonra şairlər səfi!

Şair ilə peyğəmbər – bir nigarın məhrəmi,
Peyğəmbərlə şair haqq, qalanlar haq görkəmi.

Şairin süfrəsində şirin xurmalar ki var,
Xurma deyil, bəlkə də, ürək parçasıdırlar.

470 Ürəyin dişlərilə qoparılmış söz, fikir
Torpağın dimdiyilə cilalanmış incidir.

Hikmət qaynağı şəri hər gün alçaldıb bir az,
Sudan da ucuz etdi beş-on nəfər şeirbaz.

Kimin söz pərdəsində ahəngi var, sehri var,
Özü yerdə olsa da, ruhu göylərdə yaşar.

Dizi üstə söz yazıb, ölkələri tutan kəs
Dünyada heç bir kəsin qapısında baş əyməz!

Dizinə dirsəklənib fikrə dalan sənətkar,
Sözlə iki cahanın dövlətini qazanar.

475

Əyilən məğrur başı ayağını salamlar,
Dirsəklənər dizinə, kamanlaşar sənətkar.

Öz kaman halqasını qırmaq istəyən şair,
Bükülüb açılınca, təb üstündə dikəlidir!

Bükülmüş qamətilə sanki həlqə olanlar,
Fələyin qulağına bəzən min həlqə taxar.

Bu hoqqabaz fələyin qarşısına sənətkar,
Bircə hoqqa yerinə neçə daş-qaş çıxardar.

Söz köhləni qızarkən... sənətkarın ürəyi,
Dodağını öpməkçün yırtar köksü, köynəyi.

480

Şairin ləl dodağı o zaman ki açılar,
Yeddi göyün, Günəşin yaxasını parçalar.

Şairin ilham adlı cəsur bir atası var,
Dünyaya oğul kimi ər misralar bağışlar.

Şair qozbel fələyi qul eyləyər özünə,
Qulluqdan azad olar, özü köçsə sözüne.

Şairin xoş nəfəsi cana məhrəm, qəlbə yar,
Dilsizlərə dil verər, susmazları susdurar.

Hər gözələ can verən incə söz memarıdır,
Sən şairə vurul ki, o, söz bəstəkarıdır.

485

Müştəri ulduzumu söz ovsununda şair?
Ya harutun sehrini qırıb pozan Zöhrədir?

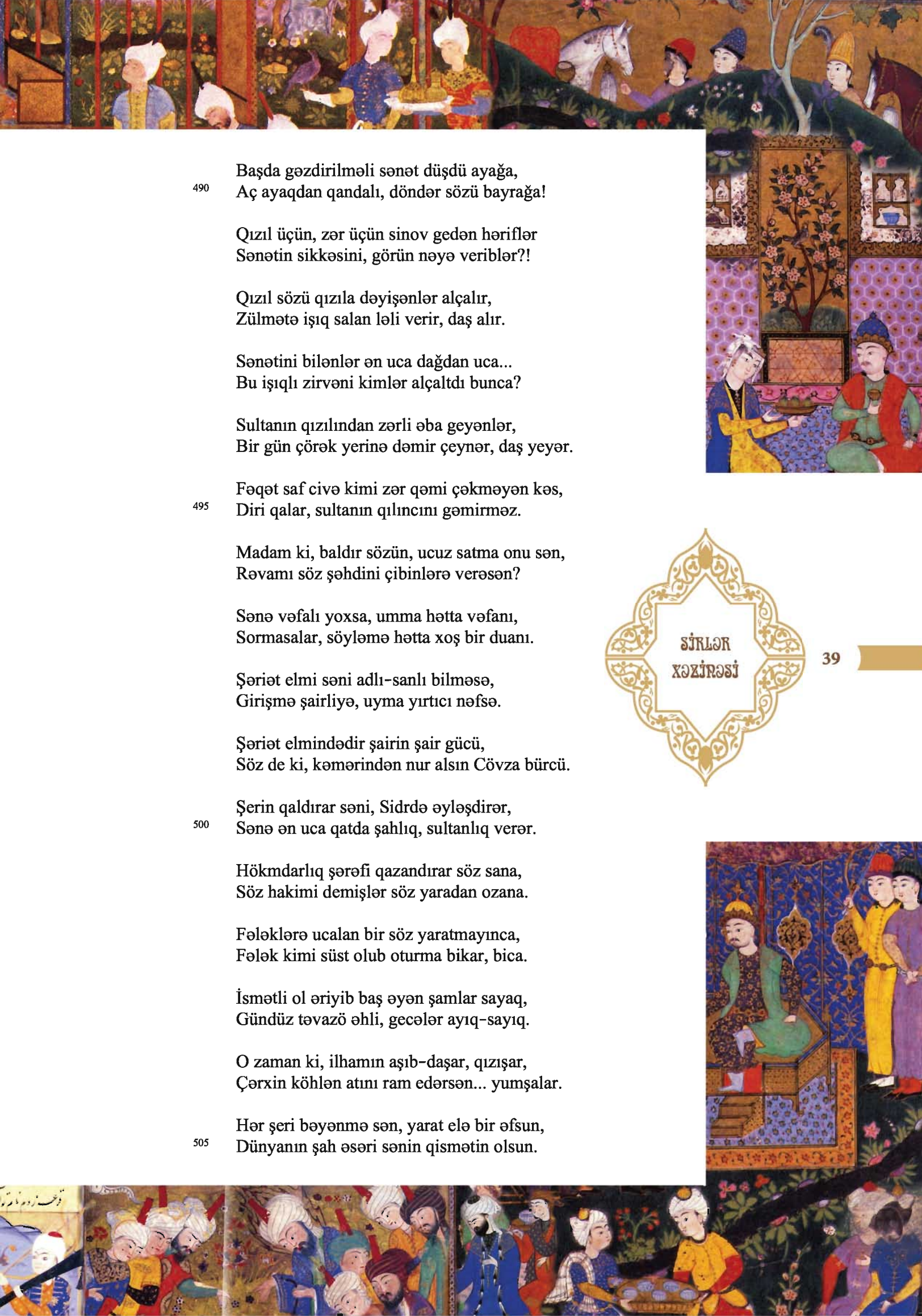
Yəğmaladı bu kəndi qaçaq-quldur atlılar,
Şeir adlanan bu dağı alçaqlar alçaltdılar.

Ağıl başımdan çıxır. Görün, sözbaz nə qədər...
Sözü abırdan salır şeir, söz çeynəyənlər.

Mən qanım bahasına yetirdim can meyvəsi,
Neçin su qiymətinə satılsın könül səsi?

Dad əlindən, ey fələk, söylə, haçaq, bəs haçaq,
Beli kəmərli mərdlər zülmündən qurtulacaq?

490 Başda gözdirilməli sənət düşdü ayağa,
Aç ayaqdan qandalı, döndər sözü bayrağa!

Qızıl üçün, zər üçün sinov gedən həriflər
Sənətin sikkəsini, görün nəyə veriblər?!

Qızıl sözü qızıla dəyişənlər alçalır,
Zülmətə işıq salan ləli verir, daş alır.

Sənətini bilənlər ən uca dağdan uca...
Bu işıqlı zirvəni kimlər alçaltdı bunca?

Sultanın qızılından zərli əba geyənlər,
Bir gün çörək yerinə dəmir çeynər, daş yeyər.

495 Fəqət saf civə kimi zər qəmi çəkməyən kəs,
Diri qalar, sultanın qılıncını gəmirməz.

Madam ki, baldır sözün, ucuz satma onu sən,
Rəvamı söz şəhdini çibinlərə verəsən?

Sənə vəfalı yoxsa, umma həтта vəfanı,
Sormasalar, söyləmə həтта xoş bir duanı.

Şəriət elmi səni adlı-sanlı bilməsə,
Girişmə şairliyə, uyma yırtıcı nəfsə.

Şəriət elmindədir şairin şair gücü,
Söz de ki, kəməmindən nur alsın Cövza bürcü.

500 Şerin qaldırır səni, Sidrdə öyləşdirər,
Sənə ən uca qatda şahlıq, sultanlıq verər.

Hökmdarlıq şərəfi qazandırır söz sana,
Söz hakimi demişlər söz yaradan ozana.

Fələklərə ucalan bir söz yaratmayınca,
Fələk kimi süst olub oturma bika, bica.

İsmətli ol əriyib baş əyən şamlar sayaq,
Gündüz təvazö əhli, gecələr ayıq-sayıq.

O zaman ki, ilhamın aşib-daşar, qızışar,
Çərxin köhlən atını ram edərsən... yumşalar.

505 Hər şəri bəyənmə sən, yarat elə bir əfsun,
Dünyanın şah əsəri sənin qismətin olsun.

Lovğalanma, görsən də gövhəri əllərinədə,
Ondan da əlasını ara öz içərinədə.

Qızışma, sözü bir az ehtiyatla bəyən sən,
Sən ki uca rütbəli söz yarada bilənsən.

Söz yolunun başına bayrağını dikənlər,
At çapar, Günəşi – top, Ayı – çövkən eləyər.

Sənətkar duymasa da nəfəsində od, şölə,
Azaltmaz sürətini hətta bir nəfəs belə.

510 Təfəkkür meydanında oddur şair ürəyi.
Yazığı gəlsə belə, dalda qoyar fələyi.

Cəbrail qanadını at edib çapar şair,
İsrafilin telindən yelpazə yapar şair.

Yol vermə ki, tarlanı tapdalasın hər yetən,
İnci düzdüyün sapın ucunu göstərmə sən.

Əncirin qol-budağı bomboş qalardı yayda,
Əncirəyən olsaydı bütün quşlar dünyada.

Bu şivənin, bu dilin mahir ovçusuyam mən,
Dəyər məni görməyə, şairlər xasıyam mən.

515 Hər hücrəyə köçürdüm şəri, şəriyyəti mən,
Çıxartdım meyxanədən, ucaltdım sənəti mən.

Birdəfəlik tullayıb zünnar ilə xirqəni,
Zahidlər, rahiblər də gəlib tapdılar məni.

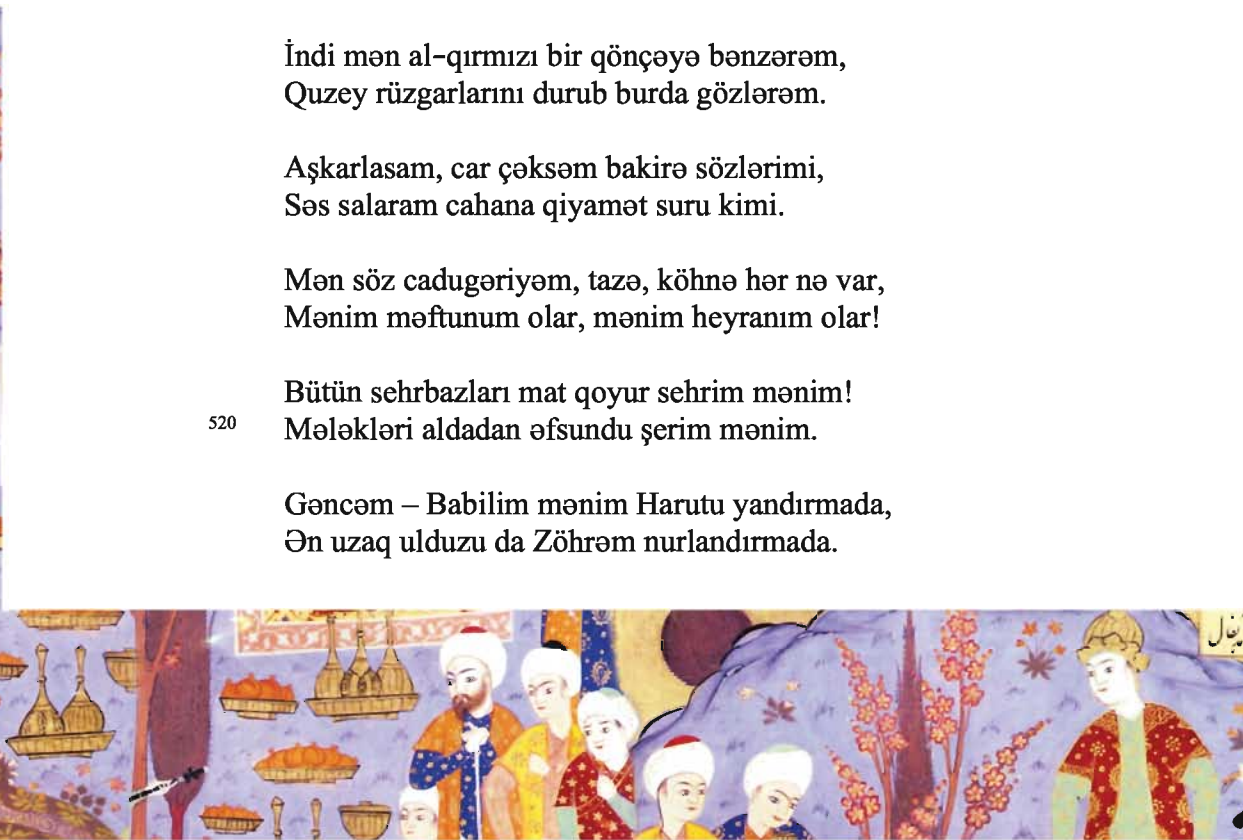
İndi mən al-qırmızı bir qönçəyə bənzərəm,
Qüzey rüzgarlarını durub burda gözlərəm.

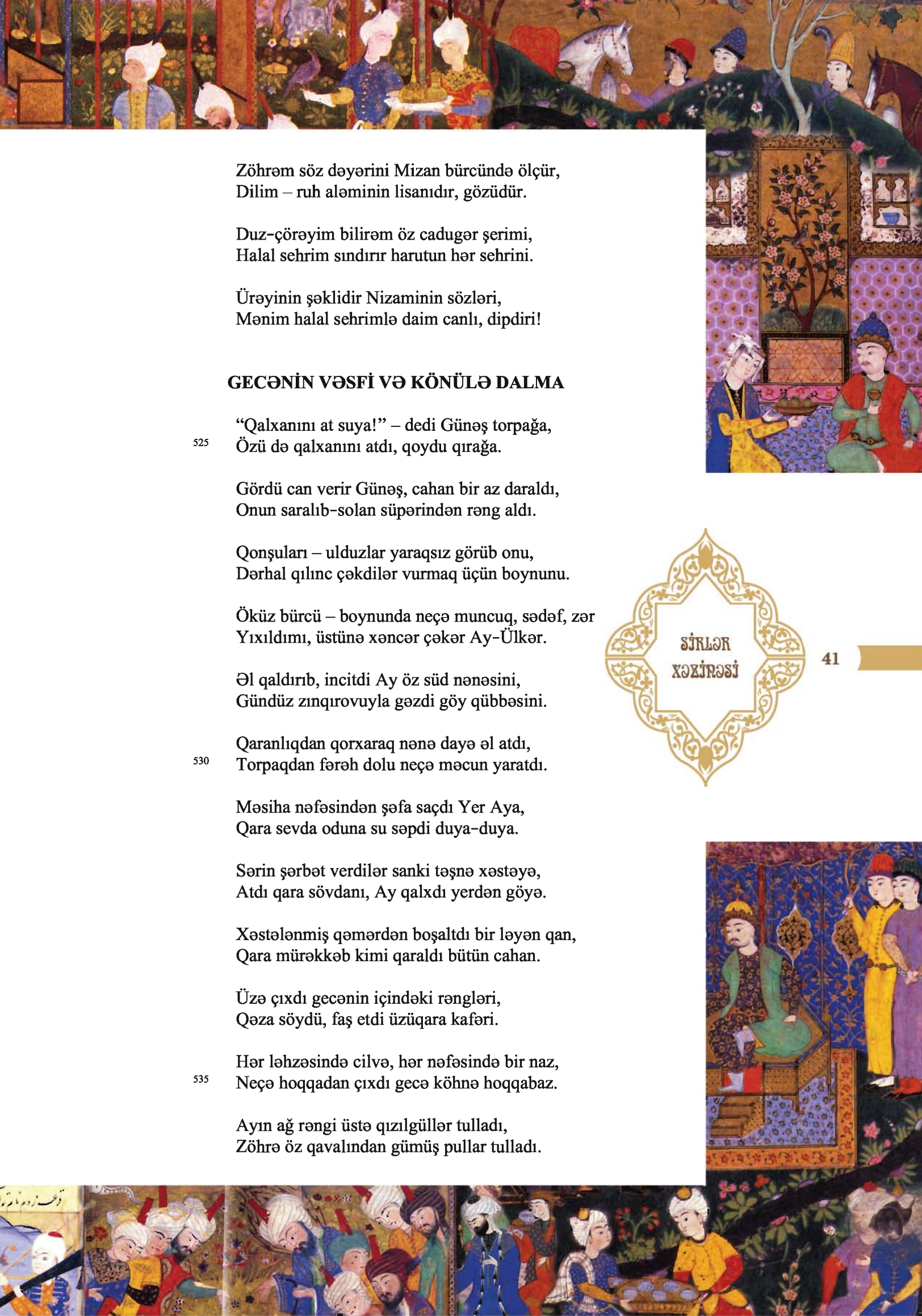
Aşkarlasam, car çəksəm bakirə sözlərimi,
Səs salaram cahana qiyamət suru kimi.

Mən söz cadugəriyəm, tazə, köhnə hər nə var,
Mənim məftunum olar, mənim heyranım olar!

520 Bütün sehrbazları mat qoyur sehrim mənim!
Mələkləri aldadan əfsundu şerim mənim.

Gəncəm – Babilim mənim Harutu yandırmada,
Ən uzaq ulduzu da Zöhrəm nurlandırmada.

Zöhrəm söz dəyərini Mizan bürcündə ölçür,
Dilim – ruh aləminin lisanıdır, gözüdür.

Duz-çörəyim bilirəm öz cadugər şerimi,
Halal sehrim sındırır harutun hər sehrini.

Ürəyinin şəkli Nizaminin sözləri,
Mənim halal sehrimlə daim canlı, dipdiri!

GECƏNİN VƏSFİ VƏ KÖNÜLƏ DALMA

525 “Qalxanımı at suya!” – dedi Günəş torpağa,
Özü də qalxanını atdı, qoydu qırağa.

Gördü can verir Günəş, cahan bir az daraldı,
Onun saralıb-solan süpərindən rəng aldı.

Qonşuları – ulduzlar yaraqsız görüb onu,
Dərhal qılınc çəkdilər vurmaq üçün boynunu.

Öküz bürcü – boynunda neçə muncuq, sədəf, zər
Yıxıldımı, üstünə xəncər çəkər Ay-Ülkər.

Əl qaldırıb, incitdi Ay öz süd nənəsini,
Gündüz zınqırovuyla gəzdi göy qübbəsini.

530 Qaranlıqdan qorxaraq nənə dayə əl atdı,
Torpaqdan fərəh dolu neçə məcun yaratdı.

Məsiha nəfəsindən şəfa saçdı Yer Aya,
Qara sevda oduna su səpdi duya-duya.

Sərin şərbət verdilər sanki təşnə xəstəyə,
Atdı qara sövdanı, Ay qalxdı yerdən göyə.

Xəstələnmiş qəmərdən boşaltdı bir ləyən qan,
Qara mürəkkəb kimi qaraldı bütün cahan.

Üzə çıxdı gecənin içindəki rəngləri,
Qəza söydü, faş etdi üzüqara kafəri.

535 Hər ləhzəsində cəlvə, hər nəfəsində bir naz,
Neçə hoqqadan çıxdı gecə köhnə hoqqabaz.

Ayın ağ rəngi üstə qızılgüllər tulladı,
Zöhrə öz qavalından gümüş pullar tulladı.

Mən belə bir gecədə yalqızam, çırağım yox,
Nalə çəkən bülbüləm, gülüstanım, bağım yox.

Ciyərimin qanını qatdım ürək sözümə,
Ürəyimin suyundan od çilədim üzümə.

Bir az götür-qoy etdim, öz qəlbimlə qonuşdum,
Bir öyüd kitabını andım, ardınca qoşdum.

540 Gizli bir hatif mənə dedi: – Möhtac olanda,
Borcu o qədər al ki, verməyə gücün çata.

Nə üçün su səpirsən pak, təmiz atəşinə?
Yel kimi yedək atı axı nə lazım sənə?

Dərd gətirən torpağı burax, girsin tabuta,
Şölə verən atəşi bəxş et parlaq yaquta.

Ox atma ki, hədəfin öz düşüncəndir sənin,
Atın öz ayağındır, qamçını az vur, çəkin!

Yaramaz bundan artıq qəflətdə əyləşsən,
Canında su qalıbsa, könül qapısına səp.

545 Bir qəlb hekayəsi de, bu göy qübbə içində,
Xoş bir nəğmədi dünya təmiz, mavi biçimdə.

Qaçaq-quldura bənzər beş duyğudan uzaqlaş,
Səninki qəlb yoludur. Qəlbi dərk etməyə qoş.

Uçur Ərş aləminə bədəndən qurtulanlar,
Cəbrail qanadını taxır ruhuna onlar.

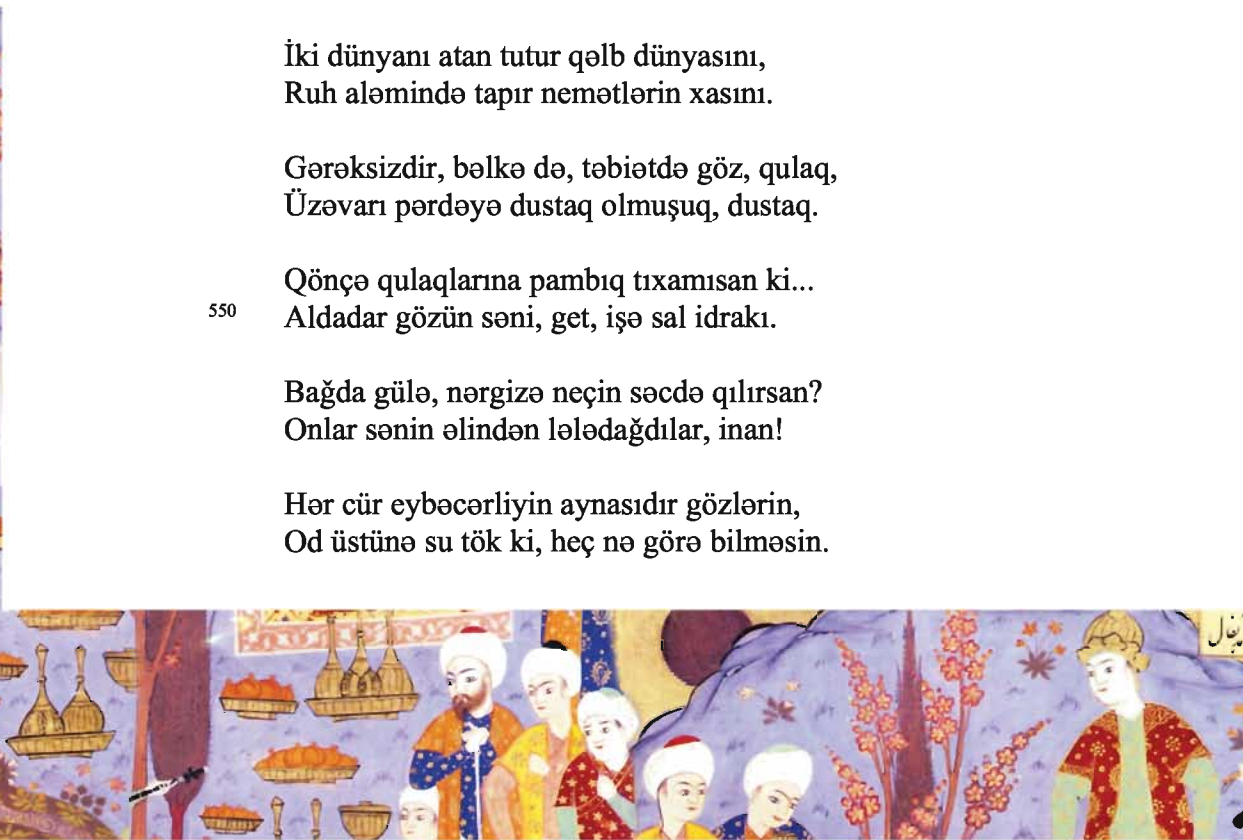
İki dünyanı atan tutur qəlb dünyasını,
Ruh aləmində tapır nemətlərin xasını.

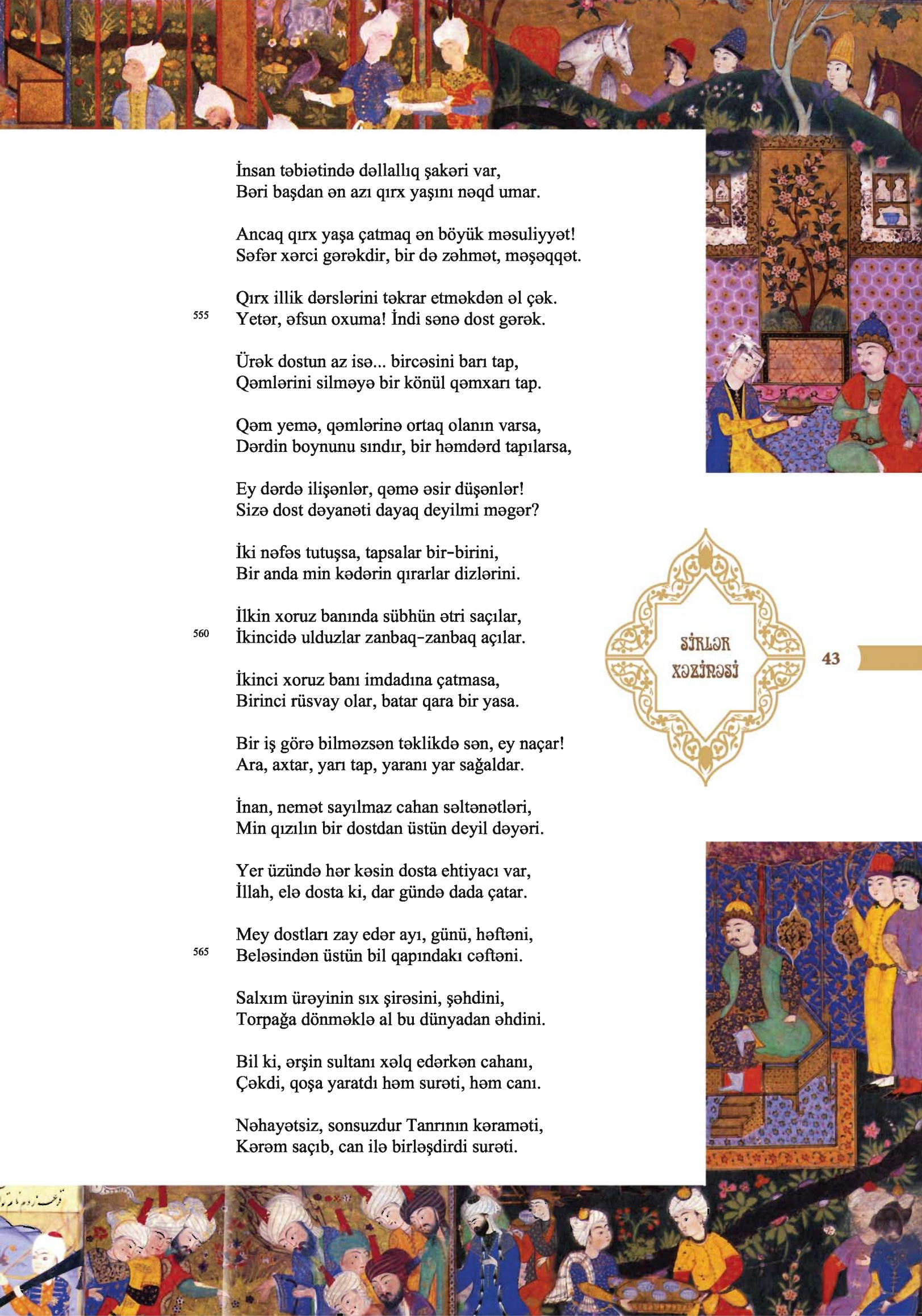
Gərəksizdir, bəlkə də, təbiətdə göz, qulaq,
Üzəvarı pərdəyə dustaq olmuşuq, dustaq.

550 Qönçə qulaqlarına pambıq tıxamısan ki...
Aldadar gözün səni, get, işə sal idrakı.

Bağda gülə, nərgizə neçin səcdə qılırsan?
Onlar sənin əlindən lələdağdılar, inan!

Hər cür eybəcərliyin aynasıdır gözlərin,
Od üstünə su tök ki, heç nə görə bilməsin.

İnsan təbiətində dəllallıq şəkəri var,
Bəri başdan ən azı qırx yaşını nəqd umar.

Ancaq qırx yaşa çatmaq ən böyük məsuliyyət!
Səfər xərci gərəkdir, bir də zəhmət, məşəqqət.

555 Qırx illik dərslərini təkrar etməkdən əl çək.
Yeter, əfsun oxuma! İndi sənə dost gərək.

Ürək dostun az isə... bircəsini barı tap,
Qəmlərini silməyə bir könül qəmxarı tap.

Qəm yemə, qəmlərinə ortağ olanın varsa,
Dərdin boynunu sındır, bir həmdərd tapılırsa,

Ey dərdə ilişənlər, qəmə əsir düşənlər!
Sizə dost dəyanəti dayaq deyilmi məgər?

İki nəfəs tutuşsa, tapsalar bir-birini,
Bir anda min kədərin qırarlar dizlərini.

560 İlkin xoruz banında sübhün ətri saçılar,
İkincidə ulduzlar zanbaq-zanbaq açılar.

İkinci xoruz banı imdadına çatmasa,
Birinci rüsvay olar, batar qara bir yasa.

Bir iş görə bilməzsən təklidə sən, ey naçar!
Ara, axtar, yarı tap, yaranı yar sağaldar.

İnan, nemət sayılmaz cahan səltənətləri,
Min qızılın bir dostdan üstün deyil dəyəri.

Yer üzündə hər kəsin dostu ehtiyacı var,
İllah, elə dostu ki, dar gündə dada çatar.

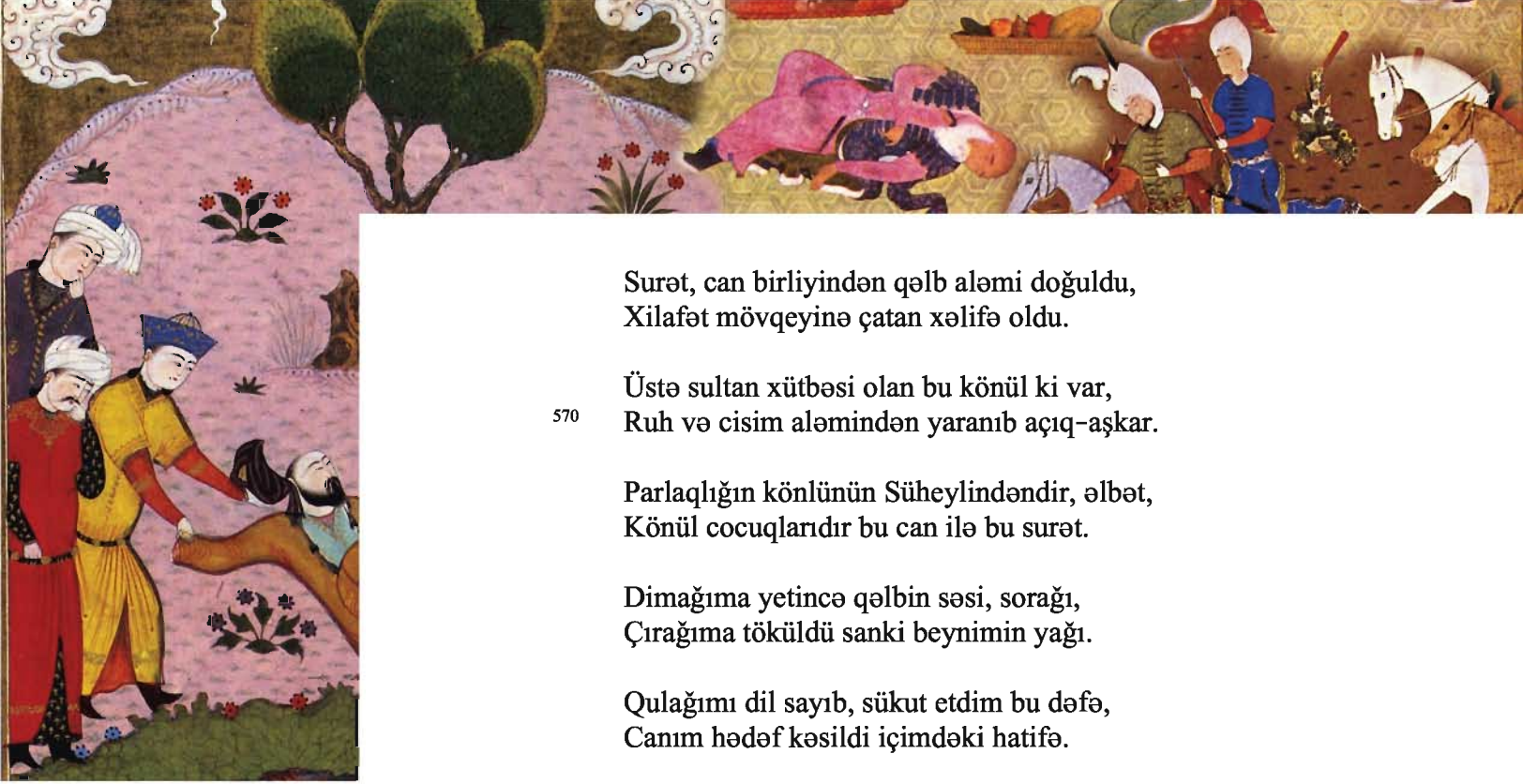
565 Mey dostları zay edər ayı, günü, həftəni,
Beləsindən üstün bil qapındakı cəftəni.

Salxım ürəyinin sıx şirəsini, şəhdini,
Torpağa dönməklə al bu dünyadan əhdini.

Bil ki, ərşin sultanı xəlq edərkən cahanı,
Çəkdi, qoşa yaratdı həm surəti, həm canı.

Nəhayətsiz, sonsuzdur Tanrının kəraməti,
Kərəm saçıb, can ilə birləşdirdi surəti.

Surət, can birliyindən qəlb aləmi doğuldu,
Xilafət mövqeyinə çatan xəlifə oldu.

570 Üstə sultan xütbəsi olan bu könül ki var,
Ruh və cisim aləmindən yaranıb açıq-aşkar.

Parlaqlığın könlünün Süheyliyəndir, əlbət,
Könül cocuqlarıdır bu can ilə bu surət.

Diməğimə yetincə qəlbın səsi, sorağı,
Çırağıma töküldü sanki beynimin yağı.

Qulağıma dil sayıb, sükut etdim bu dəfə,
Canım hədəf kəsildi içimdəki hatifə.

Bu feyz ilə, qüdrətlə gücləndi nitqim, dilim,
Təbim qurtuldu qəmdən, şadlıqla doldu qəlbim.

575 Odlu göz bulağımdan buz suları qovanda,
Qəlbimin atəşilə qazan qaynadı canda.

Beş hissə – beş quldura qəzəb silləmi sıxdım,
Onlar aciz qaldılar, mən bir az güclü çıxdım.

Bir mənzil, iki mənzil at çapdım dincəlmədən,
İlk sıçrayışla çətdim könül qapısına mən.

Getdim canım dişimdə mən öz könlümə sarı,
Elə bil gecəyarı ömrüm də oldu yarı.

Ruh adlı mehrabımın önündəyəm mən yetim,
Bükülüb topa döndü mənim çövkən qamətim.

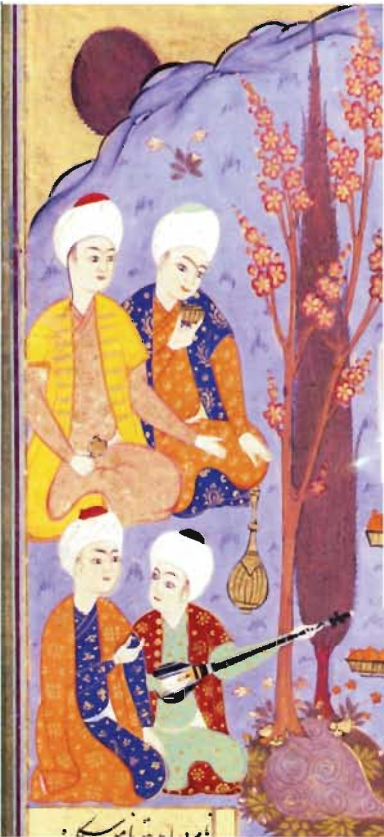
580 Qəddim ikiqat oldu, haram qatdım yuxuma,
Çövkənim topa döndü, ətəklərim yaxama.

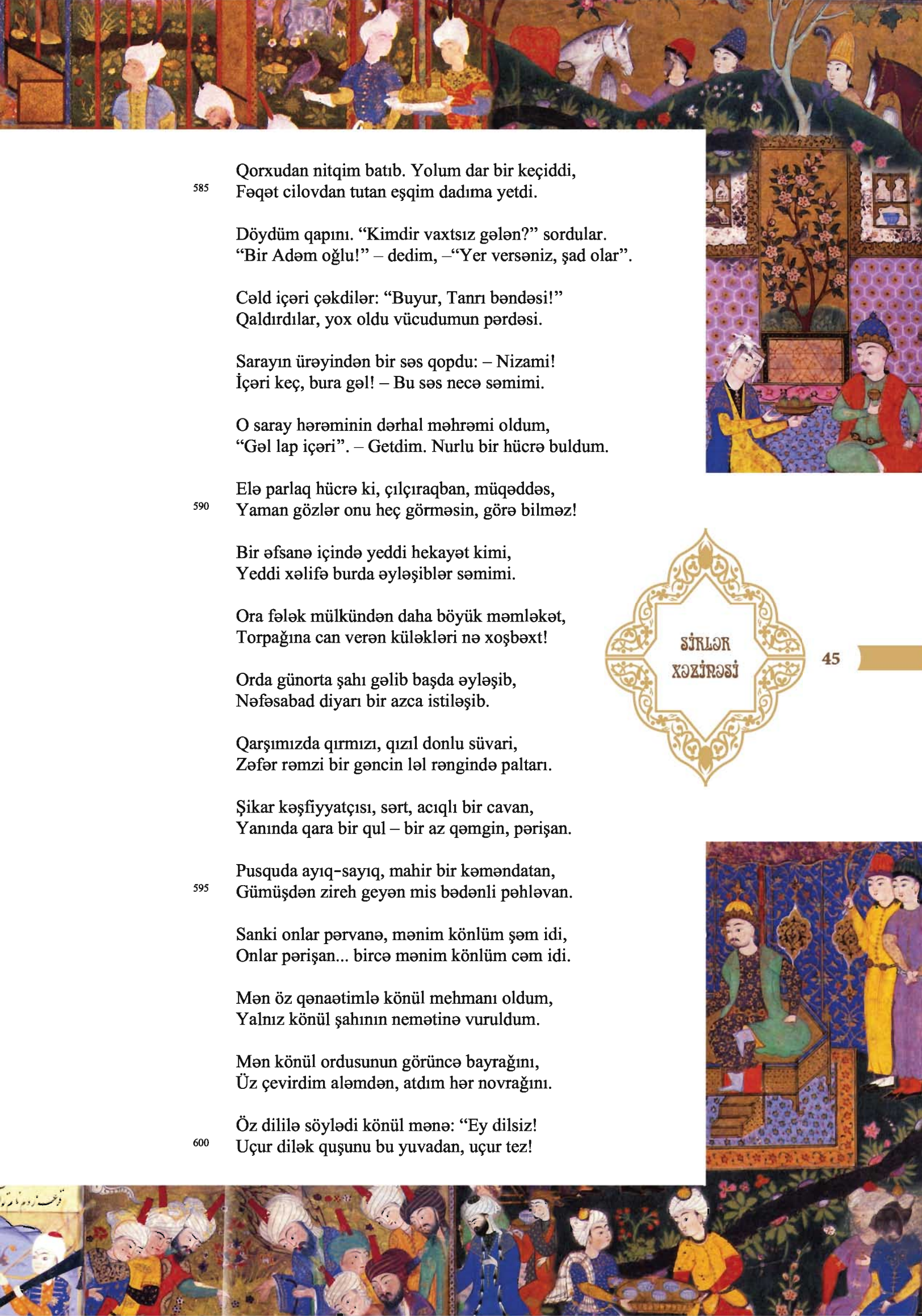
Ayağı m başım oldu, başım ayaq mı oldu?
Boyum topa bənzədi, çövkənsayaq mı oldu?

Əldən getdi iradə m, gözümdə gün qaraldı,
Yüzlük təkliyə döndü, təklik yüz şəkil aldı.

Səfərdaşlarım cahil, mən səfərdə xamtəhər,
Kimsəsizlik yamandır, qərblilik ondan bətər.

Nə cür keçim qarıdan? Cıdır hanı, yol hanı?
Bəlkə, geri qayıdım, tər k edim bu məkanı?

585 Qorxudan nitqim batıb. Yolum dar bir keçiddi,
Fəqət cilovdan tutan eşqim dadıma yetdi.

Döydüm qapını. “Kimdir vaxtsız gələn?” sordular.
“Bir Adəm oğlu!” – dedim, –“Yer versəniz, şad olar”.

Cəld içəri çəkdiilər: “Buyur, Tanrı bəndəsi!”
Qaldırdılar, yox oldu vücudumun pərdəsi.

Sarayın ürəyindən bir səs qopdu: – Nizami!
İçəri keç, bura gəl! – Bu səs necə səmimi.

O saray hərəminin dərhal məhrəmi oldum,
“Gəl lap içəri”. – Getdim. Nurlu bir hücrə buldum.

590 Elə parlaq hücrə ki, çılçıraqban, müqəddəs,
Yaman gözlər onu heç görməsin, görə bilməz!

Bir əfsanə içində yeddi hekayət kimi,
Yeddi xəlifə burda əyləşiblər səmimi.

Ora fələk mülkündən daha böyük məmləkət,
Torpağına can verən küləkləri nə xoşbəxt!

Orda günorta şahı gəlib başda əyləşib,
Nəfəsabad diyarı bir azca istiləşib.

Qarşımızda qırmızı, qızıl donlu süvari,
Zəfər rəmzi bir gəncin ləl rəngində paltarı.

Şikar kəşfiyyatçısı, sərt, acıqlı bir cavan,
Yanında qara bir qul – bir az qəmgin, pərişan.

595 Pusquda ayıq-sayıq, mahir bir kəməndatan,
Gümüşdən zireh geyən mis bədənli pəhləvan.

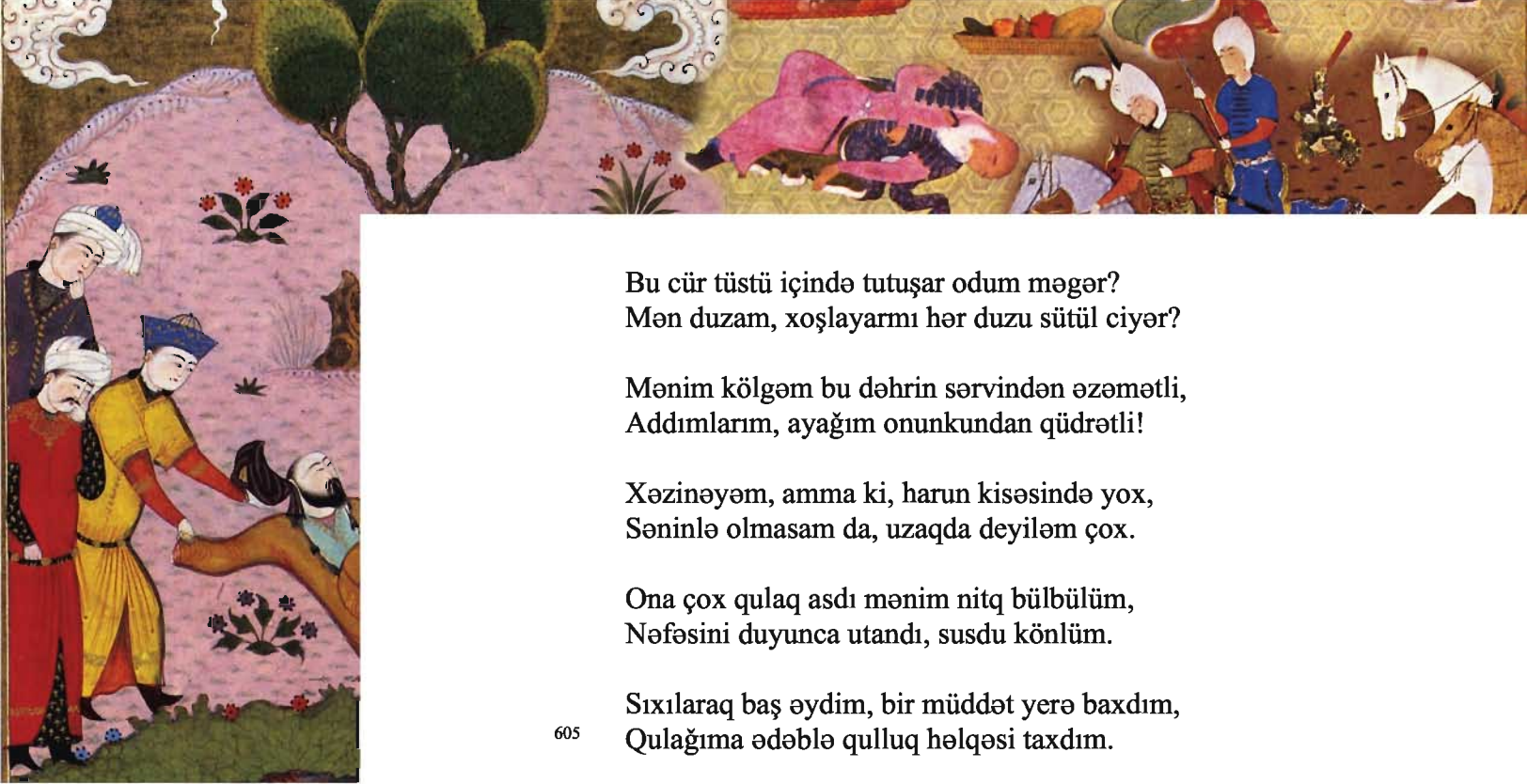
Sanki onlar pərvanə, mənim könlüm şəm idi,
Onlar pərişan... bircə mənim könlüm cəm idi.

Mən öz qənaətimlə könül mehmanı oldum,
Yalnız könül şahının nemətinə vuruldum.

Mən könül ordusunun görüncə bayrağını,
Üz çevirdim aləmdən, atdım hər novrağını.

600 Öz dililə söylədi könül mənə: “Ey dilsiz!
Uçur dilək quşunu bu yuvadan, uçur tez!

Bu cür tüstü içində tutuşar odum mægər?
Mən duzam, xoşlayarmı hər duzu sütlü ciyər?

Mənim kölgəm bu dəhrin sərvindən əzəmətli,
Addımlarım, ayağım onunkundan qüdrətli!

Xəzinəyəm, amma ki, harun kisəsində yox,
Səninlə olmasam da, uzaqda deyiləm çox.

Ona çox qulaq asdı mənim nitq bülbülüm,
Nəfəsini duyunca utandı, susdu könlüm.

605 Sıxı olaraq baş əydim, bir müddət yerə baxdım,
Qulağıma ədəblə qulluq həlqəsi taxdım.

Ustad – könül xacəsi təzələdi əhdimi,
Fələklərə ucaldı sayəsində Nizami.

Qalmadı riyazətdən, pəhrizdən başqa yolum,
Dedim: mən də o pirdən riyazət dərsi alım.

BİRİNCİ XƏLVƏT – QƏLBİN TƏRBIYƏSİ

Ədəb dərsinə keçdi o riyazət öyrədən,
Məni doqquz fələyin çıxartdı çevrəsindən.

Yolumuz həlqə-həlqə, əyri-dolay, çən-duman,
Fəqət mənim ustadım sapmadı öz yolundan.

610 Elə bir yerə çatdı yolumuzun axırı,
Tamam arxada qaldı onun dolambacları.

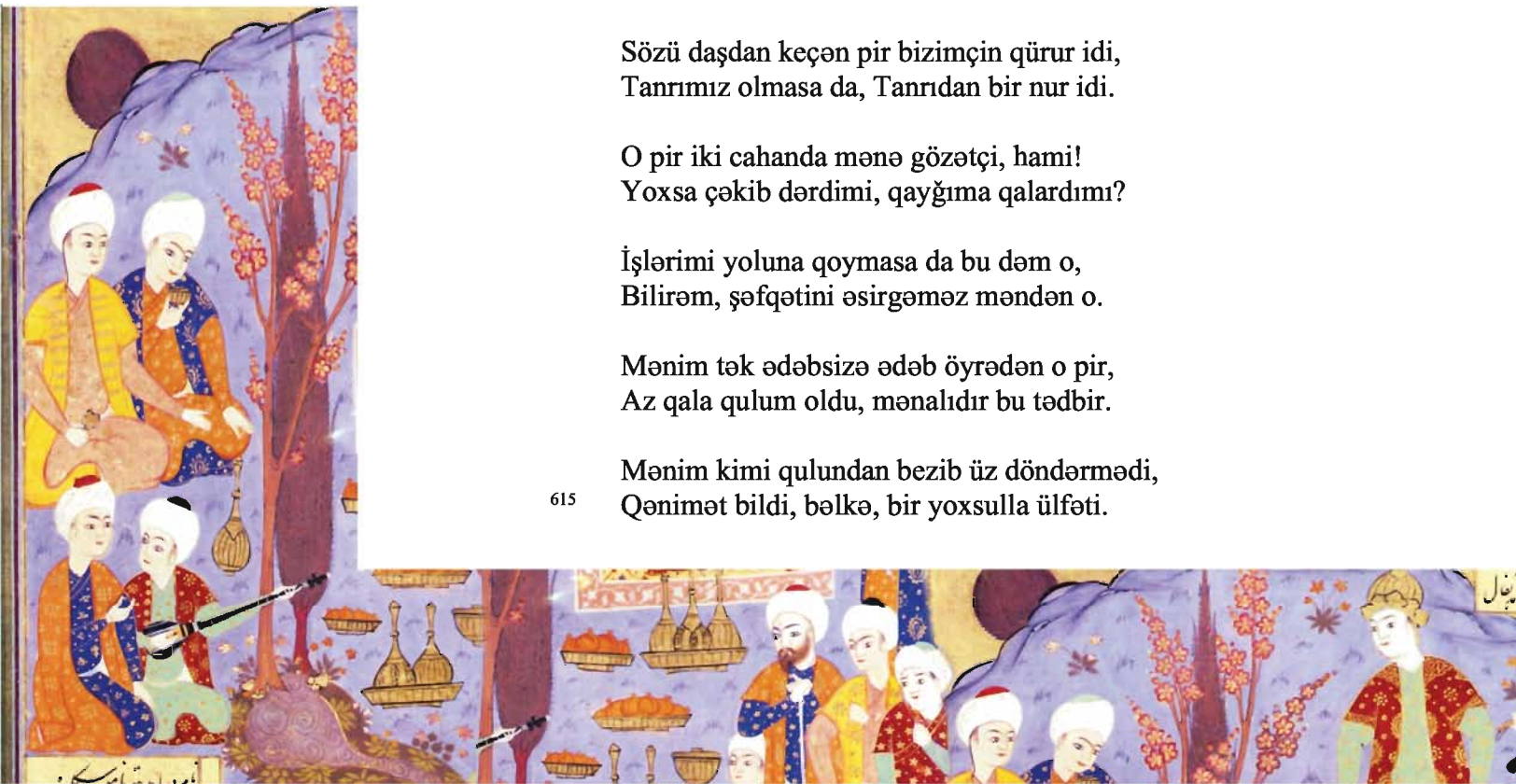
Sözü daşdan keçən pir bizimçin qürur idi,
Tanrımız olmasa da, Tanrıdan bir nur idi.

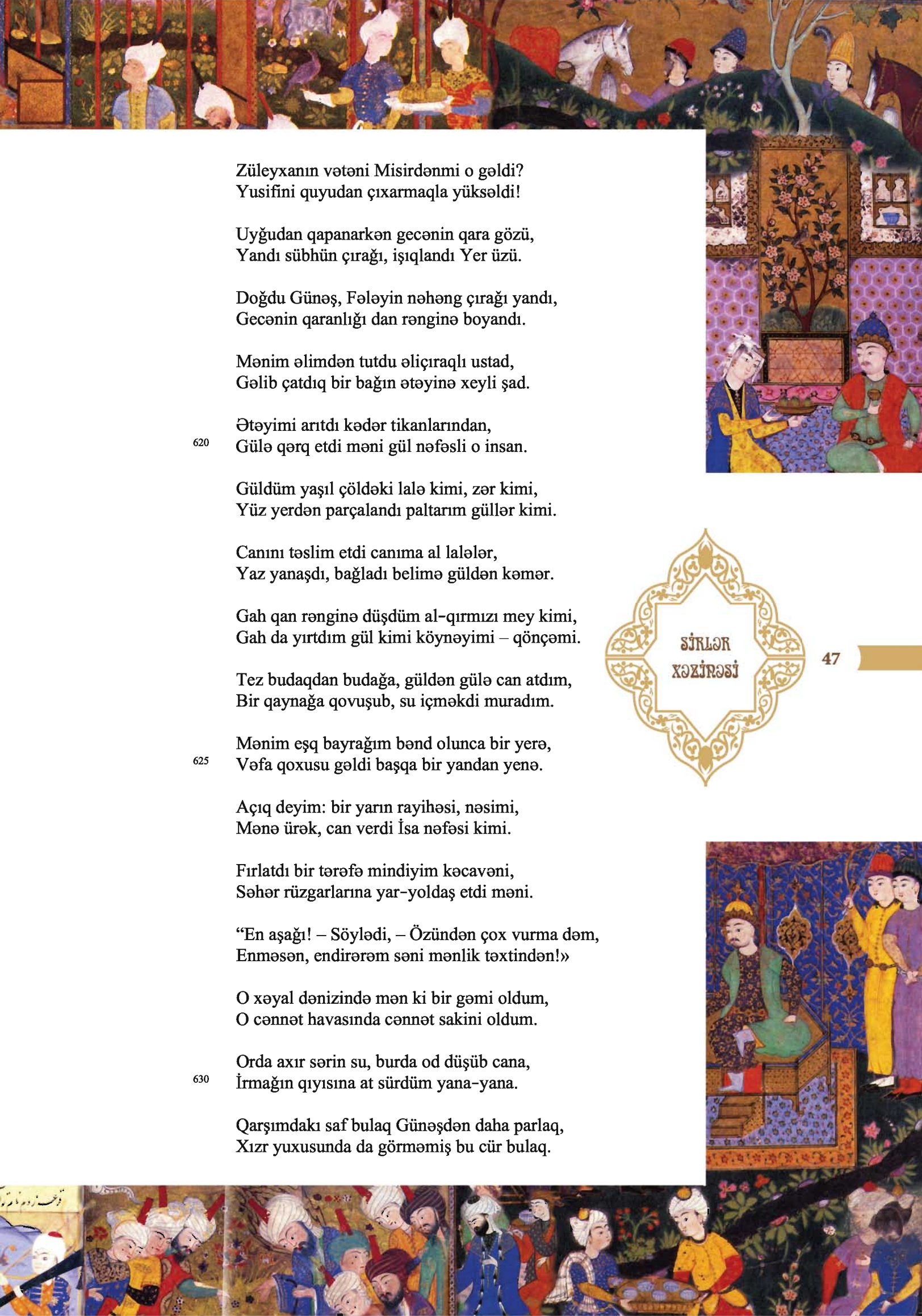
O pir iki cahanda mənə gözətçi, hamı!
Yoxsa çəkib dərdimi, qayğıma qalardımı?

İşlərimi yoluna qoymasa da bu dəm o,
Bilirəm, şəfqətini əsirgəməz məndən o.

Mənim tək ədəbsizə ədəb öyrədən o pir,
Az qala qulum oldu, mənəlidir bu tədbir.

615 Mənim kimi qulundan bezib üz döndərmədi,
Qənimət bildi, bəlkə, bir yoxsulla ülfəti.

Züleyxanın vətəni Misirdənmi o gəldi?
Yusifini quyudan çıxarmaqla yüksəldi!

Uyğudan qapanarkən gecənin qara gözü,
Yandı sübhün çırağı, işıqlandı Yer üzü.

Doğdu Günəş, Fələyin nəhəng çırağı yandı,
Gecənin qaranlığı dan rənginə boyandı.

Mənim əlimdən tutdu əliçıraqlı ustad,
Gəlib çatdıq bir bağın ətəyinə xeyli şad.

620 Ətəyimi arıtdı kədər tikanlarından,
Gülə qərq etdi məni gül nəfəsli o insan.

Güldüm yaşıl çöldəki lalə kimi, zər kimi,
Yüz yerdən parçalandı paltarım güllər kimi.

Canını təslim etdi canıma al lalələr,
Yaz yanaşdı, bağladı belimə güldən kəmər.

Gah qan rənginə düşdüm al-qırmızı mey kimi,
Gah da yırdım gül kimi köynəyimi – qönçəmi.

Tez budaqdan budağa, güldən gülə can atdım,
Bir qaynağa qovuşub, su içməkdə muradım.

625 Mənim eşq bayrağım bənd olunca bir yerə,
Vəfa qoxusu gəldi başqa bir yandan yenə.

Açıq deyim: bir yarın rayihəsi, nəsimi,
Mənə ürək, can verdi İsa nəfəsi kimi.

Fırlatdı bir tərəfə mindiyim kəcavəni,
Səhər rüzgarlarına yar-yoldaş etdi məni.

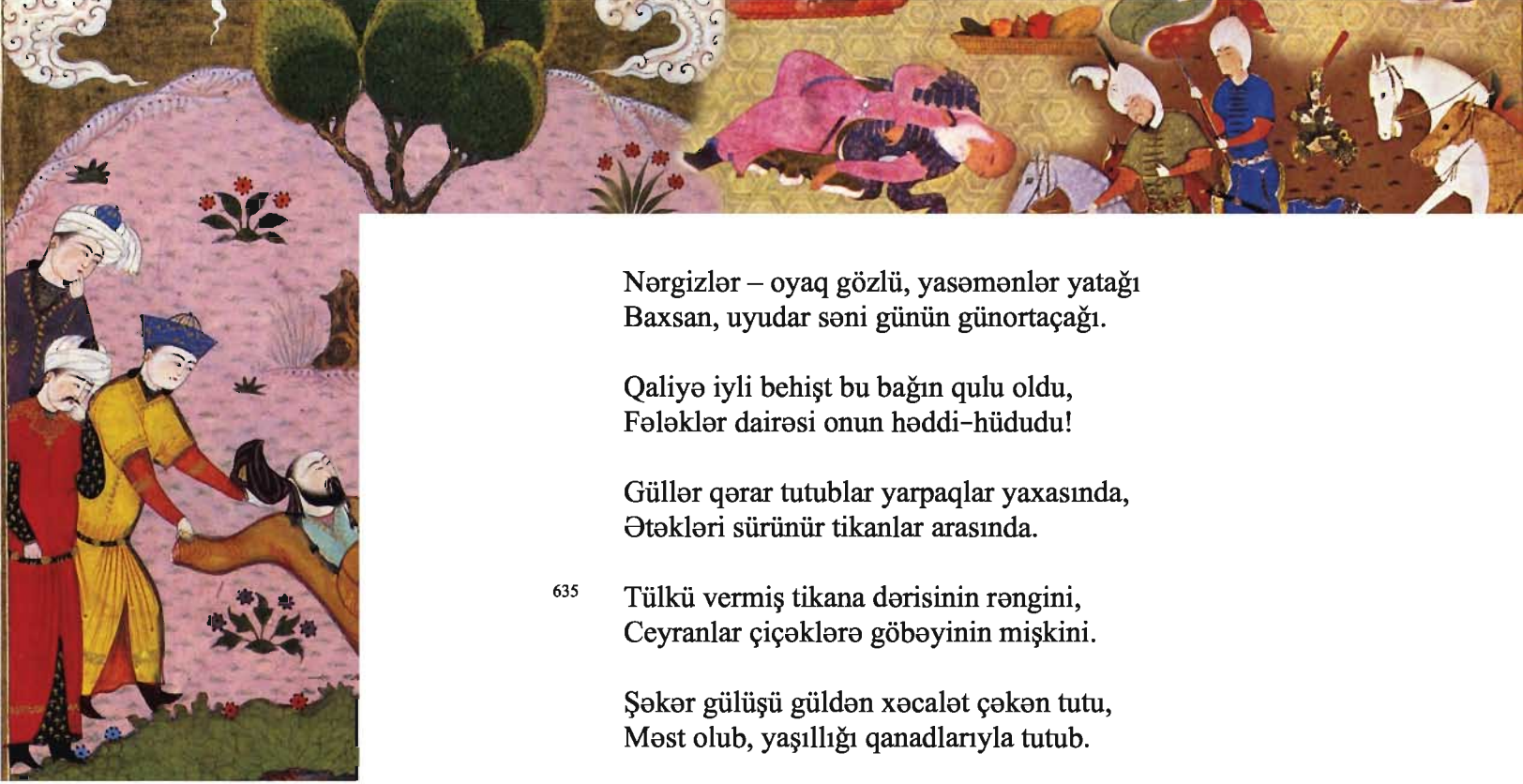
“En aşağı! – Söylədi, – Özündən çox vurma dəm,
Enməsən, endirərəm səni mənlük təxtindən!»

O xəyal dənizində mən ki bir gəmi oldum,
O cənnət havasında cənnət sakini oldum.

630 Orda axır sərin su, burda od düşüb cana,
İrmağın qıyısına at sürdüm yana-yana.

Qarşımdakı saf bulaq Günəşdən daha parlaq,
Xızr yuxusunda da görməmiş bu cür bulaq.

Nərgizlər – oyaq gözlü, yasəmənlər yatağı
Baxsan, uyudar səni günün günortaçağı.

Qaliyə iyli behişt bu bağın qulu oldu,
Fələklər dairəsi onun həddi-hüdüdü!

Güllər qərar tutublar yarpaqlar yaxasında,
Ətkləri sürünür tikanlar arasında.

635 Tülkü vermiş tikana dərisinin rəngini,
Ceyranlar çiçəklərə göbəyinin mişkini.

Şəkər gülüşü güldən xəcalət çəkən tutu,
Məst olub, yaşıllığı qanadlarıyla tutub.

Şəhlər dadlı süd kimi damır təzə otlardan,
O südüün şəkərilə məst olub ahu, ceyran.

Gəlin otağı kimi süslü gül yuvasında,
Ceyranlar gül ovlayır, böcəklər salır səda.

Necə quçaqlaşiblar, görün, xeyri gülləri,
Gül rəngli ənbər üçün yelpik olub hər biri.

640 Nərgizlər baxanların gözlərinin sürməsi,
İlanları kor edər otun zümrüd şöləsi.

Qafiyələr bəstələr orda qumruyla bülbül,
Ağlı başdan çıxarar yasəmənle qızılıgül.

İsa dilli, nisgilli, ömrü birgünlük süsən,
Sübhə müjdə verməkdə Musanın pak əlindən.

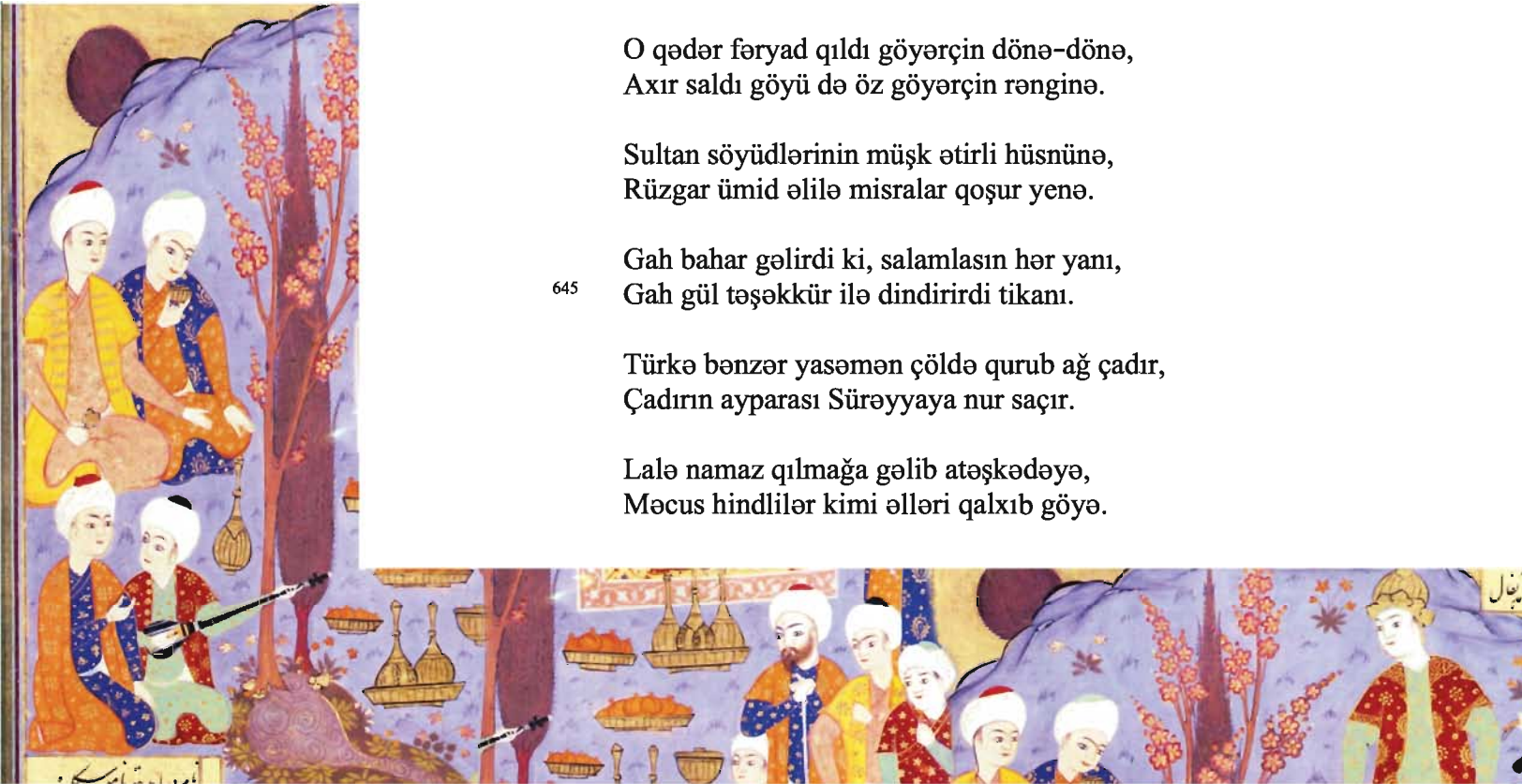
O qədər fəryad qıldı göyərçin dönə-dönə,
Axır saldı göyü də öz göyərçin rənginə.

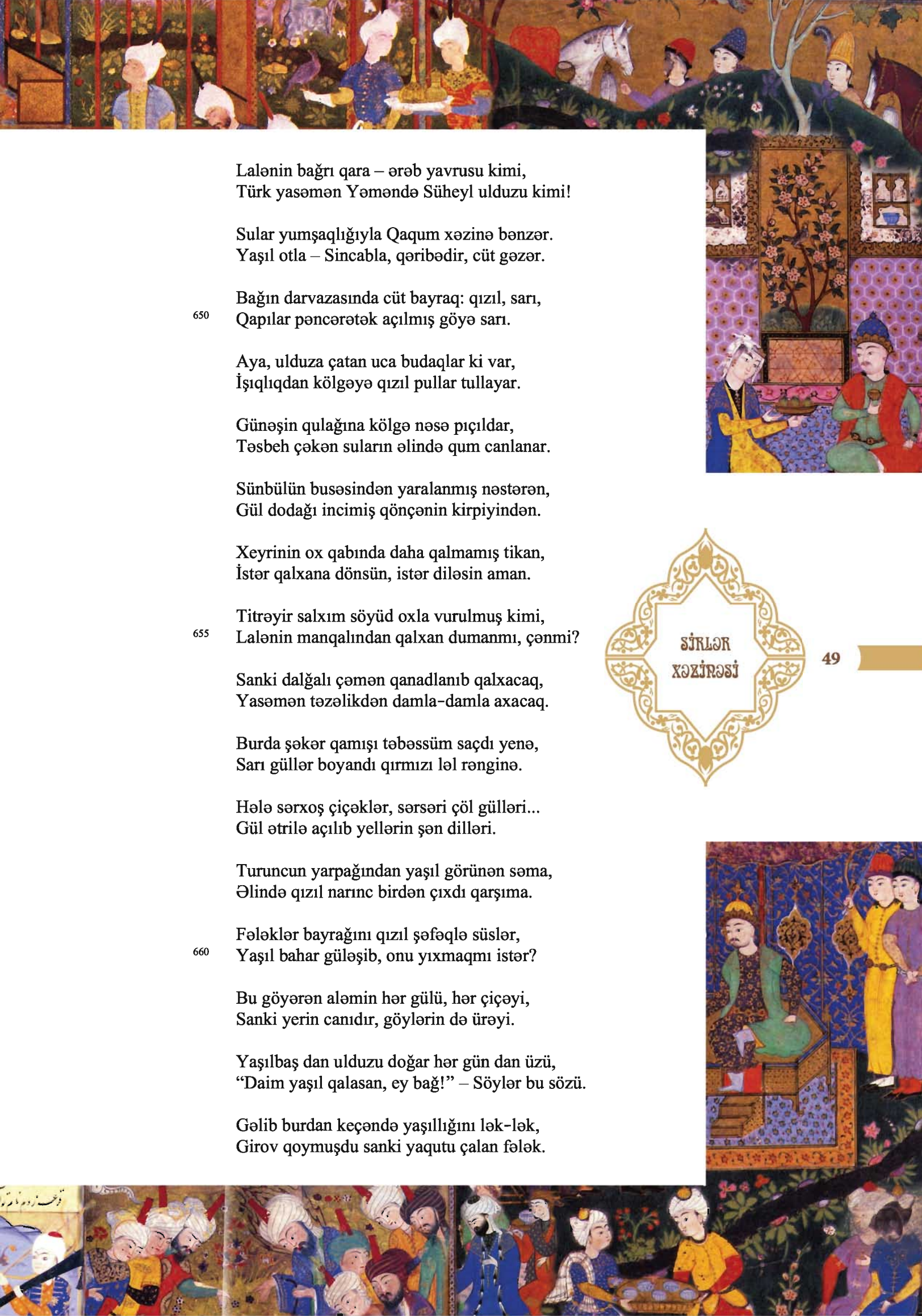
Sultan söyüdlərinin müşk ətirli hüsnünə,
Rüzgar ümid əlilə misralar qoşur yenə.

645 Gah bahar gəlirdi ki, salamlasın hər yanı,
Gah gül təşəkkür ilə dindirirdi tikanı.

Türkə bənzər yasəmən çöldə qurub ağ çadır,
Çadırın ayparası Sürəyyaya nur saçır.

Lalə namaz qılmağa gəlib atəşkədəyə,
Məcus hindlilər kimi əlləri qalxıb göyə.

Lalənin bağı qara – ərəb yavrusu kimi,
Türk yasəmən Yəməndə Süheyl ulduzu kimi!

Sular yumşaqlığıyla Qaqum xəzinə bənzər.
Yaşıl otlar – Sincabla, qəribədir, cüt gəzər.

650 Bağı darvazasında cüt bayraq: qızıl, sarı,
Qapılar pəncərətək açılmış göyə sarı.

Aya, ulduza çatan uca budaqlar ki var,
İşıqlıqdan kölgəyə qızıl pullar tullayar.

Günəşin qulağına kölgə nəsə pıçıldar,
Təsbeh çəkən suların əlində qum canlanar.

Sünbülün busəsindən yaralanmış nəstərən,
Gül dodağı incimiş qönçənin kirpiyindən.

Keyrinin ox qabında daha qalmamış tikan,
İstər qalxana dönsün, istər diləsin aman.

655 Titrəyir salxım söyüd oxla vurulmuş kimi,
Lalənin manqalından qalxan dumanmı, çənmi?

Sanki dalğalı çəmən qanadlanıb qalxacaq,
Yasəmən təzəlikdən damla-damla axacaq.

Burda şəkər qamışı təbəssüm saçdı yenə,
Sarı güllər boyandı qırmızı ləl rənginə.

Hələ sərxoş çiçəklər, sərsəri çöl gülləri...
Gül ətrilə açılıb yellərin şən dilləri.

Turuncun yarpağından yaşıl görünən səma,
Əlində qızıl narınc birdən çıxdı qarşıma.

660 Fələklər bayrağını qızıl şəfəqlə süslər,
Yaşıl bahar güləşib, onu yıxmaqımı istər?

Bu göyərən aləmin hər gülü, hər çiçəyi,
Sanki yerin canıdır, göylərin də ürəyi.

Yaşılbaş dan ulduzu doğar hər gün dan üzü,
“Daim yaşıl qalasan, ey bağı!” – Söylər bu sözü.

Gəlib burdan keçəndə yaşıllığını lək-lək,
Girov qoymuşdu sanki yaqutu çalan fələk.

Günəşin qaynağından işıq almış hər bulaq,
Cənnət hurilərinin gözlərindən də parlaq.

665 Otlar namaz qılarkən seldən əl suyu almış,
Qüslə görə şükr edib, qalxıb bir boy ucalmış.

Süleymanın ətrini alınca neçə güldən,
Quşlar Davud səs ilə nəğmə söylər könüldən.

Vurulmuş qırqovulun almaq üçün qanını,
Çil kəklik cırmaqlayır sərvın ağ dabanını.

Bağ bülbülə əmr etdi qarğayaraq qarğanı:
– Gedin, alın canını, halaldır onun qanı!

Atıb getdiyi gündən bayquş bu gözəl yeri,
Onun alınına yazdı fələk viranələri.

670 Əsdi Süheyl rüzgarı Yəməni yellərilə bir,
Bomboz, yanıq çöllərə gətirdilər rəng, ətir.

Sürətlə qaçdığından yandı lalənin bağı,
Sinəsinə dağ çəkdi ürək çırpıntıları.

Surətpərəst şümşadın kölgəsi əl-qol atdı,
Az qala tər lalənin ciyərini çıxatdı.

Gümüş dırnaqlarıyla səhər üzlü yasəmən
Titələri silmişdi gecənin gözlərindən.

Qızıl kəndirli Yusif quyu qazdı mübarək,
Quyusu – yasəmən çənəsindəki çökək.

675 Yəhudi çalması tək saraldı yerin üzünü,
Su göstərdi Musa tək işıqlı əl möcüzünü.

O çeşmənin suyundan məlhəm düzəltdi torpaq.
Nuş etdiyi nə varsa, geri qaytardı ancaq.

Səhərin aydınlığı sığmadı göylə yerə,
Kölgəni gəzdirməyi tapşırdılar yellərə.

Günəşin dodağını sancdı kölgə, axdı qan,
Yel daradı, şəh düşdü söyüd yarpaqlarından.

Orman qımıldanarkən işıq kölgəni qucdı,
İrmağın yaxasında rənglər qol-qanad açdı.

680 Mən tikan arayarkən nə tapdım: ud ağacı,
Udla dolu manqaldı gül şaxəsi, gül tacı.

Çiçək ovçu, gül boynu – bülbüllərin minbəri,
Bənövşənin telləri – qızılgülün kəməri.

Quşların cəh-cəhləri Davud səşindən də xoş.
Güllər Nizamidən çox şəkər, qənd səpən olmuş.

BİRİNCİ XƏLVƏTİN SƏMƏRƏSİ

Külək öz niqabımı atınca bir kənara,
Qəlbim, Ustadım mənim könül verdi bir yara.

Gördüm bir nigarı ki, nəfəsi gül qoxulu,
Özü qəndə qarışmış, gülüşü şəkər dolu.

685 O fitnəli, ay üzli, ipək yaşmaqlı rəna,
Gözəlliyilə Ayın od vurdu xırmanına.

Zülfünün qıvrımları enmiş kəmərinədək,
Başdan-ayağa göyçək, nazlı, duzlu, mübarək.

Görüb onu, duz kimi yalamaq istər hamı,
Duzlu göz yaşı tökər anıb duzlu dad-tamı.

Qarışınca şəkərə gül dodaqların duzu,
Dodaqların şəkəri suya düşdü, doğrusu.

Şəkər bağında ondan tutuquşu utanar,
Tutuquşu başından gözəl, ağ çənəsi var.

690 Çənəsinin yumrusu tazə narınca bənzər,
Turunc dadlı buxağı bəlkə gümüş, bəlkə zər.

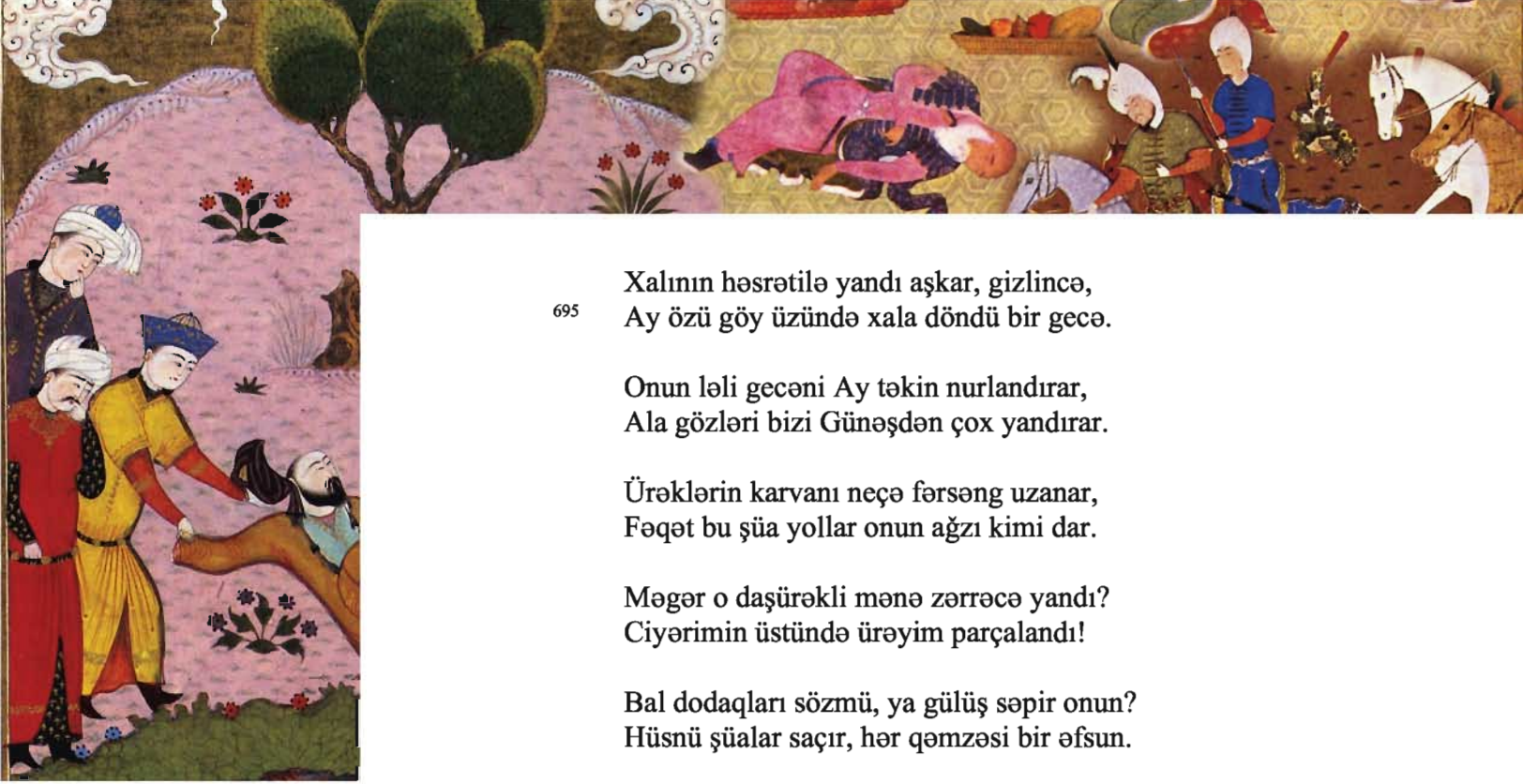
Sərxoşları ayıldan bağ gülütək sehri var,
Dostun verdiyi meytək tövbələri sındırar.

Təbər xuntək, innab tək qan tökən gül dodaqlar,
Cana qıyar, şəkərin ağ başını bıçaqlar.

Qızıl güldür, yaşıldır, fəqət qənd qamışından,
Noğulmu, nabatmıdır? Yox, şərbət sanar dadan.

Ud ağacına oxşar xalı ciyər yandırar,
Gündüzün sədəfində qaliyə əzən nigar!

695 Xalının həsrətilə yandı aşkar, gizlincə,
Ay özü göy üzündə xala döndü bir gecə.

Onun ləli gecəni Ay təkin nurlandırır,
Ala gözləri bizi Günəşdən çox yandırır.

Ürəklərin karvanı neçə fərsəng uzanar,
Fəqət bu şüa yollar onun ağzı kimi dar.

Məgər o daşürəkli mənə zərrəcə yandı?
Ciyərimin üstündə ürəyim parçalandı!

Bal dodaqları sözmü, ya gülüş səpir onun?
Hüsnü şüalar saçır, hər qənzəsi bir əfsun.

700 İnci qutusu kimi qapanmışdı dar ağzı,
Aralansa dodaqlar, qənd, şəkər satar ağzı.

O hoqqanı, o dürrü elə ki, gördü eşqim,
Elə sehləndi ki, bu sehri yapmaz heç kim.

Ağır tay kimi atdım parılıya uymağı,
Ruhum boynumdan açdı hər cür xaltanı, bağı.

O qənirsiz gözələ baxmağa taqət hanı?
Başımdan aşan gördüm dirilik bulağımı.

Ağılmı getdi əldən, divmi göründü gözə?
Dəmir qandal vuruldu sanki biləyimizə.

705 Məgər mey nəşəsilə kədəri silmək olar?
Günəşin nur qaynağı məgər gillə suvanar?

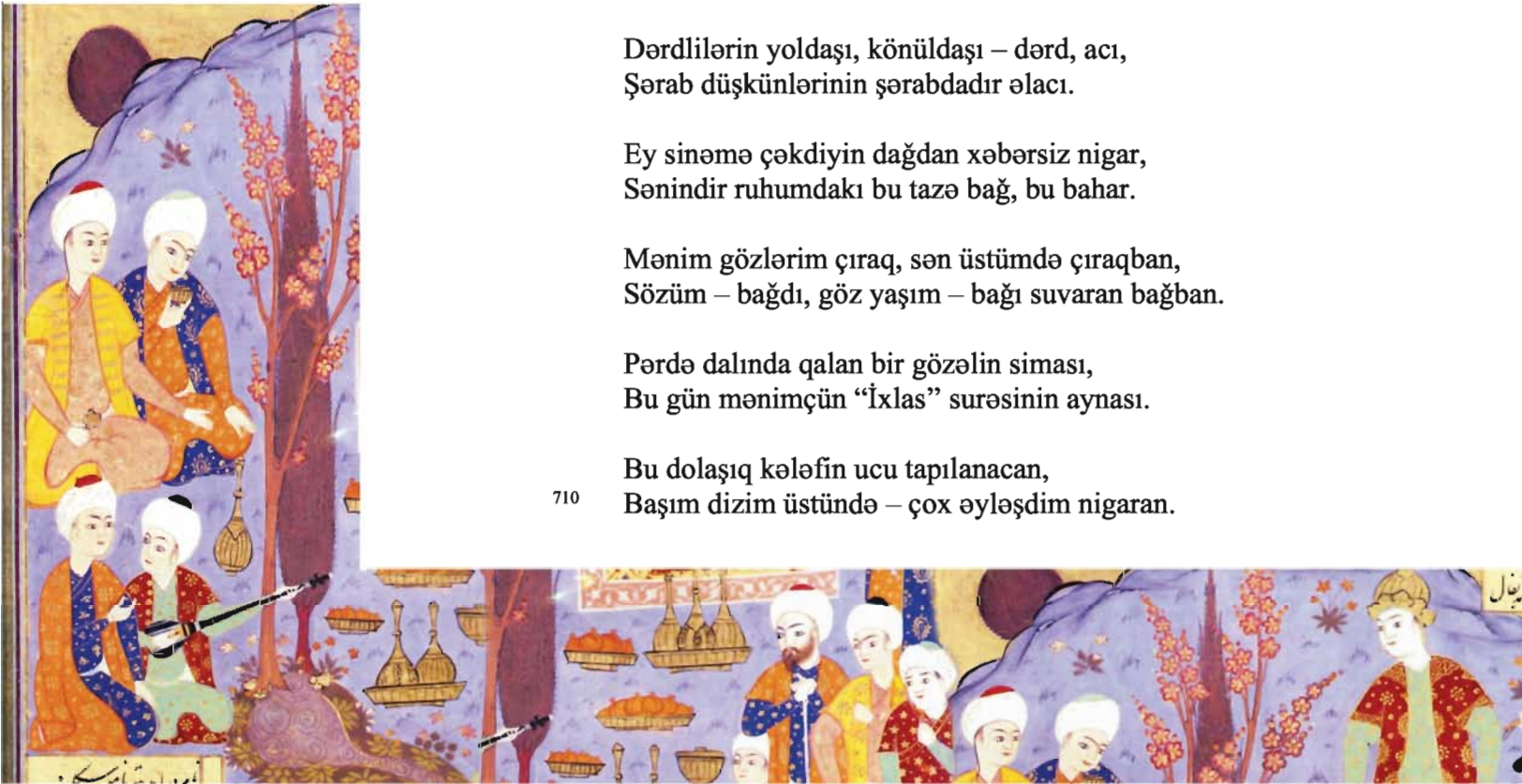
Dərdlilərin yoldaşı, könüldaşı – dərd, acı,
Şərab düşkünlərinin şərabdadır əlacı.

Ey sinəmə çəkdiyən dağdan xəbərsiz nigar,
Sənindir ruhumdakı bu tazə bağ, bu bahar.

Mənim gözlərim çıraq, sən üstümdə çıraqban,
Sözüm – bağı, göz yaşım – bağı suvaran bağban.

Pərdə dalında qalan bir gözəlin siması,
Bu gün mənimçün “İxlas” surəsinin aynası.

710 Bu dolaşığı kələfin ucu tapılanacan,
Başım dizim üstündə – çox öyləşdim nigaran.

Yəqinlik yolu seçdim yara yetməkdən ötrü,
Sən də mənim getdiyim yolla get, ey dost, yürü!

Yox, bu pərdəyə yadsan, dayan, şair yürüsün,
Nizaminin işini elə Nizami görsün.

İKİNCİ XƏLVƏT – GECƏ GÖRÜŞÜ

Könlüm – ustadım mənim qədəh vurmaq istədi,
Bir neçə tay-tuşuna “Gəlin, dərdləşək!” dedi.

Səhər kimi işıqlı gecənin masasında,
Vardı arzu edilən hər cürə nemət, qıda.

715 İlk baharı andıran məclis, asudə işrət,
Nə rüzgardan çəkinmə, nə də bir ayrı möhnət.

Pəncərədən girən meh buxar qoxusu saçır,
Darda qalan Yusifin köynəyindən bəhs açır.

Gecə şahı öldürmüş gecə bəkçilərini,
Eşqin şəkəri üstə çırpınan böcəklərmi?

Sazçalanlar pərdədə rəng arar, ahəng arar,
Keçir vəfa bəhsinə pərdə dalındakılar.

Yerə dəymək eşqilə Süheylin qədəmləri
Dürr üstünə ləl səpir, şəh üstünə mirvari.

720 Yanır ciyərin şamı – yanır şamın ciyəri,
Atəşin ürəyitək ürəyin atəşləri.

Manqalda ud ağacı məclisi nurlandırır,
Şəkər saçır... şəkər də udu alovlandırır.

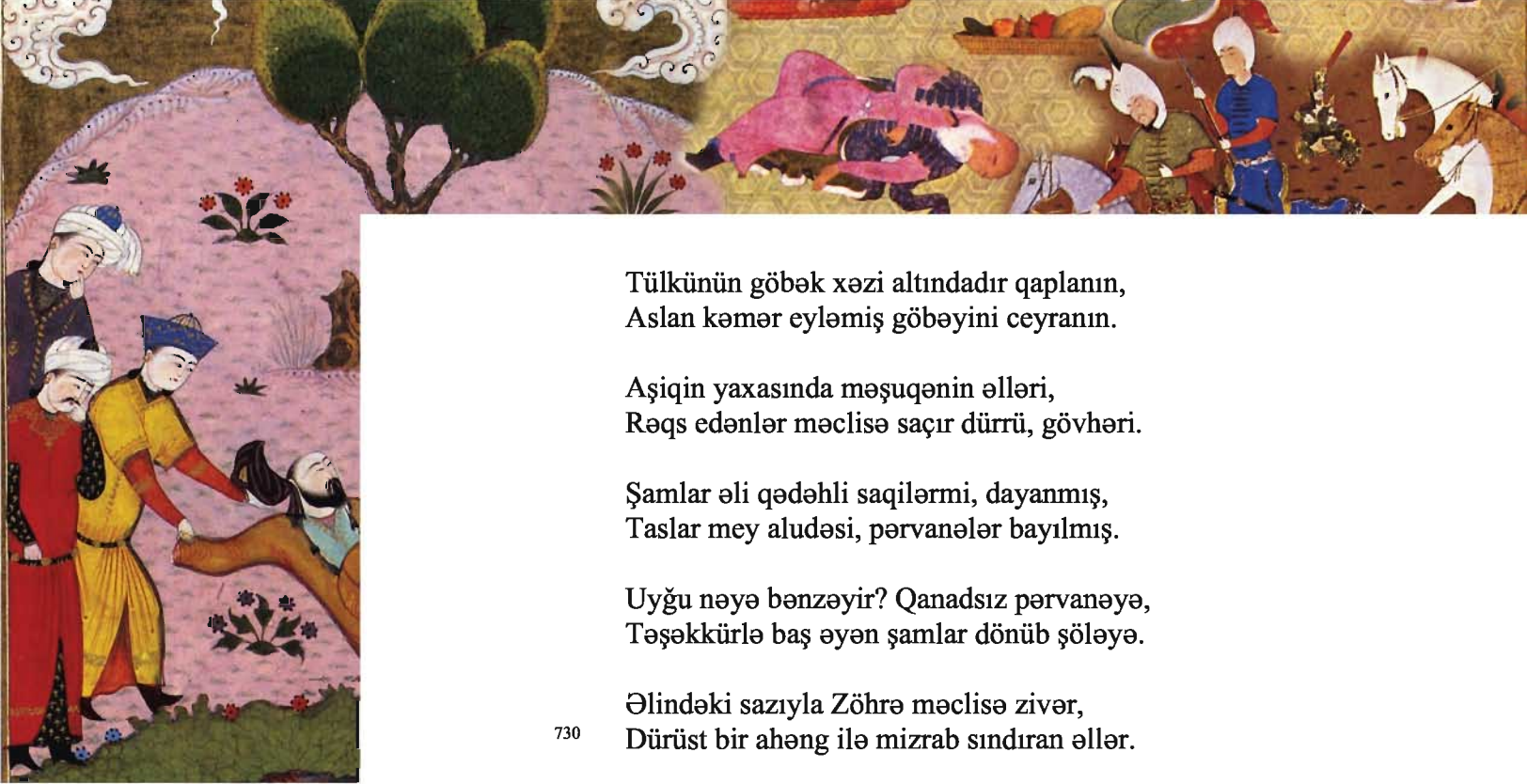
Gül suyu şüşəsindən saçır ətri, şəkəri,
Ağ süfrəyə zər tökür şamın al şölələri.

Şərab noğuldan öpüş almaq üçün biqərar
Noğul ağzından badam, gözündən şəkər saçar.

Şəkər dodaq, badam göz bir-birinin məhrəmi
Eşq oyunu qızıdır Mərrix ilə Zöhrənin.

725 Qulaq qapılarına çatır şirin vədələr,
Gülüş gül dodaqlardan dirilik suyu istər.

Tülkünün göbək xəzi altındadır qaplanın,
Aslan kəmər eyləmiş göbəyini ceyranın.

Aşıqın yaxasında məşuqənin əlləri,
Rəqş edənlər məclisə saçır dürrü, gövhəri.

Şamlar əli qədəhli saqilərmi, dayanmış,
Taslar mey aludəsi, pərvanələr bayılmış.

Uyğu nəyə bənzəyir? Qanadsız pərvanəyə,
Təşəkkürlə baş əyən şamlar dönüb şöləyə.

730 Əlindəki sazıyla Zöhrə məclisə zivər,
Dürüst bir ahəng ilə mizrab sındıran əllər.

Məclis qızıb, qeyb olub uyğusuzluq xumarı,
Bir-birindən nur alır məhəbbət çiraqları.

O şeyi ki təklikdə heç bir kəs tapa bilməz,
Bircə nəfəsdə tapır onu iki həmnəfəs.

Bir-birinə verirlər sevgililər mükafat,
Bədən bədənə peşkəş, könül könülə sovqat.

O bəzənmiş hücrədən yoxluq yükünü guya,
Atmışlar ölüm adlı tamam başqa dünyaya.

735 Şadlıq quşu naməni qanadına bağladı,
Sürəyyanın qırıldı yeddi qolu, qanadı.

Dan quşunun – xoruzun səsi atəş dolusu,
Məhəbbət quşlarının ciyərinə səpdi su.

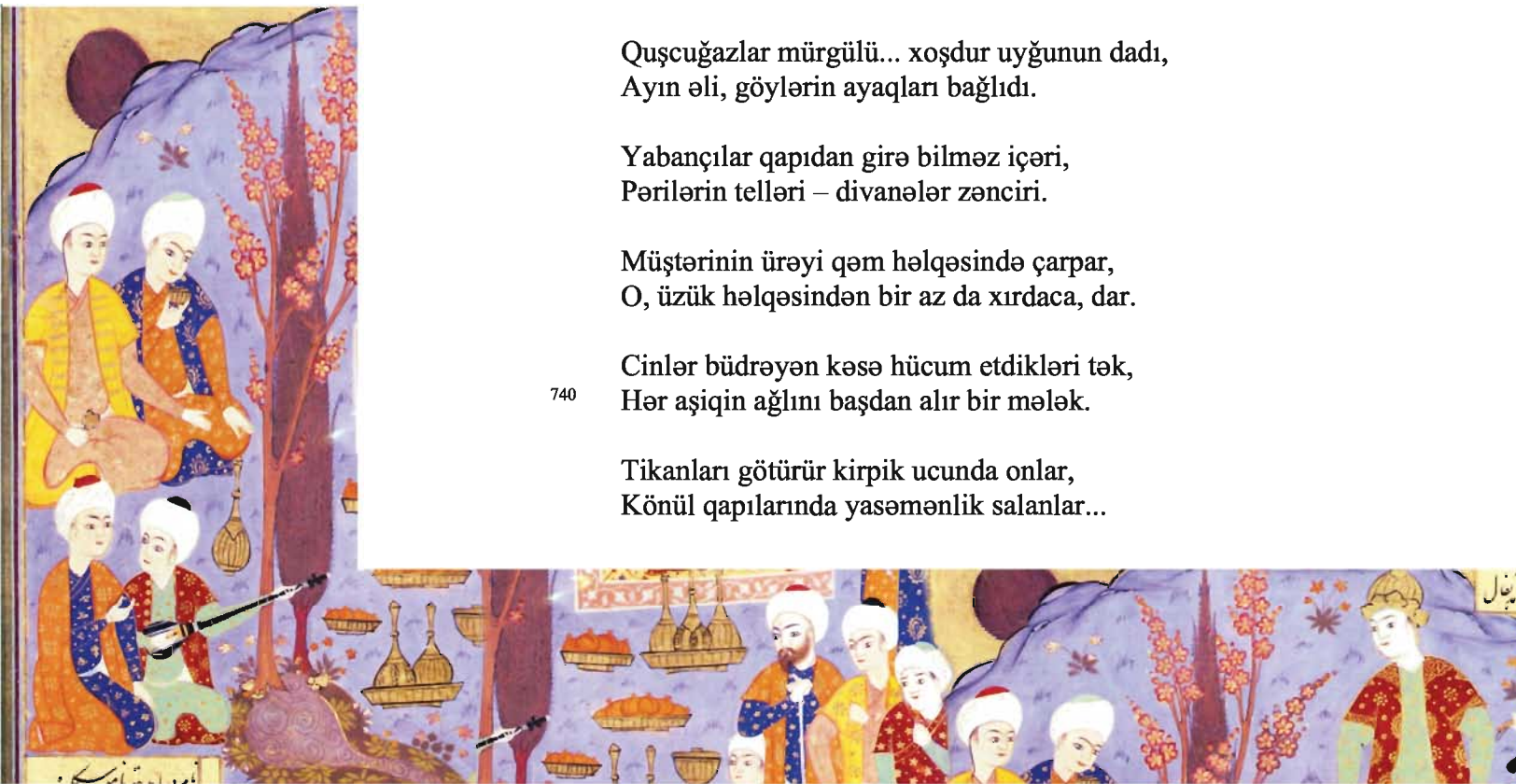
Quşcuğazlar mürgülü... xoşdur uyğunun dadı,
Ayın əli, göylərin ayaqları bağlıdı.

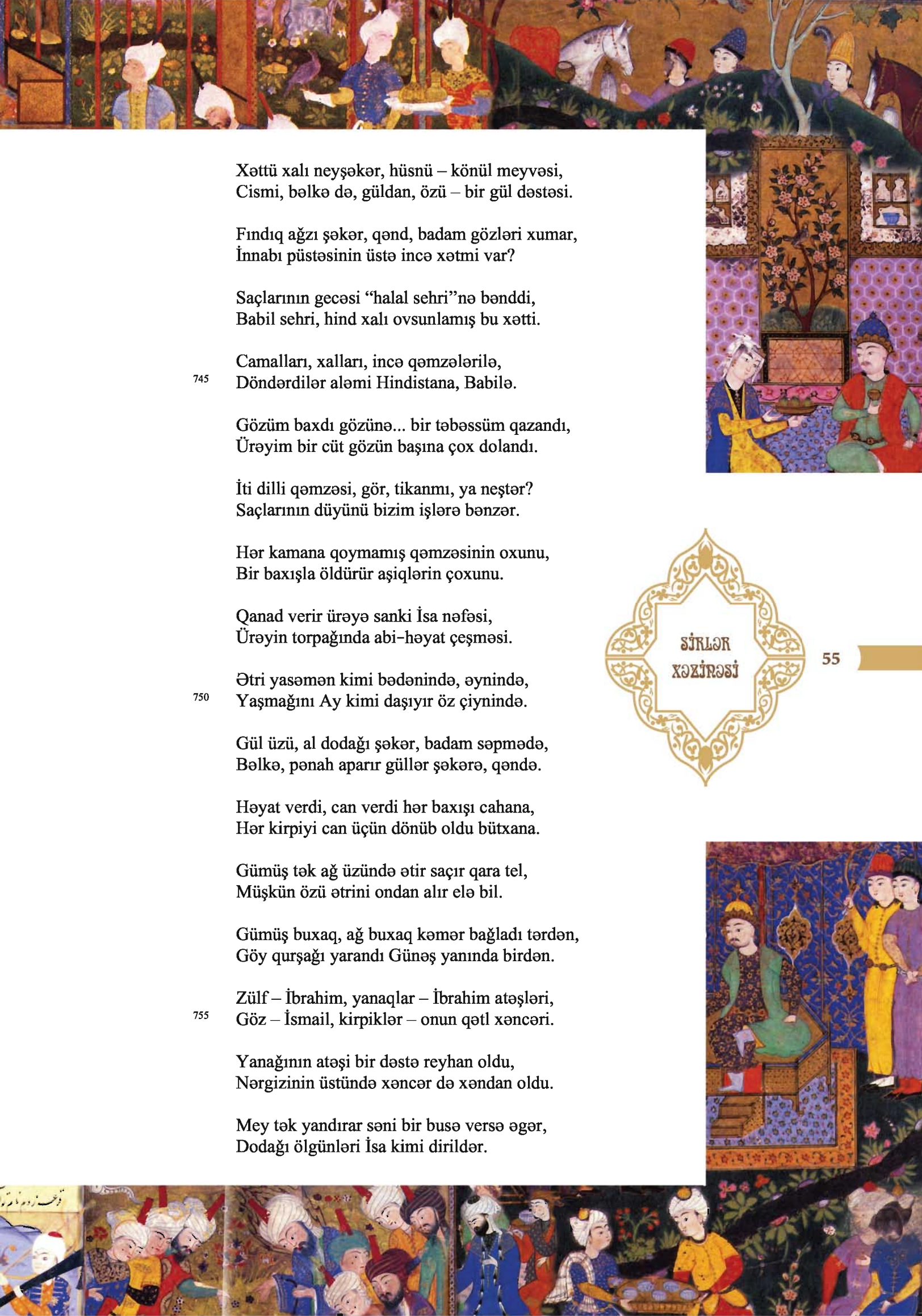
Yabançılar qapıdan girə bilməz içəri,
Pərilərin telləri – divanələr zənciri.

Müştərinin ürəyi qəm həlqəsində çarpar,
O, üzük həlqəsindən bir az da xırdaca, dar.

740 Cinlər büdrəyən kəsə hücum etdikləri tək,
Hər aşıqın ağlını başdan alır bir mələk.

Tikanları götürür kirpik ucunda onlar,
Könül qapılarında yasəmənlik salanlar...

Xəttü xalı neyşəkər, hüsnu – könül meyvəsi,
Cismi, bəlkə də, güldan, özü – bir gül dəstəsi.

Fındıq ağzı şəkər, qənd, badam gözləri xumar,
İnnabı püstəsinin üstə incə xəttmi var?

Saçlarının gecəsi “halal sehri”nə bənddi,
Babil sehri, hind xalı ovsunlamış bu xətti.

745 Camalları, xalları, incə qəməzlərilə,
Döndərdilər aləmi Hindistana, Babilə.

Gözüm baxdı gözüne... bir təbəssüm qazandı,
Ürəyim bir cüt gözün başına çox dolandı.

İti dilli qəməzi, gör, tikanmı, ya neşter?
Saçlarının düyünü bizim işlərə bənzər.

Hər kamana qoymamış qəməsinin oxunu,
Bir baxışla öldürür aşıqlərin çoxunu.

Qanad verir ürəyə sanki İsa nəfəsi,
Ürəyin torpağında abi-həyat çeşməsi.

750 Ətri yasəmən kimi bədənində, əynində,
Yaşmağını Ay kimi daşıyır öz çiyində.

Gül üzü, al dodağı şəkər, badam səpmədə,
Bəlkə, pənah aparır güllər şəkərə, qəndə.

Həyat verdi, can verdi hər baxışı cahana,
Hər kirpiyi can üçün dönüb oldu bütxana.

Gümüş tək ağ üzündə ətir saçır qara tel,
Müşkün özü ətrini ondan alır elə bil.

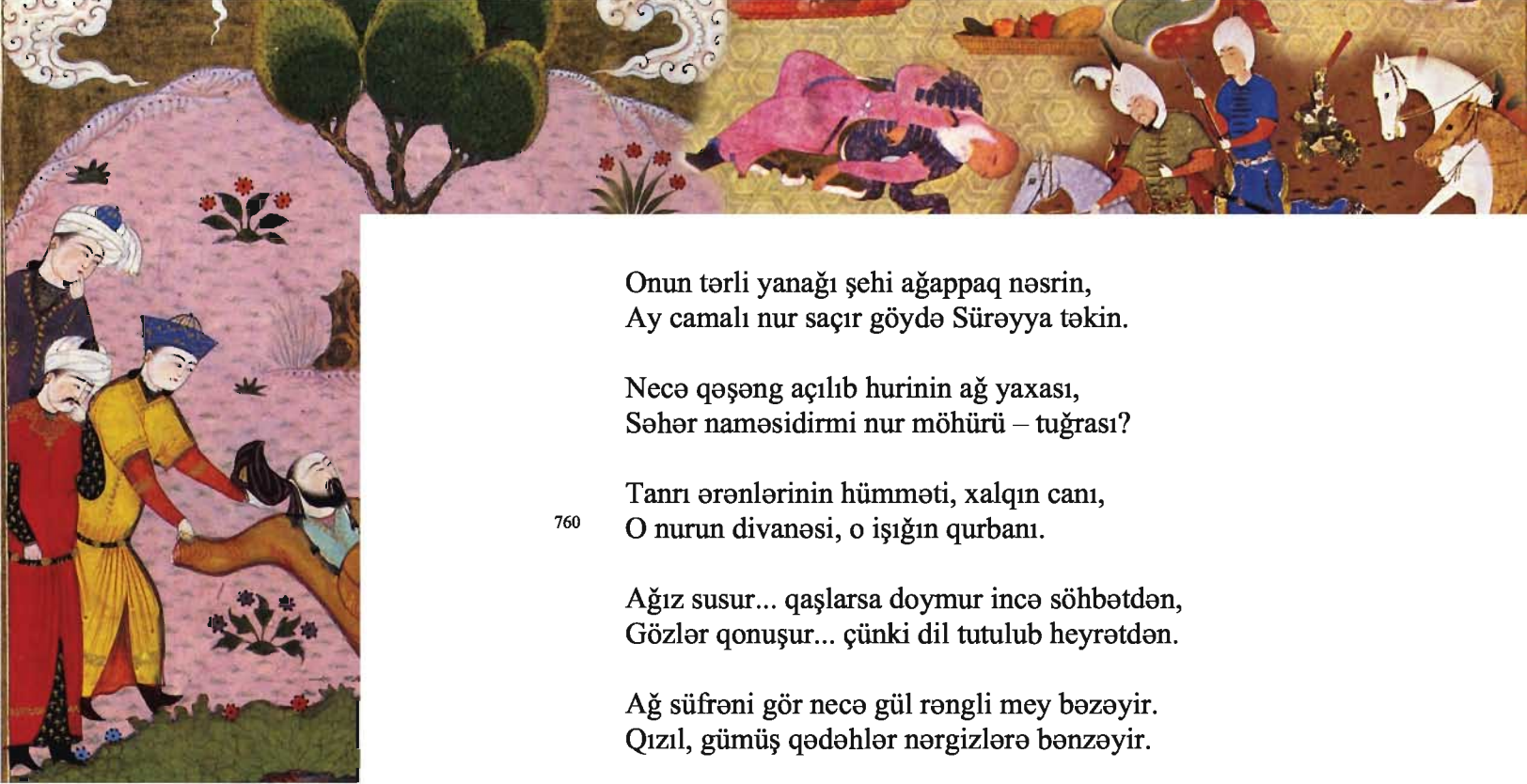
Gümüş buxaq, ağ buxaq kəməər bağladı tərdən,
Göy qurşağı yarandı Günəş yanında birdən.

755 Zülf – İbrahim, yanaqlar – İbrahim atəşləri,
Göz – İsmail, kirpiklər – onun qətl xəncəri.

Yanağının atəşi bir dəstə reyhan oldu,
Nərgizinin üstündə xəncər də xəndan oldu.

Mey tək yandırar səni bir busə versə əgər,
Dodağı ölgünləri İsa kimi dirildər.

Onun tərli yanağı şehi ağappaq nəsrin,
Ay camalı nur saçır göydə Sürəyya təkin.

Necə qəşəng açılıb hurinin ağ yaxası,
Səhər naməsidirmi nur möhürü – tuğrası?

760 Tanrı ərənlərinin hümməti, xalqın canı,
O nurun divanəsi, o işığın qurbanı.

Ağız susur... qaşlarsa doymur incə söhbətdən,
Gözlər qonusur... çünki dil tutulub heyrətdən.

Ağ süfrəni gör necə gül rəngli mey bəzəyir.
Qızıl, gümüş qədəhlər nərgizlərə bənzəyir.

Əqlin başı aylanır bu dairə içində,
Əldən gedir ürəyin dözümlü də, gücü də.

Gülməkdən vaxt tapmayan gül ağızlar qiyamət –
Bircə ah da çəkməyə qalmayıb daha taqət.

765 Məğlub olub... başını səbr aşağı saldı,
Fitnə iki ahəngin arasındamı qaldı?

Sədəfli saz ucaltdı Davudi nəğməsinə,
Nəql etdi Mahmud ilə Ayaz hekayəsini.

Nizaminin şəri də bu dəm qənd, şəkər saçdı,
Qəzəlxan ceyranların dillərində dolaşdı.

İKİNCİ XƏLVƏTİN SƏMƏRƏSİ

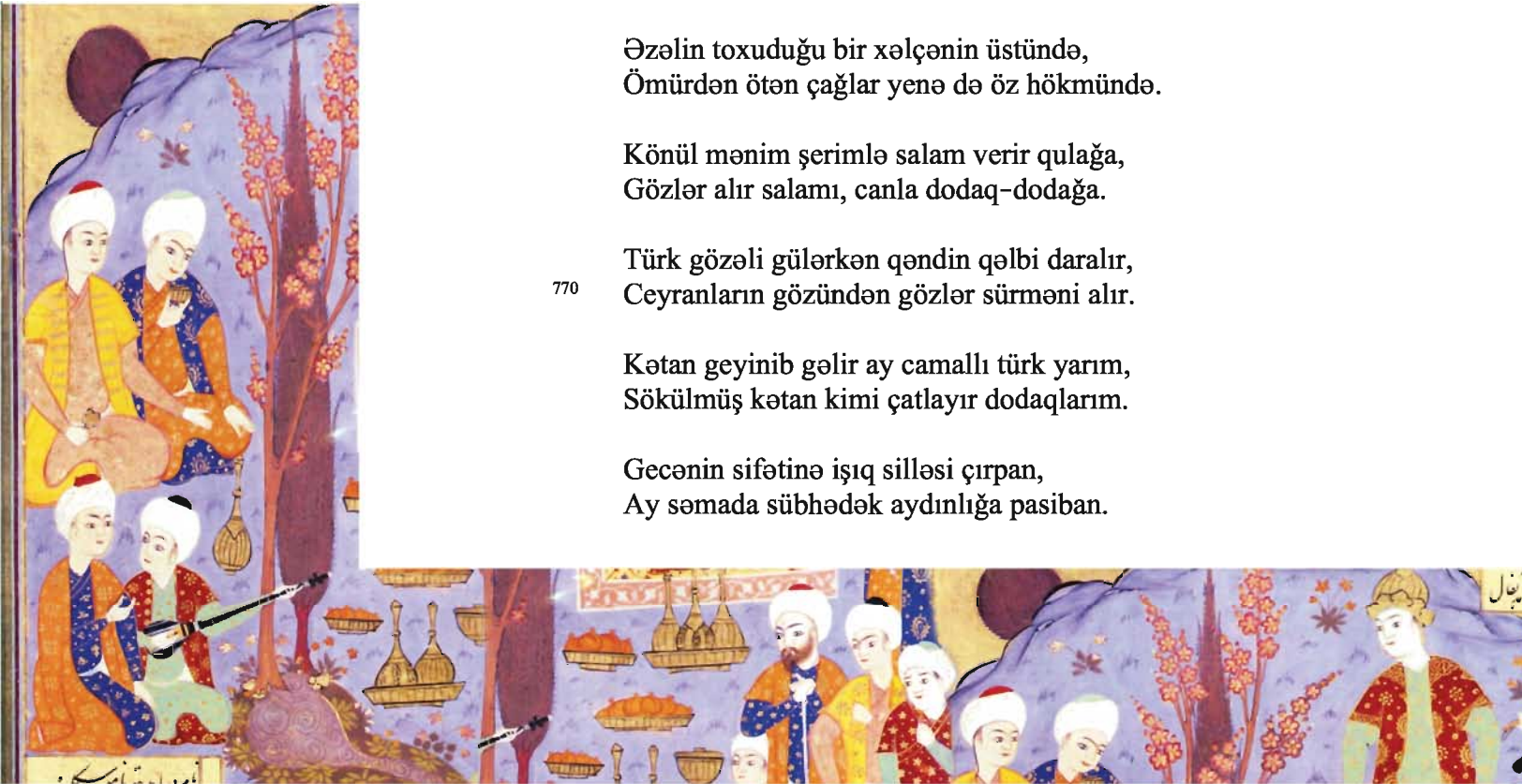
Əzəlin toxuduğu bir xəlçənin üstündə,
Ömürdən ötən çağlar yenə də öz hökmündə.

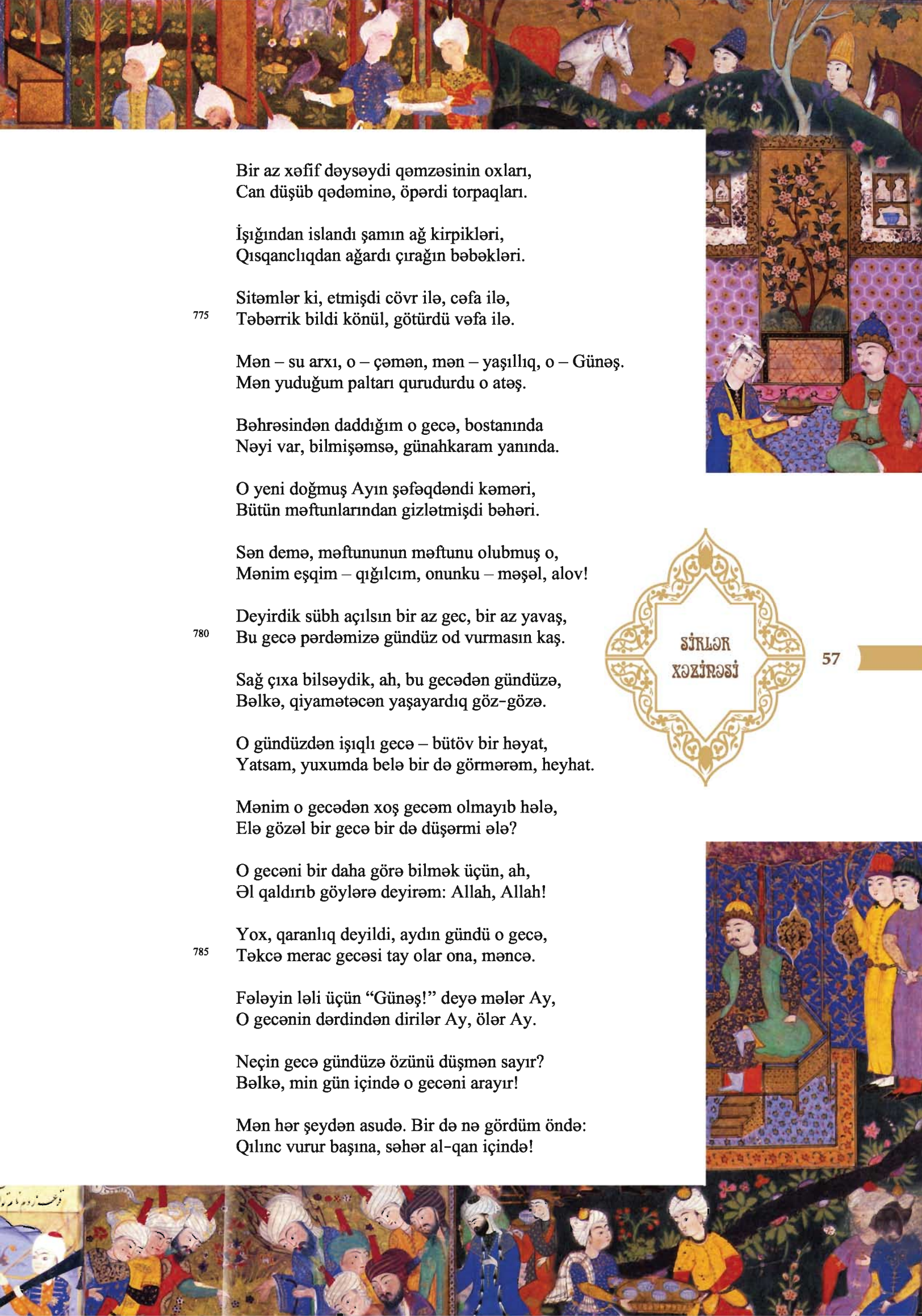
Könül mənim şerimlə salam verir qulağa,
Gözlər alır salamı, canla dodaq-dodağa.

770 Türk gözəli gülərkən qəndin qəlbi daralır,
Ceyranların gözündən gözlər sürməni alır.

Kətan geyinib gəlir ay camallı türk yarım,
Sökülmüş kətan kimi çatlayır dodaqlarım.

Gecənin sifətinə işıq silləsi çırpın,
Ay səmada sübhədək aydınlığa pasiban.

Bir az xəfif dəysəydi qənzəsinin oxları,
Can düşüb qədəminə, öpərdi torpaqları.

İşığından islandı şamın ağ kirpikləri,
Qısqanlıqdan ağardı çırağın bəbəkləri.

775 Sitəmlər ki, etmişdi cövr ilə, cəfa ilə,
Təbərrik bildi könül, götürdü vəfa ilə.

Mən – su arxı, o – çəmən, mən – yaşıllıq, o – Günəş.
Mən yuduğum paltarı qurudurdu o atəş.

Bəhrəsindən daddığım o gecə, bostanında
Nəyi var, bilmişəmsə, günahkaram yanında.

O yeni doğmuş Ayın şəfəqdəndi kəməri,
Bütün məftunlarından gizlətməmişdi bəhəri.

Sən demə, məftununun məftunu olubmuş o,
Mənim eşqim – qığılcım, onunku – məşəl, alov!

780 Deyirdik sübh açılısın bir az gec, bir az yavaş,
Bu gecə pərdəmizə gündüz od vurmasın kaş.

Sağ çıxa bilsəydik, ah, bu gecədən gündüzə,
Bəlkə, qiyamətəcən yaşayardıq göz-gözə.

O gündüzdən işıqlı gecə – bütöv bir həyat,
Yatsam, yuxumda belə bir də görmərəm, heyhat.

Mənim o gecədən xoş gecəm olmayıb hələ,
Elə gözəl bir gecə bir də düşərmə ələ?

O gecəni bir daha görə bilmək üçün, ah,
Əl qaldırıb göylərə deyirəm: Allah, Allah!

785 Yox, qaranlıq deyildi, aydın gündü o gecə,
Təkcə merac gecəsi tay olar ona, mənəcə.

Fələyin ləli üçün “Günəş!” deyə mələr Ay,
O gecənin dərindən dirilər Ay, ölər Ay.

Neçin gecə gündüzə özünü düşmən sayır?
Bəlkə, min gün içində o gecəni arayır!

Mən hər şeydən asudə. Bir də nə gördüm öndə:
Qılınc vurur başına, səhər al-qan içində!

Yandırdı kirpiyimi qaynar Günəş, inanın,
Göz yaşlarım bürüdü könlümün eyvanımı.

790

Yağış Günün qırmızı köynəyini yudu ki,
Pak olsun əl qaldırıb salamlarkən göyləri.

Günəşin yaratdığı hövzə sanma lal durub,
Sənin və mənim kimi min-min sənək sındırıb.

Çərx gümüşlə bəzəmiş ulduzların dəstini,
Açmış altun Günəşin qızıl səhifəsini.

Bir az yüngül oyandı ağır yatan dan yeri,
Qaranlığın qanını tökdü qızıl xəncəri.

Mən dözmədim şəfəqın yürüşü qarşısında,
Qalxan etdim canımı bu qılınca, bu oda.

795

Çaydan sıçradı səhər – o təşnələr düşməni,
Gecənin körpüsünü sökdü, öldürdü məni.

Bir səs gəldi könlümün təzə xərəbəsindən:
“Mükafatım, ey səhər, söylə, budurmu səndən?”

Bundan bir azca əvvəl yarım mənə yar idi,
Qaranlığa nur saçan qızıl şamım var idi.

Hanı o şam, o gecə? Hara qol-qanad açdı?
Uzaqlaşdı, dağ aşdı, guya heç olmamışdı.

Yemiş sənin balını, sanc onu neştərinlə,
Pambığına od vur, od, yol tükünü, ver yelə!

800

Ağıllandır xamları, qorxma, olsan da qatil,
Yanmışları yandırmaq əlində çətin deyil”.

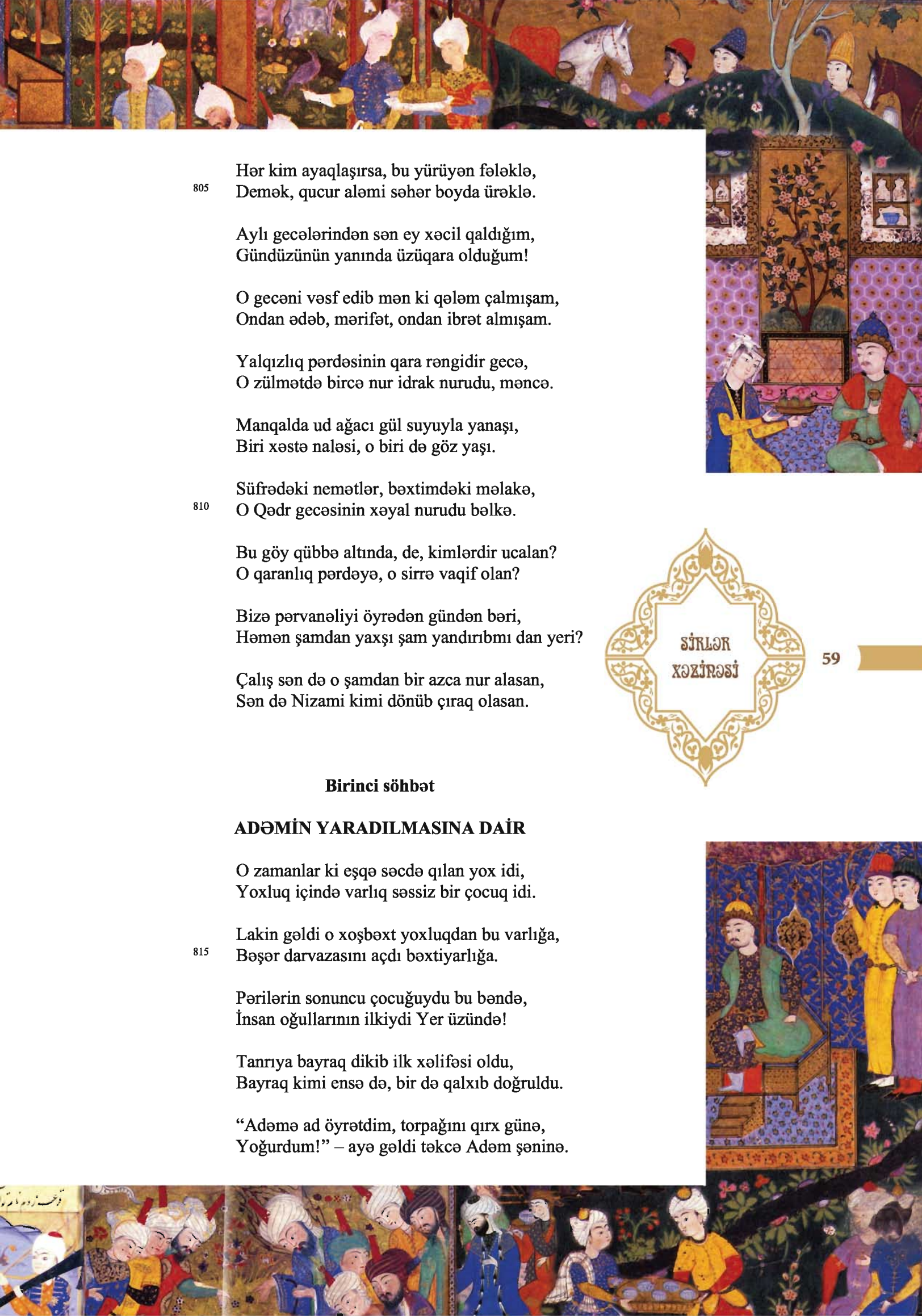
Göz yaşımı görüncə gün məni qucaqladı,
Şəfəq və şəfqət saçdı, qan-yaş töküüb ağladı.

Mənim ahımla yandı o dan yeri, o xırman,
Günəşin od qaynağı dondu göz yaşlarımdan.

Fələk zəhər də verdi, ümid də verdi mənə,
Gecə ilanı muncuq, Günəş gətirdi mənə.

Səhərin gözlərindən işıq aldım, nur aldım,
Çox şeydən xəbər tutdum, yenə bixəbər qaldım.

805 Hər kim ayaqlaşırsa, bu yürüyən fələklə,
Demək, qucur aləmi səhər boyda ürəklə.

Aylı gecələrindən sən ey xəcil qaldığım,
Gündüzünün yanında üzüqara olduğum!

O gecəni vəsf edib mən ki qələm çalmışam,
Ondan ədəb, mərifət, ondan ibrət almışam.

Yalqızlıq pərdəsinin qara rəngidir gecə,
O zülmətdə birçə nur idrak nurudu, məcə.

Manqalda ud ağacı gül suyuyla yanaşı,
Biri xəstə naləsi, o biri də göz yaşı.

810 Süfrədəki nemətlər, bəxtimdəki mələkə,
O Qədr gecəsinin xəyal nurudu bəlkə.

Bu göy qübbə altında, de, kimlərdir ucalan?
O qaranlıq pərdəyə, o sirrə vaqif olan?

Bizə pərvanəliyi öyrədən gündən bəri,
Həmən şamdan yaxşı şam yandırımı dan yeri?

Çalış sən də o şamdan bir azca nur alasan,
Sən də Nizami kimi dönüb çıraq olasan.

59

Birinci söhbət

ADƏMİN YARADILMASINA DAİR

O zamanlar ki eşqə səcdə qılan yox idi,
Yoxluq içində varlıq səssiz bir çocuq idi.

815 Lakin gəldi o xoşbəxt yoxluqdan bu varlığa,
Bəşər darvazasını açdı bəxtiyarlığa.

Pərilərin sonuncu çocuğuydu bu bəndə,
İnsan oğullarının ilkiydi Yer üzündə!

Tanrıya bayraq dikib ilk xəlifəsi oldu,
Bayraq kimi ensə də, bir də qalxıb doğruldu.

“Adəmə ad öyrətdim, torpağını qırx günə,
Yoğurdum!” – ayə gəldi təkçə Adəm şəninə.

Gözləri gah bulaşığı, gah tərtemiz bir aləm,
Həm qızıldı, həm sərraf, həm məhək daşı Adəm.

820 Göydə yaşayanların ən gözəli, ən xası,
Təptəzə yer əhlinin o idi tək aynası.

Canının şəkli bildi insanlıq o igidi,
Yeddi səma qolunun qızıl bilərziyidi.

Çıxdı iki beşikdən – qovuşdu cism ilə can,
İki cövhər məğzini mənimsədi ilk İnsan.

Odur zindan əhlinin mükafatı, xələti,
Ruh əhlinin saqisi, sədri, ilham qüvvəti.

Bu xilqətin siniri, səddi – onun bazarı,
Varlığında Allahın saflıq, qüdrət axarı.

825 O hələ süd qoxulu qırx günlük bir çocuqkən,
Dil açdı, dərs öyrəndi qırx yaşlı müdriklərdən.

Eşqin gözəl yazısı alında şölələndi,
Cənnətin qucağında bir gülüstandır indi.

Uzaq görəndən ən parlaq gözdən çıraq aldı o,
Ən uca bir ağaca qondu, yuva saldı o.

Ondan dən alsın deyə cənnət quşları gəldi,
Şərəfi qarşısında bütün başlar əyildi.

Tamah saldı kərəmin bəxş etdiyi danəyə,
Atdı ev-əşiyini, cənnətə vida deyə.

830 Şükür sənə, ey Tanrı, tələdə saralır dən,
Dəyərdimi bu şükrə? Dən qoyulmuşdu qəsdən.

Tanrıya dualardan, diləklərdən yaranmış,
Səcdəsinə az qala cümlə cahən qapanmış.

Adəmin darvazası kimə qiblə olmadı?
Yalnız bircə divanə – İblis səcdə qılmadı.

Səkkiz cənnət bağından üstünə gül səpildi,
Bütün güllərə ləçək, iblisə dağ çəkildi.

Lakin, ey insan oğlu! Adəm gülmədi sənsiz,
Cənnətdə bir rahatlıq, inan, bilmədi sənsiz.

835 Cənnətdə hökm etməyə tükənmişdi dözüümü,
Dərd çəkirdi ki, sən də göresən Yer üzünü.

Qəlbində övlad eşqi, övlad – onun sabahı.
Bir arpayə dəyməzdi buğda yemək günahı.

Ciyərini dağladı buğdadan gələn ağrı,
Buğda dənəsi kimi iki bölündü bağı.

Buğda kimi lüt-üryan, gözü-könlü qubardı,
Nə torpağı, nə daşı, nə də ruzusu vardı.

Bildi: şuma düşməsə, çatar əhdinə haçaq?
Dəyirmanə girməsə, üzü ağ olmayacaq.

840 Buğda yeyincə, üzü buğda rəngini aldı,
Bərk utandı, ay kimi, saman kimi saraldı.

Buğda qara torpağı yarıb çıxırsa necə,
Adəm sənin uğrunda cəbrə dözdü eləcə.

Deyərsiz bir buğdaya elə ki tamah saldı,
Özü də buğda kimi çıplaq, lüt-üryan qaldı.

İblisin ucbatından uğradığı həqarət,
Buğdanın da bağırını ikiye böldü, əlbət.

Quru torpaqda bitən sarı buğda, o gövhər,
Ağılsızlıq, sıxıntı rəmzi deyilmə məgər?

845 İnsan buğda yeməklə bir az, bəlkə, saz oldu,
Heyhat, buğda əslində nəhəng bir ağız oldu.

Can ipinin ucunu itirmiş, ey zavallı,
Bircə buğda dənəsi səni tələyə saldı.

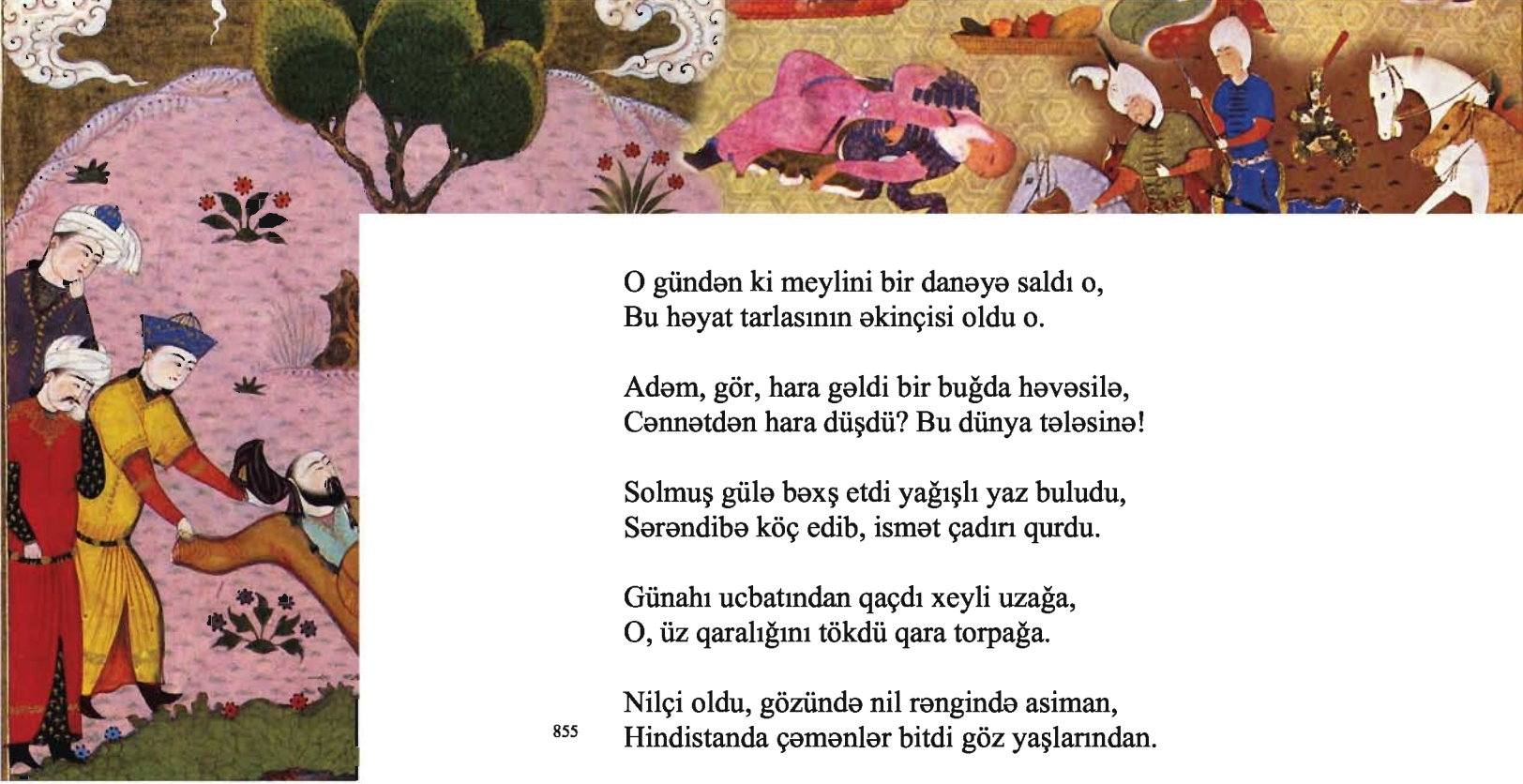
Öz arpa çörəyini qənaətlə ye ki, sən
Adəm düşən buğdanın toruna düşməyəsən.

Yaraşarmı sənə heç iblis feline düşmək?
Sən bir sultan şirisən, hürmə qapıda it tək!

Əgər tövbə etməsən Adəm kimi ürəkdən,
Alındakı ləkəni silə bilməyəcəksən.

850 Suçun varsa, üzr istə. Paka çıx Adəm kimi,
Adəm üzr istəməklə, de, təmizlənmədimi?

O gündən ki meylini bir danəyə saldı o,
Bu həyat tarlasının əkinçisi oldu o.

Adəm, gör, hara gəldi bir buğda həvəsilə,
Cənnətdən hara düşdü? Bu dünyə tələsinə!

Solmuş gülə bəxş etdi yağışlı yaz buludu,
Sərəndibə köç edib, ismət çadırı qurdu.

Günahı ucbatından qaçdı xeyli uzağa,
O, üz qaralığını tökdü qara torpağa.

855 Nilçi oldu, gözündə nil rəngində asiman,
Hindistanda çəmənlər bitdi göz yaşlarından.

Fələk vuran ləkəni ovcundan silənədək,
Qarşısında göyərdi nil rəngində ot, çiçək.

Ay kimi şölə saldı, Xətə türkünə döndü,
Papağının altında Xətə zülfü göründü.

Bir yüngüllük gətirdi tövbə dağ cüssəsinə,
Yer üzündə Tanrının döndü xəlifəsinə.

Vəfa toxumu əkdə ağıl tarlasında o,
Bəhrəsini vəqf etdi, bizə verdi sonda o.

860 Cənnət xəzinəçisi nə vermişdisə ona,
Altıqapılı evdə qoydu doqquz xurcuna.

Buyur, nuş et, bəyənsən hansı gözəl neməti,
Biçmək sənə qismətin, əkmək onun qisməti.

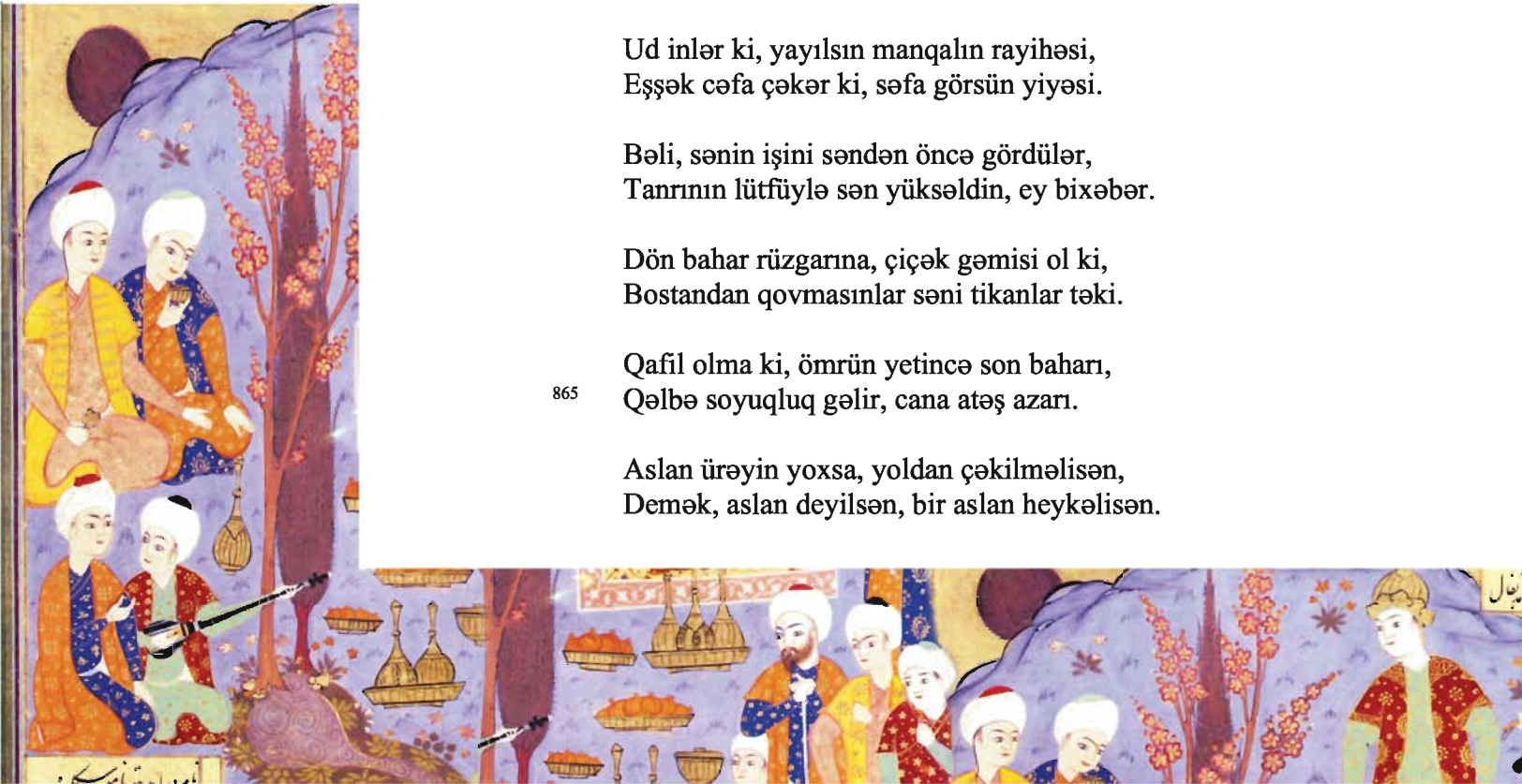
Ud inlər ki, yayılsın manqalın rayihəsi,
Eşşək cəfa çəkər ki, səfa görsün yiyəsi.

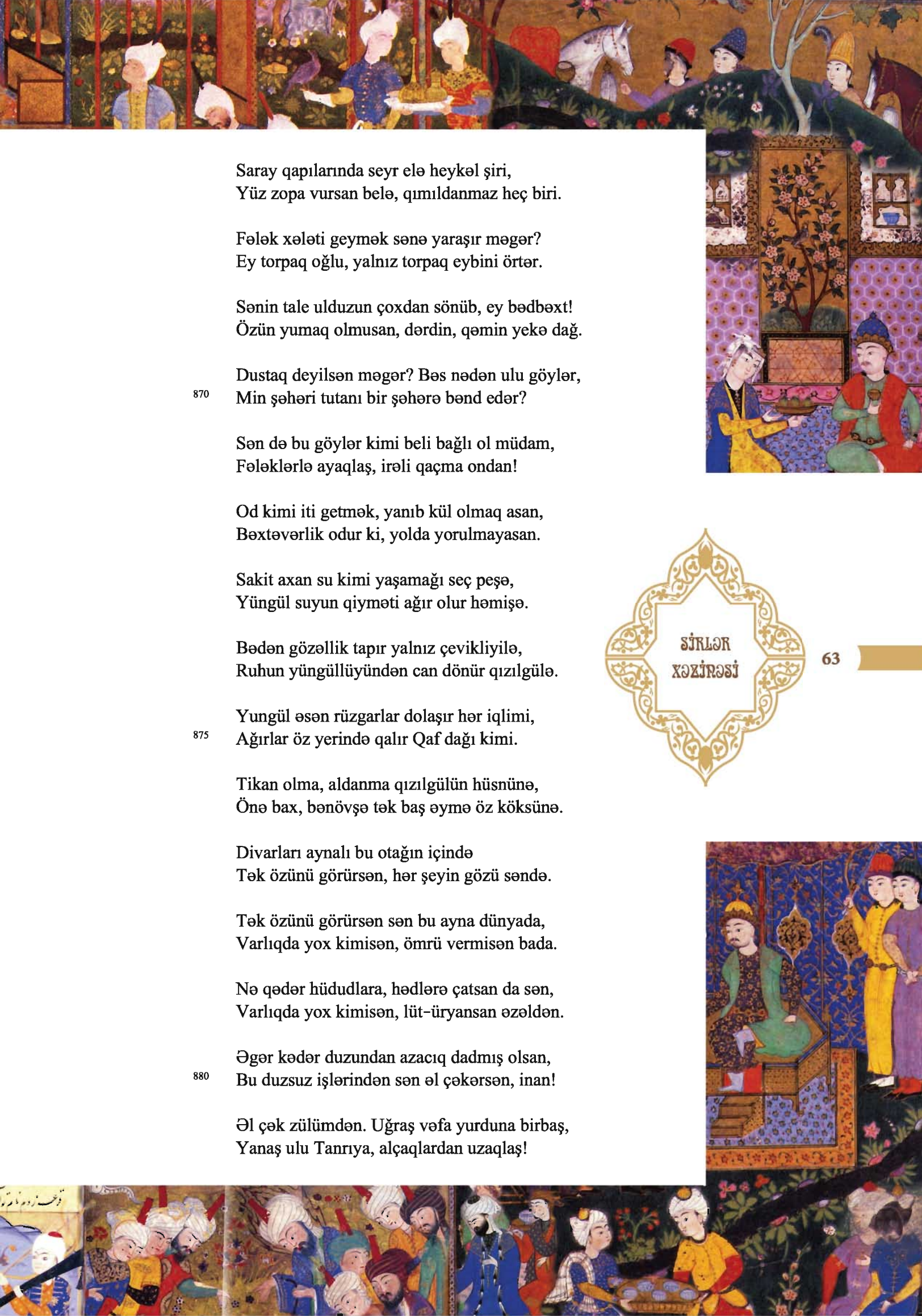
Bəli, sənə işini səndən öncə gördülər,
Tanrının lütfüylə sən yüksəldin, ey bixəbər.

Dön bahar rüzgarına, çiçək gəmisini ol ki,
Bostandan qovmasınlar sənə tikanlar təkini.

865 Qafil olma ki, ömrün yetincə son baharı,
Qəlbə soyuqluq gəlir, cana atəş azarı.

Aslan ürəyin yoxsa, yoldan çəkilməlisən,
Demək, aslan deyilsən, bir aslan heykəlisən.

Saray qapılarında seyr elə heykəl şiri,
Yüz zopa vursan belə, qımıldanmaz heç biri.

Fələk xələti geymək sənə yaraşır məgər?
Ey torpaq oğlu, yalnız torpaq eybini örtər.

Sənin tale ulduzun çoxdan sönüb, ey bədbəxt!
Özün yumaq olmusan, dərdin, qəmin yekə dağ.

870

Dustağ deyilsən məgər? Bəs nədən ulu göylər,
Min şəhəri tutanı bir şəhərə bənd edər?

Sən də bu göylər kimi beli bağlı ol müdam,
Fələklərlə ayaqlaş, irəli qaçma ondan!

Od kimi iti getmək, yanıb kül olmaq asan,
Bəxtəverlik odur ki, yolda yorulmayasan.

Sakit axan su kimi yaşamağı seç peşə,
Yüngül suyun qiyməti ağır olur həmişə.

Bədən gözəllik tapır yalnız çevikliylə,
Ruhun yüngüllüyündən can dönür qızılgülə.

875

Yüngül əsən rüzgarlar dolaşır hər iqlimi,
Ağrlar öz yerində qalır Qaf dağı kimi.

Tikan olma, aldanma qızılgülün hüsnünə,
Önə bax, bənövşə tək baş əymə öz köksünə.

Divarları aynalı bu otağın içində
Tək özünü görürsən, hər şeyin gözü səndə.

Tək özünü görürsən sən bu ayna dünyada,
Varlıqda yox kimisən, ömrü vermişən bada.

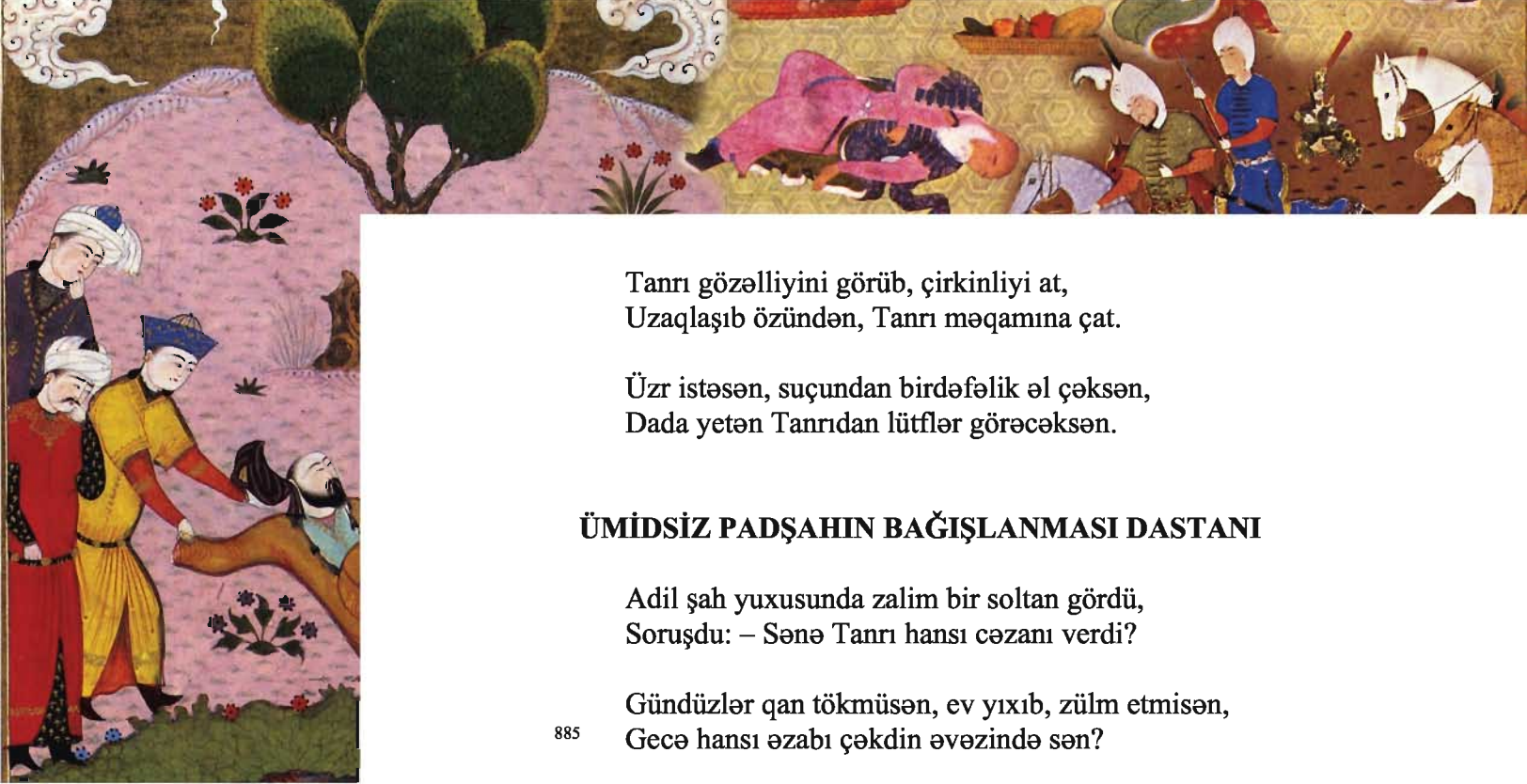
Nə qədər hüdudlara, hədlərə çatsan da sən,
Varlıqda yox kimisən, lüt-üryansan əzəldən.

880

Əgər kədər duzundan azacıq dadmış olsan,
Bu duzsuz işlərindən sən əl çəkərsən, inan!

Əl çək zülümdən. Uğraş vəfa yurduna birbaş,
Yanaş ulu Tanrıya, alçaqlardan uzaqlaş!

Tanrı gözəlliyini görüb, çirkinliyi at,
Uzaqlaşıb özündən, Tanrı məqamına çat.

Üzr istəsən, suçundan birdəfəlik əl çəksən,
Dada yetən Tanrıdan lütfələr görəcəksən.

ÜMİDSİZ PADŞAHIN BAĞIŞLANMASI DASTANI

Adil şah yuxusunda zalim bir soltan gördü,
Soruşdu: – Sənə Tanrı hansı cəzanı verdi?

885 Gündüzlər qan tökmüsən, ev yıxıb, zülm etmişən,
Gecə hansı əzabı çəkdin əvəzində sən?

Zalim cavab verdi ki: – Ömrüm çatarkən sona,
Göz gəzdirdim cahana, pənah gətirdim ona.

Görüm düşkün çağırda yol göstərən kimim var?
Tanrı mərhəmətinə kim məni ulaşıdırar?

Baxıb gördüm heç kəsin mənə bir şəfqəti yox,
Hiddəti, nifrəti çox, lütfü, mərhəməti yox.

Söyüd kimi titrədim, dözmədim bu rüzgara,
Ürək yara, üz qara, indi gedim mən hara?

890 Axar suya tulladım dörd ucunu kilimin,
Təkcə Tanrı lütfünə bağladım öz könlümü.

Dedim: ey ulu Tanrım, biz acizik, sən qadir,
Bu miskin, aciz qulun səndən xəcalətlidir.

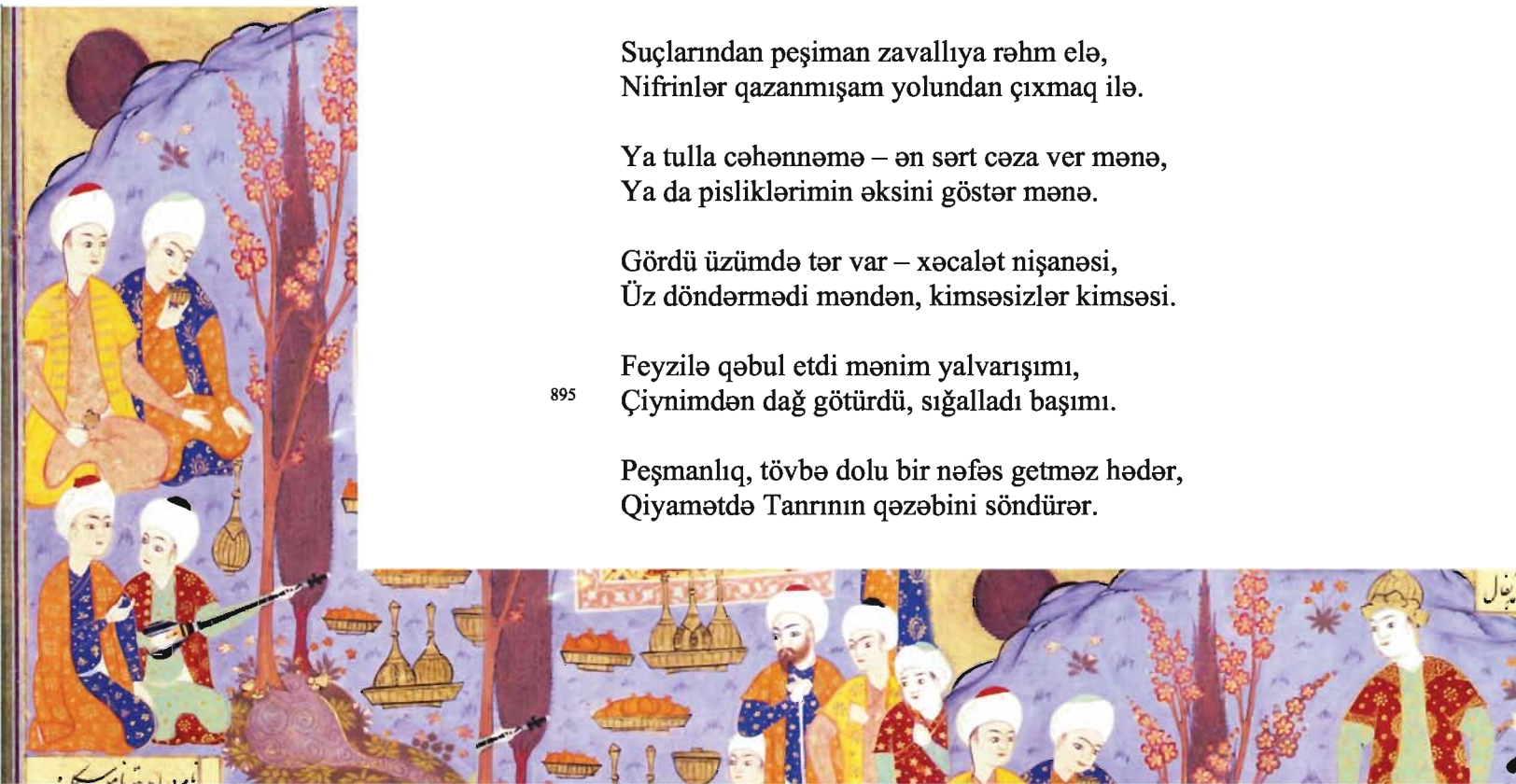
Suçlarından peşiman zavallıya rəhm elə,
Nifrinlər qazanmışam yolundan çıxmaq ilə.

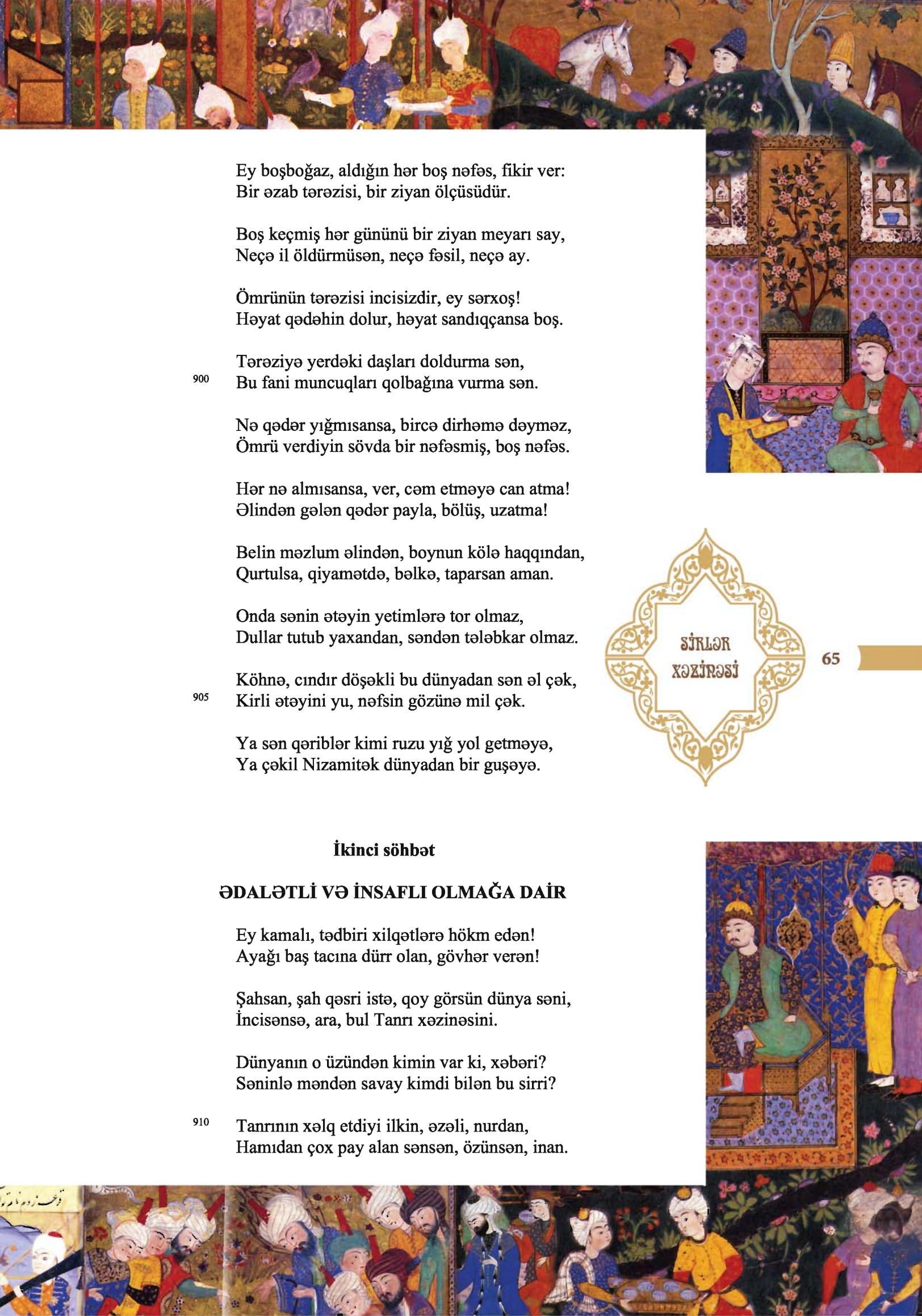
Ya tulla cəhənnəmə – ən sərt cəza ver mənə,
Ya da pisləklərimin əksini göstər mənə.

Gördü üzümdə tər var – xəcalət nişanəsi,
Üz döndərmədi məndən, kimsəsizlər kimsəsi.

895 Feyzilə qəbul etdi mənim yalvarışımı,
Çiyimdən dağ götürdü, sıgalladı başımı.

Peşmanlıq, tövbə dolu bir nəfəs getməz hədə, بیان
Qiyamətdə Tanrının qəzəbini söndürər.

Ey boşboğaz, aldığın hər boş nəfəs, fikir ver:
Bir əzab tərəzisi, bir ziyan ölçüsüdür.

Boş keçmiş hər gününü bir ziyan meyarı say,
Neçə il öldürmüşən, neçə fəsil, neçə ay.

Ömrünün tərəzisi incisizdir, ey sərxoş!
Həyat qədəhin dolur, həyat sandıqçansa boş.

900 Tərəziyə yerdəki daşları doldurma sən,
Bu fani muncuqları qolbağına vurma sən.

Nə qədər yığmışansa, bircə dirhəmə dəyməz,
Ömrü verdiyin sövdə bir nəfəsmiş, boş nəfəs.

Hər nə almışansa, ver, cəm etməyə can atma!
Əlindən gələn qədər payla, bölüş, uzatma!

Belin məzlum əlindən, boynun kölə haqqından,
Qurtulsa, qiyamətdə, bəlkə, taparsan aman.

Onda sənin ətəyin yetimlərə tor olmaz,
Dullar tutub yaxandan, səndən tələbkar olmaz.

905 Köhnə, cındır döşəkli bu dünyadan sən əl çək,
Kirlə ətəyini yu, nəfsin gözünə mil çək.

Ya sən qəriblər kimi ruzu yığ yol getməyə,
Ya çəkil Nizamitək dünyadan bir guşəyə.

İkinci söhbət

ƏDALƏTLİ VƏ İNSAFLI OLMAĞA DAİR

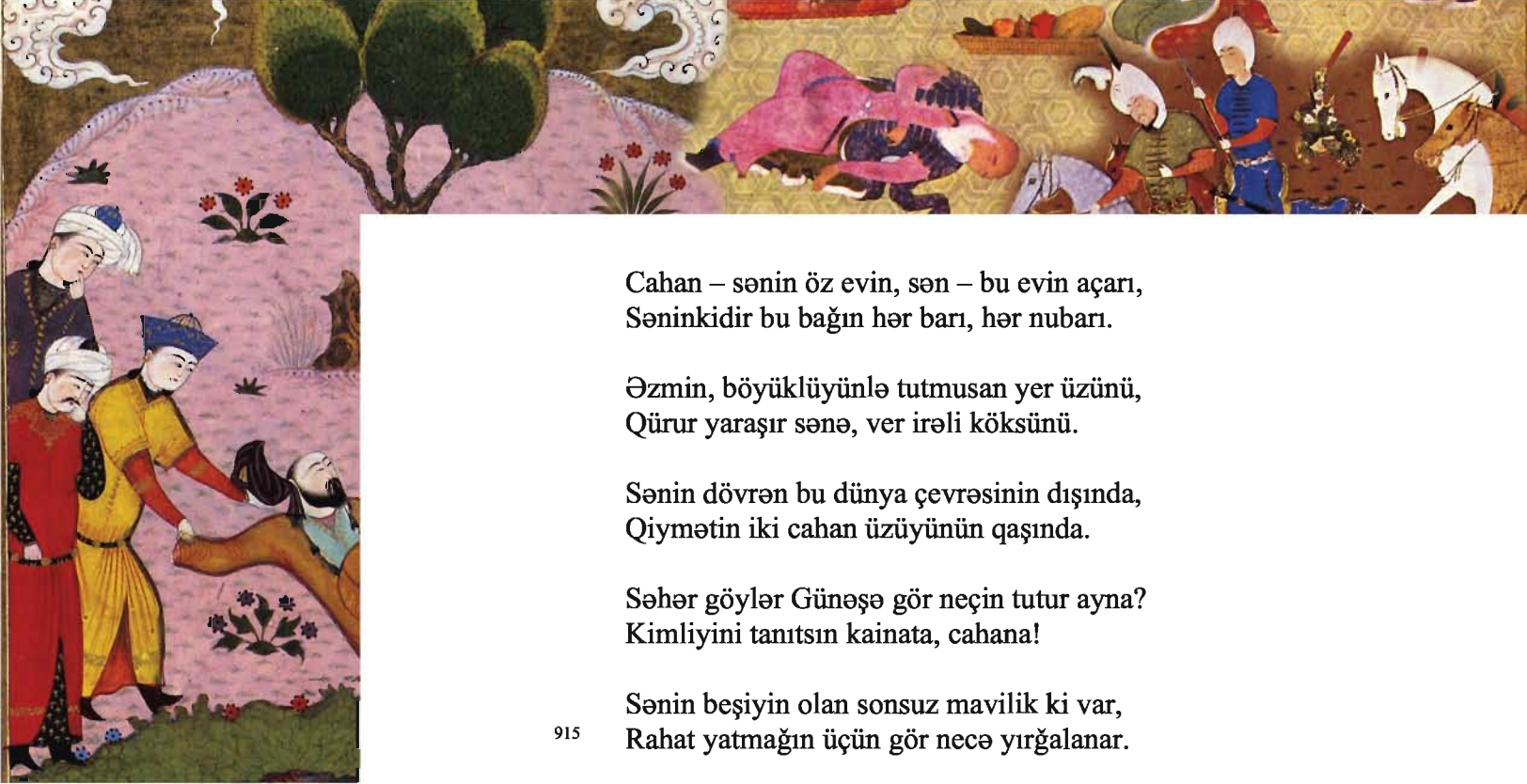
Ey kamalı, tədbiri xilqətlərə hökm edən!
Ayağı baş tacına dürr olan, gövhər verən!

Şahsan, şah qəsri istə, qoy görsün dünya səni,
İncisənsə, ara, bul Tanrı xəzinəsini.

Dünyanın o üzündən kimin var ki, xəbəri?
Səninlə məndən savay kimdi bilən bu sirri?

910 Tanrının xəlq etdiyi ilkin, əzəli, nurdan,
Hamıdan çox pay alan sənsən, özünsən, inan.

Cahan – sənin öz evin, sən – bu evin açarı,
Səninkidir bu bağın hər barı, hər nubarı.

Əzmin, böyüklüyünlə tutmusan yer üzünü,
Qürur yaraşır sənə, ver irəli köksünü.

Sənin dövrən bu dünya çevrəsinin dışında,
Qiymətin iki cahan üzüyünün qaşında.

Səhər göylər Günəşə gör neçin tutur ayna?
Kimliyini tanıtsın kainata, cahana!

915 Sənin beşiyin olan sonsuz mavilik ki var,
Rahat yatmağın üçün gör necə yırğalanar.

Can quşu da, ölüyə can verən İsa da sən,
Sənin tək uca xilqət varsa, ancaq özünsən.

Günəşin ki sinəsi qızıl odla doludur,
Üzünü gördüyündən onu sarmış bu qürur.

Soruş, bircə telinə dəyərmə o incə Ay?
Səndən alıb nurunu, gülümsəyər gecə Ay.

Sən cahanın qulu yox, gövhərisən, dürrüsən,
Xoşbəxt yaşa, qəm yemə, ön cərgədə yürü sən.

920 Yer üzünə bənzə ki, uca tutmur özünü,
Rüzgar tək xəfif ol ki, fəth edir yer üzünü.

Hava çəkən, boş yerdən məhsul verən yer üstün,
Havalılar yel əssə, qalxıb toz olur bir gün.

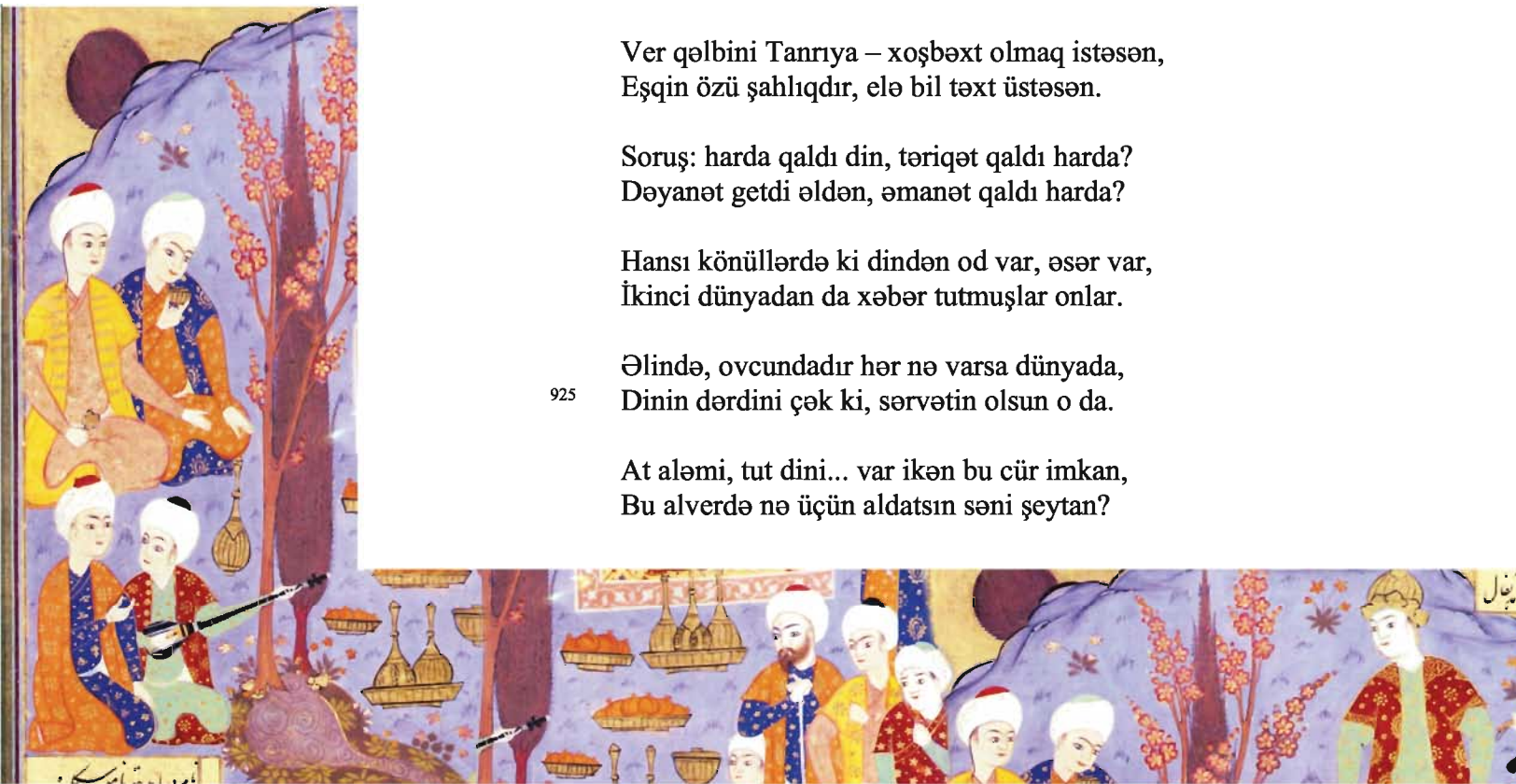
Ver qəlbini Tanrıya – xoşbəxt olmaq istəsən,
Eşqin özü şahlıqdır, elə bil xətt üstəsən.

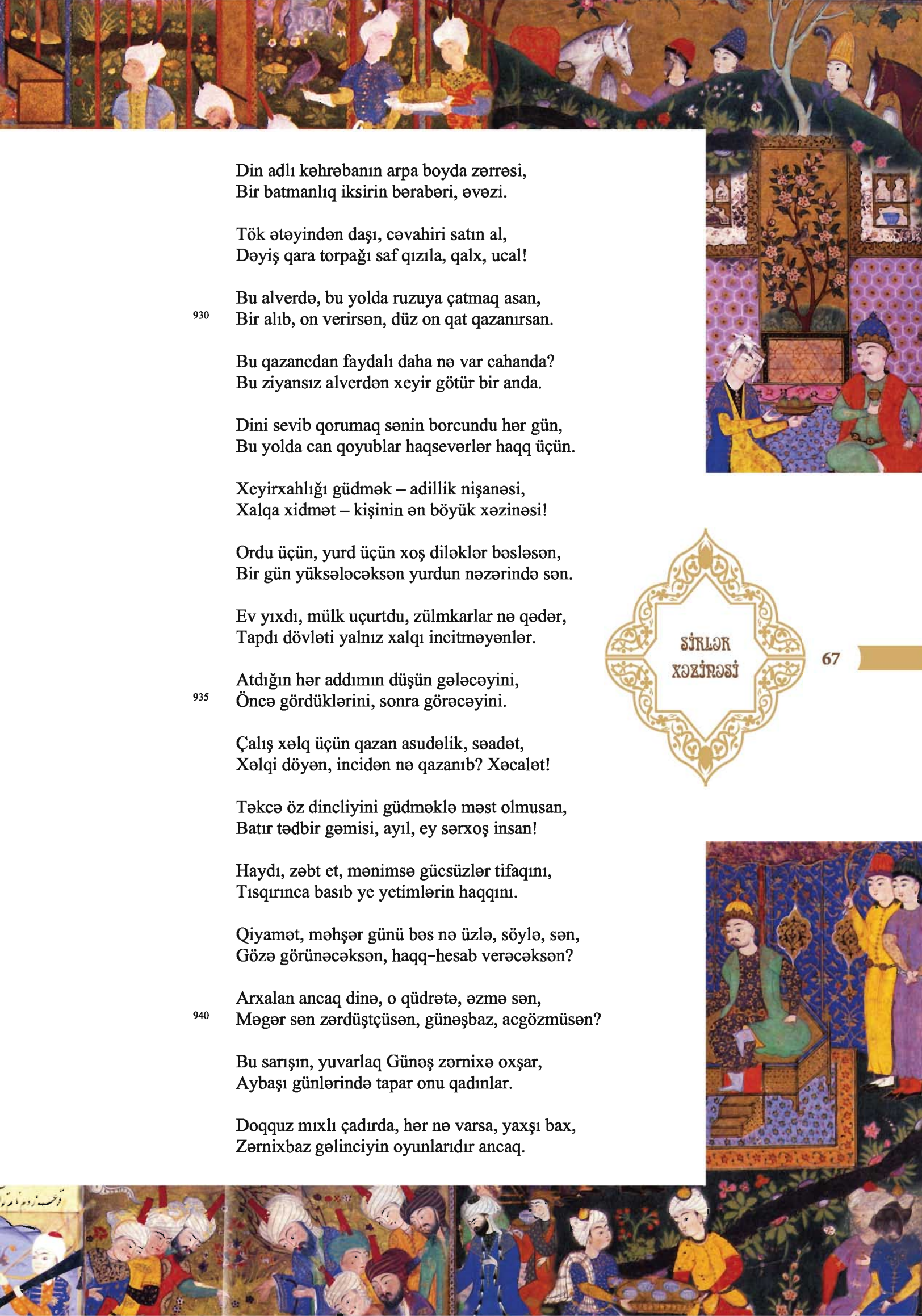
Soruş: harda qaldı din, təriqət qaldı harda?
Dəyanət getdi əldən, əmanət qaldı harda?

Hansı könüllərdə ki dindən od var, əsər var,
İkinci dünyadan da xəbər tutmuşlar onlar.

925 Əlində, ovcundadır hər nə varsa dünyada,
Dinin dərddini çək ki, sərvətin olsun o da.

At aləmi, tut dini... var ikən bu cür imkan,
Bu alverdə nə üçün aldatsın səni şeytan?

Din adlı kəhrəbanın arpa boyda zərrəsi,
Bir batmanlıq iksirin bərabəri, əvəzi.

Tök ətəyindən daşı, cəvahiri satın al,
Dəyiş qara torpağı saf qızıla, qalx, ucal!

930 Bu alverdə, bu yolda ruzuya çatmaq asan,
Bir alıb, on verirsən, düz on qat qazanırsan.

Bu qazancdan faydalı daha nə var cahanda?
Bu ziyanlıq alverdən xeyir götür bir anda.

Dini sevib qorumaq sənin borcundu hər gün,
Bu yolda can qoyublar haqsevərlər haqq üçün.

Xeyirxahlığı güdmək – adillik nişanəsi,
Xalqa xidmət – kişinin ən böyük xəzinəsi!

Ordu üçün, yurd üçün xoş dileklər bəsləsən,
Bir gün yüksələcəksən yurdun nəzərində sən.

Ev yıxdı, mülk uçurtdu, zülmkarlar nə qədər,
Tapdı dövləti yalnız xalqı incitməyənlər.

935 Atdığı hər addımın düşün gələcəyini,
Öncə gördüklərini, sonra görəcəyini.

Çalış xəlv üçün qazan asudəlik, səadət,
Xəlqi döyən, incidən nə qazanıb? Xəcalət!

Təkcə öz dincliyini güdməklə məst olmusan,
Batır tədbir gəmissi, ayıl, ey sərxoş insan!

Haydı, zəbt et, mənimsə gücsüzlər tifaqını,
Tısqırınca basıb ye yetimlərin haqqını.

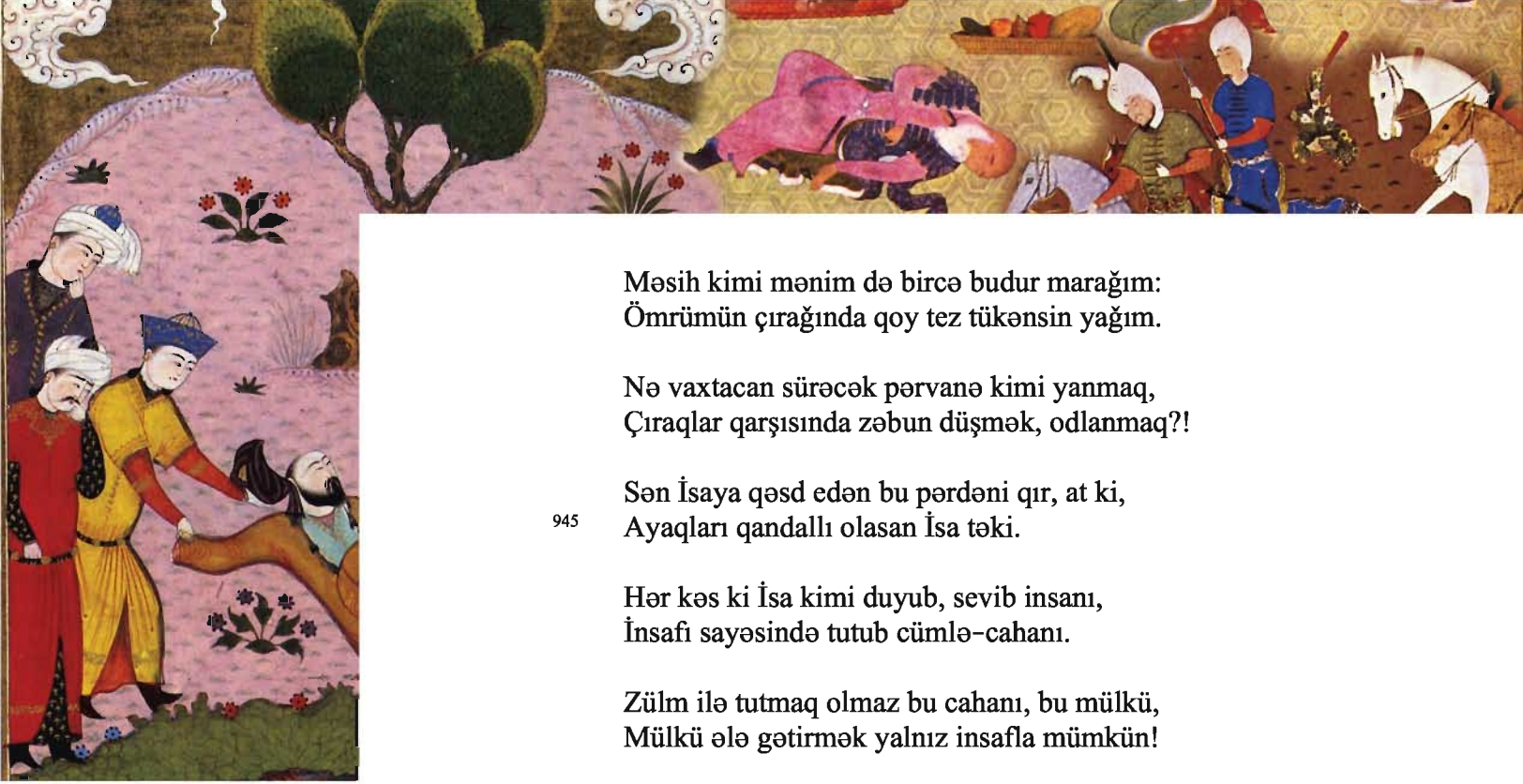
Qiyamət, məhşər günü bəs nə üzlə, söylə, sən,
Gözə görünəcəksən, haqq-hesab verəcəksən?

940 Arxalan ancaq dinə, o qüdrətə, əzmə sən,
Məgər sən zərdüştçüsən, günəşbaz, acgözmüsən?

Bu sarışın, yuvarlaq Günəş zərnixə oxşar,
Aybaşı günlərində tapar onu qadınlar.

Doqquz mıxlı çadırda, hər nə varsa, yaxşı bax,
Zərnixbaz gəlinciyin oyunlarıdır ancaq.

Məsih kimi mənim də birçə budur marağım:
Ömrümün çıraqında qoy tez tükənsin yağım.

Nə vaxtacan sürəcək pərvanə kimi yanmaq,
Çıraqlar qarşısında zəbun düşmək, odlanmaq?!

945 Sən İsayə qəsd edən bu pərdəni qır, at ki,
Ayaqları qandallı olasan İsa təki.

Hər kəs ki İsa kimi duyub, sevib insanı,
İnsafı sayəsində tutub cümlə-cahanı.

Zülm ilə tutmaq olmaz bu cahanı, bu mülkü,
Mülkü ələ gətirmək yalnız insafla mümkün!

Adil olmayanların sənə nə faydası var?
İnsafsız səni yalnız tufanlara tullayar.

Ədalət müjdəsilə cahanı şad eylə sən,
İşlər gör ki, iş olsun, yurdu abad eylə sən!

950 Ədalət təşnəsidir, inan bu gözəl diyar,
Ədl ilə iş görənlər əbədi özül tapar.

68

ADİL NUŞİRƏVAN İLƏ VƏZİRİN HEKAYƏTİ

Ayrılib rəiyyətdən, səltənətdən, saraydan,
Bir gün ov həvəsilə atlandı Nuşirəvan.

Bu səfərdə munisi, dostu yalnız vəziridi,
Özgəsini xoşlamır, tək onunla gəziridi.

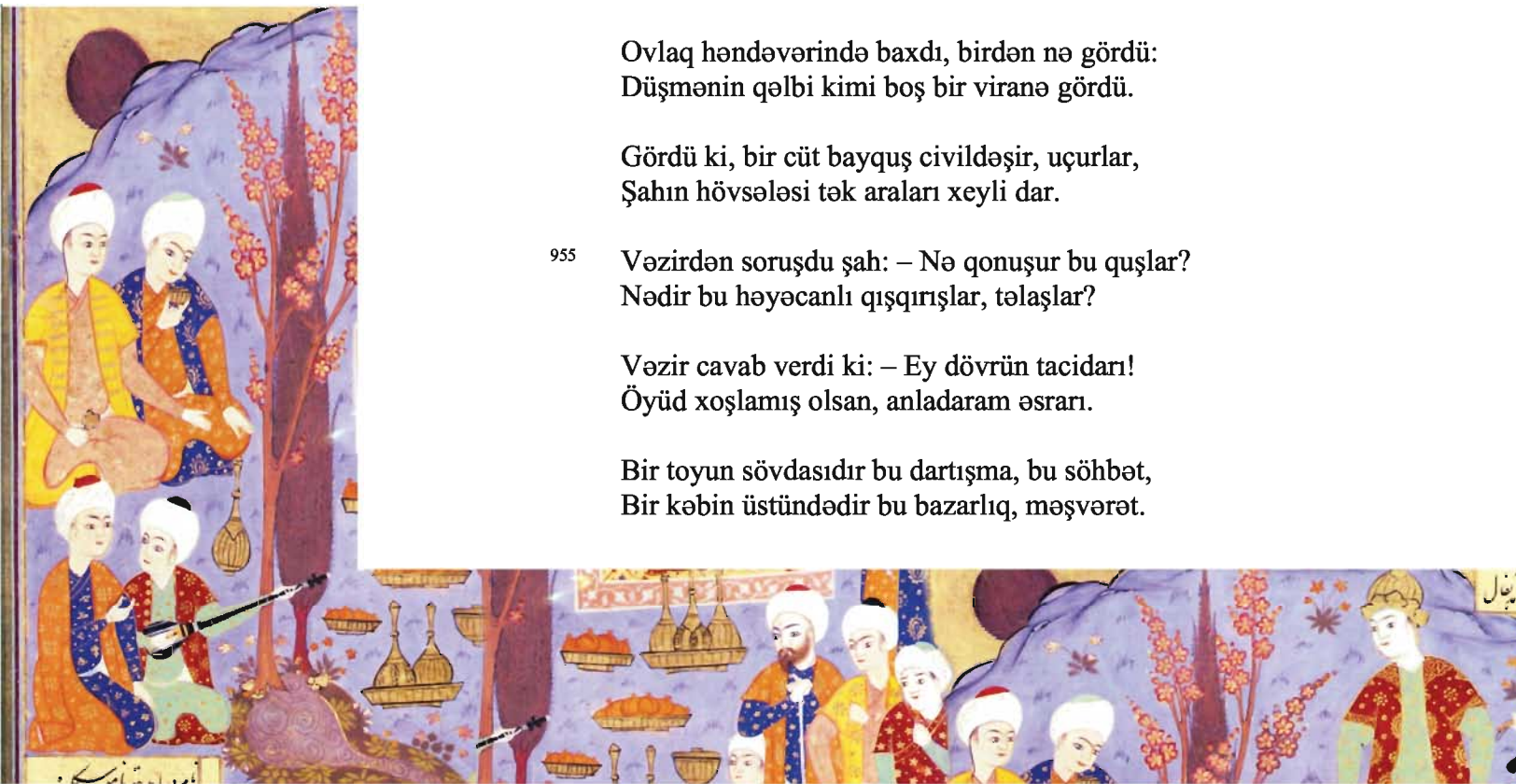
Ovlaq həndəvərində baxdı, birdən nə gördü:
Düşmənin qəlbi kimi boş bir viranə gördü.

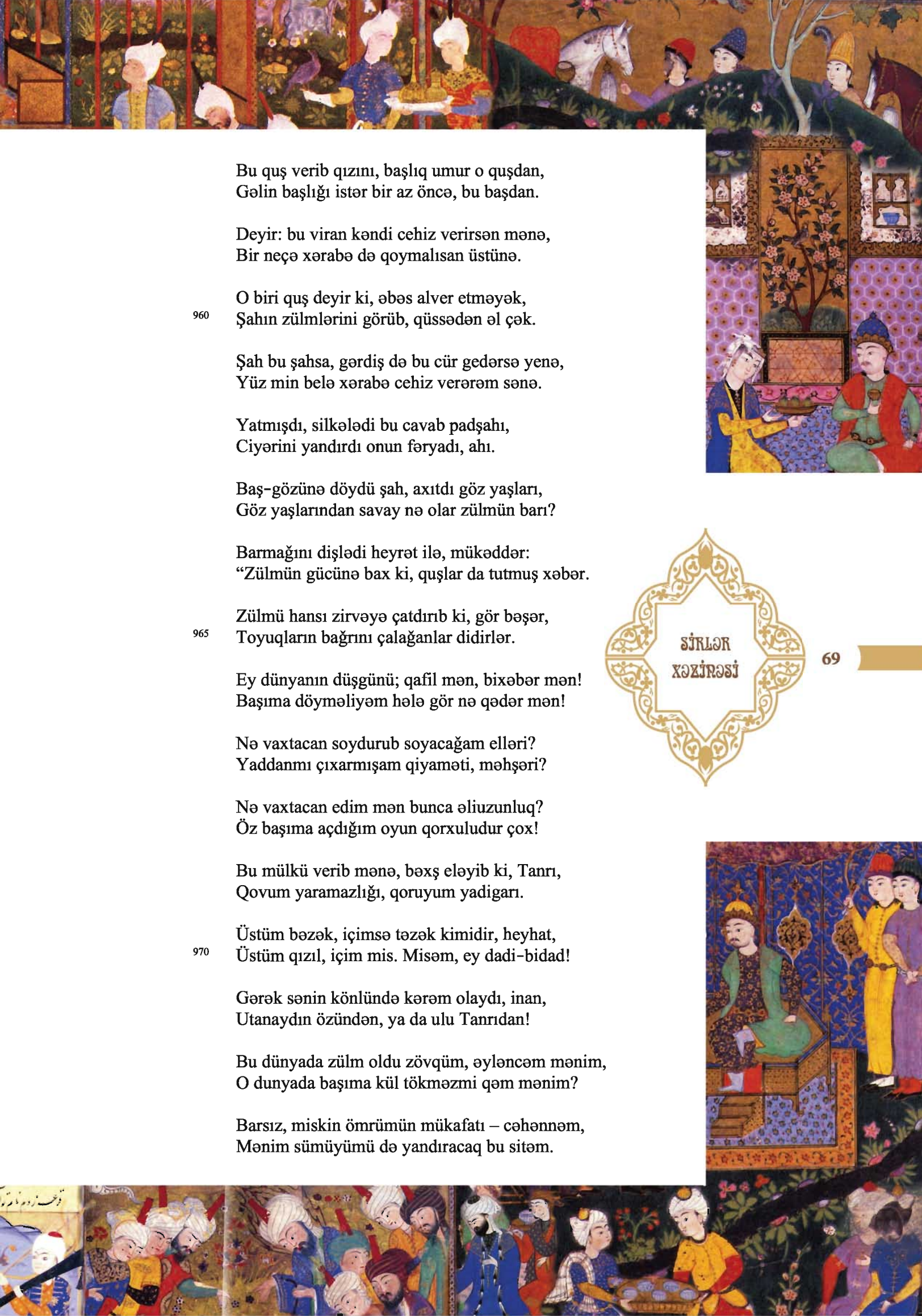
Gördü ki, bir cüt bayquş civildəşir, uçurlar,
Şahın hövsələsi tək araları xeyli dar.

955 Vəzirdən soruşdu şah: – Nə qonuşur bu quşlar?
Nədir bu həyəcanlı qışqırıqlar, təlaşlar?

Vəzir cavab verdi ki: – Ey dövrün tacidarı!
Öyüd xoşlamış olsan, anladaram əsrarı.

Bir toyun sövdasıdır bu dartışma, bu söhbət,
Bir kəbin üstündədir bu bazarlıq, məşvərət.

Bu quş verib qızını, başlıq umur o quşdan,
Gəlin başlığı istər bir az öncə, bu başdan.

Deyir: bu viran kəndi cehiz verirsen mənə,
Bir neçə xərabə də qoymalısan üstünə.

960 O biri quş deyir ki, əbəs alver etməyək,
Şahın zümlərini görüb, qüssədən əl çək.

Şah bu şahsa, gərmiş də bu cür gedərsə yenə,
Yüz min belə xərabə cehiz verərəm sənə.

Yatmışdı, silkələdi bu cavab padşahı,
Ciyərini yandırdı onun fəryadı, ahı.

Baş-gözünə döydü şah, axıtdı göz yaşları,
Göz yaşlarından savay nə olar zülmün barı?

Barmağını dişlədi heyrət ilə, mükəddər:
“Zülmün gücünə bax ki, quşlar da tutmuş xəbər.

965 Zülmü hansı zirvəyə çatdırıb ki, gör bəşər,
Toyuqların bağrını çalağanlar didirlər.

Ey dünyanın düşgünü; qafil mən, bixəbər mən!
Başıma döyməliyəm hələ gör nə qədər mən!

Nə vaxtacan soydurub soyacağam elləri?
Yaddanmı çıxarmışam qiyaməti, məhşəri?

Nə vaxtacan edim mən bunca əliuzunluq?
Öz başıma açdığım oyun qorxuludur çox!

Bu mülkü verib mənə, bəxş eləyib ki, Tanrı,
Qovum yaramazlığı, qoruyum yadigarı.

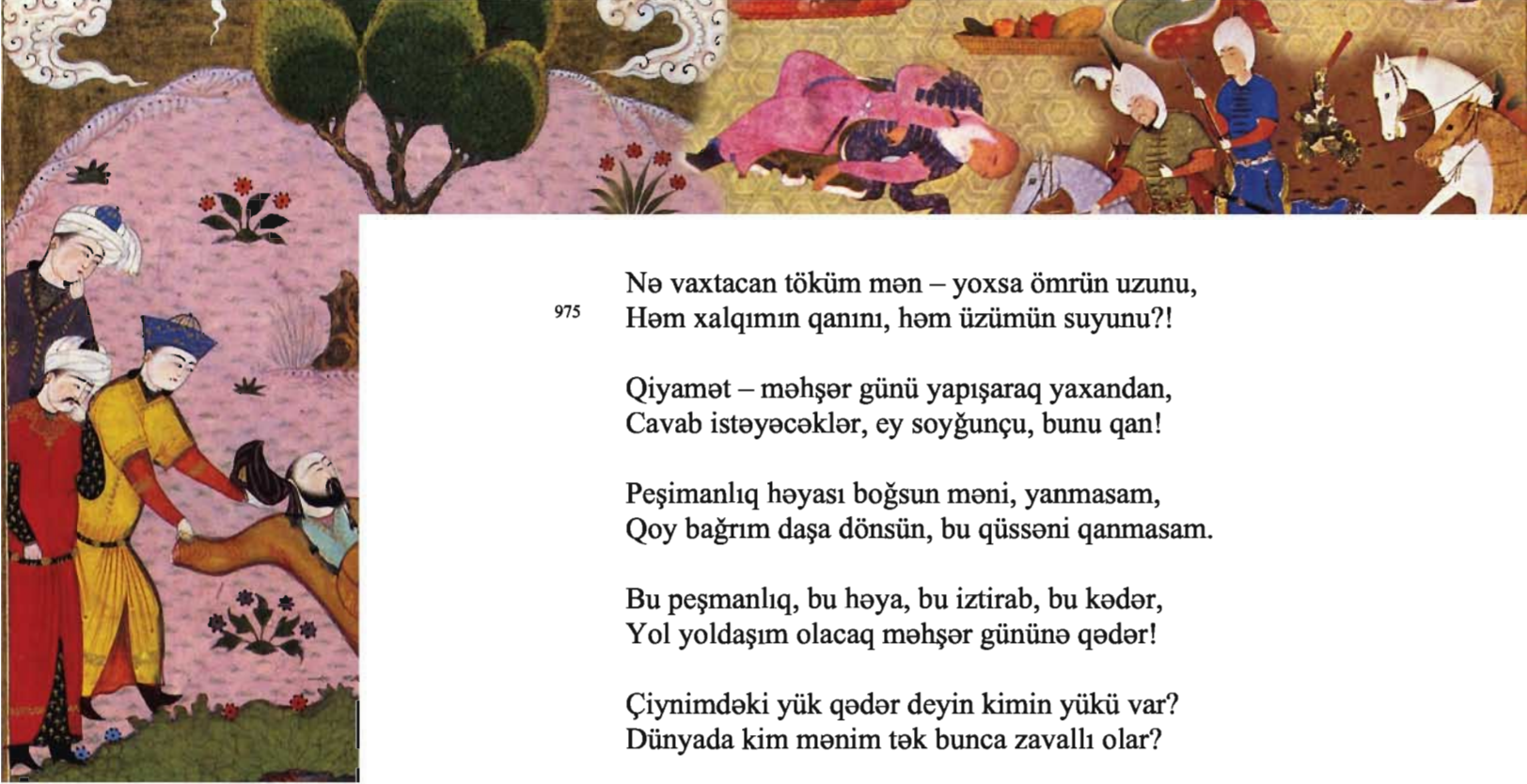
970 Üstüm bəzək, içimsə təzək kimidir, heyhat,
Üstüm qızıl, içim mis. Misəm, ey dadi-bidad!

Gərək sənin könlündə kərəm olaydı, inan,
Utanaydın özündən, ya da ulu Tanrıdan!

Bu dünyada zülm oldu zövqüm, əyləncəm mənim,
O dünyada başıma kül tökməzmi qəm mənim?

Barsız, miskin ömrümün mükafatı – cəhənnəm,
Mənim sümüyümü də yandıracaq bu sitəm.

975 Nə vaxtacan töküm mən – yoxsa ömrün uzununu,
Həm xalqımın qanını, həm üzümün suyunu?!

Qiyamət – məhşər günü yapışaraq yaxandan,
Cavab istəyəcəklər, ey soyğunçu, bunu qan!

Peşimanlıq həyası boğsun məni, yanmasam,
Qoy bağrım daşa dönsün, bu qüssəni qanmasam.

Bu peşmanlıq, bu həya, bu izzirab, bu kədər,
Yol yoldaşım olacaq məhşər gününə qədər!

Çiyimdəki yük qədər deyin kimin yükü var?
Dünyada kim mənim tək bunca zavallı olar?

980 Bu qədər cəvahirdən, bü qədər cah-cəlalından,
Nə apara bildi Cam, nə götürdü Nəriman?

Sonsuz vilayətimdə hər şey itaətimdə,
Nə istəyirəm daha mən öz aqibətimdən?”

O qədər dəyişdi ki, şahın halı, əhvalı,
Naləsindən yumşaldı atının polad nalı.

Ordugaha dönüncə təzələdi işləri,
Vilayəti bürüdü həssas nəvazişləri.

Əli qələmli, adil bir şah gördülər onu,
Fərman verib ürəklə, kəsdi zülmün yolunu.

985 Boğdu cövrü, cəfanı, car çəkdi ədaləti,
Axır nəfəsinədək qorudu səadəti.

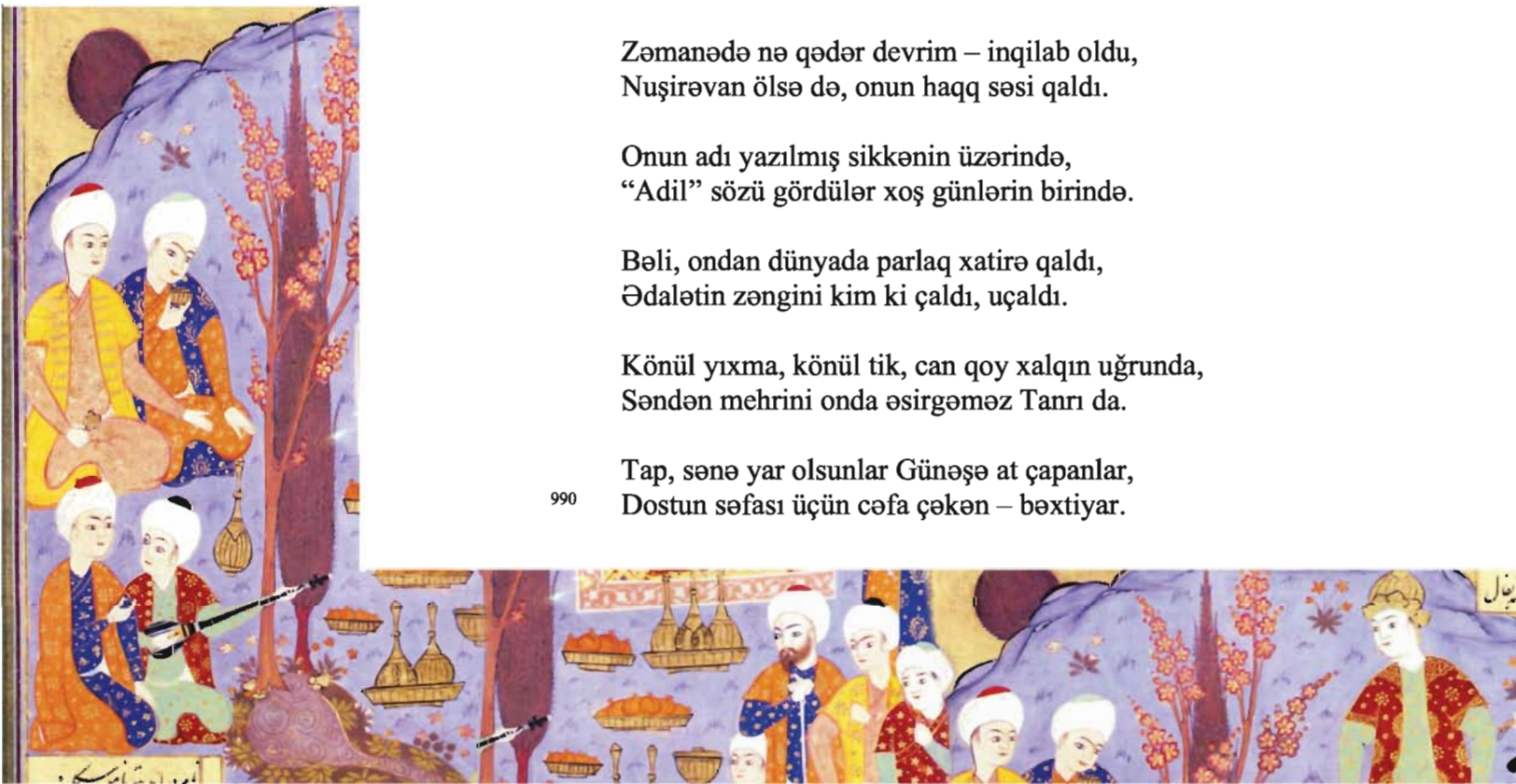
Zəmanədə nə qədər devrim – inqilab oldu,
Nuşirəvan ölsə də, onun haqq səsi qaldı.

Onun adı yazılmış sikkənin üzərində,
“Adil” sözü gördülər xoş günlərin birində.

Bəli, ondan dünyada parlaq xatirə qaldı,
Ədalətin zəngini kim ki çaldı, uçaldı.

Könül yıxma, könül tik, can qoy xalqın uğrunda,
Səndən mehrini onda əsirgəməz Tanrı da.

990 Tap, sənə yar olsunlar Günəşə at çapanlar,
Dostun səfası üçün cəfa çəkən – bəxtiyar.

Sən ucalmaq istəsən, dərdi al, dərmanı ver,
Onda hamı deyəcək: – Qulunam, fərmanı ver!

Məhəbbətində qızgın, nifrətində soyuq ol,
Günəş kimi, Ay kimi payla nurunu bol-bol.

Hər kəs yaxşılıq etsə, yatmış bəxti ayıldar,
Bir gün həməən yaxşılıq öz üstünə qayıdar.

Sən çərxin gərdisinə qiyas gözüylə baxsan,
Yaxşı-yaman gündə də haqşünas olacaqsan!

995 Bu hərlənən günbəzin dal seyrinə bir müddət,
Hər şeydən üstün nədir? Tanrımıza itaət!

Üz döndər suçlarından, yaxşılıq et, haqqı tap,
Təki peşman oluban çəkməyəsen dər, əzab.

Üzrə, hiyləgərliyə əl atma, bəyənilməz,
Gözəl işlər gözləyir dünyada səndən hər kəs.

Sözlə başa gəlsəydi bu dünyanın nizamı,
Fələklərin çiyində yer tutardı Nizami.

Üçüncü söhbət

DÜNYA HADİSƏLƏRİNƏ DAİR

Ey bu qoca dünyanı ətəyilə süpürən!
Əl yelləyib aləmdən haçan əl çəkəcəksən?

1000 Dərdə salma elləri. Dada çat, imdada çat,
Barı bircə saatlıq dəbdəbə şövqünü at.

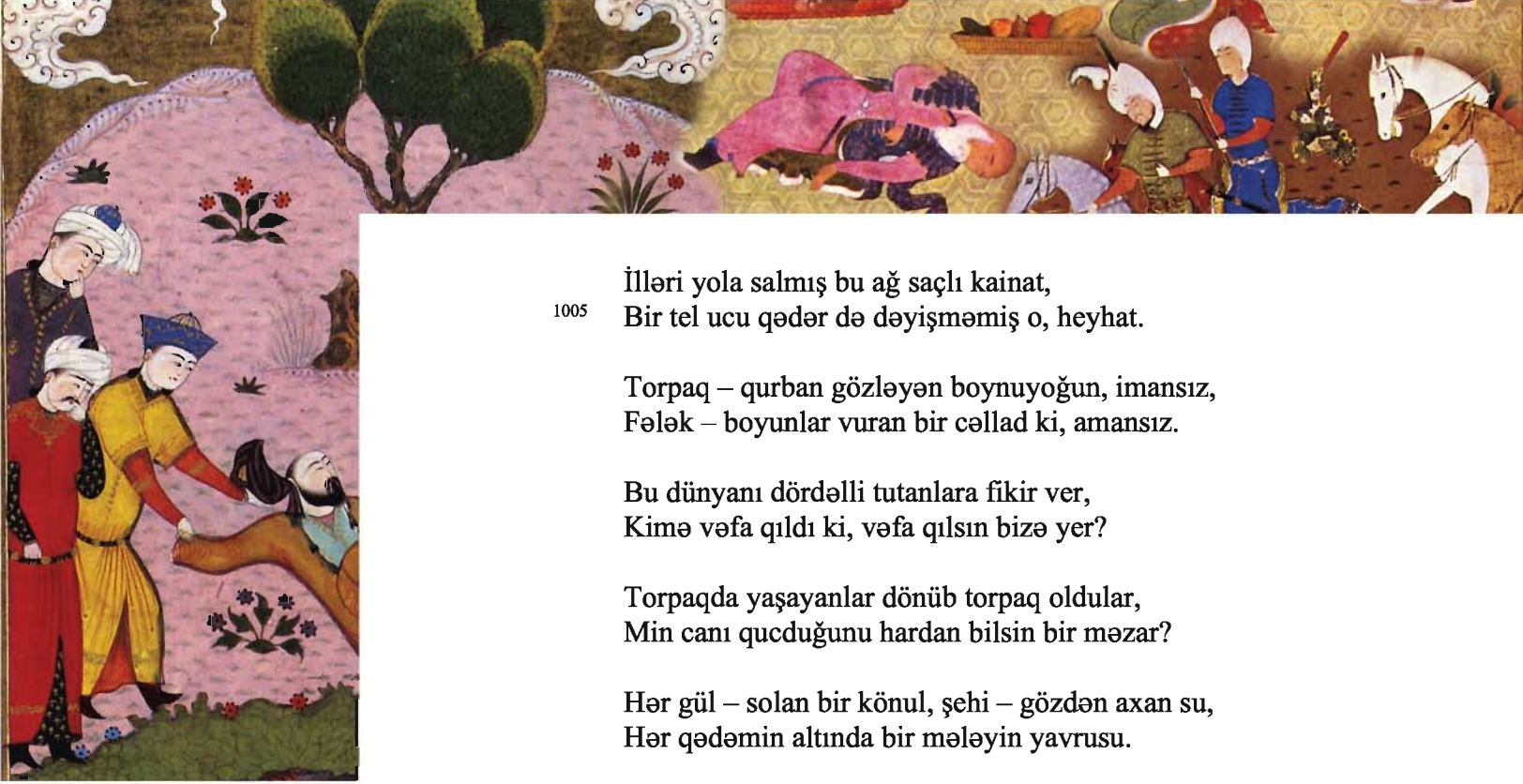
Öz sonunu düşünən üzü ağdır, üzüağ,
Səltənətlə dəbdəbə dərvişlikdədir ancaq.

Süleyman mülkü umma. Nəfs, tamah xətdir,
Mülkü durur... mülkədar özü yer altındadır.

Əzra üçün bəzənmiş gəlin otağı odur,
Vamiqin əyləşdiyi məclis viran olubdur.

Hanı o toy, o məclis? Gəlin otağı bomboş,
Vamiq uçmuş... Əzra da qara torpağı quçmuş.

1005 İlləri yola salmış bu ağ saçlı kainat,
Bir tel ucu qədər də dəyişməmiş o, heyhat.

Torpaq – qurban gözləyən boynuyoğun, imansız,
Fələk – boyunlar vuran bir cəllad ki, amansız.

Bu dünyanı dördəlli tutanlara fikir ver,
Kimə vəfa qıldı ki, vəfa qılsın bizə yer?

Torpaqda yaşayanlar dönüb torpaq oldular,
Min canı qucduğunu hardan bilsin bir məzar?

Hər gül – solan bir könul, şehi – gözdən axan su,
Hər qədəmin altında bir mələyin yavrusu.

1010 Biz ki gəncliyimizi bəxş elədik cahana,
Bəs niyə bənzəmədik bu əbədi cavana?

Çocuğunu Simürğə bəxş edən Sam gənc ikən
Çocuğunun saçları ağappaqdır bəs nədən?

Bu vəfasız qübbə ki, daim dönər, dolanar,
Sənin istəklərinin tam əksinə fırlanar.

Bu gün şah eylər səni, aləm keçər əlinə,
Sabah döndərər səni bir çömləkçi gilinə.

Bu gecəli, gündüzlü, ikiüzlü dünyaya,
Gələn gəlir ki, dözsün min-min cövrə, cəfaya,

1015 O kəslər ki, dolanır yalnız çöldə, səhrada,
İmrənir o şəxsə ki, üzə bilir deryada.

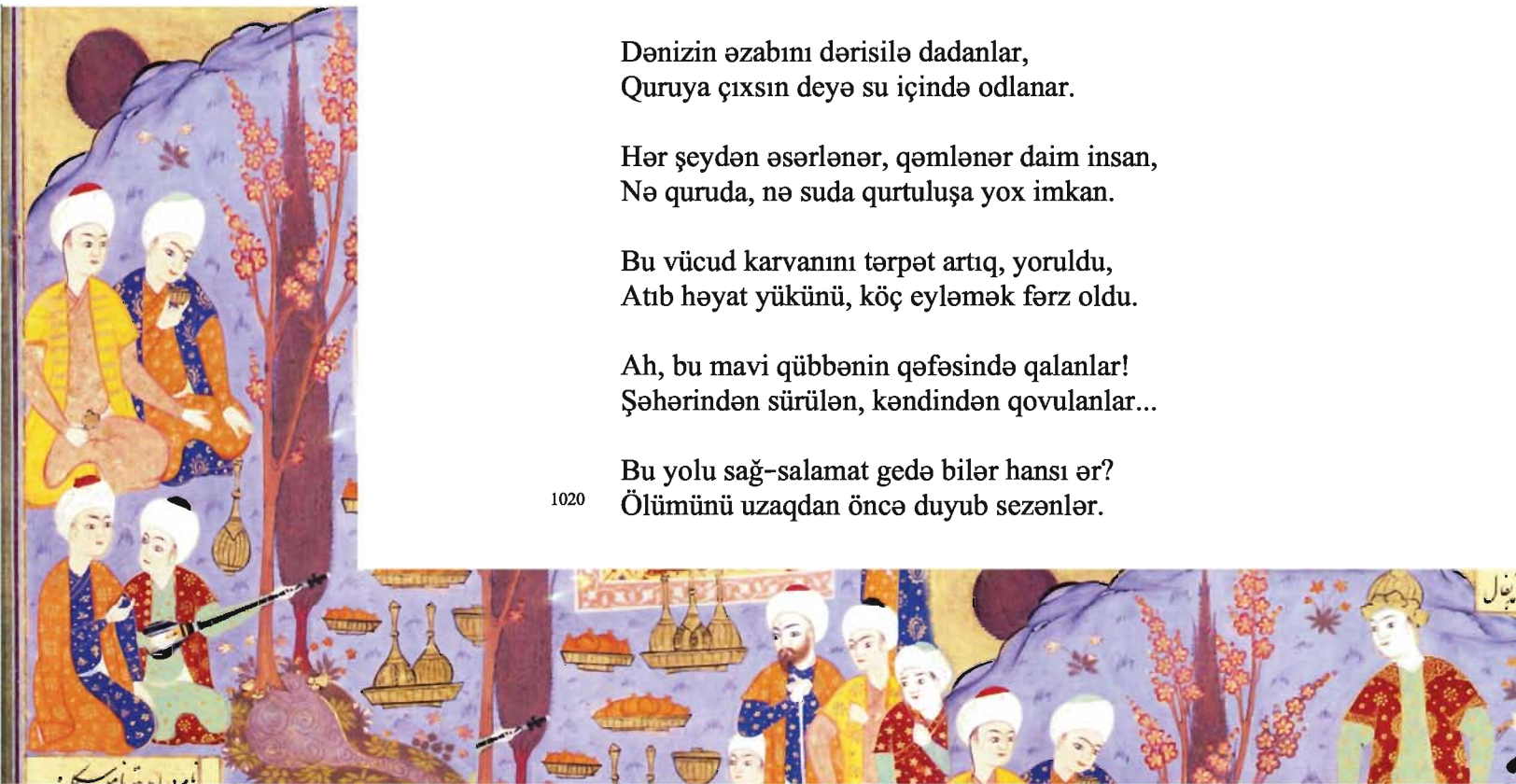
Dənizin əzabını dərisilə dadanlar,
Quruya çıxsın deyə su içində odlanar.

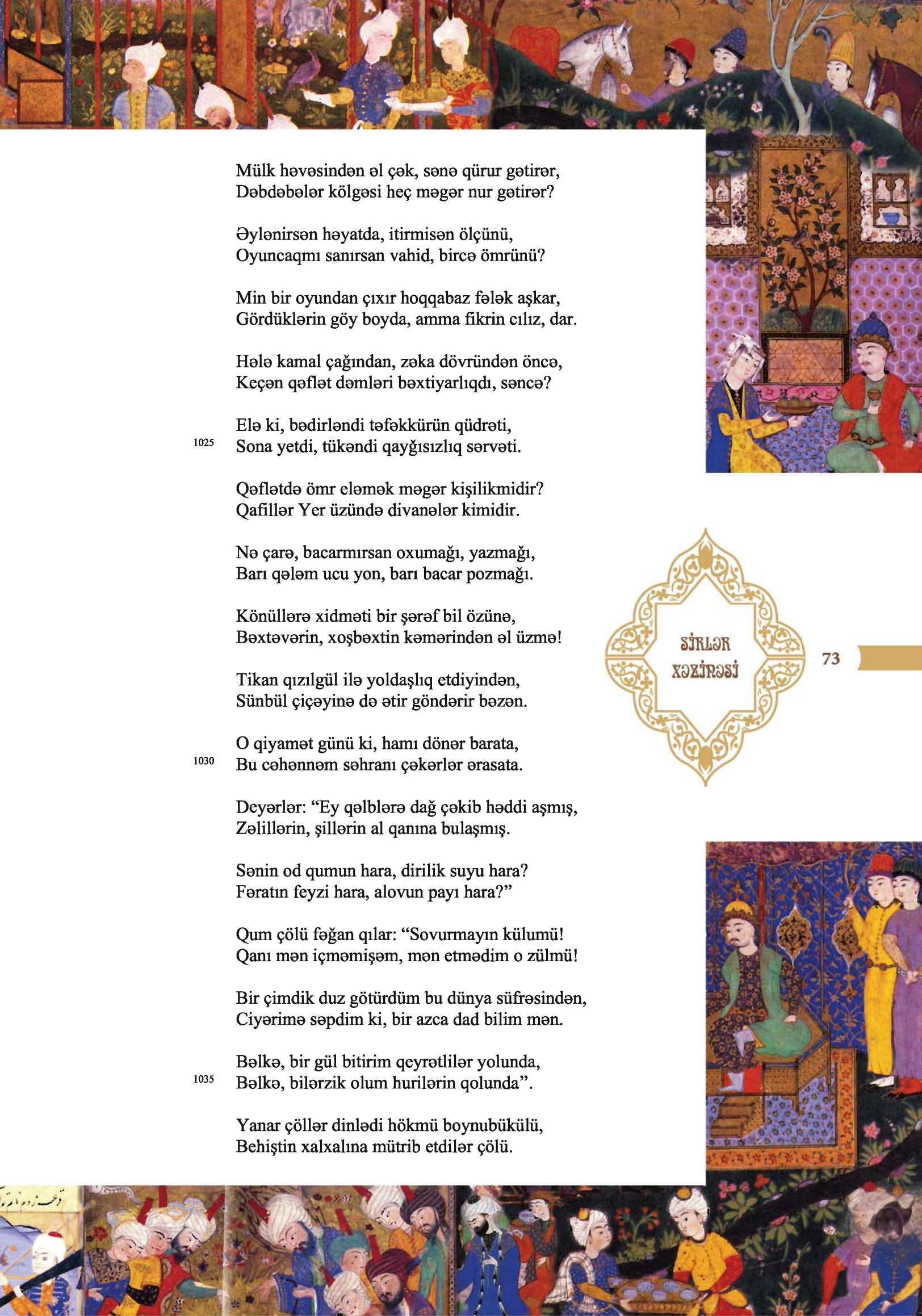
Hər şeydən əsərlənər, qəmlənər daim insan,
Nə quruda, nə suda qurtuluşa yox imkan.

Bu vücud karvanını tərətərt artıq, yoruldu,
Atıb həyat yükünü, köç eyləmək fərz oldu.

Ah, bu mavi qübbənin qəfəsində qalanlar!
Şəhəridən sürülən, kəndindən qovulanlar...

1020 Bu yolu sağ-salamat gedə bilər hansı ər?
Ölümünü uzaqdan öncə duyub sezənlər.

Mülk həvəsindən əl çək, sənə qürur gətirər,
Dəbdəbələr kölgəsi heç mægər nur gətirər?

Əylənirsən həyatda, itirmisən ölçünü,
Oyuncaqmı sanırsan vahid, bircə ömrünü?

Min bir oyundan çıxır hoqqabaz fələk aşkar,
Gördüklərin göy boyda, amma fikrin cılız, dar.

Hələ kamal çağından, zəka dövründən öncə,
Keçən qəflət dəmləri bəxtiyarlıqdı, səncə?

1025 Elə ki, bədirləndi təfəkkürün qüdrəti,
Sona yetdi, tükəndi qayğısızlıq sərvəti.

Qəflətdə ömr eləmək mægər kişilikmidir?
Qafillər Yer üzündə divanələr kimidir.

Nə çarə, bacarmırsan oxumağı, yazmağı,
Barı qələm ucu yon, barı bacar pozmağı.

Könüllərə xidməti bir şərəf bil özünə,
Bəxtəverin, xoşbəxtin kəməmindən əl üzmə!

Tikan qızılgül ilə yoldaşlıq etdiyindən,
Sünbül çiçəyinə də ətir göndərir bəzən.

1030 O qiyamət günü ki, hamı dönər barata,
Bu cəhənnəm səhranı çəkərlər ərasata.

Deyərlər: “Ey qəblərə dağ çəkib həddi aşmış,
Zəlillərin, şillərin al qanına bulaşmış.

Sənin od qumun hara, dirilik suyu hara?
Fəratın feyzi hara, alovun payı hara?”

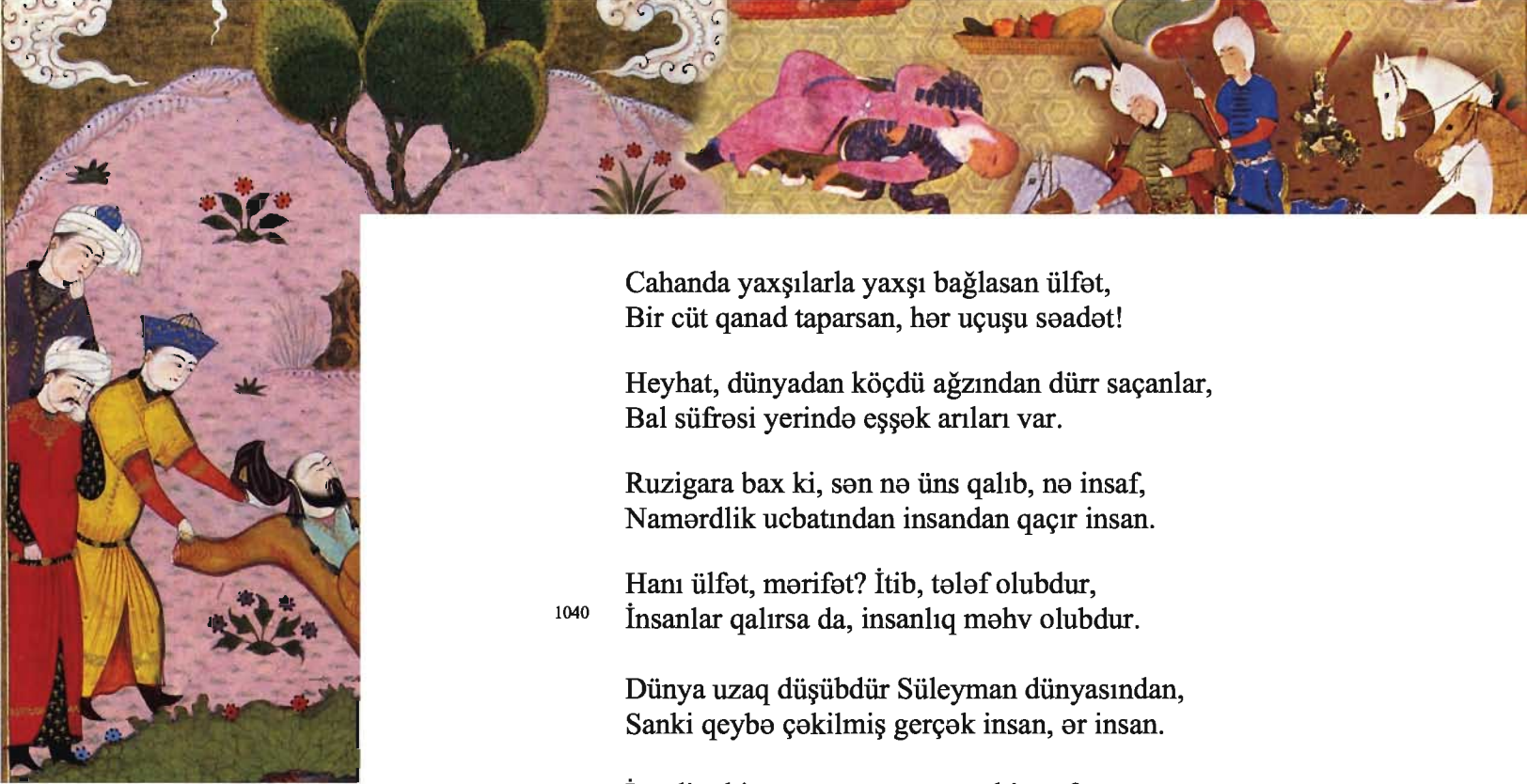
Qum çölü fəğan qılar: “Sovurmayın küləmü!
Qanı mən içməmişəm, mən etmədim o zülmü!”

Bir çimdik duz götürdüm bu dünya süfrəsindən,
Ciyərimə səpdim ki, bir azca dad bilim mən.

1035 Bəlkə, bir gül bitirim qeyrətliyə yolunda,
Bəlkə, bilərsən olum hurilərin qolunda”.

Yanar çöllər dinlədi hökmü boynubükülü,
Behiştin xalxalına mütrib etdilər çölü.

Cahanda yaxşılarla yaxşı bağlasan ülfət,
Bir cüt qanad taparsan, hər uçuşu səadət!

Heyhat, dünyadan köçdü ağzından dürr saçanlar,
Bal süfrəsi yerində eşşək arıları var.

Ruzigara bax ki, sən nə üns qalıb, nə insaf,
Namərdlik ucbatından insandan qaçır insan.

1040 Hanı ülfət, mərifət? İtib, tələf olubdur,
İnsanlar qalırsa da, insanlıq məhv olubdur.

Dünya uzaq düşübdür Süleyman dünyasından,
Sanki qeybə çəkilməmiş gerçək insan, ər insan.

İstədim ki, qaynayım, qarışım bir nəfəsə,
Könlüm öyüd verdi ki, qoşulma hər nakəsə!

Məgər hüma kölgəli bircə nəfər qalıbmı?
Nitqi vəfa qoxulu bir can-ciyər qalıbmı?

Ədəb toxumu səpmək – vəfadan nişanədir,
Dost haqqını gözləmək – vəfadan başqa nədir?

1045 Əkinçi arat şuma ovuc-ovuc dən səpər,
İnanar ki, bir zaman götürəcək bar, bəhər.

SÜLEYMAN PEYĞƏMBƏRLƏ QOCA ƏKİNÇİNİN HEKAYƏTİ

Günlərin bir günündə qanad açdı diləyi,
Bir çırağa yetişdi Süleymanın küləyi.

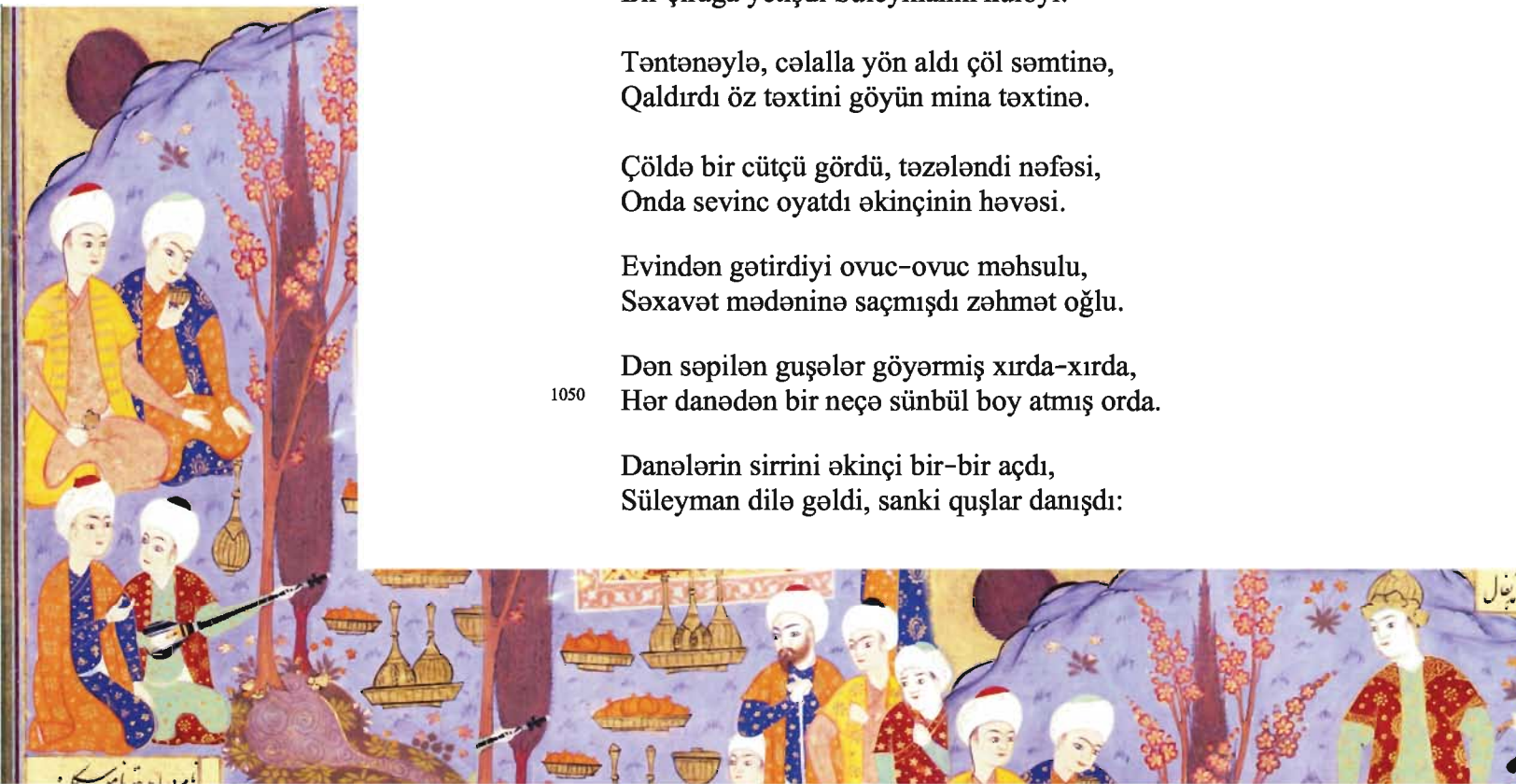
Təntənəylə, cəlalla yön aldı çöl səmtinə,
Qaldırdı öz təxtini göyün mina təxtinə.

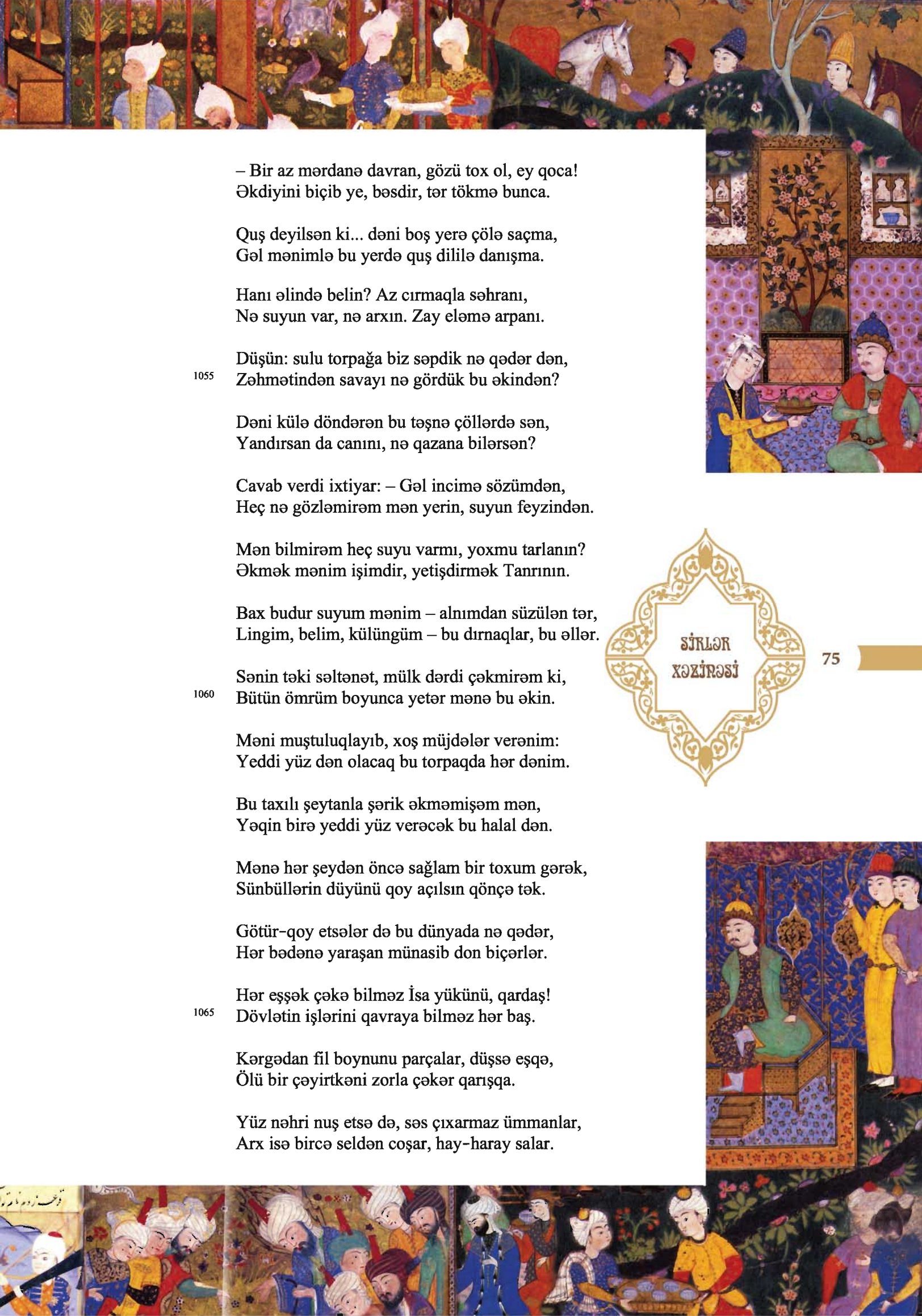
Çöldə bir cütçü gördü, təzələndi nəfəsi,
Onda sevinc oyatdı əkinçinin həvəsi.

Evindən gətirdiyi ovuc-ovuc məhsulu,
Səxavət mədəninə saçmışdı zəhmət oğlu.

1050 Dən səpilən guşələr göyərmiş xırda-xırda,
Hər danədən bir neçə sünbül boy atmış orda.

Danələrin sirtini əkinçi bir-bir açdı,
Süleyman dilə gəldi, sanki quşlar danışdı:

– Bir az mərdanə davran, gözü tox ol, ey qoca!
Əkdiyini biçib ye, bəsdir, tər tökmə bunca.

Quş deyilsən ki... dəni boş yerə çölə saçma,
Gəl mənimlə bu yerdə quş dililə danışma.

Hanı əlində belin? Az cırmaqla səhranı,
Nə suyun var, nə arxın. Zay eləmə arpanı.

1055 Düşün: sulu torpağa biz səpdik nə qədər dən,
Zəhmətindən savayını nə gördük bu əkindən?

Dəni külə döndərən bu təşnə çöllərdə sən,
Yandırsan da canını, nə qazana bilərsən?

Cavab verdi ixtiyar: – Gəl incimə sözümdən,
Heç nə gözləmirəm mən yerin, suyun feyzindən.

Mən bilmirəm heç suyu varmı, yoxmu tarlanın?
Əkmək mənim işimdir, yetişdirmək Tanrının.

Bax budur suyum mənim – alnımdan süzülən tər,
Lingim, belim, külüngüm – bu dırnaqlar, bu əllər.

1060 Sənin təki səltənət, mülk dərdi çəkmirəm ki,
Bütün ömrüm boyunca yetər mənə bu əkin.

Məni muştuluqlayıb, xoş müjdələr verənim:
Yeddi yüz dən olacaq bu torpaqda hər dənim.

Bu taxılı şeytanla şerik əkməmişəm mən,
Yəqin birə yeddi yüz verəcək bu halal dən.

Mənə hər şeydən öncə sağlam bir toxum gərək,
Sünbüllərin düyünü qoy açılısın qönçə tək.

Götür-qoy etsələr də bu dünyada nə qədər,
Hər bədənə yaraşan münasib don biçərlər.

1065 Hər eşşək çəkə bilməz İsa yükünü, qardaş!
Dövlətin işlərini qavraya bilməz hər baş.

Kərgədan fil boynunu parçalar, düşsə eşqə,
Ölü bir çəyirtkəni zorla çəkər qarışqa.

Yüz nəhri nuş etsə də, səs çıxarmaz ümmanlar,
Arx isə bircə seldən coşar, hay-haray salar.

Heç kəs gizlənə bilməz, bu göy qübbə altında,
Hər kəs öz mərdliylə çatır şöhrətə, ada.

Dövlətiyə yaraşır qeyrət, zəhmət, məşəqqət,
Mərdanələr hər dərddən qılar məgər şikayət?

1070 Hər kəs Tanrı sirrini saxlamağa qadirmi?
Ya naz çəkə bilirmi çınlayan bir saz kimi?

Naz etməkdən söz açma, yalnız xublar nazlanar,
Nizamının işidir naz çəkmək, ey tacidar!

Dördüncü söhbət

PADŞAHIN RƏİYYƏTİN HAQQINI QORUMASI

Mərdliyin qalxanını alıb getmiş, ey qorxaq!
Divanəlik guşəsi yaraşır sənə ancaq.

Bir mülkə uydun ki, sən heç zaman bəqası yox,
Bir ömrə uydun ki, sən əzəldən vəfası yox.

Mey-məzə düşkünləri aldatdı, aldı səni,
Bu hoqqabaz fələklər məsxərə qıldı səni.

1075 Sən Quranı, qılıncı bir kənara atmısan,
Şərəfini bir xılta, bir qədəhə satmısan.

Heç qoymursan əlindən güzgü ilə darağı,
Zülfünün dərdindəsən yosma dilbər sayağı,

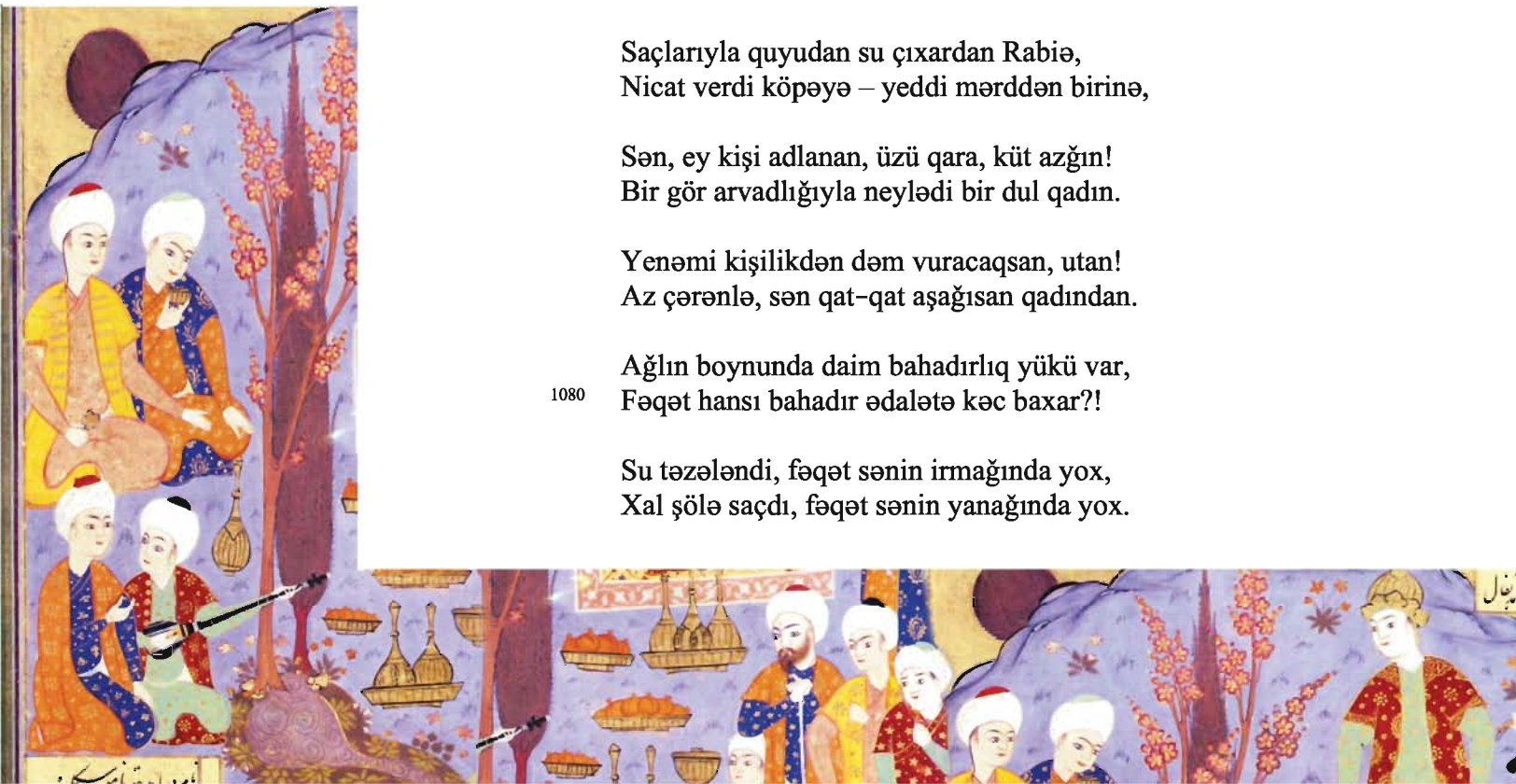
Saçlarıyla quyudan su çıxardan Rabiə,
Nicat verdi köpəyə – yeddi mərddən birinə,

Sən, ey kişi adlanan, üzü qara, küt azğın!
Bir gör arvadlığıyla neylədi bir dul qadın.

Yenəmi kişilikdən dəm vuracaqsan, utan!
Az çərənlə, sən qat-qat aşağısan qadından.

1080 Ağlın boynunda daim bahadırlıq yükü var,
Fəqət hansı bahadır ədalətə kəc baxar?!

Su təzələndi, fəqət sənir ırmağında yox,
Xal şölə saçdı, fəqət sənir yanağında yox.

Göy deyilsən ki, xəlqi tufanla qorxudasan,
Qozbel çarxa bənzəmə, düşün, çəkin qayadan.

Təmiz cövhərdən özgə nəylə fəxr eyləyək biz?
Hanı saflıqdan savay mayəmiz, sərmayəmiz?

Zülmkarlıq dəhşətdir. Əbəs tökmə, ey canı,
Öz üzünün suyunu, özgəsinin qanını.

1085 Ədl, hümmət sevənlər yığışdılar bir səhər,
Yüz müşküldən birini həll edə bilmədilər.

Tanrı ərənlərinin ədlindən qorx, adil ol,
Gecə fəryad oxları yağar başına bol-bol.

Kimdədir qeyrət, hümmət? Tanrı ərənlərində,
Sıxışdırma mərdləri, qüdrət var əllərində!

Bir neçə hind kahinin duası, lənətilə,
Sultan Mahmud düşdü gör necə böyük əngələ.

Mərdlərin nəfəsində paklıq, saflıq gücü var,
Qəzəbləndirsən, qeyzi sənin başında çatlar.

1090 Mələklərdən daha saf əqidə yolçuları,
Gözündə bağa qədər olmadıların barı?

O mərdlərin yolunu qılıncınla kəsmə sən,
Ürəyin parçalanar nalə xəncərlərindən!

Cahanın qəddarlığı onsuz da bəsdir bizə,
Yalnız haqqı qoruyan şahlar nəfəsdir bizə.

Bu dünyada kim tapar ən böyük səadəti?
O kəslər ki, qoruyar, gözləyər ədaləti!

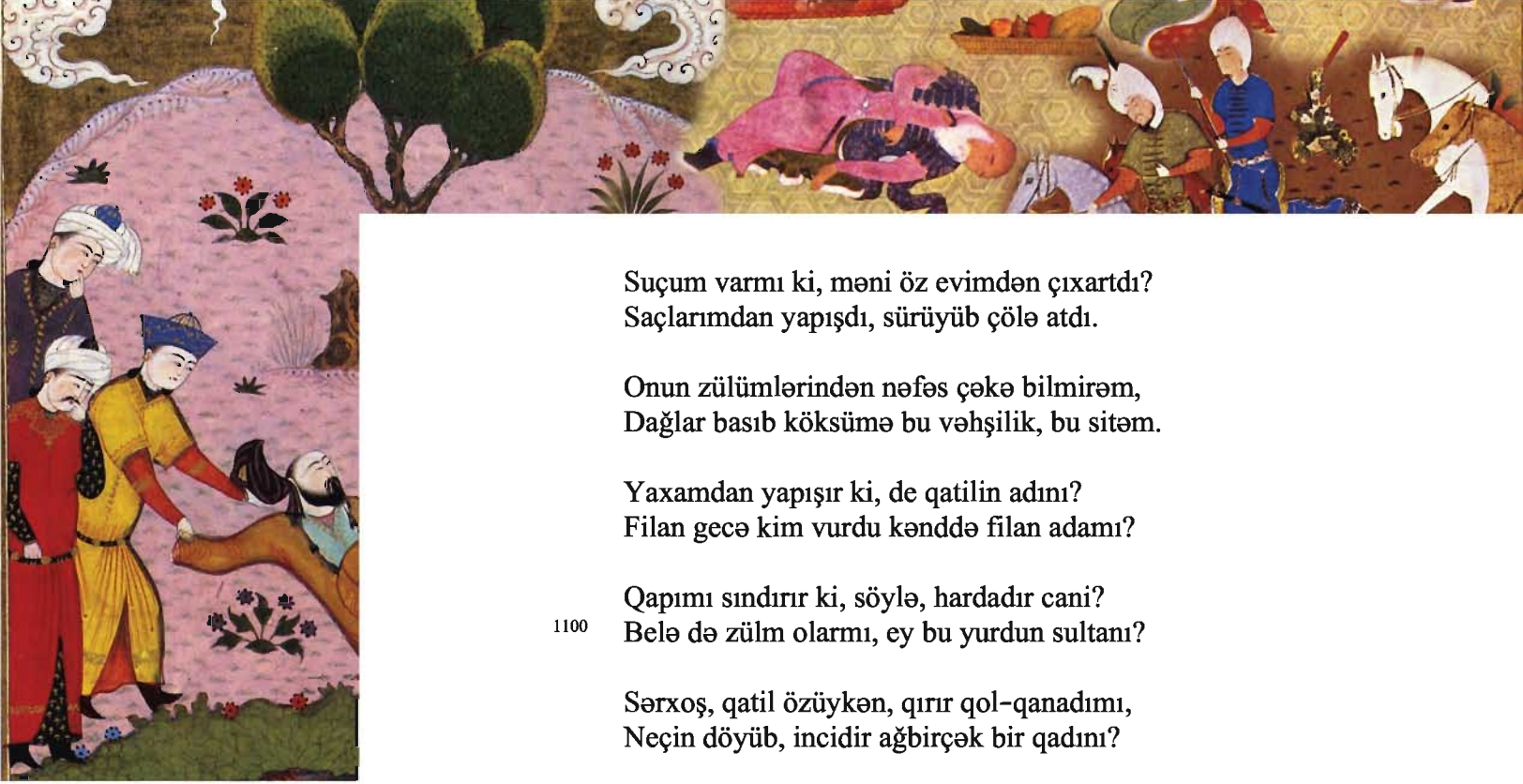
QARI İLƏ SULTAN SƏNCƏRİN HEKAYƏTİ

Bəla çəkmiş bir qadın bağı qan, gözü yaşlı,
Bir gün Sultan Səncərin ətəyindən yapışdı.

1095 Dedi: – Ey Sultan, səndən görməmişəm yaxşılıq,
Fəqət neçə zülümə şahid olmuşam artıq.

Kefli bir darğa gəlib alt-üst etdi yerimi,
Şillə çəkdi üzümə, yoldu birçəklərimi.

Suçum varmı ki, məni öz evimdən çıxartdı?
Saçlarımdan yapışdı, sürüyüb çölə atdı.

Onun zülmələrindən nəfəs çəkə bilmirəm,
Dağlar basıb köksümə bu vəhşilik, bu sitəm.

Yaxamdan yapışır ki, de qatilin adını?
Filan gecə kim vurdu kənddə filan adamı?

1100 Qapımı sındırır ki, söylə, hardadır canı?
Belə də zülm olarmı, ey bu yurdun sultanı?

Sərxoş, qatil özüyken, qırır qol-qanadımı,
Neçin döyüb, incidir ağbirçək bir qadımı?

O yanda təbil çalıb, xərac yığırlar onlar,
Bir yanda bir qadının üstünə şər atanlar.

Əl uzadır bu darğa, bir fikirləş, gör kimə,
Sənin ədalətinə, mənim də ismətimə.

Mənim yaralı köksüm yanır dağdan, düyündən,
Bezmişəm, əl çəkmişəm, inan, ömürdən, gündən.

1105 Şəhriyar! Yerdə qoysan bu zülmü, bu əzabı,
Səndən sorulacaqdır qiyamətdə hesabı.

Adillik eşqindəsen, bəs hanı ədalətin?
Haçan sona yetəcək sitəmin, qəbahətin?

Qaydadır ki, sultandan xalqa güc, qüvvət gələr,
Bəs niyə səndən bizə daim həqarət gələr?

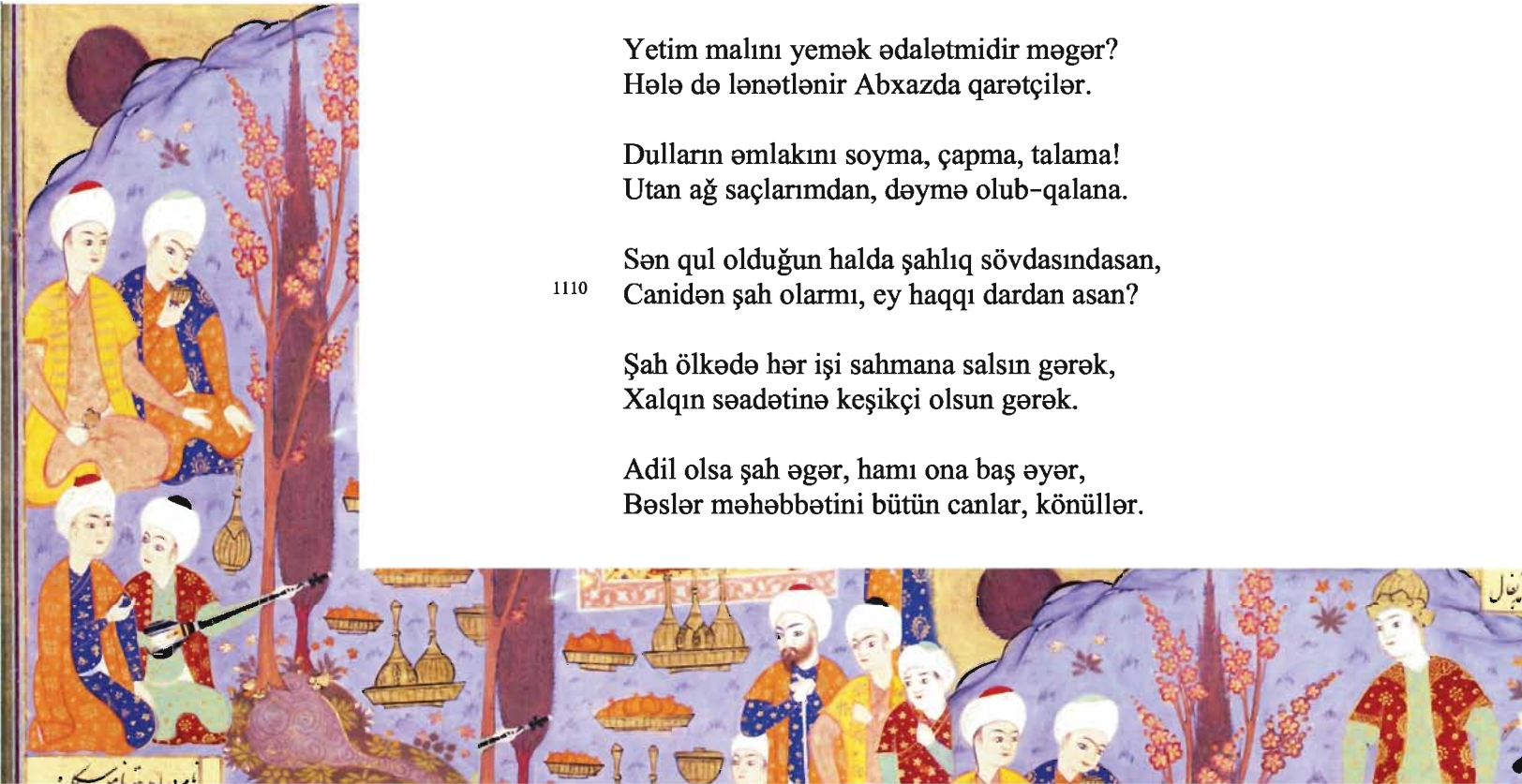
Yetim malını yemək ədalətmidir məgər?
Hələ də lənətlənir Abxazda qarətçilər.

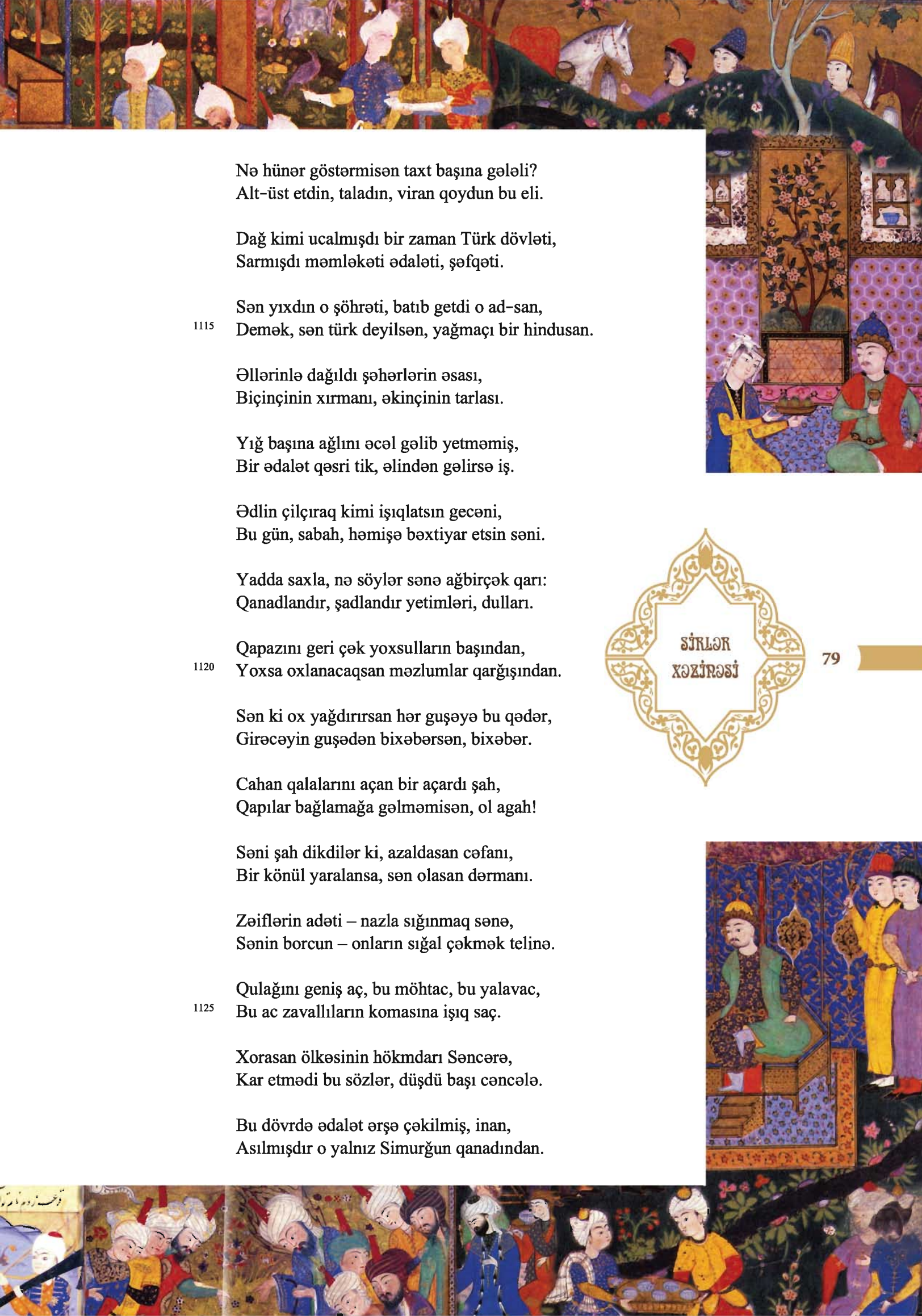
Dulların əmlakını soyma, çapma, talama!
Utan ağ saçlarımdan, dəymə olub-qalana.

1110 Sən qul olduğun halda şahlıq sövdəsindəsan,
Canidən şah olarmı, ey haqqı dardan asan?

Şah ölkədə hər işi sahmana salsın gərək,
Xalqın səadətinə keşikçi olsun gərək.

Adil olsa şah əgər, hamı ona baş əyər,
Bəslər məhəbbətini bütün canlar, könüllər.

Nə hünər göstərmisən taxt başına gələli?
Alt-üst etdin, taladın, viran qoydun bu eli.

Dağ kimi ucalmışdı bir zaman Türk dövləti,
Sarmışdı məmləkəti ədaləti, şəfqəti.

1115 Sən yıxdın o şöhrəti, batıb getdi o ad-san,
Demək, sən türk deyilsən, yağmaçı bir hindusan.

Əllərinlə dağıldı şəhərlərin əsası,
Biçinçinin xırmanı, əkinçinin tarlası.

Yığ başına ağlını əcəl gəlib yetməmiş,
Bir ədalət qəsri tik, əlindən gəlibsə iş.

Ədlin çilçirəq kimi işıqlatsın gecəni,
Bu gün, sabah, həmişə bəxtiyar etsin səni.

Yadda saxla, nə söylər sənə ağbirçək qarı:
Qanadlandır, şadlandır yetimləri, dulları.

1120 Qapazını geri çək yoxsulların başından,
Yoxsa oxlanacaqsan məzlumlar qarğışından.

Sən ki ox yağdırırsan hər guşəyə bu qədər,
Girəcəyin guşədən bixəbərsən, bixəbər.

Cahan qalalarını açan bir açardı şah,
Qapılar bağlamağa gəlməmişən, ol agah!

Səni şah dikdilər ki, azaldasan cəfanı,
Bir könül yaralansa, sən olasan dərmanı.

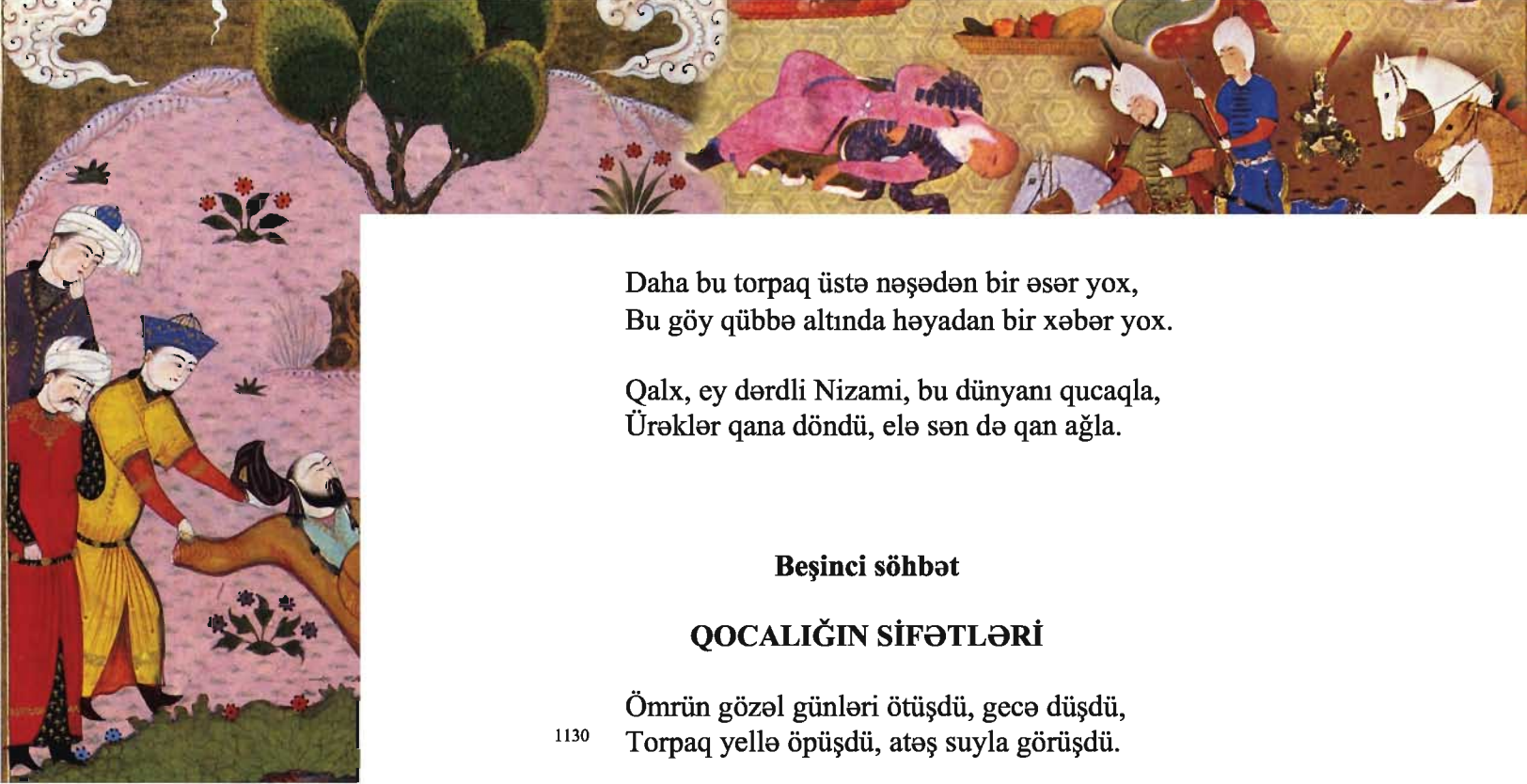
Zəiflərin adəti – nazla sığınmaq sənə,
Sənin borcun – onların sığal çəkmək telinə.

1125 Qulağını geniş aç, bu möhtac, bu yalavac,
Bu ac zavallıların komasına işiq saç.

Xorasan ölkəsinin hökmdarı Səncərə,
Kar etmədi bu sözlər, düşdü başı cəncələ.

Bu dövrdə ədalət ərşə çəkilməmiş, inan,
Asılmışdır o yalnız Simurğun qanadından.

Daha bu torpaq üstə nəşədən bir əsər yox,
Bu göy qübbə altında həyadan bir xəbər yox.

Qalx, ey dərddli Nizami, bu dünyanı qucaqla,
Ürəklər qana döndü, elə sən də qan ağla.

Beşinci söhbət

QOCALIĞIN SİFƏTLƏRİ

1130 Ömrün gözəl günləri ötüşdü, gecə düşdü,
Torpaq yellə öpüşdü, atəş suyla görüşdü.

Günəş divardan aşdı, uyğudasan hələ sən,
Sübhün bal yuxusunda hələ nəşələnirsən.

Cahangirlik, mənəmlik qasırğasından əl çək!
Qocasan, cavanlığın gur dalğasından əl çək!

Yaralanmış ürəyin dərddən, qəmdən dağ almış,
Sözlərinin duzu da, şəkəri də azalmış.

Ağıl bir az pərişan, fikirlər də dağınıq,
Ayaq yürüşdən, əl də işdən soyumuş artıq.

1135 Ayağını uzat ki, torpaq ülfət istəyir,
Daha baş da, ayaq da istirahət istəyir.

Bu kirli, kəsafətli, bu pak, ülvi dünyada,
Asudəlikdən savay varmı bir özgə fayda?!

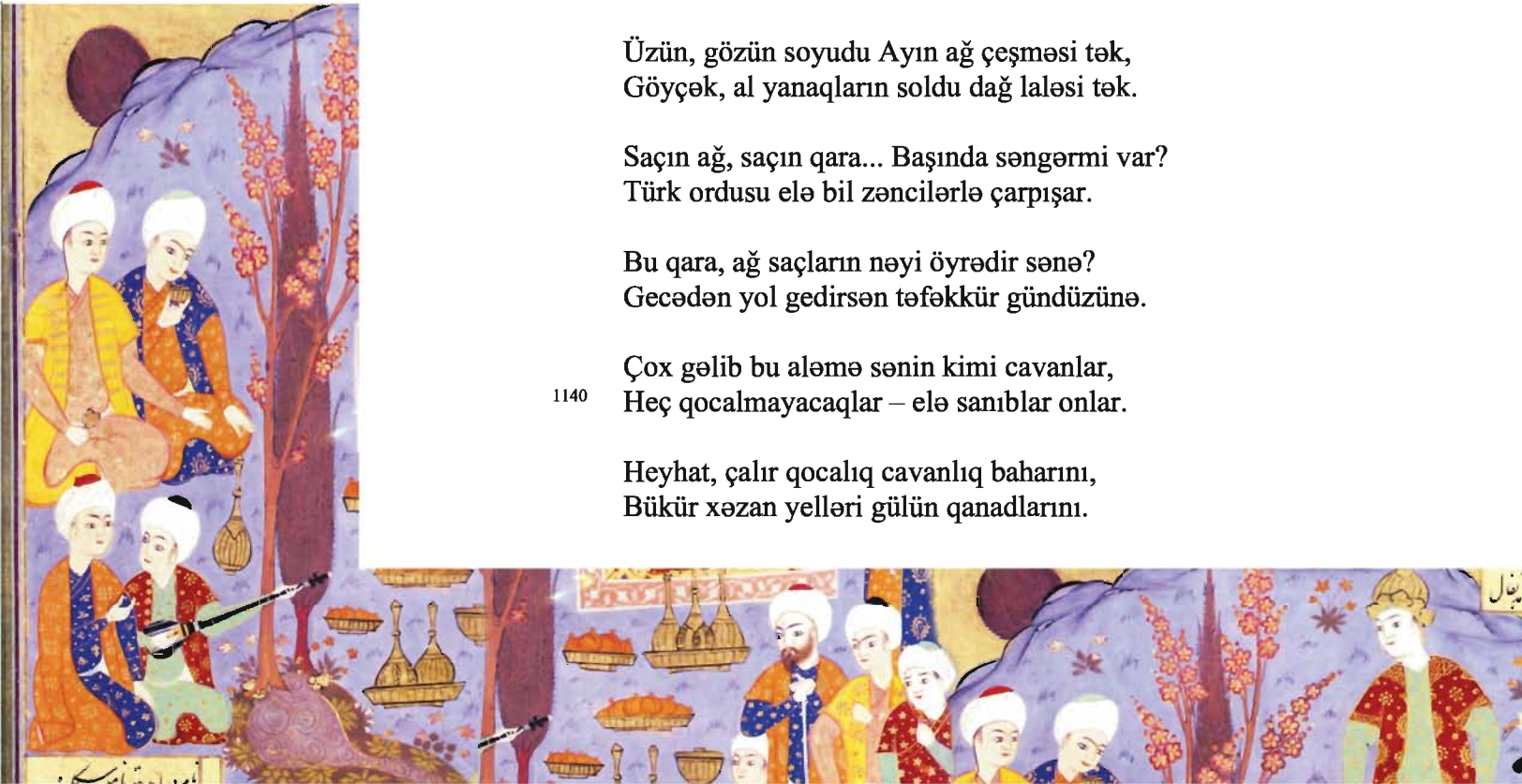
Üzün, gözün soyudu Ayın ağ çeşməsi tək,
Göyçək, al yanaqların soldu dağ laləsi tək.

Saçın ağ, saçın qara... Başında səngərmi var?
Türk ordusu elə bil zəncilərlə çarpışar.

Bu qara, ağ saçların nəyi öyrədir sənə?
Gecədən yol gedirsən tefəkkür gündüzünə.

1140 Çox gəlib bu aləmə sən kim cavanlar,
Heç qocalmayacaqlar – elə sanıblar onlar.

Heyhat, çalır qocalıq cavanlıq baharını,
Bükür xəzan yelləri gülün qanadlarını.

Gənclik hər növ çör-çöpü bulaq kimi ötürər,
Qocalıqsa, deyirlər, min bir eyib götürər.

Ağ tel Cəmşid dövləti – dövlət tükü olsa da,
Sənə qırx yaşdan sonra çətin götürə fayda.

Axı kimin gəncliyi döndü dədə mülkünə?
Mənə vəfa qılmadı, vəfa qıllarmı sənə?

1145 Gənclik sovuşdu getdi, heyhat, qəflət içində,
Təəssüflər yandırar məni heyrət içində.

Sənin qəmin, kədərin çətin kiriyib susa,
Yusif gözəlliyini zəmanə soldurubsa.

Gənclik səadətini anlaya bilmədin sən,
Qocalıq gəlməyibsə, bunu dərk edərmisən?

Bağın süsü, bəzəyi tazə qönçə, tər fidan,
Qocaldımı, görərsən, odun yaparlar ondan.

Gənclik – yaxıcı atəş, hər dəmi od parçası,
Gənclik – həyatın dadı, qocalıqsa – acısı.

1150 Yazda tazə budaqdan tazə güllər fişqırar,
Odundansa ocaqda yalnız ağ küllər qalar.

Başın ən gözəl tacı həmişə qara saçdır,
Qızılın əyarını verən də qara daşdır.

Yatma! Gənclik çağları sona yetdi, oyan, dur,
Səhər gündüzə döndü, qafil olma, amandır.

Xilqətinin atəşi kafur kimi söndümü?
Müşkə bənzər saçların ağ kafura döndümü?

Bəli, elə ki hava bir-iki ay soyuyar,
Qapqara buludlardan yağar ağappaq ilk qar.

1155 Boyamaq və ağartmaq az qala eyni tədbir,
İsa ilə Günəşin qızıl daxması birdir.

Üzağartma adəti selin, suyun sənəti,
Gümüşdən boya vurmaq göydə Ayın sənəti.

Udur bütün rəngləri göyün mavi çanağı,
Səmalardan öyrəndi İsa boya vurmağı.

Bircə arpa qədər də çəkisi yox havanın,
Sən də havalısansa, azca fikirləş, saqın!

Qəlbin zənciyə oxşar, üzünsə ağ rumluya.
Çəkmə gecə-gündüzlü, ikiüzlü dünyaya.

1160 Nə qədər ki, zəncilik, rumluluq var qanında,
Zalim, cahil damğası alışıcaq alnında.

Zolaq-zolaq qaplanın iki rəng olub suçu,
Hədəfi aydın seçib, arxadan vurur ovçu.

Fidan gəlin sən məgər, dondan dona girirsən,
Gah ağappaq tac qoyur, gah zərxara geyirsən?!

Neçin, ey ikiüzlü, yazda bərbəzəklisən,
Qocalığın qışında çıplaq qalan acgödən?!

Aslan kimi elə ye, elə sadə don geyin
Ki, ram etsin rəqibi aslanlaşan ürəyin.

1165 Suyun, çörəyin varsa, ora-bura can atma,
Əlini kəfkir kimi hər qazana uzatma!

Halal duz-çörəyindən doymursansa əgər sən,
Otu, suyu, samanı kimdir alan əlindən?

Onun-bunun payına göz dikməkdənsə hər gün,
İsanın eşşəyi tək otladolanmaq üstün.

Torpaq, od olsan belə yaddan çıxarma bunu,
Heç nə verməz bu rüzgar, tökməsə üz suyunu.

Göy gümbəz altındadır bu dustaqlar daxması,
Ey kaş, boğa zülməti göyün işıq dalğası.

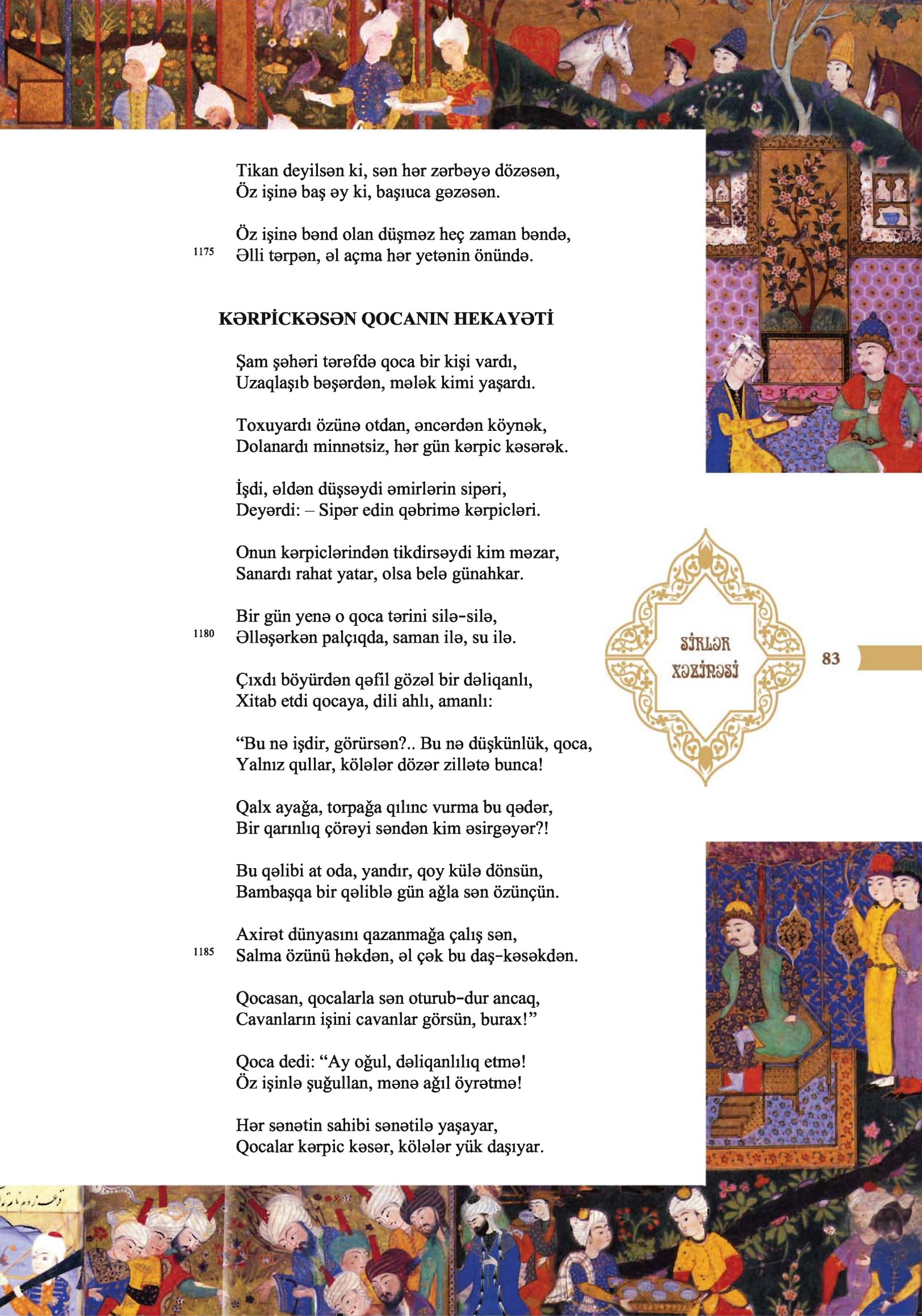
1170 Canavar dişlisənsə, Yusif görkəmi alma!
Aslan ürəklisənsə, süfrə pişiyi olma!

Saçma can toxumunu arpa tək boş yerə,
Arpanı buğda kimi satan nadürüslərə.

İç öz ciyər qanını, suya bənzə, ey oğul!
Yalnız öz ürəyini kabab edən atəş ol.

Daş ye, fəqət dargözün çörəyini kəsmə sən,
Eşşəkmisən, namərdin kötəyini yeyəsən?

Tikan deyilsən ki, sən hər zərbəyə dözəsən,
Öz işinə baş əy ki, başıuca gəzəsən.

1175 Öz işinə bənd olan düşməz heç zaman bəndə,
Əlli tərpen, əl açma hər yetənin önündə.

KƏRPİCKƏSƏN QOCANIN HEKAYƏTİ

Şam şəhəri tərəfdə qoca bir kişi vardı,
Uzaqlaşıb bəşərdən, mələk kimi yaşardı.

Toxuyardı özünə otdan, əncərdən köynək,
Dolanardı minnətsiz, hər gün kərpic kəsərək.

İşdi, əldən düşsəydi əmirlərin sipəri,
Deyərdi: – Sipər edin qəbrimə kərpicləri.

Onun kərpiclərindən tikdirsəydi kim məzar,
Sanardı rahat yatar, olsa belə günahkar.

1180 Bir gün yenə o qoca tərini silə-silə,
Əlləşərkən palçıqda, saman ilə, su ilə.

Çıxdı böyürdən qəfil gözəl bir dəliqanlı,
Xitab etdi qocaya, dili ahlı, amanlı:

“Bu nə işdir, görürsən?.. Bu nə düşkünlük, qoca,
Yalnız qullar, kölələr dözər zillətə bunca!

Qalx ayağa, torpağa qılinc vurma bu qədər,
Bir qarınlıq çörəyi səndən kim əsirgəyər?!

Bu qəlibi at oda, yandır, qoy külə dönsün,
Bambaşqa bir qəliblə gün ağla sən özünçün.

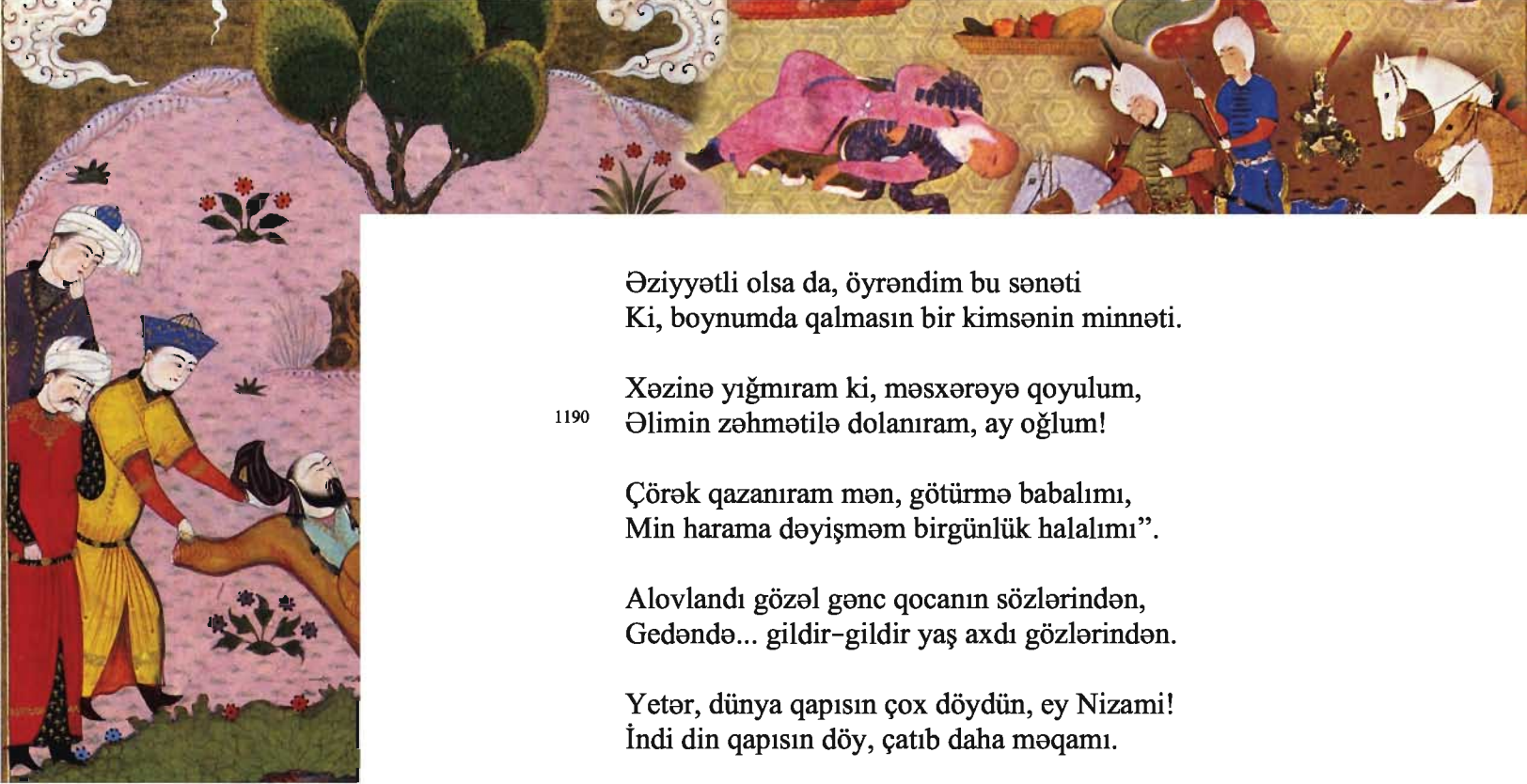
1185 Axirət dünyasını qazanmağa çalış sən,
Salma özünü həkdən, əl çək bu daş-kəsəkdən.

Qocasan, qocalarla sən oturub-dur ancaq,
Cavanların işini cavanlar görsün, burax!”

Qoca dedi: “Ay oğul, dəliqanlılıq etmə!
Öz işinlə şugullan, mənə ağıl öyrətmə!

Hər sənətin sahibi sənətilə yaşayar,
Qocalar kərpic kəsər, kölələr yük daşıyar.

Əziyyətli olsa da, öyrəndim bu sənəti
Ki, boynumda qalmasın bir kimsənin minnəti.

1190 Xəzinə yığmıram ki, məsxərəyə qoyulum,
Əlimin zəhmətilə dolanıram, ay oğlum!

Çörək qazanıram mən, götürmə babalımı,
Min harama dəyişməm birgünlük halalımı”.

Alovlandı gözəl gənc qocanın sözlərindən,
Gedəndə... gildir-gildir yaş axdı gözlərindən.

Yeter, dünya qapısını çox döydün, ey Nizami!
İndi din qapısını döy, çatıb daha məqamı.

Altıncı söhbət

VARLIĞIN ETİBARI HAQQINDA

Pərdənin dalındadır bu oyunbaz sənətkar,
Yoxsa hardan çıxardı bu oyunlar, hoqqalar!

1195 Sən qəlbinin gözünü alışdır bu pərdəyə,
Pərdədən sızanları sezib biləsən deyə.

Bu göy rəngli pərdənin arxasında min əsrar,
Çox-çox, həddindən artıq müvəqqəti vücut var.

Kimin ki gözlərində ədəb şöləsi parlar,
İnan, sənin uğrunda ömür qoyar, can qoyar.

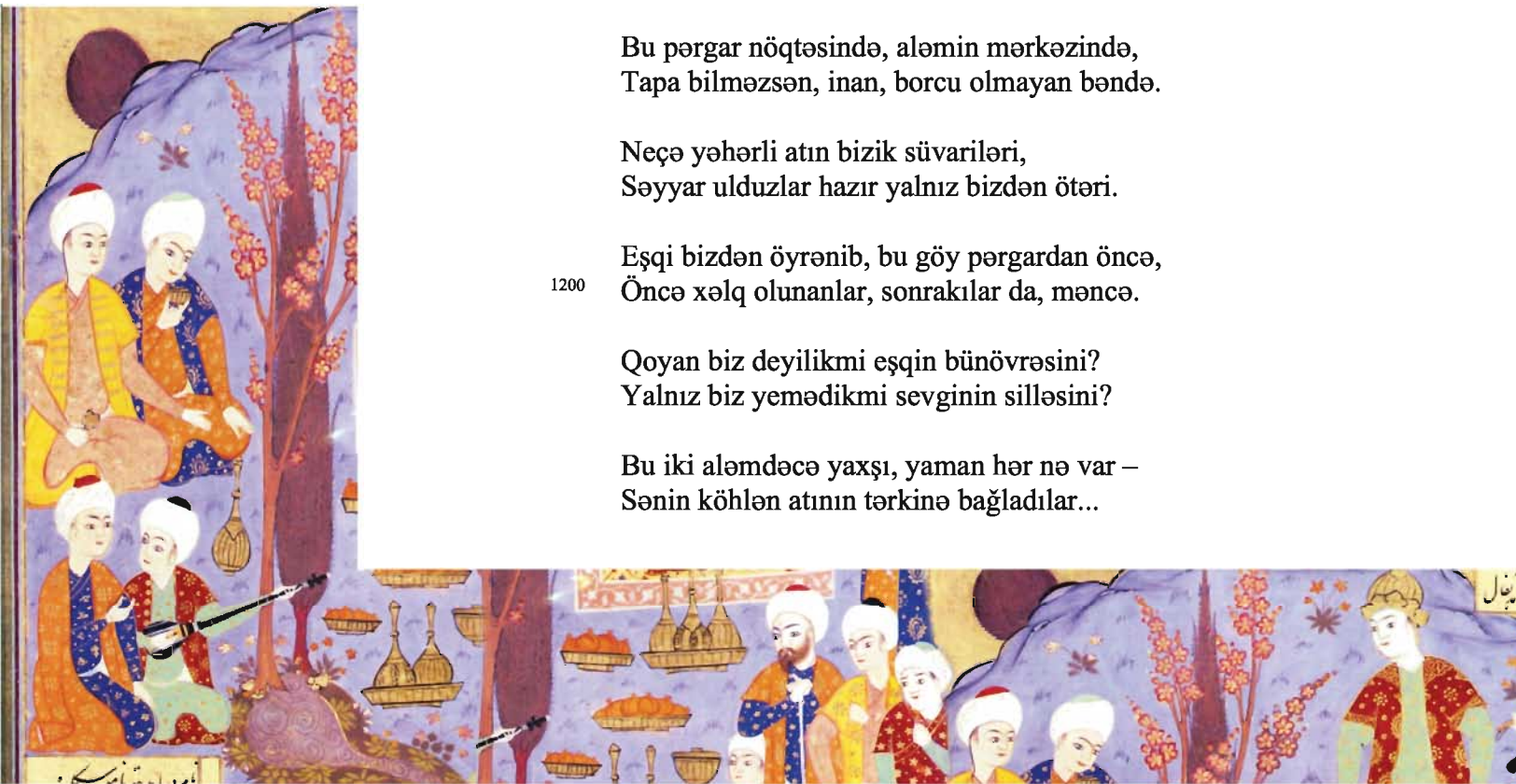
Bu pərgar nöqtəsində, aləmin mərkəzində,
Tapa bilməzsən, inan, borcu olmayan bəndə.

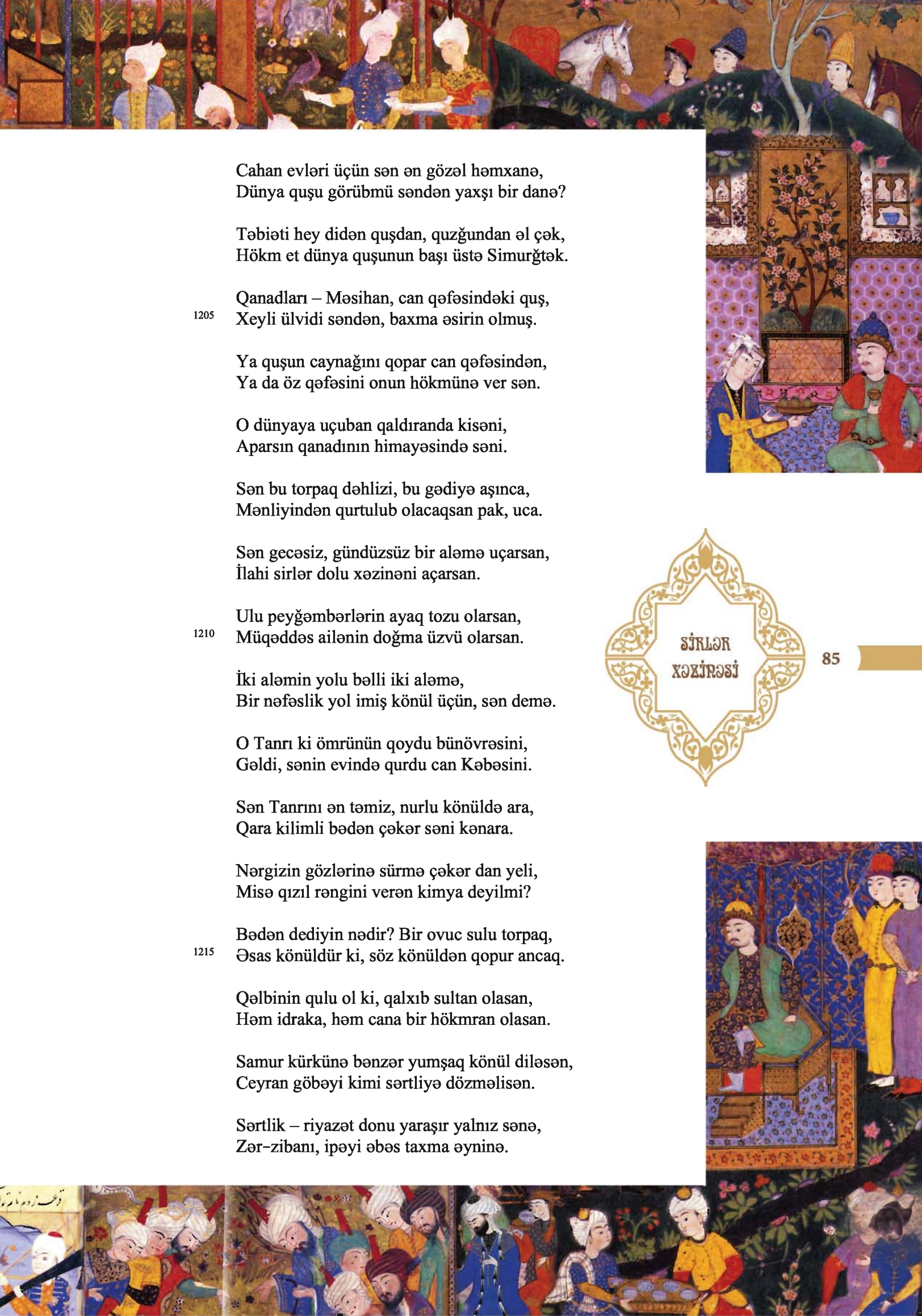
Neçə yəhərli atın bizik süvariləri,
Səyyar ulduzlar hazır yalnız bizdən ötəri.

1200 Eşqi bizdən öyrənib, bu göy pərgardan öncə,
Öncə xələq olunanlar, sonrakılar da, mənəcə.

Qoyan biz deyilikmi eşqin bünövrəsini?
Yalnız biz yemədikmi sevginin silləsini?

Bu iki aləmdəcə yaxşı, yaman hər nə var –
Sənin köhlən atının tərkinə bağladılar...

Cahan evləri üçün sən ən gözəl həmxanə,
Dünya quşu görübmü səndən yaxşı bir danə?

Təbiəti hey didən quşdan, quzğundan əl çək,
Hökm et dünya quşunun başı üstə Simurğtək.

1205 Qanadları – Məsihan, can qəfəsindəki quş,
Xeyli ülvidi səndən, baxma əsirin olmuş.

Ya quşun caynağını qopar can qəfəsindən,
Ya da öz qəfəsini onun hökmünə ver sən.

O dünyaya uçuban qaldıranda kisəni,
Aparsın qanadının himayəsində səni.

Sən bu torpaq dəhlizi, bu gədiyə aşınca,
Mənlüyündən qurtulub olacaqsan pak, uca.

Sən gecəsiz, gündüzsüz bir aləmə uçarsan,
İlahi sirlər dolu xəzinəni açarsan.

1210 Ulu peyğəmbərlərin ayaq tozu olarsan,
Müqəddəs ailənin doğma üzvü olarsan.

İki aləmin yolu bəlli iki aləmə,
Bir nəfəslük yol imiş könül üçün, sən demə.

O Tanrı ki ömrünün qoydu bünövrəsini,
Gəldi, sənin evində qurdu can Kəbəsinə.

Sən Tanrını ən təmiz, nurlu könlüdə ara,
Qara kilimli bədən çəkər səni kənara.

Nərgizin gözlərinə sürmə çəkər dan yeli,
Misë qızıl rəngini verən kimya deyilmi?

1215 Bədən dediyin nədir? Bir ovuc sulu torpaq,
Əsas könlüdür ki, söz könlüdən qopur ancaq.

Qəlbinin qulu ol ki, qalxıb sultan olasan,
Həm idraka, həm cana bir hökmran olasan.

Samur kürkünə bənzər yumşaq könül diləsən,
Ceyran göbəyi kimi sərtliyə dözməlisən.

Sərtlik – riyazət donu yaraşır yalnız sənə,
Zər-zibanı, ipəyi əbəs taxma əyninə.

Dərisinin sərtliyi mişk vermiş ceyrana,
Eşq məktubu yazırlar bu dəridə canana.

1220 Mişki sərt dəri saxlar, pilə içində qalmaz,
İpəyə büksən onu, uçar, zərrə də qalmaz.

Şəkərsənsə, nəfəs qıs, çəkil dar məkanına,
İncisənsə, tab elə öz sədəf zindanına.

Ey gecə rəngli şəbdiz, səhər ağ nalın olsun,
Dön səhərə, ah-nalən göylə vüsəlin olsun.

Gecə zülmətdə belə daşı zəhmət yükünü,
Yalnız zəhmətkeş bilir vacib işin zövqünü.

Hansı vəfa əhli ki, yetmiş əhdə, murada,
Yalnız cəfa çəkməklə qalxa bilməmiş o qata.

1225 Qəmə, dərdə tab etmək – peyğəmbərlik pilləsi,
Sən axtaran dincliklə – yalnız ölüm kölgəsi.

Acı yeyib, xilas ol xudbinlik mərazindən,
Acı şərab deyilmi damaqlara dad verən?!

Sərvtek düz yaşa ki, düyünlərdən azad ol,
Öz bağırını yeməklə sən şamlar kimi şad ol.

Xəzinə xazinidir, seyr elə əjdahanı,
Dərdə dözümlə yaradır hər cür zövqü, səfanı.

Kimlər ki çəkir zəhmət, məgər taparmı illət?
Məşəqqətin sonundan başlanır istirahət.

1230 Fələk sənə bəxtindən açmasa bir düyünü,
Salmaz sənə boynuna başqa zəncir düyünü.

Əcəl yoluna çıx ki, sənə haqqı tanıdır,
Bu şadlıq karvanını çəkən qəm karvanıdır.

OVÇU İLƏ İTİN VƏ TÜLKÜNÜN HEKAYƏTİ

Tez görəni, uzaq görəni, usta bir ovçu vardı,
Gəzib biyabanları, ov yerini tapardı.

Bəd bir iti vardı ki, çeviklikdə şir, aslan,
Günəş şüalarını ceyran belində tutan.

Kərgədan tük salardı boynunun qüvvəsindən,
Çöl eşşəyi dişindən, dağ kəli zərbəsindən.

1235 Yolçuluqda ovçunun dostu, arxadaşydı,
Çox işinə yaramış vəfalı yoldaşydı.

Gecə keşik çəkən it gündüz əmrə müntəzir,
Görərdin ki, onunçün qida gəzir, yem gəzir.

Bir gün aslan ovçunun yox oldu aslan iti,
Ovçunun göz yaşları ciyərlərini diddi.

Dedi: – Gör miyançısı qəza olan ovlağı!
Şir başından üstündür burda itin ayağı.

Bildi ki, dərd əlindən qanə dönsə də ürək,
Ciyərini dişində tutub tab etmək gərək!

1240 Ovçu dözdü, səbrinin misqal boyda arpası,
Bəlkə, bir dirhəm qədər xeyir gətirdi azı.

Ovçunun qarşısına bir tülkü çıxdı lapdan,
Dedi: – Səbr etmək olmaz, sən ey səbrli insan!

Eşitdim ki, o eşsiz qüdrət, hünər yolçusu,
Dünyadan köçüb gedib... Nə qəm, başın sağ olsun!

Bir anda yaxalardı yüz cüyürü, ceyranı,
Oldu zirəkliyinin, cəldliyinin qurbanı.

Bilirəm, sənin üçün bu dərd hər şeydən betər,
Ovladığın qəm-kədər sənə iki ay yetər.

1245 Qalx, bu ovdan kabab çək, ver könül ziyafəti,
Dərisi dərvişlərin, əti ovçu qisməti.

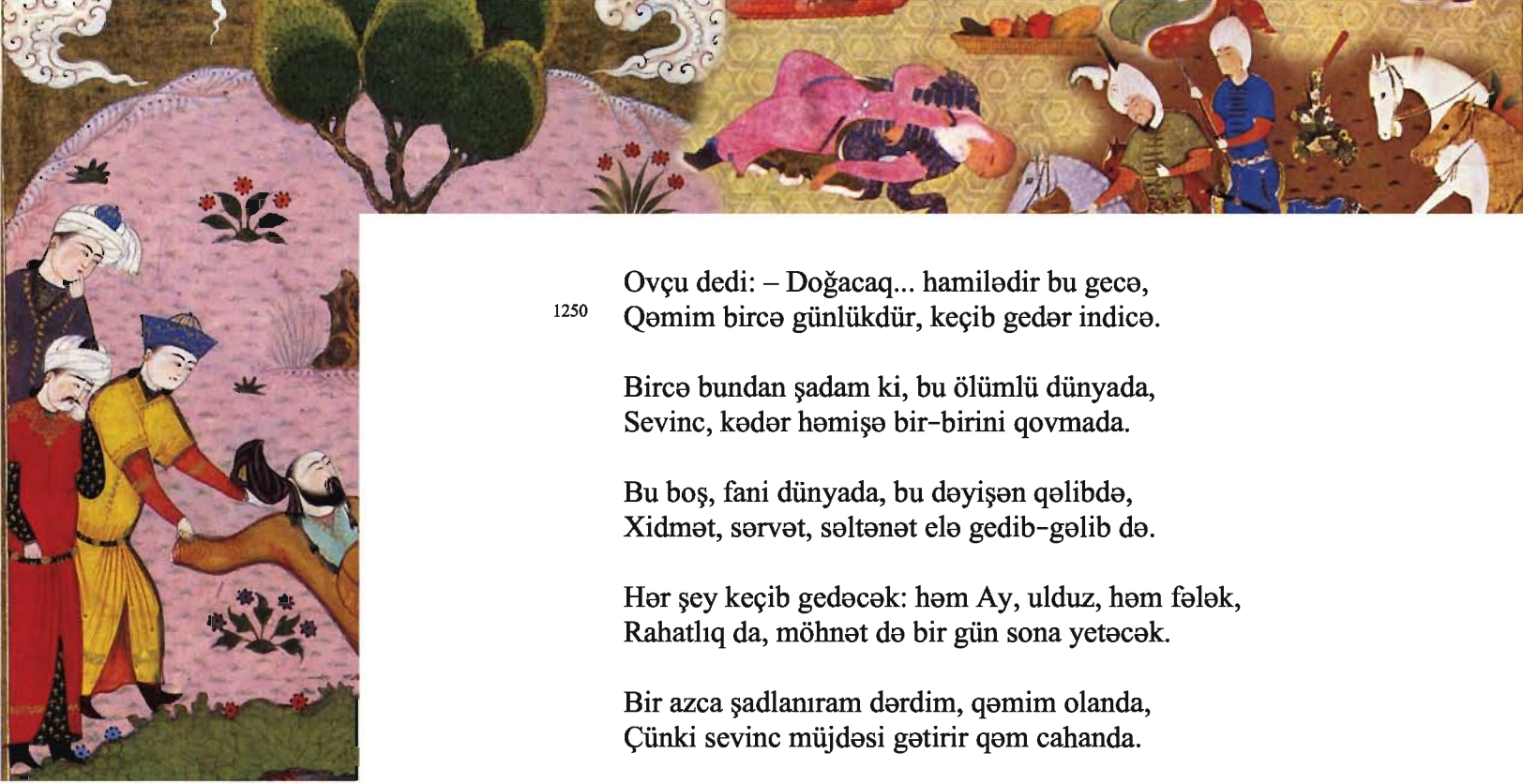
Bilirəm, çox yemisən dadlı, ləzzətli xörək,
Bir də yağlı tülkülər əline keçməyəcək.

Yağlıyıq, yavanıqmı? Düşündürmür heç səni,
Süfrəmizdən çəkmisən iştahının əlini.

Nə yaxşı ki, uzağam daha sənin torundan,
Nə yaxşı ki, azadam şıkarından, darından.

Sirdaşından ayrısan, bəs bu nə cür vəfadır?
Qəm yemirsən... bəs nədən ciyərlərin yaradır?

1250 Ovçu dedi: – Doğacaq... hamilədir bu gecə,
Qəmim bircə günlükdür, keçib gedər indicə.

Bircə bundan şadam ki, bu ölümlü dünyada,
Sevinc, kədər həmişə bir-birini qovmada.

Bu boş, fani dünyada, bu dəyişən qəlibdə,
Xidmət, sərvət, səltənət elə gedib-gəlib də.

Hər şey keçib gedəcək: həm Ay, ulduz, həm fələk,
Rahatlıq da, möhnət də bir gün sona yetəcək.

Bir azca şadlanıram dərdim, qəmim olanda,
Çünki sevinc müjdəsi gətirir qəm cahanda.

1255 Bu qəmdən Yusif kimi mən bəlaya uğradım,
Fəqət qurd deyiləm ki, dərddən dərimi yırtım.

Ey tülkü, şad olma ki, mənə dağ çəkdi fələk,
Hələ sənintək şikar əlimə çox düşəcək.

Ovçu bunu deyərəkən yollar toza büründü,
Toz pərdəsi dalından cəsur köpək göründü.

Gəldi, öncə dolandı arxasını, önünü,
Lapdan dişinə çəkdi qasığını tülkünün:

– Bir az gecikdim deyə sən mənə pislədinmi?
Geciksəm də, yetirdim özümü aslan kimi!

1260 Mənim ləkəsiz xaltam sənə dinintək təmiz...
Tülkünün peysərini, yəqin, yeyəcəksiniz.

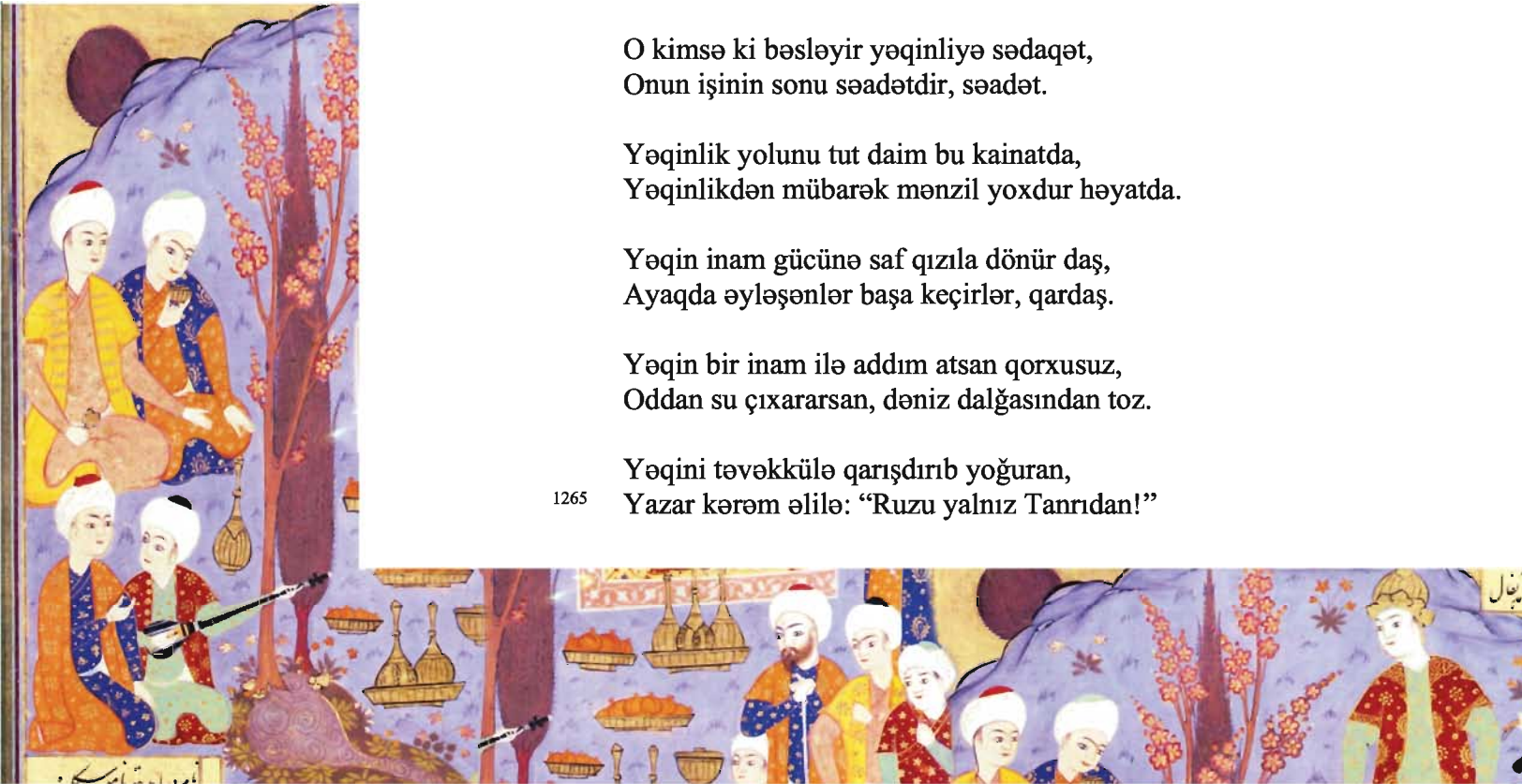
O kimsə ki bəsləyir yəqinliyə sədaqət,
Onun işinin sonu səadətdir, səadət.

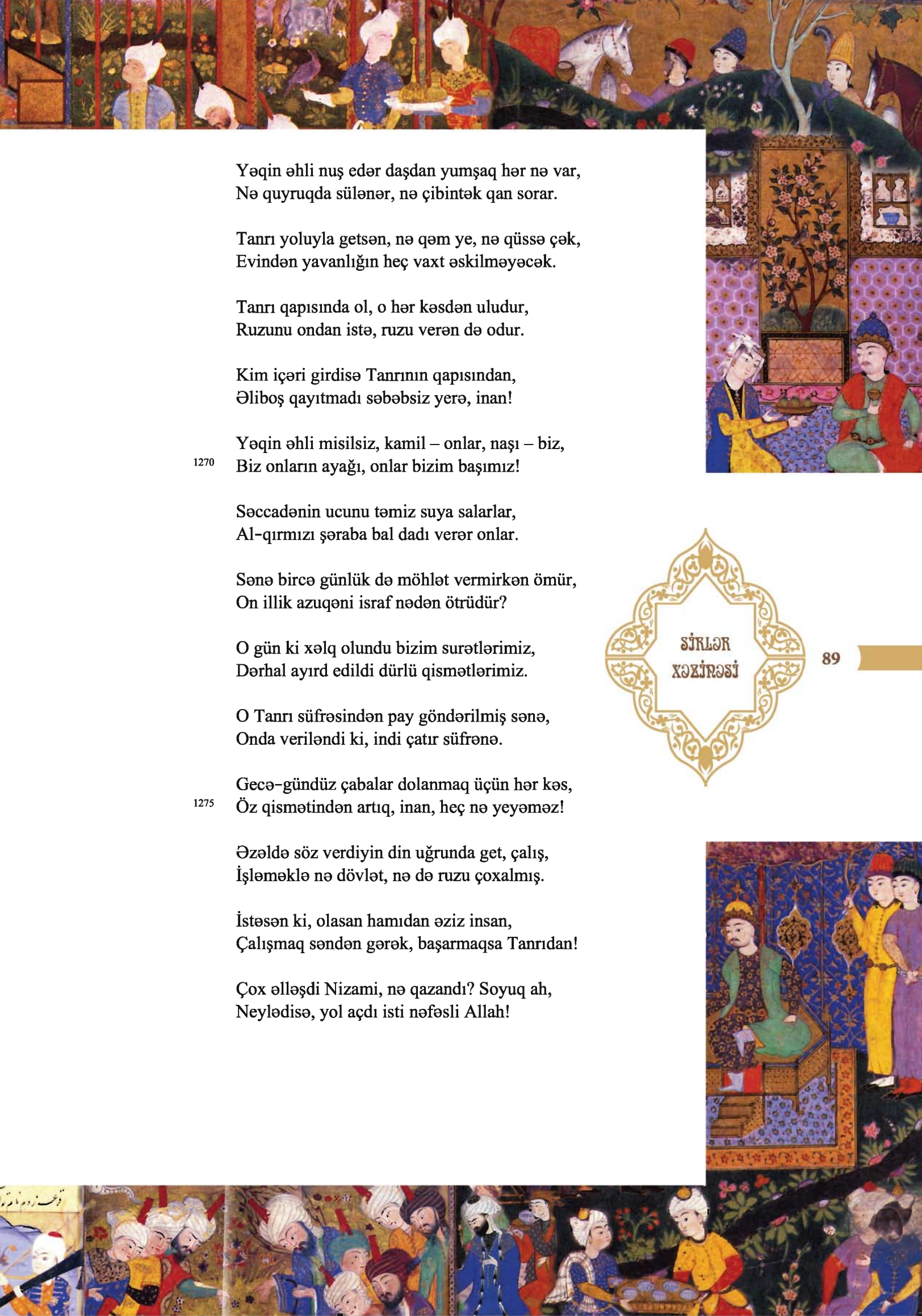
Yəqinlik yolunu tut daim bu kainatda,
Yəqinlikdən mübarək mənzil yoxdur həyatda.

Yəqin inam gücünə saf qızıla dönür daş,
Ayaqda əyləşənlər başa keçirlər, qardaş.

Yəqin bir inam ilə addım atsan qorxusuz,
Oddan su çıxarsan, dəniz dalğasından toz.

1265 Yəqini təvəkkülə qarışdırıb yoğuran,
Yazar kərəm əlilə: “Ruzu yalnız Tanrıdan!”

Yəqin əhli nuş edər daşdan yumşaq hər nə var,
Nə quyruqda sülənər, nə çibintək qan sorar.

Tanrı yoluyla getsən, nə qəm ye, nə qüssə çək,
Evindən yavanlığın heç vaxt əskilməyəcək.

Tanrı qapısında ol, o hər kəsdən uludur,
Ruzunu ondan istə, ruzu verən də odur.

Kim içəri girdisə Tanrının qapısından,
Əliboş qayıtmadı səbəbsiz yerə, inan!

1270 Yəqin əhli misilsiz, kamil – onlar, naşı – biz,
Biz onların ayağı, onlar bizim başımız!

Səccadənin ucunu təmiz suya salarlar,
Al-qırmızı şəraba bal dadı verər onlar.

Sənə bircə günlük də möhlət vermirkən ömür,
On illik azuqəni israf nədən ötrüdür?

O gün ki xəlvə olundu bizim surətlərimiz,
Dərhal ayırd edildi dürlü qismətlərimiz.

O Tanrı süfrəsindən pay göndərilmiş sənə,
Onda veriləndi ki, indi çatır süfrənə.

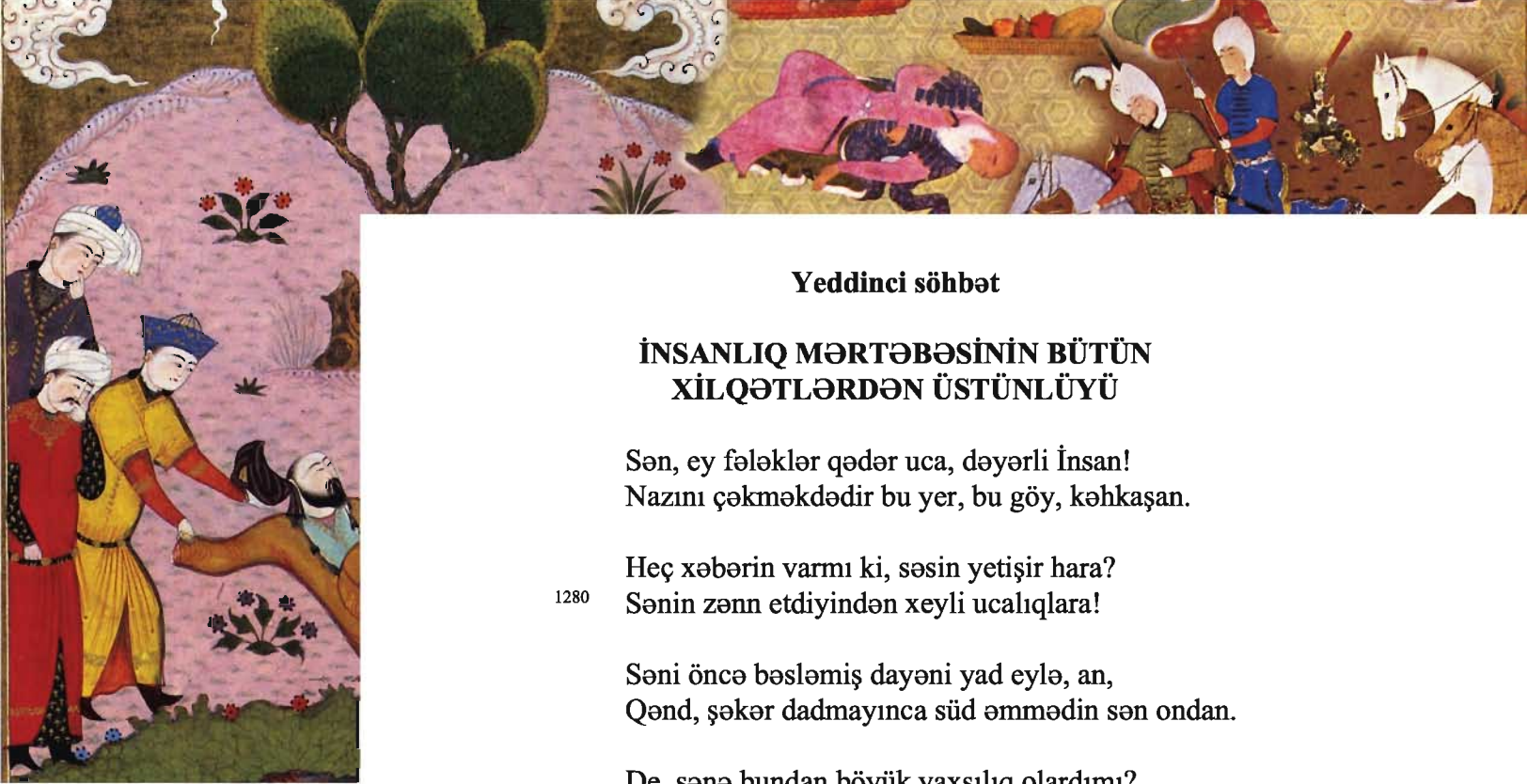
1275 Gecə-gündüz çabalar dolanmaq üçün hər kəs,
Öz qismətindən artıq, inan, heç nə yeyəməz!

Əzəldə söz verdiyin din uğrunda get, çalış,
İşləməklə nə dövlət, nə də ruzu çoxalmış.

İstəsən ki, olasan hamıdan əziz insan,
Çalışmaq səndən gərəkdir, başarmaqsa Tanrıdan!

Çox əlləşdi Nizami, nə qazandı? Soyuq ah,
Neylədisə, yol açdı isti nəfəsli Allah!

Yeddinci söhbət

İNSANLIQ MƏRTƏBƏSİNİN BÜTÜN XILQƏTLƏRDƏN ÜSTÜNLÜYÜ

Sən, ey fələklər qədər uca, dəyərli İnsan!
Nazımı çəkməkdədir bu yer, bu göy, kəhkaşan.

1280 Heç xəbərin varmı ki, səsin yetişir hara?
Sənin zənn etdiyindən xeyli ucalıqlara!

Səni öncə bəsləmiş dayəni yad eylə, an,
Qənd, şəkər dadmayınca süd əmmədin sən ondan.

De, sənə bundan böyük yaxşılıq olardımı?
Sən də artırmalısan yaxşılığı, yardımını.

Bilsən qüdrət qələmi nə qəşəng çəkib səni,
Bir nigar təsvirətək şux, gözəl surətini.

Tanrı ən parlaq dürrü kəmərinə bağlayıb,
Can ipinin ucunu ciyərinə bağlayıb.

1285 Sən dünya çəməninə bir az zəif, kəmnəfəs,
Fəqət ən çevik ceyran sənle yarışa bilməz.

Bütün canlı xilqətlər öz qulun, nökerindir,
Düşüb sənin toruna, dən istəyənlərindir.

Min-min xilqət üstə sən hüma quşu kimisən,
Yerində əyləş, az ye, az incit onları sən.

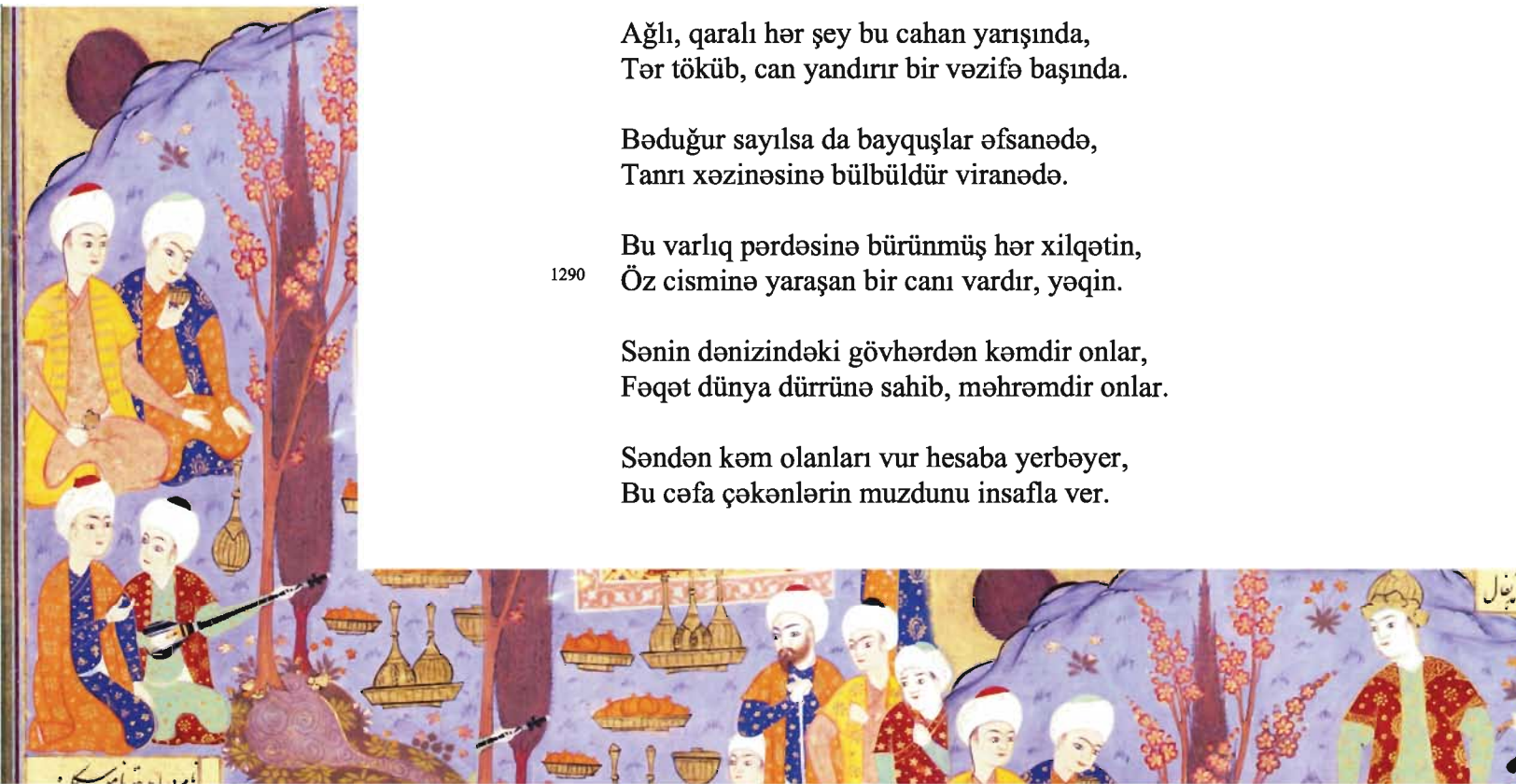
Ağlı, qaralı hər şey bu cahan yarışında,
Tər töküb, can yandırır bir vəzifə başında.

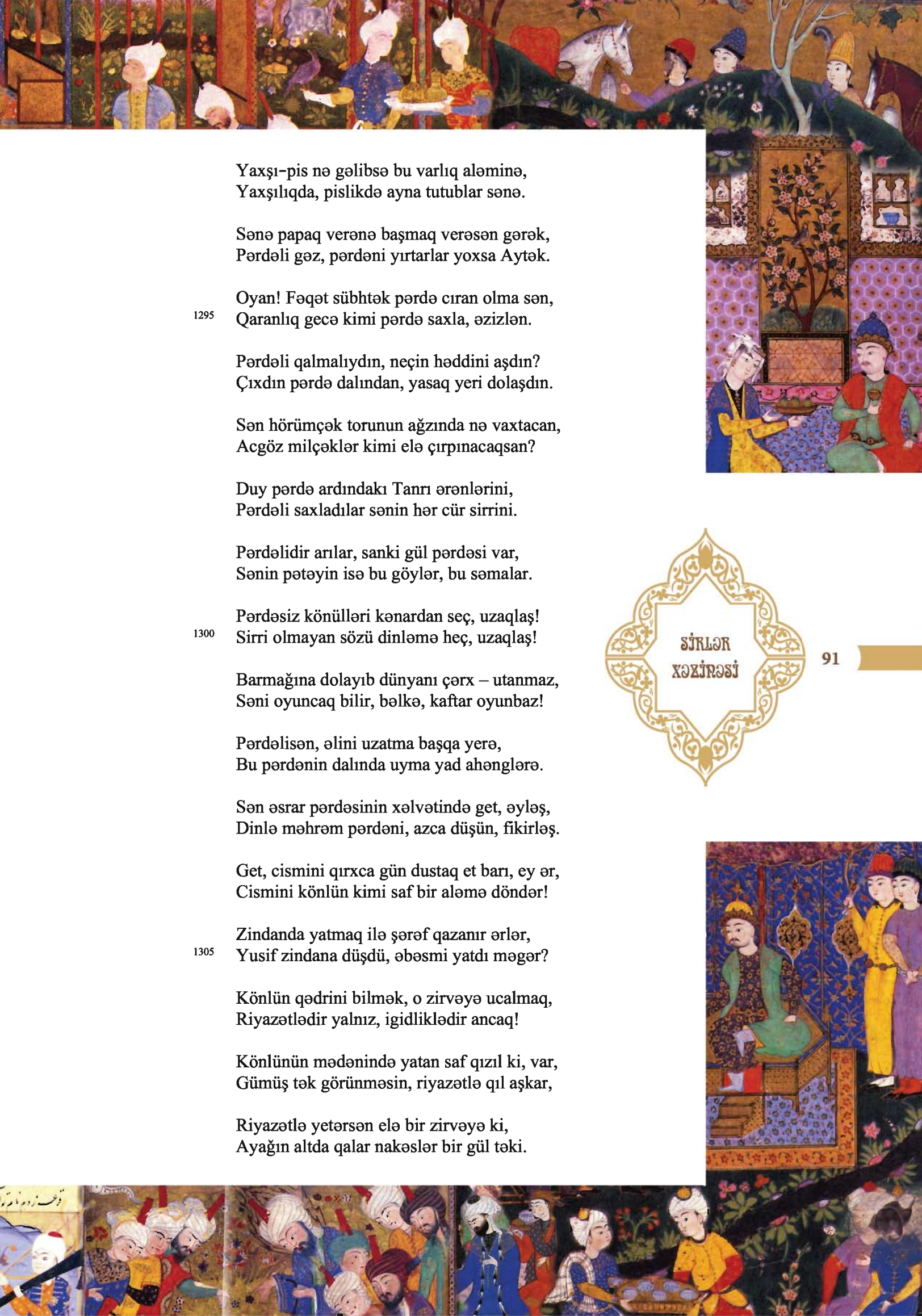
Bəduğur sayılsa da bayquşlar əfsanədə,
Tanrı xəzinəsinə bülbüldür viranədə.

1290 Bu varlıq pərdəsinə bürünmüş hər xilqətin,
Öz cisminə yaraşan bir canı vardır, yəqin.

Sənin dənizindəki gövhərdən kəmdir onlar,
Fəqət dünya dürrünə sahib, məhrəmdir onlar.

Səndən kəm olanları vur hesaba yerbəyer,
Bu cəfa çəkənlərin mizdunu insafla ver.

Yaxşı-pis nə gəlibsə bu varlıq aləminə,
Yaxşılıqda, pislikdə ayna tutublar sənə.

Sənə papaq verənə başmaq verəsən gərək,
Pərdəli göz, pərdəni yırtarlar yoxsa Aytək.

1295 Oyan! Fəqət sübhətək pərdə cıran olma sən,
Qaranlıq gecə kimi pərdə saxla, əzizlən.

Pərdəli qalmalıydın, neçin həddini aşdın?
Çıxdın pərdə dalından, yasaq yeri dolaşdın.

Sən hörümçək torunun ağzında nə vaxtacan,
Açgöz milçəklər kimi elə çırpınacaqsan?

Duy pərdə ardındakı Tanrı ərənlərini,
Pərdəli saxladılar sənin hər cür sirrini.

Pərdəlidir arılar, sanki gül pərdəsi var,
Sənin pətəyin isə bu göylər, bu səmalar.

1300 Pərdəsiz könülləri kənardan seç, uzaqlaş!
Sirri olmayan sözü dinləmə heç, uzaqlaş!

Barmağına dolayıb dünyanı çərx – utanmaz,
Səni oyuncaq bilir, bəlkə, kaftar oyunbaz!

Pərdəlisən, əlini uzatma başqa yerə,
Bu pərdənin dalında uyma yad ahənglərə.

Sən əsrar pərdəsinin xəlvətində get, əyləş,
Dinlə məhrəm pərdəni, azca düşün, fikirləş.

Get, cismini qırxca gün dustaq et barı, ey ər,
Cismini könlün kimi saf bir aləmə döndər!

1305 Zindənda yatmaq ilə şərəf qazanır ərələr,
Yusif zindana düşdü, əbəsmi yatdı məgər?

Könlün qədrini bilmək, o zirvəyə ucalmaq,
Riyazətlədir yalnız, igidliklədir ancaq!

Könlünün mədəninə yatan saf qızıl ki, var,
Gümüş tək görünməsin, riyazətlə qıl aşkar,

Riyazətlə yetərsən elə bir zirvəyə ki,
Ayağın altıda qalar nakəslər bir gül tək.

Təslim olsa əzminə harın, kür təbiətin,
Adınla möhürlənər sikkəsi sədaqətin.

1310 Təbiətlə ağılın yar olsa, inan sənə,
İş yetir dəmirçiyə öttar hekayəsinə.

Dəmirçiyə gedərsən, cıncı düşər üstünə,
Öttara baş çəkərsən, rayihə dəyər sənə.

Xilqətin işlərindən çətin taparsan nicat,
Dünya qəfəsində də xeyli qısadır həyat.

Adət buxovlarını qırıb atan əzmkar,
Səadət karvanına qafiləsalar olar.

Boş sevdadan əl üzmək – böyüklük əlaməti,
Nəfsi ram edə bilmək – peyğəmbərlik qüdrəti.

1315 Təslim eyləyə bilsən nəfsini iradəyə,
Öz mülkün bil cənnəti, halaldır cənnət sənə.

Nəfsin zıncırovundan fəryad səsidir gələn,
Şeytana muzdur olma, dinin bəndəsi ol sən!

Dinə sığın, cəbrə döz, elə zirvəyə qalx ki,
Yaxın düşə bilməsin sənə məhşər atəşi.

Cəhənnəm atəşindən Əbu-Talibi bir vaxt,
Peyğəmbərin sevgisi qoruyacaqdır ancaq.

Həqq əhlinin gözündə həqq nuru var, göz yetir, –
Həqqin nuru hər kəsə nicat verən zirehdir.

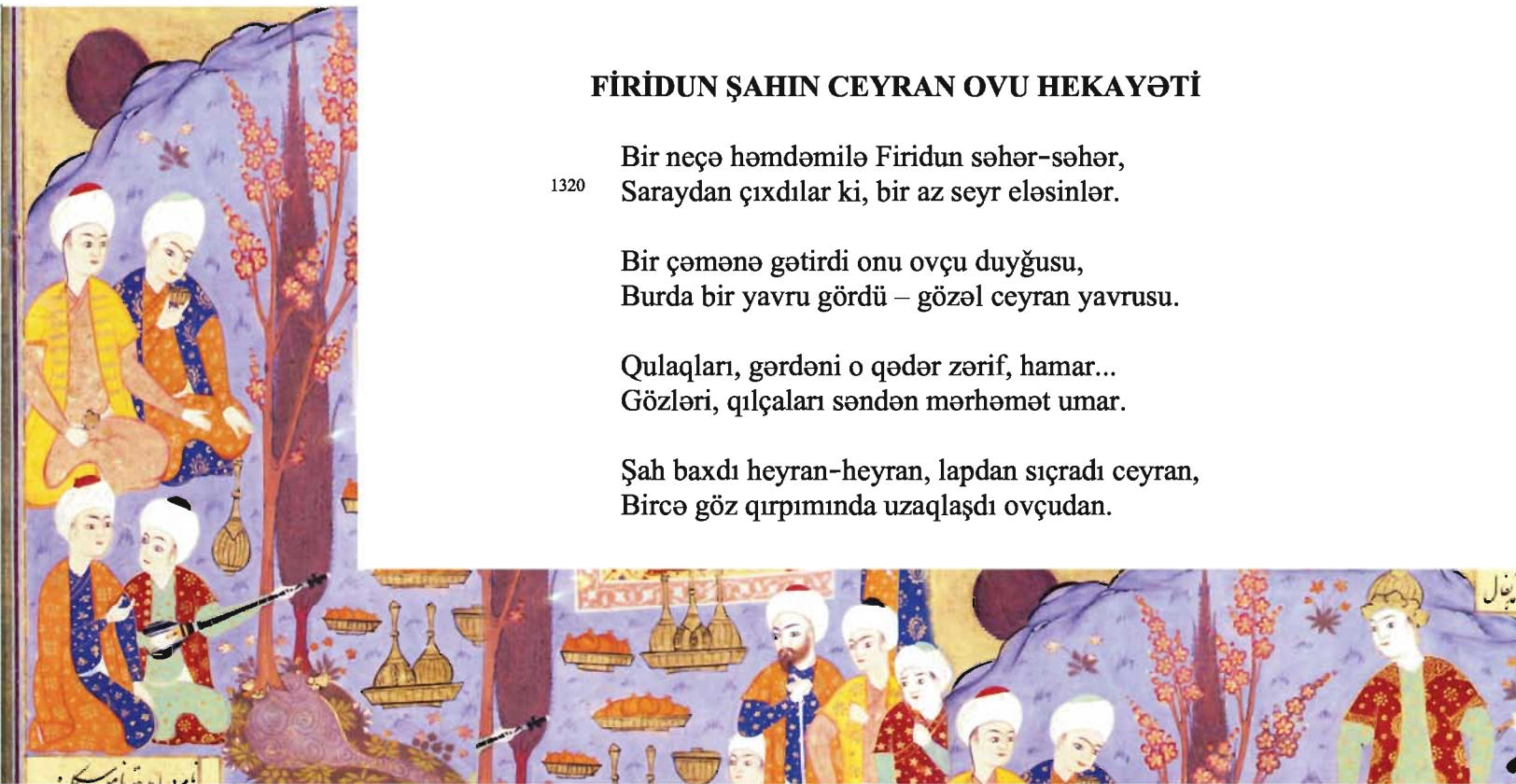
FİRİDUN ŞAHIN CEYRAN OVU HEKAYƏTİ

1320 Bir neçə həmdəmilə Firidun səhər-səhər,
Saraydan çıxdılar ki, bir az seyr eləsinlər.

Bir çəmənə gətirdi onu ovçu duyğusu,
Burda bir yavru gördü – gözəl ceyran yavrusu.

Qulaqları, gərdəni o qədər zərif, hamar...
Gözləri, qılçaları səndən mərhəmət umar.

Şah baxdı heyran-heyran, lapdan sıçradı ceyran,
Bircə göz qırpımında uzaqlaşdı ovçudan.

Ovcunu ovladı ov. Şahın ürəyi uçdu,
Bütün marağı, eşqi ovun ardınca qoşdu.

1325 Yanan ciyəri kimi Rəxşi od-alov aldı,
Ahunun göbəyitək kaman neçin yumşaldı?

Nə at çatır tozuna, nə ox tutur ceyranı,
Şimşək sürətli Rəxşin ox sürəti bəs hanı?

Oxdan sorur: – Hanı bəs o kin dolu uçuşun?
Atdan sorur: – Hanı bəs o ildırım qaçışın?

Heç biri kara gəlmir, hər ikisi yorulmuş,
Otyeyən bir heyvanın önündə məğlub olmuş.

– Məgər elə indicə, ey şah, – dil açdı kaman,
– Qarşında deyildimi dilsiz-ağızsız heyvan?

1330 Gəzirdi zirehinin himayəsində yazıq,
Kimin həddi var ki, de, zirehinə sanca ox?

Böyüklərə xoş gəlməz, bəlkə, dəyər kefinə,
Gəlib özgə əl vursa çalğıcının dəfinə.

Ucaları, dağları ara, ey şahim, müdam,
Ta ki yüksək durarsan ucaların dağından.

İnsanlıq sifətidir hər yaxşılıq, duysanız,
Xidmətidir kişiye şərəf gətirən yalnız.

İlkin yaranışdakı əhdə sadıq olmaqdan,
Ülvi nə var? Qoy desin hünərli, məğrur insan!

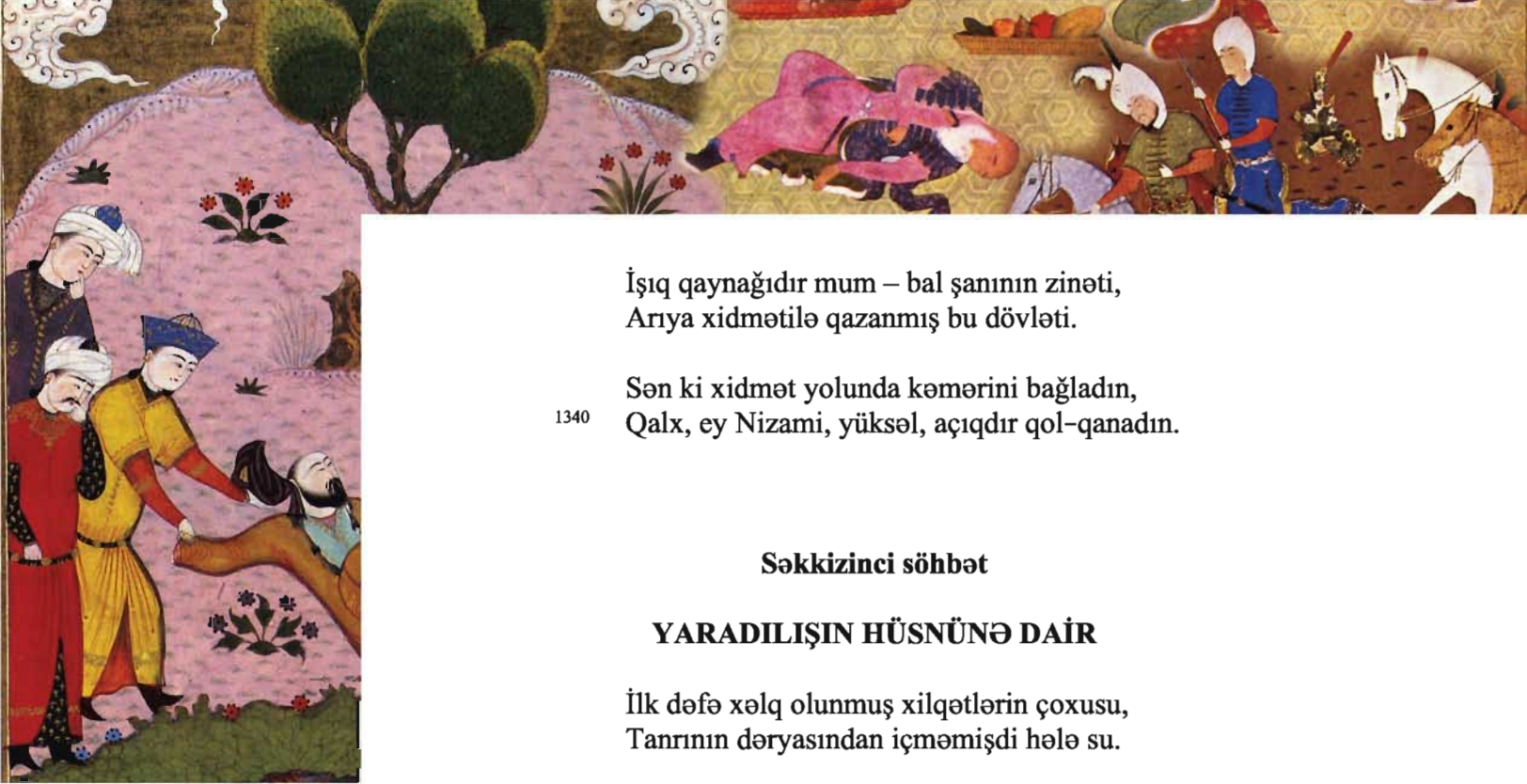
1335 Əhdin kəmərinə qoy vəfa əlini hər an,
Ta ki verdiyin sözü, heç vədə pozmayasan.

Keşik çəkən ilanın xəzinədə gözü yox,
Çünki başdan-ayağa xidmət kəməridir o.

Kainatın tacıdır xidmət edən kəhkəşan,
Hər şey xidmət kəməri bağlamışdır binadan.

Hünər rıştəsi tutan dilavərlər, qoçaqlar,
Belinə öz əlilə xidmət kəməri bağlar.

İşiq qaynağıdır mum – bal şanının zinəti,
Arıya xidmətilə qazanmış bu dövləti.

1340 Sən ki xidmət yolunda kəmərinə bağladın,
Qalx, ey Nizami, yüksəl, açıqdır qol-qanadın.

Səkkizinci söhbət

YARADILIŞIN HÜSNÜNƏ DAİR

İlk dəfə xəlq olunmuş xilqətlərin çoxusu,
Tanrının dəryasından içməmişdi hələ su.

Nə dünyanın ovcunda səxa dənizi vardı,
Nə cahanda bircə toz, bircə çibin qanadı.

Hələ düzülməmişdi xilqətlərin cərgəsi,
Hələ açılmamışdı oyunların pərdəsi.

Hələ başlanmamışdı könül, can oyunları,
Gecə ilə gündüzün cəngi, döyüş anları.

1345 Xilqət üzvlərində görünmürdü hərəkət,
Hələ bilinmirdi heç varmı, yoxmu ədalət?

Tanrı öz kəmərinə, öz feyzini çoxaltdı,
Dənizindən sahilə parlaq bir damcı atdı.

O qüdrət dənizinin bircə həyat ləpəsi,
Tərpətdi, hərlənməyə başladı göy qübbəsi.

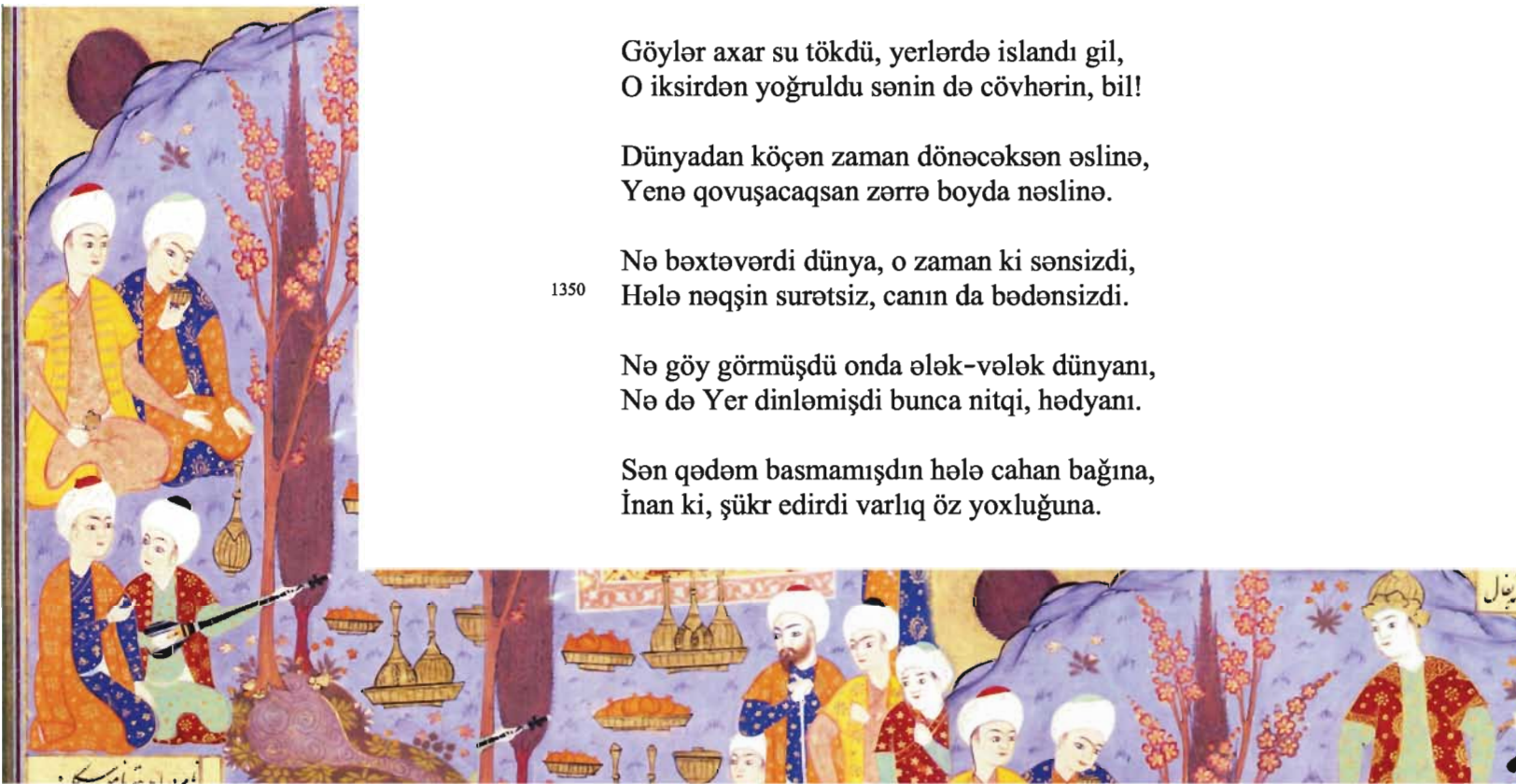
Göylər axar su tökdü, yerlərdə islandı gil,
O iksirdən yağruldu sənəin də cövhərin, bil!

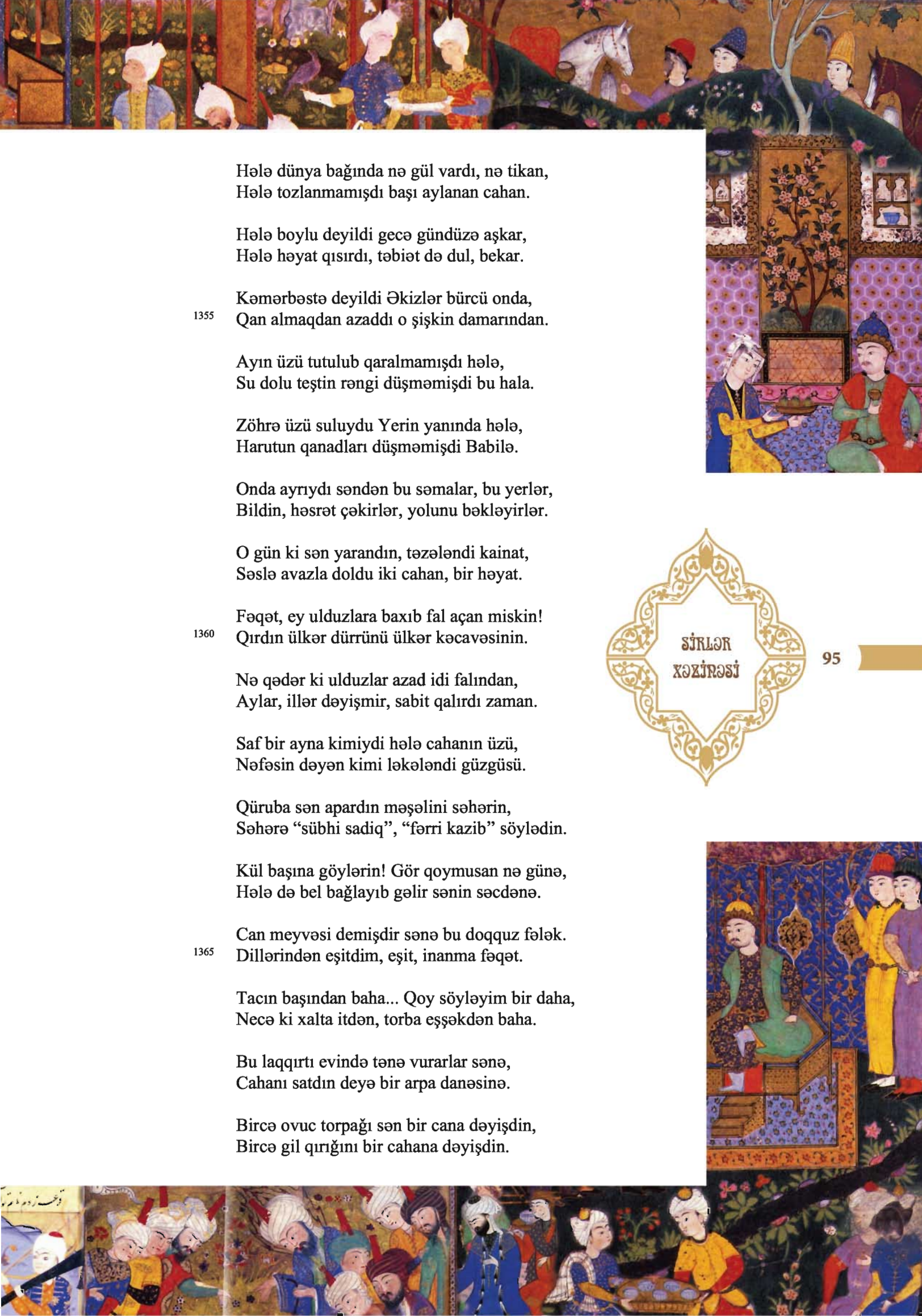
Dünyadan köçən zaman dönəcəksən əslinə,
Yenə qovuşacaqsan zərrə boyda nəslinə.

1350 Nə bəxtəvərdir dünya, o zaman ki sənətsizdi,
Hələ nəqşin surətsiz, canın da bədənsizdi.

Nə göy görmüşdü onda ələk-vələk dünyanı,
Nə də Yer dinləmişdi bunca nitqi, hədyanı.

Sən qədəm basmamışdın hələ cahan bağına,
İnan ki, şükr edirdi varlıq öz yoxluğuna.

Hələ dünya bağında nə gül vardı, nə tikan,
Hələ tozlanmamışdı başı aylanan cahan.

Hələ boylu deyildi gecə gündüzə aşkar,
Hələ həyat qısırdı, təbiət də dul, bekar.

1355 Kəmərbəstə deyildi Əkizlər bürcü onda,
Qan almaqdan azaddı o şişkin damarından.

Ayın üzü tutulub qaralmamışdı hələ,
Su dolu teştin rəngi düşməmişdi bu hala.

Zöhrə üzü suluydu Yerin yanında hələ,
Harutun qanadları düşməmişdi Babilə.

Onda ayrıydı səndən bu səmalar, bu yerlər,
Bildin, həsrət çəkirlər, yolunu bəkləyirlər.

O gün ki sən yarandın, təzələndi kainat,
Səslə avazla doldu iki cahan, bir həyat.

1360 Fəqət, ey ulduzlara baxıb fal açan miskin!
Qırdın ülkər dürrünü ülkər kəcavəsinin.

Nə qədər ki ulduzlar azad idi falından,
Aylar, illər dəyişmir, sabit qalırdı zaman.

Saf bir ayna kimi ydi hələ cahanın üzü,
Nəfəsin dəyən kimi ləkələndi güzgüsü.

Qüruba sən apardın məşəlini səhərin,
Səhərə "sübhi sadıq", "fərri kazib" söylədin.

Kül başına göylərin! Gör qoymusan nə günə,
Hələ də bel bağlayıb gəlir sənə sənə səcdənə.

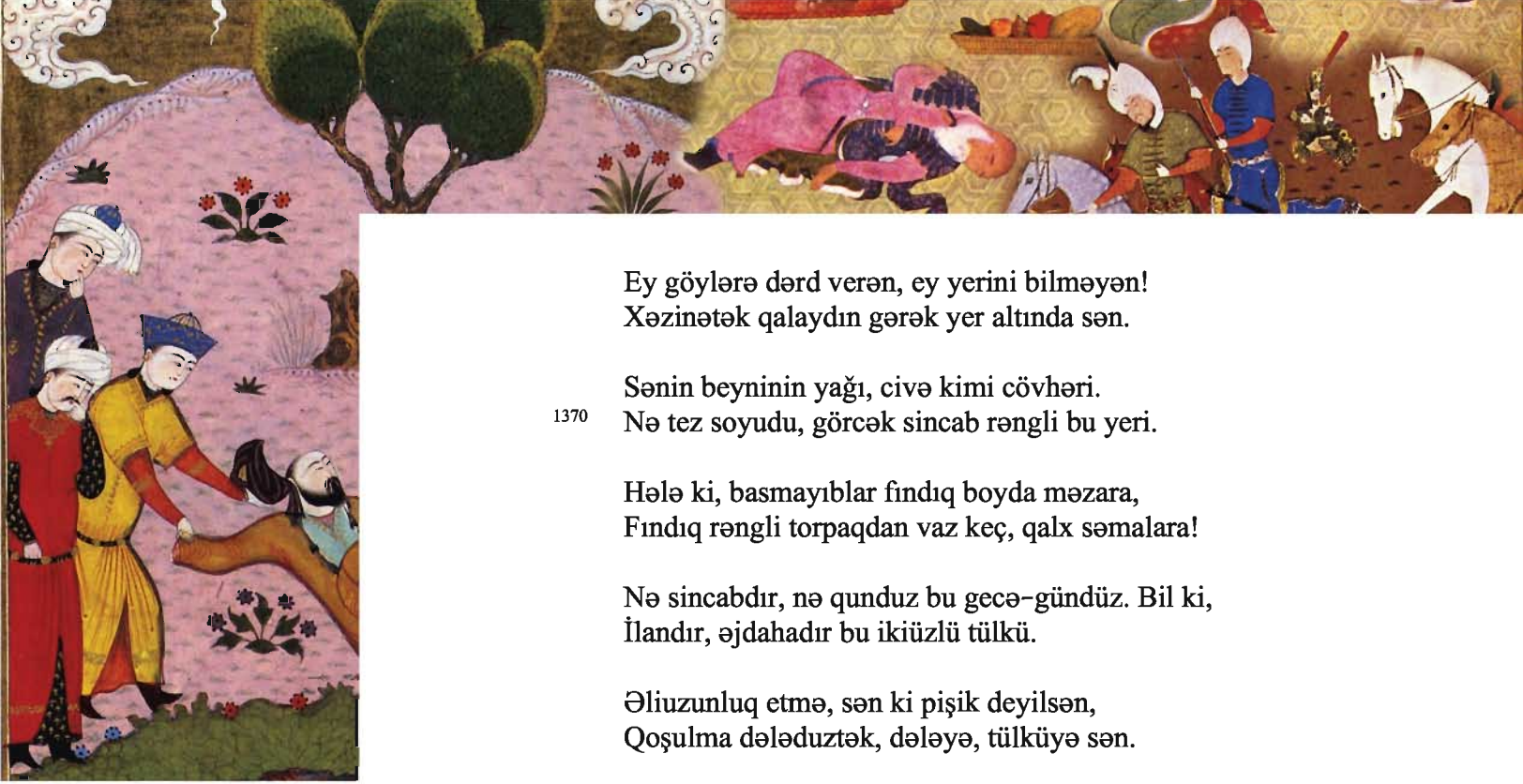
1365 Can meyvəsi demişdir sənə bu doqquz fələk.
Dillərindən eşitdim, eşit, inanma fəqət.

Tacın başından baha... Qoy söyləyim bir daha,
Necə ki xalta itdən, torba eşşəkdən baha.

Bu laqqırtı evində tənə vururlar sənə,
Cahanı satdın deyə bir arpa danəsinə.

Bircə ovuc torpağı sən bir cana dəyişdin,
Bircə gil qırığını bir cahana dəyişdin.

Ey göylərə dərd verən, ey yerini bilməyən!
Xəzinətək qalaydın gərək yer altında sən.

1370 Sənin beyninin yağı, civə kimi cövhəri.
Nə tez soyudu, görcək sincab rəngli bu yeri.

Hələ ki, basmayıblar fındıq boyda məzara,
Fındıq rəngli torpaqdan vaz keç, qalx səmalara!

Nə sincabdır, nə qunduz bu gecə-gündüz. Bil ki,
İlandır, əjdahadır bu ikiüzlü tülkü.

Əliuzunluq etmə, sən ki pişik deyilsən,
Qoşulma dələduztək, dələyə, tülküyə sən.

Ölüm tələsi qurmuş bu yolun üstə aslan,
Neçin susuz maraltək quyuya üz tutmusan?

1375 Fələk sənə göstərsə uzaqdan bulaq suyu,
Aldanma ki, su deyil, sərəbdır, ilğımdır o.

Nəfs atını bu qədər havalandırma, yetər,
Tap, bir təmiz su iç ki, sənə duz yediriblər.

Nəfsinin xırmanına od vur, elə bir od ki,
Nəfsin qoy yanıb-sönsün suda təbaşir təki.

Yusif çıxdı quyudan, çün halal bəndə idi,
Misir ilahəsinin gözü üstündə idi.

Bu göy qübbə altına ilk qədəm basdığın gün,
Dibsiz quyuya düşdün... necə məğmun göründün.

1380 Saralmısan, görürəm sənin solğunluğunu,
Onillik sirkə belə apara bilməz onu.

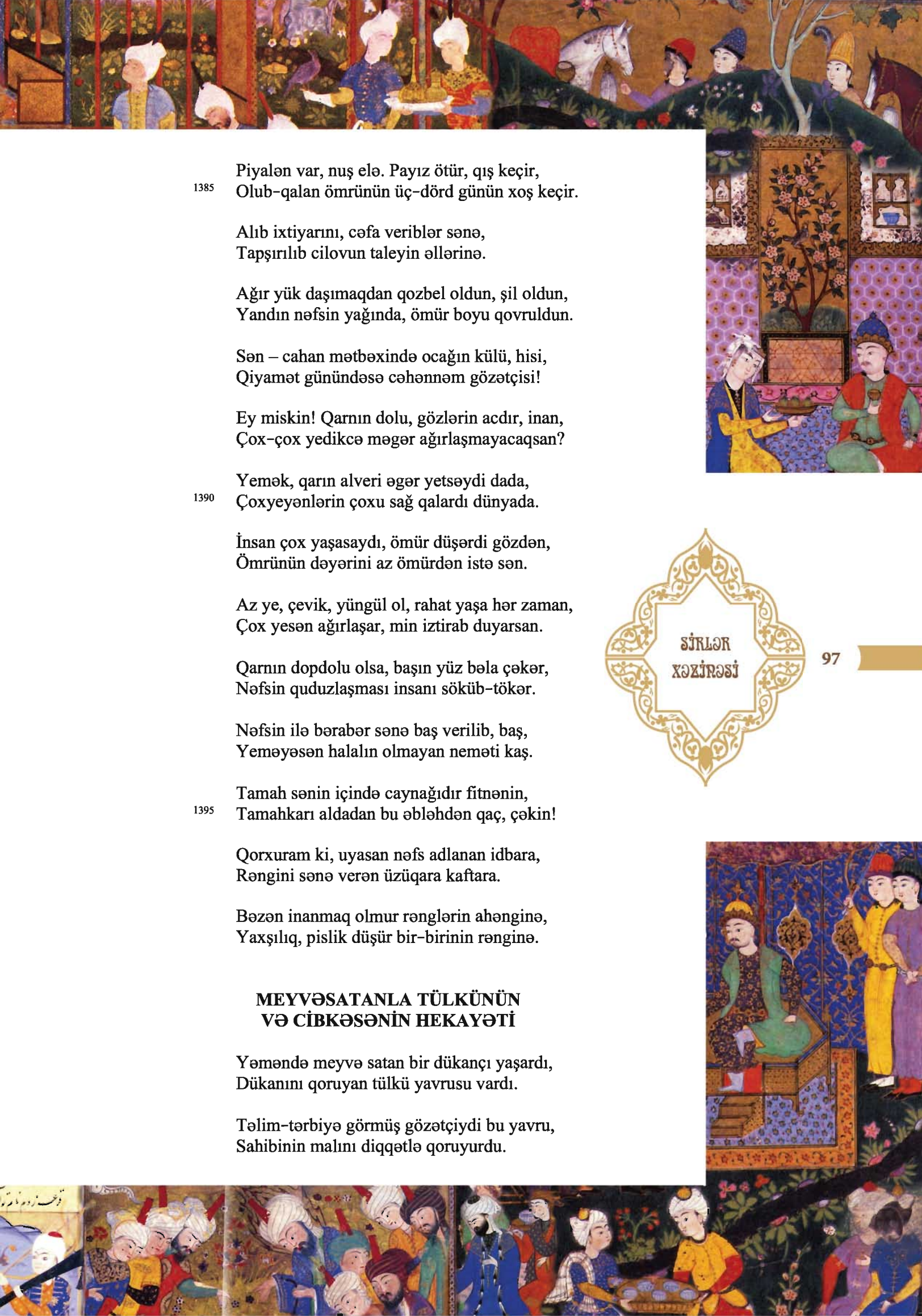
Açgözlüyün yüzillik çırağın yağı kimi,
Səni onillik sirkə pak eləyə bilərmimi?

Yeddi qatlı göydədir dədənin qızıl qanı,
Yeddi loxma çörəkçin tökmə abır-həyanı.

Xırmanına od vurub yelpikləyən özünsən,
Dövlətini, varını təpikləyən özünsən.

Atıl, meydana gir ki, meydan sənindir, sənin!
İş gör, hökmünü bildir, fərman sənindir, sənin!

1385 Piyalən var, nuş elə. Payız ötür, qış keçir,
Olub-qalan ömrünün üç-dörd günün xoş keçir.

Alıb ixtiyarını, cəfa veriblər sənə,
Tapşırılıb cilovun taleyin əllərinə.

Ağır yük daşımaqdan qozbel oldun, şil oldun,
Yandın nəfsin yağında, ömür boyu qovruldu.

Sən – cahan mətbəxində ocağın küllü, hisi,
Qiyamət günündəsə cəhənnəm gözətçisi!

Ey miskin! Qarnın dolu, gözlərin acdır, inan,
Çox-çox yedikcə məgər ağırlaşmayacaqsan?

1390 Yemək, qarın alveri əgər yetseydi dada,
Çoxyeyənlərin çoxu sağ qalardı dünyada.

İnsan çox yaşasaydı, ömür düşərdi gözdən,
Ömrünün dəyərini az ömürdən istə sən.

Az ye, çevik, yüngül ol, rahat yaşa hər zaman,
Çox yesən ağırlaşar, min iztirab duyarsan.

Qarnın dopdolu olsa, başın yüz bəla çəkər,
Nəfsin quduzlaşması insanı söküb-tökər.

Nəfsin ilə bərabər sənə baş verilib, baş,
Yeməyəsən halalın olmayan neməti kaş.

1395 Tamah sənin içində caynağıdır fitnənin,
Tamahkarı aldadan bu əbləhdən qaç, çəkin!

Qorxuram ki, uyanan nəfs adlanan idbara,
Rəngini sənə verən üzüqara kaftara.

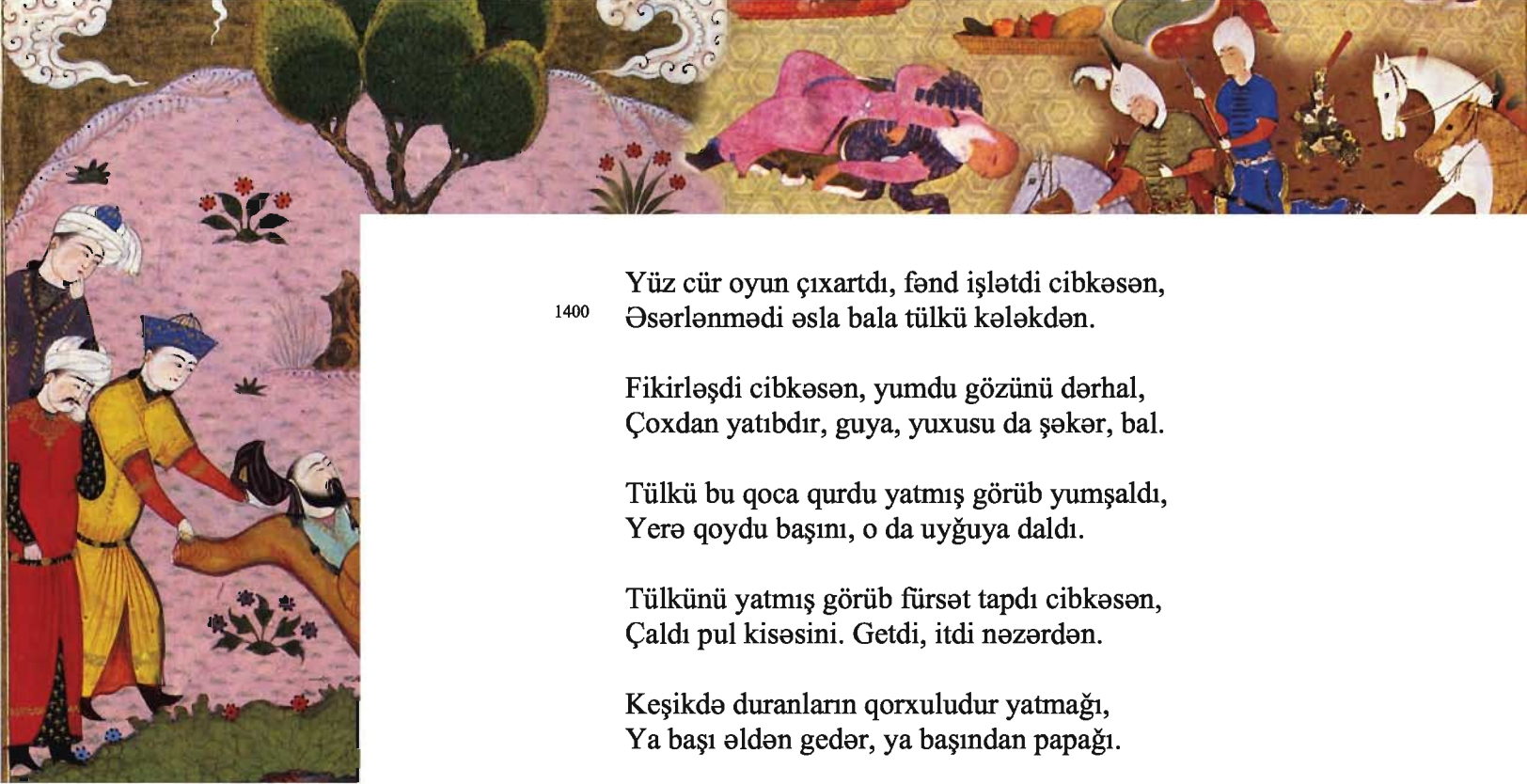
Bəzən inanmaq olmur rənglərin ahənginə,
Yaxşılıq, pislik düşür bir-birinin rənginə.

MEYVƏSATANLA TÜLKÜNÜN VƏ CİBKƏSƏNİN HEKAYƏTİ

Yəməndə meyvə satan bir dükançı yaşardı,
Dükənini qoruyan tülkü yavrusu vardı.

Təlim-tərbiyə görmüş gözətçiydi bu yavru,
Sahibinin malını diqqətlə qoruyurdu.

1400 Yüz cür oyun çıxartdı, fənd işlətdi cibkəsən,
Əsərlənmədi əsla bala tülkü kələkdən.

Fikirləşdi cibkəsən, yumdu gözünü dərhal,
Çoxdan yatıbdır, guya, yuxusu da şəkər, bal.

Tülkü bu qoca qurdu yatmış görüb yumşaldı,
Yerə qoydu başını, o da uyğuya daldı.

Tülkünü yatmış görüb fürsət tapdı cibkəsən,
Çaldı pul kisəsini. Getdi, itdi nəzərdən.

Keşikdə duranların qorxuludur yatmağı,
Ya başı əldən gedər, ya başından papağı.

1405 Uyuyacaq yer deyil dünya, oyan, Nizami!
Hər şeyi tərkməyin çoxdan çatıb məqamı.

98

Doqquzuncu söhbət

DÜNYA QAYĞILARINDAN QURTULMA BƏHSİ

Ey vüsal gecəsindən daha əziz, mehriban,
Sübhün bayrağı kimi çevik kölgəli insan!

Nə vaxtacan kölgətək qəmgin görünəcəksən?
Qalx ki, yürü ki, bayraq gözəlləşir yürürkən.

Yola çıxan sultanlar öncə yükünü yollar,
Özündən öndə gedər karvanı qatar-qatar.

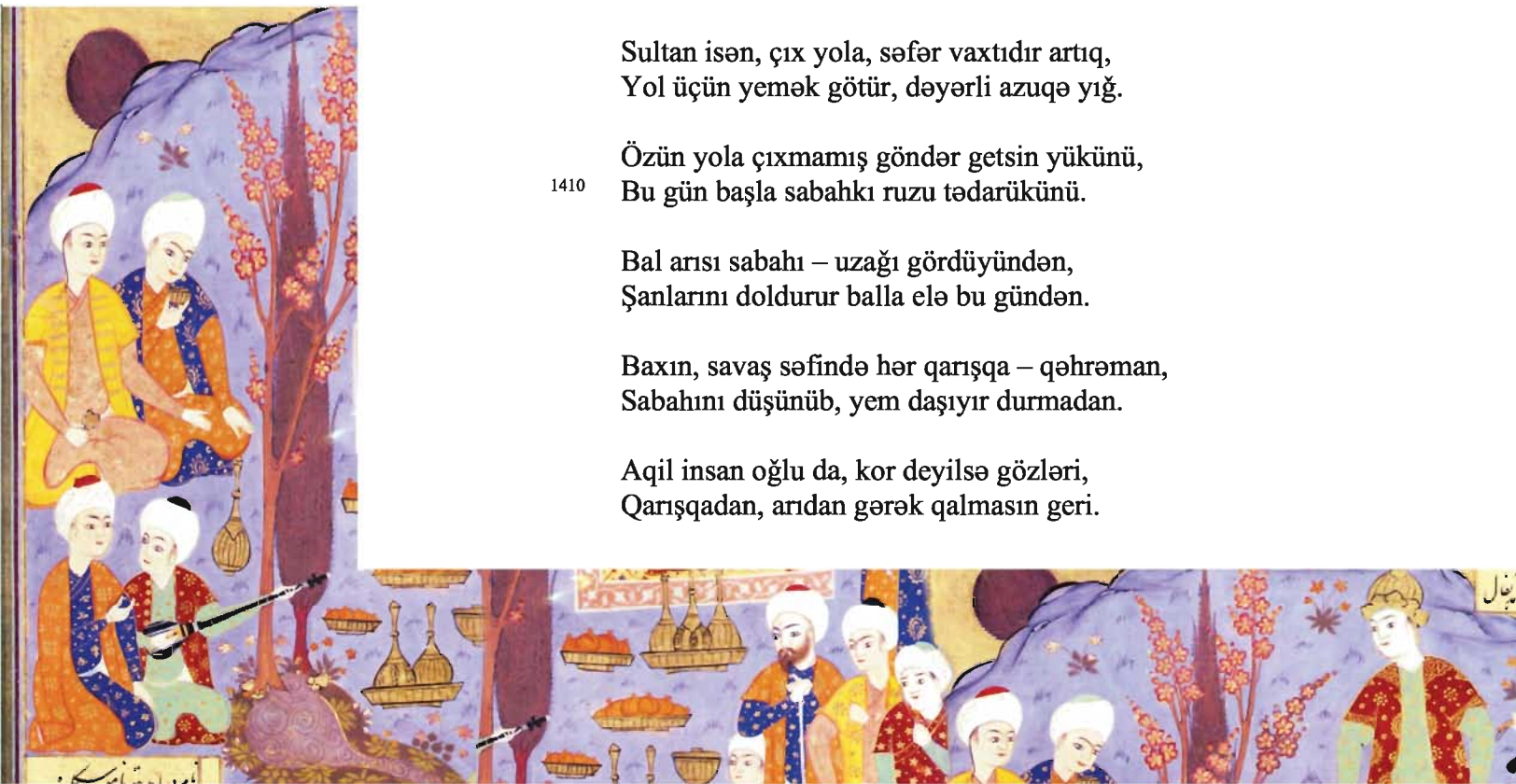
Sultan isən, çıx yola, səfər vaxtıdır artıq,
Yol üçün yemək götür, dəyərli azuqə yığ.

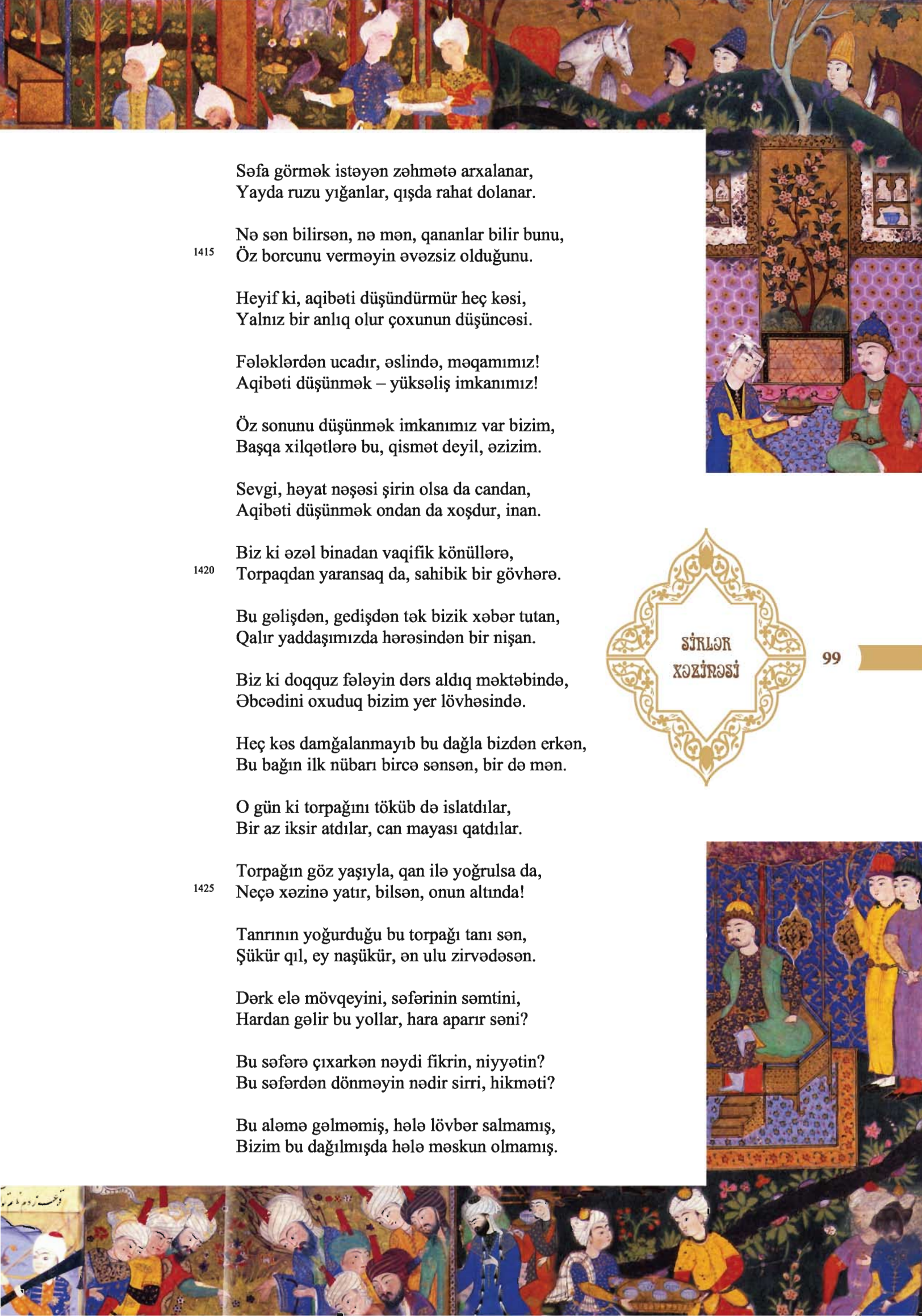
1410 Özün yola çıxmamış göndər getsin yükünü,
Bu gün başla sabahkı ruzu tədarükünü.

Bal arısı sabahı – uzağı gördüyündən,
Şanlarını doldurur balla elə bu gündən.

Baxın, savaş səfəndə hər qarışqa – qəhrəman,
Sabahını düşünüb, yem daşdır durmadan.

Aqıl insan oğlu da, kor deyilsə gözləri,
Qarısqadan, arıdan gerek qalmasın geri.

Səfa görmək istəyən zəhmətə arxalanar,
Yayda ruzu yığanlar, qışda rahat dolanar.

1415 Nə sən bilirsən, nə mən, qananlar bilir bunu,
Öz borcunu verməyin əvəzsiz olduğunu.

Heyif ki, aqibəti düşündürmür heç kəsi,
Yalnız bir anlıq olur çoxunun düşüncəsi.

Fələklərdən ucadır, əslində, məqamımız!
Aqibəti düşünmək – yüksəliş imkanımız!

Öz sonunu düşünmək imkanımız var bizim,
Başqa xilqətlərə bu, qismət deyil, əzizim.

Sevgi, həyat nəşəsi şirin olsa da candan,
Aqibəti düşünmək ondan da xoşdur, inan.

1420 Biz ki özəl binadan vaqifik könüllərə,
Torpaqdan yaransaq da, sahibik bir gövhərə.

Bu gəlişdən, gedişdən tək bizik xəbər tutan,
Qalır yaddaşımızda hərəsindən bir nişan.

Biz ki doqquz fələyin dərs aldığımız məktəbində,
Əbcədini oxuduq bizim yer lövhəsində.

Heç kəs damğalanmayıb bu dağla bizdən erkən,
Bu bağın ilk nübarı birçə sənsən, bir də mən.

O gün ki torpağın töküüb də islatdılar,
Bir az iksir atdılar, can mayası qatdılar.

1425 Torpağın göz yaşıyla, qan ilə yoğrulsa da,
Neçə xəzinə yatır, bilsən, onun altında!

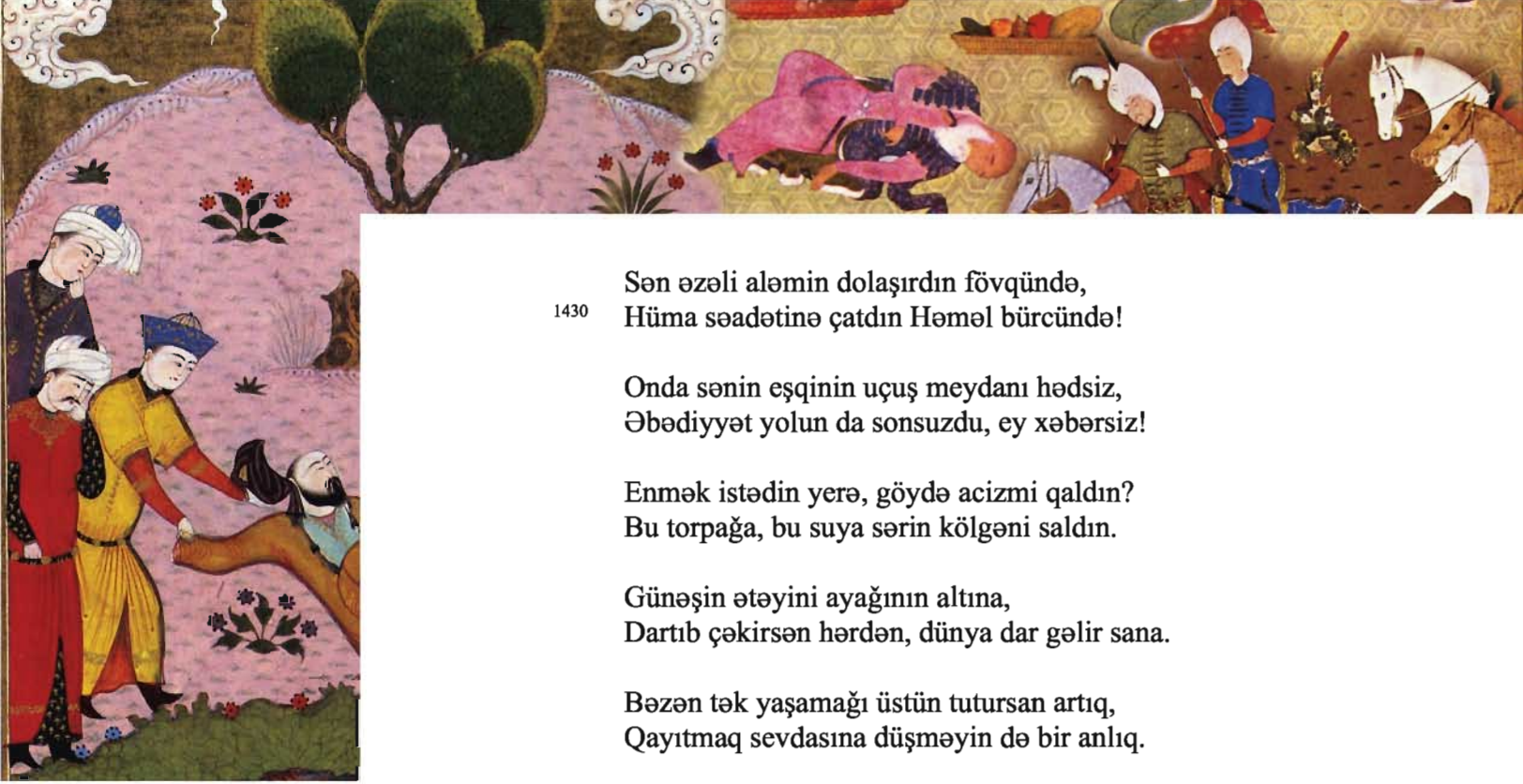
Tanrının yoğurduğu bu torpağı tanı sən,
Şükür qıl, ey naşükür, ən ulu zirvədəsən.

Dərk elə mövqeyini, səfərinin səmtini,
Hardan gəlir bu yollar, hara aparır səni?

Bu səfərə çıxarkən nəydi fikrin, niyyətin?
Bu səfərdən dönməyin nədir sirri, hikməti?

Bu aləmə gəlməmiş, hələ lövbər salmamış,
Bizim bu dağılımıda hələ məskun olmamış.

1430 Sən özəli aləmin dolaşırdın fövqündə,
Hüma səadətine çatdın Həməl bürcündə!

Onda sənin eşqinin uçuş meydanı hədsiz,
Əbədiyyət yolun da sonsuzdu, ey xəbərsiz!

Enmək istədin yerə, göydə acizmi qaldın?
Bu torpağa, bu suya sərin kölgəni saldın.

Günəşin ətəyini ayağının altına,
Dartıb çəkirsən hərdən, dünya dar gəlir sana.

Bəzən tək yaşamağı üstün tutursan artıq,
Qayıtmaq sevdasına düşməyin də bir anlıq.

1435 Tərəddüd içindəsen. Özgə hansı işin var?
Bircə ipin üstündə tuta bilmirsən qərar.

Səxavət meydanında lütf saçan müflissən,
Bu varlıq aləmində köhnə sənsən, tazə sən.

Yavrusunu öldürən anadan əl çək, yetər!
Ata öyüdlərinə qulaq ver, ey bixəbər.

Ey sadə insan oğlu, dədənə bax, dədənə,
Gör neylədi? Dədənin yolu "Gəl!" deyir sənə.

Qoy burda əyləşənlər dinclik gözləməsinlər,
Bekar keçən ömür-gün hədə dəyilmi mægər?

1440 Hədə keçən günləri nə cür qaytarmaq geri?
Səcdə qılıb, baş əyib öpməliyik bu yeri!

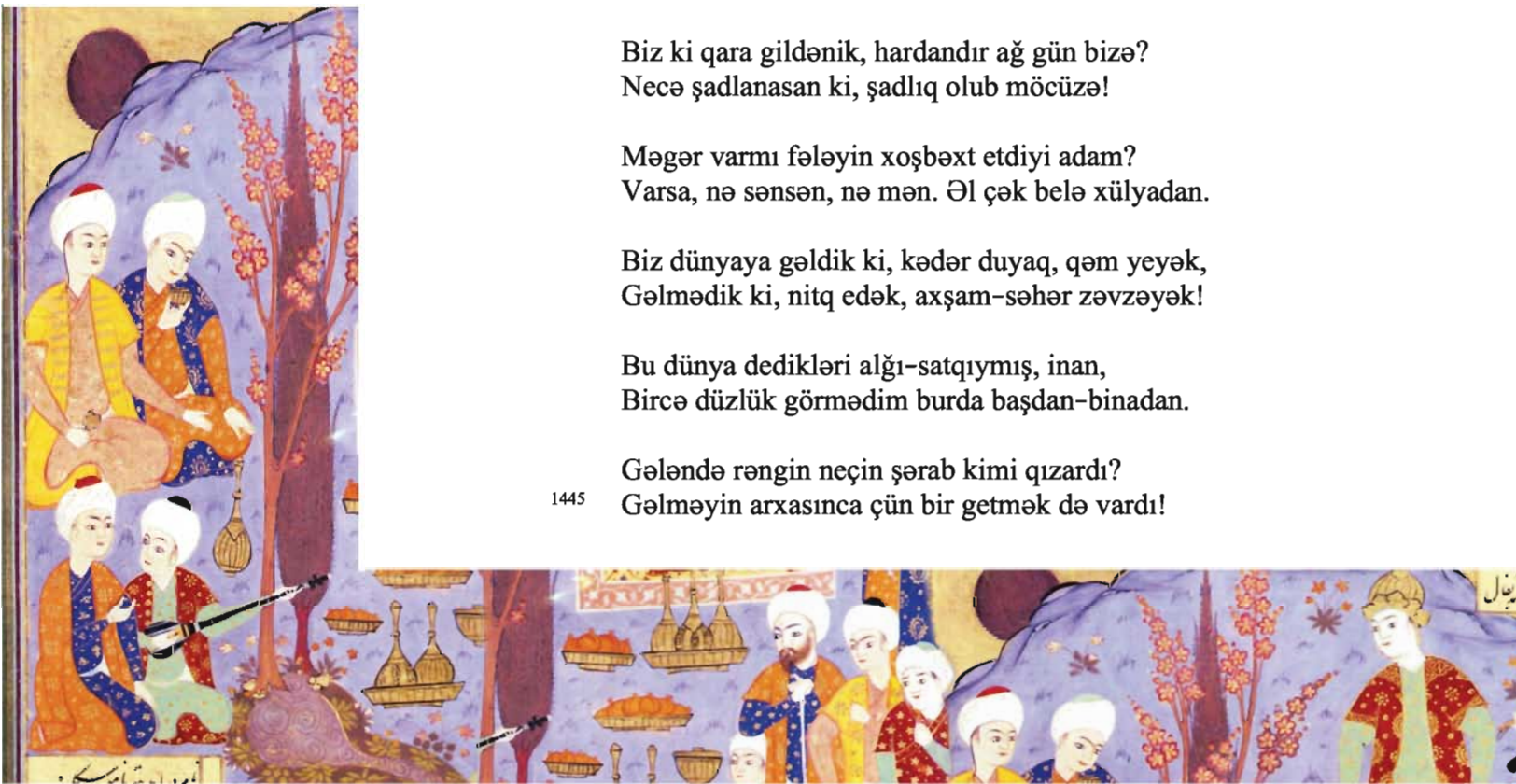
Biz ki qara gildənlik, hardandır ağ gün bizə?
Necə şadlanasan ki, şadlıq olub möcüzə!

Məgər varmı fələyin xoşbəxt etdiyi adam?
Varsa, nə sənsən, nə mən. Əl çək belə xülyadan.

Biz dünyaya gəldik ki, kədər duyaq, qəm yeyək,
Gəlmədik ki, nitq edək, axşam-səhər zəvzəyək!

Bu dünya dedikləri alğı-satqıymış, inan,
Bircə düzlük görmədim burda başdan-binadan.

1445 Gələndə rəngin neçin şərab kimi qızardı?
Gəlməyin arxasınca çün bir getmək də vardı!

Nə vaxtacan sürəcək bu hicranlar, görüşlər,
İstəmədən gəlişlər, istəmədən gedişlər?

Görün, hansı şübhələr könüldən gəldi, keçdi,
Yoxluğumuz bir yana, varlığımız da heçdi.

Uçma, axı cahana yavaş-yavaş gəlmisən,
Tələsmə, bu həyata gecikmisən axı sən.

Vaxt çatıb... zəng çalınar, bizim köç də başlanar,
Sikkəmizlə ən yeni axçalar naxışlanar.

1450 Çürümüş köhnə gilə tazə bir can verərlər,
Dağılmış parçaları yenə birləşdirərlər.

Ey bugünkü halından utanıb qızarmayan!
Fikirləş öz sonunu, barı o gündən utan!

Bu səhranın köhləni təkcə dindir, yalnız din,
Yalnız odur çarəsi bu qədər müşküllərin.

Bizi qarşıda gözlər nə qədər möhnət, kədər,
Gəlhagəl dərdlərimiz yalnız din ilə gedər.

Yol-yoxuş... atı bərk sür, tənbel, ərinçək olma,
Ey canı bərk, mətinləş, imanı kövrək olma!

1455 Günəşin aynasını tut üzünə, bax bir an,
Özündən soruş, öyrən, neçin üzüqarasan?

Üzr, tövbə özündən, qəbulu Allahdan um,
Hər işini taleyə tapşırıb, olma məzlum!

TÖVBƏSİNİ POZAN ZAHİDİN HEKAYƏTİ

Məscid əhli bir sofu uydu bir gün şeytana,
Məsciddən üz çevirdi, aldı onu meyxana.

Mey dilinə dəyincə mey kimi nalə qıldı:
– Zavallı canım! – dedi, – özgə nə çarə qaldı?

Nəfs ilə həvəs quşu könlümdə axtardı dən,
Heyhat, tələ qurdular təsbeh danələrindən.

1460 Kəbəm çıxdı əlimdən, Kəbə artıq mənə yad,
Ev-eşiyim dəyişdi, dönüb oldu xərabat.

Qara taleyim mənı gör kimlərə tay etdi,
Qələndərlik öyrətdi, imanımı zay etdi.

Niqab örtdü, yaşındı əqlin gözləri məndən.
Xərabatın özü də xarab oldu əlimdən.

Bu dünya darlığından qurtula bilsəydim, ah!
Ətəyimdən ləkəni bir silə bilsəydim, ah!

Qəzadan deyilmi bu? Mən hara, bu “Lat” hara?
Mübarək məscid hara, viran xərabat hara?

1465 Bir gənc pərdə dalından dinləyərək zahidi,
Təmiz, pak nəfəsindən od saçaraq söylədi:

– De, qəzadan sənə nə? Sənintək yüz min gəda,
Qəzanın nəzərində dəyməz bir arpaya da.

Tövbə qapısına gəl, təmizlə günahını,
Başqa hədyan söyləmə, seç Tanrı dərğahını!

Üzr istəyib, tövbə qıl, keçərlər günahından,
Qolu bağlı gedərsən yoxsa ora bir zaman.

Çöldə ot otladığın, yatdığın yetər artıq,
Bir az da fələklərin yaşıl bağçasına çıx.

1470 Ayılmasa göy səni, çəkil, hicra guşəyə,
Bir azca azuqə yığ, o dünyaya köçməyə.

Qanlı yaşlar tökməyin axı nə mənası var?
Çoxdan gəbərüb gedib sağlığında yatanlar.

Səni yuxu sərsəmi görəni “Şəfəq sahibi”,
Yayınacaq gözündən, endirəcək niqabı.

Fələk köçü yüklədi, qalx, ey Nizami, oyan!
Kimdir bu gecə yarı ayağını bağlayan?

Onuncu söhbət

DÜNYANIN SONU HAQQINDA

Ey fələk, bu hərlənmək nə vaxtacan sürəcək?
Bu nə zülmüdür? Ey Yer, yavaş, aram ol görək.

1475 Hər gecənin sonunda axı səhər açılar,
Hər yoxuşun sonunda axı bir eniş də var.

Əsib yerin layları, titrəyir neçin, nədən,
“Qiyamət zəlzələsi dəhşətdir” ayəsindən.

Zəlzələdən çökürsə yaralı Yer kürəsi,
Fələk zəncirlərinin çürüməzmi həlqəsi?

Sökülür qəlpə-qəlpə Yer kürəsi – yanar dağ,
Qırır zəncirlərini zəncir divanəsi, bax.

Qopub düşür göylərin göy qurşağı, kəməri,
Kimlə yarısaçaq Yer boş görəndə göyləri?

1480 Ey fələk, ələk-vələk kainat kimə gərək?
Bu qiyamət, bu dəhşət nə vaxtacan sürəcək?

Nə sübhün ətri qalıb, nə qürub ərğəvanı,
Nə bu yerlərin topu, nə göylərin çövkəni.

Yerlər qalxır göylərə, matəm havası çalır,
Ətəyini qaldırıb, göy də yerə alçalır.

Marığa yatmış fələk çıxır pusqu yerindən,
Qoparır bu ələmi oxundan, mehvərindən.

Qoca fələk yüz yerdən yırtır öz xırqəsini,
Torpaq inci düzümlü ipini, riştəsini.

1485 Göylər enirkən yerə yerlər də qalxır göyə,
Alt-üst olur kainat, tamam dönür heçliyə.

İnsan adlı bələdan xilas olur göylə yer,
Hər ikisi insanın tozundan təmizlənilir.

Göylər insan işilə bir də uğraşmayacaq,
Yerlər insan məkrindən tamam uzaqlaşır, bax!

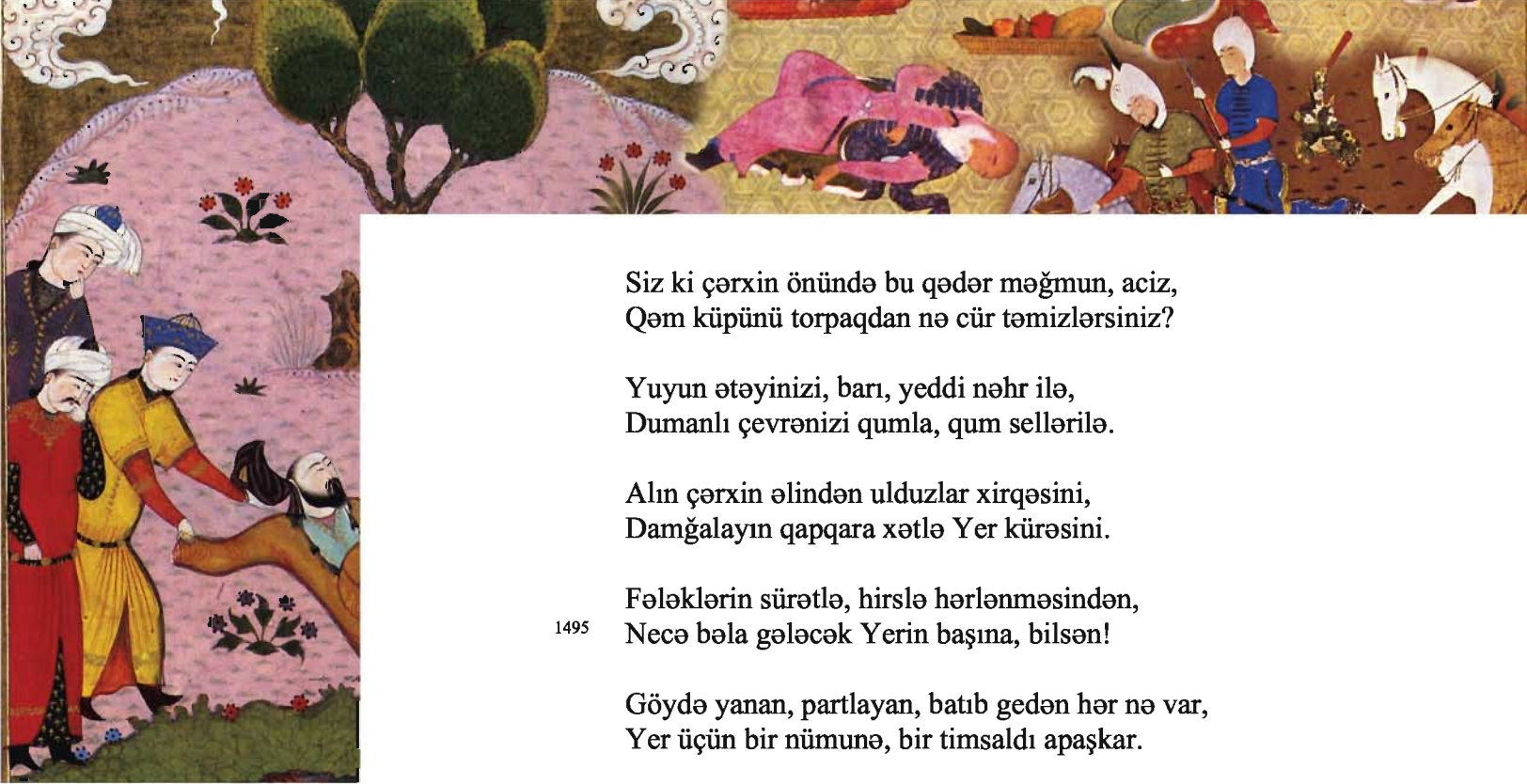
Ulduzlar xəcalətli, ulduzlar ələk-vələk,
Bircə ovuc torpağa nə vaxtacan baş əyək?

Həlqələnilib, qıvrılıb, işi bitirib fələk,
Son qisməti son anda bir çimdik torpaq yemək.

1490 Ey dünyanın bağırını qan edən, fəğan edən,
Heç varmı səndən savay onu bunca incidən?

Qəm küpünün içinə bu torpaq necə doldu?
Ətrafının rəngi də matəm yaşılı oldu.

Siz ki çərxin önündə bu qədər məğmun, aciz,
Qəm küpünü torpaqdan nə cür təmizlərsiniz?

Yuyun ətəyinizi, barı, yeddi nəhr ilə,
Dumanlı çevrənizi qumla, qum sellərilə.

Alın çərxin əlindən ulduzlar xirqəsini,
Damğalayın qapqara xətlə Yer kürəsini.

1495 Fələklərin sürətlə, hirsə hərlənməsindən,
Necə bəla gələcək Yerin başına, bilsən!

Göydə yanan, partlayan, batıb gedən hər nə var,
Yer üçün bir nümunə, bir timsaldı apaşkar.

Partlayıb dağılan baş, görün, necə məhv olur,
Yer kürəsi eləcə kültək göyə sovrulur.

Bu mişk rəngli sədəf – göy bizə düşməni imiş, ah!
Gözləri ulduz-ulduz, özü yırtıcı timsah.

Yox, bu dənizdən çıxan dürrün sədəfi deyil,
Mərifət mədəninin daş-qaş da deyil, bil.

1500 O sədəfin sirrini kim bilsə, beyni donar,
Zümrüd görmüş ilantək kor olar, gözsüz qalar.

O sədəfdə nə işıq, nə göz nuru ara, göz,
Min-min gözü olsa da, heç biri heç nə görməz.

Bilirəm, bəyənmirsən ölümün haqq yolunu,
Özgələrin gözüylə çünki görmüsən onu.

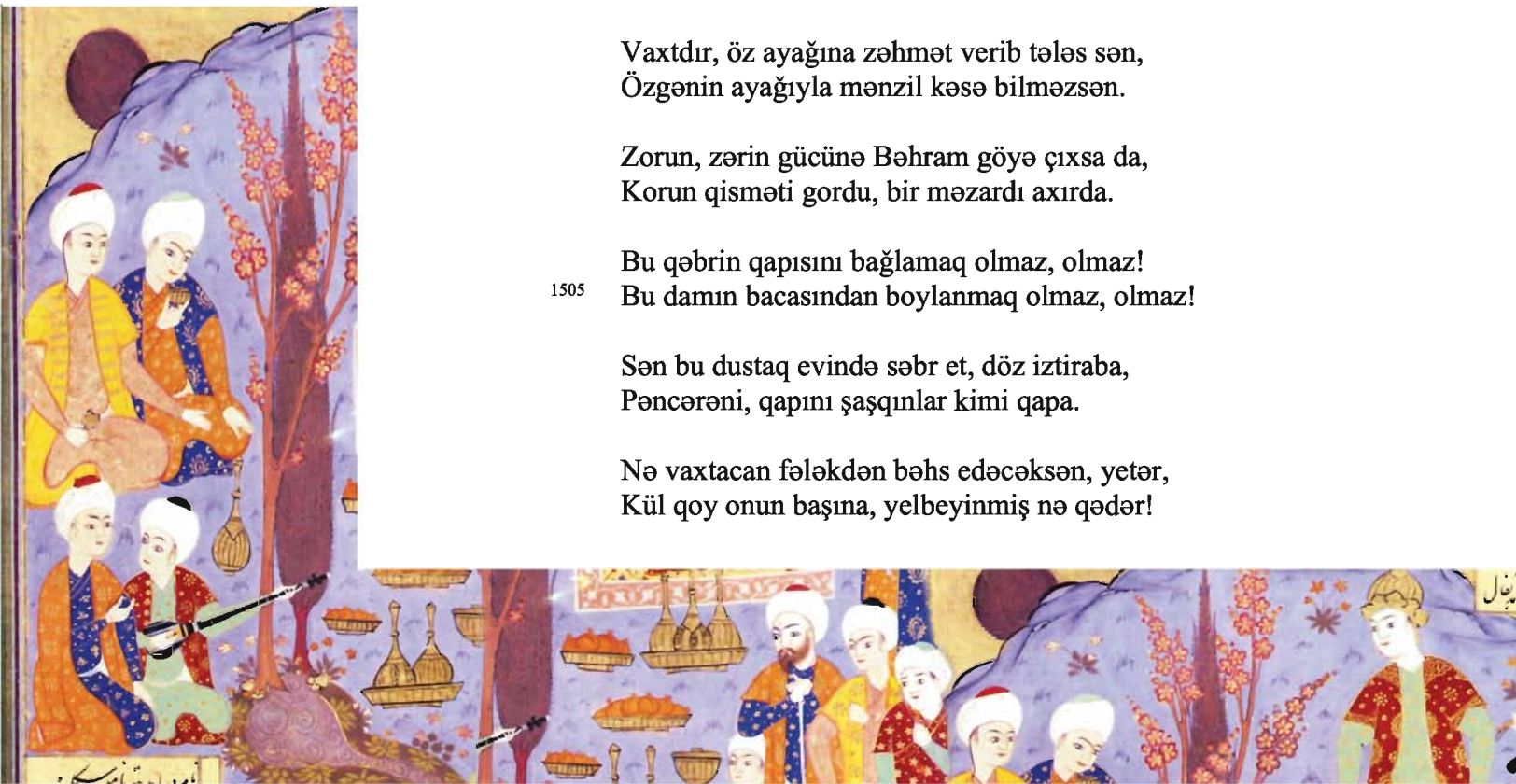
Vaxtdır, öz ayağına zəhmət verib tələs sən,
Özgənin ayağıyla mənzil kəsə bilməzsən.

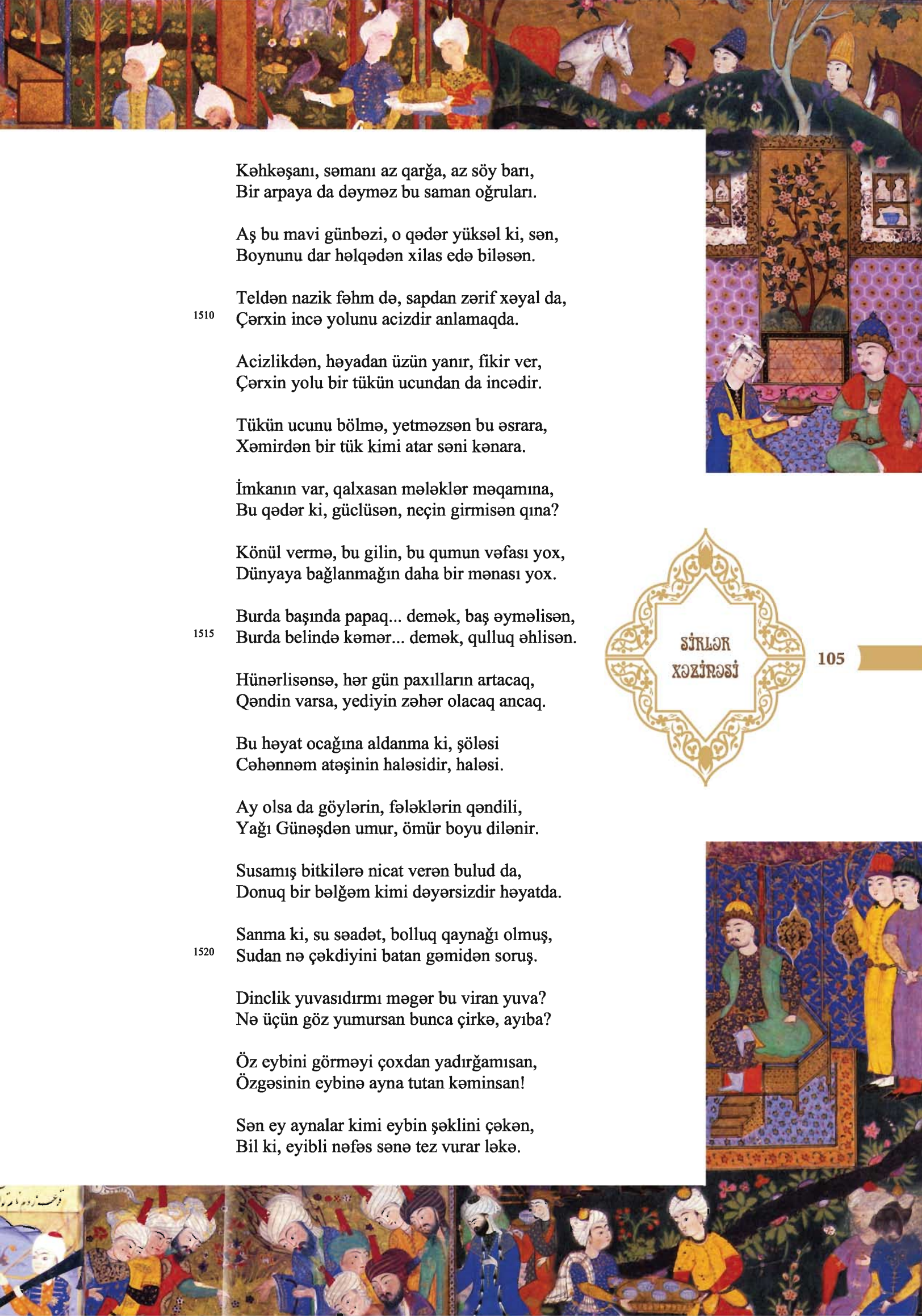
Zorun, zərin gücünə Bəhram göyə çıxsa da,
Korun qisməti gordu, bir məzardı axırda.

1505 Bu qəbrin qapısını bağlamaq olmaz, olmaz!
Bu damın bacasından boylanmaq olmaz, olmaz!

Sən bu dustaq evində səbr et, döz iztiraba,
Pəncərəni, qapını şaşqınlar kimi qapa.

Nə vaxtacan fələkdən bəhs edəcəksən, yetər,
Kül qoy onun başına, yelbeyinmiş nə qədər!

Kəhkəşanı, səmanı az qarğa, az söy barı,
Bir arpaya da dəyməz bu saman oğurları.

Aş bu mavi günbəzi, o qədər yüksəl ki, sən,
Boynunu dar həlqədən xilas edə biləsən.

1510 Teldən nazik fəhm də, sapdan zərif xəyal da,
Çərxin incə yolunu acizdir anlamaqda.

Acizlikdən, həyadan üzün yanır, fikir ver,
Çərxin yolu bir tükün ucundan da incədir.

Tükün ucunu bölmə, yetməzsən bu əsrara,
Xəmərdən bir tük kimi atar səni kənara.

İmkanın var, qalxasan mələklər məqamına,
Bu qədər ki, güclüsən, neçin girmisən qına?

Könül vermə, bu gilin, bu qumun vəfası yox,
Dünyaya bağlanmağın daha bir mənası yox.

1515 Burda başında papaq... demək, baş əyməlisən,
Burda belində kəmə... demək, qulluq əhlisən.

Hünərlisənsə, hər gün paxılların artacaq,
Qəndin varsa, yediyn zəhər olacaq ancaq.

Bu həyat ocağına aldanma ki, şöləsi
Cəhənnəm atəşinin haləsidir, haləsi.

Ay olsa da göylərin, fələklərin qəndili,
Yağı Günəşdən umur, ömür boyu dilənir.

Susamış bitkilərə nicat verən bulud da,
Donuq bir bəlgəm kimi dəyərsizdir həyatda.

1520 Sanma ki, su səadət, bolluq qaynağı olmuş,
Sudan nə çəkdiyini batan gəmidən soruş.

Dinlik yuvasıdır mı mægər bu viran yuva?
Nə üçün göz yumursan bunca çirkə, ayıba?

Öz eybini görməyi çoxdan yadırgamısan,
Özgəsinin eybinə ayna tutan kəminsən!

Sən ey aynalar kimi eybin şəklini çəkən,
Bil ki, eyibli nəfəs sənə tez vurur ləkə.

Ya hünəri tərklə, cibindən çıxarıb at.
Ya öz eyblərinin aynasını qırıb at.

1525 Özgəsinin eybinə göz yum, əgər gözün var.
Qüsuru kənarda yox, əvvəl özündə axtar.

Hər kəsdə hünər də var, eyib də var, bil ki, sən
Hünərli olacaqsan, eybləri görməsən.

Qaranlıqda görməyə lampa gerəkdir sənə,
Gündüz qara qarğa da dərhal dəyər gözünə.

Güllər kimi əlvandır tovsun qanadları,
Ayağının eybini başına qaxma barı.

Qarğanın əyni, başı qapqaradır, gözü ağ.
Gözün varsa görə bil, ağı qaradan qabaq.

İSA PEYĞƏMBƏRİN HEKAYƏTİ

1530 İsanın ayaqları yol açıb dünyalara,
Gəlib çıxmışdı bir gün balaca bir bazara.

Gördü bir çoban iti, canavar kimi nəhəng,
Yol üstündə uzanmış cansız, nəfəssiz köpək.

Dörd yanını bürümüş adamlar qatar-qatar,
Leş yeyən quzğun kimi başına toplaşılar.

Biri dedi: “Çatladar beynimizi bu cəmdək,
Yanan çırağ küləkdən uzaq gərək, gen gərək!”

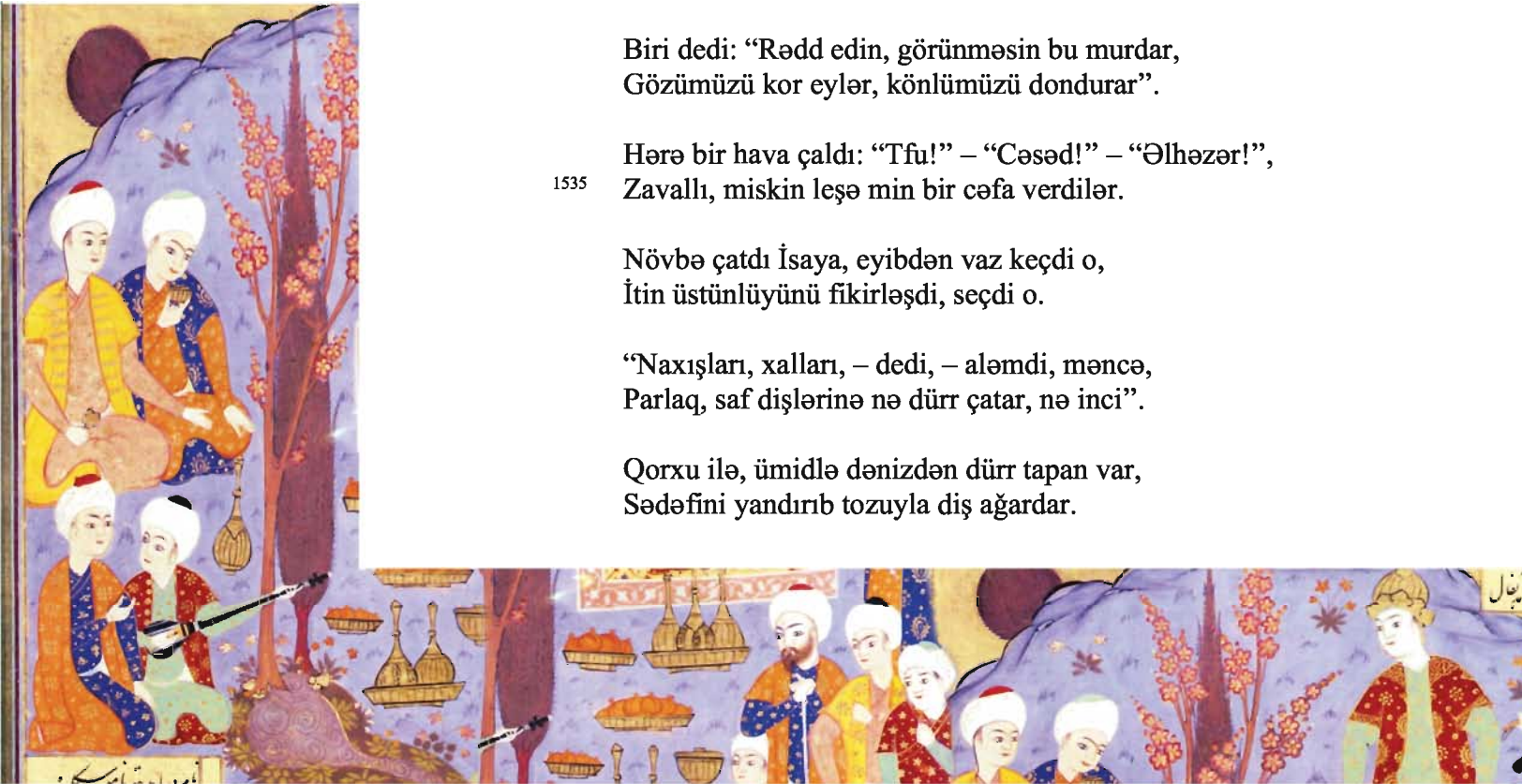
Biri dedi: “Rədd edin, görünməsin bu murdar,
Gözümüzü kor eylər, könlümüzü dondurar”.

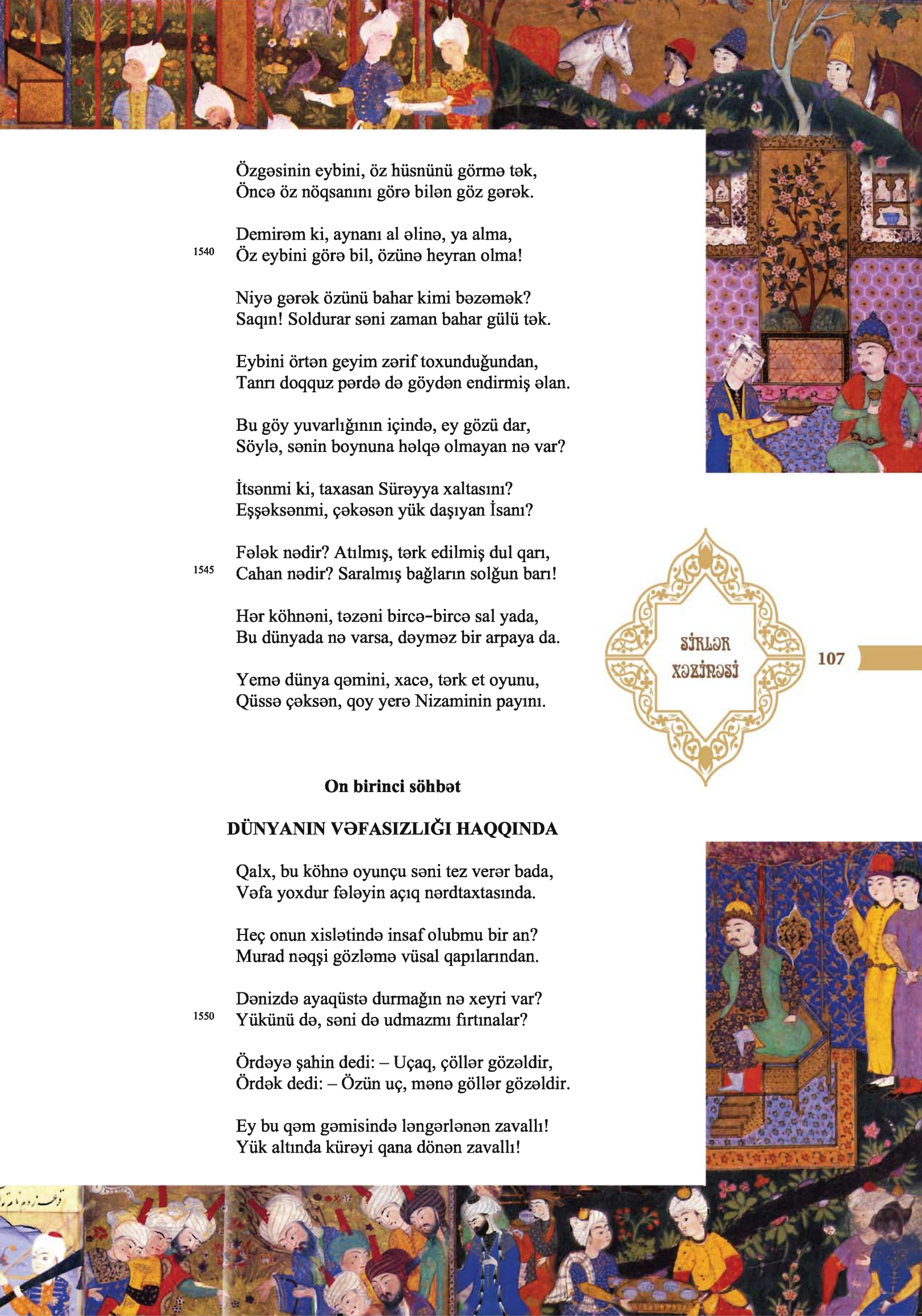
1535 Hərə bir hava çaldı: “Tfu!” – “Cəsəd!” – “Əlhəzər!”,
Zavallı, miskin leşə min bir cəfa verdilər.

Növbə çatdı İsayə, eyibdən vaz keçdi o,
İtin üstünlüyünü fikirləşdi, seçdi o.

“Naxışları, xalları, – dedi, – aləmdi, məncə,
Parlaq, saf dişlərinə nə dürr çatar, nə inci”.

Qorxu ilə, ümidlə dənizdən dürr tapan var,
Sədəfini yandırıb tozuyla diş ağardar.

Özgəsinin eybini, öz hüsnünü görmə tək,
Öncə öz nöqsanını görə bilən göz gərək.

1540 Demirəm ki, aynanı al əlinə, ya alma,
Öz eybini görə bil, özünə heyran olma!

Niyə gərək özünü bahar kimi bəzəmək?
Saqın! Soldurar səni zaman bahar gülü tək.

Eybini örtən geyim zərif toxunduğundan,
Tanrı doqquz pərdə də göydən endirmiş əlan.

Bu göy yuvarlığının içində, ey gözü dar,
Söylə, sənin boynuna həlqə olmayan nə var?

İtsənmi ki, taxasan Sürəyya xaltasını?
Eşşəksənmi, çəkəsən yük daşıyan İsanı?

1545 Fələk nədir? Atılmış, tərک edilmiş dul qarı,
Cahan nədir? Saralmış bağların solğun barı!

Hər köhnəni, təzəni bircə-bircə sal yada,
Bu dünyada nə varsa, dəyməz bir arpaya da.

Yemə dünya qəmini, xacə, tərک et oyunu,
Qüssə çəksən, qoy yerə Nizaminin payını.

On birinci söhbət

DÜNYANIN VƏFASIZLIĞI HAQQINDA

Qalx, bu köhnə oyunçu səni tez verər bada,
Vəfa yoxdur fələyin açıq nərđtaxtasında.

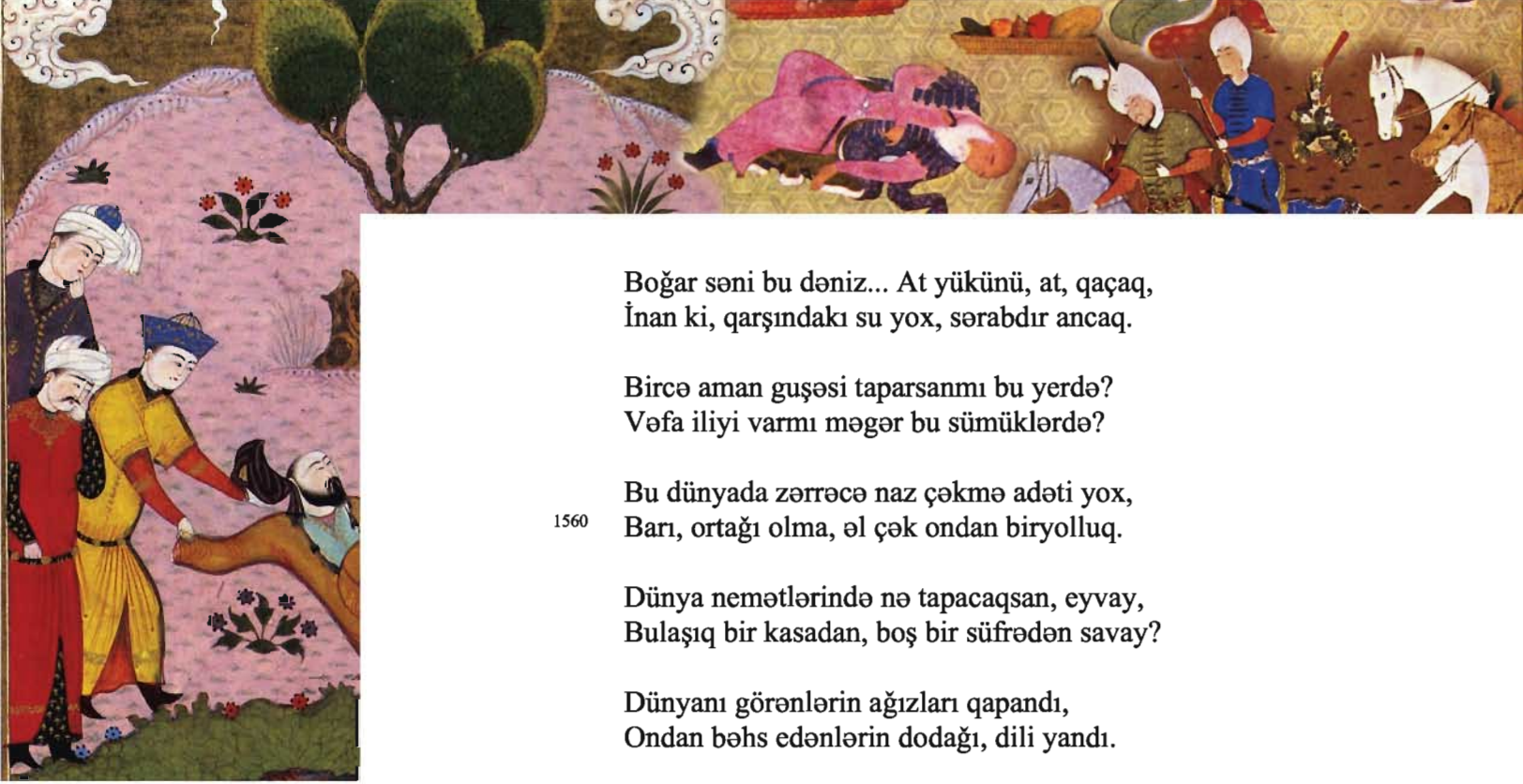
Həç onun xislətində insaf olubmu bir an?
Murad nəqşi gözləmə vüsal qapılarından.

1550 Dənizdə ayaqüstə durmağın nə xeyri var?
Yükünü də, səni də udmazmı fırtınalar?

Ördəyə şahin dedi: – Uçaq, çöllər gözəldir,
Ördək dedi: – Özün uç, mənə göllər gözəldir.

Ey bu qəm gəmisində ləngərlənən zavallı!
Yük altında kürəyi qana dönən zavallı!

Boğar səni bu dəniz... At yükünü, at, qaçaq,
İnan ki, qarşındakı su yox, sərabdır ancaq.

Bircə aman guşəsi taparsanmı bu yerdə?
Vəfa iliyi varmı məgər bu sümüklərdə?

1560 Bu dünyada zərrəcə naz çəkmə adəti yox,
Barı, ortağı olma, əl çək ondan biryolluq.

Dünya nemətlərində nə tapacaqsan, eyvay,
Bulaşığı bir kasadan, boş bir süfrədən savay?

Dünyanı görənlərin ağızları qapandı,
Ondan bəhs edənlərin dodağı, dili yandı.

Karvanında nəyi var, bir-iki zəngdən savay?
Boşqabında nə gördün, ölgün milçəkdən savay?

Bu kasadan bir barmaq yeyənin qafa tası,
Zamanın barmağında oldu üzük halqası.

1560 Görən yox bu cahanda bircə savab iş hələ,
Yuxuları qat-qarış, fikirləri – tor, tələ.

Çəkil, qoy heçlik evi olsun xəlvəti guşən,
Çəkil, tamam uzaqlaş sən bu viranə kənddən.

Evsatan simsar kimi onu öyməkdə nə var?
Tərk et, evi bürüsün qoy tüstülər, dumanlar.

Bu dünyanı öpməkdə, qucmaqda məqsədin nə?
Sənmi doğmusan onu, hey qaçırısan üstünə?

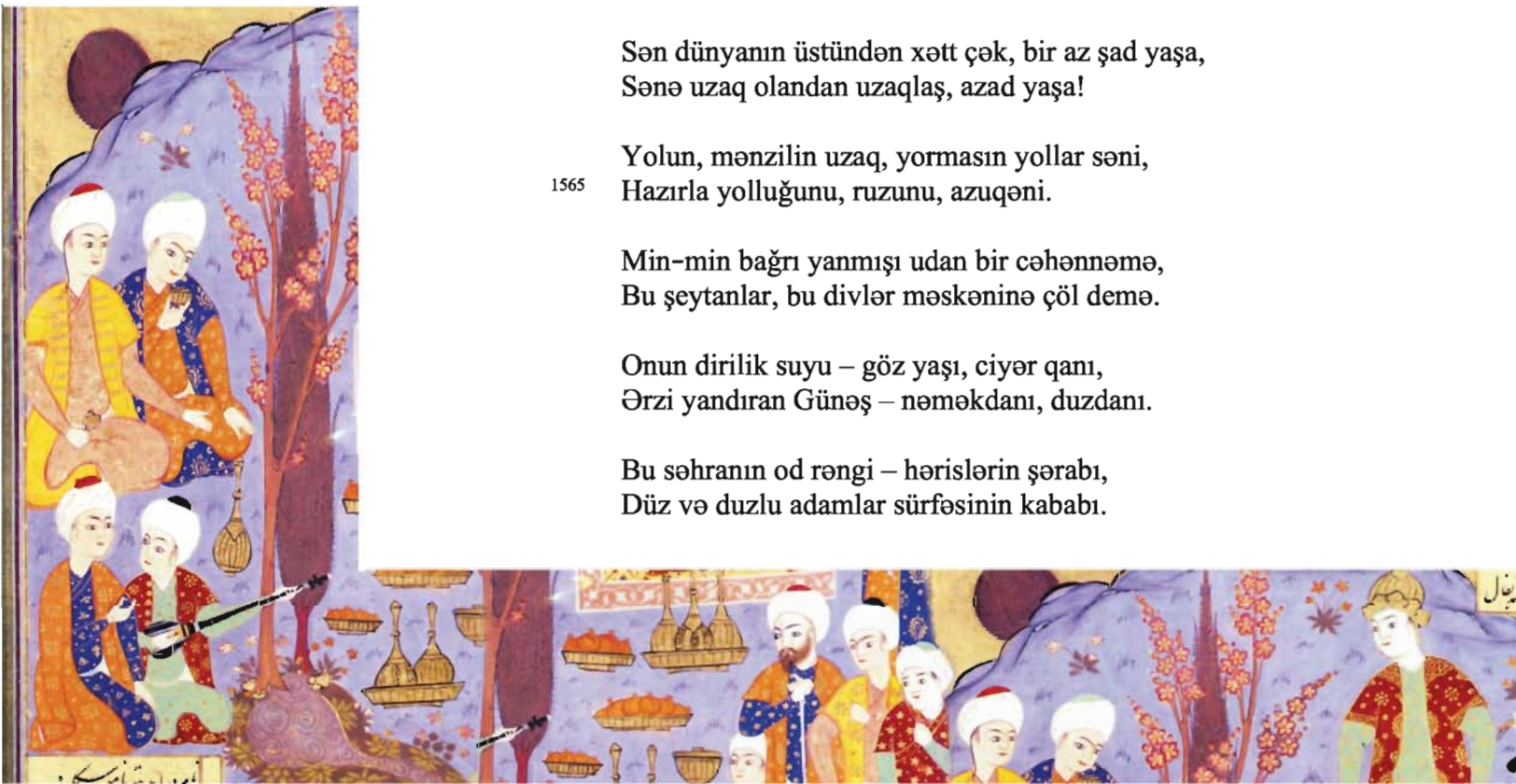
Sən dünyanın üstündən xətt çək, bir az şad yaşa,
Sənə uzaq olandan uzaqlaş, azad yaşa!

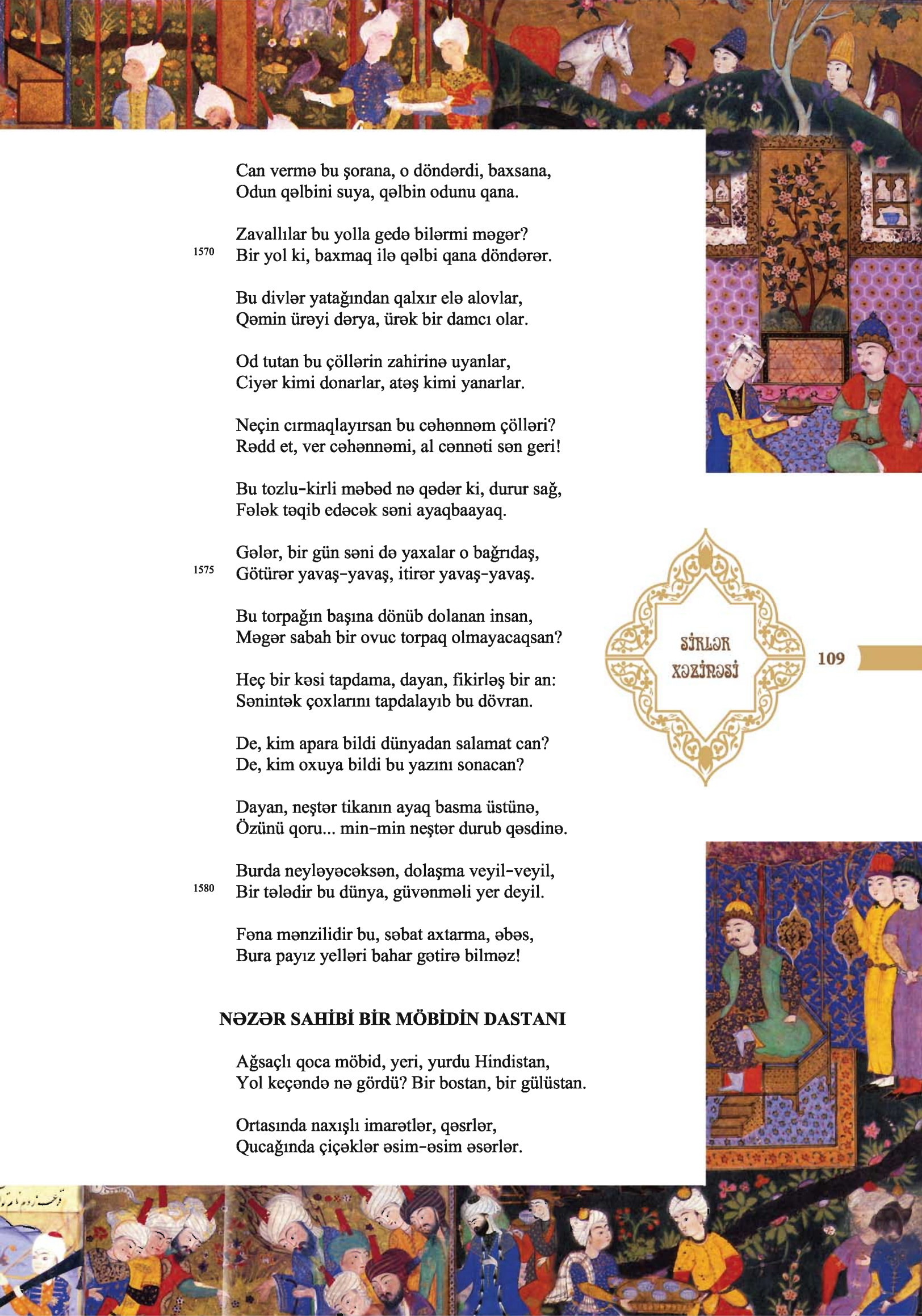
1565 Yolun, mənzilin uzaq, yormasın yollar səni,
Hazırla yolluğunu, ruzunu, azuqəni.

MİN-MİN BAĞRI YANMIŞI UDAN BİR CƏHƏNNƏMƏ,
Bu şeytanlar, bu divlər məskəninə çöl demə.

Onun dirilik suyu – göz yaşsı, ciyər qanı,
Ərzi yandıran Günəş – nəməkdanı, duzdanı.

Bu səhranın od rəngi – hərislərin şərabı,
Düz və duzlu adamlar süfrəsinin kababı.

Can vermə bu şorana, o döndərdi, baxsana,
Oduq qəlbini suya, qəlbini odunu qana.

1570 Zavallılar bu yolla gedə bilərmə məgər?
Bir yol ki, baxmaq ilə qəlbini qana döndərər.

Bu divlər yatağından qalxır elə alovlar,
Qəmin ürəyi dərya, ürək bir damcı olar.

Od tutan bu çöllərin zahirinə uyanlar,
Ciyər kimi donarlar, atəş kimi yanarlar.

Neçin cırmaqlayırsan bu cəhənnəm çölləri?
Rədd et, ver cəhənnəmi, al cənnəti sən geri!

Bu tozlu-kirli məbəddə nə qədər ki, durur sağ,
Fələk təqib edəcək səni ayaqbaayaq.

1575 Gələr, bir gün səni də yaxalar o bağrıdaş,
Götürər yavaş-yavaş, itirər yavaş-yavaş.

Bu torpağın başına dönüb dolanan insan,
Məgər sabah bir ovuc torpaq olmayacaqsan?

Heç bir kəsi tapdama, dayan, fikirləş bir an:
Sənintək çoxlarını tapdalayıb bu dövran.

De, kim apara bildi dünyadan salamat can?
De, kim oxuya bildi bu yazını sonacan?

Dayan, neştər tikanın ayaq basma üstünə,
Özünü qoru... min-min neştər durub qəsdinə.

1580 Burda neyləyəcəksən, dolaşma veyil-veyil,
Bir tələdir bu dünya, güvənməli yer deyil.

Fəna mənzilidir bu, səbat axtarma, əbəs,
Bura payız yelləri bahar gətirə bilməz!

NƏZƏR SAHİBİ BİR MÖBİDİN DASTANI

Ağsaçlı qoca möbid, yeri, yurdu Hindistan,
Yol keçəndə nə gördü? Bir bostan, bir gülüstan.

Ortasında naxışlı imarətlər, qəsrlər,
Qucağında çiçəklər əsim-əsim əsərlər.

Fələk kimi qan tökən qönçələr beli bağlı,
Az ömürlü lalənin başından çıxıb ağlı.

1585 Fəvvarədir çəməninin tər süsəni, laləsi.
İncə boylu qamışlar – qənd, şəkər piyaləsi.

Öz oxuyla yaralı güllər qalxana bənzər,
Canının qorxusundan əsir salxım söyüdlər.

Bənövşənin saçları öz boynuna bağ olmuş,
Nərgizin ətəkləri gümüş axçayla dolmuş.

Güllə qucaq-qucağa, nəfəs-nəfəsə lalə,
Biri yaqutla süslü, o biri incilərlə.

Yazıq hardan bilsin ki, bircə günlük ömrü var,
Sabahı düşünmədən bu gün olmuş bəxtiyar.

1590 O ağsaçlı ixtiyar seyrə daldı gülzarı,
Bir aydan sonra yenə burdan düşdü güzarı.

Hanı o güldən əsər, hanı bülbüldən əsər?
Burda qarğa qarıldar, burda saxsağan gəzər.

Cəhənnəm əvəz etmiş elə bil cənnət yeri,
Yəhudi məbədinə köçmüş qəsrin qeysəri.

Yaxşılıq elə bil ki, buxarlanıb yoxalmış,
Gül qomları yerində tikan qomları qalmış.

O xəzan bağçasında qoca ayaq saxladı,
Hər şeyə güldüsə də, öz bəxtinə ağladı.

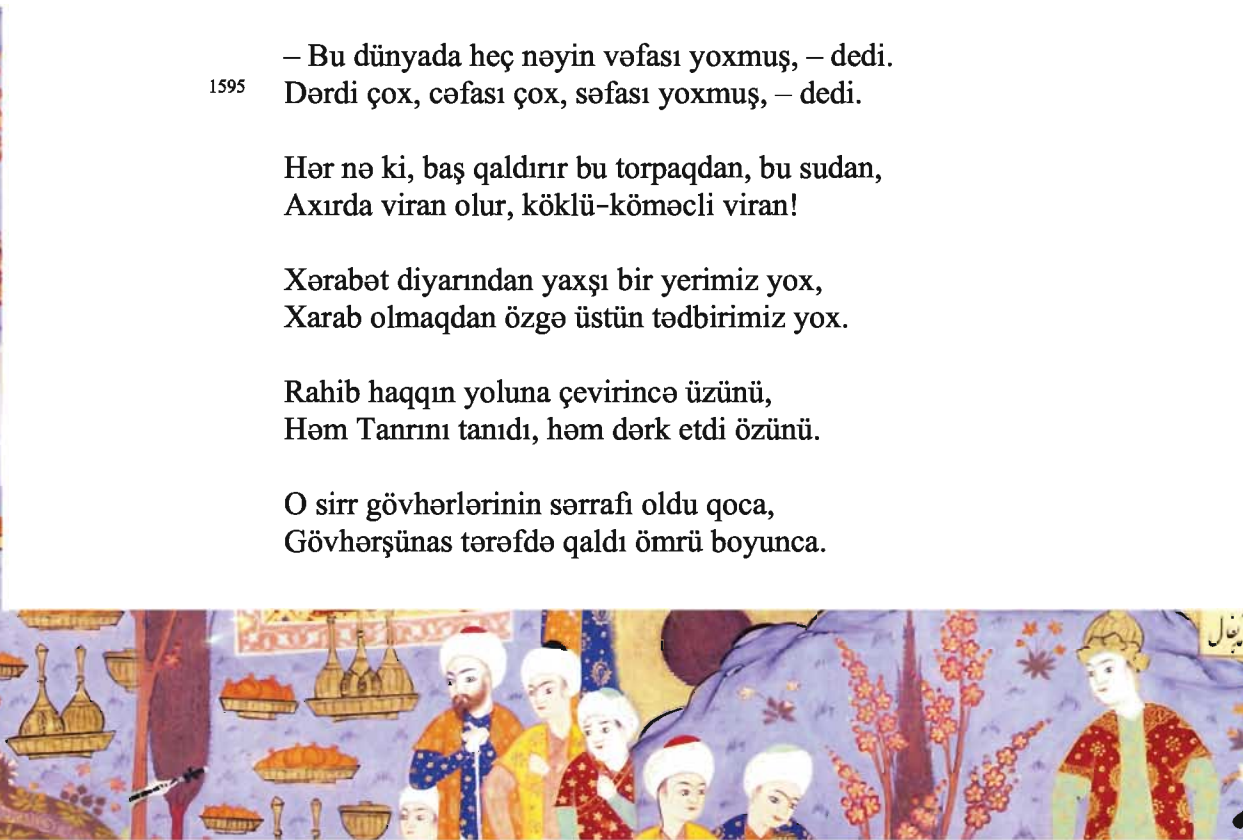
1595 – Bu dünyada heç nəyin vəfası yoxmuş, – dedi.
Dərdi çox, cəfası çox, səfası yoxmuş, – dedi.

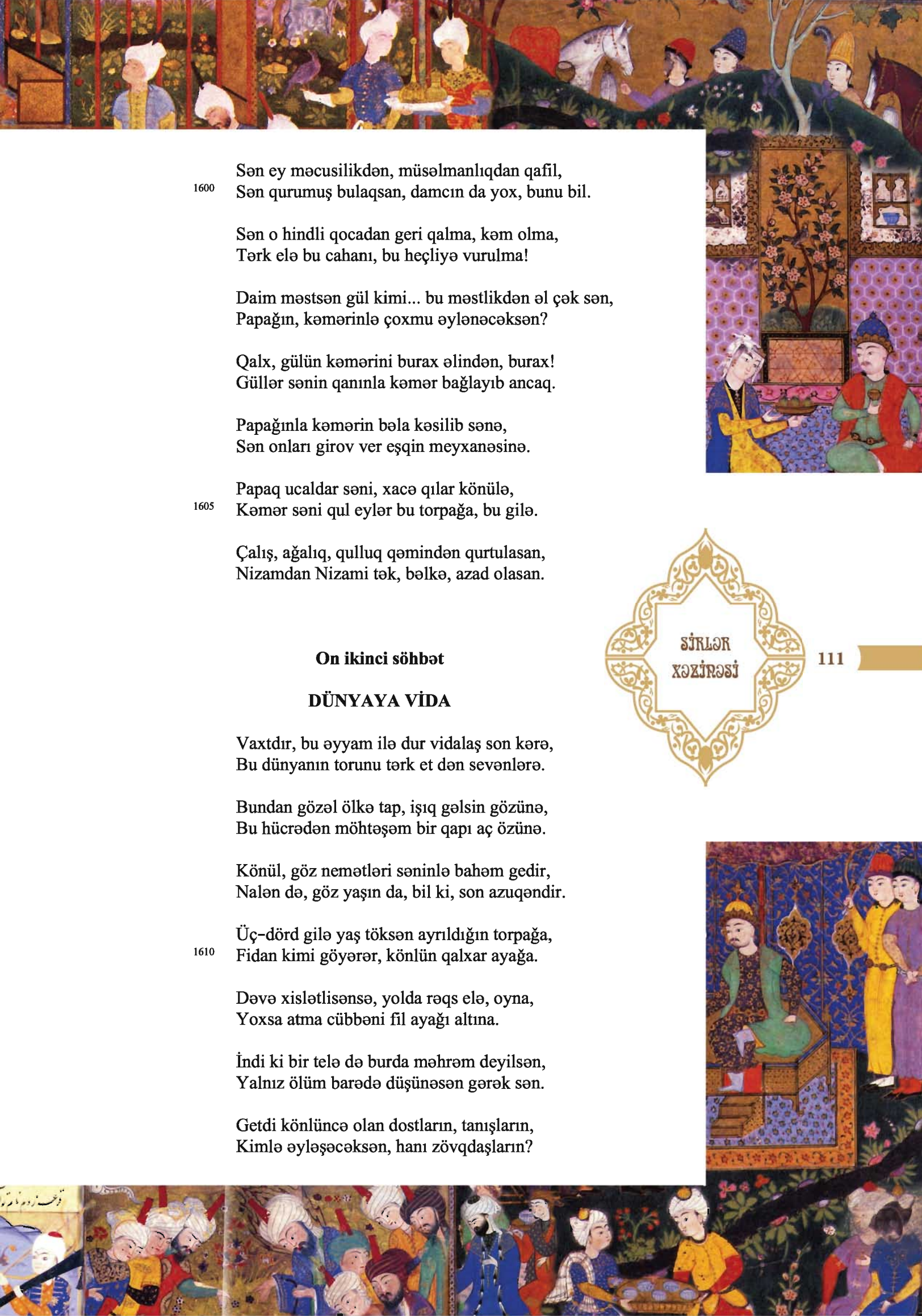
Hər nə ki, baş qaldırır bu torpaqdan, bu sudan,
Axırda viran olur, köklü-köməcli viran!

Xərabət diyarından yaxşı bir yerimiz yox,
Xarab olmaqdan özgə üstün tədbirimiz yox.

Rahib haqqın yoluna çevirincə üzünü,
Həm Tanrını tanıdı, həm dərk etdi özünü.

O sirr gövhərlərinin sərrafi oldu qoca,
Gövhərşünas tərəfdə qaldı ömrü boyunca.

1600 Sən ey məcusilikdən, müsəlmanlıqdan qafil,
Sən qurumuş bulaqsan, damcın da yox, bunu bil.

Sən o hindli qocadan geri qalma, kəm olma,
Türk elə bu cahanı, bu heçliyə vurulma!

Daim məstsən gül kimi... bu məstlikdən əl çək sən,
Papağın, kəmərinlə çoxmu əylənəcəksən?

Qalx, gülün kəmərinə burax əlindən, burax!
Güllər sən qanınla kəmər bağlayıb ancaq.

Papağımla kəmərin bəla kəsilib sənə,
Sən onları girov ver eşqin meyhanəsinə.

1605 Papaq ucaldar səni, xacə qılar könülə,
Kəmər səni qul eylər bu torpağa, bu gilə.

Çalış, ağalıq, qulluq qəmindən qurtulasan,
Nizamdan Nizami tək, bəlkə, azad olasan.

On ikinci söhbət

DÜNYAYA VİDA

Vaxtdır, bu əyyam ilə dur vidalaş son kərə,
Bu dünyanın torunu tərək et dən sevənlərə.

Bundan gözəl ölkə tap, işıq gəlsin gözünə,
Bu hücrədən möhtəşəm bir qapı aç özünə.

Könül, göz nemətləri sənənlə bahəm gedir,
Nalən də, göz yaşın da, bil ki, son azuqəndir.

1610 Üç-dörd gilə yaş töksən ayrıldığın torpağa,
Fidan kimi göyərər, könlün qalxar ayağa.

Dəvə xislətli sənə, yolda rəqs elə, oyna,
Yoxsa atma cübbəni fil ayağı altına.

İndi ki bir telə də burda məhrəm deyilsən,
Yalnız ölüm barədə düşünəsən gərək sən.

Getdi könlüncə olan dostların, tanışların,
Kimlə əyləşəcəksən, hanı zövqdaşların?

Gərçi hələ dünyada incə söhbət əhli var,
Kim səninlə qonuşar? Kim sənə həmdəm olar?

1615 Bu natəmiz torpaqda, ey pəhrizçi könüllər,
Təmiz su gəzməyiniz əbəs deyilmi məgər?

Var-yoxun dağılmamış, hicran gəlməmiş hələ,
Qazancını, pulunu dağıt, payla, bəxş elə.

At çiyindən yükünü, bir az asan get, asan,
Yükün yüngülləşərsə, mənzilə tez çatarsan.

Aradığın könülsə, qalx, göylərə baş çək sən!
Yoxsa yerdə, boş evdə axı neyləyəcəksən!

İndi ki sən düşmüşsən bu quyuya, bu tora,
Divarından deşik aç, ta çıxasan bayıra.

1620 “Mim” kimi həlqələnmiş bu dünya çevrəsini,
Parçalayıb atmasan, əldən buraxmaz səni.

Bu ulduzlu göylərin hədəf olma oxuna,
Bu çevrə sınırından çıx kənara, karıxma.

Çıxa bilsən gecənin, gündüzün cızığından,
Bu çevrə xəttini də keçə bilərsən, inan.

Ayaq basacağın yer möhkəm deyilsə əgər,
Heç bir işin dalınca getmə, çalışma hədər.

Hansı işə girişsən, hünər göstər, dada çat,
Geri qayıtmaq üçün sən mütləq bir lağım at.

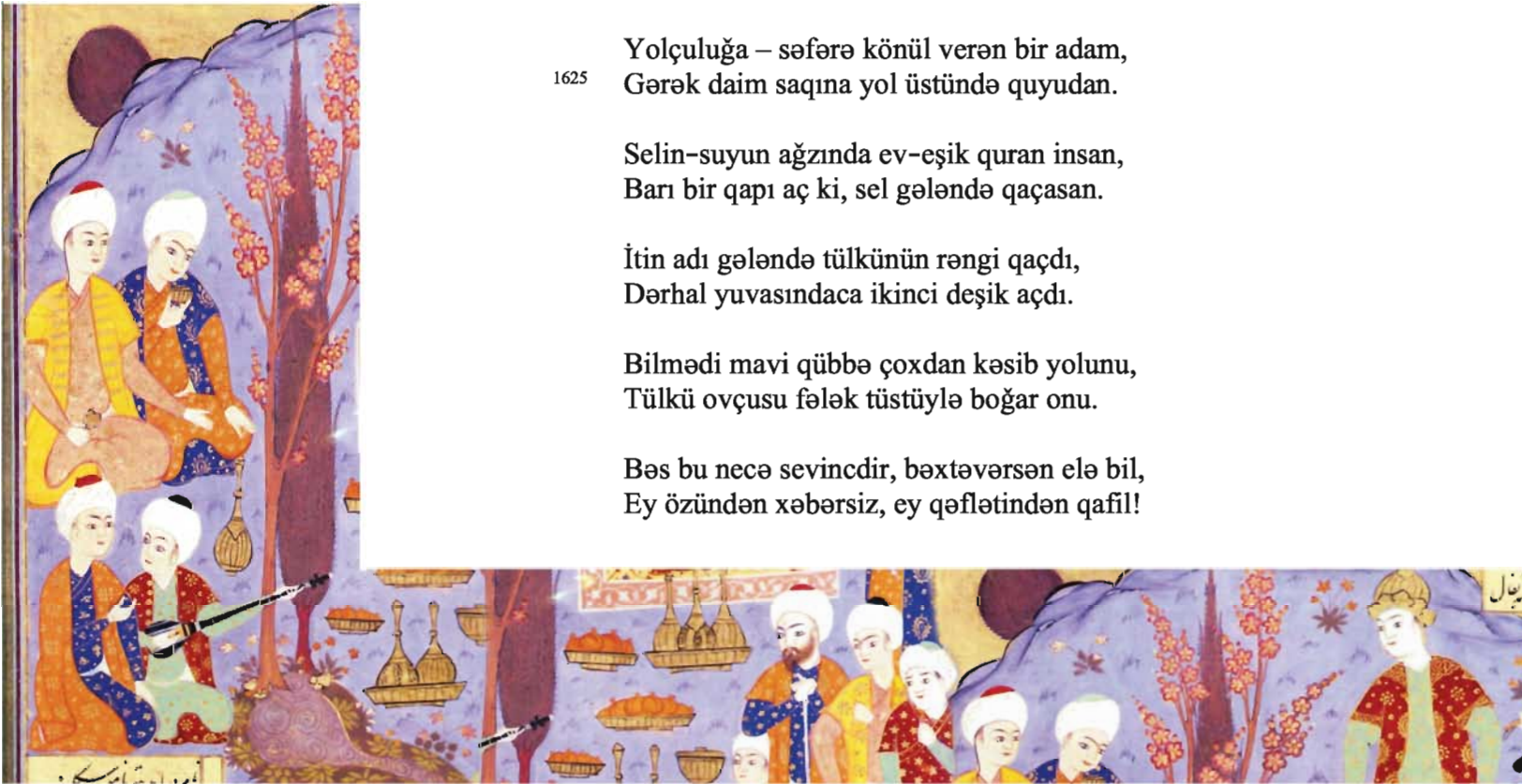
1625 Yolçuluğa – səfərə könül verən bir adam,
Gərək daim saqına yol üstündə quyudan.

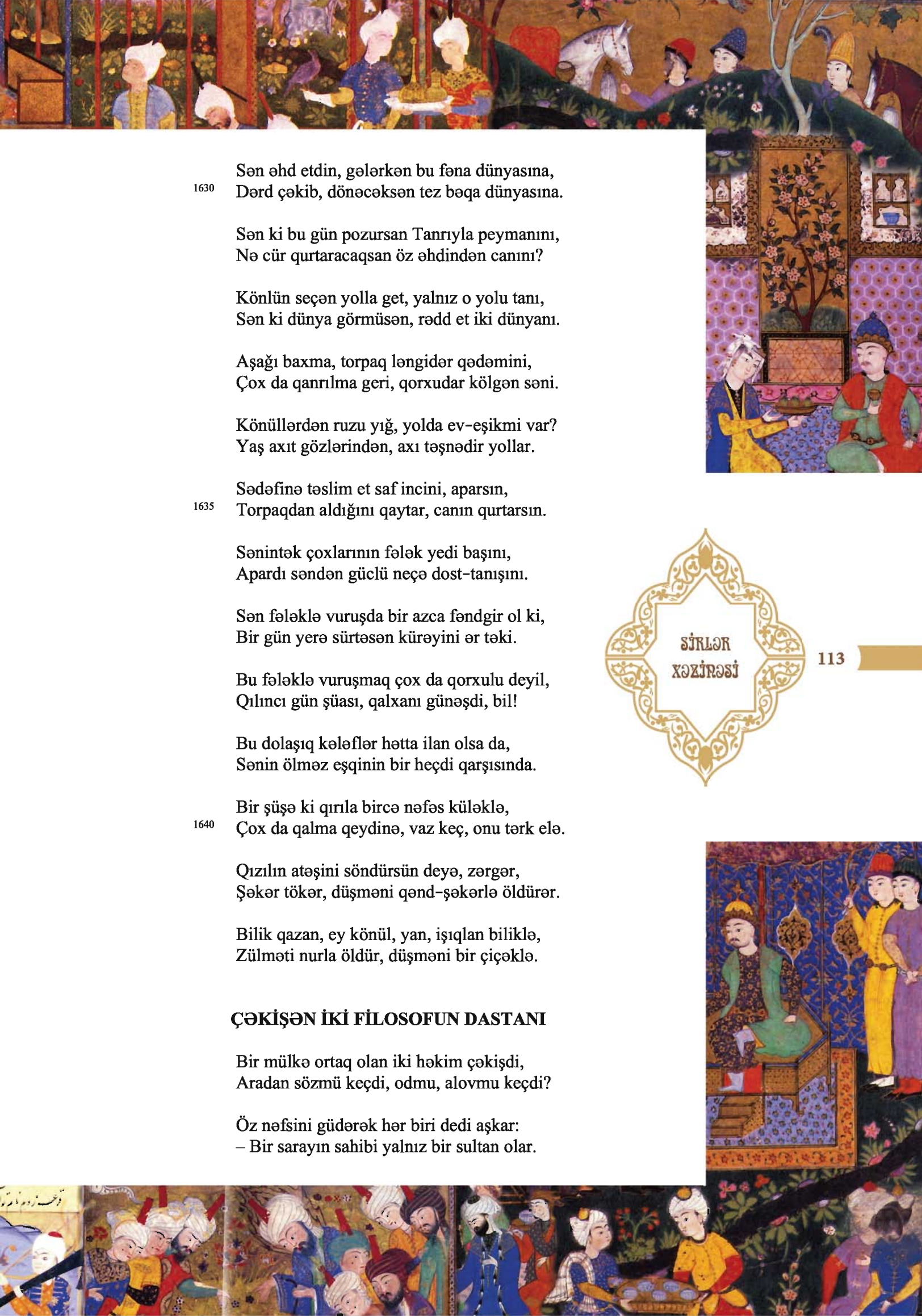
Selin-suyun ağzında ev-eşik quran insan,
Barı bir qapı aç ki, sel gələndə qaçasan.

İtin adı gələndə tülkünün rəngi qaçdı,
Dərhal yuvasındaca ikinci deşik açdı.

Bilmədi mavi qübbə çoxdan kəsib yolunu,
Tülkü ovçusu fələk tüstüylə boğar onu.

Bəs bu necə sevinçdir, bəxtəvərsən elə bil,
Ey özündən xəbərsiz, ey qəflətindən qafil!

1630 Sən əhd etdin, gələrkən bu fəna dünyasına,
Dərd çəkib, dönəcəksən tez bəqa dünyasına.

Sən ki bu gün pozursan Tanrıyla peymanını,
Nə cür qurtaracaqsan öz əhdindən canını?

Könlün seçən yolla get, yalnız o yolu tanı,
Sən ki dünya görmüsən, rədd et iki dünyanı.

Aşağı baxma, torpaq ləngidər qədəmini,
Çox da qanılma geri, qorxudar kölgən səni.

Könüllərdən ruzu yığ, yolda ev-eşikmi var?
Yaş axıt gözlərindən, axı təşnədir yollar.

1635 Sədəfinə təslim et saf incini, aparsın,
Torpaqdan aldığı qaytar, canın qurtarsın.

Sənintək çoxlarının fələk yedi başını,
Apardı səndən güclü neçə dost-tanışını.

Sən fələklə vuruşda bir azca fəndgir ol ki,
Bir gün yerə sürtəsən kürəyini ər tək.

Bu fələklə vuruşmaq çox da qorxulu deyil,
Qılıncı gün şüası, qalxanı günəşdi, bil!

Bu dolaşiq kələflər həтта ilan olsa da,
Sənin ölməz eşqinin bir heçdi qarşısında.

1640 Bir şüşə ki qırıla bircə nəfəs küləklə,
Çox da qalma qeydinə, vaz keç, onu tərək elə.

Qızılın atəşini söndürsün deyə, zərgər,
Şəkər tökər, düşməni qənd-şəkərlə öldürər.

Bilik qazan, ey könül, yan, işıqlan biliklə,
Zülməti nurla öldür, düşməni bir çiçəklə.

ÇƏKİŞƏN İKİ FİLOSOFUN DASTANI

Bir mülkə ortaq olan iki həkim çəkişdi,
Aradan sözmü keçdi, odmu, alovmu keçdi?

Öz nəfsini güdərək hər biri dedi aşkar:
– Bir sarayın sahibi yalnız bir sultan olar.

1645 Əgər haqq ikiləşsə, onu dinləməz heç kəs,
Bir bədənin üstündə iki baş ola bilməz.

Bir məclisin başçısı iki Cəmsid olarmı?
İki qılınc saxlayan bir qın dünyada varmı?

Hər iki filosofun ləngər vurdu qəzəbi,
Çalışdı, özü olsun imarətin sahibi.

Nifrətə çevrilincə qızmış təəssübləri,
Qərara gəldilər ki, boşaltsınlar evləri.

Bacaları suvayıb, gecə yola düşdülər,
Evi satmaq üstündə dilləşib, didişdilər.

1650 Bu işdən vaz keçdilər, seçdilər başqa bir fənd,
Bir-birinə verməyə şərbət düzəldək, şərbət.

Bacardıqca elmdə görək kim kimi ötür?
Kimin şərbətindəki zəhər daha güclüdür?

Kimin ağı üstünsə, bina qalsın qoy ona,
İki bədəndəki ruh qovuşsun da bir cana.

Birinci iddiaçı düşündü yaxşı-yaxşı,
Bir ağı düzəltdi ki, dəysə yandırar daşı.

Uzatdı rəqibinə: – Zəhər deyil, şərbətdir,
Qəlbə qanadlar verən meydır, nazlı nemətdir.

1655 Aslan ürəkli mərdin titrəmədi əlləri,
– Qənddir, baldır! – deyərək aldı içdi zəhəri.

Qorxmadı “Nuşiqiya”, çünki içmişdi öncə,
Zəhər dəyəcək yeri tiryəkləmişdi öncə.

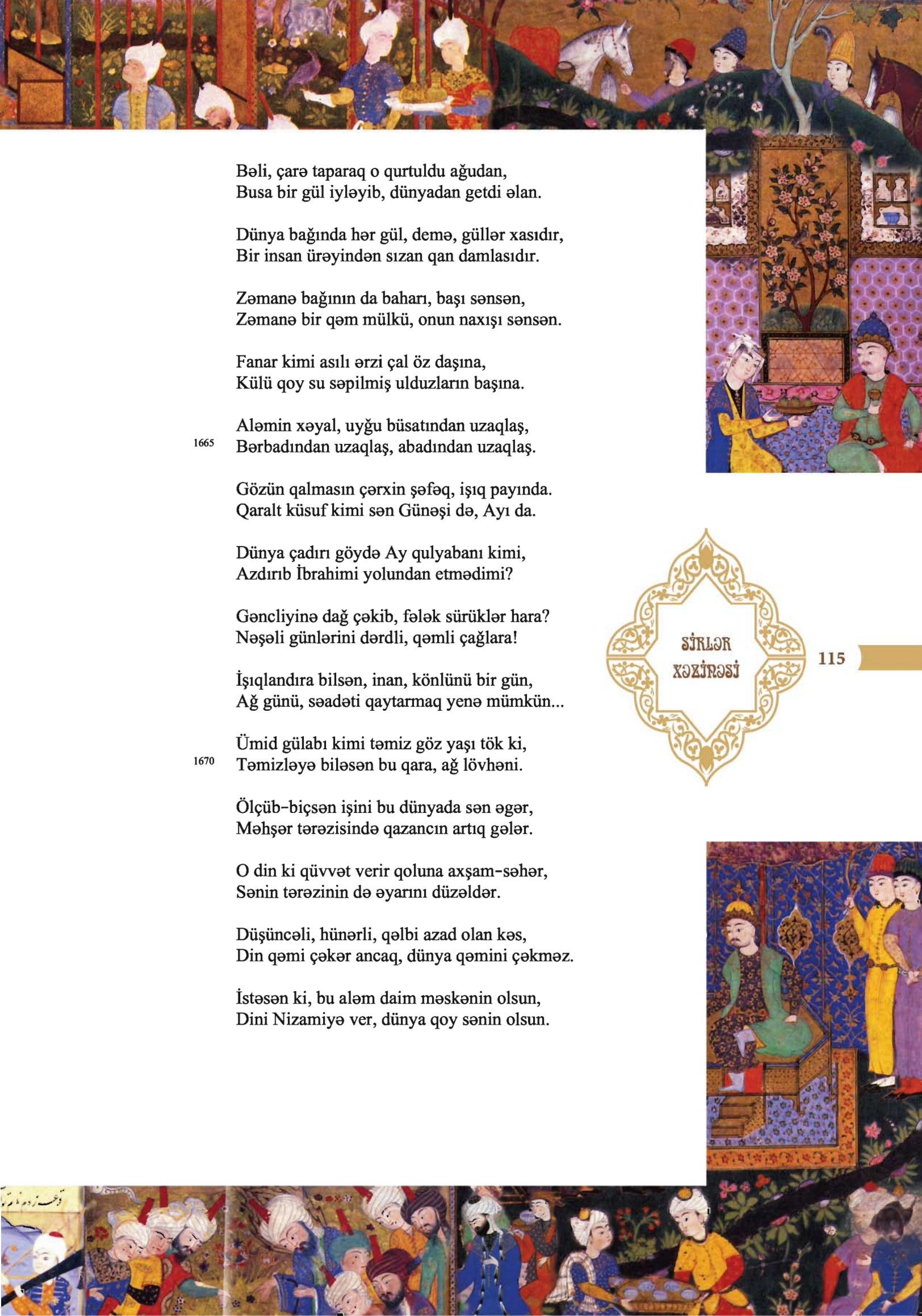
Pərvanə kimi yandı, yenidən qanadlandı,
Gəldiyi məclis yenə onu öz şamı sandı.

Yolüstdəki bağçadan bir qızılgül qopartdı,
Dərhal əfsun oxuyub, düşməninə uzatdı.

Gülü verdi ki, onu öldürsün asan, yüngül,
Rəqibin zəhərindən daha kəsərliydi gül.

1660 Düşmən əfsunlu gülü elə ki ələ aldı,
Qorxudan dizi əsdi, çökdü, bağı yarıldı.

Bəli, çarə taparaq o qurtuldu ağudan,
Busa bir gül iyləyib, dünyadan getdi əlan.

Dünya bağında hər gül, demə, güllər xasıdır,
Bir insan ürəyindən sızan qan damlasıdır.

Zəmanə bağının da baharı, başı sənsən,
Zəmanə bir qəm mülkü, onun naxışı sənsən.

Fanar kimi asılı ərzi çal öz daşına,
Külü qoy su səpilməmiş ulduzların başına.

1665 Aləmin xəyal, uyğu büsatından uzaqlaş,
Bərbadından uzaqlaş, abadından uzaqlaş.

Gözün qalmasın çərxin şəfəq, işıq payında.
Qaralt küsuf kimi sən Günəşi də, Ayı da.

Dünya çadırı göydə Ay qulyabanı kimi,
Azdırıb İbrahimi yolundan etmədimi?

Gəncliyinə dağ çəkib, fələk sürüklər hara?
Nəşəli günlərini dərdli, qəmli çağlara!

İşıqlandıra bilsən, inan, könlünü bir gün,
Ağ günü, səadəti qaytarmaq yenə mümkün...

1670 Ümid güləbi kimi təmiz göz yaşı tök ki,
Təmizləyə biləsən bu qara, ağ lövhəni.

Ölçüb-biçsən işini bu dünyada sən əgər,
Məhşər tərəzində qazancın artıq gələr.

O din ki qüvvət verir qoluna axşam-səhər,
Sənin tərəzinin də əyarını düzəldər.

Düşüncəli, hünərli, qəlbi azad olan kəs,
Din qəmi çəkər ancaq, dünya qəmini çəkməz.

İstəsən ki, bu aləm daim məskənin olsun,
Dini Nizamiyə ver, dünya qoy sənin olsun.

On üçüncü söhbət

DÜNYADAN ƏL ÜZMƏYƏ DAİR

1675 Ömür az, dünya qoca... uymuşuq ahənginə,
Aldanma bu köhnənin tazələnən rənginə.

Dəliqanlı görünən bu Pirin əlindəki,
Əslində, bir atəşdir, tutub qızılgül tək.

Məbadə aldanasan, çeşməsinə ilğım san,
Qibleşi xaçdı, qorx ki, uyub namaz qılasan.

Bu qədər güldən sənə çatmaz bircə tikan da,
Çöp də aparmaq olmur, dağlar qədər yığsan da.

Yalnız gəldiyin yerdən, evdən gətirdiyini,
Apara biləcəksən, başqa heç bir şeyini.

1680 Qiyamət dənizindən kimlər yaxa qurtarar?
Yalnız yükü dənizə atıb çılpaq qalanlar!

Fərqi yoxdur, ya payla, ya da yığ sərvətləri,
Sənə hər nə veribsə, alacaq dünya geri.

Aləm əzəldən bəri alver evinə bənzər:
O dünyanı alırlar, bu dünyanı verirlər.

Barama qurdu kimi biri hazırlar ipək,
Biri həmin ipəyi kəsib yeyər güvətək.

Şam kimi saç yığdığın cəfəri qızılları,
Şam kimi öz nurunla işıqlanasan barı.

1685 Söküb tök bədənini – doqquz dəlikli bütü,
Altı başlı altunu doğra, dağıt büsbütün.

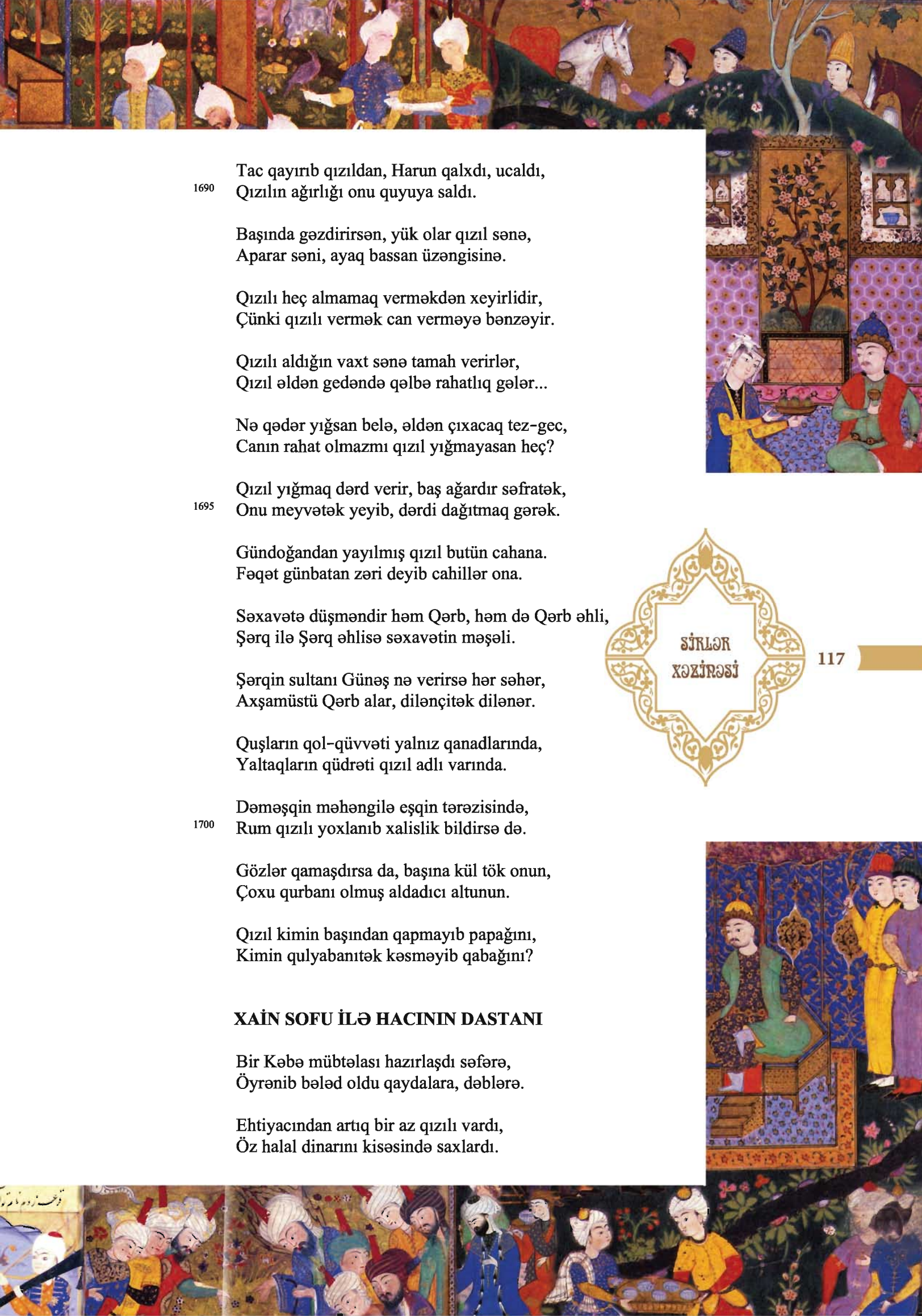
Sal ayağın altına, qızıl alma əlinə,
Qızıl qulu, bütperəst deməsinlər qoy sənə.

Bir zərin ki olmaya məqsəd, amal sikkəsi,
Zər deyil, zərnixdir o, yox dəyəri-dəyməzi.

İndi ki bənd olmusan qızıl parıltısına,
Get, tovuz quşu bəslə, yüz rəng göstərir sana.

Yalnız dəmir gücünə sikkələnir qızıl, zər,
Dəmirçilər hünərdə şahdan əskikdir məgər?

1690 Tac qayırib qızıldan, Harun qalxdı, ucaldı,
Qızılın ağırlığı onu quyuya saldı.

Başında gəzdirirsən, yük olar qızıl sənə,
Aparar səni, ayaq bassan üzəngisinə.

Qızılı heç almamaq verməkdən xeyirlidir,
Çünki qızılı vermək can verməyə bənzəyir.

Qızılı aldığı vaxt sənə tamah verirlər,
Qızıl əldən gedəndə qəlbə rahatlıq gələr...

Nə qədər yığsan belə, əldən çıxacaq tez-gec,
Canın rahat olmazmı qızıl yığmayasan heç?

1695 Qızıl yığmaq dərd verir, baş ağardır səfratək,
Onu meyvətək yeyib, dərdi dağıtmaq gərək.

Gündoğandan yayılmış qızıl bütün cahana.
Fəqət günbatan zəri deyib cahillər ona.

Səxavətə düşməndir həm Qərb, həm də Qərb əhli,
Şərqlə Şərqlə əhlisə səxavətin məşəli.

Şərqlin sultanı Günəş nə verirsə hər səhər,
Axşamüstü Qərb alar, dilənçitək dilənər.

Quşların qol-qüvvəti yalnız qanadlarında,
Yaltaqların qüdrəti qızıl adlı varında.

1700 Dəməşqin məhəngilə eşqin tərəzində,
Rum qızılı yoxlanıb xalislik bildirə də.

Gözlər qamaşdırsa da, başına kül tök onun,
Çoxu qurbanı olmuş aldadıcı altunun.

Qızıl kimin başından qapmayıb papağını,
Kimin qulyabanitək kəsməyib qabağını?

XAIN SOFU İLƏ HACININ DASTANI

Bir Kəbə mübtəlası hazırlaşdı səfərə,
Öyrənib beləd oldu qaydalara, dəblərə.

Ehtiyacından artıq bir az qızılı vardı,
Öz halal dinarını kisəsində saxlardı.

1705

Düşündü: filan sofü əl çəkibdir dünyadan,
Tanrı bəndəsidir o, azdır bu cür düz adam.

Ürəyimə damıb ki, dəyanət də ondadır,
Qoy verim zəri, deyim: əmanət də ondadır.

Bu niyyətlə sofuya o baş çəkdi bir gecə,
Kisəsini əmanət verdi ona gizlicə.

– Yaxşı saxla bu sirri, – tapşırıldı dönə-dönə,
Qayıdaram, kisəni yenə verərsən mənə.

Xacə səfərə çıxdı, düşdü yolun ağına,
Şeyx də sərin qızılı basdı yanan bağına.

1710

Titrəyirdi ürəyi neçə illərdən bəri,
Bu qızılın sapsarı şöləsindən ötəri.

– İşlərimi bununla düzəldərəm! – söylədi,
Yolunu gözlədiyim xəzinəm əlimdədi.

Tanrının mənə bir az gec verdiyi neməti,
Gərək tez ötürüm ki, qaçırmayım fürsəti.

Kisənin boğazından ilgəyi açdı sofü,
Neçə gecə kef çəkib, şadlıqdan uçdu sofü.

Yaxasına keçirdi qızıl dolu kisəni,
– Göbəyimin üstündə görüm, – dedi, – qoy səni.

1715

Cingildətdi pulları, bu səsdən xumar oldu,
Gözəllərin saçları boynunda zünnar oldu.

Heyhat, parçalanınca şeyxin dərviş xirqəsi,
Zövqün yerini tutdu günah, qəm düşüncəsi.

Sofü elə yedi ki, əlinə düşən ovu,
Çırağı da bir gilə yağın möhtacı oldu.

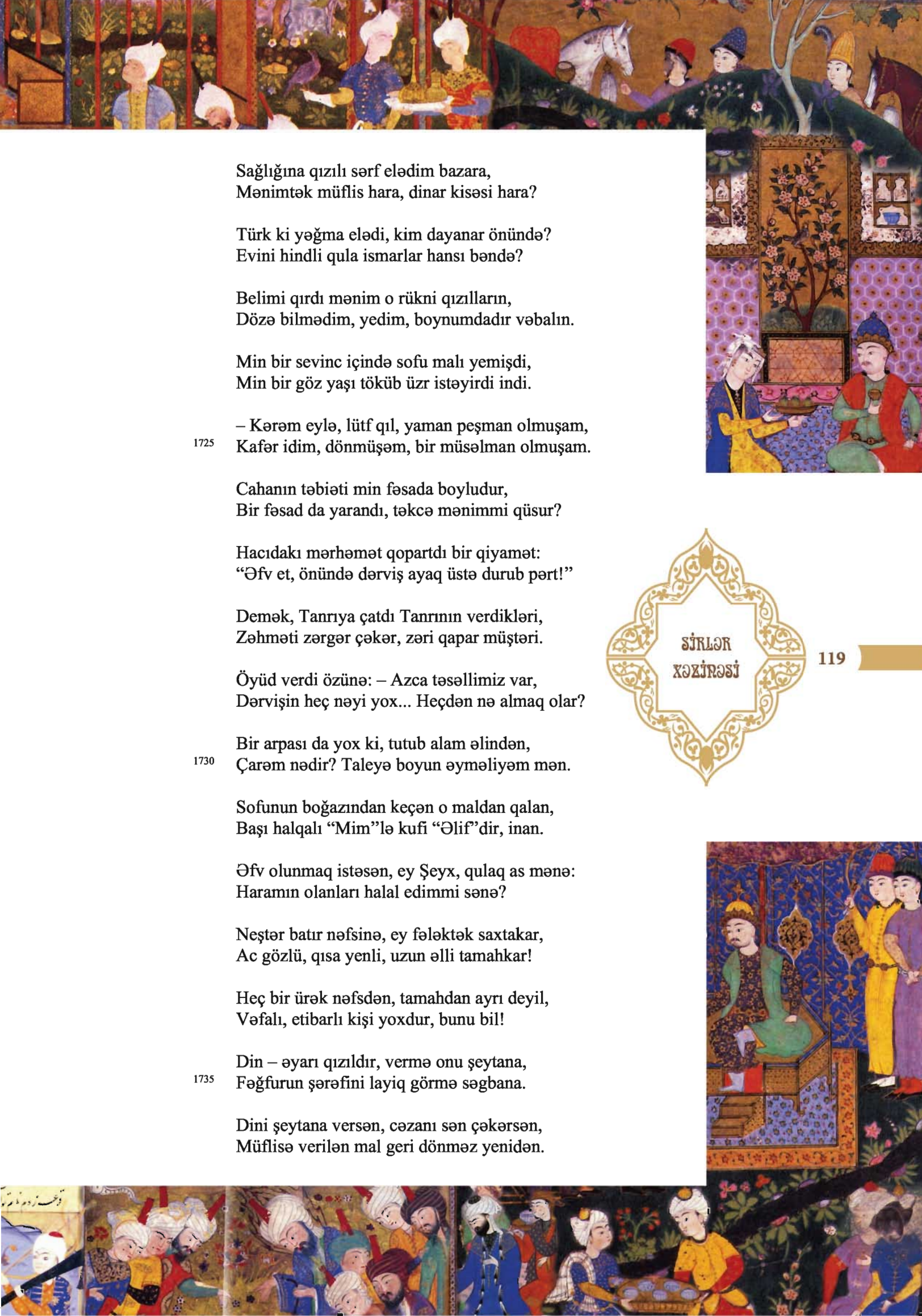
Bizim hacı elə ki Kəbədən geri döndü,
Öz hindlisi önündə bir Türk kimi göründü.

– Gətir, ey zahid! – dedi, – gətir görək bir onu.
Zahid soruşdu: – Nəyi? Hacı dedi: – Altunu!

1720

Sofü işarə qıldı: – Sus, lütf elə bir qədər,
Xaraba kənddən axı kim xərac ala bilər?

Sağlığına qızılı sərf elədim bazara,
Mənimtək müflis hara, dinar kisəsi hara?

Türk ki yəğma elədi, kim dayanar önündə?
Evini hindli qula ismarlar hansı bəndə?

Belimi qırdı mənim o rükni qızılların,
Dözə bilmədim, yedim, boynumdadır vəbalın.

Min bir sevinc içində sofu malı yemişdi,
Min bir göz yaşı töküb üzr istəyirdi indi.

1725 – Kərəm eylə, lütf qıl, yaman peşman olmuşam,
Kafər idim, dönmüşəm, bir müsəlman olmuşam.

Cahanın təbiəti min fəsada boyludur,
Bir fəsad da yarandı, təkcə mənimmi qüsür?

Hacıdakı mərhəmət qoparddı bir qiyamət:
“Əfv et, önündə dərviş ayaq üstə durub pərt!”

Demək, Tanrıya çatdı Tanrının verdikləri,
Zəhməti zərgər çəkər, zəri qapar müştəri.

Öyüd verdi özünə: – Azca təsəllimiz var,
Dərvişin heç nəyi yox... Heçdən nə almaq olar?

1730 Bir arpası da yox ki, tutub alam əlindən,
Çarəm nədir? Taleyə boyun əyməliyəm mən.

Sofunun boğazından keçən o maldan qalan,
Başı halqalı “Mim”lə kufi “Əlif”dir, inan.

Əfv olunmaq istəsən, ey Şeyx, qulaq as mənə:
Haramın olanları halal edimmi sənə?

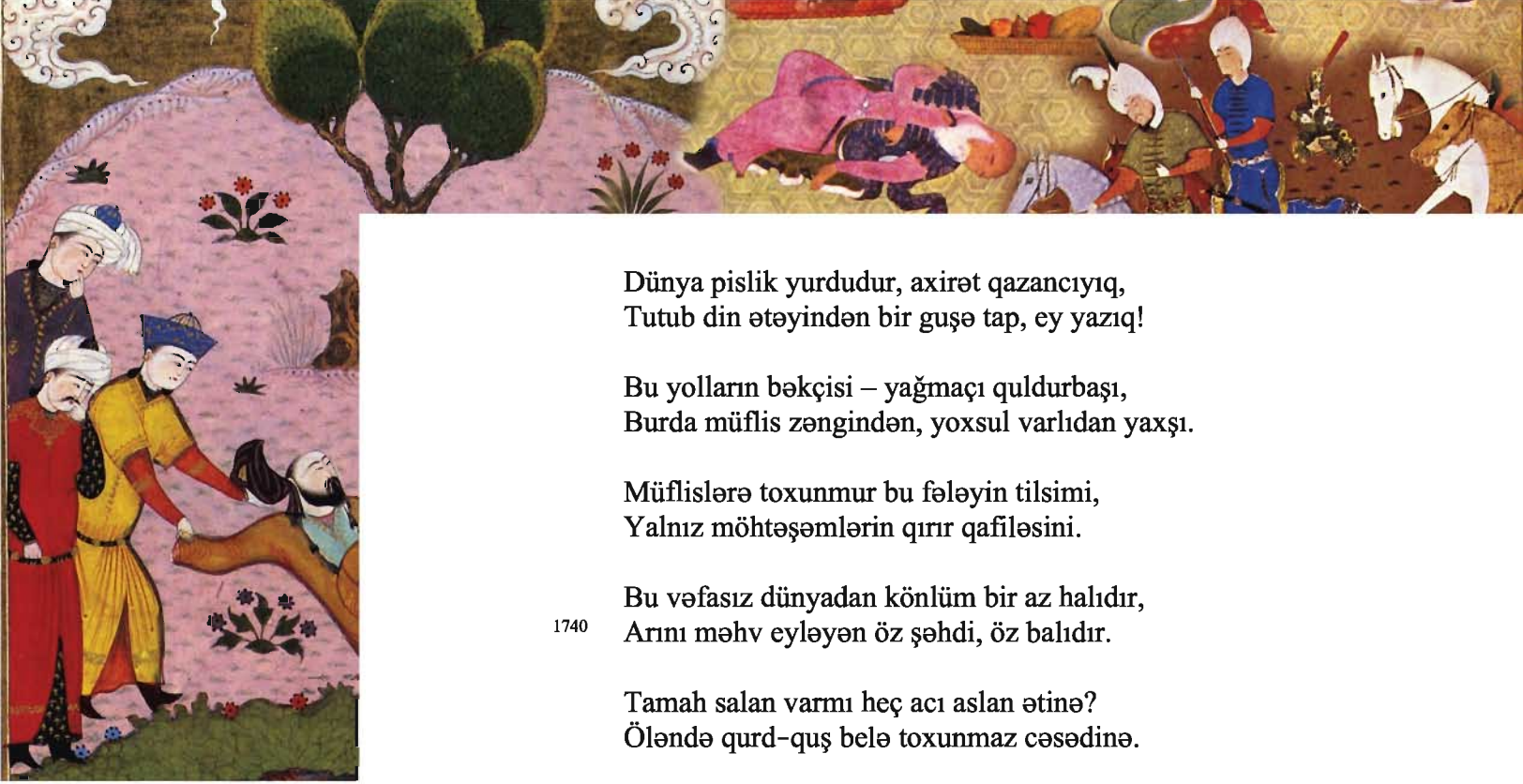
Nəştər batır nəfsinə, ey fələktək saxtakar,
Ac gözlü, qısa yenli, uzun əlli tamahkar!

Heç bir ürək nəfsdən, tamahdan ayrı deyil,
Vəfalı, etibarlı kişi yoxdur, bunu bil!

1735 Din – əyarı qızıldır, vermə onu şeytana,
Fəğfurun şərəfini layiq görmə səgbana.

Dini şeytana versən, cəzanı sən çəkərsən,
Müflisə verilən mal geri dönməz yenidən.

Dünya pislik yurdudur, axirət qazancıyıq,
Tutub din ətəyindən bir guşə tap, ey yazıq!

Bu yolların bəkçisi – yağmaçı quldurbaşı,
Burda müflis zəngindən, yoxsul varlıdan yaxşı.

Müflislərə toxunmur bu fələyin tilsimi,
Yalnız möhtəşəmlərin qırır qafiləsini.

1740 Bu vəfasız dünyadan könlüm bir az halıdır,
Arını məhv eyləyən öz şəhdi, öz balıdır.

Tamah salan varımı heç acı aslan ətinə?
Öləndə qurd-quş belə toxunmaz cəsədinə.

Ayaq üstə duran şam xonçada, başda gəzər,
Bədirlənmək istəyən Ay incələr, əksilər.

Torpaqla qurd dostluğu eləyir daim külək,
Özü yüngül, əli boş, heç nə itirməyəcək.

Göl quşları bilir ki, balıqların bəlası,
Gümüş pullarındadır, pullar ovun aynası.

1745 Sənin diləklərinin tərəzisi olan zər,
Beş rükət namazının fatihəsinə bənzər.

Əgər Nizami kimi sən pak ola bilməsən,
Bu arzu yollarında çətin kama yetəsən.

120

On dördüncü söhbət

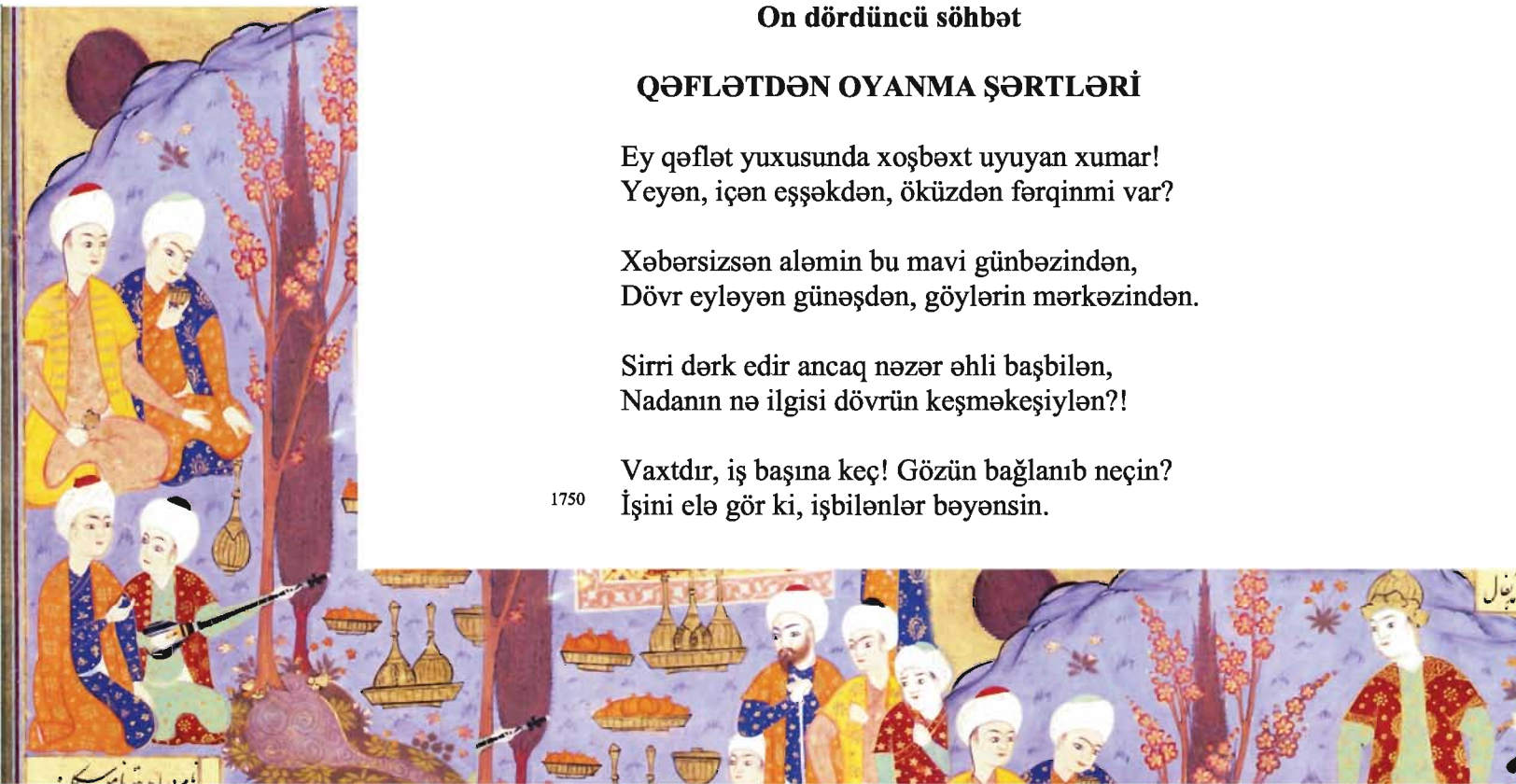
QƏFLƏTDƏN OYANMA ŞƏRTLƏRİ

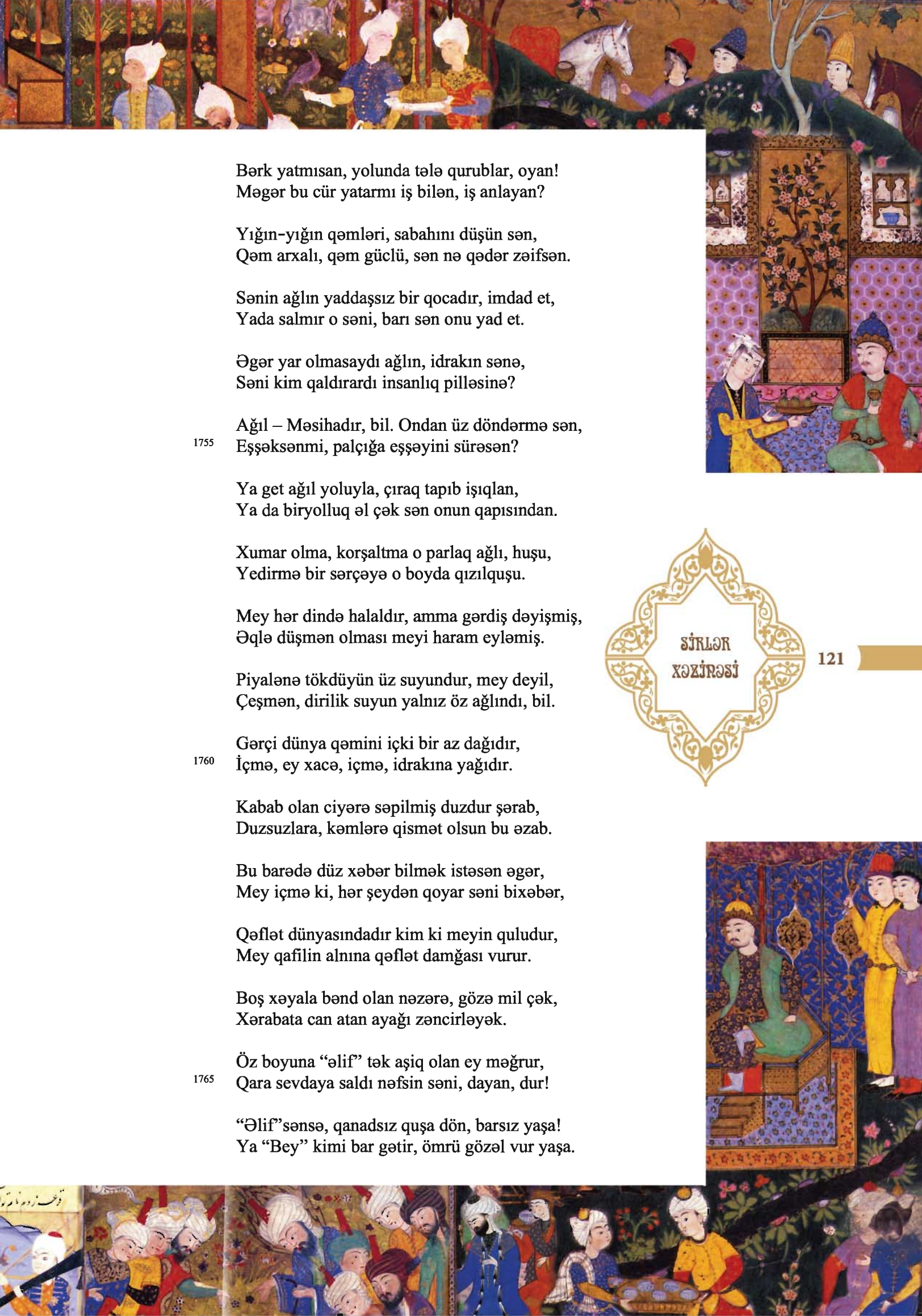
Ey qəflət yuxusunda xoşbəxt uyuyan xumar!
Yeyən, içən eşşəkdən, öküzdən fərqi var?

Xəbərsizsən aləmin bu mavi günbəzindən,
Dövr eyləyən günəşdən, göylərin mərkəzindən.

Sirri dərk edir ancaq nəzər əhli başbilən,
Nadanın nə ilgisi dövrün keşməkeşiyən?!

1750 Vaxtdır, iş başına keç! Gözün bağlamıb neçin?
İşini elə gör ki, işbilənlər bəyənsin.

Berk yatmısan, yolunda tələ qurublar, oyan!
Məgər bu cür yatarmı iş bilən, iş anlayan?

Yığm-yığın qəmləri, sabahını düşün sən,
Qəm arxalı, qəm güclü, sən nə qədər zəif sən.

Sənin ağlın yaddaşsız bir qocadır, imdad et,
Yada salmır o səni, barı sən onu yad et.

Əgər yar olmasaydı ağlın, idrakın sənə,
Səni kim qaldırardı insanlıq pilləsinə?

1755 Ağıl – Məsihədir, bil. Ondan üz döndərmə sən,
Eşşəksənmi, palçığa eşşəyini sürəsən?

Ya get ağıl yoluyla, çıraq tapıb işıqlan,
Ya da biryolluq əl çək sən onun qapısından.

Xumar olma, korşaltma o parlaq ağlı, huşu,
Yedirmə bir sərçəyə o boyda qızılquşu.

Mey hər dində halaldır, amma gərmiş dəyişmiş,
Əqlə düşmən olması meyi haram eyləmiş.

Piyalənə tökdüyün üz suyundur, meyl deyil,
Çəsmən, dirilik suyun yalnız öz ağlındı, bil.

1760 Gərçi dünya qəmini içki bir az dağdır,
İçmə, ey xacə, içmə, idrakına yağdır.

Kabab olan ciyəyə səpilməmiş duzdur şərab,
Duzsuzlara, kəmlərə qismət olsun bu əzab.

Bu barədə düz xəbər bilmək istəsən əgər,
Mey içmə ki, hər şeydən qoyar səni bixəbər,

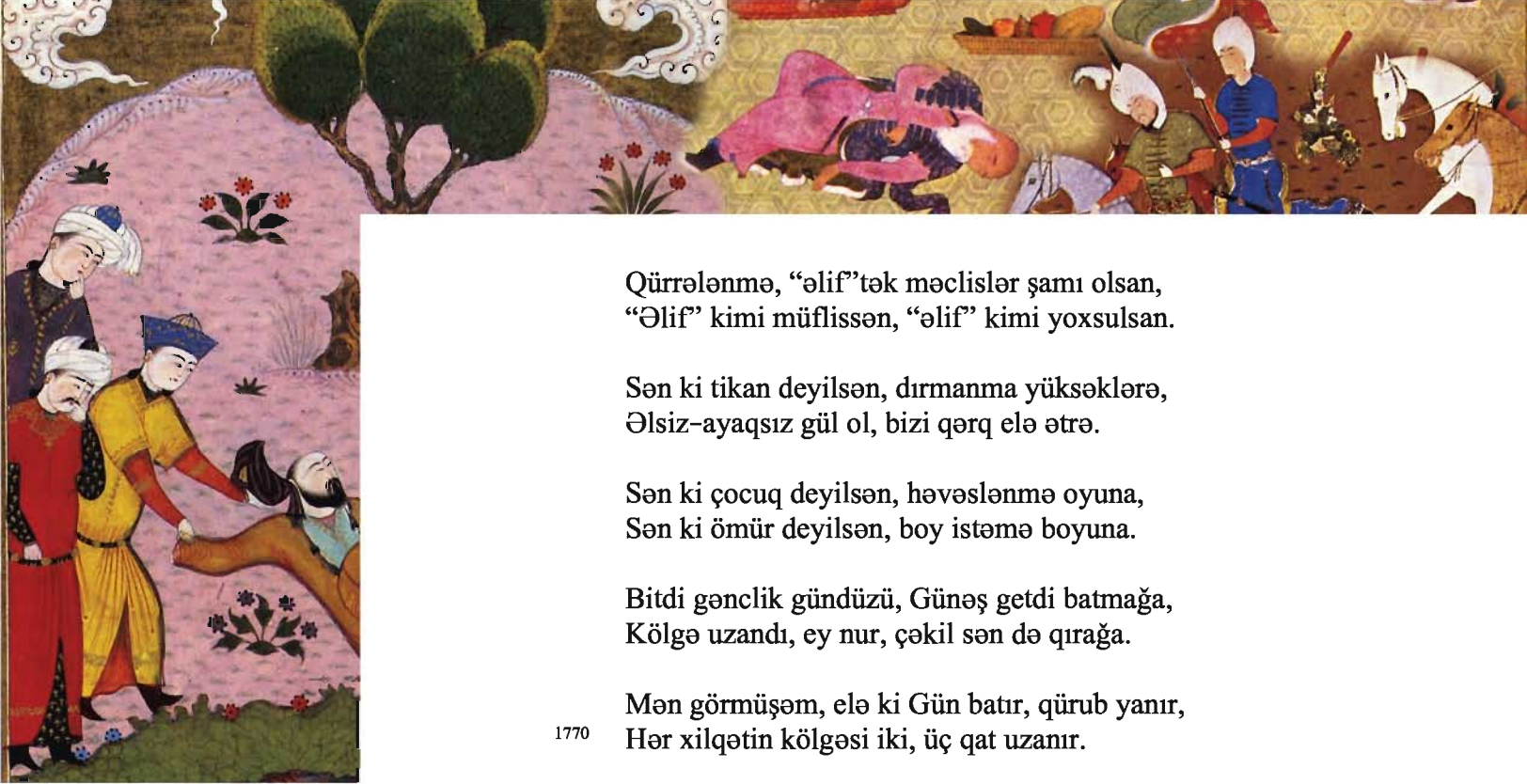
Qəflət dünyasındadır kim ki meyin quludur,
Mey qafilin alınına qəflət damğası vurur.

Boş xəyalə bənd olan nəzərə, gözə mil çək,
Xərabata can atan ayağı zəncirləyək.

1765 Öz boyuna “əlif” tək aşiq olan ey məğrur,
Qara sevdaya saldı nəfsin səni, dayan, dur!

“Əlif”sənsə, qanadsız quşa dön, barsız yaşa!
Ya “Bey” kimi bar gətir, ömrü gözəl vur yaşa.

Qürrələnmə, “əlif” tək məclislər şamı olsan,
“Əlif” kimi müflissən, “əlif” kimi yoxsulsan.

Sən ki tikan deyilsən, dırmanma yüksəklərə,
Əlsiz-ayaqsız gül ol, bizi qərq elə ətrə.

Sən ki çocuq deyilsən, həvəslənmə oyuna,
Sən ki ömür deyilsən, boy istəmə boyuna.

Bitdi gənclik gündüzü, Günəş getdi batmağa,
Kölgə uzandı, ey nur, çəkil sən də qırağa.

1770 Mən görmüşəm, elə ki Gün batır, qürub yanır,
Hər xilqətin kölgəsi iki, üç qat uzanır.

Neçin kölgəpərəstsən bunca qarğalar kimi?
Düşməni kəsil zülmətə qızıl bir fanar kimi!

Özünü kölgəlikdən qurtara bilsən əgər,
İnan, eyiblərin də kölgən kimi çəkilər.

Zülmətdə əyləşməyə dözə bilmir hər kişi,
Təkcə dirilik suyu görə bilir bu işi.

Başı yerdə, ayağı göydə olan ey qafil,
Sənin fikir göylərin alt-üst olub, bunu bil.

1775 Günəş qızıl teştini hər gün sənə verir ki,
Yuyub mənlük tozunu pak edəsən əlini.

Paltarını bu teştdə təmiz yumaq istəsən,
Ucal, suyu Günəşin qaynağından istə sən.

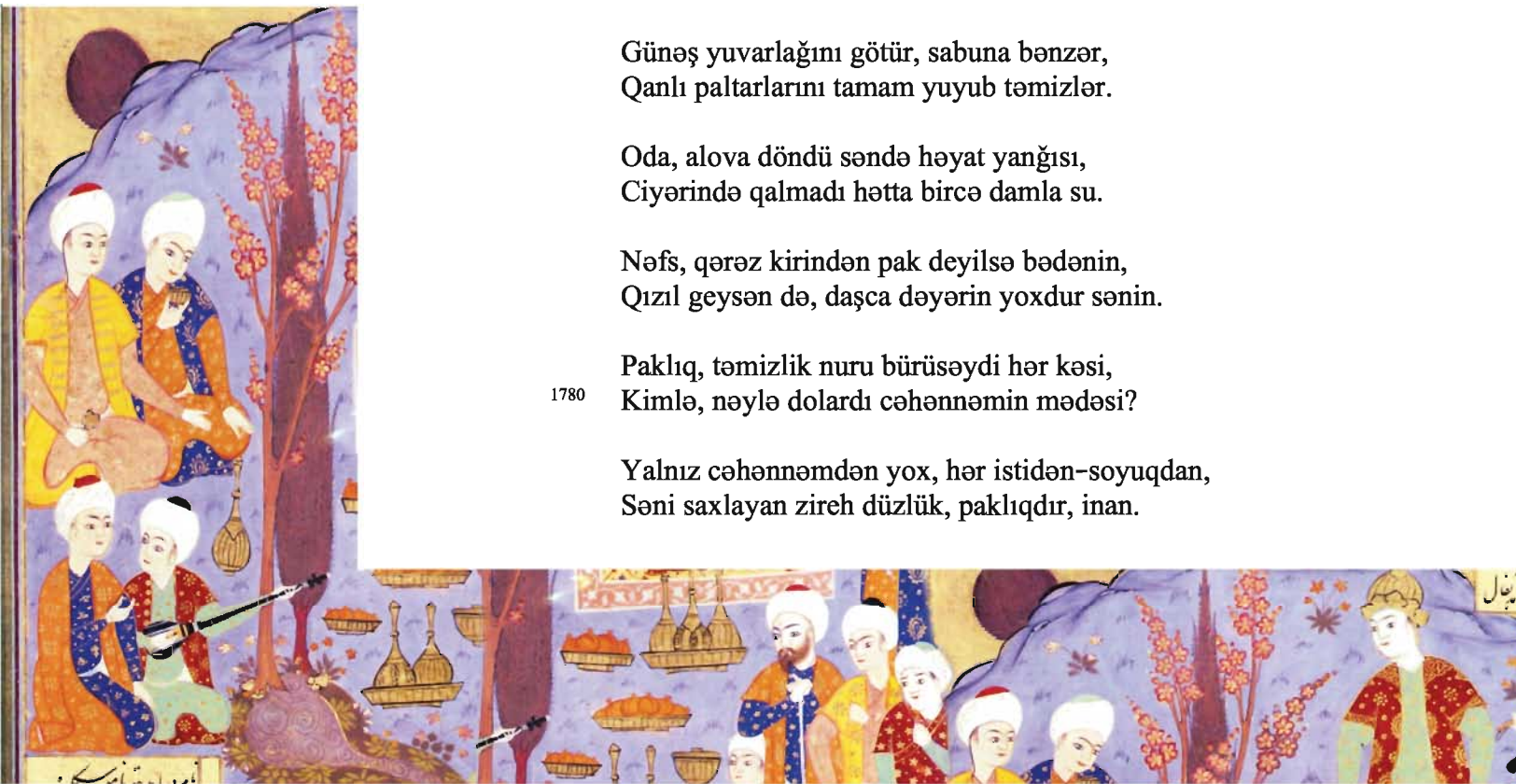
Günəş yuvarlağını götür, sabuna bənzər,
Qanlı paltarlarını tamam yuyub təmizlər.

Oda, alova döndü səndə həyat yanğısı,
Ciyərində qalmadı hətta bircə damla su.

Nəfs, qərəz kirindən pak deyilsə bədənin,
Qızıl geysən də, daşca dəyərin yoxdur sənin.

1780 Paklıq, təmizlik nuru bürüsəydi hər kəsi,
Kimlə, nəylə dolardı cəhənnəmin mədəsi?

Yalnız cəhənnəmdən yox, hər istidən-soyuqdan,
Səni saxlayan zireh düzlük, paklıqdır, inan.

Əyriyyənin yükləyər boynuna neçə nöqsan,
Düz olsan, hər bələdan, hər qəmədən qurtularsan.

Zərgər tərəzisiyək düriist olmaq istəsən,
Gərək hifz eləyəsən ürək düzlüyünü sən.

Sənə halal olmayan hər xırdaca arpadan,
Tərəzinin gözünə əskiklik gələr, inan.

1785 Hər işin birər-birər gələcək öz yerinə,
Son günündə qəfildən çıxacaq qənsərinə.

Gizli işlərin sənə açıq göstəriləcək,
Az verib, çox almağın ortalığa gələcək.

Bu alverdə özünü günahkar etmə, saqın,
Artıq verib, əskik al, çalış borcun qalmasın.

Gül əyri olduğundan, qoynunda bitdi tikan,
Qamış şəkərə döndü düzlüyü ucbatından.

O yerdə ki doğruluq hökm edər, bayraq açar,
Dada çatan haqq özü onun ardınca uçar.

ZALIM PADŞAHLA DÜZ DANIŞAN KİŞİNİN DASTANI

1790 Ürəkləri sındıran zülmkar bir şah vardı,
Dirəşməkdə, höcətdə Həccacı mat qoyardı.

Gündüzdən gecəyədək hər pıçılı, hər xəbər,
Onun sarayındaca cəmləşərdi hər səhər.

Aytək, güntək itigöz bir xəfiyəsi vardı,
Bağlı qalan işləri ustalıqla açardı.

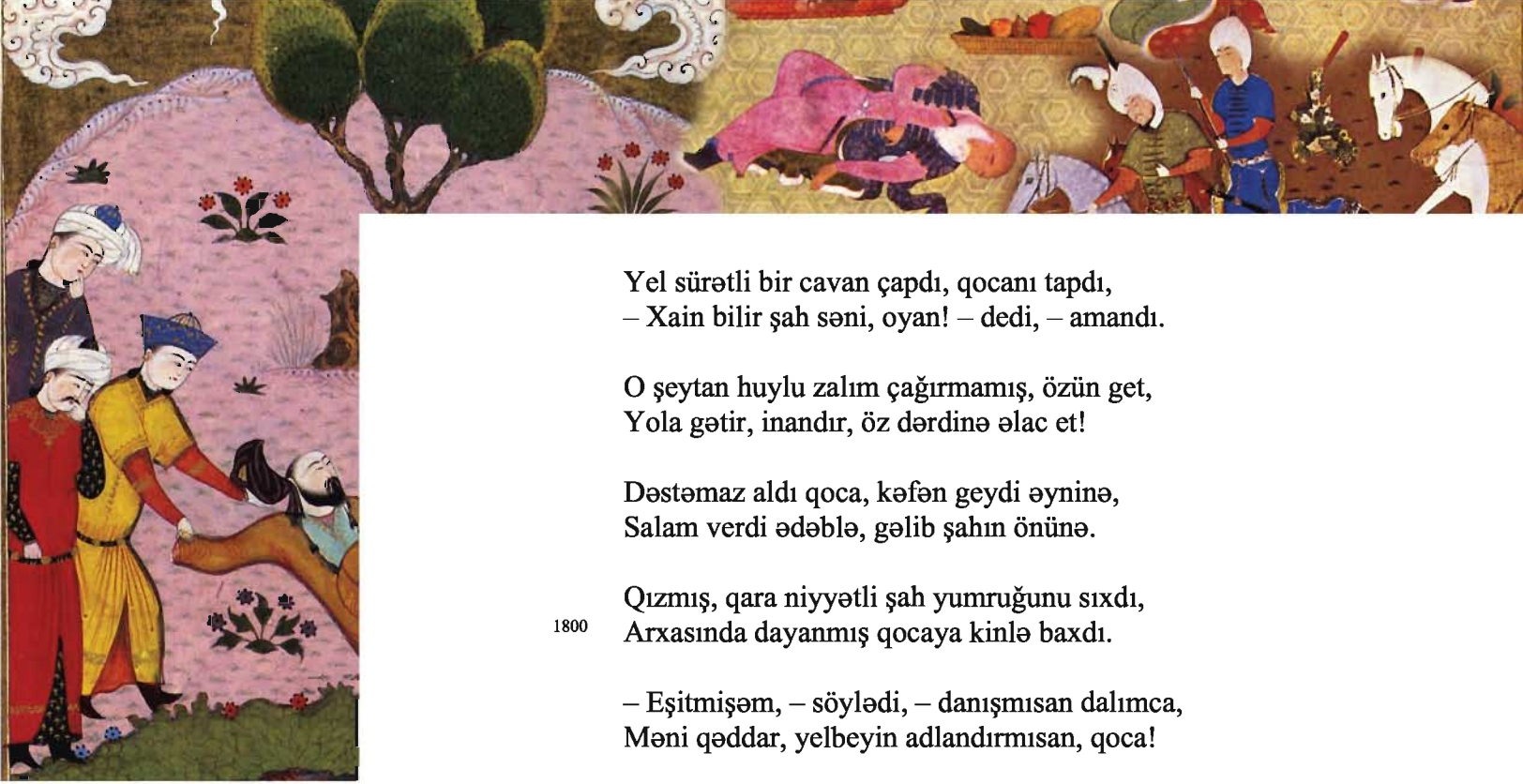
Sübhtək ikiüzlü, Aytək gecə gəzəndi,
Bir gün şahın önündə baş əydi, qüssələndi.

Dedi: – Gizli bir yerdə çox deyindi dalınca,
Səni zalım, qaniçən adlandıran bir qoca.

1795 Casusun dediyindən öfkələndi hökmdar,
Qocanı məhv etməyə fikrində verdi qərar.

Qum tökdürüb üstünə palaz sərdirdi çölə,
Divanə tacidardan qaçardı divlər belə.

Yel sürətli bir cavan çapdı, qocanı tapdı,
– Xain bilir şah səni, oyan! – dedi, – amandı.

O şeytan huylu zalım çağırmamış, özün get,
Yola gətir, inandır, öz dərdinə əlac et!

Dəstəmaz aldı qoca, kəfən geydi əyninə,
Salam verdi ədəblə, gəlib şahın önünə.

1800 Qızmış, qara niyyətli şah yumruğunu sıxdı,
Arxasında dayanmış qocaya kinlə baxdı.

– Eşitmişəm, – söylədi, – danışmısan dalımca,
Məni qəddar, yelbeyin adlandırmısan, qoca!

Mən Süleyman mülkünün sahibiyəm, bilirsən,
Hansı cürətlə mənə zalım, ya div deyirsən?

Cavab verdi ixtiyar: – Mən ki ayığam, nə qəm,
Sənin dediklərimdən beş qat artıq demişəm.

Qocalar da, gənclər də qan ağlayır əlindən,
Kənd, şəhər – bütün ölkə dad çəkir əmələndən!

1805 Mən ki eyiblərini bircə–bircə sayanam,
Yamanını, yaxşını göstərən bir aynayam.

Düz, dəqiq göstərsə ayna səni özünə,
Özünü qır, aynanı qırmaq yaraşmır sənə.

Sözlərimi araşdır, dinlə ağıl deyəni,
Düz demirəmsə, əmr et, dara çəksinlər məni.

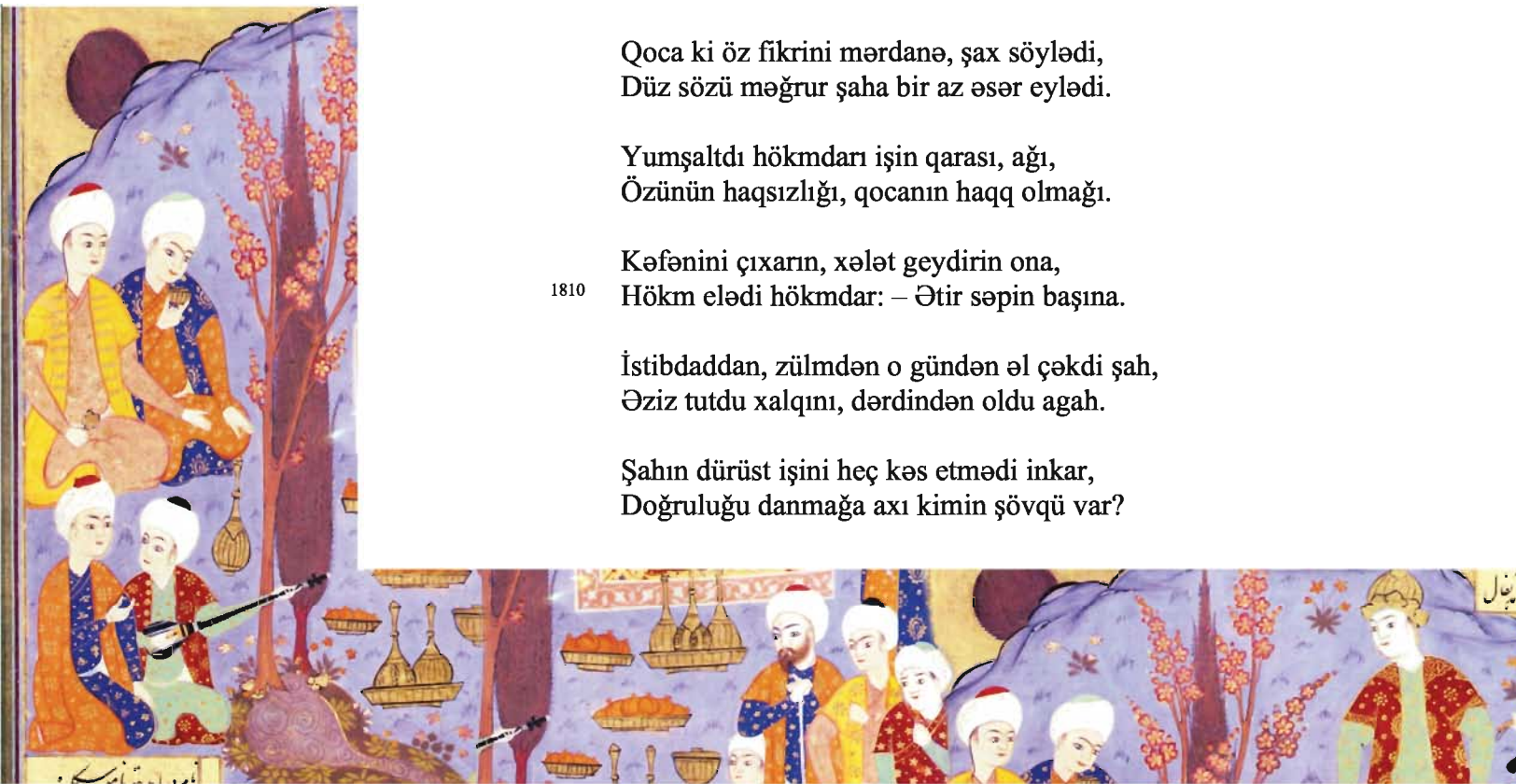
Qoca ki öz fikrini mərdanə, şax söylədi,
Düz sözü məğrur şaha bir az əsər eylədi.

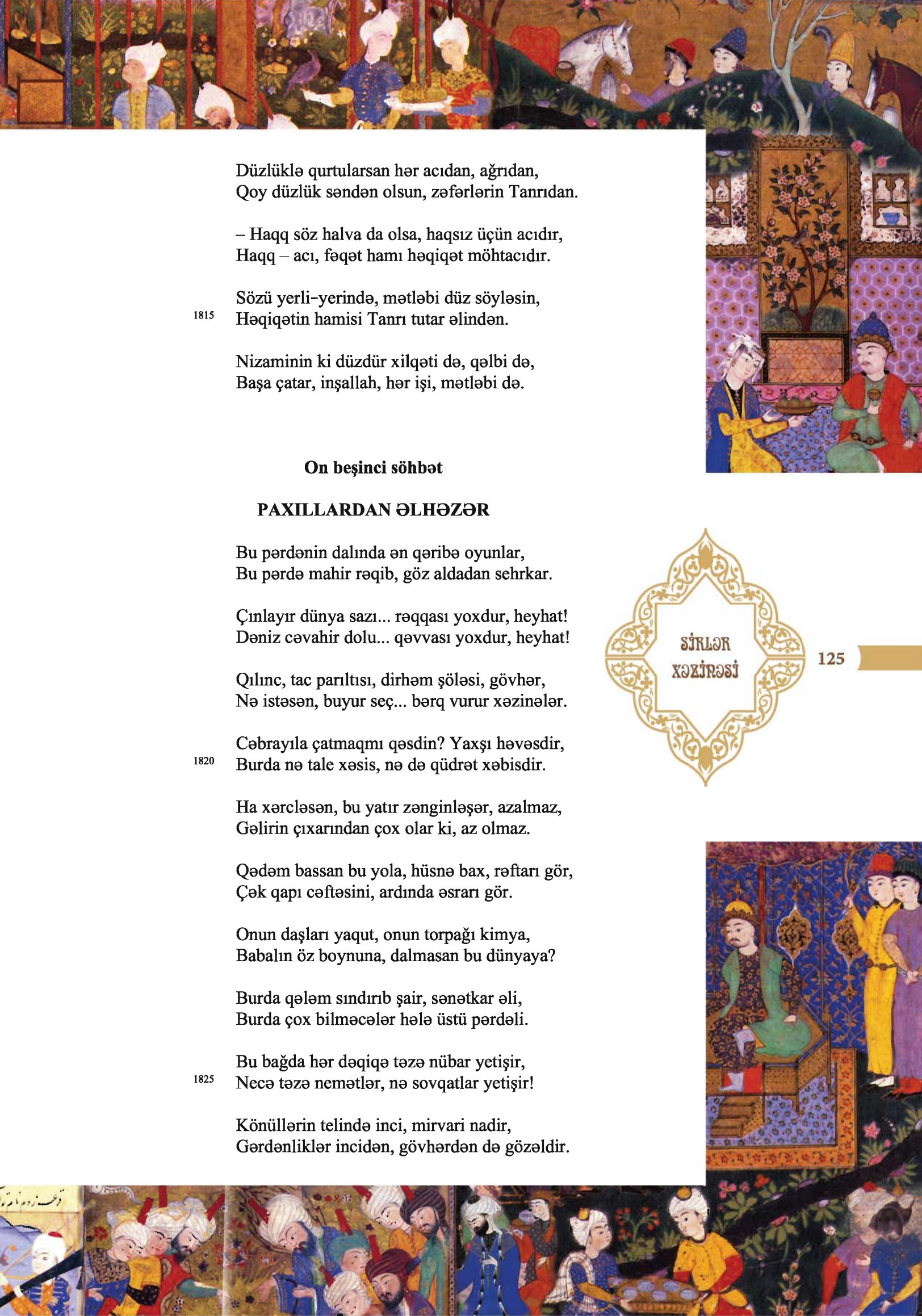
Yumşaltdı hökmdarı işin qarası, ağı,
Özünün haqsızlığı, qocanın haqq olmağı.

1810 Kəfənini çıxarın, xələt geydirin ona,
Hökmlədi hökmdar: – Ətir səpin başına.

İstibdaddan, zülmədən o gündən əl çəkdi şah,
Əziz tutdu xalqını, dərdindən oldu ağah.

Şahın dürüst işini heç kəs etmədi inkar,
Doğruluğu danmağa axı kimin şövqü var?

Düzlüklə qurtularsan hər acıdan, ağrıdan,
Qoy düzlük səndən olsun, zəfərlərin Tanrıdan.

– Haqq söz halva da olsa, haqsız üçün acıdır,
Haqq – acı, fəqət hamı həqiqət möhtacıdır.

1815 Sözü yerli-yerində, mətləbi düz söyləsin,
Həqiqətin hamisi Tanrı tutar əlindən.

Nizaminin ki düzdür xilqəti də, qəlbi də,
Başa çatar, inşallah, hər işi, mətləbi də.

On beşinci söhbət

PAXILLARDAN ƏLHƏZƏR

Bu pərdənin dalında ən qəribə oyunlar,
Bu pərdə mahir rəqib, göz aldadan sehrkar.

Çınlayır dünya sazı... rəqqası yoxdur, heyhat!
Dəniz cəvahir dolu... qəvvəsi yoxdur, heyhat!

Qılınc, tac parıltısı, dirhəm şöləsi, gövhər,
Nə istəsən, buyur seç... bərq vurur xəzinələr.

1820 Cəbrayıl çatmaqımı qəsdin? Yaxşı həvəsidir,
Burda nə tale xəsis, nə də qüdrət xəbisdir.

Ha xərcləsən, bu yatır zənginləşər, azalmaz,
Gəlirin çıxarından çox olar ki, az olmaz.

Qədəm bassan bu yola, hüsne bax, rəftarı gör,
Çək qapı cəftəsini, ardında əsrarı gör.

Onun daşları yaqut, onun torpağı kimya,
Babalın öz boynuna, dalmasan bu dünyaya?

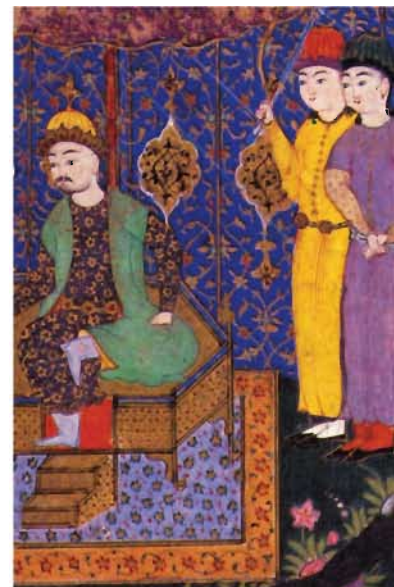
Burda qələm sındırıb şair, sənətkar əli,
Burda çox bilməcələr hələ üstü pərdəli.

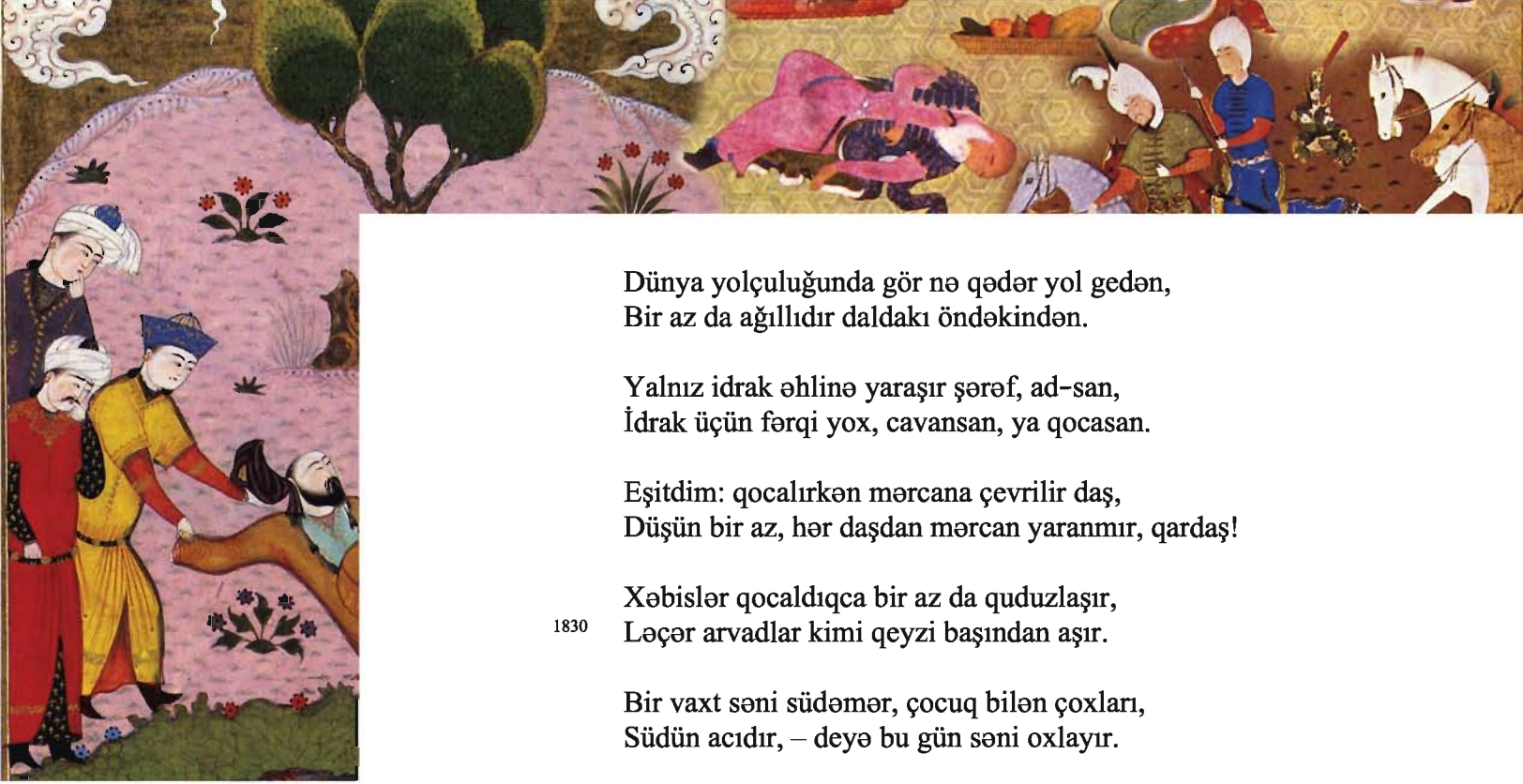
1825 Bu bağda hər dəqiqə təzə nübar yetişir,
Necə təzə nemətlər, nə sovqatlar yetişir!

Könüllərin telində inci, mirvari nadir,
Gərdənliklər incidən, gövhərdən də gözəldir.

125

Dünya yolçuluğunda gör nə qədər yol gedən,
Bir az da ağıllıdır daldakı öndekindən.

Yalnız idrak əhlinə yaraşır şərəf, ad-san,
İdrak üçün fərqi yox, cavansan, ya qocasan.

Eşitdim: qocalırkən mərcana çevrilir daş,
Düşün bir az, hər daşdan mərcan yaranmır, qardaş!

1830 Xəbislər qocaldıqca bir az da quduzlaşır,
Ləçər arvadlar kimi qeyzi başından aşır.

Bir vaxt səni südəmər, çocuq bilən çoxları,
Südün acıdır, – deyə bu gün səni oxlayır.

Qocalarda gənclərə qayğı, insaf azalmış,
Cavanlara havadar qocalar lap az qalmış.

Qönçədən çıxmış gülün ətri zərif, incədir,
Fəqət köhnə tikanın yarası bərk incidir.

Dəyib xal salan üzüm – göz üçün bir tutiya,
İlansa qocalarkən dönüb olur əjdaha.

1835 Cavanların başında ağıl qollu-budaqlı,
Kif atan başlar isə çox da xoşlamır ağılı.

Ayı, günü, həftəni öyrənmək istəyənlər,
Baxmaz köhnə təqvimə, baxsa da, verməz səmər.

Aslanlardan çox yeyər acgöz, qoca köpəklər.
Ceyranın göbəyini canavar kimi sökər.

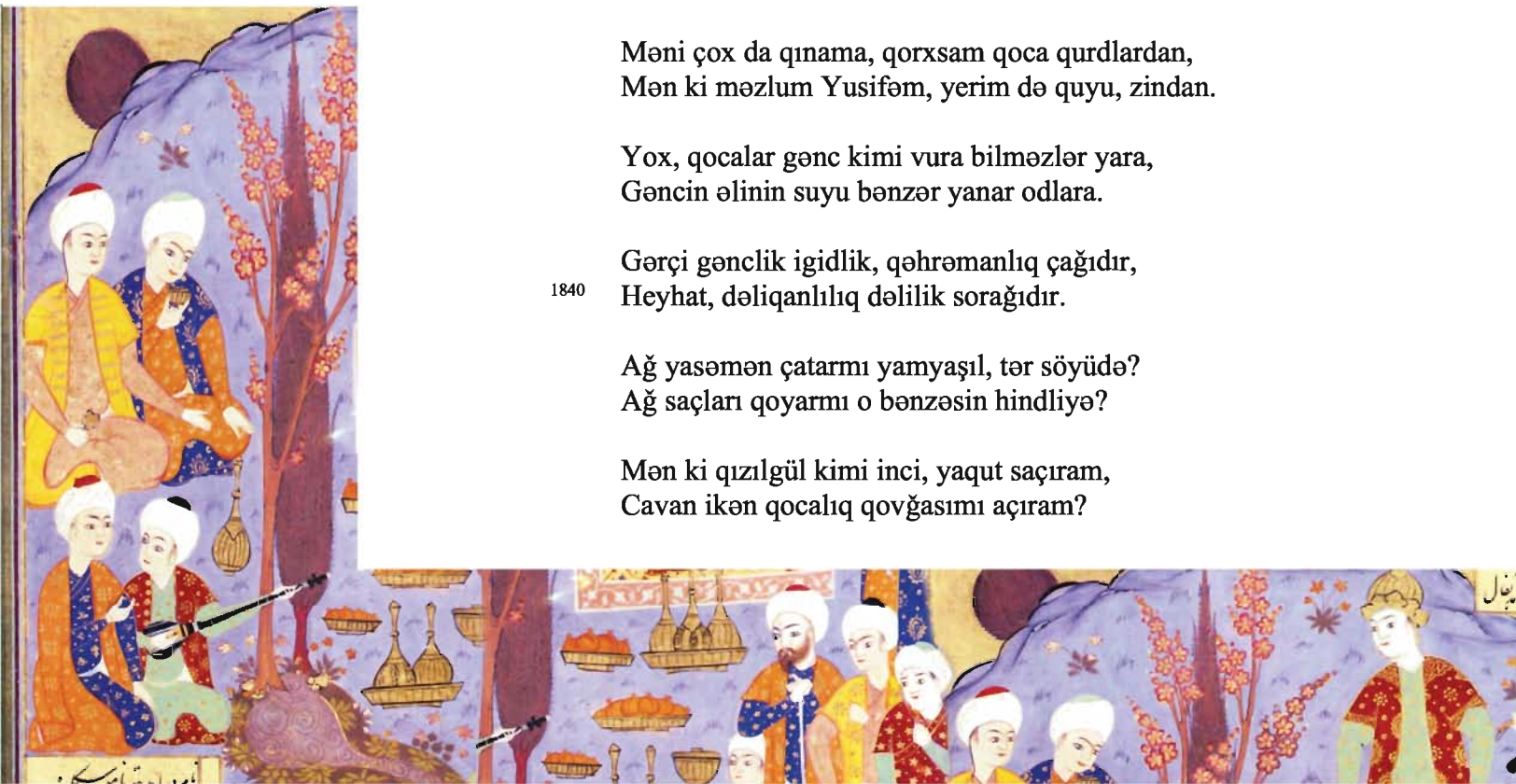
Məni çox da qınama, qorxsam qoca qurdlardan,
Mən ki məzlum Yusifəm, yerim də quyu, zindan.

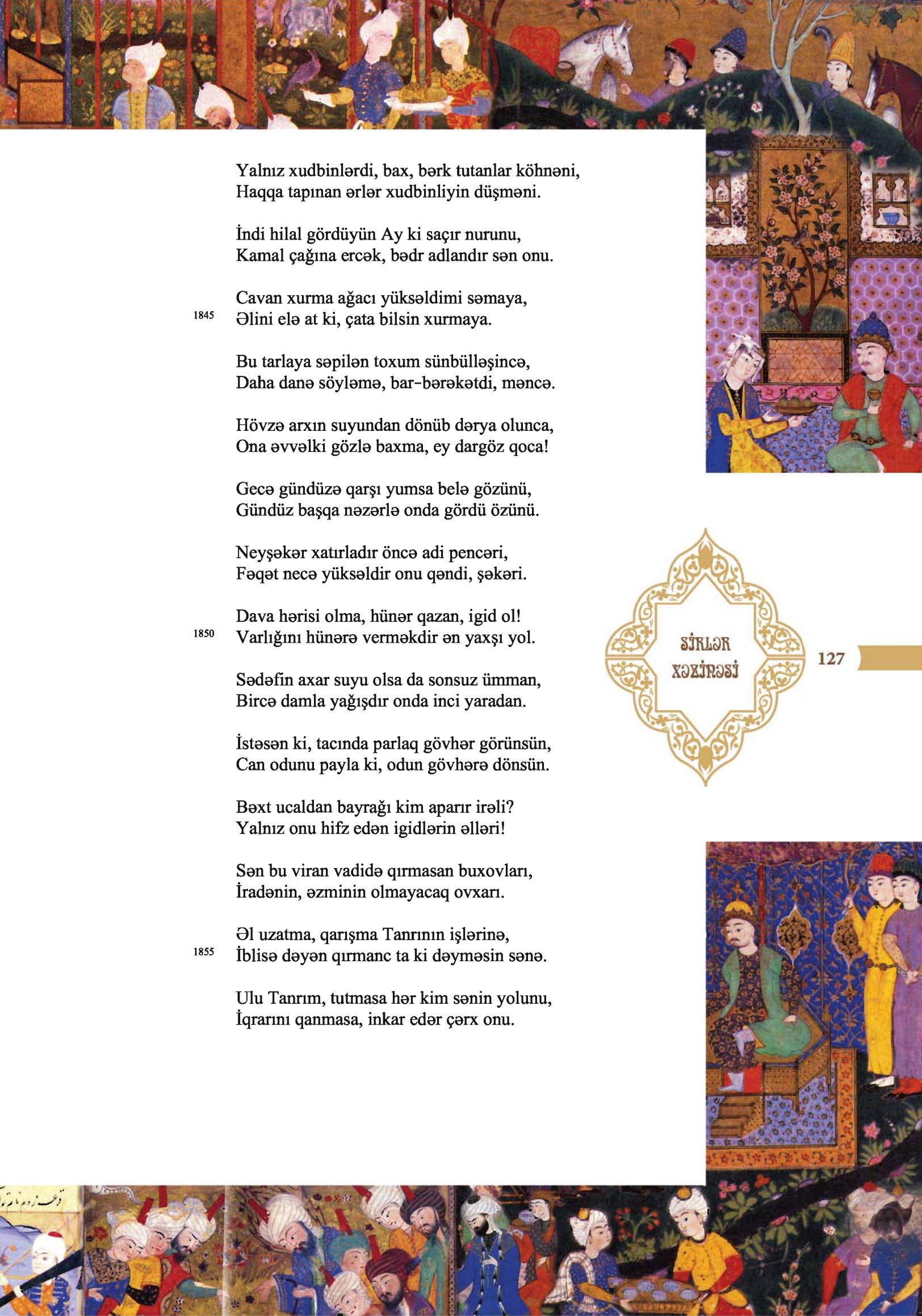
Yox, qocalar gənc kimi vura bilməzlər yara,
Gəncin əlinin suyu bənzər yanar odlara.

1840 Gərçi gənclik igidlik, qəhrəmanlıq çağıdır,
Heyhat, dəliqanlıq dəlilik sorağıdır.

Ağ yasəmən çatarmı yamyaşıl, tər söyüdə?
Ağ saçları qoyarmı o bənzəsin hindliyə?

Mən ki qızılgül kimi inci, yaqut saçıram,
Cavan ikən qocalıq qovğasını açıram?

Yalnız xudbinlərdi, bax, bərk tutanlar köhnəni,
Haqqa tapınan ərlər xudbinliyin düşməni.

İndi hilal gördüyün Ay ki saçır nurunu,
Kamal çağına erçək, bədr adlandır sən onu.

1845 Cavan xurma ağacı yüksəldimi səmaya,
Əlini elə at ki, çata bilsin xurmaya.

Bu tarlaya səpilən toxum sünbülləşincə,
Daha danə söyləmə, bar-bərəkətdi, məcə.

Hövzə arxın suyundan dönüb dərya olunca,
Ona əvvəlki gözlə baxma, ey dargöz qoca!

Gecə gündüzə qarşı yumsa belə gözünü,
Gündüz başqa nəzərlə onda gördü özünü.

Neyşəkər xatırladır öncə adi pencəri,
Fəqət necə yüksəldir onu qəndi, şəkəri.

1850 Dava hərisi olma, hünər qazan, igid ol!
Varlığını hünərə verməkdir ən yaxşı yol.

Sədəfin axar suyu olsa da sonsuz ümman,
Bircə damla yağışdır onda inci yaradan.

İstəsən ki, tacında parlaq gövhər görünsün,
Can odunu payla ki, odun gövhərə dönsün.

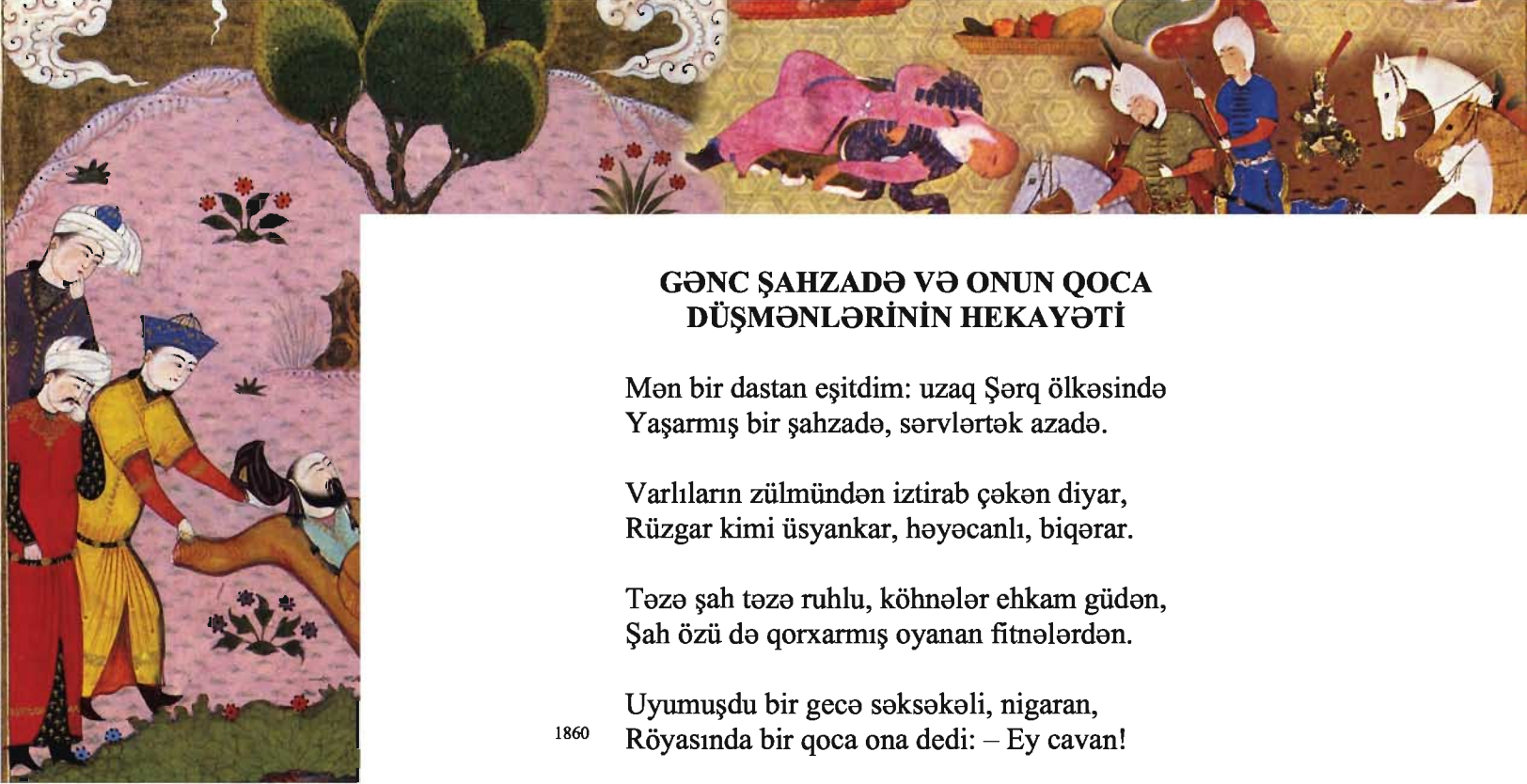
Bəxt ucaldan bayrağı kim aparır irəli?
Yalnız onu hifz edən igidlərin əlləri!

Sən bu viran vadidə qırmasan buxovları,
İradənin, əzminin olmayacaq ovxarı.

1855 Əl uzatma, qarışma Tanrının işlərinə,
İblisə dəyən qırmanc ta ki dəyməsin sənə.

Ulu Tanrım, tutmasa hər kim sənin yolunu,
İqrarını qanmasa, inkar edər çərx onu.

GƏNC ŞAHZADƏ VƏ ONUN QOCA DÜŞMƏNLƏRİNİN HEKAYƏTİ

Mən bir dastan eşitdim: uzaq Şərq ölkəsində
Yaşarmış bir şahzadə, sərvlertək azadə.

Varlıların zülmündən iztirab çəkən diyar,
Rüzgar kimi üsyankar, həyəcanlı, biqərar.

Təzə şah təzə ruhlu, köhnələr ehkam güdən,
Şah özü də qorxarmış oyanan fitnələrdən.

1860 Uyumuşdu bir gecə səksəkəli, nigaran,
Röyasında bir qoca ona dedi: – Ey cavan!

Sən ey tazə doğmuş Ay, köhnə bürcü dağıt, qır,
Ey yeni açılan gül, köhnə budağı sındır.

Köhnəni məhv elə ki, yeni əlində qalsın,
Həyatın da özüntək işıqlı, gözəl olsun.

Şahzadə oyanınca verdi bir yeni fərman,
İki-üç müxalifi çıxartdırdı aradan.

Qanad verdi yeniyə, qələm çəkdi köhnəyə,
Təzə şah təzə bir ruh bəxş elədi ölkəyə.

1865 Bəli, fəsad əhlinin gərək kəsilsin başı,
Andı pozan ordunu ləğv etmək daha yaxşı.

Qartımış kötüklərin sən vurmasan boynunu,
Sərvlər bəzəyərmə gülşənlərin qoynunu?

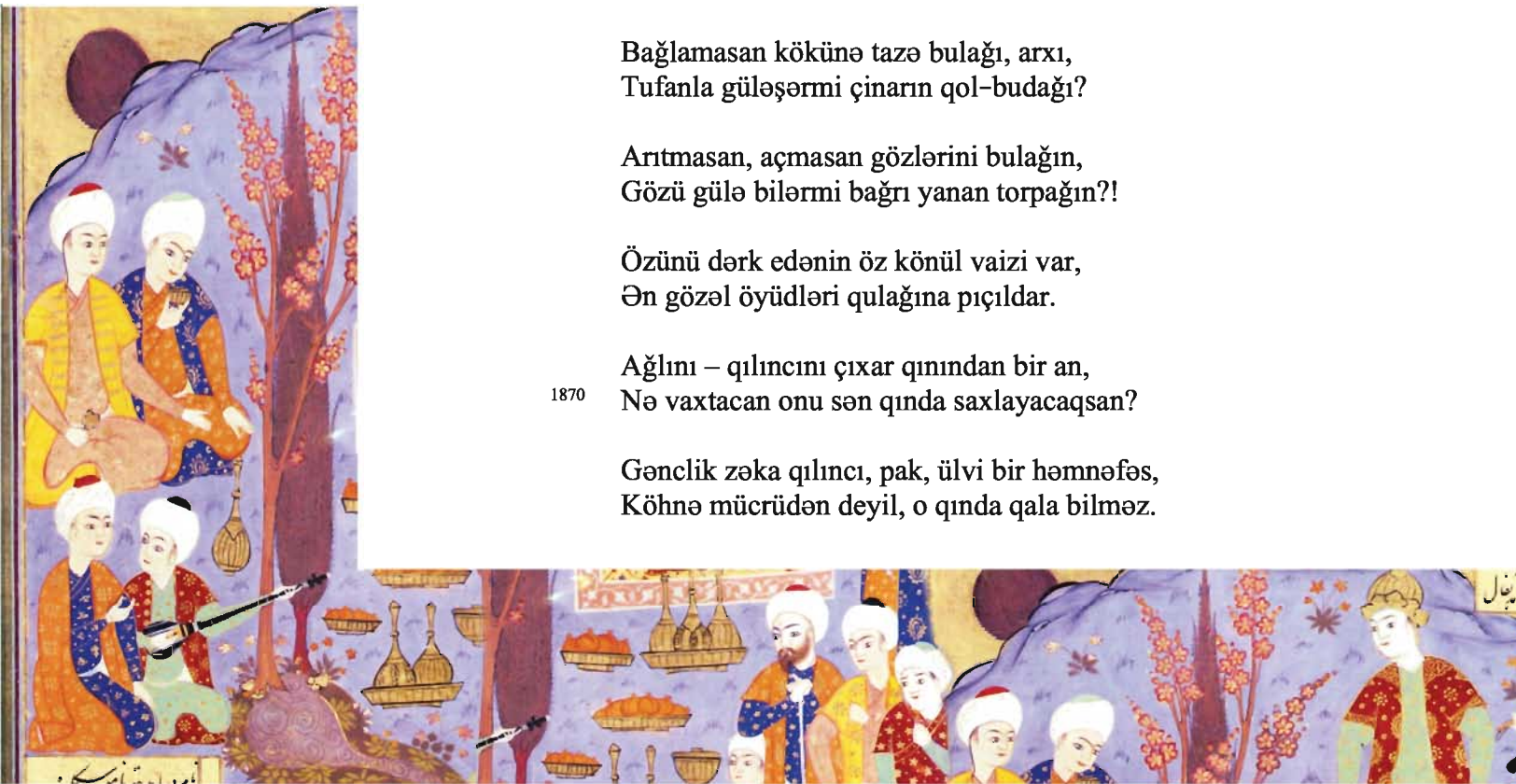
Bağlamasan kökünə tazə bulağı, arxı,
Tufanla güləşərmə çinarın qol-budağı?

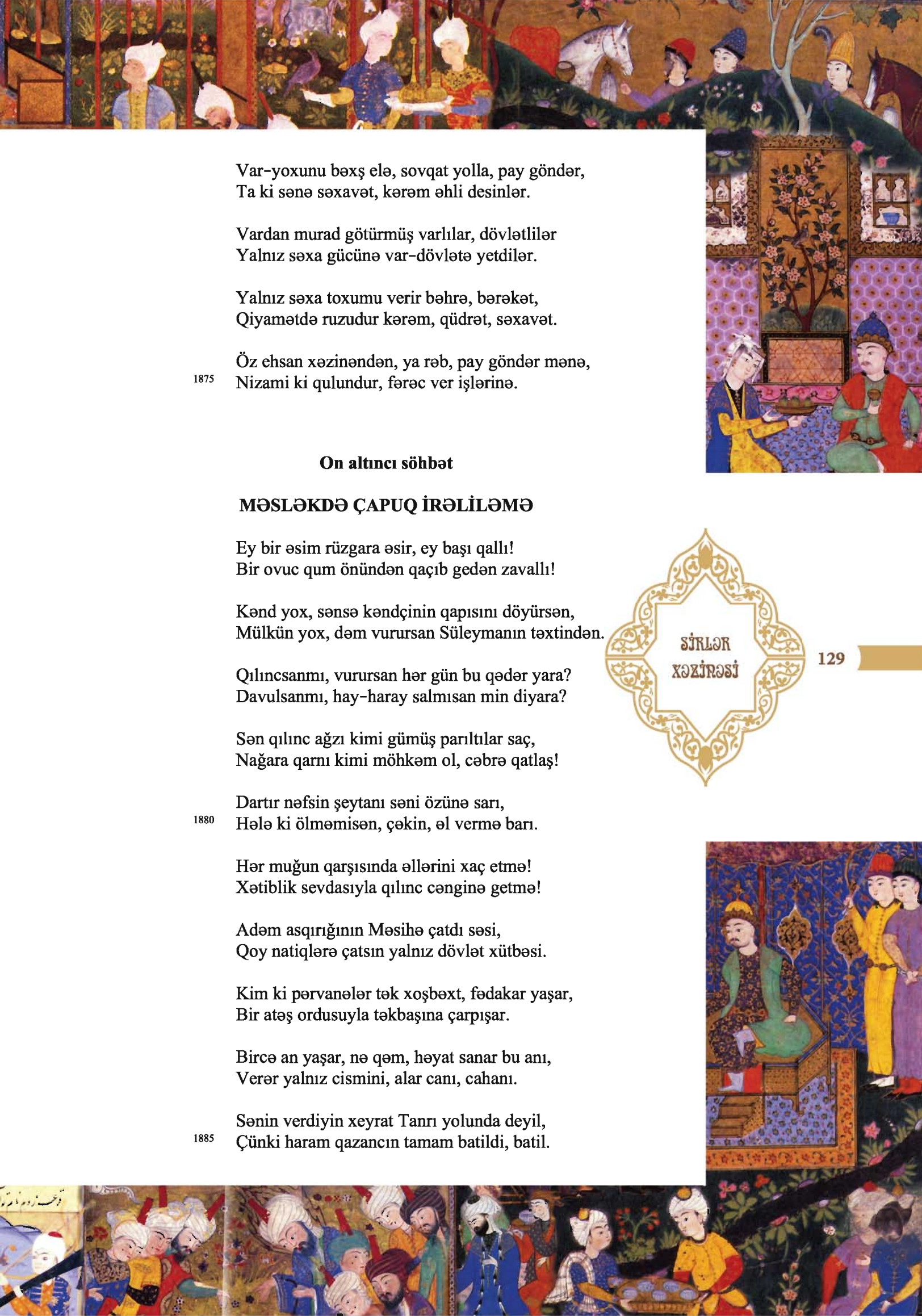
Arıtmasan, açmasan gözlərini bulağın,
Gözü gülə bilərmə bağı yanan torpağın?!

Özünü dərk edənin öz könül vaizi var,
Ən gözəl öyüdləri qulağına pıçıldar.

1870 Ağlını – qılıncını çıxar qınından bir an,
Nə vaxtacan onu sən qında saxlayacaqsan?

Gənclik zəka qılıncı, pak, ülvi bir həmnəfəs,
Köhnə mücrüdə deyil, o qında qala bilməz.

Var-yoxunu bəxş elə, sovqat yolla, pay göndər,
Ta ki sənə səxavət, kərəm əhli desinlər.

Vardan murad götürmüş varlılar, dövlətlilər
Yalnız səxa gücünə var-dövlətə yetdilər.

Yalnız səxa toxumu verir bəhrə, bərəkət,
Qiyamətdə ruzudur kərəm, qüdrət, səxavət.

1875 Öz ehsan xəzinəndən, ya rəb, pay göndər mənə,
Nizami ki qulundur, fərəc ver işlərinə.

On altıncı söhbət

MƏSLƏKDƏ ÇAPUQ İRƏLİLƏMƏ

Ey bir əsim rüzgara əsir, ey başı qallı!
Bir ovuc qum önündən qaçıb gedən zavallı!

Kənd yox, sənə kəndçinin qapısını döyürsən,
Mülkün yox, dəm vurursan Süleymanın təxtindən.

Qılıncsanmı, vurursan hər gün bu qədər yara?
Davulsanmı, hay-haray salmışsan min diyara?

Sən qılınc ağzı kimi gümüş parıltılar saç,
Nağara qarnı kimi möhkəm ol, cəbrə qatlaş!

1880 Dartır nəfsin şeytanı səni özünə sarı,
Hələ ki ölməmişən, çəkin, əl vermə barı.

Hər muğun qarşısında əllərini xaç etmə!
Xətiblik sevdasıyla qılınc cənginə getmə!

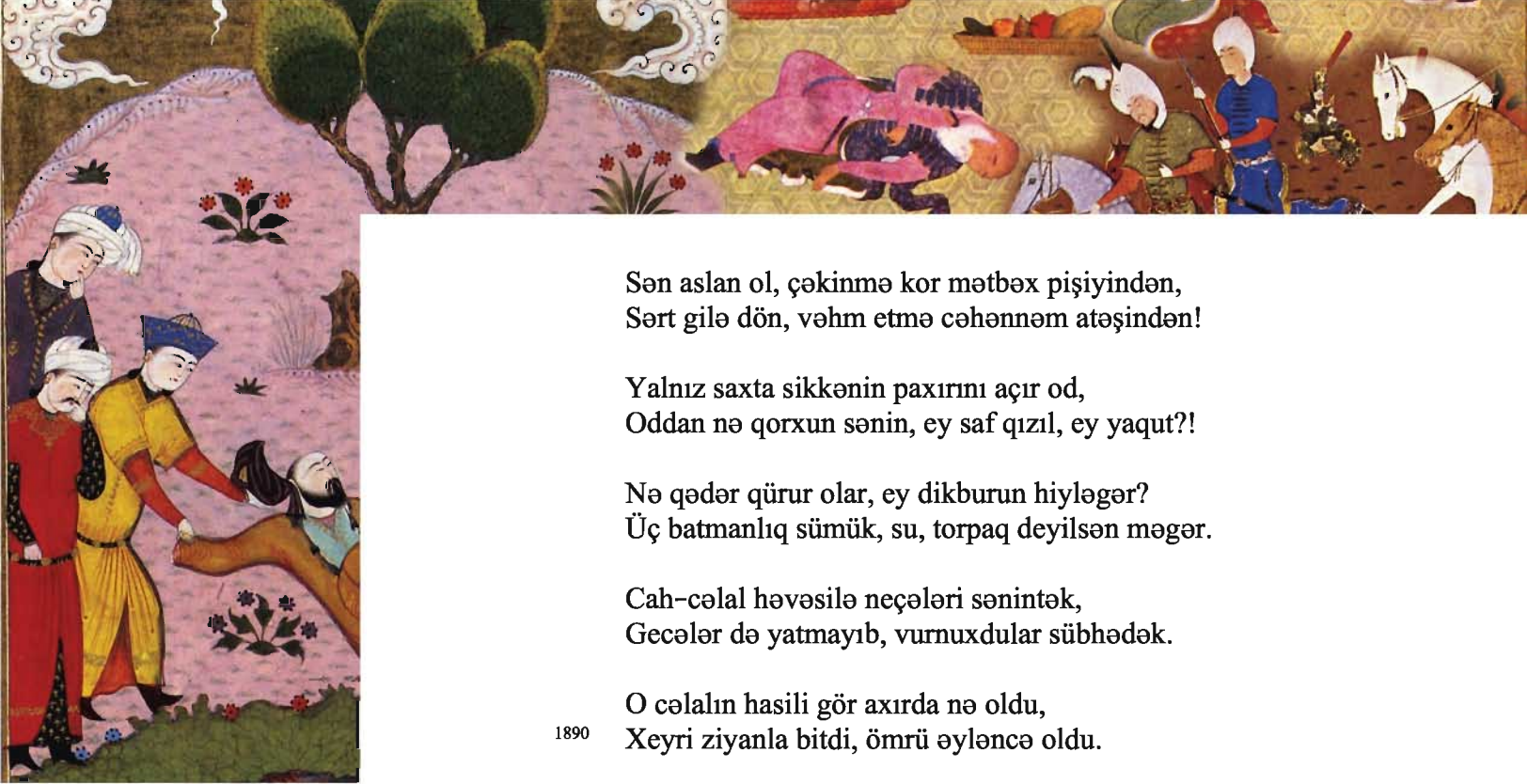
Adəm asqırığının Məsihə çatdı səsi,
Qoy natiqlərə çatsın yalnız dövlət xütbəsi.

Kim ki pərvanələr tək xoşbəxt, fədakar yaşar,
Bir atəş ordusuyla təkbaşına çarpışar.

Bircə an yaşar, nə qəm, həyat sanar bu anı,
Verər yalnız cismini, alar canı, cahanı.

1885 Sənin verdiyin xeyrat Tanrı yolunda deyil,
Çünki haram qazancın tamam batıldı, batil.

Sən aslan ol, çəkinmə kor mətbəx pişiyindən,
Sərt gilə dön, vəhm etmə cəhənnəm atəşindən!

Yalnız saxta sikkənin paxırını açır od,
Oddan nə qorxun sənin, ey saf qızıl, ey yaqut?!

Nə qədər qürur olar, ey dikburun hiyləgər?
Üç batmanlıq sümük, su, torpaq deyilsən məgər.

Cah-cəlal həvəsilə neçələri sənintək,
Gecələr də yatmayıb, vurnuxdular sübhədək.

1890 O cəlalın hasili gör axırda nə oldu,
Xeyri ziyanla bitdi, ömrü əyləncə oldu.

Sən, ey bir parça torpaq, ömrü verirsen yelə,
Ayağını fələyin başına qoysan belə!

Günəş kimi, Ay kimi tutsan belə göyləri,
Sən ki yerin oğlusan, qayıdacaqsan geri.

Kəkilini, başını fələk qoparar, saqın!
Ayaq basma üstünə təhlükəli hasarın.

Quşsanmı, cəhd edirsən daim ucalıqlara?
Əl çəkməsən canından, yetə bilməzsən ora.

1895 Elə dolan ki, fələk özü baş əysin sənə,
Göylər özü yıxılsın sənin qədəmlərinə.

Acı meyi içirsən, zəhərin nə günahı?
Suçlar, qüsurlar sənin, bu dəhrin nə günahı?

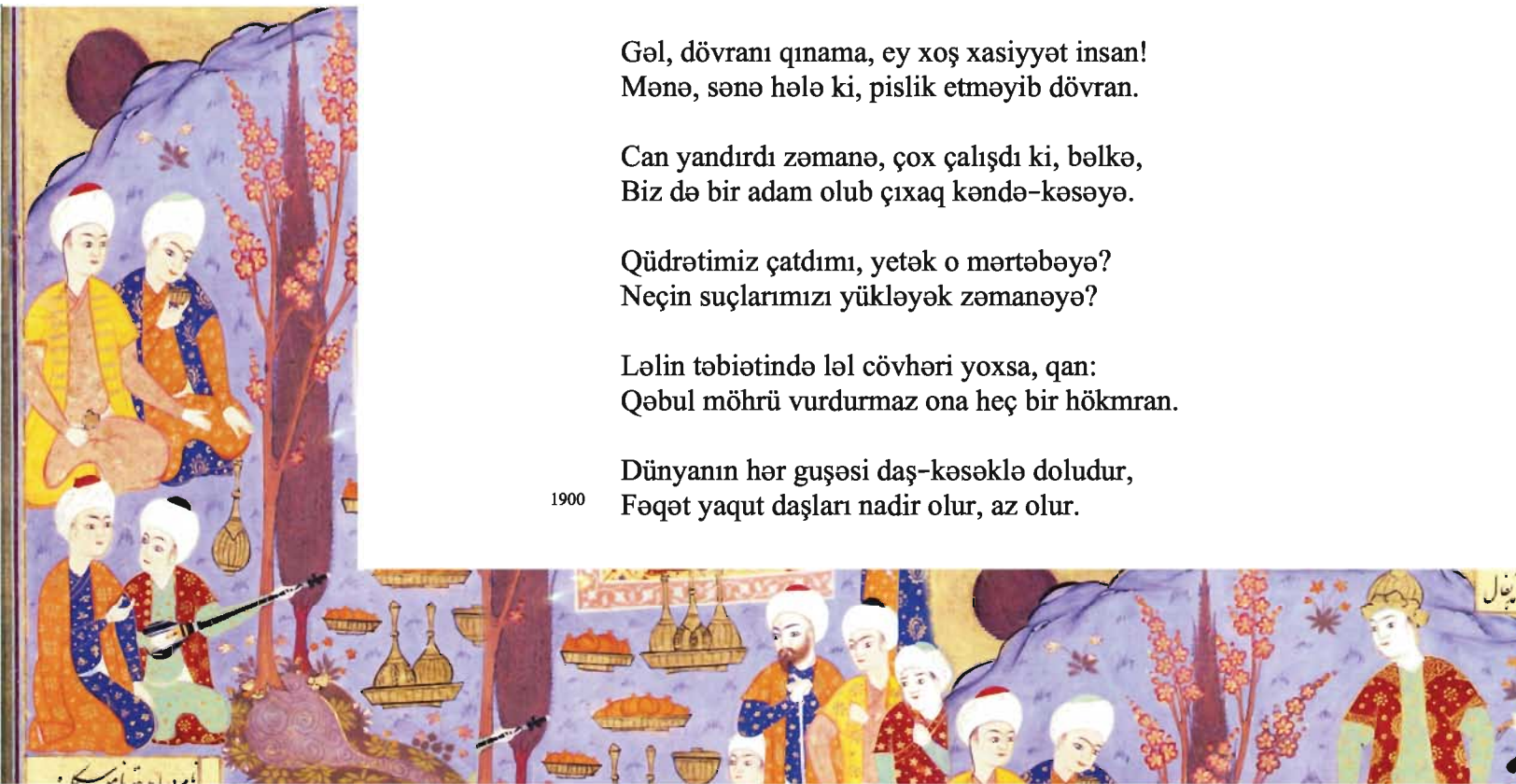
Gəl, dövranı qınama, ey xoş xasiyyət insan!
Mənə, sənə hələ ki, pislik etməyib dövrən.

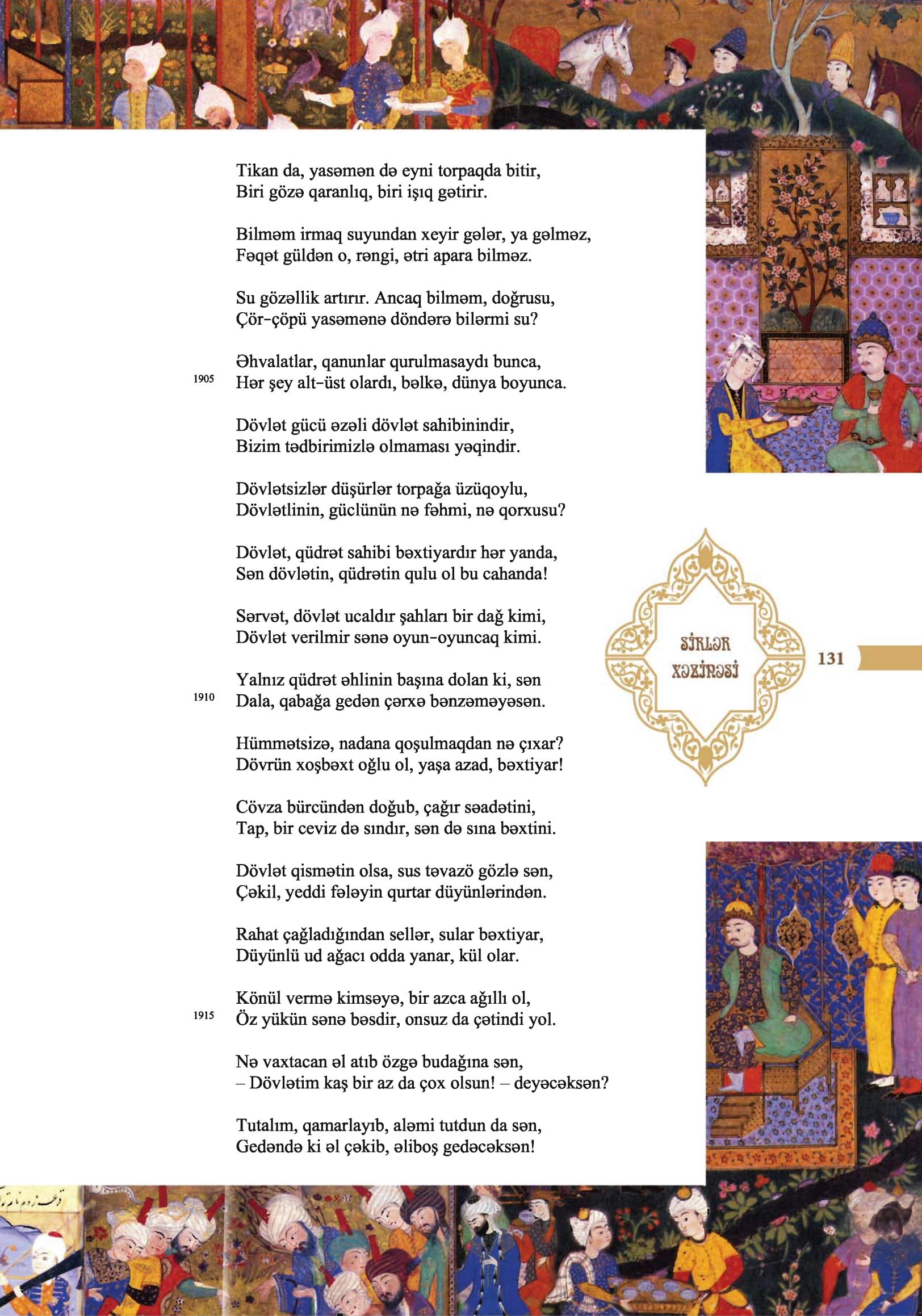
Can yandırdı zəmanə, çox çalışdı ki, bəlkə,
Biz də bir adam olub çıxmaq kəndə-kəsəyə.

Qüdrətimiz çatdımı, yetək o mərtəbəyə?
Neçin suçlarımızı yükləyək zəmanəyə?

Ləlin təbiətində ləl cövhəri yoxsa, qan:
Qəbul möhrü vurdurmaz ona heç bir hökmran.

1900 Dünyanın hər guşəsi daş-kəsəklə doludur,
Fəqət yaqut daşları nadir olur, az olur.

Tikan da, yasəmən də eyni torpaqda bitir,
Biri gözə qaranlıq, biri işıq gətirir.

Bilməm irmaq suyundan xeyir gələr, ya gəlməz,
Fəqət güldən o, rengi, ətri apara bilməz.

Su gözəllik artırır. Ancaq bilməm, doğrusu,
Çör-çöpü yasəmənə döndərə bilərmi su?

1905 Əhvalatlar, qanunlar qurulmasaydı bunca,
Hər şey alt-üst olardı, bəlkə, dünya boyunca.

Dövlət gücü əzəli dövlət sahibinindir,
Bizim tədbirimizlə olmaması yəqindir.

Dövlətsizlər düşürlər torpağa üzüqoylu,
Dövlətlinin, güclünün nə fəhmi, nə qorxusu?

Dövlət, qüdrət sahibi bəxtiyardır hər yanda,
Sən dövlətin, qüdrətin qulu ol bu cahanda!

Sərvət, dövlət ucaldır şahları bir dağ kimi,
Dövlət verilmir sənə oyun-oyuncaq kimi.

1910 Yalnız qüdrət əhlinin başına dolan ki, sən
Dala, qabağa gedən çərxə bənzəməyəsən.

Hümmətsizə, nadana qoşulmaqdan nə çıxar?
Dövrün xoşbəxt oğlu ol, yaşa azad, bəxtiyar!

Cövza bürcündən doğub, çağır səadətini,
Tap, bir ceviz də sındır, sən də sına bəxtini.

Dövlət qismətin olsa, sus təvazö gözlə sən,
Çəkil, yeddi fələyin qurtar düyünlərindən.

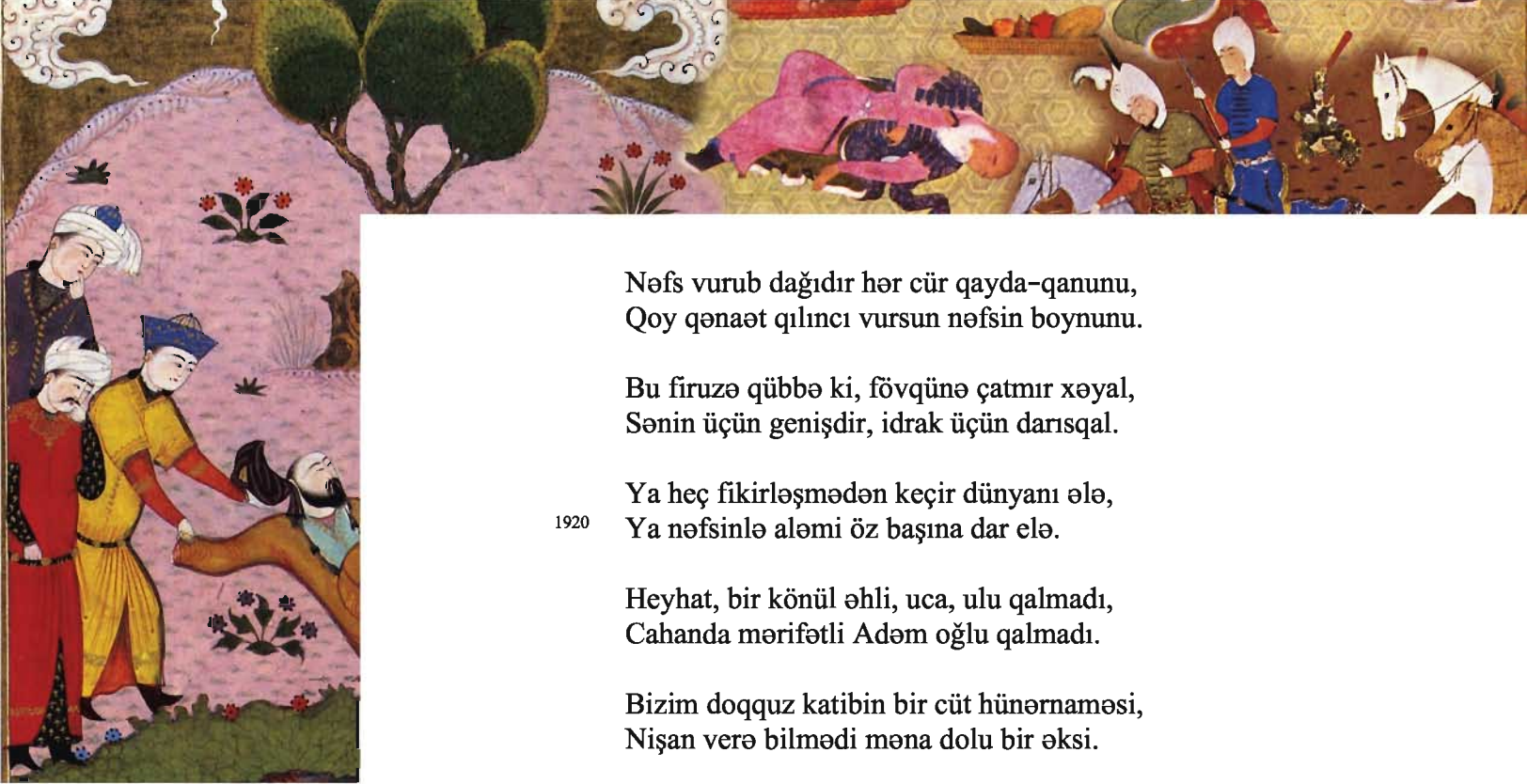
Rahat çağladığından sellər, sular bəxtiyar,
Düyünlü ud ağacı odda yanar, kül olar.

1915 Könül vermə kimsəyə, bir azca ağıllı ol,
Öz yükün sənə bəsdir, onsuz da çətindi yol.

Nə vaxtacan əl atıb özgə budağına sən,
– Dövlətim kaş bir az da çox olsun! – deyəcəksən?

Totalım, qamarlayıb, aləmi tutdun da sən,
Gedəndə ki əl çəkib, əliboş gedəcəksən!

Nəfs vurub dağdır hər cür qayda-qanunu,
Qoy qənaət qılıncı vursun nəfsin boynunu.

Bu firuzə qübbə ki, fəvqünə çatmır xəyal,
Sənin üçün genişdir, idrak üçün darısqal.

1920 Ya heç fikirləşmədən keçir dünyanı ələ,
Ya nəfsinlə aləmi öz başına dar elə.

Heyhat, bir könül əhli, uca, ulu qalmadı,
Cahanda mərifətli Adəm oğlu qalmadı.

Bizim doqquz katibin bir cüt hünərnəməsi,
Nişan verə bilmədi mənə dolu bir əksi.

Məslək düşmənlərindən dostluq umma sən əbəs,
İlanlar zəhər verər, dirilik suyu verməz.

Mənə yolunda yürü, bilik başın tacıdır,
Bil ki, qanan bir düşmən qanmaz dostdan yaxşıdır.

132

YARALI ÇOCUĞUN DASTANI

1925 Hər şeydən azad olan, şən, qayğısız bir bala,
Oynayırdı küçədə iki-üç yaşidiyla.

Ayağını atarkən yazıq bala sürüşdü,
Yürüdüyü yoldaca üzüstə yerə düşdü.

Addımlaya bilmədi, özünü şikəst sandı,
Sanki təkçə dizi yox, qəlbi də yaralandı.

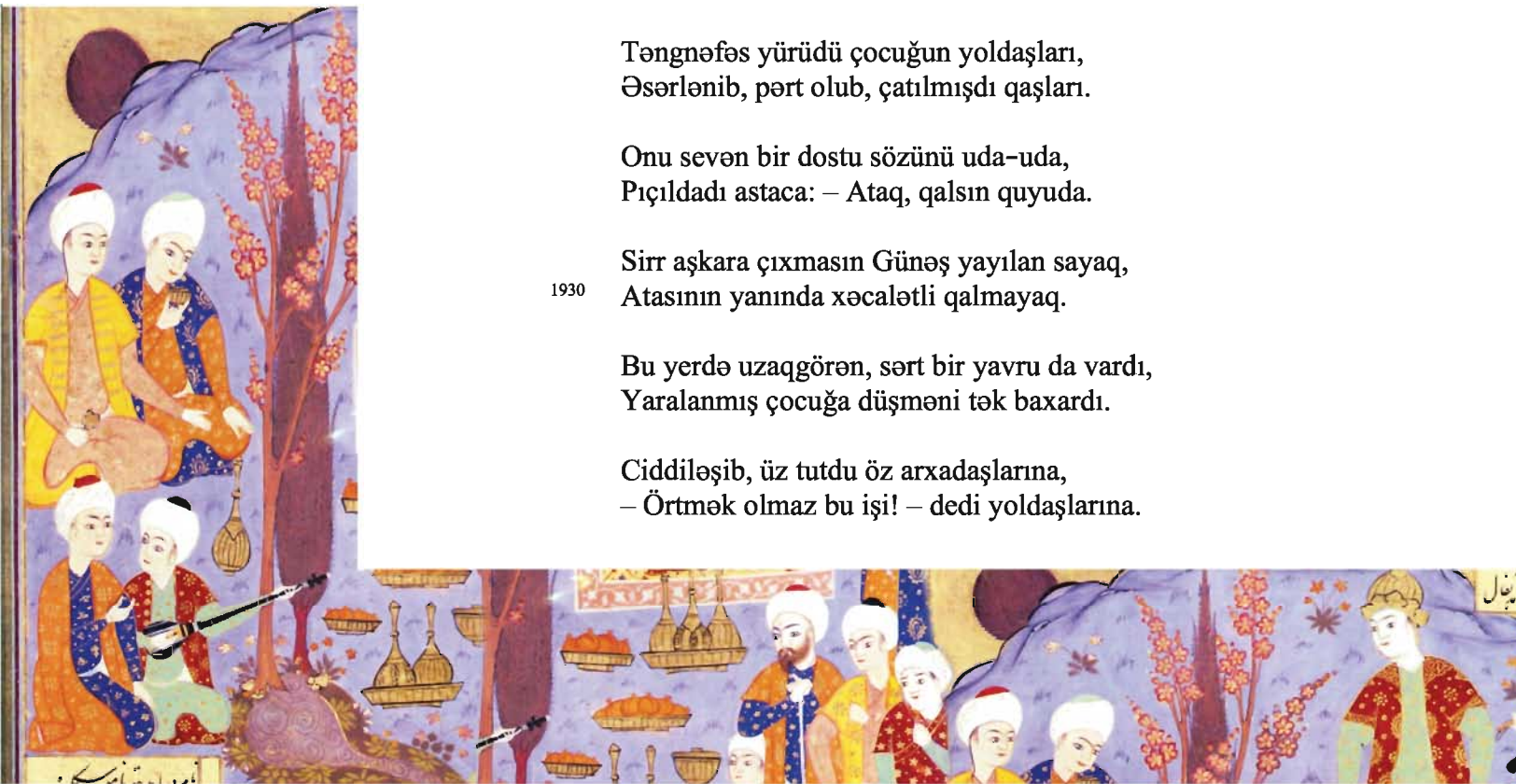
Təngnəfəs yürüdü çocuğun yoldaşları,
Əsərlənib, pərt olub, çatılmışdı qaşları.

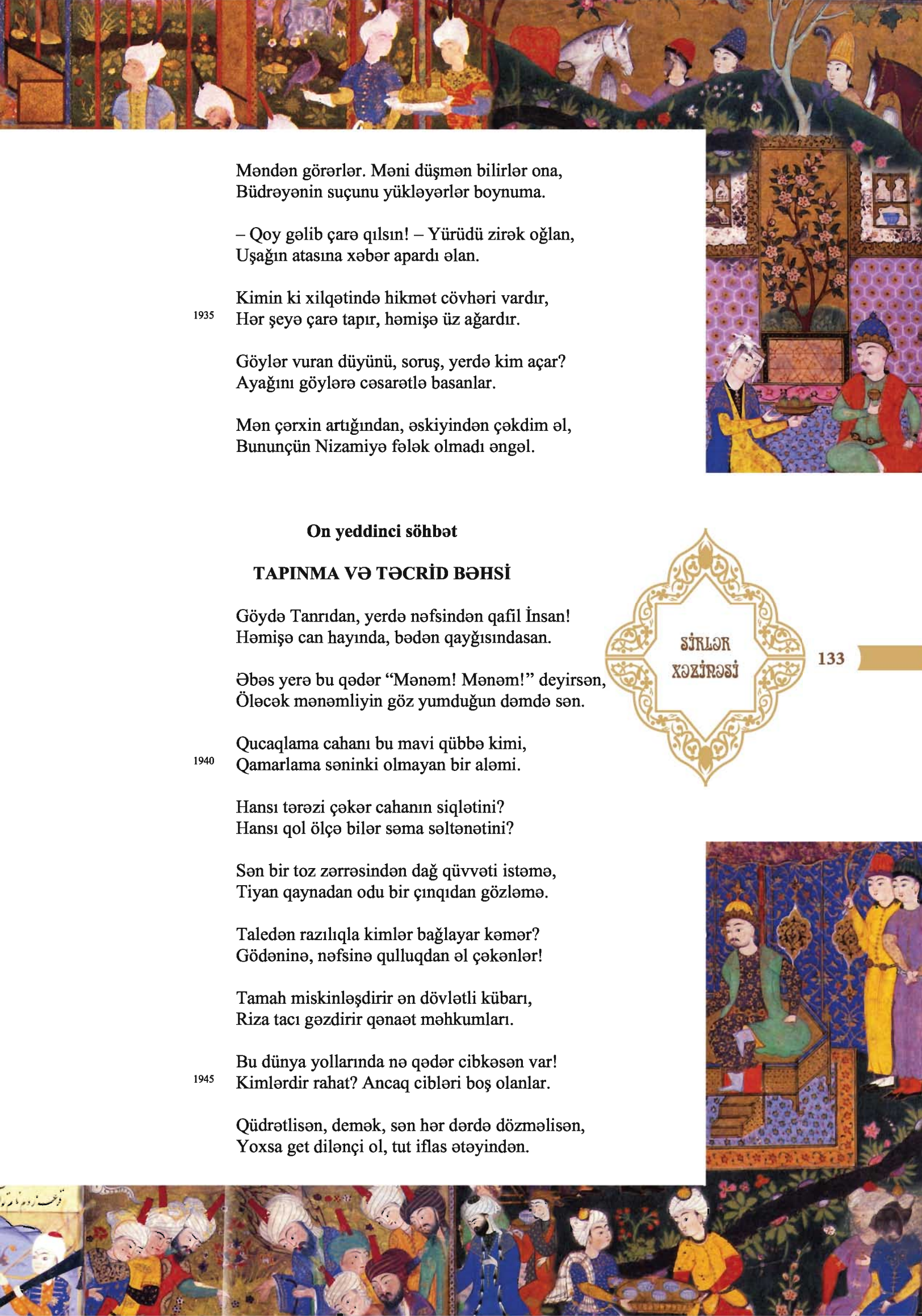
Onu sevən bir dostu sözünü uda-uda,
Pıçıldadı astaca: – Ataq, qalsın quyuda.

1930 Sırr aşkara çıxmasın Günəş yayılan sayaq,
Atasının yanında xəcalətli qalmayaq.

Bu yerdə uzaqgörən, sərt bir yavru da vardı,
Yaralanmış çocuğa düşməni tək baxardı.

Ciddiləşib, üz tutdu öz arxadaşlarına,
– Örtmək olmaz bu işi! – dedi yoldaşlarına.

Məndən görərlər. Məni düşmən bilirlər ona,
Büdrəyənin suçunu yükləyərlər boynuma.

– Qoy gəlib çarə qılsın! – Yürüdü zirək oğlan,
Uşağın atasına xəbər apardı əlan.

1935 Kimin ki xilqətində hikmət cövhəri vardır,
Hər şeyə çarə tapır, həmişə üz ağardır.

Göylər vuran düyünü, soruş, yerdə kim açar?
Ayağını göylərə cəsərlə basanlar.

Mən çərxin artığından, əskiyindən çəkdim əl,
Bununçün Nizamiyə fələk olmadı əngəl.

On yeddinci söhbət

TAPINMA VƏ TƏCRİD BƏHSİ

Göydə Tanrıdan, yerdə nəfsindən qafil İnsan!
Həmişə can hayında, bədən qayğısındasan.

Əbəs yerə bu qədər “Mənəm! Mənəm!” deyirsən,
Öləcək mənəmliyin göz yumduğun dəmdə sən.

1940 Qucaqlama cahanı bu mavi qübbə kimi,
Qamarlama səninki olmayan bir aləmi.

Hansı tərəzi çəkər cahanın siqlətini?
Hansı qol ölçə bilər səma səltənətini?

Sən bir toz zərrəsindən dağ qüvvəti istəmə,
Tiyan qaynadan odu bir çinqıdan gözləmə.

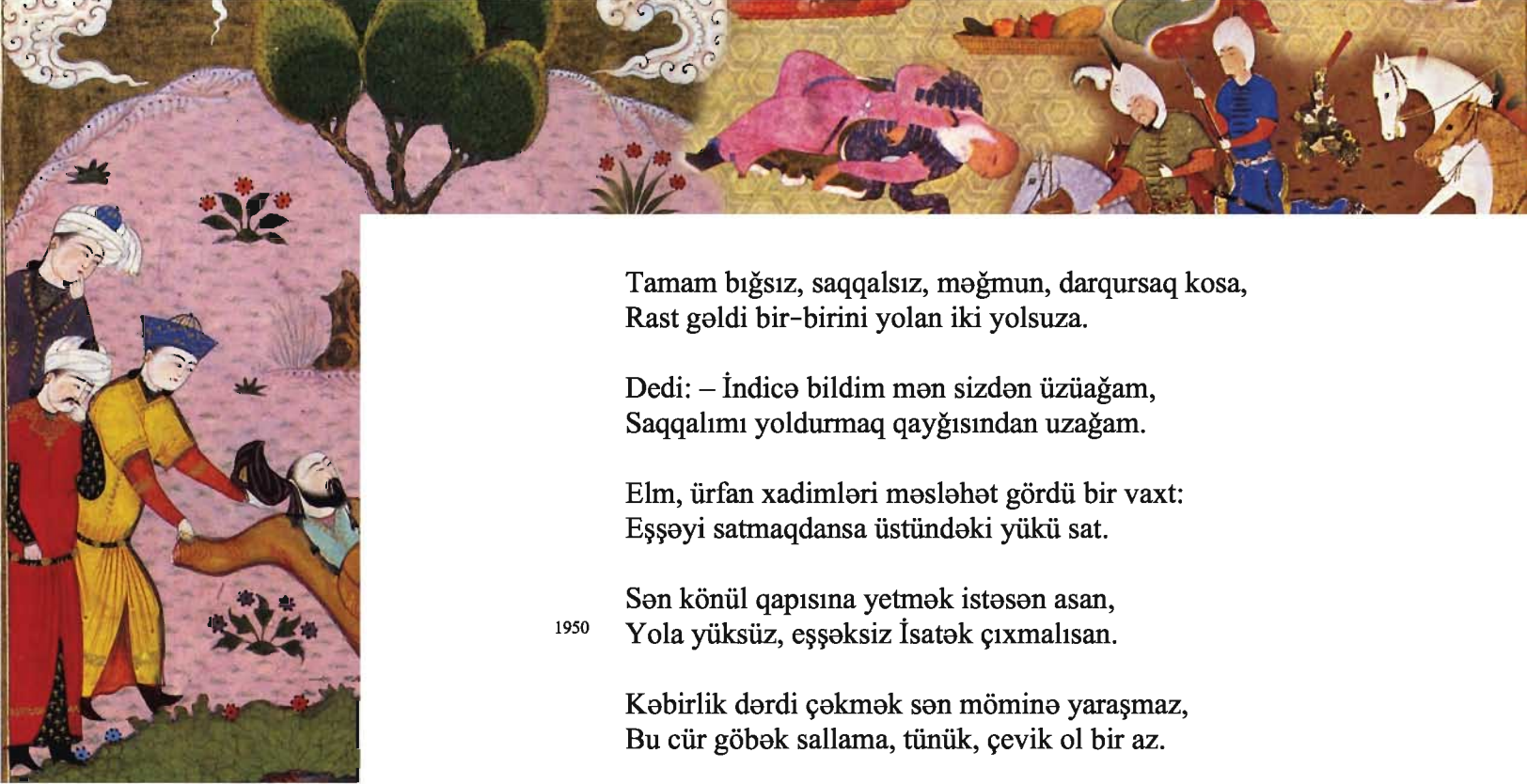
Taledən razılıqla kimlər bağlayar kəməri?
Gödəninə, nəfsinə qulluqdan əl çəkənlər!

Tamah miskinləşdirir ən dövlətli kübarı,
Rıza tacı gəzdirir qənaət məhkumları.

1945 Bu dünya yollarında nə qədər cibkəsən var!
Kimlərdir rahat? Ancaq cibləri boş olanlar.

Qüdrətlisən, demək, sən hər dərdə dözməlisən,
Yoxsa get dilənçi ol, tut iflas ətəyindən.

Tamam bıqsız, saqqalsız, məğmun, darqursaq kosa,
Rast gəldi bir-birini yolan iki yolsuza.

Dedi: – İndicə bildim mən sizdən üzüağam,
Saqqalımı yoldurmaq qayğısından uzağam.

Elm, ürfan xadimləri məsləhət gördü bir vaxt:
Eşşəyi satmaqdan üstündəki yükü sat.

1950 Sən könül qapısına yetmək istəsən asan,
Yola yüksüz, eşşəksiz İsatək çıxmalısan.

Kəbirlik dərdi çəkmək sən möminə yaraşmaz,
Bu cür göbək sallama, tünük, çevik ol bir az.

Dünya – ölüm dalğası. Yola yüngül yüklə çıx,
Yükü at burulğana, gəlsin cana rahatlıq.

Sən ki dalğa üstəsən daim balqabaq kimi,
Qarnı, əliboş olmaq daha üstün deyilmi?

Yemək, yatmaq hələ ki, ucaltmayıb heç kəsi,
Xərabədə yerləşər böyükler xəzinəsi.

1955 Leş yeyən quzğun kimi qan içməkdənsə, inan
Yaxşıdır qandan uzaq ala qarğa olasan.

Leş yemək qayğısından azad olmaq istəsən,
Cansız, qansız büt kimi asudəlik istə sən.

Ciyər qanı şərəbmı? Yox, bir atəşdi – sönmüş,
Oddur, insan zülmündən utanıb suya dönmüş.

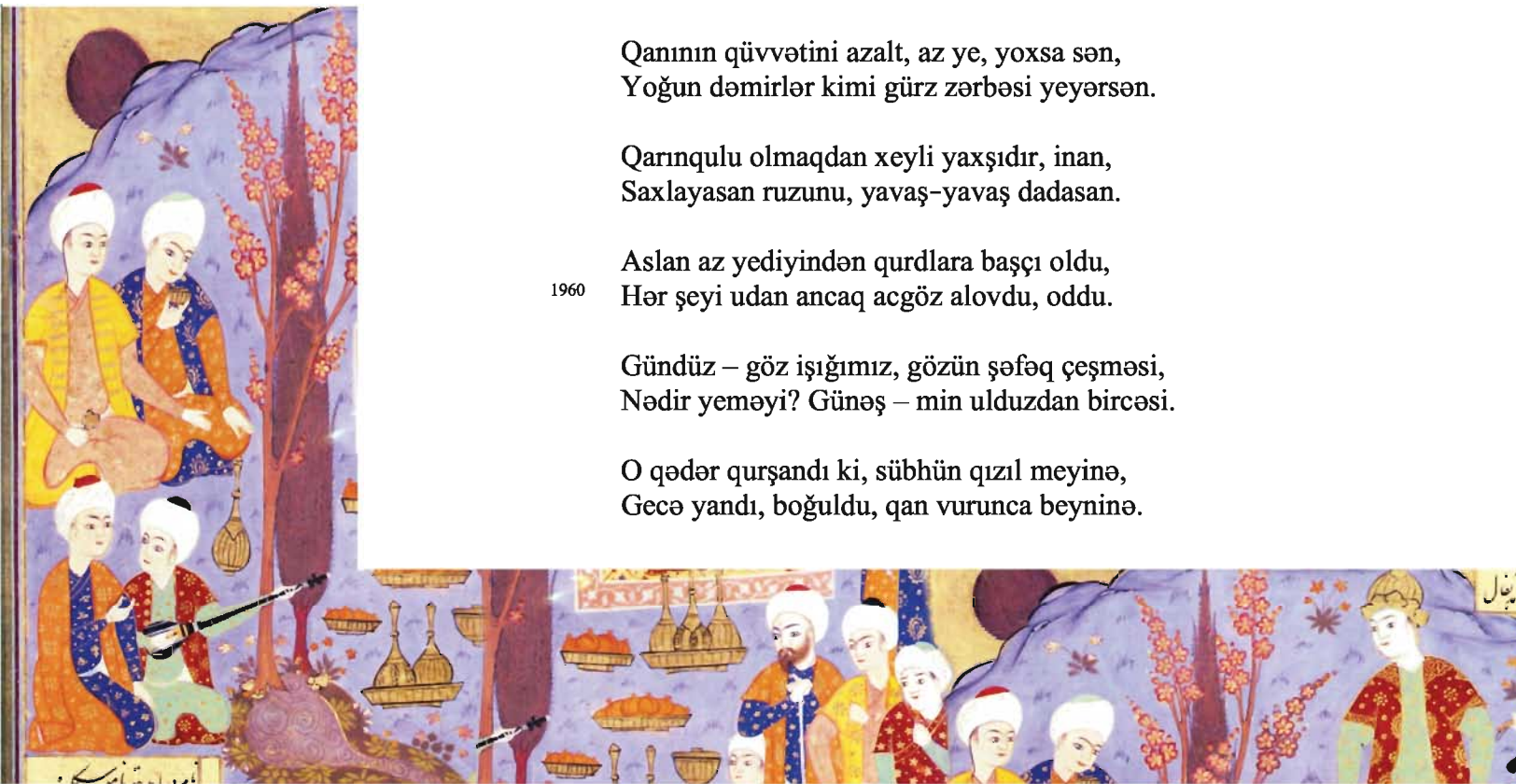
Qanının qüvvətini azalt, az ye, yoxsa sən,
Yoğun dəmirlər kimi gürz zərbəsi yeyərsən.

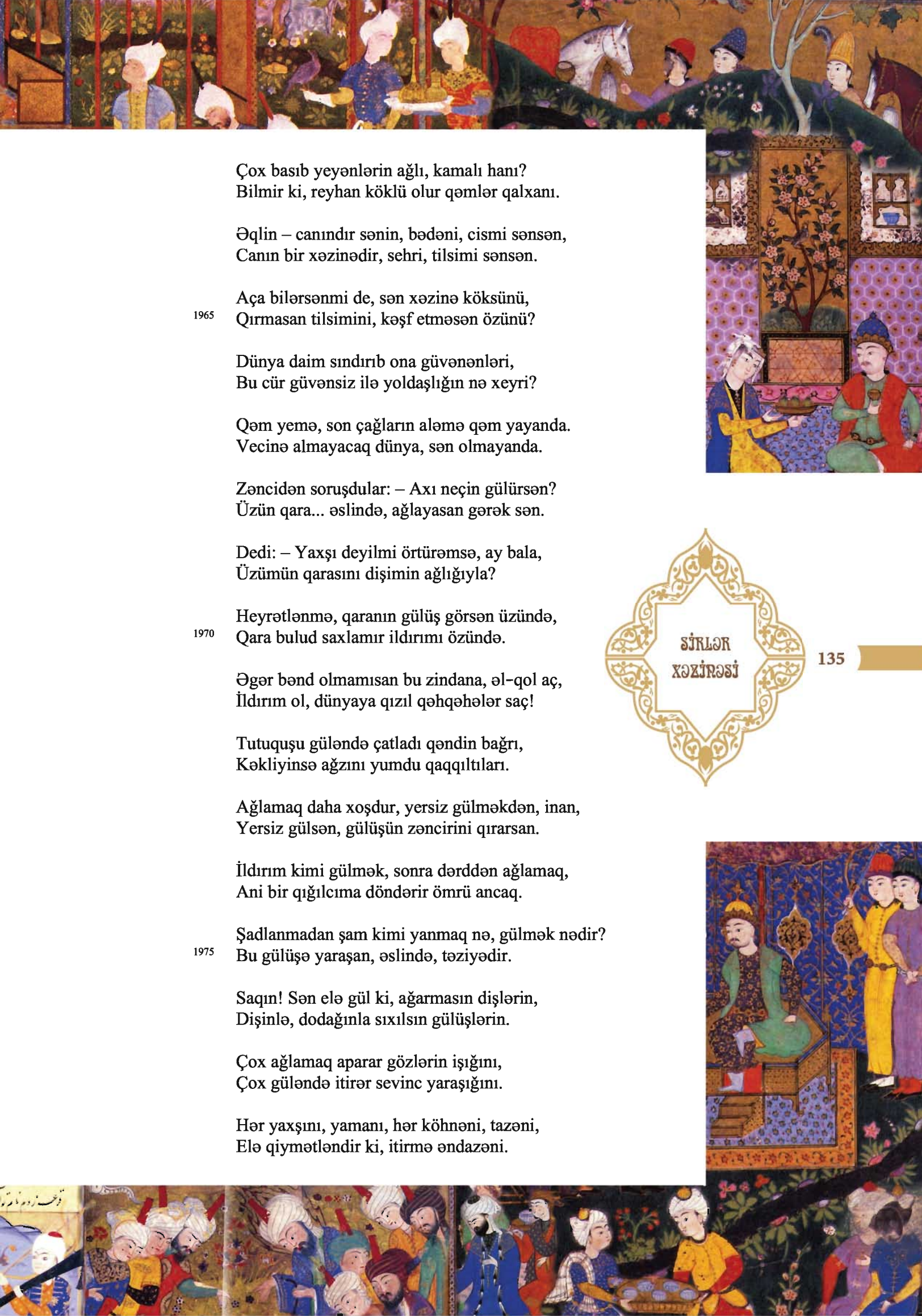
Qarınqulu olmaqdan xeyli yaxşıdır, inan,
Saxlayasan ruzunu, yavaş-yavaş dadasan.

1960 Aslan az yediyindən qurdlara başçı oldu,
Hər şeyi udan ancaq acgöz alovdu, oddu.

Gündüz – göz işığımız, gözün şəfəq çeşməsi,
Nədir yeməyi? Günəş – min ulduzdan bircəsi.

O qədər qurşandı ki, sübhün qızıl meyinə,
Gecə yandı, boğuldu, qan vurunca beyninə.

Çox basıb yeyənlərin ağı, kamalı hanı?
Bilmir ki, reyhan köklü olur qəmlər qalxanı.

Əqlin – canındır sənin, bədəni, cismi sənsən,
Canın bir xəzinədir, sehri, tilsimi sənsən.

1965 Aça bilərsənmi de, sən xəzinə köksünü,
Qırmasan tilsimini, kəşf etməsən özünü?

Dünya daim sındırıb ona güvənənləri,
Bu cür güvensiz ilə yoldaşlığın nə xeyri?

Qəm yemə, son çağların aləmə qəm yayanda.
Vecinə almayacaq dünya, sən olmayanda.

Zəncidən soruşdular: – Axı neçin gülürsən?
Üzün qara... əslində, ağlayasan gərək sən.

Dedi: – Yaxşı deyilmi örtürəmsə, ay bala,
Üzümün qarasını dişimin ağılığıyla?

1970 Heyrətlənmə, qaranın gülüş görsən üzündə,
Qara bulud saxlamır ildırım özündə.

Əgər bənd olmamısan bu zindana, əl-qol aç,
İldırım ol, dünyaya qızıl qəhqəhələr saç!

Tutuquşu güləndə çatladı qəndin bağı,
Kəkliyənsə ağzını yumdu qaqqıltıları.

Ağlamaq daha xoşdur, yersiz gülməkdən, inan,
Yersiz gülsən, gülüşün zəncirini qırarsan.

İldırım kimi gülmək, sonra dərddən ağlamaq,
Ani bir qığılcıma döndərir ömrü ancaq.

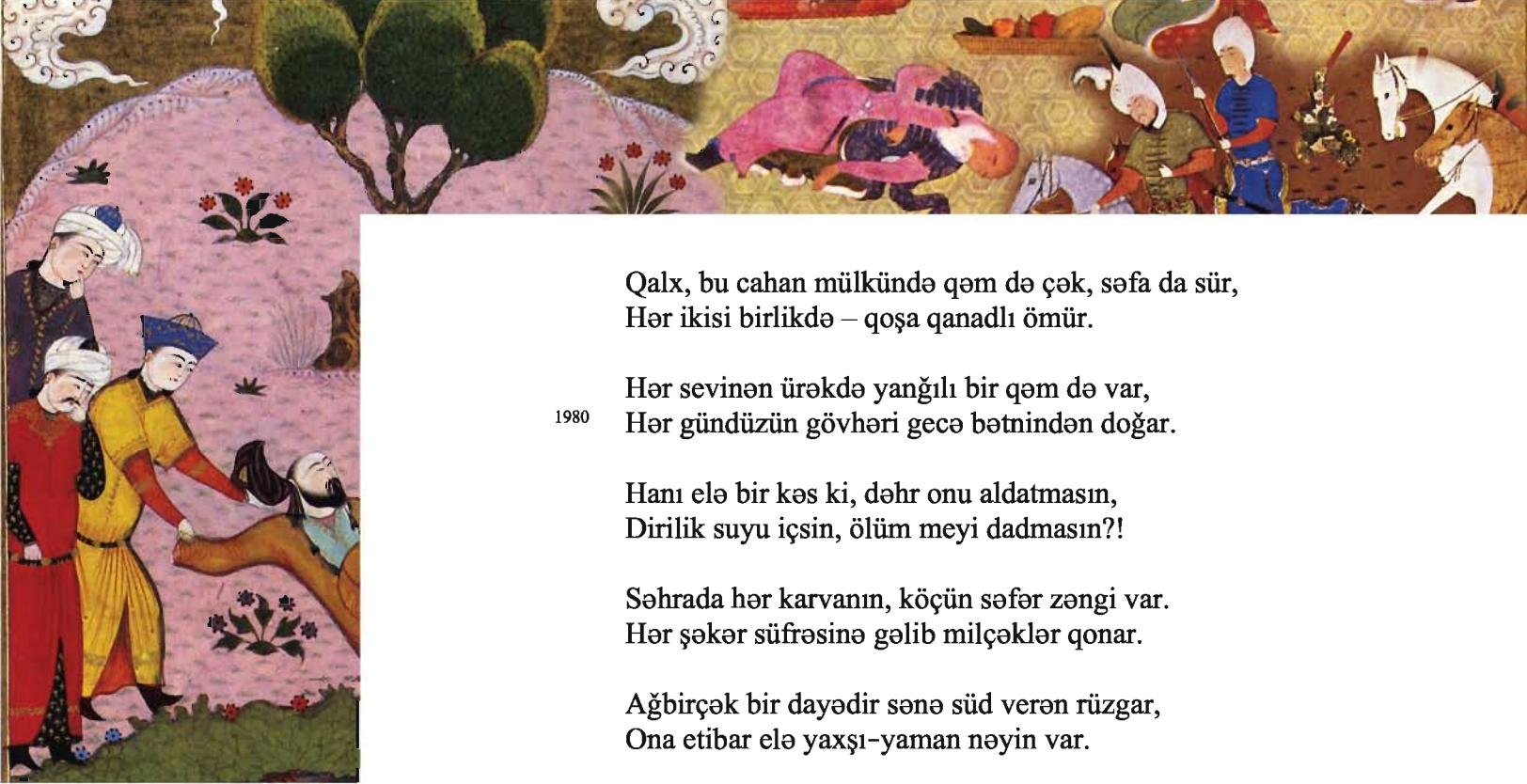
1975 Şadlanmadan şam kimi yanmaq nə, gülmək nədir?
Bu gülüşə yaraşan, əslində, təziyədir.

Saqın! Sən elə gül ki, ağarmasın dişlərin,
Dişinlə, dodağınla sıxılsın gülüşlərin.

Çox ağlamaq aparar gözlərin işığı,
Çox güləndə itirər sevinc yaraşığını.

Hər yaxşını, yamanı, hər köhnəni, tazəni,
Elə qiymətləndir ki, itirmə əndazəni.

Qalx, bu cahan mülkündə qəm də çək, səfa da sür,
Hər ikisi birlikdə – qoşa qanadlı ömür.

1980 Hər sevinən ürəkdə yanğılı bir qəm də var,
Hər gündüzün gövhəri gecə bətnindən doğar.

Hanı elə bir kəs ki, dəhr onu aldatmasın,
Dirilik suyu içsin, ölüm meyi dadmasın?!

Səhrada hər karvanın, köçün səfər zəngi var.
Hər şəkər süfrəsinə gəlib milçəklər qonar.

Ağbirçək bir dayədir sənə süd verən rüzgar,
Ona etibar elə yaxşı–yaman nəyin var.

Dünya sirkə verirsə, bal bilərək nuş elə,
Sus, anlamaz! O, daim sənə yaxşılıq dilər.

1985 Bu yolda səbat edən evə salamat gedər,
Xızra Musadır yalnız bu çöllərdə həmsəfər.

Böyüklərin nazını daim çəkəsən gərək,
Ta ki, sənə də çatsın böyüklük adlı çələng.

Yaman gündə yaxşı dost axtarar, tapar səni,
İlişsən, tora düşsən, tordan qurtarar səni.

136

MÜRŞİD İLƏ MÜRİDİN HEKAYƏTİ

Pirlər məmləkətinə kamil pirlərdən biri,
Yola çıxdı, yanında minlərcə müridləri.

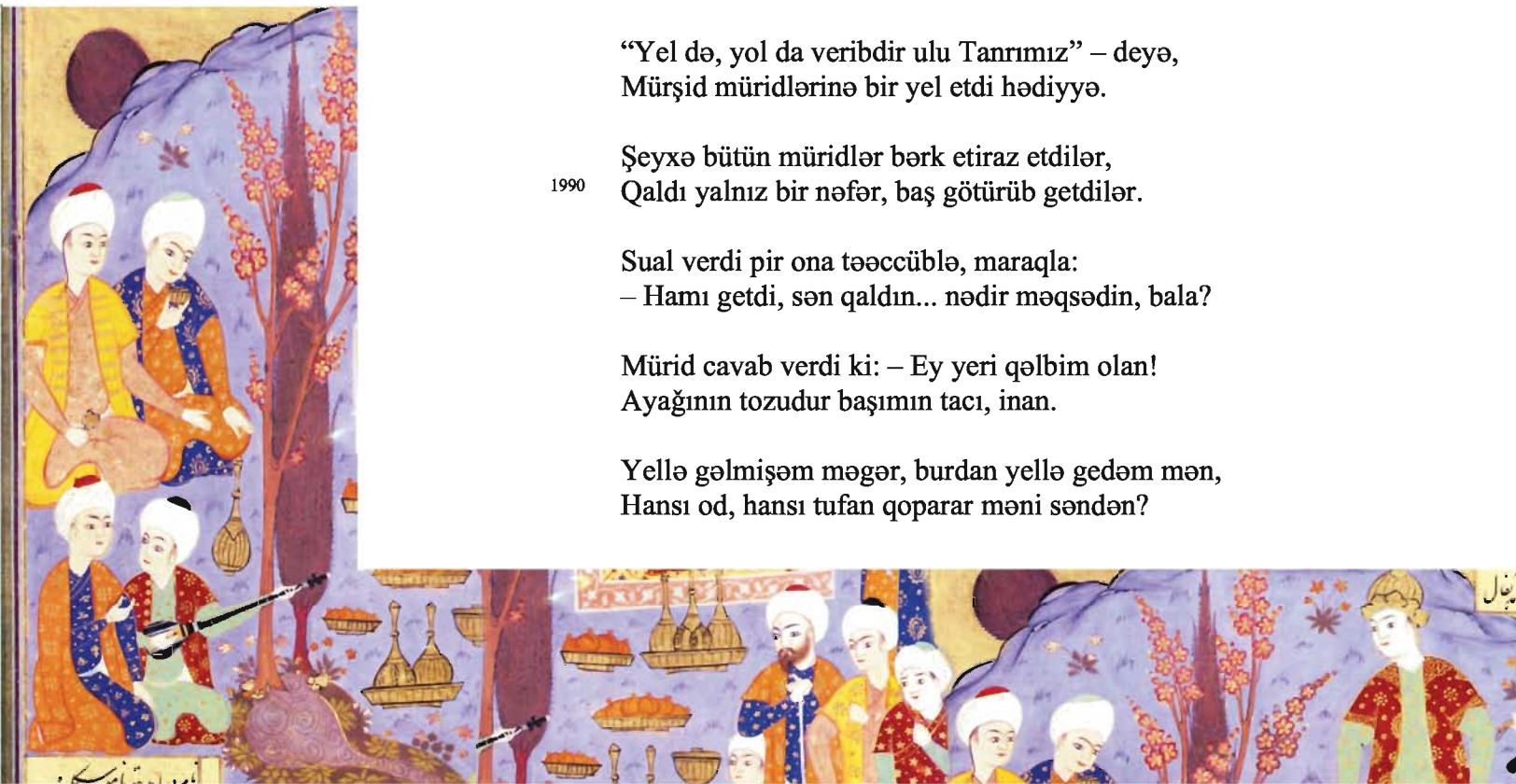
“Yel də, yol da veribdir ulu Tanrımız” – deyər,
Mürşid müridlərinə bir yel etdi hədiyyə.

1990 Şeyxə bütün müridlər bərk etiraz etdilər,
Qaldı yalnız bir nəfər, baş götürüb getdilər.

Sual verdi pir ona təəccüblə, maraqla:
– Hamı getdi, sən qaldın... nədir məqsədin, bala?

Mürid cavab verdi ki: – Ey yeri qəlbim olan!
Ayağının tozudur başımın tacı, inan.

Yellə gəlmişəm məgər, burdan yellə gedəm mən,
Hansı od, hansı tufan qoparar məni səndən?

Rüzgar kimi gələnələr rüzgar kimi gedənlər,
Dözüm, səbat göstərəm hümmət gözləyən ərələr.

1995 Toz yüngül olduğundan tez qonar, tez də uçar,
Daim yer dəyişənlər bir yerdə tutmaz qərar.

Vüqarlı, uca dağlar yavaş-yavaş doğulur,
Səbirli, sabitdi ki, əzəmətli dağ olur.

Pərdə yırtmaq zamanın əzəli vərdişidir,
Ağır yük daşımağa kişilərin işidir.

Sən ki eşşək deyilsən, əl çək bədən yükündən,
Zahidlik yükü daşı, xam deyilsən əgər sən.

Sənin zahidlik xəttin əyilməsə, düz olsa,
Yas nədir bilməyəcək, hamı batsa da yasa.

2000 Zahidliyin göz diksə zərli şah xələtinə,
Bənzəyər Süleymanla zənbil hekayətinə.

Dərüni zahidliyin qəbası altında şam,
Hidayət nuru saçar, qızıl saçar hər axşam.

Xoşdur, zahid görünə hətta meyxanələrdə,
Xəzinələr saxlanırdı çünki viranələrdə.

Zər yelənli bayrağın altında olduğundan,
Nizami zahidliyi səfa gətirir müdam.

On səkkizinci söhbət

İKİÜZLÜLƏRDƏN ƏLHƏZƏR

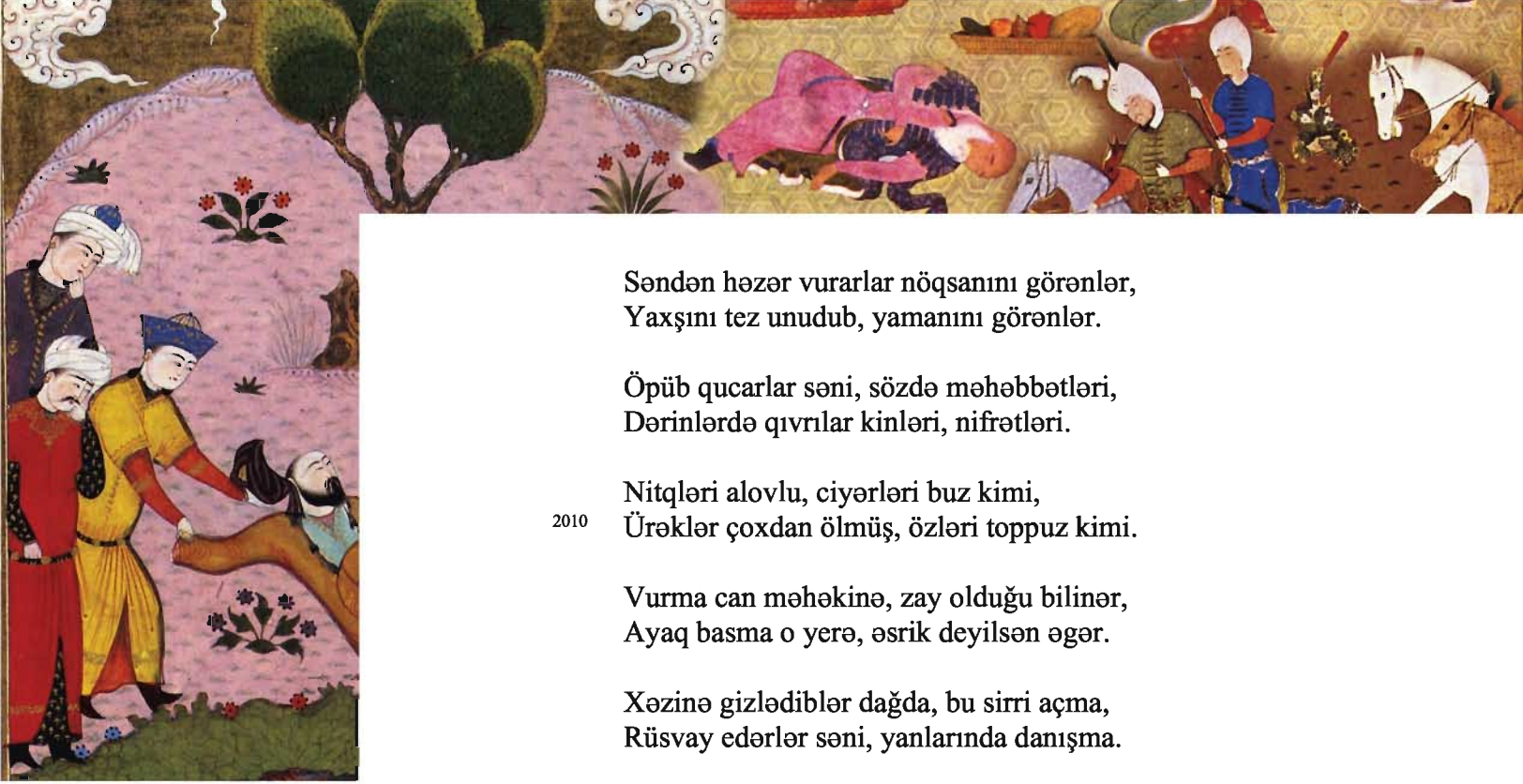
Daim özünə bənzər saxta sikkələr kəsən,
Qəlbi kimi boş qəlib yapanları tanı sən.

2005 Gəndən bax, üzdən tanı, onların içi zülmət,
Sirr vermə, barmağına dolar səni kəmfürsət.

Qarşında işıq kimi parlaq görünər onlar,
Arxanca kölgə kimi oğrun sürünər onlar.

Üzdə şam kimi dümdüz, içi ud kimi düyün,
Düzlüyün arxasında əyrilikdir gördüyün.

Səndən həzər vururlar nöqsanını görənlər,
Yaxşını tez unudub, yamanını görənlər.

Öpüb qucarlar səni, sözdə məhəbbətləri,
Dərinlərdə qıvrılar kinləri, nifrətləri.

2010 Nitqləri alovlu, ciyərləri buz kimi,
Ürəklər çoxdan ölmüş, özləri toppuz kimi.

Vurma can məhəkinə, zay olduğu bilinər,
Ayaq basma o yerə, əsrək deyilsən əgər.

Xəzinə gizlədiblər dağda, bu sirri açma,
Rüsvay edərlər səni, yanlarında danışma.

Küy basarlar: guya, sən can-ciyərsən onlara,
Yalmanıb, yaltaqlanıb səndən yol umanlara.

Sülh edərlər səninlə, zay etməkçün sübhünü,
Allah vursun onların ülfətini, sülhünü.

2015 Nəfs, mənfəət güdən hər ünsiyyət, hər tədbir,
Düşmənliliklə mayalı dostluğun kəfənidir.

Gəlir güdən dostluğun məgər səliqəsi var?
Xeyr! Düşmənlilik ilə gizli əlaqəsi var.

Dost sənin zəhərini qənd sanar, şəkər bilər,
Eybini də az qala ləyaqət, hünər bilər.

Dost rahatlıq, səadət verən məhrəmdir sənə,
Əgər belə deyilsə, uyma, dərd, qəmdir sənə.

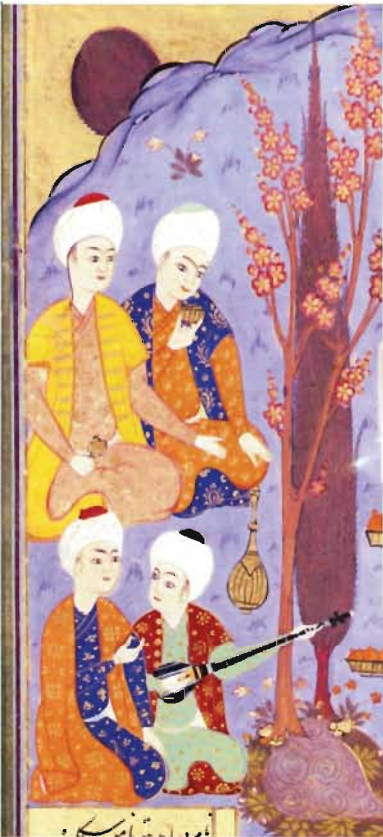
Həddini aşan sevgi bənzər atəşə, oda.
Pişik istədiyindən yeyər balasını da.

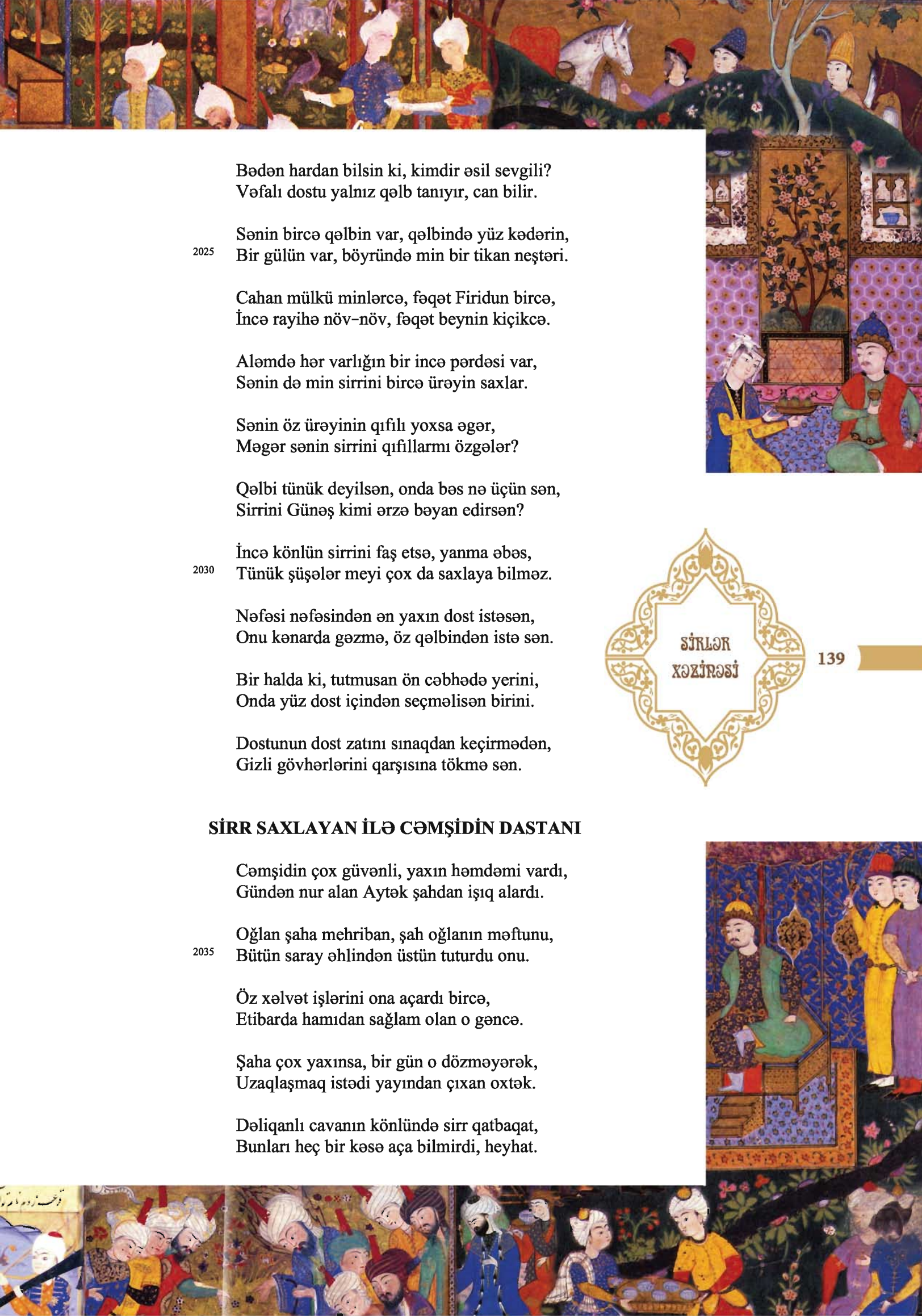
2020 Dost kimdir? Dost sirrini saxlayan bir vəfadar,
Məgər dostmu yel kimi hər pərdəni açanlar?!

Onların fikri-zikri səni yolmaq, şaşırmaq,
Qazancını, ruzunu bir əfsunla aşırmaq.

Üzdə aşiqin kimi mehriban görünərlər,
Dar gündə atıb qaçar, sanki toza dönərlər.

Qılıq göstərən dostu inkar edirsə qəlbin,
Dost deyil, düşməndir o, buna əmin ol, əmin.

Bədən hardan bilsin ki, kimdir əsil sevgili?
Vəfalı dostu yalnız qəlb tanıyır, can bilir.

2025 Sənin bircə qəlbin var, qəlbində yüz kədərin,
Bir gülün var, böyründə min bir tikan neşteri.

Cahan mülkü minlərcə, fəqət Firidun bircə,
İncə rayihə növ-növ, fəqət beynin kiçikcə.

Aləmdə hər varlığın bir incə pərdəsi var,
Sənin də min sirrini bircə üreyin saxlar.

Sənin öz üreyinin qıfılı yoxsa əgər,
Məgər sənin sirrini qıfillarmı özgələr?

Qəlbi tünük deyilsən, onda bəs nə üçün sən,
Sirrini Günəş kimi ərzə bəyan edirsən?

2030 İncə könlün sirrini faş etsə, yanma əbəs,
Tünük şüşələr meyi çox da saxlaya bilməz.

Nəfəsi nəfəsindən ən yaxın dost istəsən,
Onu kənarda gəzmə, öz qəlbindən istə sən.

Bir halda ki, tutmusan ön cəbhədə yerini,
Onda yüz dost içindən seçməlisən birini.

Dostunun dost zatını sınaqdan keçirmədən,
Gizli gövhərlərini qarşısına tökmə sən.

SİRR SAXLAYAN İLƏ CƏMŞİDİN DASTANI

Cəmşidin çox güvənli, yaxın həmdəmi vardı,
Gündən nur alan Aytək şahdan işıq alardı.

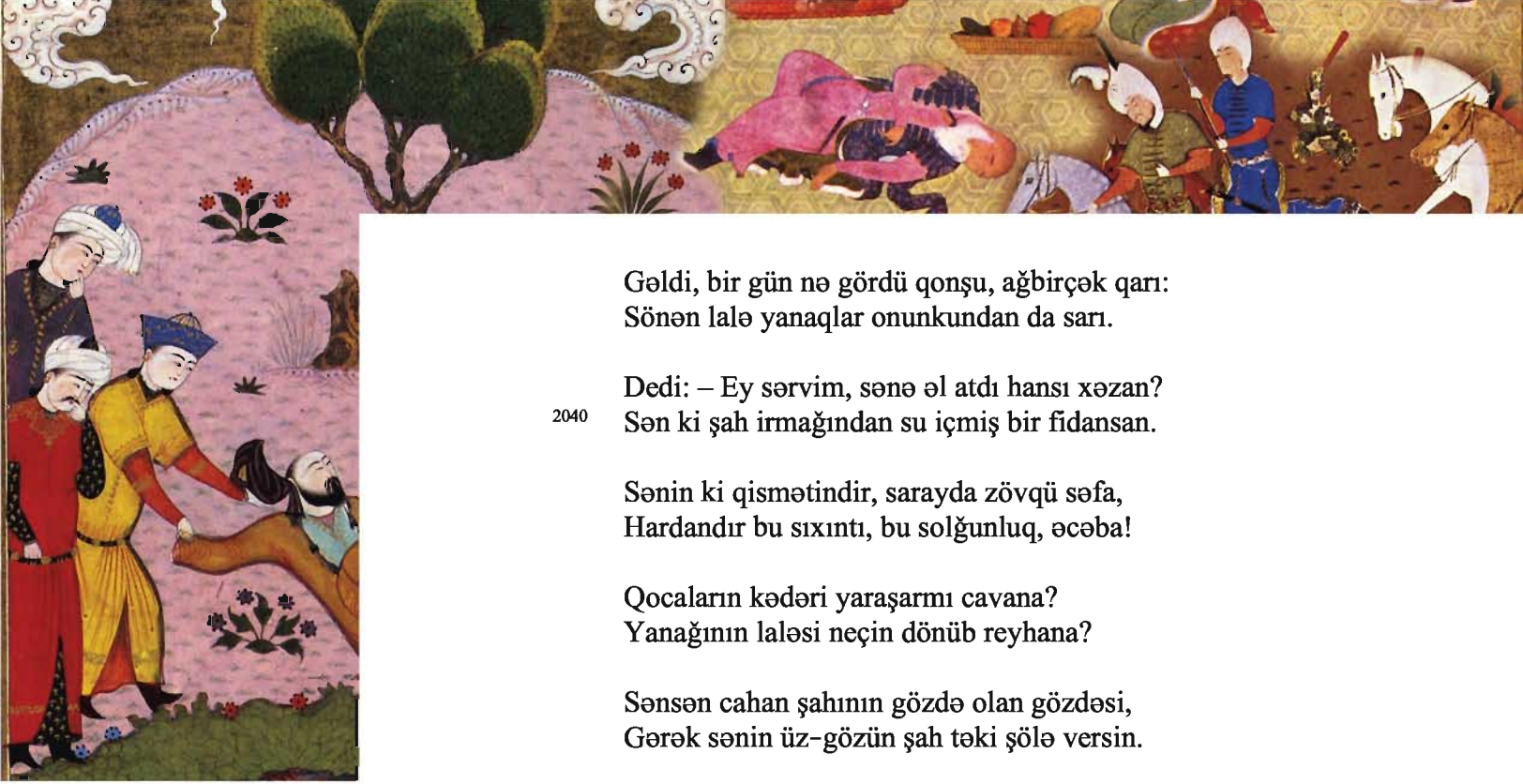
2035 Oğlan şaha mehriban, şah oğlanın məftunu,
Bütün saray əhlindən üstün tuturdu onu.

Öz xəlvət işlərini ona açardı bircə,
Etibarda hamıdan sağlam olan o gəncə.

Şaha çox yaxınsa, bir gün o dözməyərək,
Uzaqlaşmaq istədi yayından çıxan oxtək.

Dəliqanlı cavanın könlündə sirr qatbaqat,
Bunları heç bir kəsə açə bilmirdi, heyhat.

Gəldi, bir gün nə gördü qonşu, ağbirçək qarı:
Sönen lələ yanaqlar onunkundan da sarı.

2040 Dedi: – Ey sərvim, sənə əl atdı hansı xəzan?
Sən ki şah irmağından su içmiş bir fidansan.

Sənin ki qismətidir, sarayda zövqü səfa,
Hardandır bu sıxıntı, bu solğunluq, əcəba!

Qocaların kədəri yaraşarmı cavana?
Yanağının lələsi neçin dönüb reyhana?

Sənsən cahən şahının gözdə olan gözdəsi,
Gərək sənin üz-gözün şah təkə şölə versin.

Şahı görməklə gülər, şadlıq edər adamlar,
Şaha məhrəm olanlar hamıdan şad, bəxtiyar.

2045 Dəliqanlı söylədi: – Xəbərin yox, ay nənə,
Nələr yatır sinəmdə – sirlə dolu xəzinə.

Od tutdum, külə döndüm səbrimin ucbatından!
Səbrim saraltdı məni, səbrim yandırdı, inan!

Cəlaltək böyükdür şahın könül aləmi,
Əmanət vermiş mənə sirrini göhvər kimi.

Saxladığım sirlərdən alışıb yanır sinəm,
Heç birini heç kəsə açıb deyə bilmərəm.

Sirri açıb deməsəm, partlayacaq ürəyim,
Dilimi dişlərimlə doğrayımmı, neyləyim?

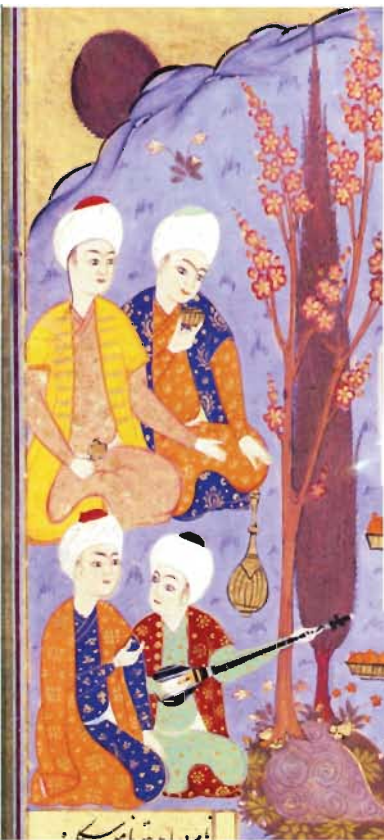
2050 Bircə gülüşümü də sizdən qızırqanıram,
Sirrini quşu ağzımdan uçub gedər, sanıram.

Xilas ola bilməsəm bu sirlər caynağından,
Qəlbim qana dönəcək, ömrüm zindana, inan!

Hiss edirəm, dözməsəm, atsam sirrin daşını,
Tələ elə həmin gün yeyəcəkdir başımı.

– Saqın! Heç kəsə açma, – dedi qarı, – bunları,
Öz sirrinin sirdaşı tək özünsən, bil barı.

Heç bir kəsə güvənmə, açıq deyim qoy sənə:
Hətta öz kölgəni də yaxın bilmə özünə.

2055 Rəvamı qılınc ilə al-qırmızı olasan?
Ondansa qızıl kimi kaş saralıb solasan.

Eşitmişəm, hər gecə dilə çox yalvarır baş:
– Saqın! Açma! Amandır, açma sirrimi, qardaş.

Baş saxlamaq istəsən, boşboğazlıq eləmə,
Sirrini gündüz kimi tökmə bütün aləmə.

Dilini saxlayanlar nə dolaşır, nə çasır,
Hürmək yalnız qudurğan köpəklərə yaraşır.

Tez kəsilər uzun dil, unutma bircə an da,
Dil ağızda gözəldir, qılınc isə qınında.

2060 Rahatlığın rəhnidir bu öyüdün mənası,
Dilin ucundan gəlir canın-başın bəlası.

İstəsən ah çəkməsin qanlı ləyəndə başın,
Dilini dişinlə kəs, sirri açmaqdan daşın!

Dilin şəkər də saçsa, dodaqlarını açma,
Bil ki, divar dalında dinləyən var, danışma!

Çölə bənövşə kimi yaymasan rayihəni,
Kimsə başını kəsməz, yerdən qoparmaz səni.

Eyibləri görürkən sən gerek lal olasan.
Bir az ağır eşitmək, susmaq vaxtıdır, inan!

2065 Yazarkən, qələmini qıs, cilovla bir qəder,
Bil ki, hər kəlmən üçün hesab istəyəcəklər.

Axar su kimi pak ol, nə eşitsən, yuyub keç.
Gördüyünü aynatək göstərsən də, dinmə heç.

Uzaqgörən kişiler heç vaxt həddini aşmaz,
Gecə gördüklərini gündüz kimsəyə açmaz.

Bu ulduzlu qübbənin heyranıyam, düzü, mən:
Xəbərçilik edibmi heç gündüzə gecədən?

Sən də bir az pərdəli qalmaq istəsən əgər,
Gecə gördüklərini açıb demə gündüzlər.

2070 Gecənin ürəyində neçə xəzinələr var,
Min-min işıqlı dürrü qarantlığında saxlar.

İldırım kimi odlu ürəklə yaşayanlar,
Gördüyünün yanından saymazyana sovuşar.

Başını doqquz göydən dışarı çıxaranlar,
Dərüni aləminin meydanında at çapar.

Yaxınsa da dillə göz, uzaq biləsən gərək,
Necə ki saç uzaqdır bədəndən çərək-çərək.

Eşqin gizli qalması bir möcüzə sayılır,
Elə ki üzə çıxdı, xərabatda bayılır.

2075 Sırr düyünü vurarkən din ipliği seçdilər,
Həllacın da ipini bu pambıqdan eşdilər.

Nə qədər ki bağlıdır qönçə rahat, salamat,
Dönür qan çanağına açılan kimi, heyhat.

Susmaq səadətine ağız yetərsə əgər,
Başından keçənləri qəlbin dililə söylər.

Könlünün kəsasından yesən, xoşdu bu nemət,
Dilinə dəyən kimi atəş kəsilir fəqət.

Ən gözəl natiqliyin adı sükuttur bu gün,
Sükut ilə yürümək – sənin zəfər yürüşün.

2080 İşiq dolu köüllər sükut etməyi xoşlar,
Ağız açmaz, bu haqqı özgəsinə bağışlar.

Köüllər dünyasında könlü lüğəti gizli,
Bu lüğəti şərh edər yalnız ürəyin dili.

Ey Nizami, layiqdir qənaət mülkü sənə,
Çünki dilin xəsisdir, qəlbin – sonsuz xəzinə.

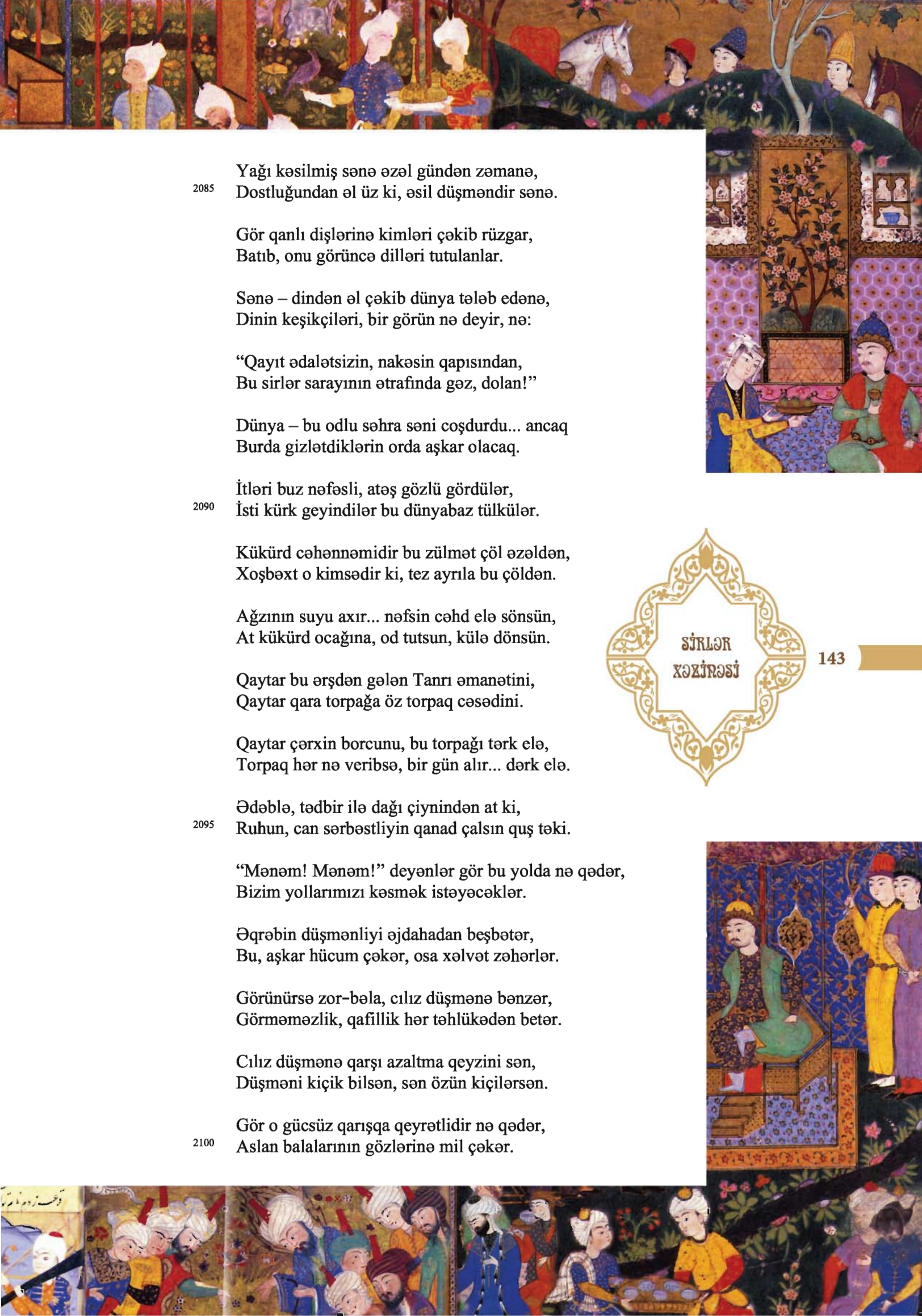
On doqquzuncu söhbət

AXİRƏTİ QARŞILAMAQ HAQQINDA

Bizim xəlvət məclisi, görün, nə yaraşığı,
On dörd günlük Ay kimi bədirlənmiş, işığı.

Qənd, şəkərmə paylayır şamlar gümüş xonçada?
Əlvən təxtlər döşəli, xoş qoxular saçmada.

2085 Yağı kəsilmiş sənə əzəl gündən zəmanə,
Dostluğundan əl üz ki, əsil düşməndir sənə.

Gör qanlı dişlərinə kimləri çəkib rüzgar,
Batıb, onu görünəcə dilləri tutulanlar.

Sənə – dindən əl çəkib dünya tələb edənə,
Dinin keşikçiləri, bir görün nə deyir, nə:

“Qayıt ədalətsiz, nakəsin qapısından,
Bu sirlər sarayının ətrafında gəz, dolan!”

Dünya – bu odlu səhra səni coşdurdu... ancaq
Burda gizlətdiklərin orda aşkar olacaq.

2090 İtləri buz nəfəsli, atəş gözlü gördülər,
İsti kürk geyindilər bu dünyabaz tülkülər.

Kükürd cəhənnəmdir bu zülmət çöl əzəldən,
Xoşbəxt o kimsədir ki, tez ayrılı bu çöldən.

Ağzının suyu axır... nəfsin cəhd elə sönsün,
At kükürd ocağına, od tutsun, külə dönsün.

Qaytar bu ərşdən gələn Tanrı əmanətini,
Qaytar qara torpağa öz torpaq cəsədini.

Qaytar çərxin borcunu, bu torpağı tərək elə,
Torpaq hər nə veribsə, bir gün alır... dərk elə.

2095 Ədəblə, tədbir ilə dağı çiyindənən at ki,
Ruhun, can sərbəstliyin qanad çalsın quş tək.

“Mənəm! Mənəm!” deyənlər gör bu yolda nə qədər,
Bizim yollarımızı kəsmək istəyəcəklər.

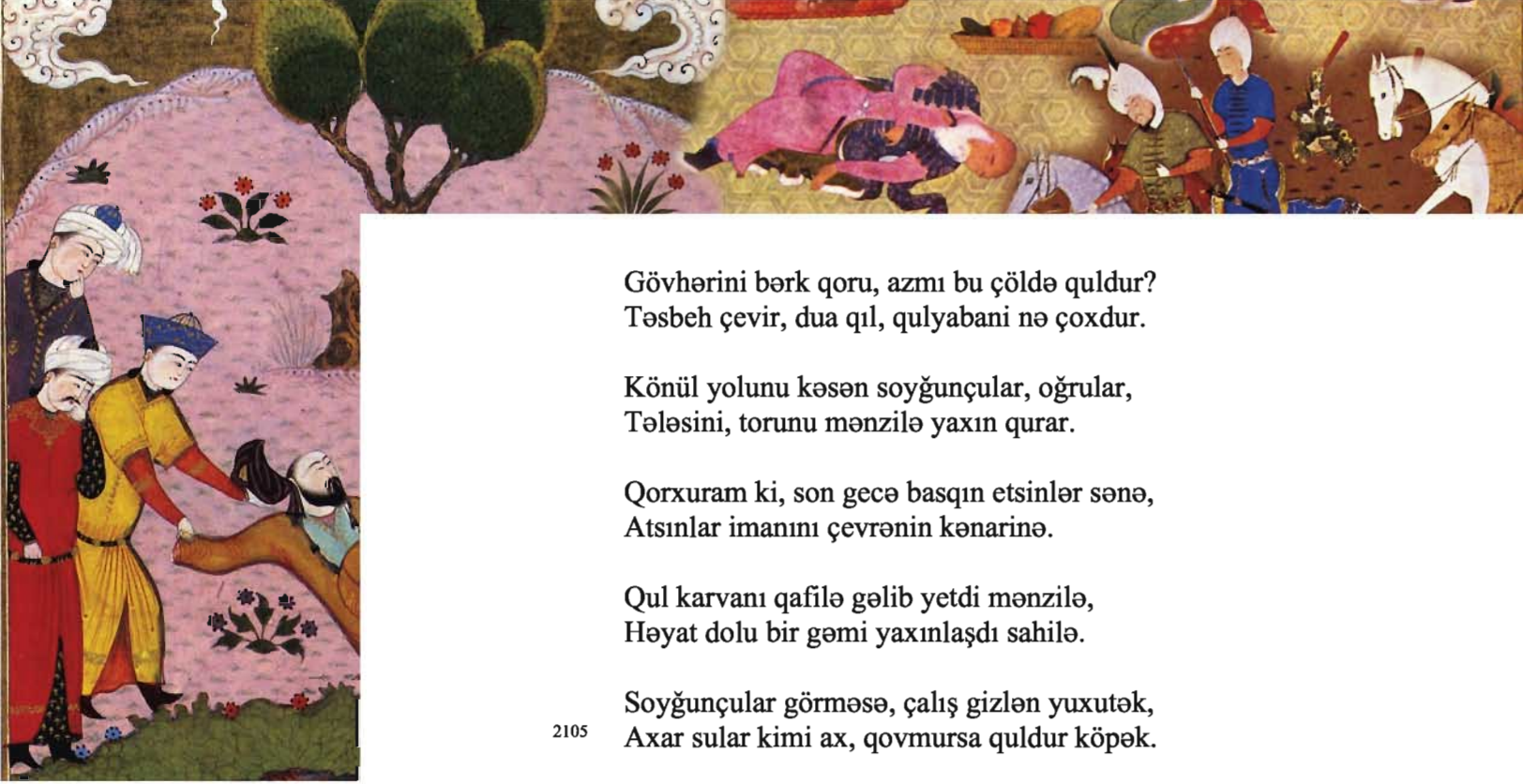
Əqrəbin düşmənləyi əjdahadan beşbətər,
Bu, aşkar hücum çəkər, osa xəlvət zəhərlər.

Görünürsə zor-bəla, cılız düşməne bənzər,
Görməməzlik, qafillik hər təhlükədən bətər.

Cılız düşməne qarşı azaltma qeyzini sən,
Düşməni kiçik bilsən, sən özün kiçilərsən.

2100 Gör o gücsüz qarışqa qeyrətlidir nə qədər,
Aslan balalarının gözlərinə mil çəkər.

Gövhərini bərk qoru, azmı bu çöldə quldur?
Təsbeh çevir, dua qıl, qulyabani nə çoxdur.

Könül yolunu kəsən soyğunçular, oğrular,
Tələsini, torunu mənzilə yaxın qarar.

Qorxuram ki, son gecə basqın etsinlər sənə,
Atsınlar imanını çevrənin kənarinə.

Qul karvanı qafilə gəlib yetdi mənzilə,
Həyat dolu bir gəmi yaxınlaşdı sahilə.

2105 Soyğunçular görməsə, çalış gizlən yuxutək,
Axar sular kimi ax, qovmursa quldur köpək.

Elə ki qədəm basdın bu müqəddəs məbədə,
Hər nə almısan qaytar, saxlama bir zərrə də.

Özün gəlməsən bura, bəla gələr başına,
Fırladılar şələni tapınağın dışına.

Dünyadan köçüb getmək sayılmasaydı hünər,
Dolanardı gecənin, gündüzün çərxi məgər?

Nə qədər ki keçməyib yaxan divlər cənginə,
Tut könül ətəyindən, sığın imana, dinə.

2110 Şəriət – xoş bir nəsim, canını tapşır ona,
Aləmə bənd olma ki, üst-başına toz qona.

Şəriət gülşənində qızılgülşən, nanəsen,
Təbiətə tapınma, şəriətə tapın sən.

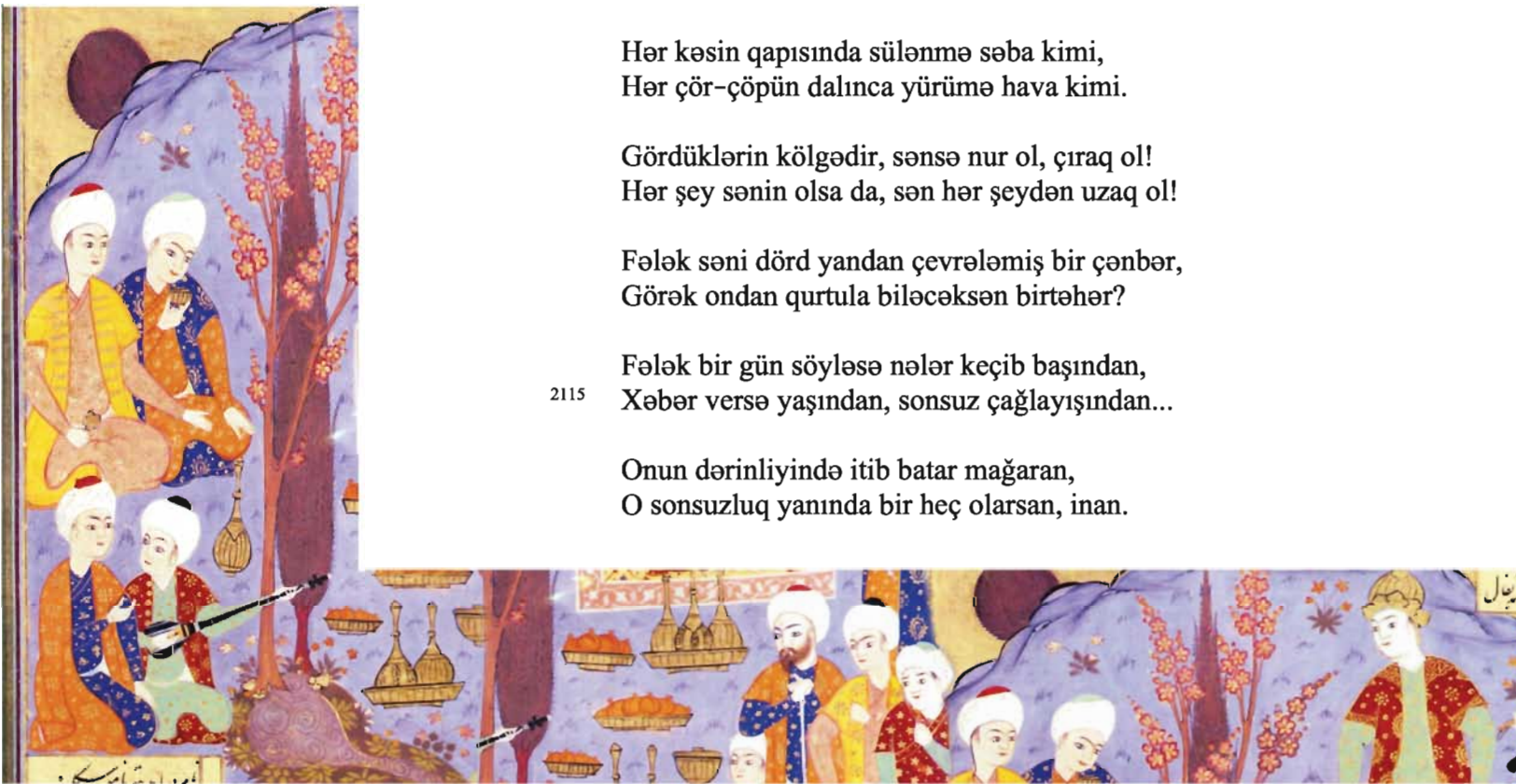
Hər kəsin qapısında sülənmə səba kimi,
Hər çör-çöpün dalınca yürümə hava kimi.

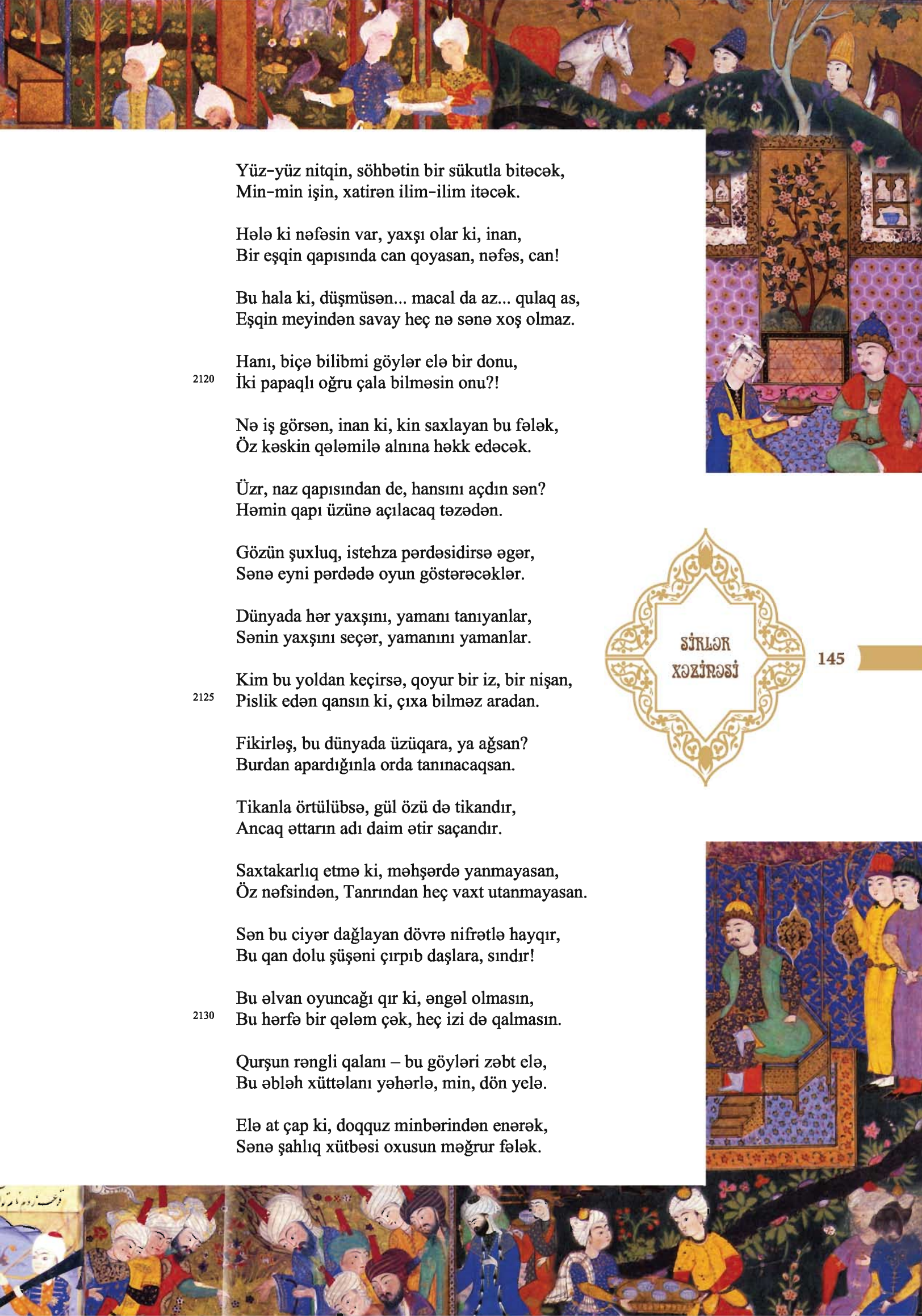
Gördüklərin kölgədir, sənə nə nur ol, çıraql ol!
Hər şey sənə olsa da, sən hər şeydən uzaql ol!

Fələk səni dörd yandan çevrələmiş bir çənber,
Görək ondan qurtula biləcəksən birtəhər?

2115 Fələk bir gün söyləsə nələr keçib başından,
Xəbər versə yaşından, sonsuz çağlayışından...

Onun dərinliyində itib batar mağaran,
O sonsuzluq yanında bir heç olarsan, inan.

Yüz-yüz nitqin, söhbətin bir sükutla bitəcək,
Min-min işin, xatirən ilim-ilim itəcək.

Hələ ki nəfəsin var, yaxşı olar ki, inan,
Bir eşqin qapısında can qoyasan, nəfəs, can!

Bu hala ki, düşmüşən... macal da az... qulaq as,
Eşqin meyindən savay heç nə sənə xoş olmaz.

2120 Hanı, biçə bilibmi göylər elə bir donu,
İki papaqlı oğru çala bilməsin onu?!

Nə iş görsən, inan ki, kin saxlayan bu fələk,
Öz kəskin qələmilə alnına həkk edəcək.

Üzr, naz qapısından de, hansını açdın sən?
Həmin qapı üzünə açılacaq təzədən.

Gözün şuxluq, istehza pərdədirsə əgər,
Sənə eyni pərdədə oyun göstərəcəklər.

Dünyada hər yaxşını, yamanı tanıyanlar,
Sənin yaxşını seçər, yamanını yamanlar.

2125 Kim bu yoldan keçirsə, qoyur bir iz, bir nişan,
Pislik edən qansın ki, çıxa bilməz aradan.

Fikirleş, bu dünyada üzüqara, ya ağsan?
Burdan apardığınla orda tanınacaqsan.

Tikanla örtülübse, gül özü də tikandır,
Ancaq ətərin adı daim ətir saçandır.

Saxtakarlıq etmə ki, məhşərdə yanmayasan,
Öz nəfsindən, Tanrından heç vaxt utanmayasan.

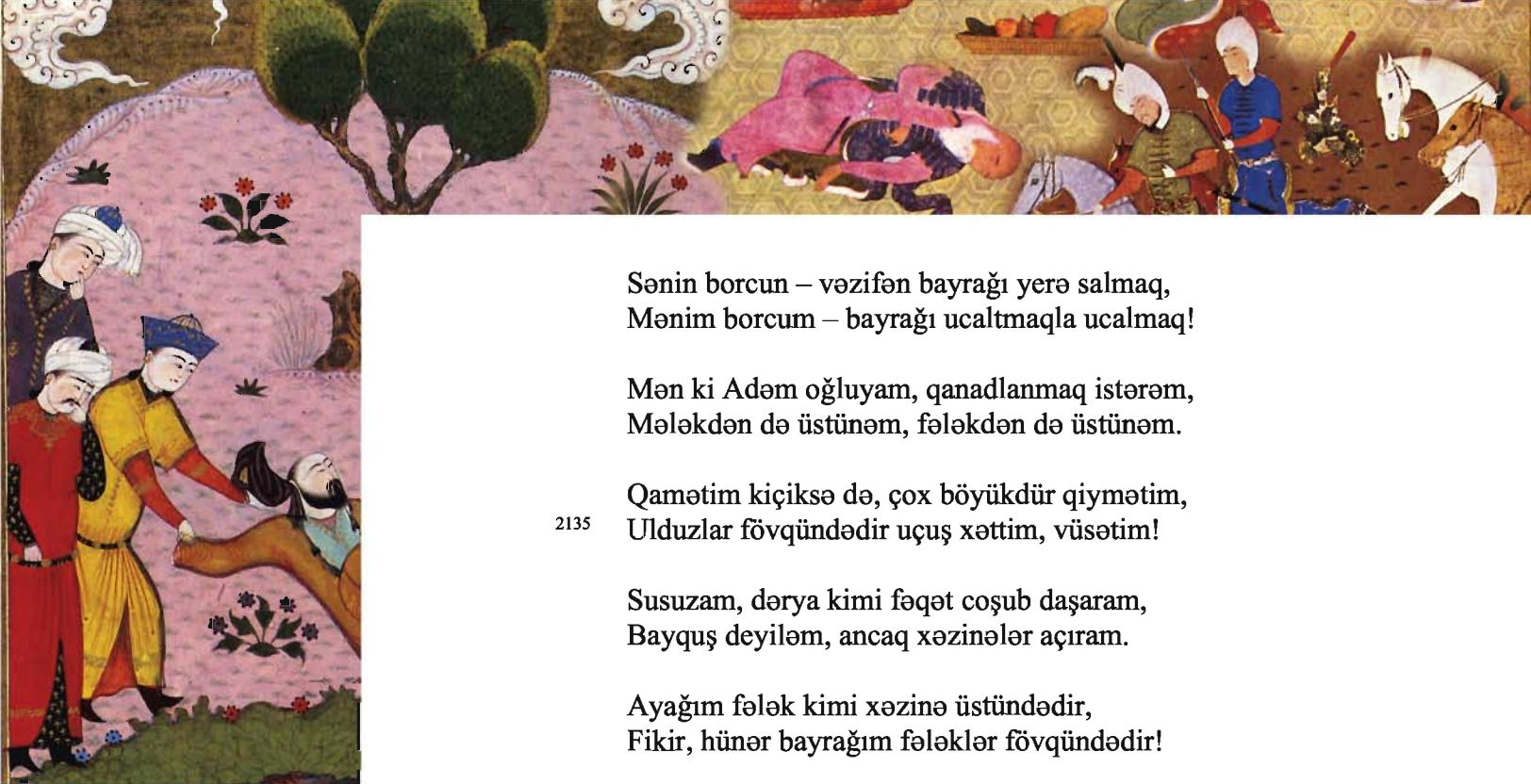
Sən bu ciyər dağlayan dövrə nifrətlə hayqır,
Bu qan dolu şüşəni çırpıb daşlara, sındır!

2130 Bu əlvan oyuncağı qır ki, əngəl olmasın,
Bu hərfe bir qələm çək, heç izi də qalmasın.

Qurşun rəngli qalanı – bu göyləri zəbt elə,
Bu əbləh xüttləni yəhərlə, min, dön yelə.

Elə at çap ki, doqquz minbərindən enərək,
Sənə şahlıq xütbəsi oxusun məğrur fələk.

Sənin borcun – vəzifən bayrağı yerə salmaq,
Mənim borcum – bayrağı ucaltmaqla ucalmaq!

Mən ki Adəm oğluyam, qanadlanmaq istərəm,
Mələkdən də üstünəm, fələkdən də üstünəm.

2135 Qamətim kiçiksə də, çox böyükdür qiymətim,
Ulduzlar fəvqündədir uçuş xəttim, vüsətim!

Susuzam, dərya kimi fəqət coşub daşaram,
Bayquş deyiləm, ancaq xəzinələr açıram.

Ayağım fələk kimi xəzinə üstündədir,
Fikir, hünər bayrağım fələklər fəvqündədir!

HARUN ƏR-RƏŞİD İLƏ DƏLLƏYİN DASTANI

Xəlifəlik təxtini alırken ələ Harun,
Ucalmışdı bayrağı Abbas oğullarının.

Öz yataq otağından çıxdı bir gecə yarı,
Bir az dincəlsin deyə gəldi hamama sarı.

2140 Saçını taras edən saray bərbəri – usta,
Çox dadlı bir xəyala qapılmışdı iş üstə.

Dedi: – Ustadlığımdan ağahsan, ey Xəlifə!
Qoy sənə damad olum, xoşbəxt olum bir dəfə.

Toy-düyün xəbərini çəkək bu aləmə car,
Qızını bu quluna nişanlasan, nə olar?!

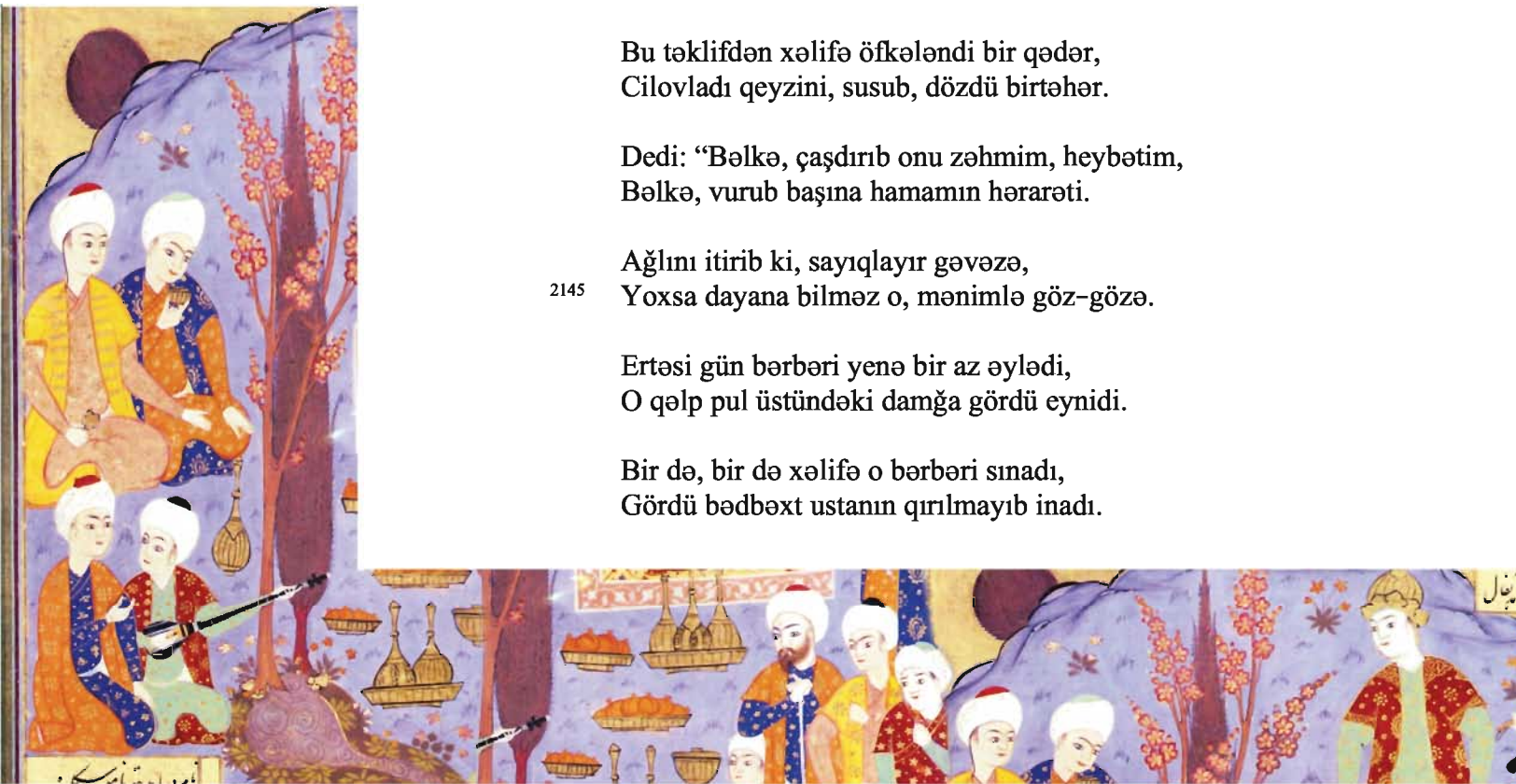
Bu təklifdən xəlifə öfkələndi bir qədər,
Cilovladı qeyzini, susub, dözdü birtəhər.

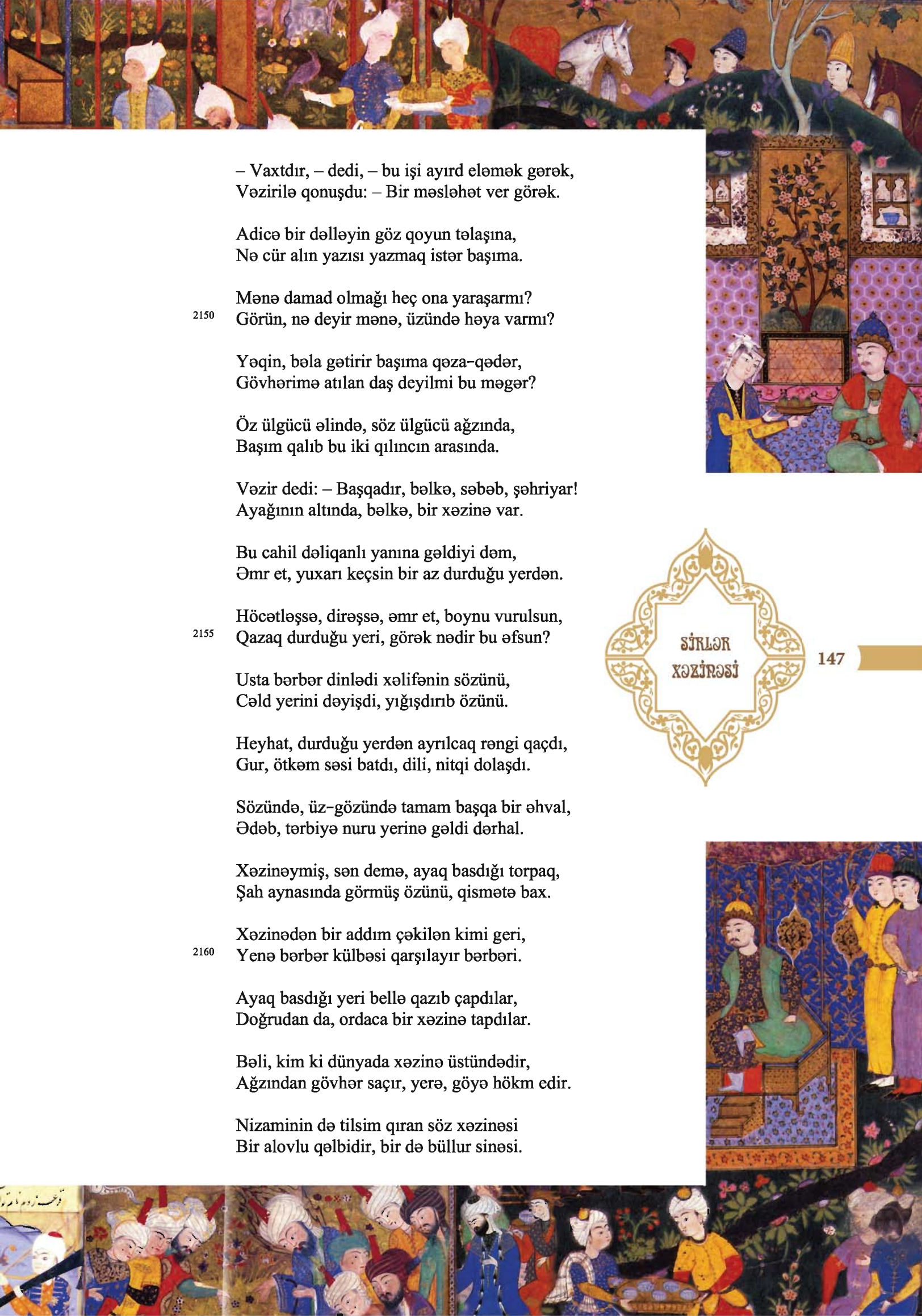
Dedi: “Bəlkə, çaşdırıb onu zəhmim, heybətım,
Bəlkə, vurub başına hamamın hərarəti.

2145 Aqlını itirib ki, sayıqlayır gəvəzə,
Yoxsa dayana bilməz o, mənimlə göz-gözə.

Ertəsi gün bərbəri yenə bir az əylədi,
O qəlp pul üstündəki damğa gördü eynidi.

Bir də, bir də xəlifə o bərbəri sınaı,
Gördü bədbəxt ustanın qırılmayıb inadı.

– Vaxtdır, – dedi, – bu işi ayırd eləmək gərək,
Vəzirilə qonuşdu: – Bir məsləhət ver görək.

Adicə bir dəlləyin göz qoyun təlaşına,
Nə cür alın yazısı yazmaq istər başıma.

2150 Mənə damad olmağı heç ona yaraşarmı?
Görün, nə deyir mənə, üzündə həya varmı?

Yəqin, bəla gətirir başıma qəza-qədər,
Gövhərimə atılan daş deyilmi bu mægər?

Öz ülgücü əlində, söz ülgücü ağızında,
Başım qalıb bu iki qılıncın arasında.

Vəzir dedi: – Başqadır, bəlkə, səbəb, şəhriyar!
Ayağının altında, bəlkə, bir xəzinə var.

Bu cahil dəliqanlı yanına gəlidiyi dem,
Əmr et, yuxarı keçsin bir az durduğu yerdən.

2155 Hücətləşsə, dirəşsə, əmr et, boynu vurulsun,
Qazaq durduğu yeri, görək nədir bu əfsun?

Usta bərbər dinlədi xəlifənin sözünü,
Cəld yerini dəyişdi, yığışdırıb özünü.

Heyhat, durduğu yerdən ayrılcaq rəngi qaçdı,
Gur, ötkəm səsi batdı, dili, nitqi dolaşdı.

Sözündə, üz-gözündə tamam başqa bir əhval,
Ədəb, tərbiyə nuru yerinə gəldi dərhal.

Xəzinəymiş, sən demə, ayaq basdığı torpaq,
Şah aynasında görmüş özünü, qismətə bax.

2160 Xəzinədən bir addım çəkilən kimi geri,
Yenə bərbər külbəsi qarşılıyır bərbəri.

Ayaq basdığı yeri bellə qazıb çapdılar,
Doğrudan da, ordaca bir xəzinə tapdılar.

Bəli, kim ki dünyada xəzinə üstündədir,
Ağızından gövhər saçır, yerə, göyə hökm edir.

Nizaminin də tilsim qıran söz xəzinəsi
Bir alovlu qəlbidir, bir də büllur sinəsi.

İyirminci söhbət

ƏSRDAŞLARIN YARAMAZLIĞINA DAİR

Biz ki əl çəkənlərik mənəmlik qovğasından,
Bəs niyə yapışmışıq dünyanın yaxasından?

2165 Bağlandığın bu dünya yıxdı, xar etdi səni,
Uddu bu qara torpaq gör nə qədər pöhrəni.

Ömür karvanı getdi, soruş indi biz nəyik?
Qafilənin ardınca sürünənlər kimiyik.

Çiyimizdə cüt mələk dərdimizi çəkmədə,
Bizimlə ülfətindən şeytan belə qüssədə.

Dünya işində oduq, xidmət işindəsə buz,
Gah külxan kimi isti, gah da kül kimi nursuz.

Hanı göz aydınlığı, hanı könül işığı?
Şaşırmış insanların olurmu rahatlığı?

2170 Gecədən qaranlıqmış qiyamətin səhəri,
Sübh namaz qılanların hanı bayraq əlləri?

Dodaqlarda qırıldı qayğısız, şən gülüşlər,
Canda nə qüvvə qaldı, nə arzudan bir əsər.

Uç, qanadlan, uzaqlaş sən bu qanlı tələdən,
Çarə yalnız ayıqlıq, vermə fürsəti əldən.

Qurd tülküdən dişlidir, tülkü qurddan bic, zirək,
Sivişib xilas olur daim kələk gələrek.

2175 Cəhd et, verdiyin sözü yetirəsən yerinə,
Çalışma nəfsin üçün, çalış Tanrı xeyrinə.

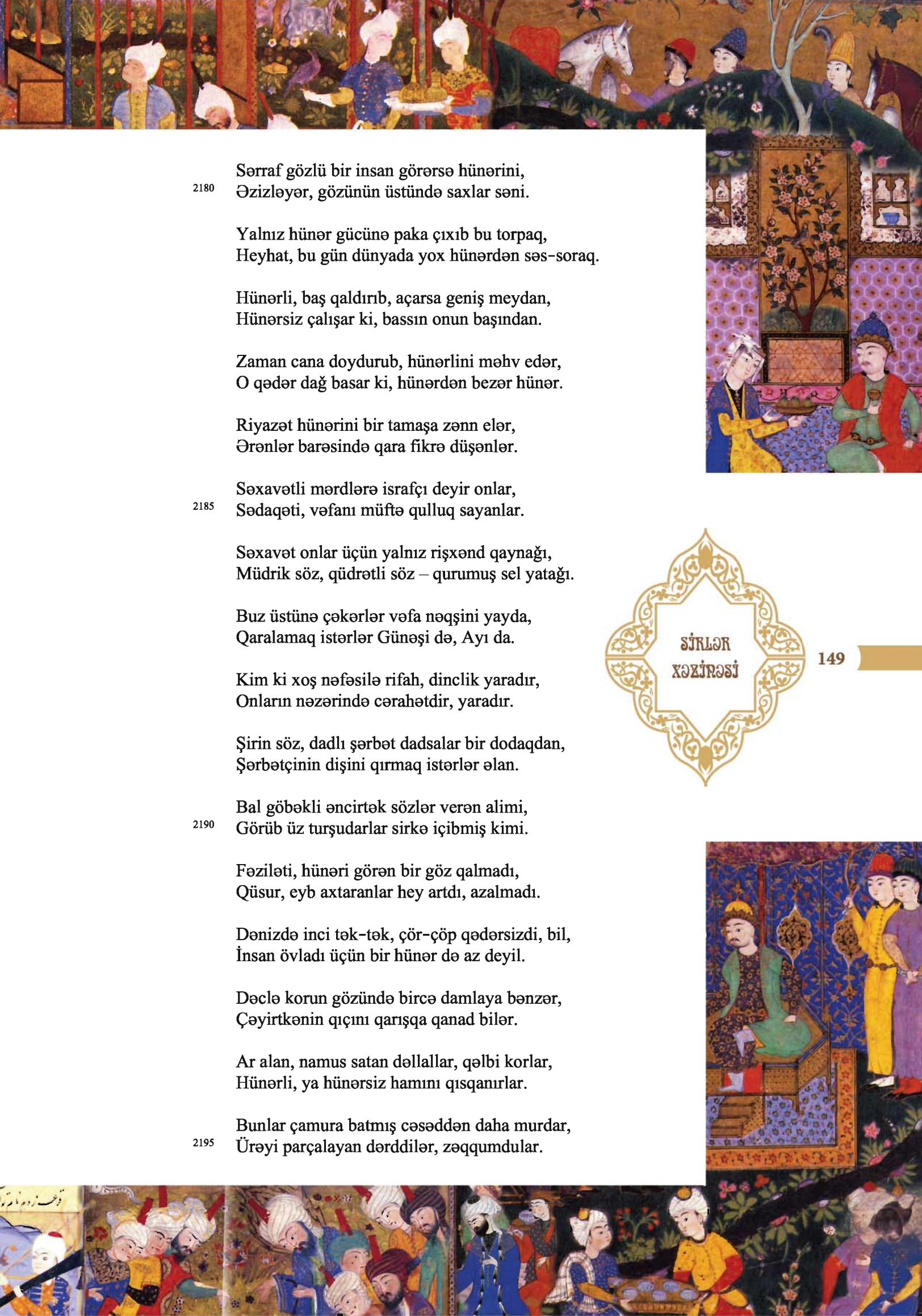
Külə döndər qəlbini, vəfa yalnız ondadır,
İnsaf gilindən doğan reyhanımız ondadır.

Ürəyin qazandığı hər qələbə, hər zəfər,
Sədaqətdən eşilmiş ən möhkəm yaya bənzər.

Görüb tərifləməsən insanda bir hünəri,
Bəlkə əlindən düşüb itər hünər gövhəri.

İnsanda bir qüdrəti görüb vəsf etsən əgər,
Onun qüdrət qaynağı birə beş qüvvətlənər.

2180 Sərraf gözlü bir insan görərsə hünərini,
Əzizləyər, gözünün üstündə saxlar səni.

Yalnız hünər gücünə paka çıxıb bu torpaq,
Heyhat, bu gün dünyada yox hünərdən səs-soraq.

Hünərli, baş qaldırıb, açarsa geniş meydan,
Hünərsiz çalışar ki, bassın onun başından.

Zaman cana doydurub, hünərini məhv edər,
O qədər dağ basar ki, hünərdən bezər hünər.

Riyazət hünərini bir tamaşa zənn elər,
Ərənlər barəsində qara fikrə düşənlər.

2185 Səxavətli mərdlərə israfçı deyir onlar,
Sədaqəti, vəfanı müftə qulluq sayanlar.

Səxavət onlar üçün yalnız rixşənd qaynağı,
Müdrək söz, qüdrətli söz – qurumuş sel yatağı.

Buz üstünə çəkərlər vəfa nəqşini yayda,
Qaralamaq istərlər Günəşi də, Ayı da.

Kim ki xoş nəfəsilə rifah, dinclik yaradır,
Onların nəzərində cərahətdir, yaradır.

Şirin söz, dadlı şərbət dadsalar bir dodaqdan,
Şərbətçinin dişini qırmaq istərlər əlan.

2190 Bal göbəkli əncirtək sözlər verən alimi,
Görüb üz turşudurlar sirkə içibmiş kimi.

Fəzileti, hünəri görən bir göz qalmaqda,
Qüsür, eyb axtaranlar hey artdı, azalmadı.

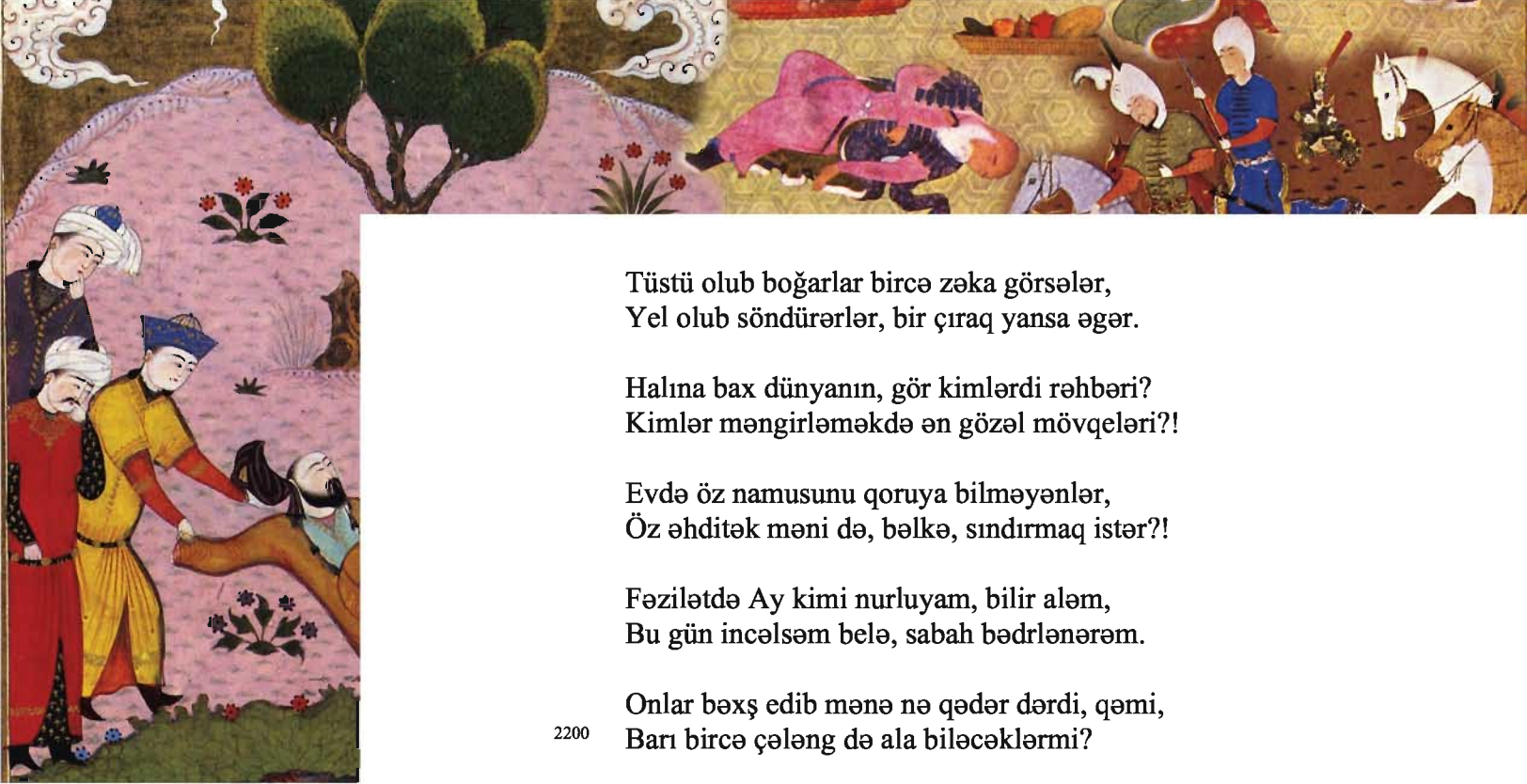
Dənizdə inci tək-tək, çör-çöp qədərsizdi, bil,
İnsan övladı üçün bir hünər də az deyil.

Dəclə korun gözündə bircə damlaya bənzər,
Çəyirtkənin qıçını qarışqa qanad bilər.

Ar alan, namus satan dəllallar, qəlbi korlar,
Hünərli, ya hünərsiz hamını qışqarırlar.

2195 Bunlar çamura batmış cəsəddən daha mürdar,
Ürəyi parçalayan dərddilər, zəqqumdular.

Tüstü olub boğarlar bircə zəka görsələr,
Yel olub söndürərlər, bir çıraq yansa əgər.

Halına bax dünyanın, gör kimlərdi rəhbəri?
Kimlər mənqirləməkdə ən gözəl mövqeləri?!

Evdə öz namusunu qoruya bilməyənlər,
Öz əhditək məni də, bəlkə, sındırmaq istər?!

Fəzilətdə Ay kimi nurluyam, bilir aləm,
Bu gün incəlsəm belə, sabah bədr-lənərəm.

2200 Onlar bəxş edib mənə nə qədər dərdi, qəmi,
Barı bircə çələng də ala biləcəklərmi?

Mənim könül bağım-dan dərdiyim hər şerimi
Onlar inkar edirlər əski Nuh qövmü kimi.

Sən ey Xızrın bayrağı, ucal, bir qəza törət!
Yağdır, xoş nəfəslə Nuh, məlunlara min lənət!

Qəlbimdə onlar kimi yamanlıq sevdası yox,
Yad eləsəm onları, unutsun məni məxluq.

Onların yamanlığı kinlə nərildəyən od,
Mənim cavabım isə qılınc kimi bir sükut.

2205 İncisi tək olanda hoqqa hay-haray salar,
Çox olanda dincələr, səsi, küyü azalar.

Lökküldəyər qoca küp, azsa şərabi əgər,
Meylə dolu olanda durular, sakitləşər.

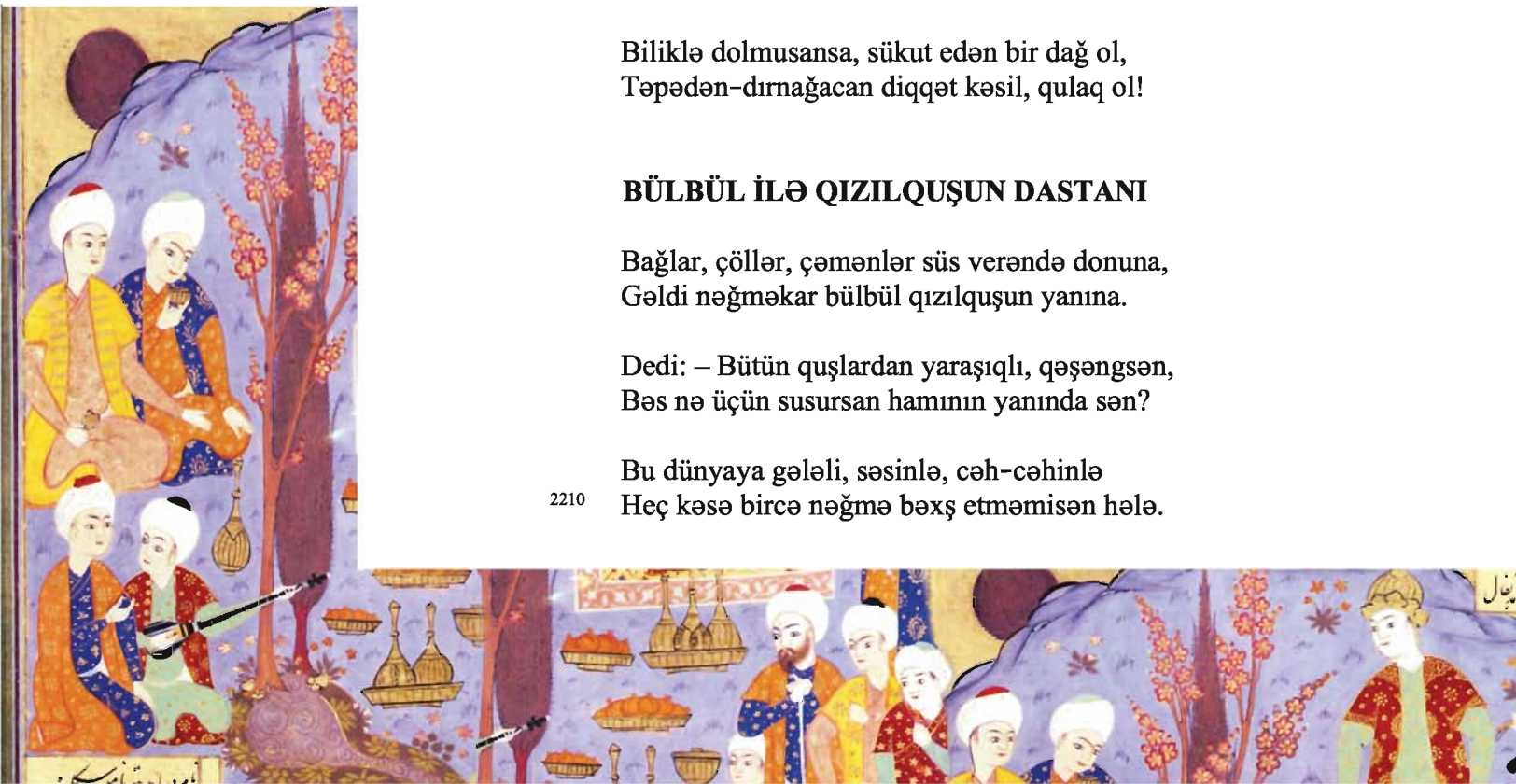
Biliklə dolmusansa, sükut edən bir dağ ol,
Təpədən-dırnağacan diqqət kəsil, qulaq ol!

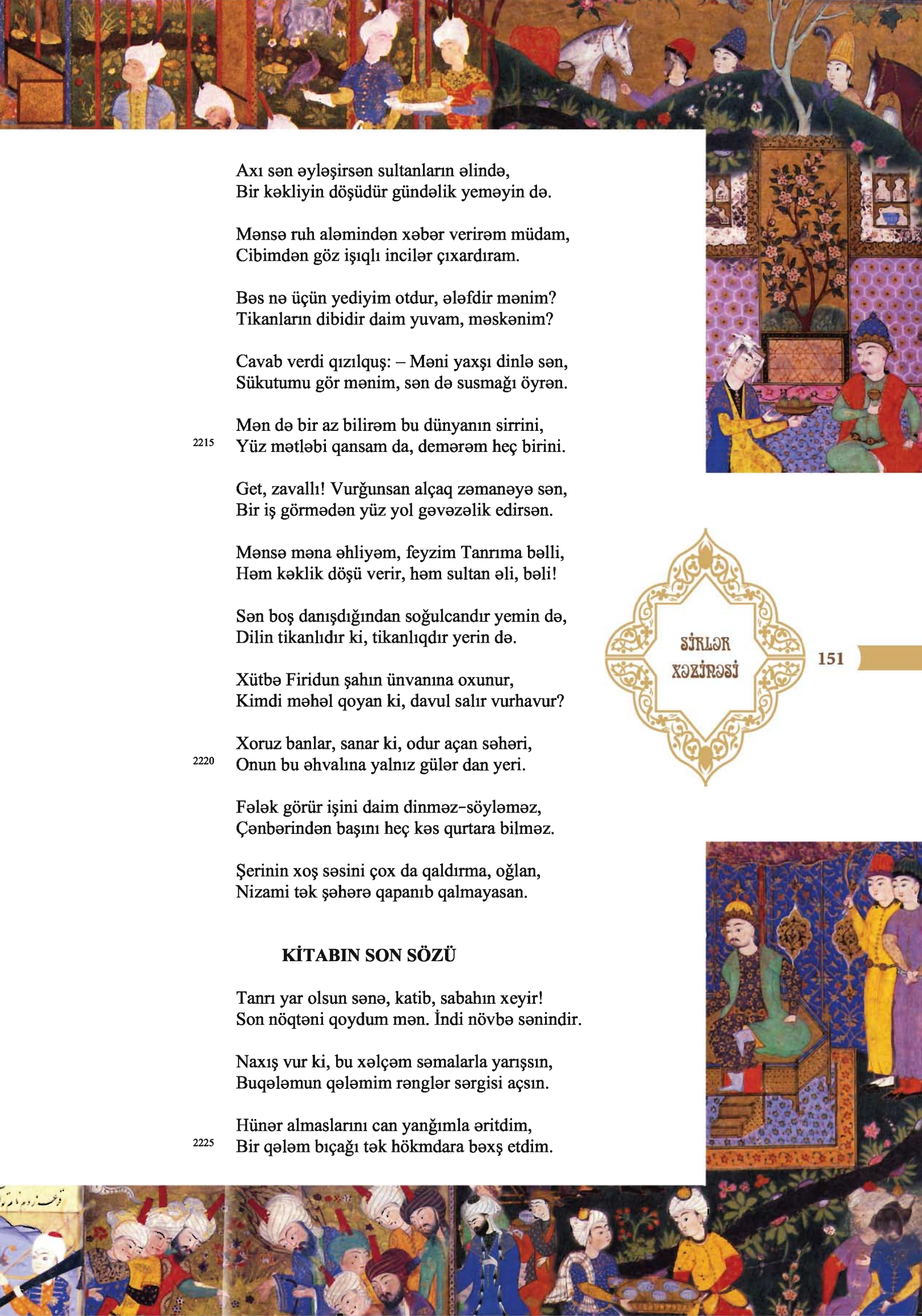
BÜLBÜL İLƏ QIZILQUŞUN DASTANI

Bağlar, çöllər, çəmən-lər süs verəndə donuna,
Gəldi nəğməkar bülbül qızılquşun yanına.

Dedi: – Bütün quşlardan yaraşığı, qəşəngsən,
Bəs nə üçün susursan hamının yanında sən?

2210 Bu dünyaya gələli, səsinlə, cəh-cəhinlə
Heç kəsə bircə nəğmə bəxş etməmişən hələ.

Axı sən əyləşirsən sultanların əlində,
Bir kəkliyin döşüdür gündəlik yeməyin də.

Mənsə ruh aləmindən xəbər verirəm müdam,
Cibimdən göz işıqlı incilər çıxardıram.

Bəs nə üçün yediyim otdur, ələfdir mənim?
Tikanların dibidir daim yuvam, məskənim?

Cavab verdi qızılquş: – Məni yaxşı dinlə sən,
Sükutum gör mənim, sən də susmağı öyrən.

2215 Mən də bir az bilərəm bu dünyanın sirrini,
Yüz mətləbi qansam da, demərəm heç birini.

Get, zavallı! Vurğunsan alçaq zəmanəyə sən,
Bir iş görmədən yüz yol gəvəzəlik edirsən.

Mənsə mənə əhliyəm, feyzim Tanrıma bəlli,
Həm kəklik döşü verir, həm sultan əli, bəli!

Sən boş danışdığından soğucandır yemin də,
Dilin tikanlıdır ki, tikanlıqdır yerin də.

Xütbə Firidun şahın ünvanına oxunur,
Kimdi məhəl qoyan ki, davul salır vurhəvur?

2220 Xoruz banlar, sanar ki, odur açan səhəri,
Onun bu əhvalına yalnız gülər dan yeri.

Fələk görür işini daim dinməz–söyləməz,
Çənbərindən başını heç kəs qurtara bilməz.

Şerinin xoş səsini çox da qaldırma, oğlan,
Nizami tək şəhərə qapanıb qalmayasan.

KİTABIN SON SÖZÜ

Tanrı yar olsun sənə, katib, sabahın xeyir!
Son nöqtəni qoydum mən. İndi növbə sənindir.

Naxış vur ki, bu xəlçəm səmalarla yarışsın,
Buqələmun qələmim rənglər sərgisi açsın.

2225 Hünər almaslarını can yağımla əritdim,
Bir qələm bıçağı tək hökmdara bəxş etdim.

Qayadan, daşdan keçdi qılıncımın dəmiri,
Heyif, dəmir kürəmin bir azca dardı yeri.

Mənə tale dövləti yar olsaydı, bəlkə də,
Çıxmaz idi əlimdən hədiyyəm bu şəkildə.

Ürəyimə damıb ki, günahkaram bir qədər,
Əlimdə qaralanmış, yaralanmış vərəqlər.

Canımda bəslədiyim qızlar ki gəlin gedir,
Bir neçə al sübhümün ilham yetirməsidir.

2230 Bu əmlik kababından dad bir azca, ey sultan,
Neçin o zəqqum ilə iştahanı pozasan?

Özün oxu diqqətlə, ilkin, hamıdan öncə,
Vur başa, cəlb edirsə səni idrak, düşüncə.

Burda ədəbdən kənar bircə söz belə tapsan,
Poz, əlinlə rədd elə, olsun qeyzinə qurban.

Dinə, elmə biganə söz tapılsa, qəzəblə,
Qələm çək üzərindən, o söz mən olsam belə.

Canımı verməsəydim bu ilahi əsərə,
Sovqat göndərərdimmi mən şəhərdən şəhərə?!

2235 Ayaqlarım bu yurda bənd olsa da... nə zərər?
Əlimdə, ovcumdadır, bəlkə, bütün ölkələr.

Dövrən mənə söylədi: – Sən ki torpaq deyilsən,
Yetər, sayma yerində, ölüvay olma, tərpen!

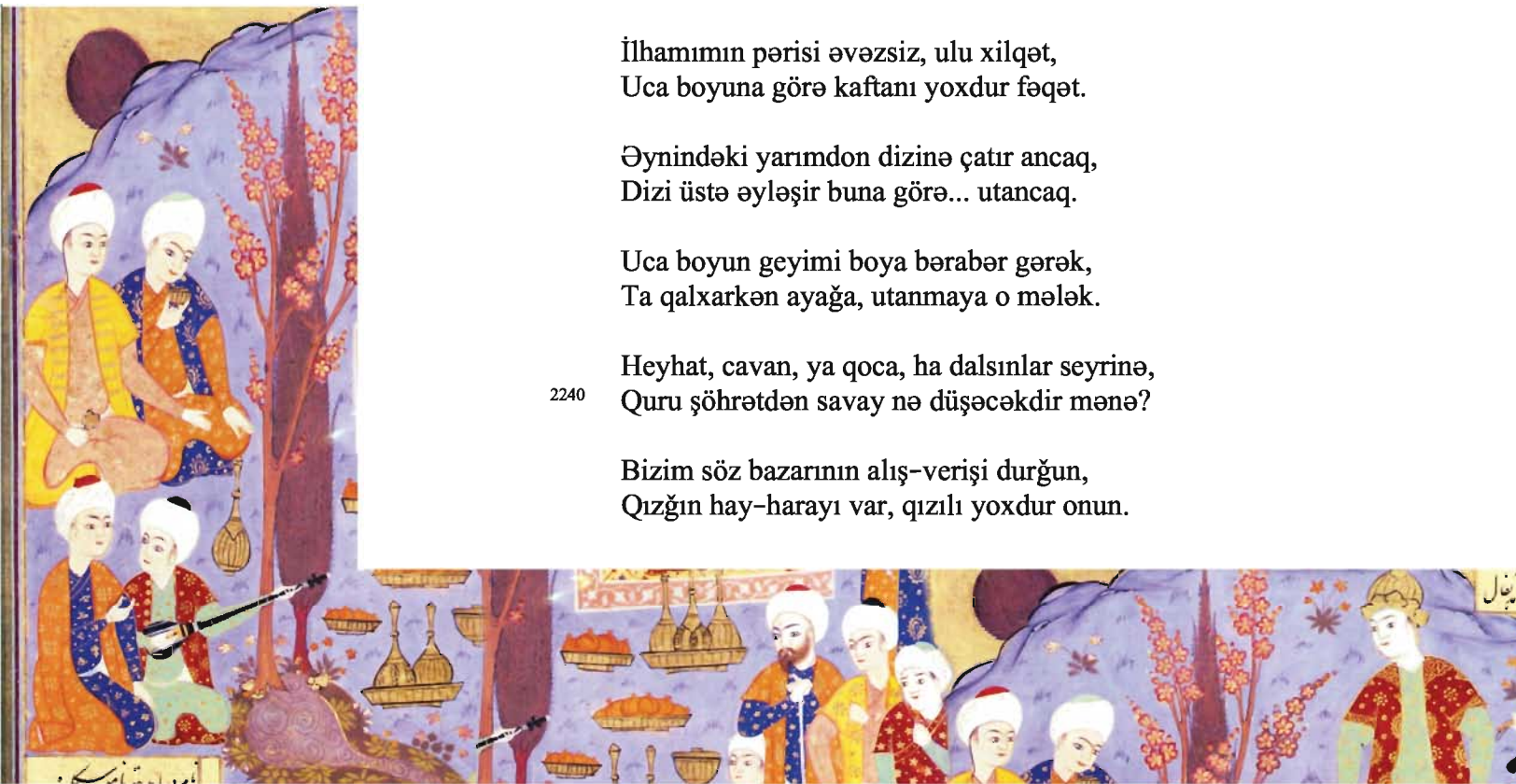
İlhamımın pərisi əvəzsiz, ulu xilqət,
Uca boyuna görə kaftanı yoxdur fəqət.

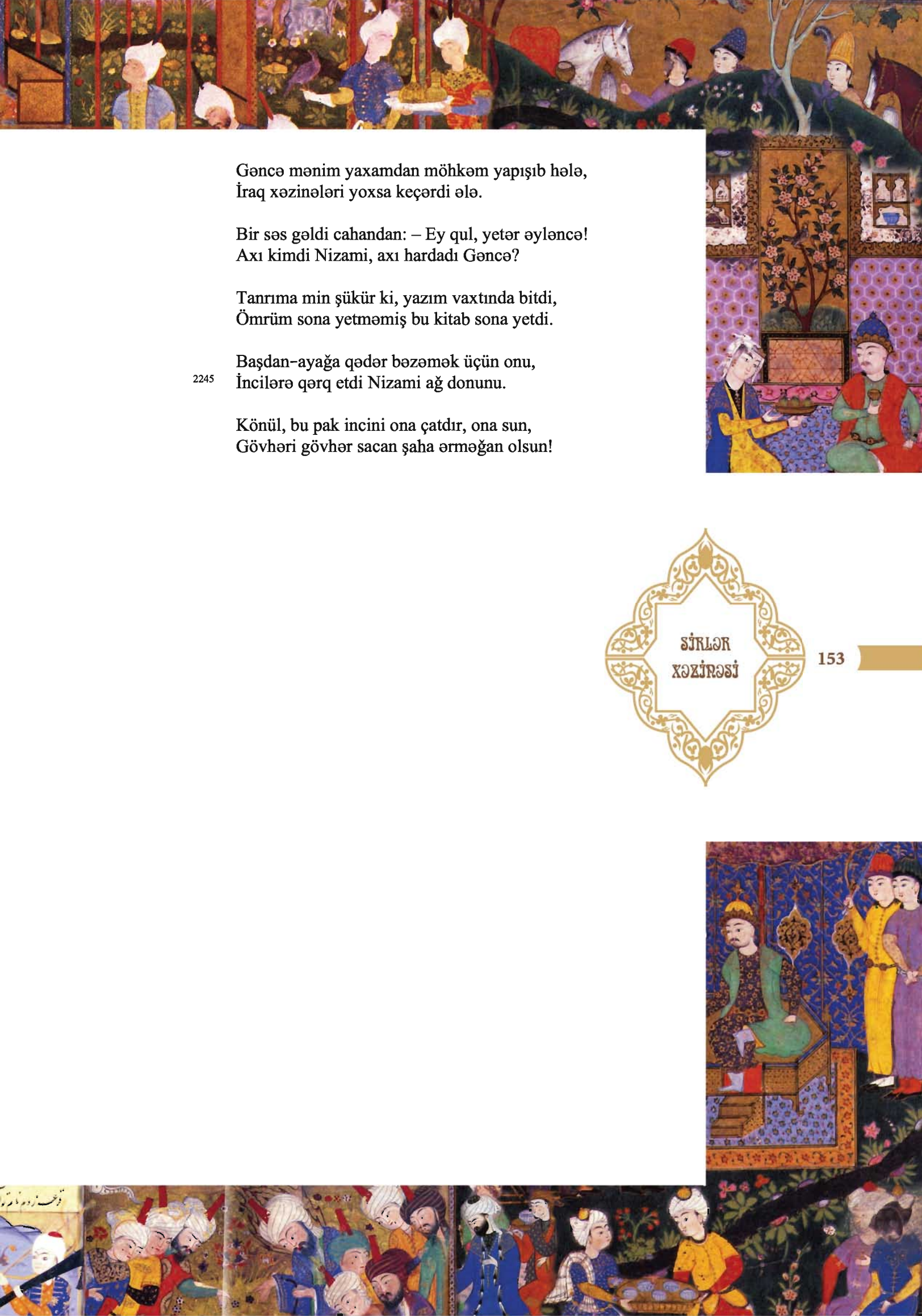
Əynindəki yarım don dizinə çatır ancaq,
Dizi üstə əyləşir buna görə... utancaq.

Uca boyun geyimi boya bərabər gerek,
Ta qalxarkən ayağa, utanmaya o mələk.

2240 Heyhat, cavan, ya qoca, ha dalsınlar seyrinə,
Quru şöhrətdən savay nə düşəcəkdir mənə?

Bizim söz bazarının alış-verişi durğun,
Qızgın hay-harayı var, qızılı yoxdur onun.

Gəncə mənim yaxamdan möhkəm yapışıb hələ,
İraq xəzinələri yoxsa keçərdi ələ.

Bir səs gəldi cahandan: – Ey qul, yetər əyləncə!
Axı kimdi Nizami, axı hardadı Gəncə?

Tanrıma min şükür ki, yazım vaxtında bitdi,
Ömrüm sona yetməmiş bu kitab sona yetdi.

2245 Başdan-ayağa qədər bəzəmək üçün onu,
İncilərə qərq etdi Nizami ağ donunu.

Könül, bu pak incini ona çatdır, ona sun,
Gövhəri gövhər sacan şaha ərməğan olsun!

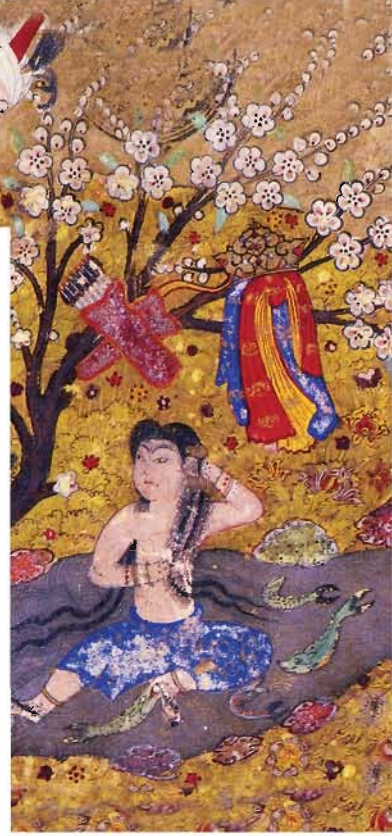

XOSROV
VA
ŞIRIN

* * *

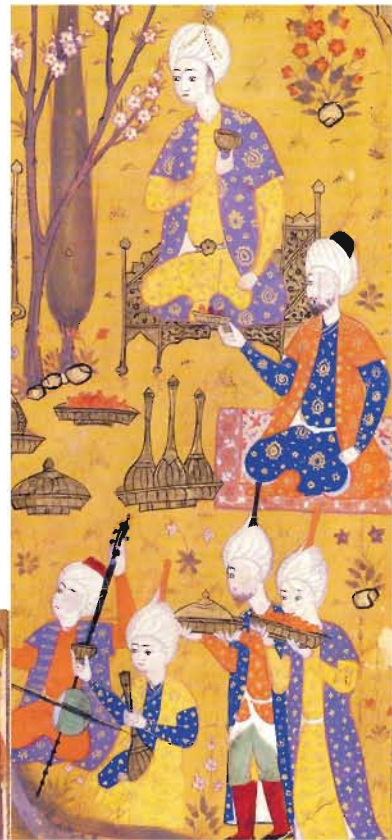
Kömək qapısını aç, ey Yaradan!
Göstər Nizamiyə düz yolu hər an!
Səni tanıyan bir könül ver ona!
Tərifini deyən bir dil ver ona!
Yol vermə ki, pislik qəlbine dolsun,
Əlim yamanlıqdan qoy uzaq olsun.
Könlümün evini nurunla bəzət!
Sənin tərifinə dilimi öyrət!
Davudtək könlümü təzələ hər an,
Qalxsın Zəburumun şöhrəti haman!
Təbimin bakirə gəlini ancaq
Bu dünya üzünə gəlsin üzü ağ.
Onu oxuyanda ürək şadlansın,
Müşk səpdiyi yer Xəllux adlansın.
Camalı gözlərə daim nur versin,
Avazı ürəyə min sürur versin.
Desinlər ki, şadlıq kitabı budur,
Bununla müşküllər tez asan olur.
Onunla mənaya özün qüdrət ver!
Səadət mülkünə gözəl zinət ver!
Şahın gözlərində onu et şirin,
Şirin haqqındadır özü əsərin.
Lütfün ətir saçan meh olsun ona,
Feyzinin qətrəsi şəh olsun ona,
Kəsmə kərəmini, ey Pərvərdigar,
Sən, ey gövhər kanı, gətir nəyin var!

157

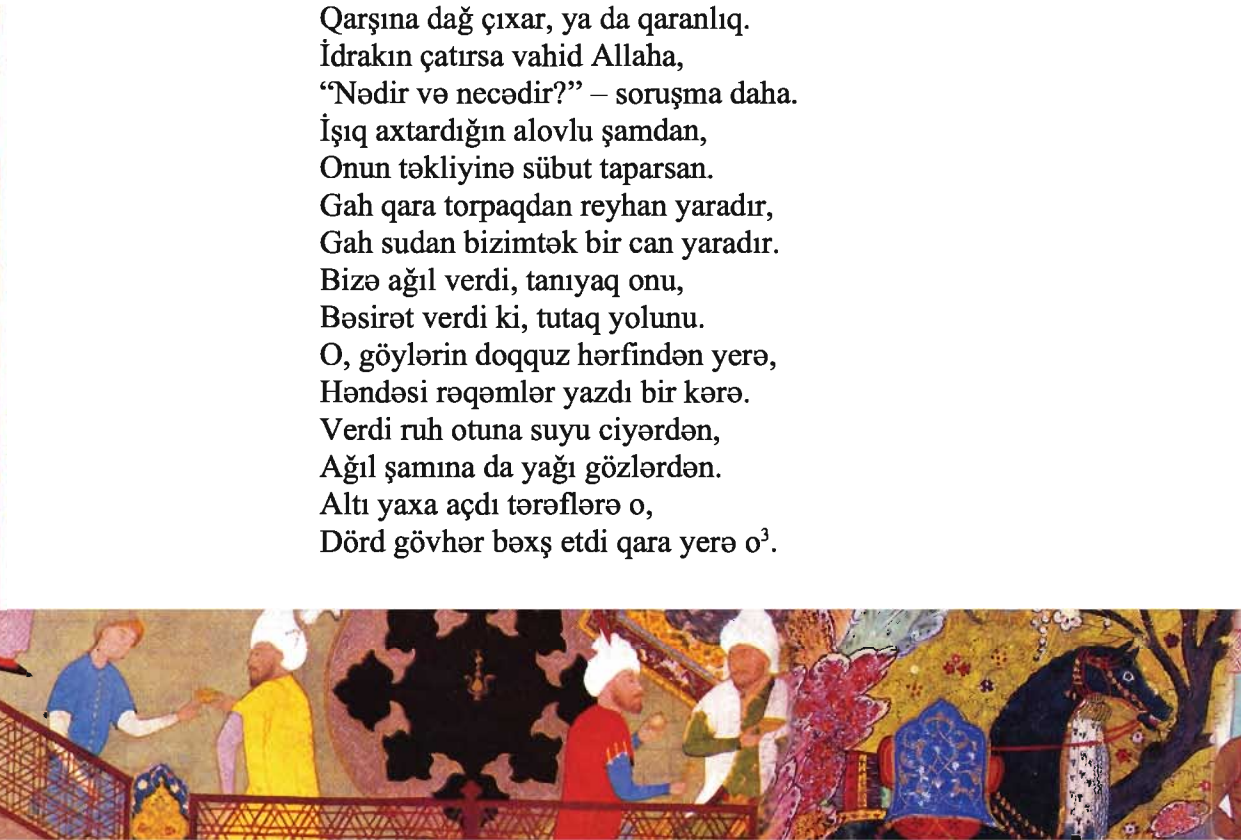
YARADANIN TƏKLIYI HAQQINDA

Bu qara torpağa sükunət verən,
O sonsuz fələyə hərəkət verən.
Dilimdə hər şeydən uca bir ad var
Bu ada bağlıdır bütün varlıqlar.
Yaranmışlar ona səcdə edərək,
Hər an varlığına şahiddir, gerçək.
Təkdir, misilsizdir, – kim deyil agah?
Ulular deyirlər ona tək Allah.
Göyləri xəlq edib yaraşiq verən,
Saysız ulduzlara nur, işiq verən.
İnsan şüuruna hikmət öyrədən,
İncə xəyallara sənət öyrədən.
İncə fikirlərə çıraç yandıran,
Zülmət gecələri işıqlandıran.
Bizə qorxu, ümid, şadlıq, qəm verən,

Günəşli və aylı bir aləm verən,
Bu yeri, bu göyü odur saxlayan,
Onun varlığına şahiddir cahan.
İstəsə aləmi pozar, məhv edər,
Varlıq varlığına şəhadət verər.
Göydə ulduzlara şamildir əmri,
Sənət incisiylə bəzər təbləri.
İncə bəbəyidir gören gözlərin,
Ürək munisidir kimsəsizlərin.
Mövcud əsaslardan ayrı sayaqdır,
Bütün ölçülərdən xaric, iraqdır.
Onu fələklərdə axtarıb, budur,
İdrak başmağımı yırtmışdır şüur.
Onu əql axtardı huşyarlıqla, bax,
Bu yolda özünü itirdi ancaq.
Qalxınca ortadan varlıq pərdəsi,
Canlanar nəzərdə onun cilvəsi.
Tezlikdən, geclikdən hökmü uzaqdır,
Zatı nə yüksəkdir, nə də alçaqdır.
Kainatın bütün hərfi səndədir,
Varlığınca onun lövhəsindədir.
Yüz yarpağa ayrıl gül kimi sən də,
Onun dağı olsun, bəlkə, sinəndə.
Qasid kimi gəldin ordan bura sən,
Burdan keç ki, yenə ora yetəsən.
Çox asan görünər dərk etmək onu,
Lakin heyrət olar bu işin sonu.
Böyük Yaradanı duymağa meyar,
Dəlildən, qiyasdan başqa nə olar?!²
Ağıl qiyas ilə çalışıb durar,
Onu dərk etməkçün dəlil axtarar.
Düşüncənə daha yol vermə artıq,
Qarşına dağ çıxar, ya da qaranlıq.
İdrakın çatırsa vahid Allaha,
“Nədir və necədir?” – soruşma daha.
İşıq axtardığın alovlu şamdan,
Onun təkliyinə sübut taparsan.
Gah qara torpaqdan reyhan yaradır,
Gah sudan bizimtək bir can yaradır.
Bizə ağıl verdi, tanıyaq onu,
Bəsirət verdi ki, tutaq yolunu.
O, göylərin doqquz hərfindən yerə,
Həndəsi rəqəmlər yazdı bir kərə.
Verdi ruh otuna suyu ciyərdən,
Ağıl şamına da yağı gözlərdən.
Altı yaxa açdı tərəflərə o,
Dörd gövhər bəxş etdi qara yerə o³.

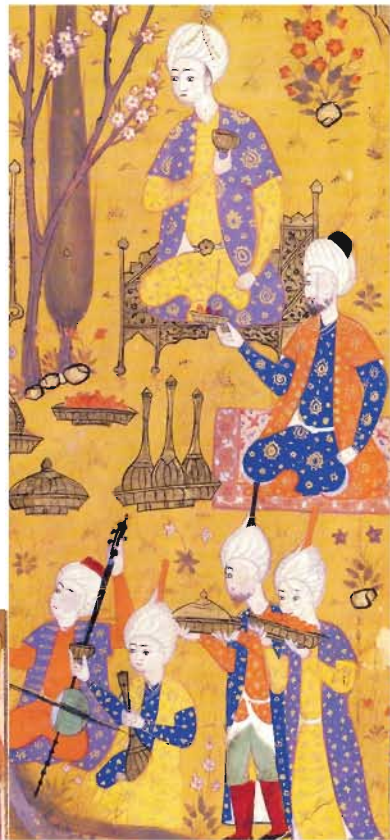
Elə başlamışdır yaradılışa,
Heç kəs bilib onu çıxmayıb başa.
Hər işə elə bir son verər dərhal,
Onu dərk etməyə acizdir kamal.
Özündə axtarma Allahlığı sən,
Yüksəkdir o, şahlıq və hakimlikdən.
“Yox ol” desə, hər şey birdən məhv olar,
Odur varlıqlara yenə səbəbkar.
Səxavət bəxş edən, bəxş elətdirən,
Odur ilk mayəyə dirilik verən.
Hər mayəyə verdi ixlasdan nişan,
Bir işə yarasın hər bir yaranan⁴.
Buna səxa verdi – bəxşiş paylaşın,
Onu xəsis etdi – daim pay alsın.
Nə bəxş edənin var bundan xəbəri,
Nə də alan bilir bu qismətləri.
Nə atəş bilir ki, yandırıcıdır,
Nə də su bilir ki, dirilik saçır.
Tanrı şəriksizdir, təkdir, uludur,
Bütün bu məxluqat onun quludur.
Onun qullarından kimdə hünər var,
Onun düzümünü etsin xələldar?
Torpağı ölçən vaxt bir tük götürməz,
Küləyə əmr etsə, ətrin götürməz.
Əhsən bu qüdrətə, hər kəsə bir-bir,
İbrətli işləri açır, göstərir.

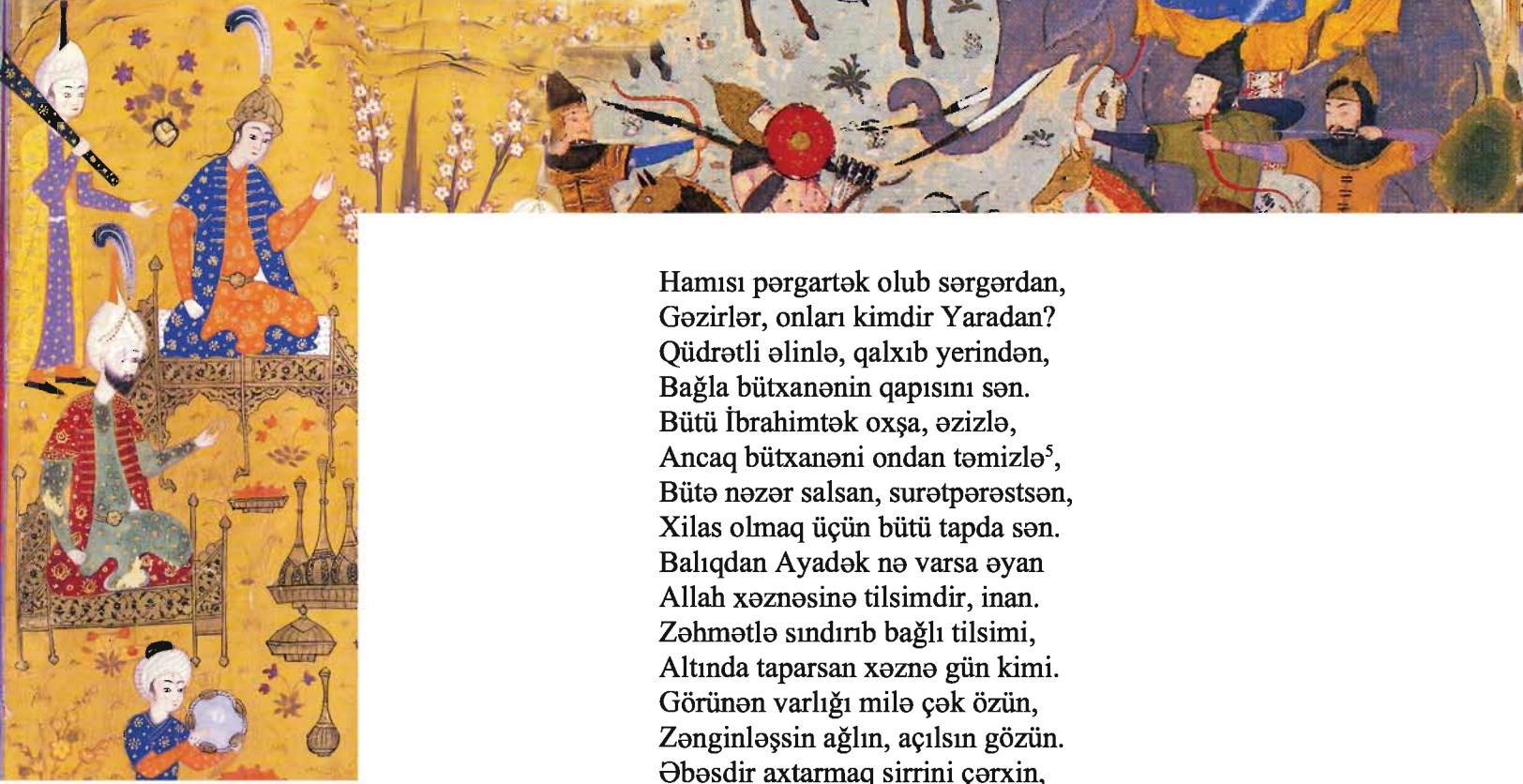

159

YARADILIŞI DƏRK ETMƏK HAQQINDA SÖZ

Göyün səyyahları, bilirsən neçin
Daim dolanırlar başına yerin?
Bu mehrabda kimə səcdə edirlər?
Nə üçün bu qədər gəlib-gedirlər?
Onların bu işdən nədir istəyi?
Bu mənzil kəsməkdən nədir diləyi?
Neçin yer sabitdir, ulduzlar səyyar?
Kim ona “get” dedi, buna “tut qərar”?
Ulduzlar don geyib rəngə boyanmış,
Sanki ibadətə hazır dayanmış.
Heyrət məni yüz yol edirdi vadar,
Belə bütخانədə bağlayım zünnar.
Lakin heyrət coşub daşdığı zaman,
Qeybdən səs gəldi: – Nizami, dayan!
O bütlərə məftun olma, düşün bir,
Onlar özlərinə pərəstiş etmir.

Hamısı pərgartək olub sərgərdan,
Gəzirlər, onları kimdir Yaradan?
Qüdrətli əlinlə, qalxıb yerindən,
Bağla bütخانənin qapısını sən.
Bütü İbrahimtək oxşa, əzizlə,
Ancaq bütخانəni ondan təmizlə⁵,
Bütə nəzər salsan, surətpərəstsən,
Xilas olmaq üçün bütü tapda sən.
Balıqdan Ayadək nə varsa əyan
Allah xəznəsinə tilsimdir, inan.
Zəhmətlə sındırıb bağlı tilsimi,
Altında taparsan xəznə gün kimi.
Görünən varlığı milə çək özün,
Zənginləşsin ağlın, açılısın gözün.
Əbəsdir axtarmaq sirrini çərxin,
Bu müşkülü açmaq çətindir, çətin.
Yol göstərmir çərxin sirrinə bir kəs,
Ancaq o nəqslər deyildir əbəs.
Açılmalı olsa bu sirlər əgər,
Saysız varlıqlardan biri səslənər.
Fırlanan işıqlı o günbəzlərdən
Hərəkətdən başqa nə görəcəksən?
Boş-boşuna deyil bunca hərəkət,
Bir məqsədi vardır onların, əlbət.
Hər bir hərəkəti törədən vardır,
Ağıllı insana bu aşikardır.
Qarı cəhrəsinə bax, qiyas apar,
Fələk çərxini də bir hərlədən var⁶.
Başlanğıc hərəkət olmasa əgər,
Hərəkət edərmi bir cəhrə məgər?
Hərəkət verərsə ona bir insan,
O da hərlənəcək, yəqin, bir zaman.
Kainat özü də belə dövr edir,
Gövhər tanıyana aydındır bu sirr.
Qüdrətdən dünyaya buyruq olmasa,
Şüura hikmətin nuru dolmasa,
Bil, nə qələm yeni bir mətləb yazar,
Nə də dırnaq tikər yeni bir paltar.
Sən ondan diləsən, şəvə nur salar,
Onsuz yəqin bil ki, Ay nursuz qalar.
O hər bir nəqşəyə vermiş bir camal,
Ulduzlar onlardan götürmüşdür fal⁷.
Biri on arpanı eləyib mehrab,
Biri iki daşa deyir üstürlab.
Bu iti hərlənən çərx də, müxtəsər,
Arpa və daş kimi nəticələnər.
Sən demə, rükndən yaranmış insan,

Ulduzdan yaranmış çünki bu ərkan.
“Hər şeydən üstündür səbəb” deyirkən
O böyük qüdrəti sən kiçildirsən.
Varlığın əvvəlki əgər səbəbsə,
Bəs səbəb pünhandır neçin hər kəsə?
Əgər od, su, torpaq, bu əsən külək,
Bir yerə toplaşsa uyğun gələrək,
O böyük Tanrıdan olmasa fərman,
Mələmdür ki, gəlməz vücuda bir can.
Sitayiş edərsə özünə bir kəs,
Ona Yaradanın qulu deyilməz.
Hər “inandım” deyən inanır məgər?
Xudpəsənddir “qible mənəm” deyənlər.
Gündüzlə gecə heç birgə olarmı?
Onları bir yerdə görənlər heç varmı?
Elə bir abidi sevir Yaradan –
Keçə Allah üçün öz varlığından.
Nizami, özünü unudanda sən,
Vüsal badəsini başa çəkərsən.

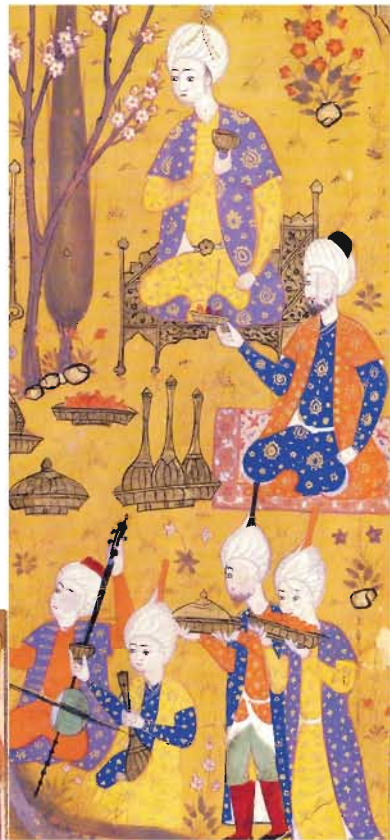

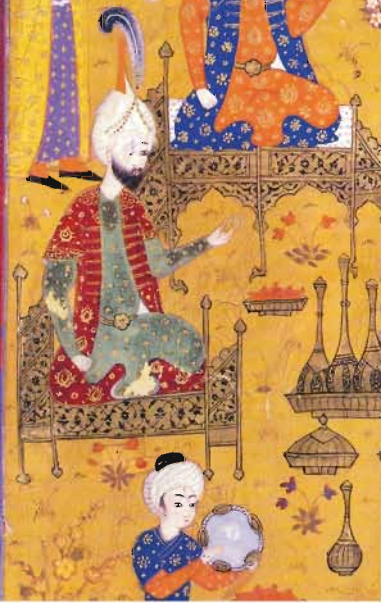
MİNACAT

Xudaya! Gilimiz mayələnikən
Bir vəsiqə yazdın o gün bizə sən.
Sənin xidmətində buyurdun, duraq,
Muzdunu verməyi vəd etdin ancaq.
Sənin xidmətində hər axşam-səhər
Dururuq qüvvəmiz çatdığı qədər.
Yerə, göyə sığmaz qüdrətinlə sən
Zəif qullarını məhv edərmisən?!
Bizi cəsarətli etmişdir sənin
Ümid etdiyimiz bol kərəmlərin.
Yoxsa nə torpağıq, cürət edərək,
Sənin divarından rəng poza bilək?
Bizə özümüzü unutmaq üçün
Kömək et ki, olaq sənin xidmətçin.
İzzət sarayına layiq görünən,
Bir xidməti ummaq olarmı bizdən?
Adımız bəndədir, qulunuq, əlbət,
Qulların borcudur ağaya xidmət,
Bizim adımızı sən pozsan əgər,
Kim sənin əmrini rədd edə bilər?
Bir ovuc torpaqdan sən razı qalsan,
Sən ziyan görməzsən, qazanar insan.
Aciz qalan zaman səni çağırısaq,
Mərhəmət gözüylə qullarına bax!

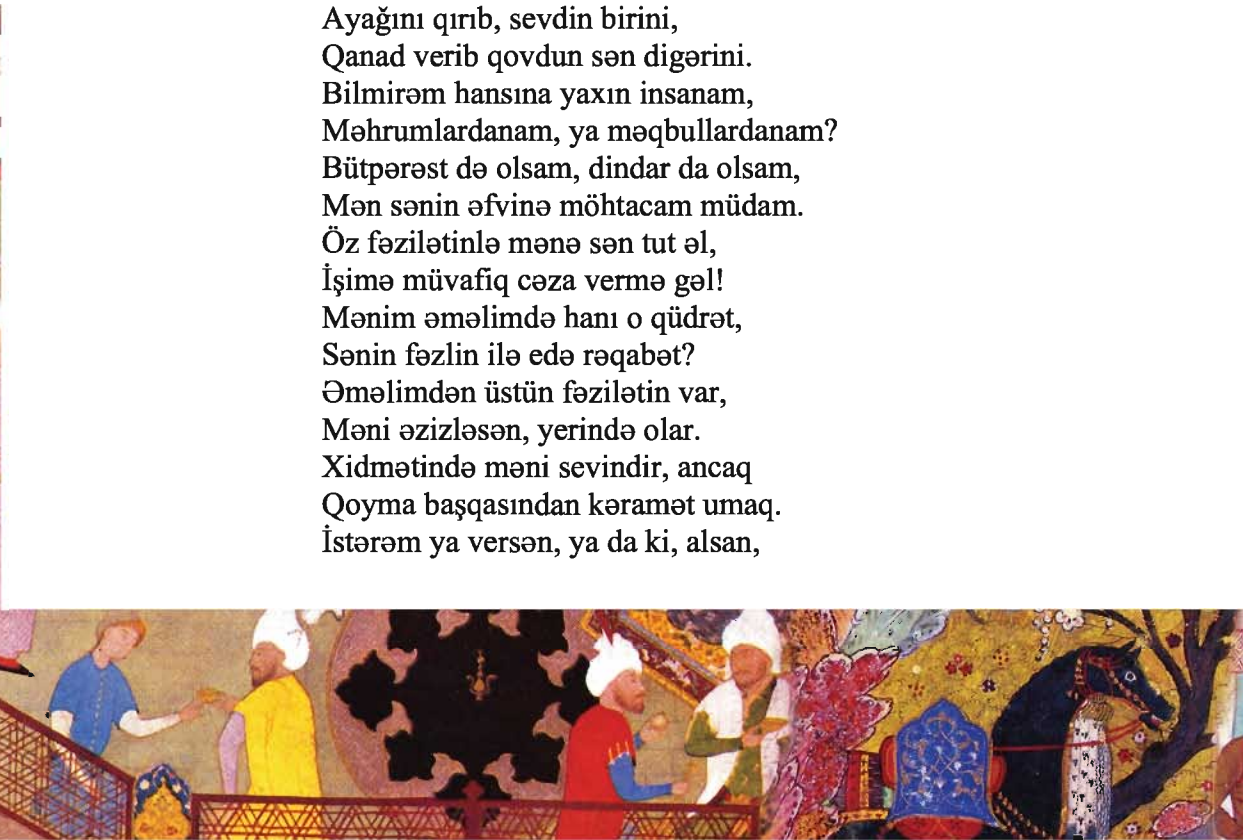

161

Vəfanla əfv eylə bizi sən özün,
Kərəm et, qoy sənin üzün görünsün.
Düşüncəm sən verən bir dürdanədir,
Könlüm çırağına bir pərvanədir.
Əvvəlcə torpaqdan yaratdın məni,
Sonra fəzilətlə ucaltdın məni.
Üzümü parlatdın, gözüme nur saç,
Neməti bəxş etdin, şükrünə dil aç!
Səbr ver sən mənə, pis günə dözümlü,
Qoyma xoş günümdə unudum, özün
Öz hikmətlərini göstər mənə sən,
Qəflət pərdəsini qaldır önümdən,
Hər zaman fikrimin sən ol rəhbəri,
Verdiyini alma sonralar geri.
Günahım həddindən çoxdur, bilirəm,
Xəcalet çəkməklə onu silirəm.
Bu söylədiyimdə nə ki səhvim var,
Üstünə qələm çək, ey Pərvərdigar!
Yetmiş iki iz var yolumda müşkül,
Yetmiş biri tikan, ancaq biri gül⁸.
İnam cilovunu çək doğru yola,
Qoyma çıxsın yoldan sağa, ya sola.
Hər tanış naxışda gəzdiyim sənsən.
Hər sözdə, söhbətdə sezdiyim sənsən.
Sənin sərgərdanın olduğun üçün
Hər əhlə, naəhlə əl verrəm bu gün.
Xidmətin əzmiylə atıram addım,
Yol azsam, sən yol göstər, Tanrım!
Kəbəyə gəlməkdir mənim niyyətim,
Əgər çöldə ölsəm, daha nə edim?
Yaxşılıq, yamanlıq, üz versə hər nə,
Kərəm səninkidir, qalan bəhanə.
Ayağını qırıb, sevdin birini,
Qanad verib qovdun sən digərini.
Bilmirəm hansına yaxın insanam,
Məhrumlardanam, ya məqbullardanam?
Bütperəst də olsam, dindar da olsam,
Mən sənin əfvinə möhtacam müdam.
Öz fəzilətinlə mənə sən tut əl,
İşimə müvafiq cəza vermə gəl!
Mənim əməlimdə hanı o qüdrət,
Sənin fəzlin ilə edə rəqabət?
Əməlimdən üstün fəzilətin var,
Məni əzizləsən, yerində olar.
Xidmətində məni sevindir, ancaq
Qoyma başqasından kərəmət umaq.
İstərəm ya versən, ya da ki, alsan,

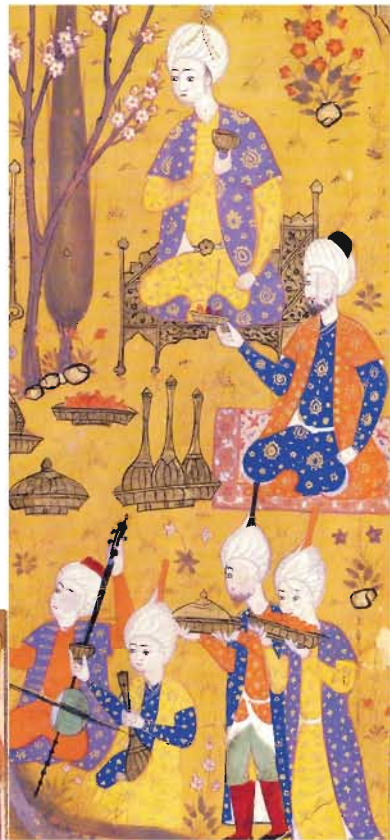

Elə olum ki, sən razı qalasan.
Bu dünya işindən fariq et məni,
Öldüm, eyləyərsən özün biləni.
Öz gücümə görə yük ver aparım,
O qədər ki, dözsün bu ayaqlarım.
Nur ver çırağıma feyzindən, ancaq
Kandarından başım olmasın uzaq.
Bu sərxoş könlümü ayılt, huşyar et!
Qəflət yuxusundan məni bidar et!
Gələndə son yuxu, bitəndə tabım,
Güllərim tökülsə, qalsın gülabım.
Dilimə sən özün bəxş et şəhadət,
İşimin sonunda tapım səadət.
Vücudum parləsın qənaət ilə,
Məzacım sağalsın itaət ilə.
Bu dərqli başıma lütf et, şəfa ver!
Əhməd türbətindən mənə dəva ver!

PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ

Böyük Məhəmmədə yüz min afərin!
Xilqət torpağıdır, buna ol əmin.
Həqiqət görenlər gözüne çıraç,
Varlığa bir zinət özüdür ancaç.
Vəfa meydanının qabaqcılıdır,
Nəbilərə rəhbər, başcıl sayılır.
Günahkar ümməti qoymaz xəcalət,
Eyləyər onlara daim şəfaət.
Sübhün bağçasına ətirlər saçar,
Odur hər ilahi xəznəyə açar.
Nə qədər yetimi sevdi, saxladı,
“Dürri-yetim” qaldı odur ki, adı.
Mənada Adəmin can kimiyası,
Surətdə aləmin göz tutiyası.
Şəriət evinə qoymuşdur dörd hədd,
Qurmuş dörd divarla bir əbədiyyət.
Nübüvvətə dini verdi yenilik,
Köməkçisi oldu ağıl və bilik.
Dini dünyada son din olduğundan,
Başqa dinlər batil edildi haman.
Rəhmlı kişidir, qəzəbli bir şir,
Dili gah açardır, gah da bir şəmşir.
O bütün xaslardan xas bir Ayazdır,
Məsuddan Mahmuda çatmış bir xasdır.
Bir nüsret qılıncı Haqq vermiş ona,
Dəmirle iz salır daşın bağına.

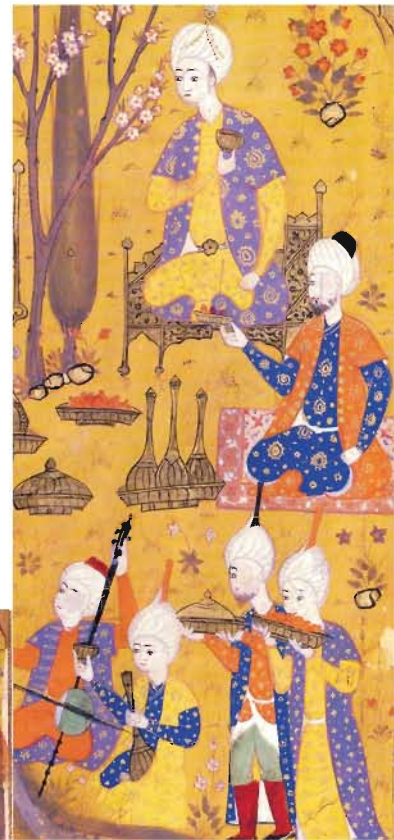
Möcüzlə xar etdi bədgümanları,
Sıxdı daş qəlbilə yaşayanları.
Dostunu qarşılar gültək gülərək,
Hər qeyddən azaddır dünya sərvitək.
Yaşılıq almışdır sərvindən göylər,
Əmmaməsi saçmış küləyə ənbər.
Sultan ordusunda tutaraq qərar,
Beş növbəyə durmuş dörd yoldaşı var.
Göy taxtının tacı başmaqlarıdır,
Vəhy ilə meracın sirri ondadır.
Mehdini quyudan aparmış göyə,
Divləri döndərmiş: – İnsan ol, – deyə.
Xəlil – qoşununun bir əsgəridir,
Məsih – karvanının bir rəhbəridir.
Dağda, mağarada yaşayan zaman
Məhrəmləri oldu əqrəb və ilan.
Gah hədəf etmişdir dişini daşa,
Gah dodağın etmiş daşla baş-başa.
“Daşlardan çıxar ləl və gövhər” deyə,
Diş-dodağı dözdü daşa, zərbəyə.
Dişini tökəni zəlil edərək,
Onun qapısına gətirdi fələk.
Gözləri yuxuda, qəlbi sakitkən
“Ümmətim!..” kəlməsi düşməz dilindən.
Mən bir təşnə insan, o bir sərin su,
O, mənim suyumdur, mən onun tozu.
Xidmətdə çox qüsur üz vermiş mənə,
Ey Tanrı elçisi, çarə nədir, nə?
O pak məzarından bir diləyim var:
Haqdan mən yazığa sən ol duakar.
Bilirəm, xahişin qəbula keçər,
Mənimçün əl qaldır, lütf et bir qədər.
De ki, Nizaminin, sən karını aç,
Kafərin nəfsindən zünnarını aç!
Rahatlıq evində qəlbini sazla,
Bəxşişə layiqdir, onu bağışla!
Ağır dağlar qədər varsa günahı,
Rəhmət dənizinin var, böyük İlahi!
Ruhunu bağışla, sən bəxş edənsən,
Günahı əfv edən bir Tanrısan sən!

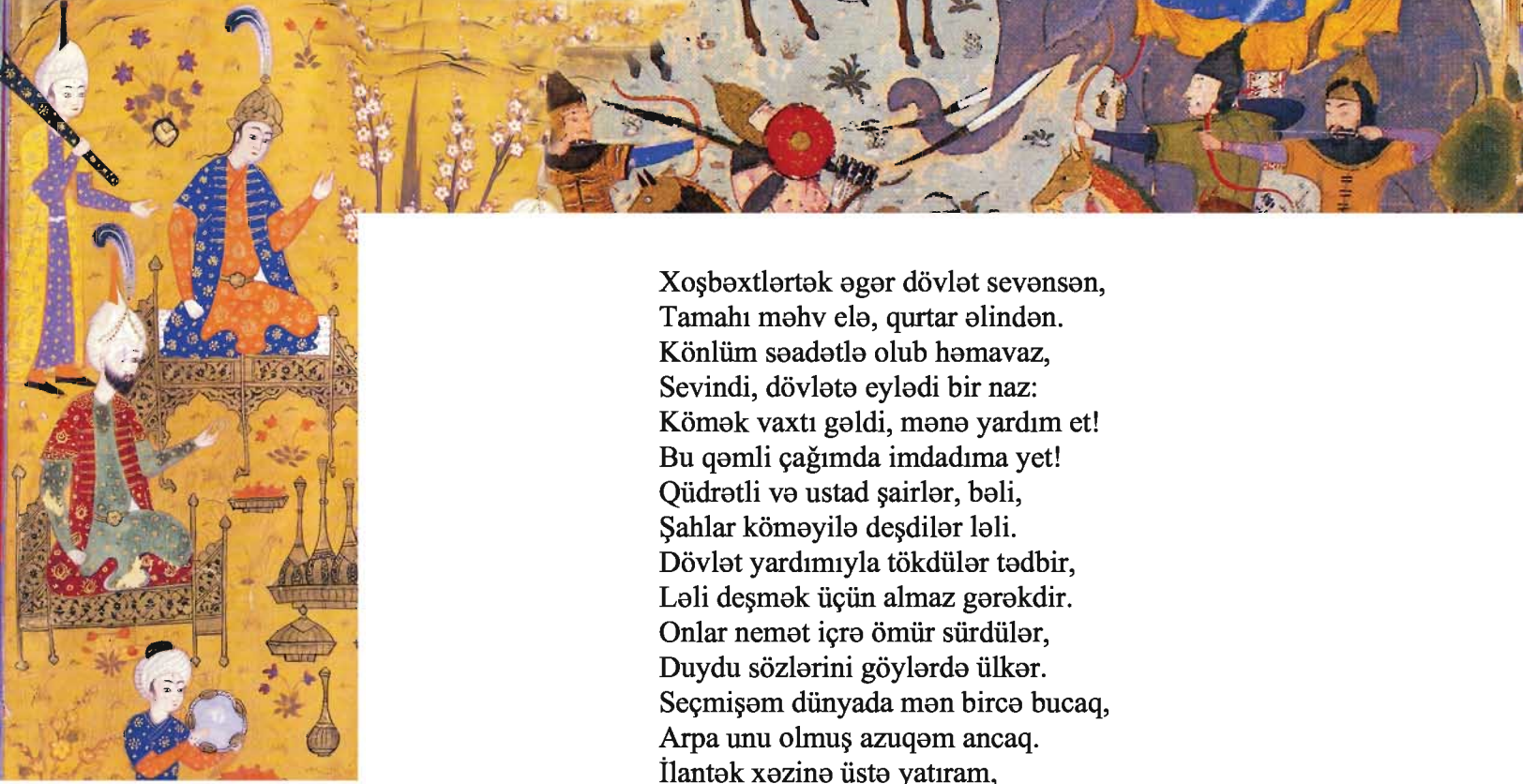

KİTABIN NƏZMİ HAQQINDA HÖKMDARIN İŞARƏSİ

Tale dövlət quşu uçuran zaman
Dünya xoşbəxtliklə rastlaşdı haman.
Səhər xəlifəsi – Günəş doğaraq,
Nurilə zülməti qovladı iraq.
Sultanla gözəldir fələyin çətri,
Sultansız bu çətrin varmıdır qədri?
Quşlar səhər-səhər gəlib həvəsə,
Verdilər beş növbə birdən səs-səsə.
Xurşid adlı biri ayağa durdu,
Cəmşid camı ilə taxta oturdu.
Sözün Tuğan şahı girib meydana,
Qılınc verdi qələm Qaraxanına⁹.
Hikmət sarayından yeddi ölkənin
Sözlər təzələndi, yayıldı min-min.
Dönüb bir qılınca bu qadir qələm,
Az işləyən əli eylədi qələm.
Yuxusuz gecədən məst olmuşam mən,
Qələm bir qılıncdır, düşmür əlimdən.
Mən hansı qapıdan girim, dürr saçım?
Hansı xəzinənin ağzını açım?
Nə zinət verim ki, dünya bəzənsin?
Nədən yapışım ki, el əhsən desin?
Səadət xoş üzlə qapımdan girdi,
Öpdü üz-gözümdən, şadlıq gətirdi,
Dedi: – İşin müşkül deyildir daha,
Baxtın uğursuzluq görməz bir daha.
Dünya şahənşahı buyruq verdi ki,
Gətir tarixlərdən bir yeni sevgi.
Nə ki hal əhli var, ölüb gedirlər,
Donurlar buz kimi hey birər-birər.
Sən dil xəncəriylə göy təpəsindən
Məna tüklərini tərəş etmişən.
Ütarid qələmin sən etdin mismar,
Zöhrə ipəyindən doğdu tikanlar.
Ruhlara dərs öyrət sən İsa kimi,
Eşqdən şam yandır bir Musa kimi.
Üzüyə füzə qaş salanda sən
Bizdən Süleymantək əta görərsən.
Layiqilə sən qədrini bilsək,
Sən də naşükürlük etməzsən, bişək.
Çəkdiyən əməyə verməsək dəyər,
Səni Firdovsitək incitsək əgər¹⁰,
Qızıla buz möhrü vuraraq həmə
Bir meysatana onu verərsən.

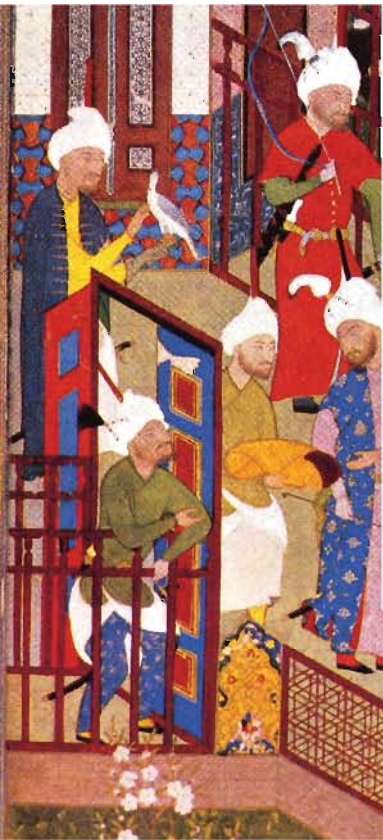
Xoşbəxtlertək əgər dövlət sevənsən,
Tamahı məhv elə, qurtar əlindən.
Könlüm səadətlə olub həməvaz,
Sevindi, dövlətə eylədi bir naz:
Kömək vaxtı gəldi, mənə yardım et!
Bu qəmli çağımda imdadıma yet!
Qüdrətli və ustad şairlər, bəli,
Şahlar köməyilə deşdilər ləli.
Dövlət yardımıyla tökdülər tədbir,
Ləli deşmək üçün almaz gərəkdir.
Onlar nemət içrə ömür sürdülər,
Duydu sözlərini göylərdə ülkər.
Seçmişəm dünyada mən bircə bucaq,
Arpa unu olmuş azuqəm ancaq.
İlantək xəzinə üstə yatıram,
Arpa çörəyiylə oruc tuturam.
Arılar kimiyəm, yuvam darısqal,
Darısqal yuvamda çoxdur şirin bal.
Şahın sayəsində mən qalmaram ac,
Ürək daralsa da, deyiləm möhtac.
Quş istəsəm, uçub bacadan gələr,
Balıq arzulasam, yarılar yerlər.
Düşməni məhv olsun böyük dövlətin,
Hümmətlə istərəm onun qüvvətin.
Şahın hümmətiylə işim uğurlu,
Baxtımın gözləri Aydan da nurlu.
Dünyadan əlimdə mal yoxsa əgər,
Qənaət ki vardır, kifayət edər.

166

BU ŞEİRİN TARİXİ VƏ SƏBƏBİ HAQQINDA

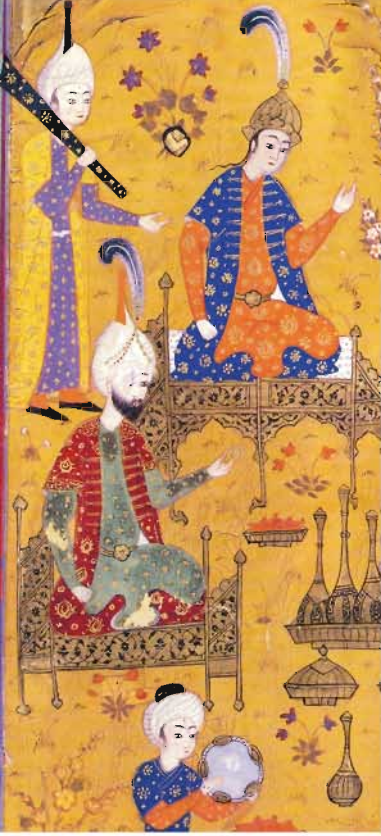
Dünya padişahı bəxtiyar xaqan
Barınsın dünyada təxtü tacından.
Məna aləmində təxti bəzədən,
Bu həyat mülkünü bütün fəth edən,
Dövlət səmasıdır, səxa dənizi,
Hər bir sözündə var mərhəmət izi.
Şahların şahıdır, vüqarlı, adil,
Adı Toğrul şahdır, özü rəhmdil.
Təxtü taca çatdı, səltənət qurdu,
Arslan şah yerində təxtə oturdu.
Bu evin himnini onda qoydum mən,
Cavahir çıxardım bu xəzinədən,
Mən naxış salarkən tale yar oldu,
Fələklər də mənə duakar oldu.
Naxşın gələcəyi bu taledədir,

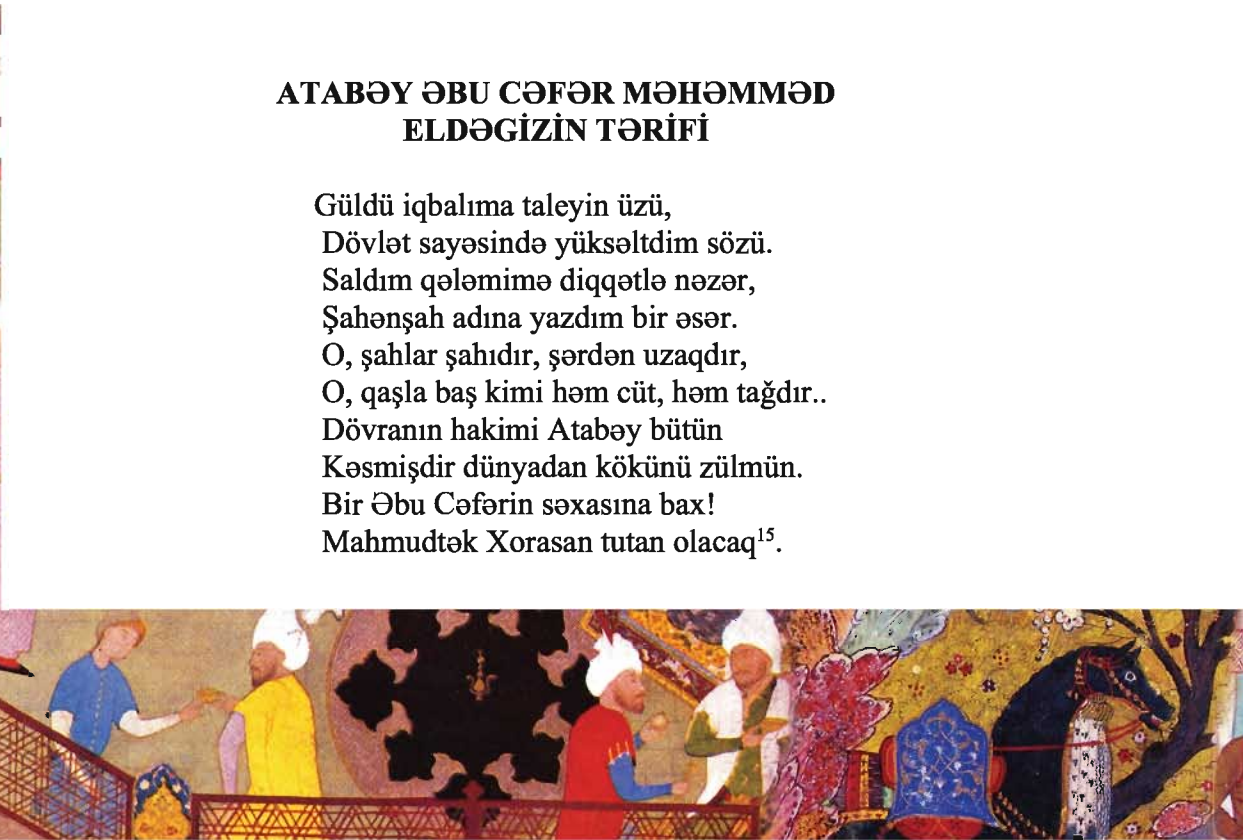
Öz naxışı tökər mənə də tədbir.
Şahın şərəfinə salınan buta,
Layiqdir şah kimi aləmi tuta.
Sevdiyim əsəri qurtarıb tamam,
Az müddət içində başa vurmuşam.
Yolda gecikdim ki, könül pənahım,
İşlərin qurtarsın sevimli şahım.
Tamğacı bağlasın həbəşi saça,
Şüştər zinətini bağlasın Çaçı¹¹.
Çətir tərlanıyla tutsun ənqanı,
Qızıl tacla tutsun o, Sürəyyanı.
Onun böyüklüyü göylərə çatsın,
Atını Ceyhundan özü sıçratsın.
Gücünə əyilsin düz yeddi ölkə,
Ağalıq eyləsin doqquz fələkə.
Göndərsin xaqanlar xəracı Çindən,
Qeysərlər cizyəni Rum ellərindən¹².
Şükr olsun Allaha, ona, bilirik,
Toxunmaz yaman göz, yanar üzərlük.
Mənim də şəfqətdən üzərliyimi
Kaş aparsın ona sabah nəsimi.
Ümidvaram, ətri xoş olsa əgər,
Əvəzində o da məni əzizlər.
O, aləmin canı, o, can aləmi,
Gövhərlər sərrafı, dünya alimi
Desin: – Ey Atabəy, sən, ey cahangir!
Axı Nizamiylə bu rəftar nədir?
Belə söz ustadı nə zamanadək
Qalsın bir guşədə yoxsulluqda, tək?
Məgər yetişməyib hələ də zaman,
Ona hörmət edib əziz tutasan?!
Bir baxışınla aç qəmli gözünü,
Qaşını bir tərپət, güldür üzünü.
Gecə Məhsətinin bir qəzəlinə
Sən ki bəxş edirsən yüz-yüz xəzinə.
Bir xırman bəxş etsək ona biz əgər,
Varımız əksilməz bir arpa qədər.
Var-dövləti daşan bu mülkümüzdən
Bir xaraba abad olmasın nədən?
Günəş saçdığıycün qaranlığa nur
Onun öz sarayı abad olmuşdur.
Ota körpəlikdə bulud süd verir,
Odur ki, şöhrəti dünya qədərdir.
İndi bir ömürdür bu xoş ötən quş
Şükür – nemətləklə zəhmətdə olmuş.
Əl vurmamış hələ piyaləmizə,
Min təşəkkür edir, ancaq ki bizə.

Sən kimi Keyxosrov, piyalədən az,
Elə bir qulama şey bağışlamaz.
Göylərin təxtindən yüksək bir başa
Nəvaziş göstərmək heç çıxmaz boşa.
Nizami, bu rəftar, bu qılıq nədir?
Elə şaha qarşı qabalıq nədir?
O elə bir şahdır, onun hər zaman
Qapısını öpür Fəğfurla Xaqan.
Ey torpağa düşmüş bir parça torpaq,
Bu sözlərçün hansı üzrün olacaq?
Olsa, bir üzrün var: Haqq dərgahına
Çox bənzəri vardır, deyərsən ona.
O yerdə yüksələn alçalar, bişəkk,
Getdikcə sərtləşər alçalan, gerçək.
Dəmiri yandıran ildırım gecə,
Gör qarı şamını yandırır necə?
Dalğaları qorxunc böyük dənizlər,
Bir gülə nuş olar, bir bağa zəhər.
Süleymandır, bizim şaha baxsana,
Gah balıq söz deyir, gah da Ay ona¹³.
Dəbirlər zərgərlik kürələrindən
Qızıl da götürür, torpaq da bəzən¹⁴.
Durduqca dünyanın bu suyu, rəngi,
Yerin sakitliyi, göyün ahəngi,
Bu dünyanı əsrin sahibinə ver,
Köməkçisi olsun onun göylə Yer.
Taledən, gənclikdən xeyli barınsın,
Bir uzun ömür ver ona, yarınsın.
Heç əskik olmasın dövləti, varı,
Onsuz sönsün tacın parıltıları.
Taleyindən bolluq dünyanı alsın,
Cəlalından onun göylər ucalsın!

168

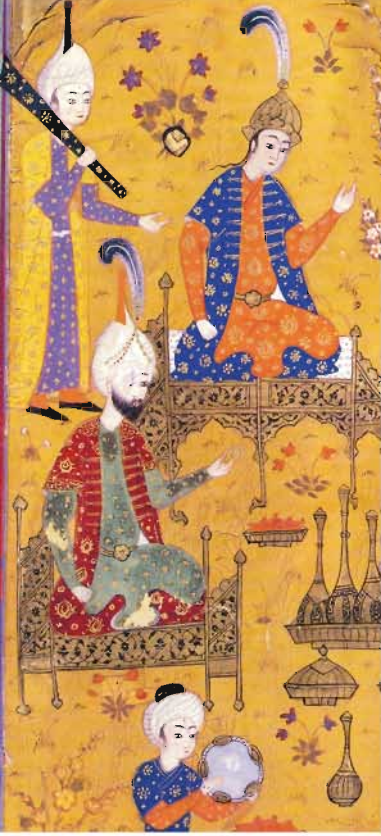
ATABƏY ƏBU CƏFƏR MƏHƏMMƏD ELDƏGİZİN TƏRİFİ

Güldü iqbalıma taleyin üzü,
Dövlət sayəsində yüksəltdim sözü.
Saldım qələmimə diqqətlə nəzər,
Şahənşah adına yazdım bir əsər.
O, şahlar şahıdır, şərdən uzaqdır,
O, qaşla baş kimi həm cüt, həm tağdır..
Dövranın hakimi Atabəy bütün
Kəsmişdir dünyadan kökünü zülmün.
Bir Əbu Cəfərin səxasına bax!
Mahmudtək Xorasan tutan olacaq¹⁵.

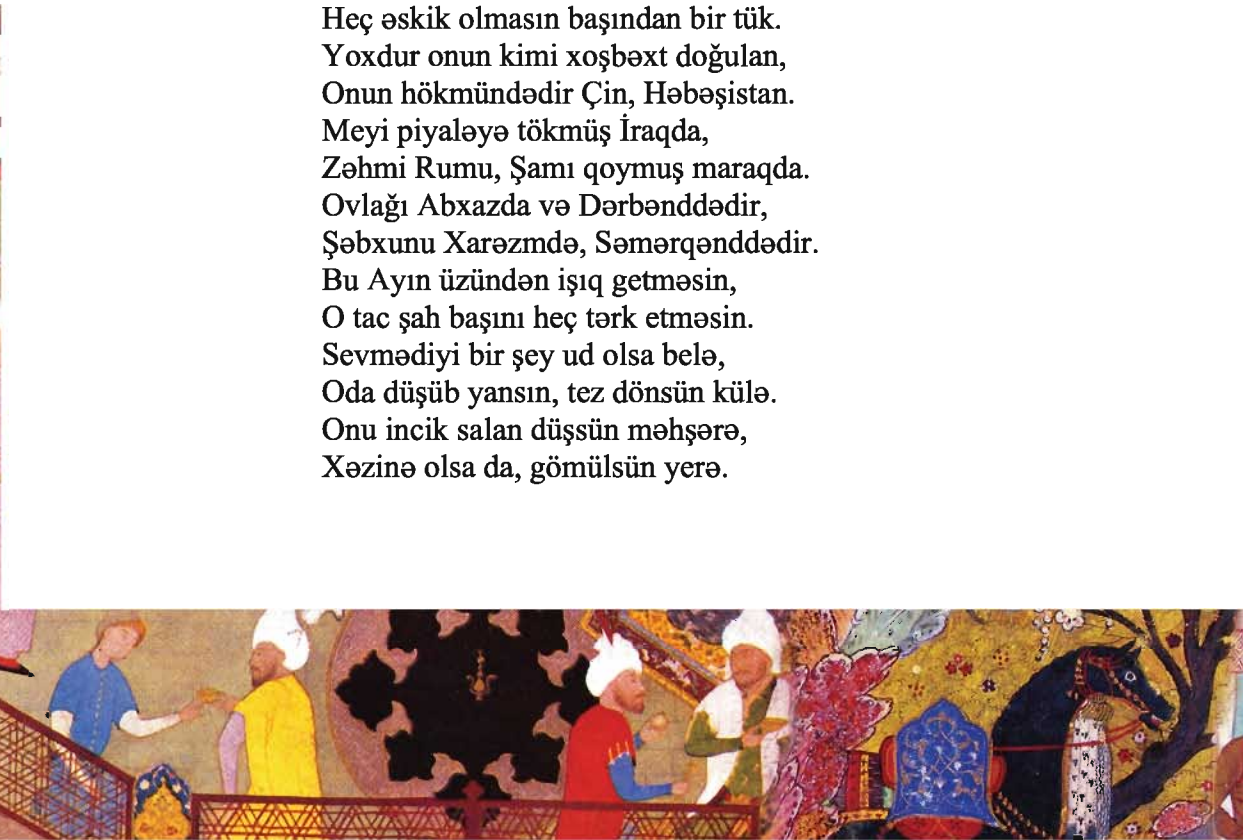
Nuru güntək tutub bütün dünyanı,
Dostu əzizləyir, yaxır düşmanı.
Dünya və din Şəmsi adlandığından
Hamıya nur saçan Günəşdir, inan!
Bəd nəzərdən uzaq, bəd gözdən uzaq,
Sən bizə səadət bəxş elə ancaq.
Şamil olan zaman hər kəsə rəhmət,
İki sahib adı oldu Məhəmməd.
Məhəmmədin biri son peyğəmbərdir,
Biri də son şahdır, bu gün ömr edir.
Ərəb səmasında biri qəmərdir,
Biri Əcəm şahı – bir tacvərdir.
Biri dini etdi zülmdən azad,
Biri ədalətlə dünyanı abad.
Bu adla fəxr edən hər iki dünya
İki “mim” hərfindən taxmışdır sırğa.
“Aləm”də bir “mim” var, onda ikisi,
Bölmüşdür “aləmi” paxıllıq hissi.
Qələm türklərinə salaraq nəzər,
Bir “mim” tac bağışlar, bir “mim” də kəmər¹⁶.
Tac bəxş edən nurlu, parlaq şimşəkdir,
Adı tac bəxş edən, özü yüksəkdir.
Ondan əta umsa göyün tağları,
Səxasında batır Cudi dağları.
Kimə: “Şah ol!” deyər o, varkən fələk?
Şahları yıxır o, üstün gələrək.
Səxasından dəniz utanmış, guya,
Bir alın tərdir, düşmüş torpağa.
Qılıncı buluddur, dəmir yandırır,
Bu qılıncdır yeddi ölkəyə açar.
Altı tağ çadrını daşıyır cəhət,
Doqquz göy də edir ona itaət.
Dürrünü dəryatək verər gülərək,
Darınmaz gövhərə zəngin mədəntək.
Dünya ana kimi sevmişdir onu,
Bahar kimi doğmuş adil oğlunu.
Bu dünyadan xaric bütün xəbərlər
Onun ürəyinə qeybdən gələr.
Hansı bir elmdən xəbəri yoxdur?
Hansı səadətdən səməri yoxdur?
Kim ona tay tutar cəsur aslanı?
İlahi, onuntək bir aslan hanı?
Nə bir kəs incimiş aslanlığından,
Nə bir aslan vardır önündə duran.
Nizəsi tük deşər – alanda nişan,
Gözdə qıl axtaran olar pərişan.
Onun ildırımək haça oxundan

Qara bulud kimi dağlar düşman.
Sübhtək qılıncı çıxsa meydana,
Düşmən şəfəq kimi boyanar qana.
Rumun başındakı qara səlibi
Zəfər dişlərilə etdi mum kimi¹⁷.
Türklərdən çox ikən qoşunu Rumun,
Hindi qılıncıyla etdi sərnigun.
Atının sürəti ötər küləyi,
Yeddi mənzil geri qoyar fələyi.
Öküzün belində qərar tutan Yer,
Onun cilovunda gəzib dövr edir.
Başı Aya çatmış, tacı göylərə,
Şahlar gərək belə hünər göstərə.
Bürüyüb aləmi xeyirxah səsi,
Gərək belə olsun Allah kölgəsi.
Bu dünyada qara, ağ hər nə ki var,
Haqdan sonra ona səcdə qıllarlar.
Dəniz dalğalardan zireh geyərək
Düşmənin üstünə şığıyır oxtək.
Belədir dağların dönməz ilqarı,
Daşa basır ona kəc baxanları.
Düşmənin boğazı maqnitə bənzər,
Onun nizəsini özünə çəkər.
Sayıqdır, düşməndən yaxşı qorunur,
O yatmır, şahlığın şərti də budur.
Atabəy Eldəgiz “Əlvida” deyər
Dörd təkbir söylədi yeddi ölkəyə¹⁸.
Tapşırdı aləmi o bir tək cana,
Canı var, “ölmüşdür”, deməyin ona.
Onun varlığıyla yaşayır cahan,
Şübhəsiz ki, odur bu dünyaya can.
Odur bu dünyada hər kəsdən böyük,
Heç əskik olmasın başından bir tük.
Yoxdur onun kimi xoşbəxt doğulan,
Onun hökmündədir Çin, Həbəşistan.
Meyi piyaləyə tökmüş İraqda,
Zəhmi Rumu, Şamı qoymuş maraqda.
Ovlağı Abxazda və Dərbənddədir,
Şəbxunu Xarəzmdə, Səmərqənddədir.
Bu Ayın üzündən işıq getməsin,
O tac şah başını heç tərək etməsin.
Sevmədiyi bir şey ud olsa belə,
Oda düşüb yansın, tez dönsün külə.
Onu incik salan düşsün məhşərə,
Xəzinə olsa da, gömülsün yerə.

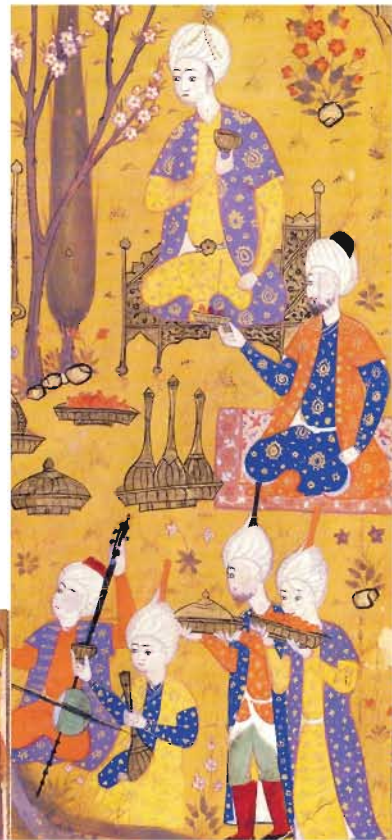
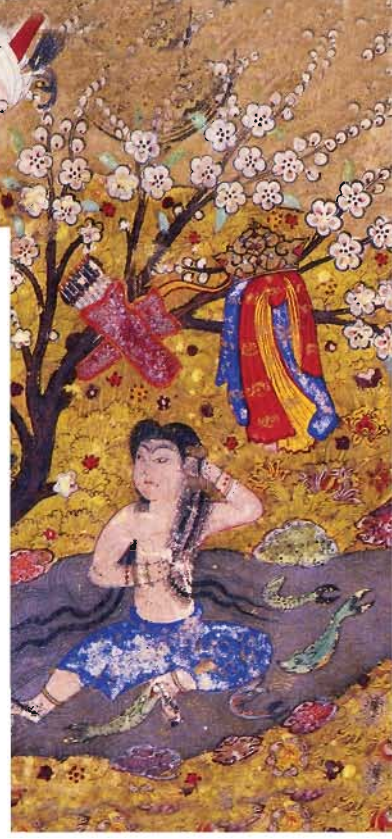
170

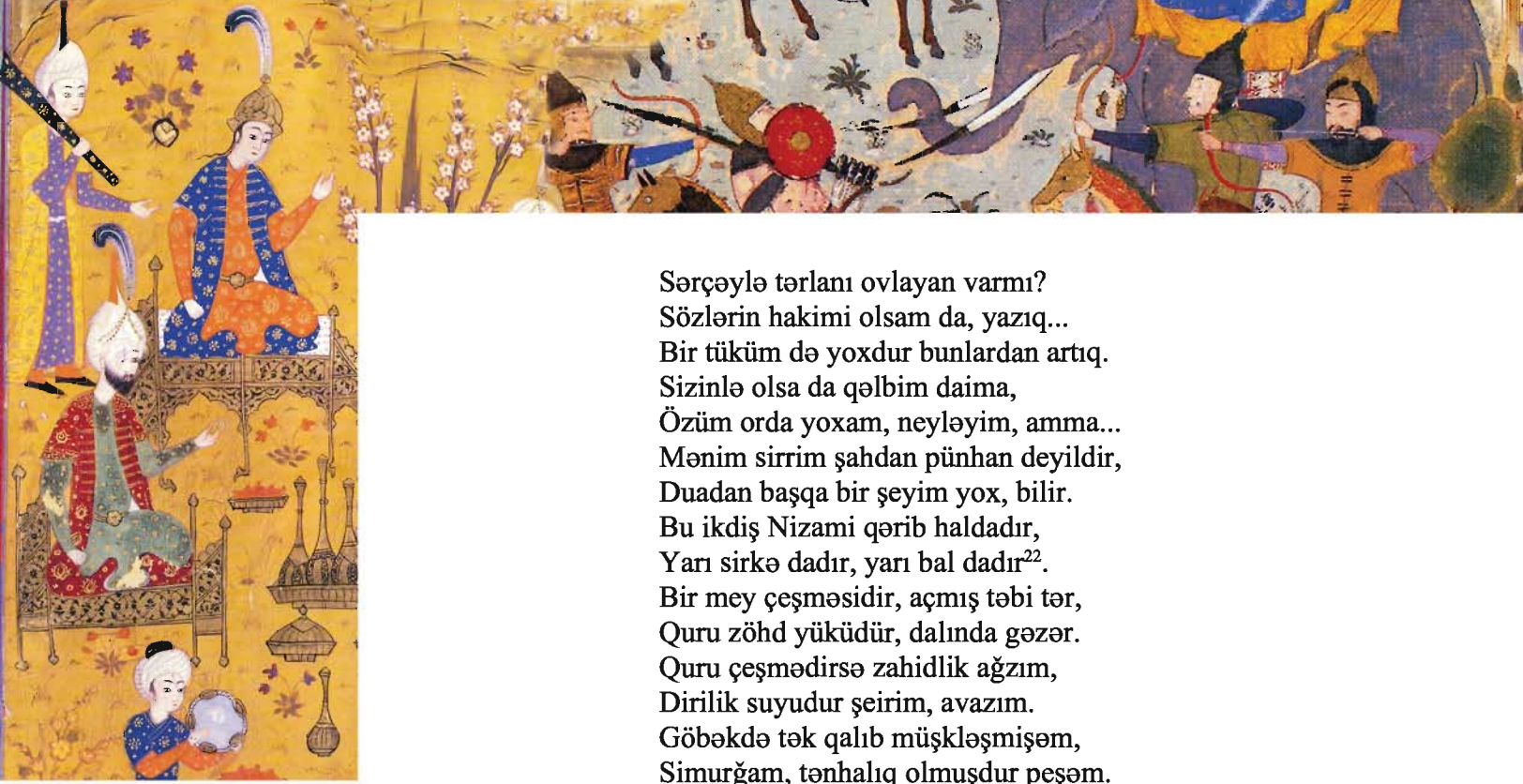

TƏZİM XİTABƏSİ

Allah köməyilə tapşırılan taxt
Şərəflidir, onu alan da xoşbaxt!
Səltənətin böyük sığnağı sənsən!
Xilafətin güclü dayağı sənsən!
Sənin qılıncından yoxluğa qədər
Məsafə bir tükdür, desəm müxtəsər.
İkinci Firidun, yeni Cəmsidsən,
Yanlış bənzətmədir, səhv elədim mən.
Firiduna südü vermişdir inək,
Sənsə bəxtiyarsan, igidsən şirtək.
Cəmsidi öldürmüş Zöhhak ilanı,
Sənə göy əjdəri vermişdir canı¹⁹.
Onlarda təxtü tac vardısıa dünən,
Təxtü tac verirsən möhtaqlara sən.
Hər bir igid umar şahdan bir nişan,
Sən həm Keyxosrovsan, həm də pəhləvan.
Süleymanda üzük, səndəse din var,
İskəndərdə ayna, səndə ayin var.
Sən görən sirləri görərmi məgər
Camda Cəm, aynada böyük İskəndər?²⁰
Xoşbəxtdir cavanlıq mülkü səninlə,
Əlinlə bərkimiş bu aləm belə.
Dəmir qılıncınla dünyanı aldın,
Qızıl camla Cəmsid yerində qaldın.
Dəmirin gücüylə dövlət yığaraq,
Yığdığın dövləti kefə qoy ancaq.
Bu dünya fanidir, qalma eyşindən,
Bu mənim fikrimdir, özün bilərsən.
Söz deməyə şahdan icazə olsa,
Bir neçə hekayə deyərəm qısa.
Yolunda çaparam, hər səhər erkən
Şah harutlarına zəng çalaram mən²¹.
Birinci quş kimi qondum bu bağa,
Ya bülbül adlandır məni, ya qarğa.
Çoxdan düşünürəm böyük şah üçün,
Layiqli bir töhfə düzəldim bir gün.
Töhfəm yoxdur nə Hind, nə Çin şahitək,
Qoyum kandarını tağ-tağ öpərək.
Bir ovuc xəyaldan doğulur fikir,
Şabaştək tökürəm qarşına bir-bir.
Qarısqadan olmaz qurbanlıq tikə,
Süleymana layiq deyil çeyirtkə.
Buludumda yoxdur bundan yaxşı su,
Can əsirgəmərəm sizdən, doğrusu.
Bir zərreylə Günəş heç tutularmı?

Sərçəylə tərlandı ovlayan varmı?
Sözlərin hakimi olsam da, yazıq...
Bir tüküm də yoxdur bunlardan artıq.
Sizinlə olsa da qəlbim daima,
Özüm orda yoxam, neyləyim, amma...
Mənəm sirrim şahdan pünhan deyildir,
Duadan başqa bir şeyim yox, bilir.
Bu ikdiş Nizami qərib haldadır,
Yarı sirkə dadır, yarı bal dadır²².
Bir mey çeşməsidir, açmış təbi tər,
Quru zöhd yüküdür, dalında gəzər.
Quru çeşmədirsə zahidlik ağzım,
Dirilik suyudur şeirim, avazım.
Göbəkdə tək qalıb müşkləşmişəm,
Simurğam, tənhalıq olmuşdur peşəm.
Mən gül məclisinə olmaram tikən,
Duadan başqa şey gəlməz əlimdən.
Hüzuruna bir az gec gəldim, ancaq
Gəldim bir şir kimi qoçaq və qıvraq.
Dünya görmüş qoca gözəl demişdir:
“Gec gəlsən, ey cavan, düz gəl”, demişdir.
Səhər səcdəsinə vardır qüvvətim,
Yoxdur şaha layiq özgə xidmətim.
Qorxuram qürurdan yetişər xətər,
Ürək xam tamaha meyil göstərər.
Tamahın üstünə xirqə çəkərəm,
Qürur paltarını cırıb tökərəm.
Mücərrəd bir eşqə yetişdiyim gün,
Qayğısız və yalqız olaram bütün.
Başımı qoyaram yəhər qaşına,
Bəxt kimi çıxaram ordan qarşına,
Rədd etsən, uzaqdan səcdə edərəm,
Könlüm işıqlanar, göstərsən kərəm.
İstəsən mahtabək bir gülüşündən
İşıldaquş kimi nur saçaram mən.
Dövlət quşu kimi bəyənsən kimi,
Olar bu dünyanın böyük hakimi.
Sübhün gözü kimi hər kəsə baxsan,
Qovarsan zülməti üstündən asan.
Hər ölkəyə getsən günəş kimi sən,
Simü zər tökülər ətəklərindən.
Hər il belə payla sən qızılları,
Canının dəmirdən olsun hasarı.
Hökmün, rəyin olsun dünyada qaim,
Kölgən əskilməsin bu yerdən daim.
Başında şahlığın papağı olsun,
Övladın arxanın dayağı olsun.

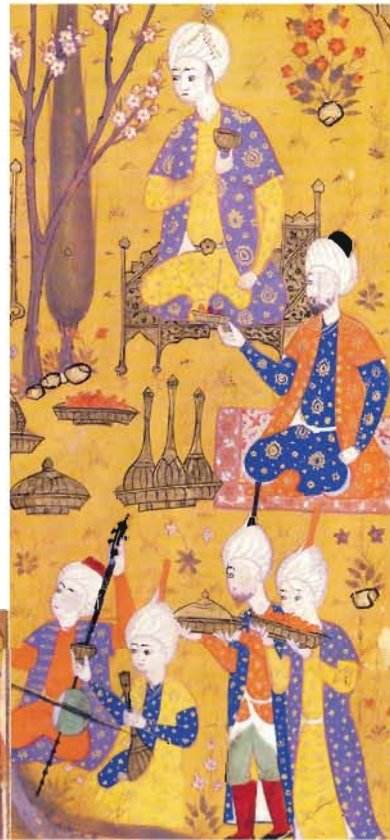
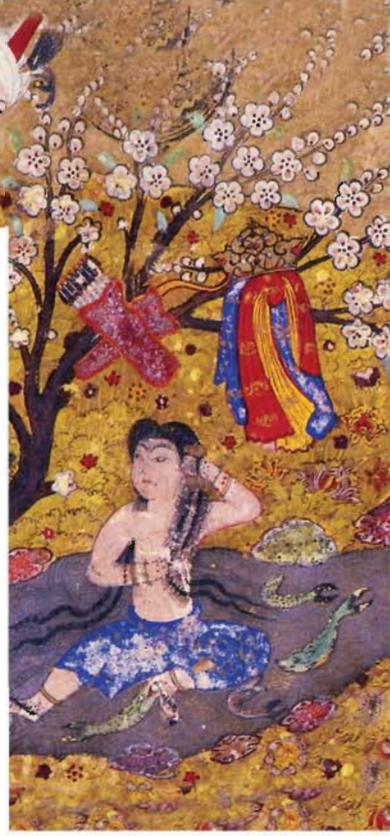

Hər mənzildən gəlib keçdiyin zaman
Ay və günəş kimi parlaq olasan.
Allahın hökmüylə getsən hayana,
Hökmün vacib olsun bütün cahana.
Bütün bu dünyaya hökmüran olub,
Ordun qalib çıxsın, düşmənin məğlub.

XOŞBƏXT PADŞAH QIZIL ARSLANIN TƏRİFİ

Tez ol, ey səhərin gözəl nəsimi!
Çatdı mehribanlıq, nəvaziş dəmi.
Ülkərə baş vuran şah məclisində
Yeri öpüb, şaha təzim et sən də.
Yeddi ölkə şahı, var çox hünəri,
Dinə və dövlətə verdi zəfəri.
Tacı Aydan yüksək o Qızıl Arslan
Qərb pənahıdır, Şərqə hökmüran.
Qərb olsa da onun Mehditək yeri,
Şərqdən də keçmişdir keşikçiləri.
Bir mum üstə vursa möhrünü əgər,
Çindən xərac gələr, Rumdan cizyələr.
Gülrəng qılıncıyla istəsə, həmə
Rus nəhri axıdar zəng çeşməsindən.
Allah yardımıyla silib qaranı,
İstəsə ağardar o, Hindistanı.
Heyran qalıb şahın ədalətinə,
Şimşəktək göründü, yox oldu fitnə.
Töhfə verdiyindən bulud kimi, bax,
Qılıncından dünya olmuşdur parlaq.
Bulud səxavəti edərsə şüar,
Yüz dəfə yaşarib bir damcı salar.
Lakin onun əli yüz bir dəryadan
Gövhərlər çıxarıb verdiyi zaman
Dırnağının ucu belə yaş olmaz,
Səxa dünyasında ondan baş olmaz.
Onun taxtı parlaq günəş adlanır,
Ay göydə onunla hey qanadlanır.
Yeddi iqlim yetmiş olsaydı belə,
Torpağı olmazsa, dönərdi yelə.
Zühəl onun qulu olmasa əgər,
Nə qədər qocalsa, göylərdən enər.
Baş qaldırsa əgər göyə düşmənlər,
Yenə bu dərğahda torpağı öpər.
Çöldə aşib-daşsa Araz nə qədər,
Dəryaya çatanda tez sakitləşər.

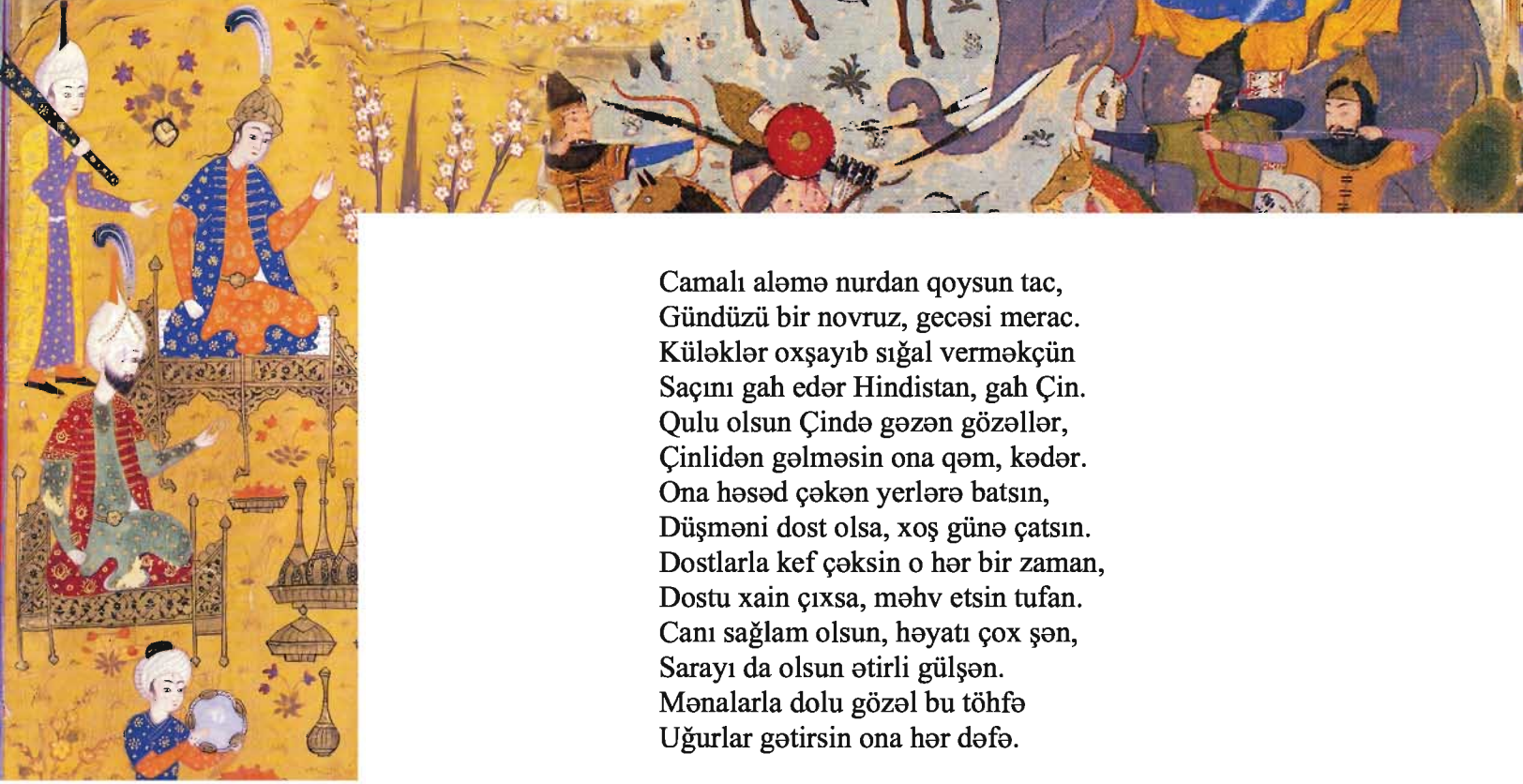
Yüz dağ bağlasa da qoluna yağı,
Qızilla bir tutmaq olmaz torpağı.
Ona bəxş edilən yaşıl qumaşdan
Dörd cəhətə ancaq kəmərdir çatan.
Bəxtinin biçdiyi gözəl xələtdən
Papaqlıqdır yeddi ulduza yetən.
Dəmirdən olsa da bütün yağılar,
Qılıncından qopan atəşdə yanar.
Qılıncından düşmən div kimi qaçar,
Çünki məhv edilir qarşı duranlar.
Belə iti qılınc görəndə düşmən,
Boynunu qaşırır təəccübündən.
Düşmən yansa onun odunda əgər,
Tüstüsü, yəqin ki, ud iyi verər.
Təəccüb deyildir, Mərrixin zənəb
Xoşbəxt olmasına olmuşdur səbəb.
Möhtac olanlara qapısı – dəniz,
Məyus yola salmaz bir kəsi hərgiz.
Xəzər yoxsulları, Rum varlıları
Lütfəsüz görməmiş o hökmdarı.
Müşk ənbər saçar adı gələrkən,
Ahu müşk verər sünbül yeyərkən.
Başından göylərə tük qədər yol var,
Rəhmi qəzəbindən deyildir kənar.
Ağlından Ütarid sünbül topladı,
Odur Sünbül qaldı evinin adı.
Qapısına gələn qarışqa, inan,
Layiqdir qul olsun ona Süleyman²³.
Yolunun üstündə uçan bir milçək
Nəmrudun başına layiqdir, gerçək²⁴.
Qılıncını çalsa deryaya əgər,
Öküz də balığa: “Necəsən?” deyər²⁵.
Atının nalına tay olsa qəmə, r
Qapısına halqa olar fələklər.
Könlü toplamışdır özündə qeybi,
Biliyin gücüylə, söylə, nə eybi?!
Həyatı Məsihlə olmuş həmsöhbət,
Səbuhi həşrədək qalan bu nemət.
Qılıncının rəngi bir nilufərdir,
O, Nildən, Dəclədən təzədir, tərdir.
Məclisdə qalmasın nə mey, nə saqi,
Yetər ki, o qalır məclisdə baqi.
Mehditək bu dövrün vur-harayından
Onun köməyilə xilas olarsan.
Əgər şiddətlənsə dəhşətli tufan,
Nə qorxu, var ikən belə Süleyman!
Zöhhakın ilanı səni çalarsa,

Nə qəm, Firiduntək köməkçin varsa²⁶!
Göydə tuş gələndə uğursuz ulduz,
Zəmanə olmamış bir an qayğısız.
Uğursuz ulduzdan qorxmıyıq bir an,
Rəhmli, adildir böyük Yaradan,
Ədalət önündə hər bəla – hədə, r,
Yelə fal vurulub, yel kimi gedər.
Dünya – dərğahından kiçik bir tağdır,
Asiman da ona büllur əyaqdır²⁷.
Bizim kimi tozdan ora nə çıxar?
Bulud çatsa ora, xəcalət qalar.
Ora yol tapanda, ey külək, dərhal
Sən bu Nizamini bir yadına sal!
Dayan səcdəsində bir kölə kimi,
Xəbər ver ki, belə deyir Nizami:
Olsam da xidmətdən bir müddət uzaq,
Daima sizinlə məşğulam ancaq.
Bu işi görməkçün şah dərğahından
“Başla” deyə mənə verildi fərman.
Bir töhfə yaratdım qeybdən, yəqin,
Onu oxumaqla ağıl yüksəlsin.
Mən də razılaşıb qıldım itaət,
Dedim: can verərəm, getsin məlamət.
Elə ki dürr ilə bəzəndi dəftər,
Şahımın adına xətm oldu əsər.
İkinci Cəmşiddir, bilirəm bunu,
Dedim: həsrə qədər yaşasın onu!
Bircə gül yarpağı varsa bu bağda,
Olsun şah adına o da budaqda.
Mənə bəxtim olmuş bir yolgöstərən,
Şahım razı qalsın deyirəm məndən.
Bir Yusif üzlünü eşitdim ki, mən
Bir varlı sevrmiş təmiz ürəkdən.
O qədər vurğundu ona bu adam,
İşini, gücünü atmışdı tamam.
O qədər sevrmişdi o can alanı,
Az qala birləşsin onunla canı
Bu aşiqə nurdan yüz bağ versələr,
Bir salxım üzüm də dərməyib gedər.
Bir çiçək versələr sevgilisinə,
O sevinib dönər baharlı günə.
Dilbərlə çırpınar ruhu bir canda,
Bu da şad olardı o şadlananda.
Öz qardaşı ilə şah da həmişə
Bu sayaq rəftarı etmişdir peşə²⁸.
Bu dövlət mənbəyi heç qurtarmasın,
Belə mehribanlıq sona varmasın!

Camalı aləmə nurdan qoysun tac,
Gündüzü bir novruz, gecəsi merac.
Küləklər oxşayıb sıgal verməkçün
Saçını gah edər Hindistan, gah Çin.
Qulu olsun Çində gözən gözəllər,
Çinlidən gəlməsin ona qəm, kədər.
Ona həsəd çəkən yerlərə batsın,
Düşməni dost olsa, xoş günə çatsın.
Dostlarla kef çəksin o hər bir zaman,
Dostu xain çıxsə, məhv etsin tufan.
Canı sağlam olsun, həyatı çox şən,
Sarayı da olsun ətirli gülşən.
Mənalarla dolu gözəl bu töhfə
Uğurlar gətirsin ona hər dəfə.

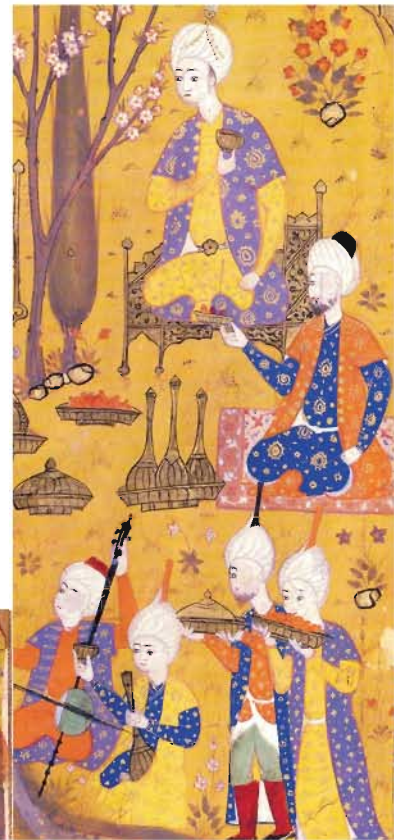
KİTABIN TƏRTİBİ VƏ EŞQ HAQQINDA BİR NEÇƏ SÖZ

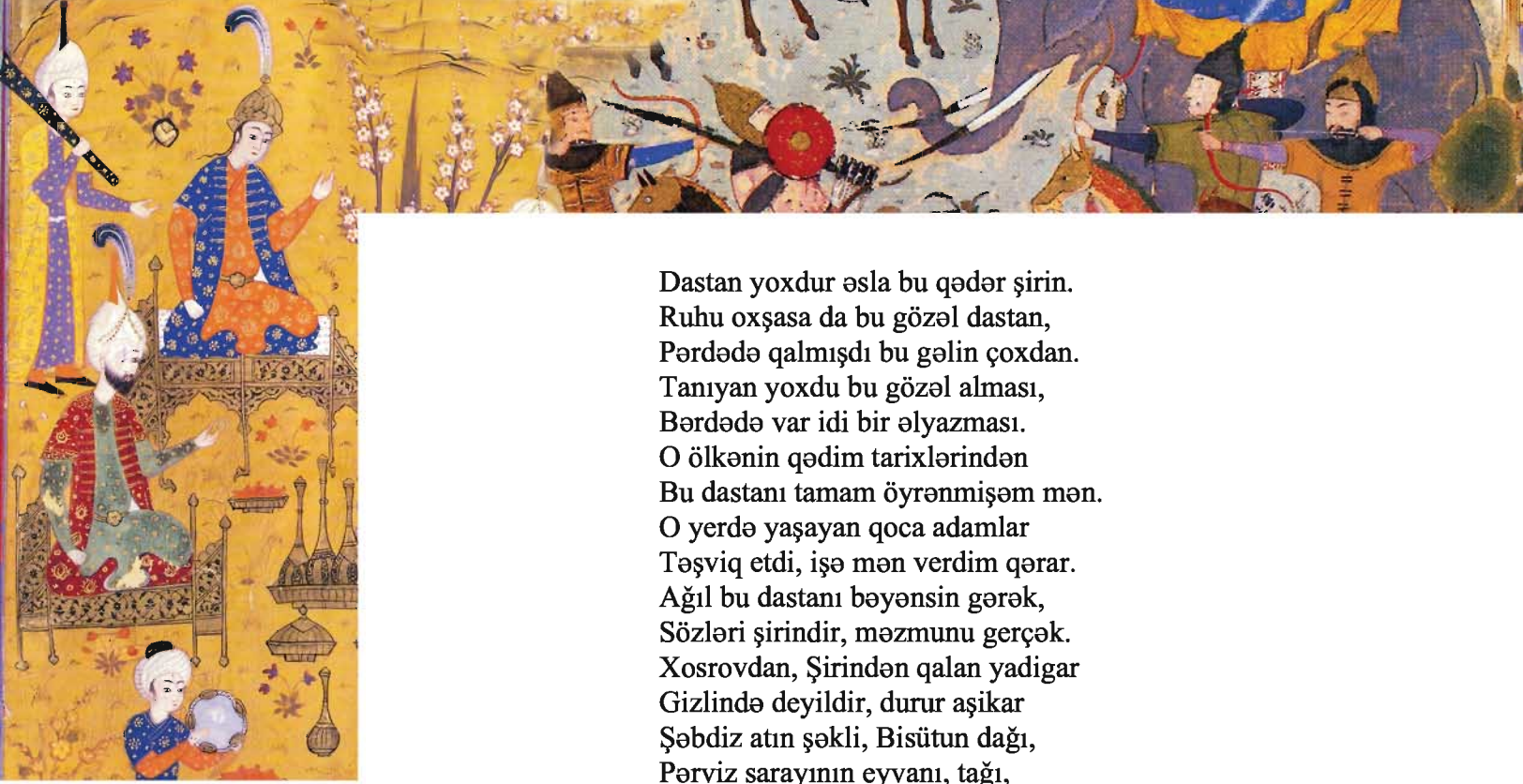
Ürəyin hatifi görüb məni şad,
Hümmət eyvanından səsləndi: heyhat!..
Durma, ey Nizami, iş zamanıdır,
Fələk etibarsız, dünya fanidir.
Təzə bahar yetir can çeşməsindən,
Yeni paltar geydir sözlərinə sən.
Hümmət eylə, burda ələ al sazı,
Ucalt bu pərdədə şirin avazı.
Vaxtsız yola çıxsan, pularlar, inan,
Başını kəsərlər, vaxtsız banlasan.
Süsəntək hələlik dil bağlanmamış
Gül kimi neçə gün dil açıb danış!
Polad kimi bərkit qızıl sözü sən,
Salsın söz sikkəsi pulu qiymətdən.
Dəmirçi kimi sən bir qılınc yarat,
Sonra cilalandır, gün kimi parlat.
Boş, mənasız sözlər kimə gərəkdir?
Kim belə sözləri dinləyəcəkdir?
Sözü nəzmə çəkmək asandır, asan,
Gərək söz üstündə sən can qoyasan.
Sözündə çoxluğa qoyma yer olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.
Su artıb həddini aşarsa əgər,
İçəni doyurmaz, mütləq qərğ edər.
Bədəndə həddindən artıq olsa qan,
Neşərlə tökərlər onu damardan.
Az danış, desinlər sözündə güc var,
Çox sözü dinləyən çox nöqsan tutar.

Çox söyləmək, bəlkə, sənə asandır,
“Çox oldu” desələr, böyük nöqsandır.
Söz ruhdur, can üçün ruh bir dərmandır,
Cantək əzizliyi, bəlkə, bundandır.
Gör dünyada neçə fərsiz insan var,
Bir quru çörəyə canı satırlar.
Söz deyən qəvvasdır, söz isə gövhər,
Bu gövhər çox çətin əmələ gələr.
Gövhəri deşməkdən qorxur ustalar,
Çünki onun ağır bir bahası var.
Həkkaklar deşəndə onu qorxaraq,
Deşməkçün şagirdə verərlər ancaq.
İstərsən, sərxoş ol, istərsən, huşyar,
Çalış uzaq olsun səndən fitnəkar.
Yaramaz qonşun var yanında min-min,
Dillərində qarğış, gözlərində kin.
Qəflətdə keçməsin bir an nəfəsin,
Qəflətdədir sanma fikri bir kəsin.
Eşidib hatifdən bu nəsihəti,
Mən də hatif kimi tutdum xəlvəti.
O xəlvətdə ürək böyük dəryadır,
Bütün çeşmələrin gözü ordadır.
Xoş bir əfsanəyə əsaslanaraq,
Döndərdim behiştə atəşgahı, bax.
Olunca nəqqaşı bu butxanənin,
Bəzək vurdum ona rövnəqli, zəngin.
Söz canlı olanda abi-həyattək
Hər bir mümkün şeyi cayizdir demək.
Var doğru yazmağa madam ki imkan,
Neçin gəlsin gərək ortaya yalan?!
Qiyətdən salmışdır sözü yalanlar,
Doğrunu danışan möhtəşəm olar.
Dedi sübhi-sadiq çünki doğrunu,
Dünyalar qızıla tutdurdu onu.
Sərv də qaldırmış düzlük bayrağı,
Onunçün həmişə göydür yarpağı.
Mənim xəzinəm var “Məxzənül-əsrar”,
Boş zəhmət çəkməyin nə mənası var?
Lakin bir adam yox dünyada bu gün,
Zövqdən, əyləncədən uzaq görünsün.
Bir sevda bəslədim, şirindir dadı,
Dərdə düşənlərin budur imdadı.
Bir naxış salmışam ona həvəsdən,
Həvəslə seyr edir onu hər görəni.
Mən elə budağa əl vurmadım ki,
Boş olsun xurmasız bir ağac təki.
Məlum hekayədir “Xosrov və Şirin”,

Dastan yoxdur əsla bu qədər şirin.
Ruhu oxşasa da bu gözəl dastan,
Pərdədə qalmışdı bu gəlin çoxdan.
Tanıyan yoxdu bu gözəl alması,
Bərdədə var idi bir əlyazması.
O ölkənin qədim tarixlərindən
Bu dastanı tamam öyrənmişəm mən.
O yerdə yaşayan qoca adamlar
Təşviq etdi, işə mən verdim qərar.
Ağıl bu dastanı bəyənsin gərək,
Sözləri şirindir, məzmunu gerçək.
Xosrovdan, Şirindən qalan yadigar
Gizlində deyildir, durur aşikar
Şəbdiz atın şəkli, Bisütun dağı,
Pərviz sarayının eyvanı, tağı,
Zavallı Fərhadın sönən arzusu,
O Şahrud, o çöldə axan gözəl su,
O qəsri-Şirinə gedən süd çayı,
Xosrovun ovlağı, zəngin sarayı.
On telli sazını çalardı Barbəd,
Şahrudda aramgah – xoş istirahət.
Söylərkən o həkim bu xoş dastanı,
Çıxarıb içindən eşqi, fəğanı.
Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Saxlaya bilmirdi yayda oxunu²⁹!..
Altmışda sevginin, eşqin həycanı
Titrədə bilməzdi yorğun qocanı.
Bilici deyəni etmədim təkrar,
Məlum deməkdən kimə fayda var?!
Onun yazdıqları – cəngavər eşqi,
Mənim yazdıqlarım – bir dilbər eşqi.
Eşqdən başqa söz könlümə yaddır,
Ömrümün quşuna sevgi qanaddır.
Eşqdir mehrabı uca göylərin,
Eşqsiz, ey dünya, nədir dəyərin?!
Eşqin qulu ol ki, doğru yol budur,
Ariflər yanında, bil, eşq uludur.
Bu dünya eşqdir, qalan fırlıdaq,
Eşqdən başqa şey boş bir oyuncaq.
Eşqsiz olsaydı xilqətin canı,
Dirilik sarmazdı böyük cahanı.
Eşqsiz bir adam bir neydir – qırıq,
Yüz canı olsa da, ölüdür artıq.
Eşqsiz bu dünya soyuq məzardır,
Ancaq eşq evində rahatlıq vardır.
Eşqin yanğısından gözəl şey nə var?
Onsuz nə gül gülər, nə bulud ağlar.

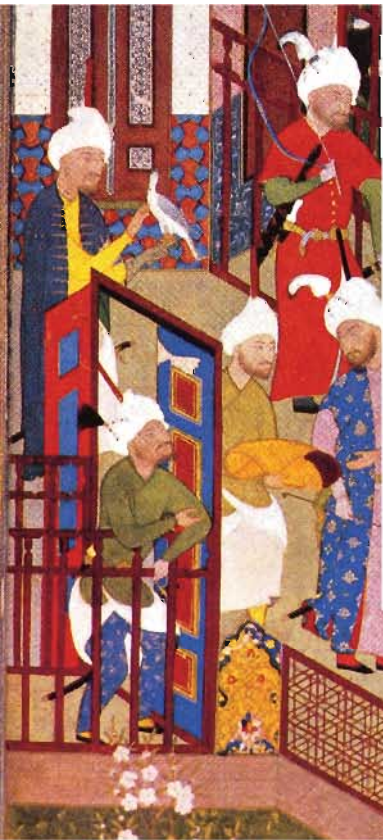
Oda səcdə edən atəşpərəstlər
Günəş üçün oda sitayiş eylər.
Sevgi hiylə bilməz, düzəltməz duzaq,
Səni sevdasından buraxmaz uzaq.
Köpək kimi yemək, içmək nədir, nə?
Bir pişik olsa da, can ver eşqinə!
Pişiyin eşqiylə yaşamaq, inan,
Yaxşıdır, şir olub, yalnız qalmaqdan.
Eşq düşsə daşın da qəlbinə əgər,
Gövhərdən özünə məşuq düzəldər.
Maqnit olmasaydı eşqin əsiri,
Çəkməzdi özünə dəmir zənciri.
Kəhrəbanın eşqə düşməsə canı,
Elə cəzb etməzdi quru samanı.
Dünyada gövhər var, daş var nə qədər,
Onlar nə bir saman, nə dəmir çəkər.
Bu saysız-hesabsız maddələr yenə,
Bax, gör, meyl edirlər mərkəzlərinə.
Od bir kiçik dəlik tapmasa, hökmən
Yarıb çıxar çölə yerin təkindən.
Baxma ki, bu ürək can sultanıdır,
Eşqə könül ver ki, canlar canıdır.
Göyə doğru əgər çox qalxarsa su,
Yenə torpaq olar ən son arzusu.
Kainatda hər şey cəzbə bağlıdır,
Filosoflar bunu eşq adlandırır.
Sözü bəzən qible, bəzən də Latdır,
Xəznəsi gah Kəbə, gah xərabətdir³⁰.
İdrakı dinləsək, söyləyir o da:
“Hər şey eşq üstündə durur dünyada”.
Göylər yaransaydı eşqdən azad,
Düşün, olardımı yer üzü abad?
Eşqsiz təndə can görmədiyimdən,
Ürəyimi satıb can almışam mən.
Eşqdən dünyaya saldım dumanlar,
Əqlin gözlərini etmişəm xumar.
Eşq ilə düzəltdim mən bu dastanı,
Doldurdum səsiylə eşqin, dünyanı.
Ondan uzaq gəzsin hər cahil insan,
Pay alsın qoy yaxşı oxuyub, yazan.
Mən yaxşı yazmışam, qoy pis yazanlar
Müzdümlə yazsınlar nə suçları var.

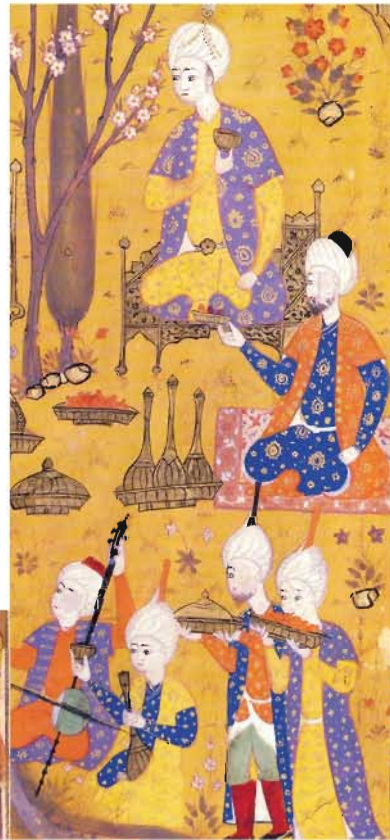
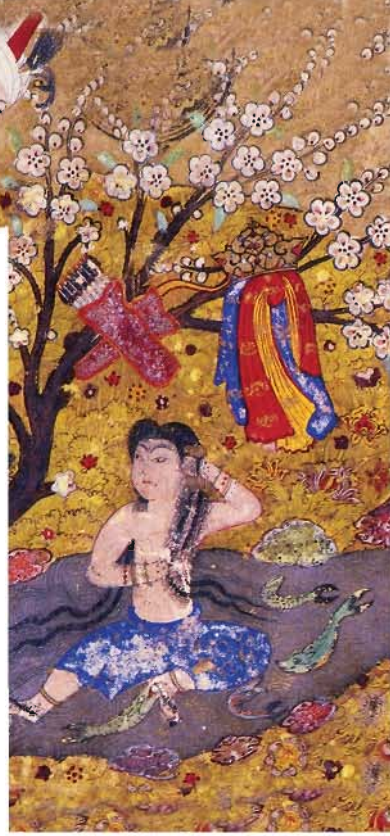
KİTAB ÜÇÜN ÜZR

Qapayan zamanda qapıları mən
Gözüm ayrılırdı mavi göylərdən.
Ulduzlar bürcünə gah ucalırdım,
Mələklər üzündən örtük alırdım.
Bir Allah bəndəsi dostum var idi,
Xeyli mehribandı, vəfadar idi.
Şir kimi arxaydı mənə hər zaman,
Düşməne qılıncdı, mənəsə qalxan.
Aləmdə biliklə qazanmışdı ad,
Onunla yaşardı dünyada dilşad.
Bir gecə qəzəbli, pörtmüş, qızıl tək
Qapımı o gümüş əllə döyərək
Gəldi, danlamağa başladı məni,
Acıqla söylədi: “Çox sağ ol səni,
Mənalar mülkünün bir sultanısan,
Sözlər ölkəsinin hökmranısan.
Qırx ildə keçirdin əlli çilləni,
Boş-boş hekayələr çəkməsin səni.
Sən ki bu orucu tutursan belə,
İftarını açma murdar sümüklə.
Arzu heç vaxt səni salmadı bəndə,
Dünyayçün düşmədin əsla kəməndə.
Qələminin ucu nizəyə bənzər,
Əlindədir saysız, zəngin xəznələr.
Qızıla mis qatsan, nə faydası var?
Qızılı gümüşlə əritmək olar.
Qarun xəznəsitək torpaqda qalma,
Ustadsan, özünü ayağa salma³¹.
Tövhid qapısını çal, yüksəlt səsi,
Nədir işlətdiyin muğlar nəğməsi?..
Zənd oxuyan səni bilsə də diri,
Ölü deyər dünya söz bilənləri”.
Bu acı sözlərin can yangısından
Turşutmadım belə üzümü bir an.
O gözəl Şirinin əfsanəsindən
Qulağına bir az pıçıldadım mən.
Naxışlar saldıgım ipəyi ona
Göstərib, dedim: “Bax naxışlarına!”
Naxışları görcək o gözəl insan,
Daşda naxış kimi dayandı heyran
Ona dedim: “Dinməz durmusan neçin?
Dilin hardadır ki, desin Afərin?”
İtaətlə dedi: “Qulun olum mən!
Adın bircə an da düşməz dilimdən.
Şirin dastanımı eşidən kimi,

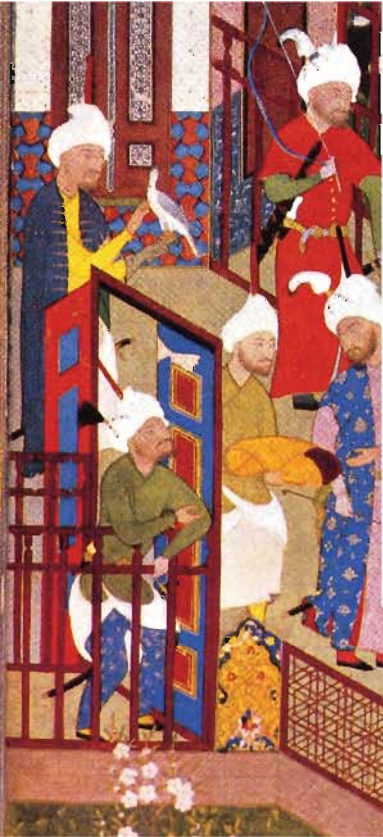
Şirin olduğundan uddum dilimi.
Belə sehrkarlıq bacarırkən sən,
Bir bütçün Kəbə də bina edərsən.
Onunçün elədim ağzımı şirin
Ki, ağzımda dilim qənd dadı versin.
Dilimi şəkərtək yedimsə əgər,
Sənin dilin səpsin qoy xalis şəkər.
İndi ki, yol açdın, çalış, vur sona,
Özülünü qoydun, bitsin qoy bina.
Yazanda bəxt sənə köməkçi olsun,
Cavanlıq həvəsi könlünə dolsun.
Bu İraq sikkəsi əlində vardır
Ayaqlarındakı o nə çidardır?
Gəncə şəhərindən atını çıxar!
Sən şir pəncəlisən, səndədir vüqar.
Atını çölə çək, genişdir meydan,
Sən cavan, bəxtinin budağı cavan.
Zəmanədə yoxdur şirin söz deyən,
Olsa da, onlardan sən qüdrətlisən.
Hüma kimi işə özün kölgə sal,
Bayquşlar əlindən bu ölkəni al.
İndi bu gördüyün iki-üç nəfər
Öz çıraqlarına pərvanədirlər.
Öz şəhərlərindən aralansalar,
Onlarda nə rəvnəq, nə də nur qalar.
Sən bir günəş kimi ta gün doğandan
Gün batana qədər şəfəq salmısan.
Sən irəli durub desən sözünü,
Çəkəcək bir küncə hər kəs özünü.
Hünər üfüqləri hasarlanacaq,
Söz yurdu görəcək nadir bir qoçaq”.
Mən hirslə səsləndim: “Ey alicənab!
Nə mən bir qoyunam, nə də sən qəssab.
Üfləmə, amandır, çırağım sönər,
İsa ki Musaya eləməz əsər.
Kükürətmə boş sözlə alovumu sən,
Özünü yandıran bir çırağam mən.
Elə bir şüşəyəm, daşlara çalsan,
Utanar adımdan bu geniş cahan.
Mən bir misəm, üstüm zərlə örtülü,
Üstünə tər gülab səpilmiş ölü.
Azuqəm bir xəyal, bir də istəkdir,
Dağarcığımdakı ancaq küləkdir.
Fələk yaradırkən deyib mənə “şir”,
Lakin bu vücudum bir yun heykəldir,
Deyiləm düşmənlə vuruşan şirdən,
Yeter ki, özümlə döyüşürəm mən.

Əvvəl kefim kökdü, o günlər bitdi,
Gəncliyin qüruru məhv oldu getdi.
Lovğalıq, uşaqlıq söhbəti etmə,
Bu, qəflət yoludur, onunla getmə.
Ömür otuz ildən keçdimi bir az,
Qəflətdə yaşayıb dolanmaq olmaz.
Qırx yaşa qədərdir həyat nəşəsi,
Qırxdə bitib gedir könlün həvəsi.
Əllidən aşdınmı, canın sağ olmaz,
Ayaqlarda taqət, gözdə nur qalmaz.
Altmışa çatınca yerə çökərsən,
Yetmişdə hər üzvün düşər taqətdən.
Dünyada əziyyət çəkib boy atdın,
Elə ki səksənə, doxsana çatdın,
Ordan da yetirdin özünü yüzə,
Ölüsən, diri də görünsən gözə.
İstər bir gün yaşa, istərsə yüz il,
Bu nurlu eyvandan köçəcəksən, bil.
Yaxşısı budur ki, könlünü şad et,
O böyük Allahı şadlıqla yad et!
Könül sevincindən yanan şam olsun,
Dodaqların gülsün, gözlərin dolsun.
Səhərtək parlayıb yananlar haman,
Gülüb-ağlamaqdan qurtarırlar can.
Göz yaşı olmasa, gülmək də olmaz,
Bu gülüşü üzdən silmək də olmaz.
Bir şey öyrədərəm, dinləsən əgər,
Könlün heç ağlamaz, hər zaman gülər.
Xoşbəxtlikdən üzün gülən zaman, bir
Yoxsula şey verib, onu sevindir.
Günəş qızıl kimi yerə tökülür,
Dünyanı güldürür, özü də gülər”.

182

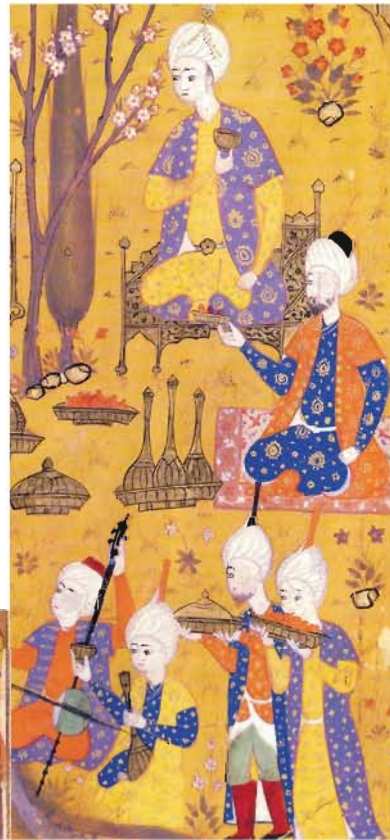
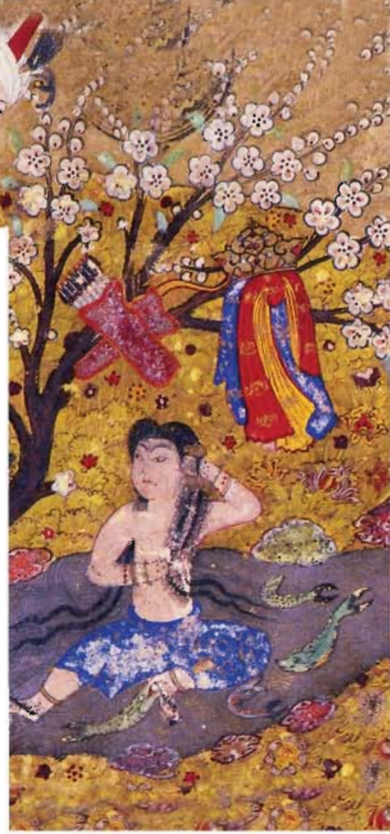
XOSROV VƏ ŞİRİN DASTANININ BAŞLANMASI

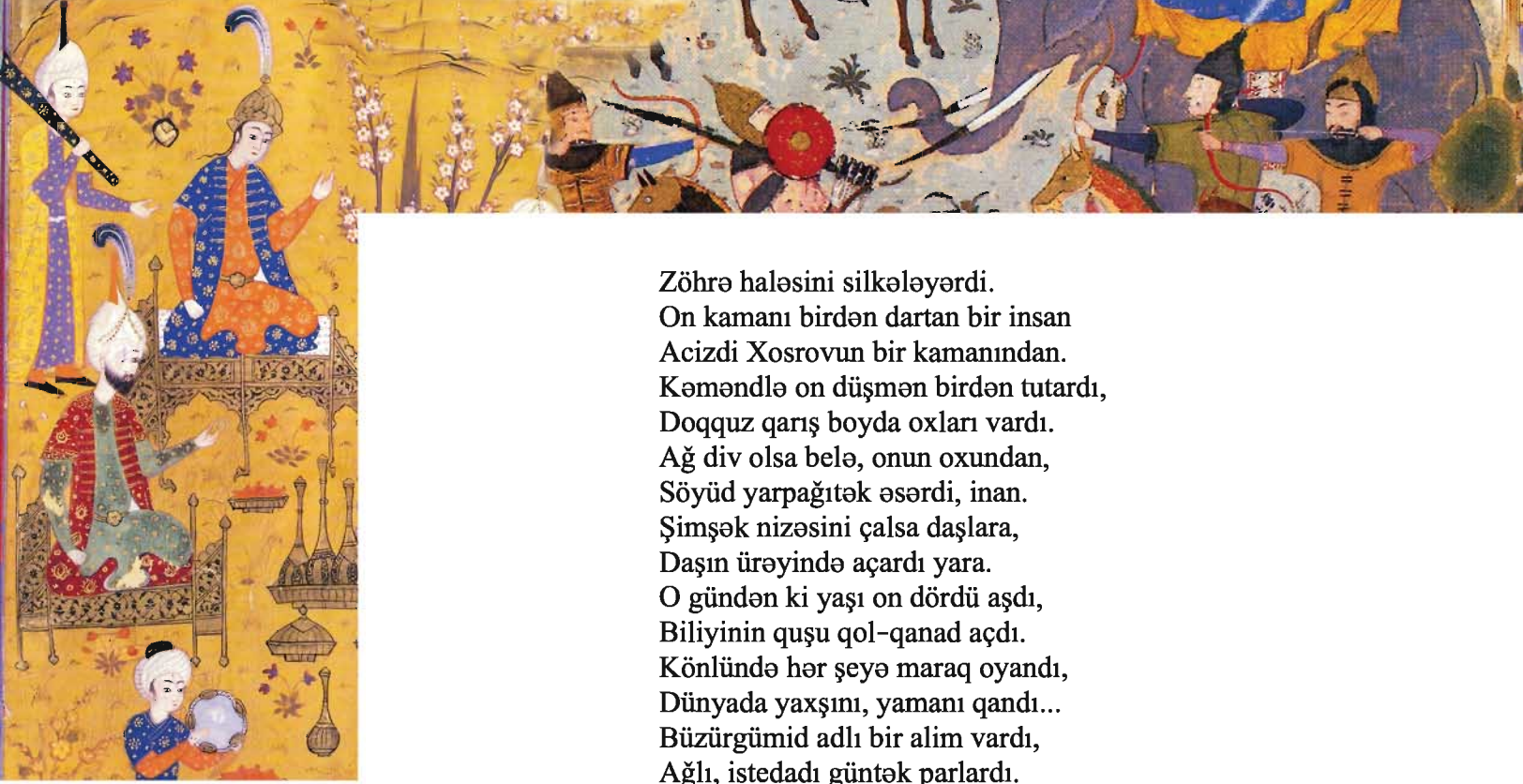
Köhnə dastanların qoca ustadı
Öz hekayətinə belə başladı:
Zaval gələn zaman Kəsra bəxtinə,
Hürmüz sahib oldu şahlıq təxtinə.
O, tez məşhur oldu ədalətiylə,
Dolaşırdı adı hey dildən-dilə.
Öz ata yolunu tuturdu mətin,
Əl üstə – səxavət, ayaq üstə – din.
Nəsli ta itməsin qoca dünyadan,
Bir övlad istədi böyük Xudadan.

Xeyli nəzir verdi, bir xeyli qurban,
Nəhayət, lütf etdi Allah bir oğlan.
Övlad nə övladdı – dəniz incisi,
Nurlu çiraqların ən birincisi.
Xoşbəxt doğulmuşdu, gözəldi bəxti,
Yaraşırdı ona tacı və təxti.
Atası görəndə istedadını,
Xosrov Pərviz qoydu onun adını.
Kimi görsə sarılırdı boynuna,
Bu səbəbdən Pərviz dedilər ona.
Səhərdən gözəldi onun gülüşü,
Günəşdən qəşəngdi hər görünüşü.
Dayəsi müşktək ipəkdə saxlar,
İncitək olmuşdu yeri pambıqlar.
Dodağında südə həvəs duyaraq,
Bəslədilər şəkər və südlə ancaq.
Şah yanına hər gün gətirərdilər,
Gültək əldən-ələ ötürərdilər.
Beşiyi tərk edib yeriyan zaman
Ona öz canında yer verdi cahan.
Elə ki beş yaşa çatdı, nə görsə,
İbrət götürərdi, baxıb hər kəsə.
Bəxti artırıdınca hər il yaşını,
Biliklə doldurdu o gənc başını.
Ayaq qoyan zaman yeddinci ilə,
Güllərə müşk saçdı gözəlliyilə.
Elə məşhur oldu gövəllikdə o,
Misirli Yusifdi sanki bu Xosrov.
Günləri boş-bıkar keçməsin deyə,
Şah tapşırıdı onu bir mürəbbiyə.
Bu söhbətdən keçdi bir neçə zaman,
Xosrov hər hünərdə oldu qəhrəman.
Sözünün şöhrəti düşdü cahana,
Dəniz kimi səpdi dürrü hər yana.
Su kimi söz deyən hər aqıl, huşyar
Ona ehtiyatla yanaşırdılar.
Hər an tükü tükdən seçirdi gözü,
Tük kimi zərifdi onun hər sözü.
Doqquzda tərk etdi oyun yolunu,
Şir üstə sınaq güclü qolunu.
On yaşa girəndə bu nadir cavan
Otuz yaşlıları qoyurdu heyran.
Şirlər pəncəsinə pəncə verərdi,
Qılıncla sütunu yerə sərərdi.
Oxuyla o, tükdən düyün açardı,
Nizəylə zirehdən halqa alardı.
Ox atsa, hədəfə sərrast dəyərdi,

Zöhrə haləsini silkələyərdir.
On kamanı birdən dardan bir insan
Acizdi Xosrovun bir kamanından.
Kəməndlə on düşmən birdən tutardı,
Doqquz qarış boyda oxları vardı.
Ağ div olsa belə, onun oxundan,
Söyüd yarpağıtək əsərdi, inan.
Şimşək nizəsini çalsa daşlara,
Daşın ürəyində açardı yara.
O gündən ki yaşı on dördü aşdı,
Biliyinin quşu qol-qanad açdı.
Könlündə hər şeyə maraq oyandı,
Dünyada yaxşını, yamanı qandı...
Büzüğümid adlı bir alim vardı,
Ağlı, istedadı güntək parlardı.
Yeri qarış-qarış dolaşmışdı o,
Fikriylə göylərə ucalmışdı o.
Göyün xəznələri açıqdı ona,
“Sirlər evi” desəm, haqdır qoynuna.
Şahzadə xəlvətdə ona yanaşdı,
Hindi qılınc kimi dilini açdı.
Bilik dəryasına əl uzadaraq,
Cavahir istədi və aldı qoçaq.
Onun təlimindən könlü nurlandı,
Ondan bir çox hikmət öyrənib qandı.
Zühəl pərgarından Yer mərkəzinə
Nə varsa öyrəndi, doymadı yenə.
Az müddətdə dərya bilik qazandı,
Hər fənni düşündü, hər elmi qandı.
Qafil ürəyinə bilik yol açdı,
Şahlıq rütbəsinə gəlib yanaşdı.
Hərlənən pərgarın gizli işləri,
Xosrova aşikar olandan bəri
Şahına xidmətdi işi hər zaman,
Heç əskik olmazdı şah qulluğundan.
Şah sevərdi onu cahandan artıq,
Cahan nə, öz şirin canından artıq.
Çox ömr etsin deyə əziz övladı,
Zalımın qolunu tutub bağladı.
Dedi: “Carçı, çağır! Eşitsin aləm,
Hər kim zülm eləsə, görəcək sitəm.
Əgər bir at gedib girsə tarlaya,
Biri bağdan meyvə, gül oğurlaya,
Birisi naməhrəm qadına baxsa,
Bir gözəl evinə yadı buraxsa,
Ən ağır cəzama olacaq düçar!”
Şah and içdi, dedi, sınımaz bu ilqar.

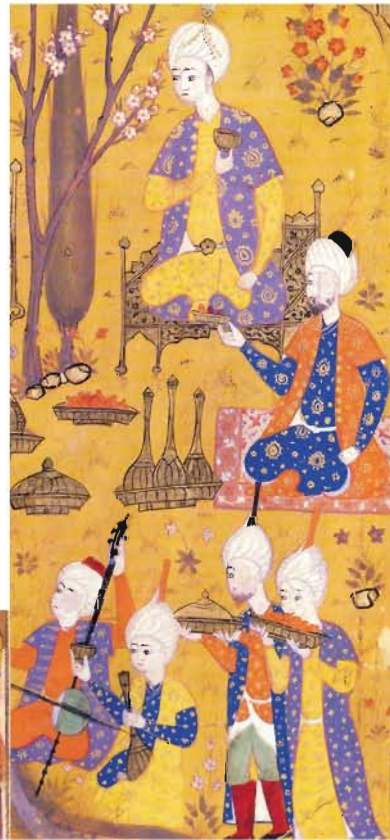
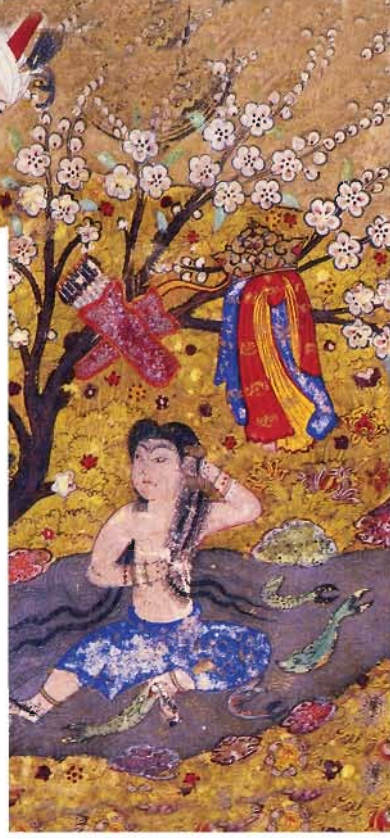

Ədalətdə onun qüsuru yoxdu,
Gözlər kədərsizdi, könüllər toxdu.
Oldu ədalətlə yer üzü abad,
İnsanlar oldular zülmədən azad.

XOSROVUN ŞİKAR ZAMANI BİR KƏNDLİNİN EVİNƏ GETMƏSİ

Günlərin bir günü, bir səhər erkən,
Xosrov çıxdı çölə, könlü xeyli şən.
Ovladı, quşladı, çox atdı kəmənd,
Göründü uzaqdan səfalı bir kənd.
Kəndin hər tərəfi çöldü, çəməndi,
Xosrov bu çəməndə atından endi.
Göyün sarı gülü gedənə qədər,
Kef edib qırmızı şərab içdilər.
Lacivərd divardan Günəş aşaraq,
Saralmış divara taxınca bayraq,
Gün də qaçan şahtək uda od vurdu,
Bayrağını cırdı, çətrini qurdu.
Döndərib başını atın gedirdi,
Qılınc vurub göylə dava edirdi.
Lakin zəifləşdi, sıxıldı canı,
Suya nilufərtək atdı qalxanı.
Şahzadə o kənddə bir ev istədi,
“Bir məclis düzəlsin, kef edək” dedi.
Əyləşib işrətə yoldaşları ilə
Açdılar səhəri əldə piyalə.
Ərgəvun çaldırıb qulaq asdılar,
Ərgəvan mey içib oldular xumar.
Sürahi içində gülürdü şərab,
Olurdular şərab içdikcə şadab³².
Atlarından biri gün çıxan zaman,
Girib ot yemişdi göy bir tarladan.
Bir qurlu³³ qulam da haman bu gecə,
Gedib qora dərdi bağdan gizlicə.
Günəş ki aləmi parlatdı erkən,
Gecənin başını üzdü bədəndən,
Qaraqanad qarğa çinədanından
Zər yumurta verdi tutiyə bu an³⁴.
Qara pəncəsini qaldırdı gecə,
Yer nura boyandı zülmət gedincə.
Gözü götürməyən bir neçə nəfər
Tələsik sultana apardı xəbər:
“Dünən gecə Xosrov əmri pozaraq,
Unutmuşdur şahın buyruğunu, bax!

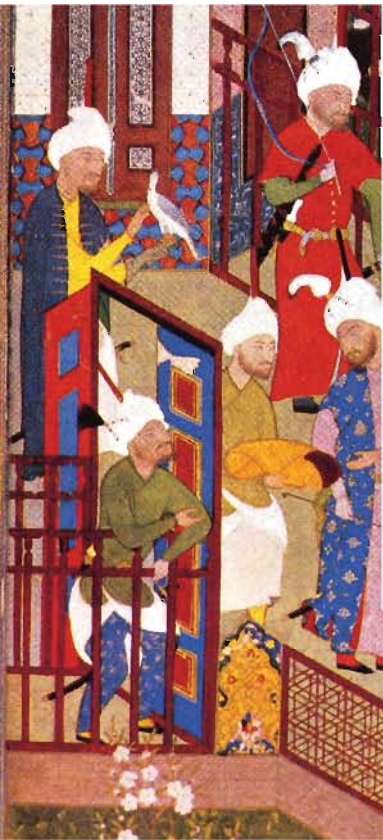

Şah dedi: “Bilmirəm günahı nədir?”
Dedilər: “Ey şahım, Xosrov zülm edir.
Atı kor qoymuşdur kəndin varını,
Qulu dərmiş bağın qoralarını.
Gecə bir yoxsulun evini almış,
Çəngi hər tərəfə gurultu salmış.
Şahzadə olmayıb, olsa yad adam,
Şah onun varını alardı tamam.
Yüz damarı kəsib çoxlu qan alan,
Titrər əli, alsa öz damarından?”
Şah buyurdu, xəncər çəkib getdilər,
Atın ayağını qələm etdilər.
Qora sahibinə verildi qulam,
Şoran sulanıldı güləblə tamam.
Xosrov kef çəkdiyi ev sahibinə
Edildi Xosrovun təxti hədiyyə.
Qırdılar çənginin dırnaqlarını,
Qopardılar çəngin tel qatarını.
Doğma bir övlada əvvəl nə sayaq
Ədalətlə cəza verilirdi, bax!
Hanı o ədalət, o insaf hanı,
Verə öz oğluna belə cəzanı?!
İndi yüz yoxsulun tökülsə qanı,
Nahaq qan tökənə bir cəza hanı?
Atəşpərəstlikdə dünya eləydi,
Bu müsəlmanlıqdan utan bir indi.
Düşündürür bu gəbr hər müsəlmanı,
Əgər bu gəbr isə, müsəlman hanı?
Qayıt əfsanəyə, Nizami, bəsdir,
Nəsihət quşunun səsi pis səsdir!

HÜRMÜZÜN XOSROVU CƏZALANDIRMASI

Başına gələn bu qəzanı görcək
Xosrov düşüncəyə, fikrə daldı tək.
Anladı, tutduğu yaramaz işdir,
Atası çox haqlı cəza vermişdir.
Əlilə başına vurdu, çəkdi ah,
Rahat qoymayırdı onu bu günah.
Bir neçə qocadan xahiş eylədi,
“Hüzura aparın mənə” söylədi.
Bəlkə, bu üzr şahın xoşuna gələr,
Mənim günahımı, bəlkə əfv elər.
Ələ qılinc aldı, geydi bir kəfən,
Dünyaya yayıldı yanıqlı şivən.
Qocalar qabaqda üzr istəyirdi,

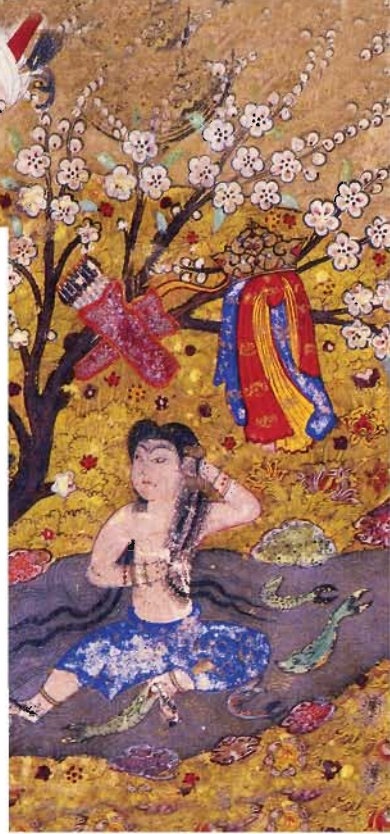

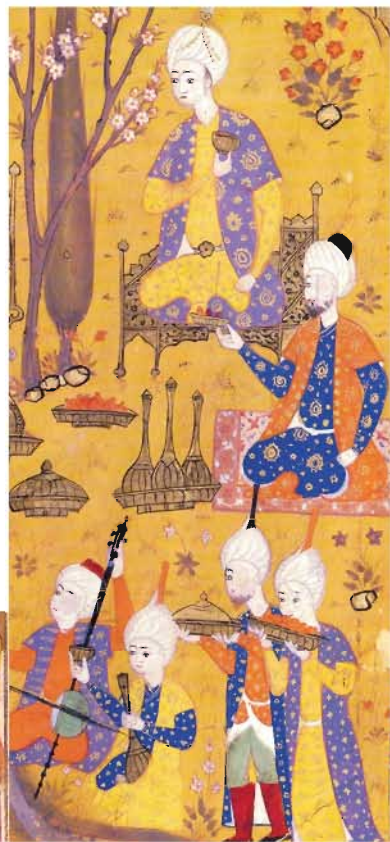
Xosrov dalda gedir, sanki əsirdi.
Taxt önündə durdu o ağlamağa,
Müqəssirlər kimi düşdü torpağa:
“Şahım, bundan artıq incitmə məni,
Böyüksən, əfv eylə kiçik bəndəni.
Yusifəm, sanma ki, yeyib yalquzaq,
Günahım böyükdür, uşağam, uşaq.
Süd qoxusu gəlir hələ ağızımdan,
Qanıma susama şir kimi, aman!
Azğın övladını əzizlə yenə,
Tabı yoxdur dözsün qəzəblərinə.
Bu boynum, buyur al, bu da ki xəncər,
Öldür, günahkaram, suçluyam əgər.
Hər dərdə razıyam boyun buraraq,
Sən narazı qalma oğlundan ancaq”.
Saf gövhər sözünü deyib son kərə,
Yenə kölgə kimi sərildi yerə.
Dözümlü cavanı görənlər
Ağladılar gəlib rıqqətə, zar-zar.
Hönkürtü səsləri Ayı haqladı,
Qoşulub onlara şah da ağladı.
O nazla bəslənmiş az yaşlı uşaq
Bu qədər incədir öz işində, bax.
Övladın iqbali ona olsa yar,
Ata sevincindən bəxtiyar olar.
Nə eyləsə sənə övladın, inan,
Onu görəcəkdir öz övladından.
Oğlunun yaxşı-pis işiyün, dayan,
Cəza vermə, o da alar oğlundan.
Elə ki şah Hürmüz ruh dərmanını,
Ürək meyvəsini, o cavanını
Gördü belə müdrik, belə zəkali,
Bildi Allahdandır onun bu halı.
Öpərək, başını oxşadı onun,
Fərmanına verdi bütün qoşunu.
Şahın hüzurundan Xosrov çıxarkən,
Ölkə başdan-başa yenə oldu şən.
Xosrovun üzündə ədalət vardı,
Gözündə şahlığın nuru parlardı.

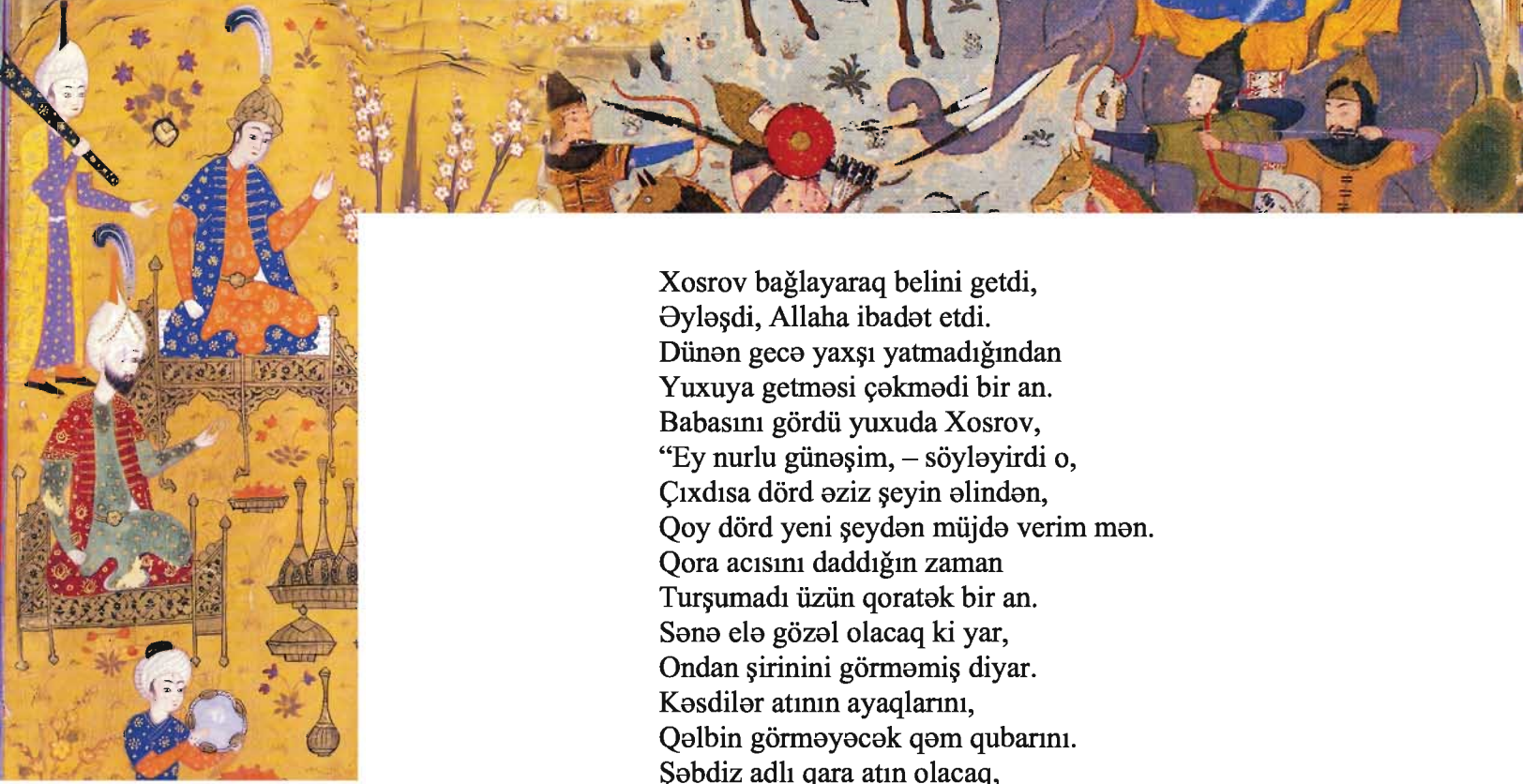
XOSROVUN BABASINI YUXUDA GÖRMƏSİ

Gecənin saçları ətir saçanda,
İşıq qaranlığı görüb qaçanda,
Şüşə oynadının yerinə birdən
Şeş atan sehrbaz çıxdı pərdədən.

187

Xosrov bağlayaraq belini getdi,
Əyləşdi, Allaha ibadət etdi.
Dünən gecə yaxşı yatmadığından
Yuxuya getməsi çəkmədi bir an.
Babasını gördü yuxuda Xosrov,
“Ey nurlu günəşim, – söyləyirdi o,
Çıxdısa dörd əziz şeyin əlindən,
Qoy dörd yeni şeydən müjdə verim mən.
Qora acısını daddığım zaman
Turşumadı üzün qoratək bir an.
Sənə elə gözəl olacaq ki yar,
Ondan şirinini görməmiş diyar.
Kəsdilər atının ayaqlarını,
Qəlbin görməyəcək qəm qubarını.
Şəbdiz adlı qara atın olacaq,
Yerişi sərsərtək iti və qıvraq³⁵.
Kəndliyə verdisə taxtını atan,
Olmadı bu işdən halın pərişan.
Şahanə taxt keçər əlinə, hamar,
Qızılağac kimi düyünsüz olar.
Çalğıcıyı sazdan ayırdılarsa,
Sən səbr eyləyərək batmadın yasa.
Sənə Barbəd adlı çalan verərlər,
Dönər məclisində şərbətə zəhər.
Daşın əvəzində qızıl taparsan,
Dörd muncuq yerinə dörd gövhər, inan!”
Şahzadə yuxudan durub yenə də
Böyük Yaradana eylədi səcdə.
Gecə–gündüz əsla danışmayaraq,
Babası deyəni güdüdü ancaq.
Ağıllılarla hey gecə sübhəcən
Söhbət eyləyirdi gördüklərindən.

ŞAPURUN ŞİRİNİ TƏRİFİ VƏ XOSROVUN ONA AŞIQ OLMASI

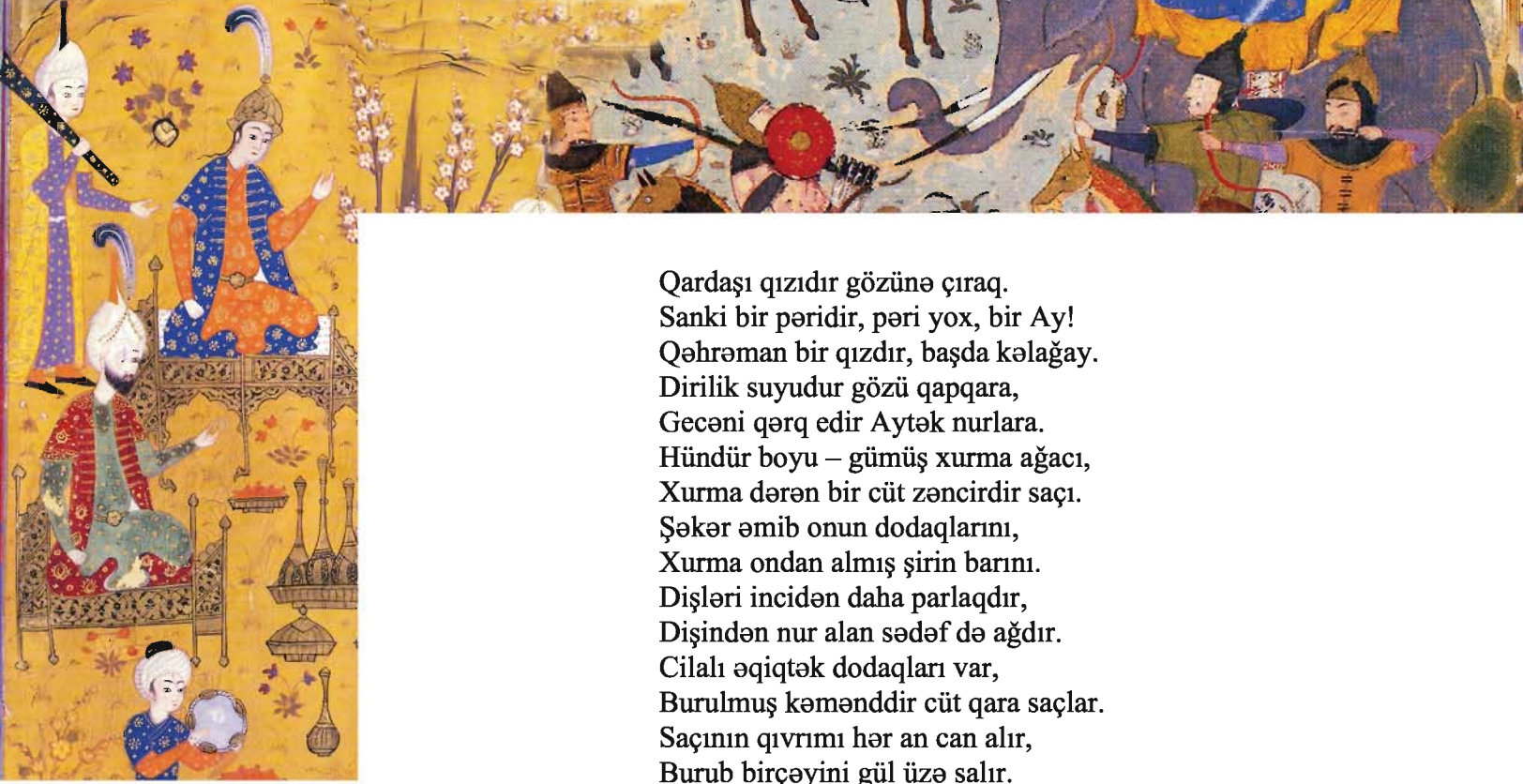
Şapur adlı ona yaxın bir adam
Məğribdən Lahura gəzmişdi tamam.
Nəqşində Maninin şöhrəti vardı,
Rəsminə İqlidis qüdrəti vardı.
Zirək, şəkil çəkən, qələmi iti,
Xəyalən çəkərdi min bir surəti.
İncə, zərif işdə xeyli pərgardı,
Suların üstündə naxış salardı.
Pərvizin önündə öpərək yeri
Söylədi dostuna bu xoş sözləri:

– Əgər şah əmr etsə, danışaram mən,
Yüzdə birinicə bildiklərimdən.
Xosrov dedi: – Tez ol, de, ay cavanmərd,
Məclisi soyutma, qızıışsın söhbət.
Söz söyləyən Şapur dilini açdı,
Rəngarəng sözləri min ətir saçdı:
– Aləm qulun olsun, dursa nə qədər!
Xoş keçsin ömründə aylar və illər!
Səni istəməyən heç şad olmasın!
“Xarab ol” deyənlər abad olmasın!
Hüsnünlə cavanlıq həmnəfəs olsun!
Hər zaman istəyin, arzun doğrulsun!
Altı tağ cahanda mən çox gəzmişəm,
Çox şeylər görmüşəm, çox şey sezmişəm.
Dərbənd dənizinin bir sahmanında
Bir gözəl ölkə var dağlar yanında.
Şahzadə qadındır orda hökmüran,
Yayılmış qoşunu İsfahanacan.
Arrandan başlamış Ərmənə qəder
Onun fərmanına boyun əyirlər.
Ölkələr göndərir ona xəracı,
Hər şeyi var, yoxdur bir taxtı, tacı.
Min bir dik qalası göy dağlardadır,
Kim bilir xəznəsi nə miqdardadır?!
Tutub mal-qarası bütün dünyanı,
Quşdan və balıqdan artıqdır sanı.
Əri yoxdur, məsud dolanır özü,
Xoş keçir gecəsi, həm də gündüzi.
Şəmira adlanır o göyçək qadın,
Böyükdür mənası bu gözəl adın.
Cürətdə kişidən heç geri durmur,
Böyük olduğundan Məhin Banudur.
Gün keçib gələndə yeni bir fəsil
O qurur özünə təzə bir mənzil.
Gül fəsli yamyaşıl Muğan – yatağı,
Yay zamanı yeri Ərmən torpağı.
Əkindən əkinə, çiçəkdən gülə
Gəzir, seyrə çıxır hey gülə-gülə.
Yay ötüb-keçəndə, payız gələndə
Abxazda ovları salır kəməndə.
Bərdənin havası çox mütədildir,
Hər il qış zamanı o bura gəlir.
Hər fəsil bir yerdə mənzil salaraq,
Dörd fəsli çatdırır başa bu sayaq.
Keçirməz dünyada vaxtını əbəs,
Oyuna, şadlığa göstərər həvəs.
Bu zindana bənzər dünyada ancaq

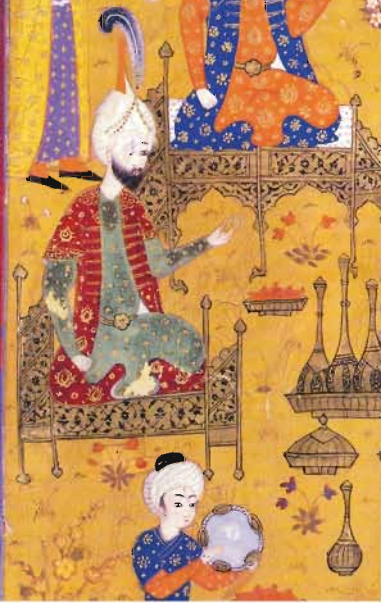
Qardaşı qızıdır gözünə çıraq.
Sanki bir pəridir, pəri yox, bir Ay!
Qəhrəman bir qızıdır, başda kəlağay.
Dirilik suyudur gözü qapqara,
Gecəni qər q edir Aytək nurlara.
Hündür boyu – gümüş xurma ağacı,
Xurma dərən bir cüt zəncirdir saçı.
Şəkər əmib onun dodaqlarını,
Xurma ondan almış şirin barını.
Dişləri incidən daha parlaqdır,
Dişindən nur alan sədəf də ağdır.
Cilalı əqiqtək dodaqları var,
Burulmuş kəmənddir cüt qara saçlar.
Saçının qıvrımı hər an can alır,
Burub birçəyini gül üzə salır.
Gözəl saçlarının ilq nəfəsi
İsindirmiş sanki xumar nərgizi.
Gözləri özünün əfsunçusudur,
Odur, bəd nəzəri belə susdurur.
Sehriylə yaxılsın deyər hər ürək
Ləbində yüz duz var, şirin, şəkərtək.
Bu duzlu ləblərin gülüşü şirin,
Duzu, həm şirni var bu ləblərin.
Gümüş bir qılıncdır burnu, sanasan
Bölmüş bir almanı düz ortasından.
Yüz ipək örtünü yırtmış ay üzü,
Ayda olan ləkə yoxudur, düzü.
Şamı ətrafında çox pərvanə var,
Odunda yanmaqdan heç qorxmaz onlar.
Üzündən, saçından səbalar öpər,
Qaquma, qunduzə bənzər o tellər.
Hər bir qəməsinə bir nazdır vəkil,
Buxaq bir narıncdır, çənə alma, bil.
Ulduzlar da olmaz hüsnünün tayı,
Ötmüş gözəllikdə Günəşi, Ayı.
Bir cüt məməsi var, payızın narı,
Gülün ləçəyidir al yanaqları.
Qarşısında burub boynunu ceyran
Tökər göz yaşını olaraq heyran.
Ahu gözlərində elə çeşmə var,
Dovşantək uyuyur aslan olanlar.
Can çeşməsi olan ceyran gözləri
Aldadır şir yıxan min qoçaq əri.
Ləblərindən cavab almaz öpüşə,
Qorxur ləlin açsa, dürləri düşə.
O məst gözlərinə həsrət qalanlar,
İrəm bazarında reyhan satanlar,

Tikan doldurmuşlar qucağa yenə,
Toxuna bilməmiş bir kəs gülünə.
Onu yuxusunda görsə də yüz kəs,
Lakin o, günəştək gecə görünməz.
O bayram bəzəyi hilal qaşını
Görmədi, vermədən kimsə başını.
Məcnun heyran qalmış xoş xəyalına,
Leyli təslim olmuş gül camalına.
Xalqın ölümünə yazmaqçün fərman
On qələm barmağı hazırdır hər an.
Söhbəti min qəlbə həyəcan salar,
Şirin dodağında min bir öpüş var.
Qənzəli, nazlıdır qıvrım saçları,
Dodağı yaqutdur, dişi mirvarı.
Saf könlünə məftun olmuşdur hünər,
Torpağına qultək düşmüşdür ənbər.
Üzü nəsrin kimi, qoxusu nəsrin,
Dodağı şirindir, adı da Şirin.
Gözəl söz deyənlər ona can deyir,
O, Məhin Banunun canişinidir.
Ölkədə tanınmış nadir gözəllər
Fərman gözləyirlər yanında yeksər.
Aytək kübar qızlar – düz yetmiş nəfər
Ona gecə-gündüz xidmət edirlər.
Hüsnə hər biri can tavanıdır,
Baxsan, yaraşıqda canlar canıdır.
Hamısı çalğıcı, əllərində cam,
Aytək mənzil-mənzil edirlər xuram.
O, ay xirmənləri gah geyir mişki³⁶,
Gah gül xirmənində içərlər içki.
Onlara toxunmaz deyə bədnəzər,
Üzlərinə əsla niqab örtməzlər.
Əfsanəyə bənzər o çöl, o çəmən,
Bəzənib nar döşlü şux sənəmlərdən.
Qamətləri sanki sərvdir qıvrıq,
Yeriş-duruşları qırqovul sayıq.
Qönçə ağızları dolu bal, şəkər,
Cana bəxş edirlər ətirli ənbər.
Gözəllikdə keçən olmaz onları,
Kəfdə keçirirlər qışı, baharı.
Fil dişini, aslan çəngini onlar
Gücə qalsa, birdən dartıb qoparar.
Bir hücum çəksələr, alışar aləm,
Məğribdən Məşriqə qarışar aləm.
Göylərə kirpikdən ox atsa əgər,
Göydə ulduzları bir yerə tikər.
Behişt huriləri tapsa da şöhrət,
Onlar huridirlər, bu yersə cənnət.

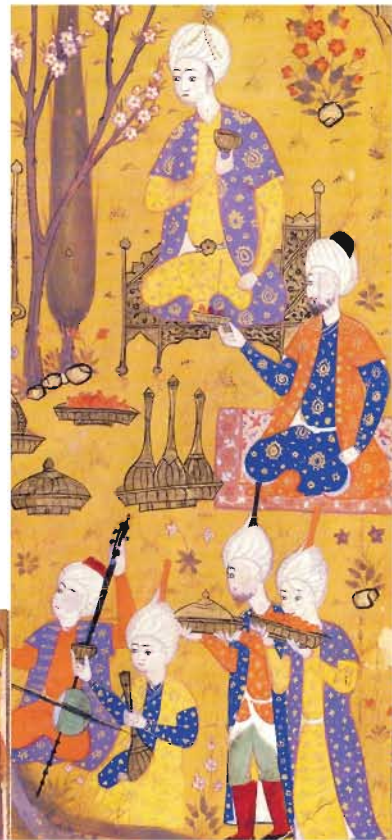
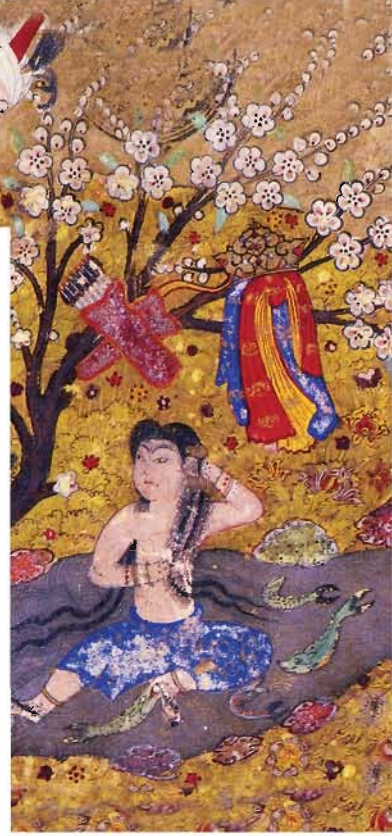
O yerin sahibi Məhin Banudur,
Dövlətin, sərvətin sahibi odur.
Bir at bağlanıbdır sərtövləyə tək,
Onun tozuna da çatmaz heç külək.
Xəyaldan tez gedər qalxsə dördnala,
Qorxmur sona kimi tufandan əsla.
Yerindən sıçrasa Günəşə sarı,
Yeddi qatlı göydən qalxar yuxarı,
Qalar dırnağının daşlarda izi,
Bambuq quyruğuyla yarar dənizi.
Səhərtək oyaqdır, xəyal yerişli,
Gecətək huşyardır, zaman gərdişli.
Rəngi şevə rəngi, Şəbdizdir adı,
Şirin İshaq kimi sevir o atı.
Ayaqlarında var qızıl zənciri,
O qızıl zəncirin olmuş əsiri.
Nə Şirindən şirin insan mən gördüm,
Nə Şəbdizdən qara bir köhlən gördüm,
Elə ki söz bitib Şapur dayandı,
Rahatlıq uyudu, sevgi oyandı.
Şirinə məhəbbət, dil bağladılar,
O şirin dilliyə etdilər iqrar.
Çində naxış çəkən usta nə desə,
Ürəyə yapışar, xoş gələr hissə.
Xosrov bu söhbətdən narahat oldu,
Qəlbi sevda ilə, həycanla doldu.
Bütün gün onu düşünürdü hey,
Yoxdu xəyalında ondan başqa şey...
Xosrov bir neçə gün keçirdi belə,
Şadlandı ancaq bu boş əfsanəylə.
Elə ki, iş-işdən keçdi, o zaman
Atdı səbr etməyin daşını oğlan.
Çağırıb Şapuru xəlvətə özü,
Düşdüyü sevdadan başladı sözü.
Dedi: – Ey cavanmərd, vəfalı yoldaş!
Mənim dadıma yet, ol mənə sirdaş!
Gözəl özül qoydun, sözüm yox buna,
Ustad kişisənsə işi vur sona.
Şəkər adı çəkmə, sözü qısa et!
Şəkər söylədirsə, Xuzistana get!
Bütpərəstlər kimi yol tapaq gərək,
O bütü tədbirlə ələ gətirək.
Gör qəlbində varmı insafdan əsər,
Bəlkə, insanlardan o kənar gəzər?
Naxış götürənsə mum kimi əgər,
Möhrümü vur ona, göstər bir hünər.
Dəmir ürəklisə xəbər yetir də
Ki, soyuq dəmiri döyməyim bir də.

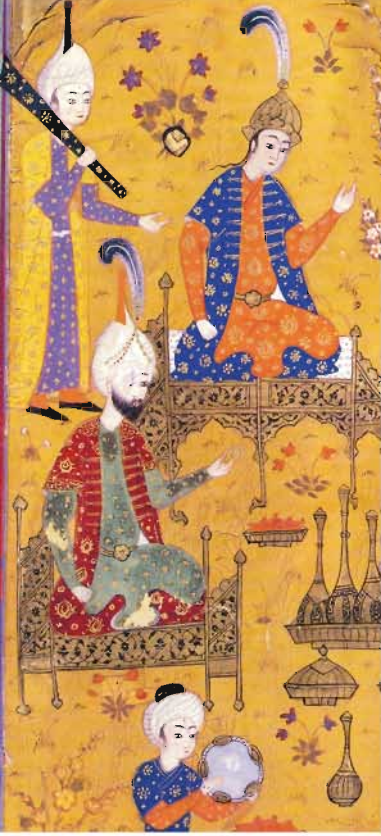

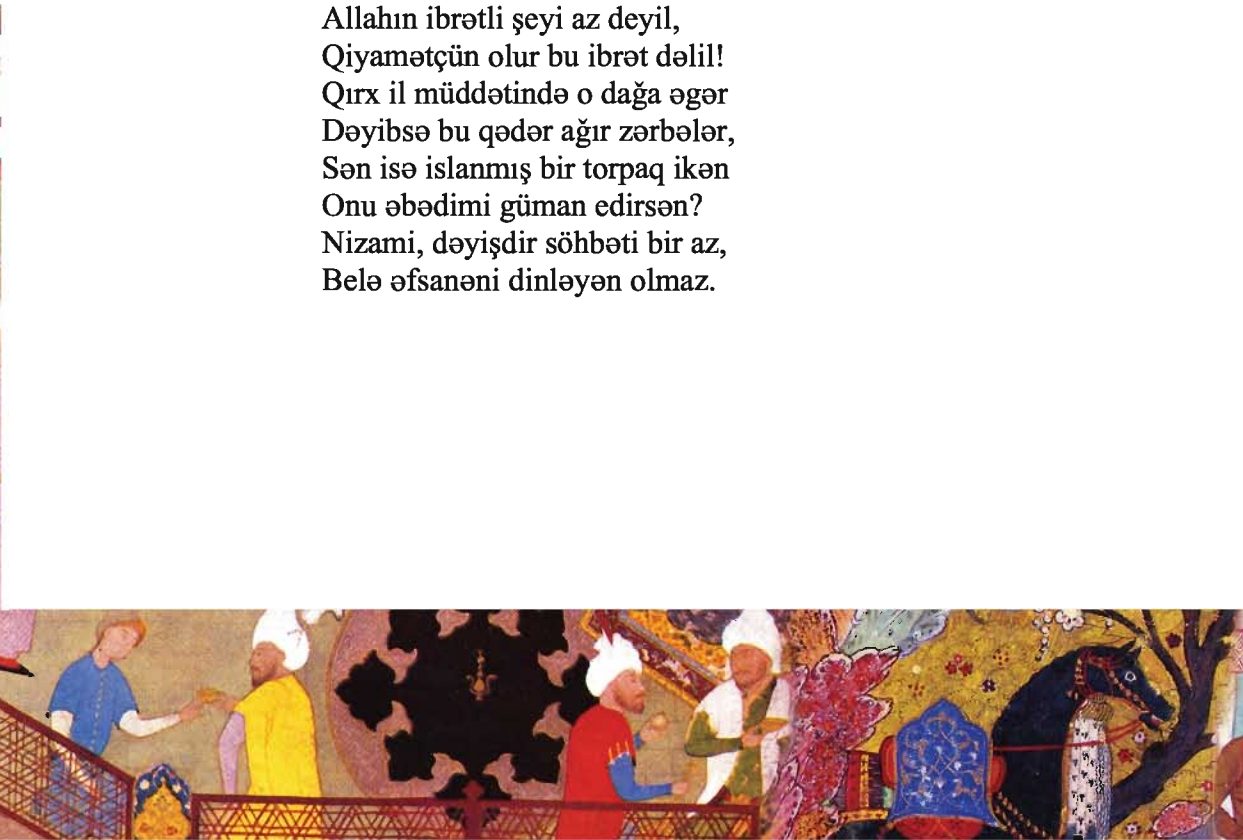
ŞAPURUN ŞİRİNİ AXTARMAQ ÜÇÜN ƏRMƏNƏ GETMƏSİ

O söz bilən Şapur yeri öpərək,
Dedi: “Xosrov daim şad olsun gərək.
Uğurlar istəyən olsun uğurlu!
Uğruna çıxmasın pis gözüün yolu”.
Hünərli şahına “afərin” deyib,
Söylədi: “Ey böyük dünyaya sahib!
Qələmlə mən naxış çəkən zamanda
Mani “Ərjəng”ini pozar bir anda³⁷.
Adam başı çəksəm, hərəkət edər,
Quş qanadı çəksəm, tez uçub gedər.
Yol vermə ki, qonsun bir toz qəlbinə,
Toz ürəyə dərdidir, ərz edim sənə.
Qəm yemə, şadlıqla yaşa, ol aram,
Çalışıb bu işə çarə taparam.
İşimdə bir an da yubanmayaraq,
Quşdan qanad allam, ceyrandan ayaq.
Səni yatırmamış yatmaram bir an,
Sevgilin də sənə yetişər, inan!
Od kimi dəmirdə gizlənmiş olsa,
Gövhər kimi daşda bəslənmiş olsa,
Saf gövhəri daşdan, odu dəmirdən
Çıxarantək onu çıxararam mən.
Gah gülə uyaram, gah da tikana,
Qaydayla salaram işi sahmana.
Səadət olsa yar, alaram onu,
Xosrovun əlinə salaram onu.
Görsəm gücüm çatmır işə, çaparaq
Şaha bildirərəm yubanmayaraq”.
Şapur belə deyib durdu ayağa,
Hazırlıq başladı yola çıxmağa...
Yolda o nə yatdı, nə də dincəldi,
Şirinin yanına bir aya gəldi.
Çox səhradan aşdı, çöllərdən keçdi,
Ərmən dağlarına gəlib yetişdi.
O gözəllər yayın qızmar çağları
Məskən edərdilər yaşıl dağları.
Şapur gələn zaman körpəydi otlar,
Hər yan xoruzgülü, lalə və gülzar.
Güllər içindəydi mavi qayalar,
Min rəngə çalırdı orda ilk bahar.
Dağların başında zümrüddən xalı,
Heyran eyləyirdi fikri, xəyalı.
Cörrum dağlarından Buğra çölünə –
Hər tərəf batmışdı bahar gülünə.

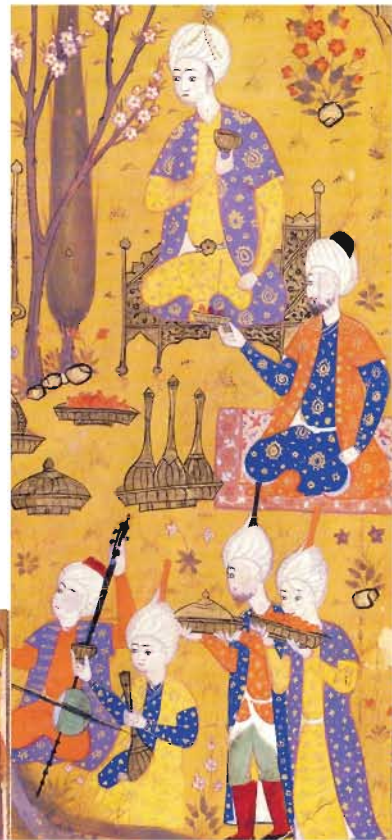
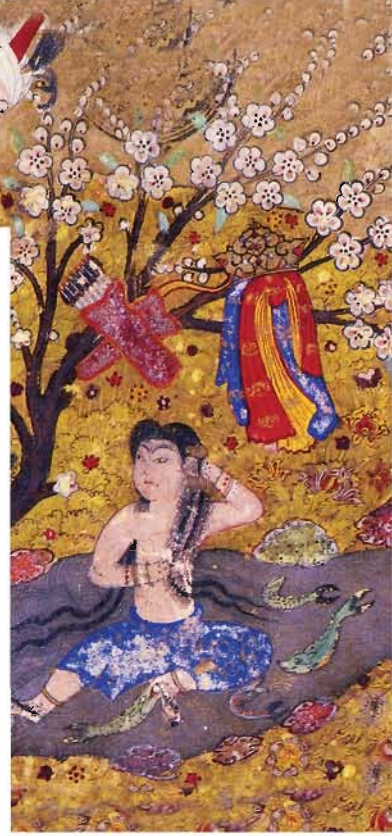
İraqa bir mehrab ola biləcək,
Gözəl İnhiraqın ətəyində tək,
Qart daşdan tikilmiş bir kilsə vardı,
Orda bir çox qoca keşiş yaşardı.
Dərviş qılıncında gedib Şapur da
Düşərgə salaraq dayandı orda.
Dəri dürlərini deşdiyi zaman
Belə nəql etmişdir bilici insan³⁸:
– Kilsənin altında var bir mağara,
Orda süvaritək bir daş – qapqara.
Rəmgilə³⁹ çölündən – o uzaq yoldan
Döl tutmağa gəlir ora bir madyan.
Gəlir yüz ağacdan duyub o yeri,
Sürünüb ilantək girir içəri.
Qızgın bir şəhvətdən gələrək hala,
Sürtünür o daşa çox ehtirasla.
Allahın əmriylə döl tutur ondan,
Allah əmridir ki, sən buna inan!
O döldən törəyən hər yeni daylaq
Vaxtdan yüyrək olur, yeldən qaçaraq.
O ağıllı keşiş söylədi: – Hətta
O daşın dölüdür bu Şəbdiz at da.
Bu gün nişan yoxdur o kəlisadan,
Sanki sovruc atmış orda burulğan.
İnhiraq adlanan daş qayadan sən
Ayaqlara düşmüş bir baş görərsən.
Kül rəngli dağlara saxlayıb yası,
Bir dünya daş geyib matəm libası.
Onun üzərindən keçən finxırıq
Daşları eləyib hey qırıq-qırıq.
Onun fəryadından sərxoş olaraq,
Qırıb şüşəsini göy bu yerdə, bax!
Allahın ibrətli şeyi az deyil,
Qiyamətçün olur bu ibrət dəlil!
Qırx il müddətində o dağa əgər
Dəyibsə bu qədər ağır zərbələr,
Sən isə islanmış bir torpaq ikən
Onu əbədimi güman edirsən?
Nizami, dəyişdir söhbəti bir az,
Belə əfsanəni dinləyən olmaz.

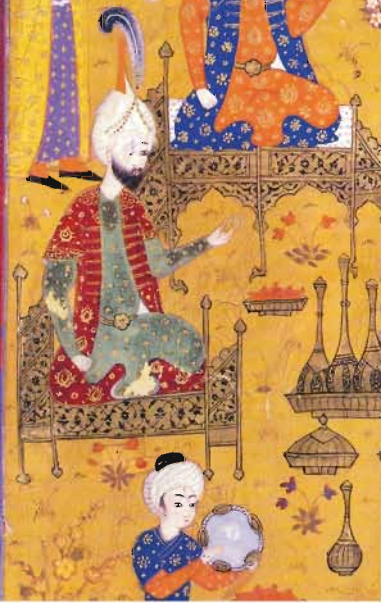

ŞAPURUN ŞİRİNƏ XOSROVUN ŞƏKLİNİ GÖSTƏRMƏSİ

Elə ki, gecənin saçı darandı,
Günəş pərvanətək göylərdə yandı.
Abinus nərdtaxta qapandı erkən,
Kəhrəbayı zərlər gizləndi birdən,
Müştəri fərmanla gəldi ki, budur,
Şah bənddən qurtardı, bələdan Şapur.
Fərasətli Şapur çox gəzdiyindən,
Köhnə kəlisanı eylədi məskən.
O yerin çox bilən qocalarına
Yalvardı, düzünü desinlər ona:
Sabah o gözəllər gələcək hara?
Hansı bulaq üstə, hansı gülzara?
Ağıllı qocalar verdilər xəbər:
“Uzaqda olurlar o şux pərilər,
O dağ ətəyində, yaşıl düzəndə,
Dörd yanı sıx meşə gözəl çəməndə.
Səhər şümşad boylu nadir gözəllər
Gəlirlər – hərəsi bir nazlı dilbər”.
Sincab örtüyünə bürünmüş dövrən
Vaşaq rəngli paltar geydiyi zaman
Gecənin samuru yerindən endi,
Gündüz qaqumundan qaçdı, gizləndi⁴⁰.
Əlbürzün başında Günəş göründü,
Cəmşid xələtinə dünya büründü.
Ürək sevindirən o gözəllərdən
Şapur oyanmışdı daha da erkən.
Gəlmişdi çəmənə onlardan qabaq
Vardı qızılgülə könlündə marağ.
Bir uğurlu kağız alıb, bir anda
Xosrovun şəklini yaratdı onda.
Bu rəsmi tez çəkdi sənətkar əli,
Qurtarıb ağacdan asdı o şəkli.
Sonra görünmədi pəritək gözə,
O pəri üzlülər gəldilər düzə.
Yığıldı çəmənə çoxlu işvəkar,
Bəzən şümşad, bəzən gül topladılar.
Bəzən onlar güldən gülab çəkirdi,
Bəzən gülüb yerə şəkər töküdü.
O gözəl gəlinlər getməyib ərə,
Kəbin kəsilməyib o gözəllərə.
Hamısı qönçətək bağlı, təzə-tər,
Hamısı dost kimi əyləşmişdilər.
Könülsüz bir qədəh mey içmədilər,
Gül-çiçəyə onlar mey çilədilər.

Ay, ulduz əlinə piyalə aldı,
Dünyadan bədxahlar, divlər yoxaldı.
O təmiz qızların canında, əlbət,
Vardı bakirlərə məxsus bir şəhvət.
Bu yer olduğuyçün yadlardan uzaq,
Rəqsə başladılar sərxoşlanaraq.
Biri salam verir təzə-tər gülə,
Nəğmə oxuyurdu biri bülbülə.
Şadlıqdan başqa şey heç bilmirdilər,
Qəlblərində yoxdu qüssədən əsər.
Şirin də o şirinləblər içində,
Aya bənzəyərdi Ülkər içində.
Məclis düzəltdi sevnələr üçün,
Bəzən içir, bəzən deyirdi: "İçin!"
Sevinirkən baxıb Aytək üzünə,
Xosrovun surəti dəydi gözüne.
Gözəllərə dedi: "Şəkli gətirin,
Kimdir onu çəkən, mənə yetirin".
Şəkli gətirdilər, əlinə aldı,
Bir saat lal-dinməz seyrinə daldı.
Ürəyi gəlmirdi qoysun irəğa,
Həya qoymayırdı qucaqlamağa.
Hər ona baxanda bihuş olurdu,
Hər qədəhdən bir az sərxoş olurdu.
O şəkli görürkən ruhu gedirdi,
Gizlətsələr, yenə tələb edirdi.
Qorxuya düşdülər o qaravaşlar,
Dedilər: "Bu şəklə Şirin bənd olar".
Çin nəqşindən gözəl o şəkli haman,
Cırıb göturdülər qızlar aradan.
Şirin soruşanda: "Bəs hanı surət?"
Dedilər ki: "Divlər apardı, əlbət,
Bu yer qorxuludur, buradan qaçaq,
Gedək başqa yerdə bir məclis açaq".
Bu manqaldan onlar alovlandılar,
Üzərlik yandırıb qaçdılar kənar.
Ulduzu söndürüb tüstüylə, yenə
Atları sürdülər başqa çəmənə.

ŞAPURUN İKİNCİ DƏFƏ XOSROVUN ŞƏKLİNİ GÖSTƏRMƏSİ

Gül rəngli at səhər zərrin nalından
Daşlara od rəngli toz səpən zaman
Hər bucaqda yüz sirt eylədi aşkar,
İpək bir örtüyə büründü dağlar.

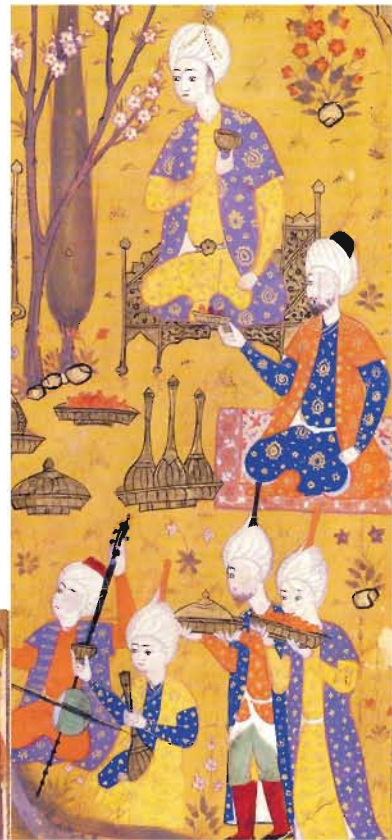
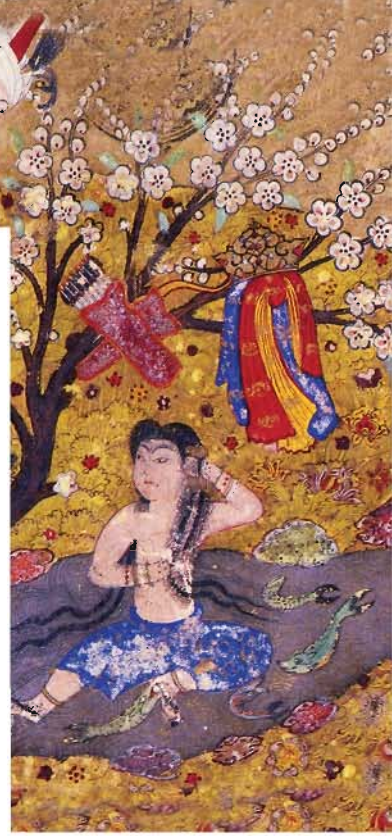

Huritək o bakir qızlardan qabaq
Gəlmişdi yenə də Şapur çaparaq
Əvvəl çəkdiyitək kağız üstünə,
Xosrovun şəklini çəkmişdi yenə.
Gəlib bu çəmənə o şux gözəllər,
Gültək açıldılar yenə təzə-tər.
Zərbafta geyinmiş hər nazlı pəri
Rişxəndlə süzürdü göydə qəməri.
Könülsüz başlandı kefə əvvəldə,
Sonrasa qızışdı məclis get-gedə.
Gözəllər oynayıb, qızanda meydan
Oyunbazlığını başladı zaman.
Şirin nəzər saldı təzədən, yenə
Gözləri sataşdı o ruh şəklinə.
Başladı pərvaza canının quşu,
Dili söz tutmadı, pozuldu huşu.
Sərxoşlara bəsdə bir göz yuxusu,
Palçığa bəs elər azacıq bir su.
Qızlara səsləndi: “Bu necə haldır?
Bəlkə, səhv edirəm, bu bir xəyaldır!”
Əmr etdi birinə sərvi boylulardan,
Gətirsin o şəkli yanına bir an.
Ayüzlü qız şəkli gizlədi, lakin
Üzünü örtmədi palçıq günəşin.
Dedi: “Bunu edən pəridir, pəri,
O edir çox zaman belə işləri”.
Ordan dağıldılar məyus, nəşəsiz,
Güllərdən qalmaqda çəməndə bir iz.
Axarlı-baxarlı yerə gəldilər,
Yaxşı məclis qurub, çox dincəldilər.
Gəldi axşam çağı, o qoca qartal
Bir yaqut tulladı zülmətə dərhal.
Yer reyhan, əllərdə badələr gülgün,
Məst olub yatdılar o gecə bütün.

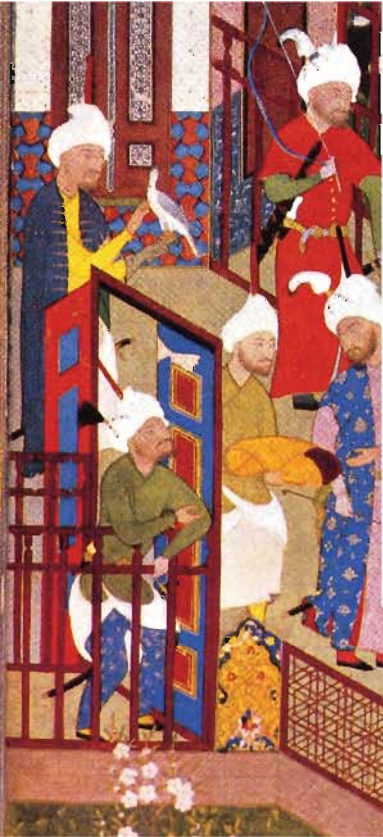
ŞAPURUN ÜÇÜNCÜ DƏFƏ XOSROVUN ŞƏKLİNİ GÖSTƏRMƏSİ

Gecənin qoynundan çıxınca səhər
Qızıldan tac qoydu başına göylər.
Firuzə taxt üstə süfrə sərildi,
İçki içənlərə şərab verildi.
O yerdən Pərisuz kilsəsinədək
O pəriüzlülər getdi yüyürək.
O cənnəttək yerdə gəzib bir zaman
Lacivərd göyləri qoydular heyran.

Bir saf könül kimi tørtəmiz ova,
Uşaq sevgisitek mötədil hava,
Torpaq cənnət kimi gözəl qoxulu,
Hər yanı dürlərlə, güllərlə dolu.
Lalədən bütxana olmuşdu daşlar,
Çəmənün zülfünü sərin meh darar.
Bülbül nəvasına, qumru səsinə
Qırmızı çiçəklər açmışdı sinə.
Bu gözəl çəməndə cəh-cəh vuraraq,
Quşlar uçurdular hey budaq-budaq.
Hər küncdə iki quş verib baş-başa,
Gülə “Nuş!” deyərək edir tamaşa.
O naxış çəkən də gəldi gülşənə,
Xosrovun şəklini yaratdı yenə.
O pəri bu yeri görüb xoşladı,
Pəriüzlülərlə kefə başladı.
Yenə şekli gördü, həsrətlə baxdı,
O surət könlünü yandırdı, yaxdı.
Bu hiylədən onu bir heyrət aldı,
Oyunu unutdu, çox fikrə daldı.
Qoşdu arzusuna, kefi unutdu,
Götürdü surəti əlində tutdu.
Baxıb bu aynada gördü özünü,
Görüb bihal oldu, yumdu gözünü.
Milçək tutan vecsiz hörümçək toru
Ovladı hümanı, o şux məğruru.
Divlər etdiyindən mənzil bu yeri,
Bir divanə oldu burda o pəri.
Bir yerdə olarsa tədbir və hiylə,
İnsan deyil, divi ovlarlar belə.
Bir çox söz söylədi adətdənkənar,
Yenidən bir daha deyilməz onlar.
O gülyanaqlılar torpağa düşən
Yüz yarpaqlı gülü qəmli görərkən
Bildilər ki, səbəb pəri deyilmiş,
Başqa bir naxışla bəzənib bu iş.
Pərt oldular şekli cırdıqlarından,
Vəsfə başladılar o şekli haman.
Dedilər: “Baş qoyub, göstərib hünər,
Şəkil sahibindən bilərik xəbər”.
Şirin gördü onlar doğru söz deyir,
Xidmətə hazırdır hamısı bir-bir.
“Kömək edin”, dedi bir ah çəkərək,
Yoldaşdan yoldaşa yetişər kömək.
Heç bir işdə olma yarsız, yoldaşsız,
Dünyada yoldaşsız Allahdır yalnız.
Dünyada çox iş var yoldaşdan aşar,

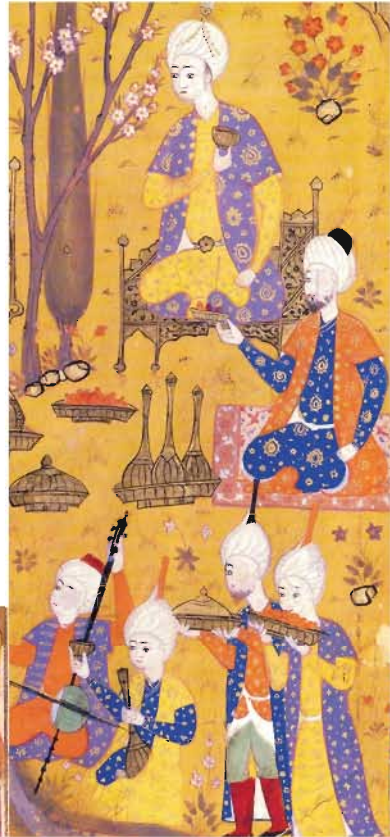
Yaman gündə çatar dada yoldaşlar.
O bütlərə baxıb Şirin səsləndi:
“Bu şəkildən ötrü səbrim tükəndi.
Gizlətməyək bunu kimsədən görək,
Onun sağlığına gəlin mey içək”.
Kefə başladılar qızlar yenidən,
Gülgün şərəblarla bəzəndi çəmən.
Başlandı saz, qəzəl, hicran nəğməsi,
Yüksəldi saqinin “Nuş olsun!” səsi.
Şirin əlində təlx şərəb tutunca
Acı və şirindən məst oldu dünya.
Dəyəndə Şirinin meyə dodağı,
Şəklin qabağında öpdü torpağı.
Sərxoşluq salanda məşuqu dara,
Səbri kəsilərək axtardı çara.
Qızlardan birini göndərdi ki: “Sən
Yoldan ötüb-keçən hər kimi görsən,
Göz qoy, soruş, öyrən haradır səfər.
Şəkil barəsində ondan tut xəbər”.
Qızlar gizlin, açıq hey soruşdular,
O surətin sirri olmadı aşkar.
Şirin iztirabdan heç dincəlmədi,
Şəkildən bir doğru xəbər gəlmədi.

199

ŞAPURUN ÖZÜNÜ ŞİRİNƏ GÖSTƏRMƏSİ

Əfsunçu xəlvətdən çıxdı qəflətən,
Atəşpərəst kimi parladı birdən.
Şapurun üzündə Şirin özünə
Bir məhrəmlik gördü, baxdı gözüne.
Pis təsir etmədi Şirinə Şapur,
Hiss etdi surətdən xəbərli budur.
İşarə eylədi: “Çağırın gəlsin,
Yesin, içsin, bir az burda dincəlsin.
Bəlkə, bu şəkildən verdi bir xəbər,
Hansı məzhəbdəndir? Kimdir? Söyləyər”.
Kənizlər ətəklə yolu süpürüb,
Şəkli soruşdular Şapuru görüb.
Şapur dedi: “Bu dürr asan deşilməz,
Belə ayaq üstə deməyə gəlməz”.
Xam saysınlar deyə bu işdə onu,
Şapur dodaqaltı dedi əfsunu.
Onun ayağını görünce torda,
Sakit davranmağı fərz bildi orda.
Xidmətçilər qaçıb Şirinə sarı
Nəql etdilər Şapur buyuranları.

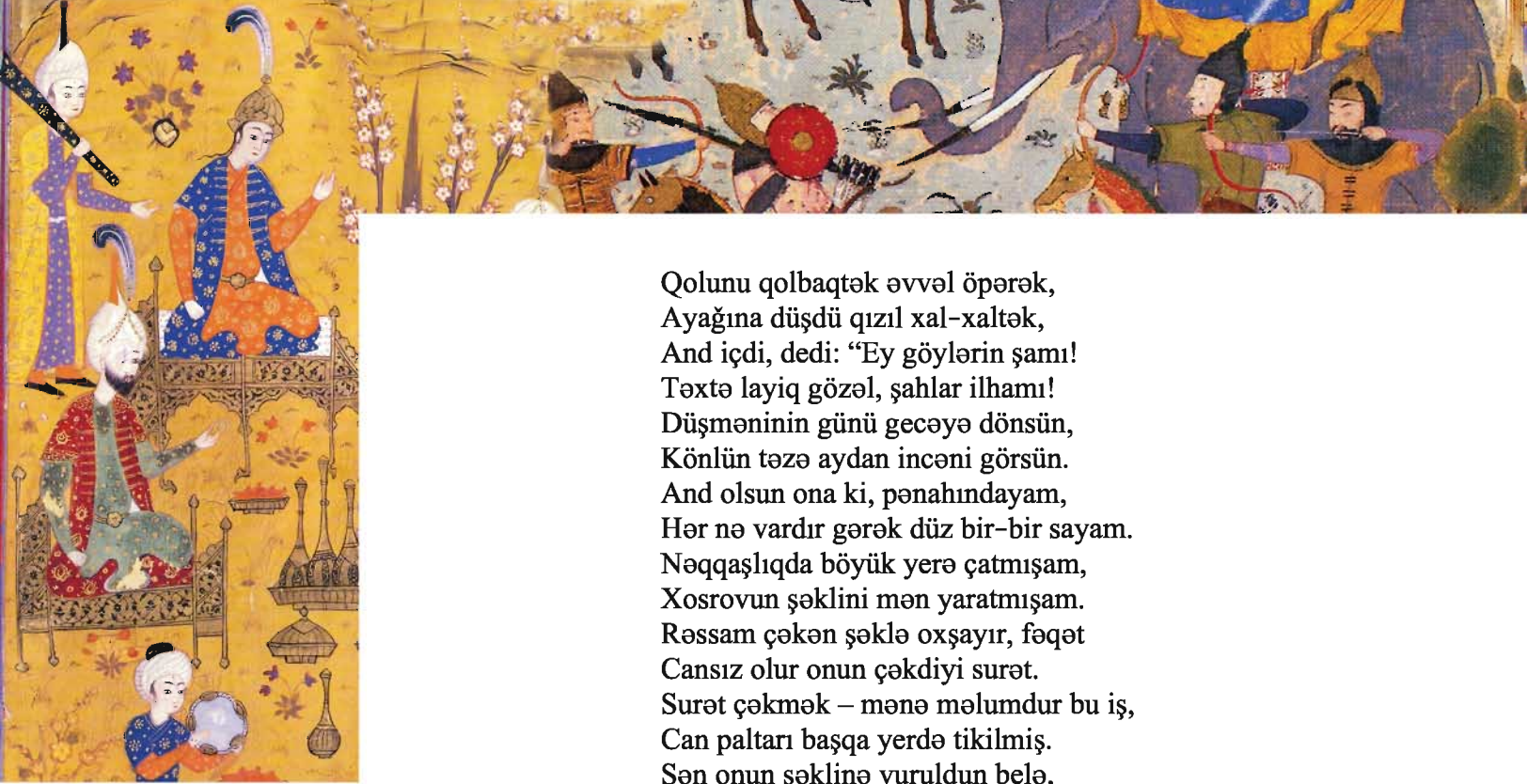
Şirin eşitdikdə belə bəyanı,
 Qızısqdı, qaynadı bağıında qanı.
 Xalxalı dağlara səs sala-sala,
 Durub gümüş dağtək düzəldi yola.
 Ucaboylu pəri, mələküzlü qız
 Şapurun yanına gəldi aramsız.
 Sinəsi, qolları büllur kimi tər,
 Saçları müşktək ruhu məst edər.
 Saçlarını edib boynuna kəmənd,
 Hürüb bağlamışdı boynunda bənd-bənd.
 O həyəcanla ki hindunu gəzir,
 Etdi gözəlləri nazına əsir.
 Mahir hindu onun könlünü çaldı
 Türk afət hindunun sorağın aldı.
 Onu gəlinciktək oynadıb-duran
 Şəxslə oynayırdı özü bu zaman.
 Qarşısındakı nəqş elə şirindi
 Nəqqaş nə söz dedi, nə də ki dindi.
 Gövhər qulağından örtük ataraq
 Dəryatək gövhərə verirdi qulaq.
 O duzlu dodaqlar, nazlı baxışlar
 Şapuru səslədi, dindi biqərar.
 Şirin dedi: "Bir an aşinalıq et,
 Həmsöhbət ol mənə burda bir müddət".
 Bu sözü hiyləgər Şapur eşitcək
 Öz-özünə dedi: "Dayanım gərək".
 O nərgiz gözlərin dilini bilən
 Hər nəyi vardısı, itirdi birdən.
 O, pəri üzlüyə min tərif dedi,
 Pəri də Şapura "əyləş" söylədi.
 Şirin soruşdu ki: "Kimsən, nəçisən?
 Aşinalıq iyi duyuram səndən".
 Ona cavab verdi o püxtə adam:
 "Yaxşıya, yamana çox rast olmuşam.
 Allah açmış mənə bu göyü, yeri,
 Məndən gizlətməmiş o heç bir sirri.
 Balıqdan Ayadək bu yer bir yana,
 Nə mənə vardısı, vəqifəm ona.
 Məşriqdən başlamış Məğribə qədər
 Bu böyük dünyanı gəzmədim hədər".
 Şapurda cəsəret görüncə Şirin
 Soruşdu: "Mənası nədir bu şəklin?"
 Rəssam cavab verdi: "İstəyirəm mən,
 Uzaq olsun üzün bədnəzərlərdən.
 Uzundur söhbəti bu şəklin, inan,
 Ondan bir çox şey var qəlbimdə pünhan.
 Mənzil xəlvət olsa bütün, deyərdim,

Bildiyimi tamam nəql eyləyərdim”.
Ordakı bütlərə sənəm əmr etdi,
Onlar da ulduztək dağılıb getdi.
Söz bilən meydanı yalnız görüncə,
Sözdən bir top atdı meydana incə.
Dedi: “Bu gördüyün pak üzlü insan,
Düz yeddi iqlimə olub hökmüran.
İskəndər cəlallı, Dara vüqardır,
İskəndər, Daradan bir yadigardır.
Hüsndə göy ona “günəşim” deyir,
Bu torpaq üstündə Cəmşid nəslidir.
O, şahlar şahıdır, Xosrov Pərvizdir,
Şahənşahlıq ondan qüvvət kəsb edir”.
Şapur bu sözlərdən dedi bir qədər,
Şirinin canına yayıldı sözlər.
Şirin diqqət verib Şapura dərin,
Duyurdu dadını şirin sözlərin.
Hər şeydə Xosrovdan axtarib nişan,
Hər nöqtə gəlincə dalırdı bir an.
Onun hər sözünə verirdi min rəng,
Daşdan ləl çıxarıb olurdu diltəng.
Sirrini açmağa verərək qərar,
Şapur sözü ona söylədi aşkar:
“Sözü gizlədirsən, ey pəriüzlü,
Sözünü pəritək deyirsən gizli.
Neçin öz içində gültək gülürsən?
Sözü şəkər kimi açıq söylə sən.
Dərman istəyirsən dərdinə əgər,
Gizlətmə, dərdini təbibə göstər”.
Şapurun sözündən o, qeyzə gəldi,
Onun hirsələnməsi necə gözəldi!
Aşiq olduğundan bir zaman hələ
Sınadı Şapuru bəhanələrlə.
Müsaibini dost, yeri tək gördü,
Tabaqdan örtüyü çəkib götürdü.
Söylədi: “Ey abid, indi, sən Allah,
Kömək elə, sənə gətirdim pənah!
Mən düşdüyüm bu iş xeyli çətindi,
Saçım tək dolaşmış fikrim də indi.
Elə vurulmuşam bu surətə mən,
Sanki gecə-gündüz surətpərəstəm.
Bu işdə birtəhər mənə et kömək,
Mən də bir gün sənə olaram gərək.
Sirrini söylədim sənə mən açıq,
Sən də sirrini de, gəl meydana çıx”.
Bu sayaq görüncə əhvalı Şapur,
Düşündü: “Doğrunu demək xoş olur!”

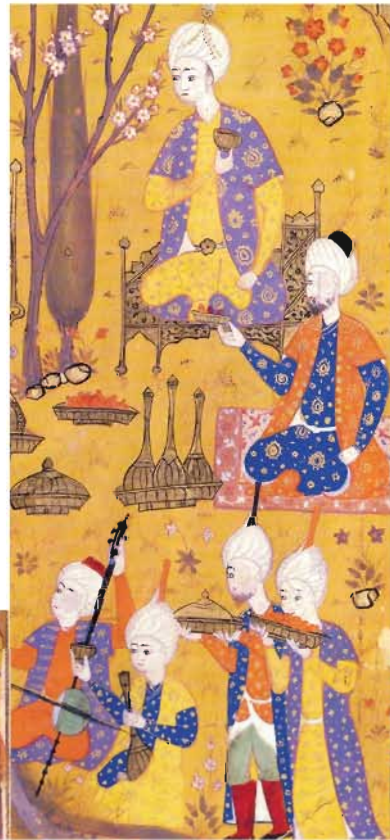
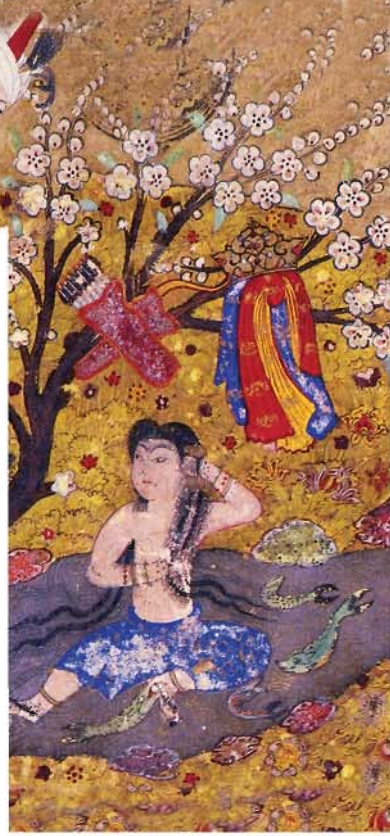

Qolunu qolbaqtək əvvəl öpərək,
Ayağına düşdü qızıl xal-xaltək,
And içdi, dedi: “Ey göylərin şamı!
Təxtə layiq gözəl, şahlar ilhamı!
Düşməninin günü gecəyə dönsün,
Könlün təzə aydan incəni görsün.
And olsun ona ki, pənahındayam,
Hər nə vardır gərək düz bir-bir sayam.
Nəqqaşlıqda böyük yerə çatmışam,
Xosrovun şəklini mən yaratmışam.
Rəssam çəkən şəklə oxşayır, fəqət
Cansız olur onun çəkdiyi surət.
Surət çəkmək – mənə məlumdur bu iş,
Can paltarı başqa yerdə tikilmiş.
Sən onun şəklinə vuruldun belə,
Özünü görəndə neylərsən, söylə?
Orda nurdan doğmuş dünya taparsan,
Gözlərin nurudur, özü də cavan,
Maraqlı, zirək və ayıq igiddir,
Ülfətdə ceyrandır, qəzəbdə bir şir.
Bir güldür ki, hələ görməmiş xəzan,
İlk bahar gəncliyi öyrənmiş ondan.
Hələ gül yanında bitməmiş şümşad,
Süsəni andırır o sərvə-azad.
Oxunun yeləyi tər lan canında,
Nilufəri suda, odu qanında.
Hələ Günəşini örtməmiş duman,
Nə günəşdən qorxur, nə də buluddan.
Bir ətri cənnətə yüz qapı açar,
Ay gözəl üzündən utanıb qaçar.
Atı yəhərlədi – Rüstəm kimidir,
İçərkən görənlər Keyqubad bilir.
O gecə ki Xosrov səxavət eylər,
Qarun xəznəsini aparar yellər.
Söhbətdə mərcandan inci çıxarar,
Bir vurğuda şirin qəlbini yarar.
Əyri üzəngisi tər pənən zaman
Yellər cilovunu çəkər tozundan.
Nəsəbini sorsan, söyləyim: Cəmşid,
Həsəbini sorsan, günəşdir, eşit!
Onun qoşununa aləm dar gəlir,
Bayrağı göylərdən uca yüksəlir.
Qızıl versə, saysız dəvə gərəkdir,
Qılnc çəksə, daşlar vay görəcəkdir.
Polad behbudunu götürsə əgər,
Almazdan zireh də olsa, məhv edər.
Qılnc oynatmaqda o birincidir,

Xətiblərə zəfər qılıncı verir⁴¹.
Onun duruşundan yorğun düşür yer,
Yürüşə gələndə fələk tərpnəmiz.
Meydanında göyün qılıncı kütdür,
Gərmişdə fələkdən qabağa düşür.
Bayrama zinətdir gözəllikləri,
Hüsnü əlavədir, əsas – hünəri.
Köksündə var onun təmiz bir ürək,
Bəxti iqbal oldu, iş düz gələcək.
Bu camal, bu calal var ikən onda,
Gecə-gündüzü yox sənin yolunda.
Bir dəm xəyalına yuxuda uymuş,
O gecədən atmış onu ağıl, huş.
O nə şərab içir, nə də danışır,
Yatmır gecə-gündüz, yanır, alışır.
Şirindən başqa bir həmdəm istəməz,
Belə bir qüssəyə batmasın heç kəs.
Bundan ötrü mənə qasid göndərmiş,
Mən söylədim, indi səndədir hər iş”.
Burda inci deşdi Şapur cürbəcür...
Bildiyini dedi, artıq bitdi dürr.
Bu sözlərdən Şirin sərxoş olmuşdu,
Sözləri şərbət tək könlünə nuşdu.
Az qaldı yıxılsın orda yüz kərə,
Birtəhər dayandı, düşmədi yerə.
Şapura söylədi: “Ey aqıl kişi,
Necə başa vuraq indi bu işi?
Bələd ol, göstər sən mənə yol-yolaq,
Bəlkə, yardımınla qəmdən qurtulaq.
Mən də bu kədərdən cana gəlmişəm,
Həsret, intizardan xəstələnmişəm”.
Şapur dedi: “Sən ey Günəşdən gözəl,
Qəlbini qayğıdan kənar saxla gəl.
Sirrini məbadə deyib açasan,
Sabah ov adıyla gərək qaçasan.
Şəbdizə kişitək minib çaparaq,
Ova çıx, ovlaqdan qaçarsan ancaq.
Ətəyini tutan olmayacaqdır,
Şəbdiz ata çatan olmayacaqdır.
Sən səyyarə kimi mil-mil uzaqlaş,
Bacarsam, gələrəm ardınca birbaş”.
Xosrov göndərdiyi üzüyü verdi,
“Al” dedi, üzünü ona çevirdi:
Yolda təzə şaha rast gəlsən əgər,
Onda bu hilalı sən ona göstər.
Xosrovun köhləni qızıl nallıdır,
Paltarı daş-qaşlı, cah-cəlallıdır.

Papağı, donu ləl, kəməri ləldir,
Üzü ləl, üstü ləl, özü gözəldir.
Görməsən, Mədain yolunu tut, get,
Şah qəsrini soruş, o mənzilə yet.
Gəlib Mədainə çatdığın zaman
Xəznələr üstündə xəznə taparsan.
Orda şahın Fərhar kimi qəsri var⁴²,
Orda yaşayırlar cariyə qızlar.
Bax müşk ilə dolu qəsrə, düş ora,
Şahın üzüyünü göstər qızlara.
O gülşəndə yaşa sərvətə azad,
Təzə meyvə vermiş budaq kimi şad.
Səbr elə, qoy gəlsin o bəxtiyar şah,
Qaldırsın səninçün göyə barigah.
Şahın camalına eylə tamaşa,
Onda muradını vurarsan başa.
Tacının kölgəsi olarsam əgər,
Düzələr əlimlə dediyim işlər”.
Deyib başa vurdu Şapur sirrini,
Sehri Ayı tutdu, məkri hurini.
Şapur burdan inam və ümid aldı,
Tez getdi günəştək, Ay yalnız qaldı.
Şirinə üz tutdu kənzilər yeyin,
Bənatinəş ikən oldular Pərvin⁴³.
Ulduzlara dedi o parlaq qəmə, r,
Tezliklə yığışib burdan getsinlər.
Dağ kimi atların nalından gərək
Bu daşlı dağlarda qopsun min şimşək.
O ay şəfəqlilər günəş misalı,
Çapıb köçürtdülər bütün cəlahı.
Danışa-danışa mənzil kəsdilər,
Vətənə çatdılar gəlib birtəhər.
Yorğunluqdan sonra rahatlandılar.
Şirinin ürəyi tutmurdu qərar.
Bir gecə tüstüyə büründü dünya,
Dünyanın gözləri getdi yuxuya.
Günəşə saldılar yaşıl ipəyi,
İtdi söyüdlükdə gülün ətəyi.
Banuya söylədi Şirin: “Cahangir!
Könlüm sabah ova çıxmaq istəyir.
Lütf edib göstərin icazənizi,
Buyurun, sabahlıq minim Şəbdizi.
Dolaşım belində çölü, çəmənini,
Burda görərsiniz siz axşam məni”.
Məhin Banu dedi: “Ey gözəl afət,
Gəl atı istəmə, yüz mülk tələb et!
Çünki qaçağandır yaman bu Şəbdiz,

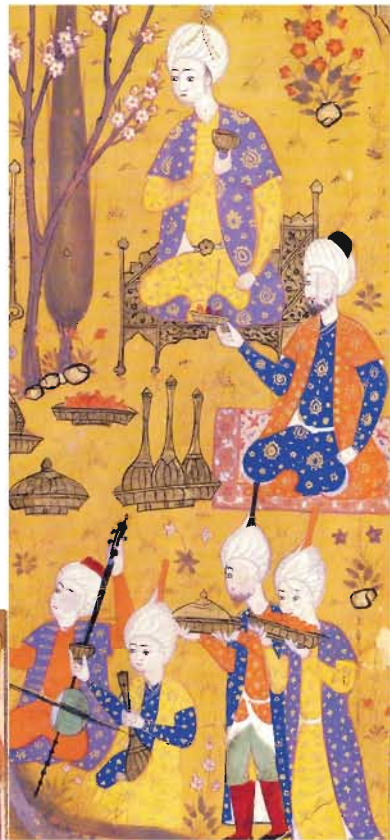
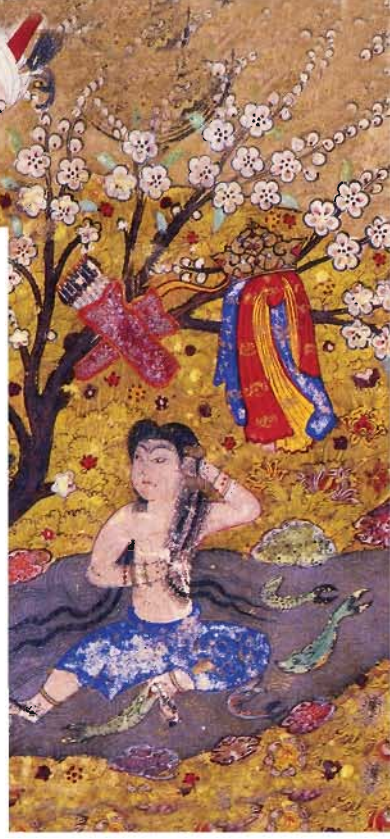

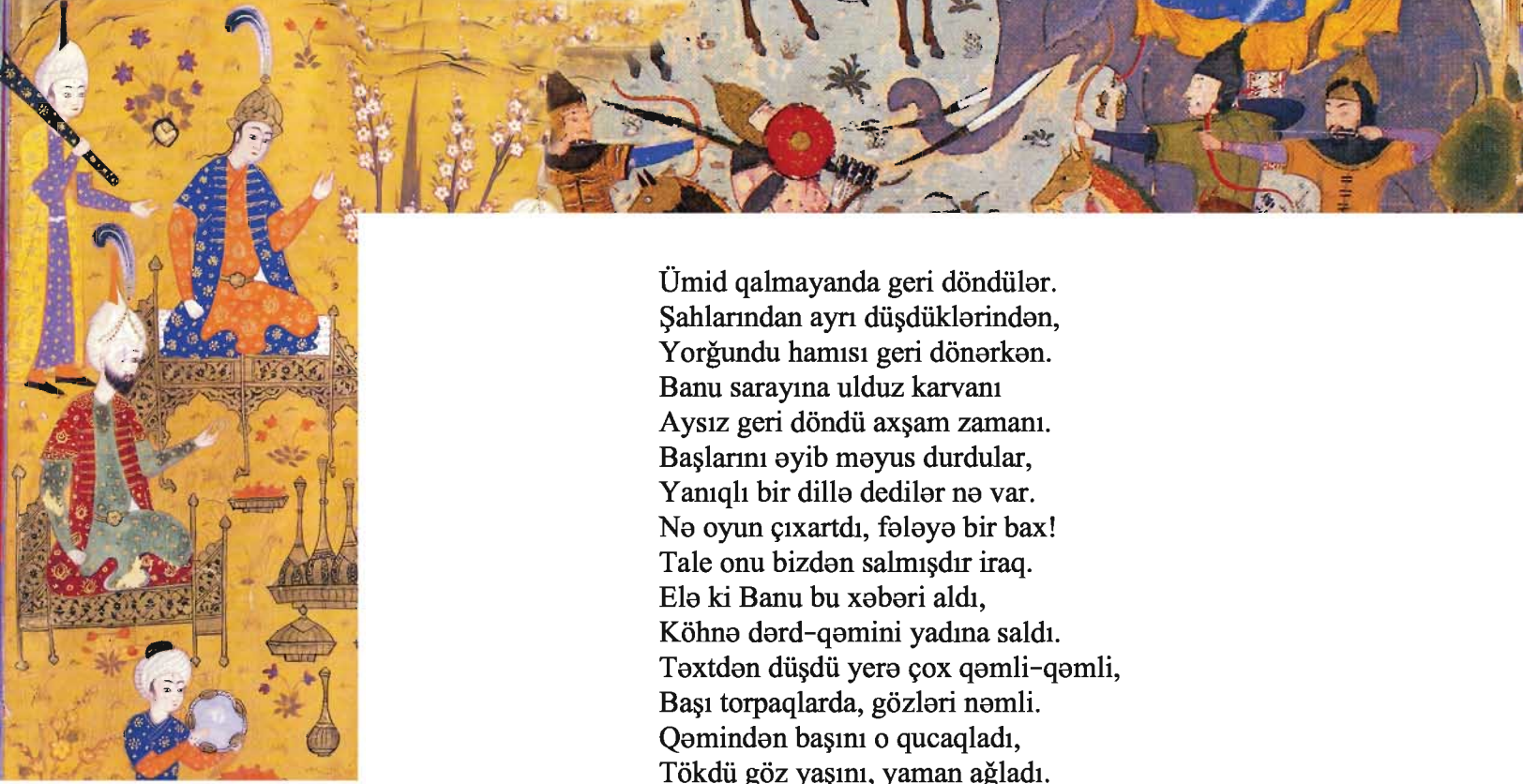

Cilovunu yığmaq olmayır hərgiz.
Qorxuram sürətdən və hərərətdən⁴⁴
Atəş su altında coşar gedərkən.
Əgər onu minmək iştiaqın var,
Gecə Aydan əziz deyil, al apar!
Başına pəhləvan yüyəni keçir,
Sürüb öz altında öyrət onu bir”.
Gül üzünün üzü açıldı gültək,
Banuya baş əydi yeri öpərək.

ŞİRİNİN OVA GETMƏSİ VƏ ORADAN MƏDAİNƏ QAÇMASI

Elə ki bir səhər Çin xəznədarı
Zər qıfilla örtüdü göy qapıları,
O Çin nəqşi çıxdı sandıqdan çölə,
Yola hazırlaşdı şad, gülə-gülə.
Qulluğunda durdu Çin gözəlləri,
Sərvtək ayaq üstə, bağlı kəməri.
Onlarla gəldikdə Şirin üz-üzə,
Yağlı dil tökərək başladı sözə:
“Bismillah, edirəm çöllərə xuram,
Bəlkə, tor quraram, bir quş tutaram”.
Örpəyi başından açdı gözəllər,
Paltar geyindilər bir başqa təhər.
Papaq qoyub gözəl oğlanlar sayaq,
Qızlar geyindilər sığallanaraq.
Belə adət vardı, ova gedənlər,
Oğlan paltarında gedərdi yeksər.
Şirin dövrəsində halqa vurdular,
Atların belinə bir oturdular.
Saray həyətidən çıxdılar çox şad,
Həyat suyu içmiş Xızitək azad.
Çöldə atlarını sürüb getdilər,
Dağlardan aşdılar, çölə yetdilər.
Sonra at səyirdib, cıdır qurdular,
Cilovu buraxıb atı vurdular.
Şəbdiz belindəydi qoşun sındıran,
Özü miniciydi, atı qaçağan.
At qızışdı, onun dəyişdi halı,
Kənizlər Şirindən düşdü aralı.
Dedilər: “Yəqin, at cilov aparır”,
Bilmədilər könül bir ov aparır.
Kölkətək ardınca yüyürdülər çox,
Gördülər tozundan belə əsər yox.
Axtardılar gecə yarıya qədər,

Ümid qalmayanda geri döndülər.
Şahlarından ayrı düşüklərindən,
Yorğundu hamısı geri dönərkən.
Banu sarayına ulduz karvanı
Aysız geri döndü axşam zamanı.
Başlarını əyib məyus durdular,
Yanıqlı bir dillə dedilər nə var.
Nə oyun çıxartdı, fələyə bir bax!
Tale onu bizdən salmışdır iraq.
Elə ki Banu bu xəbəri aldı,
Köhnə dərd-qəmini yadına saldı.
Təxtdən düşdü yerə çox qəmli-qəmli,
Başı torpaqlarda, gözləri nəmli.
Qəmindən başını o qucaqladı,
Tökdü göz yaşını, yaman ağladı.
Yadından bir an da çıxmırdı Şirin,
Qövr etdi yarası qardaş dərdinin,
Gözü yaşlı dedi: "Hey, nazənin, hey!..
Bədnəzər xar olsun, nədir bu giley?
Gül idin, budaqdan ayırdı yellər,
Hansı kola saldı, səndən yox xəbər.
Noldu kəsdin bizdən öz ülfətini?
Kimlərə bağladın məhəbbətini?
Ahu kimi, söylə, birdən, ey nigar,
Hansı bir aslana sən oldun şikar?
Aytək ayrı düşdün ulduzlarından,
Günəş deyilsən ki, yalnız olasan.
Can bağım, sərvini kimlər apardı?
Hər qolunda bir can damarım vardı.
Ay üzün kimlərə nur saçır indi?
Mən itirdim, kimlər tapıb sevindi?"
Gecə səhərədək belə ağladı,
Qəmi qəmə, dərdi dərdə bağladı.
Bütün hazır oldu qoşun xidmətə,
Buyruq gözləyərək durdu növbətə.
Lakin Məhin Banu izn vermədi,
Özü də getməyə səy göstərmədi.
Bu işi yuxuda görmüşdü çoxdan,
Qolundan uçmuşdu bir tülək tər lan.
Həsərlə baxmışdı uçan tər lana,
Tər lan qonmuş idi yenə qoluna.
Adamlara dedi: "Onun dalınca
Ley kimi uçaq da, bicadır, bica.
Yer deyil, göyləri axtarsaq da biz,
Şəbdizin tozundan tapmırıq bir iz.
Uçmuş quş ardınca olarmı getmək?
Tələ görmüş ovu qovmaq nə gərək?"

Göyərçin ki uçdu, ağlamaq olmaz,
Halaldırsa, dönər yuvaya, qalmaz.
Onun hicranına dözəcəyəm mən,
Atının nalından od görənəcən.
O itmiş xəznədən alsam bir xəbər,
Yenə də sevincim qayıdar, gələr.
Verib xəznədara xəznəni yenə,
Bu yolda paylaram bir çox xəzinə”.
Banunun sözünü qoşun eşitdi,
Verilən buyruğa itaət etdi.
O yanda Şəbdizin belində Şirin,
Ölçürdü dünyanı cavan Pərvizçin.
Səyyarələr kimi tələsirdi o,
Gecəli-gündüzlü yol kəsirdi o.
Paltar geyinmişdi kişilər kimi,
Düzlərdən keçirdi qoçaq ər kimi.
Bir qəfil düşməndən o xof edirdi,
Yoldan qıraq, dağda, çöldə gedirdi.
O nazik məzacı yorğundu artıq,
Üzünü örtmüşdü bir az sarılıq.
Səndən bu əfsanə gizli qalmasın:
Bir gün cadugərlik edən bir qadın.
Yoluna tulladı güzgü və daraq,
Daraq meşə oldu, güzgü də bir dağ.
Darağı, güzgünü tullayan arvad,
Dağ və meşə kimi göstərər səbat.
Yolda yorulmuşdu olduqca Şirin,
Qonmuşdu üzünə tozu çöllərin.
Atını o, yeltək çapdığı zaman
Arxada qalırdı toz dağtək ondan.
On dörd gün at sürüb soraq edirdi,
On dörd günlük Aytək o, yol gedirdi.
Atını bir yerdə saxlamayaraq,
Sürürdü, gedirdi hey soraq-soraq.
Şəbdiz yol gedirdi küləkdən zirək,
Yerdə dolanırdı fələk dövrütək.
Göylər bağlayanda ağıqla ülfət,
Ümitsizlik dərsi oxudu zülmət.
Ortaya bir sarı gül çıxsın deyə,
Göyün nərgizləri girdi kölgəyə.
Cana birdəfəlik cəfa verərək,
Atını sürürdü Şirin yüyürək.
Gördü behişt kimi xoş bir çəmənzar,
Dirilik suyutək bir çeşmə də var.
O parlaq çeşmənin suyunu görüb,
Gedib abi-həyat zülmətə girib.
Şirinin bədəni yorğundu xeyli,

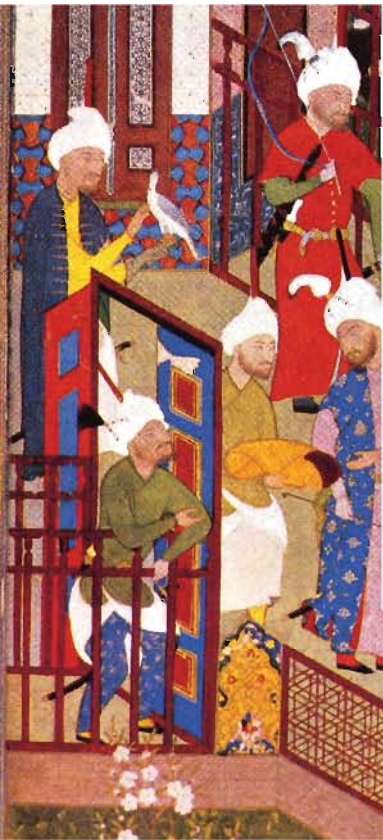

Başdan-başa tozdu sifəti, əli.
 Çəsmə ətrafını gəzdi bir zaman,
 On ağaclıqda da yoxdu bir insan.
 Atdan endi yerə, atı bağladı,
 Bildi, görməz onu insan övladı.
 Nur çeşməsi gəldi, suya yanaşdı,
 Uzaqdan göylərin gözü qamaşdı.
 Şəkər paltarını Süheyl çıxartdı,
 Göyün Şərası da fəryad qopartdı⁴⁵.
 Mavi rəngli fitə bağladı Şirin,
 Girdi suya, yandı bağı göylərin.
 Fələyin ölkəri sürməyi geydi,
 Nilufərin əli nəsrinə deydi.
 O mavi hasara çulğandığından,
 Nil göydən göründü qəmər sanasan.
 Sincab üzərinə qaqum düşəntək
 Gümüş bədən batdı suya girərək⁴⁶.
 Güllü çeşmə yuya, nə qəşəng olar!
 Yox, suda gül bitsə, səhv etdim aşkar.
 Var olsun o çeşmə – suyu dupduru,
 Günəş çeşməsindən safdır bülluru.
 O gümüş əndamı suya bəzəkdi,
 Sulara nur səpən o şux mələkdi.
 Saçlarıyla suya o, bir tor atdı,
 Balıq yox, Ayı da kəməndlə tutdu.
 Müşkündən kafura salmışdı naxış,
 Kafur bədənindən dünya dad almış.
 Şirinin qəlbinə dammışdı: burdan
 Gəlib-keçəcəkdir bir təzə mehman.
 Bu çeşmə suyundan o xalis şəkər
 Şərbət düzəldirmiş qonaqçün məgər?!

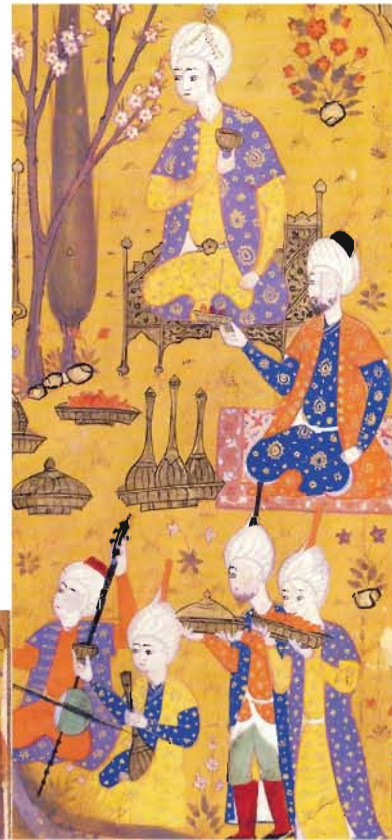
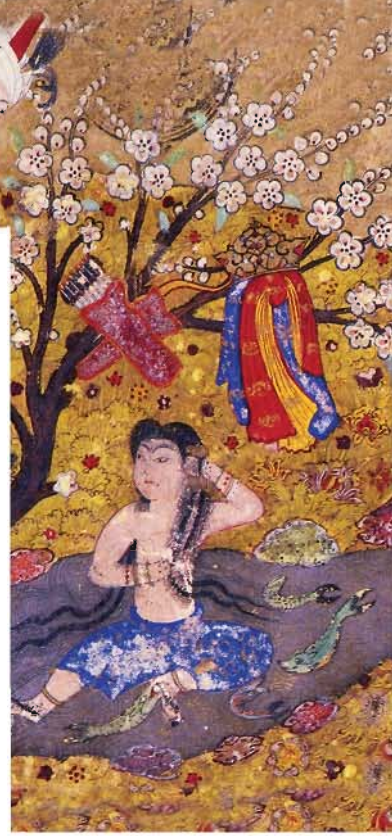
ATASINDAN QORXUB QAÇAN XOSROVUN ƏRMƏNƏ GƏLMƏSİ

Qoca söz ustadı, həmin parsixan
 Belə xəbər verdi fars şahlarından:
 O sərv boyludan olmaqçün agah,
 Ərmənə Şapurı göndərmişdi şah.
 Sonra gecə-gündüz izzirab çəkir,
 Ümidlə günləri sayırdı bir-bir.
 Ay və Günəş kimi hey səhər, axşam
 Şahın xidmətində olurdu tamam.
 Xosrovun papağı taxtı bəzərkən
 Şah: "Ey tacım" dedi sevindiyyindən.
 Xosrov şahın əziz bir övladıydı,

Bu mehribanlığa düşmənlər qıydı.
Toplaşıb bir yerə neçə hiyləgər
Pərvizin adına sikkə kəsdilər.
Pulu göndərdilər bir çox şəhərə,
Əcəm şahı düşdü bundan xəterə.
Sikkəni, qılıncı gördüyü zaman
O qoca qurd qorxdı cavan aslandan.
Şah o uydurmanı elə düşüncək
Xosrov şətrəncini uduzdu bişək.
Şah istədi bir şey edib bəhana,
Təzə şahı tutub salsın zindana.
O tökən zamanda bu tədbirləri
Qəza oyunundan yoxdu xəbəri.
Bilmirdi Xosrovu bağlamaq olmaz,
Təzə Ayı tutub saxlamaq olmaz.
Qəlbində doğruluq olan bir insan
Cahan tutar, onu tutmaz bir cahan.
Büzürgümid olub işdən xəbərdar,
Xosrovu tez tapdı, anlatdı nə var.
Dedi: “Bəxtin dönüb, ey qafil insan,
Sənə cəza vermək istəyir atan.
Başını götürüb, yubanma, birbaş
Bir neçə günlüyə burdan uzaqlaş.
Bəlkə, bu odundan tüstü çəkilsin,
Ulduzunun nəhsi qoy ötüb-keçsin”.
Xosrov baxıb gördü pis zəmanədir,
Hər şey ölümünə bir bəhanədir.
Ənbər saçlıların yanına getdi,
O ayüzlülərə vəsiyyəət etdi:
“İstəyirəm sabah bu qəmli yerdən,
Bir-iki həftəlik ova çıxım mən.
Özü tovuz, atı altında qara,
Bir nar məməli qız gələrsə bura,
Saxlayın, qonaqdır, mənə əzizdir,
Siz Aysınız, Günəş ona kənizdir.
Könlünü bu yaşıl saray sıxarsa,
Xızı kimi geniş çölə çıxarsa,
Haraya üz tutsa, onunla gedin,
O behişt üzlüyə qəsr inşa edin”.
Qəlbinin sözünü söyləyirdi o,
İlhamı Tanrıdan almışdı Xosrov.
Sözlərini deyib, yel kimi getdi,
Başında dəstəsi evi tərk etdi.
Mindi dağ heykəlli atın belinə,
Üz tutdu Xosrov da Ərmən elinə.
Qəlbi qorxu, kədər, qəmlərlə dolu,
Bir edirdi ikimənzillik yolu.

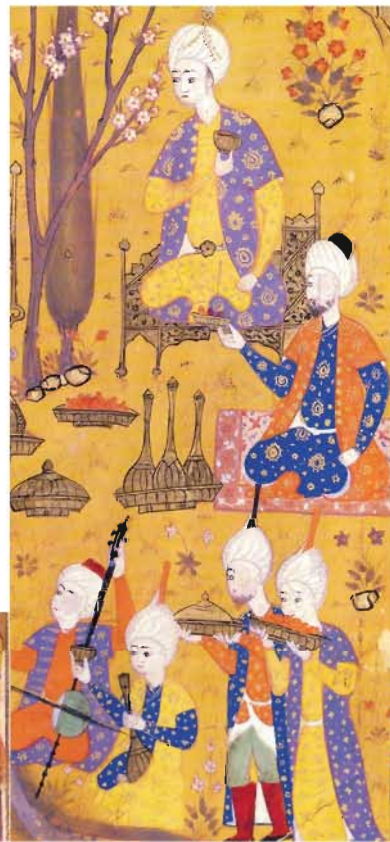
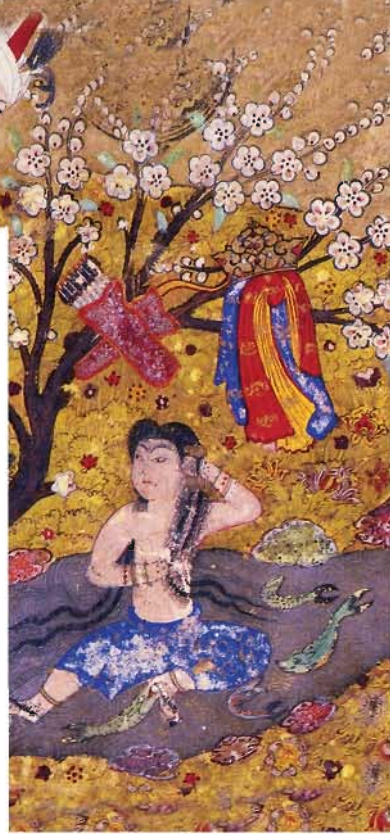

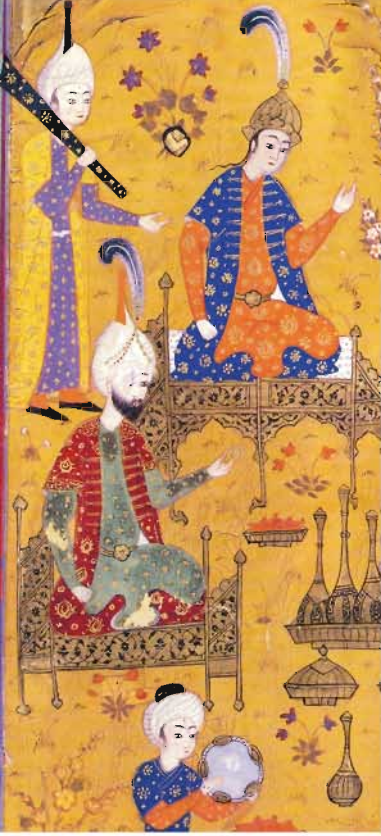
Şirin çimən yerdə onlar nagəhan,
Gördülər ki, atlar yorulmuş yaman.
Xosrov əmr elədi qullar dayansın,
Köhlənlər yemlənsin və tumarlansın.
Ayrılib qullardan Xosrov kənara,
Getdi yavaş-yavaş o çəmən-zara.
Fırlandı füzuzə rəngli bağçanı,
Bir çeşmə gördü ki, güldü hər yanı.
Orda bir tovuztək qartal oturmuş,
Kövsər kənarında qırqovul durmuş.
Göy otun üstündə yavaş gedirdi,
Öz-özünə belə fikir edirdi:
“Əcəb olardı, bu büt mənim olsa,
Ya da bu at mənim köhlənim olsa”.
Bilmirdi, həm o at, həm o şux mələk
Onun sarayına bir gün gələcək.
Məşuqə qarıya gələndə sərxoş,
Aşiq onu görməz, vaxtı keçər boş.
Yol üstündə dövlət durar çox zaman,
Azar yolu o gün bixəbər insan.
Xosrov baxdı, nurdan gözü qamaşdı,
Birdən gözü orda Aya sataşdı.
Bir az baxdı ona, üşəndi canı,
Titrəməyə düşdü, uyuşdu qanı.
Gördü o yerdə var təzə bir qəmər,
Dedi: “Ayın yeri olmalı ülkər”.
Ay deyil, cilvəli bir ayna-gümüş⁴⁷,
Civədən bir Nəxşəb ayı tökülmüş.
Gül kimi göy rəngli suda oturmuş,
Göbəyinə mavi bir fitə vurmuş,
Göy çeşməyə girmiş o şux güləndam,
Badamgülü içrə soyulmuş badam.
Su içində necə durnalar üzər,
Şirin də eləydi – gözəl və dərbər.
Bənövşəni töküüb bir gül üstünə,
Tez-tez darayırdı saçını yenə.
Şirin su töküncə başına hər an
Aya şəh düşürdü mirvarılardan.
Şirinin bədəni qar kimi ağdı,
Şahın qəlbi dolu bir iştiyaqdı.
Bəzən də saçları bir səhv edərək,
Deyirdi: “Hər telim yatır ilantək”.
Qulağı yavaşca şaha deyirdi:
“Qulunam, bu sırğa onun şahidi”.
O qız bir xəznəydi, ilan saçları
O zəngin xəznənin bir xəznədarı.
Əfsunçu əlinə düşməmiş ilan

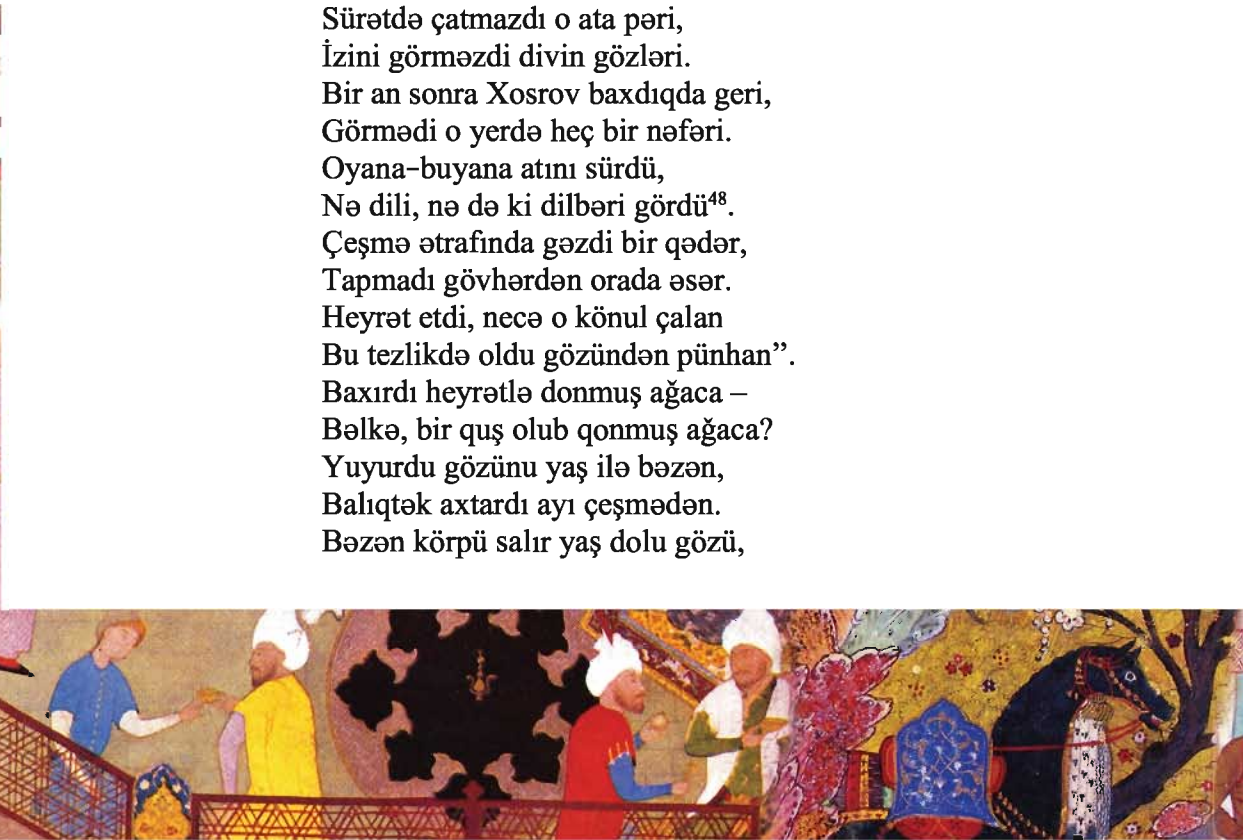

Bütün əfsunçunu qırılmış, sanasan.
Bostançı əlindən düşmüşdü açar,
Qapıları açıb çıxmış bir cüt nar.
O şirin dillinin narını görən
Həsərdən çatlamış nar olur həmə.
Aya məskən olan o gözəl bulaq
Yolundan azdırmış Günəşi, bir bax!
Bülluru görən şah alovlanırdı,
Ürəkdən günəştək o da yanırdı.
Xosrovun göz yaşı olmuşdu bir çay,
Çünki su bürcündə gizlənmişdi Ay,
Şahdan xəbərsizdi o sənubər gül,
Nərgizin yolunu kəsmişdi sünbül.
Qapqara buluddan Ay çıxan zaman,
Şirin şahzadəni gördü uzaqdan.
Qırqovul üstündə gördü hümanı,
Qayın ağacında sərvî-rəvanı.
Şahın baxışından utandı Şirin,
Titrədi sulara düşmüş ay təkin.
O şəkər tapmadı başqa bir çarə,
Bürüdü ay üzün qara saçlara.
Ənbərlə bəzəyib ayın üzünü,
Gecəylə örtürdü öz gündüzünü.
Gümüş bədəninə qara xətt vurdu,
Qara xətlə gümüş gözəl olurdu.
O mehtab üstündə Xosrovun qəlbi
Əsirdi qızılı civələr kimi.
Aslan gördü, onun dəyişdi halı,
Ürkmüş ovçu – şirdən çəmən maralı.
Acizi tutmaqdan əl götürdü şir,
Şirlər aciz ovu etməzlər əsir.
Toplayıb nəfsini, iqtidarını,
Söndürdü qəlbinin alovlarını.
Həvəsini boğub mərdanəliklə,
Artıq o tərəfə baxmadı belə.
Ayrılmırdı ordan yaralı könül,
Xoş gəlmirdi ona başqa çiçək, gül.
O iki gülə bax, iki bulaqdan,
Heç də gözləmədən gördülər ziyan.
Şirin bu çeşməyəçün yolundan qaldı,
Xosrovu bu çeşmə dərbədər saldı.
Hər kəs çeşmə üstə dincələr, yatar,
Quru çörəyini suda isladar.
Onlar qəm yükünü aldı bu yerdə,
Nazik ürəkləri düşdü min dərde.
Hər ürəyidağlı gəlsə çeşməyə,
Məcburdur palçığı basıb keçməyə.

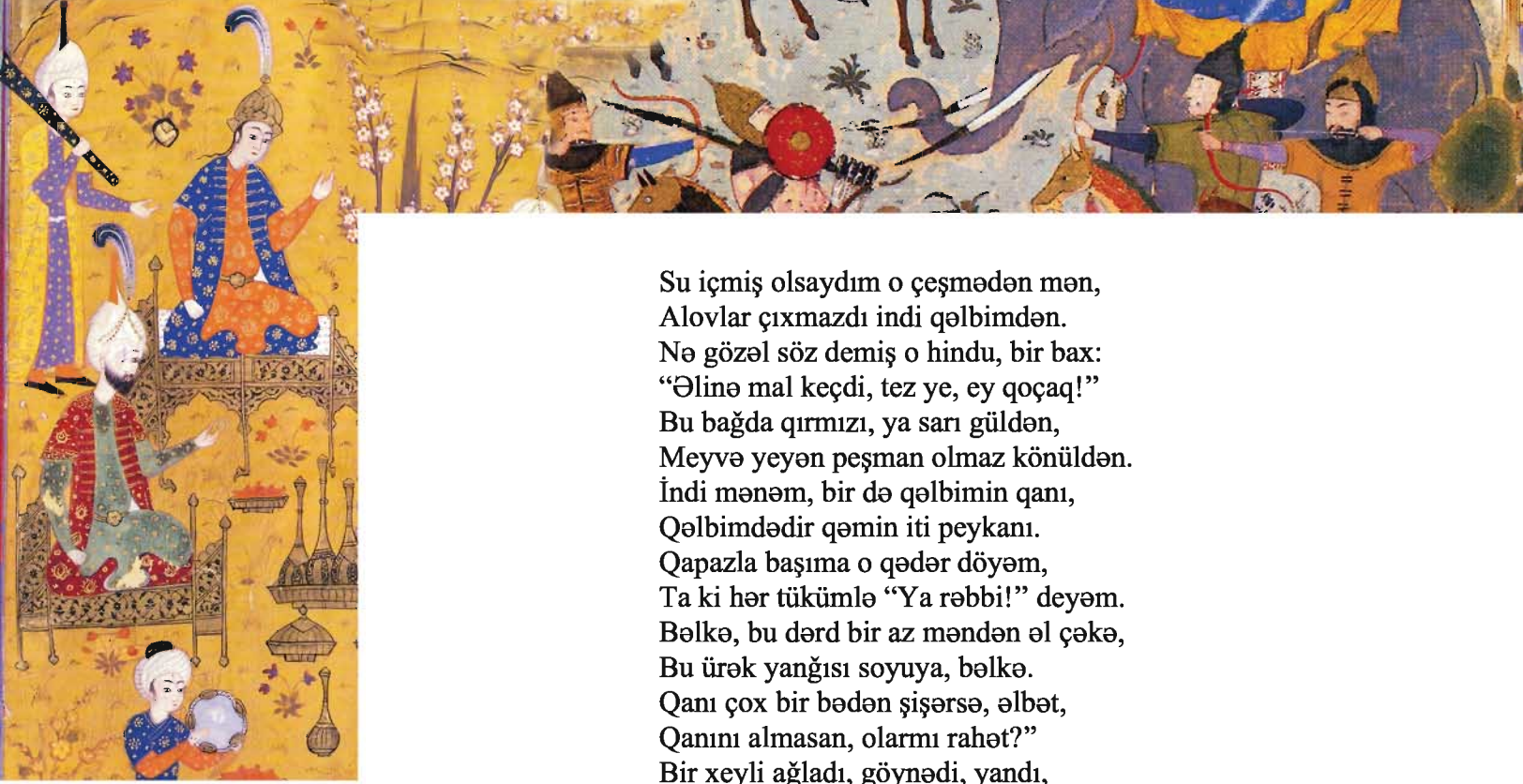
Bax o qan çeşməsi, parlaq Günəşə,
Təşneyə əzabı etmişdir peşə.
Şah imkan yaratdı o aya bir az,
Kəcavəsiz gəlin aparmaq olmaz.
Pəri çıxıb sudan quştək silkindi,
Paltarını geyib, Şəbdizi mindi.
Dedi öz-özünə: “Bu gənc kimdir, kim?
Fələktək dövrəmdə hərlənir mənim.
Heyrət!.. Əgər deyil sevgilim bu şəxs,
Görünce qəlbimi niyə verdim bəs?!
Xosrovun geyimi ləldir deyirlər,
Bəs o nişan hanı, dildarsa əgər?”
Bilmirdi ki, səfər edərkən şahlar
Ehtiyatdan geyir başqa cür paltar.
Qəlbi deyirdi: “Qalx, nə gözləyirsən?
Qarışdır gülünü bu şəkərlə sən.
O bir şəkil idi, bu parlaq candır,
O bağlı bir sözdü, busa əyandır”.
Ağıl dedi: “Döndər üzünü, bəsdir,
İki yana namaz qılmaq əbəsdir.
Bir dövrandə bir cüt badə içilməz,
Bir bəndəyə iki ağa seçilməz.
O şah olsa belə bu gözəl cavan,
Bunu soruşmazlar bu yerdə ondan.
Qoy pərdədə görsün məni, bu xoşdur,
Pərdəsiz olana daim toz qonur.
Hələ mənim sirrim deyil aşikar,
Birdən bu pərdədən çıxsam, nə olar?
Öz qara quşunu səyirtmədi, getdi,
Nal səsi balıqla öküze yetdi.
Səba yelindən də yeyin qaçan at
Qaçmaqda fələyi eyləmişdi mat.
Sürətdə çatmazdı o ata pəri,
İzini görməzdi divin gözləri.
Bir an sonra Xosrov baxdıqda geri,
Görmədi o yerdə heç bir nəfəri.
Oyana-buyana atını sürdü,
Nə dili, nə də ki dilbəri gördü⁴⁸.
Çeşmə ətrafında gəzdi bir qədər,
Təpmadı gövhərdən orada əsər.
Heyrət etdi, necə o könül çalan
Bu tezlikdə oldu gözündən pünhan”.
Baxırdı heyrətlə donmuş ağaca –
Bəlkə, bir quş olub qonmuş ağaca?
Yuyurdu gözünü yaş ilə bəzən,
Balıqtək axtardı ayı çeşmədən.
Bəzən körpü salır yaş dolu gözü,

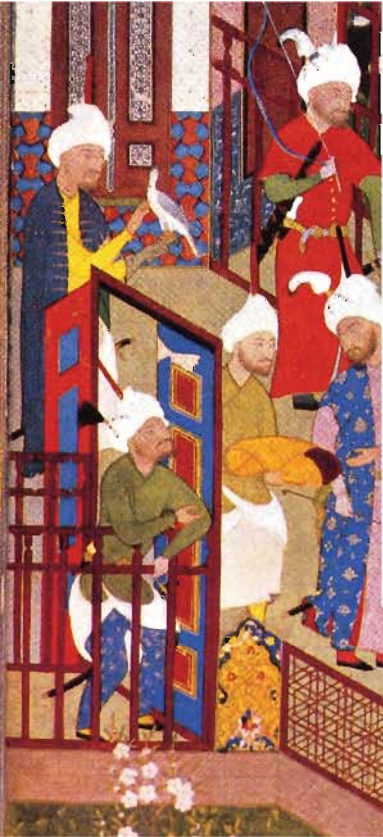

Bəzən sındırırdı körpünü özü.
Gözləri qaralıb gicəllənərək
Yıxıldı çeşməyə birdən balıqtək.
Bir nalə çəkdi ki, titrədi cahan,
Fələk öz işindən oldu peşiman.
Gəzirdi Şəbdizi, o canalanı,
Bir gözü qarğanı, biri tərlandı.
Tərlantək cumurdu dəreyə, dağa,
Sanki tərlandı çalmışdı qarğa.
Qəlbi sıxılırdı qara qarğadan,
Qarğatək qaraydı gözündə cahan.
Qara qarğa oldu öz ağ tərlandı,
Tikana çevrildi gülü, reyhamı.
Əsər söyüd kimi əyildi başı,
Su yerinə içdi qanlı göz yaşını.
Günəşə əyildi o söyüd beli,
Çövkan qayırlar söyüddən, bəli!
“Alışib-yanaydı bu mərdümgiyah!⁴⁹” –
Deyərək qəlbindən çəkdi odlu ah.
“Bahar tapdım, bir bar dərmədi əlim,
Fərat gördüm, suya dəymədi dilim.
Nadan oldum, gövhər çıxdı əlimdən,
Gərək min daş vurum bu qəlbimə mən.
Gördüyüm bir gülü dərmədim səhər,
Əfsus, gecə aldı onu küləklər.
Açılmış nərgizi gördüm sular da,
Donmuşdu heyrətdən buztək sular da.
Deyirlər su dursa, torpaq zər olar,
Bəs niyə cīvəyə döndü bu nigar?
Bir hüma başıma salmışdı kölgə,
Təxtim asımana qalxmışdı, bəlkə?
Kölgədən ay kimi qaçdım irağa,
Odur kölgə kimi düşdüm ayağa.
Kimlər yəhərimdən yuyar bu qanı?
Qan tökməyə bundan sərt qılınc hamı?
Yuxu deyil, gördüm oyaqlıqda mən –
Bir güldü, çıxarkən su çeşməsindən.
Boş, gülsüz görürəm indi çeşməni,
Odlar tikan kimi yandırın məni.
Kim buyurdu mənə: “Aydan üz döndər?”
Kim dedi: “Bəxtini qürbətə göndər?”
Hansı bir div məni sövq etdi buna –
Göz yumub baxmayım cənnət bağına?
Hər yerdə səbr etmək yaxşıdır, ancaq
Burda saldı məni ovumdan uzaq.
Canımı eləyib şimşəktək bir şam
Yersiz səbri özüm yandıracağam.

Su içmiş olsaydım o çeşmədən mən,
Alovlar çıxmazdı indi qəlbimdən.
Nə gözəl söz demiş o hindu, bir bax:
“Əlinə mal keçdi, tez ye, ey qoçaq!”
Bu bağda qırmızı, ya sarı güldən,
Meyvə yeyən peşman olmaz könüldən.
İndi mənəm, bir də qəlbimin qanı,
Qəlbimdədir qəmin iti peykəni.
Qapazla başıma o qədər döyəm,
Ta ki hər tükümlə “Ya rəbbi!” deyəm.
Bəlkə, bu dərd bir az məndən əl çəkə,
Bu ürək yangısı soyuya, bəlkə.
Qanı çox bir bədən şişərsə, əlbət,
Qanını almasan, olarmı rahat?”
Bir xeyli ağladı, göynədi, yandı,
Çeşmə ətrafını gəzdi, dolandı.
Gah özündən gedir, gah ağlayırdı,
Çeşməni gül kimi qucaqlayırdı.
Əldən qaçırdığı sərvcün, doğrusu,
Gülündən rəng qaçdı, sərvidən də su.
Quru ot küləkdə titrəsə necə,
Əsdi sərvi qaməti yerə düşüncə.
Düşündü: “O ayüz olsaydı insan,
Bu yerdə qoyardı bir iz, bir nişan.
Bəlkə, bir mələkmiş, bəlkə də, pəri?
Belə çeşmələrdir onların yeri.
Heç açmaq olarmı bu sirri mөгər
Ki, Xosrov sevmişdir bir pəri peykər?
Süleyman qoyum bir adımı hələ,
Sonra periləri gətirim ələ”.
Belə fikirləşir, belə deyirdi,
Ürəyini qüssə, kədər yeyirdi.
Şah kəsdi ümidi o şux dildardan,
Arran paytaxtına yollandı ordan.

ŞİRİNİN XOSROVUN SARAYINA YETİŞMƏSİ

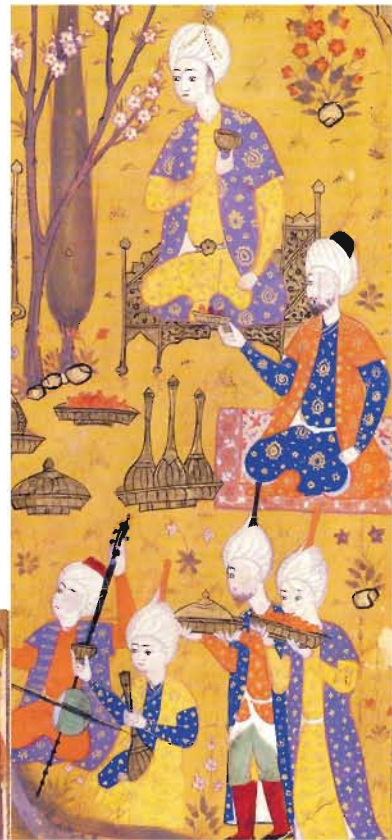
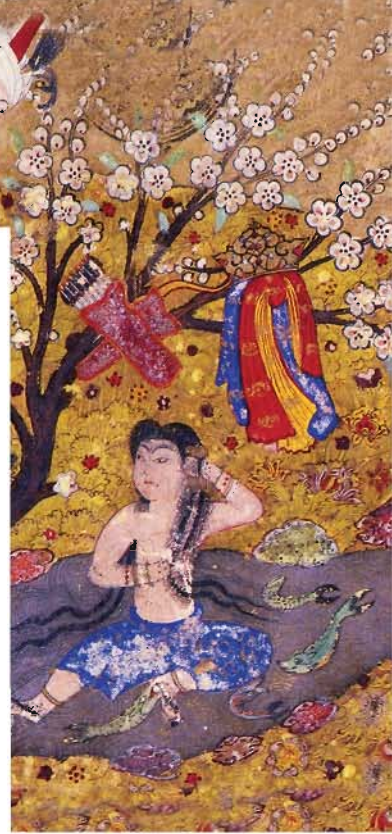
Düzəltmək istəsə bir işi fələk,
Əvvəlcə min oyun çıxartsın gərək.
Xəznə vermiş olsa bir əkinçiye,
Gərək o əkinçi əvvəl inciye.
Həyatın yolunda olmasa tikən,
Olarmı güllərin qədrini bilən?
Bir neçə gün hicran dağıyla tək qal,
Ayrılıqdan sonra xoş olur vüsal.
Ayrılnca Şirin orda Xosrovdan,

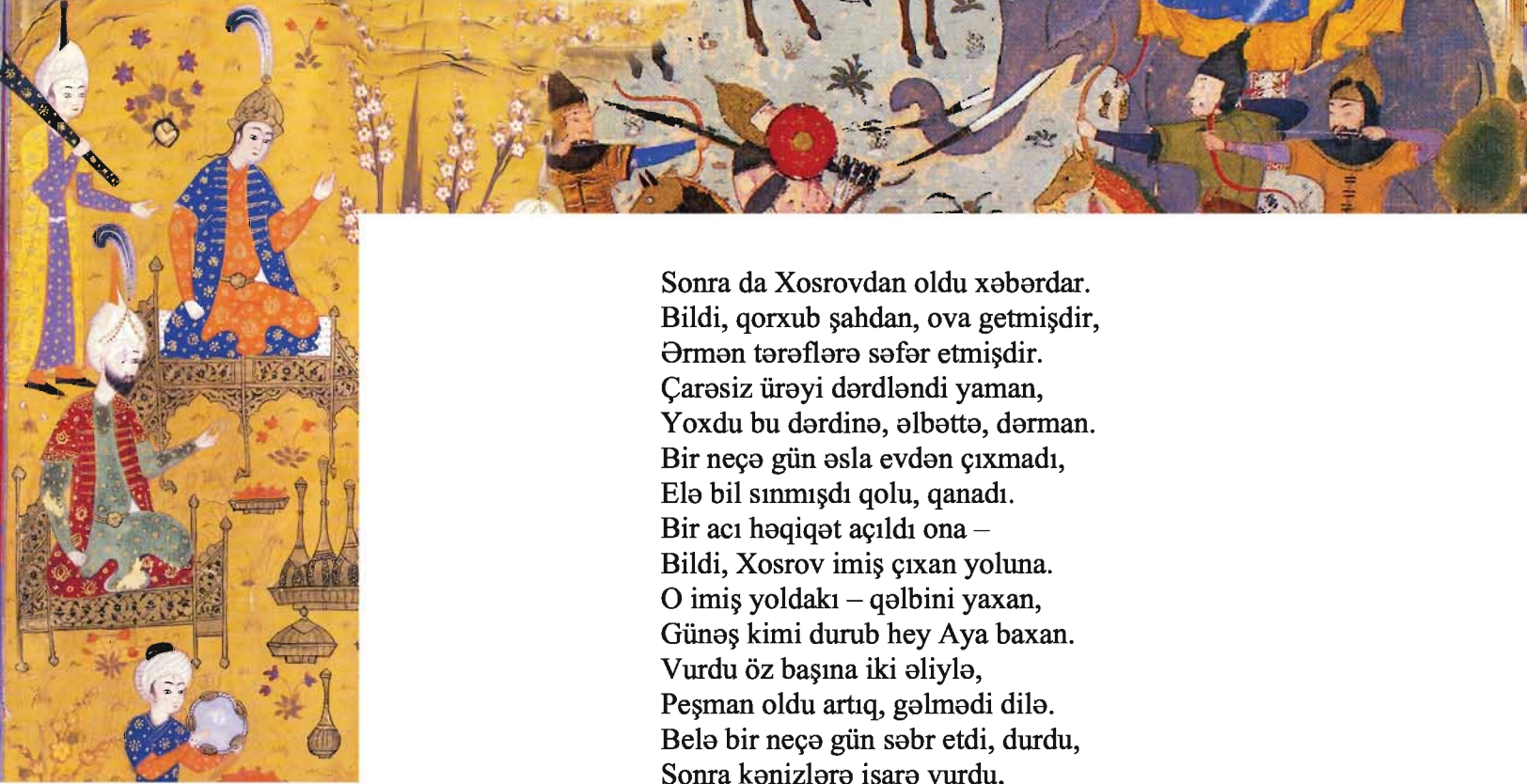

Yaxınlıqdan ona üz verdi hicran.
Hər gün soraqlayıb Xosrov Pərvizi,
Mədain qəsrinə sürdü Şəbdizi.
Tərk edib gəlinlik adətlərini,
Gəlintək gəzirdi sanki ərini.
Verdi kənizlərə özünü nişan,
Bəxş eylədi bağa bir səvi-rəvan.
Şirinin üzünü görən kənizlər
Dodaq dişlədilər həsədlə yeksər.
Gəlmiş kimi hamı şah hüzuruna,
Hörmət eylədilər Xosrovtək ona.
Dedilər: "Xosrovun düzdür imanı,
Tapmışdır belə bir könülyaxanı.
Bir işıq gətirdi sübhə bərabər,
Onun atəşilə yandı ürəklər".
Hal-əhval tutdular sonra qonaqdan,
Dedilər ki: "Göstər, bizə ver nişan:
Kimsən, haralısan, de adın nədir?
Sən hansı yuvanın quşusan, de bir?"
Pəri üzlü Şirin utandı bir az,
Belə yerdə, əlbət, yalansız olmaz.
Dedi: "Macəramı desəm, çox çəkər,
Qoy qalsın ta Xosrov gələnə qədər.
Qayıdıb gəlincə Xosrov səfərdən,
Agah edər özü sizi xəbərdən.
Yaxşı baxın ancaq bu qara ata,
Dəyər bir xəzinə cavahirata".
Elə ki sözünü dedi o gövhər,
Yüz nazla oturdu onu kənizlər.
Ay üstünə güləb səpdi hər kəniş,
Şahlıq axuruna bağlandı Şəbdiz.
İpək paltarına inci düzərək,
Verdilər Şirinə başqa bir bəzək.
Açdı vüsal gülü vədə bağında,
Şirin şirin yatdı öz yatağında.
O qəsrde olan bir çox rəqiblər,
Sandılar kənişdir bu dilişəkər.
Bütün kənişlərlə o nazlı nigar
Kənişlər sayağı edirdi rəftar.

XOSROVUN ATASINDAN QAÇMASINDAN ŞİRİNİN XƏBƏR TUTMASI

Mədaində Şirin gözləyir vüsal,
Şirin dodağından axıdırdı bal.
Bir ay səbr elədi, çəkdi intizar,

Sonra da Xosrovdan oldu xəbərdir.
Bildi, qorxub şahdan, ova getmişdir,
Ərmən tərəflərə səfər etmişdir.
Çarəsiz ürəyi dərdləndi yaman,
Yoxdu bu dərdinə, əlbəttə, dərman.
Bir neçə gün əsla evdən çıxmadı,
Elə bil sınımışdı qolu, qanadı.
Bir acı həqiqət açıldı ona –
Bildi, Xosrov imiş çıxan yoluna.
O imiş yoldakı – qəlbini yaxan,
Günəş kimi durub hey Aya baxan.
Vurdu öz başına iki əliylə,
Peşman oldu artıq, gəlmədi dilə.
Belə bir neçə gün səbr etdi, durdu,
Sonra kənizlərə işarə vurdu,
Dedi: “Dağ ətəyi səfalı, təmiz,
Bir yerdə tikdirin mənə qəsr siz.
Gül içrə böyümüş bir dağlıyam mən,
Al gülüm saralmış belə istidən”.
Mehriban bir gözəl dedi gülərək:
“Ey gözəllər şamı, ərimə şamtək,
Başcımız səninçün sərin havalı,
Yer düzəldin, deyib, gözəl, səfalı.
Əmr etsən, deyərik usta sənətkar
Dağlıqda səninçün bir qəsr hazırlar”.
Dedi: “Şahlar şahı buyuran sayaq
Bir qəsr tikdirin, tez olsun ancaq”.
Həsəd çəkən qızlar görüb bu işi,
Bənnaya xəlvətdə dedilər: “Kişi,
Var burda bir afət, gözəl, füsunkar,
Babil dağlarından gəlib son vaxtlar.
Yerə bir “qalx” desə, qum olub axar,
Sonra da toz olub göylərə qalxar.
Göyə bir əmr etsə: “Hərlənmə, dayan!”
Qiyamətə kimi tərپənməz, inan.
Bir saray istəmiş bizdən o afət,
Yox onda biz qədər istiyə taqət.
Eylə yer ki insan az getsin ora,
Mələk də gəlməsin rast insanlara.
Bu caduya “yaxşı bir yer” seç, bəyən,
Havası pis olsun, yolu nal tökən.
Orda bir qəsr tik biz deyən kimi,
Bizdən haqq tələb et, al zəri, simi”.
Bu sözləri deyib aşıb-daşdılar,
Ona pul, xəz, ipək, daş-qaş saçdılar.
Bənnaxəzinəni gördü, sevindi,
Dedi: “Başa yetər arzunuz indi”.”

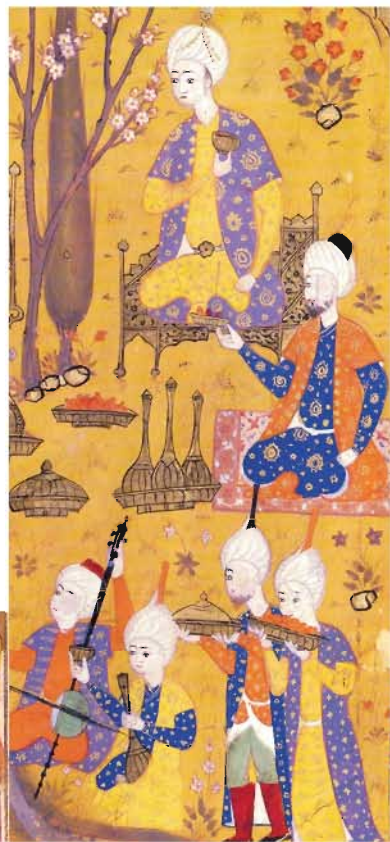

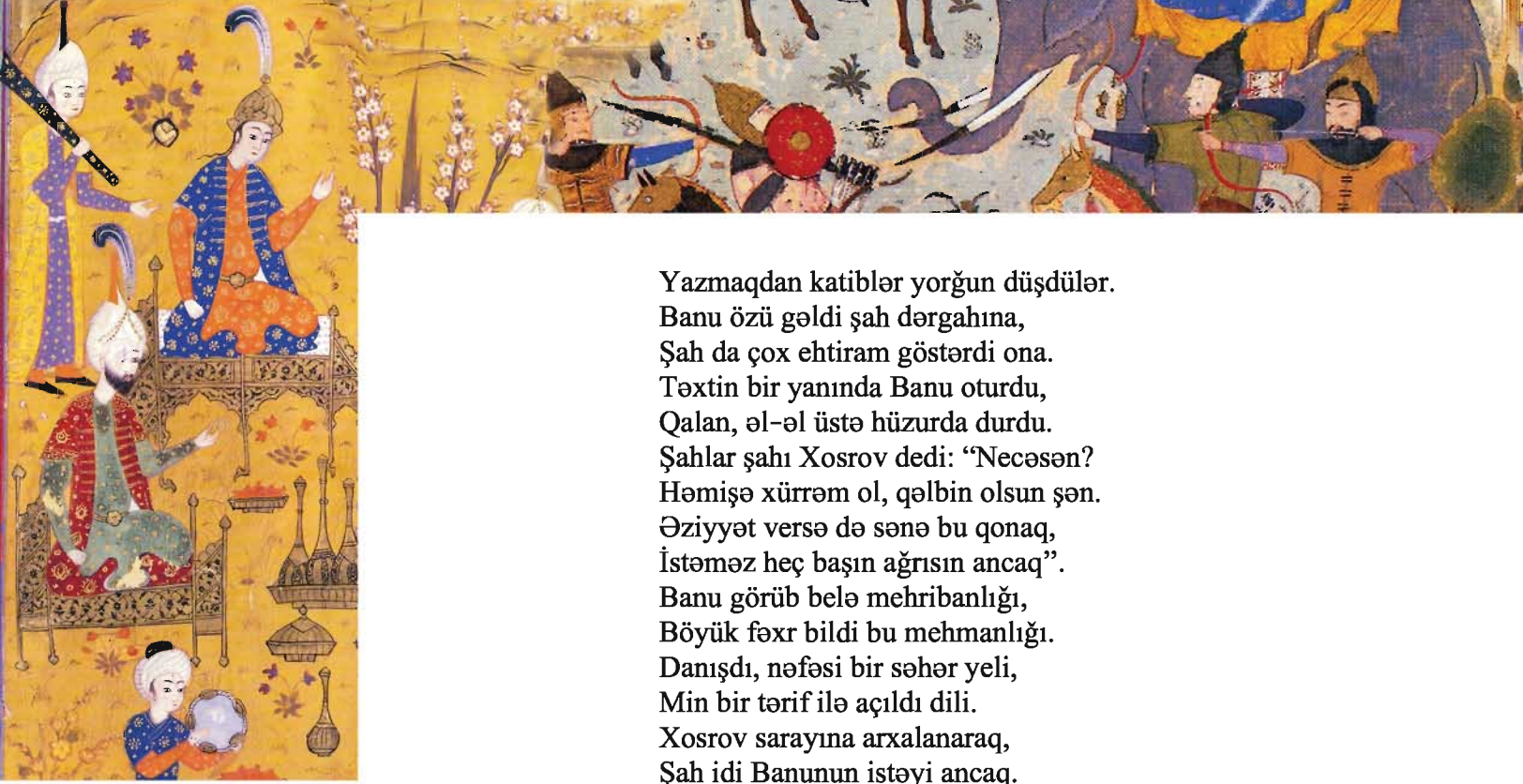
Hər yanda dağlıqda insandan kənar
Bir yer axtarırdı usta sənətkar.
Bir yer tapdı, isti, həm ürəksıxan,
Orda qocalardı beş gündə cavan.
Kirmanşahdan kənar on ağac qədər,
Nə Kirmanşah, uzaq, ən ucqar bir yer!
Orda bir tikinti başladı bənna,
Cəhənnəmdə etdi bu qəsri bina.
Kim ora bir gəlsə, anlayırdı tez:
Cəhənnəmlə huri sazişə gəlməz.
Qara örtük saldı gecə oraya,
Şirin köçüb getdi yeni saraya.
Şəhvətin məkrini görməmiş cavan
Bir neçə qız ilə olub mehriban,
Gəldilər bir yerə, – zindan kimi dar,
Gövhər kimi daşda tutdular qərar.
Xosrovun qəmini yoldaş edərək,
Hər iki aləmə qapandı ürək.

XOSROVUN ƏRMƏNƏ ÇATMASI

Xosrov görəndə ki, dalda qaldı su,
Ağlar gözlərinin qaçdı yuxusu.
Nə qədər o yerdən uzaq olurdu,
Qəlbinə məyusluq, kədər dolurdu.
Təsəlli verirdi özünə bəzən,
Deyirdi: “Qalxmayıb Günəş üfəqdən,
Bəlkə, burdan getsəm düz gündoğana,
Çataram günəşə, yetərəm ona”.
O güldodaq gəlib çatcaq o yerə,
Nəsim xəbər verdi sərhədcilərə.
Məmurular qabağa yüyürüşdülər,
Yoluna döşəndi xalı, ipək, zər.
Orda gördü rəna, şux pərilər var,
Onu görmək üçün çox can atırlar.
Gözəlləri görmək ona xoş gəldi,
Bir neçə gün qalib orda dincəldi.
Ordan birbaş gedib çıxdı Muğana,
Muğandan da keçdi düz Baxərzana.
Məhin Banu bundan tutunca xəbər,
Əmr etdi pişvaza tədbir görsünlər.
Azuqə topladı, qoşun düzəltdi,
Şahı pişvaz üçün hərəkət etdi.
Ədəb gözləyərək, şahı yaraşan
Hədiyyə göndərdi ona saraydan.
O qədərdi qulam, ipək və gövhər,

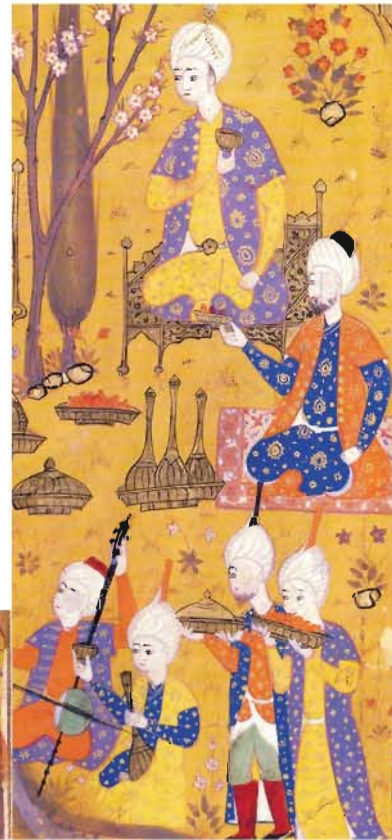
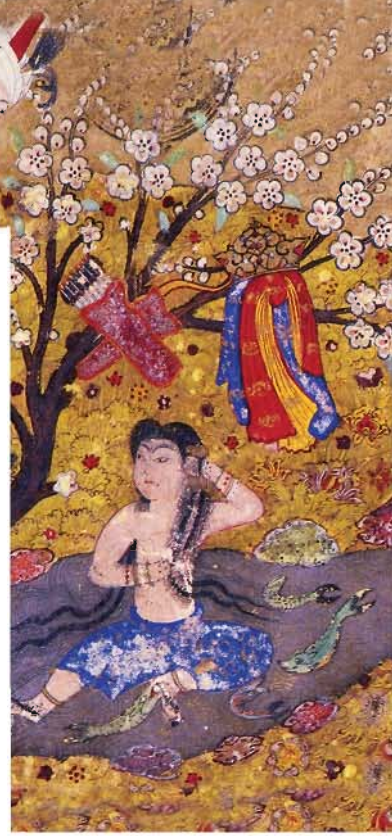
Yazmaqdan katiblər yorğun düşdülər.
Banu özü gəldi şah dərğahına,
Şah da çox ehtiram göstərdi ona.
Təxtin bir yanında Banu oturdu,
Qalan, əl-əl üstə hüzurda durdu.
Şahlar şahı Xosrov dedi: “Necəsən?
Həmişə xürrəm ol, qəlbin olsun şən.
Əziyyəət versə də sənə bu qonaq,
İstəmərə heç başın ağrısın ancaq”.
Banu görüb belə mehribanlığı,
Böyük fəxr bildi bu mehmanlığı.
Danışdı, nəfəsi bir səhər yeli,
Min bir tərif ilə açıldı dili.
Xosrov sarayına arxalanaraq,
Şah idi Banunun istəyi ancaq.
Xosrova hörmətlə bir həftə tamam
Töhfələr göndərdi hey səhər, axşam.
Bir həftədən sonra, gözəl bir gündə,
Bir gün ki görməmiş günəş ömründə,
Şah sultanlar kimi taxta əyləşdi,
Tale ona quldu, sevinc bir əşdi.
Yenicə tərləmiş qara bığları,
Gözəllər qəlbini etmişdi yarı.
Yəğma qulamı olmuşdu munis,
Gözəl sərvistana dönmüşdü məclis.
Sözlər qaynaşırdı, qızğındı nəfəs,
“Sənin qulamınam” deyirdi hər kəs.
Əngəl törətmirdi işrətə dövrən,
Dostlar dilbiləndi, könül anlayan.
Banu öpüb yeri qalxdı ayağa,
Xosrovla başladı o danışmağa.
Dedi: “Gəl, bizimlə Bərdəyə gedək,
Qışı qalaq orda, gəzək, kef edək.
Bizim bu Bərdənin yeri arandır,
Suyu çox, otu çox, bir gülüstandır”.
Xosrov qəbul etdi, dedi ki: “Sən get,
Ardınca durmayıb gələrəm, əlbət”.
Sübh açıldı, Xosrov qalxdı ayağa,
Oradan yollandı birbaş Ağ bağa⁵⁰.
Hər yan abadlıqdı, hər yan günəşdi,
Şahın taxtı tacı burda yerləşdi.
Çadırlar quruldu hər tərəfdə tez,
Burda bir yer tutdu özünə hər kəs.
Banu əzizlədi o cahangiri,
Qulluğa söz yoxdu, rahatdı yeri.
Şahın günü kefdə-damaqda keçdi,
Şirinin qəmiylə acı mey içdi.

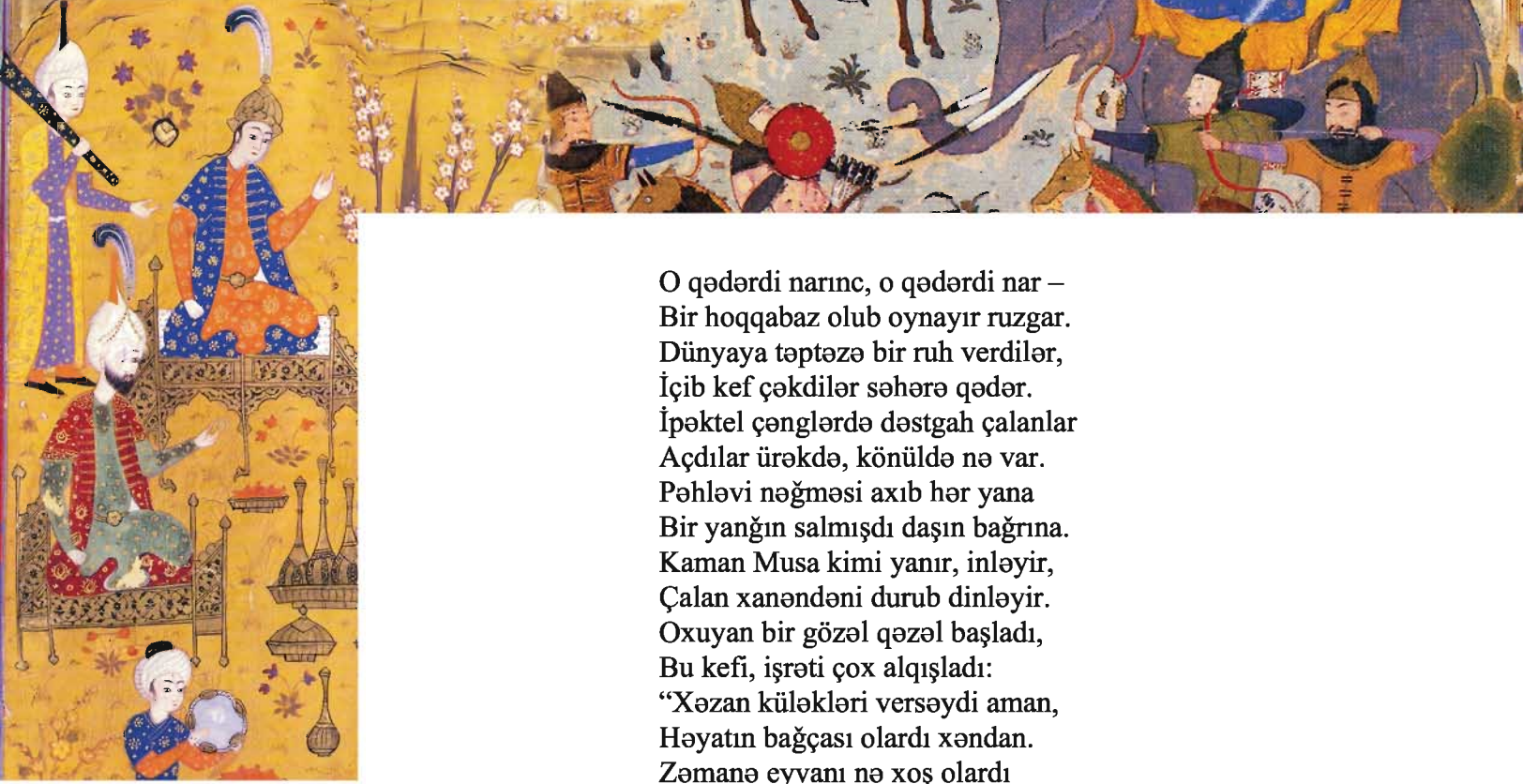

XOSROVUN KEYF MƏCLİSİ VƏ ŞAPURUN GƏLMƏSİ

Bir gecə, novruzdan daha şən gecə,
Bayram gündüzütək xoş, rövşən gecə,
Şahın çadırında saray nəğməsi,
İncə sözlülərin mehriban səsi...
Nədimlər hikmətdən açmışdı söhbət,
Bir yanda məzhəkə, bir yanda ülfət.
Kəyan çadırının dörd yanı bu gün
Alan keçəsiylə əlvandı bütün.
Qapıda sıyrılmış polad qılınclar
Yadların başını dibdən qoparar.
Çadırlarda yanan udun, ənbərin
Qoxusu çökmüşdü hər yana dərin.
Şərablar edirdi içəni xumar,
Ortada od dolu qızıl manqallar.
Ərmən kömüründən alınan atəş
Bir kefli zəncidir, sevincli həbəş.
Göbək müşkü kimi neçə rəng alır,
Əvvəl al rəng olur, sonra qaralır.
Neçin ud qoxulu bu qara kömür
Qara rəngdən sonra al rəngə dönür?
Qara, rəng götürməz deyirlər, ancaq
Od necə qızartdı qaranı, bir bax!..
Bu hiyləni ona öyrətdi zaman:
O silir qaranı saçlarımızdan.
Barmaqlar kəndlitək o bağa girdi,
Bənövşəni biçib, lalə bitirdi.
O, dağ qarğasıək geyinmiş qara,
Boyanıb dimdiyi qızıl qanlara.
Odur yaralanmış qanlı qaraquş
Qara ilan kimi muncuğa uymuş.
Kömür – hindistanlı bir atəşpərəst,
O da Zərdüşt kimi oxuyur “Avəst⁵¹”.
Bir həbəş mirzəsi getmiş Bulqara,
Qırmızı qələmlə yazırdı qara.
Qışı bir reyhana döndərən odur,
Qışın da reyhanı istidir, oddur.
Sürəhilər banlar xoruz kimidir,
Lazım gələn zaman onlar səs verir.
Xoruzun başında görüb odlu tac,
Bəzən kəklik yanır, bəzən də turac.
Kabab və əyirdək axırdı çaytək,
Bəzən kəklik gəlir, bəzən də ördək.
Alma, narınc vermiş dodaq-dodağa,
Al şərab tökülmüş qızıl bardağa.

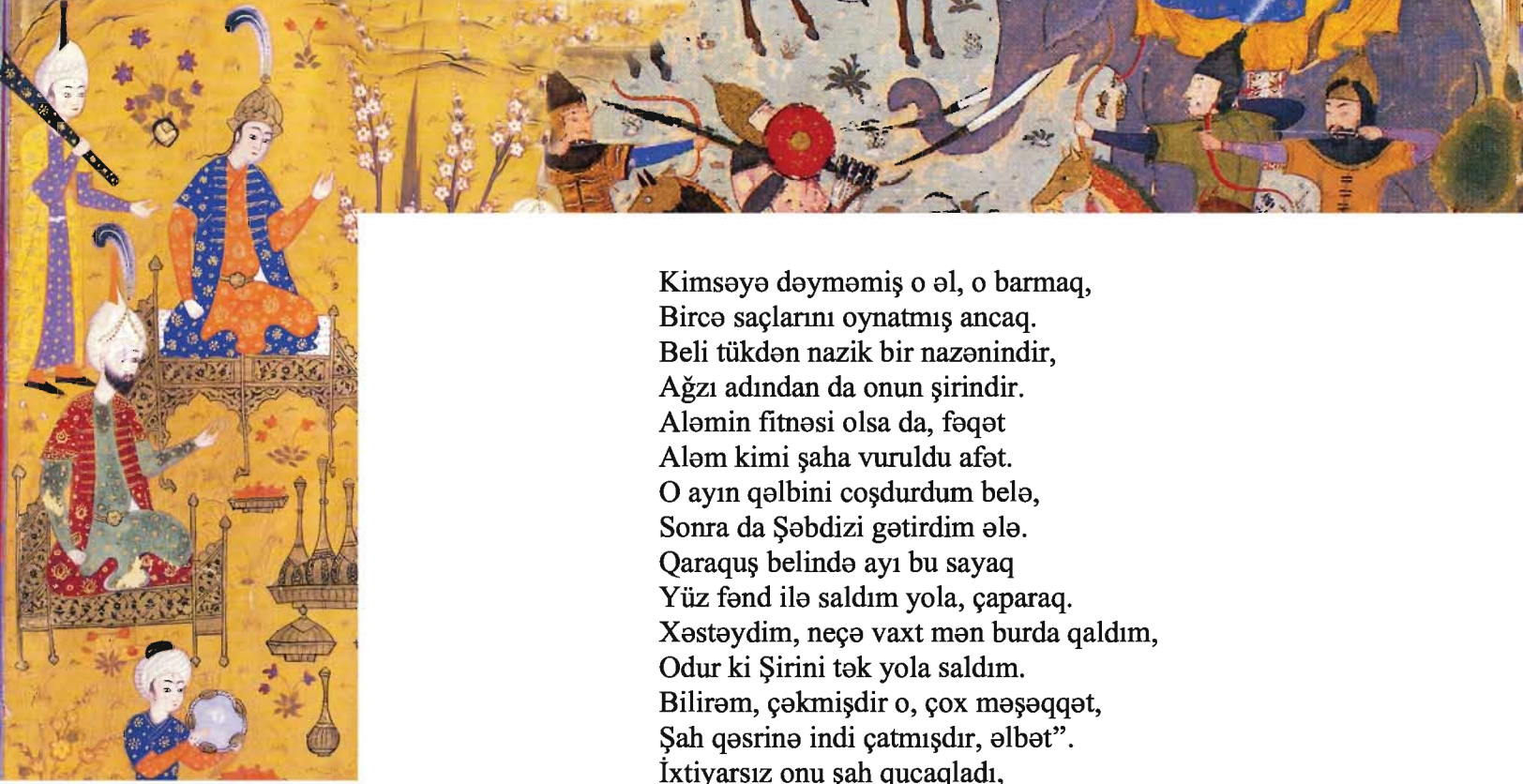
O qədərdir narınc, o qədərdir nar –
Bir hoqqabaz olub oynayır ruzgar.
Dünyaya təptəzə bir ruh verdilər,
İçib kef çəkdilər səhərə qədr.
İpəktel çənglərdə dəstgah çalanlar
Açdılar ürəkdə, könüldə nə var.
Pəhləvi nəğməsi axıb hər yana
Bir yanğın salmışdı daşın bağına.
Kaman Musa kimi yanır, inləyir,
Çalan xanəndəni durub dinləyir.
Oxuyan bir gözəl qəzəl başladı,
Bu kefi, işrəti çox alqışladı:
“Xəzan küləkləri versəydi aman,
Həyatın bağçası olardı xəndan.
Zəmanə eyvanı nə xoş olardı
Əbədi olsaydı bu dünya, barı!
Dövrana göz qoyub diqqətlə baxsan,
Yerin qızan zaman “qalx” deyir zaman.
Bu qəsrin əsası boşdursa belə,
Şərab iç, tezliklə onu ver yelə.
Dünəndən, sabahdan kim verər xəbər?
Sabah hələ yoxdur, keçib dünənlər.
Əldə nəqdi ancaq bir günümüz var,
Ona da şamadək yoxdur etibar.
Gəl, ağız dolusu deyək, gülüşək,
Mey içək, qoy dünya bəzənsin göyçək.
Bir gecə yuxusuz qalsaq, nə olar?
Torpağın altında çox yuxumuz var”.
Şah sərxoş, saqinin əlində bir cam,
Çəng səsi tutmuşdu hər yanı tamam.
Xosrovun sərvətək gözəllərindən
Biri gəldi ora, sevincək və şən.
Dedi: “Şapur gəlib, rüsxət istəyir,
Gəlsin, ya gəlməsin, şahım nə deyir?”
Xosrov sevincindən sıçrayacaqdı,
Tərpenmədi, əqlin sözüne baxdı.
“Şapuru hüzura buraxın” dedi,
Qəlbi həyəcanla yaman titrədi.
Tələşli ürəyi ümid, qorxudan
Şübhə qılıncıyla bölündü bu an.
Göz yolda qalanda bölünər ürək,
Ağır bir bələdir ayrılıq çəkmək.
İşgəncəsiz olmaz heç qəm, doğrudur,
Gözü yolda qalmaq lap yaman olur.
Yollarda qalmasın heç kəsin gözü,
Həsrət ömrü qırır, saraldır üzü.
O Maniyə bənzər nəqqaş gələrək,

Naxış saldı yerə – öpüşdən bəzək.
Yeri öpdü, yenə qaldı yerində,
Bu qul kimi durdu şah qənsərində.
Oturtdu onu şah, etdi mərhəmət,
Məclisi yadlardan eylədi xəlvət.
Ondan xəbər aldı sərgüzəştini,
Bu yerin, dağ-daşın vəziyyətini.
Şaha dua etdi o müdrik kişi,
Dedi: “Rəvac olsun şahımın işi!
Qoşunu düşməyə qələbə çalsın,
Bu dövlət papağı başında qalsın.
Olsun səadətlə yoldaş istəyi,
Hər gün başa çatsın bir xoş diləyi.
İşin təfsilatın, desəm, çox çəkər,
Başıma gəlmişdir nə macəralər.
Ancaq şah ki deyir, danışım gərək,
Borcumdur şahıma itaət etmək!”
Əvvəldən axıra nə bilirdisə,
Söylədi Xosrova o, hissə-hissə.
Qızların gözündən gizləndiyindən,
Dağda bulaq kimi səsləndiyindən,
Səhərlər çeşməyə necə gedərdi,
Ayı Müqənnətək necə göstərdi,
Necə şəkli asıb elədi əfsun,
Bir fitnəni etdi şahına məftun.
Onu hindulartək çıxartdı yoldan,
Etdi şah qəsrinə birbaşa rəvan.
Elə ki söz təzə bahara gəldi,
Xosrovdan bir nalə göyə yüksəldi.
Şah yalvarıb dedi: “Şirini mənə
Necə ram eylədin, danış, de yenə”.
Mühəndis söylədi: “Oldum huşiyar,
Burda şah bəxtinin köməyi də var.
Kaməngər xanəyə girəndə özüm
Ox qayıran kimi itiydi gözüm.
O gümüş bədənli, daş ürəklini
Aldım ələ, mənə açdı dilini.
Nə gördüm, zəkası, xoş surətiylə
Bir Məsih bağlamış o hər bir telə.
Üzü təzə açmış gül kimi tərdi,
Bədəni bir badam, cüt ləpələrdi.
Bir incə bel gördüm, dərdlər məlhəmi,
Bir tüklə bağlamış iki aləmi.
Qarışqa gözündə bir Xuzistanı
Xatırladır nazik, kiçik dəhanı.
Dodağı dəyməmiş heç bir mövcuda,
Bir aynanı öpmüş, sərxoşkən o da.

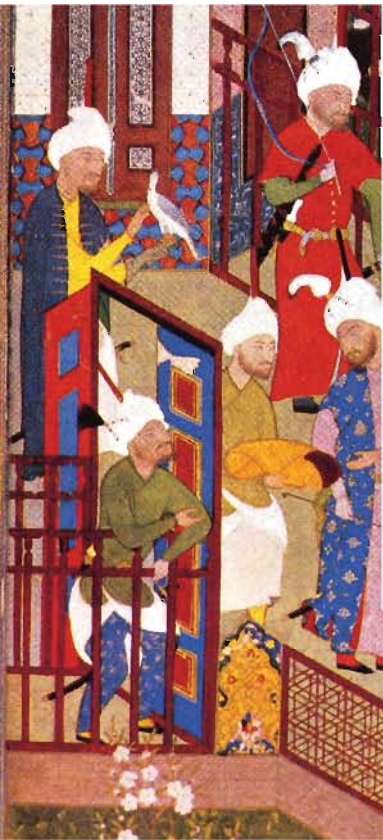
Kimsəyə dəyməmiş o əl, o barmaq,
 Bircə saçlarını oynatmış ancaq.
 Beli tükdən nazik bir nazəndir,
 Ağzı adından da onun şirindir.
 Aləmin fitnəsi olsa da, fəqət
 Aləm kimi şaha vuruldu afət.
 O ayın qəlbini coşdurdum belə,
 Sonra da Şəbdizi gətirdim ələ.
 Qaraquş belində ayı bu sayaq
 Yüz fənd ilə saldım yola, çaparaq.
 Xəstəydim, neçə vaxt mən burda qaldım,
 Odur ki Şirini tək yola saldım.
 Bilirəm, çəkmişdir o, çox məşəqqət,
 Şah qəsrinə indi çatmışdır, əlbət”.
 İxtiyarsız onu şah qucaqladı,
 Gövhərə qərq etdi, əziz saxladı.
 Çox təşəkkür etdi, afərin dedi:
 “Aydın oldu mənə hünərin”, dedi.
 Çəsmə əhvalatı, o ay, o həsrət
 Şapurun sözünə verirdi qüvvət.
 Şah da gördüyünü danışdı bir-bir,
 Ayüzlüyə necə oldu bir əsir.
 Yəqin etdilər ki, o sevimli quş
 Burdan düz Mədain şəhrinə uçmuş.
 Qət etdilər: Şapur durmasın yenə
 Düşsün pərvanətək nurun izinə.
 Zümrüdü qaytarsın doğma məkana,
 Reyhanı qaytarsın yenə bostana.

222

XOSROVUN ŞİRİN ƏHVALATINI MƏHİN BANUYA XƏBƏR VERMƏSİ

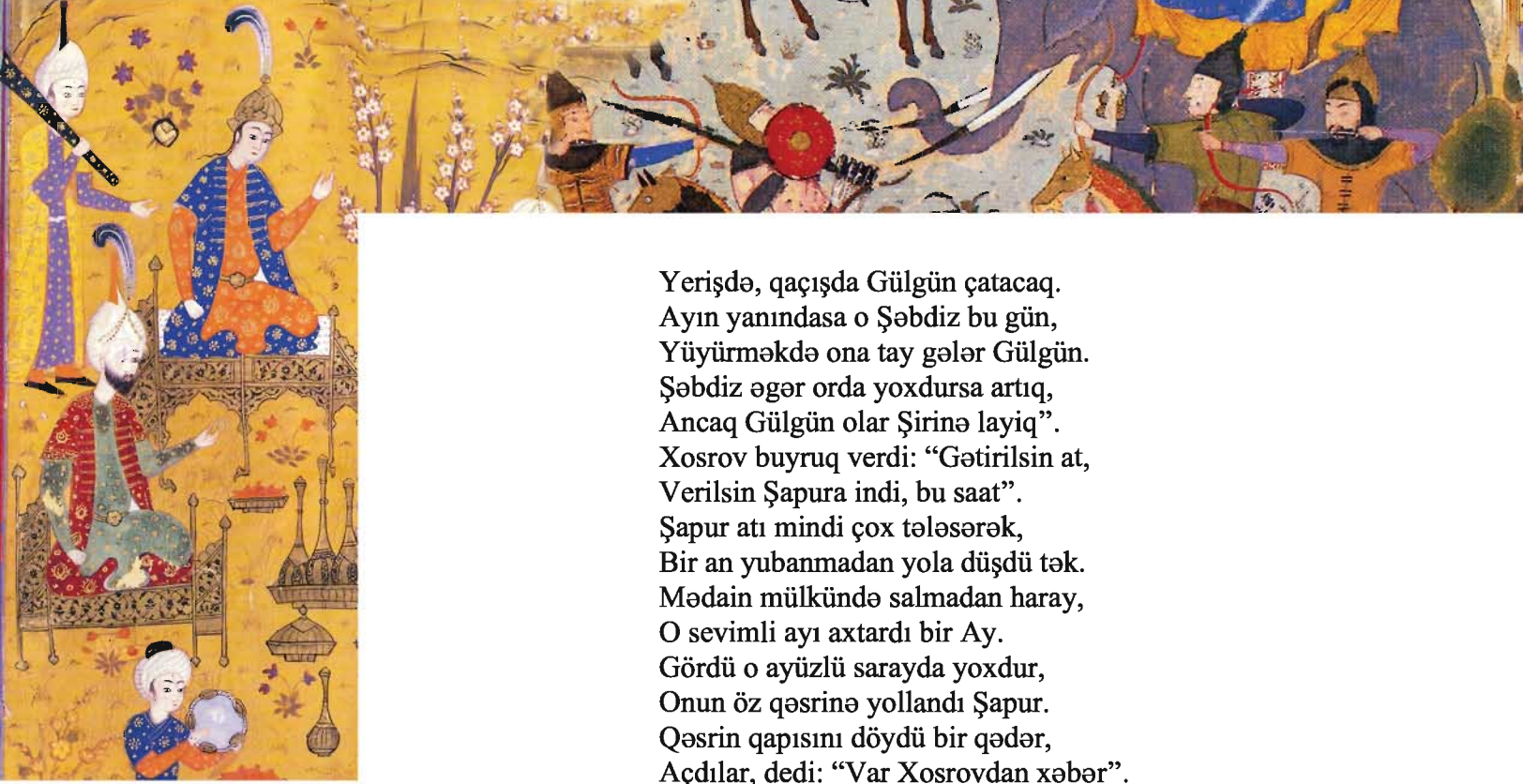
Həyat aləmidir hər şeydən üstün,
 Cavanlıq günüdür ən qiymətli gün.
 Həyatdan yaxşı şey dünyada nədir?
 Gənclikdən gözəl şey bir əfsanədir.
 Dünya böyüyüdü dünyada Xosrov,
 Könlü şən, qəlbi şən bir gənc idi o.
 Nəgməsiz bir udum badə içməzdi,
 Çalğısız, rəqssiz günü keçməzdi.
 Nə qədər az versə bir oxuyana,
 Xəzinə verərdi hər bir dastana.
 Bir gün Xosrov əldə badə içirkən
 Məhin Banu gəldi məclisə birdən.
 Şah ona xüsusi hörmət göstərdi,
 Hər zamandan artıq izzət göstərdi.

Yemək vaxtı Xosrov möbidə dedi⁵²,
“Bacubərsəm” rəsmi icra eylədi.
Hər yeməyə Xosrov uzatsaydı əl,
“Bacubərsəm”ə o edirdi əməl.
“Bacubərsəm” rəsmi mütləq gərəkdir,
Bu, möbid xörəyi dadmaq deməkdir.
Möbiddən icazə olarsa əgər,
Hökmdar xörəyi arxayın yeyər.
Banunun yanında böyük məmurlar
Oturub içməyə verdilər qərar.
Xosrov Banu ilə mey içə-içə
Çox söhbət eylədi burda gizlicə.
Acı meydən sərxoş olduğu zaman
Söz saldı Şirindən, o məhliqadan.
Onun qaçmasından danışdı nadinc,
Dilində təəssüf, qəlbində sevinc.
Dedi: “Qardaşımız qızı, deyirlər,
Bir uca sərvdir, bir nazlı dilbər.
Eşitdim ki, atı yeltək qaçırmiş,
Ənqa quşu kimi onu qaçırmiş.
Bir qasid gəlmişdir bizim ölkədən,
Ondan xeyir xəbər eşitmişəm mən.
Burda qalsam əgər bir-iki həftə,
Bilərəm gizlənilib hansı tərəfdə.
Adam göndərərəm çağırсын geri
Yuvasından qaçmış o şux dilbəri”.
Bu sözü eşitdi Banu, qəflətən
Huşu getdi başdan sevindiyyindən.
Torpaq kimi düşdü, şaha yalvardı,
Qəlbədən gələn həzin naləsi vardı:
“Hardadır? Yuxuma girseydi o dürr,
Görsəm ki, dəryanın içində üzür,
Gözümle çıxarıb onu dənizdən,
Cantək sevib, ona can verərəm mən”.
Şah taxtını öpüb təşəkkür etdi:
“Ay və Zöhrə öpsün bu taxtı, – dedi. –
Yerlər, göylər olsun pərəstişkarın,
Şərqi, qərbi tutsun sənin qulların!
Dedim bu yerlərə ayaq bassa şah,
İqbalın da üzü gülər o sabah.
Birləşib iqbalın bizimlə, əlbət,
Bir çox belə ovlar edəcək övdət.
Şah qasid göndərsə Şirinçün əgər,
O qasiddən gərəkmən tutam xəbər.
Gülgünü verərəm ona gedirkən,
Şəbdizlə bir döldür dediyim köhlən.
Büdürək olsa da, Şəbdizə ancaq

Yerişdə, qaçışda Gülgün çatacaq.
Ayın yanındasa o Şəbdiz bu gün,
Yüyürməkdə ona tay gələr Gülgün.
Şəbdiz əgər orda yoxdursa artıq,
Ancaq Gülgün olar Şirinə layiq”.
Xosrov buyruq verdi: “Gətirilsin at,
Verilsin Şapura indi, bu saat”.
Şapur atı mindi çox tələsərək,
Bir an yubanmadan yola düşdü tək.
Mədain mülkündə salmadan haray,
O sevimli ayı axtardı bir Ay.
Gördü o ayüzlü sarayda yoxdur,
Onun öz qəsrinə yollandı Şapur.
Qəsrin qapısını döydü bir qədər,
Açdılar, dedi: “Var Xosrovdan xəbər”.
Şapura göstərib layiqli rəftar,
Şirinin yanına yola saldılar.
Şapur təzə qəsrə girərkən ancaq,
Qəmli bir yer gördü, dünyadan uzaq.
Bir daş yumurtaya girmişdi gövhər,
Cəhənnəmdə idi o mələkpeykər.
Şapur lələ döndü gövhəri görçək,
Üz sürtdü torpağa təzim edərək.
Onun ay üzünə təriflər dedi:
“Yolu necə gəldin, ay dilbər? – dedi. –
Söylə, necə oldun zülmədən azad?
Bu könlüm olmurdu heç qayğıdan şad.
Ümidim var, bu, son çətinlik olsun,
Bundan sonra qəlbin şadlıqla dolsun.
Bu nə yerdir, qəlbə gətirir xiffət,
Kim sənə bu yeri gördü məsləhət?
Bu zülmətdə sönər məhəbbət nuri,
Belə cəhənnəmdə qalarmı huri?
Bir üzrü var, o da nöqsandır, nöqsan,
Guya, daşda olur ləl hər bir zaman”.
O Çin nəqqaşını Şirin görərkən
Şirin arzusuna yetişdi birdən.
Utanıb əliylə tutdu üzünü,
Təşəkkür eləyib dedi sözünü:
“Yediyim qəmləri sənə söyləsəm,
O acı dəmləri sənə söyləsəm...
Yox, yox, nə dil deyər, nə söz anladar...
Gəlməsin bir daha geriyə onlar.
Sən necə demişdin: gəldim saraya,
Orda beş-üç mələk düşdü araya.
Nəçə kəviz vardı orda fitnəkar,
Hərə öz kefində, gəl, ləzzət apar!

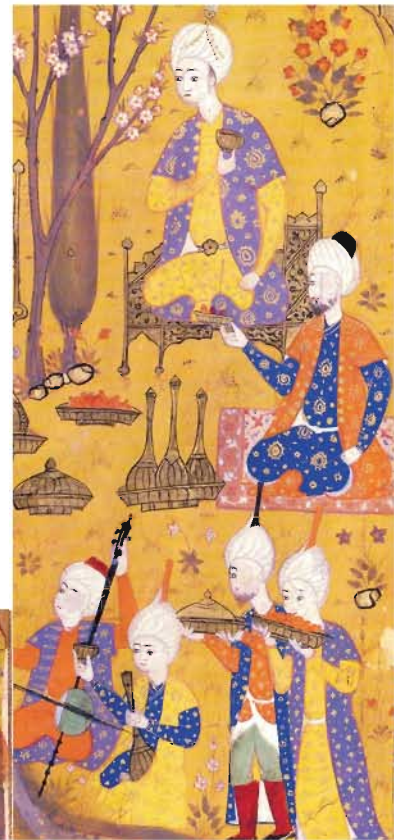

Açıb Zöhrə kimi əl-qol hər biri,
Mizana qoyurdu orda dəyəri⁵³.
Təmiz gəlin idim, mən ayrılaraq
Bir ovuc cələbdən yaşadım uzaq.
Onlardan ayrılıb yaşamaqçün tək,
Dedim: mənə bir qəsr tikilsin gərək.
Həsretdən qəlbimi döndərüb qana,
Mənə tikdirdilər belə bir bina.
Səbrimin şəhridir bu qara daşlar,
Səbrtək bu daşda bir acılıq var.
Bu cansıxan yeri onlar bəyəndi,
Neyləyim, qatlaşdım, səbrim tükəndi”.
Şirine söylədi Şapur: “Dur, gedək!
Pərvizin ömrinə itaət edək”.
Şirini Gülgünə mindirdi nəqqaş,
Arzu gülsarına apardı birbaş.
Çatınca Gülgünə Şirinin əli,
Ülkərdən və aydan düşdü irəli.
Bir dövlət quşuydu deyəsən o at,
Sanki uçururdu onu dörd qanad.
Bir yanda qalmışdı Xosrov biqərar,
Sıxırdı qəlbini uzun intizar.
Düzdür ki, intizar çəkmək yamandır,
Sonu vüsəl olsa, yenə asandır.
Nə qədər xoş olur cəfa çəkərək,
İntizardan sonra arzuya yetmək!..

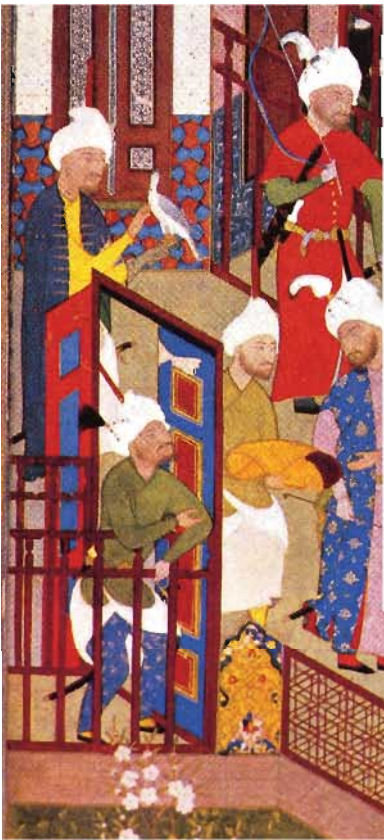
XOSROVUN ATASININ ÖLMƏSİNDƏN XƏBƏR TUTMASI

Oturmuşdu bir gün şah yarıxumar,
Gözləyirdi, bəxti haçan aylar?
Bir qasid tələsik gəlib yanaşdı,
Filə Hindistandan hekayət açdı.
Çin kasası kimi kirpiyi nəmdi,
Zənci tükü kimi qaməti xəmdi.
Çin-zənci xəfli bir məktub gətirdi:
“Çin – Zəngibar xəfli şahı itirdi.
Bu türk xasiyyətli dövran dönürkən,
Hürmüzü eylədi ikicə gözdən.
Cüt incini kəsib minadan yenə
İynəyə taxdılar bir sap yerinə.
Pərdəsiz qoydular cüt oyunçunu,
Sürmə deyil, millər incitdi onu.
Ədalət Yusiftək qaçdı divandan,
Ona çəkdi Yəqub dağını zaman⁵⁴.

Sənə verdi onun gözünü dünya,
Aldı nizəsini, verdi bir əsa.
Dünyaya göz yumdu dünya saları,
Dolandırmalısan sən o diyarı”.
Taxta yaxın olan kəslər hər biri,
Yazıb anlatmışdı gizlicə sirri:
“Amandır, tez gəl ki, götür bir tədbir,
Dünya əldən getdi, özünü yetir.
Başın gilablisa, orda yuma, gəl,
Sözü ağzında kəs, dilə uyma, gəl!..”
Xosrov zəmanədən ağır dərd aldı,
Kəməndi uzatdı, pərdəni saldı.
Gördü ki, zamanın vəfası yoxdur,
Bal ilə sirkəsi bir yerdə olur.
Bu fani torpağın yoxdur ilqarı,
Bəzən bal rast gəlir, bəzən də arı.
İşdə dönüklük var, sevgidə hicran,
Şirin ayrı olmaz əsla acıdan.
Bir bulaq qumundan asudə olmaz,
Bir kuzə daşından salamat qalmaz.
Öz qeydinə qalsan, tut qəm yolunu,
Rahat olmaq üçün – ədəm yolunu.
Əsasını cantək pak elə, bağla –
Bu torpaq zindanın ağzını bağla.
Gözlə, soyar səni bu oğru dünya,
Bel bağlama, salar səni qovğaya.
Yoxdur bu dükandan bircə sap alan,
Ardınca gəlməsin iynə, ya tikan.
Bir kudu su içsə hər gün bu ruzgar,
Axır kudu kimi onu saraldar.
Əgər çırtlamasa ağac budağı,
Heç bir bahar görməz dünyanın bağı.
Bir beli ikiqat qırmasa fələk,
Mumiya zərrəcə eyləməz kömək.
Öldürməmiş səni geydirməz kəfən,
İpəkqurdu olma, əl çək ipəkdən.
Nəyinə lazımdır gül rəngli paltar?
Bil, mürdəşir bir gün onu aparar.
Günəş və Ay kimi bir paltar geyin,
Olsun həsrə kimi yoldaşın sənin.
Qoy dünyada qalsın bu naz, bu nemət,
Bir parça çörəyə elə qənaət.
Ey dünya! Nə qədər zülm edəcəksən?
Məni qəmləndirib güləcəksən sən?
Mən qəmliyəm, görüm, sən şad olma heç!
Xərabəyəm, sən də abad olma heç!
Buğda göstərərək arpa satırsan,

Bir çürük, dəyərsiz arpadır buğdan.
Əlindən buğdatək mən qozbel oldum,
Dəymiş arpa kimi saraldım, soldum.
Bir arpa yeməmiş sənin əlindən,
Buğdatək əzilib üyülmüşəm mən.
Buğda görüldüyün artıq əbəsdir,
Dəyirman olduğum mənim də bəsdir.
Gecədən-gecəyə çox yaxşı olar,
Arpa çörəyilə mən açam iftar.
Nizami, İsatək çəkil bir yerə,
Dünyanı tərək eylə otyeyənlərə!
Bu eşşək minməklə, bu ot yeməklə,
Zənn etmə, çatarsan İsayə belə.
Diriykən eşşəktək sən çək zəhməti,
Sağkən qiymətlidir eşşəyin əti.

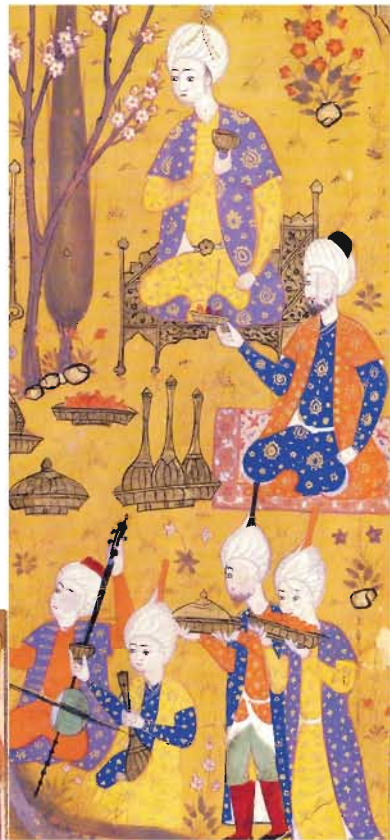

XOSROVUN MƏDAİNƏ GETMƏSİ

Elə ki Allahın əmriylə bir gün,
Hürmüzün şahlığı puç oldu bütün,
O cavan şah gəlib uğurlu vaxtda
Öz məmləkətində oturdu taxtda.
Ürəyi Şirinə bağlı olsa da,
Ölkəni tərək etmək olardı xəta.
Bir yandan ölkəyə şahlıq edirdi,
Bir yandan ürəyi yarçün gedirdi.
Dünyanı tikdirdi, abad eylədi,
Fitnədən ölkəni azad eylədi.
O qədər zəlilə oldu pasiban,
Çıxdı Nuşirəvan xalqın yadından.
Məmləkət işini qurtardı, sonra
Başladı yenə də qonaqlıqlara.
Günləri həmişə ovda keçirdi,
Ovlayır, quşlayır, şərab içirdi.
Görünce qəlbini sevgi titrədir,
Rəqiblərdən sordu: “Şirin necədir?”
Onlar xəbər verdi: “Var bir neçə gün,
Tərək etmişdir qəsri sənin gülüzlün.
Hara apardısı, Şapur apardı,
Şahdan icazəsiz nə haqqı vardı?”
Çərxin hiyləsinə şah qaldı heyran,
Anladı, acizdir nə qədər insan!..
Şəbdizdi Şirindən qalan yadigar,
Ancaq o at idi şaha qəmküsar.
Şəbdizlə vururdu gününü başa,
Gövhər ümidiylə dözüdü daşa.

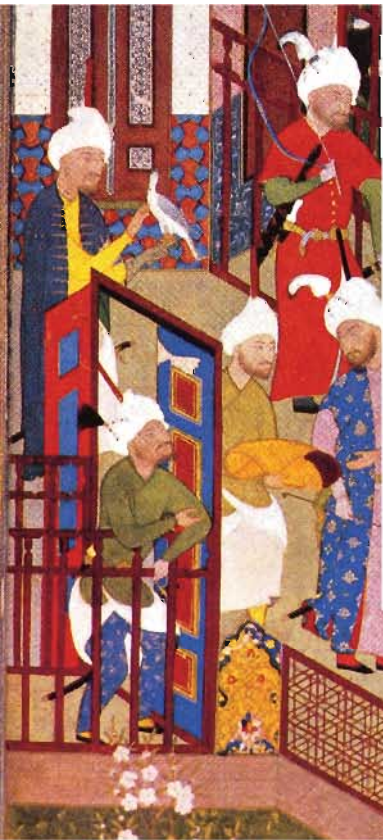
227

ŞAPURUN ŞİRİNİ YENƏ ƏRMƏNƏ GƏTİRMƏSİ

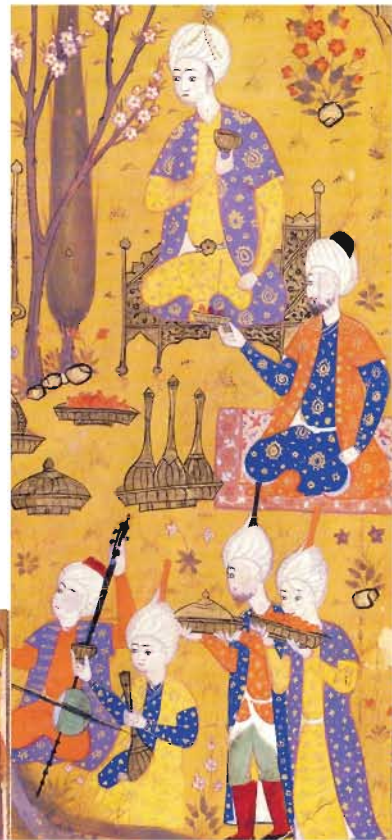
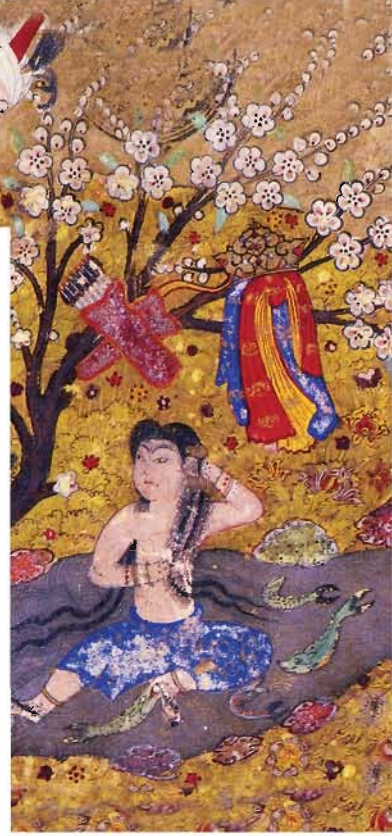
Şirini götürüb qayıtdı Şapur,
Ancaq gördü Xosrov o yerdə yoxdur.
Şirini Gülgündən düşürtdü yenə
Banunun o gözəl güllüklərinə.
Bağa bir sərv saldı, behiştə bir hur,
Göyə Günəş verdi, nəzərlərə nur.
Qohum-əqrəbalar, kənzilər, qullar
Çəkirdi Şirinə çoxdan intizar.
Şirini görəndə öpdülər yeri,
Torpaqtək ayağa düşdü hər biri.
Çox şükür etdilər, nəzir verdilər,
Atəşgaha xeyli pay göndərdilər.
Banunun halını əgər sorasan,
Evə sığmayırdı xoşbəxtliyindən.
Qocaydı, bir anda lap cavan oldu,
Yenidən dirilmiş bir insan oldu.
Şirinin başını basdı bağına,
Dünya yeni rəngdə göründü ona.
Şirinə göstərdi bir nazü-niyaz,
Onları yüz beytlə vəsf etmək olmaz.
“Dövlət xəznəsindən, şahlıq mülkündən,
Götür, payla, – dedi, – özün bilirsən”.
Utanmasın deyə artıq sormadı,
Keçmiş əhvalatı üzə vurmadı.
Bilirdi ki, bu iş əbəs deyildir,
Məftun olduğuna möhkəm dəlidir.
Xosrovdan duymuşdu bəzi şeyləri,
Gümüş bədənlidən vardı xəbəri.
Coşmuş mey küpünü örtmək istədi,
“Günəşi palçıqla suvayım”, dedi.
Oxşayıb deyirdi ona: “Qulaq as,
Dərman qəbul elə toxtayıb bir az”.
Nəvaziş göstərib öz pərisinə,
O köhnə əhdini tutmuşdu yenə.
Bəxş etdi Şirinə yetmiş gözəli
Ki, sürsün ömrünü meyli, məzəli.
Oyun sevən fələk yenə təzədən
O şux gözəllərçün yaratdı gülşən.
Şirin o qızları gördü gülərək,
Ulduzlara vurdu aydan bir bəzək.
Yenə başladılar işrətə, eyşə,
Köhnə əyləncəni etdilər peşə...

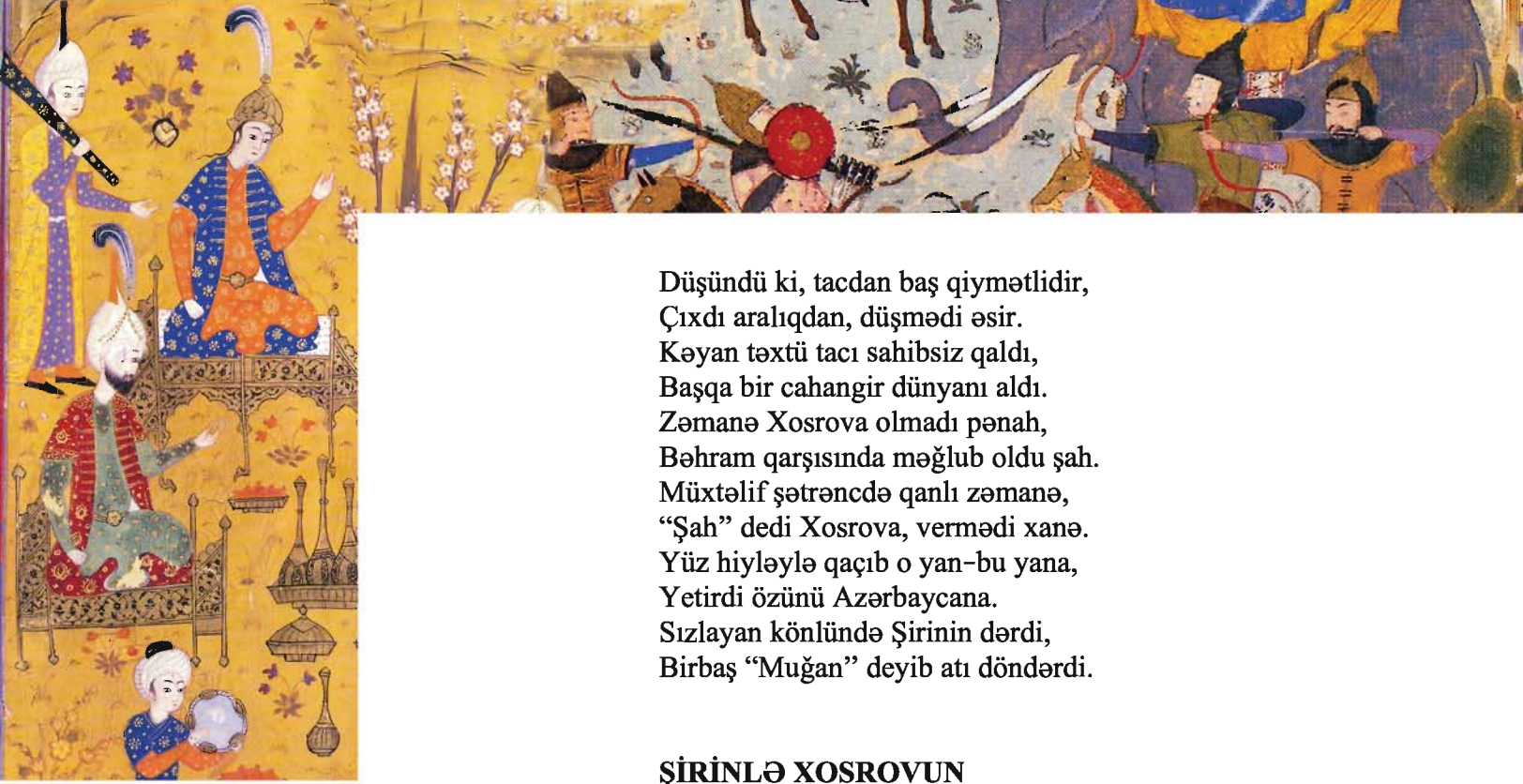

XOSROVUN BƏHRAMDAN QAÇIB ƏRMƏNƏ GETMƏSİ

Zəfərin açarı aydın, aşkardır,
Dəmir iradə bir qızıl açardır.
Xoşdur yüz qalpaqdan bir şah papağı,
Yüz iti qılıncdan fikrin bıçağı.
On adam öldürər bir qılınc əgər,
Düşüncə ordunu salar dərbədən.
İradəli Bəhram aldı bir xəbər,
Ki, olmuş Xosrova qul çox ölkələr.
Başına dolmuşdu şahlıq həvəsi,
Bu işdə yar oldu öz iradəsi.
“Hürmüzün gözünü kor edib” deyə,
Xosrova şər atıb saldı fitnəyə.
Bilmirdi Yusifi düşərsə kənar,
Yəqubun gözündən nuru aparar.
Məktublar göndərdi hər yana gizlin,
Orda gözəl nəqşi göstərdi çirkin:
“Bu uşaq şahlığı anlayan deyil,
Şah olmaz atanı öldürən qatil...
Onunçün bir içim od rəngli çaxır
Yüz qardaş qanından daha yaxşıdır.
Bir çalğı səsine verər bir ölkə,
Ona nəgmə xoşdur bir eldən, bəlkə.
İşdən soyumuşdur qızışdığından,
Xamdır, bilməz nədir yaxşı və yaman.
Ürəyi sevgidən çarpaz dağlıdır,
Şirinin saçına könlü bağlıdır.
Bu baş vuran şuxdan üz döndərin siz,
Başınızı vursa, nə edərsiniz?
Yaxşısı budur ki, onu həbs edək,
Bu odla, bu suyla necə yol gedək?
Bəlkə, bu tənbehdən bir öyüd ala,
Almaz, atasıtək ölər biryola.
Siz qılıncı onun yolunu kəsin,
Mən şirtək gəlirəm, siz də tələsin!”
Rəiyyəti şahın üstünə saldı,
Bu tədbirlə o şir qələbə çaldı.
Şahənşah gördü ki, bəxti yatmışdır,
Xalq üz döndərmişdir, onu atmışdır.
Qızılla bəxtinə qüvvət verirdi,
Pulla düşməninə güc göstərirdi.
Bir gün düşmən gəlib saraya çatdı.
Rəiyyət əlini taxta uzatdı.
Pərviz yalnız qalıb sıçradı birdən,
Şəbdizin belinə təxtin üstündən.

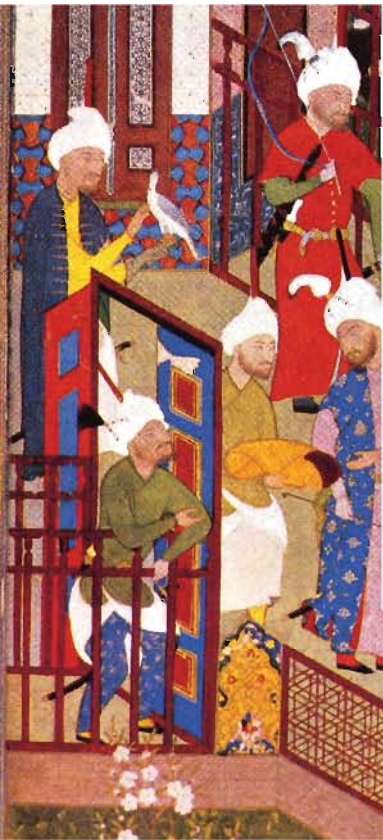

Düşündü ki, tacdan baş qiymətlidir,
Çıxdı aralıqdan, düşmədi əsir.
Kəyan xəttü tacı sahibsiz qaldı,
Başqa bir cahangir dünyanı aldı.
Zəmanə Xosrova olmadı pənah,
Bəhram qarşısında məğlub oldu şah.
Müxtəlif şətrəncdə qanlı zəmanə,
“Şah” dedi Xosrova, vermədi xanə.
Yüz hiyləylə qaçıb o yan-bu yana,
Yetirdi özünü Azərbaycana.
Sızlayan könlündə Şirinin dərdi,
Birbaş “Muğan” deyib atı döndərdi.

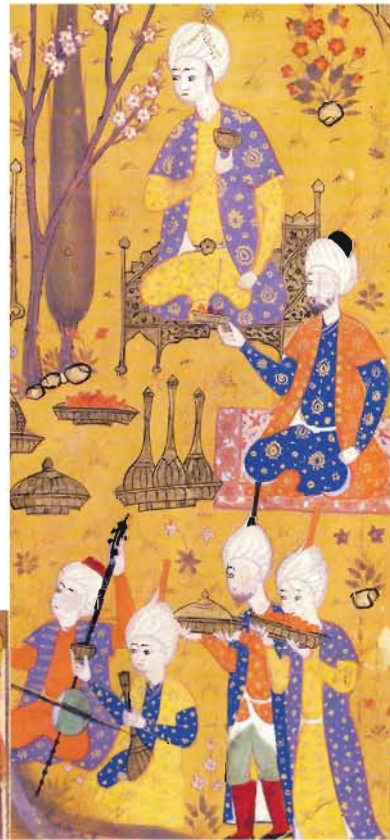
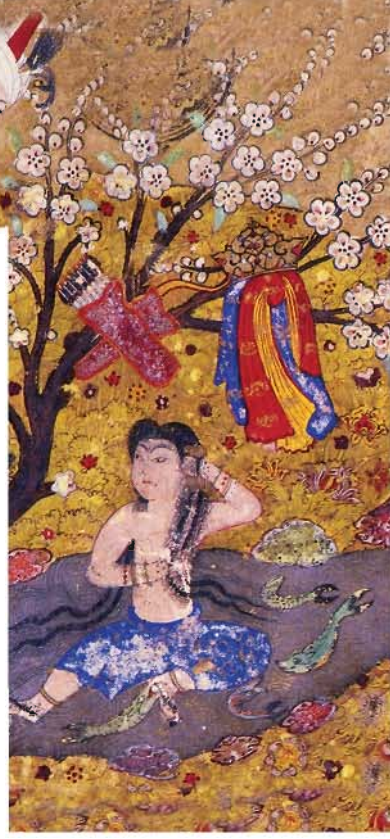
ŞİRİNLƏ XOSROVUN OVLAQDA GÖRÜŞMƏSİ

Dünya görmüş kişi başladı sözə:
- O dünya axtaran yetişdi düzə.
Hər yanı gəzərək edirdi şikar,
Şirin oldu orda birdən aşikar.
O gözəllər şahı kənziləriylə
Ovlağa çıxmışdı oynaya-gülə.
Ovçular rast gəldi, ov ova baxdı,
Sanki bir-birini ovlayacaqdı.
Hər ikisi olub eşqdən xumar,
Öz yoldaşlarından uzaqlaşdılar.
Cavan sərvə bənzər iki oxatan,
Məhəbbət oxuna oldular nişan.
Birinə vermişdi şahlıq əli tac,
O biri etmişdi yüz tacı tarac.
Birində tər güldən çıxmışdı sünbül,
Sünbül içindəydi o birində gül.
Biri ənbər saçı qulağa salmış,
Biri kəməndini çiyinə almış.
Birini Ay görsə, çəkər xəcalet,
Birinə buxağı qəmərə zinət.
O qədər baxdılar biri-birinə,
Baxışmaqdan doldu yaş gözlərinə.
Nə ayrı düşürdü Şirindən Pərviz,
Nə keçə bilirdi Gülgündən Şəbdiz.
Dostluq binasını burda quraraq,
Onlar bir-birindən tutdular soraq.
Adını bilincə biri-birinin,
Düşdülər üstündən onlar yəhərin.
Bir saatdan sonra huşa gəldilər,
Torpağa səpildi göz yaşı – gövhər.

Utana-utana əhval sordular,
Dedilər, yaxşıdan, yamandan nə var.
Söz çoxdu, ehtiyat etdilər ancaq,
Dedilər: yaxşıdır qısa danışmaq.
Quştək bağladılar göyləri yerə,
Quş kimi qalxdılar birdən yəhərə.
Dörd tərəfdən çapıb gəldi atlılar,
Hər yandan yetişdi nazlı bir nigar.
Gördülər ki, eşqin bürcündə durub,
Canlı Günəşlə Ay boynunu burub.
Onların sevgisi qəlbə od vurur,
Atlar hərəkətsiz dayanıb durur.
Mat, heyran qaldı hər onları gören,
Çünki ayrılırdı Xosrov Şirindən.
Bir neçə qarınca söylədi pünhan⁵⁵:
“Biri Bilqeyisdir, biri Süleyman”.
Hər tərəfdən gəlib çıxdı qoşunlar,
Səf çəkib durdular hey qatar-qatar.
Elə ki topladı qoşunlar sıx-sıx,
Yer gavü mahiyə deyirdi: “Yazıq”.
Şirin Xosrov şaha dedi: “Hökmdar,
Mənim kimi saysız kənzilərin var.
Tacın yaraşıqdır uca göylərə,
Ucalığı taxtın vermişdir yerə.
Yeddi iqlim boyu bu dünya bütün,
Hökmü altındadır şahımın bu gün.
Ancaq bu yaxında bir evimiz var,
Şahın sayəsində qayğıdan kənar.
Şah buyursa ora, məmnun qalarım,
Onun beli bağlı qulu olarıq.
Qarınca evinə gələrsə bir fil,
Qarınca sevinib, açar şirin dil”.
Şah da cavab verdi: “Can qəbul etsən,
Qonağın olaram çox həvəslə mən”.
Min təşəkkür etdi şaha o nigar,
Sevincindən axdı gözündən yaşlar.
Əmr etdi: tez getsin, versin bir nəfər,
Şahın gəldiyini Banuya xəbər.
Banu olan kimi işdən xəbərdar,
Oyandı qəlbində şirin arzular.
Şahın qabağına çıxartdı peşkəş,
Şabaşdan pay aldı həm Ay, həm Günəş.
Xosrovu düşürdü elə eyvana,
Kiçik bir budaqdı Tuba da ona.
Başı buludlarda bir saraydı bu,
İki meydan qədər eni, həm boyu.
Tapşırıq verərək çox üzrxaha

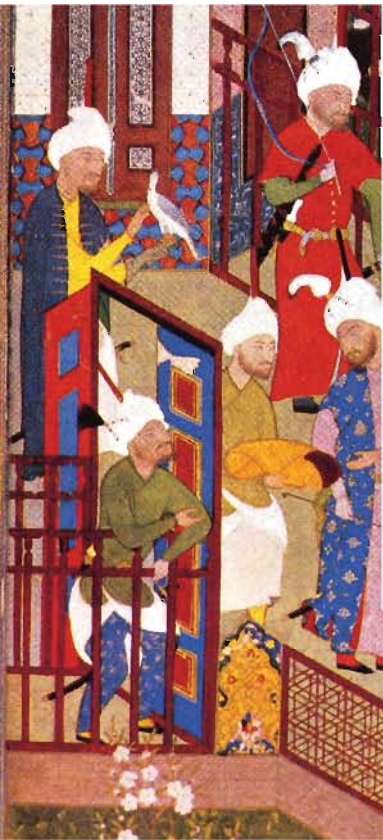

Göndərđyi peşkəş layıqđı şaha.
Peşkəş xəznə verdi şaha o qədər
Sayını nə qələm, nə dil söyləyər.
Şahın ürəyində olduqca Şirin,
Eşqi Şirin kimi olurdu şirin.

MƏHİN BANUNUN ŞİRİNƏ ÖYÜD VERMƏSİ

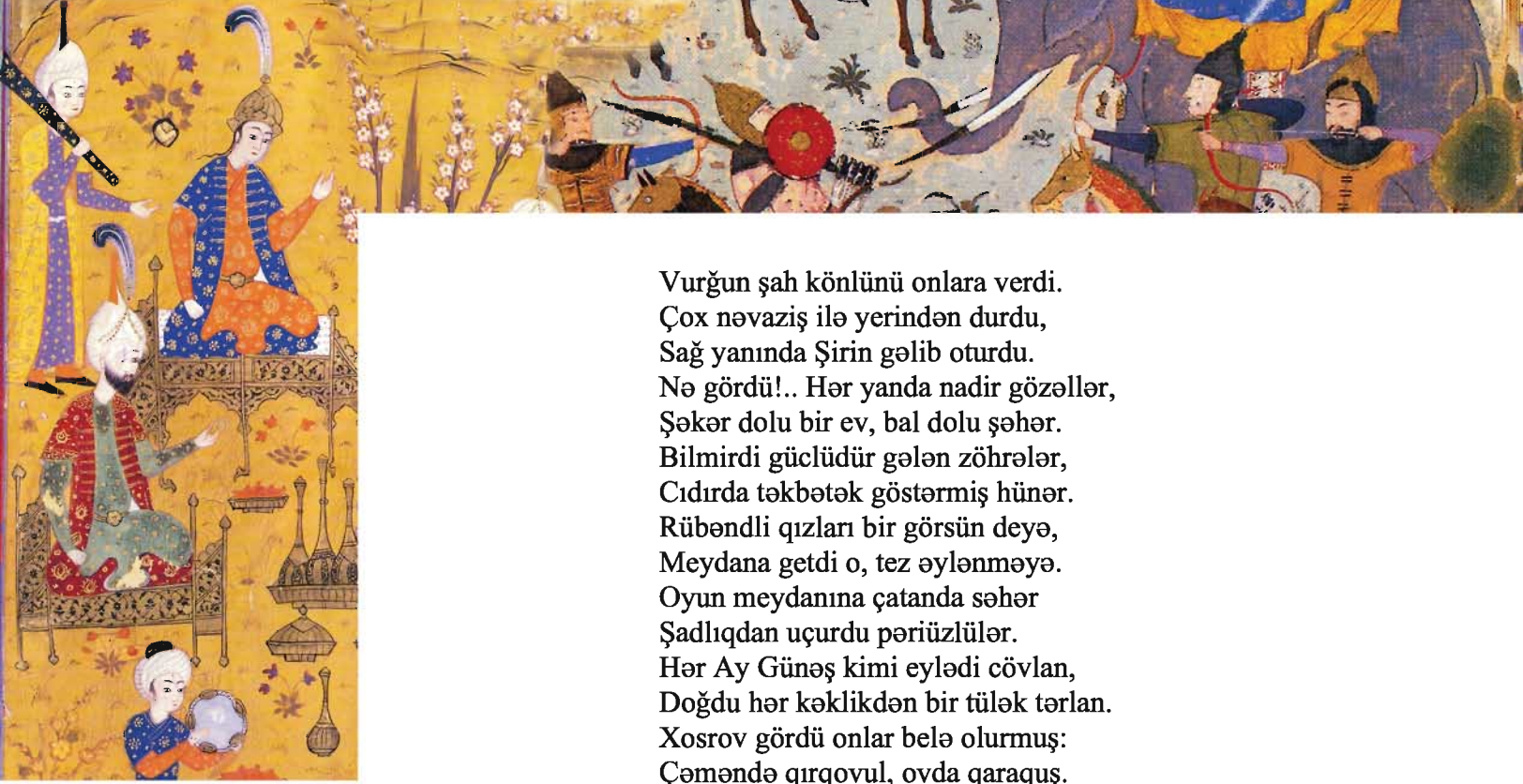
Cütçü saf tum səpsə torpağa əgər,
Şübhəsiz, torpaqdan saf tum göyərər.
Pak adam gövhəri saxlasa təmiz,
Gövhər də bulaşmaz torpağa hərgiz.
Banu həm ismətli, həm də kübardı,
Xosrovdan, Şirindən xəbəri vardı.
İki qəlbin fikri almışdı onu,
Necə yola versin odla odunu?
Şirinə söylədi: “Qızım, bilginən,
Bütün gözəllərin sultanısan sən.
Yüz şahlığa dəyər bir nazın sənin,
Dünyalara dəyər avazın sənin.
Arxanca kölgətək gəzir səadət,
Sənin bəzəyindir ismət, nəzakət.
Camalın dünyaya daim nur saçır,
Hüsnün ismətinin pənahındadır.
Qapısı möhürlü xəzinəsən sən,
Xəbərdar deyilsən yaxşıdan, pisdən.
Dünyanın cürbəcür hiylələri var,
Gah yaqutu əzər, gah dürr oğurlar.
Ürəyimə damıb, gələn cahangir
Səninlə qovuşmaq niyyətindədir.
Sənə vurulmuşsa əgər bu Xosrov,
Əlinə düşmüşdür çox gözəl bir ov.
O, çox səbrsizdir, sən də yaxşı bax,
Qorxuram ki, sənə qurar bir duzaq.
Şirin dilə tutar, min bir söz deyər,
O şirin halvanı müftəcə yeyər.
Sən rüsvay olarsan, qalarsan belə,
Onun könlü coşar başqa eşq ilə.
Elə rəftar elə o Günəşlə, bax,
Düşmə təndirinə çörəkdən qabaq.
Eşitmişəm: on min gülüzlüsü var –
Şəkər dodaqlılar, zəncir saçlılar.
Açılırsa hər gün o qədər gülü,
Bir gülə bənd olmaz könül bülbülü.
Bir gövhərdən əgər düşsə uzağa,
Cəhd eyləyər onu satın almağa.

Görsə ki, vəfalı, ismətli qızsan,
Elçi göndərəcək adətlə, inan.
Adın bu dünyada namuslu qalar,
Olarsan cahanda böyük hökmdar.
Əgər o aydırsa, biz afitabıq,
O, Keyxosrov, bizsə Əfrasiyabıq.
Yaraşmaz kişinin dalına düşmək,
Bu sifət qadında olmasın gərək.
Çox təzə-tər gülü əldə tutdular,
İyləyib, iyləyib, sonra atdılar.
Çox şərab tökdülər gül qədəhlərə,
Daddılar, sonra da tökdülər yerə.
Bilirsən, baş uca olduğu zaman,
Xoşdur ərə getmək eşqbazlıqdan”.
Şirin bu sözlərə qulaq asırdı,
Sanki qulağından sırğa asırdı.
Qəlbinə yatırdı bu sözlər yaman,
Onun da könlündə bu oddu yanan.
Yeddi parlaq göyə and içdi Şirin,
Müqəddəs kitaba eylədi yəmin:
“Gözümdən qanlı yaş töksə də, heyhat,
Olsam, olacağam bir halal arvad”.
Şirinin andını eşitdi Banu,
Qayğı, nigaranlıq tərək etdi onu.
İzn verdi şahla o rast olanda
Otursun, danışsın evdə, meydanda.
Bir şərtlə, gizlində olmasın ülfət,
Camaat içində etsinlər söhbət.
Oturdu Xosrovla Şirin xoşqılıq,
Çəmənlər onlardan aldı yaraşlıq.
Ertəsi gün Günəş çöldə gülərkən
Bir təpə düzəldi dürrü gövhərdən.
Günəş ordusunun ilk kəşfiyyatı
Bərcislə Zöhrəyə nizələr atdı⁵⁶.
Lakin bütün ulduz qoşunlarından
Tək Günəşə qarşı olmadı duran.
Dişi aslan kimi yetmiş nəfər qız
Şirinin yanına gəldi qayğısız.
Cürətdə hər biri bir İsfəndiyar,
Rüstəmi-Zal kimi ox atandılar.
Çövkan oynamaqda çox çevikdilər,
Göydə qapırdılar topu, müxtəsər.
Oxdanlar asıldı şux sərvlərdən,
Sərvlər atıldı yəhərə birdən.
Ay üzü rübəndə bürümüşdülər,
Şahın hüzuruna yola düşdülər.
Xosrovun hacibi hörmət göstərdi,

Vurğun şah könlünü onlara verdi.
Çox nəvaziş ilə yerindən durdu,
Sağ yanında Şirin gəlib oturdu.
Nə gördü!.. Hər yanda nadir gözəllər,
Şəkər dolu bir ev, bal dolu şəhər.
Bilmirdi güclüdür gələn zöhrələr,
Cıdırda təkbətək göstərmiş hünər.
Rübəndli qızları bir görsün deyə,
Meydana getdi o, tez əylənməyə.
Oyun meydanına çatanda səhər
Şadlıqdan uçurdu pəriüzlülər.
Hər Ay Günəş kimi eylədi cövlan,
Doğdu hər kəklikdən bir tülək tər lan.
Xosrov gördü onlar belə olurmuş:
Çəməndə qırqovul, ovda qaraquş.
Şirinə dedi ki: “Gəl, at çaparaq,
Bu geniş düzəndə çövkan oynayaq”.
Xosrovun topuna çövkan atdılar,
Gözəllər səs-küylə at oynatdılar.
Söyüdlüyə döndü yollar bir anda,
Yer Aya söyüddən səndəl atanda,
Topa yel əlindən vuranda çövkan,
Günəşin topunu salırdı tovdan.
Bir yanda durmuşdu ayla ulduzlar,
Şah, əyan tutmuşdu bir yanda qərar.
Meydanda maralla oynayırdı şir,
Turac qaraquşu alırdı əsir.
Gah günəş vururdu topu, gah da ay,
Şirinlə şah düzə salmışdı haray.
Çövkan oyunundan artıq bezdilər,
Meydan ətrafını sürüb gəzdilər.
Gecə-gündüz kimi Şəbdizlə Gülgün,
Hərlənib meydanı dolandı bütün.
Ordan çöl tərəfə at səyirttilər,
Ov ardınca çıxıb düzə getdilər.
Ov vurdular düzdə, dağda o qədər,
Ki, saya bilməzdi onu min nəfər.
Oxlar o qədər ki vurmuşdu yara,
Qamışlıq olmuşdu yer qulanlara.
Hər xanımın oxu, atılan nizə,
Ceyranı çəməndən salmışdı düzə.
Bu dişi şirlərin at minməsindən,
Lap heyran olmuşdu Xosrov görəkən.
Hər biri meydanda bir hüma idi,
Ov axtaran zaman əjdaha idi.
Şah Şirinə baxıb deyirdi: “Görək,
Bu ov mənə necə sovqat verəcək!”

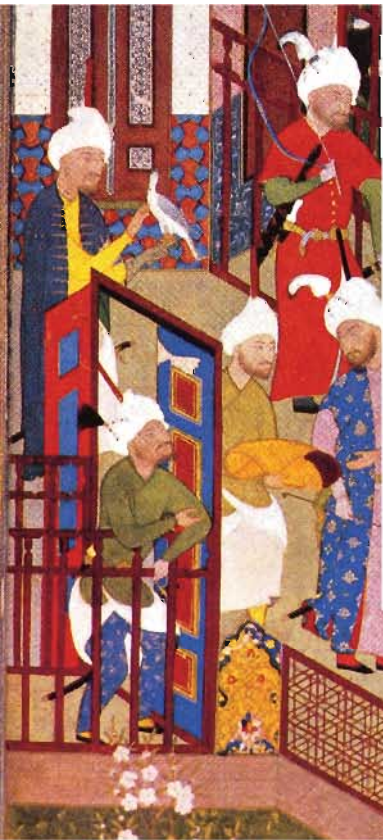
Birdən bir ceyrana sataşdı gözü,
Az qaldı ov olsun ona şah özü.
Sərxoş bir maraldı əlində şəmşir,
Ceyran əvəzinə ovlamışdı şir.
Bu dünya fəth edən ovçuya Xosrov
O böyük şah özü olmuşdu bir ov.
Göy tovuzu vida edincə bağa
Gül dərməyə gəldi bir qara qarğa.
Tovuzlar cilvədən yorulmuşdular,
Qarğa qanadlara oldular süvar.
Yurd-yuvalarında üz gizlətdilər,
Yatıb dincəldilər səhərə qədər.
Astana öpənlər səhərə yenə
Yığışb gəldilər şahın evinə.
Yenə də başlandı çövkan, top atmaq,
Ceyran, maral qovmaq, köhlən oynatmaq.
Belə keçirdilər bir ayı tamam,
Məşğul olurdular bu işlə müdam.
Xosrov bir bəhanə, fürsət gəzirdi,
Ki, bəlkə, Şirinə eyham sezdirdi.
Lakin düşmürdü heç əlinə fürsət,
Bu bəndi açmağa tapmırdı möhlət.
Axşam o baldodaq qayıdan zaman
Səadət quşutək şad və xuraman,
Şah Şirinə dedi: “Gözəllər şahı!
Ey üzü dövlətin şən nəzərgahı!
Gəlsənə biz sabah erkəndən duraq,
Firuzə göylərdən bir bəhrə alağ.
Mey gəlsin, qurulsun işrət məclisi,
Keyf edək, ucalsın şən nəğmə səsi.
Şad ol, ya qəmli ol dünyada – birdir,
Bildiyini köhnə dövrən eləyir.
Madam bu dünyadan getməliyik biz,
Ömr edək qayğısız, qəmsiz, kədərsiz”.
Göz üstünə barmaq qoyub o pəri:
“Yuxun şirin” deyib tez öpdü yeri.
Xosrovun qəlbində şirin vədələr,
Deyirdi: “Tez olsun, açılısın səhər”.

BAHAR ÇAĞI XOSROV İLƏ ŞİRİNİN GƏZMƏYƏ ÇIXMASI

Asimantək yaşıl geymiş o qoca
Cavan budaqları işə salınca,
Cavanı, qocanı – tamam nə ki var,
Gülzarın seyrinə yenə çıxarar.
Kavus təxtini gül çıxarar yerdən,
Tovuztək bəzənər bənövşə həməən.
Quşlar da eşqindən şirin dil açar,
Köhnə sevgilər də təzə gül açar.
Şirinlə şad oldu Xosrovun canı,
Fərəh, sevinc tutdu bütün cahanı,
Bu şadlıq zamanı gül üzlü bahar
Geydirdi hər gülə bir yeni paltar.
Güllər bayrağını sancmışdı bağa,
Faxtə quşundan da qaçırdı qarğa.
Yasəmənler saqi, nərgiz əldə cam,
Bənövşə xumardı, gül məstdi tamam.
Üzlərdən örtüyü atmışdı yellər,
Bütün aşıqlərə çatmışdı xəbər.
Şimal yeli çölə səs salıb yenə,
Vurdu filqulağı öküzgözünə⁵⁷.
Yer paltar geymişdi xoruzgülündən,
Çiçəklərə olmuş Mörvənguş məskən.
Çəməndə sərvlər nə qədər yüksək,
Lalələr eşqdən yırtmışdı köynək,
Bənövşə çiyinə höruk salmışdı,
Nəsrin sırğasını yellər almışdı.
Əl üzde durmuşdu reyhanlar qoşa,
Çiçəklər sancmışdı darağı başa.
İkicanlı yerdən çıxan bitkilər
Açmışdı çəməndə, düzdə təzə-tər.
Yaşılığa düşür göydən incilər,
Zümrüd üzərinə yığırdı gövhər.
Süddən doymuş ceyran bu xoş gündüzde
Çıxıb anasıyla gəzirdi düzdə.
Qırqovul açmışdı qanad reyhana,
Əlvən qanad vermiş reyhan da ona.
Hər şaxda bir təzə bahar çiçəyi,
Əldə şabaş tutmuş gülün göyçəyi.
Cəh-cəh vuran bülbül, oxuyan turac,
Aşıqlər səbrini edirdi tarac.
Məhəbbətlə dolub çağlarkən bahar,
Sevgisiz yaşayan könüldən ağlar.
Xosrov, Şirin hər gün qayğıdan azad,
Gəzirdilər böylə könülləri şad.

Gah bir çəmənlikdə mey içirdilər,
Gah da bir dağlıqda gül seçirdilər.
Əldə badə gəzib reyhanlıqları,
Sərxoş üz tutdular Şahruda sarı.
Bağladılar çayın yanında atı,
Ucaldı rud səsi, qalxdı bayatı.
Şəkər gülüşləri dadlı Şirinin
Şahrud qamışını eylədi şirin.
Neysandan feyz aldı sanki sədəflər,
Şirinin üzündən nurlandı o yer.
Müşki saçlarından ucuzdu ənbər,
Qurban kəsmiş şirin ləbinə şəkər.
Balıyla şəkərə güldü o qədər,
Xuzistana çatdı fəğani-şəkər.
Müfərrəhlə olmuş nəsimi dəmsaz,
Ətrindən müşklər edirdi pərvaz⁵⁸:
Şah kimi boy atmış sərvə yuxarı,
Heçdir ona cənnət ağaclıqları.
Nərgiz gözlərini gül görən zaman
Cırdı üz-gözünü utandığından.
Cəlalda gülləri ötən yasəmən
Bir kəviz olmuşdu Şirinə qəlbən.

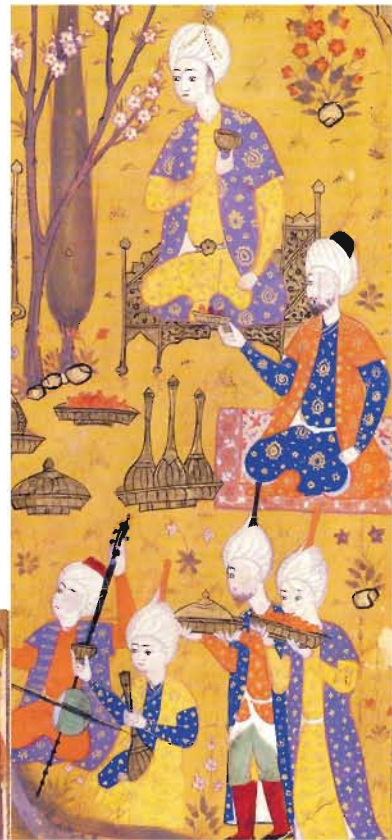

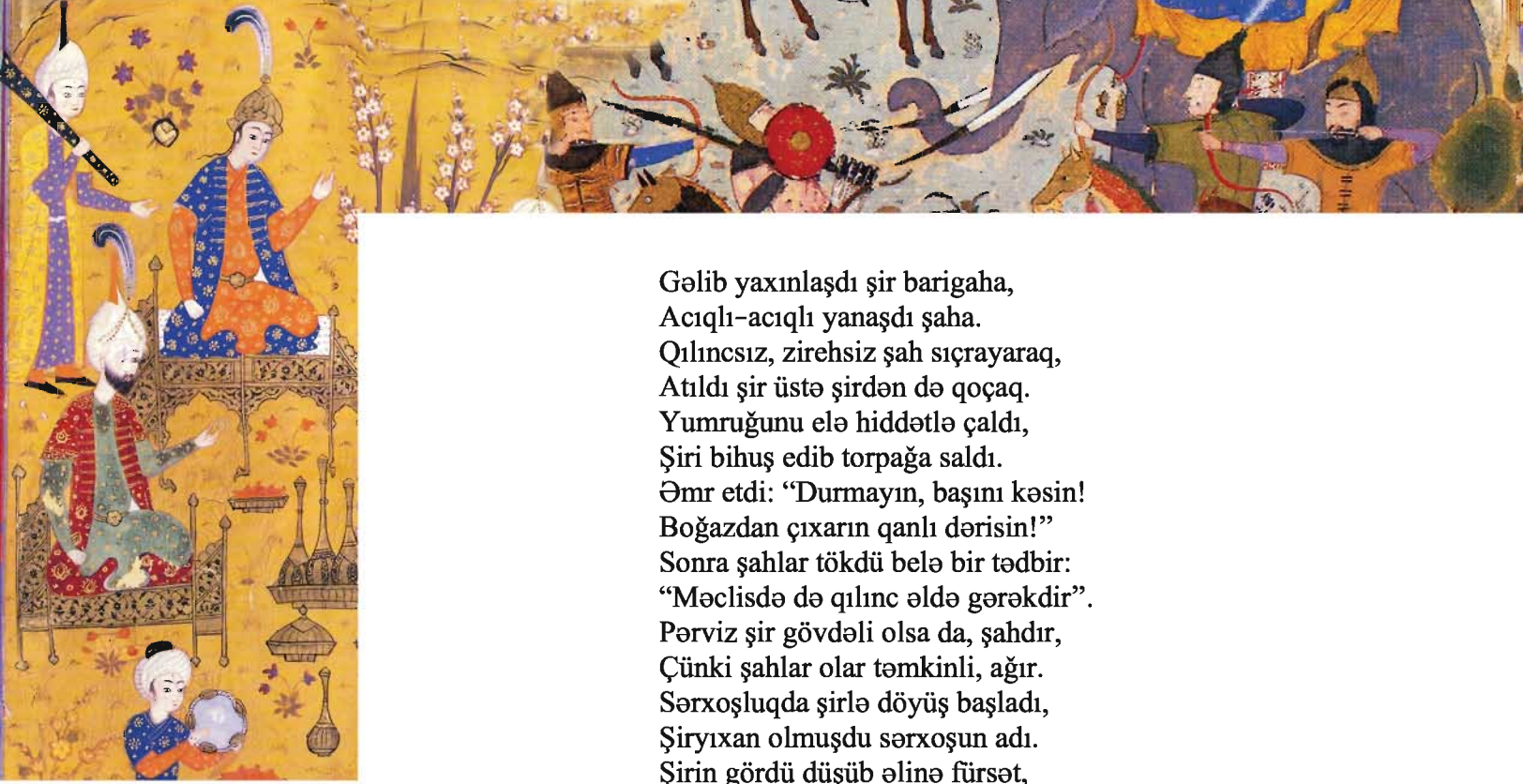
XOSROVUN KEYF MƏCLİSİNDƏ ŞİR ÖLDÜRMƏSİ

Gəzməyə çıxmışdı şah bir gün erkən
Yanında Şirintək gözəldi çəmən.
Hər kəsin Şirintək ola həmdəmi,
Hər yer xoşdur ona, nə dərdi, qəmi!
Bir yer bəyəndilər: ətirli, gülşən,
Hər yana baxsaydın, açmışdı süsən.
O cənnət misalı yerdə durdular,
Şaha bir möhtəşəm çadır qurdular.
Bürüdü çadırı qullar, kəvizlər,
Sanki aya dövrə çəkmişdi ölkər.
Oturmuşdu Xosrov, Şirin bu zaman
Hicran asılmışdı bir ayağından.
O al sürəhi ki tutmuşdu saqi,
Gülüb səslənirdi: “Eys olsun baqi!”
Vermişdi əl-ələ eşq ilə şərab,
Şah bu iki meydən olmuşdu bitab.
Qaldıraraq tozdan göylərə duman,
Qızmış bir şir çıxdı qəflətən yandan.
Sərxoştək qoşunun canına düşdü,
Qoşun şirdən qorxub yaman hürküşdü.

237

Gəlib yaxınlaşdı şir barigaha,
Acıqlı-acıqlı yanaşdı şaha.
Qılncsız, zirehsiz şah sıçrayaraq,
Atıldı şir üstə şirdən də qoçaq.
Yumruğunu elə hiddətlə çaldı,
Şiri bihuş edib torpağa saldı.
Əmr etdi: “Durmayın, başımı kəsin!
Boğazdan çıxarın qanlı dərisin!”
Sonra şahlar tökdü belə bir tədbir:
“Məclisdə də qılinc əldə gərəkdir”.
Pərviz şir gövdəli olsa da, şahdır,
Çünki şahlar olar təmkinli, ağır.
Sərxoşluqda şirlə döyüş başladı,
Şiryıxan olmuşdu sərxoşun adı.
Şirin gördü düşüb əlinə fürsət,
Xosrovun əlini öpdü, nəhayət.
Bir təzə şərbətə döndü ləbləri,
Xosrovun əlinə səpdi şəkəri.
Şah ləbindən öpüb dedi: “Ey mələk,
Şəkər əldə deyil, ağızda gərək”.
“Bal!” deyərək öpdü şirin ləbləri,
Söylədi: “Buradır öpüşün yeri!”
Birinci qasiddi o şəkərli cam,
Xosrovdan Şirinə apardı peyğam.
Başqa yüz yeni cam aldısı ələ,
Yadından çıxmadı o ilk piyalə.
Sonralar verilən yüz mey camı, bil,
İlk verilən qədər dəyərli deyil.
Camın əvvəlində şərab saf olur,
Sonuncu qədəhlər xılt ilə dolur.
Arx yanında bitən birinci güllər
Yüz bağça gülündən yaxşı iy verər.
Bir sədəfdən ilkin olan mirvari
Çox nadir ləldən durur yuxarı.
Necə dadlı xuruş olsa da, inan,
Yaxşıdır qazanın üstü altından.
Aşıqlər içəndə dadlı şərbəti,
Unutdular bütün dərdi, zəhməti.
Bir dəqiqə xəlvət yer tapan zaman
Ayırmaq olmurdu südü şərabdan.
Keşikçini sərxoş görən oğrutək
Ləl oğurlamağı niyyət edərək,
Onlar bir gözüylə reyhan əkirdi,
Birilə düşməyə keşik çəkirdi.
Görəndə düşməndən bir az fürsət var,
Tələsik bir öpüş qoparırdılar.
Sərxoş olmayanda hər işi nazdı,

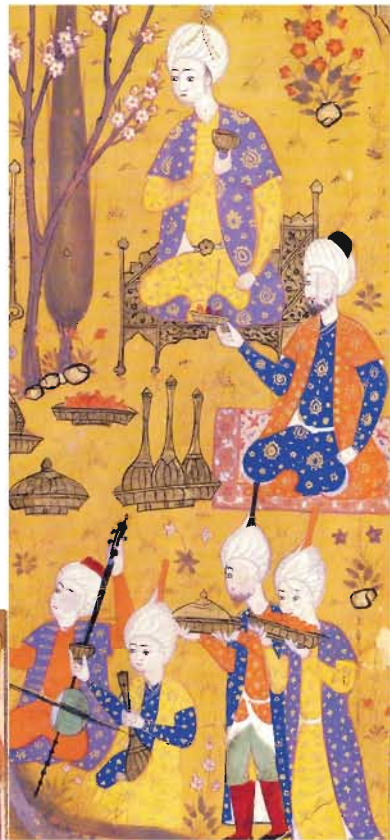

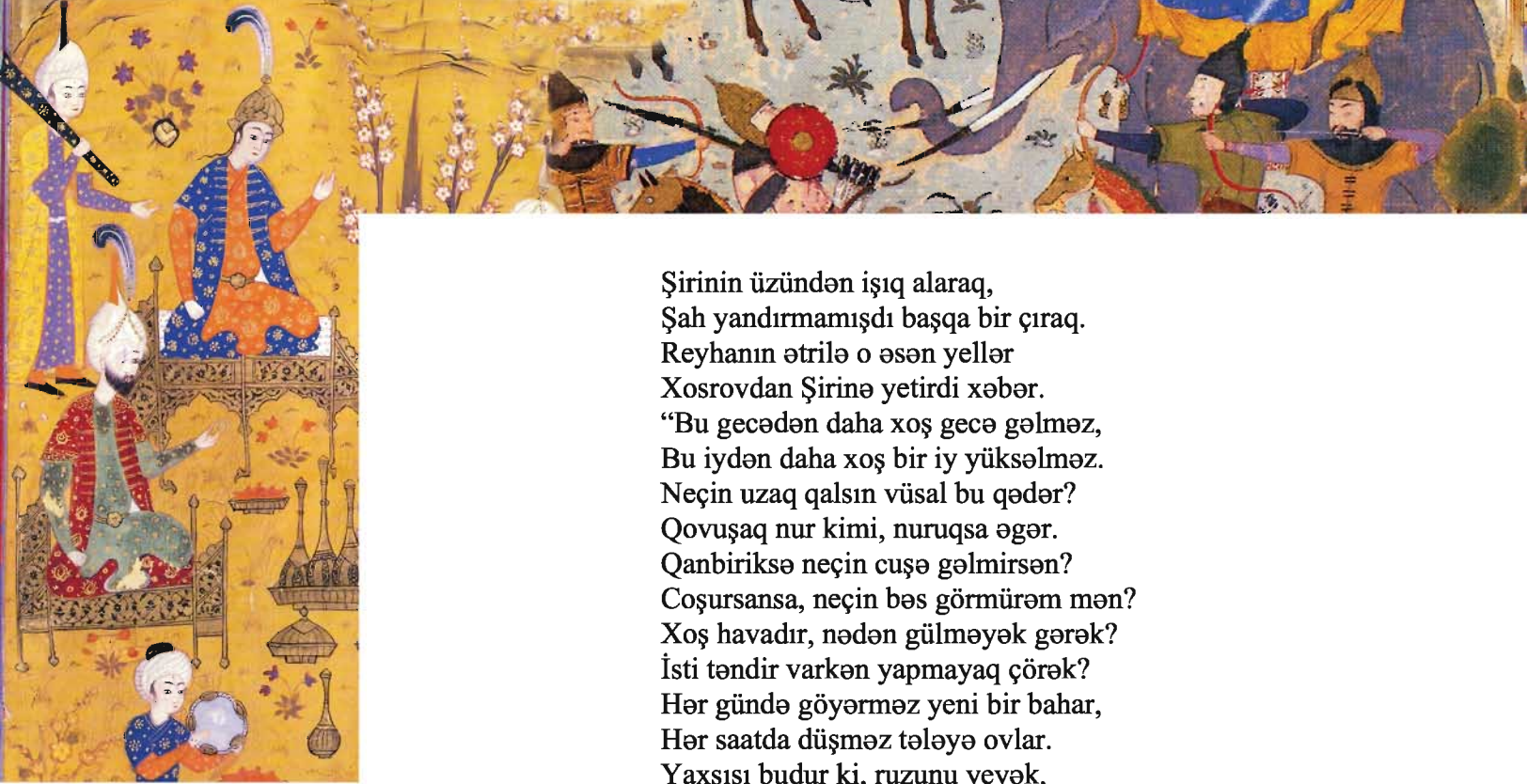
Ləbinə simurğu yaxın qoymazdı.
Məst olan zamanda şahdan əl çəkmir,
Öpüşdə Xosrovla olurdu əlbir.
Hər qucaqlayanda şah onu qızğın,
Lalətək yanırıdı ağ üzü qızın.
Üzünü dişləyib əmən çağında
Bənövşə əkirdi gül yanağında.
Xəcalət verirdi o göy ləkələr
Ki, ay da bu dərddən qaranlıq sevrər.
İstər sərxoş olsun, istərsə ayıq,
Qoymazdı kirşanı kənar bir anlıq.

XOSROVUN ŞİRİNLƏ ƏYLƏNMƏSİ

Gündüzdən işıqlı, aydın bir gecə...
Aləm nurlanmışdı Ay görünəncə.
Əsirdi ruh verən sərin bir külək,
Əsirdi çırağı söndürməyərək.
Burda qaranlıqdan var bircə nişan,
Həyat suyu olmuş o yerdə pünhan.
O qara çadırdə ismətdən qeyri
Qoruyan yox idi nazlı dilbəri.
Səba könullərdən tozu silmişdi,
Ulduzlar səhərə qıcanmış dişdi.
Qapıydı o gecə hər bir arzuya,
Murad doğulmuşdu o gecə, guya.
Gövhərin sapını qırırdı Zöhrə,
Mirvari yığırdı ay sədəflərə.
Yer müşk ölçmədəydi hey dayanmadan,
Hava da olmuşdu bir ətirsatan.
Müşk paylayırdı ətrafda yellər,
Yerin də göbəyi saçırdı ənbər.
Yayıldı aləmə bahar nəsimi,
Ətirləndi bütün hava ud kimi.
Zöhrə nəğmə deyib salmışdı haray,
Yarı tutulmuşdu bir həftəlik Ay.
Həmsöhbət olmuşdu ülkər nədimtək,
Ütarid üfüqdə rəqs edirdi tək.
Gecə quşlarına olmaqçün rəhbər,
Boynundan zəng asdı tez şəbpərələr.
Toxluqdan zövq alıb quşlar sevindi,
Çalıb-oxuyurdu yuvada indi.
Müxtəlif olsa da o səslər bütün,
Gecənin sazıyla gəlirdi düzgün.
Firidun xəttinə əyləşdi sultan,
Cəmşid qibləsinə bağladı iman.

Şirinin üzündən işıq alaraq,
Şah yandırmamışdı başqa bir çıraq.
Reyhanın ətrilə o əsən yellər
Xosrovdan Şirinə yetirdi xəbər.
“Bu gecədən daha xoş gecə gəlməz,
Bu iydən daha xoş bir iy yüksəlməz.
Neçin uzaq qalsın vüsal bu qədər?
Qovuşaq nur kimi, nuruqsa əgər.
Qanbiriksə neçin cuşə gəlmirsən?
Coşursansa, neçin bəs görmürəm mən?
Xoş havadır, nədən gülməyək gərək?
İsti təndir varkən yapmayaq çörək?
Hər gündə göyerməz yeni bir bahar,
Hər saatda düşməz tələyə ovlar.
Yaxşısı budur ki, ruzunu yeyək,
Görülməli bir iş görülsün gərək.
Çox ovçu: “Özümə qismətdir” dedi,
Gördün, çörəyini qurd-quşlar yedi.
Qurd dedi tülküyə: “Sən işə bir bax,
Mən axtarıb tapdım, sən yedin ancaq!”
Şahın ay haqqında bu dedikləri
Günəşi salırdı yolundan geri.
Ehtiras divini boğub o anda,
Qız sadıq qalmışdı içdiyi anda.
Bir yanda taxtında şah oturmuşdu,
Qullar ayaq üstə səf-səf durmuşdu.
Taxt önündə Şapur dayanmışdı tək,
“Gənci-badavərd”in xəznədaritək⁵⁹,
Bütpərəst günəşi yanda durmuşdu,
On narməməli qız dövrə vurmuşdu.
Firəngiz, sərvi boylu gözəl Süheyla,
Əcəbnuş, Fələknaz, bir də Hümeyla,
Hümayun, Səməntürk, nazlı Pərizad,
Xütənxatun, bir də Gövhərmülk dilşad.
Gülab və ləl rəngli mey işə düşdü,
Pərilər mey içib xeyli gülüşdü.
Sərxoşluq həyanı qaçıran zaman
Ağıl baş götürüb çıxdı aradan.
Xosrov buyurdu ki: “Hər ürək çalan
Növbətlə söyləsin bir yeni dastan”.
O zərbəf köynəkli, ləl bəzəklilər
Aya ipək salmış, qulağa gövhər.
Qəmzələr bir oxdu, qaşlar kamandı,
Hamısı düz seçib, yaxşı atandı.
Hər biri açmışdı bircə yük şəkər,
Şəkəri Şirinə tünq etmişdilər.

ŞİRİNİN RƏFIQƏLƏRİNİN ƏFSANƏ SÖYLƏMƏLƏRİ

Birinci Firəngiz dedi: “Bir zaman,
Bir xəzinə vardı torpaqda pünhan.
Firidun tutanda bu işdən xəbər,
Qızıl xəzinəni apardı yeksər”.

Simintən Süheyla dedi: “Bir zaman
Bir sərvin altında gəzib oynayan
Qırqovulu görüb şahin cumaraq
Çaldı onu yerdən bir anda qoçaq”.

Şəkər Əcəbnuş da belə dil açdı:
“Bir gün bağda ənbər iyli gül açdı.
Behişt quşu bir gün güllüyə vardı,
Dimdiyilə gülü aldı, apardı”.

Fələknaz dedi bir gözəl əfsanə:
“Bir gözlə baxırdıq biz bu cahana.
Bir göz də bizimlə bağladı ülfət,
İki göz bir gözdən yaxşıdır, əlbət”.

Hümeyla dedi: “Bir parlaq su vardı,
Yaşıl çəmənlikdə sakit axardı.
Yoldan bir susamış cavan şir gəldi,
Sudan içdi, sonra orda dincəldi”.

Hümayun səsləndi: “Bir mədəndə ləl
Gizlənirdi, ona gəlməsin xələl.
Şaha bəxt yar oldu, edərək qarət
Tacına eylədi o ləli zinət”.

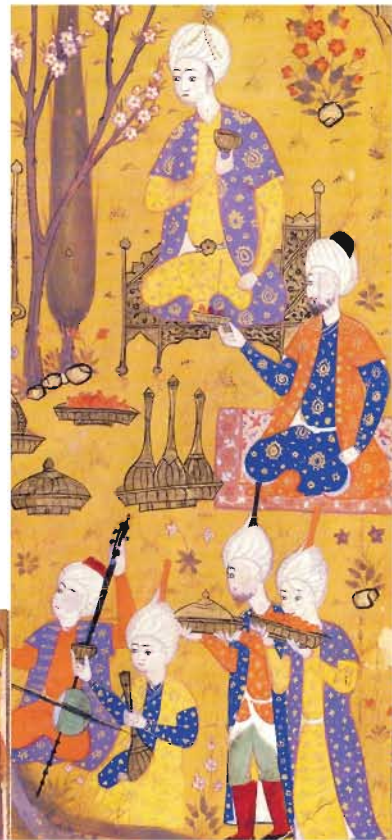
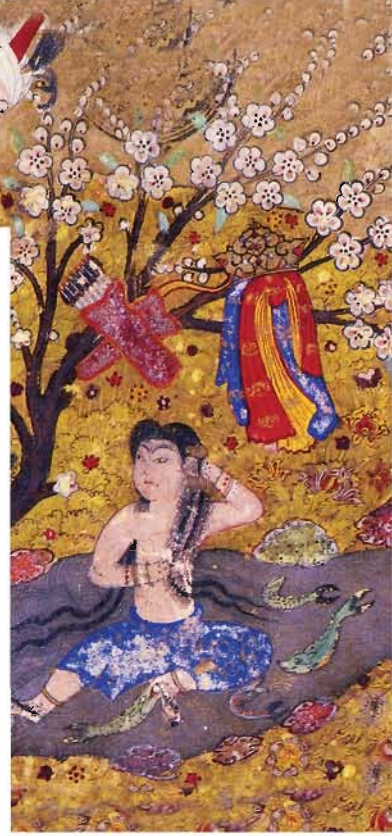
Səməntürk dedi ki: “Gecə nur səpən,
Mirvari ayrıldı bir gün sədəfdən.
Başqa bir yaqutla tez birləşdirib,
Fələk etdi onu bir şaha nəsb”.

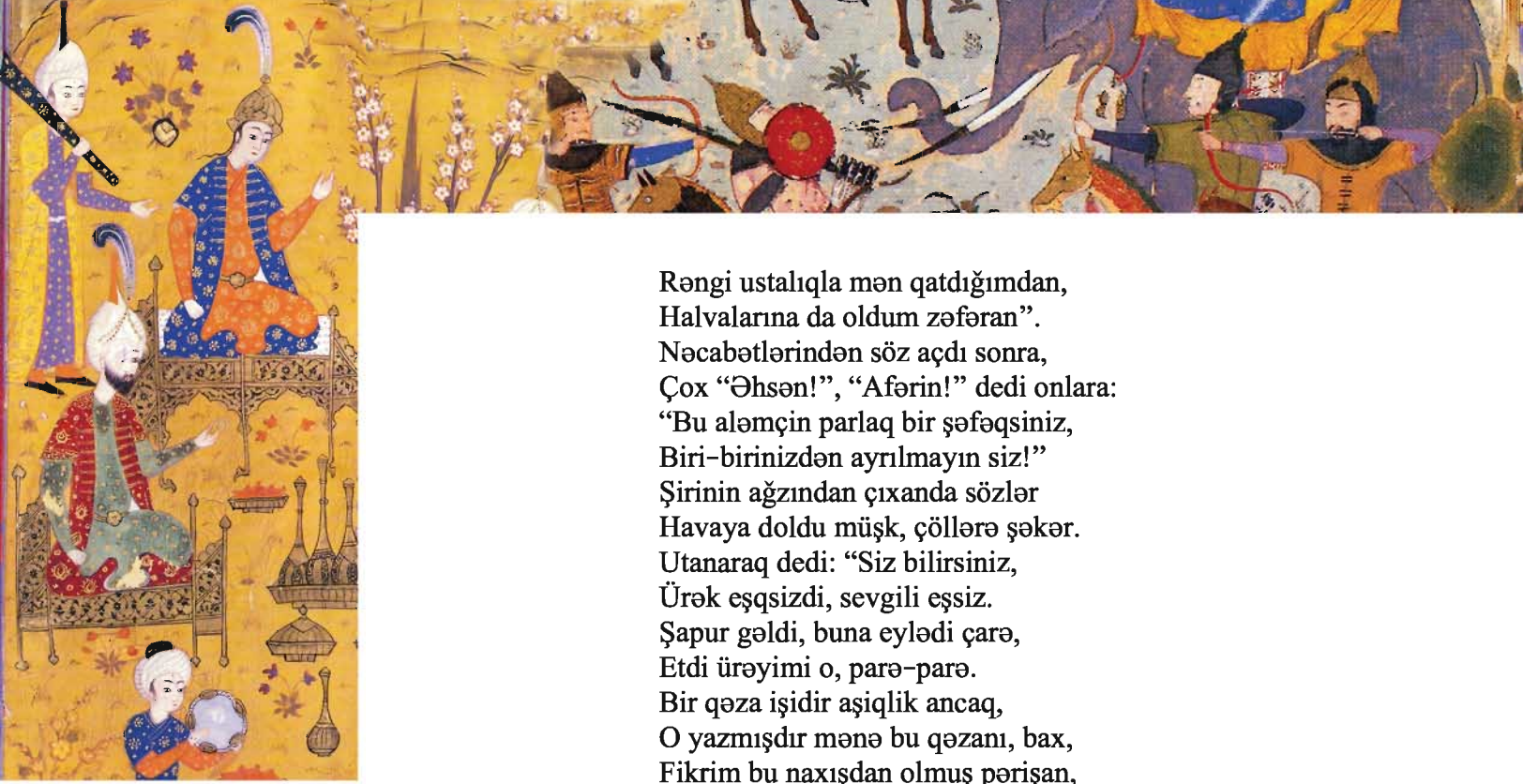
Belə söhbət açdı gözəl Pərizad:
“Bir ovlaqda bir ay nur saçırdı şad.
Göydən günəş endi keçmədən bir an,
Kəməndinə saldı ayı ovlaqdan”.

Xütənxatun dedi: “Bilin, həzərat,
Yalqızdı bir zərbəf geyinmiş şümşad.
Azad bir sərv ilə qovuşdu birdən,
Şümşadla sərv olar bir yerdə çox şən”.

Gövhərmülk söylədi: “Bir neçə zaman.
Zöhrə də uzaqdı dostdan, aşnadan.
Xoşbəxtlik iqbalın əlini açdı,
Müştəri Zöhrəyə gəlib yanaşdı⁶⁰”.

Elə ki Şapura yetişdi növbət,
Məhəbbətdən açdı bir yeni söhbət.
Dedi: “Camda baldı bu şirin sona,
Şahənşah yağ oldu, qarışdı ona.

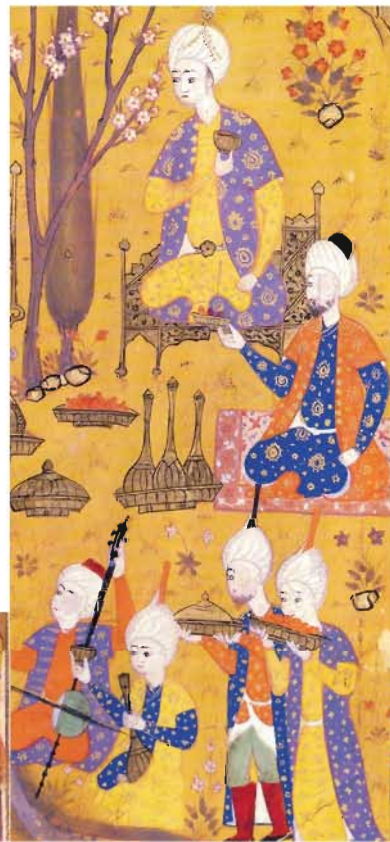
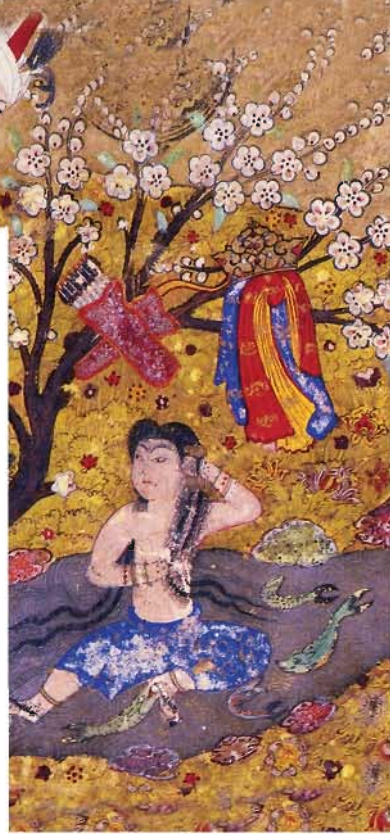

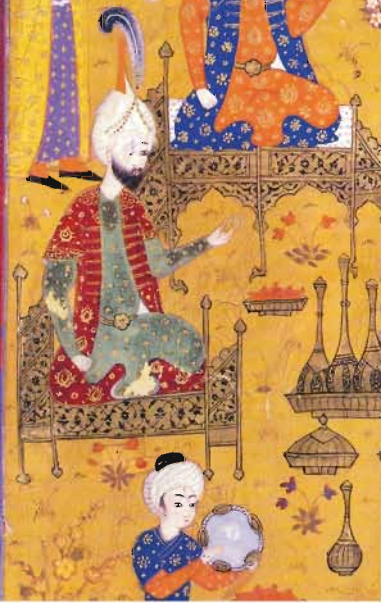
Rəngi ustalıqla mən qatdığımndan,
Halvalarına da oldum zəfəran”.
Nəcəbətlərindən söz açdı sonra,
Çox “Əhsən!”, “Afərin!” dedi onlara:
“Bu aləmçin parlaq bir şəfəqsiniz,
Biri-birinizdən ayrılmayın siz!”
Şirinin ağzından çıxanda sözlər
Havaya doldu müşk, çöllərə şəkər.
Utanaraq dedi: “Siz bilirsiniz,
Ürək eşqsizdi, sevgili eşsiz.
Şapur gəldi, buna eylədi çarə,
Etdi ürəyimi o, parə-parə.
Bir qəza işidir aşılıq ancaq,
O yazmışdır mənə bu qəzani, bax,
Fikrim bu naxışdan olmuş pərişan,
Qızarmışdır üzüm utandığımndan.
Xosrovun əlindən mən alsam da cam,
Ona böyük şahlar olmuşdur qulam”.
Xosrov söz başlayıb dedi: “Bir kərə
Qara şir çıxmışdı çəmənliklərə.
Şir keçdiyi yolda maral duraraq,
Kəmənd atıb etdi o şiri dustaq.
O maral Şirindir, mən də həməən şir,
Salmışdır saçından boynuma zəncir.
Əlimdən tutmasa bu Şirin şəkər,
Söndürər şam kimi məni küləklər.
Yırtıcı şirlərlə vuruşsam, yəqin,
Yıxaram, yanımda olarsa Şirin”.
Orda dostluq vardı, baxsan hər gözə,
Əl vururdu hamı deyilən sözə.
Dost qəlbi torpaqdır, ona əl vursan,
Əlin paka çıxar o saat, inan.
Şirinin ürəyi cuşa gələrək,
Coşdu, artdı şaha könlündə istək.
Qədəhə mey tökdü, dodaq ləltək al,
Şaha təqdim edib dedi: “Buyur, al!”
Bu deşilməmiş ləl ləl açdı,
Xosrovun üzündə güllər açdı.
Gah deyirdi: “Ey cam, tələs ki, bircə,
Gözəl boxçasını bağlayır gecə”.
Gah deyirdi: “Ağla, piyalə, sən də,
Şirinin ləbindən getməsin xəndə”.
Gah deyirdi: “Dayan, açılma, səhər!
Gəl gülmə üstümə, gülər üfüqlər”.
Məclisin bəzəyi qızlarla fələk
Üzük oynayırdı ta səhərədək.
Üzüyü istədi xoruz banında.

Sübh açıldı, üzük qalmışdı onda,
Öz şadlıq payını alınca hərə,
Durub üz tutdular çöldən şəhərə.
Dünyanı yedilər, qəm yemədilər,
Azalmadı nəşə bir saman qədər.
Günəş şüşəsini qırınca daşlar,
Məxluqa şüşətək dünya gəldi dar.
Qədəhlərdən tez-tez mey yox olurdu,
Şüşələr boşalır, başlar dolurdu.
Bu şüşə ürəkli qızları görcək,
Şüşəbazlıq işi öyrətdi fələk.
Mey içib nəşəni təzələdilər,
Gecə də bu keyfdən oldu təzə-tər.
Dünənki yaqutdan deşib bir qədər,
Dünənki dastandan yenə dedilər.
Xosrovun könlündən yarı keçirdi,
Şirinin eşqilə şərab içirdi.
Şərab bir tovuzdur, həm də ilansız,
Şirinin dodağı xurma – tikansız.
Xosrov bir əlində şərab dəstisi,
O biri əlində bir gül dəstəsi.
Gah gülü iyləyir, gah mey içirdi,
Yar könlü almağa yollar seçirdi.
Etdikcə acı mey canına təsir,
Yenidən olurdu Şirinə əsir.
Dodaqlar öpüşlə bağlandığından,
Sözü işarəylə edirdi bəyan.
Nazla, işvələrlə alırdı cavab,
Cavabsız qalmırdı etdiyi xitab.
Söz danışmadılar, gözləri ancaq
İşarə edirdi hey qırpılaraq.
Gecə yatmadılar sabaha qədər...
Belə keçdi, getdi gözəl gecələr.
İstidən Xosrovun üzü tərlədi,
Sübhədək içməkdi onun məqsədi.
Bəlkə, içə-içə Şirin məst ola,
O şəkər bu sayaq gələ bir yola.
Düşmürdü əlinə arada fürsət,
Rast gələ hədəfə oxu, nəhayət.
Yanında ki vardı o nazlı dilbər,
Sevinirdi qəlbi sabaha qədər.
Gecə şəbdizini o gülgün günəş,
Cilovladı, oldu söyüd gülə əş.
Ay və günəş ova hazırlaşdılar,
Şəbdizə, Gülgünə oldular süvar.
Muğandan Şahruda sürdülər atı,
Dünyanı doldurdu şənlik büsatı.

Bəzən ovlaqları oldu Kürbasar,
Çox quş ovladılar, balıq tutdular.
Gah Məntur çölünə at sürürdülər,
Ceyrandan, maraldan öldürürdülər.
Günlər bölünmüşdü çöl-səyahətdə,
Keçirdi vaxtları ovda, işrətdə,
Ələ nəqş açarkən gecə gəlini,
Bəzərkən ulduzla incə telini,
Şahın da gəlini vəcdə gələrək,
Hüsnüylə məclisə vurdu min bəzək.
Başqa gəlinlər də bir-bir qalxdılar,
Məclis dolu gəlin, şah qalmış bikar.
Badam azdı, lakin saysızdı şəkər,
Göyərçin hədsizdi, şahin bir nəfər.
Şahın sağlığına şərab içərək,
Deyib-gülürdülər sevensin ürək.
Keçmədi mütrübsüz, neysiz bir gecə,
Olmadı badəsiz, meysiz bir gecə.
İçki, yar, çiçəklik, cavanlıq dəmi!
Belə gözəl həyat dağidar qəmi.
Gülləri qoxlayıb güllükdən keçmək,
Yarın öz əlindən mey alıb içmək,
Qollarını yarın boynuna salmaq,
Narvən kimi nara sarmaşib qalmaq,
Bir əllə tutaraq yar ətəyindən,
Bir əllə can nəbzi yoxlamaq hərdən.
Bəzən qəmzələrdə şəfa axtarmaq,
Öpüşlə nərd atıb, vəfa axtarmaq,
Bəzən qucaqlamaq təzə baharı,
Bənövşədən taxmaq gül sırğaları,
Bəzən qəm əlindən yanırkən ürək,
Dilbər qulağına sirri söyləmək –
Dünya budur, bu da dünyada yoxdur,
Olsa da, bir anda tar-mar olur.

244

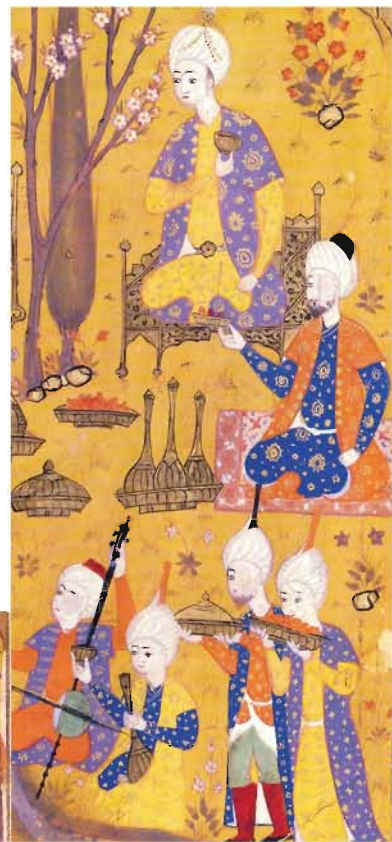
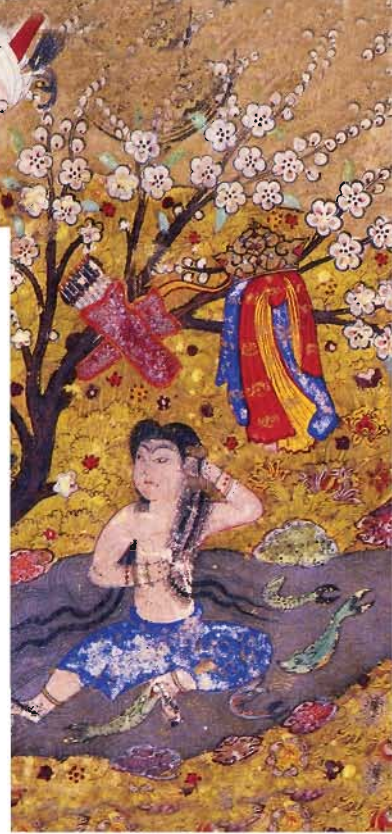
XOSROVUN ŞİRİNDƏN MURAD İSTƏMƏSİ VƏ ONUN ETİRƏZİ

Bir gözəl gecəydi, ilk bahar idi,
Səadət gəlmişdi, bəxtə yar idi.
Gecəni gündüzə döndərüb məhtab,
Ay almışdı ələ bir qədəh şərab.
Günəşdən işıqlı gecədə bir-bir
Söyüd kölgəsində şərab içilir.
Saqi sədasından, quş mahnısından
Silinirdi qəlbdən ələmli hicran.

Axar sulara ay açırdı min sirr,
Səba eyləyirdi ayələr təfsir.
Sərv-rəvanlarla dolmuşdu hər yan,
Hər sərvdə var idi bahardan nişan.
Biri dəf almışdı, biri sağəri,
Güləbzən almışdı ələ digəri.
Saqi mey payladı bir neçə ayaq,
Hamını üzmüşdü gecə yatmamaq.
Onlar oturmaqdan məst olan zaman
Şahdan rüxsət alıb getdilər ordan.
Saldı saqiləri taqətdən xumar,
Mütrüblər bir yanda düşüb yatdılar.
Yad tozundan orda qalmaq əsər,
Tikansız olan gül dünyaya dəyər!
Şahın artıq tamam səbri tükəndi,
Arzunun ovuna atdı kəməndi.
Aldı o gözəlin qıvrım saçını,
Unutdu möhnəti, qəmi, acını.
Öpdü, dedi: "Gözəl, rəhm et quluna,
Quş düşüb toruna, bir dən ver ona.
Keçən günlərimiz olmuşdur hədə,
Gəlsin yeni günlər, yeni ruzilər.
Burda bircə sənə, bir də mənəm, bax,
Söylə, nə üçündür bu yerdə qorxmaq?
Bu qəlbi yanığa yaxınlıq göstər,
İndicə mənim ol, ruzimsən əgər.
Bar verən ağacsan, qalma meyvəsiz,
Meyvəyə nə qədər həsrət çəkək biz?
Körpü su üstündə olmasa, düşün,
Kimə xeyri vardır belə körpünün?
Qəssab ətrafında hərlənən köpək
Ciyərini yeyər ciyər görərək.
Göylərdə qaralan elə bulud var,
Kəndlinin bağını nazla qurudar.
Sulu görünərək nə qədər şoran,
Su axtaranları qırıb susuzdan.
Adi bir şüşəyə tökərək zəhər,
Ona şirin demək olarmı məgər?
Təzə mirvaridən vaz keçmək olmaz,
Onun deşilməsi asandır bir az.
Quzular südəmər yeyilsin görək,
Böyüdü – onları qurdlar yeyəcək.
Göyərçin balası eləsə pərvaz,
Şahın tərhanından yaxa qurtarmaz.
Sərxoş şirlər kimi pəncə açma gəl,
Bizdə var şirləri parçalayan əl.
Dağ marallarının çətinse yolu,

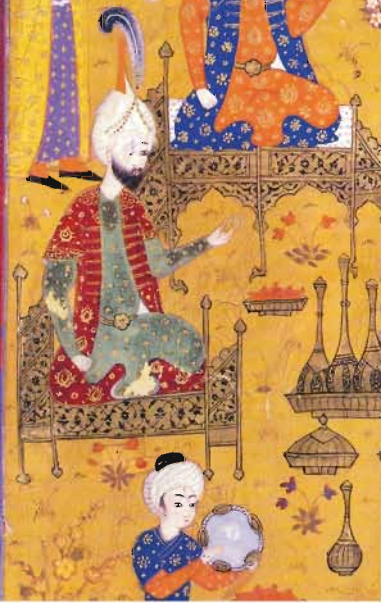
Çarə kəməndinin uzundur qolu.
Əgər çöl çeyranı qaçarsa iti,
Çox yeyin yüyürür şahın da iti.
Bu qədər zülfünə düyün vurma sən,
Zəkət ver, malını qurtar xətərdən.
Müştəri olarkən nilinə möhtac,
Nil çayında olsan, yükünü sən aç⁶¹!”
O şəkər cavablı sözə başladı,
Şaha şəkər kimi söz bağısladı:
“Mən kimi bir torpaq layiqdirmi, bax,
Şaha məhrəmləşsin həmtaxt olaraq.
Eşşəyimdə elə cürət görmürəm
Ki, ərəb atıyla yarışa girəm.
Deyiləm elə bir hünər göstərən,
Bir şir ovlayanla ayaqlaşam mən.
Mənim nazım əsla səbəbsiz deyil,
İstidə bal yemək zərərliyə, bil.
Bu qızğınlıq ötsə, olar mübarək
Mənim də şəkərim şahın balıtək”.
Sonra əqiqini qorudu almaz,
Əfi keşik çəkdi zümrədə bir az.
Ağlı “Təslim olma!” deyərəkən ona,
Nə arzu hakimdi, yarəb, könlünə.
Qızarmış tikantək itiydi yaman,
Nə xoşdur – qırmızı gül aç tikan.
Zahirdə olsa da acıqlı, ancaq
Könlü mehribandı, ürəyi yumşaq.
Ox atmaq yerinə, kaman qaşları
Atırdı naz, qəmzə hədəfə sarı.
Qəmzəsi lavaya hazırsa hər an,
Yüz sülh görünürdü hər baxışından.
“Əmmə, dodağımı eyləmə yara!”
Deyirkən: “Əm!” deyir anlayanlara.
“Pərdədə olsa da bu gül yanağım,
Deyir: açıqdı, bax, bu ağ buxağım”.
Sükut möhrü vardı dodaqlarında,
Şah halqası vardı qulaqlarında.
Gözlərindən biri eyləyirdi naz,
O biri deyirdi: “Yox, belə olmaz!”
Silkinərkən saçı məclisə bəzək,
Boynu üzr istədi o, üz çevircək.
Gördü ki, Xosrovun qəlbi odlandı,
Tutduğu işlərdən Şirin utandı.
Şaha dal çevirdi, uymadı dilə,
Odu söndürürdü bir ağ kükürlə.
O, dal çevirməklə deyirdi, guya:
“Qoy olsun mənə şah bu yerdə arxa”.

Yanıldım, şirmayı taxtı verərək.
Dedi: “Taxtı olsun şahların gərək”.
Bu işində vardı bir başqa hesab,
Deyirdi: “Üzüm də, arxam da mehrab”.
Bu üz döndərməklə deyirdi aşkar:
“Bu üzdən işıqlı bir üzüm də var”.
Xoşdur gözəllərdə bu naz, bu rəftar,
Gözdən qovulmuşu gözdə ararlar.
Bir göz deyir: “Dur, get, artıq zamandır”.
Bir göz deyir: “Getmə, getmə, amandır!”
Doğrudan, bu istək yüz cana dəyər,
İstəmirəm deyər, candan istəyər.
Xosrov gördü bu ay işdən uzaqdır,
Dərdinə bir çarə olmayacaqdır.
Cəsarətlə dedi: “Qəlbimin tabı,
Yar yara qıyarmı bu izzirabı?
Sən də mey içmişən, mən də, bu nədir?
Mən sərxoşam, sənə etməyir təsir?
Sərxoşam, yanımda dolanma huşyar,
Bilirəm, səndə də min izzirab var.
Bu iz azdırmağın faydası hanı?
Çalib turacını eşqin tərlandı.
Qəlbindəki sirri örtmək istəsən,
Öz qəlbinlə gərək döyüşsən sən.
Yenilmək təblini çal, ey dilazar!
Xeyməni quyudan göylərə çıxar!
Sevda əldə qılınc araya girsə,
Qaçmaq məsləhətdir hər igid kəsə.
Bilirsən ki, qılınc oynadan zaman
Dikbaşlıq eləsə, məhv olar insan.
Ürəyində məni sevməsən belə,
Barı, sevən kimi gəl rəftar elə.
Qəlbin dost deyilsə, “dostam” söyləsin,
Bu mənə də xoşdur, ona da, yəqin.
Oyuncaq üzündən çox fal açıldı,
Tale ötdü onu, həqiqət qıldı.
Nə yaxşı söz deyib bilici insan:
“Yaxşıdır özünə yaxşı fal açsan”.
Əgər pis düşünsən, pis olacaq fal,
Yaxşı desən, sənə gülər istiqbal.
Ləbindən nə qədər öpüş almışam,
Halal eylə mənə onları tamam.
İstəsən, bir daha öpmərəm səni,
Ancaq ki, eşq odu yandırır məni.
Mən kimi aşıqi öldürdüyünçün,
Üz cırraraq sabah ağlarsan özün.
Qanım tutar səni, bu, yaxşı olmaz,

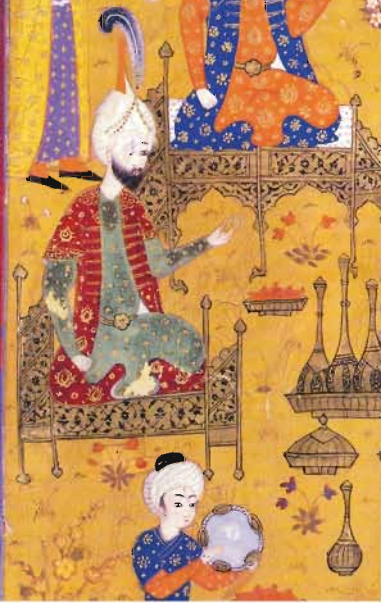
Aşıqlərin qanı heç yerdə qalmaz.
Mehriban olmağa rəyin yox, tutaq,
Nə olar öpüşüb, bir az oynasaq?
Ləbini öpməyə cürətim hamı?
Ətəyini öpüm, de, astanamı?
Demirəm öpüş ver, mənə ruzitək
Deyirəm ləbinin dadını görək.
Bir öpüş verərək, onunu al sən,
Belə bir alverdən xeyir görərsən.
Sən bal çeşməsisən, belə naz etmə,
Sən gəl bu çeşməni məndən gizlətmə.
Mehribanlıq etsən, səfa sürərsən,
Əzab versən əgər, cəfa görərsən.
Çox götürsə səqqə suyu çeşmədən,
Çeşmənin də suyu artacaq həmədən.
Bulud suyu saxlar, mən də səni, yar!
Elə qucaqlaram səni, ey nigar!..
Canımsan, canına kim qılınc çalar,
Zülfün bir hindudur, gündüzcə, aşkar
Mənim varlığımı o çalıb-çapar,
O oğru hindunu əgər tutmasam,
Oğru bir hindutək mən olum bədnam.
Oğru igid olsa əgər yüz kərə,
Bir qışqırsan, qorxub sərilər yerə.
Kəmənd saçlarını boynuma dola,
Bu arıq ovla ver gecəni yola.
Sən könül al, mən də can satım sənə,
Saqilik eyləyib mey gətir mənə.
Bu vüsəl gecəsi gülsün dodağım,
Sönməsin aşnalıq, dostluq çırağım.
Qulağım həlqənə tabe olacaq,
Qultək satılıram, al məni ancaq.
İşim öpüş saymaq olacaq daim,
Sən öpüş ver, mən də qoy bir-bir sayım.
Tale qapısından girək içəri,
Yaxşı qarşılıyır tale bizləri.
Bu gecə vaxtımız qoy yaxşı keçsin,
Sabaha ümidi yoxdur heç kəsin.
Bu gecə ortada bu nəqd var ikən,
Sabahkı nisyəyə göz dikək nədən?
O qıvrım saçınla oynama, əl çək,
Bu gecə mənimlə oyna, ey mələk!
Qəlbim dərdə düşdü, ver dərmanımı!
Hasarla qoynunla mənim canımı.
Candan şirinsən, ey bal çeşməsi, sən,
Yeri var qoynumda cantək bəslənsən.
Öpsəm ayağından başınadək mən,

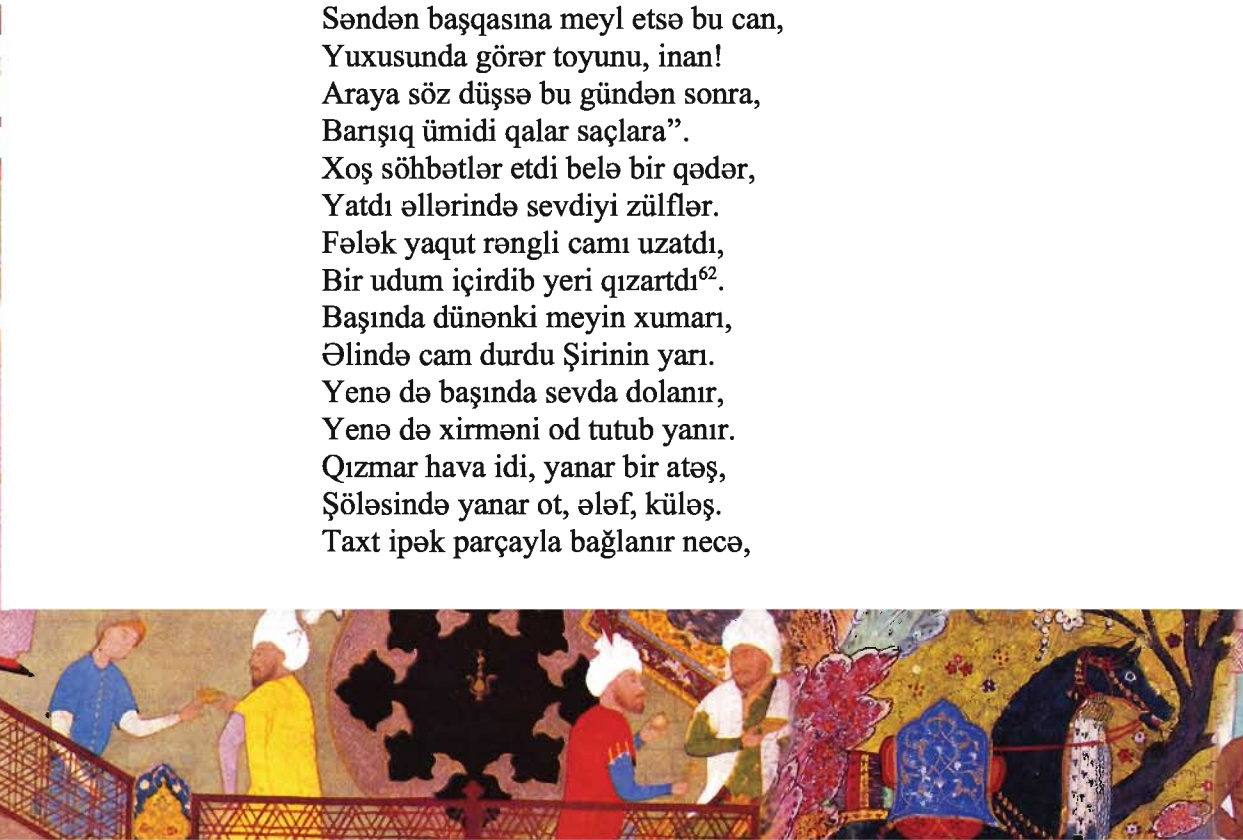

Hər yerin şirindir biri-birindən.
Bütün bədənində gizlənir Şirin,
Nahaq deməyiblər adına Şirin,
Bu şadlıq yaxşıdır, heç olma qəmgin,
Sən şirin olmazsan, olmasan şirin”.
Şəkər dodaq dedi: “Əhdi sındırma!
Peşiman olarsan, səbrini qırma!
Şah əhdini qırsa, pis olar, inan,
Baş verməsin gərək pis işlər ondan.
Abrımı tökəcək bir su istəmə,
Hasil olmayacaq arzu istəmə.
Arzumla bərabər məhv olsun canım,
Sən odsan, mən də ud, odunda yanım.
Eşqsiz də qəlbim çox mehribandı,
Eşqin atəşilə daha da yandı.
Zövqün bazarına mən uysam əgər,
Səninçün hər an bir məclis düzələr...
Lakin nərd uduzmaq özünə insan...
Xoş keçirmək olmaz günü hər zaman.
Dünyanın yarısı əgər xoş gündür,
Yarısı yaxşı ad qoymaq üçündür.
İki yaxşı adı bədnam eyləmək,
İsməti itirmək, söylə, nə gərək?
Biz bir-birimizdən gərək utanaq,
Tanrı qabağında həyadan yanaq.
Bir qadını yıxmaq – bu mərdlik deyil,
Mərdlik göstərirsən, sən özün əyil.
Ucalar özünü əyən insanlar,
Təvazö sahibi hörmət qazanar.
Bir şirin ağacam, ömrüm bahardır,
Həm halvam var, həm də doşabım vardır.
Əvvəl doşabıma qənaət et sən,
Tələsmə, halvani sən yeyəcəksən.
Doşab iç, halvadan olma nigaran,
Doşab əvvəl gələr daim halvadan.
Ağzımızda varkən bizim bal-şəkər,
Xuzistana neçin eyləyək səfər?!
Susuzluq söndürən sərin su xoşdur,
Artıq içilərsə, faydasız olur.
Bir dirilik suyu olsa da bu su,
Başdan aşıya əgər, vardır qorxusu.
Can kimi sevmirsə səni bu ürək,
Demək, öz canını sevməsin gərək.
Əgər qızdırmalı yeyərsə halva,
Onun məzacında çoxalar səfra”.
Elə ki Şirini Xosrov xam gördü
Dildə sərt, könüldən işə ram gördü.

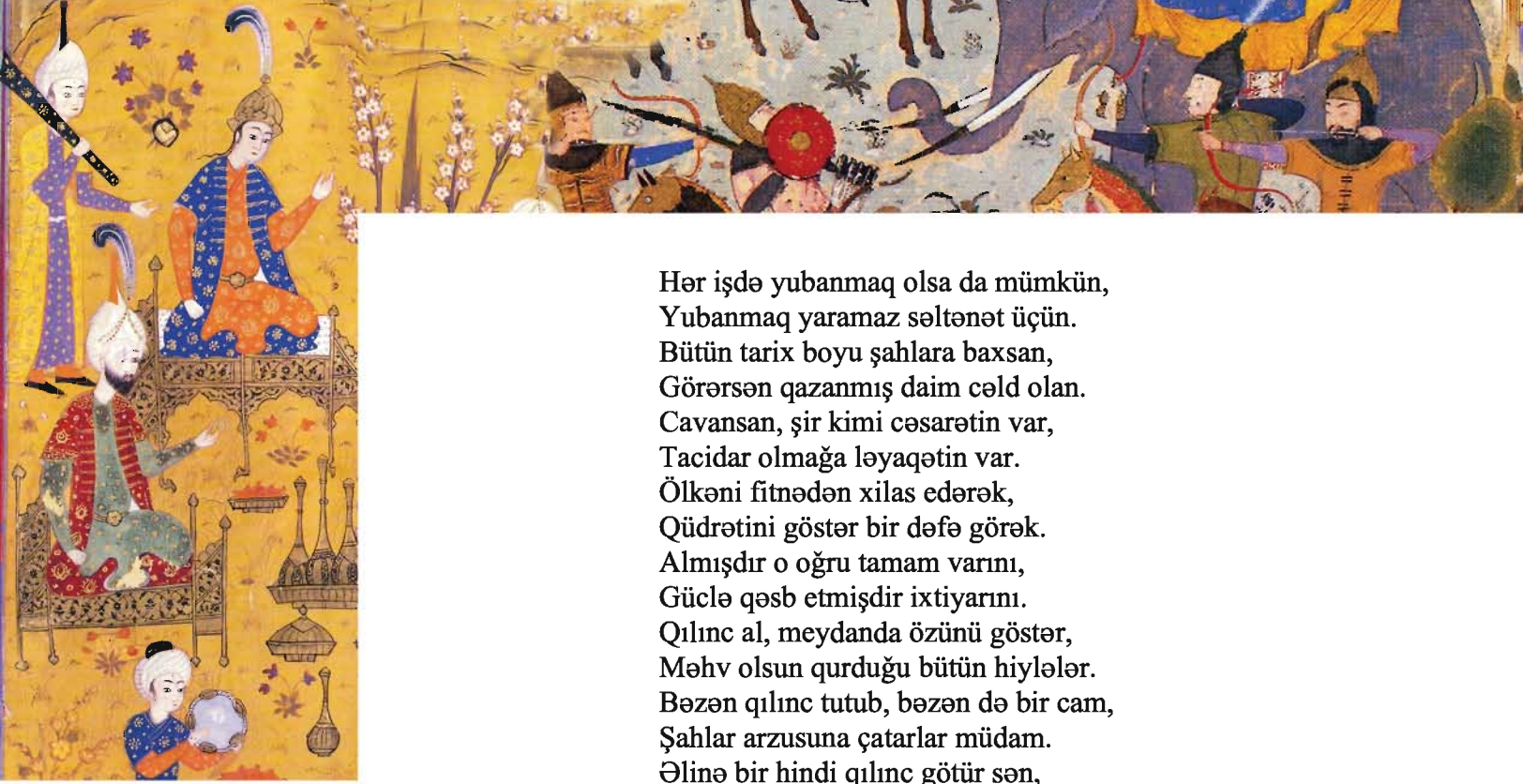
Yalvara-yalvara dedi: “Ey pəri,
Qəbul eyləyirəm bu qəmzələri.
Sənə lazım ikən əlimdən tutmaq,
Əlimi bağladın, bir insafa bax!
Yüyardım dalınca bir sənə yetim,
Əlim çatsın sənə, artsın şöhrətim.
Gördüm ki, zülfünə bağlanmışam mən,
Sən ələ gəlincə mən getdim əldən.
Demirəm əhdi qır, sən, ey vəfadar,
Bir neçə busə ver, xumaram, xumar.
Vədənle əsiri özün şad elə,
Gəl bu ölmüş qulu bir azad elə.
Fərağından ömrüm tikan üstədir,
Vüsal gülləriylə onu sevindir.
Bəlkə, o güllərdən bir gülab alım,
Ətriylə sevinim, xoş olsun halım.
Sən sərxoşsan, saçın əllərimdədir,
Könlüm xoş olmağa imkan törədir.
Səninlə mey içib ođlanmayımmı?
Səni görə zaman şadlanmayımmı?
Sənə bağladığım kəmər zər olar,
Sənlə gülən ağzım bal, şəkər olar.
Qaçsan məndən, necə möhrədən ilan,
Mən gül itirərəm, sən isə tikan.
Baş ağrıtdığımdan incisən əgər,
Mən başdan keçərəm, ağrın da bitər.
Qəlbimi al, apar, nigarım sənsən,
Səndən yaxşısı yox, dildarım sənsən.
Üzün ürəyimi etməsə əsir,
Sevincsiz bir ürək kimə gərəkdir?
Səni başqasına dəyişsə gözüm,
O göz düşsün gözdən, bax, budur sözüm.
Səndən başqasına meyl etsə bu can,
Yuxusunda görər toyunu, inan!
Araya söz düşsə bu gündən sonra,
Barışıq ümidi qalar saçlara”.
Xoş söhbətlər etdi belə bir qədər,
Yatdı əllərində sevdiyi zülflər.
Fələk yaqut rəngli camı uzatdı,
Bir udum içirdib yeri qızartdı⁶².
Başında dünənki meyın xumarı,
Əlində cam durdu Şirinin yarı.
Yenə də başında sevda dolanır,
Yenə də xirməni od tutub yanır.
Qızmar hava idi, yanar bir atəş,
Şöləsində yanar ot, ələf, küləş.
Taxt ipək parçayla bağlanır necə,

Şirinin döşünü sıxdı qayımca.
Çox səbat göstərdi, çalışdı Şirin,
Yan keçdi maraldan pəncəsi şirin.
Xosrovu qərarlız gördüyü zaman,
Şirin dedi: “Əl çək bu qızğınlıqdan.
Nə üçün qızırsan bir bu qədər sən?
Məni öz yanında rüsvay edirsən?
Çox danışan olsa ağalar əgər,
Tez qayıdar üzə qulluqçu, nökrər.
Neçin danlayırsan nökrəri belə?
Ona ya tənbeh et, ya sükut elə.
Şahın mindiyi at olarsa axsaq,
Arzusu da çətin başa çatacaq.
Şahlığın dövrünü başlayan zaman
İstəyin çox çətin girər qapıdan.
Ayağı zəncirli, əlində bir cam,
Sərxoş bir nəfərdən əql ummaz adam.
Mən durmuşam burda, şahlığı al sən,
Öz təxtini qaytar, əlindəyəm mən.
İstəmirəm uzaq düşüm dövlətdən,
Dövlətlə bir yerdə olmalıyam mən.
Dövlət sevir, sənə can verirəm mən,
Belə bir dövlətə deyiləm düşmən.
Dövlət qapısını özün aç, şadlan,
Bir uğurlu gündə sən doğulmusan.
Əvvəl iqbal axtar, sonra da istək,
Xəznə axtarmazlar tələsiyərek.
Əvvəl dil, sonra söz; gözdən sonra nur,
Əvvəl üzüm olur, sonra mey olur.
İnsan səbr etməklə yetər kamına,
Yavaş-yavaş çatar dilaramına.
Ağıllı adamlar səbirsiz olmaz,
Keçi bir arpayla heç ətə dolmaz.
Belə avaralıq varkən arada,
Yaxşı olmaz, yetsəm şahla murada.
Desəm ki, mən şahın sadıq yarıyam,
Sənin işlərinə gərək yarıyam.
Mülkünü sən gətir ələ yenidən,
Bəxtin kömək etsə, bax, hazırım mən.
Burda sən mənimlə keyf edə-ədə
Qorxuram şahlığın əlindən gedə.
Xəyalında varsa yenə şah olmaq,
Əfsus ki, tezliklə gərək ayrılmaq.
Bu dövlət əzəldən nəslinizdədir,
Çox eyb olsun indi, əlindən gedir.
Dünyada diribaş qazanar ancaq,
Cahangirliklə heç tutmaz yubanmaq.

Hər işdə yubanmaq olsa da mümkün,
Yubanmaq yaramaz səltənət üçün.
Bütün tarix boyu şahlara baxsan,
Görərsən qazanmış daim cəld olan.
Cavansan, şir kimi cəsarətin var,
Tacidar olmağa ləyaqətin var.
Ölkəni fitnədən xilas edərək,
Qüdrətini göstər bir dəfə görək.
Almışdır o oğru tamam varını,
Güclə qəsb etmişdir ixtiyarını.
Qılınc al, meydanda özünü göstər,
Məhv olsun qurduğu bütün hiylələr.
Bəzən qılınc tutub, bəzən də bir cam,
Şahlar arzusuna çatarlar müdam.
Əlinə bir hindi qılınc götür sən,
Qoşun yığ dünyanın hər tərəfindən.
Daşına düşməni hədəf seçərək,
Sənə yardım edər döyüşdə fələk.
Kömək eyləyərim mən də bacarsam,
Bacarmasam, dua edərəm müdam”.
O atəş qızdırdı Xosrovu yaman,
Şəbdizin belinə mindi durmadan,
“Salamat qal, – dedi, – mən gedər oldum,
Dənizdən, atəşdən yoxdur heç qorxum.
Allah bilir, oddan çəkinmərim mən,
İslanmaram tükə, keçsəm dənizdən.
Zənn etmə yataram mən bundan sonra,
Bu gündən mən hara, yuxlamaq hara!
Yerdən qaldıraram uca dağları,
Bəndimdən qurtarmaz fil ayaqları.
Fil olub, yatmaram bundan sonra, bil,
Saxsı yox, olaram doğruçu bir fil.
Bir eşşək çıxartdım dama, nadandım,
Endirərəm indi, səhvimi qandım.
Kuzə qayıрмаğı bacaran əllər
Bir kuzə sındırsa, nə olar mægər?
Mən yaxşı seçirəm qaranı, ağı,
Çoxdan öyrənmişəm gizli yanmağı.
Kama çatmamaqla qorxudub bəzən,
Gah da mənə mərdlik təlim edirsən.
Sənin eşqin məni tacdan eylədi,
Sevgi çox yerlərdə çox qan eylədi.
Olmasaydı eşqin başımda, ay qız,
Bu sevdalı başım qalmazdı tacsız.
Fələktək boynuma saldın kəməndi,
Əsir edib, sonra sən açdın bəndi.
Mey içirib aldın ixtiyarımı,

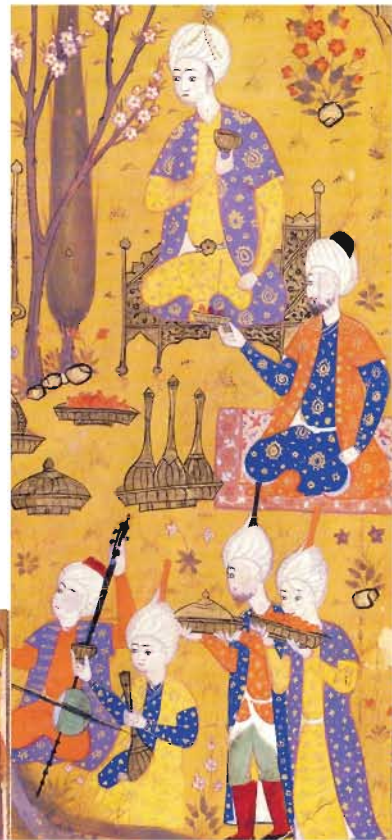
Sərxoşkən bağladın ayaqlarımı.
Mən sərxoş olanda deyirsən ki, dur,
Ayıq düşmənlərlə döyüş, zərbə vur.
Bəli, düşmənlərlə çarpışacağam,
Lakin o vaxt ki bu quyudan çıxam.
Niyyətim budur ki, yolumla gedim
Ancaq öz işimi mən icra edirəm.
Sən ki sövq edirsən məni bu yola,
Əməl eyləyəyəm, nə ola-ola...
Öz halından mənə verərək xəbər,
Yaxşı, yaman – dedin sözü müxtəsər.
Əvvəl uğurluydu çox mənim baxtım,
Həm tacım var idi, həm də ki taxtım.
Sən etdin dünyada məni avara,
Belə qara günlü, belə biçərə.
Dolmasa könlümə eşqinin dərdi,
Məni bu torpağa kim gətirərdi?
Bir zamanlar zülfün mənə kəmənddi,
Söylədiyin hər söz baldı, şəkərdi.
İndi ki ülfəti məndən kəsirsən,
İcazəmi verdin, getməliyəm mən.
Mən çıxıb getməkdə qafil deyildim,
Qonaqdim, təklifi vaxtında bildim.
Hər gün əyləşirdim açıq süfrəndə,
Yol çörəyi verdin, gedirəm mən də”.
Atını səyirtirdi, söyləyib bunu,
Gilək yollarından çəkdi qoşunu.

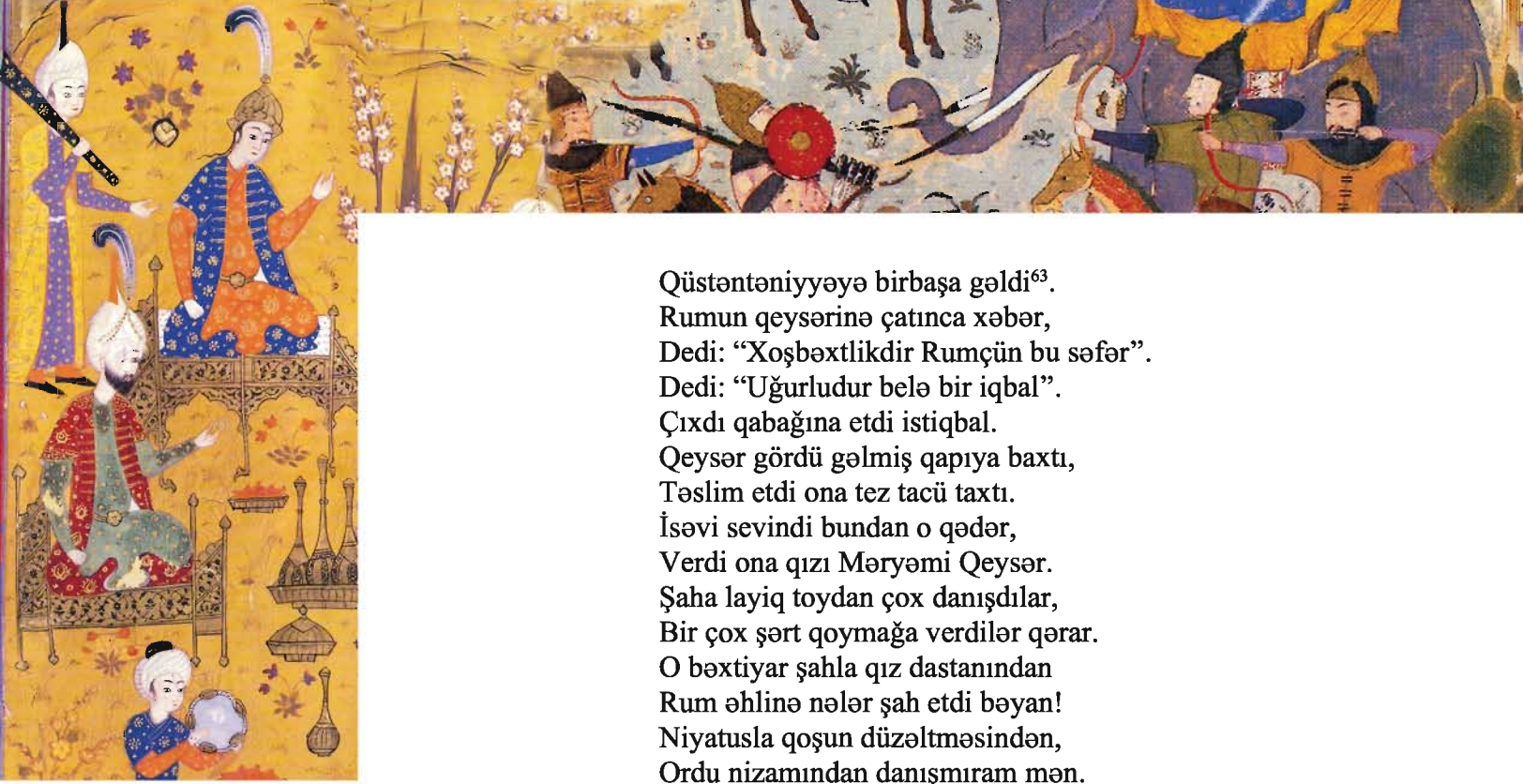

253

XOSROVUN ŞİRİNDƏN KÜSÜB RUMA GETMƏSİ VƏ MƏRYƏMLƏ EVLƏNMƏSİ

Ürəyi Şirindən incik gedirdi,
Küsüb Rum elinə səfər edirdi.
Qorxulu yollarda qəlbi təlaşda,
Tacının yerinə dəbilqə başda.
Qorxurdu Bəhramın qoşunu görər,
Odur ki, durmadan edirdi səfər.
Nəhəng bir qılıncı belinə vurdu,
Altında dördqanad qartal uçurdu.
Yetdi kəlisaya: ona bir zaman
Ulduzlar seyrini açmışdı rəhban.
Hikmət qapılarını açdı üzünə,
Rəyi işıq saçdı dövlət gözüne.
Ordan ta dənizin sahilinədək
Yol getdi atını yeltək sürərək.
Yolda nə dayandı, nə də dincəldi,

Qüstəntəniyyəyə birbaşa gəldi⁶³.
Rumun qeysərinə çatınca xəbər,
Dedi: “Xoşbəxtlikdir Rumçün bu səfər”.
Dedi: “Uğurludur belə bir iqbal”.
Çıxdı qabağına etdi istiqbal.
Qeysər gördü gəlmiş qapıya baxtı,
Təslim etdi ona tez tacü taxtı.
İsəvi sevindi bundan o qədər,
Verdi ona qızı Məryəmi Qeysər.
Şaha layiq toydan çox danışdılar,
Bir çox şərt qoymağa verdilər qərar.
O bəxtiyar şahla qız dastanından
Rum əhlinə nələr şah etdi bəyan!
Niyatısla qoşun düzəltməsindən,
Ordu nizamından danışmıram mən.
Bunları demişdi bir başqa yazan,
İndi mən oyağam, yatmış o insan.
Sındırsam özgənin nırxımı əgər,
Mənim də nırxımı özgə puç edər.

XOSROVUN BƏHRAMLA MÜHARİBƏSİ VƏ QALİB GƏLMƏSİ

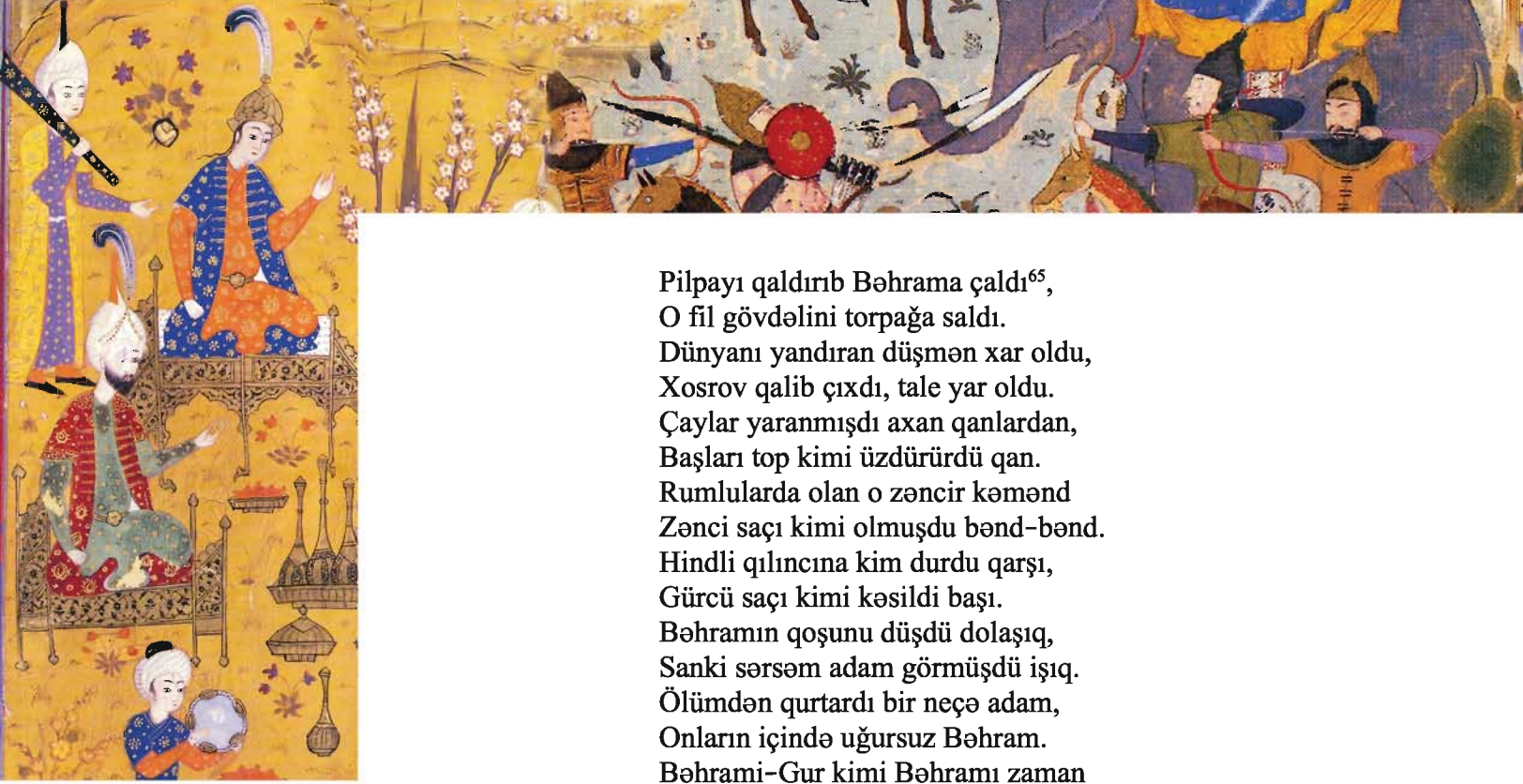
Keyf etdikdən sonra şah bir neçə gün,
Dedi: “Qoşun verin mənə, köməkçün”.
Qeysər ona saysız qoşun verərək,
Qızılla düzəltdi işi qızıltək.
O qədər toplandı qoşun və yaraq,
Qalanmışdı sanki dağ üstünə dağ.
Dəmir dağ yerindən tərənən zaman,
Sanki yer titrədi, qopdu bir tufan.
Xosrov cəm edilmiş bu igidlərin,
İçindən ayırdı bir qırx-əlli min,
Qəflətən bir gecə keçdi hücumu,
Don zirehə döndü, qılınc da cama.
Bu işdən olduqda Bəhram xəbər dar,
O verdi döyüşə şir kimi qərar.
Bəxt tülkülük etsə, belədir qayda,
Şirlik, cahangirlik verməz bir fayda.
Bir-birinə qarşı dayandı səflər,
Qoşun sıralandı, sıyrıldı xəncər.
Ox viyılısından, qılınc səsinə,
Fille şir ödünü yarırdı birdən.
Dirilər kar olur təbil səsinə,
Ölülər qalxırdı məqbərəsindən.
Sanki atəşdəndi atların nalı,

Ləl rəngə çalırdı onların yalı.
Atların səsindən bürclər söküldü,
Yerin qulağına civə töküldü.
Atlılar şimşəktək qılınc çalır, bax,
Şirlər döyüşlülər diş qıcırdaraq.
Əcəl hər tərəfdə canları pusur,
Bu döyüş yanında məhşər oyundur.
Batır sinələrə iti nizələr,
Elə bil ki, artıq gəlmişdir məhşər.
Nizələrdən qalın meşə yarandı,
Qaçmaq yollarında ölüm dayandı.
Bu meşədə şirdən qurtarmaz maral,
Şirlər də qılıncdan keçirdi dərhal.
Külək girən kimi yarpaq altına,
Ox girirdi zireh qalpaq altına.
Qartaltək gəzirdi oxlar meydanı,
Qanlı qanadında ölüm fərmanı.
Göydə oynadıqca ox, nizə hər an,
Sərilirdi yerə neçə pəhləvan.
Əyyuqa yüksələn qanlı nizələr
Bayraq camlarını qızartdı yeksər⁶⁴.
Qırıq nizələrə yas saxlayıb yel
Bayrağın saçını dağıtdı tel-tel.
Başsız başçılara nalə edərək
Yer yaxa cırmışdı, göy isə ətək.
Birisi qılıncdan, biri Yaradan
Həmayil asmışdı diqqətlə baxsan.
Türk kimi bir döyüş başladı həm də
Türk gərənlərlə səslənən dəmdə.
Al, ipək bayraqlar dalğalanırdı,
Qamışlıq od tutub sanki yanırıdı.
Çöllərdəki daşlar, torpaqlar qədər
Qan tökmək istəyən qılıncdı hər yer.
Xəzan yarpağıtək ara vermədən
Oxlar tökülürdü yerə göylərdən.
Dörd yanına çəkib qılıncdan hasar,
Şah filin üstündə tutmuşdu qərar.
Büzüğümid durub filin yanından
Əlində üstürləb baxırdı hər an.
Çalışırdı təyin eləsin nə vaxt
Düşməndən üzünü döndərəcək baxt.
Vaxt çatanda şahsa söylədi: “Tez ol,
Fürsət əldən çıxar, ona vermə yol.
İntiqam almaqda sabit dayan sən,
Fili sür meydana, qorxma, qalibsən”.
Xosrov fil üstündə hərəkət etdi,
Bəhramın üstünə Nil kimi getdi.

Pilpayı qaldırıb Bəhrama çaldı⁶⁵,
O fil gövdəlini torpağa saldı.
Dünyanı yandıran düşmən xar oldu,
Xosrov qalib çıxdı, tale yar oldu.
Çaylar yaranmışdı axan qanlardan,
Başları top kimi üzdürürdü qan.
Rumlularda olan o zəncir kəmənd
Zənci saçı kimi olmuşdu bənd-bənd.
Hindli qılıncına kim durdu qarşı,
Gürcü saçı kimi kəsildi başı.
Bəhramın qoşunu düşdü dolaşır,
Sanki sərsəm adam görmüşdü işiq.
Ölümdən qurtardı bir neçə adam,
Onların içində uğursuz Bəhram.
Bəhrami-Gur kimi Bəhramı zaman
Şirlikdən çıxartdı, saldı zorundan.
Özünü bəyənsə insan nə qədər,
Öz gözündən ona dəyər bəd nəzər.
Özündən razılar hər zaman sınar,
Ondan qurtarana uzun ömür var.
Elə ki döyüşdə Bəhram qovuldu,
Dünya da Bəhramın düşməni oldu.
Çox belə xırmanı yandırır zaman,
Oyunbaza oyun öyrətməz insan.
Hansı sərvə əvvəl ucaldıb yüksək,
Sonra da boynunu əymədi fələk?
Hansı qızılgülü bəslədi, sonda
Sarı gül rəngini görmədik onda?
Şəkərtək yeyilməz bütün loğmalar,
Mey bəzən saf olar, bəzən xılt olar.
Bir yan qəm məclisi, şənlikdir bir yan,
Biri ağlayandır, biri oynayan.
Hanı bu dünyanın vəfadarlığı?
Bir yanda ağlaşma, bir yanda çalğı!
İstər matəm, istər şadlıq səsləri,
Dünyaya bir zərrə yoxdur əsəri.
Bu təndir odunu çox aparandır,
İstər tikan yandır, istər gül yandır.
Bu dünya minmişdir ala bir ata,
Güman var ki, bu at çox təpik ata⁶⁶.
Fələk yaşıl rəngli bir atdır, yürək,
Ağıl qaçsın onun yolundan gərək.
Heç kimsəylə yola getməz bu nakəs,
Ona bel bağlayıb bir iş görülməz.
Bəhrami-Çubinlə düz gəlmədi baxt,
Xosrov Pərviz şaha qaldı qılınc – taxt.
Bəhram qaçdı Çinə, tutmadı qərar,

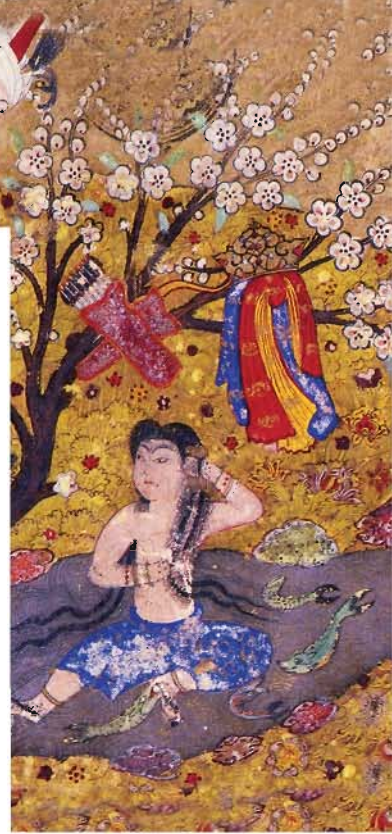

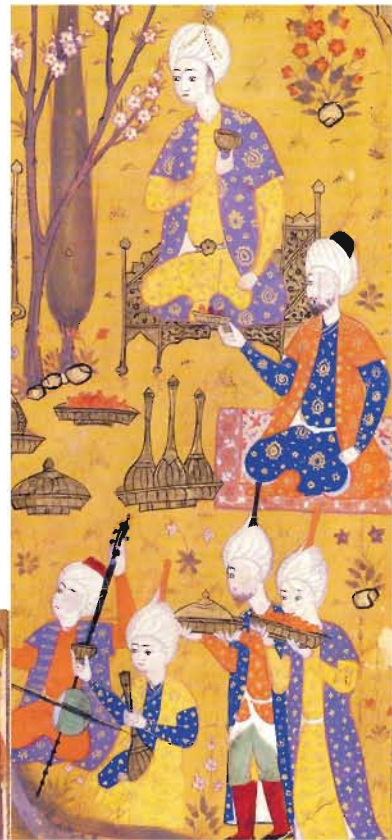
“Qəza üz verəndə meydan daralar”.
Bu zülmə rast gələn bir o deyildi,
Dünyada nə qədər bellər əyildi.

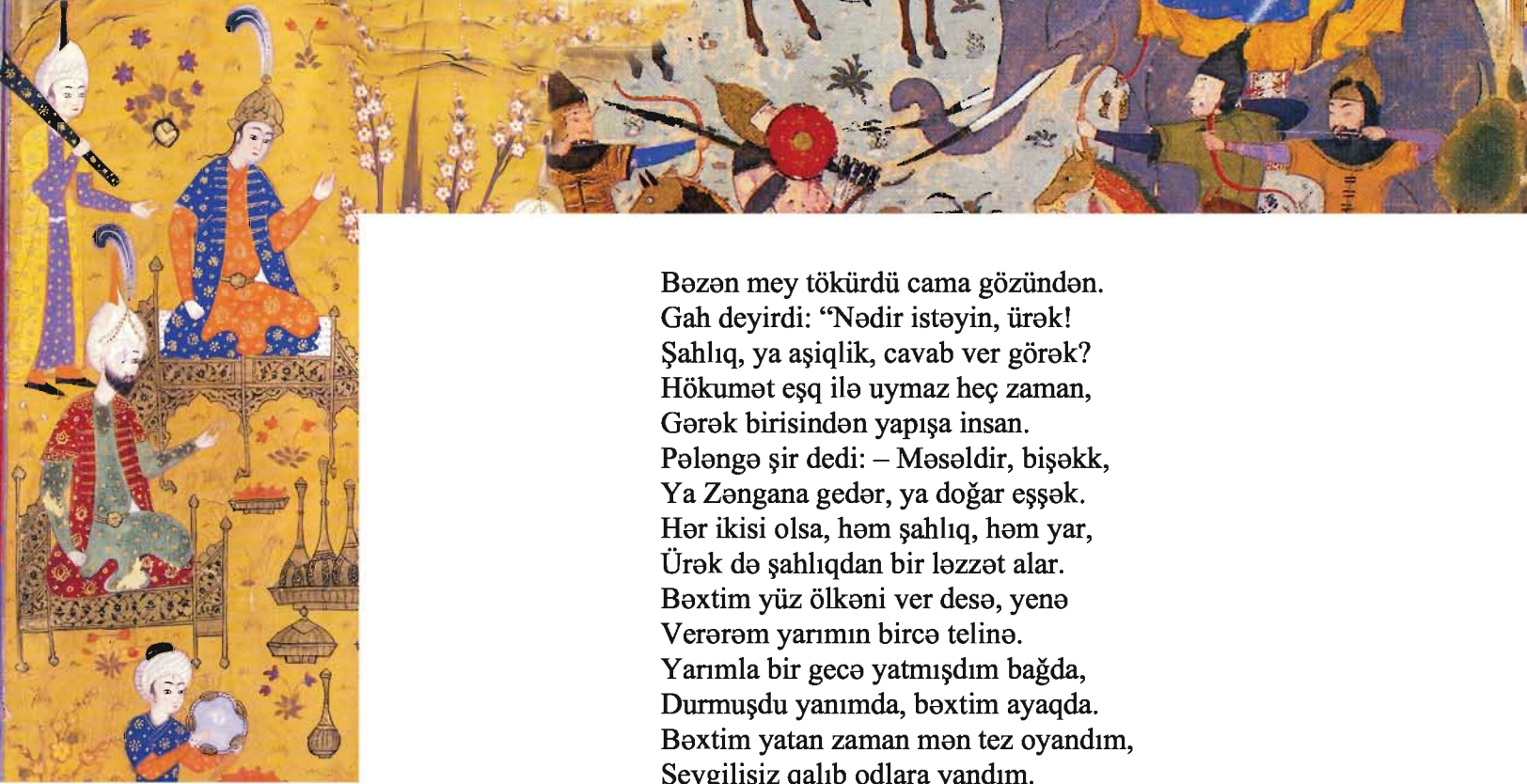
XOSROVUN YENİDƏN TAXTA ÇIXMASI

Ay yüksələn zaman Balıq bürcündən,
Pərviz Şah bürcündə salmışdı məskən⁶⁷.
Sövr Zöhrə ilə, Xərçəng Bərcislə,
Səadət yayırdı Təslis Təsdislə⁶⁸.
Həməl pərgarından Günəş baxaraq,
Etdi Dəlv bürcündən Zühəli parlaq.
Bir yanda Ütarid Cövza başından,
Şir yıxan Mərrixə baxırdı heyran.
Salmışdı Mərrixi Zənəb kəməndə,
Zühəlin gözüylə Rəs düşmüş bəndə.
Tale belə xoşbəxt bir qurğu qurdu,
Şah firuzə rəngli taxta oturdu.
O, ağı qaradan dərhal ayırdı,
Məğribdən məşriqə yayıldı adı.
Məmləkət hökmünə keçəndən bəri,
Gündən-günə artdı qüdrət əsəri,
Taxtını ucaldı ölkərə qədər,
İncisi gəmiylə, dənizlə gövhər!
Taxtında qiymətli gövhərlər vardı,
Gecələr mehtabdan artıq parlardı.
Xosrov öz taxtına oturdu şirtək,
İgidlər söylədi çox-çox “Mübarək!”
Möhründən bəzəndi üzü hər yerin,
Yaranmışlar ona dedi: “Afərin!”
Üzünün günəşi hər yerdə yandı,
Xorasanda yeni günəş oyandı.
Şadlıq tərənəsi, sevincli səslər
Yayıldı Mərvdən ta Bəlxə qədər.
Şah taxtı tacına yetişən zaman
Şirinin qənzəsi başladı talan.
Nə könlüdən qəmi atmaq olurdu,
Nə də qəm verənə çatmaq olurdu.
Çünki Məryəm idi indi arvadı,
Onun sayəsində yüksəldi adı.
Doğrudur, şahlığı, xəznəsi vardı,
Şirinsiz qəmgindi, çox biqərardı.
Demirəm, şadlanmır, heç olmurdu şən,
Deyirəm, gülmürdü açıq ürəkdən.
Mey içib nəğmələr dinlərdi bəzən,

257

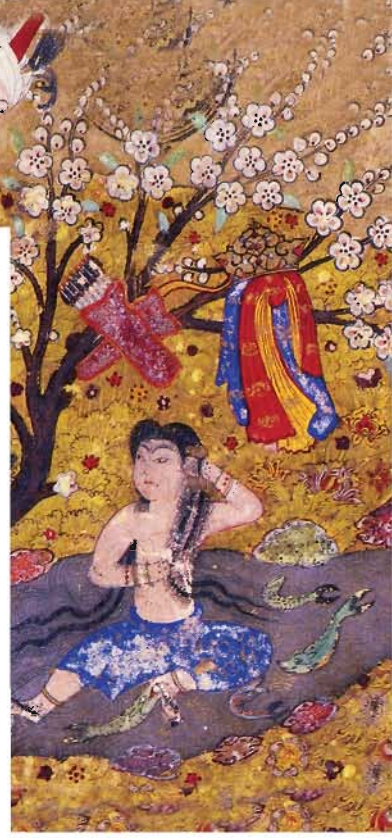

Bəzən mey töküdü cama gözündən.
Gah deyirdi: ‘Nədir istəyin, ürək!
Şahlıq, ya aşılıq, cavab ver görək?
Hökumət eşq ilə uymaz heç zaman,
Gərək birisindən yapışa insan.
Pələngə şir dedi: – Məsəldir, bişəkk,
Ya Zəngana gedər, ya doğar eşşək.
Hər ikisi olsa, həm şahlıq, həm yar,
Ürək də şahlıqdan bir ləzzət alar.
Bəxtim yüz ölkəni ver desə, yenə
Verərəm yarımın bircə telinə.
Yarımla bir gecə yatmışdım bağda,
Durmuşdu yanımda, bəxtim ayaqda.
Bəxtim yatan zaman mən tez oyandım,
Sevgilisiz qalıb odlara yandım.
Mənə deyirlər ki, günəş kimi gül!
Cəmşidin yerində qəm rəva deyil.
Könüldə qəm varkən gülmək olarmı?
Qəmli ürəklərə sevinc dolarmı?
Nakam bir quşam ki mən yurd-yuvadan
İpək tor içinə düşmüşəm, aman!..
Qəlbim gülüstana getmək arzular,
Əfsus, ayağımda var qızıl cidar.
Nə belə cidarı açmaq mümkündür,
Nə də o zəncirlə uçmaq mümkündür.
Birin dərindən xəstələnmişəm,
Mümkünmü bir elin qəmini çəkəm?
Yüz nəfər gərəkdir ovutsun məni,
Necə yüz nəfərin çəkim qəmini?
Özümü yükləsəm eşşək yüküylə,
Gülər bu işimə eşşəklər belə.
Ayla Günəş çıxıb birləşdiyindən,
Yer üzü olmuşdur bu qədər rövşən.
Ürək birləşməyib öz istəyilə,
Könlüm dağınıqdır, nursuzam belə.
Gültək ulduzlarla bu bağ doludur,
Dağınıq düşərək, saçmayırlar nur.
Qığılcımdan şamın nuru çox olar,
Qığılcım dağınıqdır, şamda birlik var.
Ürəyim taxt üçün düşmüş kəməndə,
Sıxmaq istəmirəm könlümü mən də.
Qəlbimə qara gün bir gecə gəldi,
Canıma qızdırma bax necə gəldi!
Əqrəb yuvasına sığmayan siçan
Süpürgə bağladı bir də dalından.
Zəncinin sifəti qaradır əslən,
Ancaq xəstəlikdə saralar birdən”.

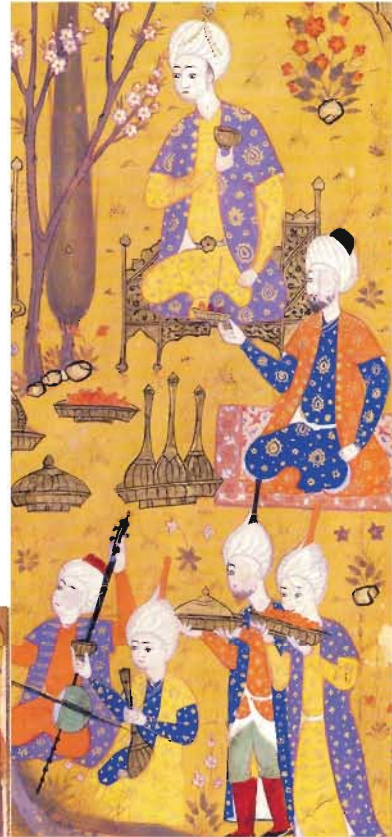

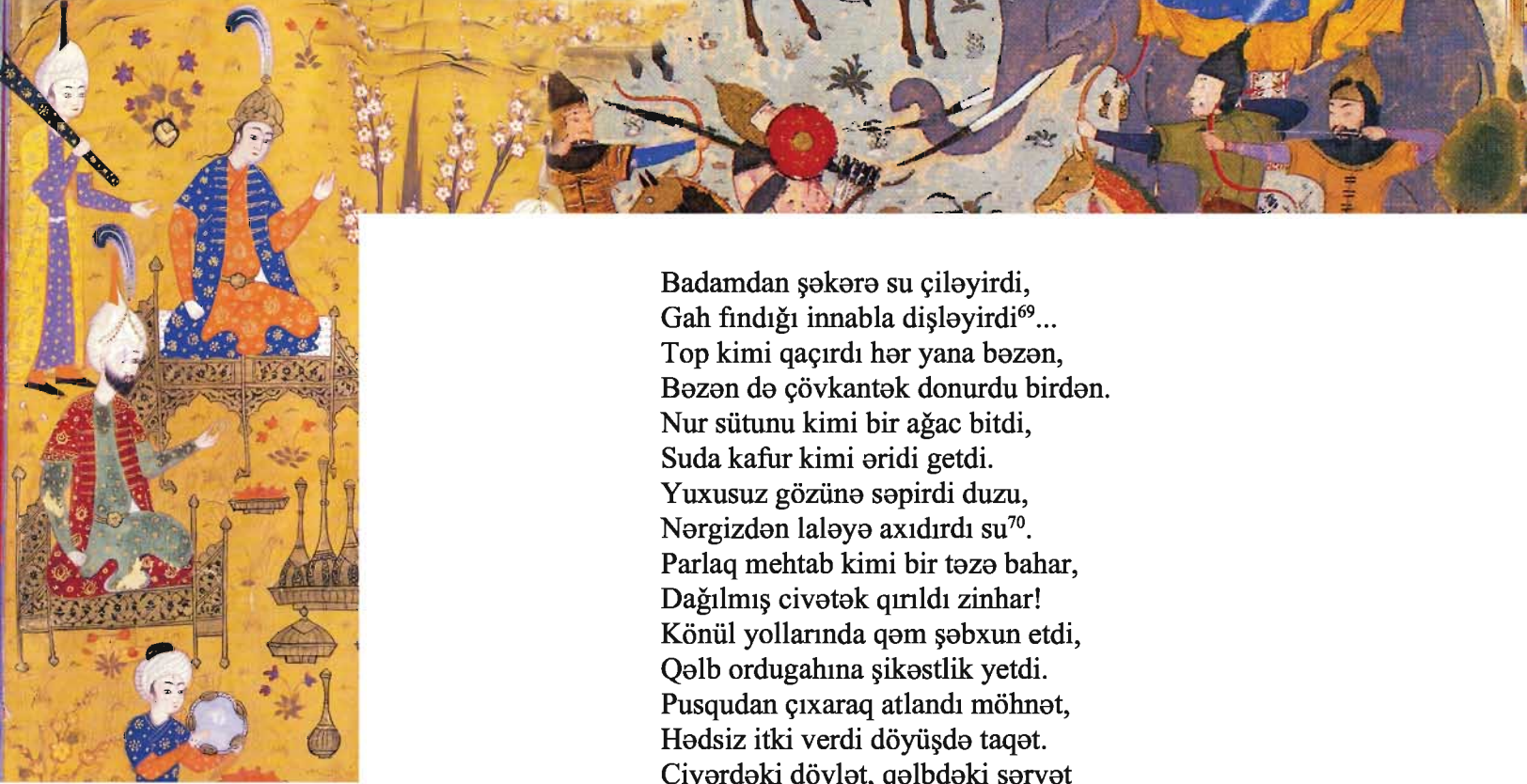
Sonra hirsle dedi: “Diqqət et bir az!
Dövlətlə zarafat eyləmək olmaz.
Hökmdarlıq varkən bəxtin yar olar,
Canan sənə munis, vəfadar olar.
Dövlətdən əl çəkmək bir fayda verməz,
Mühakimə etməz dövlətlə heç kəs.
Hasil olarmı heç dövlətsiz murad?
Tapılmaz dövlətdən daha yaxşı ad.
Arzular dövlətlə olmuşdur hasil,
Quş da tora gələr dən olanda, bil.
Buğda ək ki, sənə dirilik verər,
Buğda arasında ot özü bitər.
Dövlətdir hər işi işıqlandıran,
Dövlətsiz olmaqdan uzaqlaş hər an”.
Ürəyində belə çox söz söylərdi.
Səbr olarmı, varsa məhəbbət dərdi...
Ayrılıq qəminə səbr etdi indi,
Bu işdən axırda özü sevindi.

XOSROVUN FƏRAQINDAN ŞİRİNİN AH-ZAR ETMƏSİ

Söz ustadlığında o zəhmət çəkən
Dəftərində belə yazıb eşqdən:
Xosrovdan aralı düşəndə Şirin,
Dərdi sonsuz oldu, həsrəti dərin.
Badam gözlərindən gül suyu axdı,
Badam çiçəyinə güləb buraxdı.
Başı kəsilmiş bir qoyuntək yerdə,
Əl-ayaq çalırdı dözməyib dərde.
Canında taqətin alovu söndü,
Ürəyi qarışqa gözüne döndü.
Yuyub ətəyini göz yaşı ilə,
Sevgi xırmanını vermişdi yelə.
Gah sərxoşlar kimi gedirdi yolu,
Gah heyran qalırdı gözləri dolu.
Gözündən aramsız inci süzürdü,
Kirpiyi incini sapa düzürdü.
Beyninin arzusu yuxudan uzaq,
Yuxusuz gözü də olmuşdu çıraq.
Söyüdtək əsirdi o sərvqamət,
Ənbəri solduran o nazlı afət
Qəmlənib bir zaman yıxıldı yerə,
Saçları bürüdü yeri ənbərə.
O nəsrin dırnaqlı tez əl apardı,
Nəsrinlə lələdən yarpaq qopardı,

Badamdan şəkərə su çiləyirdi,
Gah findığı innabla dişləyirdi⁶⁹...
Top kimi qaçırdı hər yana bəzən,
Bəzən də çövkantək donurdu birdən.
Nur sütunu kimi bir ağac bitdi,
Suda kafur kimi əridi getdi.
Yuxusuz gözünə səpirdi duzu,
Nərgizdən laləyə axıdırdı su⁷⁰.
Parlaq mehtab kimi bir təzə bahar,
Dağılmış civətək qırıldı zinhar!
Könül yollarında qəm şəbxun etdi,
Qəlb ordugahına şikəstlik yetdi.
Pusqudan çıxaraq atlandı möhnət,
Hədsiz itki verdi döyüşdə taqət.
Ciyərdəki dövlət, qəlbəki sərvət
Xəzinə-xəzinə edildi qarət.
Xidmətə başını əydiyi zaman
Can sultanı çıxa bildi aradan.
Bəzən ürəyinə qarğış edirdi,
Bəzən ürəyindən dada gedirdi.
“Ey zalım! – deyirdi bəxtinə bəzən, –
Bir kərə yaxşı iş sən görməmişən.
Qəlbinin istəyi gəlmişdi, neçin
Buraxdın əlindən onu, itirdin?
Birdən ayağını basdın xəznəyə,
Əldən verdin onu nahaqdan, niyə?
Verilmişdi sənə sevdiyin çıraq,
Aldın o çırağı söndürdün ancaq.
Dirilik suyunu gətirdin ələ,
Gizləndi, bir udum içmədin belə.
Mətbəxdən od oldu sənə pay ancaq,
O oddan olmadı bircə günün ağ.
O od səbəbinə indi yanırsan,
Nə faydası indi olsan da peşman!”
Göylərin uğurlu mələyi hərdən
Deyirdi: “Qəm yemə, vəslə yetərsən!”
Bəzən həvəs ona edirdi təlqin
Ki, durmadan şahın dalınca getsin.
Bir xeyli incitdi onu bu möhnət,
İşinin yolunu tapdı, nəhayət.
Zarıya-zarıya qalxdı ayağa,
Xar olub düşmüşdü çünki torpağa.
Banunun yanına eylədi güzər,
Xosrovdan Banuya yetirdi xəbər.
Banunun qəlbində oyandı rıqqət,
Verdi Şirinə çox öyüd-nəsihət.
Dedi: “Bir neçə gün səbr elə, çalış!

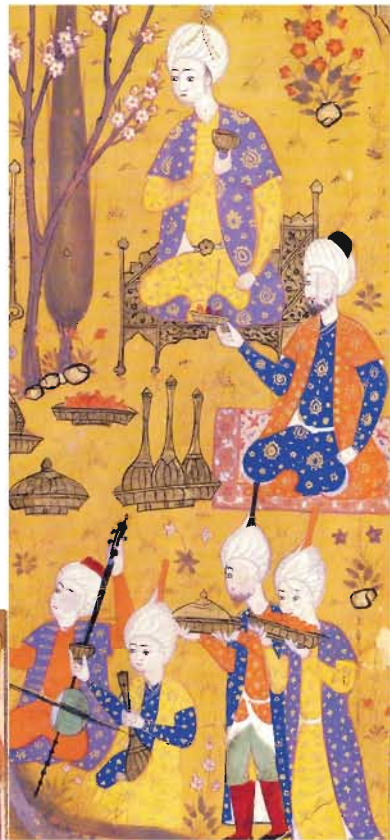
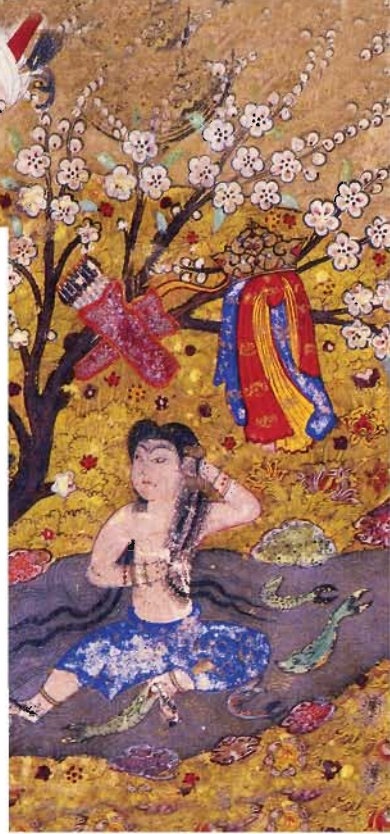

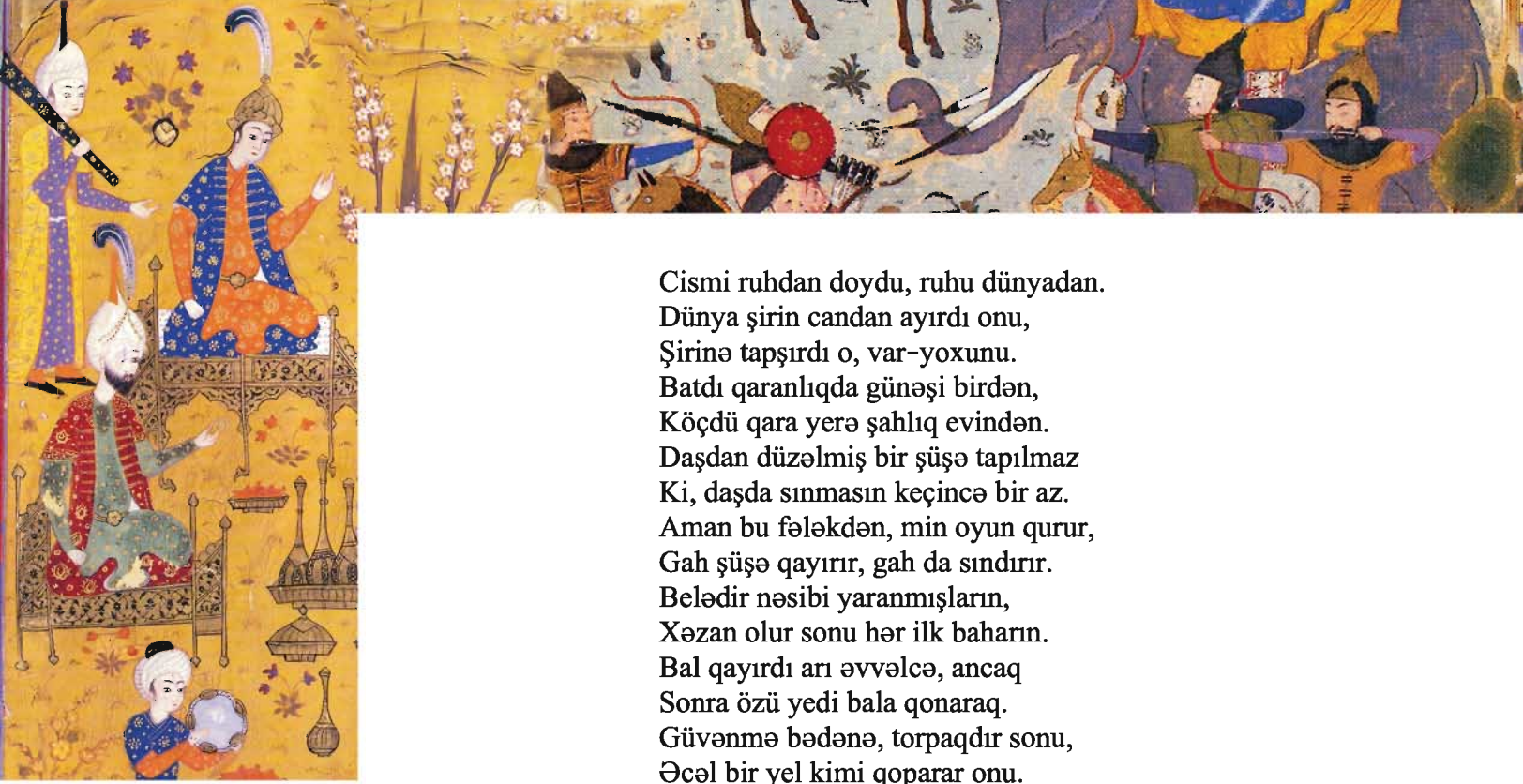

Heç kəs həmişəlik darda qalmamış.
Gül kimi tez açıb görünmə aşkar,
İti axan sular tez körpü yıxar.
Top kimi yıxılıb qalxsan yaxşıdır,
Hər yıxılan bir gün qalxacaq axır.
Toxum çürüməsə, bitməz heç zaman,
Bir iş bağlanmasa, açılmaz, inan!
Arzu gec doğrulsa, xoşdur, ey nigar!
Tez-tez içən adam tez sərxoş olar.
Şimşəklər çıxardan bulud, görürsən,
Bərk ağlayıb, sonra açılır birdən.
Tələsik yol getmək bir fayda verməz,
Yorular, tələsik yol getsə hər kəs.
Altmış batman yükü götürən eşşək
Altmış beş batmandan çəkinməz, bişəkk.
Bugünkü sərtliyə dözsən gərək,
Kim bilir ki, sabah nə göstərəcək!
Xosrovun yolunda çəkmisən əzab,
Bir çox çətinliyə gətirmisən tab.
Ziyanın yox, fayda almasan da sən,
Dadmayıb ki, hələ sənin yəxnindən.
Su daim aşağı axıb tökülər,
Çox çəkməz səadət üzünə gülər.
Səbr etmək vaxtıdır, tələsmə barı,
Sular çətin axar üzüyuxarı”.
Banu bu sözlərlə onu ovutdu,
Şirin də səbr edib qəmi unutdu.
Hünərli Şapur da girdi araya,
Təsəlli verdilər birlikdə Aya.
Çox söz danışdılar, öyüd verdilər,
Xosrovun adıyla sevindirdilər.
Səbr etdi bir qədər o kədərli qız,
Əhvalı pərişan, qəlbi qərarsız.

MƏHİN BANUNUN ŞİRİNƏ VƏSİYYƏT EDİB ÖLMƏSİ

Təsəlli verirdi Şirinə Banu,
Oxşayırdı şirin sözlərlə onu.
Qurtaran zamanda vəfası ömrün
Yanına çağırırdı Şirini bir gün.
Xəznə açarını ona verərək
Dedi: “Bu tezlikdə anan öləcək”.
Banunun vücudu süstləşdi artıq,
Tərk eylədi onu əski sağlamlıq.
Xəstəlik incitdi onu bir zaman,

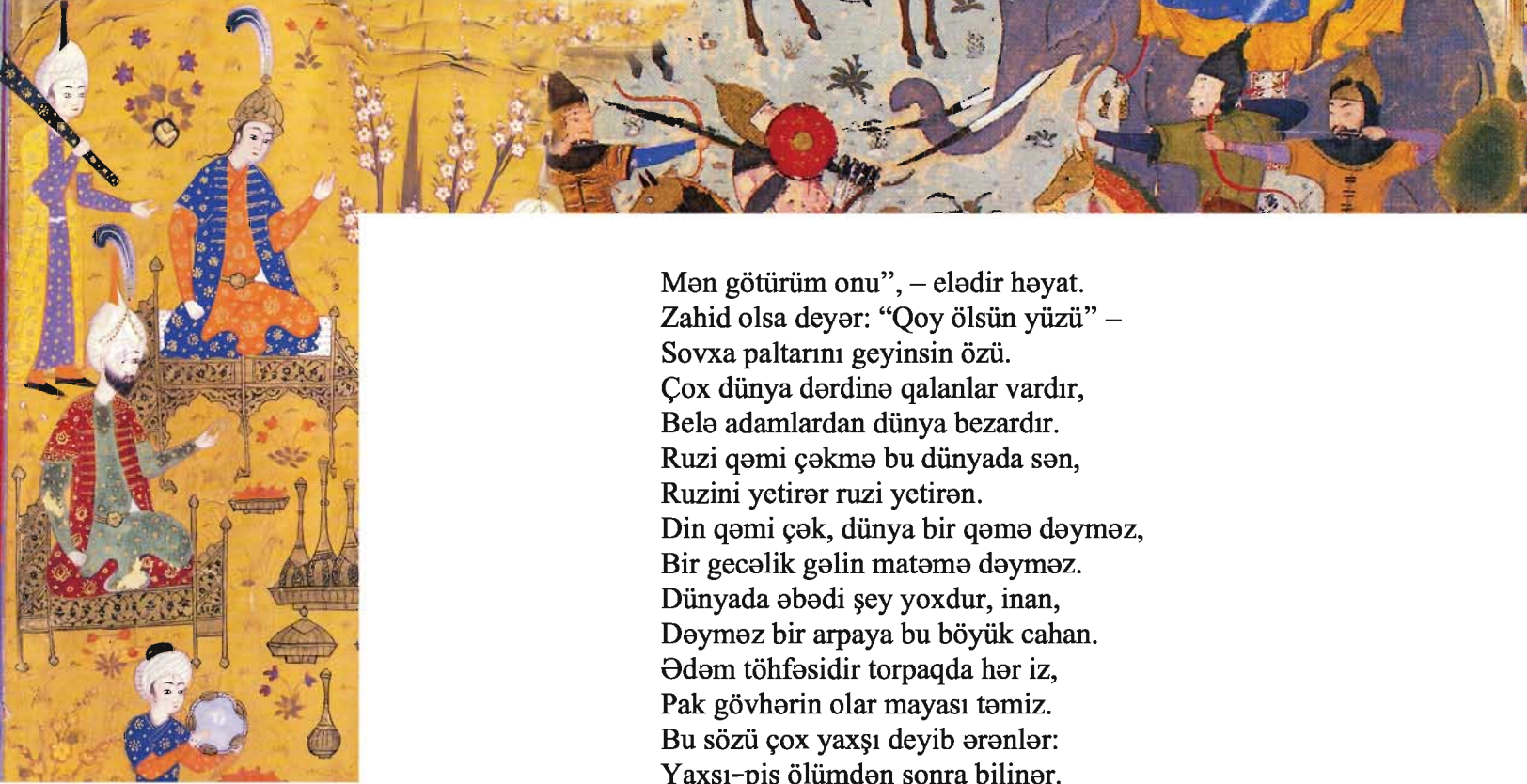
Cismi ruhdan doydu, ruhu dünyadan.
Dünya şirin candan ayırdı onu,
Şirinə tapşırıldı o, var-yoxunu.
Batdı qaranlıqda günəşi birdən,
Köçdü qara yerə şahlıq evindən.
Daşdan düzəlmiş bir şüşə tapılmaz
Ki, daşda sınmasın keçincə bir az.
Aman bu fələkdən, min oyun qurur,
Gah şüşə qayırır, gah da sındırır.
Belədir nəsibi yaranmışların,
Xəzan olur sonu hər ilk baharın.
Bal qayırdı arı əvvəlcə, ancaq
Sonra özü yedi bala qonaraq.
Güvənmə bədənə, torpaqdır sonu,
Əcəl bir yel kimi qoparar onu.
Başdan papaq qapan küləkdən, əlbət,
Ot nəvaziş görər, sərvlər zillət.
Yaşama özülü külək binada,
Yaramaz belə puç əsas dünyada.
İnsanı boğan bu tora inanma,
İçi çürük qozdur, ona aldanma.
Dovşantək, tülkütək aldanma yenə
Dovşan yuxusuna, tülkü məkrinə.
Çox-çox şir ovlayan, canavar vuran
Tülkü hiyləsinə olmuşdur qurban.
Təcrübəylə tapdım bu həqiqəti
Ki, əl geyişidir dünya işreti.
Qaşınanda əvvəl ruha xoş gəlir,
Sonra əllərindən alov yüksəlir.
Dünyanın camı da belədir ki, var,
Əvvəl sərxoş edir, sonra da xumar.
Boşla qəmi, qəmə dəyməz bu dünya,
Pislik də eləmə bir kəsə əsla!
Dünyanı qarşına gətirsən də sən,
Bir qarından artıq yeməyəcəksən.
Yüz xəzinə olsun, ya bir dirhəmin,
Bir qarınlıq paydır dünyada yemin.
Sağ olduqca canın bu dünyada, bil,
Vücut çətinlikdən yorulan deyil.
İştahla olduqca yemək-İçməyin,
Dodağında gülüş olacaq şirin.
İnsan məyusluğa düşdüyü zaman
Xeyli uzaq düşər xilas yolundan.
Dünya nədir, düşün, acı-zəhrimar,
Az yeməklə ondan qurtarmaq olar...
Qarınqulu olma gücsüz bir qurdtək,
Yeməkdə belini qarışqatək çək⁷¹.

Məzac itirərsə yolunu əgər,
Səlamətlik ələ çox çətin düşər.
Az yeməkdən heç kəs qızdırmaz, ancaq
Çox yeməkdən gündə yüzü ölü, bax.
Haramdır ələfi tarac eyləmək.
Bədəni dərmana möhtac eyləmək.
Çörək gülşəkertək yeyilsə əgər,
Vücudə nə gərək daha gülşəkər?
Yeyilməyən hər şey gültək xoş olar,
Yediyin şəkərsə, yenə qoxuyar.
Dünyanı sevmirsən, axtarma barı,
Əgər sevirənsə, at danlaqları.
Kimin bu dünyada mənzili yoxdur,
Ürəyi qəmsizdir, gözləri toxdur.
Bu çöldə yaşayan kim olsa, acdır,
Bir parça çörəyə, suya möhtacdır.
Palçıqdan yaranmış, diltəng olma gəl!
Ürək sıxılında çıxar yüz əngəl.
Bu qədər hiyləyə fələyin ancaq
Ala bir atı var – qoca və çolaq.
Daima dövr edən atların fələk
Qarasına minər ağdan düşərək.
Atanı batırdı bu qəm selləri,
Oğul da atadır, qalarmı diri?
Hindunun qanını tökən bir nəfər
İntiqam almazsa, qan gedər hədə.
Necə oğulsan ki, hörmət edirsən
Atanı öldürən bir hinduya sən⁷²?
Oxla bu fələyi, qoy çıxsın canı,
Nə qədər qırmışdır ata-babanı!
Kirişsiz qalmasa oxuyla fələk,
Heç bir kəsin ovu kökəlməyəcək.
Yolunda aslanlar yatan marala
Bir qılnc görünür otlar az qala.
Necə sənin qəlbin xatircəm olar:
Arxanda yel əsir, öndə quyu var.
Bu sakit dənizə bel bağlama, dur!
Adətinə görə, o, insan udur.
Hansı bahar var ki, xəzan olmasın,
Ağacı quruyub, güllü solmasın?
Aqillər dünyadan qaçsa yaxşıdır,
Çünki əvvəl şirin, sonra acıdır.
Kimin dərqli olsa həyatda canı,
Gülər çırağ kimi ölüm zamanı.
Kim dünya başını kəsərsə əgər,
O, gültək kəsənin əlindən öpər.
Əgər vaiz olsa deyər ki: “Sən at,

Mən götürüm onu”, – elədir həyat.
Zahid olsa deyər: “Qoy ölsün yüzü” –
Sovxa paltarını geyinsin özü.
Çox dünya dərdinə qalanlar vardır,
Belə adamlardan dünya bezardır.
Ruzi qəmi çəkmə bu dünyada sən,
Ruzini yetirər ruzi yetirən.
Din qəmi çək, dünya bir qəmə dəyməz,
Bir gecəlik gəlin matəmə dəyməz.
Dünyada əbədi şey yoxdur, inan,
Dəyməz bir arpaya bu böyük cahan.
Ədəm töhfəsidir torpaqda hər iz,
Pak gövhərin olar mayası təmiz.
Bu sözü çox yaxşı deyib ərənlər:
Yaxşı-pis ölümdən sonra bilinər.
Orda çox arvadı görərsən kişi,
Çox kişini xəcil eyləyər işi.
Xudavənda, gədim girdaba düşsə,
Ayağıma əgər bir daş ilişsə,
Əfv et Nizamini, bağışla onu,
Kərəminlə keçsin ömrünün sonu.

264

MƏHİN BANUNUN YERİNƏ ŞİRİNİN TAXTA ÇIXMASI

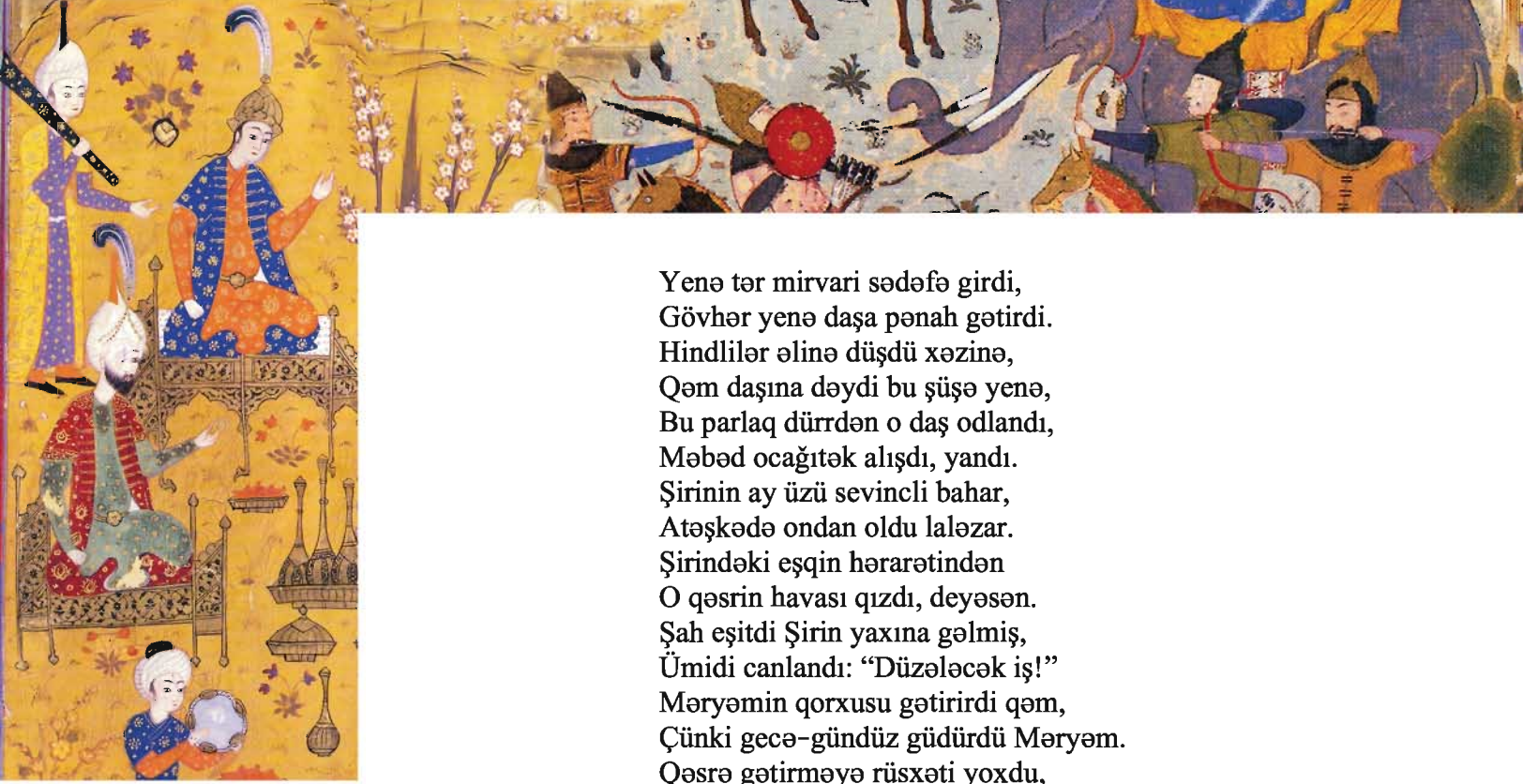
Şirinin əlinə çatanda şahlıq
Ölkədən hər yana yayıldı işiq.
Ədalətlə etdi rəiyyəti şad,
Məhbuslar olundu həbsdən azad.
Şəhər qapısından bir bac almadı
Heç bir əkinçidən xərac almadı.
Zülmədən qurtardı bütün məzlumlar,
Dünyada zülmədən qalmaqda asar.
Dostluğa başladı şəhər, kəndistan,
Ona dua xoşdu dünya malından.
Ədlindən dostlaşdı kəklik, qaraquş,
Gördülər qurd, qoyun həmsöhbət olmuş.
Nə var – yaxın, uzaq bütün cəmaət
Dedilər: “Var bunda səxa, ədalət”.
Bolluq oldu, hər şey məhsul gətirdi,
Bir buğda dənəsi yüz dən yetirdi.
Şahın niyyətləri xoş olsa əgər,
Otdan gül yerinə gövhərlər bitər.
Pisniyyət bir ağac quru budaqdır,
Bolluq xoş niyyətdən yaranacaqdır.
Ölkədə qəhətlik, bolluq olurkan

O şahın ədlindən verəcək nişan.
Zalım, pis niyyətli olsa şah əgər,
Dünyadan pis adla o köçüb gedər.
Qalmışdı Xosrovdan Şirin xəbərsiz,
Bu şahlıq könlünə yatmırdı hərgiz.
Varkən Keyxosrovtək dövləti, varı,
Başından çıxmırdı eşqin xumarı.
Hər keçən karvandan tuturdu xəbər,
Bəlkə də, Xosrovdan nişan verələr.
Eşitdi: şah olmuş artıq bəxtiyar,
Yenə əlindədir bütün ixtiyar.
Xəznə açdı, verdi gövhərdən şabaş,
Dostluq yolunda çox saçıldı daş-qaş.
Məryəmdən gəlirdi könlünə ələm,
Çünki həddən artıq qısqandı Məryəm.
Bilirdi ki, Rumda şah edib yəmin,
Artıq heç bir eşqə könül verməsin.
Bu acı xəbəri bilincə Şirin,
Ağzında təlx oldu yediyi şirin.
Öz eşqinə özü qalmışdı heyran,
Qurtara bilmirdi qəm zindanından.
Tam bir il sürdü yə şahlıq boyunca,
Ondan incimədi bir quş, qarınca.
Gözütək qəlbi də xumardı hər an,
Saçıtək işi də daim pərişan.
Qorxurdu fikrinin dağınıq çağı
Pozulsun saldığı ədalət bağı.
O canan görmədi bir başqa çara:
Buraxsın təxt ilə tacı yadlara.
Xosrov dərğahına tək yola düşsün,
Tək olub, yar ilə xəlvət görüşsün.
Qalmamışdı artıq ruhunda taqət,
Taqətdən salmışdı onu məhəbbət.
Şahlıq eləməkdən soyudu, doydı,
Bir qulu hələlik yerində qoydu.
Gülgünün belinə yəhər qoyuldu,
Şapur, rikabında bir kölgə oldu⁷³.
Yoldan çıxan zaman Şirin, şübhəsiz,
Apardı özüylə bir neçə köniz.
Onlar olmuşdular Şirinə yoldaş,
Çətinlikdə kömək, rahətdə sirdaş.
Çox ipək götürüb, bir xeyli də pul,
Yola düzəldilər sürüləri bol.
Öküz, qoyun, dəvə, at qatar-qatar,
Dəniz kimi doldu, daşdı səhralar.
Ordan da tələsik tez qəsrə gəldi,
Ardınca sürülər elə bil seldi.

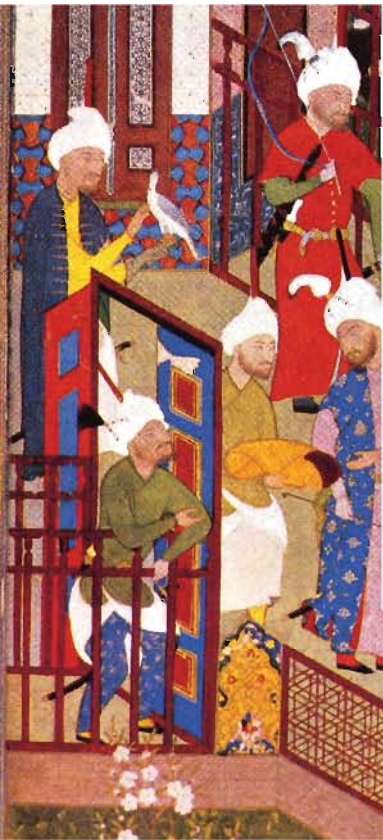
Yenə tər mirvari sədəfə girdi,
Gövhər yenə daşa pənah gətirdi.
Hindlilər əlinə düşdü xəzinə,
Qəm daşına dəydi bu şüşə yenə,
Bu parlaq dürrdən o daş odlandı,
Məbəd ocağıtək alışdı, yandı.
Şirinin ay üzü sevincli bahar,
Atəşkədə ondan oldu laləzar.
Şirindəki eşqin hərarətindən
O qəsrin havası qızdı, deyəsən.
Şah eşitdi Şirin yaxına gəlmiş,
Ümidi canlandı: "Düzələcək iş!"
Məryəmin qorxusu gətirirdi qəm,
Çünkü gecə-gündüz güdürdü Məryəm.
Qəsrə gətirməyə rüsxəti yoxdu,
Yanına getməyə fürsəti yoxdu.
Uzaqdan alırdı o aydan soraq,
Ordan əsən yeli güdürdü ancaq.
Yadından çıxmırdı Şirin bircə an,
Yanıb qıvrılırdı sanki bir ilan.

266

XOSROVUN BƏHRAM ÇUBİNİN ÖLÜMÜNDƏN XƏBƏR TUTMASI

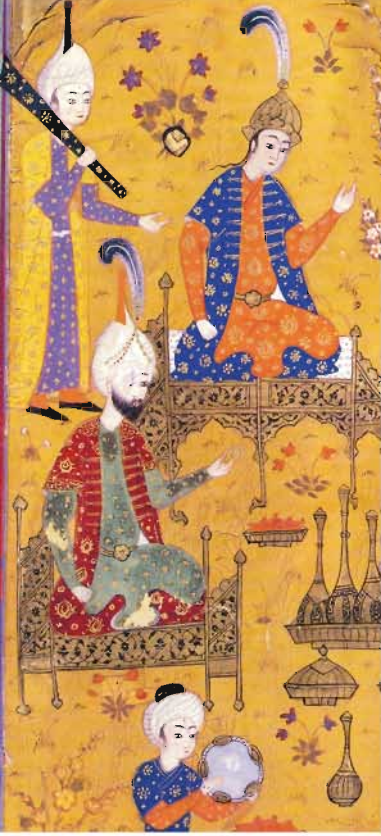
Sübhün şahənşahı təxtinə çıxdı,
Zənci qoşununu rumlular yıxdı.
Bir Yusif göründü əldə narıncı,
Sındı Züleyxatək ayın turuncu.
Yol vermədi fələk hiyləyə artıq,
Dünya güldü, gəldi bir mehribanlıq.
Firuzə günbəddən qapı açıldı,
Dünyaya uğurlu müjdə saçıldı.
Fitnədən olmuşdu zəmanə eymən,
Yer üzü silindi çirkin əməldən,
Yeni bir şövq ilə gülərkən bəxti
Bəzəndi sarayda Xosrovun təxti.
Şahlığın bayrağı hey yüksəlirdi,
Uca, sıra tağlar göyü dəlirdi.
Qabağında qeysər, xaqan və fəğfur
Bir ox mənzilində dayanıb durur.
Hər bucaqda gözəl bir kürsü durmuş,
Hər kürsü üstündə bir şah oturmuş.
Ayaq üstündədir səf-səf qoşunlar,
Yerə göz dikmişdir heyrətdən onlar.
Başının qədrini bilən hər insan.
Şahənşaha baxa bilmir qorxudan.

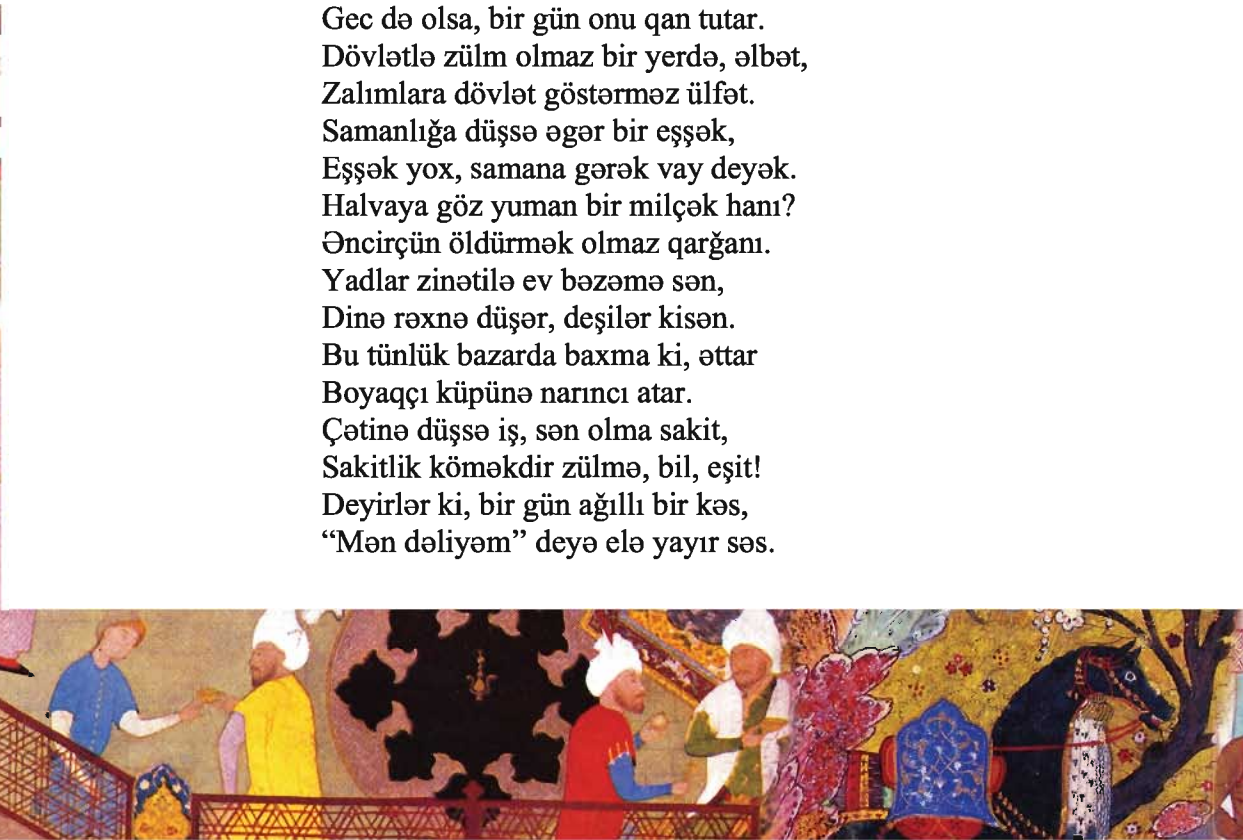

Hər kəmər gövhəri gecəyə nurdu,
Bu nurdan gündüzün gözləri kordu.
Filgövdə əsgərlər kaftan geyərək,
On mil məsafədə düzölmüş tək-tək.
Onun qorxusundan su olardı köz,
Civəyə dönərdi dildə qızıl söz.
Ağlı, təbi, bəxti cavan, ləkəsiz,
Taxtda oturmuşdu Xosrovi-Pərviz.
Taxtının yanında çəkərək hasar,
Durmuşdu cüt cərgə sadıq qulamlar.
Durmuş qızıl kəmər qulam dəstəsi,
Divar naxıştək çıxmırdı səsi.
Taxtı altında yer tutmuşdu aram,
Qaydayla hüzurə gəlir hər adam.
Dövlət qapıları açılan zaman
Bir qasid sevincək girdi qapıdan.
Yeri öpüb dedi: “Şahım var olsun!
Bu dünyada hökmü bərqərar olsun!
Səadətlə otur bu qızıl taxta,
Bəhramın nəsibi oldu bir taxta.
Bəhramın evini tərək etdi şahlıq,
Şahın bu düşməni yox oldu artıq”.
Xosrov dedi: “Dünya fanidir, fani,
Bəhram edəcəkdir hər bir insanı.
Zəmanə bizlərə vuranda kötək,
Qaravul çəkirdi Bəhrama fələk.
Bəxtimin ağacı gətirəndə bar
Bəhramın üzünü örtdü taxtalar.
Bir bu Bəhram deyil, olsa Bəhram Gur,
Dünyada nəsibi olacaqdır gor.
Bəhrami-Gur əgər tərək etdi toru,
Yüz Bəhramın vardır dünyada goru.
Bəhram sağkən dünya ona köməkdi,
Dünyanı tutmağa çox həsrət çəkdi.
Hanı bəs o şir ki igidliyindən
Məst olub, bizimlə döyüşdü birdən?
Hanı o dünyagir, ağzı qan qılınc?
Gavə bayrağına qan saçan qılınc?
Bir çox şir ürəkli, ağıllı insan
Dünya hiyləsinə olmuşdur qurban.
Salmışdır bəndə çox şirləri, bil ki,
Əfsunlar oxuyan bu qoca tülkü.
Çoxuna pələng, şir öldürən deyər
Verdilər it kimi qurda hədiyyə.
Tülkü şahlıq edir qurdlara, çünki
Qurd balığı görür, tələnə tülkü.
Boşboğaz məkrinə çox şahlar uyur,

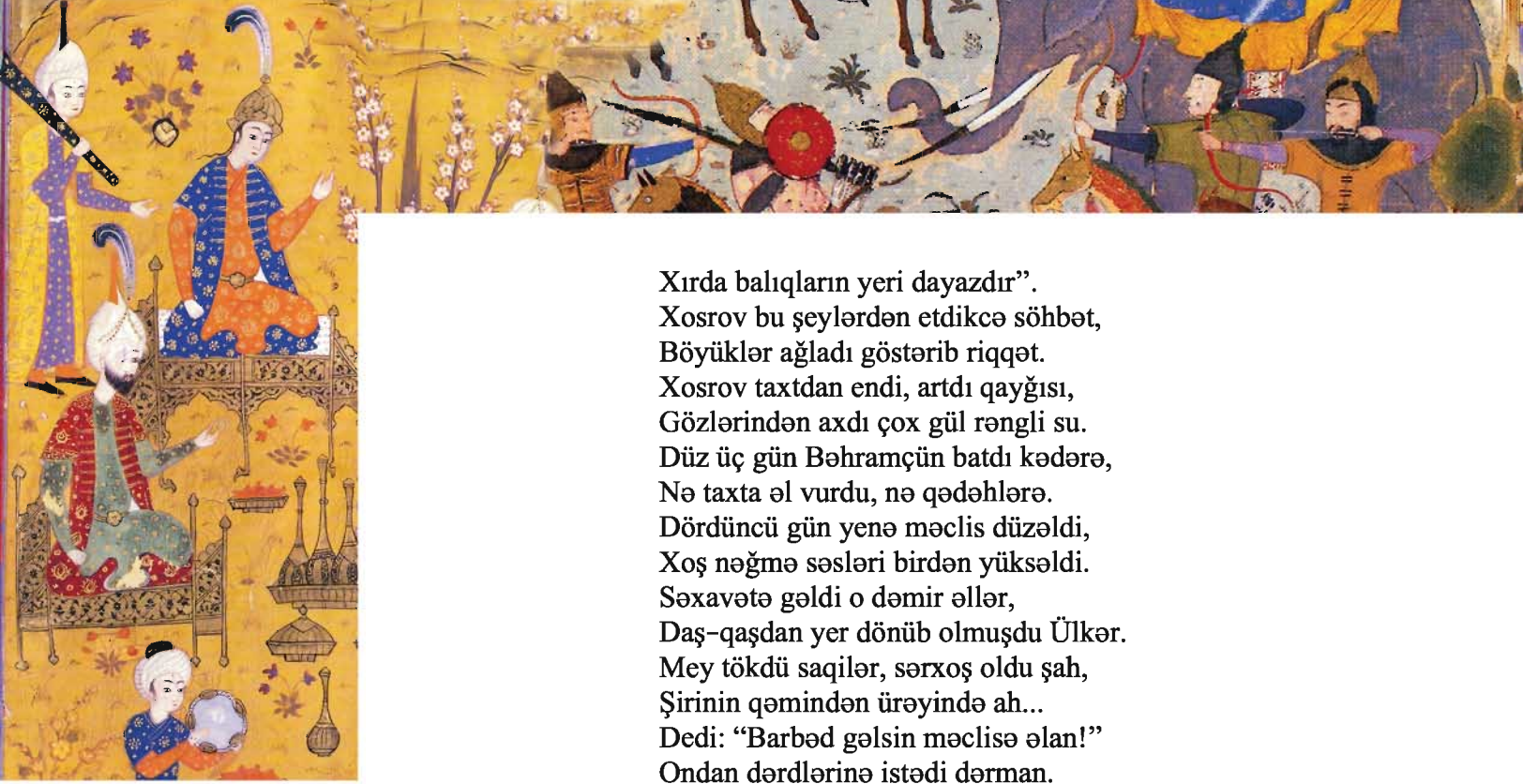
Yersiz düşmənçilik əsası qoyur.
Pis nəticə verir sonda xam tədbir,
Döşünü ipək yox, oxlar bəzəyir.
Güvənmək papaqsız eyləyir başı,
Güce güvənməmək yaxşıdır, yaxşı.
Yağdan qüvvət alıb yansa da çıraq,
Çox olsa, çırağı söndürəcək yağ.
Duzla ağarsa da xörəyin üzü,
Gərək qədərincə tökəsən duzu.
Xurmanı az ye ki, tikan olmasın,
Yaxşı xörək gəlib yaman olmasın.
Lazım olanı ye məqbul qədərdə,
Halal olsun sənə haram şeylər də.
Bu darvazada ki mənzil etmişən,
Kədərdə, sevincdə hüddud gözlə sən.
Dövrənindən çıxma heç yüksəklərə,
Ayağını uzat yorğana görə.
Hədsiz dalğalanma sən də dəniztek,
Çalışma uçmağa özündən yüksək.
Öz işinə görə söz danış hər an,
Bafta toxuyarmı həsir toxuyan?
Bu ağıllı sözlər nadir gövhərdir:
“Əzvay yenə əzvay, şəkər – şəkərdir!”
Yeni dəb gətirmək nə lazım elə,
Köhnə qaydaları verməsən yelə?
Qədim qəndilləri vurub sındırma,
Yetimin malına heç yaxın durma.
Hər tum əkən ondan götürər bəhər,
Məndən yox, toxumdan gəlir bu xəbər.
“Mənəm, mənəm” deyib çox qılınc taxan
Torpaqlar altında yatır bu zaman.
Sanma ki, qan töküb aslan ov udar,
Gec də olsa, bir gün onu qan tutar.
Dövlətlə zülm olmaz bir yerdə, əlbət,
Zalımlara dövlət göstərməz ülfət.
Samanlığa düşsə əgər bir eşşək,
Eşşək yox, samana gərək vay deyək.
Halvaya göz yuman bir milçək hanı?
Əncirçün öldürmək olmaz qarğanı.
Yadlar zinətilə ev bəzəmə sən,
Dinə rəxnə düşər, deşilər kisən.
Bu tünlük bazarda baxma ki, əttar
Boyaqçı küpünə narıncı atar.
Çətinə düşsə iş, sən olma sakit,
Sakitlik köməkdir zülmə, bil, eşit!
Deyirlər ki, bir gün ağıllı bir kəs,
“Mən dəliyəm” deyə elə yayır səs.

Bir uşaq onunla girsə savaşa,
Dərhal böyükləri basarmış daşa.
Soruşurlar: “Uşaq səni vurarkən
Neçin öc alırsan sən qocalardan?”
Gülümsəyib deyir: “Gülməsə qoca,
Uşaq pis iş tutmaz ömrü boyunca.
Narazı olarsa ayaqdan əllər,
Ayaqlara görə başı döyərlər”.
Təkəbbürlə baxma dərvişə zinhar,
Onun da özünün bir aləmi var.
Yaxşı adamların göz yum eybinə,
Yaxşı şey öyrətməz yaman göz sənə.
Bu göz nöqsan görür hər bir hünərdə,
Bir ləkə axtarır hər saf gövhərdə.
Gözlərin qarğanın gözündə olsun,
Çirkin ayağına baxma tovuzun.
Yüz nöqsanın varkən, dinmə, sus barı,
Özgədə axtarma o nöqsanları.
Bir gözlə baxırsan öz eybinə sən,
Gözlərin yüz olur özgədə görsən.
Ey eyb axtarmaqda ayna olan şəxs!
Aynanın işini sən görmə əbəs.
O, sirr saxlayandır, heç bir kimsənin
Eybini yanında söyləməz sənin.
Üzdə gördüyünü dalda deyənlər
Qapqara olurlar – kölgədən betər.
Kiçik hesab etmə, kim düşmənidir,
Nərdi xam adamdan udmaq çətindir.
Xəncərlər üstündə rəssamlar çəkən
Qızıl dovşanlara arxalanma sən.
Döyüşən zamanda onunla şirlər,
Çox dovşan qanını tökər o xəncər.
Xətərsiz sanma lal axan suları,
Tünd axsa, dağdar xanımaları.
Oda uyma, demə üz nurlandırar,
Vaxt olar yüzlərcə xırman yandırar.
Aslan gülüşünə əmin olma, bil,
O, qılınc göstərir sənə, diş deyil.
Cürətdən dəm vuran qoçaq adamlar,
Şir yıxandan sonra şir adı alar.
Xosrovu yıxmaqçün, gördünmü, Bəhram
Xosrovla vuruşub aldı böyük nam.
Özündən alçaqla çəkin qovğadan,
Yıxıb-yıxılmaqdan incik olarsan.
Böyüklə vuruşda insan ad alar,
Alçaqla vuruşan özü alçalar.
Nəhəng vuruşuna dəniz də azdır,

Xırda baliqların yeri dayazdır”.
 Xosrov bu şeylərdən etdikcə söhbət,
 Böyüklər ağladı göstərib riqqət.
 Xosrov taxtdan endi, artdı qayğısı,
 Gözlərindən axdı çox gül rəngli su.
 Düz üç gün Bəhramçün batdı kədərə,
 Nə taxta əl vurdu, nə qədəhlərə.
 Dördüncü gün yenə məclis düzəldi,
 Xoş nəğmə səsləri birdən yüksəldi.
 Səxavətə gəldi o dəmir əllər,
 Daş-qaşdan yer dönüb olmuşdu Ülkər.
 Mey tökdü saqilər, sərxoş oldu şah,
 Şirinin qəmindən ürəyində ah...
 Dedi: “Barbəd gəlsin məclisə əlan!”
 Ondən dərdlərinə istədi dərman.

ÇALĞIÇI BARBƏDİN TƏRİFİ

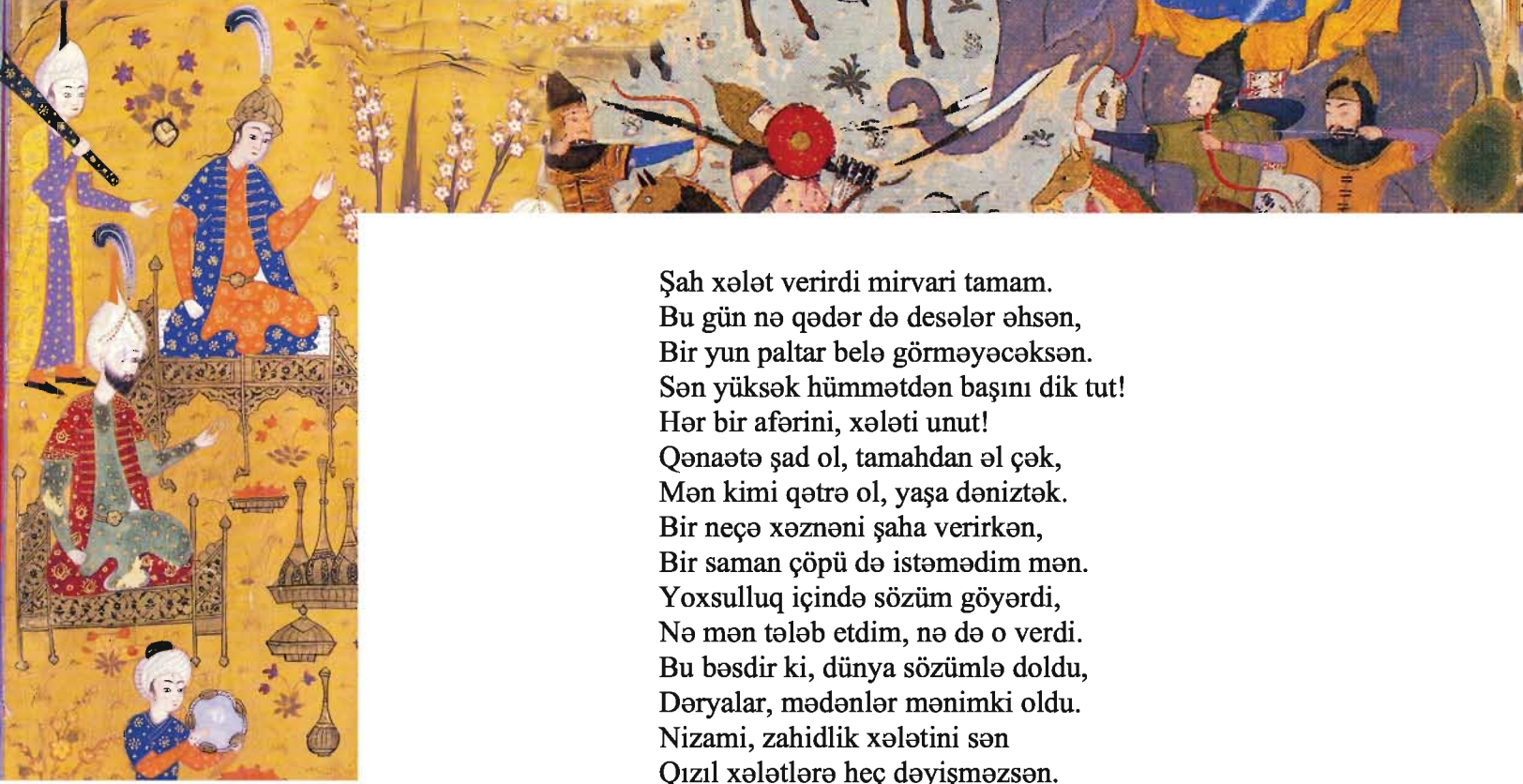
Sərxoş bülbül kimi gələndə Barbəd
 Su kimi axırdı əlində bərbət.
 O, çala bildiyi yüz xoş nəğmədən
 Seçdi otuzunu – özü bəyənən.
 Bu otuz nəğmə ki, Barbəd çalırdı,
 Gah ürək verirdi, gah can alırdı.
 “Gənci-badavərd”lə məclisi açdı,
 Ağzı hər nəfəsdə xəzinə saçdı.
 “Gənci-gav” başladı, coşdu üfüqlər,
 Yer öküzün verdi, nisar etdi zər⁷⁴.
 O “Gənci-suxtə”ni oxuyan zaman
 Min xəzinə yandı onun ahından.
 “Şadırvan mirvarid” oxuyan zaman
 Mirvari saçdı dodaqlarından.
 “Təxti-Taqidis”ə gələndə növbət
 Göydə qapısını açardı cənnət.
 “Naqusi” və “Övrəng” çalınan zaman
 Zəng səsi qalxırdı övrəng taxtından⁷⁵.
 “Hoqqeyi-kavus”dan bal versə əgər,
 Onun mətəindən öpərdi şəkər.
 “Mah-bər-kuhan”ı çalanda əli
 Ayı dağ üstünə qoyardı dili.
 “Müsk danə”sini səsləndirərkən
 Ev müskün ətrindən olurdu Xütən.
 “Arayışi-xurşid” salırkən haray
 Getməzdi günəşin bəzəyi bir ay.
 “Nimruz” nəğməsini başlasa, bütün
 Özündən gedərdi ağıl yarım gün.

“Səbz dər səbz” nəğməsi başlasa əgər,
Saralmış bağlarda açardı güllər.
“Qifli-Rumu” əgər oxusa bollu,
Rum, Zəng xəznəsinə açardı yolu.
“Sərvistan” başlayıb ötəndə dil-dil,
Səba sərvistana girməzdi bir il.
“Sərvi-səhi” səsi gələcək qulağa
Bülbül sarmaşırdı güldə budağa.
“Nuşin badə” silsə könüldən qubar,
Keçərdi gecədən qalmış o xumar.
“Ramişi-can”-ını oxuyan zaman
Zəmanə edərdi özünü qurban.
“Sazi-novruz”-unu çalanda tamam⁷⁶
Tale də edərdi o günü bayram.
“Müşküyə” nəğməsi müşk tökərdi,
Müşkün xoş qoxusu qəsrə çökərdi.
Həvayi-“Mehriqan” çalanda, o dəm,
Huş başdan çıxırdı, gülürdü aləm.
O “Mərvayi-nik”dən desə bir qədər,
Xoş olardı bir il gələcək günlər.
“Şəbdiz” nəğməsini başlayanda, bax,
Bütün gecə dünya qalardı oyaq.
“Şəbi-fərrux” səsi gəlsə xəfifcə,
Olmazdı heç bundan uğurlu gecə.
“Fərrux-ruz” nəğməsi oxunan dəmdə,
Zaman qalib çıxar, qalmazdı qəm də.
Başlarkən “Qönçeyi-kəbki-dəri”dən
Kəklik qaqqıltısı gələrdi həməən.
Sazı başlayarkən “Nəxçirigana”,
Salar zöhrələri tora, zindana.
“Kini-Səyavuşa” vuranda barmaq,
Səyavuş qanı ilə dolurdu qulaq⁷⁷.
“Kini-İrəc”inə açanda meydan,
Qisasa başlardı təzədən cahən⁷⁸.
Səslənən zamanda o “Baği-Şirin”,
Acı meyvələr də olurdu şirin.
Belə könül açan şux nəğmələrdən,
Pərviz üçün Barbəd çalırdı şən-şən.
Bir-birindən gözəl bu nəğmələrə,
“Əhsən! əhsən!” dedi Xosrov yüz kərə.
Xosrovun bir belə adəti vardı,
“Əhsən!” deyən zaman qızıl atardı.
Barbədin çaldığı hər bir pərdəyə,
Şah tamam bir xəznə verdi hədiyyə.
Dil açıb incə bir qəzəl deyərkən,
Şah qızıl bəxş edib deyərdi əhsən.
Hər pərdədə Barbəd çalsa bir məqam,

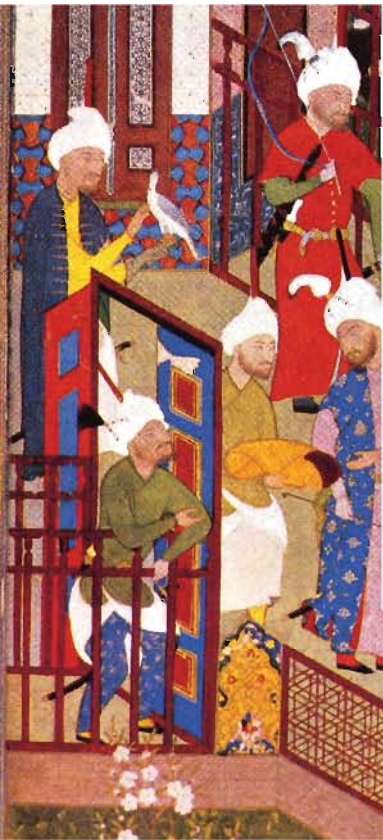
Şah xələt verirdi mirvari tamam.
Bu gün nə qədər də desələr əhsən,
Bir yun paltar belə görməyəcəksən.
Sən yüksək hümmətdən başını dik tut!
Hər bir afərinə, xələti unut!
Qənaətə şad ol, tamahdan əl çək,
Mən kimi qətrə ol, yaşa dəniztek.
Bir neçə xəznəni şaha verirkən,
Bir saman çöpü də istəmədim mən.
Yoxsulluq içində sözüm göyərdi,
Nə mən tələb etdim, nə də o verdi.
Bu bəsdir ki, dünya sözümlə doldu,
Dəryalar, mədənlər mənimki oldu.
Nizami, zahidlik xələtini sən
Qızıl xələtlərə heç dəyişməzsən.
Belə bir xələti boynuna salan
Bütün başçıların başıdır, inan!

272

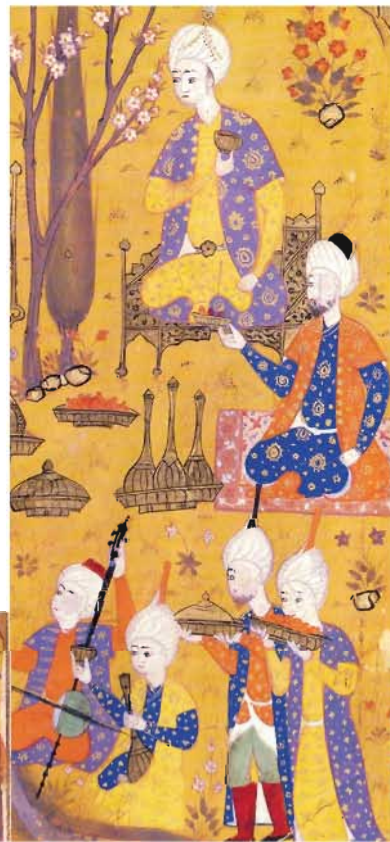
XOSROVUN ŞİRİNİ GƏTİRMƏK ÜÇÜN MƏRYƏMDƏN İCAZƏ İSTƏMƏSİ

Göyün yaxasından çıxanda qəmərlər
Hilali örtüyə büründü yerlər.
Xosrov hərəmxana yolunu tutdu,
Şirin həsrətiylə çox qanlar uddu.
Məryəmin yanına gəldi məst ikən,
Ona İsa kimi dil açdı birdən:
Xosrov söhbət açdı, Şirindən dedi,
Məryəm bu sözlərdən acı qəm yedi.
“Yaxşıdır Şirindən olarkən uzaq,
Yaramı acı duz göynətmir ancaq.
Ağzı acı olmuş almayaraq kam,
Mənim səbəbimə olur o, bədnam.
Sən də mənim kimi göstərüb qılıq,
Göstərdəydin ona bir mehribanlıq.
İcazə ver, o da olsun bir kənz,
Qalmasın qəsrde yalqız, kimsəsiz.
Mən onun üzünə baxarsam əgər,
Yandırsın gözümlə odlar, atəşlər”.
Məryəm cavab verdi ona: “Cahangir!
Cəlalın, şöhrətin göylərdə gəzir.
Dünya çırağını bəxş etmiş sənə,
Fələk baş əymişdir sənə səcdənə.
Mən kimi tər halva qarşında varkən,
Nədən soyuq düyü qızdıracaqsan?
Tər halva olsa da Şirinin adı,

Mən elərəm acı o şirin dadı.
Tikansız xurmanın başqa dadı var,
Tüstüsüz bir halva çox şirin olar.
Tay tutursan məni o cadugərlə,
Babil sahirini aldadar belə.
Mindən çox əfsanə bilirkən əzbər,
Tək bircə əfsunla bizi məhv edər.
İstəyir aldada, ayrı düşək biz,
O, sənə qovuşa, mən qalam sənsiz.
O əfsuna uyan zənn etmə məni,
Mən çoxdan bilirəm o əfsanəni.
Arvad var tərs salar yüzü əlliylə,
Ancaq Ütaridə qurar min hiylə.
Arvad bir güldana əkilmiş güldür,
Bayırı gözəldir, içisə “gül”dür⁷⁹.
Bir ölkə tapmazsan, görə həqiqət,
Qadında, qılıncda, atda sədaqət.
Vəfa kişilidir, arvadda olmaz,
Arvad adlananda vəfa tapılmaz.
Kişilər çox tədbir tökdülər, fəqət
Bir arvad etmədi düzgün hərəkət.
Sol böyürdən olmuş qadın, deyirlər,
Soldan sağı ummaq olarmı mægər⁸⁰?
Gəl o Allahsız a ürək vermə sən,
Xilas olmaz canın bir gün bələdən.
Qeyrətini çəksən, çəkəcəksən dərd,
Qeyrətin çəkməsən, olarsan namərd.
Tək dolan, keyf elə, sür dövrənini,
Azad ol süsəntək, bəslə canını”.
And içdi o taxta, taci-Qeysərə:
“Əgər gəlsə Şirin bir gün bu yerə,
Boynuma salaram qara kəndiri,
Zülümdən özümü asaram diri.
Yaxşıdır ki, Şirin orda oturmuş,
Yaxşıdır, abadlıq görməsə bayquş”.
Məryəmin sözündən şah bildi: Heç vəqt
Günü günüsüylə bağlamaz ülfət.
Başqa cür başladı Xosrov sözünü,
Məryəmə mehriban tutdu özünü.
Şapur gəlib min cür hiylə quraraq,
Yetirərdi şaha Şirindən soraq.
Aparardı gizlin cavabı yenə,
Bu qanlar udandan o qəm yeyənə.
Şirin bu oyuna qalmışdı heyran,
Necə səbr edir şah ayrılıb ondan?
Duydu, vəfasızlıq yoxdur, nəhayət,
Dövlətə görədir belə məsləhət.

ŞAPURUN XOSROVUN PEYĞAMINI ŞİRİNƏ GƏTİRMƏSİ

Şah bir gün Şapura dedi: “Söylə, mən
Nə qədər ayrılıım öz sevgilimdən?
Bir gecə o ayı get gətir görək,
Sandıqda saxlayım onu ləltək.
Dövlətin nəfinə ondan bir qədər
Uzaq olmalıyam, bilmirsən məgər?!
Qorxuram, Məryəmin səbri qurtara,
İsa kimi çəkə özünü dara.
Məsləhətdir hələ o aysifətlə
Pərilərtək gizli görüşüm belə.
Əgər o pərinə görərsə Məryəm,
Cin atına minər, yaxşı bilirəm”.
“Heç kefini pozma” söylədi neqqaş, –
İşi düzəltməyə gedirəm birbaş”.
Qəsrə dərya kimi getdi çaparaq,
Onun hər damlası şəkərdi ancaq.
Danışdı yerbəyer Şirinə əvvəl,
Sonra dedi: “Artıq zaman çatdı, gəl.
Səni ovlamaqçün şah məqam güdür,
Məryəmə, görünür, qılıncı kütdür.
Vaxtında Qeysərlə bağlamış ilqar,
Onunçün Məryəmə bu hörməti var.
Gəl, səninlə gizli minək atları,
Yol tutaq Xosrovun qəsrinə sarı.
Xəlvətdə Xosrovla gün keçir, kef çək,
Bəlkə, düşməninin bəxti sönəcək”.
O yalnız qalmış ay, o şirindodaq
Özündən bezgindi Xosrovdan uzaq.
Şapura acıqla dedi: “Ey insan,
Ey Tanrıdan uzaq, özündən utan!
Beynimi apardın, dur, daha bəsdir,
Bütün danışığın puçdur, əbəsdir.
Hər incini deşmək imkanı varmı?
Ağzına gələni demək olarmı?
Mərhəmətli işin yadıma gəlmir,
İnsafsız işini sayaram bir-bir.
Allah bu sənətdən tutsun səni gen,
Ağıl çəkirsən səni bu işdən.
Şahlığımın saldıın iraq məni sən,
İndi canımdan, de, nə istəyirsən?
Ağlım olmadı, mən qəmlərə düşdüm,
Qəmdən quruyaraq yaş yerə düşdüm.
Bir qayğıma qalan görsəydim onu,
Saçla süpürərdim hər gün yolunu.

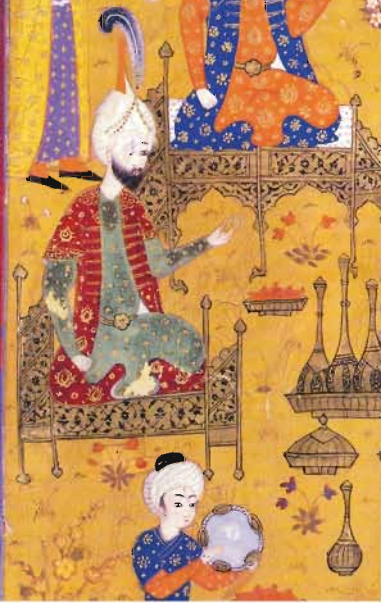

Palan qayırandan qaçarsa eşşək,
Tez qalxar ayağa arpanı görcək.
Mən gövhərəm, nəçin gərək əksiləm?
Çağrılmamış gedim? Məgər mən yeləm?
Yəhəri islansa kiçik hovuzdan,
Coşğun bir dəryadan qorxmazmı insan?
Bu viranə qalmış qəlbi, deyirsən,
Qoyum əjdahayla bir mənzildə mən?
O dərgaha yoxsa bir ləyaqətim,
Nəçin o qapıya mən zorla gedim?
Xar olub yanaraq kədərdən, qəmdən,
Nəçə dəfə düşdüm bu qəfəsə mən?!
Yadına salmadı məni vəfasız,
Göndərmədi quru salam da yalnız.
Kişilik silahı taxaraq özüm,
Bir arşın niqabla nə qədər dözüüm?
Qəlbi yaralı bir qadınam, ancaq
Taclı şahla necə mən tutum ayaq?
Mənə üz verən bu qəzaya baxsan,
Xəstəyəm, yerim daş, yaramda tikan.
Gül dərməyə gedib, tikan dərmişəm,
Vəfa axtarmışam, cəfa görmüşəm.
Mən öz qüsurumu gizlin tutmaram,
Xalqda nə günah var? Mən taqsırkaram.
Birini zənn etdim canım, dünyamdır,
Dünyanı fəth etdi, indi can alır.
Dilinə “od” sözü gətirən insan,
Bu sözlə ağzını yandırmaz, inan!
Hər bir tərəzinin iki gözü var:
Biri qızıl, biri arpa hesablar.
Xosrovun verdiyi tərəzinin bax,
Var arpayla dolu bir gözü ancaq.
Yersiz qoyulan bu arpa deyil xas,
Yeməkdən başqa bir işə yaramaz.
Bu daş arasında bir gəlinciyəm,
Gəcdən qayırlmışam, çox da incəyəm.
Gəc gəlin saraya, şaha yaraşmaz,
Gül deyil, mum turunc, ondan kar aşmaz.
Mən onun xətrinə çox iş görmüşəm,
Bəlkə, öz işindən utansın bir dəm.
O qanıçəndən sor, nə etmişdir o?
Yağdırır hər yandan üstümə alov.
İndi mən diri kən başqa yarı var,
Açıb məhəbbətdən yeni bir bazar.
Daşdan olsa bu üz, yenə də, inan,
Görsə onu, tamam yanar arından.
İttək daim vəfa olsa da peşəm,

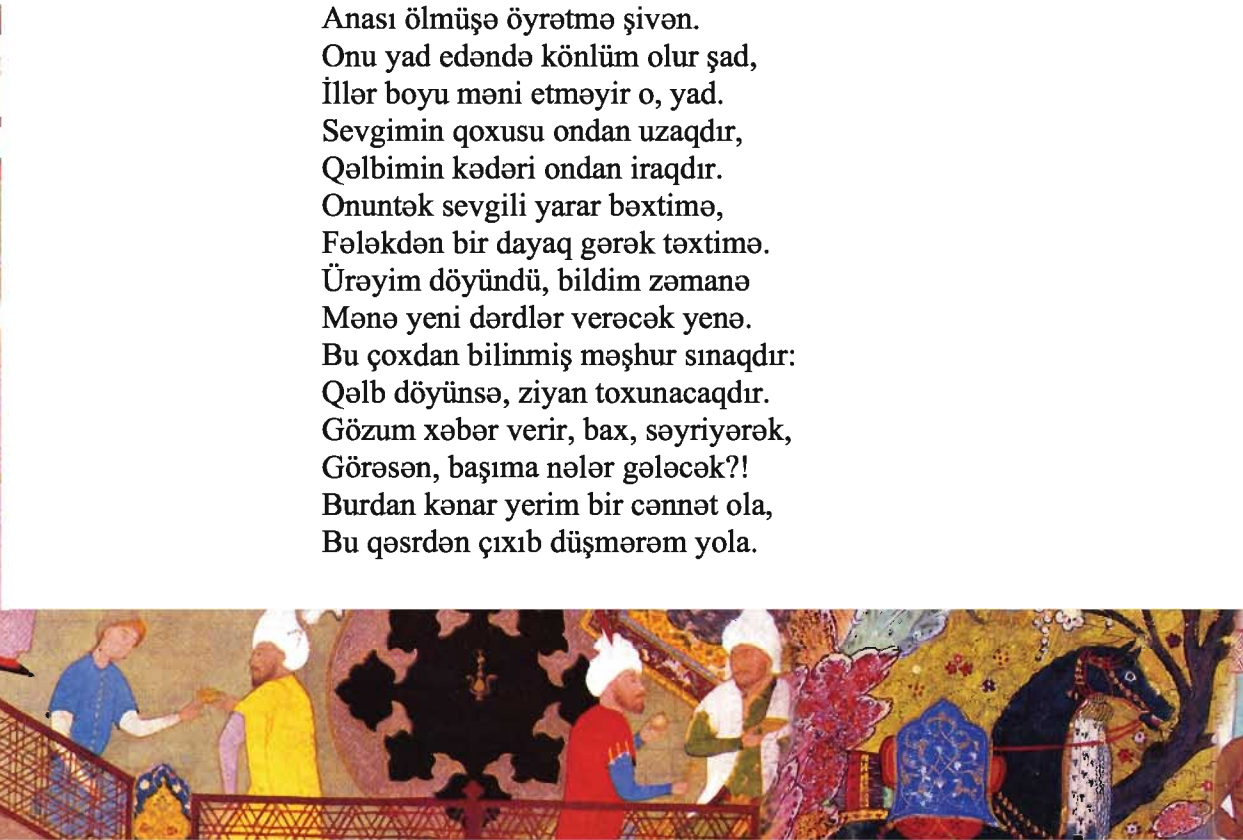

275

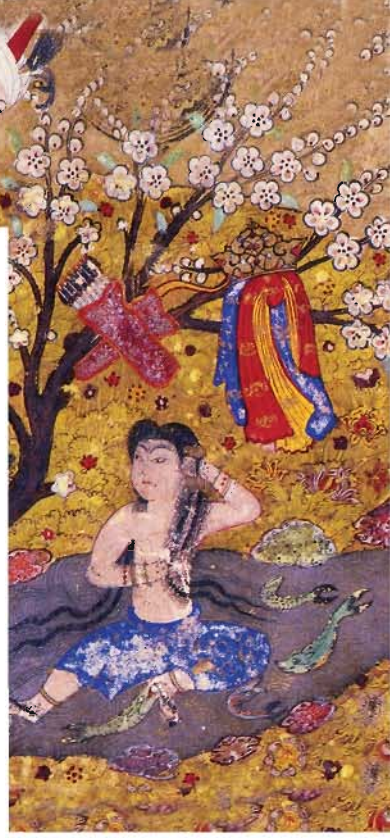

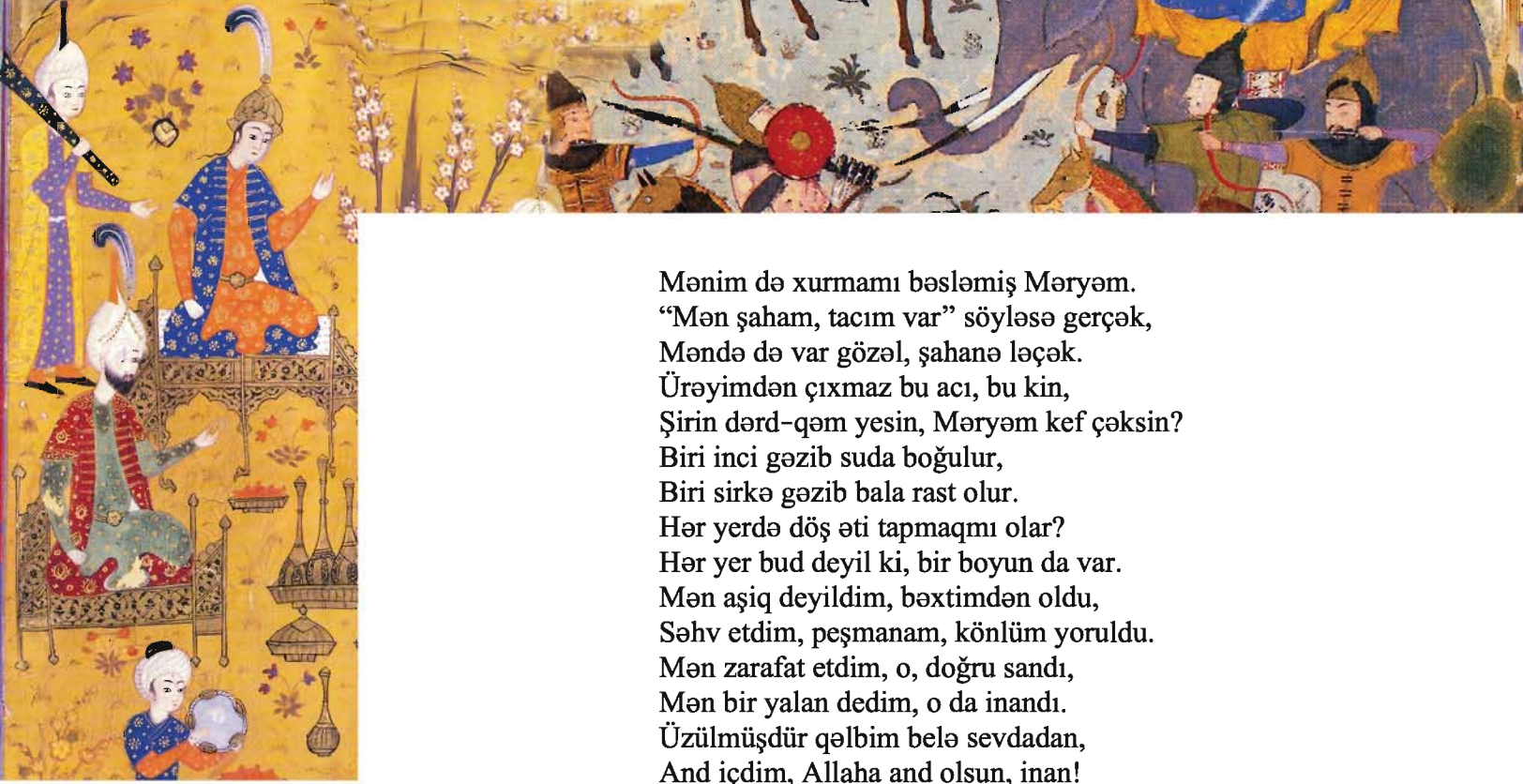
Mən ki it südüylə bəslənməmişəm.
İt olum, etdisə o məni bədnam,
Onun hiyləsini ittək qovmasam.
Bir qəlbin ki artıq dəyəri itə,
O qəlbi götürüb ataram itə.
İtə könül verib, məni unudan,
Bir qəlbdən ayrılmaq yaxşıdır, inan!
Anam doğmayaydı məni heç, ey kaş!..
Doğsa da, ataydı itlərə birbaş.
Gəl əyri oturaq, bir düz danışaq,
Çox təhqir görmüşəm mən ondan ancaq.
Min düz mahnı çaldı könlüm pərdədə,
Düz deyil çaldığım yeni pərdə də.
Abrım getdi, ona etmədi təsir,
Guya ki heç bir iş üz verməmişdir.
İnsafi gəlməz heç quldurun belə
Ki, mənim abrımı sovursun yelə.
Döyüş meydanında elə qızışdıq,
Bir yol qalmamışdır sülh üçün artıq.
Mənim qeyrətimi o çəkməyəndə,
Etina etmərəm şahlığa mən də.
Təhqiri belimdə ağır yük olub,
Qəminin zülməti çox böyük olub.
Ürəyim kor ikən, gözlüyəm dedim,
Acı meyvəsini korluğun yedim.
Aldatsa da məni, vecimə gəlmir,
Çünki sevgisindən könlüm dincəlmir.
Dilim yaralıdır, çünki mən ondan
Ancaq dil yarası aldım hər zaman.
Neyləyim, o mənə olmadı həmdəm,
Kimsədən yaxşılıq mən görməmişəm.
Ürəyim doludur, qoy ağlayım mən,
Anası ölmüşə öyrətmə şivən.
Onu yad edəndə könlüm olur şad,
İllər boyu məni etməyir o, yad.
Sevgimin qoxusu ondan uzaqdır,
Qəlbimin kədəri ondan iraqdır.
Onuntək sevgili yarar bəxtimə,
Fələkdən bir dayaq gerek təxtimə.
Ürəyim döyündü, bildim zəmanə
Mənə yeni dərdlər verəcək yenə.
Bu çoxdan bilinmiş məşhur sınaqdır:
Qəlb döyünsə, ziyan toxunacaqdır.
Gözüm xəbər verir, bax, səyriyərək,
Görəsən, başıma nələr gələcək?!
Burdan kənar yerim bir cənnət ola,
Bu qəsrədən çıxıb düşməyəm yola.

Şapur deyil, gəlsə Qeysərin qızı,
Qovlayaram burdan o həyasızı.
Hiylə nə lazımdır, sərxoş deyiləm,
Hiyləyə aldanan bir quş deyiləm.
Məni çox tədbirsiz bilməyin, yetər,
Mən biləni bilmir Babildəkilər.
Yar orda deyildir, burdadır, burda,
Nal orda yox, burda qoyulub oda.
Xosrov yox, Keyxosrov olsa da, bişəkk,
Ayla vuruşmağa çıxmasın gərək.
Bu xumar nərgizdən qoy olsun kənar,
Süsən kimi olsun qoy itaətkar.
Coşdurmaqsa məni məqsədi əgər,
Qızaram, əynində zireh əriyər.
Qənzəmə deyərəm sübhədən gedər,
Bir ox vurur, atı qalxıb rəqs edər.
Zülfümün xəmində bəndə salaram,
Qənzəmin sehrilə səbrin alaram.
Əmr etsəm yuxuda xəyala əgər,
Onu da torpağa su kimi çəkər.
Eşqimdən doymuşsa o namehriban,
Mənim kimi olar o da bir zaman.
Qalıb səbr edərəm burda o qədər,
Üzrün qapısından bir gün o girər.
Ürək kəməndini atmaram ona,
Zülfü nəçin salım atəş boynuna?
Hər cins öz cinsiylə uçar göylərdə,
Göyərçin bir yerdə, tər lan bir yerdə.
Küləyi torpağa bağlamaq olmaz,
Odlu suyu birgə saxlamaq olmaz.
Vüsəlın görmədim, neyləyər hicran?
Heç qorxunc gələrmə ölüyə zindan?
Rütbedə o göydür, mənə bir yerəm,
Bir düşün, göylə yer olarmı həmdəm?
Sərmayəsi olan qorxar, qəm çəkər,
Yoxsul yolkəsəndən eyləməz həzər.
Eylə quş deyiləm tuta hər yetən,
Hər bir qara quşdan xof etməyəm mən.
Bu tora düşmüşəm nadanlığımdan,
Ağılla çıxaram yenə bu tordan.
Məgər eşitmədin, dedi cadugər:
Hər tüstü öz çıxış yolunu bilər.
Çin bütxanəsindən gəlsə o əgər,
Şordan şirin tapmaz, əliboş gedər.
Harın Şəbdiz əgər çox qaçağandır,
Elə bilmə Gülgün geri qalandır.
Məryəm sərv ağacı olubsa, bilməm,

Mənim də xurmamı bəsləmiş Məryəm.
“Mən şaham, tacım var” söyləsə gerçək,
Məndə də var gözəl, şahənə ləçək.
Ürəyimdən çıxmaz bu acı, bu kin,
Şirin dərd-qəm yesin, Məryəm kef çəksin?
Biri inci gəzib suda boğulur,
Biri sirkə gəzib bala rast olur.
Hər yerdə döş əti tapmaqımı olar?
Hər yer bud deyil ki, bir boyun da var.
Mən aşiq deyildim, bəxtimdən oldu,
Səhv etdim, peşmanam, könlüm yoruldu.
Mən zarafat etdim, o, doğru sandı,
Mən bir yalan dedim, o da inandı.
Üzümüzdür qəlbim belə sevdadan,
And içdim, Allaha and olsun, inan!
Qaranlıq gecədə eşsəm də, nə qəm,
Sözümün sapını nazik eşmişəm.
Nə vaxtacan olum bir şöləsiz şam?
Mən ölərəm, əgər işıqlanmasam.
Qarğayıb nə yaxşı, nə yaman dedim,
Ey Tanrım, bilirsən, nədir məqsədim?
Dodaqlarım həsrət çəkəninkidir,
Hər uzanan ələ halva verilmir.
Alıb aparınca xəzan küləyi,
Qoy torpaqda qalsın bahar çiçəyi.
Ovda itlər tutsa, yaxşıdır yenə,
Bir yem olmaqdan pay uman şirə.
Mən sənə lazımam, mərd ol, özün gəl,
Özgənin başına sən açma əngəl.
Ovda mahir olan igid bir aslan
Özü gedib tutar ovu ovlaqdan.
Ayağım taletək bağlıdır ona,
Özgəylə getmərem onun yanına.
Yükü yad çiyinə heç verərlərmi?
Yad dişli zənciri gəmirərlərmi?
Bəkdir, usanmışam tədbir tökməkdən,
Dünyada özümü qocaldımmı mən?
Qocaykən mey içim? Sınsın qədəhim?
Kürd köçəndə deyər: “Qoy axur tikim!”
Bu qədər əziyyət çəkdiyim, inan,
Öz ürəyimdəndir, heç deyil ondan.
Hər yerə kənardan gələr oğrular,
Mənim öz evimdə belə oğrum var.
Hiylə qura bilməz qəlbine insan,
Qapı güdmək olmaz ev oğrusundan.
Yamanca ürəyin əlində qaldım,
Ayağıma özüm baltanı çaldım.

Ləli daşdan seçməz kor deyiləm mən,
Soruşmaq nə lazım kənd görünürkən?
Qəlbim zalım oldu, yarım sitəmkar,
Qəlbədən də, yardan da olmuşam bezar.
Bir ürəyim var ki, yoxdur heç barı,
Bu ürəyə könül verməyim barı.
Hər kəs ruzisinin qəmini çəkər,
Mənə bu qisməti vermişdir qədər.
O qəlb yandıranla bir gün oldum şad,
Sonra qaldım belə, ürəyi bərbad.
Nə vaxtacan edim gizlin ahü-zar?
Nə qədər çəkəcək bu sızıltılar?
Ağzım səbr etməkdə olmuşdur ağı,
Yeri var adlanam səbr oyuncağı.
Xəznəmdən, ölkəmdən ayrı düşsəm də,
Azadlıq möhrü var yenə kisəmdə.
İki şəxsə yoxdur buyruq dünyada:
Biri gözü toxa, biri azada”.
Sonra ləl möhrünü şəkərə vurdu,
İnnabla, şəkərlə belə buyurdu:
“Şah desə: sevirəm qəlbən onu mən,
De ki: bir şey çıxmaz belə işvədən.
Desə ki: o sübhə ehtiyacım var,
De ki: oyaq qalma, sübh gec açılar.
Desə: qovuşaram haçan Şirinə?
De: Məryəm orucun saxlasın yenə.
Desə: əlim çatar halvaya haçan?
De: sərxoş dad duymaz şirin halvadan.
Desə: şəkər saçar bir də o dodaq?
De ki: onlar səndən uzaqdır, uzaq.
Saçını, xalını tutaram, desə,
De ki: tut, əgər ki əlindən gəlsə!
Desə: qucaqlaram onu bir də mən,
Söylə ki: əl götür bu istəklərdən.
Üz qoymaq istəsə ay üzə əgər,
De: şah olarmı heç rüxə bərabər⁸¹?..
Çənədən top qarmaq istəyən zaman,
Üzümdəki saçdan yeyəcək çövkan⁸².
Desə, xəndan ləli çeynərəm, söylə:
Uzaqdan baxarsan ağız suyilə.
Vermiş olsa mənə ölüm fərmanı,
Ölüm fərmanıdır söylə hicranı.
Əgər ayrılığı tüğyan eyləsə,
De: yerində otur, uyma həvəsə!
Ürəyi istəsə əgər ki vüsəl,
İcazəm olmamış, söylə, sakit qal!”
Qadın xislətiylə belə bir qədər

Təhdidli söz deyib göndərdi xəbər.
Aclıqla sınısa da sülhün şüşəsi,
Dodağı verirdi barışıq səsi.
Şapurun üstünə hirsini saldı,
Ürək ağrısının yükü azaldı.
Yumşaqılıqla dedi: "Sözbilən kişi,
Sözün axar sudur, bilirsən işi.
Şaha salam desən bir zaman əgər,
Bir sifariş olsun məndən bu sözlər.
De ki, Şirin deyir: bədəməl insan,
O şirin söhbəti hara qoymusan?
Umurdum ki, məndən heç dönməz üzün,
Başqa bir gözələ baxmaz heç gözün.
Çıxardın zənnimi yalana indi.
Düşmənim qoynunda girib isindi.
Yatmış tale kimi bir köməyin yox,
Dövrən kimi məni istəməyin yox.
Öz kamından başqa, fikrin varmı heç?
Böylə xudpəsəndlik yarayarmı heç?
Tikan acısını Şirin çəkərdi,
Xurma yetişəndə tikan baş verdi.
Qanımla suvardım mən bağı, fəqət
Meyvəsi heç mənə olmadı qismət.
Hələ bir oduna qızınmamışam,
Tüstündən gözlərim kor oldu tamam.
Bəsdir zülm elədin, qurutdun məni,
Adlı-sanlı oldun, unutdun məni.
Adam yüksələndə əhdini pozmaz,
Özündən əskiyə diqqət et bir az.
İşin bəd gələndə dostun oldum mən,
Yüksələndə mənə göz yumdun nədən?
Köməksizkən könlüm könlünə yardı.
İş başına keçdin, sevgin qurtardı?
Öz eşqinlə məni rüsvay edibsən,
Qürur göstərirsən indi bəs nədən?
Yazdırdın adıma ölüm fərmanı,
Tapşırdın öhdəmə qəmi, hicranı.
Bircə tel qalmışdır canımda ancaq,
Ucu qəlbimdədir, çəksən, qopacaq.
Ruma bayraq sancdın, bu sənə bəsdir,
Şirinə qılıncı vurmaq əbəsdir.
Qızma ki, qızgınlıq dönər atəşə,
Oddan tüstü qalxar göyə həmişə.
İçki məclisində dostun min olar,
Birini tap, olsun səninlə qəm-xar.
Eşqindən elədin könlümü xəstə,
Tora salıb, sonra getdin ahəstə.

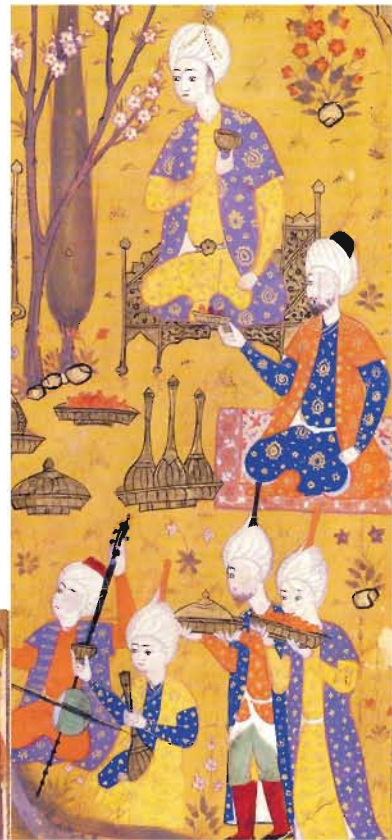
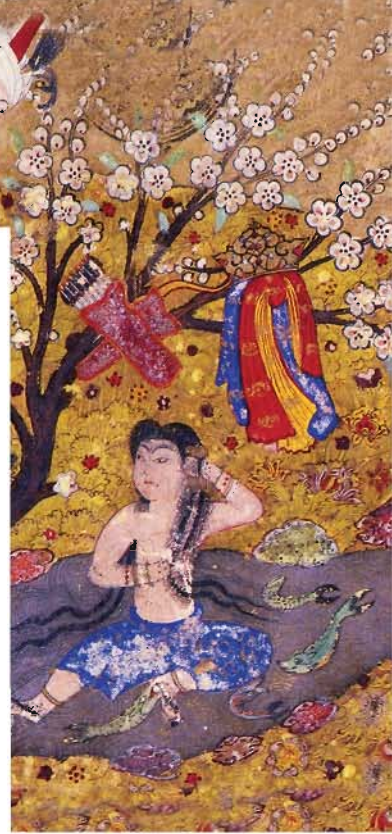

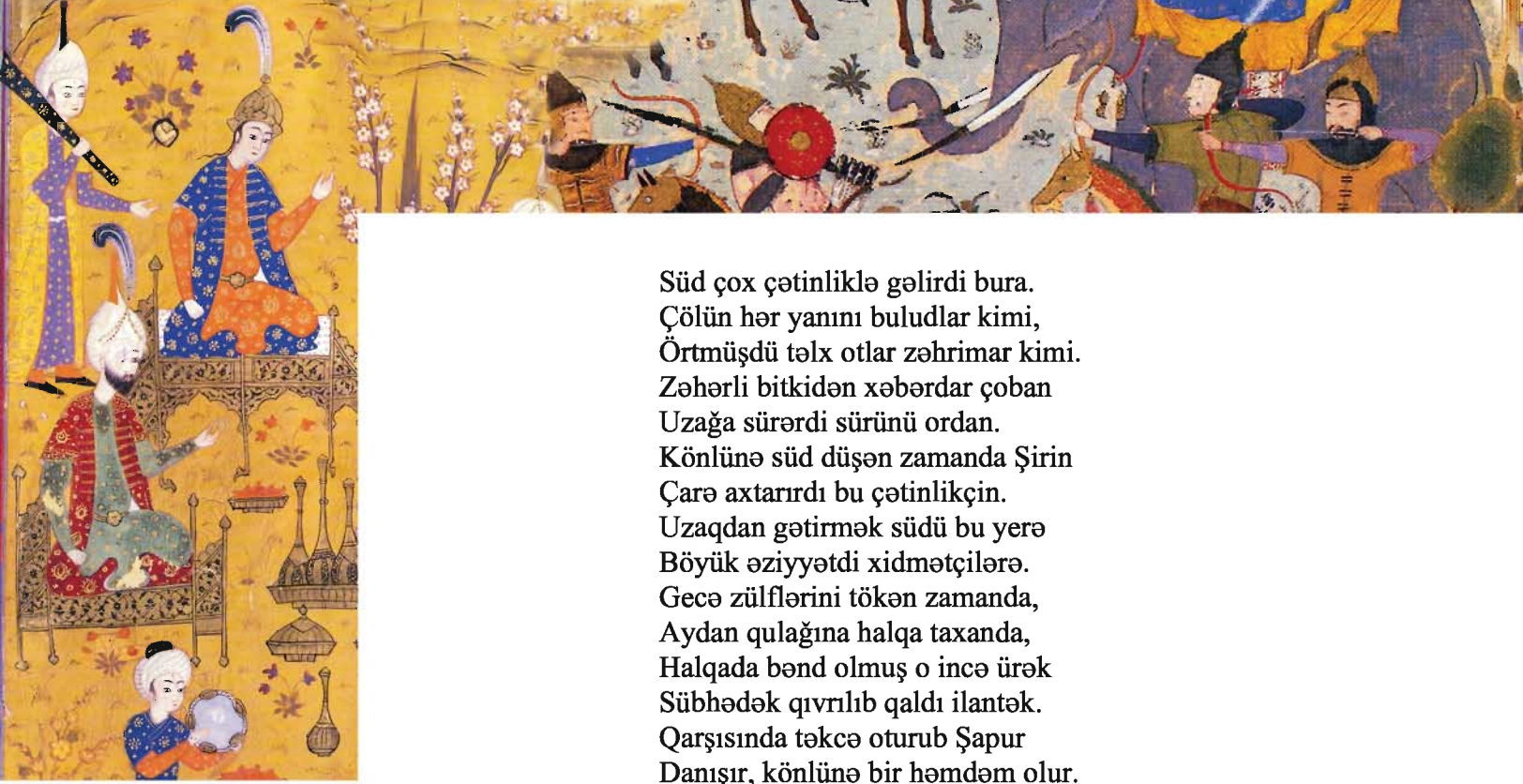

Qayıtma palçığa batdığın yola,
İşinə aşıqlər ta heyran ola.
Bu sitəmli qəlbi, gəl, odlama, ah!..
Tikdir oddan ötrü başqa atəşgah.
Vücudumda qəmin olub bir ilan,
Hər tük olmuş mənə iti bir tikan.
Ahıma, həm də göz yaşım baxsan,
Cəhənnəm – qığılıcım, damcıdır ümman.
Nə qədər göz yaşım ötsün dənizdən,
Köməyə çağırım xəyalını mən?
İşlərim qalmışdır sənsiz natamam,
Xam xəyal ucundan oldum belə xam.
Yoxsa cəhənnəmin ağzında hər dəm,
Dirilik suyunu neçin gəzirəm?
Ölüm yatağında olsa da bir şəxs,
Ümidini əsla həyatdan kəsməz.
Biliyin yolunu ağıl göstərər,
Eşq üçün deyildir bir belə dəftər.
Eşqin meydanında aciz qalanlar
Tez aqlın atına olurlar süvar.
Dəlilər dərmana olanda möhtac,
Ağıllılar tapır dərdlərə əlac.
Eşqdə səbr etmək xamlıqdan gəlir,
Bil, eşqin binası səbrsizlikdir.
Səbr etmək uzaqdır eşqin yolundan,
Aşiq adlanarmı səbr edən insan?
Belə əziyyətdə qalsa da Şirin,
Xosrova heç zaman pis göz dəyməsin”.
Şirin sözlərini tamam eylədi,
Şapur yeri öpüb belə söylədi:
“Tədbirin üstündür istəyimizdən,
Doğru söyləyirsən bu sözləri sən”.
Bu sözlərdən sonra Şapurun özü
Ölçmədən deməzdi Şirinə sözü.
Hər söz düşüncəylə deyilsin görək,
Xərcləmədən əvvəl qızılı bir çək.

FƏRHAD VƏ ŞİRİN DASTANI

O pəri cilvəli, zərli, ipəkli,
O gümüş gərdənli, o daş ürəkli,
Məskəni olmuşkən qəmli qayalıq,
Südü xoşlayardı hər şeydən artıq.
Qarşısında olsa yüz cürə nemət,
Südə göstərərdi yenə də rəğbət.
Uzaqda olurdu bütün mal-qara,

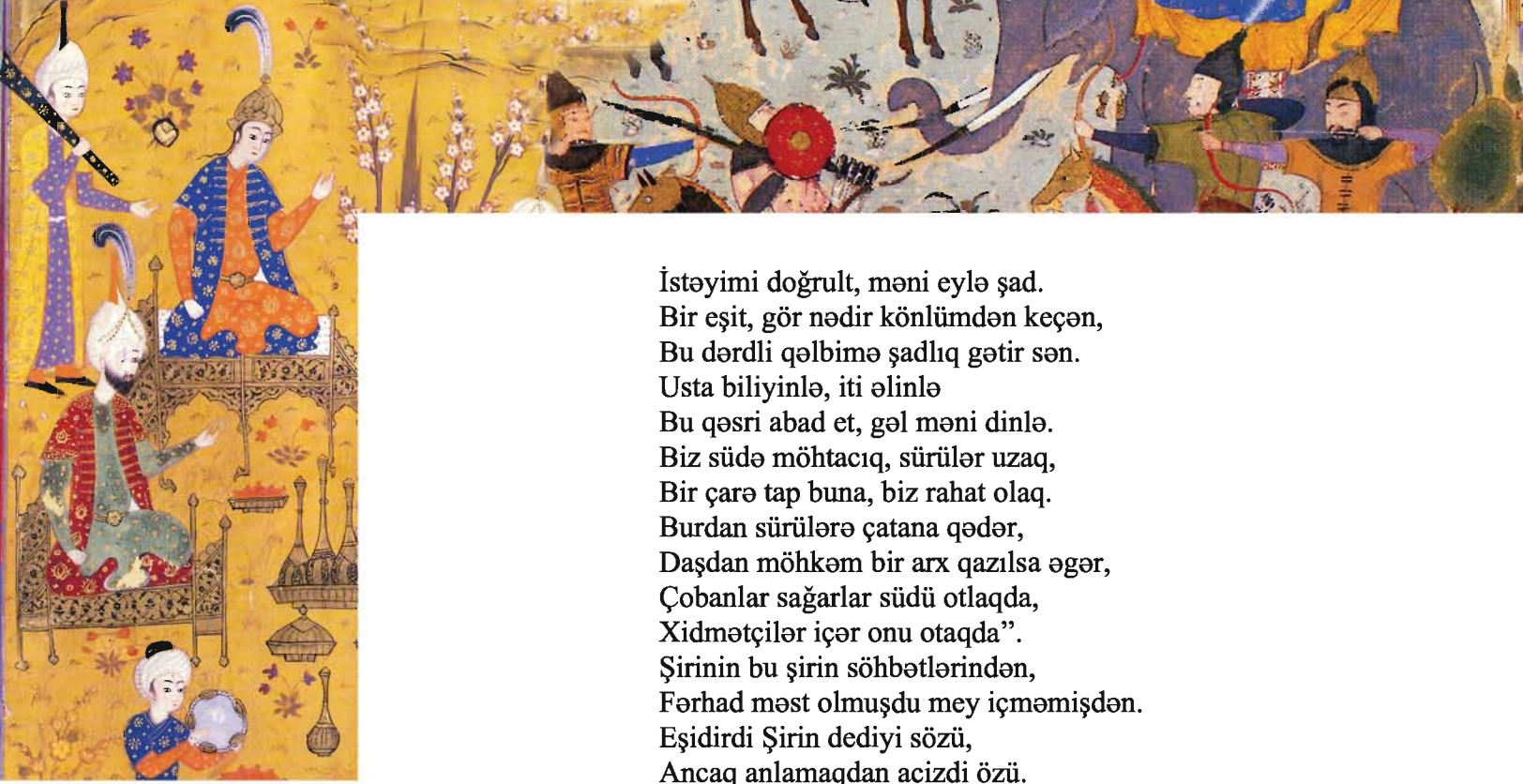
Süd çox çətinliklə gəlirdi bura.
Çölün hər yanını buludlar kimi,
Örtmüşdü təlx otlar zəhrimar kimi.
Zəhərli bitkidən xəbər dar çoban
Uzağa sürərdi sürünü ordan.
Könlünə süd düşən zamanda Şirin
Çarə axtarırdı bu çətinlikçin.
Uzaqdan gətirmək südü bu yerə
Böyük əziyyətədi xidmətçilərə.
Gecə zülflərini tökən zamanda,
Aydan qulağına halqa taxanda,
Halqada bənd olmuş o incə ürək
Sübhədək qıvrılıb qaldı ilantək.
Qarşısında təkçə oturub Şapur
Danışır, könlünə bir həmdəm olur.
O sərvın qəlbində hər nə qayğı var,
Onlardan olmuşdu Şapur xəbər dar.
Şirin öz dərđini xəbər verirkən
Şapur lələ kimi açıldı birdən.
Hindlitək eyelədi səcdə pəriyə,
Sanki Ütariddi o, Müştəriyə⁸³.
Dedi: “Fərhad adlı bir cavan vardır,
Usta mühəndisdir, bir sənətkardır.
Həndəsə elmində xariqə saçar,
“Məcəsti”, İqlidis sirrini açar⁸⁴.
Biz Çində onunla yaşid olmuşuq,
Bir yerdə oxuyub yaşa dolmuşuq.
Ustamız bilirdi hər bir peşəni,
Mənə qələm verdi, ona tişəni.
Külünglə başlarkən sənətkarlığa,
Yeri quş qayırb yüklər balığa.
Qızıl bir rəng alır işindən güllər,
Daşlara dəmirle Çin nəqşi çəkər.
Sənətinin səsi yayılmış Ruma,
Tişəylə qart daşı döndərir muma.
Bu usta istəsə, işlər düzələr,
Bu çeşmə bir gülü, inan, yüz elər.
Usta olmayanda çətin gedər iş,
Ustanı tap, sonra bir işə giriş.
Üzük qayıрмаğı bilər hər yetən,
Zərdən, gümüşdən yox, mumdan və gildən.
Əmr etsən, yerinə yetirərəm mən,
Fərhadı hüzura gətirərəm mən”.
Şapur öz sözünü bitirən zaman,
Şirin süd qəmini çıxartdı yaddan.
Günəşin güzgüsü göydə gülüncə,
Yumdu gözlərini yüzgözlü gecə.

Şapur gedib gözdi, tapdı Fərhadı,
Xəbər verdi ona bu əhvalatı.
Şirinin qəsrinə apardı onu,
Oturtdu kürsüyə, aldı könlünü.
Böyük dağ gövdəli o dağlar yaran,
Gələndə camaat qalmışdı heyran.
Görkəmi böyük bir filə oxşardı,
Onda iki filin qüvvəti vardı.
Hərəm kənizləri hörmət etdilər,
Layiqli yer verib rahat etdilər.
Pərdə qabağında durmuşdu Fərhad,
Beli bağlı idi, qolları azad.
Düşünüb deyirdi: "Hiyləgər fələk
İndi görək bizə nə göstərəcək?"
Qəflətən bu fələk vuraraq şəbxun,
Pərdənin dalında qurdu bir oyun.
Dodaqları şəkər, gülüşü şirin,
O pərdə dalından səsləndi Şirin.
Şəkər qıfilları yaqutdan açdı,
Şəkərə yaqutdan azuqə saçdı.
Onun ağacında yetişən xurma
Verdi xurmalara bir qulaqburma.
Süd haqqında onun şirin sözləri
Heyrətdə qoymuşdu balı, şəkəri.
Şəkər töküləndə dodaqlarından,
Həsəd aparırdı ona Xuzistan.
Deyirlər şirinmiş dilinin dadı,
Şirin qoyulmuşdur odur ki adı.
O şirin dillidən bunu deyim mən,
Yatardı balıqlar, quşlar səsindən.
Dodağının sözü bir abi-həyat,
Onun qarşısında qul olur nabat.
Bir məclisdə açsa dodaqlarını,
Alardı hamının ixtiyarını.
Qulağına çatsa, onun bir sözü,
Tez huşdan gedərdi Əflatun özü.
Fərhad eşidincə onun səsini,
Duydu ki, itirir öz qüvvəsini.
Dərdindən ah çəkdi orda bir kərə,
Xəstə adam kimi yıxıldı yerə.
Torpağın üstündə çox yuvarlandı,
İlantək qıvrıldı, alışıdı, yandı.
Şirin gördü Fərhad oldu biqərar,
Tordan uçmuş quştək onun qəlbi var.
Ona yenə sözlə elədi çara,
Sözlə saldı onu yenidən tora.
Dedi: "Qulaq as, ey bilici ustad!"

İstəyimi doğrult, məni eylə şad.
Bir eşit, gör nədir könlümdən keçən,
Bu dərqli qəlbimə şadlıq gətir sən.
Usta biliyinlə, iti əlinlə
Bu qəsri abad et, gəl məni dinlə.
Biz südə möhtacıq, sürülər uzaq,
Bir çarə tap buna, biz rahat olaq.
Burdan sürülərə çatana qədər,
Daşdan möhkəm bir arx qazılsa əgər,
Çobanlar sağarlar südü otlaqda,
Xidmətçilər içər onu otaqda”.
Şirinin bu şirin söhbətlərindən,
Fərhad məst olmuşdu mey içməmişdən.
Eşidirdi Şirin dediyi sözü,
Ancaq anlamaqdan acizdi özü.
Dili söz deməkdən aciz qalaraq,
Barmağını qoydu göz üstə ancaq.
Ordan çıxdı çölə əlində tişə,
Şirinin eşqilə başladı işə.
Soruşdu söhbəti bir əlaltıdan:
“Qəlbim kordur – dedi, – sərxoşam, inan!
Dediyi nə idi, bir siz söyləyin,
Məni arzusundan agah eyləyin”.
Söhbəti eşitmiş, duymuş adamlar
Başa saldılar ki, nə olmuş, nə var.
Şirin nə istəyir, bilincə Fərhad
Razılıq eləyib oldu xeyli şad.
Bu işi görməkçün çox tələsirdi,
Şirinin işiyçün qəlbi əsirdi.
Fərhad külüng çaldı, daş quma döndü,
Dağlar zərbəsindən bir muma döndü.
Külüngü qart daşı hey yara-yara,
Daşların bağrında açırda yara.
Otlaqdan başlayıb saraya qədər
Vermişdi baş-başa gözəl mermərlər.
Qart daşlar içində keçmədən bir ay
Yaratdı dəryatək geniş, dərin çay.
Qayada kütləşmiş hər bir baltanın
İki çəkisiycən alırdı altun.
Bir hovuz düzəltdi axırda – göyçək,
Kövsər hovuzu da olmaz onuntək.
Daşları düzmüşdü elə diqqətlə
Araya sığmazdı bir tük də belə.
Daşyonan daşdan bir hovuz yaratdı,
Sanki barmağından fəvvarə atdı.
Ustanın əlinə keçənə qədər,
Adətdir ki, hər iş çətin görünər.

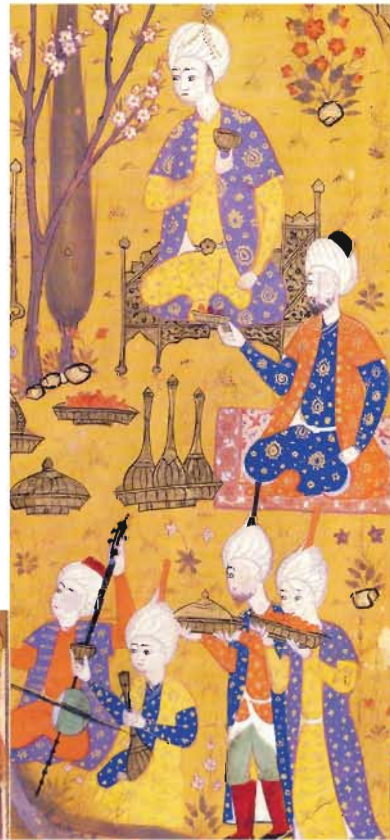
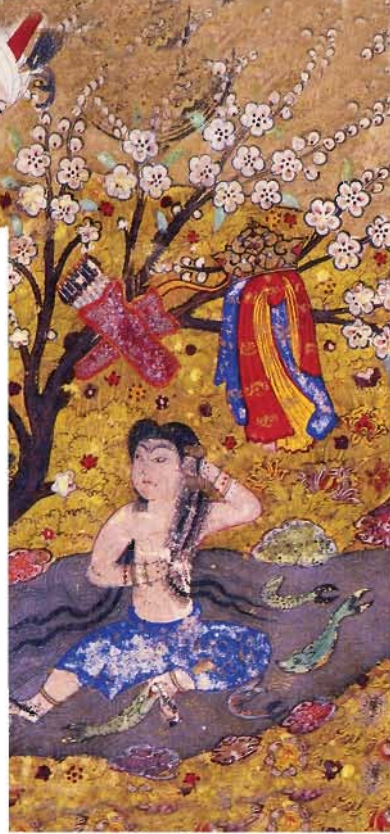
Polad yüz dağ olsa, yenə də, inan,
Vurub parça-parça dağidar insan.
Nə çarə ki insan aciz qalaraq,
Ölümə bir əlac tapmayır ancaq.

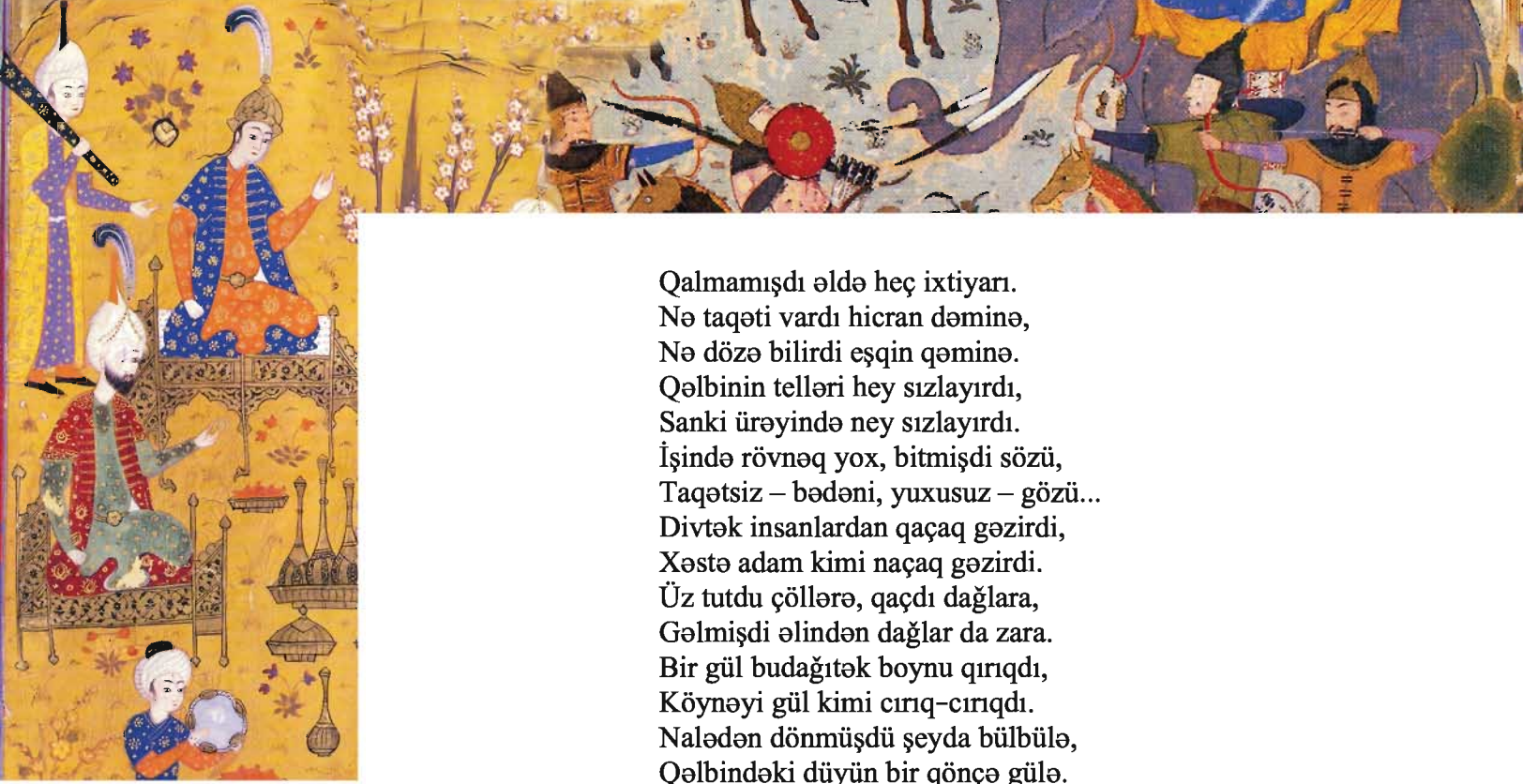
ŞİRİNİN FƏRHADIN ÇƏKDIYI ARXIN VƏ DÜZƏLTDİYİ HOVUZUN TAMAŞASINA GETMƏSİ

Şirinə dedilər: “Fərhad bir aya
Tapşırığın arxı çəkdi saraya.
İndi otlaplardan hər axşam-səhər
Süd axır hovuzda – təmiz, təzə, tər”.
Durub çölə çıxdı o gözəl pəri,
Gördü süd arxını, hovzu, mərməri.
Düşündü: “Bu arxı, mərmər hovuzu
İnsan yaratmamış, yaranmış özü.
Cənnəttək bu hovuz, bu süd, bu dilbər!
Yox, insan əlindən gəlməz bu işlər!”
Fərhadın işindən gəldi heyrətə,
Söylədi: “Eşq olsun belə sənətə!”
Fərhad bu işləri qurtaran zaman
Şirin əziz tutdu onu dostlardan.
Dedi: “Sən ustada necə haqq verim?
Şagirdinə layiq yoxdur dəyərim”.
Gövhərdən bir neçə sırğası vardı,
Sırğanın hər daşı güntək yanardı.
Bir şəhər xəracı hər bir danəsi,
Bir tac qiymətində hər dürdanəsi.
Açıb qulağından çox üzr istədi,
“Hələlik bunları qəbul et, – dedi, –
Bundan yaxşısıyla xəcalətindən,
Çıxaram, əmin ol, vaxtı gələrkən”.
Fərhad o xəznəyə deyib “Afərin!”
Alıb ayağına atdı Şirinin.
Tez çıxdı qəsrədən, qaçdı çöllərə,
Dəniztek göz yaşı axıtdı yerə.
Eşqini duyarlar deyə, qorxaraq
Mərdliklə gəzirdi insandan uzaq.

FƏRHADIN ŞİRİNİN EŞQİ İLƏ ÇÖLLƏRƏ DÜŞMƏSİ

Fərhad ki Şirinə ürək bağladı,
Könlünü məhəbbət odu dağladı.
Çox çətin keçirdi onun ruzgarı,

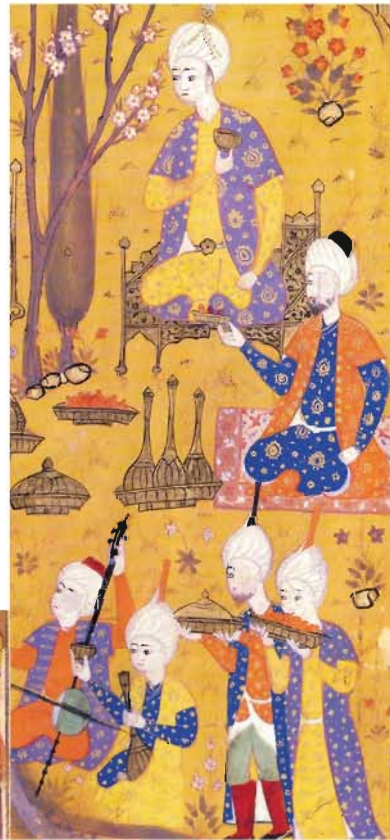
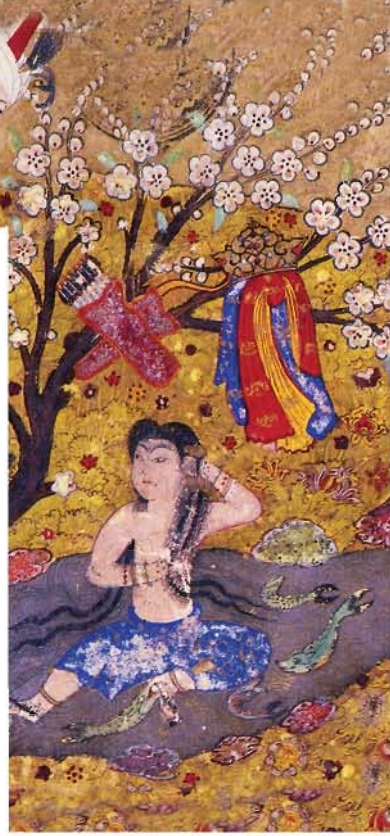

Qalmamışdı əldə heç ixtiyarı.
Nə taqəti vardı hicran dəminə,
Nə dözə bilirdi eşqin qəminə.
Qəlbinin telləri hey sızlayırdı,
Sanki ürəyində ney sızlayırdı.
İşində rəvnəq yox, bitmişdi sözü,
Taqətsiz – bədəni, yuxusuz – gözü...
Divtək insanlardan qaçaq gəzirdi,
Xəstə adam kimi naçaq gəzirdi.
Üz tutdu çöllərə, qaçdı dağlara,
Gəlmişdi əlindən dağlar da zara.
Bir gül budağıtək boynu qırıqdı,
Köynəyi gül kimi cırıq-cırıqdı.
Nalədən dönmüşdü şeyda bülbülə,
Qəlbindəki düyün bir qönçə gülə.
Nə vardı qəminə dünyada qəmxar,
Nə dərdinə vardı yaxın havadar.
Tikan yığmaq üçün o, ikiqatdı,
Ayaqdan tikantək mıxlar çıxartdı.
Onu qorxutmurdu nə tikan, nə daş,
Nə də qılıncından qaçırırdı baş.
Ağlını əlindən almışdı hicran,
Uzaqdı səbr edib, rahat olmaqdan.
Laləzar etmişdi üzünü qan-yaş,
Qanlı göz yaşından verirdi şabaş.
Kəsilmirdi bir an onun naləsi,
Göyü titrədirdi yanıqlı səsi.
Bütün aramını sevgi almışdı,
Bütün varlığını oda salmışdı.
Nə su, nə dayənin adını bilən,
Susuz körpə kimi edirdi şivən.
Qəlbinin odunda beyni yanırdı,
Bir gur çıraq kimi alovlanırdı.
Yüz yerdən almışdı qəlbi yaranı,
Ölümün ardınca gəzirdi canı.
Bəlaya, möhnətə olmuşdu nişan,
Saysız işgəncədən könlü pərişan.
İlan daşdan qorxar, qurd dəyənekdən,
O, qəmdən qorxurdu huşa gəlirkən.
Div dəmirdən qorxar, cadu südabdan⁸⁵,
Fərhada qorxuncdu həm dost, həm düşman.
Gözləri yaşlıydı, ürəyi nalan,
Ciyəri yanmışdı kədər odundan.
Hər gecə sübhədək qalırdı oyaq,
Dilində min nalə, ürəyində dağ.
Ürək getmiş əldən, könül qərarsız,
Qəlbinin ardınca gedirdi yalnız.

Şirinin eşqindən elə ağladı,
Səsi ağac-ağac axdı, çağladı.
Qəm ona munisdi, o da qəmlə şad,
Bir xərabədəki xəznətək abad.
Əlacsız dərdirin dərmanı yoxdu,
Bu qəmlər içində həyanı yoxdu.
Belə xəstəlikdə yalnız qalaraq,
Tanışdan, yoldaşdan düşmüşdü uzaq.
Elə bürümüşdü eşq onu, heyhat,
Unutmuşdu tamam özünü Fərhad.
Nə verə bilirdi qəmindən xəbər,
Nə də sifarişçün vardı bir nəfər.
Şirin kandarından toz gəlsə, bişəkk,
Gözünə çəkərdi onu sürmətək.
Şirinin yolunda görsə bir tikan,
Öpərək bağına basardı haman.
Hər dəfə dilinə gələndə o ad,
Torpağı yüz dəfə öpərdi Fərhad.
Gəndən baxan zaman qəsri-Şirinə,
Canını didərdi paltar yerinə.
Vəhşi atlar kimi çöldə qaçaraq,
Vəhşilərlə munis olmuşdu ancaq.
Dünyanın toruna düşən heyvanlar
Onun dörd yanında qurmuşdu hasar.
Yerini süpürüb təmizlərdilər,
Ayağını öpüb əzizlərdilər.
Bəzən ceyranlarla edərdi xəlvət,
Bəzən marallarla bağlardı ülfət.
Gah silər maralın saf göz yaşını,
Gah da sığallardı şirin başını.
Gündüz ceyranlara mehriban yoldaş,
Gecə marallarla bir yaxın sirdaş,
Çərxtek gecə-gündüz hey fırlanardı,
Ac-susuz qalaraq qəmdən yanardı.
Baş alıb o yola çıxdığı zaman,
Bir ay yol gedirdi bir an durmadan.
Qabağına əgər çıxsaydı yüz divar,
Başı dəyməyincə görməzdi nə var.
Bir ox şığısaydı gözünə sarı,
Yenə yumulmazdı göz qapaqları.
Yolda qabağına çıxsaydı quyu,
Yıxılar, görməzdi qarşıda suyu.
Hansı kefi ayırsa yarın qəmindən,
Qəlbindən o kefi atardı həməni.
Ürəyinə dolmuş o sonsuz qəmi
Dörd gözlə gəzərdi olsun həmdəmi.
Göz yaşıyla yuyub daim üzünü,

Gözündə gəzirdi öz ulduzunu.
Yatmaq istəyəndə yatmazdı yenə
Ki, bağlanar qapı dostun üzünə.
Könlündə qalmamış özündən nişan,
Çünki salmış orda başqası məkan.
Özgənin nəqşini tuturdu müdam,
Odur ki öz nəqşi dönmüşdü tamam.
Özlüyündən çıxıb zavallı, bədbəxt
Səhər-axşam qaçar, olmazdı rahat.
Dostla bir bədəndə tutmaqçün qərar
İstərdi tənindən tez olsun kənar.
Bilmirdi quş uçmuş, boşalmış qəfəs,
Can canana yetmiş, evdə yox bir kəs.
O şirin xəyala bağlıydı hər an,
Ayra bilmirdi özünü ondan.
Nur görsə, od görsə o pərişanhal,
Ya hicran bilərdi, ya bir xoş vüsal.
Kimsə məhəbbətdən pislik gözləməz,
Görsə də, özünə götürməz heç kəs.
Nə çıxsaq qarşıya, ona inanar,
“Olaram, – deyərdi, – bir gün bəxtiyar”.
Yaxşı, ya pis olsa hər bir hadisə,
Ona ümid bağlar, gələr həvəsə.
Hər vaxt ki o nura gələrdi qonaq,
Qənaət edərdi gəndən baxaraq.
Yenə üz tutardı çöllərə sarı,
Ağlardı təzədən anaraq yarı.
Hürkək ceyran kimi gələrdi axşam,
Bir az süd içərdi, olardı aram.
Bir yeməyi yoxdu o süddən qeyri,
O hovuz başıydı gəzinti yeri.
Hovuzun yanında qalib gecələr,
Gəzərdi ətrafı səhərə qədər.
Bu söz dastan oldu, dillərə düşdü,
Dastanın söhbəti ellərə düşdü.

288

FƏRHADIN ŞİRİNİ SEVMƏSİNDƏN XOSROVUN XƏBƏR TUTMASI

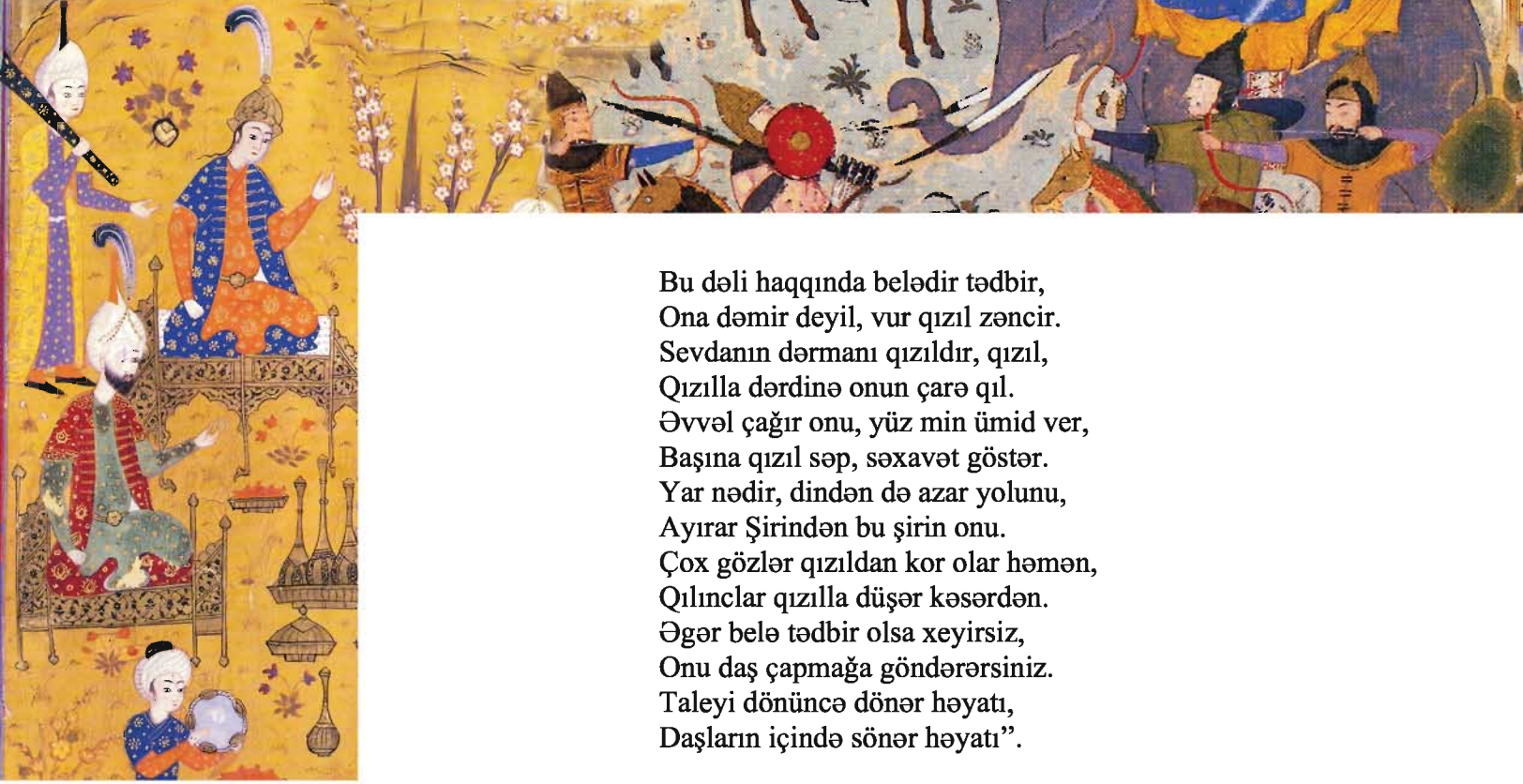
Sarayın əhlindən, mərhəm bir nəfər
Şaha əhvalatı tez verdi xəbər.
“Şirinin eşqindən, – söylədi, – heyhat,
El ağzına düşüb sənətkar Fərhad.
Başına vurmuşdur sevda, məhəbbət,
Səhraya salmışdır onu, nəhayət.
Düşüb sevdasına o gözəl bütün,

Ayaqyalın gəzir çölləri bütün.
Şirinin eşqindən könlü dolu qəm,
Bu işdən xəbərdar olmuşdur aləm.
Qocadan, cavandan çəkinmir bir an,
Nə oxdan qorxur o, nə də qılıncdan.
Zənn etmə Şirini almaqçün yanır,
Onu görməyi də səadət sanır.
O gümüş qamətə elə vurğundur,
Şirinçün özünü tamam unudur.
Hər həftə qəsrinə aparır salam,
Ondan razı qalır alınca peyğam”.
Xosrov eşidəndə bu hekayəti,
Yenidən oyandı öz məhəbbəti.
Pəhləvan üz-üzə cüt gələ – xoşdur,
Cüt bülbül oxuya bir gülə – xoşdur.
Bir şeyə olanda iki müştəri,
Əlbəttə, o şeyin artar dəyəri.
Bu işdən, doğrusu, çox sevindi şah
Ki, bir yazıq oldu onunla həmrəh.
Bir yandan da qeyrət təsir edirdi,
Çünki o qeyrətli öndə gedirdi.
Bilmirdi ki, necə versin sorağı,
Batmışdı palçığa sanki ayağı.
Bədən xəstə olsa, belədir sonu,
Sərv olsa da, azar yıxacaq onu.
Neyləyər özünə özü xəstənin?
Xəstə olar fikri, sözü xəstənin.
Bədən sağlam olsa, saf olar söz də,
Süst adam süst olar bədəndə, sözdə.
Həkim xəstələrə eyləyər əlac,
Xəstələnsə, olar özgəyə möhtac.
Oturub bir neçə yaxın adamla,
Çarə axtarırdı şah bu əhvəla:
“Necə xilas olum belə dəlidən?
Bu zərlə nə sayaq nərd oynayım mən?
Belə getmə, işim xarab olacaq,
Qanını tökümmü? Suçsuzdur ancaq.
Şahlıq elədiyim xeyli müddətdə
İstədim əngəlsiz olum işrətdə.
İndi verdi o ay bayramdan xəbər,
Bir dəlini etdi mənə bərabər”.
Ağıllılar belə verdilər cavab:
“Ey şah, gəl eyləmə keyfini xarab.
Taclı başlar səni qibləgah seçir,
Şahlar torpağına hər an and içir.
Sənin ömrün kimi uzundur aləm,
Bəxtin var, gücün var, səninçün nə qəm?!”

Bu dəli haqqında belədir tədbir,
Ona dəmir deyil, vur qızıl zəncir.
Sevdanın dərmanı qızıldır, qızıl,
Qızılla dərdinə onun çarə qıl.
Əvvəl çağır onu, yüz min ümid ver,
Başına qızıl səp, səxavət göstər.
Yar nədir, dindən də azar yolunu,
Ayrır Şirindən bu şirin onu.
Çox gözlər qızıldan kor olar həmə, n,
Qılınclar qızılla düşər kəsərdən.
Əgər belə tədbir olsa xeyirsiz,
Onu daş çərpağa göndərərsiniz.
Taleyi dönüncə dönər həyatı,
Daşların içində sönər həyatı”.

XOSROVUN FƏRHADI ÇAĞIRTIIRMASI

290

Şah dinlədi bir-bir hər danışanı,
Əmr etdi: “Gətirin o dağ çapanı!”
Dağ kimi girəkən Fərhad içəri,
Ardınca gəldi şah xidmətçiləri.
Nə Xosrova baxdı, nə də ki taxta,
Şirtək pəncə basıb durdu qabaqda.
Elə məst olmuşdu Şirin qəmindən,
Əsla xof etmirdi şah görkəmindən.
Şah əmr etdi onu əzizləsinlər,
Başına səpsinlər mirvari, gövhər.
O fil gövdəliyə “əyləş” deyərək,
Şabaşlar səpdilər hey ətək-ətək.
Fərhadın könlündə olan gövhər,di,
Onunçün qızılla daş bərabər,di.

Görəndə ki, qızıl etmədi təsir,
Xosrov söz gövhəri xərcledı bir-bir.
Xosrov nə nüktəni edirdisə yad,
Cavabı nüktəylə verirdi Fərhad.

XOSROVUN FƏRHADLA DEYİŞMƏSİ

Xosrov əvvəl sordu: “Hardansan, cavan?”
Fərhad cavab verdi: “Dost diyarından”.
Dedi: “O diyarda hansı sənət var?”
Dedi: “Qəmi alıb, canı satırlar”.
Dedi: “Canı satmaq heç ədəb deyil”.
Dedi: “Aşıqlərdə bu əcəb deyil”.
Dedi: “Ürəkəndir çəkdiyin bu qəm?”

Dedi: "Ürək nədir, candan aşiqəm".
Dedi: "Əzizdirmi eşqi Şirinin?"
Dedi: "Onu candan bilirəm şirin".
Dedi: "Aytək onu gecə görürsən?"
Dedi: "Yuxum gəlsə, yatırammı mən?"
Dedi: "Qəlbin onu unudar haçan?"
Dedi: "Torpaqlarda yatdığım zaman".
Dedi: "Qədəm qoysan sən otağına?" –
Dedi: "Baş qoyaram mən ayağına".
Dedi: "Yaralasa gözünü əgər?"
Dedi: "O birin də verərəm gedər".
Dedi: "Biri ona əl vursa əgər?"
Dedi: "Daş da olsa, bil, dəmir yeyər".
Dedi: "Əlin ona yetişməz axır?"
Dedi: "Ayı gəndən görmək yaxşıdır".
Dedi: "Varlığını istəsə birdən?"
Dedi: "Yalvararaq tez verərəm mən".
Dedi: "Keç, – söyləsə, – başından haman,"
Dedi: "Başı verib çıxaram borcdan".
Dedi: "Dostluğu et özündən kənar".
Dedi: "Belə bir iş görərmı dostlar?"
Dedi: "Arxayın ol, bu xəyal xamdır,"
Dedi: "Arxayınlıq mənə haramdır".
Dedi: "Gəl əl götür, səbrə ver qərar,"
Dedi: "Heç can üçün səbr etmək olar?"
Dedi: "Səbr etməyin faydası çoxdur".
Dedi: "Qəlb səbr edər, qəlbim ki yoxdur".
Dedi: "Hansı qəmdir qorxudan səni?"
Dedi: "Ancaq hicran qorxudur məni".
Dedi: "İstəyirsən dünyada həmdəm?"
Dedi: "Özümü də heç istəmirəm".
Şah cavab tapmadı Fərhada artıq,
Gördü məsləhətdir bitsin danışıq.
Həzərata dedi: "Ta bu günəcən,
Belə hazır cavab görməmişəm mən.
Madam ki qızıldan qaçdı, çəkindi,
Daşla sınıyarıq biz onu indi".
Sonra sözlərini qılınc tək çaldı,
Almaz külüngünü daşlığa saldı.
"Bizim yolumuzda, – dedi, – bir dağ var,
Çətinliklə keçir ordan adamlar.
Dağları sən yarıb yol salmalısan,
Olsun gediş-gəliş bir qədər asan.
Heç kəsin əlindən gəlməz bu tədbir,
Hamı deyir bu iş sənin işindir.
Şirin hümmətinə, Şirin eşqinə
And olsun, – yaxşı and içdim mən sənə!"

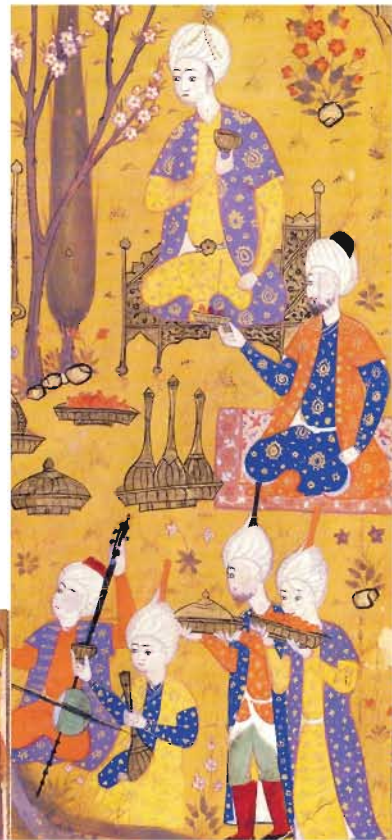
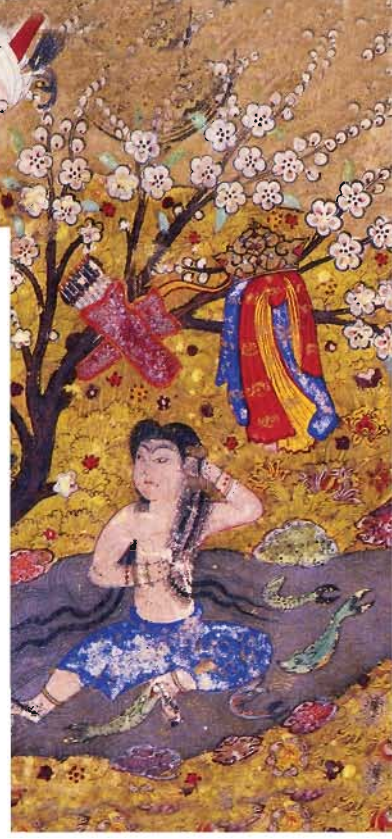
Mənim istəyimə əməl eyləsən,
Səni öz arzuna çatdıraram mən”.
Dəmir qollu Fərhad dedi: “Hazırım,
Yolundan bu dağı özüm qaldıram.
Bir şərtim var: dağla döyüşə girsəm,
Şah dediyi işi sona yetirsəm,
Şah da onda məni razı edərək,
O şirin şəkərdən əl çəksin gərək”.
Şah hirsləndi, bu söz qızdırdı onu,
İstədi Fərhadın vursun boynunu.
Dedi: “Xosrov şərtdən qorxan deyildir,
Qırılması daşdır, torpaq deyildir.
Torpaq belə olsa, necə qazacaq?
Hara daşınacaq bir belə torpaq?”
Sonra çöşub dedi: “Şərtidir şərtimiz,
Bu şərti sındırısaq, mərd deyilik biz.
Qol açıb bir göstər öz sənətini,
Biz də seyr eyləyək məharətini”.
Fərhad bu sözlərdən həycanlanaraq,
Dedi: “Ey adil şah, hardadır o dağ?”
Xosrov nişan verdi ona uzağı,
İndi adlanır o, Bisütun dağı.
O dağın hər yanı qart daşdı tamam,
Daşın sərtliyini bilir hər adam.
Şahın vədəsindən ümidlənərək,
Dağçapan gedirdi yeldən yüyürək.
Dağ başını yeltək bir anda aldı,
Belini bağlayıb külüngü çaldı.
Daşın düz yerindən yonub bir qədər,
Çəkdi gözəl-gözəl nadir şəkillər.
Şirinin şəklini yaratdı qəşəng,
Elə bil ki, çəkdi Mani bir Ərjəng.
İti külüngünün ucuyla sonra
Xosrovla Şəbdizi çəkdi divara.
Bu şəklin önündə o dağlar çapan
Eşitmiş olarsan, necə verdi can!
Bilirsən ki, Xosrov pozdu ilqarı,
Məhv etdi Fərhadı bir qoca qarı.
Quyruq tələ qurdu, gördümmü qurda,
Məqsədinə çatdı hiyləgər burda.
Piy quyruqdan gördü elə hiylə, fənn,
Quyruğun ardınca nə izləyirsən?
Zəmanə bir qoca dişi qoyundur,
Uyma quyruğuna, işi oyundur.
Taleyin quyruqsuz bir ulduz ikən
Quyruqtək arxaya neçin düşürsən?

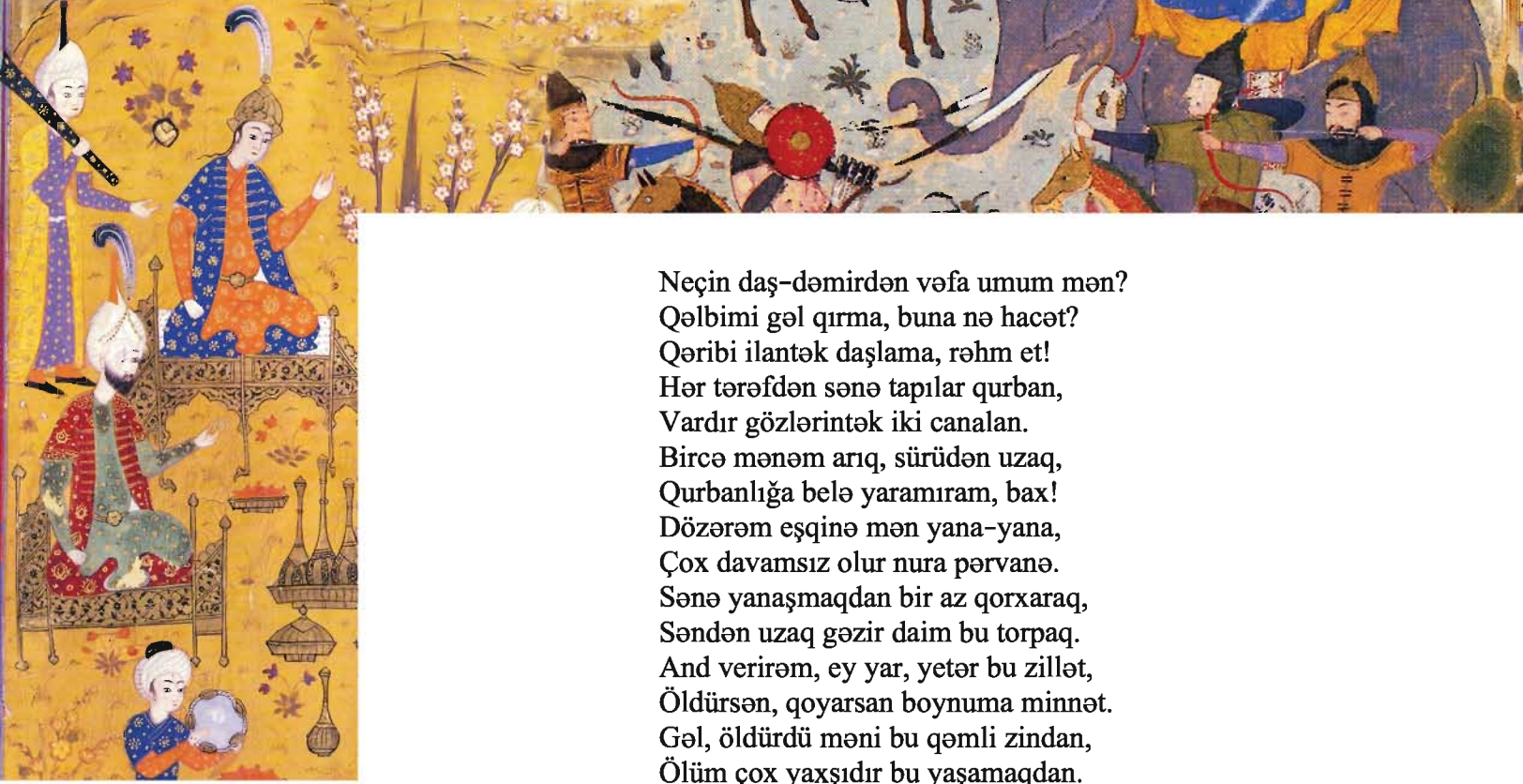

FƏRHADIN DAĞ ÇAPARAQ AĞLAMASI

Bisütunda şəkli qurtardı Fərhad,
Könlündə bir həsrət, dilində fəryad
Dağların bağırını dəlib söküdü,
Yekə, sərt daşları qırıb-töküdü.
Fərhad qart daşlara eylədikcə güc,
Sanki hər qayadan qopurdu bir bürc.
Axşam qəmli çöldən çəkilib günəş,
Dağların başında yananda atəş,
Qara ağ üstünə naxış salaraq,
Sultan əyləşəndə, qalxanda bayraq,
O şəklin yanında gəlib durardı,
Baxıb daşa, onda gövhər arardı.
Öpərdi o şəklin ayaqlarından,
Təbiltək qəlbindən qalxardı fəğan:
“Rəssamlar gözünün mehrabı sənsən,
Qəlbi dərdlilərə dərman verənsən!
Sən, ey gümüşbədən, daş qəlbli dilbər,
Eşqinin yolunda oldum dərbədən!
Sən gövhərtək daşda ayağı bağlı,
Mən gövhərtək daşdan ürəyi dağlı”.
Qarşısında durub ağlayır zar-zar,
Sonra deyərki: “Əfv et, ey nigar!”
Ordan qəm yükünü alıb dalına,
Pərişan çıxardı dağın yalına.
O yerdən Şirinin qəsrinə baxar,
Deyərki: “Eşit, ey gülbədənli yar!
Bu qəlbi yanmışa göstər bir işıq,
Bu yorğun heykələ ol bir yaraşiq.
Bu həsrət qalmışın istəyini ver,
Ümitsiz könlümün diləyini ver.
Bilirəm, yadına düşmürəm, yəqin,
Çünki məndən yaxşı yarın var sənin.
Səni sevən bircə mənəm ki hər gün,
Fəryad qoparıram vüsalın üçün.
Sən bir təzə gültək oturub dilşad,
Mey içib edirkən Xosrov şahı yad,
Bu zavallı Fərhad şirin canını,
Verib, yad eyləyir Şirin canını.
Ey ayım, gəlmirəm mən xatirinə,
Həcdən, Ümrədən sonra da yenə.
Mən sənin eşqindən, ey işıqlı şam,
Görürsən ki, nə pis günə qalmışam.
Məskənim sərt daşlar, dar qayalardır,
Daşdan yaranmış bir vücudum vardır.
Üzüm deyildirsə daşdan, dəmirdən,

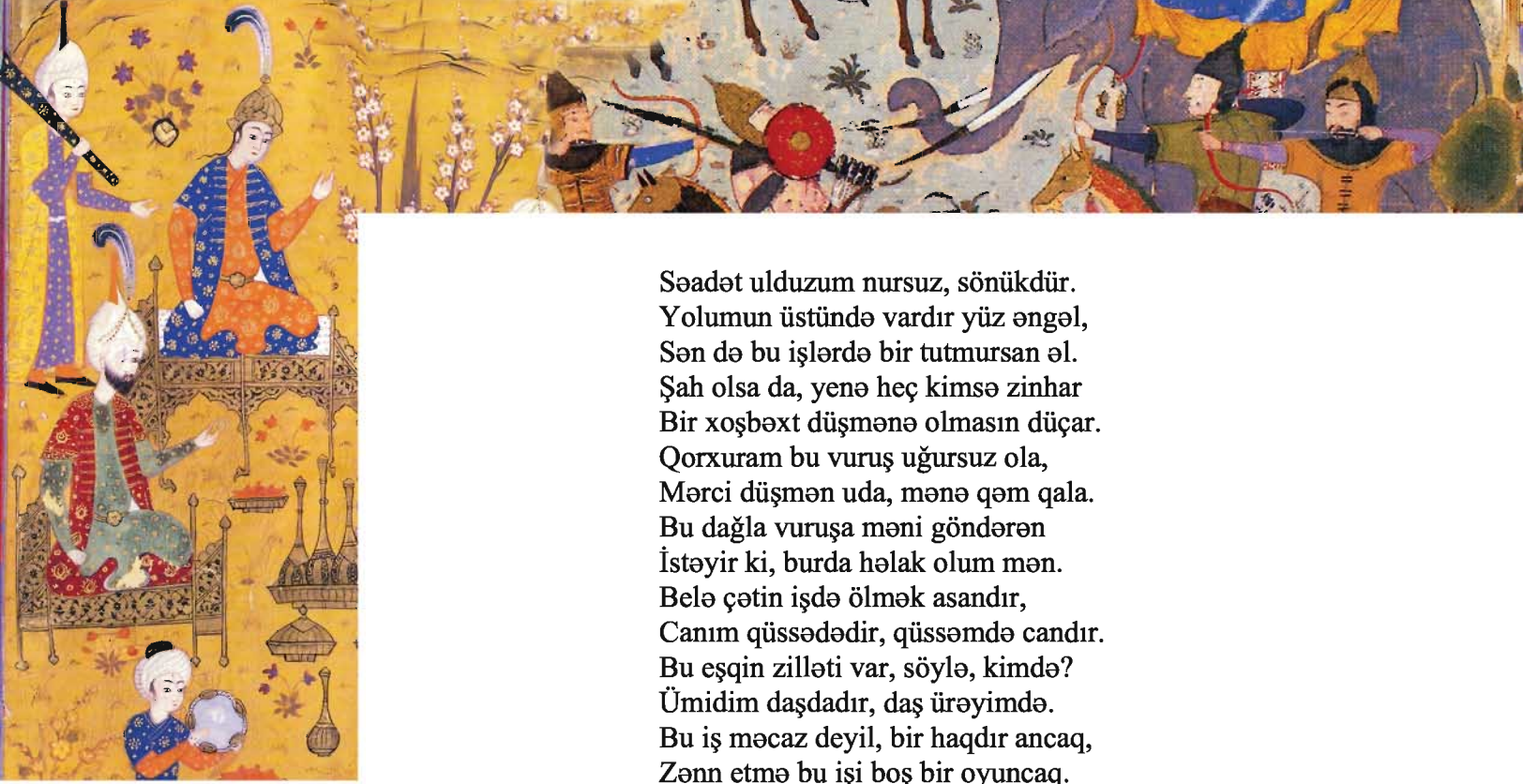
Neçin daş-dəmirdən vəfa umum mən?
Qəlbimi gəl qırma, buna nə hacət?
Qəribi ilantək daşlama, rəhm et!
Hər tərəfdən sənə tapılar qurban,
Vardır gözlərintək iki canalan.
Bircə mənəm arıq, sürüdən uzaq,
Qurbanlığa belə yaramıram, bax!
Dözərəm eşqinə mən yana-yana,
Çox davamsız olur nura pərvanə.
Sənə yanaşmaqdan bir az qorxaraq,
Səndən uzaq gəzir daim bu torpaq.
And verirəm, ey yar, yetər bu zillət,
Öldürsən, qoyarsan boynuma minnət.
Gəl, öldürdü məni bu qəmli zindan,
Ölüm çox yaxşıdır bu yaşamaqdan.
Ulduzun bataydı mən doğulanda,
Olmasın mənimtək bir doğulan da.
Zəmanə qılıncı rəhmlidirsə,
Bir gözlə baxmayırsən hər kəsə?
Sənin dırnağını kəsir, işə bax,
Mənim əllərimi doğrayır ancaq.
Neçin öz döşündən bu qoca dövrən
Sənə süd içirdir, mənə qızıl qan?
Ananın südünə and verirəm mən,
Çəkdiyim o arxdan sən süd içirkən
Südlü şəkərlə məni yada sal,
Şəkərli süd edər təşnəni xoşhal.
Çoban kimi südlə et mənə kömək,
Möhtacam südüən sənin körpətek.
O arxdan içərkən südü hər səhər
Südəmər uşaqdan olma bixəbər.
Şərbət verməsən də şirin camından,
Adınla şirindir ağzım hər zaman.
Səndən başqa vardır nə yar, nə qəmxar,
Qəmxarsız buraxma məni, ey nigar!
Çağır bu təşnəni, başla bir sözə,
Qaranlıq gecəni döndər gündüzə.
Verməyə şeyi var bu yoxsulun da,
Canımdan keçərəm sənin yolunda.
Yoxsul dövlətlidir, onunçün, əlbət,
Mayasız götürər çoxlu mənfəət.
Sənə can deyənini könlünü qırma!
Qəlbim səninkidir, onu sındırma!
Ayüzlüm, gözəlsən belə qərübə,
Yanına yol göstər dərddli qərübə.
Qəriblər dərddindən yoxdur xəbərin,
Qorx ki, gəlir bir gün qərüb günlərin.

Əfsus, yoldaşların vəfası budur,
Yaman günə qədər sənə dost olur.
Səni yalnız qoyar dar gündə, inan,
Desən əl tut, onlar tutar ayaqdan.
Qan içmə, eşqində qanlar içmişəm,
Qəribəm, yolunda candan keçmişəm.
Neyləmişəm, mənə kin bağlamısan?
Deməsən, olaram daha pərişan.
Oldum xəyalının pərəstişkarı,
Başqa günahım var, özün de barı?
Səni sevən yara göstər bir vəfa,
Kim etmiş sən qədər yarına cəfa?
Ey azad sərv, əgər olsam külək də,
Söyüdtək başını əy bu küləkdə.
Mən qara torpağam, sən xəznə, ey mah,
Elə bu torpağı bir ziyarətqah.
Ey şam, istəmirsən piy kimi yanım,
Sənin çıraqında hər gün odlanım?
Kandardan uzaqda gəl söndür barı,
Qoyma ki, mən çəkim bu əzabları.
Bir sakit qalayam, dörd yanım gecə,
İshaq-Mushaqlardır yoldaşım təkçə.
Fəğan eyləyirəm sübhədək, eşit,
Mən kimi zarımar rahib və zahid.
Görəydin bir gecə ahü-zarımı,
Gecələr sübhədək intizarımı.
Ürəyin daş deyil, polad olsa da,
Yaralı qəlbimi salarsan yada.
Könlüm əziyyətdən bir dincəlmədi,
Eşqinlə doğrandım, rəhmin gəlmədi.
Xəstə öküz kimi yıxılmışam mən,
Eşşəyini məndən uzaq sürürsən.
Gəl, öz qurbanına baxmadan getmə,
Qəlbimi almısan, daha zülm etmə!
Əlimdə acizdir dağ da hər zaman,
Olmuşam əlində aciz bir saman.
Dağlardan artıqdır mənim qüvvətim,
Orduları pozar mənim qüdrətim.
Canlı öldürməkçün qılıncı çəksəm,
Şəbdiz, Xosrov durmaz qarşımda bir dəm.
Pərviz, Şirin, Fərhad – bu sözlərin, bax,
Hərəsinin vardır beş hərfi ancaq⁸⁶.
Hər üç adın hərfi bərabər ikən,
Pərvizin pəncəsi bəs udur nədən?
Mən qalib də çıxsam, məğlub da, hər an,
İnan ki, üstünəm yenə də ondan.
Ancaq neyləyim ki, bəxtim dönükdür,

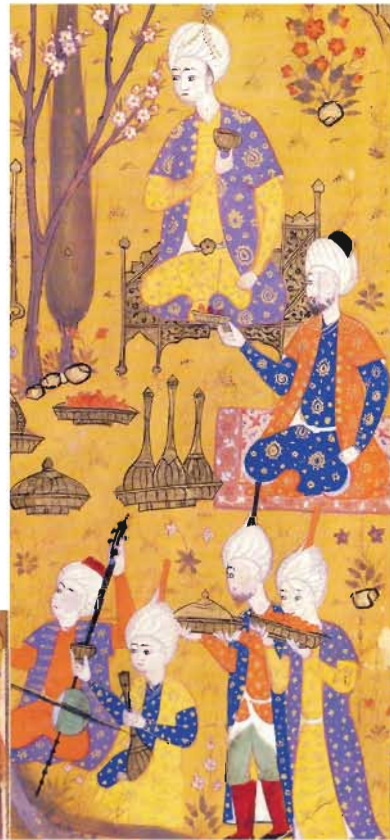
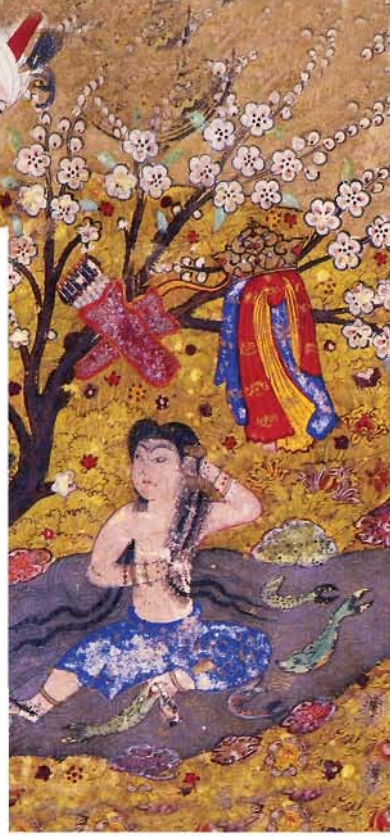

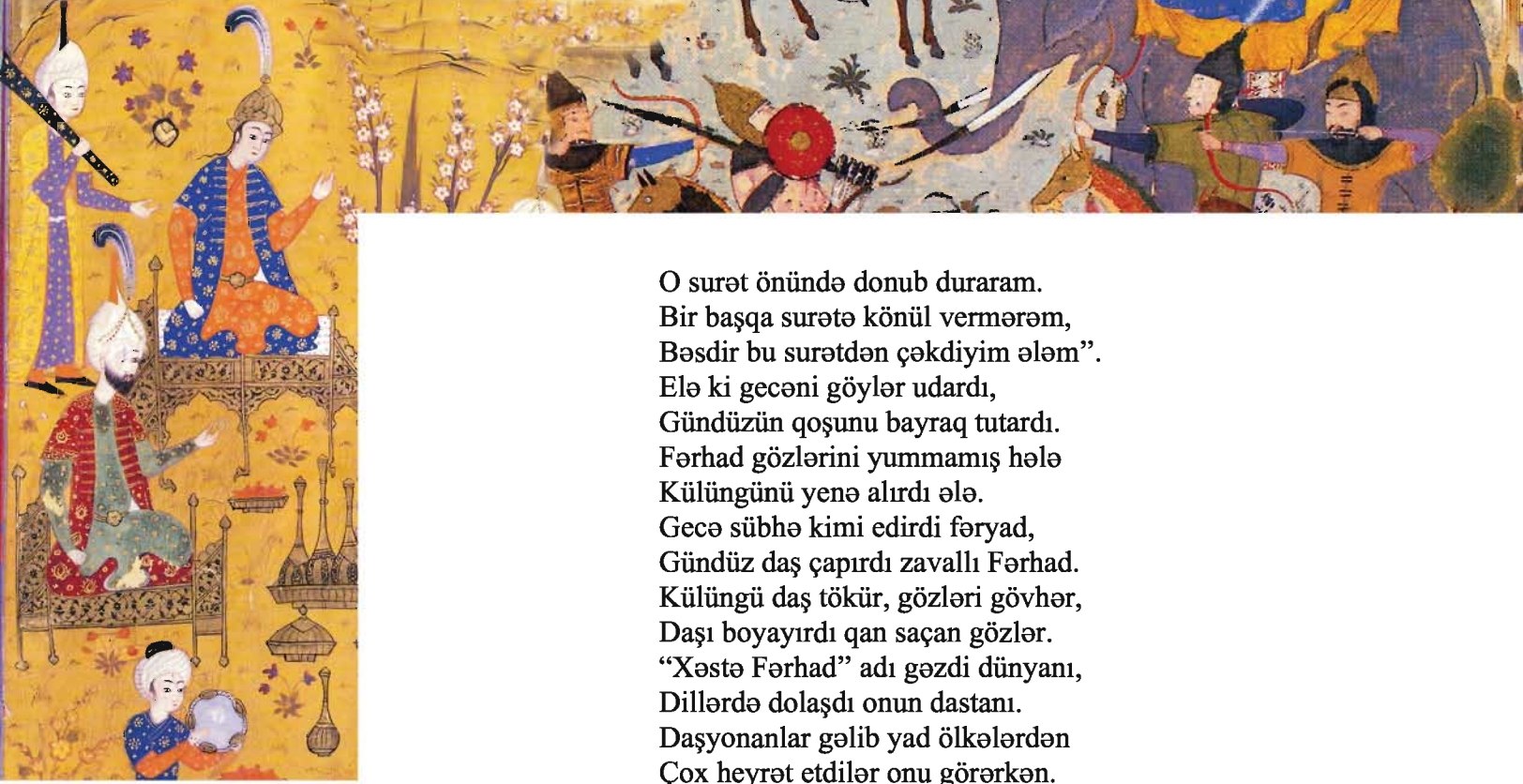
Səadət ulduzum nursuz, sönükdür.
Yolumun üstündə vardır yüz əngəl,
Sən də bu işlərdə bir tutmursan əl.
Şah olsa da, yenə heç kimsə zinhar
Bir xoşbəxt düşməne olmasın düçar.
Qorxuram bu vuruş uğursuz ola,
Mərzi düşmən uda, mənə qəm qala.
Bu dağla vuruşa məni göndərən
İstəyir ki, burda həlak olum mən.
Belə çətin işdə ölmək asandır,
Canım qüssədədir, qüssəmdə candır.
Bu eşqin zilləti var, söylə, kimdə?
Ümidim daşdadır, daş ürəyimdə.
Bu iş məcaz deyil, bir haqdır ancaq,
Zənn etmə bu işi boş bir oyuncaq.
Daşürəkli olmaq çətin deyildir,
Ancaq elə yox ki, utansın dəmir.
Eşqin sarı mumtək məni yandırır,
Dərdin ürəyimi alovlandırır.
Mənim nə qızılım, nə gümüşüm var,
Tökəm ayağına hey xalvar-xalvar.
Saralmış üzümə yaşlar tökülmüş –
Bəzən qızıl kimi, bəzən də gümüş.
Eşqinlə, ey dünya nurlandıran şam,
Nə gündüz, nə gecə rahat olmuşam.
Mən oyaq olanda hey çəkirəm qəm,
Daha da çox olur yatanda qüssəm.
Gecəli-gündüzlü bitməyir ahım,
Yoxdur səndən özgə mənim pənahım.
Mərdanə eyləyim sənə can nisar,
Div deyiləm qaçım insandan kənar.
Daşdan insan yonan bir adam belə,
İsanın qeydinə qalmazmı, söylə?
Mənim daş yonduğum bəlli bir işdir,
Ancaq ki alnımda daş bitməmişdir.
Kimin ki alnının aynası bərkdir,
Xoş günü dünyada o görəcəkdir.
Bənövşələr kimi utancaq olan
Dünyada boy atmaz heç vaxt, heç zaman.
Nərgizgülü kimi utanmaz olan
Başı taclı olar, hər işi asan.
Dünyada mən kimi bir bədbəxt hanı?
İtirmişəm bütün dostu, aşnanı.
Nə bir dostum var ki, yığılan zaman
“Qalx ayağa!” deyib, tutsun qolumdan.
Nə də öz tayfamdan adamlarım var,
Öləndə qəbrimi barı qazalar.

Qəm-qüssə içində mən tək qalmışam,
Səcdəgahım sənsən hər səhər-axşam.
Yüz il bir quyuda əyləşsəm əgər,
Yenə də üstümdə öz ahım gəzər.
Gəzsəm dağı, daşı yüz il də mən tək,
Arxamca bir ancaq kölgəm gələcək.
Gör nə itcanlıyam, bu dərdlə belə
Quduz it tutantək dözüürəm hələ.
İtin də yeri var, mən yersizəm, bax,
Ot qədər sevməyir məni bu torpaq.
Dağlıqda pənahlı tapır hər pələng,
Böyük deryalarda yaşayır nəhəng.
Çırpınan qəlbimə yoxdur bir aram,
Nə yerdə, nə daşda rahat oluram.
Yer üstündə yoxdur rahat həyatım,
Bəlkə, yer altında dincliyə çatım.
Yuvasız olmasın bir kimsə, heyhat!..
Nə lazımdır belə acı bir həyat!
Ölüm yeli qovur yanına məni,
Səhv etdim, torpağım çəkir bədəni.
Sən varsan, demirəm, mən də Fərhadam,
Bu kənd səninkidir, burda mən yadam.
Sən də varsan, mən də, ah, necə deyim!
Bu xudrəsəndliyə razı olar kim?
Getmək istəyirəm, heyhat, nə çara,
Tüstü yayılmışdır bütün yollara.
Bu yollarda elə olmuşam bihal,
Ölüm gələcəkdir çatmadan vüsal.
Atım yüyürməkdə xeyli qoçaqdır,
Bilmirəm ki, harda dayanacaqdır.
Mən olmadığımçün qəmlərdən azad,
Dünyada heç kəsi istəmirəm şad.
Fərasət dürrünü deşən kişilər,
Könül, bilirsənmi, nə söyləmişlər?
Dünyada canı sağ olmayan hər kəs
Kimsənin canını sağlam istəməz.
Bu eşq indi mənə yaraşar məgər?
Hər tükümdə min-min dərdim gizlənər.
Beynim, iliyim də belə yağsızkan,
Dərdimdir çıraqtək məni yandıran.
Ancaq kül qalmışdır bu dərdlə məndə,
Od gizləmək olar bu kül bədəndə.
Mən bir torpağam ki, sovurur külək,
Qalmışam nəşəsiz, gücdən düşərək.
Əgər dönsə geri bir də iqtidar,
Divar nəqşi kimi qalaram naçar.
Pərgarda gizlənən nöqtətək müdam

O surət önündə donub duraram.
Bir başqa surətə könül vermərəm,
Bəsdır bu surətdən çəkdiyim ələm”.
Elə ki gecəni göylər udardı,
Gündüzün qoşunu bayraq tutardı.
Fərhad gözlərini yummamış hələ
Külüngünü yenə alırdı ələ.
Gecə sübhə kimi edirdi fəryad,
Gündüz daş çapırdı zavallı Fərhad.
Külüngü daş tökür, gözləri gövhər,
Daşı boyayırdı qan saçan gözlər.
“Xəstə Fərhad” adı gəzdi dünyanı,
Dillərdə dolaşdı onun dastanı.
Daşyonanlar gəlib yad ölkələrdən
Çox heyrət etdilər onu görərkən.
O sevdalı başa nəzər saldılar,
O külüngə, daşa heyran qaldılar.

ŞİRİNİN BISÜTUN DAĞINA – FƏRHADIN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Şirin əyləşmişdi bir gün qəlbi şad,
Dostlar arasında qüssədən azad.
Yaxşıdan, yamandan söhbət gedirdi,
Hərə bir əhvalat nağıl edirdi.
Biri xoş günləri eləyirdi yad,
Onu xatırlayıb olurdu dilşad.
Biri gələcəkdən xəbər verərək
Deyirdi: “Daha xoş günlər gələcək”.
Çox söz danışdılar, haqq-hesabı yox,
Hamısını desəm, uzun olar çox.
Danışdıqca xeyli uzandı söhbət,
Bisütuna gəlib çıxdı, nəhayət.
Şirin gülə-gülə dedi: “Sübhədən,
Bisütuna tərəf gedəcəyəm mən.
Görüşüm o dəmir qollu Fərhadla,
Görüm, necə yarır daşı poladla.
Bəlkə, o daş-dəmir qığılcımından
Ürəyim isinib ovuna bir an”.
Belə əmr etdi ki, tez xidmətçilər
Səba yerləşiyə qoysunlar yəhər.
Bu zaman orada yox idi Gülgün,
Bir başqa at düşdü rastına o gün.
Atlandı, bahartək məzəliydi o,
Yaraşıqda Yəğma gözəliydi o.
Gözləri süzgündü, üzü də göyçək,

Sanki yola düşdü yüz dəstə çiçək.
O təravət saçan, bədəni nazik
At üstə qalxardı quş kimi çevik.
Elə alışmışdı o şirindəhan,
Yəhərə sıçrardı on addımlıqdan.
Atı küləklərə mıxlar çalırdı,
Fələk kimi yerə pərgar salırdı.
Sanki dağ çağırır o şux nigarı –
Atını səyirtdi dağlara sarı.
Yol uzun müşkü-ənbər saçaraq,
Fərhad çapan dağa çatdı gümüş dağ.
Daşlarda üzünün əksi göründü,
Daşlar bir qırmızı yaquta döndü.
Fərhad düşünərək o ləldodağı,
Mahir kənkənlərtək çapırdı dağı.
Daşlara dəysə də bu yolda başı,
Yenə yorulmadan qırırdı daşı.
O yerdə Fərhadın qırdığı qaya
Heç bir tərəziylə gəlməz araya.
Yarırdı külünglə daşı, torpağı,
Özünün qəmi bir Dəməvənd dağı.
Daşdan çıxdığıyçün istəyi hər an
O, dəri soyurdu daş qayalardan.
Onun ləl qanından daş qızarırdı,
Bu qart daşlarda o, ləl axtarırdı.
Şirinin ləlini gördüyü zaman
Elə bil ləl tapdı o qart daşlardan.
Qəlbindən çox qızdı tutduğu dəmir,
Daşlarsa yumşaldı əlində bir-bir.
Daşı torpaq kimi qazırdı Fərhad,
Daş vurub qəlbinə edirdi fəryad.
O bütün eşqilə qəlbi donurdu,
Neçin varkən bütü, o büt yonurdu?
Bir qədəh süd vardı Şirində, onu
Verib: “Sağlığıma iç, – dedi, – bunu!”
Fərhad südü aldı onun əlindən,
Şəkər kimi çəkdi başına birdən.
Fərhada olsaydı saqi o Şirin,
Süd deyil, zəhər də olardı şirin.
Aşiq məst olunca bu meydən içdi,
Saqi dedi: “Gedək, artıq vaxt keçdi”.
Şirinin bəzəyi üstündə qat-qat,
Onu gəzdirməkdən yorulmuşdu at.
At deyil, altında olsa qızıl dağ,
O gümüş dağından olardı axsaq.
Deyirlər ki, o at gəzib, nəhayət,
O xəznə altında olmuşdu səqət⁸⁷.

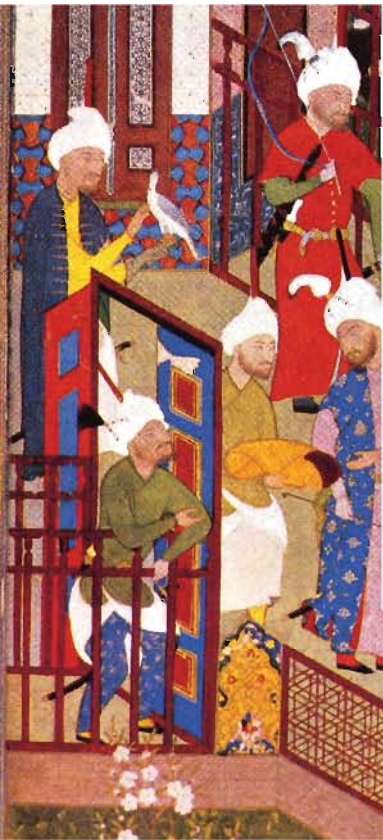
Burda aşiq gördü tutmasa əgər,
Məşuqə yel atdan torpağa düşər.
Atıyla qaldırdı o şahsüvarı,
İşi asanlatdı onun qolları.
Dağları aşırdı elə çaparaq,
Atlılar qalmışdı ondan çox uzaq.
Şirini qəsrinə apardı rahat,
Bir tükü çəkmədi onun əziyyəti.
Cananı qəsrinə qoyaraq yenə
Qayıtdı sürətlə köhnə işinə.
Yenə dəmir alıb daşlara çaldı,
Dağların qoynuna vəlvələ saldı.
Göy ot görünmüşdü dağda ceyrana,
Gəldi şoranlıqdan o, qəbristana.
Dağ üstə qəlbində dağ qədər dərdi,
Başına daş vurub nalə edərdi.

ŞİRİNLƏ FƏRHADIN GÖRÜŞÜNDƏN XOSROVUN XƏBƏR TUTMASI VƏ FƏRHADIN MƏKRLƏ ÖLDÜRÜLMƏSİ

300

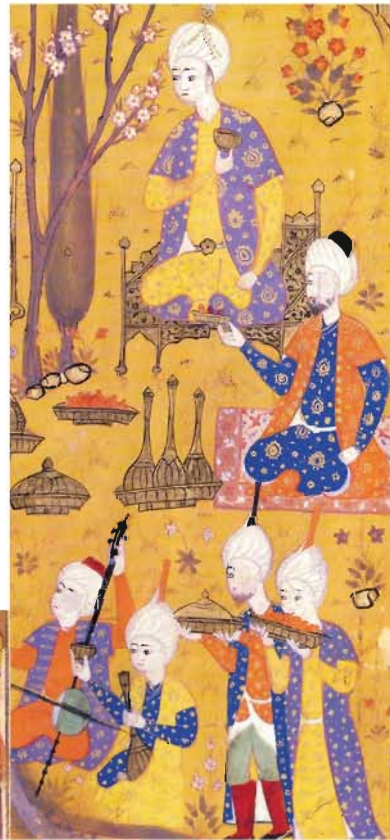
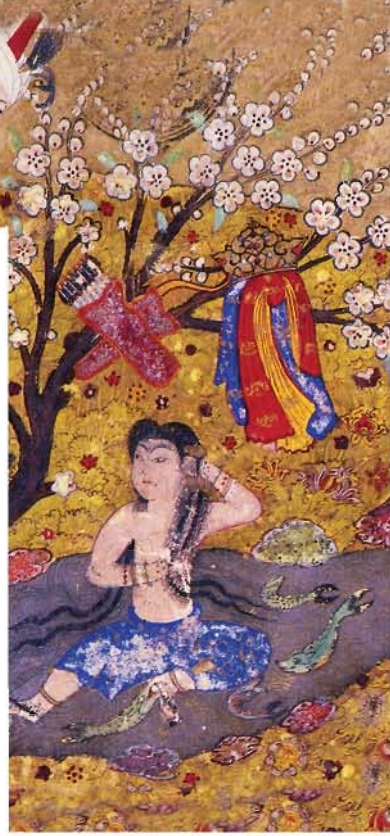

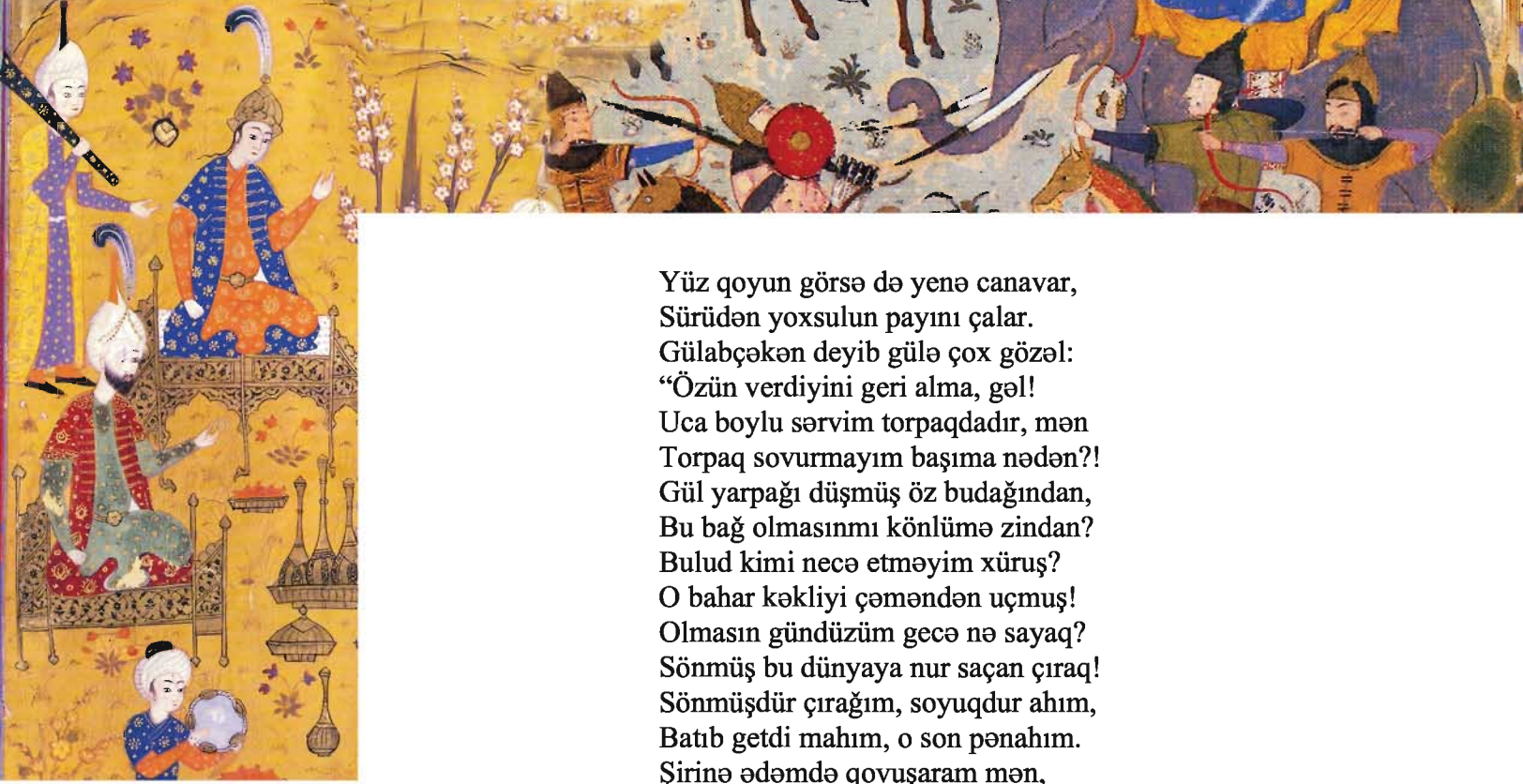
O dünya başçısı Xosrov birtəhər
Hər zaman Şirindən tutardı xəbər.
Xəbər gətirənlər artıqdı mindən,
Bir şey öyrənirdi o hər birindən.
O ay əl vursaydı əgər burnuna,
Bu xəbər tezliklə yetərdi ona.
Fərhadın yanına gələndə Şirin,
O polad qalanı görəndə Şirin,
Tez bunu Xosrova etdilər əyan
Ki: Fərhad Şirini görüncə, haman
Qolunun qüvvəsi birə-yüz artdı,
Hər vuranda dağdan bir dağ qopartdı.
Şirini görəndən qəlbi şad olub,
Daşların sərtliyi qoluna dolub.
Zərbələr vuranda görmüşük onu,
Sütünsüz edəcək o, Bisütunu.
Eşqdən artmışdır qüvvəti qat-qat,
Aləmi qoymuşdur külüngünə mat.
Ağıllı olarsa bir tülkü, inan,
Məhv edər, canavar olsa da düşman.
Arpa tərəzidə çox olsa əgər,
Tərəzi qızıldan tez üz döndərər.
Bir ay da bu gücdə qalarsa əgər,
Dağı iki bölüb geniş yol çəkər.
Bu xəbərdən Xosrov ah çəkdi dərin,

Qorxdu ki, çıxacaq əlindən Şirin.
Müdrük qocalardan sordu məsləhət:
“Bu işdə mən necə edim hərəkət?”
Ağıllı qocalar dedilər ki: “Sən
Əgər istəyirsən üstün gələsən,
Bir qasid göndər, qoy Fərhada desin:
Nə durmusan, öldü qəflətən Şirin!
Bəlkə, belə xəbər ona yetirəkən,
Fərhadın əlləri soyudu işdən”.
Gəzib bir yaramaz adam tapdılar,
Üzü qırış-qırış, özü də idbar.
Üzü qəssab kimi “qan, qan” deyirdi,
Ağzı Nəffat kimi “yan, yan” deyirdi.
Yaramaz sözlərdən çox öyrətdilər,
Qılıncla qorxudub, zər vəd etdilər.
Bisütuna tərəf yola saldılar,
Bələdçisi oldu bir xəbis, idbar.
Fərhadın yanına getdi o namərd,
Qəlbində var imiş sanki ağır dərd.
Söylədi: “Ey nadan, nə işdəsən sən?
Ömrü keçirdirsən qəflətdə nədən?”
Fərhad cavab verdi: “O sevgilimçin
Bu əziyyət mənə şirindir, şirin.
Nə sevgilim! Dili şirin-şəkərdir,
O canlara dəyən nazlı dilbərdir!”
Acıdilli kişi gördü ki, Şirin
Dilindən düşməyir o məğrur şirin.
Həsərlə ah çəkib, söylədi: “Ey dad!..
Şirin ölüb gedib, bilməyir Fərhad.
Hayıf o sərvdən, göz baxa-baxa,
Ölüm yeli saldı onu torpağa.
Aya qədər saçdı torpağı ənbər,
Göz yaşı səpdilər yola gələnlər.
Qəmi dərdə saldı bütün qəlbləri,
Torpağa tapşırıb döndülər geri”.
Hər sözə bir xəncər bağlayırdı o,
Ah çəkib yalandan ağlayırdı o.
Qasid “Hayıf o xal, o saç!” deyərkən,
Əfsus, lal olmadı dili bu sözdən.
Belə alçaqlığa vicdan uyarmı?
Ağ yalan danışib, cana qıyarmı?
Fərhad bu sözləri eşidən zaman
Sanki dağ yıxıldı bir dağ başından.
Soyuq bir ah qopdu ciyərlərindən,
Deşdi ciyərini bir ox, deyəsən.
Zarıyaraq dedi: “Hayıf zəhmətim,
Rahatsız həyatım, bol əziyyətim.”

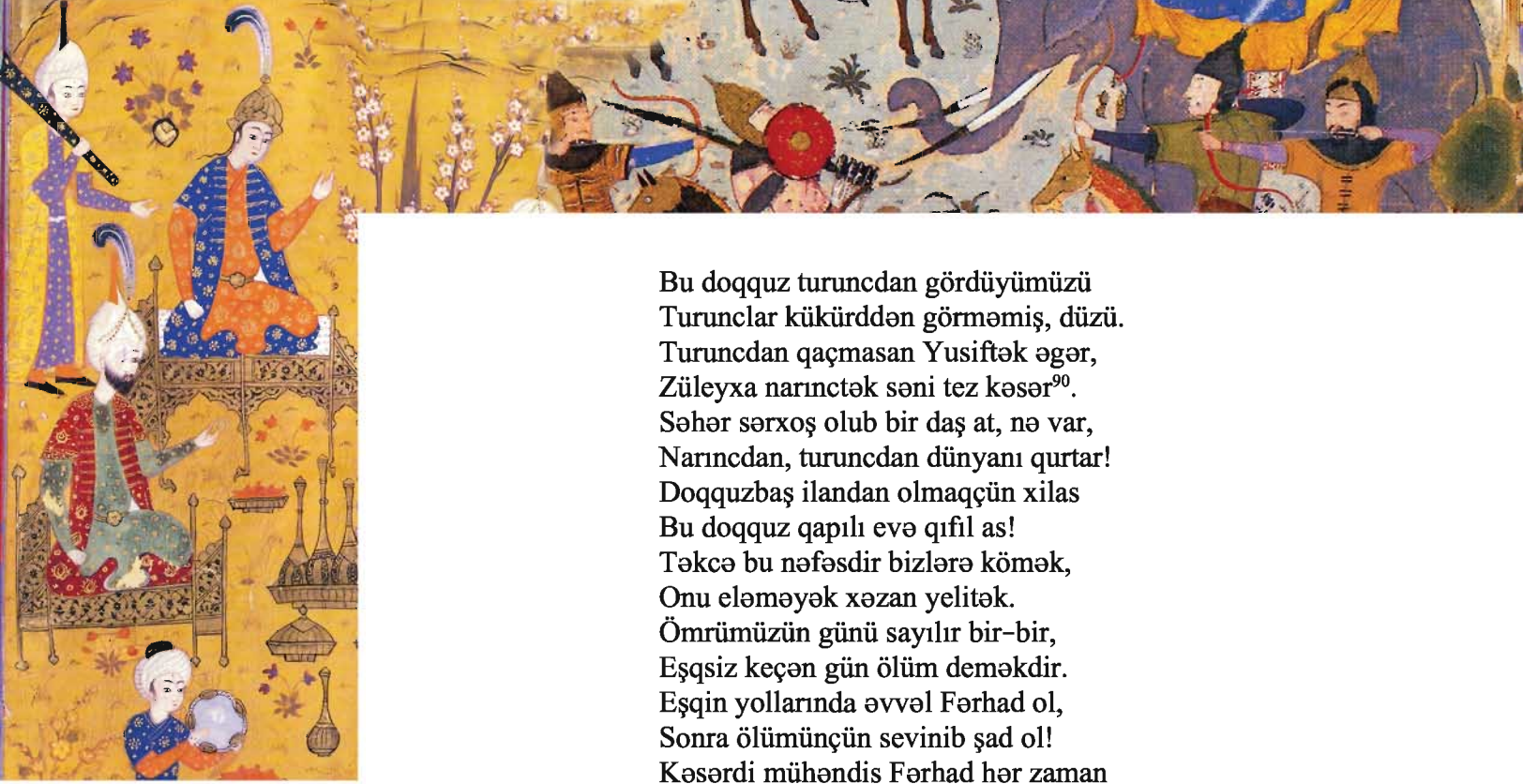
Yüz qoyun görsə də yenə canavar,
Sürüdən yoxsulun payını çalar.
Gülabçəkən deyib gülə çox gözəl:
“Özün verdiyini geri alma, gəl!
Uca boylu sərvim torpaqdadır, mən
Torpaq sovurmayım başıma nədən?!
Gül yarpağı düşmüş öz budağından,
Bu bağ olmasınmı könlümə zindan?
Bulud kimi necə etməyim xüruş?
O bahar kəkliyi çəməndən uçmuş!
Olmasın gündüzüm gecə nə sayaq?
Sönmüş bu dünyaya nur saçan çıraq!
Sönmüşdür çırağım, soyuqdur ahım,
Batıb getdi mahım, o son pənahım.
Şirinə ədəmdə qovuşaram mən,
Ədəm diyarına tez qoşaram mən”.
Üzüləncə əli o dildarından,
“Şirin! Şirin!” deyib, yazıq verdi can.
Zəmanə insana belə tor qurur,
Qəm verir, can alır, adəti budur,
Olmayanda işə bir başqa tədbir,
Bəla hər tərəfdən qapını kəsir.
Hər gül budağına əlini vursan,
Başına daş yağar gül budağından.
Ürəyi şad olmaz daha bir kərə,
Şəkəri ağzında dönər zəhərə.
Tələ sənə elə zərbələr vurur,
Dünyadan köçməyə olursan məcbur.
Ömrün atı belə üzüdönükdür,
Hər cavan bu ata, bil, minəcəkdir.
Yalnız bu dünyadan köçən insanlar
Bu zalım aləmdən yaxa qurtarar.
İsa kimi girər elə bir deyrə,
Görünməz, düzilsə çıraq hər yerə⁸⁸.
Dünya div kimidir, divdən də ancaq
Xoş dillə, xoş üzlə olar qurtarmaq.
Cəhənnəm olmasın sənə xislətin,
Behişt olsun sənə sözün, söhbətin.
Xasiyyətin əgər xoş olsa, inan,
Həm burda, həm orda xoşbəxt olarsan.
Ey gözüm, bu qədər qəflətdə yatma,
Bir oyan, bu qədər əl-ələ çatma.
Qara torpaq sənə olanda qəmxar,
Yatarsan, fələk də səni unudar.
Əlli il ömr üçün torpaq möhrəylə,
Hoqqabazlıq etmək neçindir, söylə?
Əlli min il belə yaşasan artıq,

Daimi deyildir, güvənmə, yazıq!
Bərk olmayacaqsan, sən ki bu daşdan,
Bir quma döndərir onu da zaman.
Bu yer bir süfrədir, üstündə qanlar,
Bu qanlardan başqa onun nəyi var?
Bu çöl torpağında çox qan axmışdır,
Sanma bir Səyavuş yerdən qalxmışdır⁸⁹.
Bir zərrə gətirsə əgər girdibad,
O bir Firidundur, ya da Keyqubad.
Bu yer üzərində bir qarış hanı,
Tökülməsin orda insanın qanı?
Kim bilir, bu qoca dünya, sonsuz dövr
Nə qədər ömr edib, nələr görmüşdür?
Onun dövrənini bir adam görməz,
Dünyadan mərhəmət görmədi heç kəs.
Bu dövrandə beş gün ömrün var ancaq,
Burda nə göz görər, nə dinlər qulaq.
Hər dövrdə olmuş sitəm, ədalət,
Bilənlər bu sirri saxlamış fəqət.
Əgər istəmirsən qaplayıb yeri
Gündən-günə artsın zülmün qədəri,
Onda sirlərini bu zəmanənin
Başqa zəmanəyə deməkdən çəkin!
Gecə-gündüz ala bir ata bənzər,
Cilovunu vermə ona, müxtəsər!
Yüz bir hiylən ola, yüz fəndin ola,
O, harınlığından ayrılmaz əsla.
Çox dünya qazanın qaynatdı fələk,
Yenə də bişmədi xörəyi gerçək.
Bu qumarxanaya bir elə diqqət,
Çox varlığını qoymuş varına həsrət.
On dördlük Ay olsa yerin gəlini,
Qocadır, ver yelə getsin əlini.
O yel ki deyirlər qoparar tufan,
Yerin talağını verər o zaman.
Əssə də o külək, əsməsə də, gəl,
Belə bir küləkdə yandırma məşəl.
Bir ovuc torpaqda, ey ovcu torpaq,
Əlində məşələ dönsə on barmaq,
Bir görən olmamış bu kinli dünya
Kəsilməmiş barmağa bir torpaq qoya.
Sən bu torpaqdansan, odur ki belə
Doludur vücudun sınıq-söküklə.
Çox asan olardı damdan yığılmaq,
Düşəndə qol-qıçın sınımasa ancaq.
Görmürsən, yuxuda bədənsiz bir kəs
Çox hündürdən düşər, yenə inciməz.

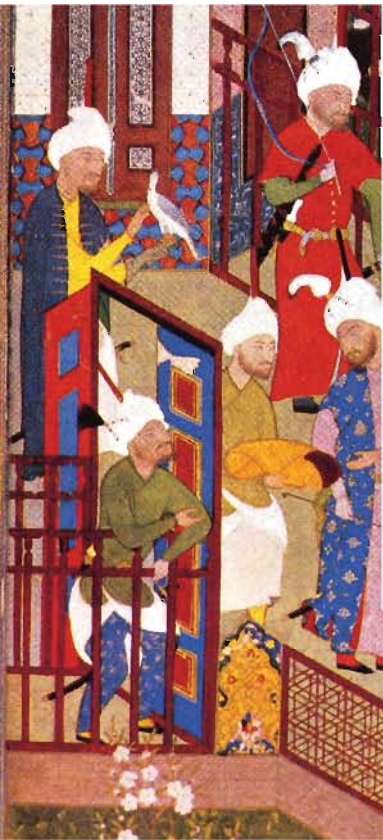
Bu doqquz turuncdan gördüyümüzü
Turunclar kükürddən görməmiş, düzü.
Turuncdan qaçmasan Yusiftək əgər,
Züleyxa narıncək səni tez kəsər⁹⁰.
Səhər sərxoş olub bir daş at, nə var,
Narıncdan, turuncdan dünyanı qurtar!
Doqquzbaş ilandan olmaqçün xilas
Bu doqquz qarılı evə qıfıl as!
Təkcə bu nəfəsdir bizlərə kömək,
Onu eləməyək xəzan yelitək.
Ömrümüzün günü sayılır bir-bir,
Eşqsiz keçən gün ölüm deməkdir.
Eşqin yollarında əvvəl Fərhad ol,
Sonra ölümünçün sevinib şad ol!
Kəsərdi mühəndis Fərhad hər zaman
Polad külüngə sap nar ağacından.
Çünki möhkəm olur yaş nar budağı,
Fərhad ondan tutub çapardı dağı.
Döyünən qəlbini sözlər qanatdı,
Dağların başına külüngü atdı.
Külüngün dəstəyi sancıldı yerə,
Nəm torpaq can verir göyərtilərə.
Deyirlər, o dəstək bir ağac oldu,
Bütün budaqları narlarla doldu.
Nizami görməmiş olsa da onu,
Söyləyir kitabdan oxuduğunu.

304

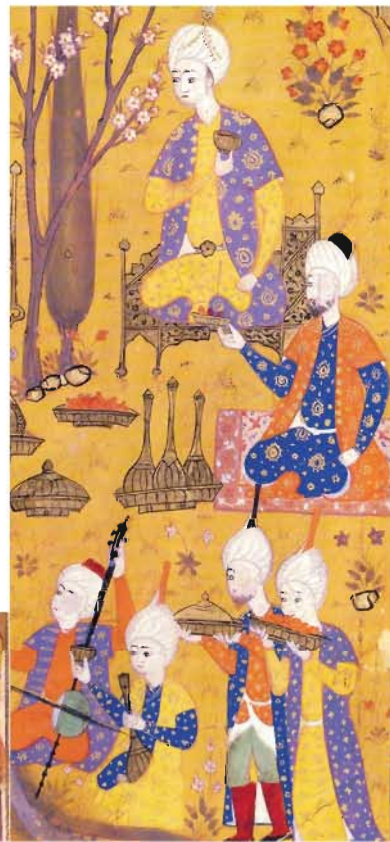
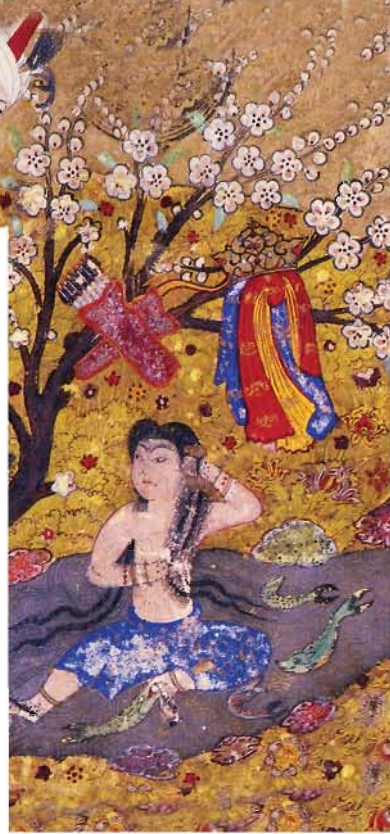
XOSROVUN FƏRHADIN ÖLÜMÜ BARƏDƏ TƏƏSSÜFLÜ MƏKTUBU

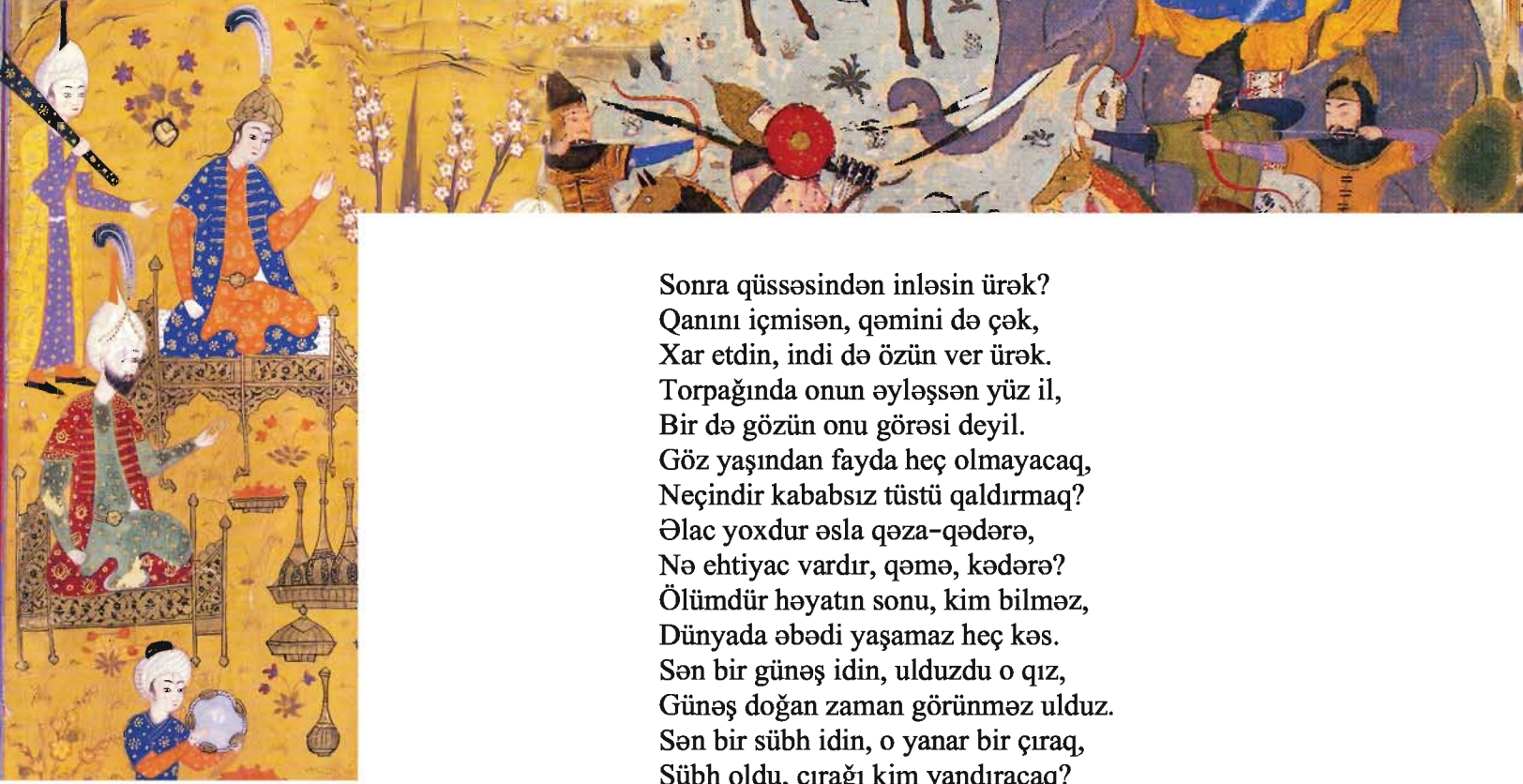
Hekayəçi yazır: o bədbəxt adam
Şirinin eşqindən öldükdə nakam,
Şirinin ürəyi qəmlərlə doldu
Ki, bağdan bir nazlı quşu yox oldu.
Bahar buludutək çatıldı qaşı,
O azad sərv üçün tökdü göz yaşı.
Hörmətlə basdırdı əziz Fərhadı,
Əliboş qayıtdı, sındı qanadı.
Qəbrində tikdi bir ali məqbərə,
Ziyarətə gəlsin ellər bu yerə.
Xosrova hər yandan yetişdi xəbər:
“Yoldakı tikandan qalmayıb əsər”.
Şah öz etdiyindən çox peşman oldu,
Əməlinin dərdi qəlbinə doldu.
Qəlbi rahatsızdı, əhvalı xarab,
Necə verəcəkdir bu zülmə cavab?

Yamanlıq eyləsə özgəyə hər kəs,
Çıxar qabağına, hədəyə getməz.
Gecə-gündüz onu incidirdi qəm,
Cəzasını çəkdi, belədir aləm.
Kağıza incitək sözləri düzən
Xüsusi katibi çağırdı birdən,
Dedi: “Gül-şəkəri qat bir-birinə,
Bir şirin məktub yaz dilbər Şirinə”.
Tanrı tərifiylə sözü başladı,
Şirin kəlmələrlə çox naxışladı:
“Gözə işiq verir Tanrının adı,
Ondan nur almışdır xilqət bünyadı.
İnsanı və cini eyləmiş aşkar,
Ondandır yerlərdə, göylərdə asar.
Fələyi döndərir yerin başına,
Edir fələklərlə yeri aşına”.
Bu tərifdən sonra mətləbə keçdi,
Şirinçün ən şirin sözləri seçdi:
“O şəkər gülüslü, şəkər məzəli
Şirin – bu ellərin nadir gözəli,
Eşitdim, bir qəbrin üstündə ağlar,
Matəmə bürümüş könlünü bir yar.
Qara saçlarını salmış üzünə,
Civə yaşlar dolmuş nərgiz gözüne.
Fərhadın qəmindən bükülmüş beli,
Göyərmiş yanağı, pərişan teli.
Yasəmən üzünə bənövşə saçır,
Xurma dodaqları yaralı, qançır.
Dişləriylə didir dodaqlarını,
Lalə dırnağıyla yanaqlarını.
Aydın üzərindən örtüyü atmış,
Qara zülfü töküüb matəmə batmış.
Dünyanı yandırır fəryad səsiylə,
Dostunu yad edir öz nəğməsiylə.
Sevginin şərtləri böylə gərəkdir,
Sədaqət, məhəbbət məhz bu deməkdir.
Dağ yıxan hammala ürəyi yanmış,
Dizin-dizin gəzib, dağı dolanmış.
Ağlamaq vacibdir qərib ölmüşə,
Ağlasın Fərhadı dünya həmişə.
Belə bir aşiqi qəm öldürdü, bax,
Biz necə insanıq, ibrət almasaq?
Onun dərdləriylə nə işimiz var,
Min bir dərd almışıq səndən, ey nigar!
Bu ölümdən çox bərk qəmlənmişən sən,
Ölüb, ondan yenə əl götürmürsən.
Öldürüb birini dərddən, nə gərək,

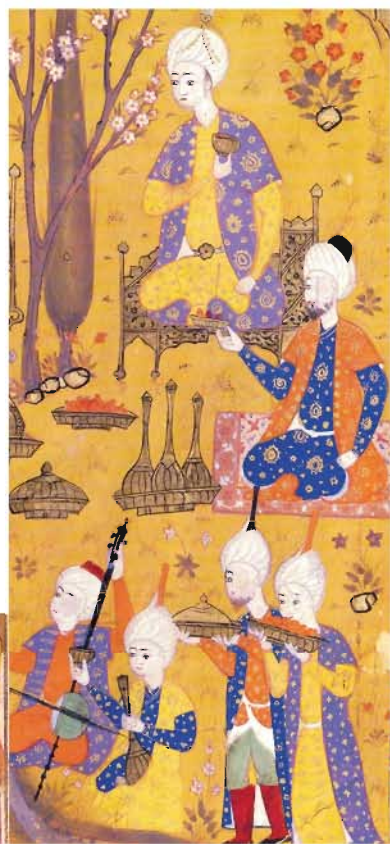
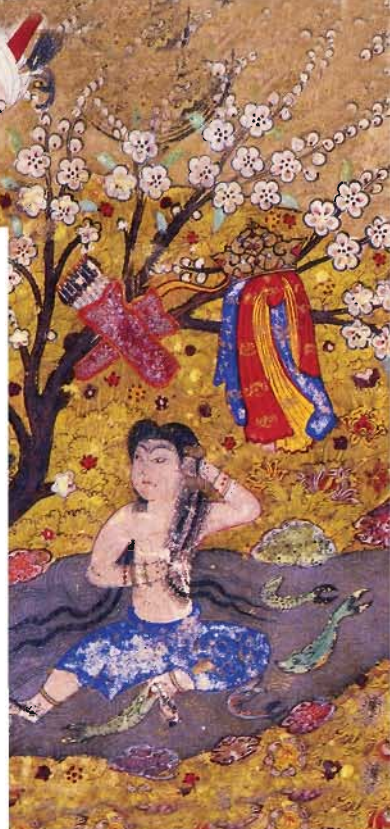
Sonra qüssəsindən inləsin ürək?
Qanını içmisən, qəmini də çək,
Xar etdin, indi də özün ver ürək.
Torpağında onun əyləşsən yüz il,
Bir də gözün onu görəsi deyil.
Göz yaşından fayda heç olmayacaq,
Neçindir kababsız tüstü qaldırmaq?
Əlac yoxdur əsla qəza-qədərə,
Nə ehtiyac vardır, qəmə, kədərə?
Ölümdür həyatın sonu, kim bilməz,
Dünyada əbədi yaşamaz heç kəs.
Sən bir günəş idin, ulduzdu o qız,
Günəş doğan zaman görünməz ulduz.
Sən bir sübh idin, o yanar bir çıraq,
Sübh oldu, çırağı kim yandıracaq?
Sən bir şamsan, o, bir sərxoş pərvanə,
Pərvanə gərəkdir odlara yana.
Sən bağsan, o səndə qurumuş tər ot,
Yaxşı olar bağda qurusa hər ot.
Sən yaxıcı odsan, o, ud parçası,
Yandırmazmı udu bir od parçası?
Sən gül bağçasından pərvaz edən quş,
Göy Nəsrî-tayiri sənə vurulmuş⁹¹.
Kuzəndən bir qətrə su axıb əgər,
Astanana tərəf gəlir dəclələr.
Gözəllik var ikən, qoy olmasın xal,
Bədirlənmiş Ay var, qoy sınısın hilal.
Fərhad öldü getdi, sağ olsun Şirin,
Sarı gül soldusa, var olsun nəsrin”.
Katib məktubunu yazıb bitircək,
Şaha təqdim etdi yeri öpərək.
Xosrov o məktubu qasidə verdi,
Qasid də Şirinə onu yetirdi.
Şahın məktubunu Şirin görürkən,
Üzü aya döndü sevindiyyindən.
Üç yerindən öpüb açdı məktubu,
Diqqətlə oxudu, görsün nədir bu.
Müsk ilə süslənmiş ciyərlər gördü,
Zəhərlə qarışıq şəkərlər gördü.
İpəkdən qıvrılmış sanki yüz ilan,
Xurmaydı içində yüz acı tikan.
Üzü ipəkdəndi bu kilimlərin,
Zəhərli şərbətədi, şəkərdən şirin.
Nə şərbət içməyə səbri var idi,
Nə çöşub qızmağın yeri var idi.
Çox incitdi onu tənəli sözlər,
Baxtı oyaq idi, uddu birtəhər.

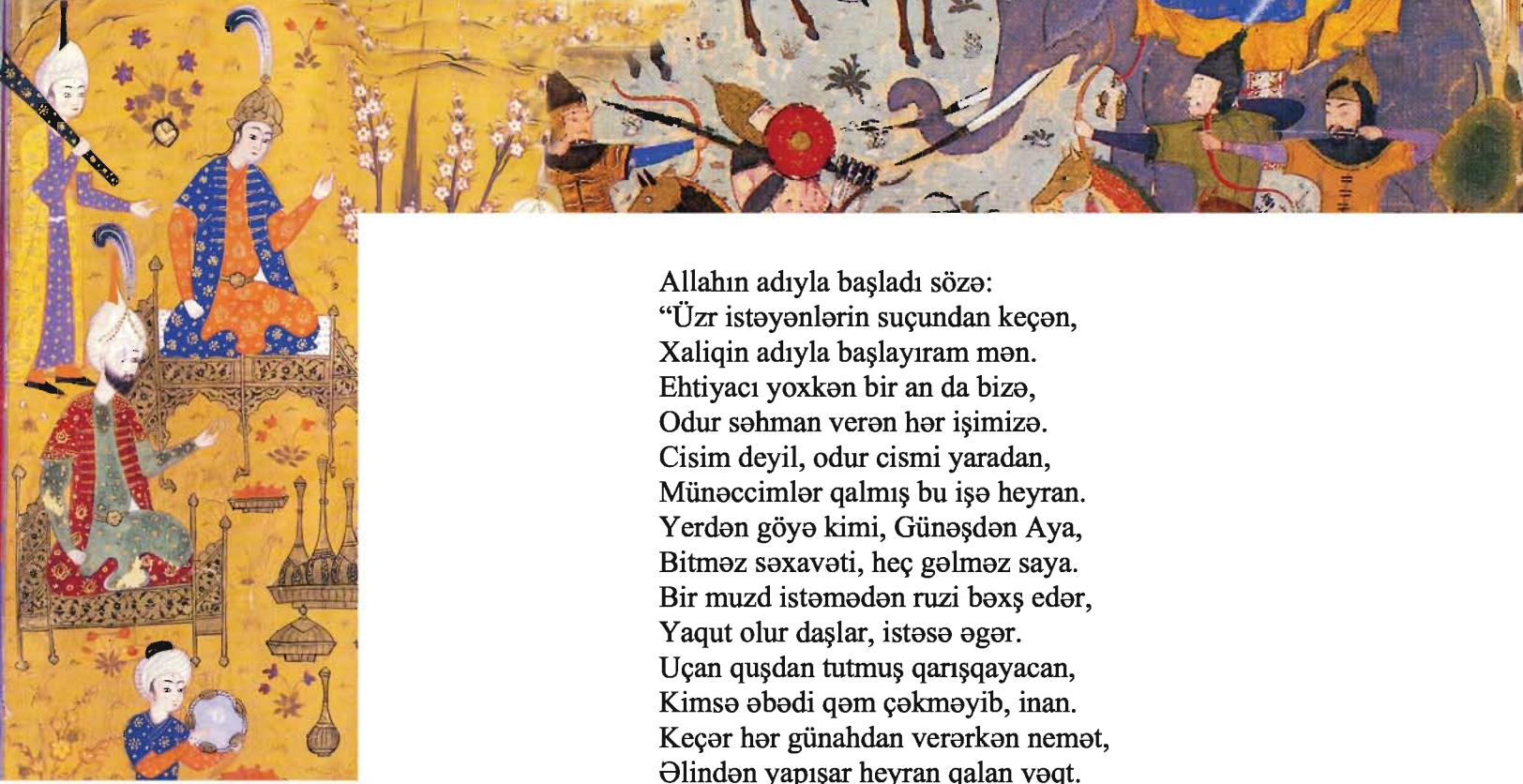

MƏRYƏMİN ÖLÜMÜ MÜNASİBƏTİ İLƏ ŞİRİNİN XOSROVA KİNAYƏLİ CAVAB MƏKTUBU

Dünyanın işini yaxşı düşün sən!
Nə əksən, onu da, bil, biçəcəksən.
Yaxşı iş də görsən, pis iş də, inan,
Unutmaz onları bu qoca dövrən.
Guya, Fərhad üçün şah qəmgin olub,
Şirinə yazanda bir acı məktub,
Məryəm şahlığı da sona yetişdi,
Allah təqdiriylə olan bir işdi.
Deyirlər ki, Şirin bir acı dərman,
Verib, eyləmişdi Məryəmi candan.
Bu zəhər sözünə etmə etibar,
Hümmətiylə Şirin etdi onu xar.
Hindlilər hümmətlə iş görsə əgər,
Qurumuş budaqdan yaş yarpaq tökər.
Ayı möhrə edən şəbədəbazlar
Hümmətin gücüylə oyun çıxardar.
Məryəmtək o Məryəm oruc tutaraq,
Şahın şəkərindən düşdü çox iraq.
Necə çəng-Məryəmdən qurtarar zahı,
Məryəmdən qurtardı dünyalar şahı.
Məryəmin vücudu köçdü aləmdən,
Məryəm ağacitək şah çıxdı qəmdən⁹².
Adına eləyib hörmət, ehtiram,
Bir ay yas saxladı onunçün tamam.
Hörmət üçün bir ay çıxmadı təxtə!
Qara paltar geydi o qarabəxtə.
Şirinə çatanda bu təzə xəbər,
Həm sevinc gətirdi, həm də qəm, kədər.
Bir yandan şad olub dedi: “Ölümü
Qurtardı həsəddən bu pak könlümü”.
Bir yandan qəmlənib, o çəkirdi ah
Ki: “Mənimçün də var belə gün, eyvah!”
Xosrov xatirinə qəsrində bir ay
İşrət düzəltmədi o işıqlı ay.
Bir ay sonra çıxdı yaradan tikan,
Azad oldu dünya qəm-qubarından.
Yenidən arzusu qalxdı ayağa
Şahın məktubuna cavab yazmağa.
Ürəyində olan sözləri tamam
Torpağa tum kimi səpdi bu axşam.
Katib qələmini əlinə aldı,
Kağızda sözləri qaydaya saldı.
Şirin gəlmələri hey düzə-düzə

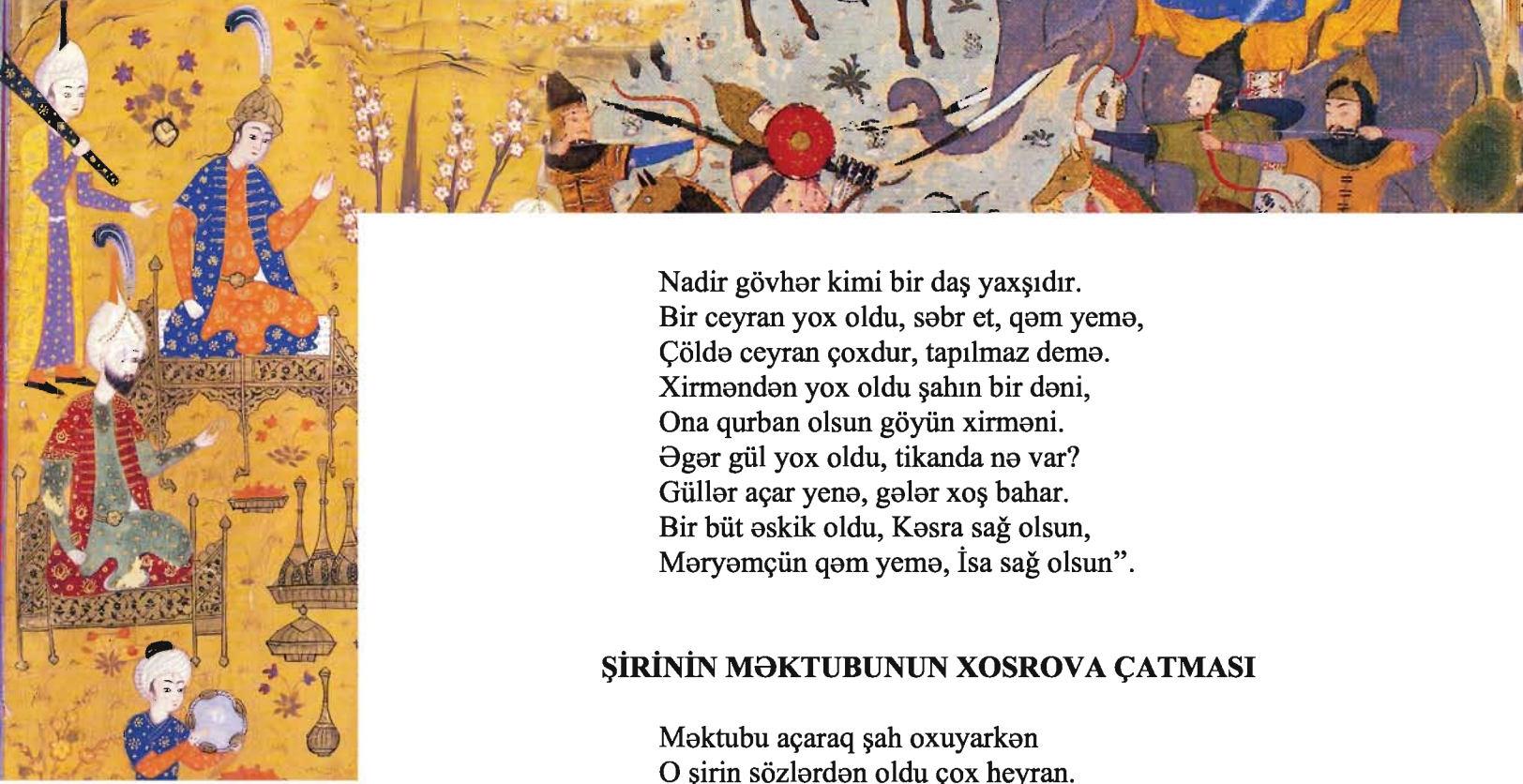
Allahın adıyla başladı sözə:
“Üzr istəyənlərin suçundan keçən,
Xalığın adıyla başlayıram mən.
Ehtiyacı yoxkən bir an da bizə,
Odur səhman verən hər işimizə.
Cisim deyil, odur cismi yaradan,
Münəccimlər qalmış bu işə heyran.
Yerdən göyə kimi, Günəşdən Aya,
Bitməz səxavəti, heç gəlməz saya.
Bir muzd istəmədən ruzi bəxş edər,
Yaqut olur daşlar, istəsə əgər.
Uçan quşdan tutmuş qarışqayacan,
Kimsə əbədi qəm çəkməyib, inan.
Keçər hər günahdan verərkən nemət,
Əlindən yapışar heyran qalan vəqt.
Ona şükr etməyə olarkən asi,
“Ayıl!” – deyər, verər qulaqburması.
Bütün yaranmışlar, bir diqqət eylə,
Təğyir tapır ancaq onun hökmüylə.
Rahatlıq, əziyyət – budur qismətin,
Bəzən yoxsul edər, bəzən də zəngi:
Bu dünyanın vardır ikicə rəngi,
Bəzən rumlu olur, bəzən də zəngi⁹³.
Bəzən zülm evini o bərbad edər,
Bunun kədəriylə onu şad edər.
Lahurlutək söylə tulsuya sən də:
“İtin bayramıdır eşşək öləndə”.
Hər rast gələn qismət şadlıq olmaz, bil,
Hər yerə dōşənən bir xalı deyil.
Belə ruzi verir o Pərvərdigar,
Bu ruzi gah dərman, gah da dərd olar.
Hər işə qanədir ağıllı insan,
Payı ya gül olsun, ya da ki tikan.
Zamanın Cəməşidi – dünya günəşi,
Örtüb çadırıyla Bənətünnəşi⁹⁴.
Bütün bu dünyaya olub hökmdar,
Həm özü başcıdır, həm də tacı var.
Dərgahında onun guşədir cənnət,
Dövlət bağçasında bir otdur dövlət.
Onundur balıqdan ayadək cahan
Hər bir şey, bil, ona əyandır, əyan.
Bilir, gecə-gündüz iki rəngdədir,
Gah şərbət paylayır, gah zəhər verir.
Qara, ağ sifətli bu köhnə cahan,
Gah matəmli olur, gah toylu, inan.
Şahın gəlinini aldısı torpaq,
Gəlinləri çoxdur, nədən qorxacaq?!

Fələk onu aldı, ona əyandır:
Belə dostluqlardan şah tez doyandır.
Yoxsa ondan yaxşı şahın həmdəmi,
Tez doyan bir könlün bundan nə qəmi?
Başqa gülüstana edər tamaşa,
Ondan yaxşısıyla yatar baş-başa.
Hayıf, hayıf, o büt qalmadı, getdi,
Yerdə qalanlar öz keyfini etdi.
Ey qəlbi nazik şah, incimə bundan,
Xoşdur xəznə olsa torpaqda nihan.
Çətindir qəm çəkmək, qəm eyləmə sən,
Əlhəzər eyləyir torpaq da qəmdən.
Qəmdən inciyərlər tez nazəninlər,
Nazik təbiətçün yaramaz kədən.
Yaxşısı budur ki, Məryəmi unut,
İsaya dönsən də, qayıtmaz vücut⁹⁵.
Nazəninin yeri olsa da taxta,
Vida demək olmaz o taca, taxta.
Bəsdir, qan ağlama, keyfinə başla,
Qəmə tutularsan, bu qəmi boşla.
O, qurbanın oldu, sən olma qurban,
Bürünmə qəmlərə, olma pərişan.
Kəs daha naləni, əziyyət yetər,
Mələmdur: ölümlər səbr etmək sevər.
İnsanın vücudu puç olsa artıq,
Nə yoxsulluq yarar, nə hökmüdarlıq.
Quruyan çeşməyçün yanma bir belə,
Nə olar, Dəclədən getsə bir gilə?!
Cəmsid camını al, qəm vaxtı deyil,
Olmasın Bağdadda bir köhnə zənbil.
Onsuz oyaq qəlbin yatsın qoy bir az,
Gözdən uzaq olan könüldə qalmaz.
Bir sərv yox oldusa dünya bağından,
Əbədi yaşa ki, dünyaya cansan.
Qəm yemə, gül, sevin, sağsan nə qədər,
Başından bir tükü salmasın yellər.
Səndən uzaq varlıq getsə də əldən,
Var olar hər bir şey, çünki varsan sən.
Qiymətli dürrsən, dürr tək gərək,
Ləlsən, yaxşıdır ləl olsa tək.
Günəş kimi tək ol, axtarma bir əş,
Cəmsidin dinində tək olur günəş.
Əgər cüt yaşarsa quşlar hər zaman,
Sən simurq quşusan, yalnız qal hər an.
O gövhər getdisə, qəmlənmə dərin,
Sən ki bir mədənsən, çoxdur gövhərin.
Tayı tapılmayan bir baş yaxşıdır,

Nadir gövhər kimi bir daş yaxşıdır.
Bir ceyran yox oldu, səbr et, qəm yemə,
Çöldə ceyran çoxdur, tapılmaz demə.
Xirməndən yox oldu şahın bir dəni,
Ona qurban olsun göyün xirməni.
Əgər gül yox oldu, tikanda nə var?
Güllər açar yenə, gələr xoş bahar.
Bir büt əskik oldu, Kəsra sağ olsun,
Məryəmçün qəm yemə, İsa sağ olsun”.

ŞİRİNİN MƏKTUBUNUN XOSROVA ÇATMASI

Məktubu açaraq şah oxuyarkən
O şirin sözlərdən oldu çox heyran.
Dedi: “Bu hər b deyil, cavabdır mənə,
Kəsək atdığıın kəs daş atar sənə.
Mənim məktubuma cavabdır açıq,
Lazım olan sözü eşitdim artıq”.
Yenidən Şirindən istədi şəkər,
Çünki qalmamışdı milçəkdən əsər.
Məryəm öldü, sanki parladi gündüz,
Xurma tumsuz oldu, şam da tüstüsüz.
Elə ki bəzmdən əl üzdü Məryəm,
“Məryəm bəzmi” kimi şah oldu xürrəm⁹⁶.
Düşmən olmayanda işlər düz gedər,
Bir içim su içsən, kifayət edər.
Yağlı söz göndərdi Şirinə sovqat,
Düşündü: yumşalar yağla o polad.
İtaətkar gözəl aldı fərmanı,
Xəstələrtək qəbul etdi dərmanı.
Düşünürdü: Xosrov gözləyər ədəb,
Onu yaxşılıqla eyləyər tələb.
Şah adam göndərib kəsdirər kəbin,
Gəlin kimi gedər saraya Şirin.
Hiddətə gəlirdi bu işdən bir az,
Acıqlanıb, sonra eyləyirdi naz.
Görürdü hüsnünə çox müştəri var,
Alıcı çoxalsa, qiymət də artar.
Müştəri üzündən mal tapar rəvac,
Göz olmasa, şama olmaz ehtiyac.
Sənə fayda verər, bu fikri atma,
Müştəri olmasa, malını satma.
Dükkanı bağlama alıcı varkən,
Bəxtin mənfəəti bundadır, bil, sən.
Təsir eləməirdi Şirinə hiylə,
Nazı azalmırdı tük qədər belə.

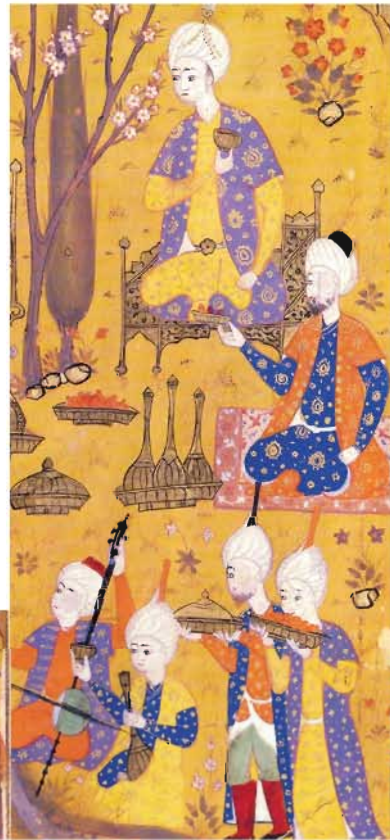
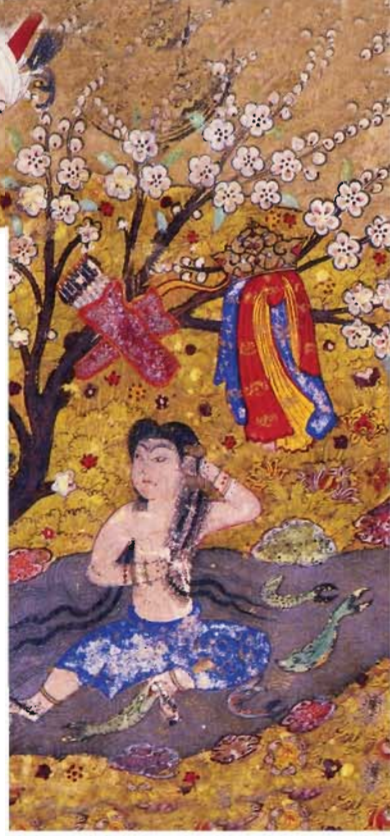

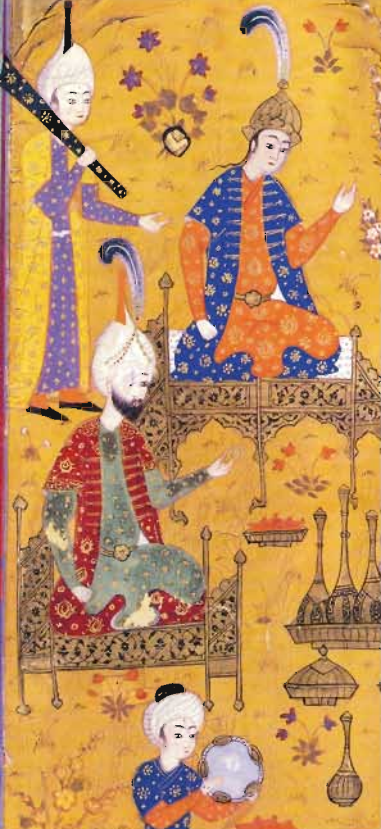

O nazdan, qəmzədən yorularaq şah,
Bir başqa çarəyə gətirdi pənah.
İstədi yar tapsın özünə bir gün,
Çolaq eşşəyini o, yorğa sürsün.
Yenidən qurşansın təzə bir işə,
Bir başqa şey tapsın özünə peşə.
Çox soraq edirdi, gəzirdi müdam,
Boş tutmaz işini heç zirək adam.

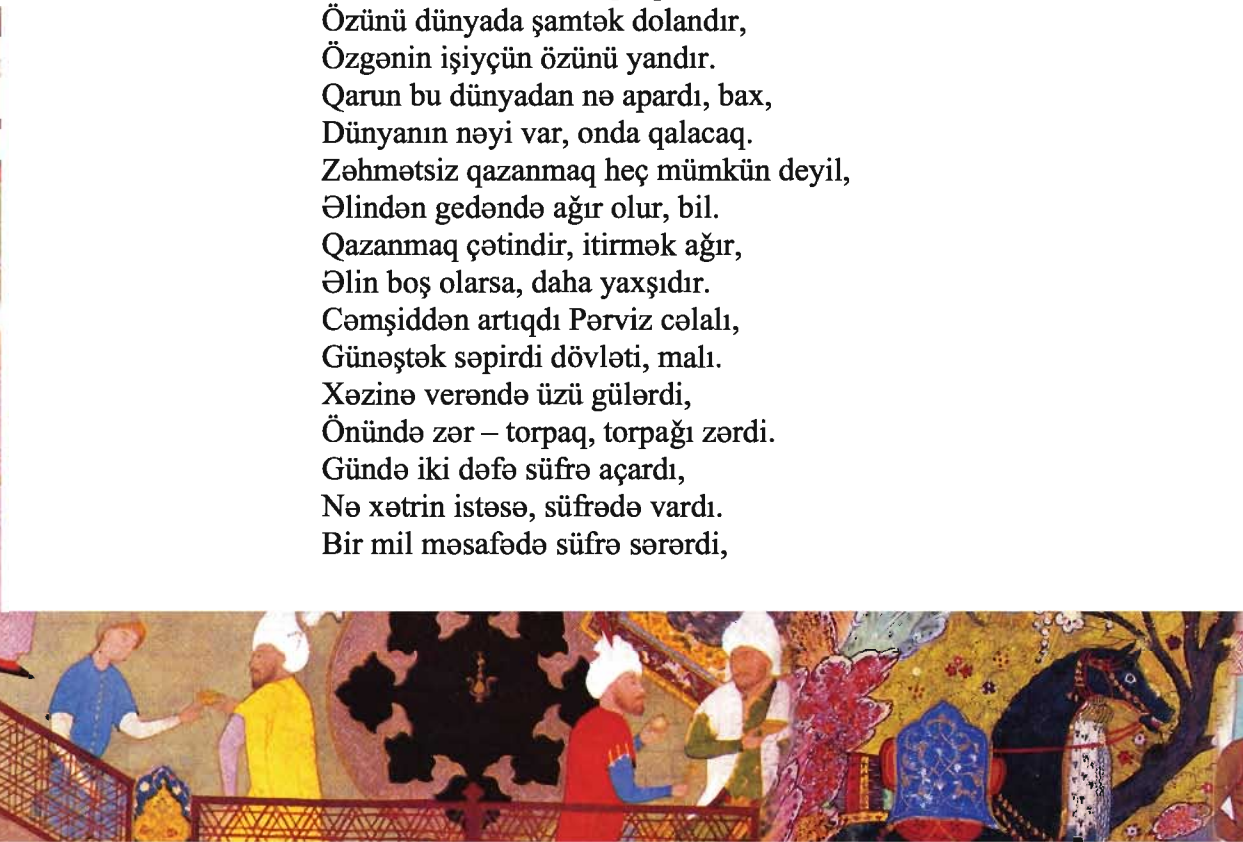
XOSROVUN PADŞAHLIQDAN LƏZZƏT ALIB KEF MƏCLİSLƏRİ DÜZƏLTMƏSİ

Əzəldən dövr edən bu dünya belə
Xosrov kimi bir şah görməmiş hələ.
Hüzuruna qəbul başlayan zaman
Önündə durardı bir cərgə insan.
Varlılar durardı birinci səfdə,
Yoxsullar ikinci, arxa tərəfdə.
Üçüncü sırada əlil, naxoşlar,
Bir ayağı gorda qarı, ixtiyar.
Dördüncü sırada ancaq dustaqlar,
Açıq deyil qollar, bağlı ayaqlar.
Beşinci sırada qatil, günahkar, –
Bir əhval soruşub danışmazdılar.
Ümitsiz olmasın bu cür təqsirkar,
Qarşıda əfv əmri asdırardılar.
Gözətçi deyirdi hamıya birdən:
“Arxanda dayanan cərgəyə bax sən”.
Yoxsulu görürdü varlı olanlar,
Çox şükür edirdi bu hala onlar.
Yoxsulun gözünə xəstə dəyəndə
Şükr edib deyirdi: “Mərəz yox məndə”.
Dustaq görəndə xəstə olardı çox şad,
Deyirdi: “Şükr olsun, gəzirəm azad”.
Qatilə dəyəndə dustağın gözü,
Xoşbəxt görünürdü özünə özü.
Qatil görəndə ki, ümid yolu var,
Şükr edib deyirdi: “Canım qurtarar”.
Xosrovun ürəyi olduqca şaddı,
Ölkəsi Misrtək şəndi, abaddı.
Bir gün əmr etdi o, düzəlsin işrət,
Bu işdə taleylə etdi rəqabət.
Dörd bir dövrəsində o uca taxtın
Şahlar səcdədəydi hey yığın-yığın.
Göyün ulduzları dəstəbədəstə
Düzülmüşdü Kəyan taxtının üstə.

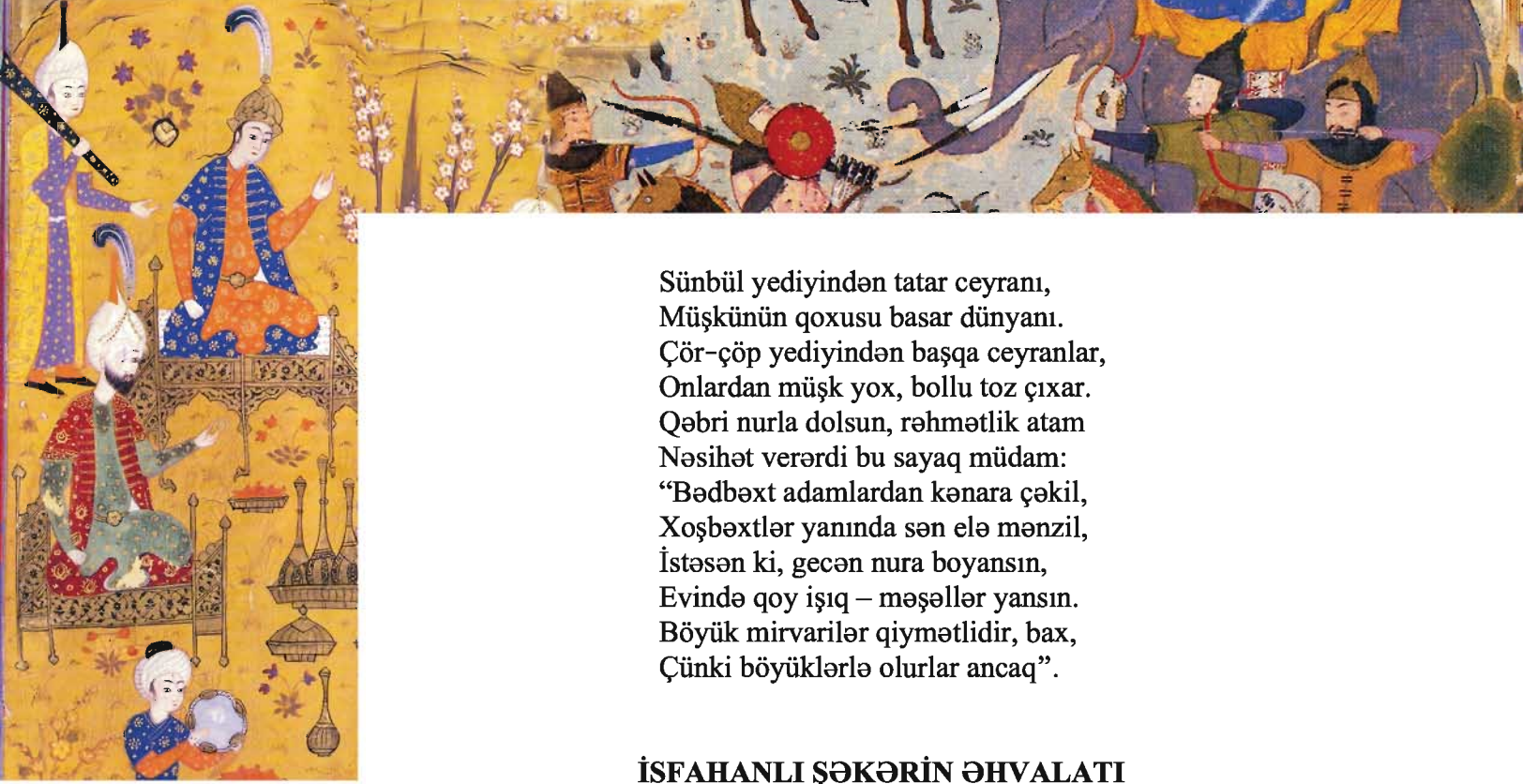
Aydan və Zöhrədən Keyvana qədər
O taxt üzərində düzölmüşdölər.
Bütün səyyarələr, sabit ulduzlar
O taxtın üstündə tutmuşdu qərar.
Hər yanda yanırđı gövhərin üzü,
Xəbər verirdilər gecə-gündüzü.
Hər nücum elmindən xəbərđar olan
O taxtdan bilirdi, nədir asıman.
Xosrovun taxtına hər kim baxanda
Min Keyxosrov camı görərdi onda.
O taxt taxt deyildi, bir asımandı,
O şah şah deyildi, sahibqərandı⁹⁷.
Deyərdin: bu, fildir, taxtda oturub,
Deyərdin: bu, şirdir, ovlaqda durub.
Onun hökmündəydi yerlər və göylər,
Süfrəsi ulduzdan torpağa qədər.
Məclisində zinət behiştədən yüksək,
Onun boynubağlı quluydu fələk.
Böyüklük istəsən, səxavətli ol!
Bağlama kisəni, xərc elə bol-bol.
Varlı çətinliklə pul versə əgər,
İşin axırında fələkət görər.
Dünyanın işini şadlıqla keçir,
Xəracını alıb xərc elə bir-bir.
Necə alırsansa, elə də ver sən,
Alarsan, verməzsən, özün bilərsən.
Təkbaşına kimsə dünyanı udmaz,
Təkçə bir insanın şahlığı tutmaz.
Ağıllılar bilir: tək yesə hər kəs,
Təklidə də ölər, dost-aşna görməz.
Çay suyu olsa da, sən içmə yalqız,
Dəniztek olarsan acı, qılıqsız.
Özünü dünyada şamtek dolandır,
Özgənin işiyçün özünü yandır.
Qarun bu dünyadan nə apardı, bax,
Dünyanın nəyi var, onda qalacaq.
Zəhmətsiz qazanmaq heç mümkün deyil,
Əlindən gedəndə ağır olur, bil.
Qazanmaq çətinidir, itirmək ağır,
Əlin boş olarsa, daha yaxşıdır.
Cəmsiddən artıqdı Pərviz cəlalı,
Günəştək səpirdi dövləti, malı.
Xəzinə verəndə üzü gülərdi,
Önündə zər – torpaq, torpağı zərđi.
Gündə iki dəfə süfrə açardı,
Nə xətrin istəsə, süfrədə vardı.
Bir mil məsafədə süfrə sərərdi,

Kim milçək istəsə, bir fil verərdi.
Süfrədə halvalar dururdu çin-çin,
Qonaq bilməzdi ki, hansından yesin.
Mal, qoyun, quş, balıq, xeyir-bərəkət,
Sayını bilmirəm, sən təsəvvür et.
Məclisdən qalxanda ətir hər yana,
Səba qaytarardı borcu reyhana.
Ud, ənbər yanında, orda hər məcmər
Tuturdu Hindistan xəracı qədər.
Xüsusi xörəyi məclisə gəlsə,
Xuzistanda olan düşər həvəsə.
Tər kabab yeyərdi duranda səhər,
Ona bir qiymətli dürr sürtdirdilər.
O dürrü alanda hindli tacirdən,
Düz yüz batman qızıl vermişdi birdən.
Deyirlər, rütubət xəstəlikləri
O dürrlə sağalar, dönməzmiş geri.
Bağdad reyhanitək ətirli, göyçək,
Yenicə doğulmuş göygözlü, qəşəng,
Daycanı ayırıb öz anasından,
Qoyunun südüylə bəslərmiş çoban.
Gümüşdən bir təndir düzəldərmişlər,
Xərci bir ölkənin xəracı qədər.
Beş-on batman müşkü, udu yığaraq,
Orda odlarmışlar hey qalaq-qalaq.
Kababı bu qayda bişirərmişlər,
Allahın ver günü, günorta, səhər.
Min yeddi yüz misqal qızıldan süfrə
Hər gün salınarmış onunçün yerə.
Qənd, püstə yeyəntək, xörəkdən ancaq
Bir azca yeyərmiş, çox tez doyaraq.
Baxıb sarayına böyük hökmdar
Görseydi bir kəsin ehtiyacı var,
Təndiri, süfrəni verərmiş ona,
Qoymazmış qəlbinə qəm-qüssə qona.
O çörəkçilərə əhsən, yüz əhsən!
Elə çörək verir nur təndirindən!
Çıxaranda erkən lacivərd göylər
Sübhün təndirindən sarı bir səhər,
Təndiri, süfrəni qurarmış yenə,
Yenə başlayarmış köhnə dəbinə.
Belə qəribəymiş onun peşəsi,
Heç əskik olmazmış keyfi, nəşəsi.
Elə ki vaxt gəldi, şahlıq da getdi,
Əzəmət, dəbdəbə onu tərək etdi.
Hörmət istəyirsən, xoşbəxtlə dolan,
Xoşbəxt olur, gəzsə onlarla insan.

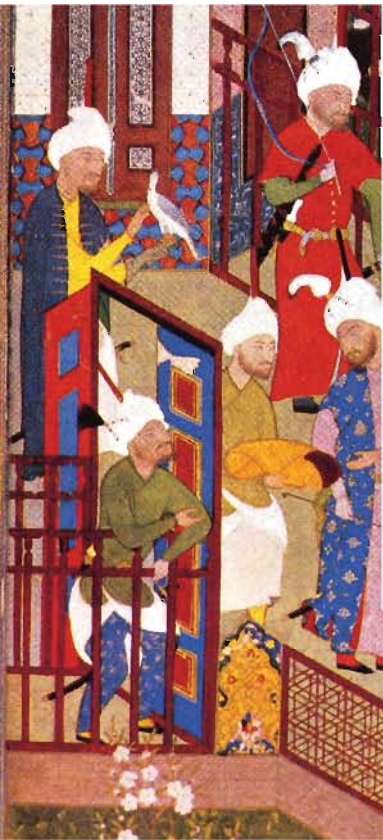

Sünbül yediyindən tatar ceyranı,
Müskünün qoxusu basar dünyanı.
Çör-çöp yediyindən başqa ceyranlar,
Onlardan müşk yox, bollu toz çıxar.
Qəbri nurla dolsun, rəhmətlik atam
Nəsihət verərdi bu sayaq müdam:
“Bədbəxt adamlardan kənara çəkil,
Xoşbəxtlər yanında sən elə mənzil,
İstəsən ki, gecən nura boyansın,
Evində qoy işıq – məşəllər yansın.
Böyük mirvarilər qiymətlidir, bax,
Çünki böyüklərlə olurlar ancaq”.

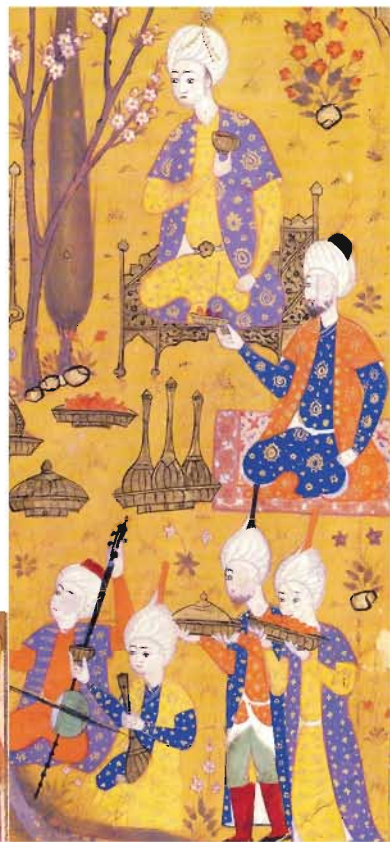
İSFAHANLI ŞƏKƏRİN ƏHVALATI

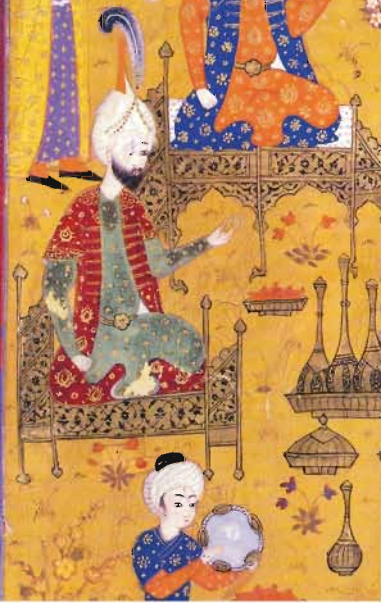
Şahlar qaydasınca bir gözəl sabah
Bir işrət məclisi qurdu şahənşah.
İsfahandan Reyə, Çindən Quracan
Toplanmışdı bura şahlar bu zaman.
Əlini öpməkçün hazırkı tamam
Bütün ölkələrdən gələn izdiham.
Orda Xütən şahı, burda Zəngibar
Xosrovun adına qədəh tutdular.
Məclisi hərləndi gülgün qədəhlər,
Artıq utanmaqdan qalmadı əsər.
Həya pərdəsini Xosrov ataraq,
Dedi: “Dostlar, gəlin açıq danışaq.
Mənə layiq gözəl, deyin, harda var?
Hansı ölkədədir böylə bir nigar?”
“Lətiflik Rumdadır, – söylədi biri, –
Lətafət xəznədir, Rum onun yeri”.
O dedi: “Xütəndir gözəllər yurdu,
Bu yer gözəlliyin gülünü vurdu”.
Bu dedi: “Belə yer Ərməndir, Ərmən,
O yerin gözəli düşməz dillərdən”.
Biri dedi: “Kəşmir marallarından
Tapan olmamışdır hələ bir nöqsan”.
Biri dedi: “Şahım lütf etsə əgər,
İsfahanda vardır bir nazlı Şəkər.
Şirin söhbətləri qəlbi şad edir,
Xuzistan şəkəri ondan dad edir.
Yüz gülüş gizlənib al dodağında,
Şəkəri qul edib bal dodağında.
Sərvi heyran edib bütün çəməni,
Yasəməndən ağdır gümüş bədəni.
Ağzının yanında xurma nə şeydir?”

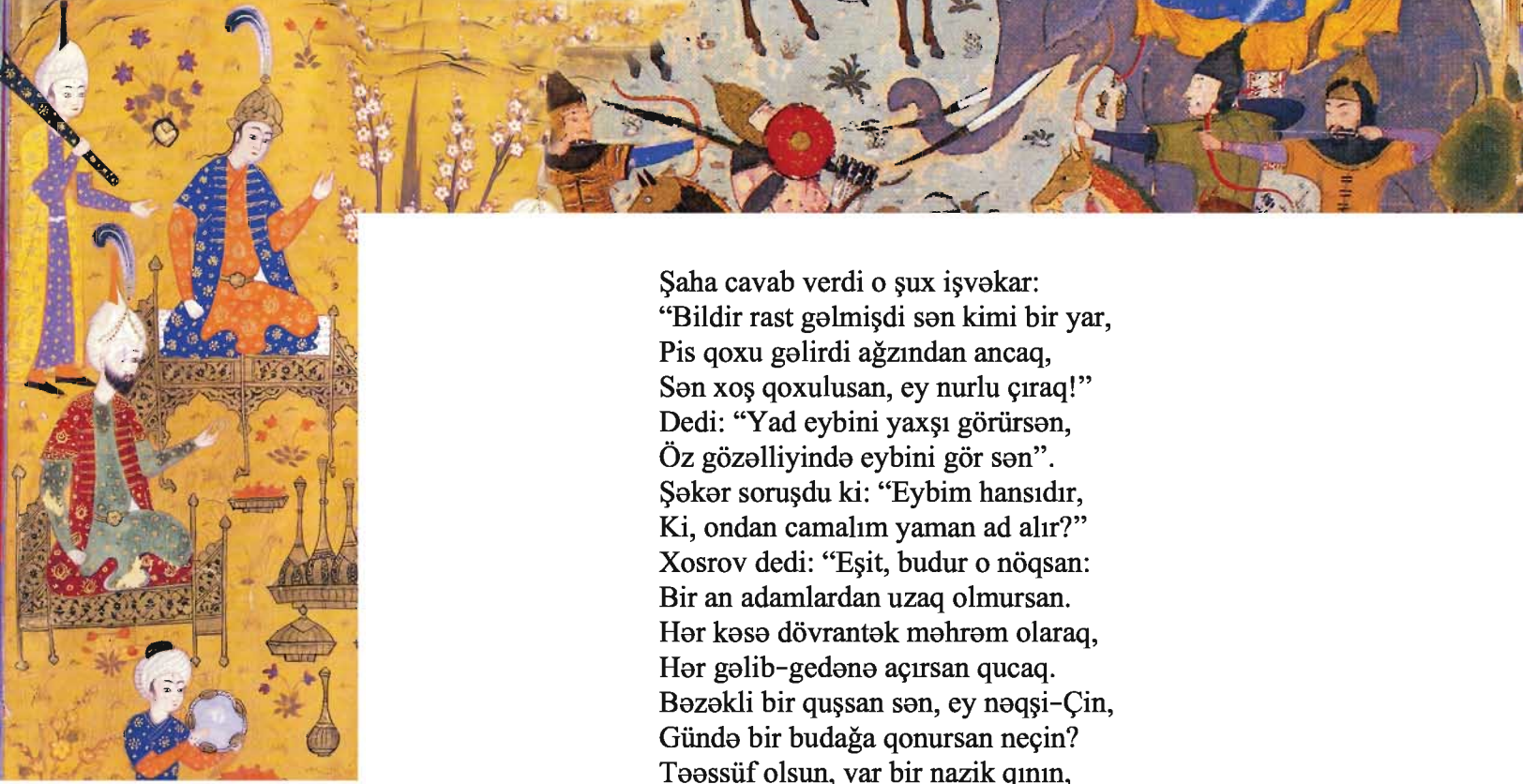
Qapısında şəkər nökrlik edir.
Niqabı götürsə üzündən həməən,
Yüz Yusif səslənər quyu dibindən.
Böyükə, kiçiklə dolanır açıq,
Yoxdur bundan başqa bir eybi artıq.
Külək kimi tutmaz bir yerdə aram,
Lalətək hər kəslə o qaldırar cam.
Hamıya mehriban, hər kəsə munis,
Çox adam olmuşdur yolunda müflis.
Kim salsa qoynuna onu bir gecə,
Unutmaz o dəmi, inan, ölüncə”.
Bu tərif Xosrovun xoşuna gəldi,
Eşqi cuşa gəldi, kefi kökəldi.
İstədi atını üstünə salsın,
Türk kimi hücumla üstünü alsın.
Bu qənd şirnisini aparsın o qənd,
Bu bəndi bağlasın, açılısın o bənd.
Gövhəri gövhərlər qiymətdən salar,
İpəyi ipəklər hörmətdən salar.
Məqsədi alverdi, bazarı şəkər,
Şəkərdə də vardır şirindən əsər.
Nə unuda bilir Şəkər ağrısın,
Nə layiq bilirdi onu çağırınsın.
Bir il səbr elədi, qaldı bu sayaq,
Bir kimsə bilmədi bu sirri ancaq.
Bir il sonra qalxdı qulamlarıyla,
İsfahan tərəfə düzəldi yola.
İsfahana çatdı, düşərgə saldı,
Rumtək abad gördü, çox heyran qaldı.
O yerin tayfası kefcildi tamam,
Hər yanda işrətdi hər səhər-axşam.
Keyfə başlayaraq mey içirdi şah,
Ürəyində Şəkər, dilindəse “ah!”
Gizlincə soruşdu onun yerini,
Evinin səmtini, küçələrini.
Bir qulamla getdi bir gecə gizlin,
Şəkər bazarında kama yetməkçin.
Şəkər məhləsinə yetişən zaman,
Yenə Qəsri-Şirin oldu İsfahan.
Xosrov həm coşğundu, həm də həvəsli,
Şirinin qəsri var, Şəkərin vəsli.
Xosrov yavaş qapı döydüyü zaman
Sırğalı bir qulam çıxdı qapıdan.
Bu gözəl cavanı görəndə qulam,
Anladı ki, şahdır gələn bu adam.
Xosrovu ay kimi atdan düşürdü,
Şəbdizi bir anda otlığa sürdü.

Qonağı apardı nazla eyvana,
Bu fəxrden başı çatdı Keyvana.
Büsat açıdıraraq Xosrov oturdu,
Qızıl xərc elədi, xoş məclis qurdu.
İcazə verdi ki, qoy gəlsin Şəkər,
Başlansın xoş sözlər, şirin söhbətlər.
Gülab dolu camla gəldi o nigar,
Ağzı şəkər dolu, gözləri xumar.
Adı Şəkər, özü şəkər o idi,
İsfahan nabatı mægər o idi?
Saçından ətrafa səpirdi ənber,
Gülüşü bal kimi, sözləri şəkər.
Öpüşü Visətək dünya fitnəsi,
Yağlı dil tökməkdə onun dayəsi.
Çin, Rum gözəlləri yanında kəviz,
Elə bir gözəli tapmazsan hərgiz.
Novruza dönmüşdü qaranlıq gecə,
Məclis bəzənirdi onlar gülüncə.
Şərablə doldurdu qədəhi əvvəl,
Bir xəlvət ev ola, bir belə gözəl!
Oturmuşdu Xosrov əlində sağər,
Başladı nəğməni ay üzli Şəkər.
Sanma mey süzürdü qədəhə günəş,
Quru su içinə töküdü atəş.
Əlində gülabın təlxı gedirdi,
Şaha şirinliklə təqdim edirdi.
Yuxu zindanına düşsün deyə şah,
Qədəhi dalbadal verirdi o mah.
Şərab eyləyincə onlara təsir,
Tərk etdi məclisi mütrüblər bir-bir.
Üzürlü bəhanə gətirib, sonra
Şəkər şah yanından çıxdı kənara.
Var idi Şəkərdə bir zirək kəviz,
Özütək qamətli, qəşəng, misilsiz.
Şəkər zinətini geydirdi ona,
Yola saldı gecə şahın yanına.
Nazənini Xosrov görüncə haman
Şəkər qisasını aldı balından.
Gecə qucaqladı, kamına çatdı,
Onu şəkər bildi, bala oxşatdı.
Xosrovun işinə qız heyran qaldı,
Şahın gözəlliyi könlünü çaldı.
Şahın gözəlliyi olmuşdu dastan,
Bir sözüylə insan çıxardı yoldan.
Boy-buxunda ona çatan olmazdı,
Görkəmi mərdanə, qaməti sazdı.
Məğzi badam kimi təzə və tərđi,

Şaha cavab verdi o şux işvəkar:
“Bildir rast gəlmişdi sən kimi bir yar,
Pis qoxu gəlirdi ağzından ancaq,
Sən xoş qoxulusan, ey nurlu çıraç!”
Dedi: “Yad eybini yaxşı görürsən,
Öz gözəlliyində eybini gör sən”.
Şəkər soruşdu ki: “Eybim hansıdır,
Ki, ondan camalım yaman ad alır?”
Xosrov dedi: “Eşit, budur o nöqsan:
Bir an adamlardan uzaq olmursan.
Hər kəsə dövrantək məhrəm olaraq,
Hər gəlib-gedənə açırsan qucaq.
Bəzəkli bir quşsan sən, ey nəqşi-Çin,
Gündə bir budağa qonursan neçin?
Təəssüf olsun, var bir nazik qının,
Hər gün bir qılıncla oynayır bu qın”.
“Ey cavanmərd, – deyə səsləndi Şəkər,
Sanma bu şəkərdən dadmış bir nəfər.
O sirlər örtənə edirəm qəsəm,
Doğulduğum gündən öz möhrümdəyəm.
Nə biri mənimlə gecə birləşib,
Nə bir kəs dünyada dürrümü deşib.
Mənim kənizimdir o sən görənlər,
Xəlvətdə səninlə işrət sürənlər.
Əvvəlcə gələrdim yanına özüm,
Meytək məst edirdi səni hər sözüüm.
Lakin qucağına girən mən deyil,
Mən kimi başqa bir gözəl oldu, bil”.
Eşidən zamanda şah bu dastanı,
Şəhadət verirdi buna öz canı.
Allahın möhrü bir dürr üstə olsa,
Demək, deşilməmiş o dürr əsla.

318

XOSROVUN ŞƏKƏRİ ALMASI

Od kimi yananda şər q üföqləri,
Su kimi tər k etdi Xosrov o yeri.
Yığdı İsfahanın böyüklərini,
Soruşdu onlardan o şux pərini.
İsfahanın əhli ta bir ağızdan:
“İsmətlidir, – dedi, – o afəti-can.
Öz tünkü içində qalmışdı Şəkər,
Əl dəyməmiş güldür, inan, o dilbər.
Malını saxlayıb bağlı həmişə,
Bir neçə kənizi salmışdır işə.
Hazır dayansa da atı hər zaman,

Nizəsi deyər ki: “Uzaqda dayan”.
Qarılar yoxlayıb qız ismətini,
Təsdiq elədilər bəkarətini.
Şah buna sevindi, “əcəb” deyərək:
“Şəkərə dəyməyib bu qədər milçək”.
Tez elçi göndərdi, aldı Şəkəri,
O gecə qoynuna saldı Şəkəri.
Şəkərin o təzə dürrünü deşdi,
Ləl üzüklə yaqut gəldi birləşdi.
Mədainə tərəf yola düzəldi,
Şəkər də onunla bərabər gəldi.
Şəkər səbəbinə alçaldı Şirin,
Şəkər də özünü salırdı şirin.
Doyan zamanda şah Şəkərdən yenə
Üz qoydu Şirinin o bal şəhdinə.
Şəkər şah qəsrində yalqız qalırkan,
Şirin xurmasından yeyirdi tikan.
Şirinin eşqiylə hey çəkərək ah,
Suda şəkər kimi əriyirdi şah.
Şirin həsrətindən şah olmuşdu şam,
Odlarda yanırıdı hey səhər-axşam.
Mumun keyfi yalnız balla xoşlanar,
Baldan ayrılrsa mum, şam olub yanar.
Bir kəsin ağzından çıxsa şirin can,
Nə çıxar ağzına şəkər qoymağdan?
Şirinin yerini şəkər tutarmı?
Şirinsiz şəkərin bir dadı varmı?
Çəmənlər boş qalar yəqin nəsrinsiz,
Şəkər acı dadar, inan, şirinsiz.
Şəkər, şirin birdir, söyləmə, dayan!
Şirin candan olur, şəkər qamışdan.
Şirinin bal şamı parlayan zaman
Manqalda ud ilə şəkərdir yanan.
Canında bir damcı dad var şəkərin,
Onu da şirindən borc alıb, yəqin.
Şirindən çəkinməz böyük adamlar,
Uşağı, tutini şəkər aldadar.
Xoş gələr insana bu şirin, lakin
Şəkər tez əriyər su dəyən təkin.
Şəkərlə Şirinin fərqi əyandır,
Şəkər can yeridir, Şirinsə candır.
Şirin – kəcavədə oturmuş pəri,
Şəkər – onun ipək pərdədə zəri.
Ürəyi deyirdi: tez gəlsin Şirin,
Bir faydası yoxdur mənə Şəkərin.
Buza çatmazsa da saflıqda büllur,
Büllur quru, ancaq buzsa yaş olur.

Başımda fırlansa dəyirman daşı,
Şirindir könlümün yenə sirdaşı.
Dolanıb başına, dönmərəm ondan,
Bir başım var, verdim yolunda qurban.
Dedi: “Bütün bunlar bir xam xəyaldır,
Səbr etməsəm bu iş xeyli mahaldır.
Şirin söhbətində səbr etmək gərək,
Aldanma şirinə körpə uşaqtək.
Şirin də, Şəkər də öz canımdadır,
Neçin acılayım günümü axır?!
Bu qədər həmdəmlə yoxdur həmdədim,
Gəmiçi çoxsa da qərq olur gədim.
Arzunun gözüne mil çək, kor elə,
Məqsədə çatmazsan bu tələsməklə.
Düşmək istəməsən kölgətək yerə,
Ayaq qoyub bir-bir çıx pillələrə.
Kam almaqçün olma çox da həvəskar,
Bir gün tapmayanda olmayasan xar.
Az olsa tamahın, arzun, niyyətin,
Onda qat-qat artar malın, sərvətin.
Mərd olmaq yaxşıdır dünyada hər an.
Mərdliklə yetişər arzuya insan.
Səbr eyləyəm gərək, doğru yol budur,
Arvada alçalmaq arvadlıq olur.
Kişi arvadsifət olmasın gərək,
Arvadçün ağlamaz kişi arvadətək.
Məni bəndə salır bir körpə ceyran,
Necə adlandıırım özümü aslan?
Yunu qırılmış bir qoyun da olsam,
Özgə yununda yox, öz yunumdayam.
Filtək gizlədərək sirri hər kəsdən,
Baramatək yatdım öz pilləmdə mən.
Lakin o gözəldə elə naz vardı,
Keyxosrov da gəlsə, məğlub olardı.
Ürəyi alsə kürd, sinəni gəzər,
Evini verərsən, xəznəni gəzər.
Qəlbimi qanatsa taun, yeri var,
Tamahkardım, tamah taun doğurar.
Məşuqədən vəfa, gəl, umma hərgiz,
Təbib bəşirərmə xəstəyə pəhriz?
Elə hala salır ədası məni,
Deyirəm: vur, öldür belə fitnəni.
Mən nə vaxta kimi ovdan utanım?
Biryolluq incidim, qurtarsın canım.
Arvadı heç vurma, olsa ədəbsiz,
Elə vur ki, bir də qalxmasın hərgiz.
Gilanda bir qadın söyləyirdi həm:

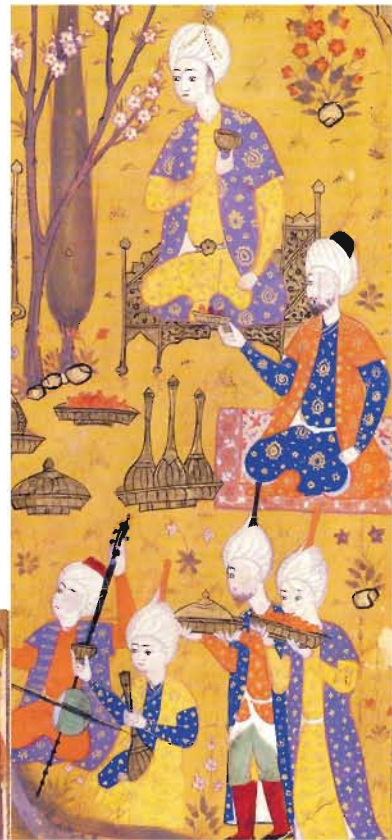
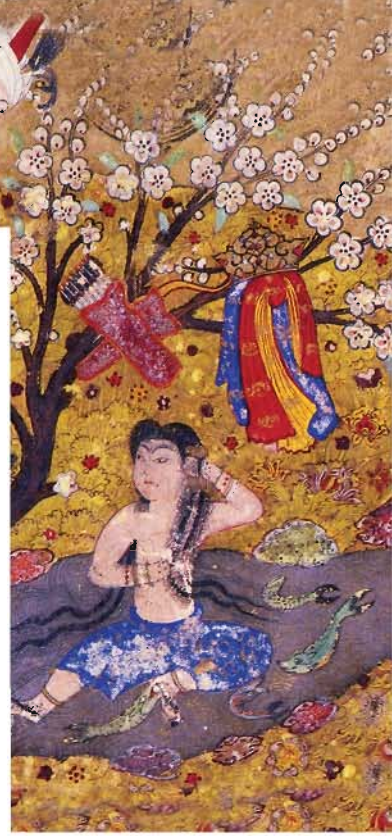

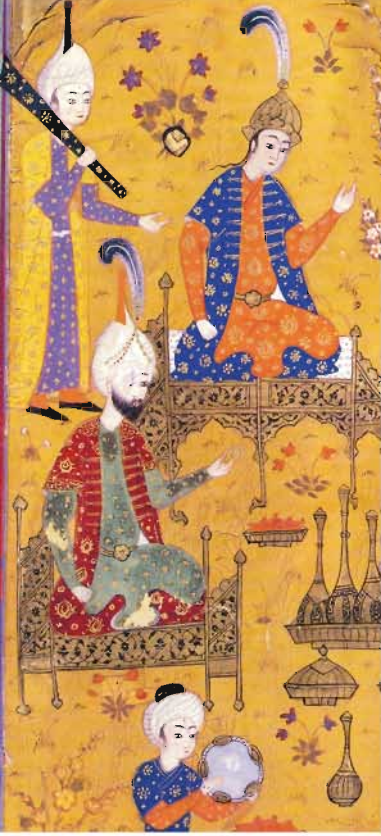

“Ya qadına dəymə, ya da vur möhkəm”.
Şahın qəlbi dərddə tapmadı çara,
Yox bir məhrəm açsın sirri onlara.
Evdə olar qəlbin məhrəmi, bəlli,
Yad qəlbindən olmaz qəlbə təsəlli.
İstəyirsən evin salamat qala,
Yad adamı evə buraxma əsla.
Ən yaxşı dostuna sirr verən zaman
Zənn elə dayanıb qarşında düşman.
Deyilməyən sözü demə əğyara,
Bir tək əğyar deyil, hətta dostlara.
Bilməsin sirrini evdə divarlar,
Divar dalında da çünki qulaq var.
Gizləyə bilməsən sirri qohumdan,
Qəlbinə də onu buraxma bir an.
Deyilməyən sirri gətirmə dilə,
Onun barəsində düşünmə belə.
Bu məclisdə elə pərdə saxla sən,
Darğa qılıncına rast gəlməyəsən.
Çöldə oxunmayan bir nəğmə, düşün,
Şahın məclisinə yararmı bu gün?
Heç oturub–durma pis dostla, çəkin,
Şəninə əskiklik gətirər sənin.
Yoldaşın ağıllı, ya axmaq olsa,
Ona qıfilsız şey tapşırma əsla.
Ağac əkdin, mütləq elə yerdə ək
Ki, yəqin biləsən o bar verəcək.
Ağzında o qədr saxla ki, sözü
Yaxşı ad qazansın deyənin özü.
İstərsən şadlıqda yüz paltar tikən,
Bir köynək parçala yaxşı adçün sən!
Yüz gözəl rast gəlsə – işvəli canan,
Bircə çirkin olsa, sən qorun ondan.
Sözünə düşmənin gözlərilə bax,
Onda yaxşı–pisi görərsən ancaq.

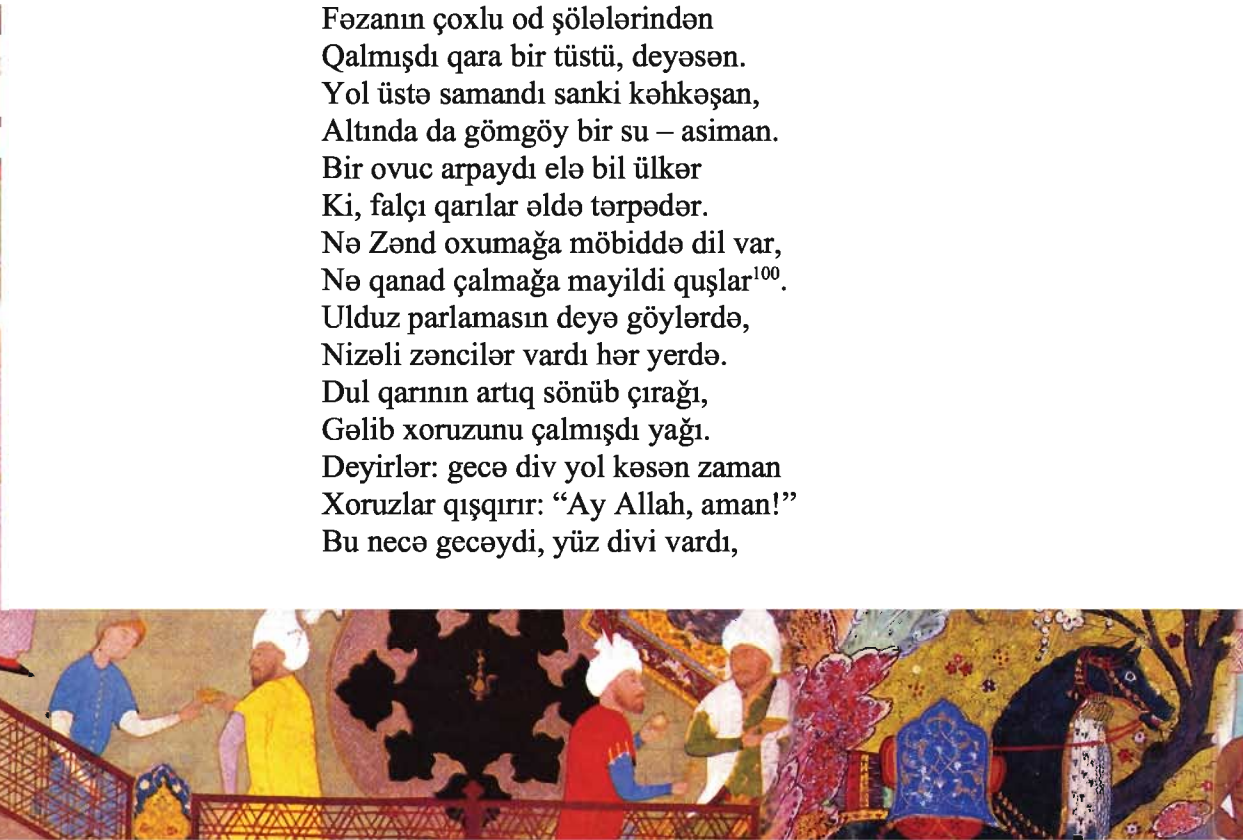
ŞİRİNİN YALQIZ QALIB AH-ZAR ETMƏSİ

Xosrov bilirdi ki, həmişə Şapur
Şirinin dərddini yaxşı ovudur.
Daha da darıxsın, deyərək, Şirin
Əmr etdi ki, Şapur dərgaha gəlsin.
Şirin öz qəsrində qalan zaman tək
Yaş tökdü gözündən parlaq ləltək.
Bir gecə qəlbini çox sıxdı kədər,
Olmuşdu gecəsi ilə bərabər.

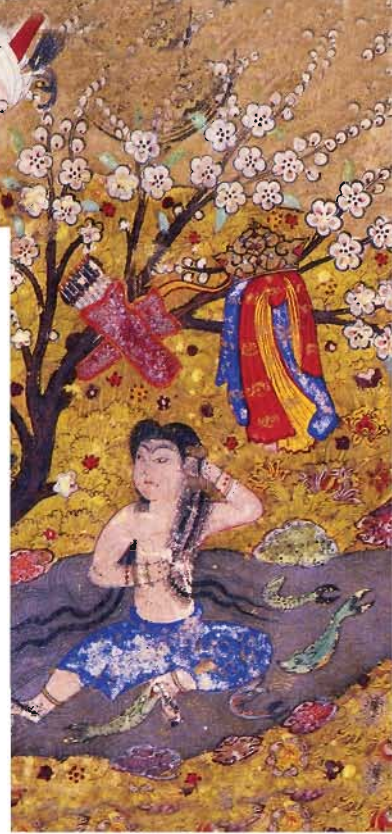

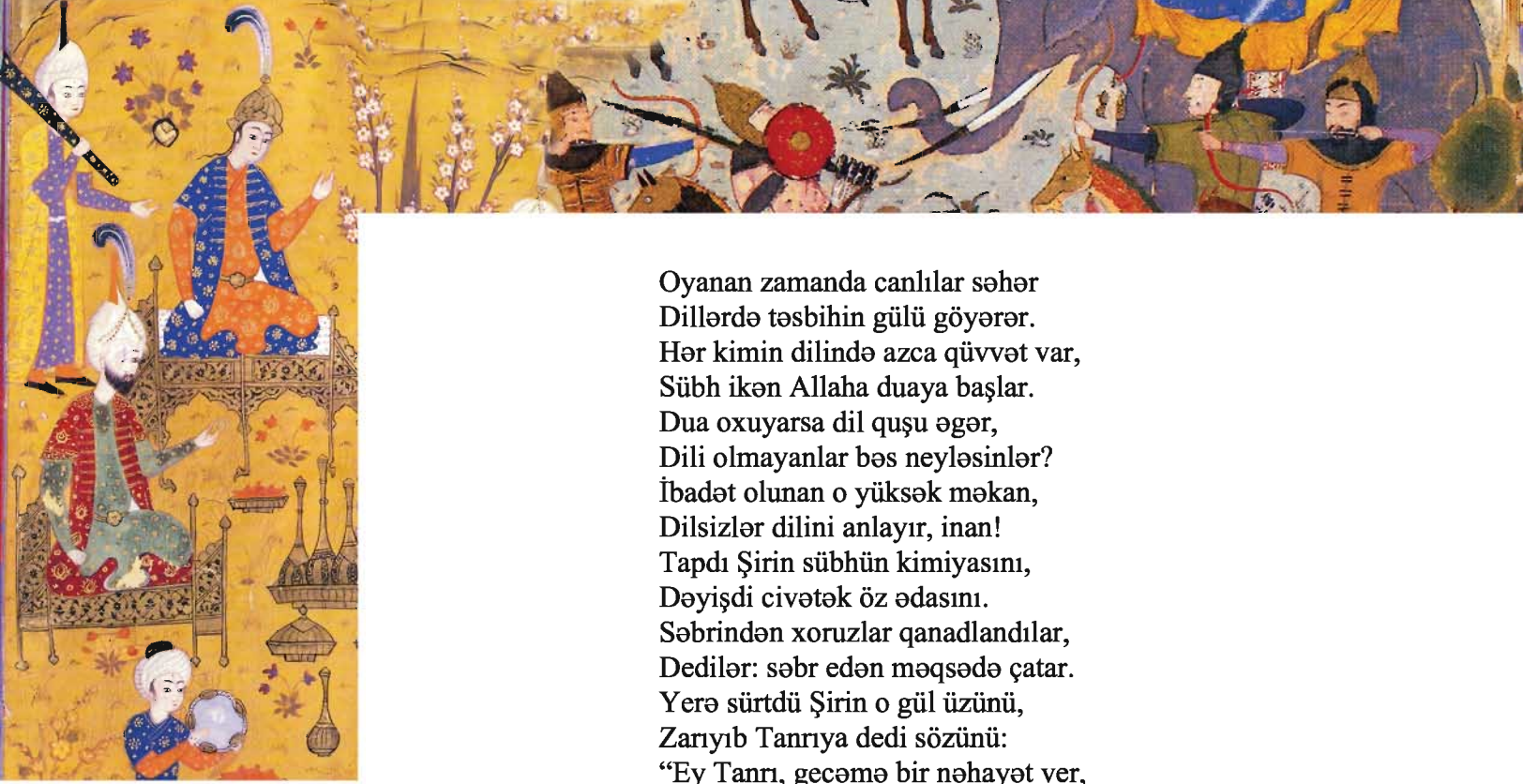
Gecə qaranlıqdı, dağın üstünə
Sanki qara qarğa qonmuşdu yenə⁹⁸.
Dağ asılmış kimi qanadlarından,
Ağır tərpnəirdi o qarğa yaman.
Buz kimi soyuqdu gecənin üzü,
Sanki bu gecənin yoxdu gündüzü.
Sanki səhər quşu çəkilmiş dara,
Batmışdı hər tərəf qaranlıqlara.
Təbilçi əlini vurmuşdu ilan,
Ulduz ayağına batmışdı tikan⁹⁹.
Keşikçinin əli qalmışdı bomboş,
Zəng çalan xəstəydi, pasiban sərxoş.
Göy yerə salmışdı qara bir örtük,
Göy – iti qılıncdı, zəmanə – bir tük.
Toy edib günəşlə ay yatdığından,
Sübhün doğmasına yoxdu heç güman.
Almışdı qoynuna gecə göyləri,
Günəş unutmışdu gün doğan yeri.
Cənub ulduzları kürt düşüb qalmış,
Şimal gözəlləri yuxuya dalmış.
Yer şahlıq çətrini başına qoymuş,
Asudə olmuşdu həm balıq, həm quş.
Elə bil udmuşdu gecə Günəşi,
Dağınıq salmışdı Bənətünneşi.
Dünya ayağında bir qara zəncir,
Qütbtek göy durub onu seyr edir.
Dünyanın xilqətdən yoxdur xəbəri,
Sanki dəyişmişdi dünyanın yeri.
Asiman başını əyib dəniztek,
Dizinə səpirdi dürr ətək-ətək.
Dürr oğurlayanda göylərin gözü,
Birdən qır küpünə düşmüşdü özü.
Fəzanın çoxlu od şölələrindən
Qalmışdı qara bir tüstü, deyəsən.
Yol üstə samandı sanki kəhkəşan,
Altında da gömgöy bir su – asiman.
Bir ovuc arpaydı elə bil ülkər
Ki, falçı qarılar əldə tərpnədər.
Nə Zənd oxumağa möbiddə dil var,
Nə qanad çalmağa mayildi quşlar¹⁰⁰.
Ulduz parlamasın deyə göylərdə,
Nizəli zəncilər vardı hər yerdə.
Dul qarının artıq sönüb çırağı,
Gəlib xoruzunu çalmışdı yağı.
Deyirlər: gecə div yol kəsən zaman
Xoruzlar qışqırır: “Ay Allah, aman!”
Bu necə gecəydi, yüz divi vardı,

Xoruzlar səsini çıxarmırlardı?
Şirinin ürəyi çəkilib dara,
Çırağı olmuşdu gecətək qara.
Tənhalıqdan öylə gəlmişdi təngə,
Dərdindən ələmlə girirdi cəngə.
Doğru deyirlər ki, xəstə olana,
Gecə dönüb olur bir dustaqxana.
Gecənin mərkəzi can çəkişməkdir,
Xəstəyə baxan gör nə çəkəcəkdir!
Şirin dil açaraq dedi: “Ey dünya,
Bu gecədir, yoxsa əbədi bəla?
Gecə deyil, sanki qara ilandır,
Bəlkə, bir zəncidir, adam udandır?
Ağlayıram, çünki bu qara zənci
Zəncilərtək gülmür, açılmır rəngi.
Ey lacivərdir göy, nə olub sənə?
Bu gecə göz yumdun öz adətinə?
Qəlbimin tüstüsü yolu kəsdimi?
Ayağın naləmdən, de, şikəstdimi?
Ey gecə, bu qəmdən yox xilas yolum,
Sənin dinin varsa, mən dinsiz olum.
Ey gecə, bu gecə ilqara düz ol!
Ya tez öldür məni, ya tez gündüz ol!
Yerində dayandın buludtək nədən?
Bir qılınc üstünə getmirsən ki, sən?
Tutaq, təbilçinin əli bağlıdır,
Ülkərin ayağı açıqdır, axır!
Mən bir şamam, gecə qalaram oyaq,
Şamtək ağlayıram həmişə ancaq.
Şam kimi yanmağa çox həvəsim var,
Şam yanan zamanda çünki xoş olar.
Başıma bir düyün olmuşdur fələk,
Bu sözü oxuyan, yəqin, güləcək.
Ey quş, dilin varsa, oxu, yubanma,
Ey sübh, ağzın varsa, bir gül, dayanma.
Ey sabahın quşu, kafir deyilsən,
Niyə başlamırsan təkbirini sən?
Od deyilsən əgər, ey sabah, bir din!
Daşsız və dəmirsiz çıxmırsan neçin?”
Qəlbi pərvanətək qəmli dolandı,
Birdən sübhün şamı alışdı, yandı.
Sübhün mülkü gözəl bir ölkədir, bil,
O yerdə hər istək tez olur hasil!
Bir cığır taparsa xəznəyə hər kəs,
Sübh olmasa, onu heç aç bilməz.
Sübh açılar hər bir arzu, hər hasar,
Bu zaman hər işə tapılar açar.

Oyanan zamanda canlılar səhər
Dillərdə təsbihin gülü göyərər.
Hər kimin dilində azca qüvvət var,
Sübh ikən Allaha duaya başlar.
Dua oxuyarsa dil quşu əgər,
Dili olmayanlar bəs neyləsinlər?
İbadət olunan o yüksək məkan,
Dilsizlər dilini anlayır, inan!
Tapdı Şirin sübhün kimiyasını,
Dəyişdi civətək öz ədasını.
Səbrindən xoruzlar qanadlandılar,
Dedilər: səbr edən məqsədə çatar.
Yerə sürtdü Şirin o gül üzünü,
Zarıyb Tanrıya dedi sözünü:
“Ey Tanrı, gecəmə bir nəhayət ver,
Mənə gündüz kimi qalibiyyət ver!
Sübhə ümidim yox, gecəm qapqara,
Aç mənim üzümü nurlu bahara.
Şir kimi ərləri öldürər qədim,
Qəmə şadlıq kimi qoy qalib gəlim.
Təqətim heç yoxdur bu dar zindana,
Ləltək məni daşdan sən çıxarsana!
Hər kəsin dadına çatırsan, Allah,
Mənə də özün ol bu gündə pənah.
And verirəm yetim ahü-zarına!
Məzlum qocaların fəryadlarına,
Miskin qərblərin yatdığı yerə,
Quyu dibindəki ac əsirlərə.
“Adil Allah” deyə çağıranlara,
Əflər diləyən çox günahkara.
Ürəyi fəth edən saf həqiqətə,
Ruhu canlandıran böyük ayətə.
Təmiz dindarların saf niyyətinə,
Peyğəmbərlərinin qüdsiyyətinə.
Xalqa əl açmayan möhtaca, xara,
Qanına bulanmış yaralılara.
Evindən didərgin min can eşqinə,
Köçdən ayrı düşmüş insan eşqinə.
İlk dərs alanların xoş təkrarına,
Yanıqlı qəlblərin ahü-zarına.
Göz yaşından sirab olan reyhana,
Sabahlar verilən nəzir, qurbana.
İnsanlardan gizlin nurun eşqinə,
O saysız-hesabsız varın eşqinə.
Bir qoca rahibin saf imanına,
Məsum ürəklərin saf vicdanına,
Sənin bəyəndiyin hər bir təətə.

Qəbul eylədiyin hər bir dəvətə.
Ərşi ötüb keçən o son fəryada,
İzaha sığmayan o böyük ada.
Özün ol bu qanlı qəlbimə qəmxar,
Bu qəm girdabından canımı qurtar!
Bir dil olsa əgər hər tüküm bu an,
Tərifinin səsi gələr onlardan.
Yatmışam, dilsizəm, odur sənə mən
Etmədim birini yüz təşəkkürdən.
Sən elə varlıqsan, bilinməz kimsən,
Özgələr fanidir, baqi bir sənsən.
Vəhdət pərdəsində olmusan nihan,
Qapında olmuşdur fələk pasiban,
Sənin varlığının sonu, əvvəli,
Hələ olmamışdır kimsəyə bəlli.
Sənin dərgahına bir yol var ancaq:
O da qorxu duyub, ümid bağlamaq.
Yaratdın fələyi, açdın dövranı,
Sən verdin dünyanı, ruzunu, canı.
Bizdən can da alsan, ruzu da versən,
Sən bilən yaxşıdır, özün bilərsən!
Köməyinlə ömür sürürəm belə,
Bu kömək üstündən bir kömək elə!
Başıma gətirsən əgər bir qəza,
Elə et, könlümdə doğsun bir riza.
İstər həyat olsun, istərsə ölüm,
Qəbul eləmişdir hökmünü könlüm.
Lakin mən xəstəyəm, kədərim çoxdur,
Ağır əzab vermə, taqətim yoxdur.
Layiq deyil mənim əməlim sənə,
Sən ki bacarırsan, kömək et mənə.
Gördüyüm nemətlər bütün sənindir,
Nemətinlə yenə məni sevindir.
Mən səndən bu sirri gizləyim nədən?
Sən ki hər bir sirri yaxşı bilirsən!”
Yalvardı Tanrıya o təmiz ürək,
Düşdü torpaqlara öz göz yaşıtək.
O tutqun könlünü açdı Yaradan,
Dəmir açarını çıxardı daşdan.
Dodağından qopan o yalvarışlar,
Xosrovun qəlbini etdi tar-mar.

325

XOSROVUN OVA GETMƏSİ VƏ ORADAN ŞİRİNİN QƏSRİNƏ TƏRƏF AT ÇAPMASI

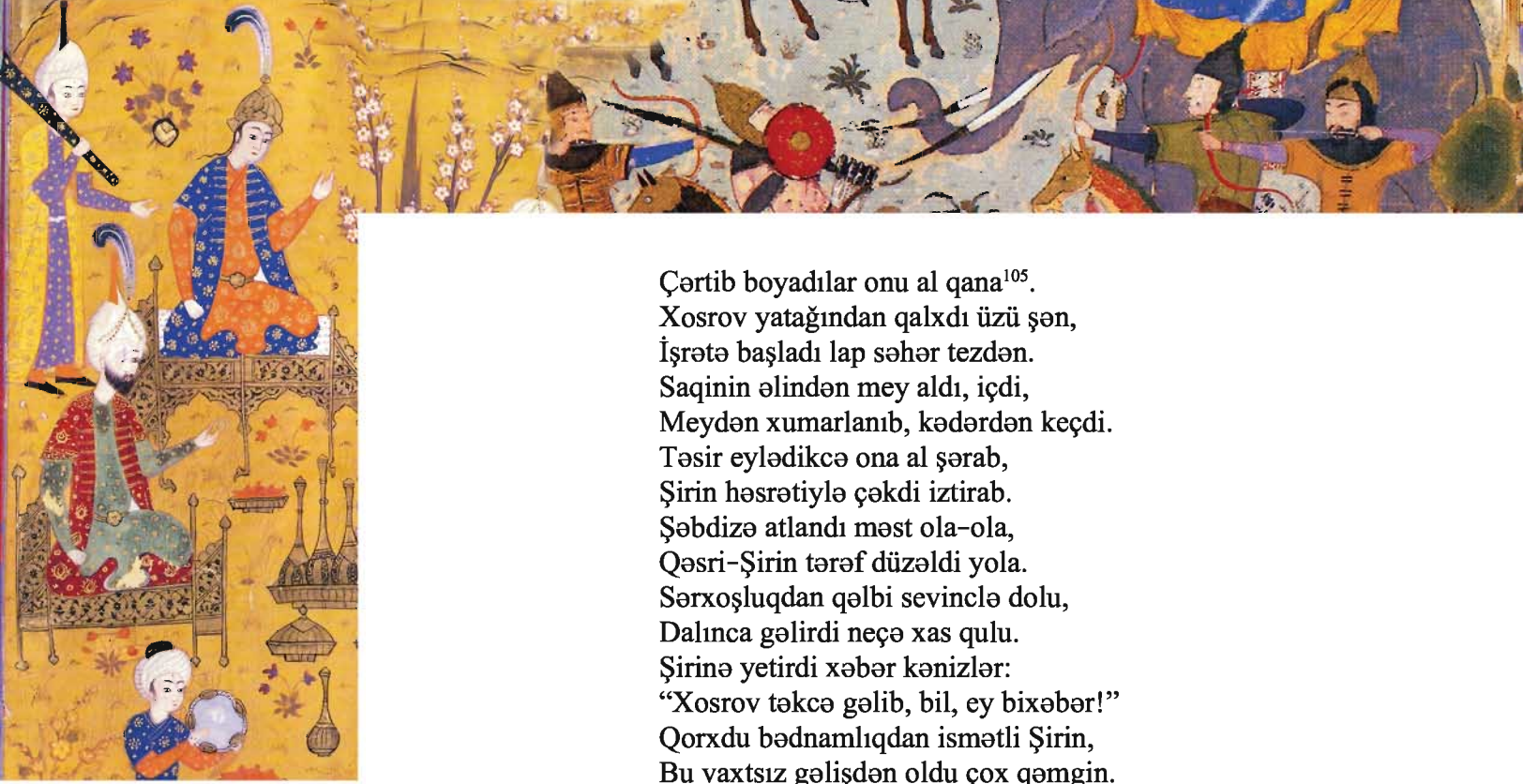
Qızıl bayrağını açanda aləm,
Dağılmış qoşuntək qaçıb getdi qəm¹⁰¹.
Ov eşqinə düşdü Xosrov bu zaman,
Şikayəti yoxdu artıq baxtından.
Yenə də gül açdı baxtın fidanı,
Acıdan qurtardı Şirinin canı.
Şirinin üzütək uğurlu gündə,
Çölə çıxdı Xosrov Şəbdiz belində.
Səsləndi nağara, şeypur dərindən,
Sanki yer oynadı göytək yerindən.
Bayraqçılar tutdu uca bayrağı,
İgidlər atlandı beldə yarağı.
Dəstənin başında Xosrov şahsüvar,
Ətrafda piyada, şahlar, əyanlar.
Çin şahı bir yanda piyada gedir,
Qeysər sərkərdəsi yüz xidmət edir.
Qaşları açıqdı, beldə kəməri,
Keyqubad tacını qoymuşdu əyri.
Yəhərinə günəş örtük çəkirdi,
Ay üzəngisinə sanki əsirdi.
Gaviyan bayrağı çox ucalmışdı,
Şahın ay üzünə kölgə salmışdı¹⁰².
Qızılla bəzənmiş əyri qılınclar
Çəkmiş dövrəsinə qızıldan hasar.
Meşətək sıx durmuş oxlar, qılınclar
Yırtıcı şirlərin bağrını yarar.
Haçadiş nizələr gülüb gedirdi,
Fələyi uzaqdan təhdid edirdi.
Üstündə qızılquş qara bir çətir,
Qara hasar da zər bürçə bənzəyir.
Çavuşların “Qaç! Qaç! Yol ver!” səsləri
Qovmuşdu hər yandan çox bədnəzəri.
Qılinc o qədərdi, qıyıb canına
Kimsə dolanmazdı şahın yanına.
Yerə, daşa dəyən at dırnaqları
Döyüb düzəltmişdi o torpaqları.
Yer əymişdi dəmir yükdən belini,
Hava çəkə bilmir insan selini.
Yedək çəkən saysız saray uşağı
Bürümüş hər yanı, yaxın-uzağı.
Təbil fil üstündə çəkirdi nərə,
Dolmuşdu səslərlə bütün dağ-dərə.
Boğazın əsdirib dürr saçan zənglər
Zər buxurdanlardan saçırdı ənbər.

Güc vurub yüz səksən səqqa qoluna,
Güləblər səpirdi şahın yoluna.
Bir yanda yüz əlli manqal daşıyan
Xoş ətir yayırdı oddan, alovdan.
Min qızıl kəmərlı qul vardı orda,
Bəzək verirdilər bütün yollarda.
Şahın at sürdüyü çöllərdə gərək
Hər yanda, hər yerdə qızıl pul görək.
O yollardan keçib gedən hər qərıb
Bilsin ki, bu yolla şah at səyirdib.
Belə bir calalla şah çıxan zaman,
Onun pişvazına gəlmişdi zaman.
Qoşun nizamlayan düşmüşdü dara,
Bilmirdi gedəcək şahənşah hara.
Üz tutub əmr etdi birdən cahangir:
“Bir neçə gün ova çıxmaq gərəkdir”.
Laçın təbilciyi çalınan zaman
Qalxdı öz yerindən ov quşu haman.
Yüngülqanad laçın göyə qalxdı dik,
Nə bir turac qaldı, nə bircə kəklik.
Bir həftə olmadı rahat qaraquş,
Döndü bir ovlağa hər eniş, yoxuş.
Ovlayırdı hər gün durmadan Xosrov,
Düşünürdü hər an başqa cür bir ov.
Başqa bir ovlağa keçib hər səhər,
Ovlayıb, quşlayıb yol gedirdilər.
Ov zamanı Xosrov kimsə duymadan,
Qəsri-Şirin tərəf olmuşdu rəvan.
Qəsre bir az qalmış atı buraxdı,
Sanki bir mey idi, badəyə axdı.
Bu gecə dünyaya saçırdı ənbər,
Qışın soyuğuydu, əsirdi yellər.
Şaxtanın gücündən donmuşdu hər yan¹⁰³,
Qılınc yaradırdı ipək sulardan.
Mötədil olsa da bu iqlim bir az,
Soyuq qabağında igidlik olmaz.
Şah əmr elədi ki, yandırılınsın od,
Batmanlarla ənbər, xırmanlarla ud.
Qəmari ud yanır, ağac qovrulur,
Elə bil yağırdı havadan kafur¹⁰⁴.
Şah yorğundu, ona yer düzəldilər,
Bərk yatdı axşamdan sabaha qədər.
Günəş qaranlıqdan çıxıb gəlincə
Gündüzün eşqindən can verdi gecə.
Fələk onu yorğun fil kimi etdi,
Gecənin sazağı onu göyərtti.
Şəfəq təbıbləri girdi meydana,

Çærtib boyadılar onu al qana¹⁰⁵.
Xosrov yatağından qalxdı üzü şən,
İşrətə başladı lap səhər tezdən.
Saqinin əlindən mey aldı, içdi,
Meydən xumarlanıb, kədərdən keçdi.
Təsir eylədikcə ona al şərab,
Şirin həsrətiylə çəkdi iztirab.
Şəbdizə atlandı məst ola-ola,
Qəsri-Şirin tərəf düzəldi yola.
Sərxoşluqdan qəlbi sevinclə dolu,
Dalınca gəlirdi neçə xas qulu.
Şirinə yetirdi xəbər kənzilər:
“Xosrov təkçə gəlib, bil, ey bixəbər!”
Qorxdı bədnamlıqdan ismətli Şirin,
Bu vaxtsiz gəlişdən oldu çox qəmgin.
Əmr etdi, bir anda bağlandı hasar,
Qapıda qoyuldu qarovulçular.
Kənizə, qulama əmr etdi bir-bir,
Şahı qəbul üçün görsünlər tədbir.
Buyurdu qızıldan şabaş səpsinlər,
Şahın yollarına daş-qaş səpsinlər.
Şah gələn yolları, göndərib adam,
Xalçayla, palazla bəzətdi tamam.
Qiyətli şeylərlə bəzəndi hər yan,
Yola güləb səpdi, ud tək yanırkən.
Qalxdı bir ay kimi o qəsrin üstə,
Gözləri yoldaydı, qulağı səsdə.
Hər ox kirpiyini etdi bir nizə,
Qandan gözətçilər düzdürdü gözə.
Qalxarkən yollardan tutiya tozu,
Parladı daşdakı çeşmənin gözü.
Toz içindən çıxdı o parlaq səhər,
Palçıq ev gülşənə döndü sərəsər.
O məşəlin nuru hər yanı aldı,
Çırağın barmağı dodaqda qaldı.
Ox kimi oturmuş o nazikbədən,
Şümşad əriyərdi xəcalətindən.
Daş-qaşla bəzənmiş həmayil, qurşaq,
Gözünün üstündə şahənə papaq.
Təzə bir gül kimi al rəngli sifət,
Dövrəsi müşkdən çəkilmə bir xətt.
Əlində nərgizdən bir dəstə vardı,
Öz gözləri kimi xeyli xumardı.
Atı kəklik kimi səkdiyi hində
Üzürdü gül üzü tərələr içində.
Almış dövrəsini qullar həlqətək,
Hərənin əlində bir dəstə çiçək.

Şirin gördü belə sərxoş gəlir şah,
Taqəti kəsildi, çəkdi dərin ah.
Bihuş olub qaldı öylə bir zaman,
Ayılanda yenə qalmışdı heyran.
Dedi: "Otağıma qoymasam əgər,
Ayrılıq yarası məni məhv edər.
Tünlükdən əl çəkib, bir az yumşalsam,
Dünyada Viysətək olaram bədnam¹⁰⁶.
Çalışaram xəta olmasın aşkar,
Əgər bacarmasam, nə əlacım var?"
Şah gələndə bütün gözətçi, qulam
Yollara zər, ipək sərdilər tamam.
Çox kəndli zəhmətlə yığar yüz xirmən,
Bircə arpa olmaz bu yüz xirməndən.
Əkmədən çox məhsul alanlar da var,
Gör nələr törədir qoca ruzigar?!
Gül rəngli o ipək xalılar üstə
Xosrov at sürərək yetişdi qəsrə.
Qəsrin qapısını bağlı görəndə
Heyran qalıb, düşdü ürəyi bəndə.
Nə geri dönməyə bir üzü vardı,
Nə qapı qırmağa bir sözü vardı.
Bir quldan soruşdu: "O gümüşbədən
Bizi qapısında saxladı, nədən?
Nə acılıq gördü məndən ki Şirin
Qapısını belə bağladı qəsrin?
Get söylə: "Şahənsah deyil, qul gəlib,
Sənə peyğamı var, uzaq yol gəlib.
Yanına gəlmişdir qərrib bir qonaq,
Gəlsin, ya gəlməsin, qoy desin ancaq.
Qonaq sevən idin əvvəllər ki sən,
Qapını bağladın üzümə nədən?
Aç qapını, şaham, hökmümdə aləm,
Üzr istəmək üçün özüm gəlmişəm.
Sənə qarşı, özün yaxşı bilirsen,
Heç bir pis fikirdə olmamışam mən.
Gəl belə başlama, ol mənə dəmsaz,
Üzünü görməmiş qayıtmaq olmaz.
İstəmirsen burda çox qalım əgər,
Səni ayaqüstü görsəm də yetər".
Belə zarıyaraq danışdı şah,
Şirin qulaq asır, çəkirdi min ah.
İşbilən bir kənz çağırırdı sonra,
Dedi: "Xidmət üçün tez ol get ora,
İpək çadır götür, görürsən, odur,
Bu qəsr eyvanının qabağında qur.
Yerini təmizlə daşdan, tikandan,

İçinə səp çoxlu müşk, zəfəran.
Daş-qaşlı xalı sər o torpaqlara,
Bir qızıl kürsü də apar qoy ora.
Çadır ətəyini qaldır bir qədər,
Sonra şahənşaha belə ver xəbər:
“Qəsrin gözəli yox, bu evin qulu,
Qəlbi cavan şaha həvəslə dolu
Deyir: qonağım,sa, eyləməsin naz,
Mən dediyim yerdə otursun bir az.
Məsləhət belədir, səbr etsin bu gün,
Onunçün qurulan çadıra düşsün.
Eyvana çıxaram söhbət etməyə,
Bu torpağı öpüb, hörmət etməyə.
Nə sözüümüz varsa, deyərik tamam,
İşlərə verərik sonra bir əncam”.
O işbilən kəniç çıxdı qapıdan,
Fikrində Şirinin verdiyi fərman.
Zərbafla hər yeri bəzədi, sonra
Düşürüb gətirdi şahı çadıra.
Şirini basmışdı bir həya təri
Ki, şaha hörmətdən qalması geri.
Qızıllar səpməyə xitam verərək,
Şərbətlə, şəkərlə düzəltdi yemək.
Gülablı, ətirli gözəl şərbətdən
Verib kəniçlərə göndərdi həməni.
Sonra ay sifəti min bəzək aldı,
Günəşin üzünə kölgələr saldı.
Nargülü rəngində ipək geyindi,
Saçlarını hördü, qəşəng geyindi.
Çiyində burulmuş saçından kəmənd,
Hər telə etmişdi bir dünyanı bənd.
Al ipək üstündə qızıl həmayil
Vermişdi Şirinə başqa şəmayil.
Başına qoymuşdu çinli sayağı
Nadir gövhərlərdən çutqu qabağı.
Ətirli saç kimi rübəndi aldı,
Ay kimi parlayan üzünə saldı.
Hərəkəti tovuz, görkəmi humay,
Kəklik kimi süzdü o işıqlı ay.
Könül ovlamaqçün edirdi pərvaz,
Niyaza gələndə eyləyirdi naz.
Sallana-sallana gəldi eyvana,
Şahı görcək təzim eylədi ona.
Qulaqlarındakı daş-qaş açdı,
Şəbdizin nalına hədiyyə saçdı
Yüz dənə xoş sulu incini birbaş
Xosrovun başına eylədi şabaş.

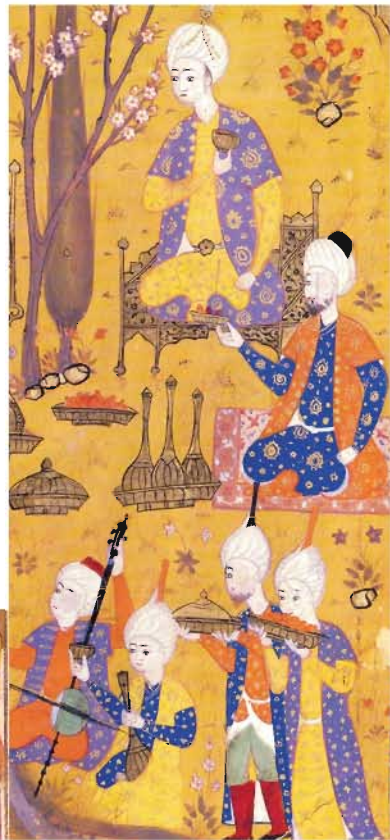
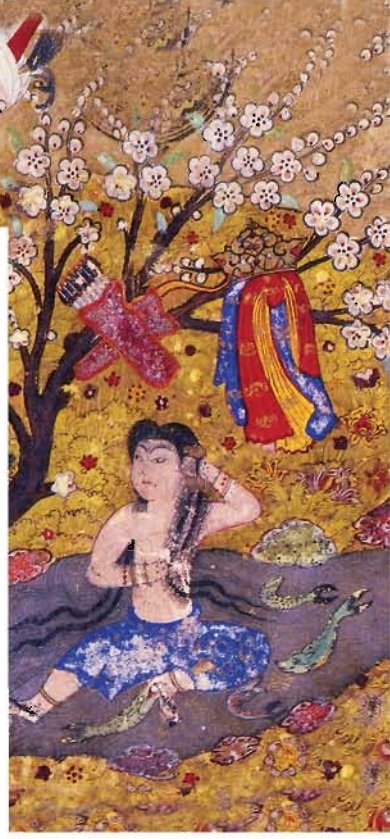

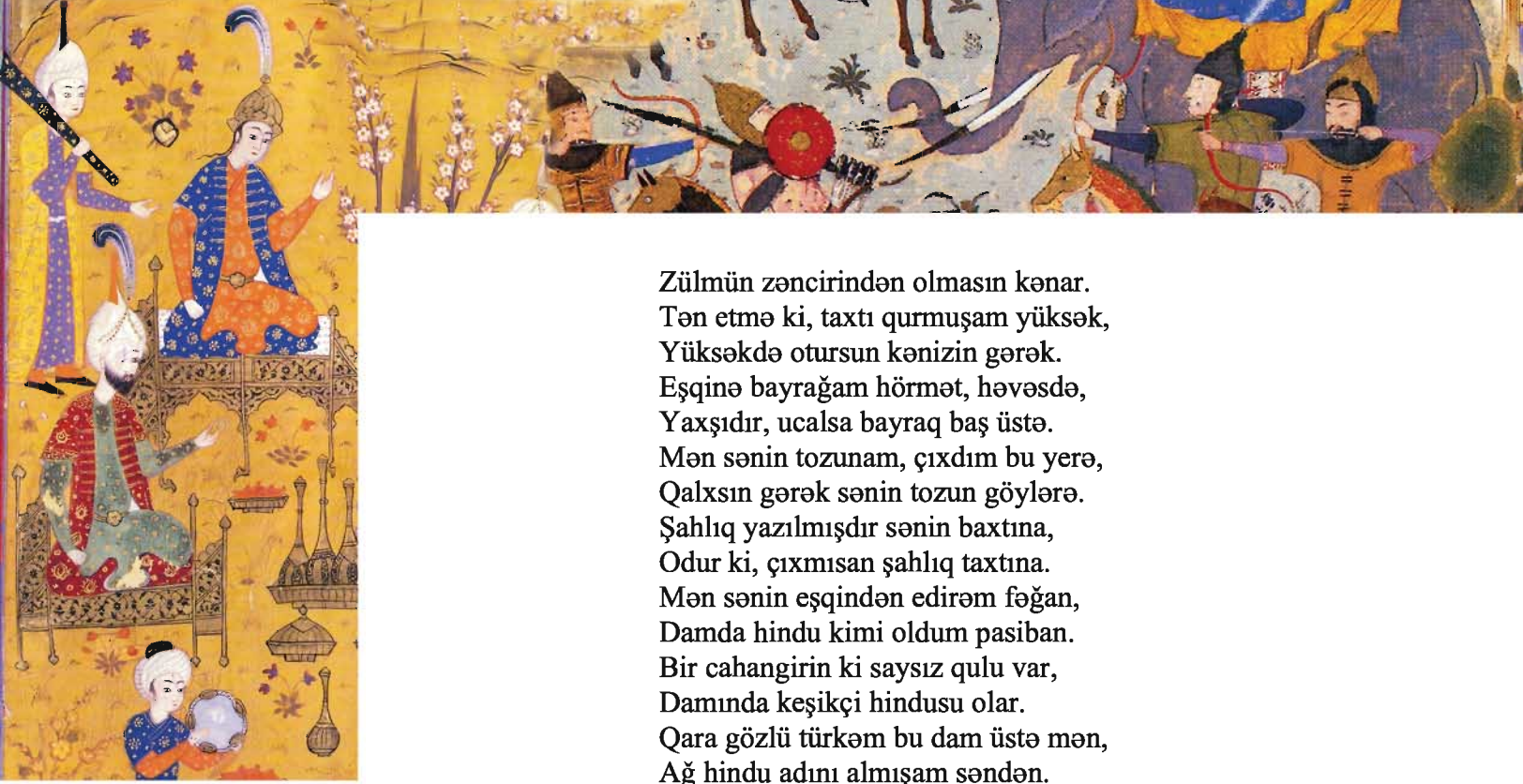
XOSROVLA ŞİRİNİN SÖHBƏTİ

O ay sifətlini Xosrov görərəkən
Etdi öz qəlbini o sərvə çəmən.
Gördü ki, bir huri qəsre girərək,
Behişt qapısını bağlayıb bərk-bərk.
Xosrovu sarsıtdı o, birdən-birə,
Az qaldı kürsüdən şah düşsün yerə.
Cəld durub toxtaqlıq verdi özünə,
Əlini öpərək oturdu yenə.
Üzr üçün Şirinə sonra dil açdı,
Sorgularla ona şəkərlər saçdı:
“Həmişə təzə ol, ey sərvə-azad!
Başın göy, üzün al, qəlbın olsun şad!
Dünya sübh üzündən gülüş öyrəndi,
Fələklərə düşən sənin kölgəndi.
Könül təzələndi bu xoş görüşdən,
Məni utandırdın hörmətinlə sən.
Yolumu bəzədin öz mənzilintək,
Döşədin torpağa xalı, xəz, ipək.
O gövhər, aypara sırğalarından
Şəbdizin nalına ləl salmışan.
Yoluma bu qədər gövhər tökmüsən,
Üzüm lələ dönüb xəcalətimdən.
Üzünlə ki şadam – bu mənə bəsdir,
Bu gövhər, bu daş-qaş, mənə, əbəsdir.
Südlə bal kimi sən qarışdın mənə,
Sözüm ola bilməz xidmətlərinə.
Qapını üzümə bağladın neçin?
Mən yanıldım, yoxsa belədir yəqin?
Alçaltmışan məni, gözəl, yer kimi,
Ucalmışan özün səməlar kimi.
Demirəm ki, səndən mən artığam, yox,
Belə fikirlərdən uzağam çox-çox.
Qonağınam, qonaq üzünə belə
Qapını bağlamaq olarmı, söylə?
Qonaqla oturan comərd kimsələr
Qonağa daha çox hörmət göstərer.

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

Şaha cavab verdi o lələsifət:
“Həmişəlik qalsın əlində dövlət!
Qılıncın eləsin fələyi dustaq!
Şir qəlbın, fil gövdən olsun daim sağ!
Buyruğundan çıxan yaramaz başlar

Zülmün zəncirindən olmasın kənar.
Tən etmə ki, taxtı qurmuşam yüksək,
Yüksəkdə otursun kənizin gərək.
Eşqinə bayrağam hörmət, həvəsdə,
Yaxşıdır, ucalsa bayraq baş üstə.
Mən sənin tozunam, çıxdım bu yerə,
Qalxsın gərək sənin tozun göylərə.
Şahlıq yazılmışdır sənin baxtına,
Odur ki, çıxmısan şahlıq taxtına.
Mən sənin eşqindən edirəm fəğan,
Damda hindu kimi oldum pasiban.
Bir cahangirin ki saysız qulu var,
Damında keşikçi hindusu olar.
Qara gözlü türkəm bu dam üstə mən,
Ağ hindu adını almışam səndən.
Ay üstündə belə salsam qərargah,
Aciz bir qulunam, sən bir şahənşah.
Nəciblər vəfalı qalib sözüne,
Bağlamaz qapını qonaq üzünə.
Sən qonaq deyilsən, ovçu şahinsən,
Dağ kəkliyi keçir indi könlündən.
Əgər bir qonaqsan, bu yer, bu hörmət,
Sənə kəniz kimi edirəm xidmət.
Ya qəbul etsələr, ya rədd etsələr,
Gərək dinməyəsən, qonaqsan əgər.
Haqlıyam, qapını bağlamışam mən,
Çünki görüşümə sərxoş gəlmisən.
Sən sərxoş gəlmisən, mən də burda tək,
Görüb-əşidənlər nə söyləyəcək?
Gərək sən bir neçə qoca tapaydın,
Onlar gəlib işi edəydi aydın.
Xosrovun qəsrinə alaydın məni,
Aparıb evinə salaydın məni.
Adam göndərəydin, kəsdirib kəbin,
Bunlara layıqdır Şəkərtək Şirin.
İstədin qurasan mənə bir kələk,
Yeyəsən məni bir şirin məzətək.
İstədin məst edib salasan tora,
Gül kimi iyləyib atasan sonra.
Saraylarda pərdə yırtmaq əbəsdir,
Sənə İsfahanda etdiyən bəsdir.
Sən gedib Şəkərlə keyf məclisi sür,
Şirinlə yox, Şirin ondan güclüdür.
Şəkər bəsdir sənə şabaş üçün, al,
Şirinsə bir baldır, özü də xam bal.
İkiydi qanadı gözəl tavusun,
Qırdılar birini, qoy belə olsun!

Bir ürəkdə olmaz iki sevgili,
İki ürəklinin düz olmaz dili.
Ütarid cüt bürclü olsa, yeri var,
Sən günəşsən, sənə bir bürc yaraşar¹⁰⁷.
Dodaqlarından at getsin bu Şirin,
Ağzı yara olur şirin yeyənin.
Məndən və eşqimdən sən biniyazsan,
Mənimlə oynayan bir eşqbazsan.
Bir topa qane ol, dayan ər kimi,
On topla oynama hindular kimi.
On toplu fikrini verər on yana,
Bir toplu tez salar işi sahmana.
Mənim bir qibləm var, o – sənin üzün,
Sənin məndən başqa varındır yüzün.
Bir gözəl üzlünü itirdin əgər,
Ətrafında vardır minlərlə dilbər.
Marallarla dolmuş o hərəmxana,
Mən yazıq ceyranı gətirmə cana.
Şahın sarayından düşüncə uzaq,
Məbəd quyusunda olunca dustaq,
Öz qəmli evimə dönərəm həməni,
Gövhər ismətimi qoruyaram mən.
Gilabıda belə təmizlik ki var,
Bir torpaq olsa da, başa yaxılar.
Quşlar, balıqlar da gecə dincəlir,
Mən gecə yatmıram, dediyin nədir?
Mən toruna düşmüş bir yazıq quşam,
Qapını bağlayıb dama qonmuşam.
Tutitək isnişib dəmir qəfəsə,
Zümrüdtək uzağam burda hər kəsə.
Sənin yerin saray, mənimki bu dağ,
Sənin yerin cənnət, mən isə dustaq.
Yaraya alışdım tikanlıqda mən,
Qoy nə məlhəm olsun, nə də bir gülşən.
İkigünlük ömür tez keçər gedər,
Ya xoş olsun, ya da bütün qəm, kədər.
Hamı keçməlidir bu yoldan, ancaq
Çətindir saraydan köçüb ayrılmaq.
Həmayil bağladı fələyə Şirin,
Rəm eyləməz onu sənin sözlərin.
Aslanı maralla olmaz ovlamaq,
Şirinəm, deyiləm südəmər uşaq.
Elə uşaqlardan deyiləm ki, mən
Xurmayla varımı alasan əldən.
Nə edim xirmənin çoxdur itabı,
Bir arpanın çəkər bir il hesabı.
Zöhrətək ərğənün çalanda müdam,

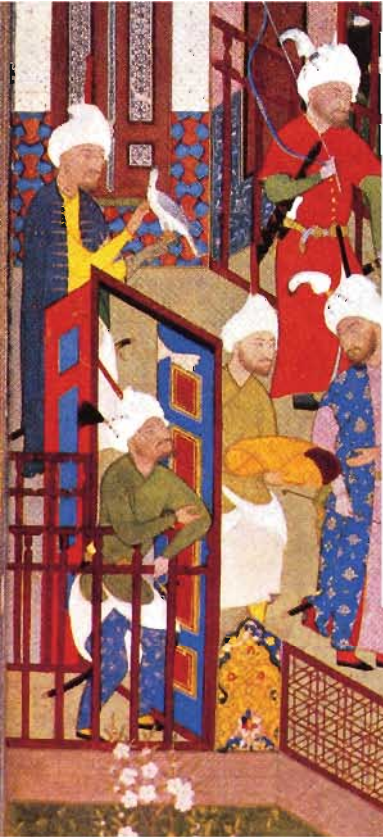
Əvvəl incidərəm, sonra oxşaram.
Od kimi olsam da axırda bir nur,
Əvvəl tüstüm çıxar, adətim budur.
Buludlar od saçar, sonra verər su,
Gözəllərin də bir adətidir bu.
And olsun xurmaya tikan verənə,
Tikansız bir xurma vermərəm sənə.
Tumsuz xurmaların nidası olmaz,
Gecəsiz bir ayn ziyası olmaz.
Çox şərab taparsan, böyükdür aləm,
Ancaq acı olar, mənşə şirinəm.
Bu dünyada sənə çox olar həmdəm,
Ancaq sümük olar, mənşə iliyəm.
Sən mənim eşqimdə nə gördün, ancaq
Böyüklük, mal, calal, şahlıq, təmtəraq.
Hansı bir vaxt məni yad eyləmişən?
Hansı bir gün məni şad eyləmişən?
Mənimçün yaxanı cırdığın varmı?
Mənimçün könlünü qırdığın varmı?
Hansı bir qasidin məktub gətirdi?
Hansı gecə mənə peyğam yetirdi?
Mey içib dostlarla sən olanda şad
Şapur qələm çaldı, dağ çapdı Fərhad”.

334

XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Çox mehribanlıqla dedi cahangir:
“Yasəmən üzlü sərv, bu sözlər nədir?
Sərv o qamətinlə bir yoldaş olsun,
İnnab dodağınla bir sirdaş olsun.
Qeyrisi öpməsin gül dodağından,
Yadlar uzaq olsun ağ buxağından.
Qəzəbin olsa da xalis bir zəhər,
Zatında var onun baldan çeşmələr.
Soruşmuram neçin çıxdın yuxarı?
Çıxmısan, gəl əzab artırma barı.
O uca sərvinin boyu qəşəngdir,
Daha da yüksəlmək nəyə gərəkdir?
Gözümdən səpdiyim şabaşa bir bax,
Yetirəcək ona hansı mancanaq?
Bir mil ucalıqda qəsrə, görürsən,
Bir fil ucalıqda yaş tökmüşəm mən.
Bir Qarun xəznəsi edib sadağa,
Qarun kimi niyə saldın torpağa?
Könül burda ikən, hara gedim mən?
Rahat olarmı baş ayrılrsa bədən?”

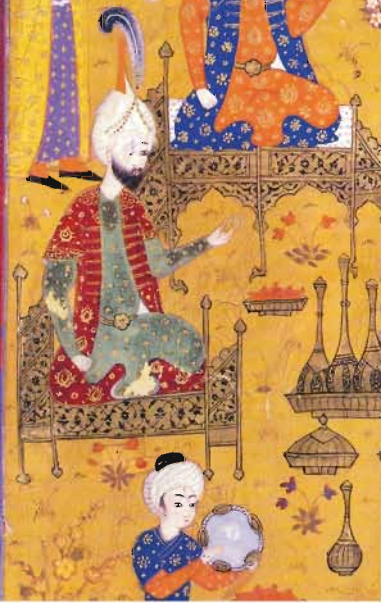

Qapının halqası olsaydım, inan,
Öpərdim fələktək sənın qapından.
Qapı halqası tək müti olaram,
Yox, gültək qapında bitib qalaram.
Gəl mənə vermə sən bu qədər cəfa,
Bircə günahım var, o da ki vəfa.
Günahım varsa da, sən rəhm et, ey mah!
Qədimdən adətdir insanda günah!
Çox da acıqlanma, ol bir az aram.
Hərnlıq eyləmə mən olanda ram.
Gəl, çobanlıq eylə, olma canavar,
Belə dikbaşlıqdan, söylə, nə çıxar?
Bədxasiyyət olma, yola gəl bir az,
Böyükləri belə alçaltmaq olmaz.
Məni torpaq kimi atdın kandara,
Gəl qoşma belə tez xəkəndazlara.
Mənə, fitnə kimi “yoldan dur” demə,
Sən səbəb olarsan sonra fitnəmə.
Bu zülmü eləmə, əvəz görərsən,
Məndən olmasa da, bu zəmanədən.
Hər gələn xörəyi tez yemək olmaz,
Hər əldən gələnı eləmək olmaz.
Əldə iti qılınc varınsa əgər,
Bu, qan axıtmağa dəlildir məgər?
Mən öz əməlimdən oldum belə xar,
Bu kor bəxtimdədir bütün günahlar.
Çox vaxtsiz gurladı mənim təbilim,
Tez dindi xoruzum, qısa dır dilim.
Yoxsa bu bürküdə mən yanmaz idim,
Belə günə qalib utanmaz idim.
Burda şahlıq yoxdur, eşq adı vardır,
Hər eşqin bir cürə fəryadı vardır.
Nə qədər istəsən naz elə, ey yar,
Ancaq qovma məni qapından kənar.
Əgər sultan kimi naz eləyirsən,
Sənə qul olmağa müntəzirem mən.
Tutub qulağımdan satsan da əgər,
Bu qulun yənə də itaət eylər.
Gözümü çıxartsan, bir söz demərəm,
Verib, o birin də çıxart deyərəm.
“Qulunam” yənə də qanımlı töksən,
Səni ki özümə şah bilirəm mən.
Əlində keçsə də başım xəncərə,
İnan ki, dönmərəm səndən bir kərə.
Mənim əziz canım, həyatım sənsən,
Heç kim də bilməsə, sən ki bilirən.
Daim fikrimdədir xəyalın sənın,

335

Gözlərimdə durur camalın sənin.
Başqası dadsaydı bu şərbəti, bil,
El içində çoxdan olmuşdu xəcil.
Qəmdən paltarımı yırtırdım gizlin,
Yenidən tikirdim yenə çox çətin.
Deyirdim qoşunun dönməsin üzü,
Birdən qaralmasın şahlıq gündüzü.
Üzünün eşqiylə rind olmamışam
Ki, tənburla gəlim yanına müdam.
Sahib olsam da mən bütün diyara,
Eşqbazlıq hara, bu şahlıq hara?
Zülfünün adını eşidən zaman
Hazırdım keçməyə taxt-tacımdan.
Bədənim olsa da başqasıyla şad,
Qəlbim xəyalınçün edirdi fəryad.
Əyriлик suyuyla kasam dolmadı,
Doğruluqdan başqa işim olmadı.
Əgər gözəllərdən kam alsam bir az,
Cavanlıq işidir, danlamaq olmaz”.

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

Tovuza bənzəyən o afəti-can
Şəkər tüngün açdı ləl sandığından.
Əqiq dodaqların qönçətək açdı,
İpəkdən bəzəkli sözləri saçdı:
“Durduqca bu dünya, bu şanlı dövrən,
Bu gecə, bu gündüz, bu yer, asiman,
Olsun əllərində zəmanə əsir,
Ey dünya hakimi, böyük cahangir.
Fərraşək qarşında dursun ulduzlar,
Olsun bəxtiyarlıq yanında sərdar.
Xosrovdan qəlbimdə min bir dağım var,
Şahlıqdan danışma, gəl, ey hökmüdar!
Dəm vurursan yenə şahlığından sən,
Zalımlıq yolundan əl çəkməmişən.
O şahlıq qürurun indi də durur,
Eşqindən uzaqdır, əfsus, bu qürur.
Eşqə könül verən ahü-zar elər,
Naləsiz aşıqi eşq inkar elər.
Eşq təkəbbürlə düşməndir hər an,
Eşqlə oynamaq yamandır, yaman.
İstidə xoş olur sərin bir külək,
Aşıqin könlündə dərd olsun gərək.
Mən güllər üstündə uçan bir quşam,
Yayın istisini heç duymamışam.

336

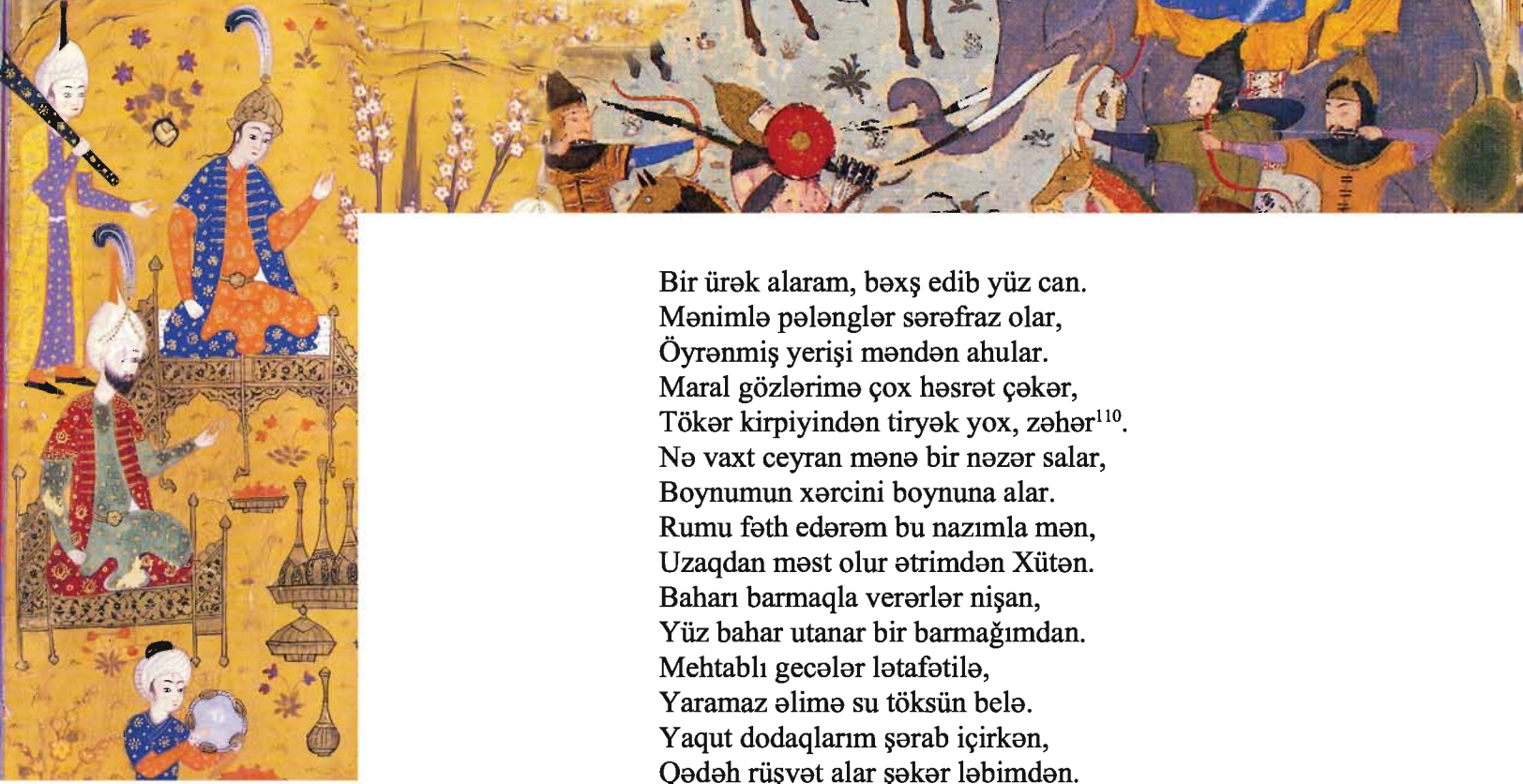

Səğlab banusiydim – bir gözəl çiçək,
Qalmışam şüşədə indi gülabtək¹⁰⁸.
Səbzətək qar, südlə dodaq yudum mən,
Gül kimi göyerdim sərin çeşmədən.
Özümü gil qəbrə – daş qəsre saldım,
Səninçin səbr edib, bu qədər qaldım.
İstidən qızıltək əridim hər an,
Buz kimi dondum hər şaxta, soyuqdan.
Nə işi pozmağa iqtidarım var,
Nə tapa bilirəm özümə qəmxar.
Özümə hər zaman səni yar bildim,
Hər yerdə tək səni vəfadar bildim.
Sən isə yadına məni salmadın,
Halımı, keyfimi xəbər almadın.
Qorxum yox, tərək etsəm bu gün dünyanı,
Çünki qılıncına tapşırdım canı.
Yerə əyiləndə tərəzi gözü,
Yer daşdan tez bilər hesabı özü.
Bir yerdə durardım, olsaydı tədbir,
Bütün çəkdiklərim öz əməlimdir.
Əlimdən bir ayrı iş gəlməsə də,
Bu yaralı qəlbim dincəlməsə də.
Fəryad eyləyəyəm bu zəmanədən
Oxumu hədəfə düz vurunca mən.
Neçin mənim kimi bir sərvə-azad
Qalsın eşq bəndində ürəyi naşad?
Gözəlliyim hələ solub getməyib,
Başımdakı şuxluq hələ bitməyib.
Hindularım hələ atəşpərəstdir,
Sərxoş türklər kimi gözlərim məstdir¹⁰⁹.
Hələ qönçə gülüm açılmış deyil,
Hələ bu saf dürrüm deşilməmiş, bil!
Dodağımda hələ abi-həyat var,
Suyum hələ gənclik arxından axar.
Tarazda mən kimi gözəl tapılmaz,
Kiçik kənizimdir qürur ilə naz.
Nəfəsimdən alır reyhanlar ətri,
Şəkər divanədir dadımdan ötrü.
Çıraqlar nurumun pərvanəsidir,
Təzə Ay hüsnümün divanəsidir.
Əqiqin başına ləlim daş salıb,
Güllər rəvnəqini üzümdən alıb.
Turunc buxağımdan söyləsəm əgər,
Bağdadın narıncı başını əyər.
Alma yanağımlı saha versəm mən,
İsfahan alması çıxmaz səbətdən.
Əgər dürr çıxarsam dişdən, dodaqdan,

337

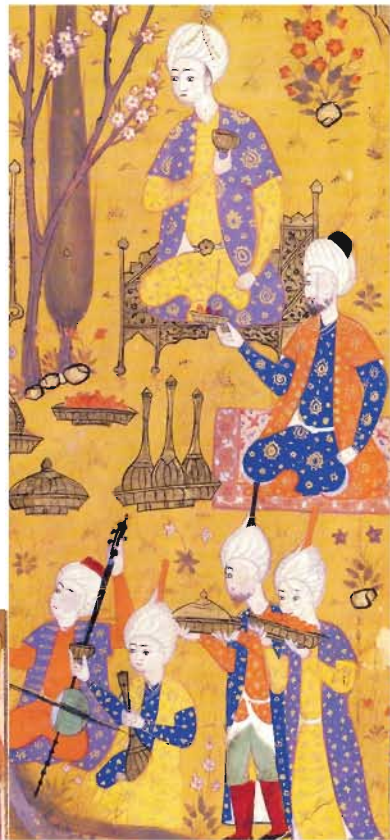
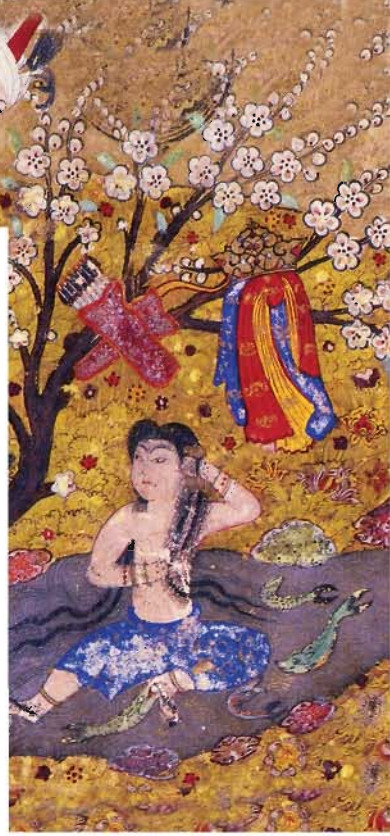
Bir ürək alaram, bəxş edib yüz can.
Mənimlə pələnglər sərəfraz olar,
Öyrənmiş yerışı məndən ahular.
Maral gözlərimə çox həsrət çəkər,
Tökər kirpiyindən tiryək yox, zəhər¹⁰.
Nə vaxt ceyran mənə bir nəzər salar,
Boynumun xərcini boynuna alar.
Rumu fəth edərim bu nazımla mən,
Uzaqdan məst olur ətrimdən Xütən.
Baharı barmaqla verərlər nişan,
Yüz bahar utanar bir barmağımdan.
Mehtablı gecələr lətafətilə,
Yaramaz əlimə su töksün belə.
Yaqut dodaqlarım şərab içirkən,
Qədəh rüşvət alar şəkər ləbimdən.
Qəmzəylə naz alan türkəmsə belə,
Könül də çalırım öpüşlərimlə.
Hüsnümdən nur alır işıqsız gözlər,
Bununçün olmazlar daha bədnəzər.
Heç bir gözəli mən salmıram saya,
Mən gözəllə çıxmaz kimsə davaya.
Salsam ay üzümə müşk zənciri,
Əsir eyləyərim yüzlərlə şiri.
Töksə ləl dodağım birdən şəkəri,
Məğlub eyləyərim çox igidləri.
Şəkər dişlərimə “bacımsan!” deyir,
Vəfa peymanımın həmyerlisidir.
Bir dünya nazım var, yüz dünya həyam,
Hirsə bir, rəhmə yüz qapı açmışam.
Ləl dodağım daim şəkər tökəndir,
Saçlarımın ucu yerlərlə təndir.
Xoş məzəylə cama şərab doldursam,
Qat-qat şəkər alar əlimdən badam.
Almam indi əgər olub gümüş nar,
Yüz aşiq öldürər, arif aldadar.
Üzüm nurlandırsa dünyanı bir az,
Ərgəvana qiymət verən tapılmaz.
Elə qürurludur bu sərxoş nərgiz,
Hər adam qanına əl vurmaz hərgiz.
Başımda var hələ çox-çox fitnələr,
Çox canlar etmişəm mən burda hədər.
Get, qanlı əlimi açmayım sənə,
Boynumda çox qan var, bəs elər mənə.
Get, yaralanmamış, düz get, amandır,
Əyri gedənlərin sonu yamandır.
Sən bir daşqəlblisən, mən bir dəmir can,
O qəlbə yaraşır belə bir canan”.

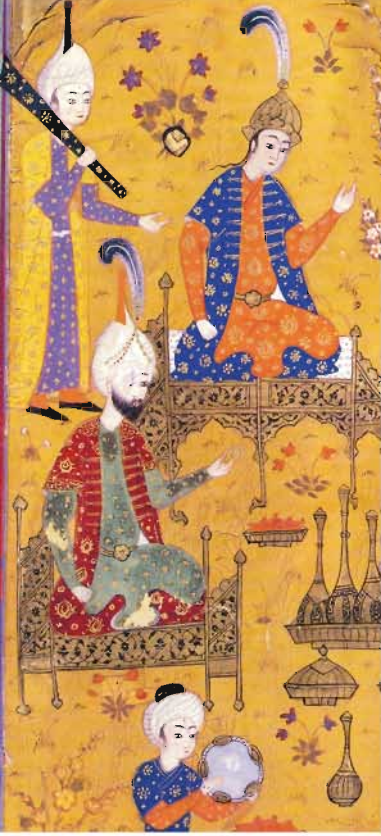

XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Xosrov yenə dedi: “İnsaf elə bir,
Böylə danışmaqla günümüz keçir.
Gəl mənə gözəllik bəhsi açma sən,
Yüz dəfə artıqsan dediklərimdən.
Sən öz surətini aynada gördün,
Gözümdə durursan ondan da üstün.
“Dilaram” deyəndə sənə, ey nigar,
Onu deyən ağzım şəkərlə dolar.
Əgər Günəş desəm, deyil bu yalan,
Ayın rəvnəqini sən sındırmısan.
Daşdan çıxan zaman yaqutun sənin,
Ürəyi sıxıldı o gün şəkərin.
Sənin gümüş narın bitəndən bəri,
Çəməndə büküldü sərvın kəməri.
Xurma dodaqların qızaran gündən
Xurma ağacını qırdılar həməni.
İrəmə açardır sənin camalın,
İrəmtək görünmür, odur vüsalın.
Ay olmuşdur sənin hüsnünə vurğun,
Şəkər – qolu bağlı bir aciz qulun.
Gül üzün şəkərlə yatarsa, ey yar,
Eşidib nabatın ağzı sulanar.
Harda bal dodağın bir süfrə sərər,
Mumtək saralmışa orda can verər.
Hindu səni görüb həvəsə gələr,
İnci, dişlərimdən ərmeğan dilər.
Bir ölkəyə satsan yarım tükünü,
Alaram, verərəm şahlıq mülkünü.
Hüsnün göydə Aya çəkdirərsə ah,
Öyünmə, öyünmək günahdır, günah!
Öz gözəlliyinə gəl olma heyran,
Gözəlliyi pis göz məhv edər, inan.
Qarşında dayanıb mənim kimi şah,
Gəl qanıma tökmə, məndə nə günah?
Şahsansa, əslinin hamı nişanı?
Əgər şirinsənsə, şəkərin hamı?
Davanı kəs, sülhə açılısın qoy yol,
Keçmiş nifaqı at, gəl, üzrxah ol.
Pis demədim, pis söz deyildir peşəm,
Dedimsə, bir sözə min üzr demişəm.
Gözəllər olsa da əgər bədrəftar,
Yaxşılıq da yenə onlarda olar.
Böyüklər nə qədər tünd də olsalar,
Onlarda kiçikcə bir rəhm də var.
Gəl, köhnə dostuna sitəm etmə sən,

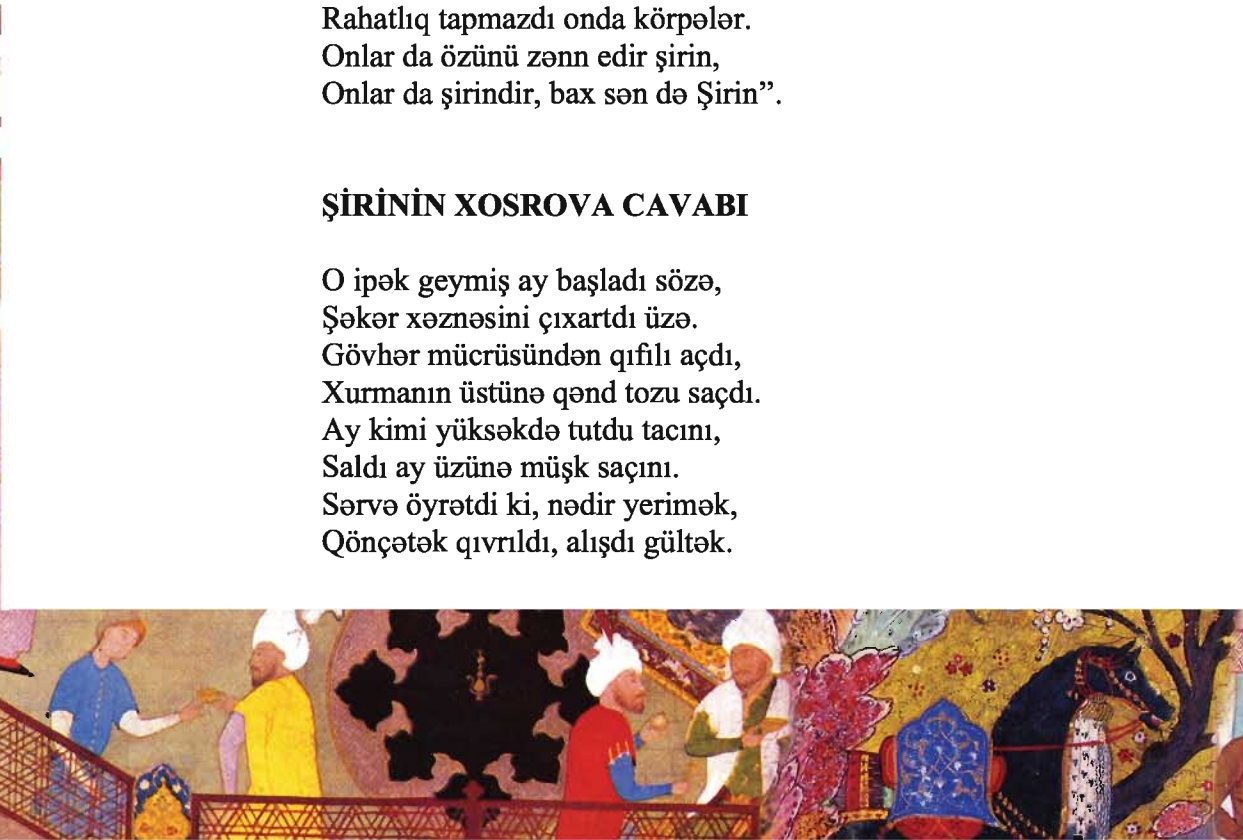
Acıqlı olsan da bir rəhmdilsən.
Odumdan yel kimi qaçıb əl çəkmə,
Torpağam, üzümün suyunu tökmə.
Sənə haqq olduğum əyandır artıq,
Göstərmədin niyə bir mehribanlıq?
Hər bir ağıllıya bu iş məlumdur
Ki, daim müstəhəq adam məhrumdur.
Nə qədər canım var, dilbərim sənsən,
Həm canım, həm də canpərvərim sənsən.
Tutalım ki, qırdım sənin bəndini,
Necə qırım qəlbin öz kəməndini?
Bu cəfa atını sürdüyün bəsdir,
Gah yerə, gah qana salmaq əbəsdir.
Səni şirin bilir hər yaxın, uzaq,
Gəl, zəhərdən acı cavabına bax!
Belə acı sözü çox eşitmişəm,
Səndən acı yemək olmuşdur peşəm.
Bəzən rəxnə edər əsası möhkəm,
Bəzən sevinc verir insana hər qəm.
Uğurlu şey deyil zülm eləmək, bil,
Bu birəcə gecədir, deyil ki, bir il.
Qəlbimi şad elə, qəmli gəlmişəm,
Səni deyib, gözü nəmli gəlmişəm.
Şirini istəyir, düzdür, çox adam,
Lakin mən yolunda şamtək yanırım.
Bax, şamın gözləri yaşla dolmuşdur,
Yoxsa, Şirininə həsrət olmuşdur?
Şəkər qamışında nədir o düyün?
Yoxsa bəndə düşmüş o da şirinçün?
Xurmanın bağına batır tikanlar,
Onda da şirinə məgər eşq var?
Şirin olmasaydı döşdə süd əgər,
Rahatlıq tapmazdı onda körpələr.
Onlar da özünü zənn edir şirin,
Onlar da şirindir, bax sən də Şirin”.

340

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

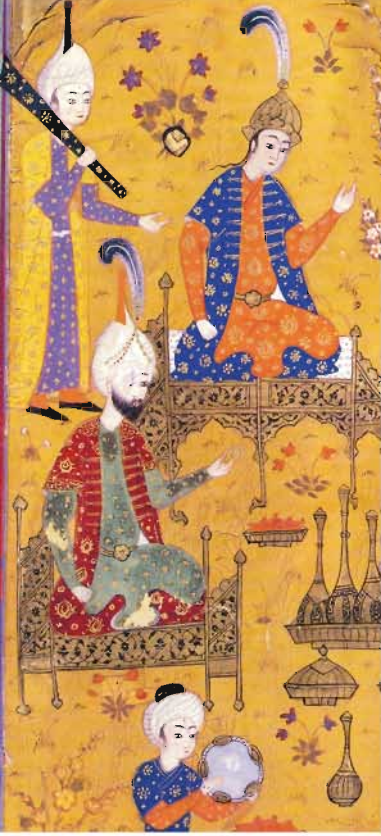
O ipək geymiş ay başladı sözə,
Şəkər xəznəsini çıxartdı üzə.
Gövhər mücrüsündən qıfılı açdı,
Xurmanın üstünə qənd tozu saçdı.
Ay kimi yüksəkdə tutdu tacını,
Saldı ay üzünə müşk saçını.
Sərvə öyrətdi ki, nədir yerimək,
Qönçətək qıvrıldı, alışdı gültək.

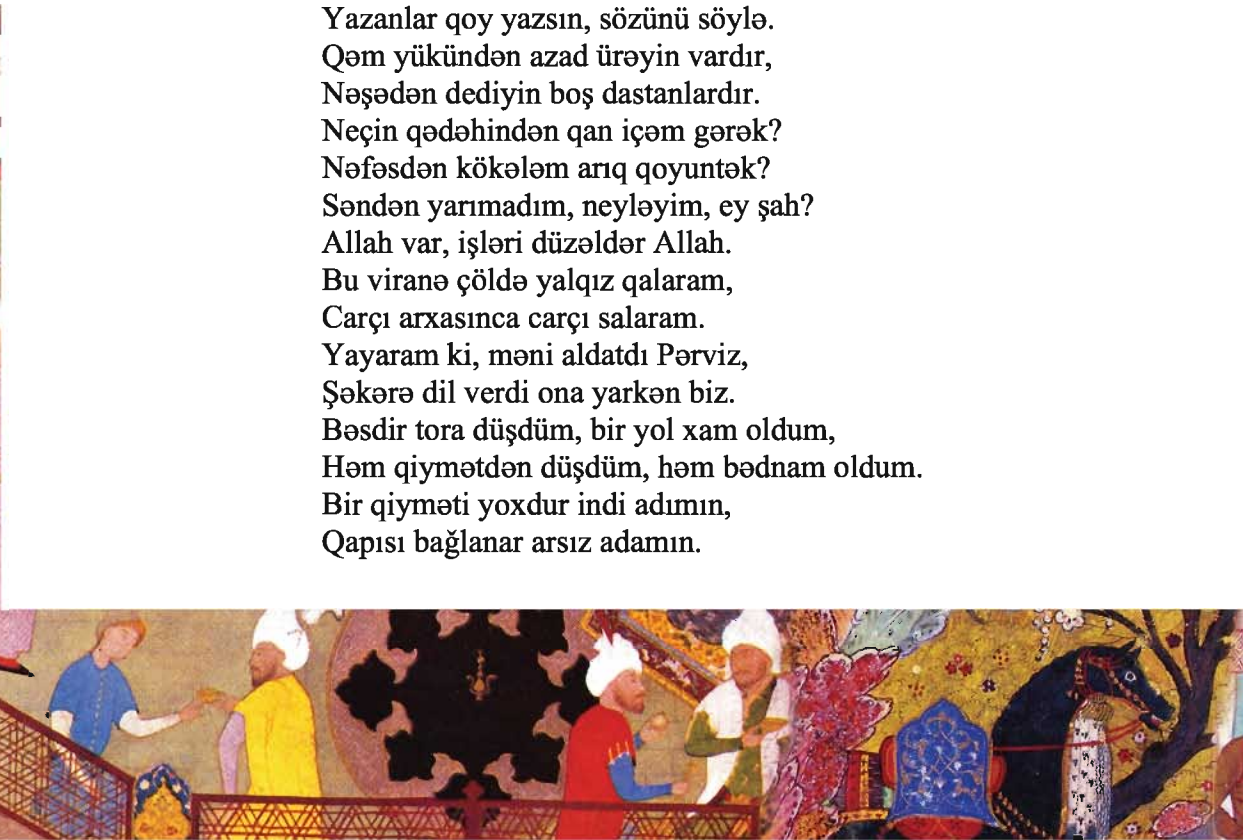

Xidmət göstərməkçün əyildi yerə,
Xam kərpiclər döndü təzə ənbərə.
Xidmət üçün şaha bir çadır qurdu,
Könül ovlamağa çox kələk vurdu.
Əvvəlcə dedi ki, "Ey hörmətli şah,
Bayrağına aləm olub qərargah.
Çindən Ruma qədər deyilir namın,
Qədrxan qulundur, Qeysər qulamın.
Qulun yalnız o Çin xaqanı deyil,
Neçəsi qul olur hökmündə hər il.
Yağlı, şirin olsa paludə əgər,
Tamah salıb ona hər görəni yeyər.
Mən yağı qurtarmış o paludəyəm,
Ki, Şirin sözündən başqa mayəyəm.
O gündən ki gəldim dünya üzünə,
Candan bənd oldum mən xumar gözüne.
Nə başqa birini könül axtarar,
Nə üzündən başqa səcdəgahım var.
Görməmişəm səndən bir mehribanlıq,
Görmüşəm təkəbbür, cəfa, yamanlıq.
Öz istəklərinin dalınca getmək,
Qeyrinin üzünə qapı bərkitmək –
Bu, sevgi deyildir, şəhvətdir ancaq,
Sən hara, eşq hara, bir diqqətlə bax.
Mənə fil gərəkdir, salam dərbədər,
Sən şahsan, piyada sənə nə edər?
Nə zaman ceyrana şir qonaq olmuş?
Necə bir sərçədən doyar qaraquş?
Sən sərvsən, mənə çör-çöp, dəyərsiz,
Axı bir torpaqdan göyərmişik biz.
Manqalda üzərlik ud ilə birdir,
Onların tüstüsü, külü eynidir.
Duzlu kabab gərək sənün süfrənə,
Əzilmiş milçəkdən nə çıxar sənə?
Dilindən yüksəlir püskürən odlar,
Gözlə ki, bu odda qazanın yanar.
Balıqlı hovuzda seltək gəldin sən,
Könlündə arzunla geri dönərsən.
Sənün tufanından qorunacağam,
İstərsən, get burdan, istər qal müdam.
Ayın qalısından kəməndini çək,
Ora yol tapmazsa, yüksəkdir fələk.
Oyunbazlıq ilə fələk tutulmaz,
Ayı əfsun ilə ovlamaq olmaz.
Deşilməmiş dürrü deşmək istəsən,
Dəniz qulağına sözünü de sən.
Gizlində qalmışdır cənnətin barı,

Səhv etdim, genişdir ruzu hasarı.
Mən suyam, adım da abi-həyatdır,
Sən odsan, cavanlıq bu oda addır.
İstəmirəm su od üstünə ensin,
Onlardan dünyada fitnə törənsin.
Yaxşısı budur ki, nə qədər sağam,
Məndən gen qaçana yaxın durmayam.
Şəkərin yanına get, ovun yenə,
Toxunma Şirinin bal ləblərinə.
İnci dişlərimdən qeyri heç bir kəs,
Şəkər dodağımdan bal əmə bilməz.
Ləzzət verir hər dəm öpmək Şirini,
Çün baldan şirindir ondakı şirni.
Şirinə şəkərdən dəm vurma, bir bax,
Qəssabdan qəsəbbaf durur çox uzaq¹¹¹.
Lüğətdə ikidir, bil, mancanaqlar,
Lakin biri ipək, biri daş atar.
Şirini azaltmaz dadı şəkərin,
Şəkər bazarını sındırır Şirin.
Məzacın təlx ikən işlətdin bir fənd,
Şəkərdən qayırdın özünə gülcənd.
Şəkəri aşırıb, Şirin istərsən,
Ya mahı gəl ovla, ya mahini sən.
Şirinin qəsridə durduğun yetər,
Beləsə, bəs neçin dilərsən şəkər?
Ciyərimdən axıb tökülən bu qan
Mənə göz açmağa verməyir aman.
Şaha sitayişdə çox qüsurum var,
Məndən bacarıqlı bir kəniş axtar.
Çıxart artıq məni öz yaddaşından,
Telin qırılmasa, yaxşı çalırsan.
Acıqla danışma əsirlə böylə,
Yazanlar qoy yazsın, sözünü söylə.
Qəm yükündən azad ürəyin vardır,
Nəşədən dediyin boş dastanlardır.
Neçin qədəhindən qan içəm görək?
Nəfəsdən kökələm arıq qoyuntək?
Səndən yarımadım, neyləyim, ey şah?
Allah var, işləri düzəldər Allah.
Bu viranə çöldə yalnız qalaram,
Carçı arxasınca carçı salaram.
Yayaram ki, məni aldatdı Pərviz,
Şəkərə dil verdi ona yarkən biz.
Bəsdir tora düşdüm, bir yol xam oldum,
Həm qiymətdən düşdüm, həm bədnam oldum.
Bir qiyməti yoxdur indi adımın,
Qapısı bağlanar arsız adamın.

Düşmən bu işimi görüb şad olur,
Xəznənin qapısı qapansa xoşdur.
Ləbim ki aləmin şirin qəndidir,
Qəsrimin qapısı Səmərqəndidir.
Qapı açmasam da üzünə, inan,
Sənə ip atardım bu saçlarımdan.
Meytək səni tökmək istəsəm cama,
Saçıma bağlayıb çəkərdim dama.
Ayağın bu ipdən üzülüb ancaq,
Kəndirbaz deyilsən, nə çarə qılaq.
Bəsdir, sinəmdə var səndən çox dağım,
Sənin çırağında yanmasın yağım.
Qəlbimin dərini çox bəyan etdim,
Hər vaxtın xoş olsun, mən daha getdim”.
Bunu deyib o sərv çatdı qaşını,
Qalxaraq dik tutdu məğrur başını.
Bir azca tər pətdi ətəklərini,
Qənd tutdu dünyanın hər bir yerini.
Gözəllərdə olan adət sayacağı,
Saçını bağlayıb, açdı buxağı.
Camalını örtmək bəhanəsiylə
Onu göstərməyə tapdı vəsilə.
Zərbəft geydirirdi nəsrinə bəzən,
Lalə örpəyini çəkirdi hərdən.
Bəzən çutqusunu düzəldib yenə,
Saçını töküdü o ay üzünə.
Çox uzun çəkmirdi bəzək vurmağı,
Qılınc üstündəydi sanki ayağı.
Xalxal zəncirini düzəldərkən o,
Zəncirə düşürdü yenidən Xosrov.
Saçını edirdi gah kəmər, gah tac,
Kəmərə, taca şah qalırdı möhtac.
Ayın gərdəsinə dolarkən örpək,
Salırdı kəməndə şahı o mələk.
Halvanın odunu azaltdı nigar,
Gur ocaq halvanı çünki yandırar.
Vurmuşdu üzünə yeddi cür bəzək,
Gözəldən gözəldi, qəşəngdən qəşəng.
Şuxluqla çevirdi üzünü şahdan,
Qaraldı, günəşsiz qaldı asıman.
Uzun hörükləri hey tər pənirdi,
Sağrısı, baldırı silkələnirdi.
Saçı bir adama rast olan kimi,
Yerində çalırdı bir ilan kimi.
Büllür kimi boynu boyunbağıtək,
Qara saçlarıyla edirdi hənək.
O büllür gərdənə kim olsaydı bənd,

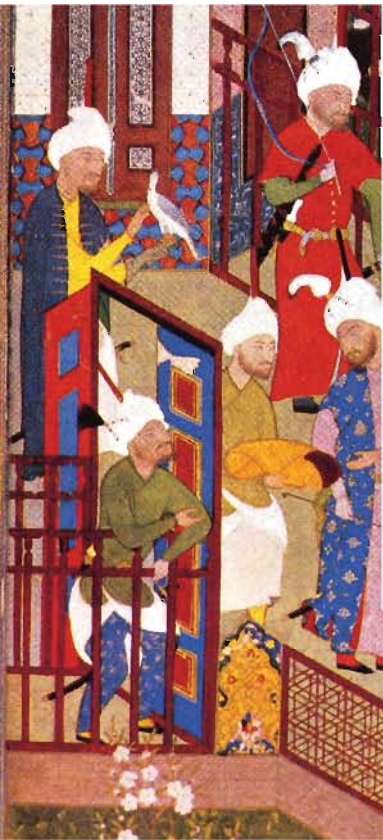

Saçından salardı boynuna kəmənd.
Damın guşəsindən getdi dilaram,
Gedincə Xosrovda qalmadı aram.
Yalvarıb and verdi şirin canına,
Yenə də qaytardı öz eyvanına.
Əyləşdi, gözündən tökdü mirvarı,
Od saldı aləmə o göz yaşları.
Nə hiyləsi vardı işlətdi, durdu,
Qəlb oğurlamaqçün min əfsun qurdu.
Aşiqi süslədən bütün əməllər
Zirək məşuqənin əlindən gələr.

XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Gördü ki, naz edir o zülfü siyah,
Qılınc oynatmaqdan əl götürdü şah.
Şikayəti atdı Xosrov, nəhayət,
Şirinlərdən etmək olmaz şikayət.
Şah dedi: "Bəxtimin ulduzu, Ayı,
Bağ və gülşənimin tovuz, humayı.
Ey taxtım, ey tacım, işvəli canan,
Həm yıxan özünsən, həm də qaldıran.
Ey nazlı dilbərim, bir qarşıya çıx,
Səninlə sərxoşam, səninlə ayıq.
Burdan başqa yer yox salım rəxtimi,
Səndən yaxşı tac yox, qurum təxtimi.
Tutaq ki, əziyyət görmüsən məndən,
Nədəndir qanıma qəsd etmişən sən?
Belə çətinliklə gəlirsən ələ,
Tezliklə öldürmə, bir az səbr elə!
Nəmruda çox yaxşı demişdir dehqan
Ki, əkmək çətinidir, biçməksə asan.
Qarşında durmuşam, üzrümdür bu can,
Ya bayramlıq elə, ya da ki, qurban.
Naz eyləmə, sonra gec olar niyaz,
Mehribanlıq eylə, bəsdir bunca naz.
Qəlbimdə sönməsin qoy son ümidlər,
Saçlarıntək qırma könlümü, dilbər!
Qəm həddini aşdı, qəmxar yox ancaq,
Ümidim səndədir, sən də ki uzaq.
O qəmlər ki tutar könlüdə qərar,
Yalnız tay-tuşlara söyləmək olar.
Qayğısız bir könül sirr anlayarmı?
Həmahəng olmayan sazlar uyarmı?
Yükün üzərindən gəl bu zəngi sal,
İndi asanlıqla bir az nəfəs al.

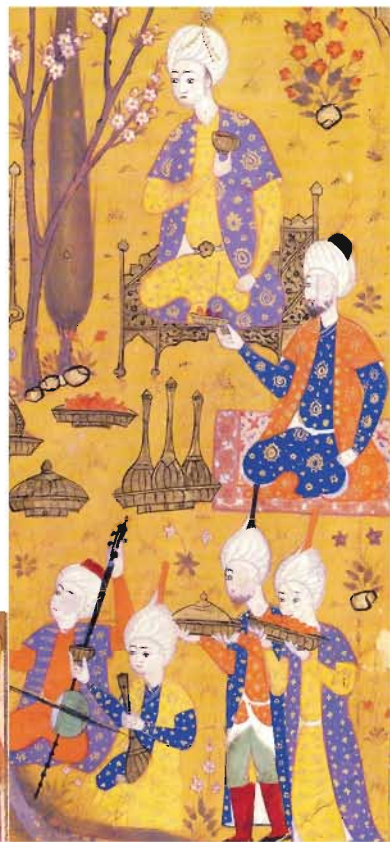

Bizim kimiləri olub nə qədər,
Görmüşlərsə vəfa, bizə də yetər.
Asimanla yerin darvazasından,
“Gec” deyib keçərkən gecikər insan.
Ey könül ovlayan, bəsdir ovçuluq,
Səbrim tükənmişdir, göstər bir qılıq.
Vaxtdır, yarım, düzəlt işimi barı,
Vaxtdır, gəl başımdan çıxart xumarı.
Belə qaş-qabaqlı dayandın, bəsdir,
Şahı yalqız, taysız qoymaq əbəsdir.
Fərxari Fəğfura bağladın yetər!
Mülyan körpüsünü qırdın, nə səmər?
Sənə qalmayıb ki, aləmin qəmi?
Qəmi tulla, gəldi sevinmək dəmi.
Buludlu günlərdə qəm çəkmək olar,
Şadlıq elə, bu gün nurlu Günəş var.
Əzilmişsi bir də əzərlərmi heç?
Bağlı bir əsirlə oynama, vaz keç.
Barış zamanında döyüş başlayan,
Heç ağıllı adam sayılmaz, inan.
Döyüşə başlayan ağıllı kəslər
Sülh üçün də daim saxlayar bir yer.
Bəsdir vuruşduğun, sülhə meyl sal,
Tünd olduğun bəsdir, bir az da yumşal.
Dostların üzünə məclisi parlat,
Göz, könül şadlansın, xoş olsun həyat.
Meyvə dərmək üçün gəldim bostana,
Qonaq etmə məni çöpə, tikana.
Bu bostanda gözdən, dodaqdan müdam
Bəzən şəkər bəxş et, bəzən də badam.
Çəkmə bu bostanda üstümə qılınc,
Buxaqdan turunc ver, məmədən narınc.
Aşıq nizəsini, tənə oxunu,
Atma, dava deyil, gəl boşla bunu.
Ey ceyran sağrılı, bir özünə bax!
Pələng xislət olsun vəhşilər, burax.
O naz eyvanından bir düş aşağı,
Öz bəslədiyini salma ayağa.
Nazənin kəkliyin vardırsa, əlan
Sənin pusqundadır şah yox, bir tər lan.
Bir gün qucağıma düşərsən, əlbət,
Əlimə keçərsən, ey gözəl afət!
Neyləyirsə mənə gecə xəyalın,
Onu görər məndən zülfün və xalın.
Nə işə düşmüşdür, nə var ki onda,
Bəxti yatmışlartək durub qarında?
Nə sinəndə bir az mehribanlıq var,

345

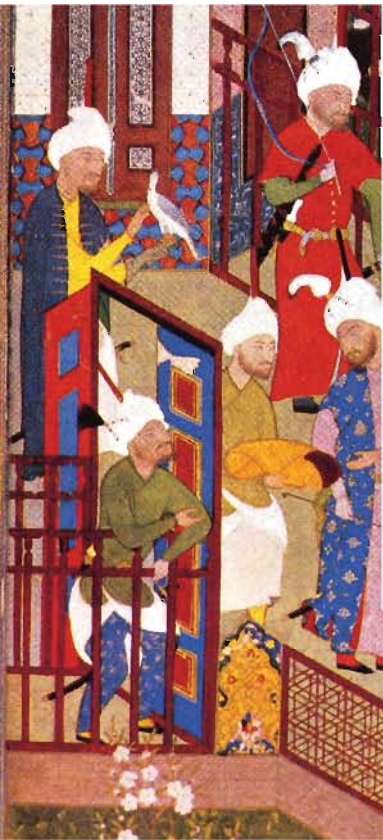
Nə köhnə söhbəti könlün xatırlar.
Sevgilim, tələsmə, hər kəs bu sudan
Palazını çəkib çıxardar, inan.
Səni namehriban görəndə özüm,
Qayıtmaq yoluna dikildi gözüm.
İstəsən, hesabı başqa sayaq çək,
Yolu yaxın eylə, gəlim görüşək.
Hilal qaşlarından aç düyümləri,
Evdən xəznəyə yığ dürrü, gövhəri.
İndi ki evinə buraxmayırsan,
Sağ ol, mən də yola düşürəm əlan.
Bu gəldiyim yolla dönərəm geri,
Dindirərəm yenə köhnə telləri.
Unudaram səni, yerin qalsa boş,
Bir başqa saqiylə olaram sərxoş.
Doldurub badəni başqa şərbətdən,
Ayrı halvalardan dad alaram mən.
Şirindən qəlbimi soyudub tamam,
Bir şəkər gülüşlü Şəkər taparam.
Şirinin acısı yada düşəndə,
Acı mey içərəm onunla mən də.
Ürəyim bu yerdən qayıdacaqdır,
Söz qısadır, amma mənzil uzaqdır.

346

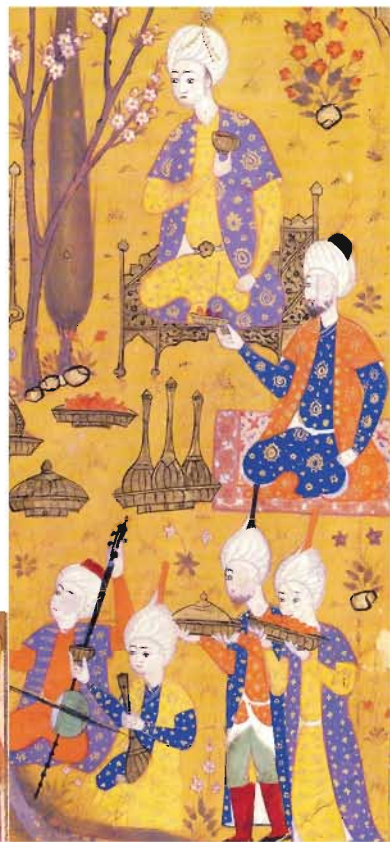
ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

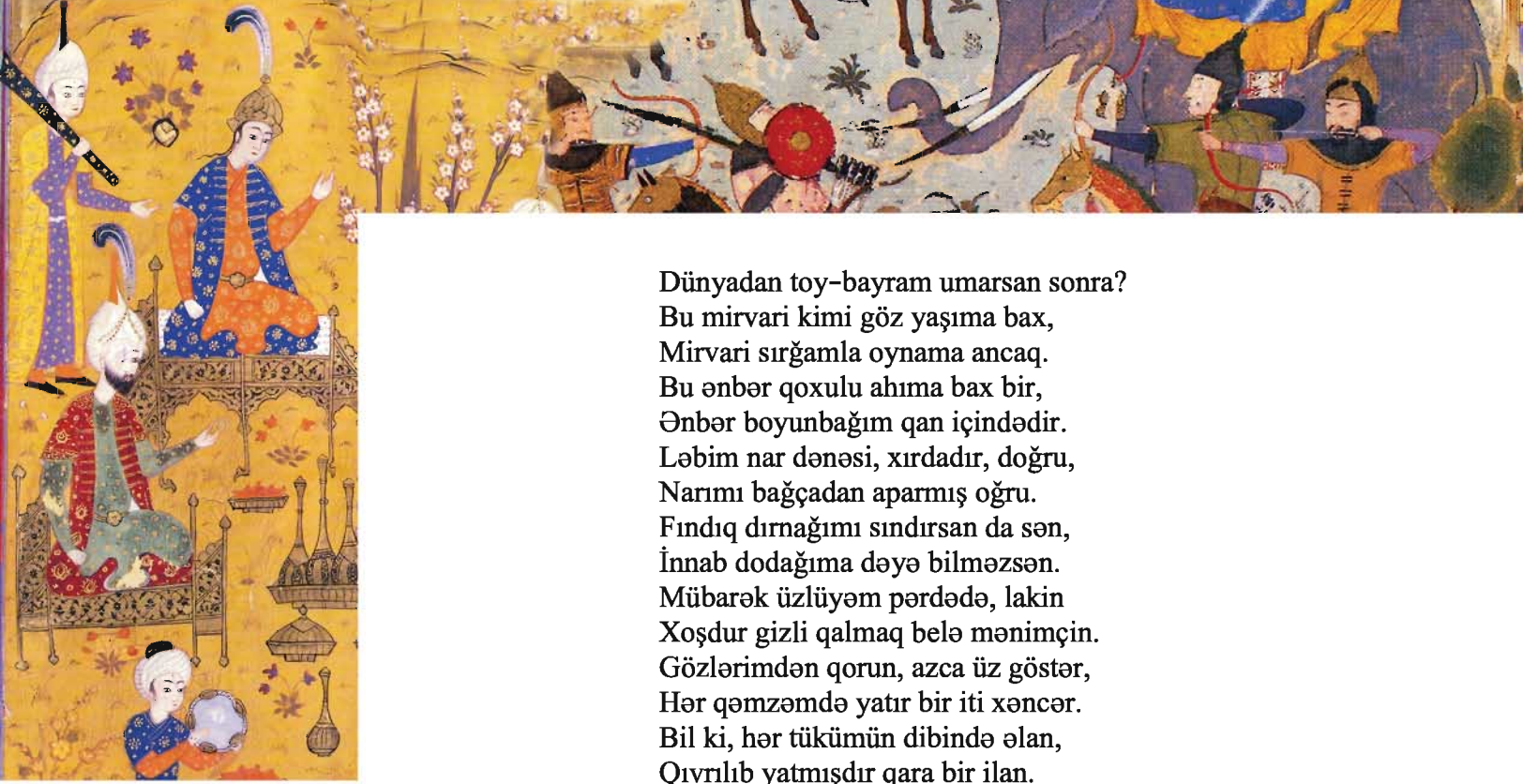
Xəllux bütlərinin günəşi dildar
Yeri öpüb dedi: "Sən ey hökmdar!
Həmişə arzuna çatasan, yəni
Şahlığın, dövlətin tutsun ölkəni.
Sənsiz yeddi ölkə nura batmasın,
Bədnəzərin tozu sənə çatmasın.
Şahlıqda min arzun yetsin yerinə,
Min illərlə şahlıq sürəsən yenə.
Kim mey içsə səni gətirib dilə,
Qucağında olsun, mən olsam belə.
Zəhərli şəkərlər səpdiyən bəsdir,
Əfsun oxunmuşa əfsun əbəsdir.
Hiyləli sözlərdən əcəb nə çıxar?
Ürək bulandıran söhbətdə nə var?
Bir zərli çetirlə ova gəlmisən,
Şirinin boynuna minnət qoyma sən.
Bir məzluma belə rişxənd eləmə,
Şaha bu yaraşmaz, gəl fənd eləmə.
Ov köpəklərinə bir it qoşmusan,
Ceyran ovlamağı bilirsən asan!

Möhrü qırılmamış mən kimi xəznə
Tezmi qismət olar deyirsən sənə?
Belə oyunbazlıq səndə çox vardır,
Dediklərin boş-boş danışdıqlardır.
Qırılmaz Şirinin sözlə qərarı,
Gül açsa da, olmaz söyüdüün barı.
Bir çaysan, bilmirəm sonun hardadır,
Bir dənizsən, sirtin dalğalardadır.
Mən bir gölüm – suyum göz qabağında,
Ürəyimdə nə var – dil-dodağımda.
Sədəf kimi dürrü gizlin saxlayan
Ürəkdə dəniztək kin olar, inan!
Zənn etdin bir yağlı tikədir Şirin,
Onu ram eyləyər şirin sözlərin.
Necə qulaq asım şəkər dilinə?
Mən şəkər satıram ürək əhlinə.
Bir iti dilin var, başqa şeyin yox,
Mənim ciyərimi yandırmısan çox.
Şahlıqdan nə qədər danışacaqsan?
Sözünü ölçüsüz deyirsən yaman.
Acı söz deyənlər təlxməcaz olar,
Ağızda hər kəsin əjdahası var.
Mən sözü ölçməmiş demərəm əsla,
Sən də söz deyəndə de bir qiyasla.
Mən ayna götürsəm, sən də bir xəncər,
Bizim işlərimiz çətin düzələr.
Yaxşı-yaman sözlər çox olsa da, bax,
Fərqi tük qədərdir arada ancaq.
Dünyada tez seçən ağı-qaradan,
Ömrünü şadlıqda keçirər hər an.
Ar, namus dünyada nədir? Başla daş,
Şüşəyə daş vurma, dayan bir, yavaş!
Danışma baş-əldən bu qədər boş-boş,
Özün də sərxoşsan, sözün də sərxoş.
Ağıllı adamın söylədikləri
Yer altına düşsə, getməz dəyəri.
Söz deyən düşünüb söyləsə əgər,
Pis söz də söyləsə, yenə xoş gələr.
Hər sözə münasib ölçü gərəkdir,
Naqqallıq yükünü çəkən eşşəkdir.
Bir sözə dediyin yüz sözü əbəs
Mütrüb bir orduya söyləyə bilməz.
Əgər baş ağrımaq niyyətindəsən,
Başla, bir-bir sən de, qulaq asım mən.
İstəsən göndərib gizli sifariş
Düzəldərsən, yəqin, yüz-yüz belə iş.
Mən kimi gəlini salıb hasara,

Dünyadan toy-bayram umarsan sonra?
Bu mirvari kimi göz yaşma bax,
Mirvari sırğamla oynama ancaq.
Bu ənbər qoxulu ahıma bax bir,
Ənbər boyunbağım qan içindədir.
Ləbim nar dənəsi, xırdadır, doğru,
Narımı bağçadan aparmış oğru.
Fındıq dırnağımı sındırsan da sən,
İnnab dodağıma dəyə bilməzsən.
Mübarək üzlüyəm pərdədə, lakin
Xoşdur gizli qalmaq belə mənimçin.
Gözlərimdən qorun, azca üz göstər,
Hər qəməzəmdə yatır bir iti xəncər.
Bil ki, hər tükümün dibində əlan,
Qıvrılıb yatmışdır qara bir ilan.
Məni xoş nəfəsin isitməz bir az,
Buz qəndili odla yandırmaq olmaz.
Bu iplə quyuya düşməyəm, inan,
Bir ov tamahıyla çıxıram yoldan.
Yolu tez-tez azır səndəki ürək,
Ona ahdan bir zəng bağlansın gərək.
Görməmişən mægər gedəndə karvan?
Zəng qaravul çəkir, qopardır fəğan.
Çıxmayınca səhər karvandan avaz,
Boynuna zəng asıb xoruz banlamaz.
Atı yanlış sürdün, əyri oturdun,
Qara at yerinə alanı vurdun.
Atı Hindistana sürdürdün yavaş,
Yolu azıb getdin Babilə birbaş.
Dəryaya gedirdin, çaya yetişdin,
Gül istərkən lələ düzünə düşdün.
Şirinə min cürə söz dürrü saçdın,
Ancaq orucunu Şəkərlə açdın.
Mən sənə yar oldum, sən özgəsinə,
Eləsə nə üçün bənd oldun mənə?
Səndən eşitmişəm çoxlu ahü-zar,
Gəl dərdli könlümü etmə belə xar.
Kənddən qovulmuşu neyləyirsən, get,
Karvandan ayrılan yorğunu tərək et!
Atasız, anasız övlad kimiyəm,
Burda yetim kimi, bir yad kimiyəm.
Vəhşi insan kimi düşdüm bu çölə,
Ayda bir qarışqa görmürəm belə.
Səndən bu dünyada bir kam almadan
Mələmət oxuna olmuşam nişan.
Kəsibdir sağımı, solumu daşlar,
Bir daş da üstə qoy, qoy olsun məzar.

348

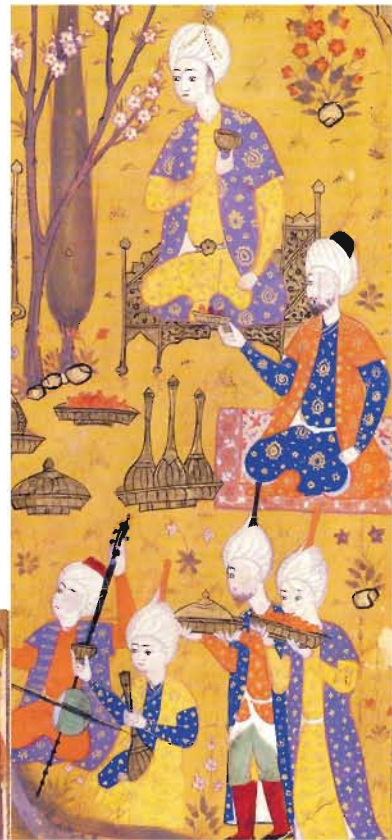
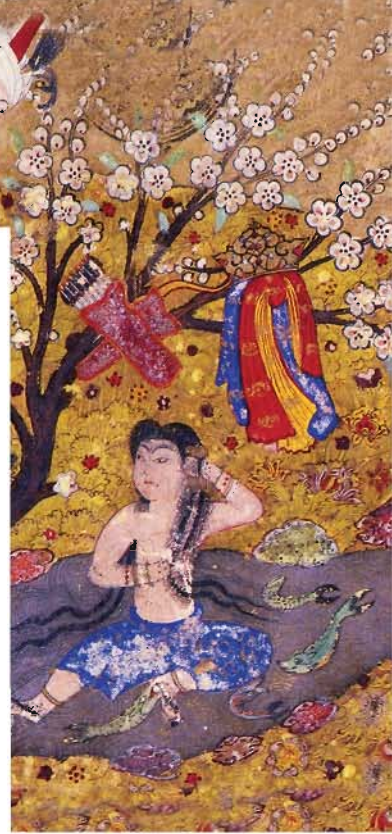

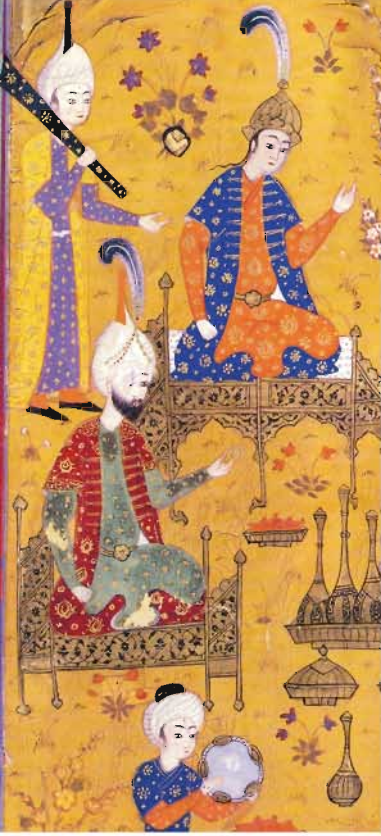

Onun altı, üstü daş olsa əgər,
Nə qədər eybim var, büsbütün örtər.
Al məndən bu yükü, bir mərdlik göstər,
Gül saçma, yolundan tikanları dər.
Belə toz qaldırıb gül vurma, bəsdir,
Duz yeyib qabını sındırma, bəsdir.
Yeter ki, uğrunda biçərə oldum,
Elimdən, günümdən avarə oldum.
O gündən şadlığı məndən yox etdin
Ki, mənə Şəhrudda tərək edib getdin.
Gör mən yazıq hara, Mədain hara,
Neyləyim alnıma yazılmışlara!
Ürəklər yandıran ey gözəl dilbər,
Mən dünən Şəbdizdən düşmədim məgər?
Özün kimi yüksək birini tap sən,
Mən kimi məzlumdan nə görəcəksən?
Tap su çıxan yeri, orda quyu qaz,
Ora neştər vur ki, qan olsun bir az.
Dostluq binasını etdin tarimar,
Yenidən tikməyin nə mənası var?
Təzəykən bir örtük soyuqsa əgər,
Köhnələndə necə istilik verər?
Əvvəl əyri bitən bir cavan budaq,
Zənn etmə, qocalsa düzgün olacaq.
Çox zəhmət çəkmişən, təşəkkürüm var,
Kərəm eyləmişən, sən ey şahsüvar!
Yaramaz sazişə ancaq bu gecə,
Sanma ümidindən çıxar nəticə.
Qazandakı hələ bişməyib, xamdır,
Halva hazır deyil, iş natamamdır¹¹².
Sən ömr eləməkdən bu gecə əl çək,
Sərxoşu çətindir qonaq eləmək.
İş bişən zamanda bir dəfə ancaq,
Bəlkə, çağıraram mən səni qonaq.
Dünyada hər şeyin öz zamanı var,
Vaxtında tapılar xəznəyə açar.
Vaxtsız banlayanda xoruz, görərsən,
Ayrıılır bir anda başı bədəndən”.

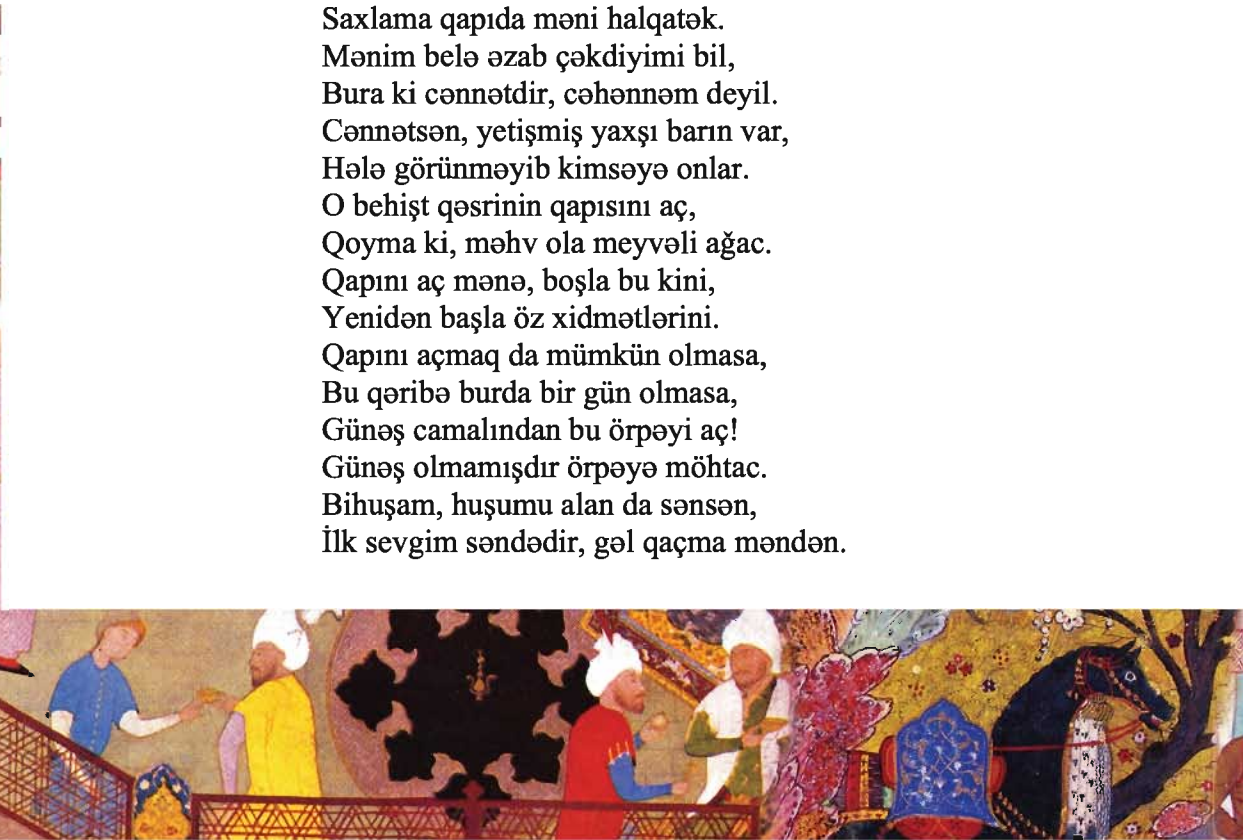
XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Xosrov gördü Şirin ondan uzaqdır,
Naz-qəmzə başından çıxmayacaqdır.
Bir xahişə çatdı yenə yüz əfsun,
Babilə neyləyər, min əfsun olsun?
Yalvararaq dedi: “Ey can gövhərim!

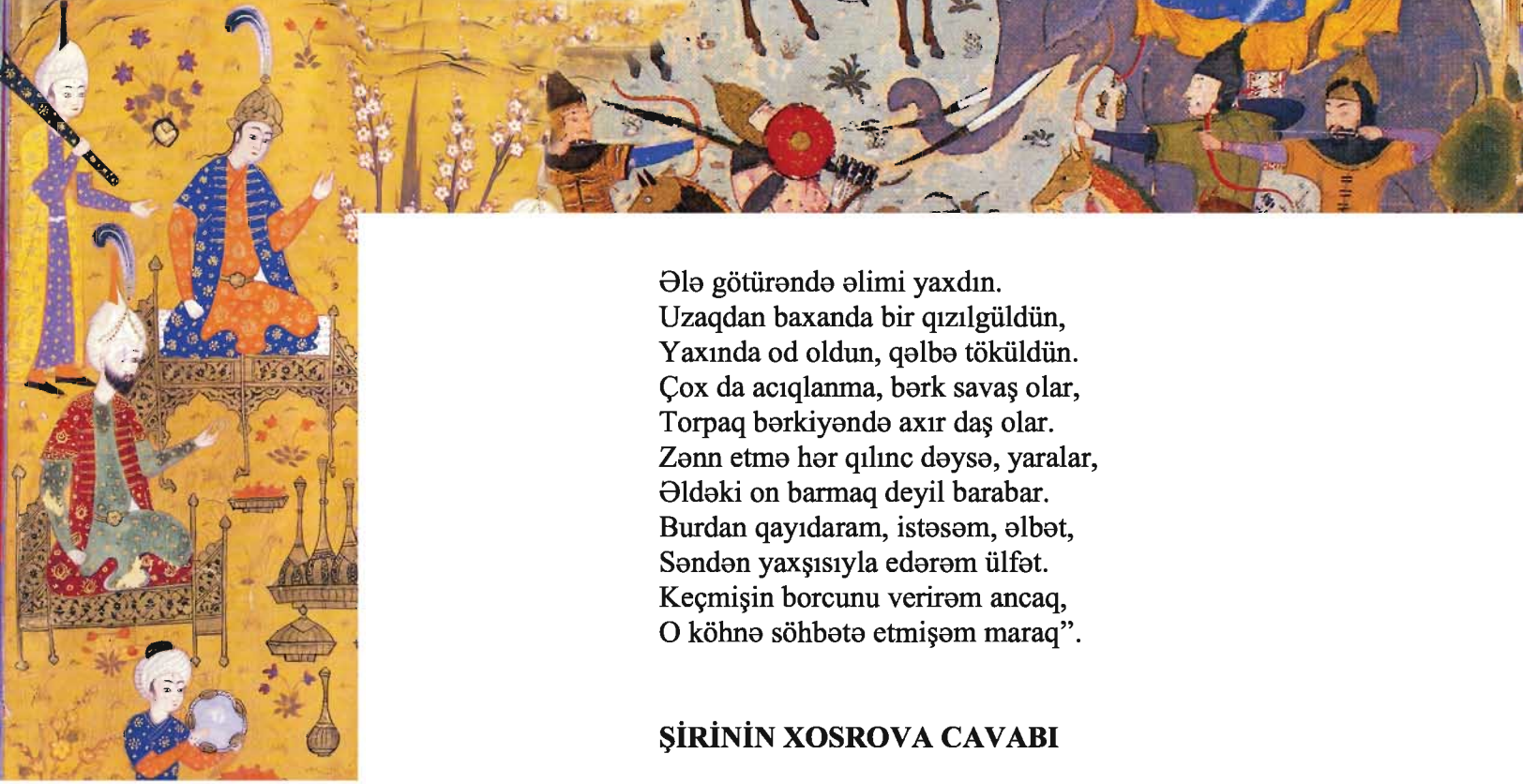
Gözümün çırağı, dürrüm, gövhərim!
Sən ey cavan bəxtim, müqəddəratım,
Döyünən ürəyim, ruhum, həyatım,
Fələktək nə qədər zülm edəcəksən?
Yağmasan da, bəri gurulda bir sən.
İşvənlə aşıqı bir az şad elə,
Bu ölmüş qulunu gəl azad elə.
Qəzəbdən görmürsən öz eybini sən,
Mənim nöqsanımı bir-bir deyirsən.
Korlar korluğunu görməyən kimi,
Ortaya tökürsən mənim eybimi.
Ləlindən kənara böylə daş atma,
Yıxmısan, bir daha vurub qanatma.
Məni həlak edir çəkdiyim bu qəm,
Allah rəhm eləsin, ağır xəstəyəm.
Gecə civə qarlar tökülür bol-bol,
Buz mehribanlıqdan əl çək, bir od ol!
Gəl elə etmə ki, qızışım qardan,
Qar ki, suya döndü pis olar, inan!
Qoy bir bu gecəlik qapıdan girim,
Sənin kandarına eyləyim təzim.
Oturum qarşında mən diz çökərək,
Heç kəsə baxmayıb, səni görüm tək.
Qəsrinə layıqdir elə bir adam,
Dikilə gözləri evinə müdam.
Gözü pəncərədən ayrılmayanlar
Düşmənidir, bilmə onları sən yar.
Kim istəsə artsın sənin calalın,
Odur yaxın dostun, odur halalın.
Paxıllıq eyləsə hüsnünə hər kəs,
Onun yoldaşlığı torpağa dəyməz.
Qanla boğazımı islatma, mələk,
Saxlama qapıda məni halqatək.
Mənim belə əzab çəkdiyimi bil,
Bura ki cənnətdir, cəhənnəm deyil.
Cənnətsən, yetişmiş yaxşı barın var,
Hələ görünməyib kimsəyə onlar.
O behişt qəsrinin qapısını aç,
Qoyma ki, məhv ola meyvəli ağac.
Qapını aç mənə, boşla bu kini,
Yenidən başla öz xidmətlərini.
Qapını açmaq da mümkün olmasa,
Bu qərribə burda bir gün olmasa,
Günəş camalından bu örpəyi aç!
Günəş olmamışdır örpəyə möhtac.
Bişuşam, huşumu alan da sənsən,
İlk sevgim səndədir, gəl qaçma məndən.

Versən sən verərsən şəfanı, ey yar,
Yaqut dodaqların, ənbər saçın var.
O bal dodağını gizlədib, pəri!
Dilini eyləmə arı neştəri.
Belə yumşaqılıqla sərtlik nə gerek?
Qaquma yaraşmaz olsun kirpitek¹¹³.
Bir iş gör ki, səndən könlüm xoş olsun,
Səni görən ürək nəşəylə dolsun.
Toza bulaşmışsa qədəmim əgər,
Könlümü açmaqçün üzünü göstər.
Qəlbin düzəlməsə mənimlə, canan,
Üzrü çətin olar bu işin, inan!
Xosrovun başına tökmə daşları,
Fərhad kimi çəkmə daşlığa sarı.
Hər kim asimana atarsa daşı,
Zərər çəkəcəkdir, yəqin, öz başı.
Başı yaralasan, tənə axar qan,
Yüksəlməz gücünə çox məğrur olan.
Mehribanlıq elə dilnəvaz kimi,
Mənimlə oynama oyunbaz kimi.
Zənn etmə, hər aşiq məst olmaq bilir,
Hər yıxılan adam sərxoş deyildir.
Gah sülh başlayırsan, gah da ki cəng sən,
Allah bağışlasın, nə ikirəngsən!
Ya qara ol, ya ağ, nədir bu qılıq?
İlan balıq deyil hər ilan, balıq.
De, mənə qarşı bu nə ədavətdir?
Yoxsa gözəllərdə bu bir adətdir?
Məni incidirsən “coşma” deyərək,
Özün coşdurursan məni dəniztek.
Mən sənə deyirəm: gəl yaxınlaşaq,
İp eşən uşaqtək gedirsən uzaq.
Qəlbimə yaralar vurmaqdan əl çək,
Bu polad, daş deyil, ürəkdir, ürək!
Məni eyləmişən düşmənlərə kam,
Dosta yaxşı deyil dost olsa bədnam.
Doğru sözüüm kimi bir vədə ver gəl,
Bu doğru işimə törətmə əngəl.
Sən razı olma ki, sevincin düşman,
Xəlvətdə yandırсан, üzde xoş dolan.
Davaya meyl etmə, bəsdür bu qədər,
Şirniyə duz qatsan, acı dad verər.
Yağlı ol, şirinlik çünki səndə var,
Yağ ilə şirinlik yaxşı uyuşar.
Buludla ay kimi gəzirdim səni,
Susuz bulud kimi tapdım sinəni.
Aləmə nur saçan bir şən çıraqdın,

Ələ götürəndə əlimi yaxdın.
Uzaqdan baxanda bir qızılgüldün,
Yaxında od oldun, qəlbə töküldün.
Çox da acıqlanma, bərk savaşı olar,
Torpaq bərkliyəndə axır daş olar.
Zənn etmə hər qılınc dəysə, yaralar,
Əldəki on barmaq deyil barabar.
Burdan qayıdaram, istəsəm, əlbət,
Səndən yaxşısıyla edərəm ülfət.
Keçmişin borcunu verirəm ancaq,
O köhnə söhbətə etmişəm marağ”.

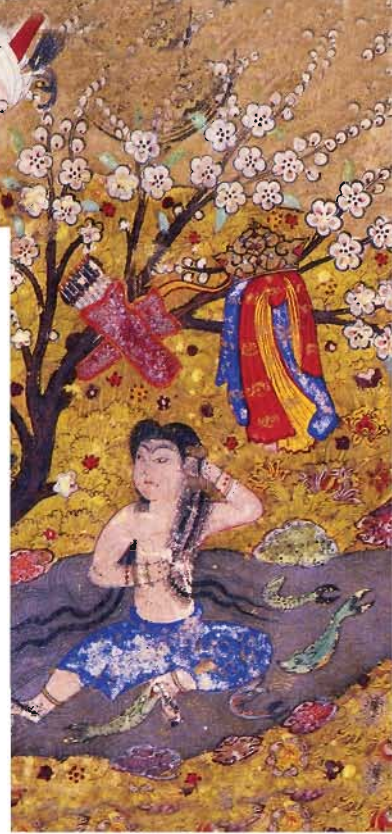
ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

Şirin açdı yenə gül dodağını,
Göstərdi bəhrəli xurma bağını.
Ləli üzərindən mərcanı açdı,
Gövhərləri düzdü, mirvari saçdı¹¹⁴.
Əvvəl dedi: “Şahım, yar olsun baxtın,
Səninlə bəzənmiş o tacın, taxtın.
Düşmənlərə qarşı görüm ki, sənin
Bayrağın dik olsun, qılıncın kəskin.
Şərəfin, şöhrətin tutmuş hər yanı,
Qolunla əyilmiş göyün kamanı.
Yarımdan, dostundan razı qal hər an,
Bu qoca dünyaya sən bir dayaqsan”.
Sonra da od kimi birdən dəyişdi,
Dedi: “İgid Xosrov, bu iş nə işdi?
Sən şahsan, get, şaha sevgi yaraşmaz,
Məcəzi sevgidən heç vaxt kar aşmaz.
Kimin ki dünyada bir məsuqu var,
Eləsi həqiqi bir aşiq olar.
Məni Fərhad üçün etmə məzəmmət,
O qərib ölmüşü hörmətlə yad et.
O mehribanlıqla Fərhad, inan ki,
Axirət qardaşım olmuşdu sanki.
O quru səsimi eşidən zaman
Əyri baxmamışdı mənə bircə an.
Şirin eləmişkən gününü qara,
Şirincə yanırıdı udtək odlara.
Hər bir dərdə onu qatlaşan gördüm,
Səndən nə bir salam, nə nişan gördüm.
Mənimçün üstündə gül olan tikan
Yaxşıdır meyvəsiz sərv ağacından.
Qoy başımın altı olsun bir dəmir,
Qanlı zər kəməri könlüm istəmir.

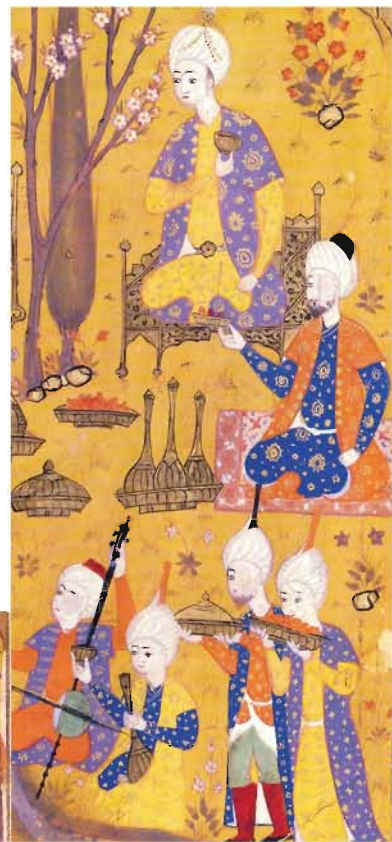

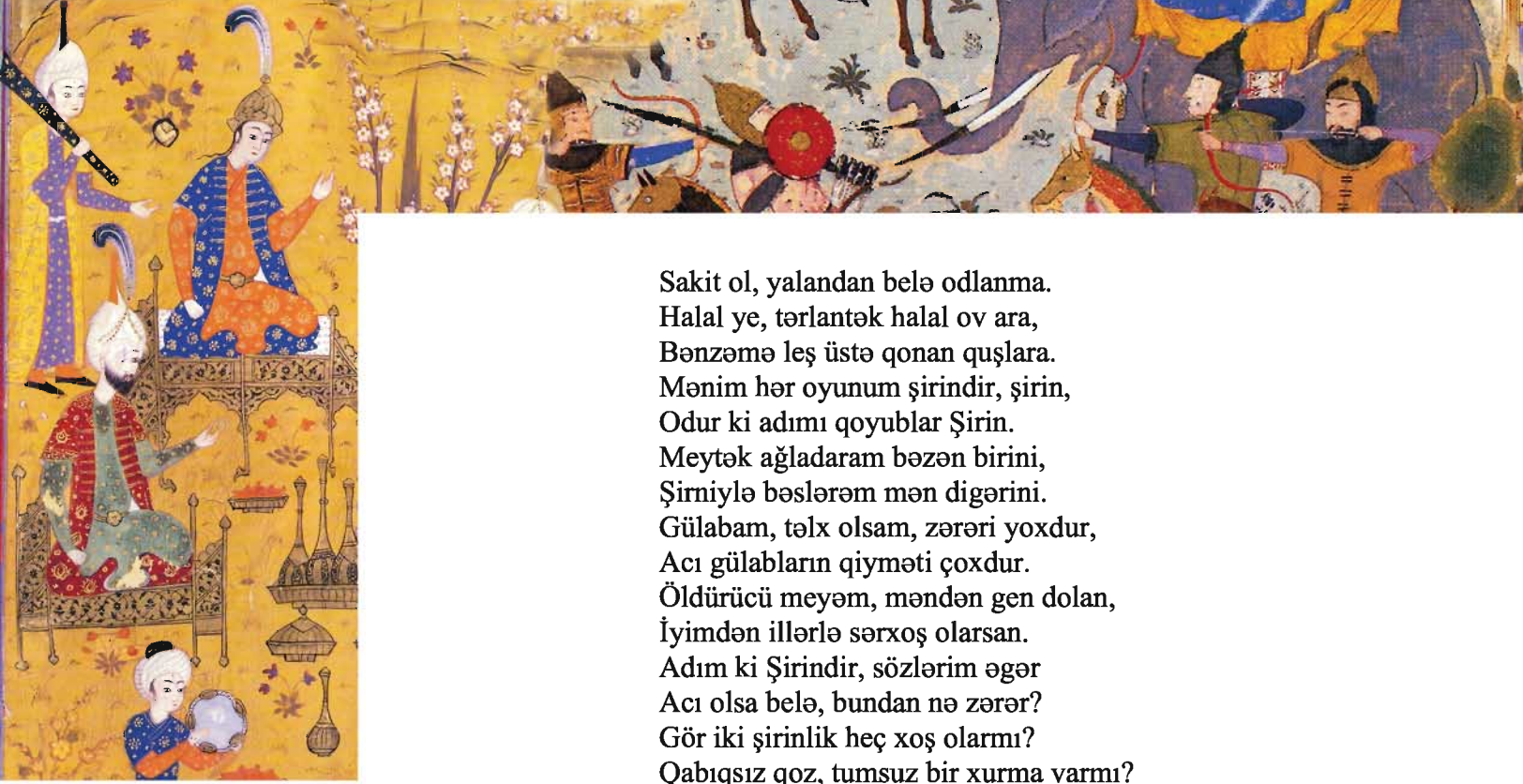

Əlimi yandıran gümüşdən mənə
Sadə bir mis sini yaxşıdır yenə.
Evimi yandıran bir şamdan axır,
Gecəmi nurladan çıraq yaxşıdır.
Aşiq dəniz kimi daş qucaqlayar,
Mənimsə başımda dağ kimi daş var.
Daşda dəmir kimi qalmışam dustaq,
Sevincdən, şadlıqdan, dostlardan uzaq.
Əliboş olmasın dərddli insanlar,
Sərxoşluq, dəlilik birgə pis olar.
Mən həmi sərxoşam, həmi dəliyəm
Ki, yaramaz kəslə dostluq eləyəm?
Gəl Fərhad bəhsinə sən çək bir qələm,
Mən belə irada layiq deyiləm.
Elə bil yel əsdi, qopdu bir tufan,
Bir yarpaq apardı sənin bağından.
Yurdsuz qoydu məni möhnət selləri,
Sən yığ paltarını, burdan dön geri.
Qızgın od içində qaldım nəəlac,
Sən məndən ibrət al, dayanma, tez qaç!
Hava kafur kimi qar ələyir, bax!
Təəccüblü deyil biz soyuq olsaq.
Bulud kədərindən yerə duz tökür,
Qovğalı Şirindən artıq əl götür.
Olma yarasa tək gecəyə aşiq,
Tülək tər lan kimi işiq sev, işiq!
Məndən eşitdiyən o əfsanələr,
Gördüyün ülfətlər bitdi sərəsər.
Qalmadı şüardan bir “şəir” də tək,
Ərəbcə bilmirsən, – bir “arpa” demək¹¹⁵.
Ərəbcə bilməyən türk deyiləm mən,
Naz-qəmzə də gəlir mənim əlimdən.
Mənim astanama fələk göz dikir,
Qıvrımlıq saçımın köhnə işidir.
Könlün uça bilməz quş olsa yenə,
Nəfəsin sübh olsa, yetişməz mənə.
Yüz Yusif yuxusu əzbərin olsa,
Yenə də hamansan, eşşək və İsa¹¹⁶.
Bulud tək bir zərbə vurardın həməni,
Gün kimi cüt qılınc vurmağın nədən?
Bir deyləm idin sən, indi şah oldun,
Baltanı sataraq bir nizə aldın¹¹⁷.
Çıx get, bu qəlbimə girə bilməzsən,
Nə qədər ağlasan, sızlasan da sən.
Zorla, hiylə ilə kəsib etmə, yazıq,
Yeyə bilməz heç kəs qismətdən artıq.
Əziyyət görməmiş sızlama, yanma,

353

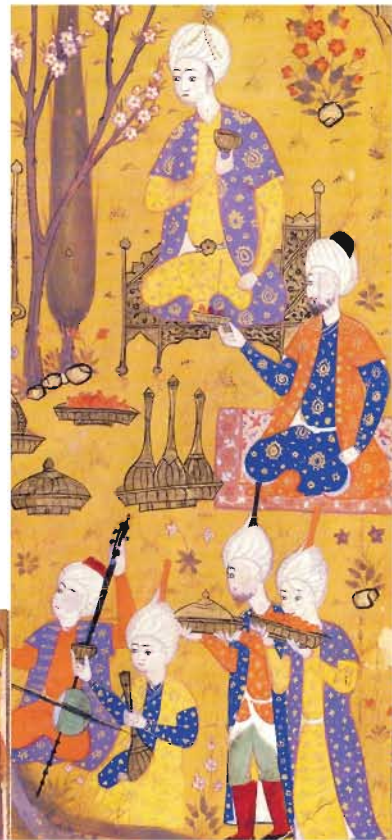
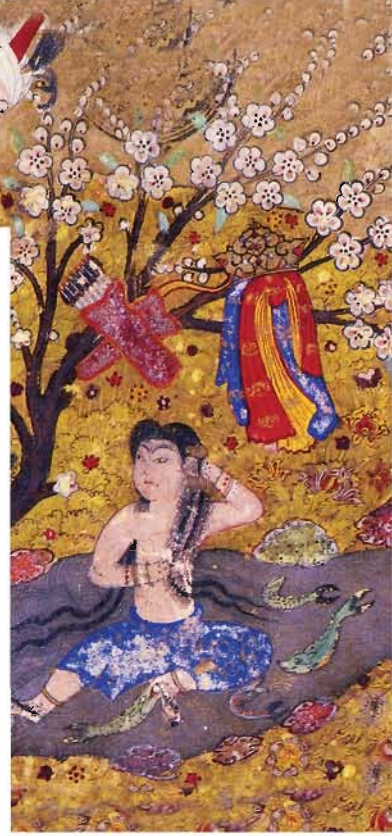
Sakit ol, yalandan belə odlanma.
Halal ye, tərlandıq halal ov ara,
Bənzəmə leş üstə qonan quşlara.
Mənim hər oyunum şirindir, şirin,
Odur ki adımı qoyublar Şirin.
Meytək ağladaram bəzən birini,
Şirniylə bəslərəm mən digərini.
Gülabam, təl x olsam, zərəri yoxdur,
Acı gülabların qiyməti çoxdur.
Öldürücü meyəm, məndən gen dolan,
İyimdən illərlə sərxoş olarsan.
Adım ki Şirindir, sözlərim əgər
Acı olsa belə, bundan nə zərər?
Gör iki şirinlik heç xoş olarmı?
Qabıqsız qoz, tumsuz bir xurma varmı?
Kirpilikdən deyil sərt olsam da mən,
Sərtlikdə yumşaqılıq gizlənir bəzən.
Gövhər daşda olar, xurma tikanda,
Xəzinə çox olar uçuq məkanda.
Hər bir dərdə qatlaş möhkəm duraraq,
Gözlə ki, basmasın yük səni ancaq.
Həddindən artıq sən aciz olsan, bil,
Cuhuda dönərsən, bu lazım deyil.
Eşşək qulağını sallasa əgər,
Yetən hər bir uşaq üstünə minər.
Qalsa ovçuluqdan bir tülək tərlandıq,
Sərçədən də tərpiyə yeyəcək hər an.
Bir dəvə itirsə öz qatarını,
Verər bir siçana ixtiyarını.
Şirlər davasına girən bir qoçaq
Gərək şir dişini göstərsin ancaq.
Hirslənmiş itlərdə belə adət var:
Diş qıcırtmayanı parçalayırlar”.
Şirin sözlərini söyləyib ona,
Dedi ki: “Huşyara, ağıllı cana,
Firuzə gülşənə and içirəm mən,
Nurlu, parlaq günə and içirəm mən.
And olsun cənnətdə nəqşi-nigara,
Torpaq fərmanında yazılanlara,
And olsun ölümsüz əbədiyyətə,
And olsun yatmayan oyaq xilqətə,
And olsun fitrətə qida verənə,
Əqlə can, canasa səfa verənə
Ki, şah olsan belə, kəbinsiz yenə
Yetişə bilməzsən istəklərinə”.
Bu sözlə çevirdi üzünü şahdan,
Tapdığı xəznədən əl çəkdi haman.

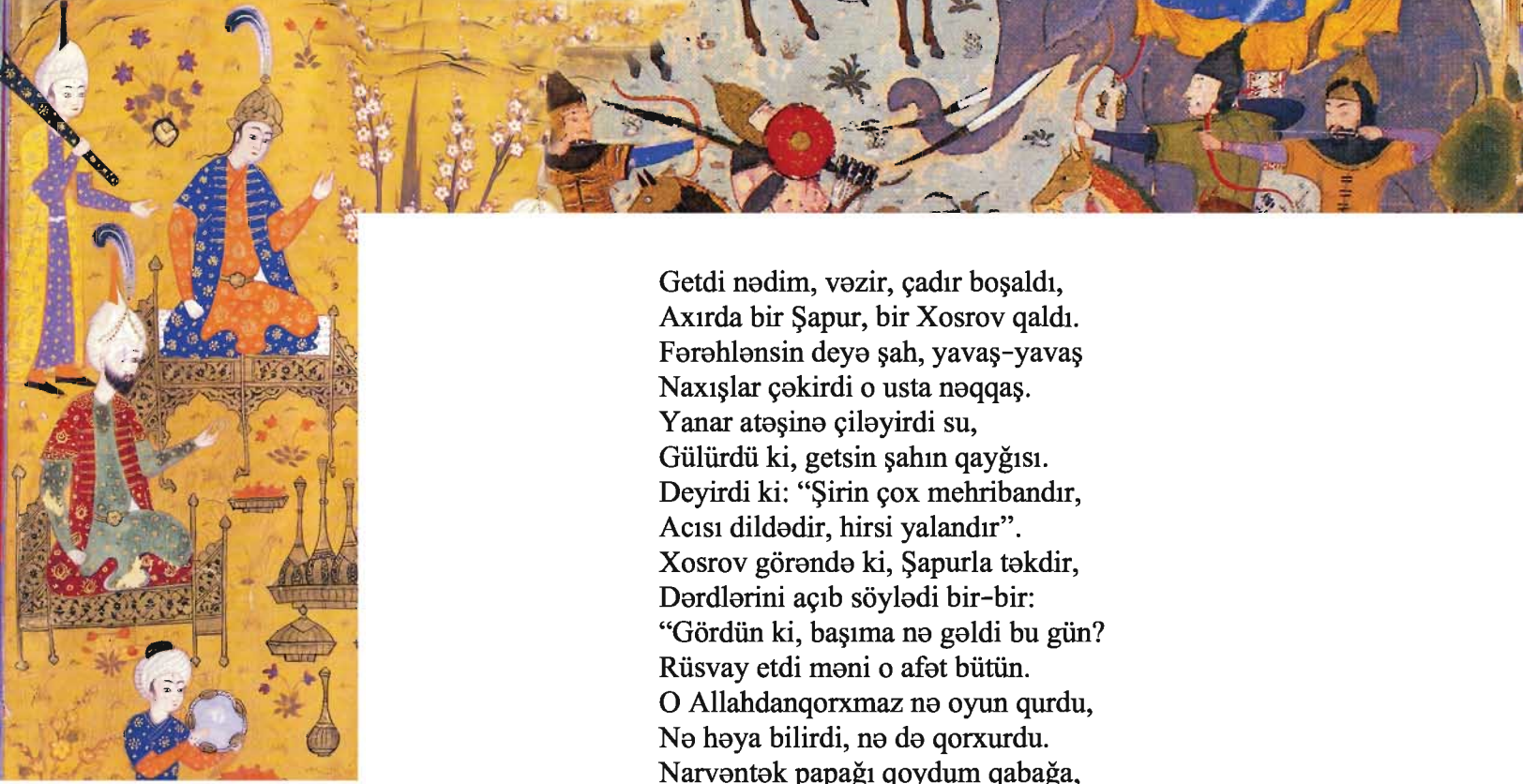

XOSROVUN QƏSRİ-ŞİRİNDƏN MƏYUS QAYITMASI

Elə ki Xütəni dolaşdı ceyran,
Müşk göbəyindən düzəltdi qaytan.
Dodağı südlü min körpə ceyranlar
O yaşıl çəməndə tutdular qərar.
Yaralı ceyrantək şah dayanmışdı,
Ceyran gözlü yarı acıqlanmışdı.
Yaz buludu kimi hava ağırdı,
Hər yandan qar gəlir, yağış yağırdı.
Qarın heybətindən dağlar çökürdü,
Soyuq ürəklərə qalay tökürdü.
Gümüş kimi yağan qar lопасından
Üstü gümüş oldu Şəbdizin haman.
Şah nə qədər deyib, tökdüsə tədbir,
O müşkin saçlıya etmədi təsir.
Çox nalə eylədi rəhm edə Şirin,
Faydası olmadı bu nalələrin.
Şah öz hiddətini artıran zaman
Şirinin cavabı deyirdi qan-qan.
Qaranlıq gecədən keçdi bir qədər,
Şah qayıtdı ordan qəlbində kədər.
Xəstə adam kimi atı sürürdü,
Gözlərindən qanlı yaş süzülürdü.
Qəlbi yaralıydı, gözü nigaran,
Taqətsiz adamtək gedirdi yoldan.
Nə atı sürməyə ayağı vardı,
Nə əli Şəbdizə qamçı çalardı.
Yola nisar etdi axan yaşları,
Gül üzündə vardı saysız mirvarı.
“Nə olar, – deyirdi o sinəsi dağ,
– Qarşıma çıxaydı ya quyu, ya dağ.
Ləngidəydi onlar yolumdan məni,
Atıb getməyəydim mən bu məskəni”.
Hirsindən ovurdu əlini bəzən,
Bəzən yaş silirdi nəm gözlərindən.
Düşərgəyə gəldi Xosrov ümitsiz,
Odtək yandırır qəlbini bir hiss.
Ay yarıb buludu göydə göründü,
Bir anda hər tərəf nura büründü.
Şah fələktək uca çadıra çatdı,
Çadırın ucunu yuxarı atdı.
Görünmür gözünə dünya bu gecə,
Beynini didirdi acı düşüncə.
Rahatlıq etməyə yoxdu heç meyli,
Qalmışdı dizində başı əyili.

Getdi nədim, vəzir, çadır boşaldı,
Axırda bir Şapur, bir Xosrov qaldı.
Fərəhlənsin deyə şah, yavaş-yavaş
Naxışlar çəkirdi o usta nəqqaş.
Yanar atəşinə çiləyirdi su,
Gülürdü ki, getsin şahın qayğısı.
Deyirdi ki: “Şirin çox mehribandır,
Acısı dildədir, hirsı yalandır”.
Xosrov görəndə ki, Şapurla təkdir,
Dərdlərini açıb söylədi bir-bir:
“Gördün ki, başıma nə gəldi bu gün?
Rüsvay etdi məni o afət bütün.
O Allahdanqorxmaz nə oyun qurdu,
Nə həya bilirdi, nə də qorxurdu.
Narvəntək papağı qoydum qabağa,
Sərvətək dayandım qalxıb ayağa.
Baltanı qaldırdı, narvənə vurdu,
Sərvin budağını dəhrəylə qırdı.
Nə qızdıra bildim könlünü özüm,
Nə yumşalda bildi qəlbini sözüüm.
Dili iti xəncər, sivri bir oxdu,
Onun günahları üzründən çoxdu.
Doğrudur, yar yara əziyyət verər,
Acı tikan kimi sancmaz bu qədər.
Əziyyət verməyi bilirəm mən də,
Mənim də canım var incik bədəndə.
Babil Harutusa onun camalı,
Hindu cadugərsə o qara xalı¹¹⁸.
Şirinin işləri soyutdu məni,
Atdım o əfsunu, o əfsanəni.
Təhəmmülə sığmaz onun qəmləri,
Çəkmişəm, bilirəm bu ələmləri.
Uşaq qılığını dayəsi bilər,
Qonşunun pisliyin qonşusu bilər.
O mənə olmuşdur bir gizli düşman,
Gizlində kin bəslər, üzdə mehriban.
Dünən xahiş etdim mən o ki vardı,
“Yox” dedi, huşumu alıb apardı.
Hər nə sözüüm vardı tökdüm dil, dedim,
Bir ay eşitmədi, mən bir il dedim.
Qaranlıq düşəndən nur göstərmədi,
Belimi sındırdı, sarğı vermədi.
Doğrudur, vüsali xoşdur, şirindir,
Dünyada ən şirin yenə Şirindir.
Lakin bu xarlığa dəyməz vüsali,
Qəm yeməyə dəyməz onun xəyalı.
Fil keçsin üstündən tapdalayaraq,

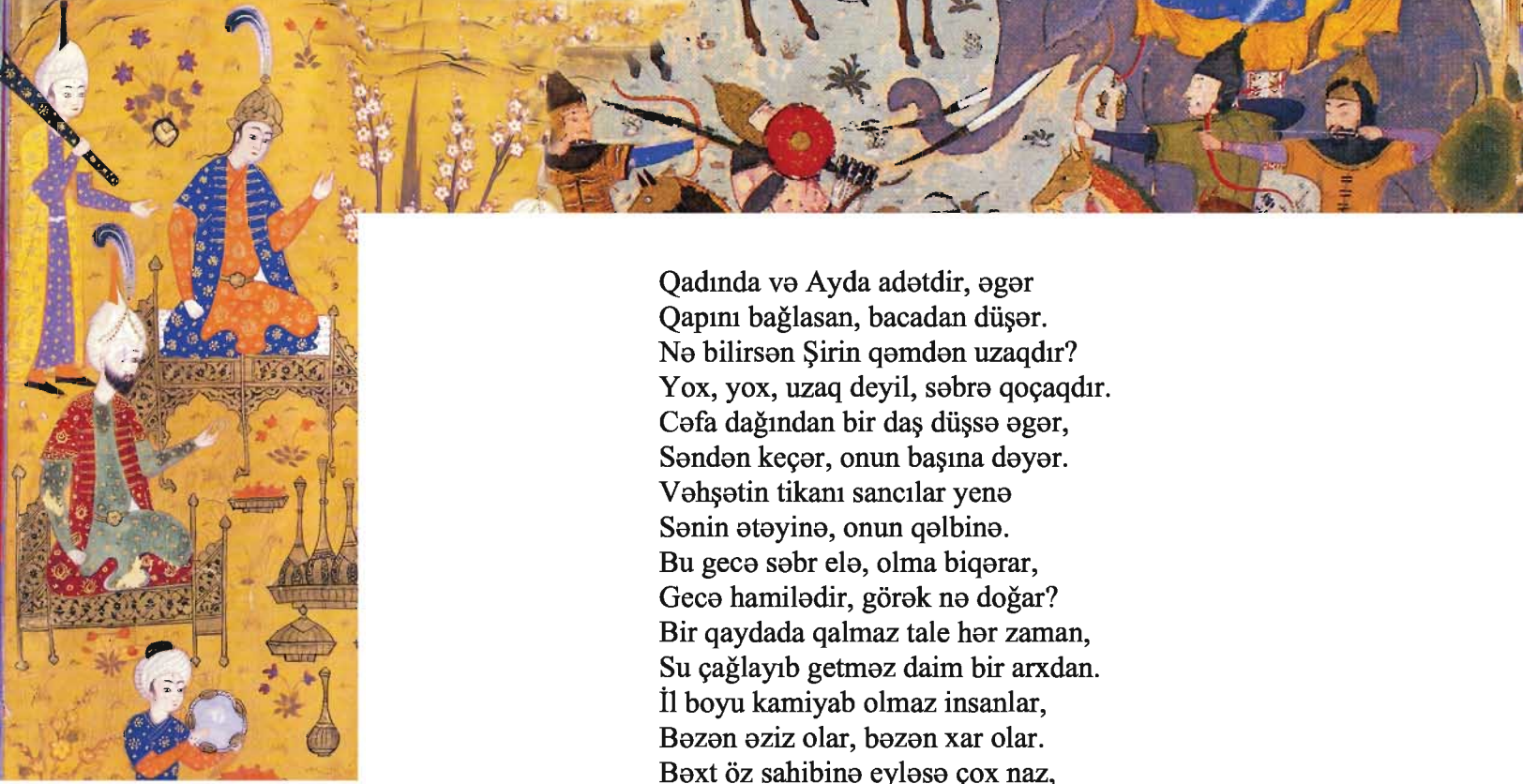

Xəsis adamlara əl açma ancaq.
Aman istəyincə qurbağalardan,
Yaxşdır balıqtək tez qərç olasan.
Duru suda hər kəs dürr tapar, ancaq
Torpağı axtaran torpaq tapacaq.
Xırda daşdan ötrü nə mədən qazım?
Yağsız çırağ kimi sönmək nə lazım?
Bir kəsək üstünə quşu qonmayan
Bir canana uymaq əbəsdir, inan!
Namuslu yar olsun, hər dərddən halı,
Tovuzun yoldaşı tovuz olmalı”.
Şapur yeri öpdü, dil açdı yenə,
Kafur suyu tökdü odun üstünə:
Dedi: “O tündürsə, sən ol bir ipək,
Şahım, güzəşt etsin mərd adam gərək.
Aşıqlər qovğası şimşəktək olar,
Naz ilə vəhşətin təfavütü var.
Üzrü var, istisə Şirin bu qədər,
Məşhurdur ki, şirni hərarət verər.
Bu tək Şirin deyil, heç tənə vurma,
Tumsuz olarmı heç, bir düşün, xurma?
Şirinin sözündən hərlənsə başın,
Atma sevdasını o qələmqaşın.
Şirin bu səfranı özü duymuşdu,
Şəkərin altına sirkə qoymuşdu¹¹⁹.
Şirinlik, turşuluq varkən dünyada,
Nəyinə lazımdır səfra və sevda?
Gözəllər tez doysa, demə bu pisdır,
İt gərək it olsun, şir də gərək şir.
Gözəllər nazından incimək olmaz,
Adətdir, məşuqə eyləyəcək naz.
Bütün gözəllərdə vardır bu adət,
Gəlin rəngsiz, iysiz görünməz, əlbət.
Hansı gül çəkməmiş əziyyət xardan?
Hansı xətt almamış yara pərgardan?
Sərkəşlik gözələ olmuşdur adət,
Su ilanı sancan qalar səlamət.
Nicat tapmaq üçün qəm sellərindən,
Möhkəm dur dağ kimi öz yerində sən.
Yarpaqtək oynasa küləkdə hər kəs,
Bir dağ olsa belə, samana dəyməz.
Bəxtiyardır sonda kama yetənlər,
Xam olduqca yaxşı qoxuyar ənbər.
Şirinə nə rəva hücum edilsin,
Aya əl uzatmaq çətindir, çətin.
Axı qadındır o, qapını vursan,
Pəncərədən gələr mehtabək, inan!

357

Qadında və Ayda adətdir, əgər
Qapını bağlasan, bacadan düşər.
Nə bilirsen Şirin qəmdən uzaqdır?
Yox, yox, uzaq deyil, səbrə qoçaqdır.
Cəfa dağından bir daş düşsə əgər,
Səndən keçər, onun başına dəyər.
Vəhşətin tikanı sancılar yenə
Sənin ətəyinə, onun qəlbinə.
Bu gecə səbr elə, olma biqərar,
Gecə hamilədir, görək nə doğar?
Bir qaydada qalmaz tale hər zaman,
Su çağlayıb getməz daim bir ərxdən.
İl boyu kamiyab olmaz insanlar,
Bəzən əziz olar, bəzən xar olar.
Bəxt öz sahibinə eyləsə çox naz,
Onun əzabından çəkinmək olmaz.
Pərgar hansı səmtə dolansa əgər,
Fırlanıb-fırlanıb yerinə dönər.
Xam ürgə öyrədən yumşaq davranar,
Mülayimlik sevər çox harın atlar.
O yerə çatdırar səbir insanı,
Nə zaman istəsə minər qulanı.
Səbr etməklə kişi zindandan çıxar,
Səbr ilə açılar bağlı qapılar.
İş çətinə düşsə, səbr açar bağı,
Gecə dalında var sübhün çırağı.
Bu çətinlik keçər, mən ümidvaram,
Yetib istəyinə, şah olar aram”.
Şahı bu vədəylə eləyirdi şad,
Xərabə bir könlü edirdi abad.
Uğurlu fal açdı taxtına şahın,
Doğsun bəxt ulduzu baxtına şahın.

358

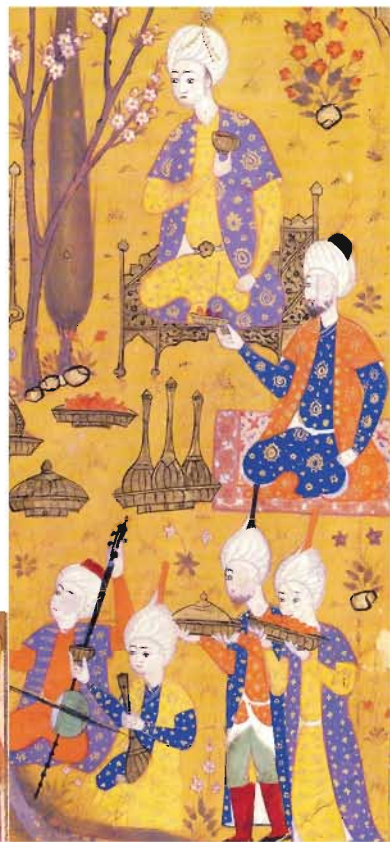
XOSROVUN GETMƏSİNDƏN ŞİRİNİN PEŞMANLAYIB ONUN ARDINCA DÜŞƏRGƏYƏ YOLLANMASI

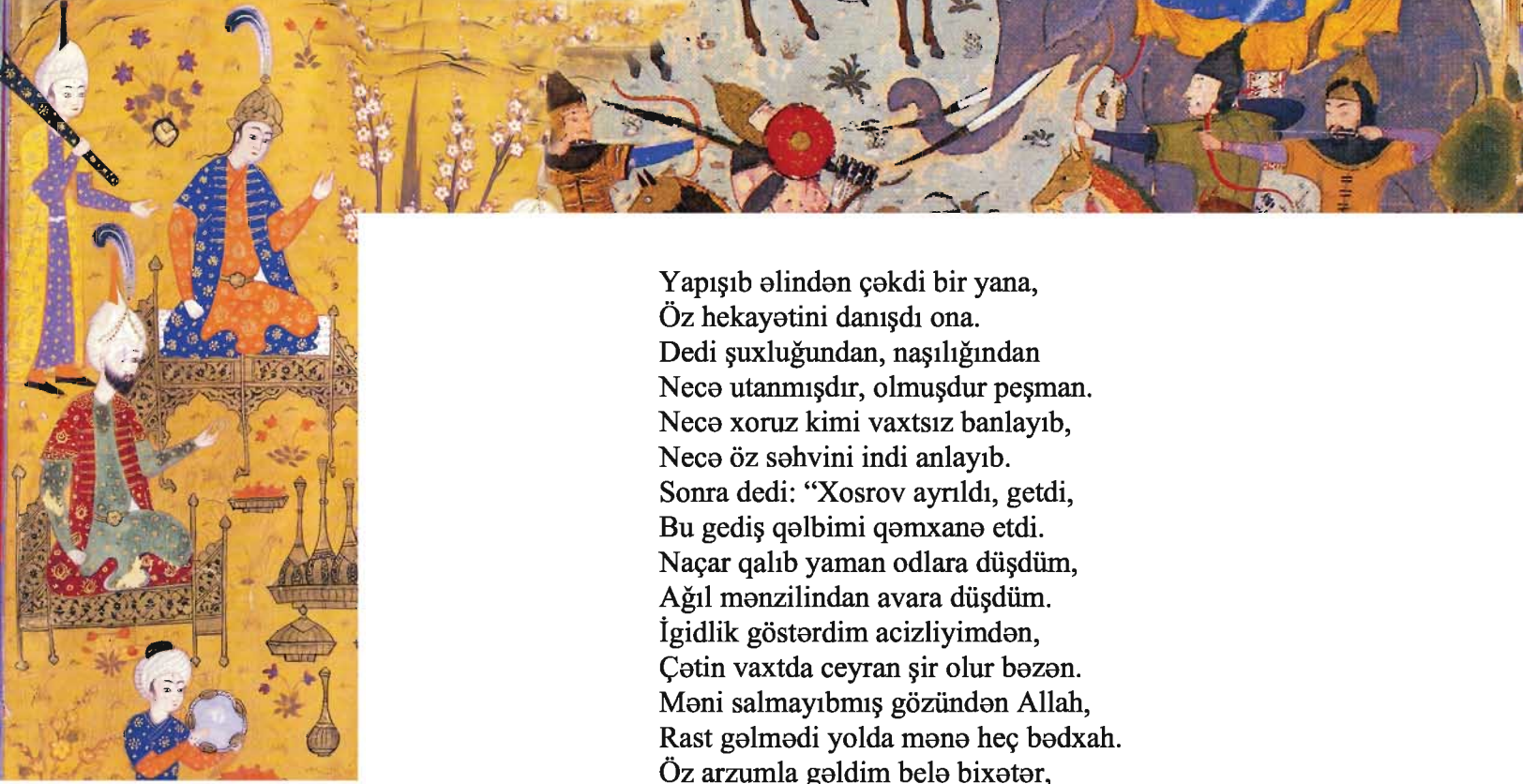
Bu sözləri deyən müdrik ixtiyar
Bu sayaq eylədi bizi xəbərdar:
Şah gedib, o dilbər qalanda yalqız,
Daş qəlbə daş vurub, oldu rahatsız.
Kirpiyindən axır dayanmadan yaş,
Döyürdü özünü o, yavaş-yavaş.
Yanıqlı ahından hava susadı,
Axdı göz yaşları, yeri suladı.
Kirpiyi durmadan axıdırdı qan,

Hər nalə etdikcə olurdu nalan.
Yarımcən quş kimi səndələyirdi,
Nərgizdən səmənə dürr ələyirdi¹²⁰.
Əli gəlmir tutsun qəm ayağını,
Qüssə ərilməsin ürək yağını.
Taqətsiz ürəyi şurə gələrkən
Utandı tutduğu qaba işlərdən.
Gülgünə atlandı, yüyəni çəkdi,
Göz yaşı gül rəngli, at da külrəngdi.
Atı tər içində gedəndə yenə,
Sanki su oturmuş odun üstünə.
Yol incə qaşının pərgarı kimi,
Gecə qapqaraydı saçları kimi.
Atı dar yollarda sürüb gedirdi,
Qəlbi qaranlıqda dua edirdi.
At verib gücünü iti ayağa,
Keçirdi lacivərd çərxdən qabağa.
Oğlan paltarında səfər edirdi,
Şəbdizin izini tutub gedirdi.
Gülgünü baş aldı geniş çöllərə,
Şirin gəlib çatdı axır bir yerə,
Gördü yuxudadır keşikçi, qulam,
Açıb həmayili sərhənglər tamam.
Yuxladıb hamını mehtab əfyunu,
Bir pozan yox idi sərxoş yuxunu.
Dayanıb baxmaqdan yoruldu Şirin,
Bilmədi neyləsin, ah çəkdi dərin.
Şahın dərgahından baxanda Şapur
Görmüşdü bir atlı atını çapır,
Şapurun əfsunlu sözləri bu dəm
Yuxuya vermişdi Xosrovu möhkəm.
Oyatmayıb əsla o yatmışları,
Şapur çıxıb getdi Şirinə sarı.
Dedi: “Kimsən burda, ey pəri, səslən!
Pəri deyilsənsə, de, nə gəzirsən?
Şir bu yerə gəlsə, inan, tük salar,
Qarıncaya dönər burda ilanlar”.
O dilbər Şapuru tanıdı görcək,
Sıçradı gülgündən yerə ceyrantək.
Təəccübdə qaldı Şapur bu işdən,
Yaxınlaşdı görsün kimdir bu gələn.
Sataşanda gözü o şux dilbərə,
Papaq göyə atdı, baş əydi yerə.
Söylədi: “Nə əcəb, ey pərisima!
Ayaq tozun bizə oldu tutiya?”
O gözəl, Şapura niyaz eylədi,
Bir qadın diliylə tərif söylədi.

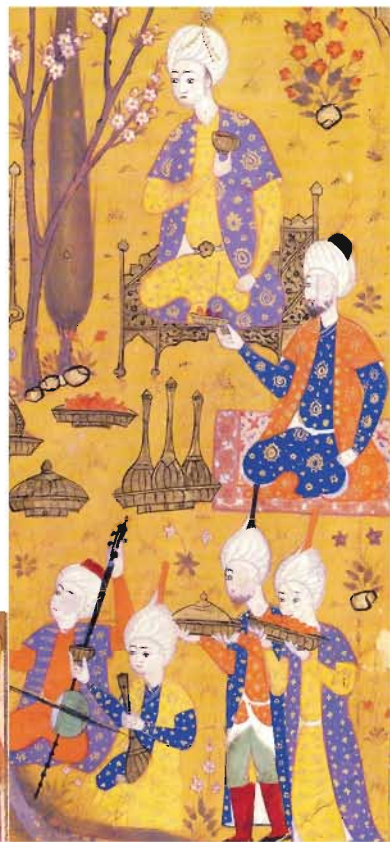

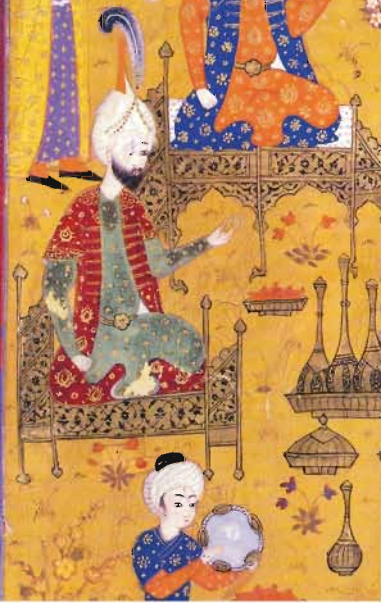
Yapışib əlindən çəkdi bir yana,
Öz hekayətini danışdı ona.
Dedi şuxluğundan, naşılığundan
Necə utanmışdır, olmuşdur peşman.
Necə xoruz kimi vaxtsiz banlayıb,
Necə öz səhvini indi anlayıb.
Sonra dedi: “Xosrov ayrıldı, getdi,
Bu gediş qəlbimi qəmxanə etdi.
Naçar qalib yaman odlara düşdüm,
Ağıl mənzilindən avara düşdüm.
İgidlik göstərdim acizliyimdən,
Çətin vaxtda ceyran şir olur bəzən.
Məni salmayıbmiş gözümdən Allah,
Rast gəlmədi yolda mənə heç bədxah.
Öz arzumla gəldim belə bixətər,
Doğruluqla gələn yolu düz gələr.
Sən ki məhrəm oldun əvvəldən mənə,
Gələcək günümü tapşırdım sənə.
İki arzum vardır, ona qulaq as,
Yerinə yetirsən, heç dərdim olmaz.
Birisi budur ki, şah eys edəndə,
“Nuş olsun” səsləri axıb gedəndə
Məni bir guşədə gizləndə saxla,
Sirrimi açmayıb gözlə maraqla.
İstəyirəm, şahı keyf edən görüm,
Canları oxşayan, üzü şən görüm.
İkinci arzum da budur: şahənşah
Kəbin kəsib, məni eylesin nigah.
Əgər görəcəksən işi, yubanma,
Gecə qaranlıqkən başla, dayanma!
Yox, qəbul etməsən, səni tərək edim,
Baş alıb tələsik qəsrinə gedim”.
Onun məqsədini biləndə Şapur,
And içdi, razıyam, doğru söz budur.
Gülgünü Şəbdiztək tövləyə saldı,
Şirini Pərviztək eyvana aldı.
Şahın iki yerdə sarayı vardı,
Bəzəkdən ulduztək yanıb-parlardı.
Biri göz önündə eysü-işrətçün,
Biri də xəlvətdə istirahətçün.
Şapur tez apardı o şux dildarı
Yataqçün düzəlmiş çadıra sarı.
Əlindən yapışib saldı içəri,
Gərdəyi bağlayıb, qayıtdı geri.
Qəlbi şad üz tutdu şahın yanına,
Müntəzir dayandı şah fərmanına.
Gah gəzir gülşenin dörd bir yanını,

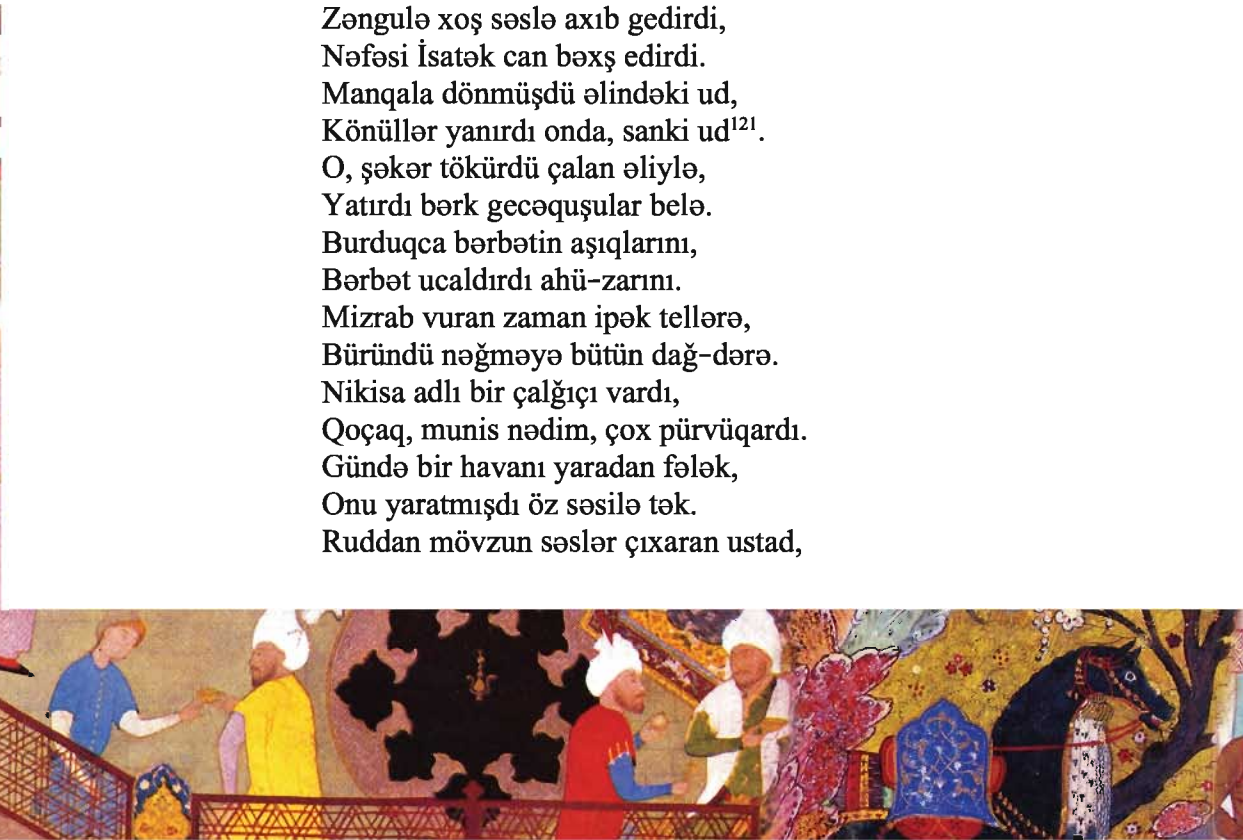

Gah da yandırırdı sönən şamını.
Şirin yuxusundan şah birdən qalxdı,
Göydəki ay kimi alnı parlaqdı.
Dedi: “Sağ ol, Şapur, mən yuxlayırkan,
Sən taleyin kimi oyaq qalmısan.
Sənin iqbalınla yuxu görmüşəm,
Könlümdə qalmayıb nə kədər, nə qəm.
Yuxuda nə gördüm: səfali bir bağ,
Hardansa əlimə keçdi bir çıraq.
Bu mehtab, bu şamla tökərək tədbir,
Gəl, mənim yuxumu sən eylə təir”.
Yuxunu yozmağa dil açdı Şapur,
Dedi: “Artıq olsun gözlərində nur.
Bu qaranlıq gecə bir ulduz olar,
O baldodaq gələr, yuxun düz olar.
Bunun sağlığına gəl şərab içək,
Yerlərə ləldən bir paltar biçək.
Gəl, sabah düzəldək bir yeni məclis,
Köhnə şərab olsun, bir təzə nərgiz.
Şərqdə göstərəndə Günəş üzünü,
Dənizdən qaldırıb kafur tozunu,
Kafur iyli meyi töküb camlara,
Bu qəm dəryasından çıxacaq kənara”.
Lalətək qızardı şah sevincindən,
Nərgiz kimi yumdu gözünü birdən.
Günəşin beşiyi düşərkən yola,
Cəmşid bəzəyini geyindi dünya.
Şərqdən bir məşşatə çıxıb gələrək,
Sübhün gəlininə vurdu min bəzək.
Quşları hürkütdü yerindən bu hal,
Gözəllər tərpendi, səsləndi xal-xal.
Dadlı yuxusundan qalxdı şəhriyar,
Gecəki yuxudan oldu bəxtiyar.
Tez adam çağırdı, buyruq verdi şah:
Qurulsun dağlarda böyük barigah.
Barigahın başı dəydi göylərə,
Bədnəzər xar olub, gömüldü yerə.
Altmışa bərabər eni-uzunu,
Camaat qul kimi sarmışdı onu.
Şahanə həmayil taxan hər sərhəng,
Bəzədi dərgahı qızıl heykəltək.
Bayraq qotazıtək əyib papağı,
Deyləmilər kəsdi tez solu, sağı.
Dəhlizdə durmuşdu qapqara qullar,
İsfahana bağlı sanki Zəngibar.
Həbəş qulamaları, Çin gözəlləri
Olmuşdu gecəylə aytək hər biri.

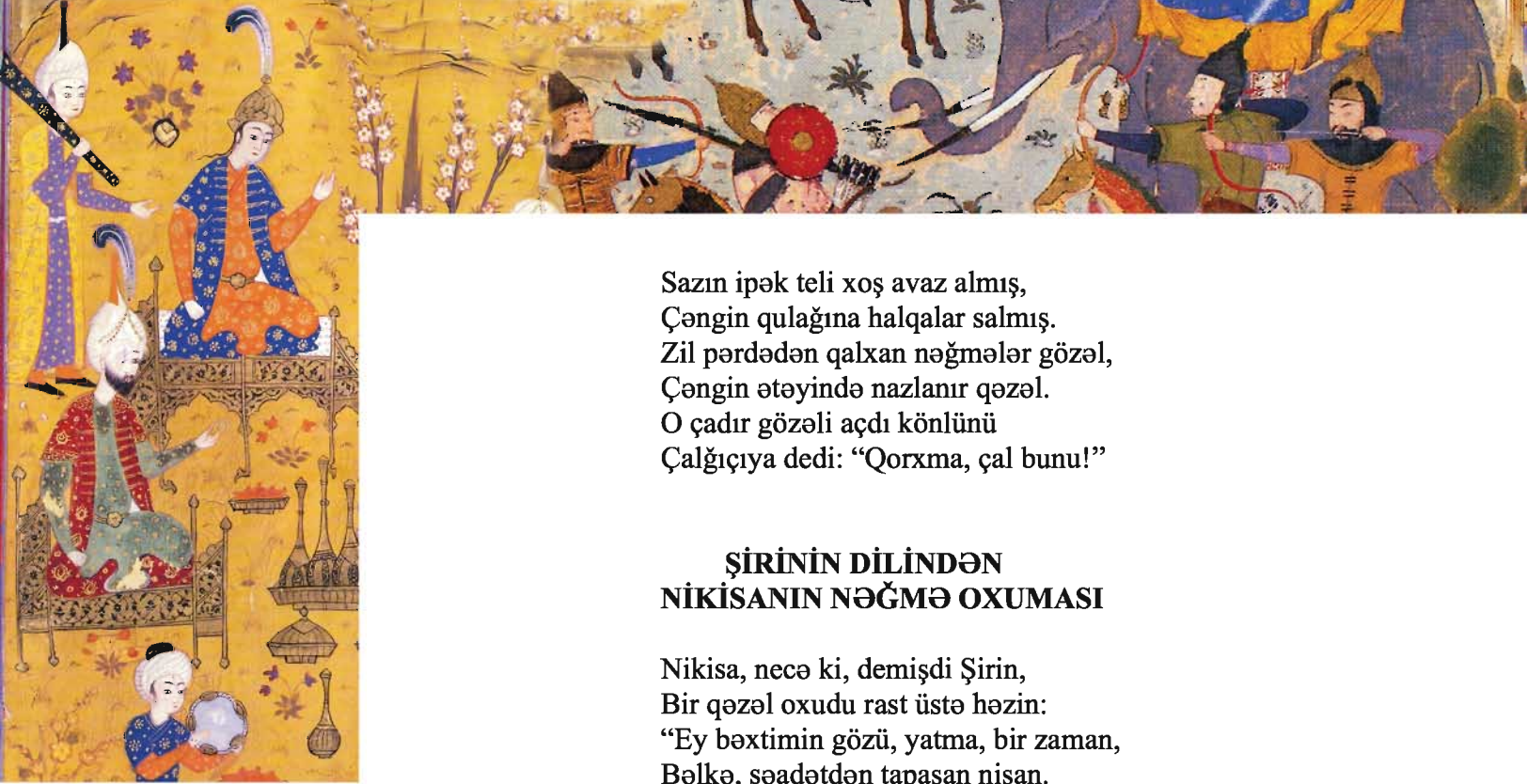
Çadırın altı dar qılınc ağzından,
Səba yol tapmazdı keçsin oradan.
Uzanmış çadırın ipləri bir mil,
Qapının ağzında durmuşdu çox fil.
Girdə çadırlar da örtmüşdü düzü,
Qamaşırdı Ayın, Günəşin gözü.
Çadırdan birində oturmuşdu şah,
O birində Şirin çəkmədəydi ah.
Yerə şaha layiq saldılar zərbəf,
Min zinət alırdı ondan hər tərəf,
Torpağından daş-qaş saçırdı külək,
Yel gətirən xəznə bu imiş, demək.
Carçı toplamışdı bütün həmdəmi,
Ora buraxmırdı bir naməhrəmi.
Şahın hərəmində yoxdu özgə kəs,
Bir hərəm qulları – lal kimi dinməz.
Müdrük nədimlərdən bir neçə nəfər
Kürsünün üstündə əyləşmişdilər.
Hər yana – aşağı, həm də yuxarı
Qoyuldu yaqutdan noğul qabları.
Hər kəsin əlində işlənən zərdir,
Daş-qaşlı bir turunc tacdır, ənbərdir.
Yumşaq qızıl – barmaq aralarından
Çıxırdı şah onu sıxdığı zaman.
Saqi əlində cam, cam içində mey,
Nəğmələr səslənir, səslənirdi hey...
Dünyanı bürüyüb asiman kimi,
Barbəd gətirmişdi fəğanə simi.
Nəğməylə dostlara səfa verirdi,
Xəstə ürəklərə şəfa verirdi.
Qalxıb ucaldıqca udunun səsi
Hər teli çalırdı Davud nəğməsi.
Zəngülə xoş səslə axıb gedirdi,
Nəfəsi İsatək can bəxş edirdi.
Manqala dönmüşdü əlindəki ud,
Könüllər yanırdı onda, sanki ud¹²¹.
O, şəkər töküdü çalan əliylə,
Yatırdı bərk gecəquşular belə.
Burduqca bərbətin aşlıqlarını,
Bərbət ucaldırdı ahü-zarını.
Mizrab vuran zaman ipək tellərə,
Büründü nəğməyə bütün dağ-dərə.
Nikisa adlı bir çalğıcı vardı,
Qoçaq, munis nədim, çox pürvüqardı.
Gündə bir havanı yaradan fələk,
Onu yaratmışdı öz səsile tək.
Ruddan mövzun səslər çıxaran ustad,

Nəğmədə durğunu etmişdi icad.
Elə şirin-şirin hava çalırdı,
Quşlar belə yerdə qanad salırdı.
O qədər gəlirdi nəğmə xoşuna,
Zöhrə dolanırdı fələk başına.
Zöhrədən özünü üstün tutardı,
Barbədə bir ancaq o barabardı.
O məclisdə işrət başlayan zaman,
Çaldılar cəng ilə bərbəti haman.
Bərbətlə cəng səsi axıb, müxtəsər,
Tük ilə rəng kimi birləşmişdilər¹²².
Hər kim qulaq versə, könlü xoşalır,
Biri ürək verir, biri huş alır.
Çaldılar, hər qəlbə min nalə doldu,
Qulamlar hüzurda ədəbsiz oldu.
Şah əmr etdi birdən, bütün qulamlar
Kəkliktək getdilər, oldular kənar.
Çaldılar, Şapur, bir də şah qaldı,
Hamı çıxdı getdi, məclis boşaldı.
Barbəd üçtellini çalırdı çox xoş,
Ayıqkən hər kəsi edirdi sərxoş.
Nikisa gəncliyə tufan edirdi,
Ərgənün telini dilləndirirdi.
Xosrov da onlara edərək rəğbət
Deyirdi: sizindir bu qəlb, bu dövlət.
Fırlanan çadırdan gün çəkilərkən
Gözəl pəri kimi Ay doğdu birdən.
Şirin olan yerin ətrafında tək,
Dolanırdı Şapur bir pərvanətək.
Pərdənin ucunu qaldırıb canan,
Dedi: “Gəlsin biri çalğıcılardan.
Bu dərğahda gəlsin çənglə otursun,
Halımla ahəngdar bir mizrab vursun.
Halıma sazını uyğun eyləsin,
Hər nə kim, mən desəm, onu söyləsin!”
Şapur Nikisanı edərək hali,
Oturtdu məclisdən bir az aralı.
“Bu məhrəm çadıra, – dedi, – baxma sən,
Ondan şaha layiq nəğmələr öyrən!
Bu gizlin çadırdan ilham alarsan,
Hər nə əmr etsələr, onu çalarsan”.
Bir tərəfdə Barbəd, sərxoş bir bülbül,
Nikisa əldə çəng, olmuşdu bir gül.
Ənbər iyli şamlar yanırdı parlaq,
Oddan bir cənnətdi, tüstüdən bir bağ.
Şah qəlbində vardı dərin bir maraq:
Görəsən, çalğıcı nələr çalacaq?

Sazın ipək teli xoş avaz almış,
Çəngin qulağına halqalar salmış.
Zil pərdədən qalxan nəğmələr gözəl,
Çəngin ətəyində nazlanır qəzəl.
O çadır gözəli açdı könlünü
Çalğıçıya dedi: “Qorxma, çal bunu!”

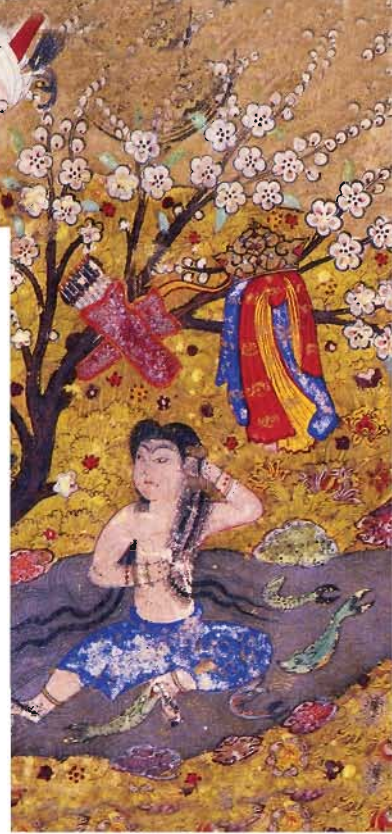
ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa, necə ki, demişdi Şirin,
Bir qəzəl oxudu rast üstə həzin:
“Ey bəxtimin gözü, yatma, bir zaman,
Bəlkə, səadətdən tapasan nişan.
Səbrin dağından çıx, ümmid səhəri
İşıqlat qəlbimi, qov bu kədəri!
Ey bəxt, bir neçə gün gəl mənə yar ol,
Aç bağlı bəndimi, mənə açar ol!
Ey tale, yatma, bir məharət göstər,
Burax acizliyi, bacarsan əgər.
Ey dost, hümmət elə, əl qaldır barı,
Qabağından qaçsın qəm qoşunları.
Ürək od içində, ciyər dolu qan,
Rəhm etmək istəsən, gəlmişdir zaman.
Bundan daha düşkün bir aciz olmaz,
Bundan daha yazıq kimsəsiz olmaz.
Ələ su tökməyə yaramasam da,
Qoya bilərəm ki, kababı oda.
Gər şərbət verməyə layiq deyiləm,
Şüşə açmağı ki, yaxşı bilirəm.
Naxış salmasam da paltara əgər,
Üzərlik yandırmaq əlimdən gələr.
Tikə bilməsəm də ipək paltarı,
Ətəyindən tozu çırpamam barı.
Məni kölgə kimi salma torpağa,
Ağlayıb düşmüşəm özüm ayağa.
Sənin kimi aya lazımdır Ülkər,
Qadını almağa bir Zöhrə istər.
Gəlib sarayında qalaram müdam,
Şahlıq iddiam yox, kəniz olaram.
Halımı soruşsan, nə söyləyim mən?
Özün bunu məndən yaxşı bilirsən.
Düşün, necə olar qəm çəkən qərib?
Neyləsin işində aciz, müztərib?
Aşılıqdə gültək yırdım pərdəmi,
Görmədən buraxıb getdim aləmi.

Torpaqtək oxlara mən hədəf oldum,
Təzə lələ kimi gənc ikən soldum.
Bir ümidlə verdim dünyanı yelə,
Bir xülya üstündə olmuşam belə.
Nə bir arxam var ki, havadar ola,
Nə də bəxtim var ki, mənə yar ola.
Suda çılpaq batan belə demişdir:
“Öludə bəxt olsa, yenə bir işdir”.
Yalnız oturmuşam, sızlayır yaram,
İstəyin budursa, razı olaram.
Mənim istədiyim gəlməsə ələ,
Qatlaşıb duraram, sən şadlıq elə.
Yoxsa mən acıyam, yaxınlaşırkan
Ud kimi alışdım dodaqlarından.
Böyük bir şadlıqdır mənə bu yanğın,
Xoşdur belə yanmaq, bil, aşıqlarçın.
Mən buyruq vermərəm sənə, özün bil,
İstəsən, gözümdən bu yaşları sil”.

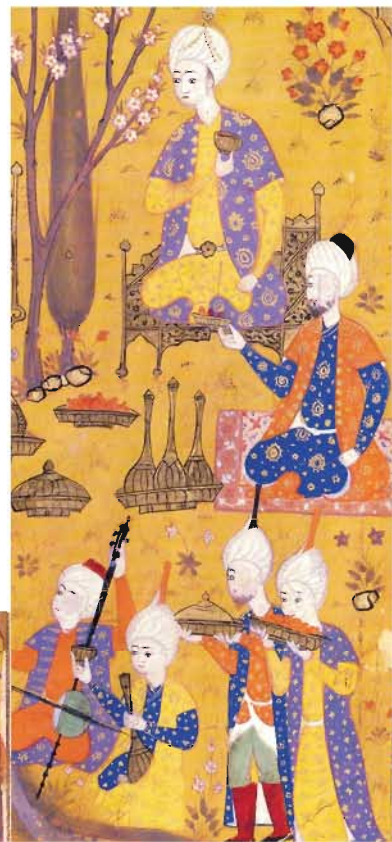

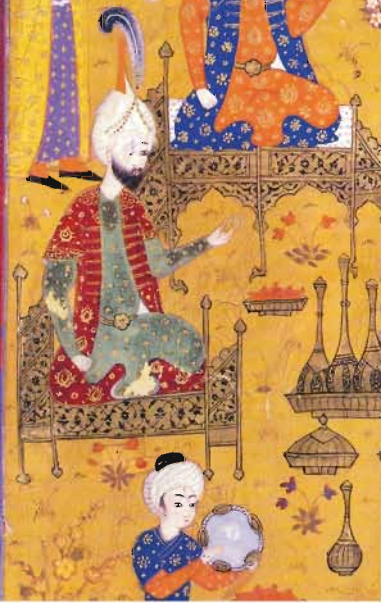
XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Bitdi Nikisanın çənglə nəğməsi,
Barbədin setarı qaldırdı səsi.
Bir məst aşiq kimi saza vurdu əl,
Üşşaq pərdəsində oxudu qəzəl:
“Bir səhər mey içib durdum ayağa,
Məst idim, rast gəldim gözəl bir bağa.
O bağda bir çiçək ətirli, əlvan,
Qarğa cəngindəydi, yarpaqları qan.
Yüz tikanı vardı yüz yarpağında,
Yüz xəznə dustaqdı hər budağında.
Üzümə bağladı qapını gözəl,
O bağ qıfılına dəyməmişdi əl.
O nadir gözəlin varlığı candı,
Hər cürə meyvəsi gözə əyandı.
Vardısa o yerdə dürlü-dürlü bar,
Başımda qalan şey oldu bir xumar.
Qapıda əyləşən o pərinışan
Könlümü pəritək etdi pərişan.
Beynim xəstə olub oyaq qalmaqdan,
Xəyalı gözümdən çəkilmir bir an.
Yatanda beynimi alovlandırır,
Pəritək yuxuma girir, yandırır.
Pərinə axtarar divanələr də,
Abad yerdə deyil, viranələrdə.

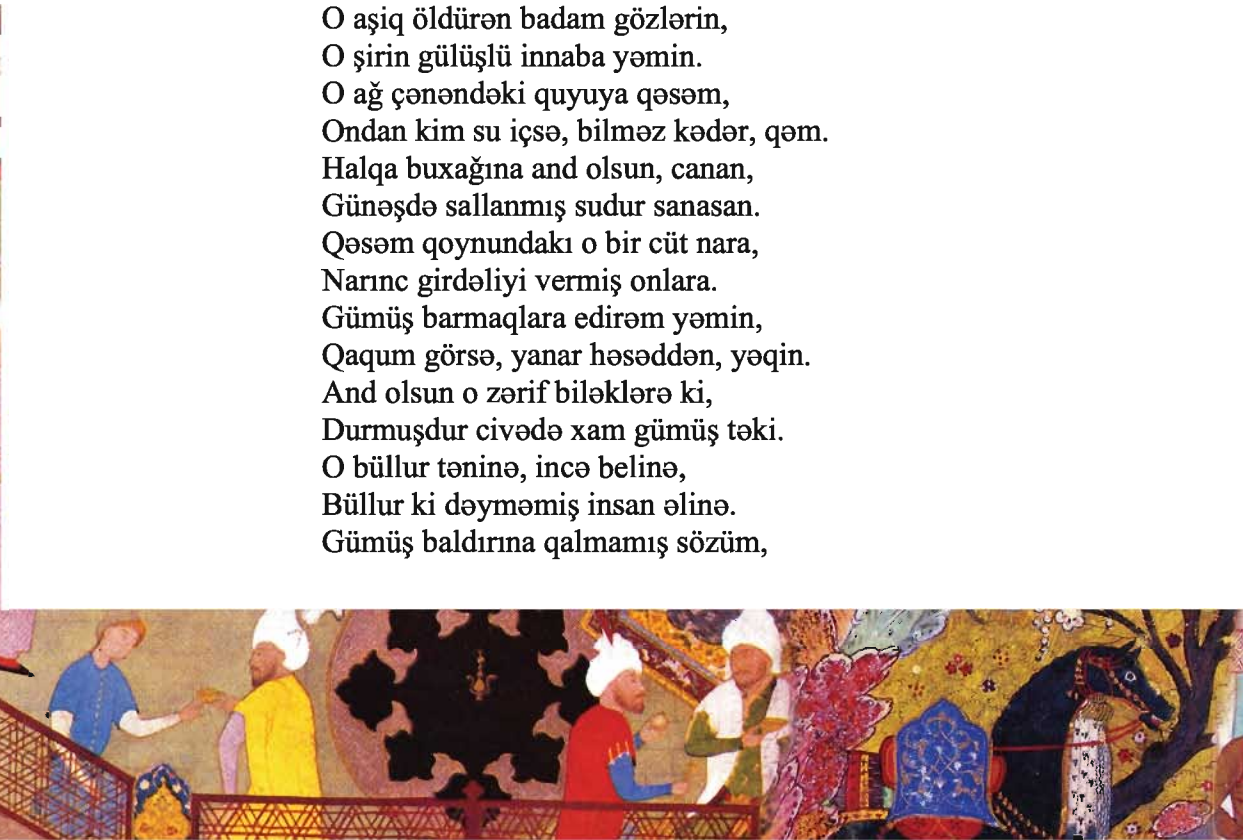
365

Onunçün xəznətək pəri-füsunkar
O virənəlikdə tutmuşdur qərar.
Çıxarsam xəznəni virənədən mən,
Tacına dürr kimi sancaram həməni.
Yatmış gözlərdəki naza and olsun
Ki, qəmzəylə edər caduya əfsun.
Dumantək qıvrılan saçına qəsəm,
Onun atəşilə yanmışdır sinəm.
And olsun xal xaldan ucalan səsə
Ki, qoca zahid də düşər həvəsə.
And olsun ipəktək xoş gülüşünə,
Yaqut dodağına, inci dişinə,
O ənbər ətirli zülfün tacına,
Şirmayı sağrıda qıvrım saçına.
Onun o dözülməz qəmzə-nazına,
Üzrünə, sözünə, xoş avazına.
Əyri qaşlarının tağına qəsəm
Ki, tuğratək çəkib onları qələm.
And olsun toxunub biri-birinə
Harutu bənd edən kirpiklərinə.
And olsun o gözə, rədd eyləyərkən
Yenə kənar qoymaz məni gözündən.
And olsun o parlaq gül yanaqlara,
Mehtab nuru hara, bax onlar hara?
Sərv qəmətintək saçların uzun –
Qala kəməndidir ona and olsun!
İlan ovsunlayan qara teline,
Uca gərdəninə, incə belinə,
And olsun nərgizdən xumar gözüne,
Sünbül saçlarına, bahar üzünə.
Otuz iki dənə lələ and olsun,
O yaqut qıfıla, ləbə and olsun.
O aşıq öldürən badam gözlərin,
O şirin gülüşlü innaba yəmin.
O ağ çənəndəki quyuya qəsəm,
Ondan kim su içsə, bilməz kədər, qəm.
Halqa buxağına and olsun, canan,
Günəşdə sallanmış sudur sanasan.
Qəsəm qoynundakı o bir cüt nara,
Narinc girdəliyi vermiş onlara.
Gümüş barmaqlara edirəm yəmin,
Qaqum görsə, yanar həsəddən, yəqin.
And olsun o zərif biləklərə ki,
Durmuşdur civədə xam gümüş tək.
O büllur təninə, incə belinə,
Büllur ki dəyməmiş insan əlinə.
Gümüş baldırına qalmamış sözüm,

366

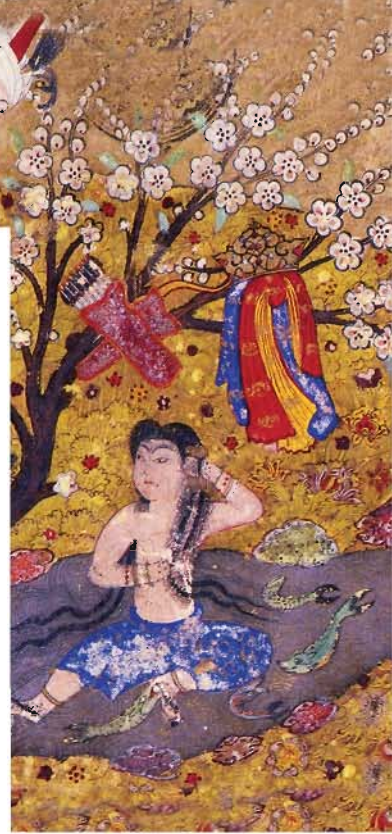

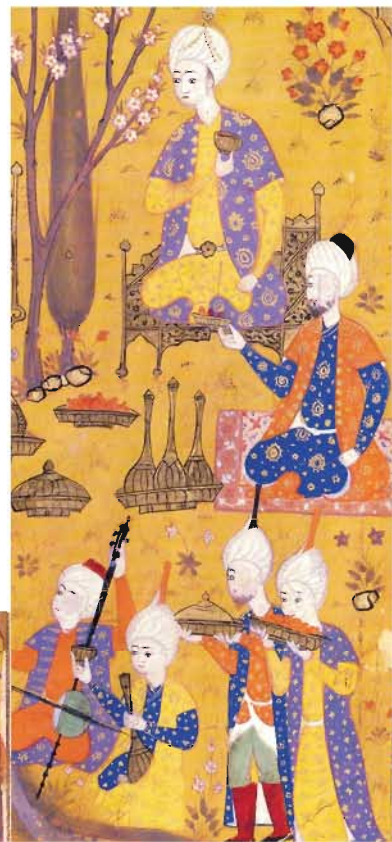
Tərif etsəm, gecə yatmaram özüm.
Gözdən də dəyərlı ayaq tozuna,
Nə yaxşı and içdim, qurban gözünə!
Taleyim yar olsa, yetişəm ona,
Canımda yer vardır öylə canana.
Nə qədər ki sağam, getməz könlümdən,
Dünyaya şah olsam, ona qulam mən.

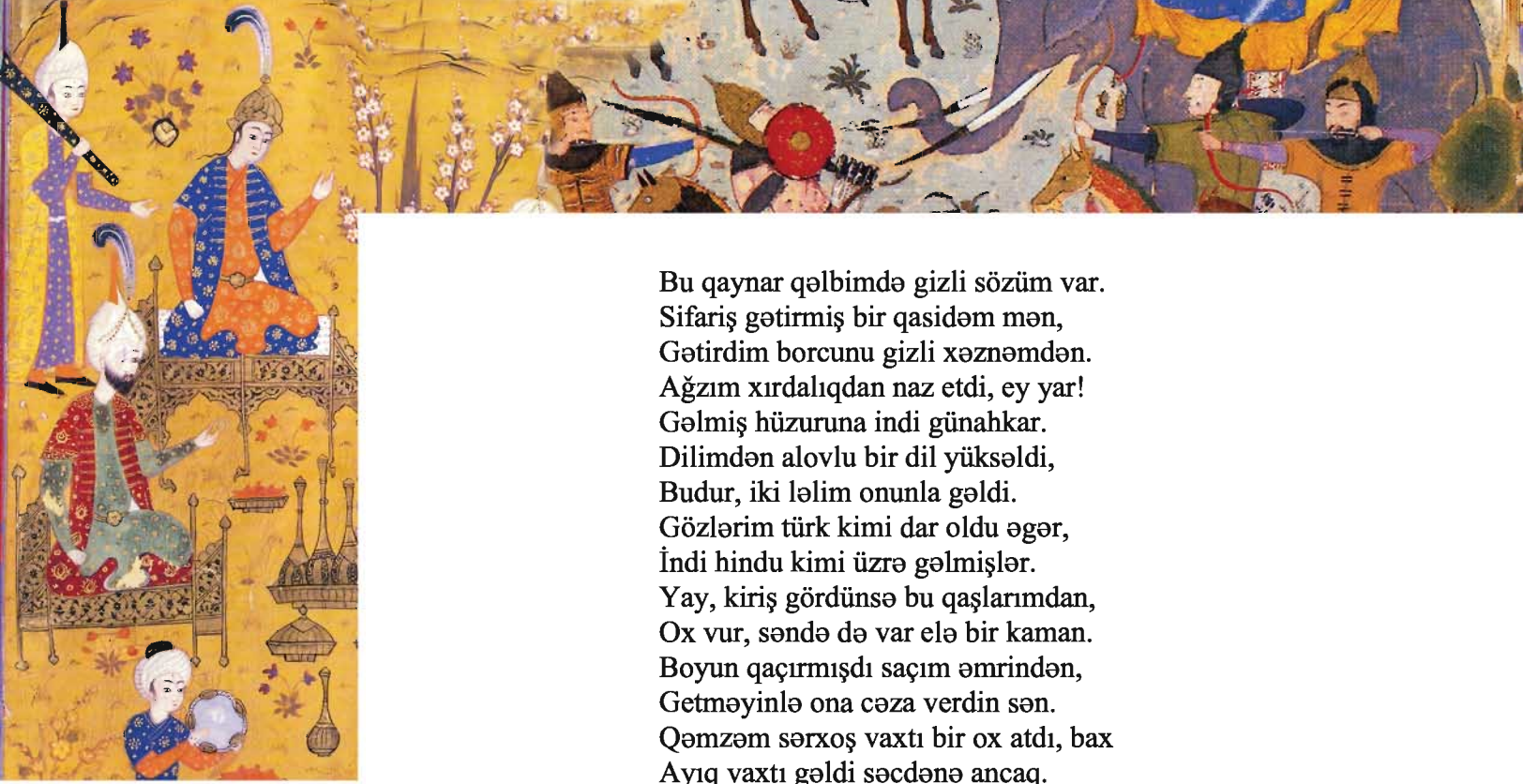
ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Barbəd nəğməsini bitirdi, durdu,
Nikisa mizrabı tellərə vurdu.
Hisari adlanan incə pərdədən,
Belə bakir sözlər çıxdı pərdədən:
“Qəlbim torpaq oldu, ey sərvi, sənə,
Sərvtək üstümə kölgə sərsənə!
Sən bu qara saçdan neçin qaçırısan?
Məntək boynu bağlı tapmazsan, inan!
Lovğalandımsa mən bir əmir kimi,
Boynu bağlı gəldim bir əsir kimi.
Məni öz evinə qoymadın, demə,
Asiman sığarmı bu viranəmə?
Qarınca yuvası filə yararmı?
Milçəkdə simurğun qüvvəti varmı?
Quyuya sığarmı geniş kainat?
Behiştə qavrarmı kiçik ət, nəbat?
Qapıcıya layiq olmasa bir baş,
Verilərmə ondan şahlara şabaş?
Baxma, dünən səni cana gətirdim,
İndi bu canımı sənə yetirdim.
Xahiş eyləməyə yox məndə taqət,
Kərəmindən umar könlüm şefaət.
Günahım böyükdür, lakin mən yenə
Üzr üçün taparsam əgər bəhanə,
Öpərəm torpağı qəlbim dolu ah,
Əfv edərsən məni, əlbəttə, ey şah!
Üzümü sürtərəm torpaqlara mən,
Ta abır çıxınca üzümə yerdən.
Gəlib yalvararam sənə o qədər,
İqbalın əfvinə fərman göndərər.
Şah talenaməsi belə göstərir:
Peyklərin taleyi Ay əlindədir,
Mənsə ay taleli peyk olduğumdan,
Peyktək yoldayam, budur, hər zaman.
Sənə söyləməkçün, sevimli dildar,

367

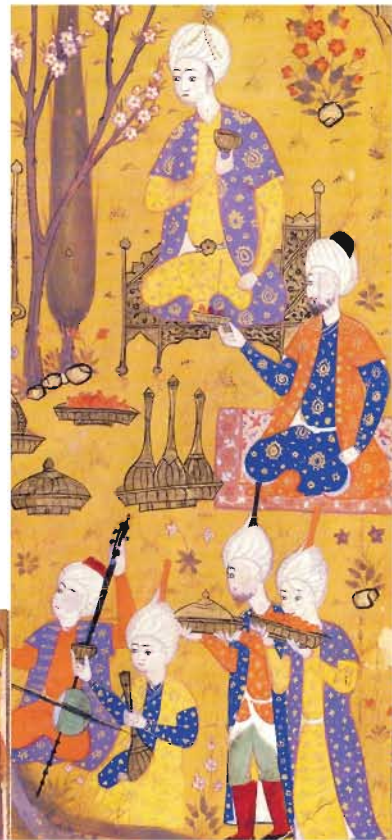
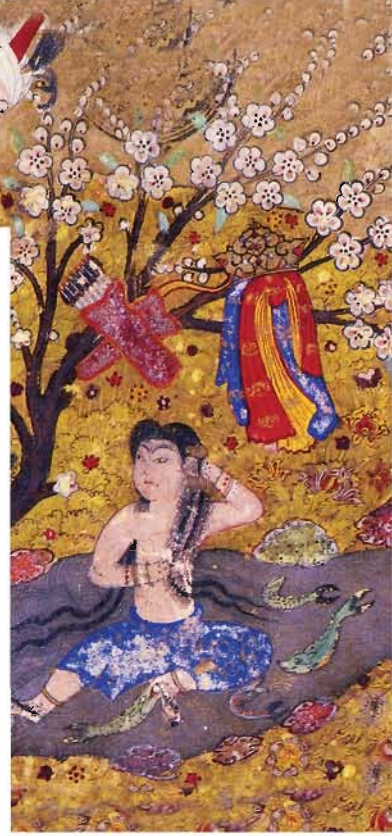
Bu qaynar qəlbimdə gizli sözümlər var.
Sifariş gətirmiş bir qasidəm mən,
Gətirdim borcunu gizli xəznəmdən.
Ağzım xırdalıqdan naz etdi, ey yar!
Gəlmiş hüzuruna indi günahkar.
Dilimdən alovlu bir dil yüksəldi,
Budur, iki ləlim onunla gəldi.
Gözlərim türk kimi dar oldu əgər,
İndi hindu kimi üzrə gəlmişlər.
Yay, kəriş gördünsə bu qaşlarımdan,
Ox vur, səndə də var elə bir kaman.
Boyun qaçırmışdı saçım əmrindən,
Getməyinlə ona cəza verdin sən.
Qəmzəm sərxoş vaxtı bir ox atdı, bax
Ayıq vaxtı gəldi səcdənə ancaq.
Səni görəni saçım oldu pərişan,
Vurmuşam zəncirə, bax, özün, inan.
Başımı məşəltək qapından saldım,
Şam kimi canımı məşələ aldım.
Xəttin qan tökməyi etsə ixtiyar,
Xətdən nöqtə kimi çıxıram kənar.
Etina etməsə xəyalın mənə,
Göz yaşı tökərəm ətəklərinə.
Qanımlı o əqiq ləblər içsələr,
Mirvari dişlərim onları kəsər.
Barı dərilməmiş bir bağam, zəngin,
Qapısı bəllidir, açarı gizlin.
Əgər ki narıma göstərib həvəs,
Əl vurmaq istəsə səndən qeyri kəs,
Məst edib işvəmin üzüm suyuyla,
Ümidsiz, əliboş salaram yola.
Sənin şəkər dolu dodaqlarından
Qeyri, badamıma olmaz toxunan¹²³.
Fındıqtək daş altda qalsam da bitab,
Səndən başqasına çatmaz bu innab.
Səndən başqa biri püstəmçün yana,
Püstə ağzı kimi gülərəm ona.
Görsəm turuncuma mail hər kimi,
Tikan üstə qalar turunclar kimi.
Dərmək istəyəndə mənim xurmamı,
Ancaq tikan görər əlimdən hamı.
Kim mənim almama meylini salsa,
Uşaqtək tovlaram mum almalarla.
Ay qalxsa göylərə, gün düşsə yerə,
Bu bar qismət olmaz özgə əllərə”.

XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa dayandı, susdu avazı,
O yandan səsləndi Barbədin sazı.
İraqlılar kimi yüksəldi səsi,
Axıtdı tellərdən İraq nəğməsi:
“Dostun nəsimini duyur dimağım,
Xəznə xəyalını görür çırağım.
Bizim arxa hardan gəlmişdir bu su?
Hansı yelin xoşdur belə qoxusu?
Sərv baş qaldırdı yoxsa göylərdən,
Ondan oldum belə başı uca mən?
Yoxsa tərək edəndə günəş gəlini,
Cəmsid gülzarına səpmiş telini?
Məgər pəncərəmdən Ay düşdü yenə?
Gecə qərğ olmuşdur nur dənizinə?
Yoxsa behiştəndir əsən bu yellər,
Sevinc əsər etdi mənə bu qədər?
Görünür, qonmuşdur qola ağ tərən,
Gecə can qurtardı qara qarğadan.
Bəlkə, bizimlədir həyat verən su,
Getdikcə canlanır həyat arzusu.
Yoxsa bəxt yandırdı yenə təzə şəm,
Pərvanətək yanıb külə döndü qəm.
Yəqin, dodağından səpdin bal, şəkər
Ki, hər bir tərəfdən gəlir bu xəbər.
Ey bəxt, o yara de: ey nazlı nigar,
Bəsdir bu ayrılıq, bəxtimi qaytar!
Yaxşılıqdan başqa xislətin çoxdur,
Sözüm mərd sözüdür, yalanı yoxdur.
Mən arpa əkərək, buğda dərmişəm,
Buğdanı göstərib arpa vermişəm.
Baxma acıqlandım tərsliyimdən mən,
Könlüm sənindədir, özün bilirsen.
Əlini kəsməzlər hind oğrusunun,
Çünki mərdliyi də yox deyil onun.
Şahlıqdan qəlbimdə fərəhim yoxdur,
Ancaq bu dünyada dərd-qəmim çoxdur.
Ürəyim sızlayır qəmdə, kədərdə,
O hansı zalımdır düşməsin dərdə?
Ayrılıq qorxusu ürəyimdədir,
Hicrandan qorxmayan, bir söylə, kimdir?
Qəmindən ruhumun ümidi soldu,
Bəxtim ələmlərin tapdağı oldu.
Qəlbim mənə deyil, zülfündən kənar,
Odur bağlanmışam zülfünə, ey yar!

Dodağınla xəlvət söhbətim çoxdur,
Bundan vacib mənim bir işim yoxdur.
Əgər öz yanına buraxacaqsan,
Necə gül yerinə səpirsən tikan?
İçi məlhəm dolu o dodaqları
Ver mənə, qurtarmaz onların barı.
O abi-həyatdan nə olar ki, sən
Bu yazıq yoxsula bir pay verəsən?!”

ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Barbəd belə gözəl hava çaldısa,
Ondan yaxşısını çaldı Nikisa.
Novruz gülü kimi açıldı əvvəl,
Novruz pərdəsində oxudu qəzəl:
“Səni görən gözüm nə bəxtiyardır,
Astanan mənimçün bir lələzardır.
Xəyalın könlümə olub pasiban,
Dərdimin gözüne tozundur dərman.
Səndən əsir alır mənim dimağım,
Səndən işıq alır səhər çırağım.
Sən mənim gözüksən, gözümə çıraq,
Bu çıraq və şama sənsən gözəl bağ.
İçdiyin nə meydir, dönmüsən yaza,
Sənə düşür bu mey, iç, başla naza!
Hüsnün bir gənclikdir, görərsə hər kəs,
Bu təzə gənclikdən can əsirgəməz.
Bir güzgü götürsən əlinə əgər,
Öz eşqindən qəlbin yanıb ah çəkər.
O Çin aynasından götür gözünü,
Özüne çox baxan yeyər özünü.
Hər dəfə bir yeni naxış əks edən
Aynaya baxma gəl, ondan ayrıl sən.
Sənin aynan olsun mənim gözlərim,
Onda ancaq səni, səni göstərim.
And olsun Tanrıya, uca göylərə,
Sənsiz şirin ömrüm döner zəhərə.
Ləbim acı gəlir dodaqlarına
Ki, udtək bu odu vurursan ona.
Bir miskini atdın, qoydun bu hala,
Əcəb rəhmlisən, gəlmə zavala!
Məndə bir zəhər var, səndə əlacı,
Sənin günün xoşdur, mənimki acı.
Güman edirdim ki, pis günə düşsəm,
Olarsan köməyim, mən çəkmərəm qəm.

370

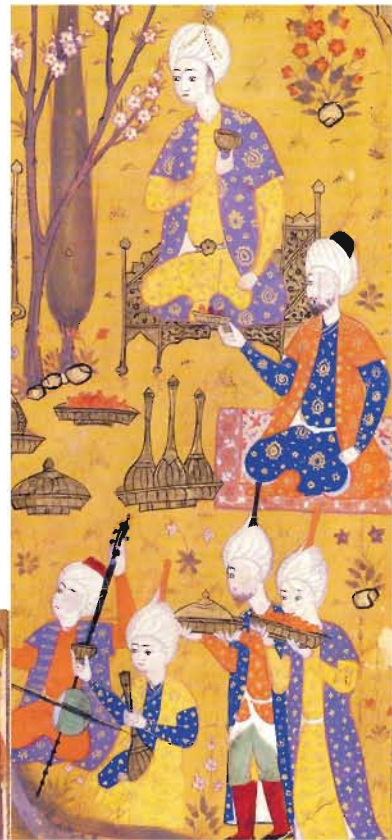
İndi sərxoş olub belə düşürkən,
Qıçımı bağladın, tutdun əlimdən.
Kim yarın qəlbini xəncərlə dələr?
Sevgili öldürmək mərdlikdir məgər?
Hər saat sinəmə tikan vurursan,
Vurma, oxşa barı vurduğun zaman.
Bir dilsiz dərđini gətir dilinə,
Bax bir göz ucuyla bu sevgilinə.
Qapına gəlmişəm, ehtiyacım var,
Dar gündə insanın üzü bərk olar.
Yoxsa nə həddim var, polad hasardan
Küləkdə çıxardam çırağı asan.
Bir zaman yüksəkdən səcdə edərdim,
İndi kənizinəm, qəlbimdə dərdim.
Gəl tökmə qanıma, bir tək bütprəst,
İnan ki, Kəbəyə nöqsan gətirməz.
İndi ki üzündən ayırdın məni,
Uzaqdan seyr edim barı qoy səni.
Fikrinlə yaşayır gəncliyim, bilsən,
Sayaram günləri bu ümidlə mən.
Ah, bir gün qoynuma girəsən bitab,
Çəngin naləsilə verəsən şərab.
Saçını gecə mən tutub öpərək,
Öləydim qarşında səhər şamitək!
Ləbin şərabından məst olsam əgər,
Ayılmaram bir də məşhərə qədər.
Kənizin olmaqdır mənim niyyətim,
Hicranına daha yoxdur taqətim.
Verdim sənə bəxtin ixtiyarını,
Ya öldür, ya dirilt bu dildarını.
Sənin qabağında mən ölsəm, inan,
Xoşdur ayrı qalıb tək yaşamaqdan”.

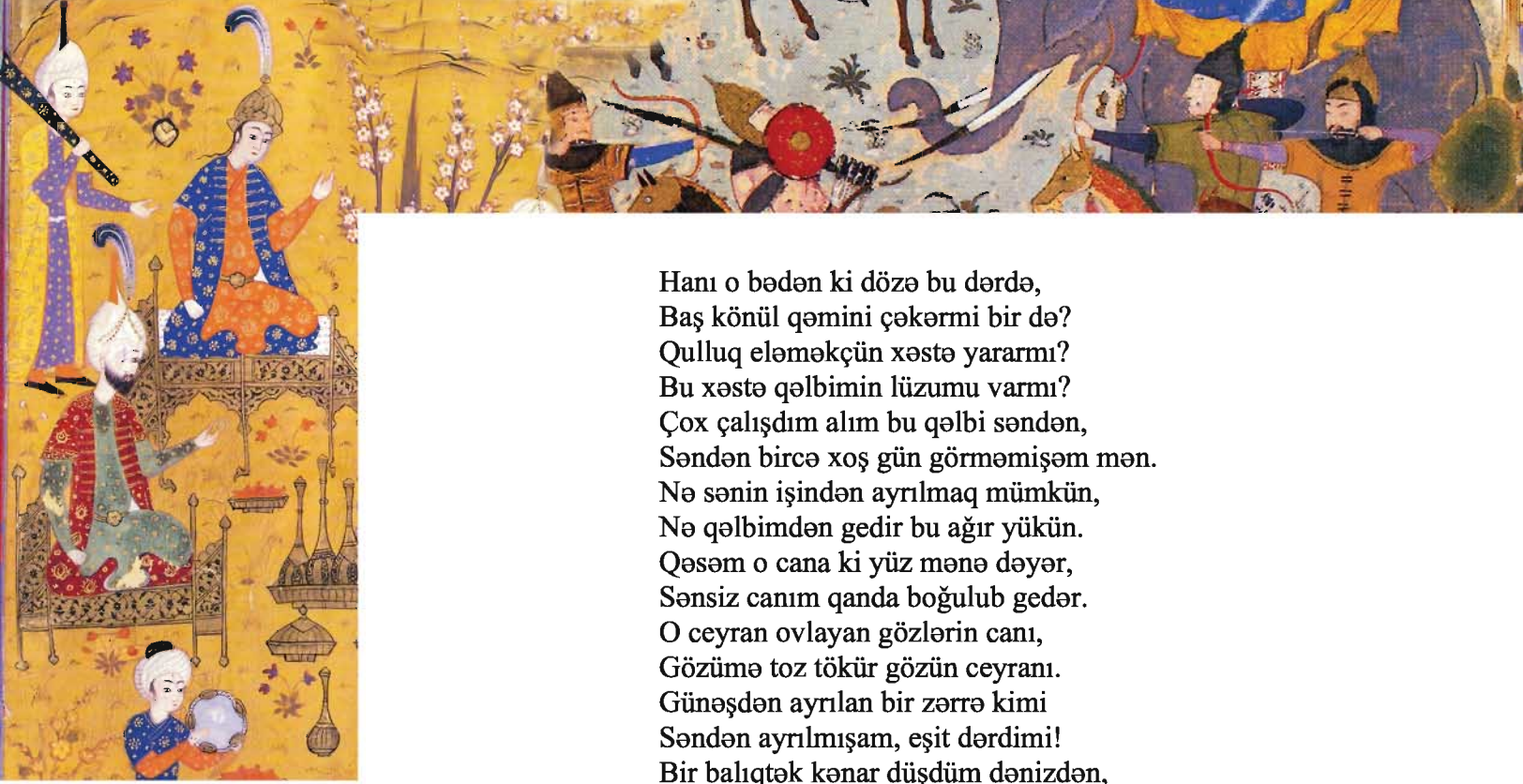

371

XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisanın sözü sona yetirkən,
Barbədin setarı səsləndi birdən.
İsfahan pərdəsi başladı nəva,
Oxudu eşq ilə bir gözəl hava:
“Deyəsən, kuyində mənə, ey mələk,
Bir keçi ayağı atmışdır fələk.
Kəssən qoyun kimi başımı yenə,
Gələrəm it kimi sənin kuyinə.
Alırsan qəlbimi, al, get, nə olar?
Aşılıqdən yaxşı bir peşəmi var?”

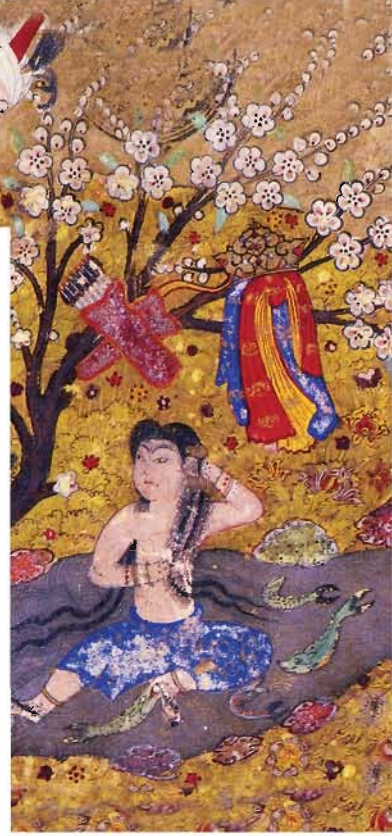
Hanı o bədən ki dözə bu dərde,
Baş könül qəmini çəkərmı bir də?
Qulluq eləməkçün xəstə yararmı?
Bu xəstə qəlbimin lüzumu varmı?
Çox çalışdım alım bu qəlbi səndən,
Səndən bircə xoş gün görməmişəm mən.
Nə sənin işindən ayrılmaq mümkündür,
Nə qəlbimdən gedir bu ağır yükün.
Qəsəm o cana ki yüz mənə dəyər,
Sənsiz canım qanda boğulub gedər.
O ceyran ovlayan gözlərin canı,
Gözümə toz tökür gözün ceyranı.
Günəşdən ayrılan bir zərrə kimi
Səndən ayrılmışam, eşit dərdimi!
Bir balıqtək kənar düşdüm dənizdən,
Yalqızam, xəstəyəm səndən ayrı mən.
Buludda qaldığın aytək bəs deyil?
Bu başım, bu qılınc, bu tac, özün bil.
Hüsn elində yeni bir rəy yarandı,
Bir yeni fərman ver, tez ol, amandı!..
Əlli-altmış illik ömrün var, ancaq
Nə lazım bu ömrə yüz düyün vurmaq?
Yerin gözüm oldu sənin bütün il,
Vüsal gecəsindən o qısadır, bil!
Əgər dodağıma gülüş bəxş etsən,
Bir ölü diriltmə gümən eylə sən.
Donmuşu busənlə isit, aman ver,
Ölüyə ətrilə həyat ver, can ver.
Uğurludur mənə üzünü görmək,
Səsini eşitsəm, olar mübarək.
Pis gözdən gizlənən abi-həyattək
Məndən yayınmışam, bu nəyə görə¹²⁴?
Bütün məxluqatı xəlq edən Allah,
Bədəndə həyatı xəlq edən Allah
O ürək yandıran üzünlə bir gün
Döndərəm gündüzə gecəmi bütün”.
Barbəddə sənəti gördüyü zaman,
Şirin duydu: yoxdur sevgidən aman.
Təngimiş qəlbindən bir ah çəkərək,
Nikisaya dedi: “Belə çal görək,
Bir hava çal ki, şah azsın yolunu,
Bəlkə, bu qovğanın yetişə sonu”.

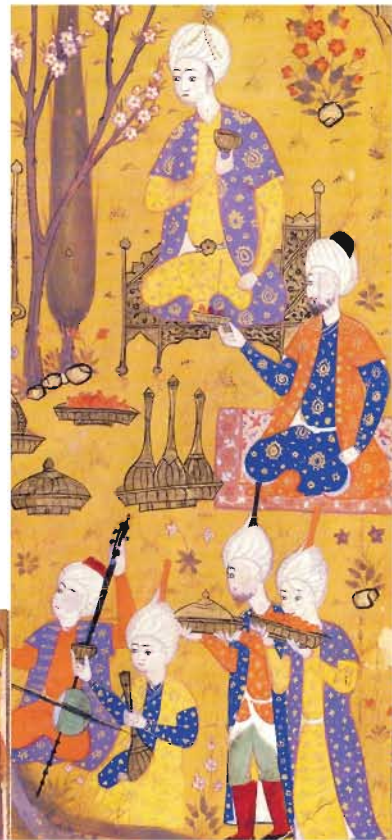

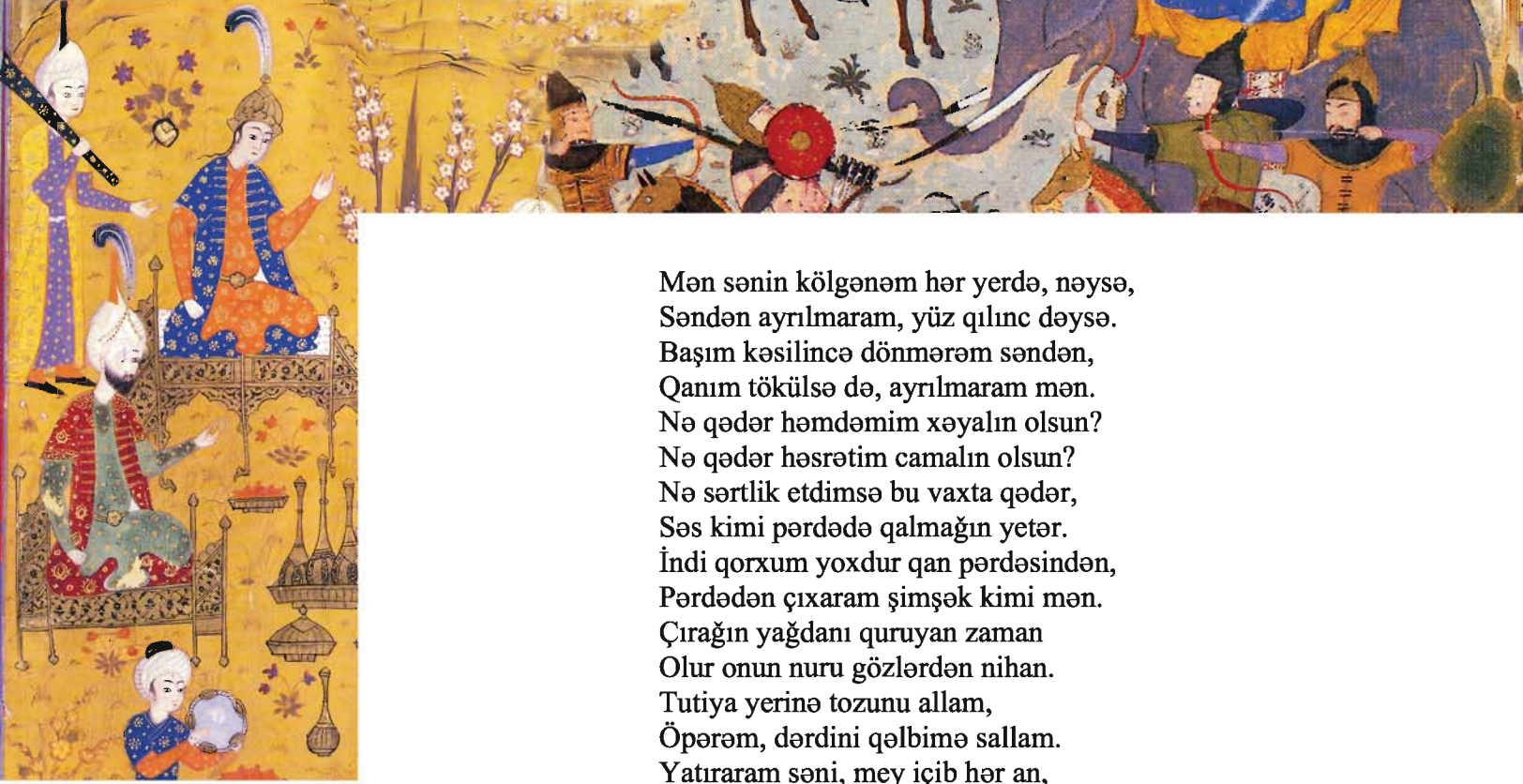
ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa oxudu cadugər kimi,
Rahəvi üstündə köklədi simi:
“Gəl yarınlə bəriş, sən ey sitəmkar!
Dünən keçdi getdi, bu gün də keçər.
Düyünü aç getsin, dayanma əbəs,
Ömür çox tələsir, sən də bax, tələs!
Şahlıqdan danışma, eşqi et şüar,
Dünyada heç şeyə yoxdur etibar.
Dünya beş günlükdür, zənn etmə çoxdur,
Ondan bərk yapışma, mənası yoxdur.
Çox tava qızmadan qaldı, qaraldı,
Çox bişən aşlar da itlərə qaldı.
Durma, şərab içək, bu xoş gecə, gəl!
Sabah da içərik, gəlməsə əcəl.
Sabaha çox da sən ümid bağlama,
İşi lap bu gecə düzəlt, saxlama.
Dünyanın qəribə oyunları var,
Dünya görməmişən, nə fayda, ey yar!
Baharın var, bu gün ye meyvəsindən,
Hər gün novruz olmaz, məgər bilmirsən?
İnsan iyilməsə bir gülü, bişək,
Xəzan gələr, onu aparar külək.
Yaxşı olur güldən gülab alasan,
Gül solar geciksə o gülabtutan.
Bir yerdə ki saxsı yerindədir zər,
Mənim kimisinə kim qiymət verər?
Bir qətrə su hara, bir ümman hara?
Günəş olan yerdə Ay gəlməz kara.
Bazarın rəvacdır yaxşı işlərlə,
Qoyma kasadlıqda dostunu belə.
Kasad malı da al, bəlkə də, bir gün
Karına gəldi o kasad mal bütün.
Bütöv mallar almaq xoşdur həmişə,
Bəzən sınıq qab da yarayar işə.
Düzdür ki, sikkələr baha gedərlər,
Qızıl tozunu da hesab edərlər.
Eşqin quluyam mən, sən mənə yiyə,
Daha satma məni, eybim var deyə.
İkicə arzum var ömrümdə ancaq:
Əvvəl sənin vəslin, sonra yaşamaq.
Bircə sifarişin mənim bəsimdir,
Birdən o da olmaz, sonra kim bilir?
Mən əldən getmişəm eşqinlə müdam,
Xəlvətdə mey içib, sərxoş olmuşam.

373

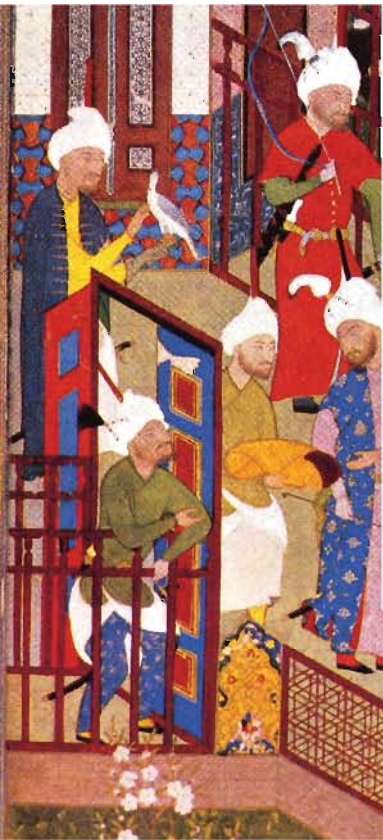
Mən sənin kölgənəm hər yerdə, nəysə,
Səndən ayrılmaram, yüz qılınc dəysə.
Başım kəsilincə dönmərəm səndən,
Qanımla tökülsə də, ayrılmaram mən.
Nə qədər həmdəyim xəyalın olsun?
Nə qədər həsrətəm camalın olsun?
Nə sərtlik etdim sə bu vaxta qədər,
Səs kimi pərdədə qalmağın yetər.
İndi qorxum yoxdur qan pərdəsindən,
Pərdədən çıxaram şimşək kimi mən.
Çırağın yağdanı quruyan zaman
Olur onun nuru gözlərdən nihan.
Tutiya yerinə tozunu allam,
Öpərəm, dərđini qəlbimə sallam.
Yatıraram səni, mey içib hər an,
Xoş olar: mən sərxoş, sən də yatasan!
Zülfünü saçımla möhkəm bağlam,
Eşqindən həm gülər, həm də ağlam.
Üzüyündən qəlbə vuraram bəzək,
Xəbər tutmaz ondan nə əl, nə ətək.
Elə qucaqlaram səni, ey nigar,
Köynəyin də olmaz bundan xəbərdar.
Gecə oyunbazı yatanda, həmən,
Pərdədə min oyun çıxararam mən.
Əlimdən gəlersə belə iş əgər,
Hər bir tikanımdan bir çiçək törər.
Ey Tanrı, yol göstər, qalib çıxım mən,
Mənə yaxşı günü qismət elə sən”.
Bu gözəl nəğməni eşidəndə şah
Paltarını cırdı, çəkdi dərin ah.
Söylədi: “Ey Barbəd, kömək et, aman!
Qoyma bədənimdən uçub getsin can”.

374

XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa od saldı şahın könlünə,
Barbədın setarı su tökdü ona.
Elə ustalıqla bir hava çaldı,
Nikisanın çəngi mat olub qaldı.
Sildi şah canından bütün xiləli,
Zirəfkənd üstündə olan qəzəli:
“Mən ki hər günaha yüz üzr istərəm,
Belə günahları əfv et, ey sənəm!
Hökmündən çıxdımsa mən bir gün əgər,
Çox peşmanlıq çəkdim, yedim min zəhər.

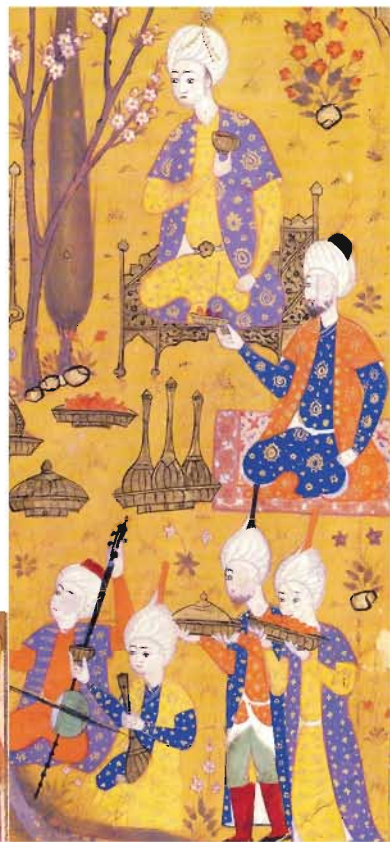

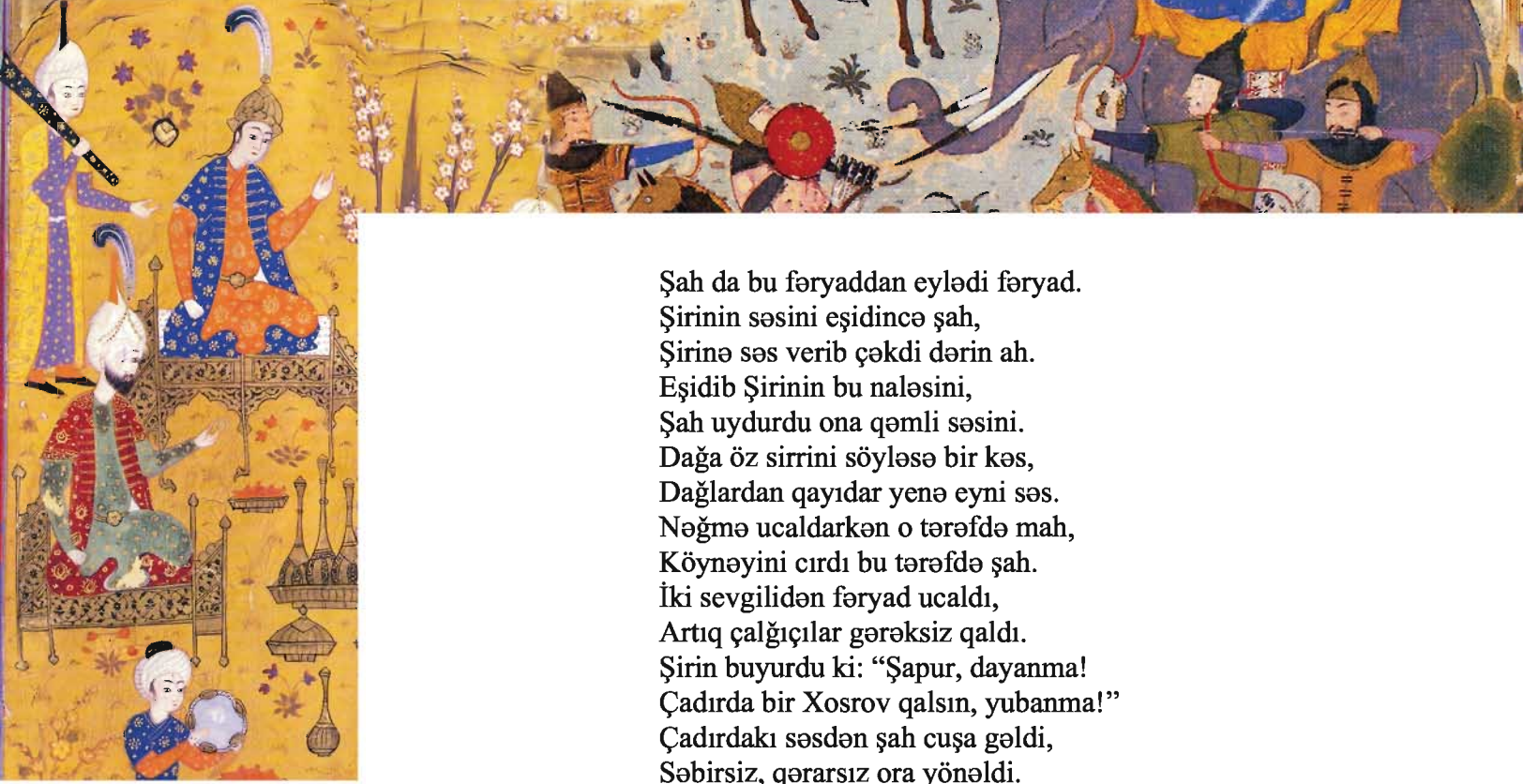

Peşmanam keçmişə, təqsir məndədir,
Gəl, keç təqsirimdən, mənə sevindir.
Tutaq ki, etdiyim tamam günahdır,
Bununçün göz yaşım bir üzrxahdır.
Hörmətsizlik etdim, unut, amandır!..
Yuxusuz qaldığım sənə əyandır.
Bu gündən baş qoyub ayağına mən,
Üzümü sürtərəm torpağına mən.
Sənə yer verərəm bu sağ gözümdə,
Torpağını öpər bu sol gözüm də.
Əgər can verməsəm sənə ürəkdən,
İt nədir, itdən də alçaq olum mən.
Bir salam istədim səndən həyatda,
Qapını bağladın, söndü həyat da.
Qulağım məhrumsa indi salamdan,
Adın əskik olmur dilimdən bir an.
Mən bu qızdırmada fəğan etmirəm,
Nolar əhvalımı sorsan, ey sənəm?!
Mənə baş çəkməyin xam bir xəyaldır,
Ancaq heç olmasa, yadına sal bir.
Gəlməkçün qəlbimin yoxdur həycanı,
Həycanı olsa da, məndə bəxt hanı?
Səninçün qoy mənə bədbəxt desinlər,
Səni xoşbəxt görsəm, mənimçün yetər.
İstəyirsən olsun bu qəlbim xarab,
Səninlə razıyam, bax budur cavab!
Qəmimdən qəmlisən deyirsən, ancaq
Soruşmursan, canan, nədir bu torpaq?
Aşiqin ələmlə qəlbi uyuşar,
Sən məşuqsan, qəmlə nə alverin var?
İstədiyən qədər naz eylə, dilbər!
Canım çıxanacan nazını çəkər.
Uyuşsan da əgər, uyuşmasan da,
Qəmində yanmaqdır arzum cahanda.
Eşqinin uğrunda can versəm də mən,
Yaşa bu həyatda, xətər görmə sən.
Qismətim olmasa vüsalın əgər,
Sən çat öz arzuna hüsnünlə, dilbər!
Mən ya sağ olsam da, ya olmasam da,
Təki sən ömr elə, yaşa dünyada.
Mənim günüm, ruzum getdisə yelə,
Təki sən xoşbəxt ol, məsud ömr elə!
Barbəd öz sazında, dediyim kimi,
Təzə hava çaldı, inlətdi simi.
Şirinin ürəyi elə dolandı,
Əqlinin çırağı yağ kimi yandı.
Elə fəryad çəkdi o sərvî-azad,

375

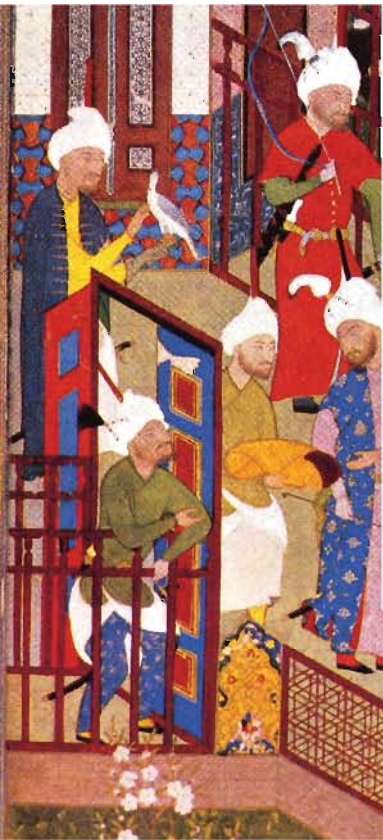
Şah da bu feryaddan eylədi feryad.
Şirinin səsini eşidincə şah,
Şirinə səs verib çəkdi dərin ah.
Eşidib Şirinin bu naləsini,
Şah uydurdu ona qəmli səsini.
Dağa öz sirrini söyləsə bir kəs,
Dağlardan qayıdar yenə eyni səs.
Nəğmə ucaldarkən o tərəfdə mah,
Köynəyini cırdı bu tərəfdə şah.
İki sevgilidən feryad ucaldı,
Artıq çalğıcılar gərəksiz qaldı.
Şirin buyurdu ki: “Şapur, dayanma!
Çadırdakı səsdən şah cuşa gəldi,
Səbirsiz, qərarsız ora yönəldi.
Bu zaman gələrək ağıllı Şapur
Əlindən yapışıb dedi ki: “Otur!”
Şahda qalmasa da artıq ixtiyar,
Oturdu yerində böyük hökmdar.
Dedi: “Ürək yaxan bu səs nə səsdir?
Bu sirri aç mənə, de, yandım, bəsdir”.

376

ŞİRİNİN ÇADIRDAN ÇIXMASI

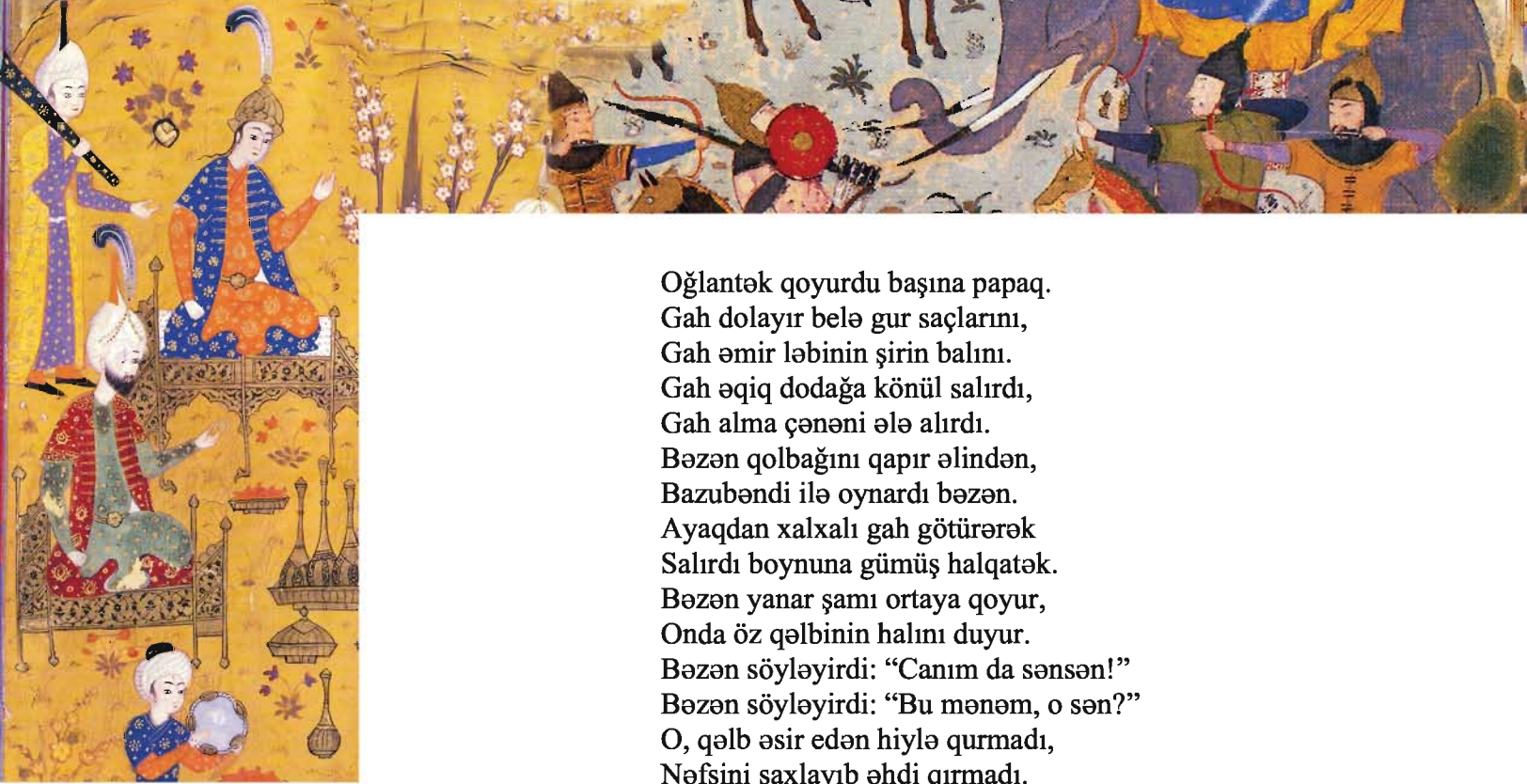
Xosrov ilə Şapur danışan zaman
Gördülər qərq oldu bir nura cahan.
Çadırından çıxdı o nazlı dilbər,
Çıxdı buludlardan elə bil qəmər.
Sərxoş əyyar kimi göstərib ülfət,
Səcdə etdi şaha o gözəl afət¹²⁵.
Şah məşuqəsini ayaqda görcək,
Başının dürrünü torpaqda görcək,
Yer verdi başında o şux marala,
Gərək şahın tacı başında ola.
Əvəz verdi onun xidmətlərinə,
Birə-on qat desəm, az olar yenə.
Mehribanlıq etdi, öpdü torpağı,
Sonra da istədi öpsün dodağı.
Xosrovun ürəyi şölələnirkən,
Şirinin qaşları çatıldı birdən.
Şah heyran qalmışdı: bu gülrəng sifət
Neçin tez tutuldu, nədir bu illət?
Pıçıltıyla şaha söylədi Şapur:
“Əgər ay tutuldu, üzrü var, odur.
Çünki bu günəcək o qəlb parlardan
Yaxşı ad saxlamış eldə hər zaman.

İndi qorxur şahın hissi, xəyalı,
Ay üzünə qoysun xəcalət xalı".
Şah baxdı xoş barlı ağac toxmuna,
Gördü ki, peyvəndsiz əl yetməz ona.
Əhd etdi, söz verdi, and içdi, hərgiz
Ona əl vurmasın əsla kəbinsiz.
Toplasın dünyanın böyüklərini,
Nikahla bənd etsin o dilbərini.
Lakin bu tədbirə bir az vaxt gərək,
İndiki camıma mey töksün, içək.
Açılsın alnımız, şad olaq bir az,
Belə xoş gecəni boş qoymaq olmaz.
Şahın ilqarından Şirin oldu şən,
Ülkəri götürdü Ayın üzündən.
Şadlanıb gülərək həvəsə gəldi,
Saçının hər teli bir rəqsə gəldi.
Qızıl bəzəklərin səsindən, guya
Oxuyub çalanlar getdi yuxuya.
Qızardı şərəbtək pənbə dodaqlar,
Hamı bir qurtumdan oldu məst, xumar.
Ay çalğıcı olsa, Günəş də saqi,
Şadlıqdan, nəşədən nə qalar baqi?
Ürək xumar oldu sərxoşlanaraq,
Gizli məqsədlərdən qaldılar uzaq.
Bal kimi öpüşdən ləzzət çəkərək,
Dimaq unutmışdu səhvəti gerçək.
Xoş ətir qoxusu, gözəl üz ola,
Qəlb ona uymazmı, dərdi yüz ola?
Onlar bu oyundan çox yorğun düşdü,
Elə bil su gəlib odla qovuşdu.
Bu həvəs artıran cazibə, bişəkk,
Təsir göstərirdi ahənrübatək.
Ancaq əhd olmuşdu, böyükdü ilqar,
Onlar bu ilqarı sındırmadılar.
Dostunun qəlbini əldə edərkən
Şah gültək açıldı sevindiyyindən.
Könlünü göz yaşı ovutdu şamtək,
Aya ulduz saçdı o, ətək-ətək.
Kırpiklə gözünü dikmişdi oda,
Sanki ud yanırdı ay manqalında.
Gah sürtür nərgizin al qumaşına,
Gah sünbül saçını sarır başına.
Əl vururdu gümüş narına bəzən,
Civətek əsirdi naz-qəmzəsindən.
Qıvrım saçlarını bəzən açırdı,
Saçları da Aya ətir saçdı.
Başından çarqatı bəzən açaraq,

Oğlantək qoyurdu başına papaq.
Gah dolayır belə gur saçlarını,
Gah əmir ləbinin şirin balını.
Gah əqiq dodağa könül salırdı,
Gah alma çənəni ələ alırdı.
Bəzən qolbağını qapır əlindən,
Bazubəndi ilə oynardı bəzən.
Ayaqdan xalxalı gah götürərək
Salırdı boynuna gümüş halqatək.
Bəzən yanar şamı ortaya qoyur,
Onda öz qəlbinin halını duyur.
Bəzən söyləyirdi: "Canım da sənsən!"
Bəzən söyləyirdi: "Bu mənəm, o sən?"
O, qəlb əsir edən hiylə qurmadı,
Nəfsini saxlayıb əhdi qırmadı.
Hər biri olmuşdu qızızmış bir şir,
Ancaq olmadılar şəhvətə əsir.
Dürrünə olmuşdu sədəf qoruqçu,
Dəyməsin o dürrə almazın ucu.
O şirin busələr səslənən zaman
Ərgənün səsini unudu dövrən.
Səhərin təbili çalana qədər
Gah gileyləndilər, gah naz etdilər.
Belə keyf çəkdiilər bir həftə tamam,
İşləri üzr idi, naz idi müdam.
Gündüz keyf məclisi, şərab, çalğı, səs,
Nəşəsiz keçmirdi orda bir nəfəs.
Gecə başlanırdı qənaət nərdi,
Hər bir şirin öpüş ona bir zərdi.
Yeddinci gecədə tükəndi taqət,
Arzu bir dəliydi, sərxoşdu şəhvət.
Şah buyruq verdi ki, o ay bu yerdən
Getsin öz bürcünə hələ gecəyken.
Otursun ortada, yüz təmtəraqa,
Qızıl kəcavədə salınsın yola.
Ona qoşun qoşdu ulduzlar qədər,
Onun hesabını bir Allah bilər.
O gümüş qayıdıb, daşlıqda qaldı,
Sanki gümüş puldan dünya boşaldı.
Qızıl yelkənini qaldırdı fələk,
Gümüş gəmilər də yox oldu tək-tək.
Şah düşərgəsindən yola düzəldi,
Öz qoşunlarıyla paytaxta gəldi.
Ağzından getməmiş şərabın dadı,
Şəhərə gəlincə şadlıq başladı.
Bir ay sifətlinin qara qaşları
Bəxşişlə bəzədi bütün diyarı.

Səxavətli edər kişini dövlət,
Yer zəngin olmasa, bar verməz, əlbət.
Dənizlər olmasa, yağmaz buluddan,
Yağış da yağmasa, yaranmaz ümman.
Cibi boş olandan bir bac alınmaz,
Köhnə xarabadan xərac alınmaz.
Şah dedi: “Bir gecə qoy münəccimlər
Yaxşıya, yamana baxsın bir qədər.
Qaranlıq gecəyə göz gəzdirərək,
Bir gün seçsinlər ki, olsun mübarək.
Ay kəcavəsini salıb o günə,
Bəlkə də, gətirək Günəş bürcünə”.
Münnəcimlər xeyli ölçüb-biçdilər,
Toy üçün uğurlu bir gün seçdilər.

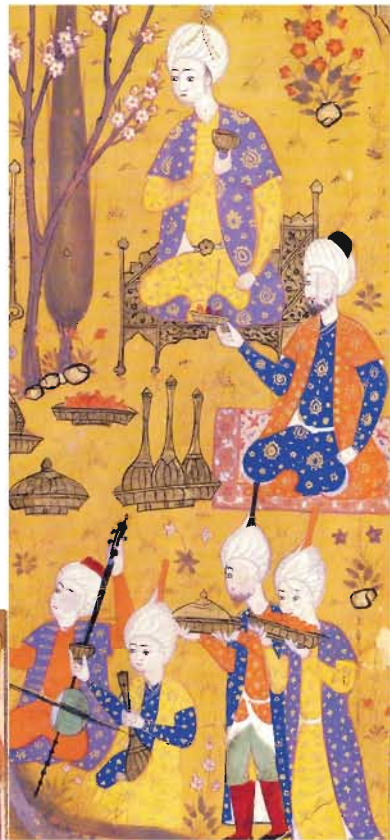

XOSROVUN ŞİRİNİ QƏSRDƏN MƏDAİNƏ GƏTİRMƏSİ

Firuzə göylərə işıq saçıldı,
Sübhün gəlininin bəxti açıldı.
O gəlin özünə verib yaraşlıq –
Çıxdı pərdəsindən, yayıldı işıq.
Bir bəzək düzəltdi Xosrov gəlinçin,
Günəş xəcalətdən büküldü çin-çin.
Min qaragöz dəvə üstü yun şallı,
Tükləri qırmızı, sarı xalxallı,
Min cavan köhlən at üstə yaraqlı,
Saf qızıl yəhərli, dəmir dırnaqlı,
Min baş qara rəngli ulduzgöz qatır,
Ki, cövlan edəndə fələyə çatır.
Minlərlə narməmə, şux, gözəl pəri,
Bütperəst şamıydı qəşəng üzləri.
Minlərlə ayüzlü, ipək libaslı,
Qulaq zər halqalı, papaq almazlı,
Min sandıq, min xəznə – içi cavahir,
Şaha layiq sovqat düzüldü bir-bir.
Qızıl, ipək dolu məfrəşi, tayı,
Yüz nədir, beş yüzdən artıqdır sayı.
On kəcavə vardı tovuz quşutək,
Hərəsində bir qız – kəklikdən göyçək.
Bir kəcavə vardı Şirinçün ayrı,
Qızıldandı onun içi, bayırı.
Taqi-Kəsradan ta Bisütunacan
Qızılqotaz atla dolmuşdu hər yan.
Nizələr pozmuşdu yer ahəngini,
Bayraqlar dəyişdi göyün rəngini.
Parlaq kəcavələr, təxti-rəvanlar –

379

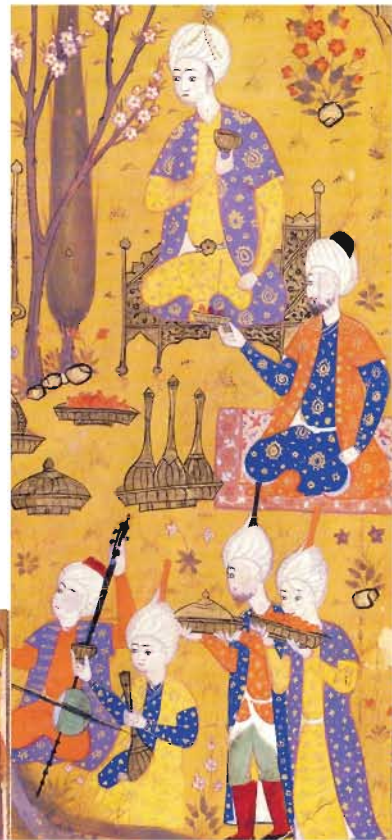
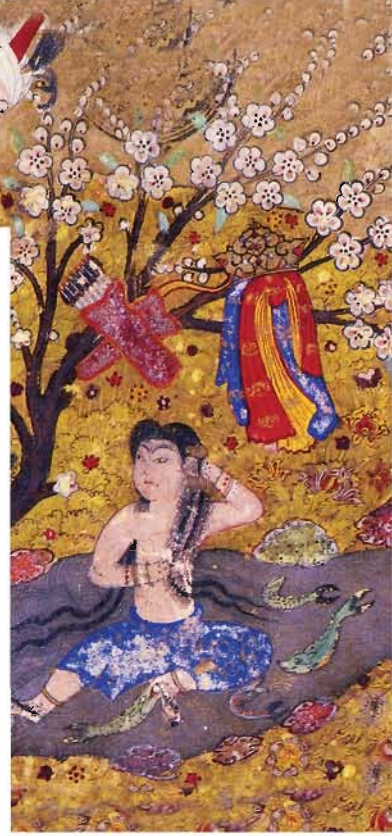
İçində gözəllər, igid cavanlar.
Yola şabaş səpən gözəllər yenə
Zərbəf salmışdılar ay üzlərinə.
Ürək əsir edən nə qədər gözəl,
Ceyran göz, müşki xal, ay üz, gümüş əl.
Hər bir sərv boylunun başındasa var
İraqlılar kimi gözəl çutqular.
Köhlənlər belində qızlar gedirdi,
Saçlarını sanki qamçı edirdi.
Saçlara düzülmüş qızıl cərgələr,
Qızıl cərgələrdə mirvarilər tər.
Belə bir calalla, bu dəbdəbəylə
Yaman göz dəyməsin bu canlı selə.
Min işvə qataraq hərə nazına,
Getdilər Şirinin pişivazına.
Yol boyu zər səpib, gövhər tökərək
Nazla gətirildi o şirin mələk.
Gəlib çatan zaman o, Mədainə,
Xəznəyə dönmüşdü torpaqlar yenə.
Bir xoş bahar kim Şirin keçirkən,
Şabaş səpirdi şah yola bir əldən.
Şah pul səpdiyicün hey yığın-yığın,
Hələ də üstündə pul var balığın.
Cəməşid dərğahına gələndə məhvəş,
Həməl bürcündəydi o zaman Günəş.
Xosrov əmr etdi ki, möbidlər gəlsin,
Müdrilər toplansın, məclis düzəlsin.
Şah dedi Şirinin hekayəsini,
Hamı heyran qalıb, kəsdi səsini.
Şah dedi: "Şirinə olmuşam aşiq,
Hər cürə hörmətə layiqdi, layiq.
Mənə mehribandır, özü saf, təmiz,
Kim yaşayar belə azad, ləkəsiz.
Qoy hərəməim olsun, sarayda qalsın.
Onunla fəxr edim, başım ucalsın.
Mey gül ilə xoşdur tuta birgə cam,
Hər quş öz cütüylə tez olar aram.
Öküz cüt olmasa kotanda əgər,
Tək öküzlə, deyin, yeri kim sürər?"
Hamısı sevindi, hamı oldu şən,
Dedilər: "Afərin bu işə, əhsən!"
Əlindən tutaraq Şirininin şah
Əmr etdi möbidə kəsilsin nikah.
Lazımı hazırlıq görüb gəlinçin,
Möbid qaydasıyla kəsildi kəbin.
Edincə Şirini şah öz gəlini,
Hərəmə göndərdi o nazənini.

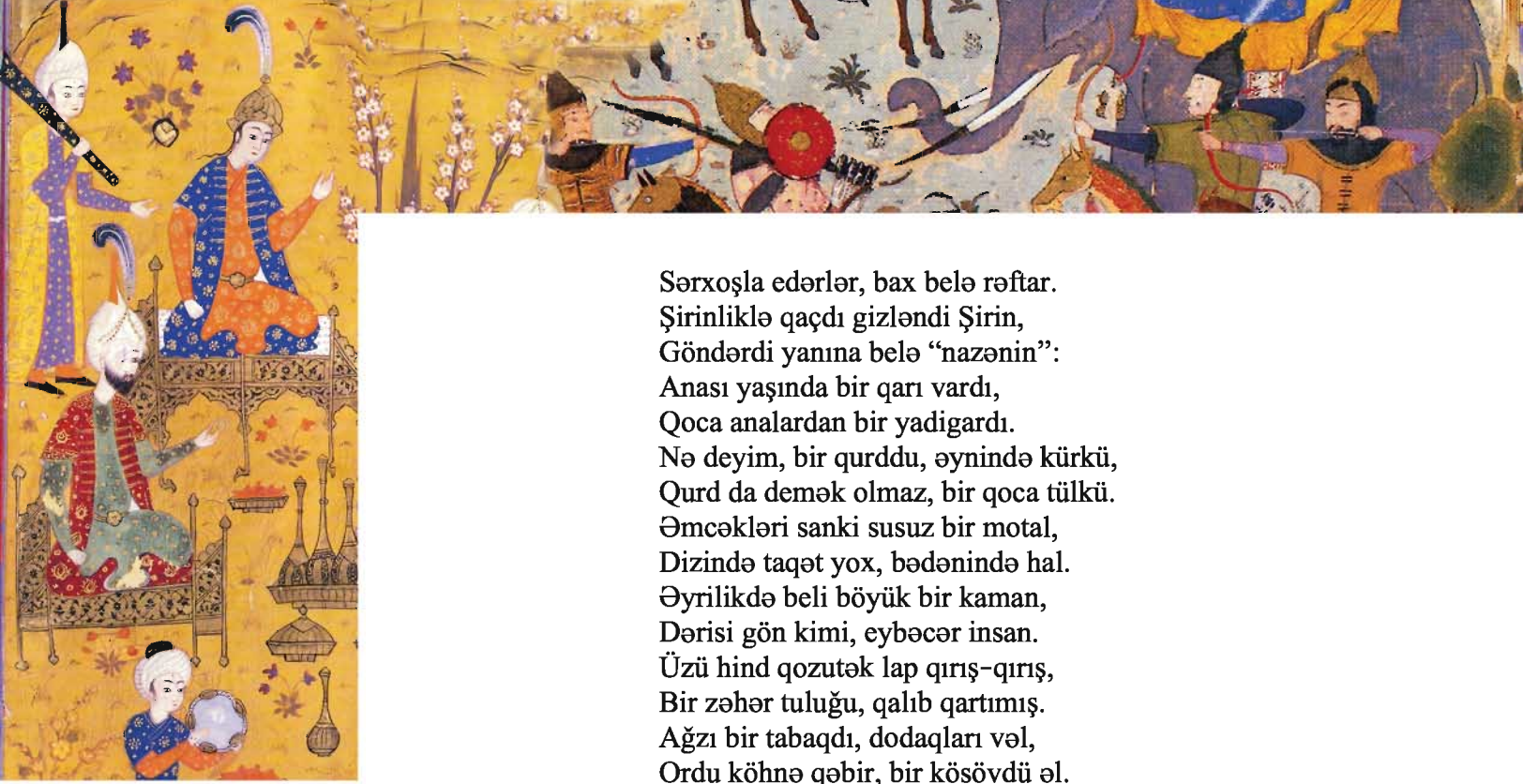

XOSROVLA ŞİRİNİN TOYU

Səadət bir gülü bəslərsə əgər,
Bəslədiyi gülə həvəskar istər.
Əvvəlcə tikərək tale bir papaq,
Şah başına qoyar vaxtında ancaq.
Üzgüçü dənizdən dürrü çıxardar,
Taxar öz tacına sonra hökmdar.
Şirin ki olmuşdu təzə şanlı bal,
Xosrovu səslədi: “Bu badəni al!
İç, sənə nuş olsun, qəm çəkmə bir an,
Şirindən qeyrisi çıxsın yadından!”
Bir tərəfdən özü Xosrova gizlin
Xəbər göndərdi ki: “Bəsdir, içməsin”.
Dedi: “Bu gecəlik camı tərək elə,
İşrət məclisini quraq mənimlə.
İçkini sevirsen, Şirindən əl çək,
İki sərxoşluğa dözməz bir ürək.
Hər kəsin başını qızdırsa şərab,
Anlamaz duzludur, ya şitdir kabab.
Əgər əli çatsa öz ətəyinə,
Deyər ki: məst idim, bilmədim yenə.
Bir sərxoş eləsə yüz bikri qarət,
Ayılıb unudar, belədir adət.
Çox sərxoş qıfılı özü açar şad,
Ayılıb oğrudan eyləyər fəryad”.
Şirinin sözündən o şahi-əcəm,
Xoşlandı və dedi: “Ey gözəl sənəm!
Ancaq keyf günündə qəm çəkmək olmaz”.
Çalğılar çalındı, qalxdı xoş avaz.
Nikisa oxuyur, Barbəd çalırdı,
Zöhrə bu səslərdən ləzzət alırdı.
Bəzən rud deyirdi: “Saqi, mey gətir,
Eşq olsun bu keyfə, sən bir cam yetir”.
Şərab söyləyirdi Barbədə bəzən:
“Çal, xoş olsun ilin keçən ilindən”.
Şirinin adına cam doldurur hey,
Şah ara vermədən içir peydərpey.
Dalbadal piyalə doldurub içdi,
Bu təhər gecədən bir xeyli keçdi.
Bir zaman gəldi ki, məclis bitərək,
Bəy gəlin yanına gedəydi gərək.
Şah sərxoş olaraq qaldı yerində,
Apardılar onu çiyinlərində.
Şirin xəbər tutdu: şah sərxoş olmuş,
Nə qolunda güc var, nə başında huş.
Zarafat eylədi Xosrovla dildar,

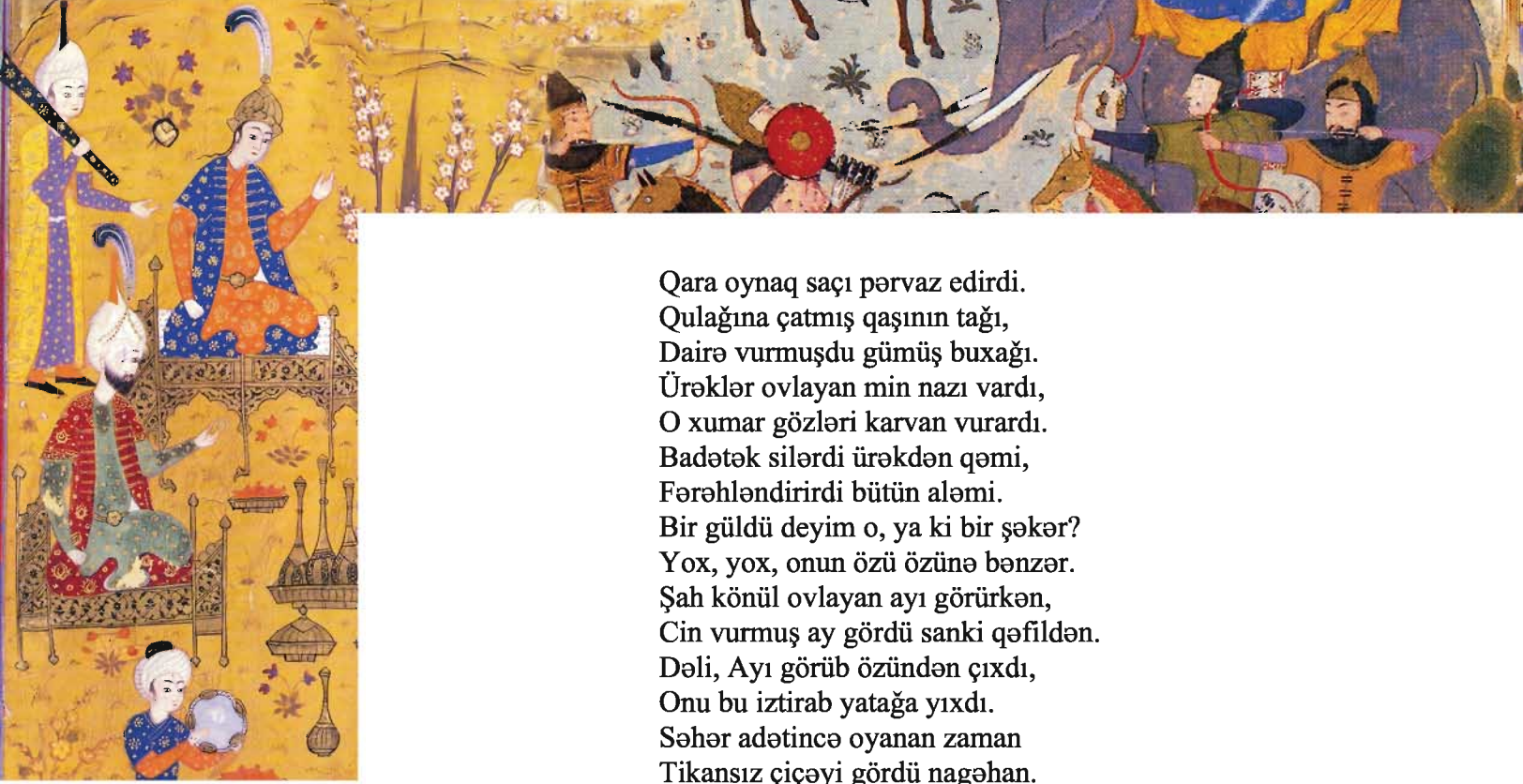
Sərxoşla edərlər, bax belə rəftar.
Şirinliklə qaçdı gizləndi Şirin,
Göndərdi yanına belə “nazənin”:
Anası yaşında bir qarı vardı,
Qoca analardan bir yadigardı.
Nə deyim, bir qurddu, əynində kürkü,
Qurd da demək olmaz, bir qoca tülkü.
Əmcəkləri sanki susuz bir motal,
Dizində taqət yox, bədəninə hal.
Əyriklədə beli böyük bir kaman,
Dərisi gön kimi, eybəcər insan.
Üzü hind qozutək lap qırış-qırış,
Bir zəhər tuluğu, qalıb qartımış.
Ağzı bir tabaqdı, dodaqları vəl,
Ordu köhnə qəbir, bir kösövdü əl.
Qaşının tükləri ağzına enmiş,
Dodağı aralı, görünmürdü diş.
Burnu sifətində çadır qurardı,
Ağzında diş deyil, zırıxlar vardı.
Kırpiklər tökülüb, bərəlmişdi göz,
Canlı bir ifritə kimi idi, bir söz.
Şirin bəzək-düzək vuraraq ona,
Gəlintək göndərdi şahın yanına.
İstədi sınısın şahı o canan:
Fərq edə bilərmə ayı buluddan?
Pərdənin yanında qarı görüldü,
İlantək qıvrıldı, sonra sürüldü.
O qədər arıqdı, sanki cansızdı,
Ağzında dişi yox, üzü qansızdı.
Sərxoş şahın halı çox yaman idi,
Gözündə asiman risiman idi.
Yenə də baxanda fərq edirdi ki,
Bu sayaq yeriməz bahar kəkliyi.
Kaman qaşlarına kərişi saldı,
Güman edirdi ki, kök ceyran çaldı.
Onu yıxdı, gördü samana dəyməz,
Çəkdiyi zəhmətlər getmişdir əbəs.
Dövlət quşu deyil, qarğa vurmuşdur,
Ay yerində əfi yuva qurmuşdur.
Düşündü: bu ilanpərəstlik nədir?
Yuxumu, xəyalmı, bu məstlik nədir?
Bu əyribel qarı Şirin olmadı,
Nə şirin, öldürdü məni turş dadı.
Ancaq üstün gəldi meyın xumarı,
Zənn etdi Şirindir yöndəmsiz qarı.
Sərxoşluq zamanı ülfət edirkən
Qarı bir cam kimi düşdü əlindən.

Qırıldı onların arzu şüşəsi,
Pozuldu bir anda şahın nəşəsi.
Güclə haray saldı o qoca arvad:
“Şirincan, öldürdü, gəl, dadıma çat!”
Qarının səsini eşitdi Şirin,
Qət etdi hay versin, dada yetişsin.
Çıxdı ortalığa yeddi pərdədən,
Baxırsan üz nə üz, bədən nə bədən!..
Şəkər deyimmi, yox, nəçidir şəkər,
Qarşısında nabat olmuşdur nökr.
Sərvin balı olsa, sərv deyərdim,
Ay ipək geysəydi, Ay söyləyərdim.
Bir aydı, Aydan və Günəşdən gözəl,
Bir güldü, bahara qoymazdı məhəl.
Bir bütdü, sitayiş halaldı ona,
Nəqd behişt deyərdin cənnət qoynuna.
Dünyaya nur saçan sevimli dilbənd,
Xırmanlarda gülü, xalvarlarla qənd.
Bir ətirli güldü, bir təzə bahar,
Layiqdi oxşasın onu xoşbaxtlar.
Xəcalət çəkirdi ondan müştəri,
Yerişinə heyran dağ köklikləri.
Bədnəzər göz yummuş onun xalına,
Gözlər vurulmuşdu gül camalına.
Çəkiləndə onun qara xalları,
Gah arpa qalxırdı, gah daş yuxarı.
Eşqdən yaranmış ləl dodaq, dürr diş,
Nə dişi ləb görmüş, nə ləbi bir diş.
Nəfəsi canpərvər, ətirli nəsim.
Ağzı mövhum nöqtə, ya da ki bir “mim”.
Qulağı, gərdəni inci saçırdı,
Onlar incilərə bazar açırdı.
Daş tutmuş ovcunda “mim” kimi dodaq,
Ta bir kəs vurmasın hərfinə barmaq.
Ətri tərəzidə ağırdu candan,
Saçları olmuşdu tərəzi tutan.
Aya da atmışdı qara bir kəmənd,
Çırağa tüstüylə vurmuşdu bir bənd.
Nazı Türküstanın qəlbini çalmış,
Öpüşü Xuzistan xəracı almış.
Təzə gül kimiydi o qəşəng üzü,
Baxıb tər töküdü gülabin özü.
Bədəni qaqumtək yumşaq, zərif, ağ,
Qaquq quyruğutək on zərif barmaq.
Bədəni yoğrulmuş süddən, şəkərdən,
Süddən də ağ idi tabaşir bədən.
Əndamı az qala axıb gedirdi,

Qara oynaq saçı pərvaz edirdi.
Qulağına çatmış qaşının tağı,
Dairə vurmuşdu gümüş buxağı.
Ürəklər ovlayan min nazı vardı,
O xumar gözləri karvan vurardı.
Badətək silərdi ürəkdən qəmi,
Fərəhləndirirdi bütün aləmi.
Bir güldü deyim o, ya ki bir şəkər?
Yox, yox, onun özü özünə bənzər.
Şah könül ovlayan ayı görürkən,
Cin vurmuş ay gördü sanki qəfildən.
Dəli, Ayı görüb özündən çıxdı,
Onu bu izzirab yatağa yıxdı.
Səhər adətincə oyanan zaman
Tikansız çiçəyi gördü nagəhan.
Gözələ vuruldu onun ürəyi,
İsti təndir görüb yaptı çörəyi.
Getdi acı meyin acı buxarı,
Şirinin öpüşü qırdı xumarı.
Ağzında tutmuşdu peymanə meydən.
Tutdu dörd bir yanın gül "xirmən-xirmən".
Dolanmış boynuna cüt qara saçlar,
Qoyub almasına bir cüt gümüş nar.
Bənövşə lalələ olub həməvaz,
Şəkər söyləyirdi: dayanmaq olmaz.
Bulud Ay önündən çəkilən zaman
Şahın səbri bitib, yox oldu haman.
Ağıl gözəl görsə, qalarımı tabı?
Manini aldadar çinli şərabi.
Xuzistana gəldi fərəhli Xoca,
Nabat, qənd sındırdı orda çoxluca.
Əvvəl gül topladı, büründü gülə,
O gül üzəndən öpdü hey gülə-gülə.
Sonra da eşq üçün tökərək tədbir,
Təzə meyvələrə əl atdı bir-bir.
Gah alma, səmənlə oynayırdı şah,
Nar ilə, nərgizlə oynayırdı gah.
Əlindən çıxırdı bəzən o qartal,
Döşünə qonurdu kəkliyin dərhal.
Bəzən çırpınaraq qalxırdı, yenə
Göyərçin qonurdu tərhan döşünə.
Dişi marala bax, şirlə güləşir,
Qalib gəldi ona axır nərre şir.
Xəznədar bilincə, yaqutla birdən
Qopardı möhrünü əqiq üstündən.
Gördü o hasarda gümüş qifil var,
Dirilik suyutək möhür vurublar.

Nə duyub məzlumun ayaq səsini,
Nə görüb zalımın qan pəncəsini.
O qönçə peykanla tez birləşirdi,
Peykanının ucu ləli deşirdi.
Sanki şah Xızr idi, zülmət də gecə,
Buraxdı balığı suya gizlicə.
Şadlıqdan həvəslə çəpik çalırdı,
Katibtək altmışa biri salırdı.
Demirəm, hədəfə bir ox atırdı,
Yox, tumsuz xurması südə batırdı.
Bir bel digərinə olmuşdu çənber,
Can cana çatmışdı orda, müxtəsər.
Gümüş rəngli cama gül suyu damdı,
Şəkəri əridən məğzi-badamdı.
Sədəfi mərcana bir beşik qurdu,
Odlu su əhd edib bir yerdə durdu.
Odlu su birləşdi, tez qarışaraq,
Al rənglə, civəylə bəzəndi yataq.
Yatmadılar bütün gecə-gündüzü,
Deşdilər yaqutu inciylə, düzü.
Bənövşə qol üstə, nəsrin qucaqda,
Bir gün də qaldılar huşsuz yataqda.
Tovuz kimi yatdı iki növcavan,
Tovuzlar çox gözəl olur yatırkan.
Qalxdıqda o şirin yuxudan daha,
Çox şükür etdilər böyük Allaha.
Sonra yuyundular, oldular təmiz,
İbadət etdilər Tanrıya səssiz.
Bir ay pozulmadı toyun ahəngi,
Öz yerində qaldı bəzəyi, rəngi.
Hümeyla, Səməntürk, bir də Humayun
Etdi əllərini xınayla gülgün.
Bir yerə yığaraq bir gün onları,
Xosrov geyindirdi gəlin paltarı.
Onlara yaraşan bəzək də verdi,
Gövhər, qızıl, daş-qaş, ipək də verdi.
Şapura verdi şah Humayunu tez,
Bir xurma yemişdi, bil, verdi övəz.
Etdi Səməntürkü Barbədə gəlin,
Nikisaya dedi: Hümeyla sənin.
Məhin Banunun da yerini bütün
Şapura bəxş etdi, hakimlik sürsün.
Şapurun əlinə keçəndə dövlət,
Tikdirdi o yerdə çoxlu imarət.
Dezqana ki durur bu gün də belə,
Deyirlər tikilib Şapur əliylə.
Ondan sonra Xosrov bəxtiyar oldu,

385

Hər zaman taleyi ona yar oldu.
Səadət, səltənət, həm də cavanlıq,
Daha bundan yaxşı nə lazım artıq!
Gecə-gündüz içki, çal-çağır, söhbət,
Dünyanı yeyirdi, çəkmirdi xiffət.
Dünyada ye, yaşa, sev bu aləmi,
Nəyinə lazımdır dünyanın qəmi!
Dünya bəxş edirdi, dünya yeyirdi,
“Əvəzdir pis günə bu keyf” deyirdi.
Bir müddət keçmədi, açıldı gözü,
Bu kefcil həyatdan utandı özü.
Gözətçi olanda üzünə saqqal,
Cavanlıq gözündən tük çəkdi dərhal.
Varlıqla yoxluğun arası tükdür,
O da bir ağ tükdür, qəmi böyükdür.
Qara tüklərinə dən düşən zaman,
Verər düşkünlükdən xəbər bu nişan”.
Yasəmən yatınca yuxuda rahat,
Verər öz zülfünə bənövşə zinet.
Səhərin gül üzü gülənə qədər,
Qaranlıq gecələr hökmünü sürər.
Ceyran tutan tazı əldən düşürkən,
Ona ayıb tutar hər yoldan ötən.
Nə qədər yağmayıb bağçalara qar,
Bağın, bağcanın da min səfası var.
Kafur səpən zaman qar bitkilərə,
Ölüm çökər sanki bütün hər yerə.
Oxsuz qalsa türkün əlində kaman,
Onu dəf qayırar axır dəfçalan.
Buğda ağ un olsa, bircə il qalar,
Sonra acılaşar, çoxlu qurd salar.
Paltar yuyulmaqdan ağarsa əgər,
Ona qayçı ağzı, yəqin, tez dəyər.
Qazanın köpüyü əgər tökülsə,
Mətbəx başdan-başa bulanar külə.
Mətbəxli qaraya söylə: ay aman!..
Çox düşünmə, vardır öndə dəyirman.
Mətbəxdə adını qoysalar ənbər,
Dəyirman getsən, kafura dönər.
Dəyirman tozuna bulaşmış insan,
Silkinsə, o tozdan qalmaz bir nişan.
Bu dünyanın tozu qonsa üstünə,
Yüz dənizlə yusan, yuyulmaz yenə.
Söylə, gənclik nədir? Başın sevdası!
O sevdadan gəlir hər baş bəlası.
Hakim olan zaman şəhrə qocalıq,
Cavanlıq sevdası qalarmı artıq?

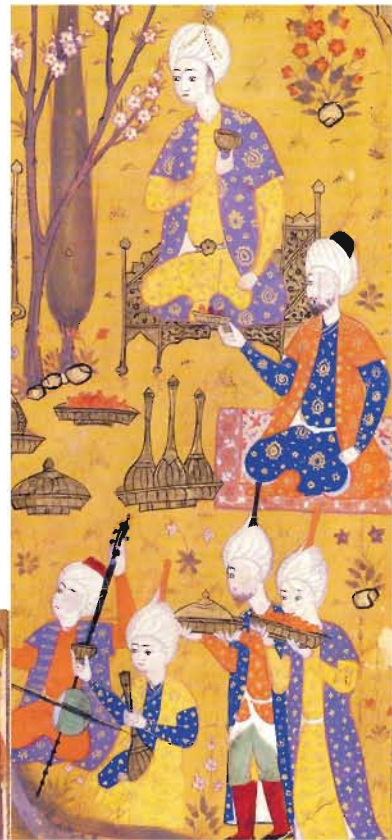
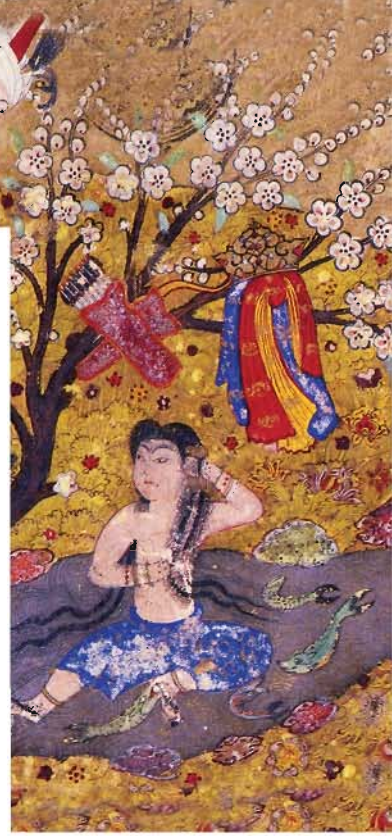

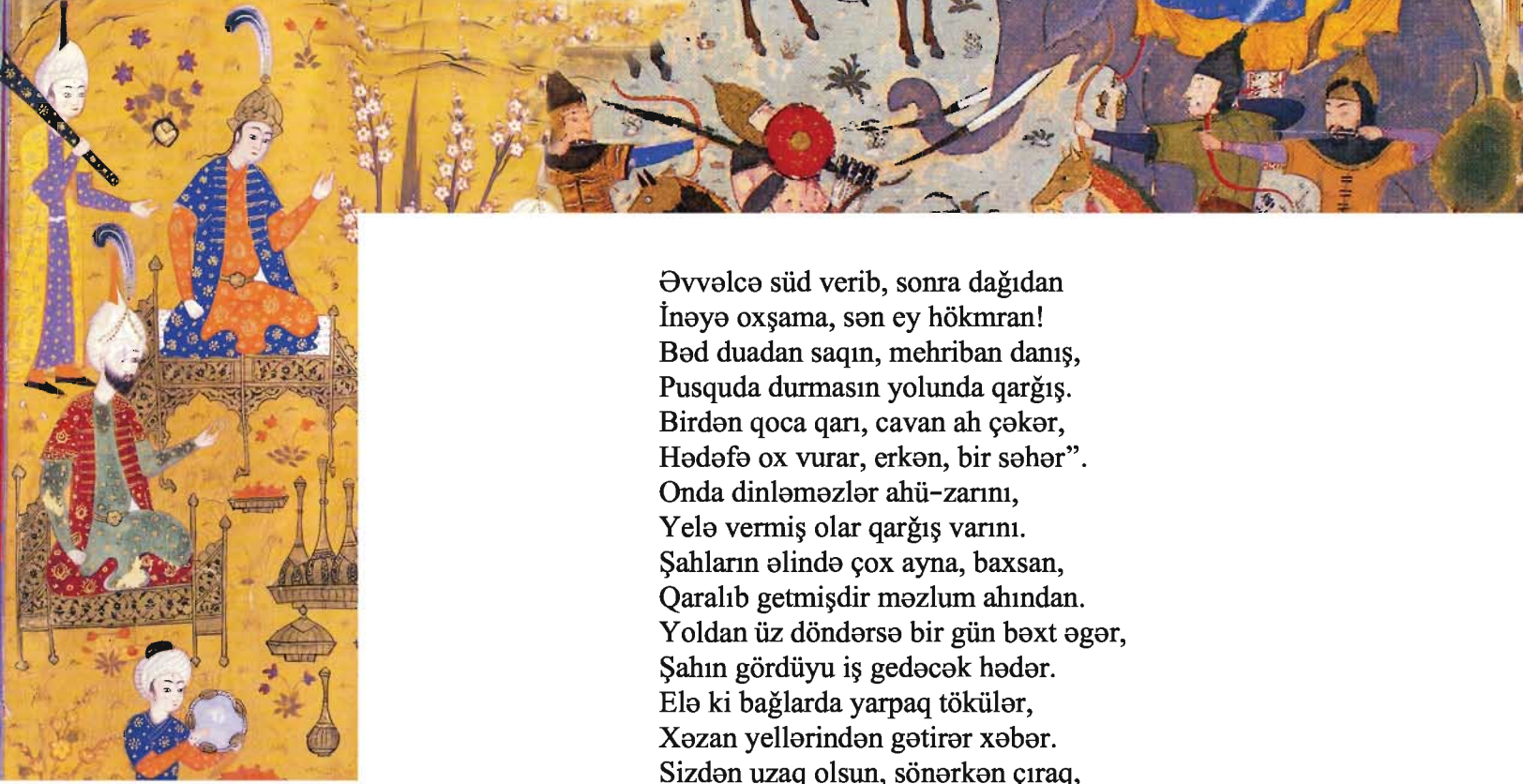

“Neyləyim, – soruşdu qocadan cavan –
Məndən qaçmasın yar, mən qocalırkan”.
Qoca cavab verdi: “Gələndə o gün,
Uzaq qaçacaqsan yardan sən özün”.
Bir başa ki civə tökə fələklər,
O, gümüş bütlərdən civətək hürkər.
Qara tük ürəkdən hər dərdi silər,
Qaralar gözündə olmaz qəm, kədər.
Daim zəncilərdən uzaq qaçar qəm,
Heç bir zənci bilməz nə şeydir ələm.
Hindistan yolunda fərraş olaraq,
Qaralıq dərmandır gözlərə ancaq.
Ey baş, qafil olma, sovuşdu zaman,
Səhərin ləşkəri girdi qapıdan.
Sənin gicgahında ağ bir kəfən var,
Qəflət pambığı qulaqdan çıxar.
Bənövşə saqqalı yasəmən oldu,
Mən kimi qocaldı Xosrov, yoruldu.
Xosrov dönməsə də öz ilqarından,
Qorxudurdu onu vəfasız dövrən.
Nərd atan görərdin bəzən Pərvizi,
Bəxtitək çapardı bəzən Şəbdizi.
Gah Barbəd çalırdı, dinləyirdi şah,
Gah Şirini öpüb olurdu gümrəh.
O xətt, Barbəd, Şəbdiz, ismətli Şirin
Əlinə yetincə Xosrov Pərvizin
Keçmişdəki yuxu yadına düşdü,
Abad ürəyinin qanı uyuşdu.
Bilirdi bu suda, torpaqda olan
Xarabəyə dönüb gedər bir zaman.
Ay bədr olan zaman bürünər nura,
Uğrayar zavala get-gedə sonra.
Meyvə kal olduqda böyüyər, artar,
Yetşən zamanda yerə düşər bar.

ŞİRİNİN XOSROVA BİLİK KƏSB ETMƏK ÜÇÜN ÖYÜD VERMƏSİ

Bir gün şah Şirinlə məclis qurmuşdu,
Söhbət ədalətdən, bilikdən düşdü.
Şirin yeri öpüb dedi: “Ey məlik,
Bu işrətdən əl çək, gör nədir bilik.
Sən çox kam almısan qoca dünyadan,
Sərbəst yaşamısan bir xeyli zaman.
Nemətlə etmişən dünyanı abad,
İndi o, zülm ilə olsunmu bərbad?”

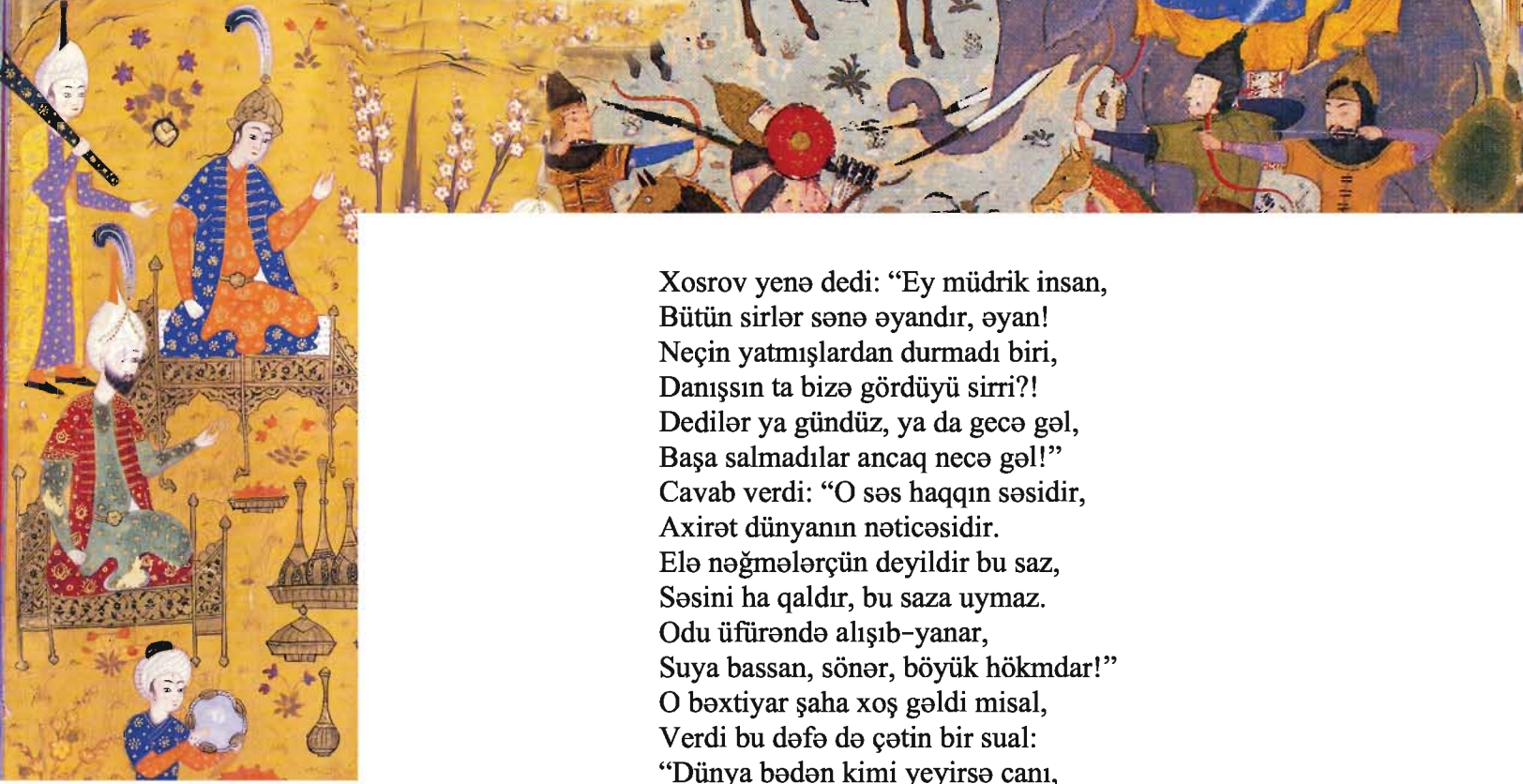
Əvvəlcə süd verib, sonra dağdan
İnəyə oxşama, sən ey hökmran!
Bəd duadan saqın, mehriban danış,
Pusquda durmasın yolunda qarğış.
Birdən qoca qarı, cavan ah çəkər,
Hədəfə ox vurur, erkən, bir səhər”.
Onda dinləməzlər ahü-zarını,
Yelə vermiş olar qarğış varını.
Şahların əlində çox ayna, baxsan,
Qaralıb getmişdir məzlum ahından.
Yoldan üz döndərsə bir gün bəxt əgər,
Şahın gördüyü iş gedəcək hədə.
Elə ki bağlarda yarpaq tökülər,
Xəzan yellərindən gətirər xəbər.
Sizdən uzaq olsun, sönərkən çıraq,
Gözüne basarlar əvvəlcə bir dağ.
Sellər səslənmədən çayın daşında,
Buludlar gurlayar dağlar başında.
Keşniş ləklərini vurarsa dolu,
Alar keşniş iyi bütün sağ-solu.
Əgər əyri bitsə əvvəldən calaq,
Onu od düzəldər, düzəltmə ancaq.
Dünyada zülm etmək qoçaqlıq deyil,
Rəiyyət bəsləmək çox yaxşıdır, bil.
Qorxuram düz çıxma, çox da məsəlmiş,
Sevilməyən bir şah belə söyləmiş:
“Necə çox yaşayar köhnə bir dövlət?
Rəiyyətə baxmaz, göstərməz rəğbət,
Məndən yaxşı, de, ər vardır daha kim,
Dünyada tək qalar bir belə hakim.
Güvənər özünə, öz calalına,
Baxmaz rəiyyətə, qalmaz halına.
Bu zaman çıxaraq bir xoşbəxt insan
Zülmə düşmən olar, xalqa mehriban.
Xeyirxahlıq edər o, ildən-ilə,
Şahlığa başlayar el birliliyə.
Sənin aqlın da var, şahlığın da var,
Sənin hökmündədir ağlar, qaralar.
Axirətdə axtar özünə nicat,
Əldən gedəcəkdir gördüyün büsat.
Qızıl, gümüş yığan bir xəsis insan
Qiyamət dərini çəkməz heç zaman.
O canından iraq, şahlar ölərkən
Kim bir şey apardı o maldan, mülkdən?
Varını verməsən, pis çıxar adın,
Verdiyin hər parça olar imdadın.
Daranı, Cəmşidi yadına salsan,

Görərsən nə etmiş bu qoca dövrən.
Elə ömür sür ki, doqquz pərdədə
Sənə aşkar olsun doqquz pərdə də”.
Xosrov gördü Şirin belə yollarla
İstəyir ki, ondan yaxşı ad qala.
Yanına çağırdı Büzürgümidə,
Ona yer göstərib: “Gəl, otur! – dedi.
Ey ümid mənbəyi, qəflət yaramaz,
Nigaran könlümə ümid ver bir az.
Söylə görüm, nədir ilk yaradılmış?
Bu mənim ağılımçün pərdəli qalmış”.
Büzürgümid dedi: “Kənddən qovulduq,
Birinci pərdədən biz kənar olduq.
Geridə qalmışlar bunu nə bilir,
Birincini bilən o birincidir”.
Yenə də soruşdu ondan cahangir:
“Bir çox şeylər var ki, beynimi əzir,
Nədir bu fələklər, nədir bu əsrar?
Daxildə həyat var, xaricdə nə var?”
Büzürg cavab verdi: “Uzağa getmə!
Belə nüktələrə çox maraqlanma.
Əflakın meydanı çox genişdir, çox,
Bir Allahdan başqa onu bilən yox.
Bu yerdə gördüyün şeylər – nə ki var,
Onların haqqında danışmaq olar.
Gözə görünməyən şeylərdən fəqət,
Danışmağa yoxdur məndə cəsarət.
Sirri yavaş deyən ağıllı insan,
Örtülü danışar o asimandan.
İnsanın üzünə bağlıdır fələk,
Örtülü danışar bir əfsunçütək”.
Yenə Xosrov dedi: “Bu ulduz cirmi
Nəyə minmiş, söylə, bir kəs bilirmi¹²⁶?
Eşitdim dünyadır parlaq ulduzlar,
Hər birinin yeri, asimanı var”.
Büzürg dedi: “Mən də eşitdim bunu,
Sübut edən yoxdur doğruluğunu.
Çoxları bu işə meylini vermiş,
Rəsəd göstərdi ki, mahaldır bu iş¹²⁷”.
Xosrov dedi: “Bura gəlmişik nədən?
Hara getməliyik, hardanıq, de, sən?”
Büzürg cavab verdi: “Açılmaz bu sirr,
Qoy pərdədə qalsın, bu məsləhətdir.
Olduğumuz yerdən uzaqdır o yer,
Kim yolu görməmiş mənzil göstərər?
Bu yolun bəndindən qurtaran zaman,
Özün bilərsən ki, nəsen, hardasan”.

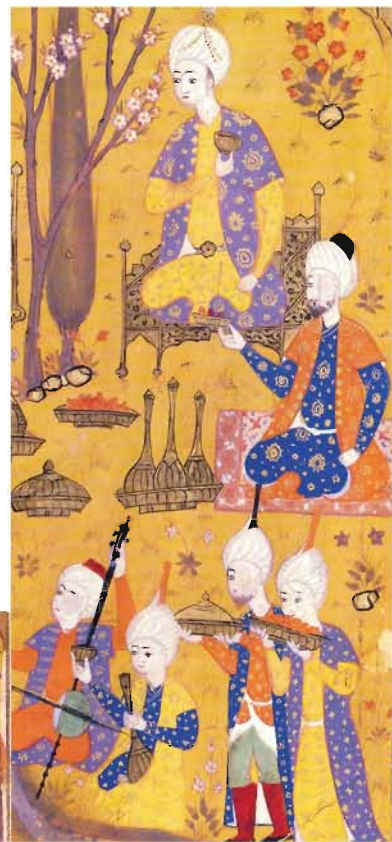
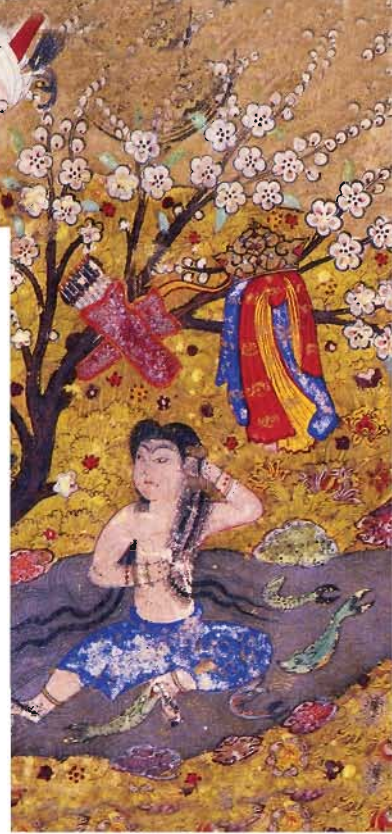

Xosrov yenə dedi: “Ey müdrük insan,
Bütün sirlər sənə əyandır, əyan!
Neçin yatmışlardan durmadı biri,
Danışsın ta bizə gördüyü sirri?!”
Dedilər ya gündüz, ya da gecə gəl,
Başa salmadılar ancaq necə gəl!”
Cavab verdi: “O səs haqqın səsidir,
Axirət dünyanın nəticəsidir.
Elə nəğmələrçün deyildir bu saz,
Səsini ha qaldır, bu saza uymaz.
Odu üfürəndə alışıb-yanar,
Suya bassan, söner, böyük hökmdar!”
O bəxtiyar şaha xoş gəldi misal,
Verdi bu dəfə də çətin bir sual:
“Dünya bədən kimi yeyirsə canı,
Yuxuda can neçin tapır insanı?
Bədəndən ayrılan can yaşarmı tək?
Canlar hara gedir, söylə bir görək?
Cavab verdi: “Sual çətin sualdır,
Cəsədsiz can görmək, əlbət, mahaldır.
Əgər cəsəd yoxsa, candan sorulmaz,
Əgər pərgar yoxsa, hərəkət olmaz.
Bədən pərgarından ayrılan canlar,
Fələk dövrünə olarlar pərgar”.
Xosrov dedi: “Cansa həyatdan məqsəd,
Quru qəfədsirsə bu bədən, fəqət
Yuxuda gördüyüm nəqşlər nədir?
Bəs bu nəqşləri saxlayan kimdir?..”
Dedi: “Məlum olan budur şəhadət,
Ölüyə xəyalın etmişdir adət.
Yuxu düşüncəylə bağlanan zaman,
Qaydadır, görünər gözə çoxlu can”.
Xosrov dedi: “İnsan bəs o dünyada,
Bu dünya işini salırmı yada?”
O ağıllı qoca söylədi: “Bir bax,
Aləmə nur saçan ey parlaq çıraq!
Sən parlaq nur idin torpaqdan əvvəl,
Tutmuşdun fələyin damında məhəl.
Bir nişan sorsalar o yerdən, söylə,
Yadına düşərmə bir kəlmə belə?
Bu fani dünyadan köçəndə bir gün
Bu dünya da çıxar yadından bütün.
Keçən gecəsini unudan insan,
Bu gecəsini də unudar, inan!”
Xosrov dedi yenə: “Uğurlu ustad,
Bu təfəkkür nədir, bir mənə anlat?”
Büzürgümid dedi: “Şahım, indi sən

Təfəkkür haqqında sual verirsən.
Önündə o böyük Pərvərdigarın
Təfəkkür deyilmi yalvarışların?”
Xosrov dedi: “Mənə çərx gərdişindən,
Bu yerdən, havadan bir az danış sən”.
Cavab verdi: “Xoşdur nəsihət, tədbir,
Bu yerdən, havadan istəyin nədir?
Hava bir küləkdir, yellə əsir, bax,
Bir qara torpağa dəyməz bu torpaq.
Aləmin birinci balasıdır Yer,
Yerin sonbeşiyi olmuşdur bəşər”.
Xosrov dedi: “Sən ey dünya həkimi,
Mənə nəsihət ver təbiblər kimi”.
Büzürgümid dedi: “Ey müdrək insan,
Canın dünyasısan, kainata can.
Təbiblik gizlənmiş bir ifadədə,
Xalqa aşikardır bu ifadə də:
Ye, iç bu dünyada kifayət qədər,
Az yemək, çox yemək ziyan gətirər.
Çox yemək, az yemək yaxşı şey deyil,
Etidalı gözlə, hər qaydanı bil.
Qəza gəldi iki qoçaq başına,
Gəlib çatdılar bir bulaq başına.
Biri az içdi ki, çox ziyan verər,
Biri çox içdi ki, mənə can verər.
Yaşamadı, öldü hər iki insan,
Birisi aclıqdan, biri toxluqdan”.
Xosrov dedi: “Söylə, bu canlar ki var,
Öz yuvalarından necə uçarlar?”
Dedi: “O yolları görmədim, ey şah!
Eşitdiklərimdən indi ol agah:
“Dörd möbid var imiş, deyir bir kərə,
Dördünün də canı bağlı bir yerə.
Çox düşünülər ki, insanın canı
Nə sayaq tərkdir birdən insanı?”
Biri dedi: “Bu iş deyil müxtəsər,
Yuxuda girdaba düşənə bənzər.
Görürsən, çalışır çıxsın kənara,
Qüvvəti çatmayır coşğun sulara.
Ayılan zamanda öz yuxusundan,
Qara basmış, deyə, zənn edir insan”.
İkinci möbidə gələndə növbət,
Dedi: “O aləmi bir qəsre bənzət.
O qəsrin üstündən düşdüün zaman,
Kənarından tutur adam qorxudan.
Asılsa, qolları əziyyət çəkir,
Yerə yığılmağı daha bətərdir.

Qolu yorulsa da, zillət çəkərək
Tutub küngürədən yapışar bərk-bərk¹²⁸.
Qüvvədən düşərək qolları bütün,
Həm o küngürədən yıxılar bir gün”.
Üçüncü söylədi: “Fərz et bir çoban
Baxdığı sürüyə qurd vura ziyan.
Qoyunları qıra zalım canavar,
Çoban qarşı dura, deyə gücüm var.
Bir tərəfdən qurdun ziyankarlığı,
Bir yandan çobanın fədakarlığı,
Güclü olduğundan canavar ondan,
Cırar paltarını axırda çoban”.
Dördüncü söylədi: “Sorsanız əgər,
Bu, gəlin evində bir şəxsə bənzər.
Qucağına alıb aytək gözəli,
O bir gözəl qızıdır, ancaq ki dəli.
Gözəlliyi qoymur ondan ayrılı,
Dəlilik qoymur ki, qız gəlsin yola.
Qızın dəliliyi şiddət edirkən,
Ceyran kimi kişi qaçır o şirdən.
Möbidlər danışib söhbət etdilər,
Görməmiş, bilməmiş qeybət etdilər.
Öləndə dedilər: Təəssüf olsun,
Şahmatdan kənarmış bizim bu oyun.
Bir əfsanə deyir ölümdən hər kəs,
Ölməyən ölümün sirrini bilməz.
Ancaq əmin olan böyük nəbilər
Hər kəsə deyərmi bu sirri məgər?”
Məsullar haqqında düşəndə söhbət
Şah dedi: “Rəsuldan mənə söhbət et.
Kimdir ərəblərdə olan peyğəmbər?
Onun dini nədir, söylə bir qədər?”
Büzürgümid dedi: “O Allah sözü,
Qaralıq, ağılıqdan kənardır özü.
Hər qövmün üstündə vardır asiman,
Göylərdən ucadır o böyük insan.
Nə ulduzdan deyir, ərşdən danışır,
O, nəqqaş şagirdi, bunlar naxışdır.
O, doqquz pərdənin üstündə uçar,
Sirrindən deyiləm əsla xəbərdar.
Ərəbin diniylə oynama, ey şah,
O din haqq bir dindir, böyükdür Allah”.
Pərvizin qorxudan qaynadı qanı,
Odda kabab kimi qıvrıldı canı.
Ancaq zəif bəxti kömək etmədi,
Əhmədin çağırışı ona yetmədi.
Şirin gördü ustad xəznəni açdı,

Şahın ətəyinə incilər saçdı.
Tərifləyib dedi: “Ey qoca rəhbər,
Yoxdur zəmanədə sənə bərabər.
Mədən xəznəsini açdın Pərvizə,
Bacarsan, bir pay da ver ondan bizə.
Bu işdə açar ol, gəl olma zəncir,
“Kəlilə-Dimnə”dən nəql elə bir-bir”.

BÜZÜRGÜMİDİN “KƏLİLƏ VƏ DİMNƏ”DƏN QIRX MƏZMUN DANIŞMASI

Büzürgümid birdən açıldı gültək,
Qırx mənə açdı qırx nağıl deyərək:¹²⁹

1
Ehtiyatlı olan uduzmaz, sözsüz,
Necə ki qorundu aslandan öküz.

2
Boş arzuya uyma, bu çox mahaldır,
Meymun xarrat olmaz, əbəs xəyaldır.

3
Tülkü nə yedisə yırtıq təbildən,
Onu yeyəcəkdir hiylə işlədən.

4
Olma zahid kimi dəcəl, riyakar,
Riyakarın daim əzabı artar.

5
Heç bir vaxt meyl etmə ilqar pozmağa,
Bilirsən ilana neylədi qarğa?

6
Gör balıqudana neylədi xərcəng,
Onları yada sal, hiylədən əl çək.

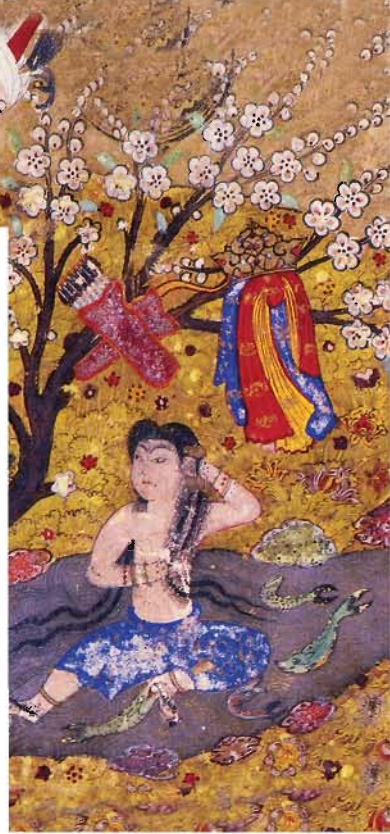
7
Sələm yeyən olma, unutma bir an:
Sələm yeyən şirə neylədi dovşan.

8
Tordan xilas olan qoca balıqtək
Candan keçən burdan qurtarar, bişekk.

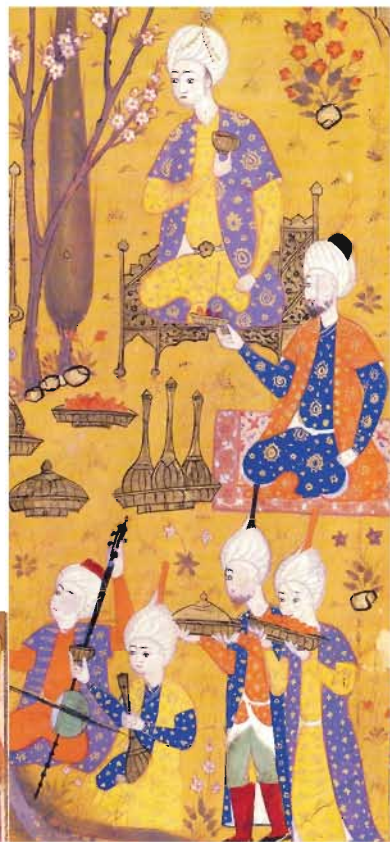
9
Çaqqal, qurd və qarğa birlik edirkən
Xilas olmuşdular kinli dövədən.

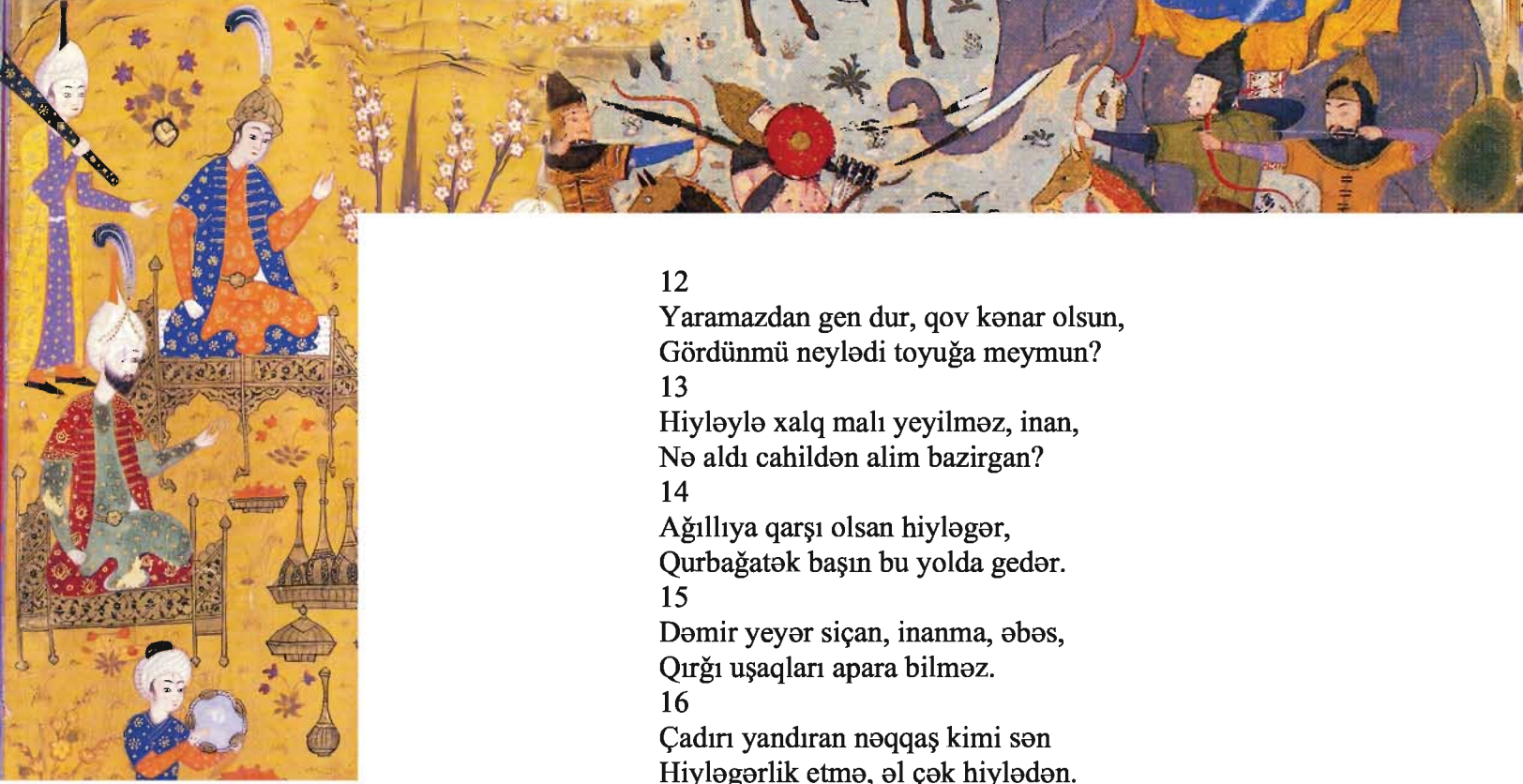
10
Düşmənindən qurtar tədbir tökərək,
Necə ki tufandan qurtardı ördək.

11
Apardı çox dillər başı torpağa,
Buna ibrət verir ördək, tısağa.

393

12

Yaramazdan gen dur, qov kənar olsun,
Gördünmü neylədi toyuğa meymun?

13

Hiyləylə xalq malı yeyilməz, inan,
Nə aldı cahildən alim bazirgan?

14

Ağıllıya qarşı olsan hiyləgər,
Qurbağatək başın bu yolda gedər.

15

Dəmir yeyər siçan, inanma, əbəs,
Qırğı uşaqları apara bilməz.

16

Çadırı yandıran nəqqaş kimi sən
Hiyləgərlik etmə, əl çək hiylədən.

17

Ağıllı adamla yaşa səlamət,
Nadanın dərmanı törədər illət.

18

Mərəzdən ağılla olarsan azad,
Necə ki pis ərdən qurtardı arvad.

19

Zəmanə torundan biliklə qurtar,
Necə ki qurtardı bəzəkli quşlar.

20

Tor kəsən siçandan, dinməz qarğadan
Vəfadarlıq öyrən, ey nazlı canan!

21

Zülm ilə bir arpa alma insandan,
Qızıl əvəz verdi arpaya siçan.

22

Çox da lovğalanma yay tutan qurdtək,
Oxa tutar səni qəflətən fələk.

23

Ağıllılar kimi tamahı et az,
Qarğanın bayquşla dostluğu tutmaz.

24

Çəsmədən filləri qovmuşdu dovşan,
Kiçik görünməsin gözünə düşman.

25

Tamahı buraxdı, hiyləni atdı,
Oruc tutan pişik ruziyə çatdı.

26

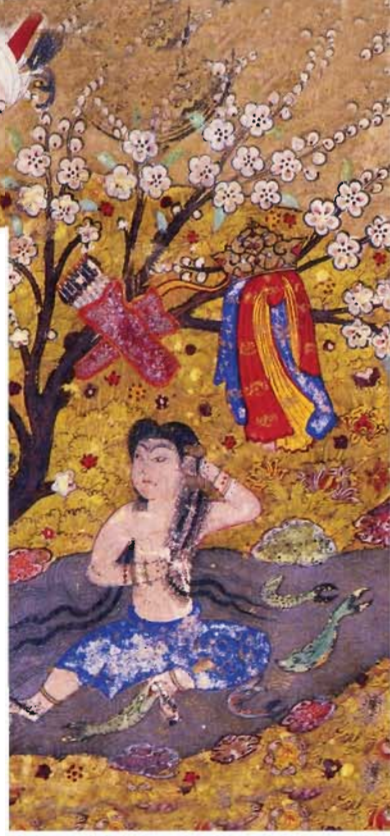
Hiyləyə əl atsa hər kəs pişiktək,
Qoyunu gözünə görünər köpək.

394

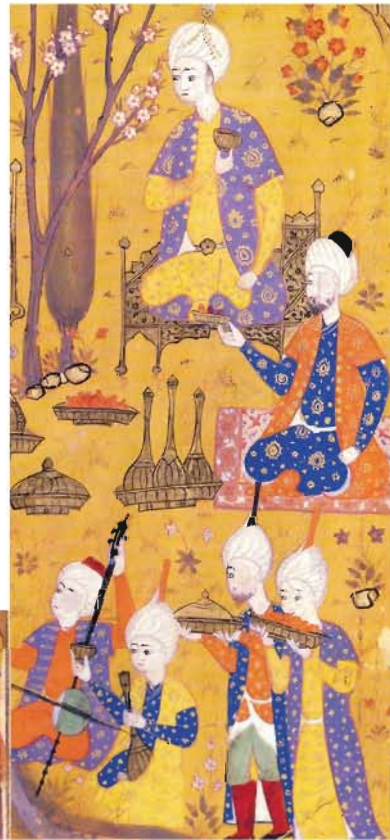

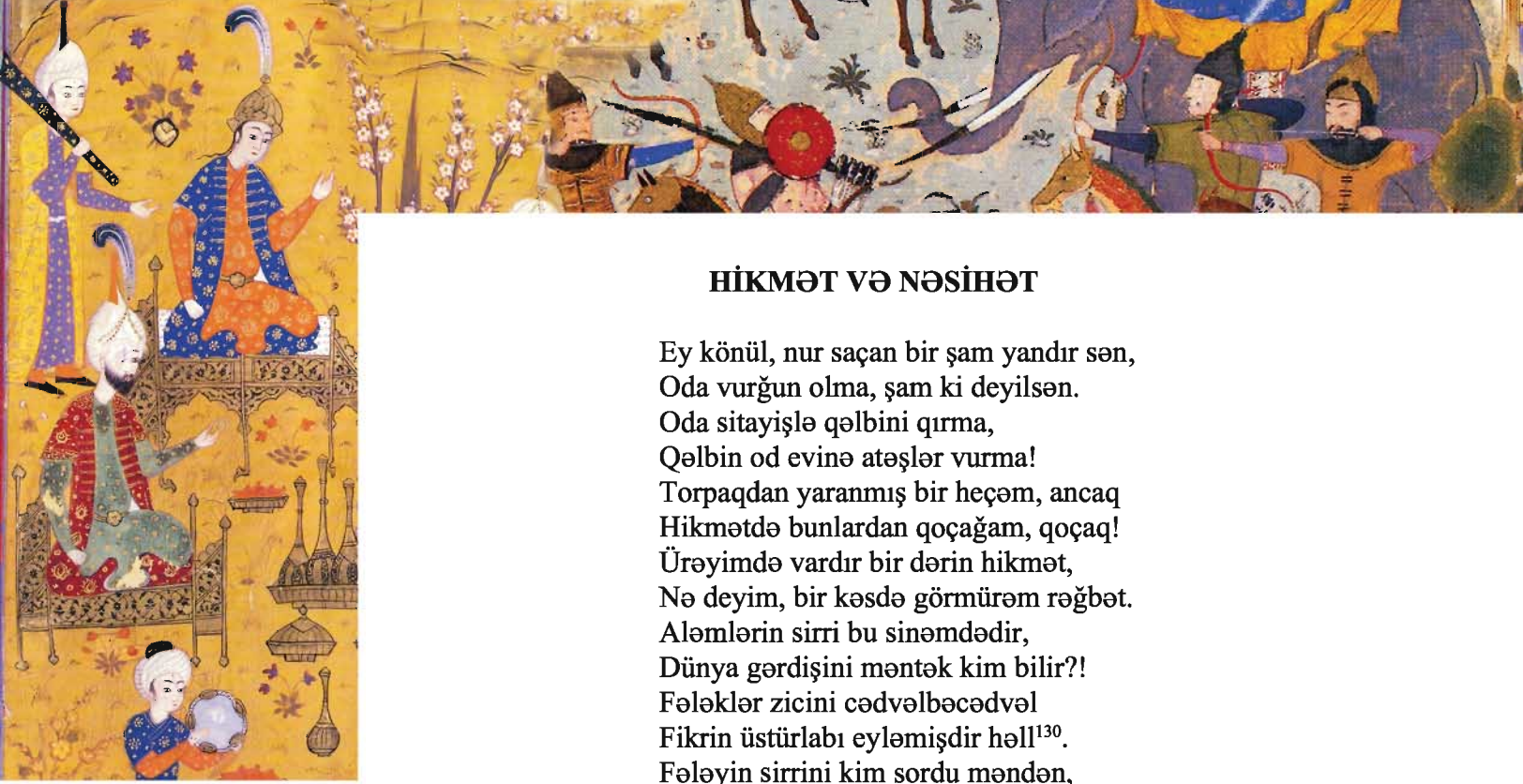

27
Gör oğrudan qorxub neylədi arvad,
Fitnəkarlıq etmə, vəfaya əl at.
28
Düşmənlər vuruşsa, qazandın işi,
Oğru ilə divdən qurtardı kişi.
29
Arvadın məkrinə göz yumdu xarrat,
Sən gözünü yumma, belədir həyat.
30
Siçandan ibrət al, tayını tap sən,
Pisə yoldaş olma gər pis deyilsən.
31
Üz döndər dünyadan, xilas ol, canan,
Böylə qurtarmışdı meymun bağadan.
32
Eşşək kimi olma həyatda qafil,
Qəflətdə məhv etdi onu tülkü, bil.
33
Xurma siçanını öldürən zahid
Yaman zülm eylədi, ondan həzər et!
34
Boş niyə haqqında çox düşünərək
Nəqd halva itirmə qoca dərviştək.
35
Düşüncə yoluyla çıx mağaradan,
Necə ki pişikdən qurtardı siçan.
36
Bu qübbədən uçdu qübbərə quşu,
Gəl, sən də tərək eylə viran olmuşu.
37
Düzlüklə qurtarar qılıncdan insan,
Qurtardı aslandan zahid çaqqal can.
38
Hər kəs ki zülm üçün qılıncı aldı,
Qan tökən şir kimi pəncəsiz qaldı.
39
Sən düşməndən qorxma, yaxşılıq eylə,
Ovçu qurtarmışdı ilandan böylə.
40
Tacirin oğlundan şahzadəyədək
Layiqincə vermiş qisməti fələk.
Söz deyən danışdı böylə bir qədər,
Xosrovun qəlbində kök saldı sözlər.
Etdiyi zülmədən peşiman oldu,
Ədlin sarayına təməl qoyuldu.

395

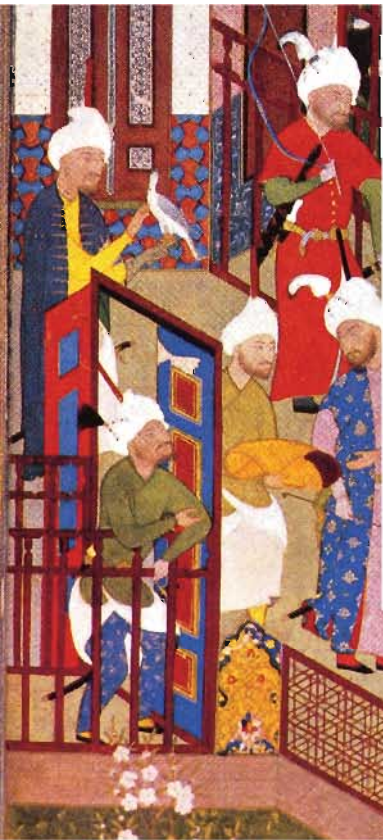

HİKMƏT VƏ NƏSİHƏT

Ey könül, nur saçan bir şam yandır sən,
Oda vurğun olma, şam ki deyilsən.
Oda sitayişlə qəlbini qırma,
Qəlbini od evinə atəşlər vurma!
Torpaqdan yaranmış bir heçəm, ancaq
Hikmətdə bunlardan qoçağam, qoçaq!
Ürəyimdə vardır bir dərin hikmət,
Nə deyim, bir kəsdə görmürəm rəğbət.
Aləmlərin sirri bu sinəmdədir,
Dünya gərdisini məntək kim bilir?!
Fələklər zicini cədvəlbəcədvəl
Fikrin üstürləbi eyləmişdir həll¹³⁰.
Fələyin sirrini kim sordu məndən,
Açıb bircə-bircə danışmadım mən?
Qulağın eşitsin, danışım bir-bir,
Başdan-başa deyim bu gülşən nədir.
Xətləri müxtəlif olan nöqtədən,
İlk gələn hərəkət "əlif" di, bil sən¹³¹.
Qovuşdu o xəttə sonra başqa xətt,
Ortaqda bir səth törədi, əlbət.
Olunca üç xətlə əhatə mərkəz,
Bəsit bir cism oldu, qoy bilsin hər kəs.
Xətt, bəsit, ən sonra cisim, budur fənn,
Sən bu üç tərəfə tutum deyirsən.
Aləmi əvvəldən sonuna qədər
Belə bir qaydayla insan öyrənər.
Əqlə məlum olsa bu işlər bir gün,
Bir qırpımda gəzər dünyanı bütün.
Bir Allah hədsizdir, bilməzlər onu,
Yoxdur varlığının əvvəli, sonu.
Allaha könül ver, dinlə bu səsi,
İncədir xilqətin hicab pərdəsi.
Çalış həqiqətlə özünü bil sən,
Allahu bilərsən, özünü bilsən.
Özünsən ən yaxın parlayan ayna,
Uzaq fələklərlə girmə oyuna.
Fələklər nurunun səndə əksi var,
İki aləm səndə tutmuşdur qərar.
Hər sirri göstərmə bu qədər açıq,
Hekayəyə qayıt, Nizami, artıq.

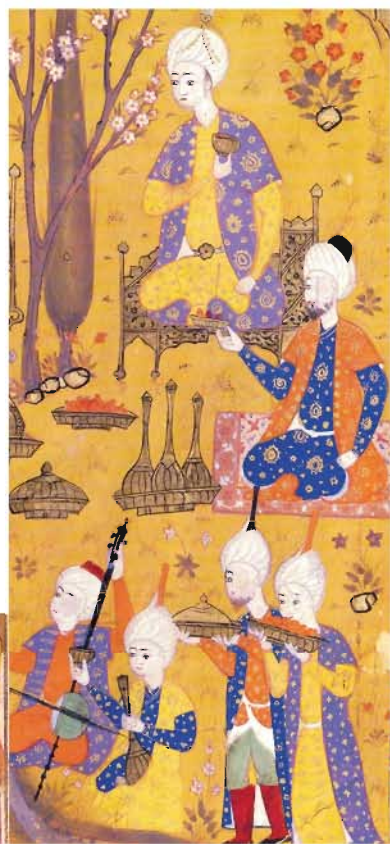
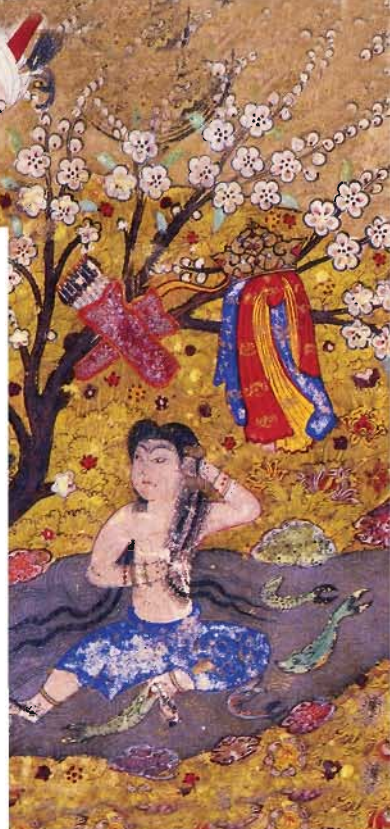
396

ŞİRUYƏNİN XASIYYƏTİ VƏ XOSROVUN İŞİNİN AQBƏTİ

Xosrov öyrənərkən dərsi, hikməti
Tərk etdi dünyanı, eysi, işrəti.
Məryəmdən olmuşdu bir kal övladı,
Şir kimi qoxulu, Şiruyə adı.
Beyni xərcəng dolu, zorba bir eşşək,
Ürək bulanırdı üzünü görcək.
Ala və göy gözlü, bir üzügülməz,
Ondan iyənirdi, rast gəlsə hər kəs.
Deyirlər bu oğul onca yaşında
Min fikir bəslərmiş kinli başında.
Gəlin gələn zaman Şirin, baxaraq,
“Kaş mənim olaydı”, – deyirmiş alçaq.
Sevdiyindən deyim, yoxsa kinindən,
Elmindən, bəxtindən, yoxsa dinindən?
Qaranlıq çökmüşdü ondan saraya,
İnciklik salırdı daim araya.
Şah Büzürgümidə dedi: “Əvvəldən
Bu dönük oğuldan narazıyam mən.
Uğursuz insanlar çox yaman olar,
Taleyində onun min bir fəsad var.
Çox pis niyyətlərlə gəzir aləmi,
Anasına uymur canavar kimi.
Çıxmaz bu çirkindən bir yaxşı rəftar,
Məsəldir, deyərlər, oddan kül olar.
Fikri özündədir, çox xudpəsənddir,
Başqasını saymaz, özünə bənddir.
Onun nə huşu var, nə də vüqarı,
Uzaqdır onlardan, yoxdur heç arı.
Tüstü kimi çıxdı mənim odumdan,
Ancaq məni görcək yan qaçır hər an.
Mən şahlar başından tac aldım, ancaq
Oğlum naxələfdir, bir bəxtimə bax!
Nə mənə uyusur, nə də Şirinə,
Bacılarıyla da düz gəlmir yenə.
Palanduza necə baxarsa eşşək,
Bu div o pəriyə baxır onuntək.
Məni gürzə bilir o gürzərəftar,
Yəqin, ilanam ki, böylə xalım var.
Hər anadan olan övladdır məgər?
Hər çiçək bal verməz, hər qamış şəkər.
Qohumdan mehriban yadlar az deyil,
Həm vəfalı, sadıq, həm də şirindil.
Çox övlad öldürdü doğma ananı,
Dəmindən incidi çox daşın camı”.

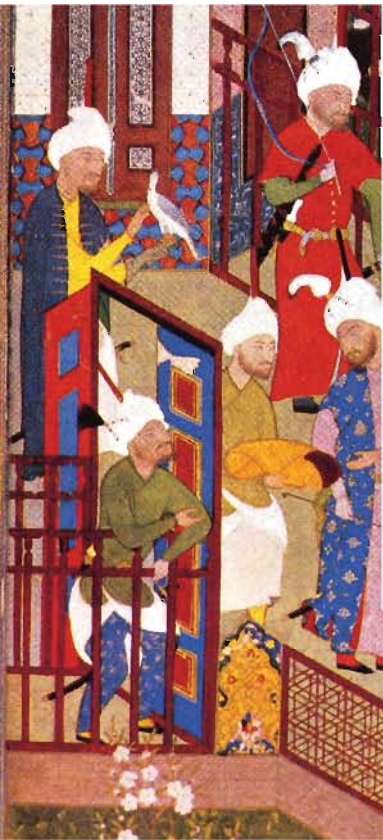
Büzüğümid dedi: “Müdrük hökmdar,
Pak qəlbin hər işdən olmuş xəbərdar.
Dərdi-sər olsa da bu oğul sənə,
Öz gövhərindəndir bu parça yənə.
Yararmı olasan övladla düşman?
Ürək ayrılarmı saldığı bağdan?
Nar öz meyvəsini başında saxlar,
Odur təpik vurmaz ona hər murdar.
Tut öz meyvəsini yerlərə tökər,
Odur ki təpikdən əziyyət çəkər.
Sən yaxşısan, o da pis olmayacaq,
Öz tumuna bənzər bar verən budaq.
Paltarçün biçilsə əgər zər parça,
Qızıldır biçimdə düşən hər parça.
Oğlun harındırsa, bundan zərər yox,
Zəmanə yumşaldar, qəm eyləmə çox.
Belə qaynar, coşğun cavanlığı var,
Qocalsa, hər şeyi tamam unudar”.

XOSROVUN ATƏŞGAHDA OTURMASI

398

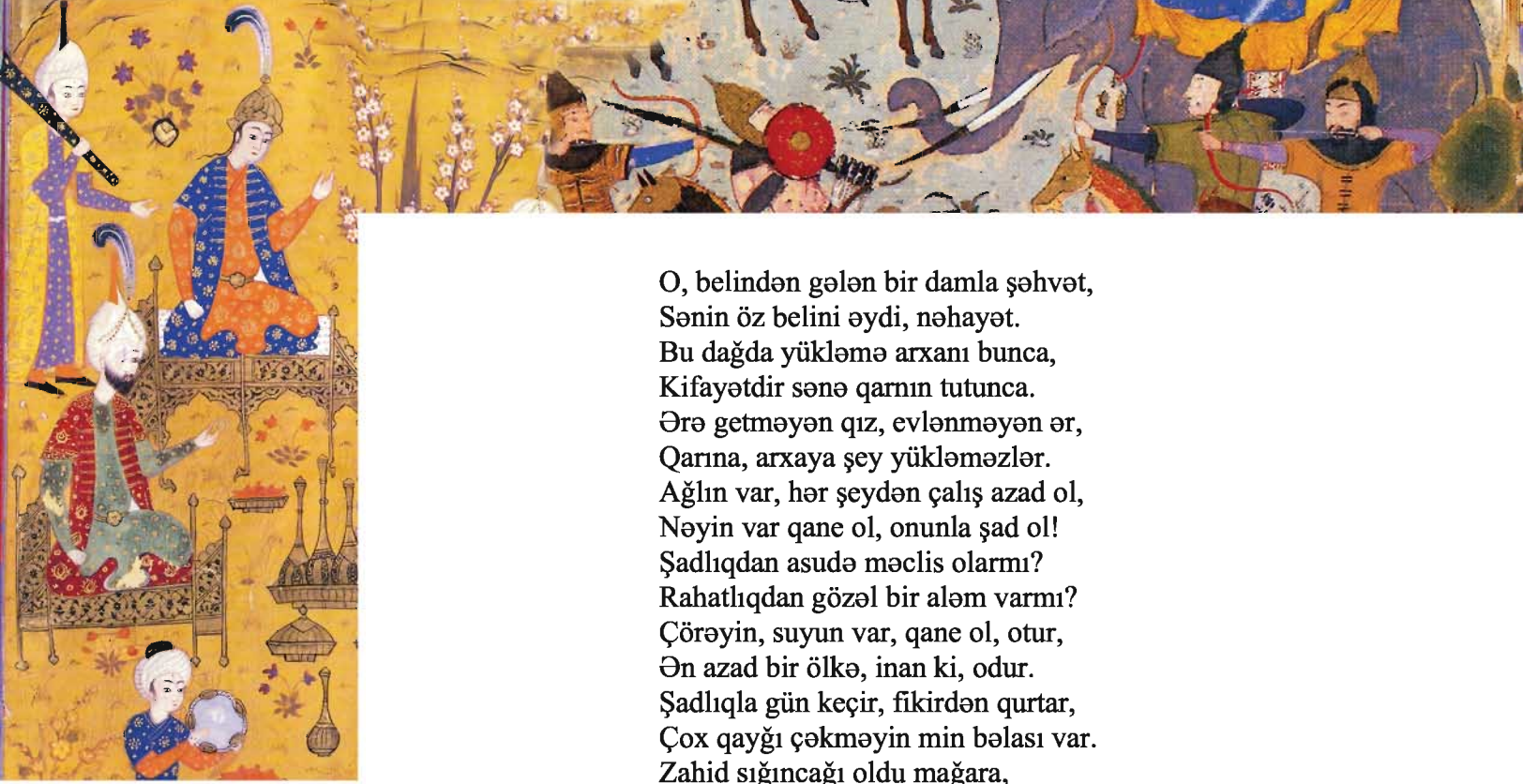
Şah qərara gəldi taxtı tərک etsin,
Dünyadan çəkilsin, məbədə getsin.
Şah məbədə getdi, orda yerləşdi,
Şiruyə də şirtək taxta əyləşdi.
Əlindən düşmürdü qədəhi bir an,
Qaravul çəkirdi şaha uzaqdan.
Elə də qalmadı, şahı həbs etdi,
Könlünü, qəlbini yaman incitdi.
Şiruyə edərkən Xosrovu dustaq,
Şirini qoyurdu yanına ancaq.
Xosrov Şiriniylə olurdu çox şad,
Bilirdi özünü zindənda azad.
Şirinə deyirdi: “Qəm yemə, ey yar,
Hər kəsin önünə belə iş çıxar.
Başdan papaqları aparsa külək,
Zilləti ot deyil, ağac çəkəcək.
Hansı ov gedərsə ovda qabaqda,
Onu asan vurur ovçu ovlaqda.
Zəlzələ zamanı yarılar dağlar,
Ucalar qorxsun ki, onlar tez uçar.
Anadan ayrılma bir quzu əgər,
Onun arxasınca canavar düşər.
Qızıltək qaralsa odların üstü,
Gedər yaxşılardan gözünə tüstü.
Dövlət əldən getdi, sən getməmişən,

Dövlətim də sənsən, malım da sənsən”.
Şahdan ayrılmırdı bir an da Şirin,
Ona ürək verib, edirdi təskin:
“Dünyada çox olur bu sayaq rəftar,
Gah əziyyət olar, gah şadlıq olar.
İş çətinə düşsə, bil ki, o zaman
Hamıdan tez ölər matəm saxlayan.
Gülərək, qəlbini şadlandır bir az,
Ayaqla baş birgə bənd olub qalmaz.
Çox da fəryad etmə, çırağım sönüb,
Qəbrin kəndərindən çox xəstə dönüb.
Demə xəstələnəməz bədəni sağlam,
Elə bilmə, ölər hər xəstə adam.
Açarsız bildiyin bir çox qıfillar
Bağlı qapılara olarlar açar.
Arif ol, qəm çəkmə, qəmdən et həzər,
Qum nəm çəkən kimi, qəmi qəm çəkər.
Qəm yemə, yerini tutmuşsa bədxah,
Aysan, buludlarda qalmazsan, ey şah!
Nəxşəb quyusunu su basan zaman,
Necə işıq alar dəmirdən cahan?
Bu bir ölkədir ki çox dönük sözlü,
Ağa qara deyir, kora da gözlü.
Konaz adamla da yola gedərlər,
Bəzən axmağa da hörmət edərlər.
Bil ki, zəmanənin həyası yoxdur,
Ondan uzaq duran salamat olur.
Ancaq iki şəxsə acıyıb dövrən,
Birisini öldür, biri olmayan.
Günəş kimi od vur bu dünyaya sən,
İsasız nə çıxar bu eşşəklərdən?
Beş günlük dünyada bir kimsə qalmaz,
Sən də inciməzsən, səbr etsən bir az.
Əbədi olsaydı bu dünya əgər,
Padşah olardımı hər yetən məgər?
Əbədi versəydi şahlığı zaman,
Xosrova keçməzdi o Keyxosrovdan.
Hər kim bu gülzara könlünü bağlar,
Gül kimi gülməkdən daha çox ağlar.
Nalə etmə dünya gedərsə bir gün,
Elə bil düşmüşdür dalından yükün.
- Adın qalsın, malın? – desələr sənə,
Ad qalmaq maldan çox xoş gəlir mənə.
Kimin başında var bərbət sevdası,
Mütləq görəcəkdir qulaqburması.
Dünya Zöhhak tək qanıqəndir, qan!
Sənə öz arxandan yaratdı ilan¹³².

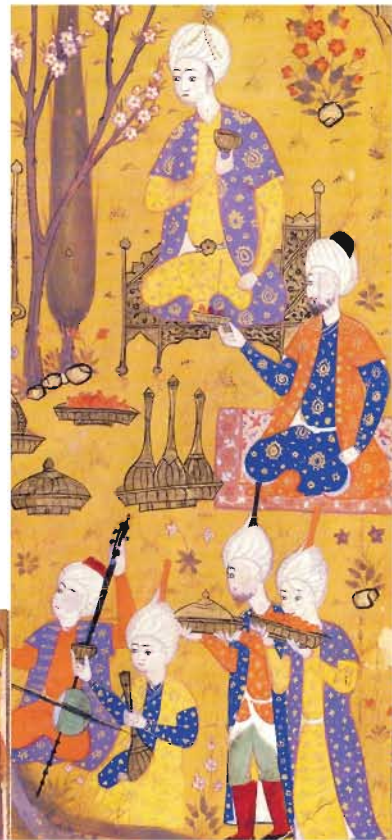
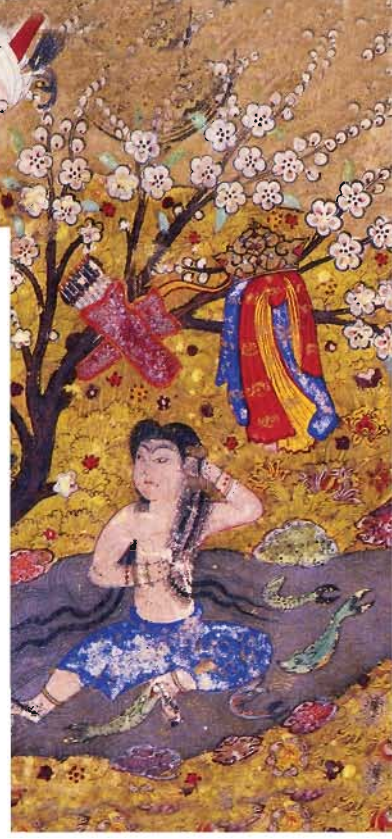
O, belindən gələn bir damla şəhvət,
Sənin öz belini əydi, nəhayət.
Bu dağda yükləmə arxanı bunca,
Kifayətdir sənə qarnın tutunca.
Ərə getməyən qız, evlənməyən ər,
Qarına, arxaya şey yükləməzlər.
Ağlın var, hər şeydən çalış azad ol,
Nəyin var qane ol, onunla şad ol!
Şadlıqdan asudə məclis olarmı?
Rahatlıqdan gözəl bir aləm varmı?
Çörəyin, suyun var, qane ol, otur,
Ən azad bir ölkə, inan ki, odur.
Şadlıqla gün keçir, fikirdən qurtar,
Çox qayğı çəkməyin min bəlası var.
Zahid sığınacağı oldu mağara,
Şadlıqdan qələbə çaldı əğyara.
O dağda gizlənmiş möbidə bax sən,
Qənaət edərək qurtardı qəmdən.
Əfi ilan kimi qıvrılar cahan,
Yaxınlaşmasan, heç çəkməzsən ziyan.
Gördün ki, əlindən gəlməyir bir iş,
İlanı yad əllə tutmağa giriş!
Zindana düşmüşsən, qəm çəkmə, ey yar!
Xəznəsən, xəznələr gizlində olar.
Quyuya düşsən də, olma pərişan,
Yusif xatırla, təmkinlə dayan¹³³!
Bu dərya üzündə vardır çox zəhər,
Dibinə cumanlar dürr əldə edər.
Yüksəlmək istəsən, enəsən gərək
Ki, şirin ağzından quyruğu göyçək.
Yerin yaraşmırsa əgər şəninə,
Özündən yüksəyi bayraq bil yenə.
Elə zənn etmə ki, qədrin azalıb,
Hər iki dünyaya adın səs salıb.
Aləmin qəlbisən, gəl, çəkmə xiffət,
Fələkdən top alar səndəki himmət.
Yüksək yaratmışdır Xaliq insanı,
Vermiş xidmətinə bütün dünyanı.
Belə düşünməklə dilşad olarsan,
Tacü təxt qeydindən azad olarsan.
Əgər taxta, taca sən olsan möhtac,
Yeri taxt hesab et, günəşi də tac”.
Şahı məşğul edir əfsanələrlə,
Ovudurdu onu hər zaman belə.
Gecə sübhə kimi o gözəl pəri
Söyləyirdi şaha belə sözləri.

XOSROVUN ÖLDÜRÜLMƏSİ

Ayın işığını gecə örtərək,
Div kimi azmışdı yolundan fələk.
Qaranlıq mey içmiş sərxoş zəncitək
Dünyanın ağzını tikmişdi bərk-bərk.
Minəlli zəmanə düşmüşdü zordan,
Seçilmirdi mingöz fələk də gordan.
İki ayağında qızıldan zəncir,
Yatmışdı Şirinlə o böyük əsir.
Zəncir saçlı o büt hər gün yüz kərə,
Muncuq bağlayırdı bu zəncirlərə.
Şahın ayağını tez-tez ovaraq
Zindanı edirdi bir pərqu yataq.
Eşqdən hekayə deyərdi nigar,
Hekayə səsinə rahat yatılar.
Şirin sözləriylə səpərdi şəkər,
Qoymayırdı şahı çəksin qəm, kədər.
Xosrov yatdı artıq, danışmaz oldu,
Şirinin gözləri yuxuyla doldu.
Hər iki sevgili yuxuya getdi,
Fələk yatmamışdı, gör nələr etdi!..
Pəncərədən girdi bir div sifətli,
Məhəbbət düşməni, çirkin xislətli.
Qəzəbdən qəssabək bulaşmış qana,
Nəffattək od səpdi kini hər yana.
Oğru kimi evi gəzdi, dolaşdı,
Şahın yatağını tapıb, yanaşdı.
Şahın ciyərinə xəncəri vurdu,
Şam söndü, Xosrovun ürəyi durdu.
Qəlbinə xəncəri vurduğu zaman,
Qanlı şimşək çaxdı sanki buluddan.
Aydan ayıraraq Günəşi, dərhal
Uçdu pəncərədən o vəhşi qartal.
Oyandı padişah həycan içində,
Gözlərini açdı al-qan içində.
Axırdı sel kimi yatağında qan,
İncidirdi onu susuzluq yaman.
Öz-özünə dedi: “Çağırım, Şirin
Mənə bircə qurtum sərin su versin”.
Lakin könlü dedi: “Rəva deyil bu,
Gecələr doyunca yatmayıb yuxu.
Başıma gələni görərsə əgər,
Bir daha yatmayıb göz yaşı tökər.
Yaxşısı budur ki, qalsın diləyim,
Mən ölüm, qoy yatsın yorğun mələyim”.
Şirini yuxudan oyatmadı o,

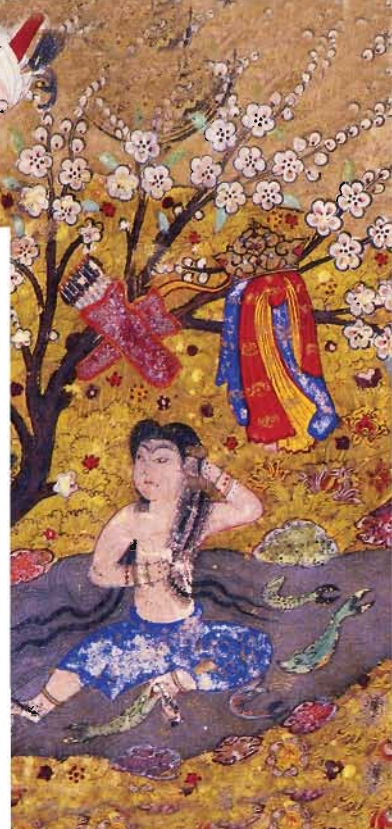
Belə ölüb getdi vəfalı Xosrov.
Günəştək açılmış bir gül, görürsən,
Edir tərəvətlə dünyanı rövşən.
Əlində od qılınc bir bulud gələr,
Onun vəhməsindən solar bitkilər.
Elə dolu yağar qara buluddan
Ki, gül budağından qalmaz bir nişan.
Yatmış bağban birdən oyanıb qalxar,
Görər nə gül qalıb bağda, nə gülzar.
Kim deyir ki, bağban yanıb ağlamaz,
Gülün həsrətiylə ürək dağlamaz!..
Şahın yarasından elə axdı qan,
Şirini oyatdı şirin yuxudan.
Gecələr eşqinə o, yanan Şirin,
Nay və ney səsinə oyanan Şirin!
Bir gör fələk necə oyun çıxartdı,
Şahın al qanıyla onu oyatdı.
Şirin yuxusundan hərasan qalxdı,
Yaralı quş kimi pərişan qalxdı.
Yataqdan örtüyü götürən zaman
Qan dəryası görüb, çəkdi əl-aman.
Gecənin qoynunda günəş axtardı,
Əfsus, qarşısında bir zülmət vardı.
Bir taxt gördü, şahı tacsız dayanmış,
Bir çırağ gördü ki, yağı talanmış.
Düşmənlər etmişdi xəznəyə şəbxun,
Ölmüşdü sərkərdə, sınımışdı qoşun.
Ağladı, o gecə bir matəm qurdu,
Sonra da yorulub ayağa durdu.
Gülabı, ənbəri müşkə qatararaq,
Sürtdü o bədəne ürəyində dağ.
Gülabla, kafurla yudu tərtəmiz,
Elədi ağappaq, qansız, ləkəsiz.
Bir məclis düzəltdi, deyərdi hər kəs:
“Heç kəs belə məclis düzəldə bilməz”.
Kafurla, gülabla şahı yuyantək
Özünü də yudu tərtəmiz, qəşəng.
Bəzəndi özü də gəlinlər kimi,
Məftun eyləyirdi, baxsa, hər kimi...

ŞIRUYƏNİN ŞİRİNƏ SİFARİŞ GÖNDƏRMƏSİ

Şiruyə sevirdi çoxdan Şirini,
Kimsəyə açmırdı ancaq sirrini.
Şirinə gizlincə göndərdi xəbər
Ki: “Bir həftə dözsə, hər dərdi keçər.
İki həftəlik ay sonra gül kimi
Açılar bağımnda, oxşar qəlbimi.
Eləyərəm onu dövlətli, mallı,
Xosrovdan da artıq cahü cəlallı.
Zər, ipək səpərəm ayaqlarına,
Bütün xəzinəmi verərəm ona”.
Şirin bu sözləri birdən eşitcək,
Tündləşdi sirkətək, coşdu şirətək.
Al dilə tutaraq etdi onu ram,
İnandı Şirinə ölməli adam.
Sonra da Xosrovun bütün varını,
Təzə-köhnəsini, paltarlarını
Yoxsula, möhtaca payladı Şirin,
Ondan razı qaldı hər yoxsul, miskin...

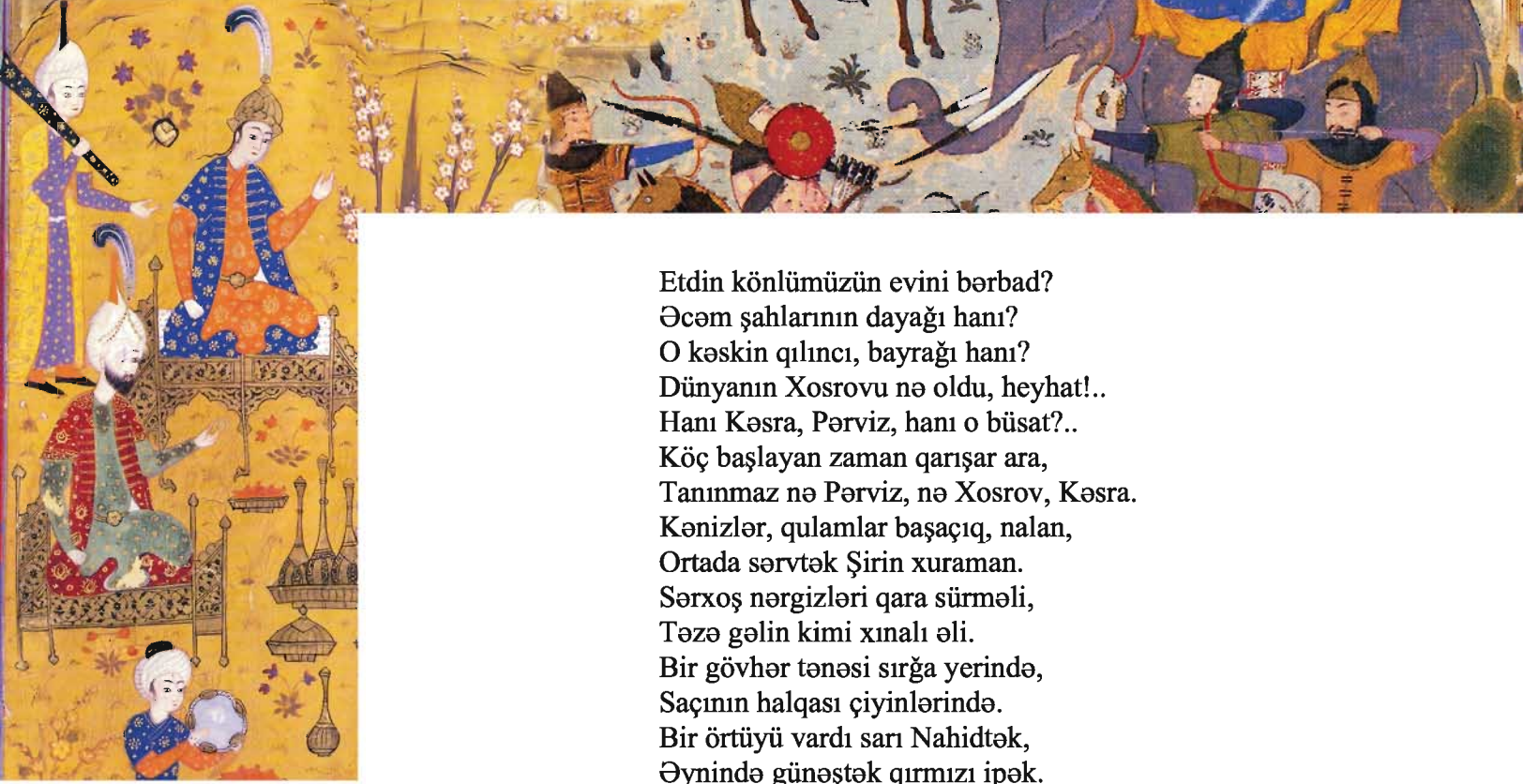
XOSROVUN MƏQBƏRƏSİNDƏ ŞİRİNİN ÖZÜNÜ ÖLDÜRMƏSİ

Şirin yuxusundan ayıldı səhər,
Yeni təhlükədən verildi xəbər.
Həbəş qayıdarkən Həbəşistandan
Kafur qabı sındı yolda bu zaman.
Qaladan baxırdı bir zənci aya,
O güldü, girərkən ay bu qalaya.
“Bir tabut qurulsun! – Əmr etdi Şirin, –
Şahənşaha layiq, bəzəkli, zəngin!
Tutulsun o tabut gümüşə, zərə,
Çoxlu mirvariyə, saysız gövhərə!”
Kəyan qaydasınca saxlayıb ayın,
Xosrovu qoydurdu tabuta Şirin.
O gün basdırmağa verildi qərar:
Səhərdən şəhidi dəfn etsin şahlar.
Cahangirlər olub piyadə yeksər,
Tabut dövrəsində səf çəkmişdilər.
Barbədin əlləri tutmurdu qələm,
Öz barmaqlarını etmişdi qələm.
Büzürgümid oldu ümitsiz artıq,
Söyüd yarpağıtək əsirdi yazıq.
Zəif, acı səslə edirdi fəryad:

403

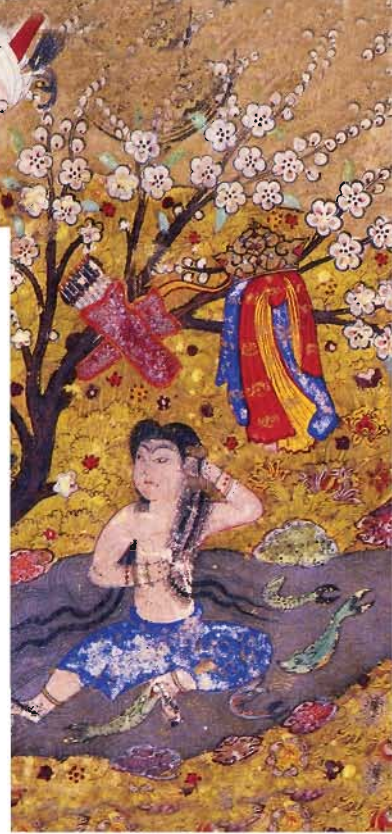

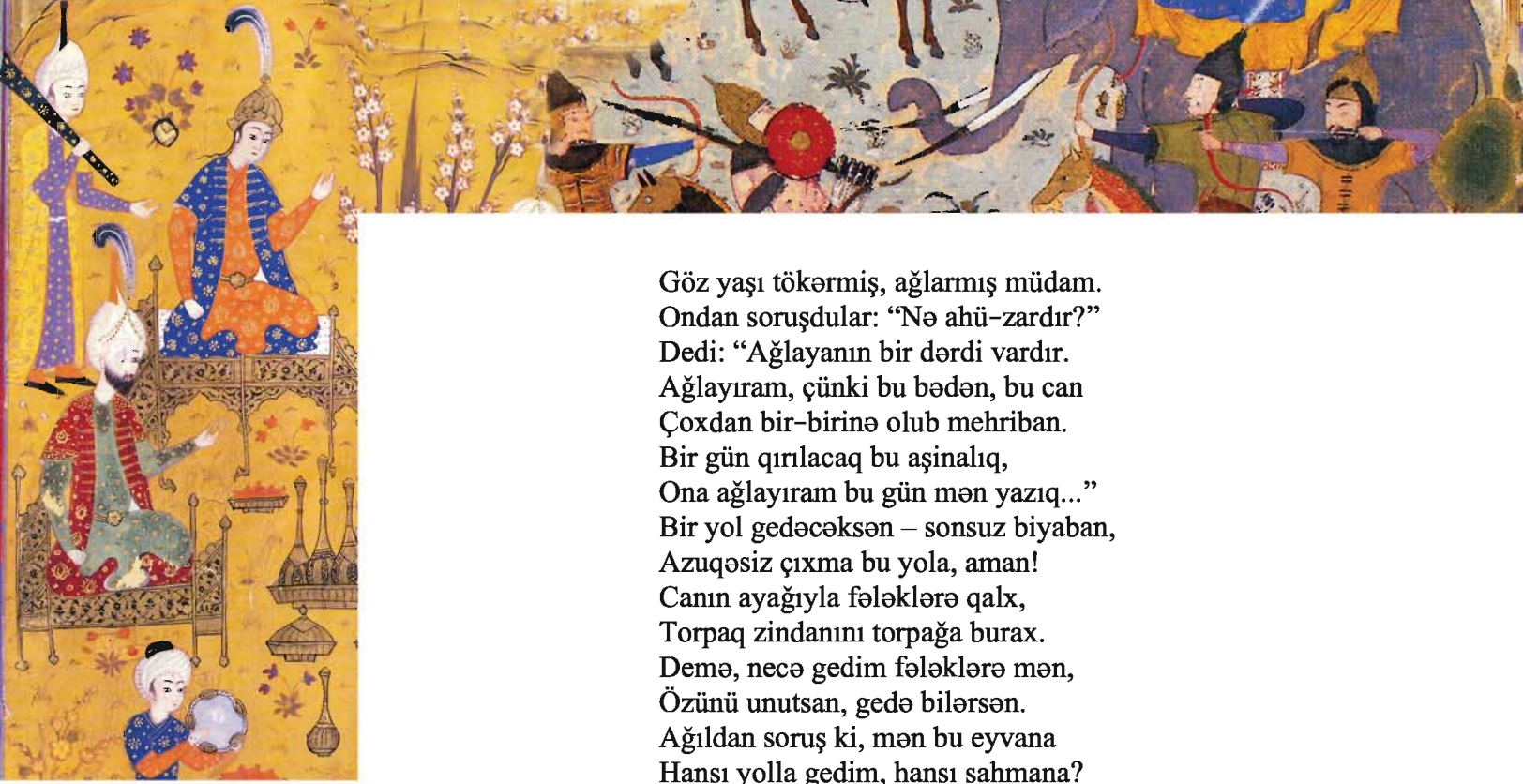
Etdin könlümüzün evini bərbad?
Əcəm şahlarının dayağı hanı?
O kəskin qılıncı, bayrağı hanı?
Dünyanın Xosrovu nə oldu, heyhat!..
Hanı Kəsra, Pərviz, hanı o büsat?..
Köç başlayan zaman qarışar ara,
Tanınmaz nə Pərviz, nə Xosrov, Kəsra.
Kənizlər, qulamlar başaçıq, nalan,
Ortada sərvtək Şirin xuraman.
Sərxoş nərgizləri qara sürməli,
Təzə gəlin kimi xınalı əli.
Bir gövhər tənəsi sırğa yerində,
Saçının halqası çiyinlərində.
Bir örtüyü vardı sarı Nahidtek,
Əynində günəştək qırmızı ipək.
Tabutun dalınca sərməst gedirdi,
O fitnəni görəni fəryad edirdi.
Qırmayıb Xosrovla olan ilqarı,
Xuraman gedirdi bütün yolları.
Hər görəni deyirdi: “Şirin sevinir,
Əsla qəmgin deyil, o, fərəhlidir”.
Şiruyə deyirdi: yaxın bir zaman,
Şirin olar ona qəlbən mehriban.
Şirin sərxoş kimi yolu gedirdi,
Şah sərdabəsinə eləcə girdi.
Tabutu günbədə qoyub böyüklər,
Üz-üzə durdular sırada yer-yer.
Möbidlə danışib son vida üçün
Girdi məqbərənin içinə Şirin.
Qapını bağladı, qoy görməsinlər,
Yanaşdı tabuta əlində xəncər.
Götürdü örtüyü, tapdı yaranı,
Əyildi bir dəfə öpdü yaranı.
Yaranın yerini öyrənən pəri
O yerdən döşünə vurdu xəncəri.
Yatağı doldurdu isti, al qanı,
Təzələdi şahda köhnə yaranı.
Şahı qucaqlayıb düşdü yatağa
Döş-döşə dayandı, dodaq-dodağa.
Sonradan ucaltdı öz naləsini,
Camaat eşitdi onun səsini:
“Qovuşdu tənə tən, yetdi cana can,
Aradan yox oldu işgəncə, hicran”.
Xosrov məclisində yatan şəkərə,
Xoş olsun bu şirin yuxu yüz kərə!
Allaha xoş gələr hər mömin bəndə,
Bir dua edərsə bura gələndə.

Desin: Tanrım, əfv et o aşıqləri,
Bir cənnətə dönsün onların yeri!
Alqış bu ölümə, əhsən Şirinə!
Öldürən Şirinə, ölən Şirinə!
Məhəbbət yolunda ölüm budur, bax,
Canana belədir canı tapşırmaq.
Bil ki, namərd olmaz hər qadın olan,
Dərd çəkməyən kişi pisdür qadından.
Çox gözəl arvad var, mərdlikdə bir şir,
Çox ipək içində şirlər gizlənir.
Zülmün yollarında bir toz ucaldı,
Şümşada, nəsrinə vəlvələ saldı.
Qəmin dəryasından bir bulud qalxdı,
Dağlarda dağ kimi gur sellər axdı.
Havanı, torpağı birləşdirərək
Çöllərin üstündən keçdi sərt külək.
Böyükələr bu sirdən tutanda xəbər
Başlarına vurub nalə çəkdilər.
Çox sağ ol, ey dünya, ey dövrən, əhsən,
Gəlini damada belə yetir sən!
Dünyada nə qədər rus var, zənci var,
Bundan daha yaxşı toy etməz onlar¹³⁴.
Bir taxta oturdu iki tacvər,
Məqbəri bağlayıb geri döndülər.
Məzarı tərək etdi o qəmli karvan,
Bu sözü yazdılar qayıdan zaman:
“Bu Şirindən başqa kimsə dünyada
Özünü bir kəsə etməmiş fəda...”
Dünyaya güvənmə, bu sərt nakışı
Heç vəfa eyləməz, düzəltməz işi.
Hər nə vermişdirsə əvvəl insana,
Geri alar bir-bir alçaq zamana.
Sənə yüz dəfəyə can versə, bir gün
Bir dəfədə alar, aparar bütün.
Mürəkkəb tilsimsən ayaq üstə sən,
Yıxılıb sınıncə, artıq bir heçsən.
Bu çənbər altında yaşayırkən biz,
Göstər, hansı boyun qalmış kəməndsiz?
Nə uçmaq mümkündür üstündə çənbər,
Nə onun bəndini açə bilərlər¹³⁵.
Bizlər bu çənbərdən necə qurtaraq,
Heç kəs açmamışdır, aşılmaz bu dağ.
Qorxulu torpaqdır, yaxşısı budur,
Torpağın zülmündən torpaqda otur.
İndi özümüzçün ağlayaq bir az,
Bir kimsə bizimçün belə ağlamaz...
Deyirlər, Əflatun hey səhər-axşam,

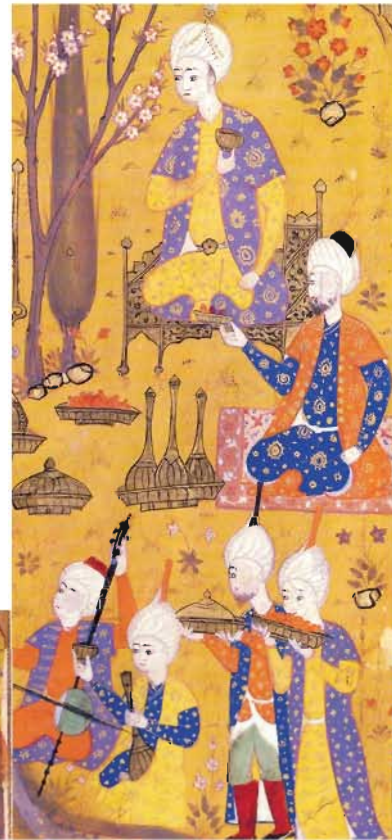
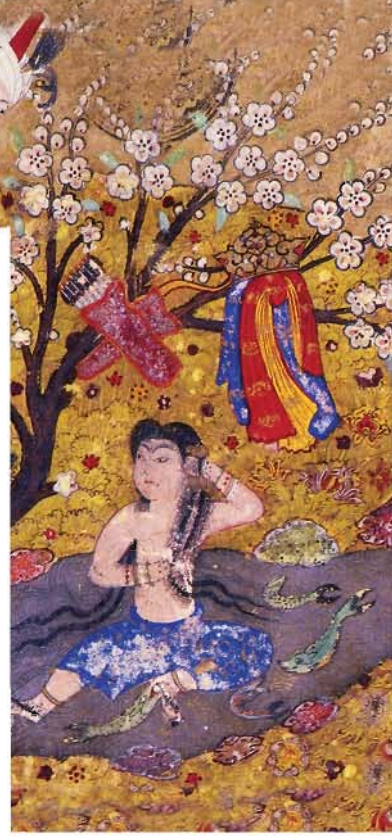

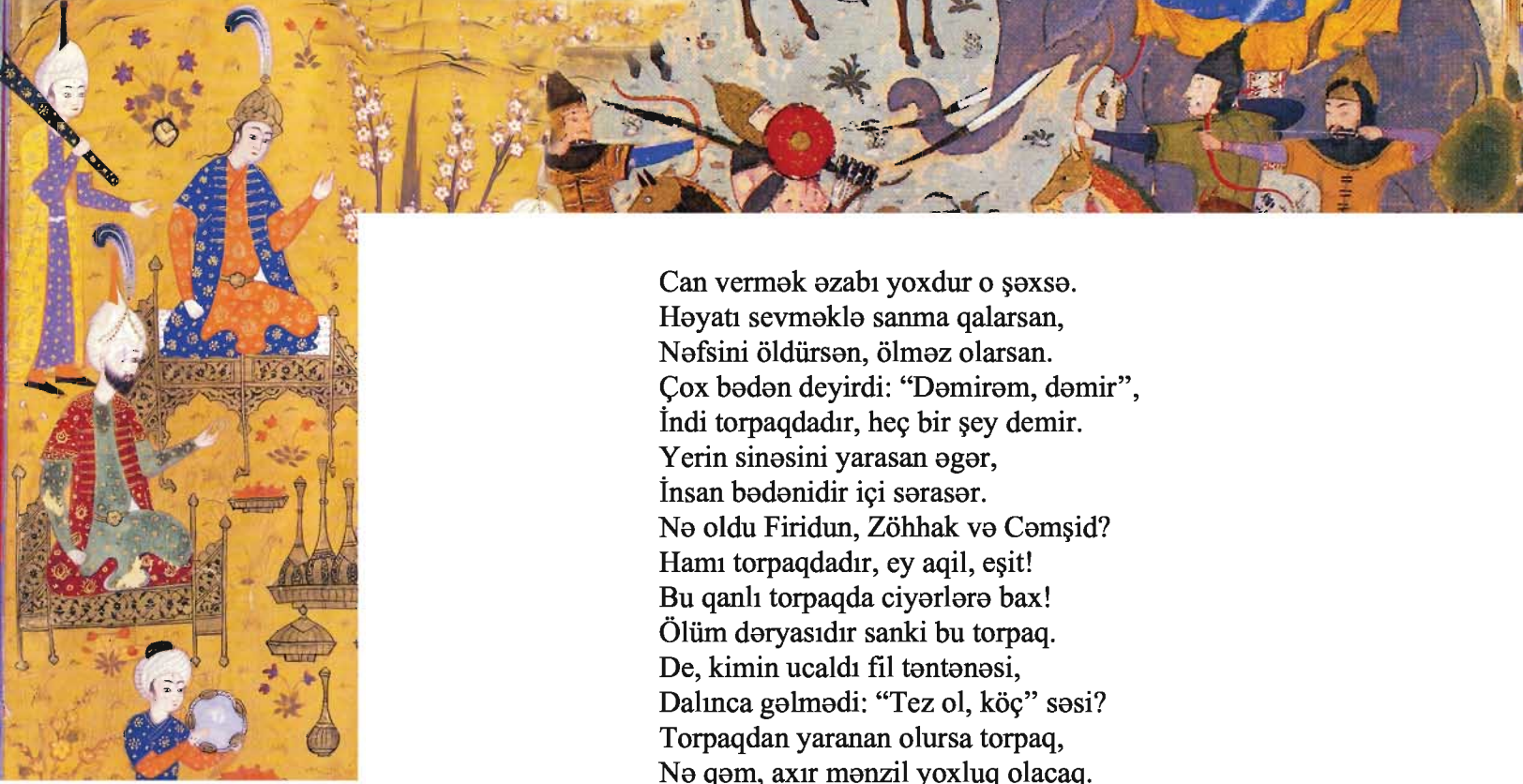
Göz yaşı tökərmiş, ağlarmış müdam.
Ondan soruşdular: “Nə ahü-zardır?”
Dedi: “Ağlayanın bir dərdi vardır.
Ağlayıram, çünki bu bədən, bu can
Çoxdan bir-birinə olub mehriban.
Bir gün qırılacaq bu aşinalıq,
Ona ağlayıram bu gün mən yazıq...”
Bir yol gedəcəksən – sonsuz biyaban,
Azuqəsiz çıxma bu yola, aman!
Canın ayağıyla fələklərə qalx,
Torpaq zindanını torpağa burax.
Demə, necə gedim fələklərə mən,
Özünü unutsan, gedə bilərsən.
Ağıldan soruş ki, mən bu eyvana
Hansı yolla gedim, hansı sahmana?
Qoy göstəriş versin o ağıln sənə,
Sən də sanc bayrağı Kəyan qəsrinə.
Ağıln olsun sənə hər işdə rəhbər,
Hər şeyi ondan sor, o deyən yetər.
Ağıl deməyən söz bir xoş xəyaldır,
Qocalar yanında o söz vəbaldır.
Ağıl bir ayaqdır, təbiət zəncir,
Hər nəfəs suvantək zəncir yeyəndir.
Bu dəmir zənciri qırarsa hər kəs,
Bu qızıl qalada məğlub edilməz.
Artıq darı yemə sən bu xırmandan,
Ona qənaət et, öz halına yan.
İsatək eşşəyi çıxar bir yerə,
Bir neçə xırmanı ver öküzlərə.
Susuzluqdan öldü nə qədər susuz,
Ona su göründü şoranlıqda duz.
Turşənglə təlxəyi seçməyən hacı
Öldü, tapılmadı dərdə əlacı¹³⁶.
Öküz bürcünə bax sən bir diqqətlə,
Yükünü yer kimi öküzlə yüklə.
Mənzilin öküzdür, olsan da Zöhrə,
Öküz üstündəsən, getsən hər yerə¹³⁷.
Bir zindan evidir bu fələk – hasar,
Dövrəsində yatmış bir əjdaha var.
Qalmaq əjdahayla nəfəs-nəfəsə
Qəmginlik gətirər, əlbət, hər kəsə.
Əjdəhayla dostluq olmaz bu qədər,
Bəhmən kimi burda yaşadın, yetər.
Ölməkdən, bəlkə də, bir fayda olmaz,
Yeddi əjdahadan olarsan xilas.
Nə dözüb qalırsan bu viran kənddə,
Boynun zəncirdədir, ayağın bənddə.

Bir şey ki, öləndə düşməne qalar,
Onu bəzəməyin nə mənası var?
Bu sel axınından qurtar hörmətlə,
İsaya ehtiram, eşşəyə sillə!
Yamanlıq etməkdən uzaq ol, uzaq,
Pisliyin əvəzi pislkdir ancaq.
Ağaca, quşlara dirilik verən
Göyərən nəbatı heç unutma sən.
Ağacı yıxanlar tez yığırlar,
Ovçunun axırı dilənçi olar.
Bayrağını sal ki, azdır həyatın,
Cilovunu çək ki, axsaqdır atın.
Məzara qədərdir bütün bu dövlət,
Övlad, qadın, bu mülk, bu mal, bu qüdrət.
Səninçün qəmlənər, bəlkə də, hər kəs,
Lakin o səninlə torpağa girməz.
Yaxşı bir şey görməz dostlardan ürək,
Hərəsi bir yolla üz döndərəcək.
Yuxulu, ya sərxoş, ya ölü, ya sağ,
Hər yerdə özünlə özünsən ancaq.
İşin tərsi budur: getdiyin zaman
Başqa bargahlara rast olacaqsan.
Yerdə qalsın bütün dünya malları,
Qaldır bayrağını göylərə sarı.
Sənə bu gün “dost, dost” deyən az deyil,
Sabah məhv edərlər onlar səni, bil.
At o qırıq neyi, ondan uzaq qaç,
Bu köhnə axsaqdan düyünləri aç!
Varlıq ki tezliklə məhv olacaqmış,
Onun var-yoxuna razı ol, alış!..
Ey ürək, yubanma, yoldaşlar gedir,
Yükünü tez bağla, bu qəflət nədir?
Bu həyat gəmisi məhkumdur batsın,
Gərək hər kəs yükü deryaya atsın.
Bu deryada qüسسə, qəm yada salma,
Cum dərinliklərinə, nəfəs də alma.
Göbəkdən dodağa dar bir boru var,
Yoxsa səsin yerdən göylərə qalxar.
Nə qədər sevimli olsa da bəşər,
Göylərə qalxsa da, torpağa enər.
Yer çökər, daş sınar, keçər payız, yaz,
Bu dar mağarada bir kimsə qalmaz.
Şeytanlar ardınca gəzmə bu vaxtda,
Mələk ol, görünmə bu xeyməgahda.
O mərd adamlar ki, qoşar savaşa,
Can qayğısı çəkməz heç başdan-başa.
Can vermədən əvvəl hər kim ölərsə,

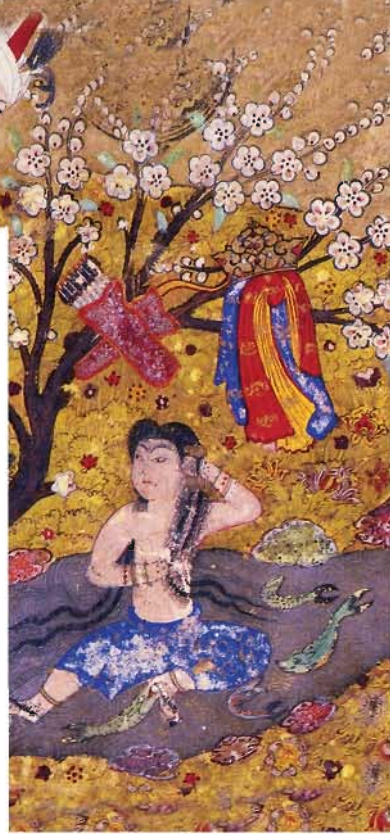

Can vermək əzabı yoxdur o şəxsə.
Həyatı sevməklə sanma qalarsan,
Nəfsini öldürsən, ölməz olarsan.
Çox bədən deyirdi: “Dəmirəm, dəmir”,
İndi torpaqdadır, heç bir şey demir.
Yerin sinəsini yarasan əgər,
İnsan bədənidir içi sərəsər.
Nə oldu Firidun, Zöhhak və Cəmşid?
Hamı torpaqdadır, ey aqıl, eşit!
Bu qanlı torpaqda ciyərlərə bax!
Ölüm dəryasıdır sanki bu torpaq.
De, kimin ucaldı fil təntənəsi,
Dalınca gəlmədi: “Tez ol, köç” səsi?
Torpaqdan yaranan olursa torpaq,
Nə qəm, axır mənzil yoxluq olacaq.
Nə versə, zəmanə alacaq geri,
Düşər bu torpağın yüksəltdikləri.
Gör necə məst edir dünya insanı,
Fələk tez əl çalır əcəl zamanı.
Nizami, sakit ol! Nə fayda vardır?
Bu qoca dünyanın qulağı kardır.
Şikayət eləyib vurma başına,
Gülüsdən pərdə çək bu göz yaşına.
Körpə ağac görsən, diqqətlə düşün,
Çarxıma yarayar, nəhayət, bir gün.
Zəmanə yetirsə bir gözəl çiçək,
Əmin ol, qəflətən yelə verəcək.
Alar verdiyini, heç arı yoxdur,
Bu alverdən başqa şüarı yoxdur.
Bu doqquz şüşənin cinayətini
Daşa çal, parçala rəzalətini.
Onda ayağını şüşə kəsərək,
Qalsın gərdişindən, bəlkə, bu fələk.
Dünya bir dolaşmaq düyüdür, düyün,
Ondan uzaqlaş, get, azalsın yükün.
Özündən keç, bil ki, bu dörd ünsürlə,
Yeddi dəmir bənddən çıxmazsan çölə.
Daşdan, palçıqdandır xaraba dünya,
Hava köüllərdə, gil ayaqlarda.
Bu daşda, bu gildə yaşayan aqıl
Daş üstə daş qoymaz, gil üstünə gil.
İbrət gözüylə bax sən bu əsərə,
Özünü uydurma əfsanələrə.
Oxu bu dastanı qəlbində kədər,
O gözəl Şirinçün ağla bir qədər.
Çünki tez tərək etdi o bu aləmi,
Cavanlıqda soldu qızılgül kimi.

Qırçaq bütüm tæki ox kimi süzdü,
Afaq sevgilimin sanki özüydü.
O, Dərbənd şahının bir töhfəsiydi,
Saf, ağıllı, gözəl gül qönçəsiydi.
Dəmir bir zirehdi əynində paltar,
Əynində donu var köynəkdən də dar.
Əğyara qəzəbli, mənə mehriban,
Könül yoldaşımı o nazlı canan.
Türklərtək olmuşdu bir köçə möhtac,
Türklərtək elədi yurdumu tarac.
O türküm getdisə bir gün çadırdan,
Saxla türkdadəmi sən, ey Yaradan!

OĞLUM MƏHƏMMƏDƏ NƏSİHƏT

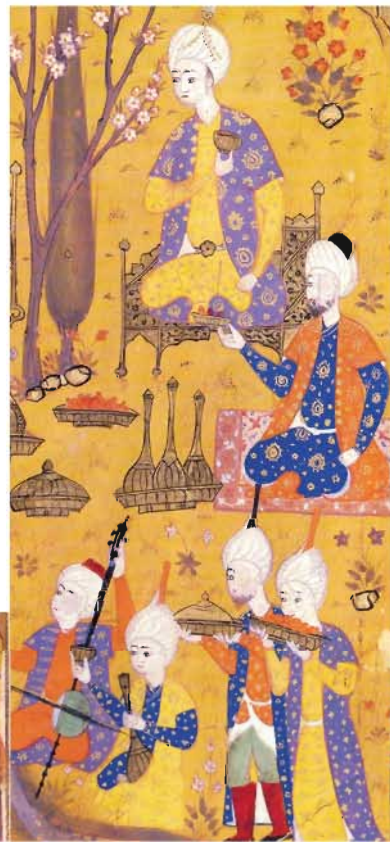
Yeddi yaşlı balam, gözümün nuru!
Dilimin əzbəri, qəlbim süruru.
Ruzi verdi sənə o Pərvərdigar,
Üstündə mənim yox, onun adı var.
Bu hilal dövründə gül, eyləmə qəm,
Bir neçə gün elə mən də gülmüşəm.
Bədr olan zamanda gözəl hilalın,
Nur saçacaq göyə sənün camalın.
Bilik kəsb etməklə dünyanı qazan,
Əsmanı oxu ki, mənə alasan.
Qaç o sözlərdən ki, mənasız, boşdur,
İlahi elmlər öyrənmək xoşdur.
Elə namuslu ol, desin hər görəni:
“Ağıllı oğluna, Nizami, əhsən!”

409

XOSROV SƏLTƏNƏTİNİN DAĞILMASININ SƏBƏBLƏRİ

Gecələr yatmayıb söz deyən kişi,
Dedi: “Belə əydi Xosrovun işi:
Bir gecə Ay yerə gümüş töküdü,
Xosrov Mustafanı yuxuda gördü¹³⁸.
Bir ərəb atında, açıq qaşları,
Dörd yana düşmüşdü kəmənd saçları.
Yumşaqılıqla dedi: “Ey comərd, gəl sən,
İslamı qəbul et, qayıt küfrdən”.
“Başımı, – söylədi Xosrov, – kəssələr,
Dönmərəm yolumdan ölənə qədər”.
Atlı ona baxdı, bir qədər durdu,
Gedəndə Xosrova bir qamçı vurdu.

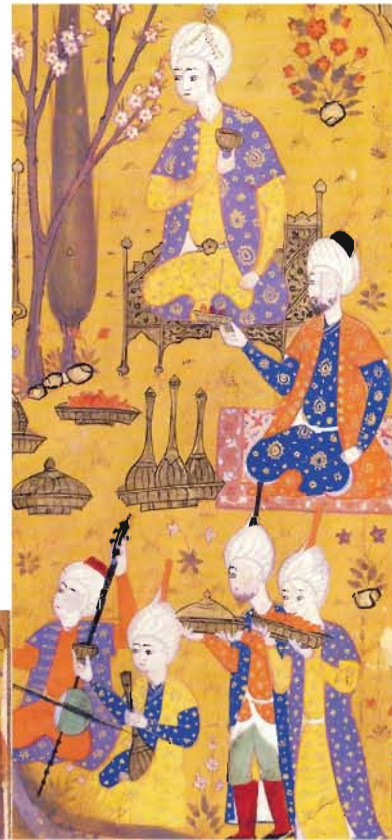
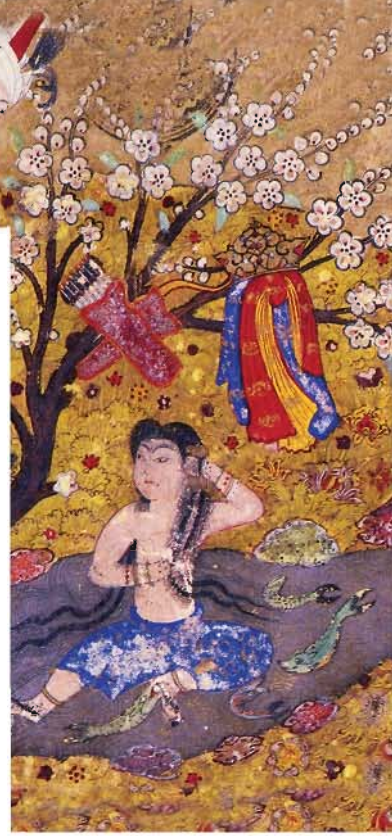

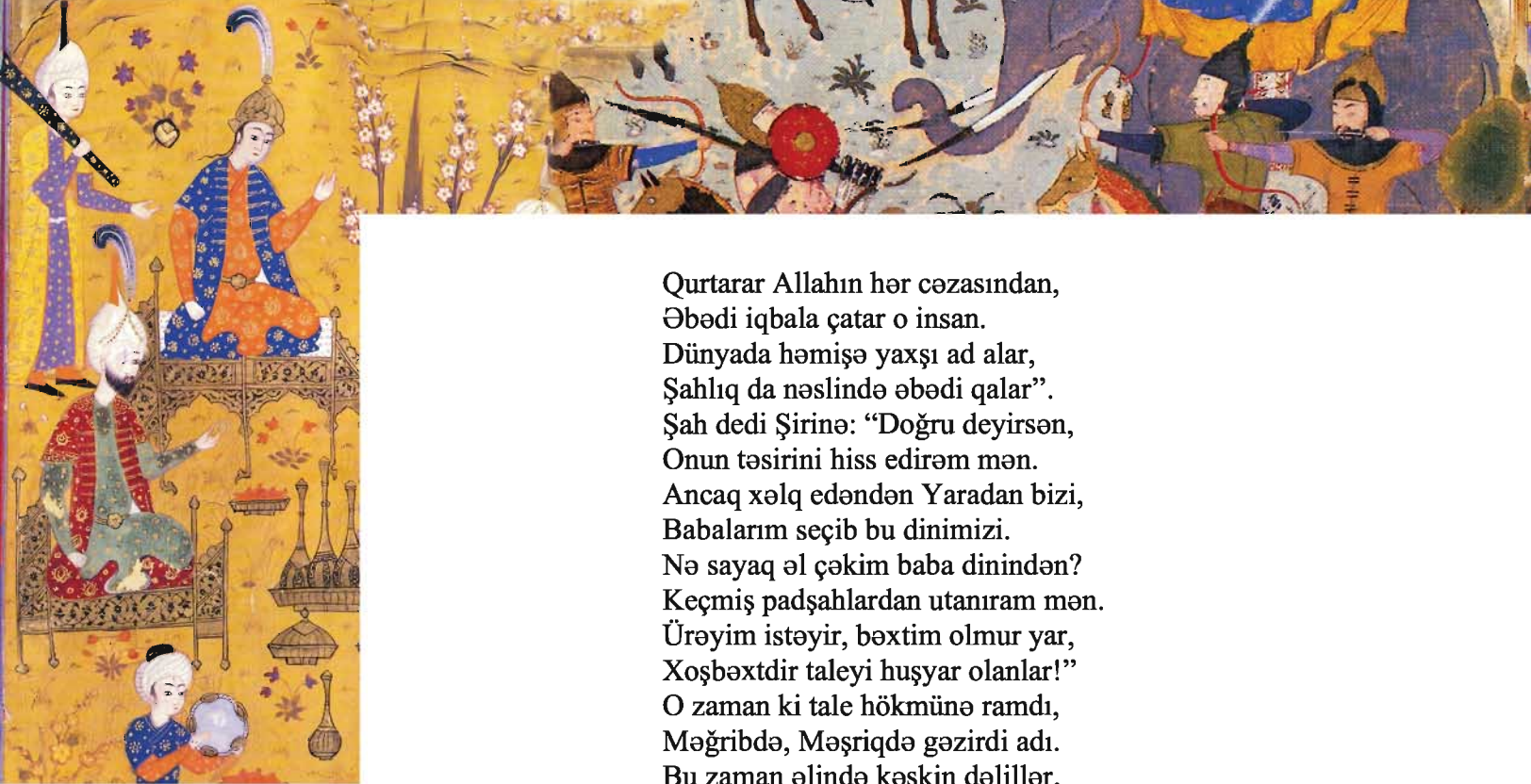
Xosrov tez ayıldı hövlnak, sərsəm,
Bir zülmət göründü gözüne aləm.
Xəstələndi üç ay Xosrov qorxudan,
Gecələr yatmadı qəlbə həyəcan.
İztirablarından bir gün qızaraq
Şirini çağırıb dedi: “Gedək, qalx!
Xəznələri gəzək, görək dövləti,
Bəlkə də, qəlbimin keçə möhnəti.
Ud, ənbər, cavahir, qumaş və ipək,
Nə var xəznəmizdə bunlardan görək,
Yoxsullara verək cavahirlərdən,
Könlümüz şad olsun, ürəyimiz şən”.
Bərabər getdilər xəznəyə o gün,
Doluydu xəznələr daş-qaşla bütün.
Keyxosrovdan qalma sandıqlar vardı,
Onları zəncirlə bağlamışlardı.
Xəznəsi vardı ki, düz qırx otaqlı,
Tək biri açıqdı, onusa bağlı.
Gəzib xəznələri əllərində şam,
Açıqda olanı gördülər tamam.
Dəftərdən bilinər bağlı olanlar,
Deyə əmr etdilər, gəldi xəznədar.
Açarı, yazını verdi o qoçaq,
Cavahir yükündən inlədi torpaq.
Şah gizlin xəznəni gördüyü anda,
Bütün açarlara baxan zamanda,
Qızıldan balaca bir açar gördü,
Rövnəqindən şamtək nur tökülürdü.
Şah soruşdu: “Söylə, qoca xəznədar!
Hansı qapınıdır bu qızıl açar?”
Qoca gizlin yeri verəndə nişan,
Şah əmr etdi: “Qazın, olsun qoy əyan!”
Əmri icra oldu, qazıldı torpaq,
Orda qart daşlardan göründü bir tağ.
O tağın altında bir mərmər sandıq,
Ağzında qıfılı, xalis zər sandıq.
Şahın buyruğuyla onu açdılar,
Çıxartdılar çölə içində nə var.
O sandıqdan çıxdı tilsimli gümüş,
Qızıl lövhələrlə üstü örtülmüş.
Ağ lövhə üstündə bir qızıl yazı,
Anlamaq çətindi belə ecazı.
Onu oxumaqçün gəldi bir qoca,
Şah heyrət edirdi o oxuduqca.
Oxudu lövhəni, qurtardı işi,
Belə izah verdi o müdrik kişi:
“Ərdəşir Babəkan adlı şah vardı,

Müdrük adamlara o, şəhriyardı.
Fələyin sirrindən vardı xəbəri,
Bilərdi ən çətin bilməcələri.
Bilmişdi bu sirri yeddi ulduzdan,
Ki, dünya dövr edər, gələr bir zaman,
Lövhdəki kimi üzündə vüqar,
Ərəb ölkəsindən bir adam çıxar.
Rəftarı xoş, igid, özü sözbilən,
Yolu düz, sözü düz, alnıaçıq, şən.
Möcüzlə ulduzlar ona baş əyər,
Odur bu dünyada axır peyğəmbər.
Onun şəriəti üstün gələrək
Bütün millətlərə yol göstərəcək.
Hər ağıllı ona iman gətirər,
Hər kim qarşı çıxsa, ziyan gətirər”.
Şahənşah baxınca birdən surətə,
Ürəyi titrədi, düşdü heyrətə.
Dedi: “O atlıdır haman bu şəkil,
Yuxuma gələndir, başqası deyil”.
Şahın bədəninə qaynadı qanı.
Dəhşətdən az qaldı lap çıxsın canı.
Qasidlərə dedi: “Belə adamı,
Sizdən görənlər varmı?” Səsləndi hamı:
“Ürəyə göz verən, gözlərə də nur,
Bu gördüyün şəkil, əlbəttə, odur.
Məkkəyə gəlincə o pak peyğəmbər,
Məkkənin torpağı olmuşdur ənbər.
Adı Məhəmməddir, Quran – dəlili,
Dünya qıfılına açardır dili”.
Padşah o xəznədən pərişan çıxdı,
Gördüyü bu tilsim qəlbini sıxdı.
Şahın əhvalını görəndə Şirin,
Ürəyi odlandı, ah çəkdi dərin,
Dedi: “Ey ağılda, cürətdə hər an,
Keyqubad xəttinin bəzəyi olan.
Surəti tilsimdə çəkilməmiş o kəs,
O yazılmış sözlər deyildir əbəs.
Ağıllı adamlar rəsəd quraraq,
Tapdılar bu işi neçə il qabaq.
Kəramət sahibi, böyük peyğəmbər
Bu gizli tilsimdə verilmiş xəbər.
Allah tərəfindən var onda höccət,
Bu höccət dininə verir şəhadət.
Bu ayin, bu təriq boş şeydir mægər?
O böyük nəbiyə kim üstün gələr?
Şah eyləsə onun dininə rəğbət,
Çör-çöp belə qalmaz yolunda, əlbət!

Qurtarar Allahın hər cəzasından,
Əbədi iqbala çatar o insan.
Dünyada həmişə yaxşı ad alar,
Şahlıq da nəslində əbədi qalar”.
Şah dedi Şirinə: “Doğru deyirsən,
Onun təsirini hiss edirəm mən.
Ancaq xəlq edəndən Yaradan bizi,
Babalarım seçib bu dinimizi.
Nə sayaq əl çəkim baba dinindən?
Keçmiş padşahlardan utanıram mən.
Ürəyim istəyir, bəxtim olmur yar,
Xoşbəxtdir taleyi huşyar olanlar!”
O zaman ki tale hökmünə ramdı,
Məğribdə, Məşriqdə gəzirdi adı.
Bu zaman əlində kəskin dəlillər,
Yayırdı dinini bizim peyğəmbər.
Bəzən əbasına sarırdı ayı,
Bəzən ortasından yarırdı ayı.
Bəzən dindirirdi yerdən qart daşı,
Bəzən daş olurdu onun sirdaşı.
Olmuşdu cəlalı dağlardan yüksək,
Adı bürümüşdü cahanı yeltək.
Səxası önündə xəznələr kimi,
Xəznə bəxş edirdi onun nəsimi.
İslama dəvətlə xalqa cam verir,
Bütün ölkələrə bir peyğam verir.
Əmr etdi ki, düzlük ətri yayılsın,
Hər kəsin adına məktub yazılsın.
Xəttiylə bəzəndi həbəş camalı,
Nöqtəsi olmuşdu əcəmin xalı.
Nəcəşi nəqşinə bir gün son verdi¹³⁹,
Sonra da Xosrova məktub göndərdi.

412

PEYĞƏMBƏRİN XOSROVA MƏKTUB YAZMASI

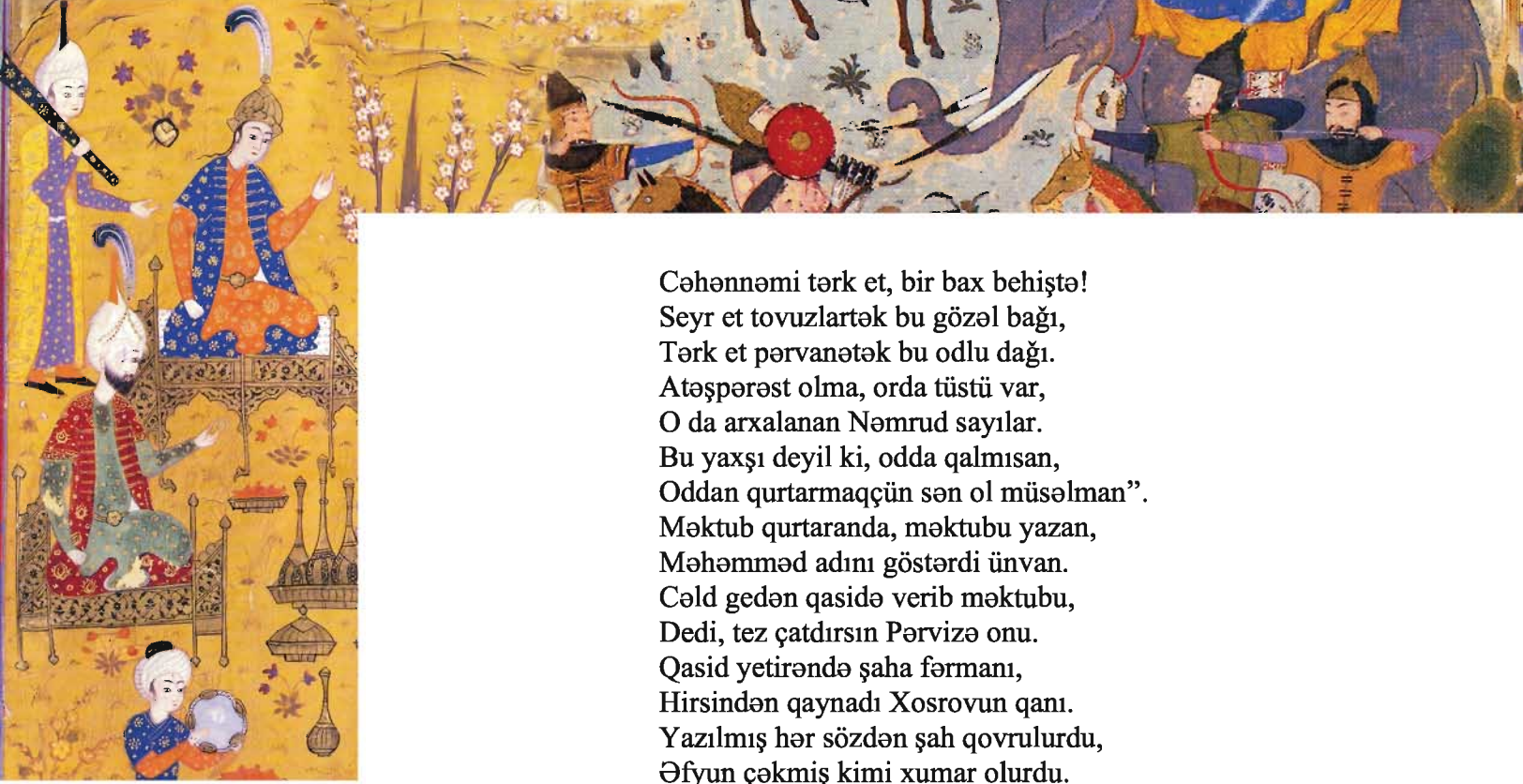
“Varlığı xəlq edən böyük Yaradan,
Məkansızdır, onsuz deyil bir məkan.
Başlangıcı yoxdur – elə qədimdir,
Nəhayəti yoxdur – elə əzimdir.
Bütün mövcudatı yaradan odur,
Onun vücudundan yaranıb bu nur.
Onun tərifindən tikilər dodaq,
Ağıl nəfəs çəksə, susar yanaraq.
Cəhənnəmə töksə zahidi bütün,
Hökmü dəyişməzdir, buyruğu üstün.

Könlü qəmli olan bir günahkarı
Behiştə göndərsə, var ixtiyarı.
Səbəb səbəb deyil Allahlığına,
Almaq da, vermək də yaraşır ona.
Fil taclını edər milçək əsiri,
Qarincaya verər bir peyğəmbəri.
Simurğu alçaldar: “Yerə en!” deyər,
Ordunu tapşırar bir pərvanəyə.
Odur sitayişin düzgün ünvanı,
Tanımaq istəsən, bir onu tanı!
Onun adı yoxsa, at o sözləri,
Bir yerdə o yoxsa, dön ordan geri.
Allahın yolunda qıbləgah odur,
Nə mənada olsa, yenə şah odur.
Qüdrət qəzanındır, bunu anla sən,
Sən əməl edənsən, Tanrı əmr edən.
Allah ola bilməz heç bir pərəstar,
Allahlığa yalnız bir Allah yarar.
Eşit, Xosrov adlı ey aciz bəndə!
Yüz camlı Keyxosrov olsan, bil, sən də,
Məxluqsan, nəhayət, bir gün ölərsən,
Yaxa qurtarmazsan ölüm əlindən.
Şahlıq qurtarsaydı ölümdən, inan,
Çoxu dem vurardı allahlığından.
Kim bilir bir ovuc məhbus torpağın,
Başında nələr var hey yığın-yığın...
Lovğalanma, xudbin kor dolanır, bil,
Rəbbi gör, xudbinlik bir hünər deyil.
Sən kimisi çoxdur hesabda, anla,
Heçə bərabərsən bu iddianla.
Yaradılışda sən toz bil bu yeri,
Düşərgədir onun düz dördə biri.
O dördə birdən də İraq bəhərdir,
Burda da Mədain kiçik şəhərdir.
O şəhərdə vardır hər cürə adam,
Sən o yatmışlardan birisən, ey xam!
Yaranmışlara bax düşüncənlə bir,
Gör qədrin nədədir, hüdudun nədir?
Allah böyüklüyü qarşısında, bax,
Bütün yaranmışlar bir heçdir ancaq.
Bu dünya ki belə puç olacaqdır,
Allahlıq istəmək ona nahaqdır.
Bil dünyanın vardır bir yarananı –
Nə yerə möhtacdır, nə var məkanı.
Onun buyruğuyla yüksəldi bəşər,
Məni də bəşərə etdi peyğəmbər.
Boşla, nə gərəkdir atəşə səcdə,

Cəhənnəmi tərək et, bir bax behiştə!
Seyr et tovuzlartək bu gözəl bağı,
Tərək et pərvanətək bu odlu dağı.
Atəşpərəst olma, orda tüstü var,
O da arxalanan Nəmrud sayılar.
Bu yaxşı deyil ki, odda qalmısan,
Oddan qurtarmaqçün sən ol müsəlman”.
Məktub qurtaranda, məktubu yazan,
Məhəmməd adını göstərdi ünvan.
Cəld gedən qasidə verib məktubu,
Dedi, tez çatdırırsın Pərvizə onu.
Qasid yetirəndə şaha fərmanı,
Hirsindən qaynadı Xosrovun qanı.
Yazılmış hər sözdən şah qovrulurdu,
Əfyun çəkmiş kimi xumar olurdu.
Nizətək qalxmışdı hirsdən saçları,
Atəş yağdırırdı hər bir damarı.
Çıxanda Nəbinin adı qarşıya,
Sanki quduz tutmuş rast gəldi suya.
Gözləri sataşdı bu qorxunc sözə:
“Yetsin Məhəmməddən Xosrov Pərvizə”.
Şahlıq qüruruyla yolundan azdı,
Dedi: “Cürət edib kim bunu yazdı?
Kimin hünəri var bu qüdrətimlə
Adımın üstündən ad yazsın belə”.
Üzü atəşgahdı sanki közərmiş,
Hirsdən pis düşündü, gördü çox pis iş.
O boyun sındıran məktubu cırdı,
O, məktubu deyil, öz möhrün qırdı.
Qasid bu acığı gördüyü zaman,
Tələsdi ki, getsin onun yanından.
Görcək tüstüləyir o atəş hədə, r,
Agahlar şamına yetirdi xəbər.
O şam bu xəbərdən qeyzə gələrək
Bəd dua uçurtdu pərvanələrtək.
O duadan sındı Kəsranın tağı,
Xosrovun başından düşdü papağı.
Mustafa dininin möcüzəsindən
Məhv oldu Pərvizin şahlığı birdən.
Taxtını altından götürdü fələk,
Oğlu qılınc çəkdi ona düşməntək.
Bir gurultu tutdu dərəni, dağı,
Xosrov eyvanının dağıldı tağı.
Dəclədə dəmirdən bir körpü vardı,
Coşqun sellər gəlib onu apardı.
Qaynar səmum yeli hər yeri aldı,
Axırda nə Gülgün, nə Şəbdiz qaldı.

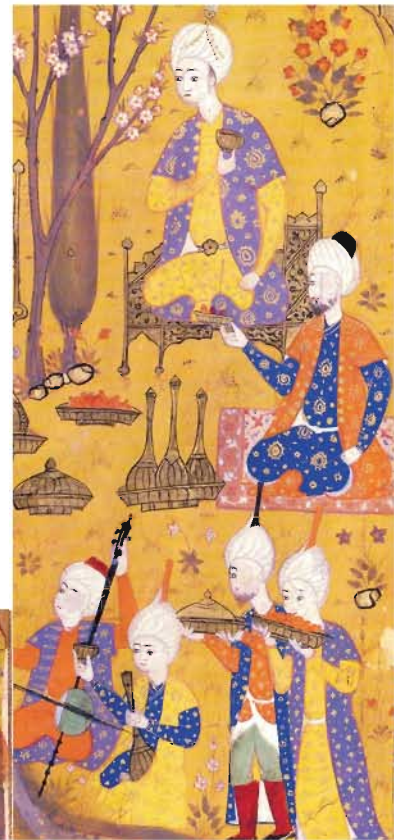
Ziqar davasında sındı qoşunu,
Göyərçinlər çaldı ovçu quşunu.
Bir ağaclı kişi girdi içəri,
Ağacı sındırıb qayıtdı geri.
Xosrova söylədi: "Polad əlimlə
Dinini sındırıb atıram belə".
Böyük Məhəmmədin möcüzəsindən
Belə ibrətləri çox oldu gören.
Bir çox daşqəlblilər bunları görüb,
İmana gəlmədi ibrət götürüb.
Din şamı tüstüsüz olsa da, zinhar,
Şamın kor gözlərə nə faydası var?
Cəmşid, Firiduna bir qələm çəkən
Böyük peyğəmbərə əhsən, yüz əhsən!
Əhsən o qüdrətə, qorxub tacından
Bir qul olur ona hər taclı insan.
O, yeddi tayfada gözəl, uludur,
Aydan balığadək onun quludur¹⁴⁰.
Əhsən belə aya, yatırkən yerdə,
Nuru şəfəq saçır uca göylərdə.
Sirlərə məhrəmdir, ona min əhsən!
Əsil söz ondadır qiyamətəcən.
Əhsən o sultana, mətin dayanır,
Onun torpağından gözlər nurlanır.
Səhər beş növbəti sancdı o yerə,
Axşamsa dörd balınc qoydu göylərə.

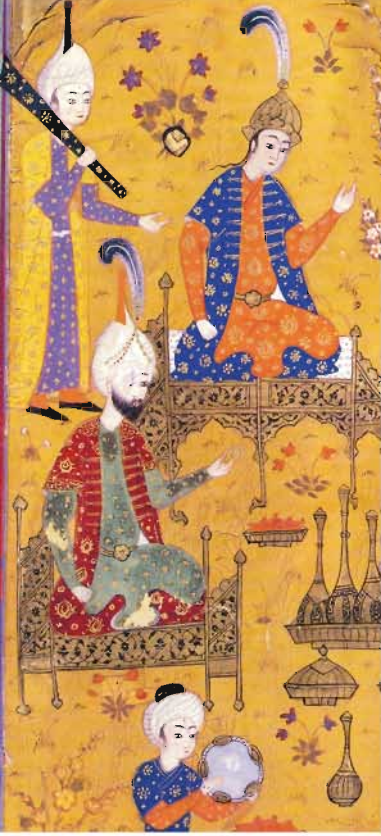

415

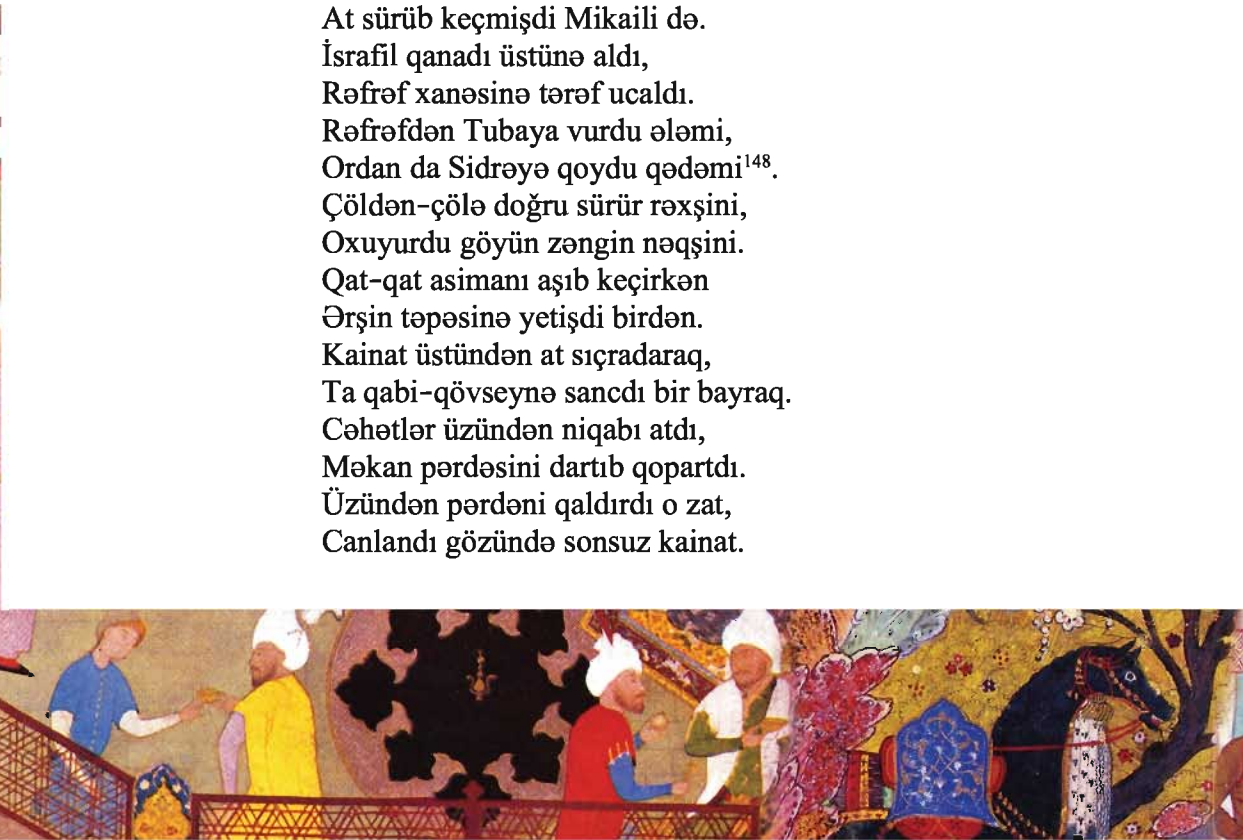
PEYĞƏMBƏRİN MERACI

Gecə tərək eləyib fani dünyanı,
Görməyə getmişdi Ümmi-Hanini¹⁴¹.
Özünü Cəbrail göydən yetirdi,
İldırımtək nurdan Buraq gətirdi¹⁴².
Təzə bağ kimiydi bu at bəzəkdən,
Budu dağ görməmiş, başı da yüyən.
Neysan yağışıtək inci səpirdi,
Yel deyil, yeldən də iti gedirdi.
Dəryatək yəhərin eləyib dürdən,
Qayığı uzaqdır hər təsəvvürdən.
Bel güclü, nal ağır, ayaqlar qıvrıq,
Gözlər iti gören, özü qaçaraq,
Cəbrail keçərək yeddi fələyi,
Şahənşaha bir at verdi, yel təki.
Mədinədən quştək uçdu peyğəmbər
Əqsa məscidinin sonuna qədər.
İstədi nəbilər olsun qibləsi,

Qiblə etdi bunu onlar cümləsi.
Əvvəl yol göstərdi o nəbilərə,
Sonra haqq yolunda çıxdı səfərə.
Könül xəyal kimi düşmədən dara,
Mələklər yurdundan çıxdı kənara.
Behişt yeli kimi girdab içindən
Qütbün sahibinə yetişdi birdən.
Fələk Əqrəbinin bağırını sökdü,
Əsədin üzünə əlini çəkdi¹⁴³.
Samanını çəkdi kəhkəşan gücü,
Doğrandı arpatək san Cövza bürcü.
Qövsü başdan-başa tilsimə saldı,
Xoşbəxtliyi çəkmək Mizana qaldı.
Rəhimini sardı o, dörd qarının,
Qurtardı heyzindən göy qızlarının¹⁴⁴!
Müştəri yüksəklik tacını tapdı,
Günəş üzüyünü əlindən qapdı.
Göydə qovmaq üçün şeytanları da,
Kəbədən o bir ox verdi Cövzaya.
Yusiftek Dəlvdən bir şərbət içdi,
Yunis kimi Hutda duracaq seçdi¹⁴⁵.
Rikabında katib Sürəyya qaldı,
Sərhəng həmayilin çiyinə saldı¹⁴⁶.
Altda Nəsri-Tair qanad çalırdı,
Bir Nəsri-Vaqetək geri qalırdı.
Onu oxşamazdı o reyhan, o bağ,
Gözünə vurmuşdu o, möhri-mazağ¹⁴⁷,
O yaşıl meydandan çıxdığı zaman
Atını sürürdü hey səhralardan.
Onun sürətindən göydə mələklər
Qol-qanad saldılar hey birər-birər.
Arxada qoyaraq Cəbraili də,
At sürüb keçmişdi Mikaili də.
İsrafil qanadı üstünə aldı,
Rəfrəf xanəsinə tərəf ucaldı.
Rəfrəfdən Tubaya vurdu ələmi,
Ordan da Sidrəyə qoydu qədəmi¹⁴⁸.
Çöldən-çölə doğru sürür rəxşini,
Oxuyurdu göyün zəngin nəqşini.
Qat-qat asmanı aşıb keçirkən
Ərşin təpəsinə yetişdi birdən.
Kainat üstündən at sıçradaraq,
Ta qabi-qövseyinə sancdı bir bayraq.
Cəhətlər üzündən niqabı atdı,
Məkan pərdəsini dartıb qopartdı.
Üzündən pərdəni qaldırdı o zat,
Canlandı gözündə sonsuz kainat.

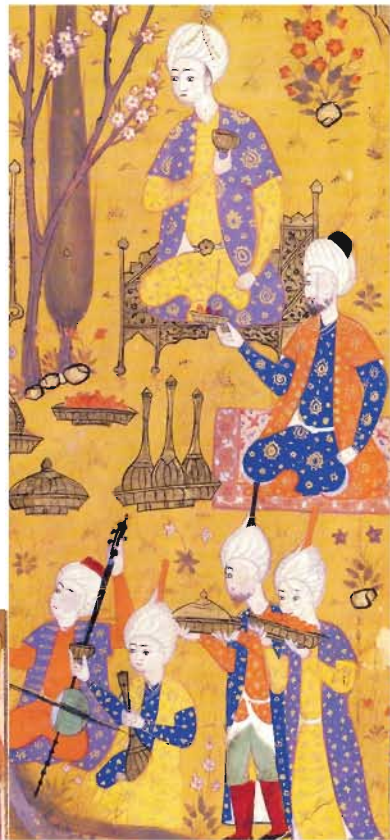
Məhəmməd görüncə məkansız məkan,
Aşikara çıxdı nişansız nişan.
Dünya Allahını görərkən gözü,
Allah kəlamını dinlədi özü.
Hər üzvünə yeni bir qüvvət çatdı,
Ürəyi hər tükdən bir göz yaratdı.
Gözü ürəyində, qəlbi gözündə,
Heyrətdir duyulan onun üzündə.
Xitab olundu: Ey dərğah istəyi,
Söylə, ürəyinin nədir diləyi!
Gərəm sarayıydı o yer, nəhayət,
Məhəmməd Allahdan istədi rəhmət.
Ümmət günahıyçın dua eylədi,
Allah: "İstəyini bəxş etdim!" dedi.
Kəramət xələti alıb geyindi,
İxlas xəznəsiylə geriyyə döndü.
Bir güldü, sərv oldu, qayıtdı geri,
Hilalkən bədr olub, bitdi səfəri.
Bu səfərlə etdi məxluqu dilşad,
Qorxunc cəhənnəmdən eylədi azad.
Bizdən ömür boyu qoy o nazənin
Daima eşitsin alqış, afərin!

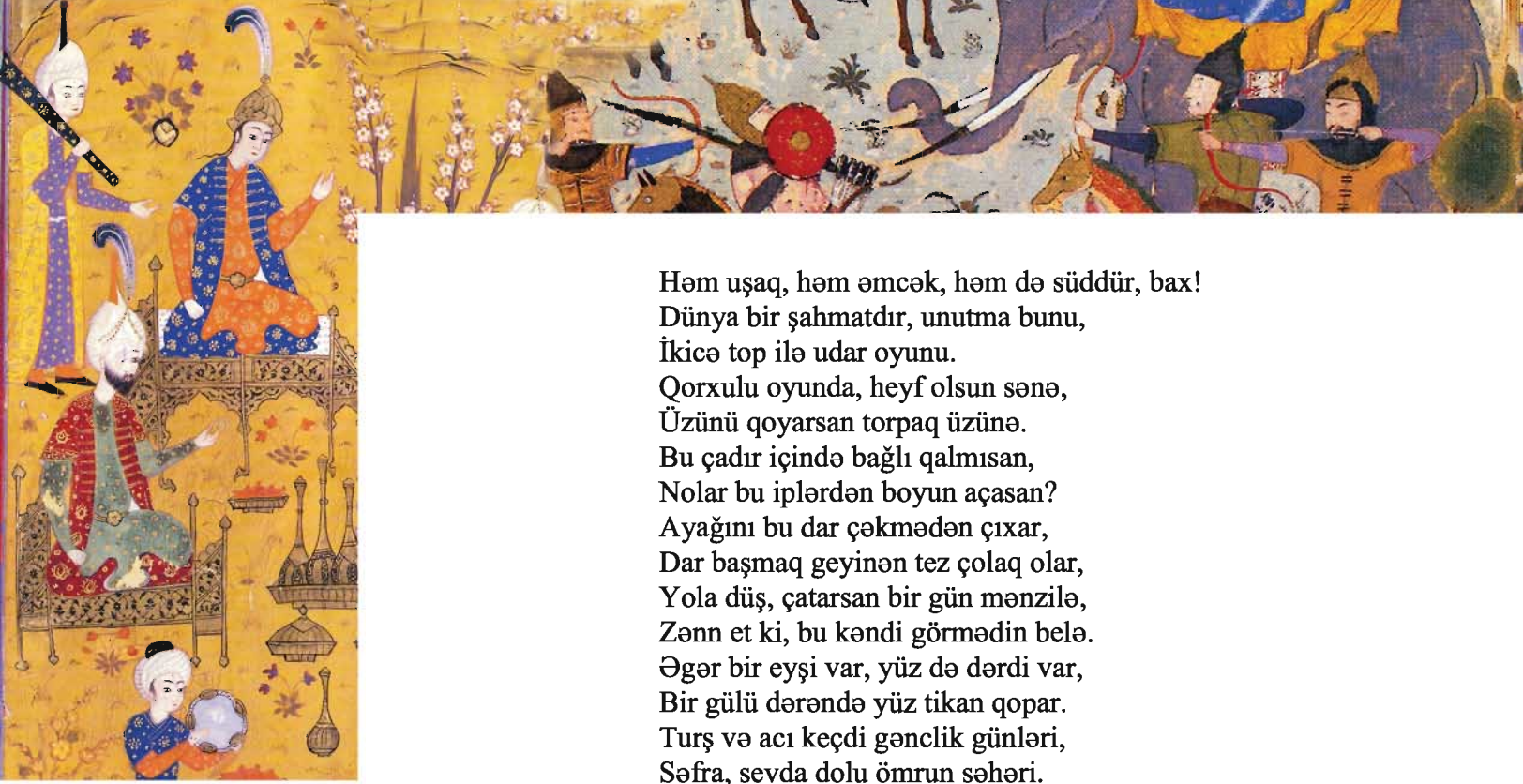

417

NƏSİHƏT VƏ SON SÖZ

Nizami, nə qədər səndə can durur,
Daim aşağı düş, istəyim budur!
Dənizdə bəslənən inciyə bir bax,
Düşdüyüçün çıxar başlara ancaq.
Dən kimi düş yerə, başın ucalsın,
Sünbül kimi olma – yel yerə salsın.
Bədxislət fələklə elə müdara,
Hümmətlə get, ömür azdır aşkara.
Zəhərlisə hava, tozlara qatlaş,
Dərmanın yoxdursa, dərd ilə uzlaş.
Ruzgarın təbibi əfsun satandır,
Odur əynindəki yüz rəng kətandır.
Gah bir neştər vurur "dərmandır" deyər,
Səfra üçün turşu düzər süfrəyə.
Qulağı çərtməkdir başın dərmanı,
Dəmüləxəveyndir Səyavuş qanı¹⁴⁹.
Belə bir məlhəmlə bağlanmaz yara,
Bu dərman kar etməz azarlılara.
Uşaq tək barmaq əm bu beşikdə sən,
Süd, bal hazırlayıb öz bədənindən.
Şad olmağı öyrən əncirdən ancaq,

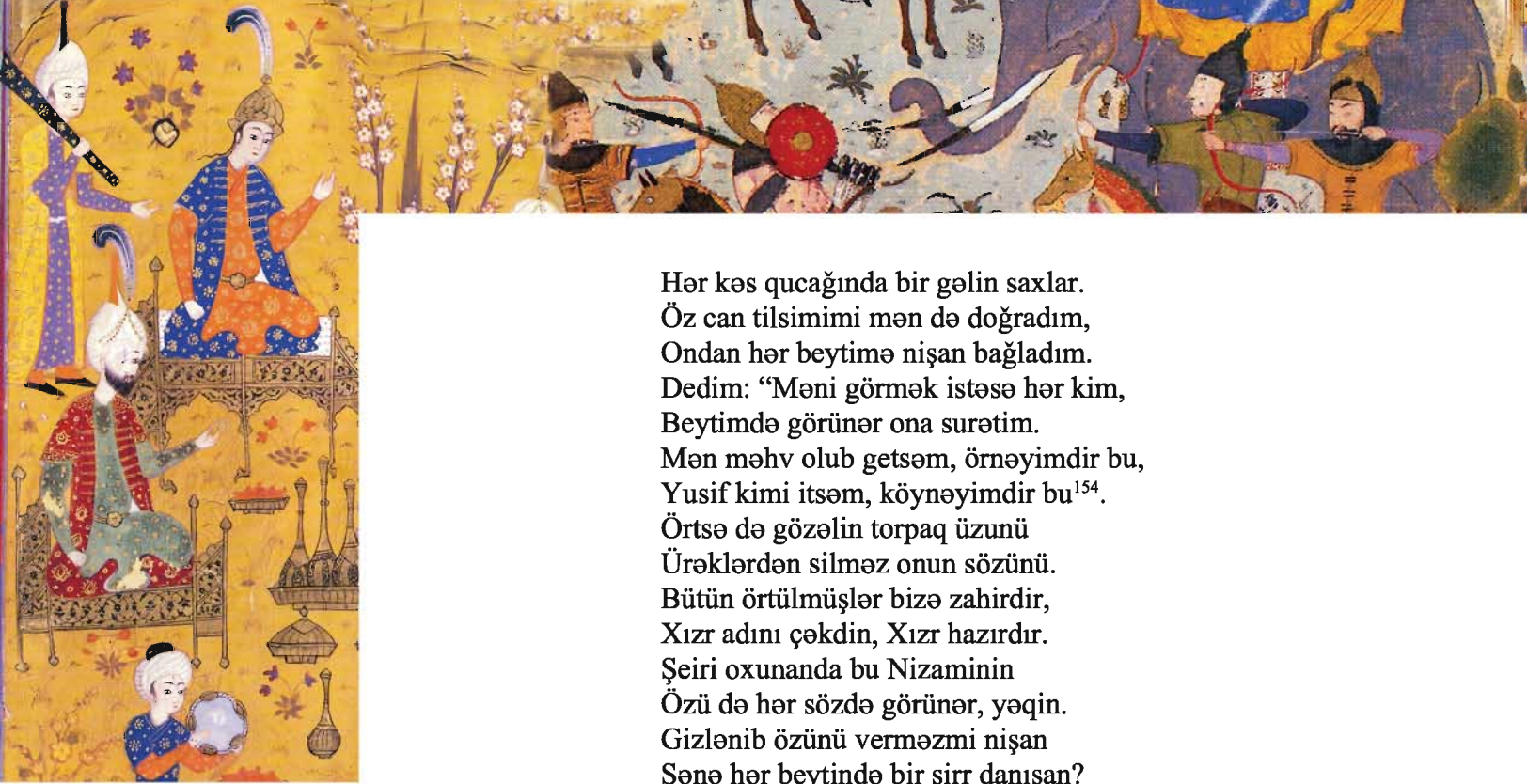
Həm uşaq, həm əmcək, həm də süddür, bax!
Dünya bir şahmatdır, unutma bunu,
İkicə top ilə udar oyunu.
Qorxulu oyunda, heyf olsun sənə,
Üzünü qoyarsan torpaq üzünə.
Bu çadır içində bağlı qalmısan,
Nolar bu iplərdən boyun açasan?
Ayağını bu dar çəkmədən çıxar,
Dar başmaq geyinən tez çolaq olar,
Yola düş, çatarsan bir gün mənzilə,
Zənn et ki, bu kəndi görmədin belə.
Əgər bir eyşi var, yüz də dərdi var,
Bir gülü dərəndə yüz tikan qopar.
Turş və acı keçdi gənclik günləri,
Səfra, sevda dolu ömrün səhəri.
Yaşayış vaxtında xəstə haldayıq,
Çünki vəhşi qurdla bir çuvaldayıq¹⁵⁰.
Yüz nisgil dağıyla bir gün ölürkən
Canavardan qurda töhfə gedərsən.
Keçib getdiyimiz vilayətə bax,
Vilayət deyil bu, zindandır ancaq.
İstidən od kimi qızısan zaman
Qəlb təsəlli alır qar soyuğundan.
Bircə tük qar yağdı, qaçaraq yenə
Bürünürük qalın heyvan tükünə.
Belə bir ayaqla qaçarlarmı heç?
Belə bir qanadla uçarlarmı heç?
Zalımlıq edirik bu halda yenə,
Əhsən biztək zəif zalım silkinə!
Qarışqaya belə zülm edən nəfər
Zülmünə ilandan bir əvəz görər.
Yol keçirdim, gördüm balaca bir quş
Qarışqa ovuyçun pusquya durmuş.
Ovunu boğazdan keçirməmişkən
Ayrı quş ovladı özünü birdən.
Bəla görəcəksən pislik etdinsə,
Əvəz verəcəkdir dünya hər kəsə.
Ədalət aynası – böyük asiman
Səndən gördüyünü əks edər hər an.
Bəlli bir şeydir ki, pislik edənlər
Öz işindən özü çəkəcək zərər.
Eşitməmişsənmi bu məşhur sözü:
“Hər kim quyu qazsa, düşəcək özü”.
Sanma bu yer, bu göy boş bir saraydır,
Onların mötəbər sahibi vardır.
Dənizdə, ya dağda görmədən xələl,
Ya bir dürr gizlənmiş, ya qiymətli ləl.

İbrət gözlərimiz olarsa tələf,
Nə bilək bu, güldür, ya da bir ələf?
Ağıl tutiyası olan kimsələr
İsatək hər kökdə bir dərman görər.
Tutaq, sən vücudun bir ətərisən,
Axır yanacaqsan bir ud da olsan.
Səndə Calinusun elmi də olsa,
Ölürkən dönərsən bir Calinusa.
Madam ki mütləqə ölümdür son yol,
İstər Əflatun ol, istərsə kürd ol.
Bu xoş nəsihəti yada salmaq gəl,
Bir dəfə ölək biz ölməzdən əvvəl.
İbrətlə göz yuman o tutiyə bax,
Qəfəsdən “ölərək” qurtardı ancaq¹⁵¹.
And içib Yusiftək, dost olsan da, bil,
Sərt tükü qurd səndən əl çəkən deyil.
Ləbbadəni elə öküzə bağlar,
Bir gözün güləndə, o biri ağlar.
Sən necə bilirsən, bu tilsimli yol
Səndə can qoyarmı? Yox, yox, əmin ol!
Nə qədər su töküüb bir şüşədən sən
Xəlbirlə torpağı ələyəcəksən?
Bu doqquz mətbəxdə dörd ünsür axır,
Həmişəlik belə qalmaqdadır.
Bir vaxt olacaq ki, yetəcək son gün,
Gizlinlər zahirə çıxacaq bütün.
Görməzsən tozunu bu zəmanənin,
Yalnız öz tozunu görərsən, yəqin.
Götür öz ruzunu bu dünyadan sən,
Orda ələf yoxdur, sədəf görərsən.
Bu qara sədəfə diqqət verirkən
Çox məna dürrünə rast gələcəksən¹⁵².
Burda ürək açan min pərdə vardır,
Nəvası tərətə, xoş mahnılardır.
Köhnələr söz dedi, nöqsansız, təmiz,
Mirvari deşdilər nadir, ləkəsiz.
Zəmanə keçdikcə toz qonar, yəqin
Saraldar üzünü hər mirvarinin.
Köhnə söz – bəzənmiş qoca qarıdır,
Yeni söz təravət, qüvvət barıdır.
Demirəm ki, köhnə zərin dəyəri
Yeni zərindəndən qalır çox geri.
Deyirəm ki, dövrən dəyişəndə bəs
Dəqyanus pulu bir arpaya dəyməz¹⁵³.
Beş yüz yetmiş altı keçdi hicrətdən,
Belə xal görmədim gözəllərdə mən.
Bildim hər məkanda məni sevən var,

Hər kəs qucağında bir gəlin saxlar.
Öz can tilsimimi mən də doğradım,
Ondan hər beytimə nişan bağladım.
Dedim: "Məni görmək istəsə hər kim,
Beytimdə görünər ona surətim.
Mən məhv olub getsəm, örnəyimdir bu,
Yusif kimi itsəm, köynəyimdir bu"¹⁵⁴.
Örtsə də gözəlin torpaq üzünü
Ürəklərdən silməz onun sözünü.
Bütün örtülmüslər bizə zahirdir,
Xızr adını çəkdi, Xızr hazırdır.
Şeiri oxunanda bu Nizaminin
Özü də hər sözdə görünər, yəqin.
Gizləni özünü verməzmi nişan
Sənə hər beytində bir sirr danışan?
Yüz il sonra sorsan, bəs o hardadır?
Hər beyti səslənər: "Burda, burdadır!"
İpəkqurdu kimi sənətimlə mən,
Aləmi bəzərəm can şirəsindən.
Ağzımdan bişməmiş bir söz çıxarsam,
Əmdiyim halal süd qoy olsun haram.
Bir xəznə tapmasam, gecə yatmaram,
Açıqdır xəznəmin qapısı tamam.
Münbit torpaq kimi bəsləyib hər an
Bir xəznə verərəm bircə arpadan.
Əvvəl bir dən yesəm, biçin zamanı
Dənlə dolduraram böyük xırmanı.
O torpağa əhsən və afərinlər –
Bir ovuc dən yeyib, bir xəznə verər!

420

PAXILLARI MƏZƏMMƏT

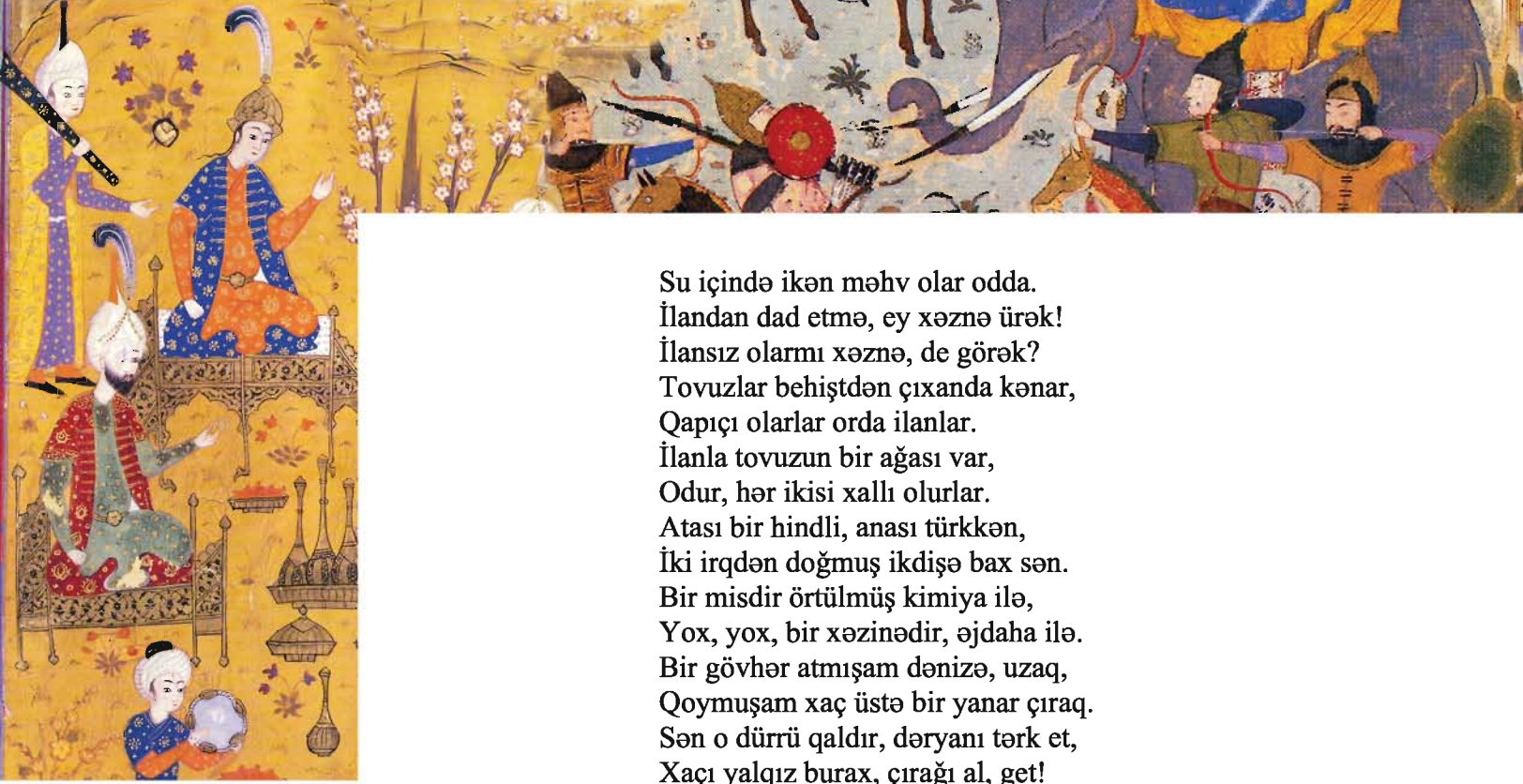
Etsə Nizamiyə paxıllıq hər kəs,
Nəmsiz bir göz görsün, ahsız bir nəfəs,
Gecə gəl, gör necə qazıram mədən,
Mədən yox, bəlkə də, can qazıram mən.
Ağzımdan dürr kimi çıxan hər sözcün
Dürrünü verərəm şirin ömrümün.
Ələ gətirməkçün bir şəbcırağı,
Yaxıb yandıraram beyni, dodağı.
Şah xəznədarına mən göndərəntək
Əvəz, arpa versin üzr istəyərək.
Tanrım, pusquda çox iradçılar var,
Hasar çək, sözümü görməsin onlar.
Söz yaxşı da olar, yaman da, bir bax,
Kim yaxşı istəməz, mümkünmü ancaq?

Hər kəs söz mülkündən pay almış bilər,
Qərribə səpkili olmuş bu sözlər.
Qəribi incitmə, bir şirsən əgər,
İtlər qəriblərə düşmən kəsilər.
Sudan və palçıqdan yaranan kəslər,
Qorxuda bilərmə Günəşi mægər?
Qılıncıyla gəldi çox məni danan,
Şamını söndürdü məni vurarkan.
Dilləri bir qarış çox inkarçılar
Aciz qalıb verdi susmağa qərar.
Kim İsatək ədəb dizi çökdürüb,
Əvəzində qazanc bir eşşək görüb.
Bir şam yandırsa da hər ulduz məndən,
Günəşliyi yoxdur məndən öyrənən.
Hər zərrə yolumun üstünə gəldi,
Nurumdan pay alıb yüz qat yüksəldi.
Çox daş öz ağzını kasama vurdu,
Almasımə dəycək bir dürr olurdu.
Dağlar kimi məndən suları alan
Üzümə səpərsə, içərəm, inan.
Buludtək bəhrimdən bəzənir əğyar,
Məndən oğurlayıb, mənə satırlar.
Məndə səbrə bax ki, qulumu görcək,
Ona kölə kimi çəkirəm yedək.
Naşının sazını köklərəm bəzən,
“Tərlansan” deyirəm bir sərçəyə mən.
Qəşəng göz görürəm qarğada ancaq,
Pis şeyə də sözüm "əhsən" olacaq.
Bir qulağım mənim eşidir pis söz,
O biri deyir ki, itaət et, döz.
Varlıq çıraqımı güclü küləkdən,
Belə ustalıqla qoruyuram mən.
Hansı bir ölkədə yansa bir çıraq,
Hər bir qanacaqılı tökər ona yağ.
Burda ənbər iyli nur saçsa bir şam,
Kafur üfürərlər ona, bil, müdam.
Şəkər əvəzinə dadılır zəhər,
Hər sözün ardınca gəlir söyüşlər.
Ətəyimdən tökdüm dürrü dəniztək,
Tənə daşlarından sinəm oldu təng.
Dürr alandan sonra zəngin dənizdən
Ona daş atandır mənə tən edən.
Xalqın ağzı olmuş dilimdən şirin,
Mənim ağzım olmuş bir zəhər təkin.
Dəyirman işlədən bir öküzəm mən,
Axtardığım dəndir, üyütdüyüm dən.
Mən bir şimşəyəm ki, gülüb buludda,

Su içində ikən məhv olar odda.
İlandan dad etmə, ey xəznə ürək!
İlansız olarmı xəznə, de görək?
Tovuzlar behiştədən çıxanda kənar,
Qapıçı olarlar orda ilanlar.
İlanla tovuzun bir ağası var,
Odur, hər ikisi xallı olurlar.
Atası bir hindli, anası türkkən,
İki irqdən doğmuş ikdişə bax sən.
Bir misdir örtülmüş kimiya ilə,
Yox, yox, bir xəzinədir, əjdaha ilə.
Bir gövhər atmışam dənizə, uzaq,
Qoymuşam xaç üstə bir yanar çıraq.
Sən o dürrü qaldır, dəryanı tərk et,
Xaçı yalnız burax, çırağı al, get!
Çox da odpərəstlik bunda əyandır,
Bu sözlər mütləqə yoğrulmuş qandır.
Bakir gəlinə bax, üzde duvağı,
Tövhidlə bağlanmış başı, ayağı¹⁵⁵.
Nə səhvim vardırsa, əfv et, İlahi,
Özün bağışlarsan hər bir günahı.

422

ŞAHI MƏDH VƏ KİTABIN SONU

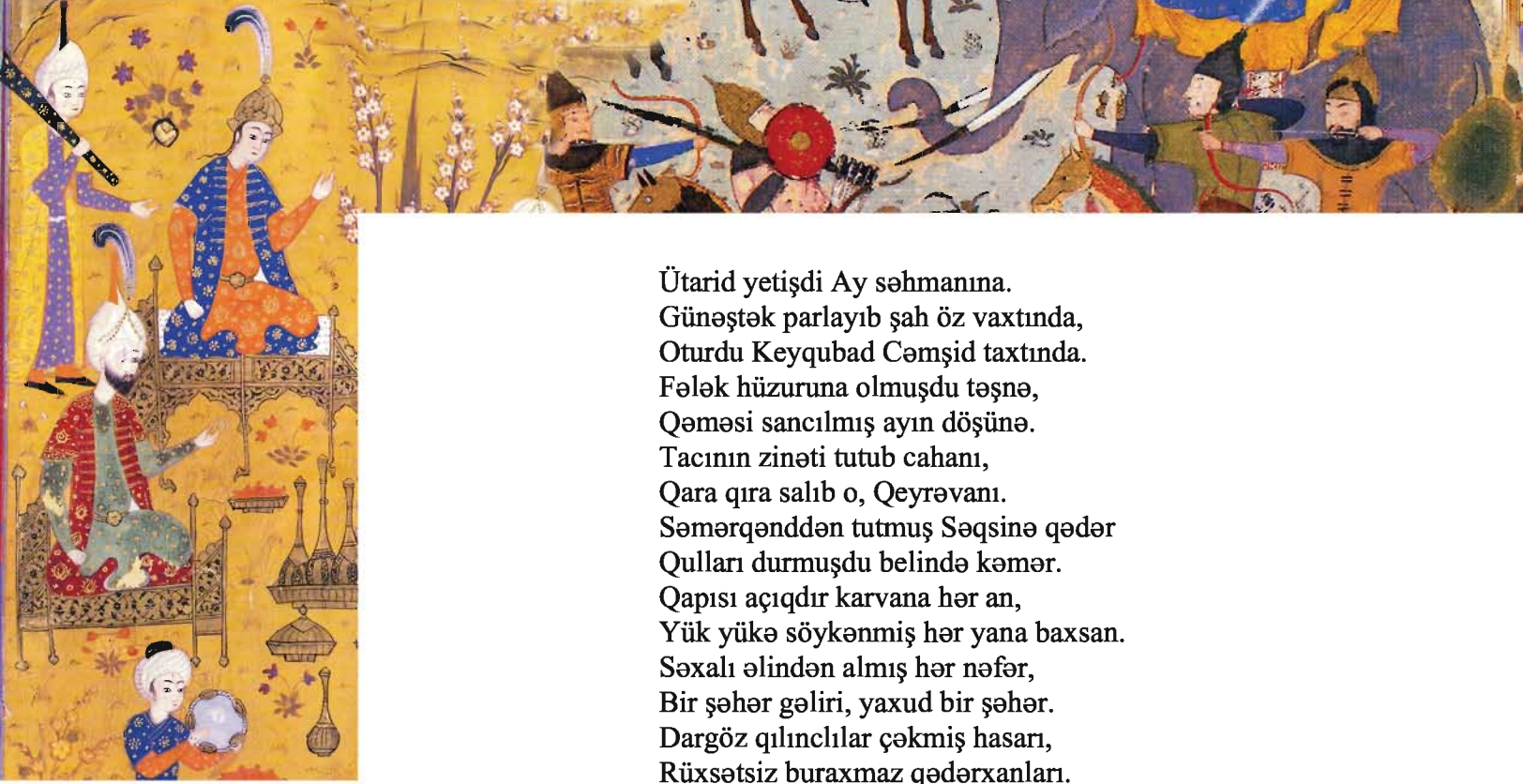
Sehrlər doğuran dərin düşüncə
Gözəl gəlinimə bəzək verincə
Mənə təbrik gəldi hər aqıl kəsdən,
“Əqlin yolu birdir” xatırladım mən.
Başladım bəxtimdən giley-güzara,
Dedim bu gün hara, cavanlıq hara.
Çoxlu ox atdığım zamanlar keçdi,
Heç biri hədəfə düz dəyməmişdi.
Lakin bilirdim ki, gələr bir zaman
Alıcısız qalmaz heç gövhərsatan.
Belə beşikdə ki olmuş zərnigar,
Pərdəsi dalında ay yox, günəş var.
O qədər sevdilər, alqışlayaraq
Göyə yüksəltdilər başını, bir bax!
Vəd etdilər mənə çoxlu mülk-mal,
İnanmaq mənimçün olmuşdu mahal.
Çindən kəsilməmiş gələn parçalar,
Müşk iyindən başqa görməmiş qubar.
Şaha layiq atlar qızıl cilovlu,
Kəyani bəzəklə boynu dopdolu.
Xəznə alacaqdım hüzurda hədsiz,
On nəfərdən çox qul, beşdən çox kəviz.

Gör işim gül kimi necə tez soldu,
Necə atım çolaq, yüküm xar oldu.
Əsərimi alan doydu ömürdən,
Getdi zəmisini biçməmiş birdən.
“Əfsus, əfsus” deyib bu zülmə, durdum,
Özümə şam kimi bir yara vurdum.
Qəflətən bir qasid məktub gətirdi,
Mənə salam verdi, salam yetirdi.
Dedi: “Tez bir aylıq yola ol hazır,
Otuz ağaclıqda şah qurub çadır.
Səni bir neçə gün görmək istəyir,
Fürsəti fəvt etmə, göstər bir tədbir”.
Bir kağız göstərib dedi: “Al, şahdan
Sənin dəvətinə yazılıb fərman”.
Məktubu başıma tərəf apardım,
Üç yerindən öpüb, möhrü qopardım.
Xilas oldu onu oxuyan zaman,
Açarım dəmirdən, dəmirim daşdan.
Şahın qulluğuna getməkçün durdum,
Atın yəhərinə qalxıb oturdum.
Sürdüm çölə tərəf tələsik atı,
Dağlar, çöllər aşdım, açıb qanadı.
Yürüşdə qoymuşdum maralı geri,
Çatmazdı quşlardan mənə heç biri.
Təbim də açmışdı yollarda qanad,
Məndən oynaq idi altımdakı at.
Gedirdim qələmtək səcdə edərək,
Başımla süpürüb yeri pərgartək.
Görürdüm gəlincə hər mənzilə mən,
Şahın dövlətinə min dua edən.
Hər çeşmə başında içib təzə su,
Təzə dua etdim şaha, doğrusu.
Hər dağdan, hər çaydan keçib gedirkən,
Bir peyğam alırdım şahın lütfündən.
Getdiyim hər qədəm ürək açırdı,
Keçdiyim torpaqlar ənbər saçırdı.
Yolun əziyyəti sona çatırkən,
Şahın büsatına çatıb oldum şən.
Qapıçı girərək dedi: “Cahangir,
Dəniz sahilinə çeşmə gəlmişdir”.
Şah sevindi, üzü şamtək nurlandı,
Sanki pərvanəsi odlara yandı.
Şəmsəddin Məmmədə dedi: “Fürsətdir,
Xoş tale zahidi hüzura gətir”.
Dərgahdan çıxaraq tez bir xoşxəbər,
Dəryadan qəvvasa yetirdi gövhər¹⁵⁶.
Məni apardılar şahın yanına,

Ütarid yetişdi Ay səhmanına.
Günəştək parlayıb şah öz vaxtında,
Oturdu Keyqubad Cəmsid taxtında.
Fələk hüzuruna olmuşdu təşnə,
Qəməsi sancılmış ayın döşünə.
Tacının zinəti tutub cahanı,
Qara qıra salıb o, Qeyrəvanı.
Səmərqənddən tutmuş Səqsinə qədər
Qulları durmuşdu belində kəmər.
Qapısı açıqdır karvana hər an,
Yük yükə söykənmiş hər yana baxsan.
Səxalı əlindən almış hər nəfər,
Bir şəhər gəliri, yaxud bir şəhər.
Dargöz qılınclılar çəkmiş hasarı,
Rüxsətsiz buraxmaz qədər xanları.
Göy qılınc dalğası dənizə bənzər,
Qoynunda həm nəhəng, həm dürr gizlədər.
Qızıl şah taxtının sayəsində, bil,
Çox şahlar qoymuşdur başına əklil.
Məclisində vardı behişt aləmi,
Şərab göllərindən dolmuşdu gəmi.
Ərgənün nəvası, çəngin naləsi,
Zöhrə mənzilinə yetirmiş səsi.
Çalğıçı mizrabı tele vurardı,
İpek köynəklilər köynək cıradı.
Müğənni düzəldib saz pərdəsini,
Hər dəfə qaldırır bir nəğməsini.
Müxtəlif nəğmələr, müxtəlif pərdə,
Birləşsə xoş ahəng çıxar bir yerdə.
Dəstə-dəstə durmuş türfə gözəllər,
Dillərdə Nizami yazan qəzəllər.
Bir şirin avazla hey oxuyurlar,
Çəngi yarasına məlhəm qoyurlar.
Saqilər əlində mey camı dolub,
Şahənşah mey içib, düşmən məst olub.
Şaha söyləyəndə: "Gəlib Nizami,"
Daha da şən oldu bu eyş əyyamı.
Yalançı zahidtek məni tutmadı,
Haqqında hörməti heç unutmadı.
Müdara etməkçün mənimlə o gün,
Əmr etdi ortadan mey götürülsün.
Saqiləri etdi xidmətdən azad,
Çalanlar çəkildi, kəsildi büsat.
Dedi: "Atıb meyi, çalğını təmiz,
Məşğul olaq bu gün Nizamiylə biz.
Şeirinin yanında rud səsi nədir?
Hər bir sözü onun bir tərənədir.

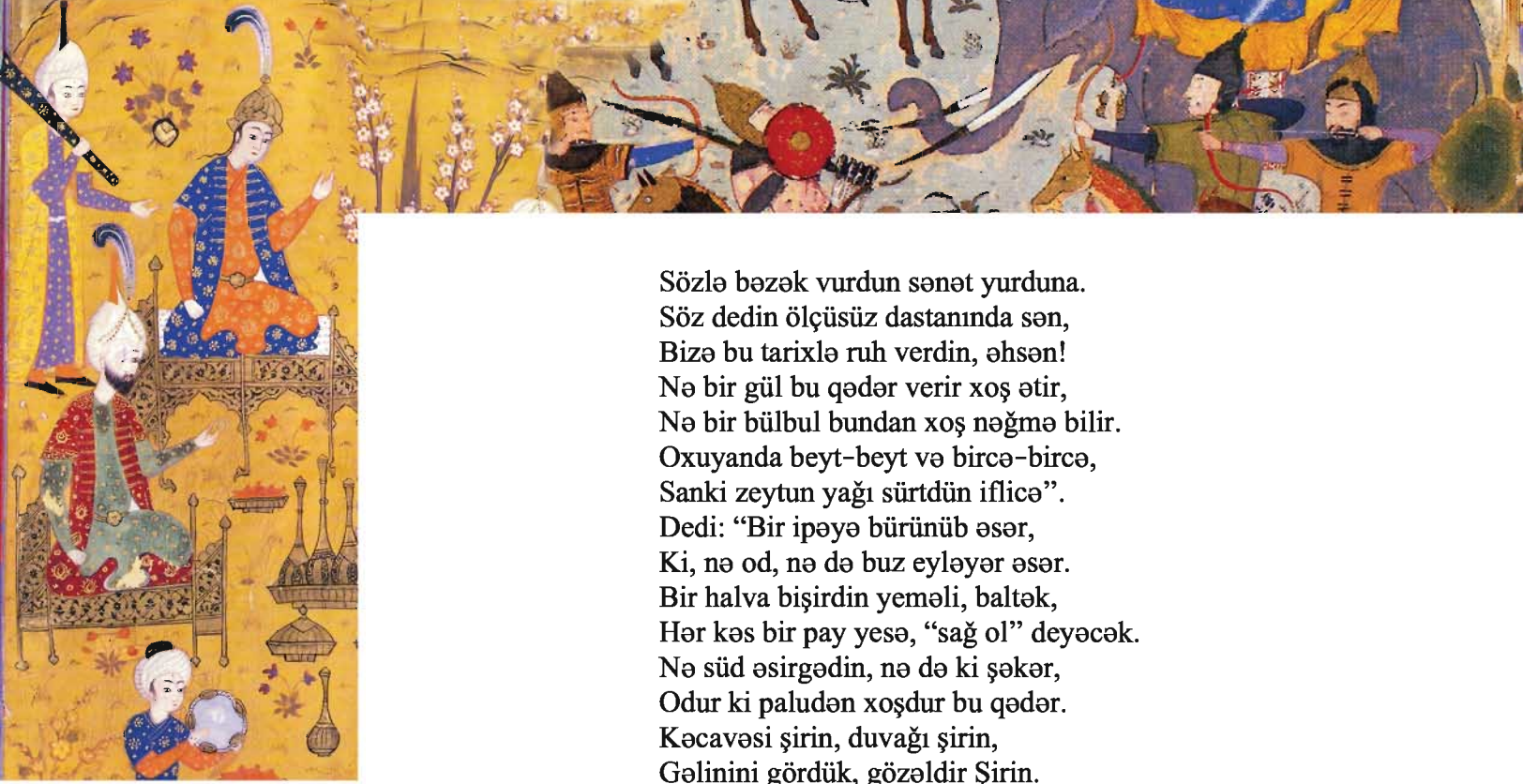
424

Meyi at, gəlmişdir Xıız özü, bir bax,
Dirilik suyunu onunla tapaq!”
Sonra hacib gəlib dedi: “Yubanma!
Ey bilik anası, tez gəl, dayanma!”
Girirkən özümdə duydum bir rəşə,
Zərrə gedən kimi böyük Günəşə.
Başımı, boynumu yerə əyərək,
Dedim, nisar edim bunları gərək.
Öpüm ayağından, dedim, yer kimi.
Şah qalxdı yerindən fələklər kimi,
Qucaqladı məni xoş təmənnayla
Süleyman oynadı mən qarıncayla.
Coşdum o vüqarı mən görən kimi,
Qucaqladım mən də iki aləmi.
Heykəl kimi durdum hüsurunda mən,
“Otur” buyurunca, oturdum həməni.
Elə bil açdılar sınıq dilimi,
Oldum şirinzəban bir tuti kimi.
Danışdım verincə taleyim fürsət,
Elə sözlər dedim, bəyəndi dövlət.
Etdim şaha layiq çoxlu nəsihət,
Qapıları açan hər cür vəsiyyətlər.
Sözlər ki Rizvana çox xoş gələrdi,
Cəhənnəm Maliki ona gülərdi.
Bir çox zəfəranlı paludalardan
Şəkər gülüş üçün verirdim hər an.
Ağlatdım mən onu bəzən buludtək,
Açdım gülüşlərlə üzünü qəşəng.
Mənim hər sözümə şah dedi: “Sağ ol,”
Cəhalət yatarıq, oyandı ağıl.
Nəğməmə saqilərin huşunu aldı,
Xanəndənin sözü ağızında qaldı.
Bir ravi gələrək sonra dil açdı,
Məclisə ağızından cavahir saçdı.
Mən qalxdım ayağa, qoymadı ancaq,
And verib oturtdu, hörmətə bir bax!
O gündən bu günə belə hörmətlə,
Hər yerdə oturdum bir şərəfətlə.
Xosrov hekayəmi dinləyən zaman
Ağızına bal tökdü bu şirin dastan.
Çatanda dastanın şirin yerinə
Mətləb gəlib çatdı “Xosrov – “Şirin”ə.
Əlini çiyinə qoyub hökmdar,
Təhsiniylə məni etdi minnətdar.
Bəyənilib sözümlərin hər bir yerini,
Çox tərif elədi “Xosrov – “Şirin”i.
Dedi: “Məharətlə qurdun bir bina,

Sözlə bəzək vurdun sənət yurduna.
Söz dedin ölçüsüz dastanında sən,
Bizə bu tarixlə ruh verdin, əhsən!
Nə bir gül bu qədər verir xoş ətir,
Nə bir bülbül bundan xoş nəğmə bilir.
Oxuyanda beyt-beyt və bircə-bircə,
Sanki zeytun yağı sürtdün iflicə”.
Dedi: “Bir ipəyə bürünüb əsər,
Ki, nə od, nə də buz eyləyər əsər.
Bir halva bişirdin yeməli, baltək,
Hər kəs bir pay yesə, “sağ ol” deyəcək.
Nə süd əsirgədin, nə də ki şəkər,
Odur ki paludən xoşdur bu qədər.
Kəcavəsi şirin, duvağı şirin,
Gəlinini gördük, gözəldir Şirin.
Sən ki onu etdin bizimçün halal,
Necə qiymətlənər o saçlar, o xal!..
Öz qardaşım kimi, ana südütək,
Sənə maaş kəsəm bu gündən gerek.
Qardaşım cahana olmuş hökmran,
Onunçün deyilmiş: Cahan Pəhləvan.
Uzun zəhmətinin barı əsərə,
Necə əvəz verdi, söylə bir kərə?
Eşitdim, lütf edib fərman göndərib,
Öz mülkündən sənə iki kənd verib.
Onları aldınmı, o kəndlər hanı?
Söylə, verdilərmə sənə fərmanı?”
Gördüm cuşa gəlib səxa dəryası,
İstər bəzircana çatsın ətası.
Abad etmək istər viran torpağı,
Azad etmək istər yazıq dustağı.
Dualar söylədim ona yüz kərə,
Taxtının ayağın tutdum gövhərə.
Oxuyandan sonra şaha dualar,
Çərxin oyunundan etdim xəbərdir:
“Bu daş-qaşlı tacın yaqutunu mən,
Muzd üçün düzmədim, doğrusu, bilsən!
Bir saray hördüm ki, hündür, pürvüqar,
Heç onun tayını görməyib ruzgar.
O saraya vurdum bir xeyli zinət,
Kim oxusa mənə göndərsin rəhmət.
Bu şirin hekayə, gözəl əfsanə
Şahı tərif üçün olmuş bəhanə.
Şaha şükr etməkçün dil açanda mən,
Nə layiq söz açam şirin-şəkərdən.
“Bənnə” hədisinə bənzər hekayəm,
Çörəksizdi, turşu istərdi hər dem.

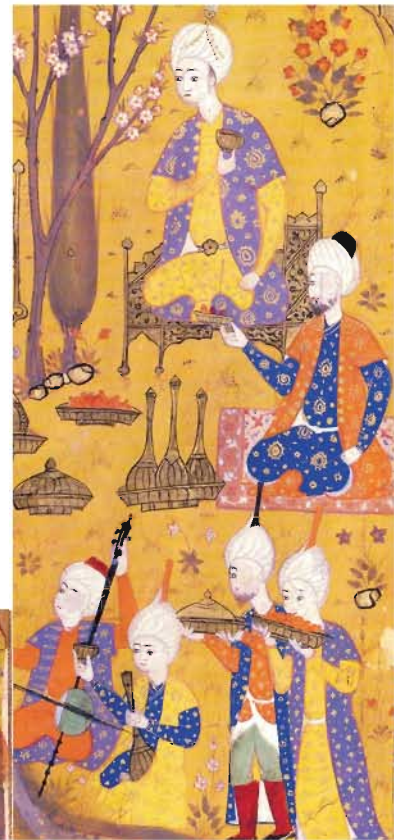

Kərpic əvəzinə verəndə çörək,
Turşudan əl çəkdi sakitləşərək.
Öz mal-dövlətindən Cahan Pəhləvan
Mənə çox vermişdi buyurduğundan.
Elə ki ömrünün gəmissi batdı,
Məni yox aləmi möhnətə atdı.
Durarkən yerində səntək şəhriyar,
Ölkələr bəzəyən bu şahzadələr,
Bazarım yenə də qızışar, əlbət,
Bəxşişlə əsərə çoxalar rəğbət.
İki şahdan bir kənd verilsə əgər,
Daha çox kənd verər bu şahzadələr.
Xəznə bəxş edən şah eşitdi sözü,
Səhərtək gülərək açıldı üzü.
Səmimi hissimi mənim duyaraq,
Şah qəbul eylədi təklifimi, bax!
Mənim "həmdü sənam" xoşuna getdi,
Həmdünyan kəndini mənə bəxş etdi.
Verdi öz əlimə yazılı fərman,
Qızıl şahın möhrü üstündə əyan:
"Biz bəxş eyləmişik bu kəndi ona,
Çatsın Nizaminin öz övladına.
Əvəzsiz verilmiş ona bu dövlət,
Qiyamətə kimi onundur, əlbət.
İnanmasa buna bir kimsə möhkəm,
Onun düşməniyəm, Allah da həkəm.
Ona ziyan vursa əgər bir xəsis,
Vəhşət olacaqdır qisməti şəksiz.
Zəmanə durduqca özü, övladı
Lənətə rast gəlsin, qalxsın fəryadı".
Düzəldikdə işi fəqirin o gün
Qapısını açdı xəznənin bütün.
Bəzəndi qamətim şah xələtiylə,
Qəlbim də Allahın mərhəmətiylə.
Bəxşişindən mənə verərək fərman,
Mürəxxəs eylədi öz hüzurundan.
Şah yanına getdim Məsud baxtıyla,
Yanımdan qayıtdım Mahmud taxtıyla.
Getdim, Kəbəyə mən həccan kimi san,
Gəldim, sanki Əhməd döndü meracdan¹⁵⁷.
Eşitdim ki, paxıl, gizlin cibkəsən,
Sən onların işin yaxşı bilirsən.
Surət Yusif kimi, batin canavar,
Paxlavada verər zəhəri onlar.
"Onlar heç bilərmə qədir, ey dünya?!
Edirsən onlara bir fərman rəva".
Bir gəlin ki ona qul ola göylər,

427

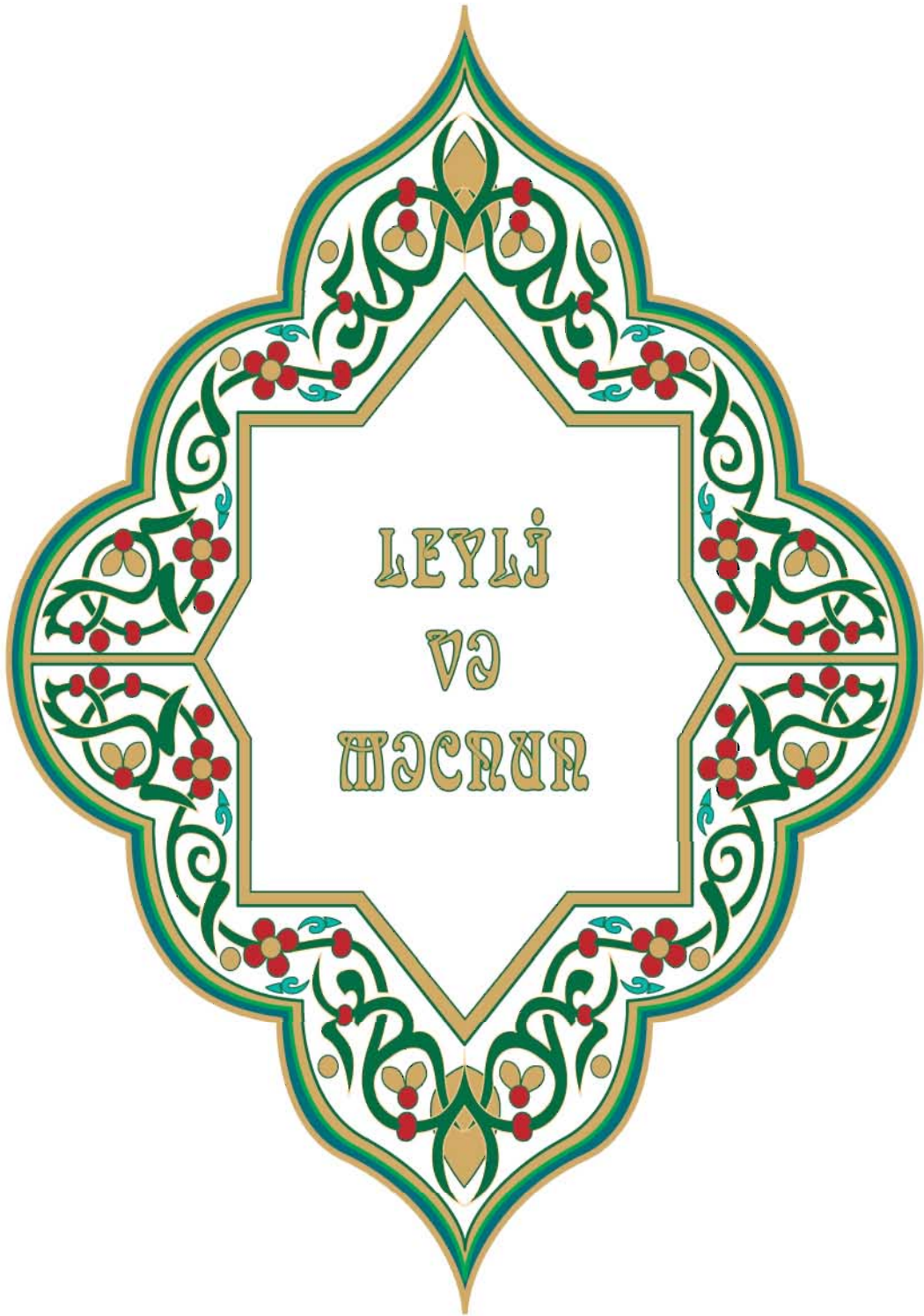
Bir xaraba kəndə layiqdir məgər?
Kənd demə, andırır dar bir kürəni,
Yarımcə ağacdır uzununu, eni.
Gəlirindən artıq onun xərci var,
Əkər yarılığa onu abxazlar.
Sahibsiz, kədərli bir xərabədir,
Müsəlman bişirir, kafirlər yeyir”.
Paxılıma dedim: “Bunu bil, yəqin,
Küfranı nə lazım nemət yeyənin?
Oğru, lağımatan, de görüm, niyə
Mehtabtək düşürsən bu viranəyə?
Sən bir həmdimə bax, “Həmdünyan” deyil,
Bir həmdim yaxşıdır beş-on kənddən, bil.
İş və əkin varsa o kənddə əgər,
Mənim hər sözümdən behişt göyərər.
Dənli sünbülü var, o kəndin, nə qəm,
Mən də salxım-salxım dürr gətirmişəm.
Gur meşəsi vardır, söyləsən bu dəm,
Var qəməri uddan mənim yüz meşəm.
Onun buludundan axırsa Fərat,
Mənim dodağında var abi-həyat.
Görünürsə indi xərabə, bərbad,
Şahın dövlətindən olacaq abad.
Qiymətli xəzinət ölkədir, inan!
Mən ucuz deyiləm qara torpaqdan.
Lakin bu qiymətə qaneyəm yenə,
Şükrüm var Allahın mərhəmətinə.
Mülk üçün etmirəm təşəkkürü mən
Ancaq ruhlanıram halal gəlirdən.
Bir xalvar sədəfdən yaxşıdır bir dürr,
Tufandan bir azca saf su üstündür.
İstəyirdi on kənd bağışlasın şah,
Xidmətim layiqdi bunlara, billah!
Şah gördükdə vardır məndə qənaət,
İstəyimə görə verdi vilayət.
Dilimdə min dua, könlümdə hümmət,
Hər gecə qazancım saysız var-dövlət.
Hər gecə mərdanə qılınc çəkərək,
Dilimdə Allaha dua edərək,
Cəngavər kişitək şücaətlə mən
Vururam kafərin boynunu həməni.
Madam ki mən şadam, bəxş edən razı,
Boşla füzulluğu, kəs bu avazı!”
Gör nə danışdırdım, söz hara çəkdi,
Atım baş apardı, kənara çəkdi.
Növbə təblin çaldı şahım bir zaman,
Fitnənin tozunu sildi dünyadan.

Fələyə ucaldı əzəmət tağı,
Bu yeddi iqlimi yandırdı dağı.
Təbilin nərəsi millər gedərdi,
Bu köç təbilidir, kim zənn edərdi?
İki aylıq yola təbli salmış səs,
“Şah köçmək istəyir” deməzdi heç kəs,
O taxtda oturub çox az ömr etdi,
Şimşəktək tez doğdu, tez gözdən itdi.
Cavanlıq bağından yemədi bəhər,
İçmədi dirilik suyu İskəndər.
Düşmən yarasından getdi dünyadan,
Düşmənlərə cəza versin Yarıdan.
Bu xaraba mülkdən qalxdı fələyə,
Torpaq ünsüründən döndü mələyə.
Dəniz yox oldusa, inciləri var,
Açılar bizimçün yenə qarılar.
Öz əslinə tərəf yönəldi əgər,
Öz yerində qalsın varis gövhərlər.
Ona rəhmət feyzi verdisə saqi,
Olsun varisinə bu dünya baqi!
Taxtabənd etdisə onu bu torpaq,
Taxtında əyləşən görsün kef-damaq.
O, tacsız oldusa rəhmətə yetsin,
İndi tac qoyanlar uzun ömr etsin.
Xüsusən, o şahlar mülkünə varis,
Dualara layiq, rəhmətə bais
Böyük Nüsrətəddin – onun adından
Yaradılış almış nurunu, inan!..
Şahların pənahı böyük Atabəy,
Firiduntək olsun dövrə mübarək.
Əbubəkr, Məhəmməd göstərərək dad,
Ondan Əbubəkrü Məhəmməddir şad.
Yeddi ulduz olmuş elminə heyran,
Doqquz fələk onun quludur hər an.
Şahlıqda şahlara tac bağışlayar,
Dövlətdə şahlardan qalmış yadigar.
Taxtının ayağı ulduzlardadır,
Atının dırnağı fələyə çadır.
Ölkələr fəth etsin şahım hər zaman,
Yeni ölkələrə olsun hökmüran.
Dünyalar durduqca o şahlıq sürsün,
Dünyada doğrulsun arzusu bütün.
Ondan ayrılmasın səadət bir an,
Daim kömək alsın bəxtiyarlıqdan.
Sözümü qurtardım səadətlə, bax,
Bükdüm çatan zaman bu yerə varaq.
Hər kim Nizamiyə söyləsə rəhmət,
Arzum budur, ruhu şad olsun hər vəqt.

LEYLİ
VA
MƏCƏRƏ

Ey adı ən gözəl başlanğıc olan,
 Adıyla başlanır yazdığım dastan.
 Sən, ey xatirəsi könlümə həmdəm,
 Adın düşməmişdir bir an dilimdən.
 Bütün varlıqları özün yaratdın,
 Bağlı qapılara açardır adın.
 Adının qərarı olmadan əvvəl
 Qələm tutmamışdır dünyada bir əl.
 Ey bütün varlığın həyat təməli,
 Yetməz dərgahına bir insan əli.
 Sənin tərifindir "təbarəkallah"¹,
 Alqış cəlalına, feyzinə, Allah!
 Yeddi qız, doqquz taxt qapında sənin
 Olmuşdur daima pərdə çəkənin².
 Ey öz varlığı da bilinməz hikmət,
 Zahirə, batinə bir sənsən bələd.
 Bütün bu canlılar, cansızlar ki var,
 "Yaran!" deməyinlə yarandı onlar.
 Hökmünlə ruh alır, əql alır bədən,
 Yaradan da sənsən, öldürən də sən.
 Ey sirr aləminin ulu məhrəmi,
 Dolduran, boşaldan sənsən aləmi.
 Sənin sifətində öz tərifin var,
 "Yox" sözün yox olur, "var" sözün də var.
 Əmri mütləq olan, ey böyük hünər,
 Kainat əmrinlə iki bölünər.
 Sən, ey möhtacların ürək dirəyi,
 Böyük vicdanların sənsən diləyi.
 Ən iti gözlərə sən sürmə çəkdin,
 Bağlı qapılara özün baş çəkdin.
 Ey ustad, göstərir yazdığın əsər,
 Zamanı əvvəldən axıra qədər.
 Ağasan, qulundur hər şey dünyada,
 Sultan sən özünsən, başqası gəda.
 Yolun – işığıdır əbədiyyətin,
 Şeriksiz yaranmış bütün niyyətin.
 Sənsiz yaratdığın nemətlər durur,
 Bu sirri tapmağa acizdir şüur.
 Lütfünlə hər şeyin qeydinə qaldın,
 Dünyanı ən yarar bir şəkllə saldın.
 Axşamın qapqara, səhərin ala
 Atına göyləri yaratdın tovla³.
 Yeddi düyün vurdun göylərə, birdən
 Yetmiş açıldı bu qüdrətindən⁴.
 Bir gül qaldıraraq torpaqdan həməni
 Onunla yüz ayna təmizlədin sən.

Hansı bir varağı yazdınsa əgər,
İkicə hərf ilə dedin müxtəsər.
Bir dağ çapmadısa bu “kaf” ilə “nun”,
Göy adlı bir böyük Bisütun qurdun⁵.
Hardasa dünyanın dövləti, varı,
Bu iki hərfdir onun açarı.
Yanlışı bir hərf də yazmadın yenə,
Qoydun hər nöqtəni sən öz yerinə.
Sənin sənətinlə yarandı aləm,
Yoxdur bu sənətdə başqa bir qələm.
Lütf et mən yazığa, sığındım sənə,
Bir söz xəzinəsi bağışla mənə.
Xəzinən bu payla heç də azalmaz,
Başqa xəzinədə bu kərəm olmaz.
Şahlığın, qulluğun öz qismətindən
Hər kəsə bir dövlət, nemət verirsən.
Hər zülmün alovu, məzlumun ahi
Bir sənə məlumdur, böyük İlahi!
Hələ yazılmamış kitabları sən
Oxuyub aləmə xəbər verirsən.
Əql büdrəmədə, kuyinsə – zülmat,
Yol da ki tük kimi nazikdir, heyhat!
Köməyim olmasan, ya Pərvərdigar,
Bu düyün ağılla necə açılar?
Ağıl işıq alır sənin qapından,
Yanar dərgahına girdiyi zaman...
Ey mənim əqlimə mənalar verən,
Mən axtarışıcıyam, sən yol göstərən.
Yollarım qorxulu olsa da bu dəm,
Sən ki rəhbərimсэн, qorxan deyiləm.
Yüküm çox ağırdır, düşmüşəm gücdən,
Tükənmiş taqətim, de, neyləyim mən?
Nə qorxu, yoxsa da canımda qüdrət,
Sənin köməyinlə işlərəm, əlbət.
Lütfün ki qəhrindən ayrı deyildir,
Yanımda şərbət də, zəhər də birdir.
Əsirəm, şübhəsiz, hüzurunda mən,
Lütfünlə yaşaram, ölləm qəhrindən.
Qoy içim mərhəmət şərbətlərindən,
Qəzəb badəsini mənə vermə sən.
Qəzəbin layiqsə əzəldən bizə,
Rəhmin də düşmüşdür qismətimizə.
Nə qədər nəfəsim çıxmamış candan,
Əlim ətəyində gəzirəm hər an.
Bir gün can evimdən çıxsa nəfəsim,
Dualar deyəcək adına səsım.
Ölüm səfərinə qoyarsam ayaq,

Adın vücuduma hənut olacaq⁶.
 Tozlara dönsə də bu aciz bədən,
 Hər yerdə, hər zaman məbədim sənsən.
 İlahi, nə qədər dünyada sağam,
 Sənin xatirənlə yaşayacağam.
 Böyük dərğahına girdiyim zaman,
 Neylər bu dərğahdan qovulmuş şeytan?
 Boynuma asdımsa tilsimini mən,
 Qorxmuram divlərin böyüklüyündən.
 Mənəm dərğahında bir dilsiz ehram,
 Sənin sorağında ləbbeyk vuraram⁷.
 Ehram sındıranlar çoxdur dünyada,
 Bu şərdən məni, gəl, saxla, ey Xuda!
 Bəlalar gizlidir, bikəsəm, Allah!
 Varmı səndən özgə mənə bir pənah?!
 Bir sənsən dünyada əlimdən tutan,
 Nə versən qailəm, böyük Yaradan!
 O saf cövhərindən alsa bədənim,
 Misim qızıl olar dünyada mənim.
 Lütfündən bir işıq göstərsən əgər,
 Torpaq qızıl olar, su dürrə dönər.
 Bir gövhər də olsam, bir saxsı da mən,
 Hüsnum bəzənmişdir sənin hüsniyindən.
 Libasım ətrinlə süslənər müdam,
 Buyam, ya dirəmnə, ya da ud olsam⁸.
 Qarşında nə dinim, nə taətim var,
 Qapında boş əlim şəfaət umar.
 Gəyim qərq olmamış qanlı sulara,
 Rəhm et, əlimdən tut, qalmayım darda.
 Qaldır yıxılmışı bu qara yerdən,
 Məni cəhl atından özün düşür sən,
 İlahi, dar gündə sən ol həmdəyim,
 İstədiyini yerə çatsın qədəmim.
 Aç mənim üzümə nur xəzinəni,
 Zülmətlər içindən xilas et məni!
 Qorxuyla, ümidlə baxıb dünyaya,
 Bir pərvanə olum Günəşə, Aya.
 Söylə, nə vaxtadək bir tikə üçün
 Şaha və gədəyə yalvarım hər gün.
 Süfrəndən nemətli bir şey olarmı?
 Səndən səxavətli dünyada varmı?
 Öz xırmanından ver zəkətim sən,
 Qəbzilə gəzməyim qapı-qapı mən.
 Bir əkin yeriyəm – hər yanı bərbad,
 Bu, suyla, torpaqla olacaq abad.
 Mənə öz qapından ver torpaqla su,
 Axıtsın yolumda olan kol-kosu.

435

Məni mənliyimdən ayıran zaman
Sən öz cövhərini alma canımdan.
Məni qaytaranda özümə, dərhal
Mərhəmət kölgəni, gəl üstümə sal.
Bu sayən olmasın çıraqdən uzaq,
Gün kimi parləsın işıq saçaraq.
Ta ki işıqla həmdəm olum mən,
Nur kimi kənardə durum kölgədən.
Başqa həmdəmləri almayım dilə,
Unudum nə varsa bu gündən belə.
Vəfasız yaranmış bütün qapılar,
Bir sənin qapında vəfa tapılar.
Ancaq həyatdadır vəfa, etibar,
Ölümlə dağılıb məhv olur onlar.
Yalnız sənin əhdin əbədi qalır,
Ölüm də, dirim də səndən əhd alır.
Qiyamət gününü görmədikcə mən
Ayrılan deyiləm sənin əhdindən.
Bir səni çağırır cahanda səsim,
Xatirən olmasa, batar nəfəsim.
Əzəl yer üzünə mən gəlməmişdən
Qurduğun nizamı görməmişdim mən.
Torpaqdan yaratdın mayəmi mənim,
Torpaqdan yem aldı bütün bədənim.
Tanrı! Varlığının gözəlliyindən
Bütün kainata zinət vermişən.
Lütfün ki olmuşdur mənə müyəssər,
Varlığım çürüyüb gedənə qədər
Harda “otur” desən, oturacağam,
Qarşında qul kimi lal duracağam.
Gördüyün bu yoldan çox keçmişəm mən,
Gah quyu dibindən, gah taxt üstündən.
İstər qoca olum, istərsə cavan,
Yollar müxtəlifdir, mən isə haman.
Bir haldan bir hala keçsəm də dəm-dəm,
Yenə ilk şəklimlə hərəkətdəyəm.
Möhtac yaratmadın heç kəsi əzəl,
Dünyada məni də məttəl qoyma gəl!
Zərrəcə qorxmuram gələn əcəldən,
Bu yol dərgahına gedir əzəldən.
Bağ, bostan yoludur ölümün izi,
Dostlar sarayına aparır bizi.
Ölüm ki səndəndir, nə qüssə, nə qəm,
Qoy ölüm, ölümdən mən dad çəkmərəm.
Hərçəndi dünyada ölüm gerçəkdir,
Ölüm – ölmək deyil, yer dəyişməkdir.
O, yemək yerindən yataq yerinə,

436

Ordan şah yanına bir yoldur yenə.
 Sənin məclisinə gedən bu yoldan, –
 Əbədi yuxudan qaçmaram, inan.
 Sənin şövqün ki var, mən bəxtiyaram,
 Şad yatıb, hər zaman şad da qalxaram.
 Əgər dərd üzündən qulun Nizami,
 Sənə yalvardısa, tut ilticami.
 Dəryandan yüksələn bulud bil məni,
 Yağsam da, boşaltma bu xəzinəni.
 Yüz lüğət yaradıb, yazsa yüz əsər,
 Hər sözün başında səni təriflər.
 O, yüz min üzr ilə qapında durar,
 Bilir ki, boynunda min günahı var.
 O, bütün dərđini danışmaz ki, sən
 Lalların dilini yaxşı bilənsən.
 Xəmirəm qarasa, sən yoğurmusan,
 Xəttim qarışıqsa, özün qurmusan.
 Sən öz xətlərini büsbütün yusan,
 Ömürlük bağlaram ağzımı, inan.
 Bir daha versən də mənə ixtiyar,
 Hakimlər hakimi, ixtiyarın var.
 Ölüm pəncəsiylə döyüşməmiş mən,
 Ruzgarın cilovu çıxmamış əldən,
 Sən mənə rəhm edib yol göstər yenə
 Peyğəmbər qəbrinin ziyarətinə.

437

SONUNCU PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ

Ey varlıq mülkünə böyük şahsüvar,
 Əqlin sultanısan, zəkavətin var.
 Sonusan o mürsəl peyğəmbərlərin,
 Sonun halvasısan, duzu əvvəlin.
 Varlıq bağçasının ilk gülü sənsən,
 Zamanın sonuncu sərkərdəsisən.
 Kifayət mülkünə sənsən hökmdar,
 Vilayət hökmüdür verdiyin qərar.
 Hər kəs lovğalıqla çıxsa qarşına,
 Bir ədəb qılıncı enər başına.
 Gözlər işıq alır ayaq tozundan,
 Aləm işıqlanır daima ondan.
 Səndən işığı almayan bir şam
 Sönər öz yeliylə, qaralar müdam.
 Ey qəbilələrlə aydın dil tapan,
 Vazeh dəlillərlə zərbə vuransan.
 Allahın höccəti bütün səndədir,
 Səhərin sirri də o sinəndədir.

Ey iki dünyanın saray ağası,
O qabü qövseyinin mahir ustası⁹,
Ey sonsuz göyləri gəzib bac alan,
Yetmiş min pərdənin üstə ucalan,
Ey əqlin və canın fəvqündə duran,
Sənə səcdə qılır yerlə asiman.
Yer göyə dönmüşdür dininlə gerçək,
Yox, yox, döşəməndir bu sonsuz fələk.
Ey altı cəhəti heyrətləndirən,
Atını çapırsan yeddi göyə sən.
Altı-yeddi min il keçir o andan
Ki, bu dəbdəbəni eşitmiş cahan¹⁰.
Hər əqlə süfrəndə bir nemətin var,
Qapında qul kimi dayanar ruhlar.
Ağıl sənsiz olsa, nə çıxar ondan?
Sənsiz yaşayarsa ölüdür hər can.
Öz adın oğlunun adıyla birdir,
Aləm “Əbülqasım Məhəmməd” deyir.
Ağıl ki görünməz bir xəlifədir,
Qüvvəti, qüdrəti sözlərindədir.
Məhəmməd eşqiylə yanmasa ürək,
Eşqin çəmənində açılmaz çiçək.
Tanrı dostlarına sənsən şahsüvar,
Yeddi göy üstündə bir məclisin var.
Səxavət mülkünün sənsən ağası,
Dünya məqsədisən, məqsəd dünyası.
Mənalar mülkünün ilk qaynağısan,
Dirilik suyunun baş bulağısan.
Sənin torpağınla bəzəndi Adəm,
Nurunla parladi hər iki aləm.
Sən ki öz “atını” sürdün dövrana,
O, yeddi atıyla çatmadı sana.
Günəş can atırdı səcdənə, gerçək,
Ona bəhanəydi Məğribə getmək.
Ulduzlar başına dolanır dəm-dəm,
Yalnız bu arzuyla fırlanır aləm.
Varlıq büsatında varmı bir insan,
Qarşında olmasın yer ilə yeksən?
Sənin iksirinlə rəngləndi torpaq,
Bu dünya səninçün yaranmış ançaq.
Böyüksən, qarşında kiçikdir hamı,
Bütün möhtacların sənsən ilhamı.
Kainat taxtının padişahısan,
Həyat ölkəsinin şahlar şahısan.
Mavi göy səninçin bir ordugahdır,
Qəmzən bir fərmandır, hörüyün çadır.
Bu beş vaxt namazdır əsli tövbənin,

438

Beş növbə təblidir qapında sənin¹¹.
 Quruldu dininin beş bünövrəsi,
 Yüz min zülm evinin kəsildi səsi.
 Bu evə yeddi səqf yaratdın yenə,
 Tapşırdın onu da dörd xəlifənə¹².
 Siddiq sədaqətə olmuşdur rəhbər,
 Faruqi fərqdən uzaq bildilər¹³.
 O Allahdan qorxan həyalı qoca¹⁴,
 Tanrının şiriylə həmdərs olunca
 Dördü də bir yolun sarbanı oldu,
 Dördü də bir ləkin reyhanı oldu.
 Bu dörd xəlifəylə güldü məmləkət,
 Hər ev dörd divarla qurular, əlbət.
 Bu dördlük birləşdi qoca dünyada,
 Bu dördbucaq evi gətirdi dada.
 Sən dinin evinə dörd dirək vurdun,
 Ona bu qaydayla dörd çatma qurdun.
 Sənin qaşın kimi haman dörd nəfər
 Gah ayrı düşdülər, gah birləşdilər.
 Yerini əl bağlayan bu halqasından
 Bircə sıçrayışla ərşə qalxırsan.

PEYĞƏMBƏRİN MERACI

Sən, ey mənaların meracı olan,
 Sənin meracındır sonsuz asiman.
 Yeddi xəzinəni açaraq bir dәм,
 Dörd gövhər üstünə basmısan qədəm¹⁵.
 Sığmadın zamanın dar sinəsinə,
 Ucaldın göylərin son zirvəsinə.
 Gecə qara bayraq tutduğu zaman
 Oldu qara atın mənzilə rəvan.
 O vaxt qanad açdı sənin ayağın,
 Göyün xəlvət yeri oldu dayağın.
 Bu fani dünyada sən yüksələndə,
 Sən Ümmi Haniyə qonaq gələndə¹⁶,
 Cəbrayıl gətirdi sənə şad xəbər,
 Dedi: – Qulluğuna hazırdır göylər,
 Göylərdə mələklər səf-səf düzölmüş,
 Bütün göy aləmi seyrinə gəlmiş.
 Oyan, yuxu vaxtı deyildir, haray,
 Sənintək Günəşə müntəzirdir Ay.
 Yerini Ütarid bilməyəcəkdir¹⁷,
 Düşərgən həp yerdən daha yüksəkdir.
 Şabaş sinəsini qaldırmış Zöhrə¹⁸,
 Deyir: “Şərq batacaq al şəfəqlərə”.

Günəş də incəlib olmuşdur hilal,
Yolundan çəkilmiş sanki bir xəyal.
Mərrix qulluqçudur yataq evinə¹⁹,
Üzəngidən tutan uşaqdır sənə.
Müştəri yoluna doğandan bəri²⁰
Yanıb qamaşdırır yaman gözləri.
Keyvan qulağına halqa taxaraq²¹,
Qul kimi qaldırmış bir qara bayraq.
Bu cürə qulların köməyilə sən,
Getdiyin yolları xoş keçəcəksən.
Qədr gecəsidir bu gecə, tələs²²,
Onun qədrini bil, gecikmə əbəs.
Bu gecə hüsnüdür əbədiyyətin,
Merac gecəsidir bu Məhəmmədin.
O gecə nə qədər xoşbəxtdi, bilsən,
Gündüztək parladı ilk qədəmindən.
Bu qara torpağa qoyub da pərgar,
Gəzdin göy üzünü sən diyar-diyar.
İldırım Buraqı mindin dünyada²³,
Sənin gedişindən yumşaldı o da.
O bakir yaranan taxt üstündə sən
Bir səadət kimi açmışdın yelkən.
Minib bu tək ata göylərdə çaxdın,
Cüt atlı ruzgarı dalda buraxdın.
Fələklər bağına girən zaman sən,
Ağlı, qırmızılı xoş meyvələrdən
Qapına minlərcə salxım yollandı,
Sənin gözündəydi eşqin son andı.
Qalxanda göylərin yeddi qatına,
Nə pərçəm, nə də bir tac qurdun ona²⁴,
Yırtıldı göylərin bulud qabağı,
Sınıb parçalandı Ayın tabağı.
Tovuz qanadlılar çıxıb göylərdən
Qarşında qol-qanad tökdülər birdən.
Cəbrayıl səninlə gedə bilmədi²⁵,
Allaha tapşırıb, yaxşı yol, – dedi.
Mikayıl yer verdi sənə başında²⁶,
İsrafil qul kimi durub qarşında²⁷,
Özünü kölgətək ayağa saldı,
O da yarı yolda yorulub qaldı.
Bir Rəfrəf səninlə mənzilə vardı²⁸,
O, Sidrə taxtına səni apardı²⁹.
Sidrənin üstündən keçən zaman sən
Hədis dəftərini yazdın əlinlə.
Yeddi qat göylərdən keçib yüksəldin,
Yüksəlib ən uca zirvəyə gəldin.
“Sübbuh” söylədilər göy sakinləri³⁰,

Kölgənin nurunda çimdi min pəri.
 Ərşin çadırından uçdun yenə sən,
 Üzünü göstərdin yetmiş pərdədən.
 Çıxdın tərəflərin zülmətlərindən,
 Yüksəyin, alçağın zəhmətlərindən.
 Qurtardın paltarın ağırlığından,
 Tacı da, taxtı da atdın o zaman,
 Xeyməni götürüb iki aləmdən,
 Tanrı gərdəyini eylədin məskən.
 Həm böyük Allahı ziyarət etdin,
 Həm də Haqq sözünün sirrinə yetdin.
 Sənin eşitməyin, bir də görməyin
 Ağıldan, idrakdan uzaqdır, yəqin.
 Açdın ürəyini sən sərin-sərin,
 Adına layıqdır istədiklərin.
 Verdi istəyini böyük Yaradan,
 Sən razı qayıtdın Tanrı yanından.
 Alnın nar gülütək açıldı yenə,
 Kərəm fərmanını aldıñ əlinə.
 Sənin xatirinə o böyük Tanrı
 Əfv etdi biz kimi günahkarları.
 Şahımız, kölgəndə tutmuşuq qərar,
 Bizim bu dünyada nə dərdimiz var?!
 Sən bizə ruh verən Günəşsən artıq,
 Daima parlasan, biz də solmarıq.
 Vicdanın mürüvvət dənizidir, bil,
 Nübüvvət göyləri sənin yerindir³¹.
 Sənsiz mürüvvət də, göylər hakimi,
 Xalqa görünməzdi nübüvvət kimi.
 Səndən uzaq düşən hər kəs, hər nəfər
 Səadət üstündən bir qələm çəkər.
 Vəfa kəmərinə belə bağlayan
 Düşməz əbədiyyət taxtından bir an.
 Baxıb İrəm bağı bu vüqarına,
 Ətir xərac verir ruzigarına.
 Göylər baratını yazıb göylərə,
 Bir xəzinə kimi qayıtdın yerə.
 Göyləri keçdiyin o sürətlə sən,
 Nolar, Nizamiyə bir söz söyləsən.
 Çoxmu qalacaqsan sən bu niqabda?
 Çoxmu yatacaqsan o rəxti-xabda?
 Bir oyan, üzündən bu örtüyü at,
 Şahını şahmatın taxtında oynat!
 O yük dalındakı süfrəni göstər,
 Xəyalım aləmi pərdəsiz istər.
 Ağ ilə qaranın rəngini sil sən,
 Qaldır ziddiyyəti dörd təbiətdən.

İki vəfasızın əhdini bir et,
Bu dörd ayaqlını özün əlbir et³².
Həyatı kəmələ verəndən bəri,
Həll etdin aləmdə çətinlikləri.
Nafəndən küləyə bir ətir versən³³,
Bizə də pay düşər bu nemətindən.
Əzəl lövhəsini bilirsən əzbər,
Ondan bir ayə də bizimçün göndər.
Zəhmətsiz tapdığı elmdən bir az
Bizim də dəftərə öz əlinlə yaz.
Biz kimik, nəçiyik, aç göstər artıq,
Büt qayıranmıyıq, büt qıranmıyıq?³⁴
Ey mənim işimi düzəldən qüdrət,
Sənsən Nizaminin qəlbinə qüvvət.
Könül, gəl bununla qənaət elə!
O böyük Tanrıdan şəfaət dilə!
Ta ki bu pərdəni almasın bizdən,
Bu pərdə qalxmasın heç üzümüzdən.

442

HİKMƏT VƏ MOİZƏ HAQQINDA

Ellik məclisinə verəndə ehsan,
Şəhərdə badəsiz qalmasın insan.
Səxavət buludu yağsın aləmə,
Bütün vücudları gətirsin dəmə.
Mey kimi tökülsün müzayiqəsiz,
Gül kimi açılıb, gülsün pərdəsiz.
Parlasın aləmdə bir Günəş qədər,
Ondan işıq alsın sonsuz üfüqlər.
Hər şeyi elliyə bağışla, gerçək,
El borclu qalsa da, bu borcdan əl çək.
Bütün insanlara sual ver bu dəm:
Nə yolla yarandı boşluqdan aləm?
Bir söz lazımdır ki, bağlı sirlər
Açılsın qönçətək, şadlansın səhər.
Baxın əlimdəki şirin şəkərə,
Onu paylayıram nazəninlərə.
Dünyaya səpirəm bu şirini mən,
Oğlum qulaq assın buna ürəkdən.
Mən bütün bədənə yem verən zaman
Öz ciyərparam da pay alar ondan³⁵.
Ey varlıq nəqşinin naziri olan,
Qaldır əngəlləri idrak yolundan.
Yolunda nə qədər canlılar vardır,
Sənin varlığına pərəstişkardır.
Boş təbil döyərək hay-haray salma,

Heç kəsin səsinə biganə qalma.
 Bir toz görünsə də hər zərrə əgər,
 Dünya pərdəsində o da iş görər.
 Göylərə yüksələn bu yeddi hasar
 Zarafat deyildir, öz mənası var.
 Pərdə altındakı bu yeddi rəvaq
 Lovğalıq deyildir, hikmətə bir bax.
 Qısa söz, dünyada nə sən, nə də mən
 Oyuncaq deyilik xilqətimizdən.
 Nə şəhvət, nə yuxu, nə də ki yemək
 Həyatın mənası olmasın gərək.
 Yatmağı, yeməyi bu aləmdə sən
 Eşşəkdə, öküzdə görə bilərsən.
 Təbiət quranda xilqətimizi,
 Başqa səhifədə yazmışdır bizi.
 Anlayıb, düşünək hər şeyi gərək,
 Hər sirri açmaqla hünər göstərək.
 Yerləri, göyləri öyrənək bir-bir,
 Qalmasın bizimçün açılmamış sirr.
 Görək kim yaratmış bu təbiəti,
 O kimdir, işinin nədir hikməti?
 Bu varaq üstündə çəkilən hər xətt
 Sənətkar əliylə yaranmış, əlbət.
 Qurğusu düz olan bu şeylər bir-bir
 Mahir bir ustada canlı şahiddir.
 Səni öz adıyla düz yol göstərən,
 O böyük Allaha and verirəm mən,
 De görüm, dünyada bir aynamı var
 Ki, seyqəl verməsin ona sənətkar?
 Seyqəlsiz bir ayna olmaz dünyada,
 Hər sənət bir ustad gətirir yada.
 Həqiqət gözüylə xəyala varsan,
 Hər şeydə qüdrətdən nişan taparsan.
 Baxma ki, nə yolla yaranmış onlar,
 Sənin gözlərində bu qüdrətmi var?!
 Hər şey öz-özünə necə düzəldi,
 Bax nə cür kainat əmələ gəldi?
 Qoy sənə şübhəsiz olsun aşıkar,
 Onun başqasına ehtiyacı var.
 Rəsm işi rəssama düşdüyü zaman
 Mən qaxıncdan çıxdım, sən avamlıqdan.
 Dünyada gördüyün hər incə sənət
 Allah əsəridir, ondadır qüdrət.
 Bax bu ipək rəngli yeddi pərdədən
 Üzsən ayağını, daş yeyəcəksən.
 Bu pərdə dalında o sirlər ki var,
 Zənn etmə, çalışsan, məlumun olar.

Xilqətin sirrini az ara, az göz,
O, adi gözlərlə görünə bilməz.
Elə toxunmamış bu ip əzəldən
Ki, onun ucunu tapa biləsən.
Tanrı qüdrətiylə düyün bağlayan
Bu ipi açmamış, açammaz insan.
Bu Tanrı dastanı necə dastandır?
Ağıl sahibləri ona heyrandır.
Xilqətin sirrini bilsə bir nəfər,
Bu qoca dünyanı o da xəlq edər.
Acizlik aləmi yaratmağa biz,
Onun əslini də tapmaz əqlimiz.
Göyün sirr pərdəsi ki bərqərarlıdır,
Gözə görünməyən bir sirri vardır.
Nə qədər oraya at çapsam da mən,
Bir xəbər öyrənmək gəlmir əlimdən.
Göyün lövhəsində yanır rəqəmlər,
O saf ulduzları mən birər-birər
Nə qədər oxuyub öyrəndim, heyhat,
Yenə də qəlbimi görmədim rahat.
Bilirəm, yaranmış hər böyük əsər
Onun qüdrətiylə açıla bilər.
O şey ki bizlərə lap aşikardır,
Orda da gizli bir xəzinə vardır.
Çalış, xəzinənin böyük açarı
Şüşə yox, poladdan qayrılısın barı.
Ta ki xəzinəyə çatdığın zaman
Sən orda zəhər yox, şərbət tapasan.
Bilirsən, harda ki bir xəzinə var,
Qoynunda zəhər də, dərman da saxlar.
Musa gövhər tapdı xəzinələrdə,
Qarun da boğuldu ləli-gövhərdə³⁶.
Arada ixtilaf, dava oldusa,
Yenə Qarun öldü, qazandı Musa.
Varlıq cədvəlini quran sənətkar
Bilinməz şeylərə çəkmişdir hasar.
Ən uca nöqtəni aşarsa bir xətt,
Öz əski halına meyl edər fəqət.
Fikir nə zaman ki, son xəttə çatar,
Dayana bilməyib geri qayıdar.
Pərgar dolansa da öz dövrəsinə,
Birinci nöqtəyə qayıdar yenə.
Dünya dövrəsində bu həlqə ki var,
Onu bu məqsədlə bağlamışdırlar
Ki, hər kəs başını çıxartsa ondan,
Qarı həlqəsitək qala sərgərdan.
Əl vurma fələyin bu zəncirinə,

Bil ki, bu zəncirin sonu var yenə.
 Baxma ki, nə höküm vermiş təbiət,
 Onun da bir sonu olacaq, əlbət.
 Bundan xaricdə də bir dərgah durur,
 Ağlayıb-sızlamaq onun yoludur.
 Elə bir pərdədən nəfəs al ki, sən,
 Hər şey düz qurulmuş haman pərdədən.
 Bu yeddi fələyə nəzər yetir bir,
 Xəyalın rəqsinə pərdə düzəldir.
 Olmaz o pərdəylə səsləşmək bir az,
 Onu öz-özünə tanımaq olmaz.
 Sən haman pərdəni axtarsan əgər,
 Bil ki, öz pərdən də yadından gedər.
 Çalıb-oxumaqda Barbəd olsan da³⁷,
 Pərdəsiz bu saza toxunma əsla.
 Pərdəsi yırtılmış xudbinlə, yəqin,
 Dalında durma sən heç bir pərdənin.
 Sən də Nizamitək bir pərdə axtar,
 O vaxt yaxşıliqla şöhrətin artar.
 Yenəmi alçalaq biz torpaq kimi,
 Ruzgara baş əyək bir yarpaq kimi?
 Yenəmi yel olub torpaq sovuraq,
 Xəzəllə, tikanla oynayıb duraq?
 Torpaqdan nə qədər xərc alsın ruzgar,
 Aldığı torpaqla çuxur doldurur.
 Bundan aldığı ona verərək,
 Aldığı mayanı qaytarır külək.
 Bu qat-qat yerlərə diqqətlə bir bax,
 Torpaqdan qurulmuş bu yerlər ancaq.
 Gah zəlzələ qopar, gah sellər axar,
 Torpaq tuta bilməz bir yerdə qərar.
 Zəlzələ batırır, su yuyar onu,
 Sonra düzəngaha çevrilər sonu.
 O vadi zamanın hökümləriylə
 Dönüb qışlaq olur obaya, elə.
 Bu fani torpaqdan hər arxı bir su,
 Bir də külək qazmış, sözün doğrusu.
 Yer in hüdudundan o tərəfdə də
 Buludlar, fələklər qaçışır yenə.
 Onlar bir-birinə sarılmış bərk-bərk,
 Hamsı top kimidir, gəzir kürətək.
 Bu kürə şəklində yalnız Yer deyil,
 Hər xətt ki hərlənir, yuvarlaqdır, bil.
 Tüstü bu dərədən qalxar yuxarı,
 İki-üç cidalıq gəzər ruzgarı,
 Sonra əyilərək geriyə dönər,
 Bu Yer kürəsinin başına enər.

Pərgar xətti kimi dolanan fələk
Yalnız bu qaydayla dövr edir, gerçək.
Səhradan bir bulud qalxarsa əgər,
Ucalar müəyyən nöqtəyə qədər.
Uçar ucalığın son zirvəsinə,
Lakin o sərhədi aşammaz yenə.
O da dairədə dolanıb qalar,
O da bir dairə şəklini alar.
Çadırtək çataraq bulud qaşını,
Yerin üfünə qoymuş başını.
Onun qoşununa yetirsən nəzər,
Dairə olmağa o da meyl edər.
Hər sadə damcının əsl cövhəri
Dəryaya meyl edir özəldən bəri³⁸.
Bax yeddi dalğalı bu çərxi-fələk
Getdikcə yüksəlir hey yüksələrək.
Üfünə də olsa, göydə də olsa,
Həmişə yüksəlmək adətdir ona.
Onun bu uçuşu bənzər xəyala,
O da ucaldıqca yetər kamala.
Fələkdən yuxarı dolaşma artıq,
Ondan da yuxarı yoxdur ucalıq.
Hələ açılmamış elm ilə göylər,
Lakin hər elmdə gülür bir səhər.
Bir qara pul olsun, bir arpa əgər,
Onda dörd gövhərdən tapılar əsər³⁹.
Toxum göyərəsə də torpaqdan, sudan,
Bu sirri axtarıb tapmamış insan.
Toxumu bəsləyən torpaqdır, ancaq
Ona şəkildəmi verir bu torpaq?
Nizamsız olsaydı yer altı bir an.
Salxım olardı mı, deyin, toxumdan?
Tutaq salxım olur bir dənənin sonu,
Şəkil qəlibinə kim salır onu?
Fikri dolaşdıran bu pərdədə bir
Halları dəyişən səbəb gizlənir.
O səbəb nədirsə sənənin yanında,
Aç, söylə, gizləmə onu canında.
Bir səbəb gördükdə arif olanlar
Anlar ki, yaratmış onu səbəbkar.
Nizami, uzaqlaş bu fikirlərdən,
Düşmə bu dünyanın tələsinə sən.

446

KİTABIN YAZILMASININ SƏBƏBİ

Bir gün nəşəliydim, aləm şad kimi,
Dəmlər içindəydim Keyqubad kimi⁴⁰.
Qaşlarım açıqdı, sanki bir kaman,
Qarşımda dururdu yazdığım divan.
Üzümə tutmuşdu güzgüsünü baxt,
Səadət saçımı darardı o vaxt,
Dəstə bağlamışdı güllərdən səhər,
Səhəri oxşardı yaqut şəfəqlər.
Könül pərvanəsi əlində çıraq,
Mən bülbül olmuşdum, məst olmuşdu bağ.
Bayraq qaldırmışdım söz zirvəsinə,
Hünər lövhəsini yazırdım yenə.
Qələm dimdik olub deşirdi ləli,
Turaca dönmüşdü təbimin dili.
Qəlbim deyirdi ki, söz əməyimdir,
Səadət yoldaşım, bəxt köməyimdir.
Yenəmi dünyada boş nəfəs alım?
Yenəmi aləmdən kənarda qalım?
Dövrən şadlıq bəzmi qurandan bəri,
Qovdu məclisindən boş gəzənləri.
Mədəsi ac olan işsiz bir köpək
Boş-boş oturmaqla taparmı çörək?
Bu dünya, səsiylə səsləşənindir,
Dövrənla düz gəlsən, dövrən sənindir.
Başını yuxarı tutmaq istəsən,
Havatək hamıyla sazişə gir sən.
Güzgütək hər yerə qoyulsa əgər,
Yalandan özündən bir şey göstərər.
Sənətin ziddinə söz danışanlar
Əyri pərdə kimi yanlış çalarlar⁴¹.
Sən ey padişahım, böyüksən əgər,
İltimas edərsən məndən bir hünər.
Bu fala mən qürə atdığım anda,
Ulduzlar keçirmiş eyni zamanda⁴².
Hər zəhmət sonunda bir səadət var,
Bəxti olanlar da xəzinə tapar.
Bu zaman bir elçi gəldi eyvana,
Şahın məktubunu gətirdi mana.
On-on beş sətirdi şahın bu sözü,
Gözəl xətti ilə yazmışdı özü.
Hər hərfi bağ kimi güllər açmışdı,
Bir şəbçıraq kimi şəfəq saçmışdı:
“Ey söz dünyasına hakim Nizami,
Qulluğa məhrəmsən, tut ilticamı.
Səhər yuxusunun pərdəsini at,

Yenə söz oynadıb bir sehr yarat.
Əqli heyran qoyan söz meydanında,
Mın şirinlik göstər hər dastanında.
İstərəm Məcnunun böyük eşqinə
Bir söz xəzinəsi açasan yenə.
Bakirə Leylitək, ey böyük ustad!
Şeirdə iki-üç bakir söz yarat.
Deyim: bu, şəkərdir, deyildir acı,
Deyim ki, bu sözdür başımın tacı.
Mın eşq kitabından yüksək və təzə,
Sən öz qələminlə bir dastan bəzə.
Bu mövzu şahıdır bütün sözlərin,
Layiqdir bu sözə sənin hünərin.
Bu təzə gəlinə çəkəndə zəhmət,
Fars, ərəb diliylə vur ona ziynət.
Sözün sərrafiyam, sən ki bilirsən,
Təzəni köhnədən tez seçərəm mən.
Qüdrətin böyükdür, ona-on yarat,
Onda beş verməyi birdəfəlik at!⁴³
Kamal cövhərinin xəzinəsindən,
Gör, kimin sapına inci düzürsən.
Türk dili yaramaz şah nəslimizə,
Əskiklik gətirər türk dili bizə.
Yüksək olmalıdır bizim dilimiz,
Yüksək yaranmışdır bizim nəslimiz”.
Qulluq halqasına düşdü qulağım,
Qan vurdu beynimə, əsdi dodağım.
Nə cürətim vardı əmrədən qaçam,
Nə də gözümlə vardı, xəzinə açam.
Ömrüm viran oldu, solub-saraldım,
Bu əmrin önündə cavabsız qaldım.
Sirrimi deməyə bir məhrəm hanı?
Ona söyləyəydim bu macəranı.
Qəlbimdə can kimi əzizim olan
Məhəmməd Nizami oğlum bu zaman
Bu gözəl mövzuya könül verərək,
Oturdu yanımda o bir kölgətək.
Öpdü ayağımı xeyli mehriban,
Dedi: “Ey göylərə meydan oxuyan,
“Xosrov və Şirin”i yazıb yaratdın,
Hər duyan könüldə bir zövq oyatdın.
Leyli-Məcnundan da yarat bir əsər,
Cüt olsun yazdığın qiymətli gövhər.
Bu gözəl mövzuda böyük sənət var,
Xoşdur qoşa gəzsə cavan tovuzlar.
Bir də ki Şirvanşah, o baş hökmüdar
Şirvana, İrana olmuş şəhriyar.

O, rütbə verəndir, nemət verəndir,
Şerə, sənətə də qiymət verəndir.
O səndən bir əsər edir iltimas,
Sən də hünər göstər, o əsəri yaz".
Dedim: "Aynaüzlüm, sözündə möhkəm,
Sözün yerindədir, haqlısan bu dəm.
Lakin iki səmtə əsir bu ruzgar,
Fikir çox genişdir, könül mülkü dar.
Əfsanə dəhlizi dar olsa əgər,
Sənətin sözü də yolda ləngiyər.
Gərək söz meydanı gen olsun müdam,
Atını dördnala səyirtsin ilham.
Bu ayə olsa da aləmə bəlli,
Qəlbə gətirməyir şadlıq, təsəlli.
Şadlıqdır, eyhamdır sözün argacı,
Bunlarla düzəlir söz ehtiyacı.
Kədərlə, zəncirlə bağlansa dastan,
Sözlər çılpaq olar, can sıxar, inan.
Onu həddən artıq bəzəsən əgər,
Dastanın üzünə ləkələr düşər.
Yoxsa çıxış yolu bu vəziyyətdən,
Mütləq bir neçə söz deməliyəm mən.
Bu dastanda nə bağ, nə ucalıq var,
Nə çalğı, nə şərab, nə xoşbəxtlik var.
Qumsala, daşlığa ilham gedərmə?
Getsə də, torpağa təsir edərmə?
Hər şeir şadlıqla gəlsə nəfəsə,
Beyti hadisəylə başlayar rəqşə.
Odur ki dünyada əzəl zamandan
Kədərdən, qussədən qaçmışdır insan.
Dərd yazan şairlər qanad salmışdır,
"Leyli və Məcnun"sa sözsüz qalmışdır...
İndi şah dil tökür bu təmtəraqla,
Deyir: "Bu kitabı adıma bağla".
Mənzil dar olsa da, bu gündən belə
Mən Leyli Məcnunu incəliyilə
Bəzəyib bir zinət vurum ki, ona,
Gövhərlər səpilsin şahın yoluna.
Oxucu pərişan olsa da bundan,
Qoy eşqə can versin onda varsa can.
Yenə də öz oğlum dinlədi məni,
O açdı üzümə bu xəzinəni.
Ömrümün ilk gülü – o təkçə balam,
O ağız ləzzətim, o son piyalam
Dedi: "Ey kəlamı əkizim ata"⁴⁴,
Əsəri qardaşım, əzizim ata,
Yarat bu dastanı rəngli, boyalı,

Qoyma ki, süstləşə nəzmin xəyalı.
Harda ki eşq əli bir süfrə açar,
Bu gözəl hekayə ona duz saçar.
Bütövse, parçasa hələ bu duzlar,
Süfrədə bişməmiş çiy kabab da var.
Sənin qüdrətinlə duz əziləcək,
Kabab da səyinlə bişə biləcək.
Bu qədər nazəndə, incə bir dilbər
Nədən çılpaq qalsın bu vaxta qədər?
Onu bəzəməmiş arif əlləri,
Odur ki çılpaqdır o gözəl pəri.
O, candır, can üçün çalışmayanlar
Həmişə borc geyər əyninə paltar.
Can bəzənməlidir can bəzəyilə,
Canından keçməmiş bir insan hələ.
Nəfəsin can verir xalqa cahanda,
Sənin məhrəmindir bu gözəl can da.
Səndən söz yaratmaq gözlənsin gərək,
Məndən dua etmək, bəxtdən də kömək”.

Danışıb qurtardı o ciyərpəram,
Onun xatirinə söz aldı ilham.
Gövhər axtarmağa başladım yenə,
Kimyalar açaraq girdim mədəyə.
Təbim də ən qısa bir yol axtardı,
Yol uzunluğundan qorxum da vardı.
Nə bundan qısaca yol var hələlik,
Nə də bundan qıvrıq, iti bir minik.
Bəhrin suyu yüngül, özü axardır,
Canlı, nəfəs alan balığı vardır⁴⁵.
Çox bu şirinlikdə söz deyən olar,
Sanma ki, onlarda bu təzəlik var.
Hələ üzücülər qəlb dənizindən
Belə saf bir inci tapmamış, bilsən.
Hər beyti sapdakı incilər kimi,
Parlayır eybsiz bir hünər kimi.
Mən bu inciləri gəzəndə bir-bir
Ayağım tük qədər sürüşməmişdir.
Qəlb cavab verirdi mənə ürəkdən,
Bulaq su verirdi yer qazdıqca mən.
Əqildən aldığım bu gəlir, dövlət,
Yalnız əsərimə vururdu zinət.
Dörd min beytdən də çoxdur bu dastan,
Dörd aydan az vaxta yazmışam, inan!
Əgər başqa işlər olsaydı haram,
Bu, on dörd gecəyə olardı tamam.
Bu azad gəlini görəndə şad olsun,
Ona abad deyən, qoy abad olsun.

450

S.F.D. ili idi, rəcəbin sonu⁴⁶,
Çox gözəl şəkildə bəzədim onu.
Əgər tarixini söyləsəm əyan,
Dörd il keçmiş idi beş yüz həştaddan.
Sənətin əlilə tutdum bəzəyə,
Gətirib oturdum bu kəcavəyə,
Şahımın mübarək gözündən başqa
Kimsənin nəzəri dəyməsin ona.

AXSİTANIN TƏRİFİ

Sən şahlıq taxtının şahsüvarısan,
Qaranın və ağın hökmdarısan.
Tac sahiblərinin başçısısan sən,
Şahlar ordusunun sərkərdəsisən.
Ey şahlar içində mütləq olan şah!
Ey dünya xaqanı, böyük padişah!
Şöhretin tutmuşdur bütün mahalı,
Dinin və dövlətin sənə calalı.
Şahlığın taxtını sənə saxlayan,
Hökmünə baş əyir bu Yer, bu ümman.
Şahların tacısan, Əbülmüzəffər,
Yeddi məmləkətə sən oldun zivər.
Kölgən bir günəşdir, sən alov kimi,
Keyqubad rütbəli Keyxosrov kimi.
Adın Axsitandır, özün söz bilən,
Göydəki Günəşin ağasısan sən.
Sən ki padişahsan, açıq, aşikar,
Gizli xəlifəsən, böyük hökmdar.
Bu Bəhram nəşəbli, Ülkər üzli sən⁴⁷
Məlik Mənuçöhrün sədəf dürrüsən.
Bu tayfa şahlığı nəşildən-nəslə
Gəlib keçə-keçə oldu silsilə.
Onun şah əcdadı aransa əgər,
Şahdan-şaha gedir Adəmə qəder.
İstərəm, bu böyük şahda daima
Qılınc uzun olsun, qələmsə qısa.
Daimi bir taxtda o bərqərardır,
Ağıltək nöqsansız bir hökmdardır.
O, yeddi göylərə boyun əyməyən
Yeddi ərənlərə qiblədir, bilsən.
Ruzi verən deyil, ruzi göyüdür,
Dünyanın sərdarı, həm böyüyüdür.
Mənalar çeşməsi gözündə qaynar,
Qəlbində göylərin gizli sirri var.
On iki elmin də sirləri bütün

Əlində mum kimi yumşalır hər gün.
Bu yeddi örtüklü, altı barmaqlı,
Bir gözlü, dörd əlli, doqquz ayaqlı⁴⁸,
Onun çənbərindən çıxmasın deyə,
Qalıb çənbərində dönmüş həlqəyə.
Adı şirin sulu bir kainatdır,
Varlığı aləmə abi-həyatdır.
Dağılmış mədənlər onun əliylə,
Artmış kərəmindən dənizlər belə.
Bir yandan dünyanı tutur zəfəri,
Bir yandan əfv edir kərəm əlləri.
Cövhərli qılıncdan tutaraq çapar,
Yaxından ötəni vurur, qamçılar.
Bəxtinin burnunda kövsər suyu var,
Onun toppuzundan alovlar qalxar.
O, dünya mülkünə böyük işıqdır,
Məclisə, meydana bir yaraşıqdır.
Mərrixdə bir qılınc, Zöhrədə bir cam,
Sağında, solunda durmuşlar müdam.
Zöhrə şərab verir cam ilə ona,
Mərrix silah alıb düşür ardına.
Qılıncı qaldırır bir ləl dağı,
Camından tökülür ləl bulağı.
Bu iki qan rəngli lələ baxanda,
Ləlin rəngindədir şərab da, qan da.
Sübhün saqisidir onun kərəmi,
Lütfü çox yaşasın, tutsun aləmi.
Düşməni qəhr edən zərbələri var,
Ondan uzaq olsun yaman baxışlar.
Lütfü – səhər yeli, əsər hər yerə,
Əsər, nəfəs verər ağciyərlərə.
Elə bil zərbəsi odlü şimşəkdir,
Toxunsa hər kəsə qəhr edəcəkdir.
Sabah yeli kimi lütfü can verər,
Hicran axşamıtək zərbi öldürər.
Gəlsə hərəketə şahlıq sancağı,
Deşər polad kimi döşündən dağı.
Bayraq qotazları titrəse əgər,
Zəlzələ görünər bir arpa qədər.
Belə bir qanun da vardır dünyada:
Od yüksəkdə durur, su aşağıda.
Atı oda bənzər, özü suya, bax,
Bulud od üstündə qərar tutaraq.
Onun qapısında mehtərdir Qeysər,
Fəğfur o qapıda gəlib dilənər⁴⁹.
Nə qədər parlasa Günəşin üzü,
Şahın məclisində sönükdür, düzü.

452

Ay ki bədirlənib, nura bürünər,
 O da qapısında solğun görünər.
 Uçarmış Arəşin oxu, deyirlər,
 Ad qəbiləsinin nizəsi qədər⁵⁰.
 O ox şahımızla yarışsa əgər,
 Kamandan çıxmamış torpağa düşər.
 Deyirlər, Pərvizin hüsnü, camalı
 Baxdıqca oxşarmış qəlbi, xəyalı,
 Atının tozuyla tutuşsa Pərviz,
 Qalmaz camalından zərrə qədər iz.
 Kimə şah qılıncı dəydisə bir əl,
 Qurtuluş yolunu bağladı əcəl.
 Hansı bir zirehə dəydi nizəsi,
 Parça-parça oldu bütün həlqəsi.
 Atdığı zubinin hər nişanından⁵¹
 İkiyə bölündü bu iki cahan.
 Lütfü parlaq olan bir günəş kimi,
 Qəhr edər tufantək qəzəbi, kini,
 Qılığı bir səhər yelidir, gerçək,
 Qəzəbi şir tutur göydə günəştək.
 Altı hərfi olan adıyla, bilsən,
 Dünyanı bağlamış altı tərəfdən⁵².
 Bu altı hərflə ki şeş atdı yenə,
 Düşdü nərd oyunu şahın xeyrinə.
 Düşməni milçəktək qaynasa belə,
 Tab etməz qəhrindən əsən bir yelə.
 Günəşin ordusu boy versə əgər,
 Xəlvətə çəkilər, qaçar kölgələr.
 Atının dırnağı dəyən yerlərdə
 Pələnglər, aslanlar görünməz bir də.
 Ölümün baratı yağsa oxundan,
 Həyat naməsini olmaz oxuyan.
 Qınından qılıncı çıxarsa bir əl,
 Daşların bağrında qana dönər ləl.
 Ağzını açarsa qılıncı bir an,
 On-on baş itirər önündə düşman.
 Düşmən qarşısında Əfrasiyabdır,
 Təkbətək döyüşdə Günəşə babdır.
 Qoşun kəmərinə bağlamamışdan,
 Düşməni məhv edər bu mərd Axsitan.
 Qoşunu arxadan gələndə qədər
 Düşmən ordusundan qoymaz bir nəfər.
 Onun rikabında yüz Rüstəm durar,
 Yenər qarşısında böyük ordular.
 Şahlıq məclisini açıb quranda
 İlk bahar buludu görünər onda.
 Nə qədər çox olsa orda simü zər,

Bağışlar hamsını sonuna qədər.
Bir günlük xərcinə qoyduğu maya,
Uzun illər boyu alınmaz saya.
Bu şah çanaq-çanaq pullar bağışlar,
Bir də dəstə-dəstə qullar bağışlar.
O camdan ki Cəmsid qıymaz özünə,
Bəxş edər qullardan hər gün yüzünə.
Hələ yer üzündə yoxdur bir insan,
Onun xələtindən geyməsin nişan.
O, müşkü qır kimi paylar hər yana,
Çini bir hədiyyə verər mərdana.
O, bircə fərmanla bir qala alar,
Bircə qəsidəyə ölkə bağışlar.
Hesabsız, ölçüsüz nemətləri var,
Dərya qucağına sığışmaz onlar.
Qəlbi çox genişdir, ora nəzər qıl,
Çınqıllar kimidir əlində qızıl.
Kimin xəzinəsi artsa dünyada,
Şirvanşah puluyla çoxalır o da.
Milçəyi doydursa bizim hökmdar,
Mahmudun filindən qüvvətli olar⁵³.
Fil boyda təxtinin sayəsində, bil,
İçilən qədəhi götürməz bir fil.
Şahımız dənizdir, Fəratdır, lakin
Dəryası axandır, Fəratı sakın.
O gün ki bar verər böyük hökmdar,
Ən böyük bir Novruz bayramı olar.
Səyindən, bəxtindən yazdım görmədən,
Nə yazım təxtdəki əzəmətindən?
O, dağ arxasından çıxan bir aydır,
Yanında ulduzlar alay-alaydır.
Günəş çeşməsidir böyük hökmdar,
Onunla canlanır bizim çəmənzar.
Göyün yerə enmiş bir səhəridir,
Allahın mərhəmət şəfəqləridir.
Hər göz ki o nuru görər cahanda,
O yaman gözlərdən olar amanda.
Yarəb, mən ki Üveys adını aldım,
Məhəmməd eşqinə mən sadıq qaldım⁵⁴.
Məhəmməd sifətli o şah həzrəti
Versin xəyalımda olan neməti.

PADŞAHA XİTAB

Sən, ey can aləmi, ey aləmə can!
Ey insan qəlbini güldürən insan!
Günəşin taxtından tacın ucadır,
Cəməşidin taxtından taxtın qocadır.
Sənin idrakınla dünya abaddır,
Sənə qul olmaqla insan azaddır.
Sənin fərmanınla bütün ölkələr
Azad nəfəs alır, düzdür bu xəbər.
Bir sən əzizlədin bütün dünyanı,
Səindir dünyanın hökmü, fərmanı.
İslamın bəzəyi olmuşdur xütbən,
Xəlifə puludur sənin bu sikkən.
Biz sənin duanla öpsək torpağı,
Qızıl güllər açar qanqal yarpağı.
Bir sənin sikkəni vursalar daşa,
Qızıl gümüş olar yer başdan-başa.
Nədir o səndəki şanlı əzəmət?
Keşikçin olmuşdur sənin səadət.
Mehtərin olmuşdur fələk, hər zaman
Arpa-saman alır o anbarından.
Nədir mən dediyim bu arpa-saman?
Bu arpa – sünböldür, saman – kəhkəşan.
Sən səhər yelinin ətrini çaldın,
Bu xoş təbiəti havadan aldın.
Həyat çeşməsidir bu səxavətin,
Dünyanı doydurur sənin dövlətin.
Bu əlvan çiçəkli nazənin bahar
Sənin ayağını öpmək arzular.
Məşriqi, Məğribi alan könüllər
Sənin hüzurunda qul olmaq dilər.
Zəfər əli kimi tac bağışlarsan,
Günahı Tanrı tək sən bağışlarsan.
Bu dünya səninlə olmuş bərqərar,
Sənə bütün aləm keşikçi durar.
Sən qabaqda getsən, yol çırağısan,
Arxada qalanda el dayağısan.
İşıqsan yollara məşəllər kimi,
Şəfəqin aydıdır son səhər kimi.
Səndədir işlərin hökmü, divanı,
Hökmün dolandırır bütün dünyanı.
Kimsə bu dünyada ən baş hökmüran,
Özünü qul sayır qarşında, inan.
Ağlın, iradənin gücü var səndə,
Onlar iş aparır sənin ölkəndə.
Məqsəd nişanəsi yaranmışsa baxt,

Bir sənə inanıb, sığınar hər vaxt.
Qələbəm düşməni qaçıra bilir,
Bu sənin sayəndə əldə edilir.
Səndəki göz nuru sayılan sancaq
Dövlətdən, nüsrətdən yaranmış ancaq.
Hər kimlə döyüşsən, onu dağlarsan,
Mın igid belinə qurşaq bağlarsan.
Onun vücudundan tökülməmiş qan,
Başını qarşında yerə salarsan.
Cahanda hər kimə yetirsən nəzər,
Səadət taxtında gəlib öyləşər.
Onun taleyini sən şad edərsən,
Xarab ölkəsini abad edərsən.
Böyüklük, ucalıq səndədir deyə,
Xoşbəxtlik gətirdin bu Nizamiyə.
O da sarayının keşikçisidir,
Sayəndə özünü bəxtiyar bilir.
Gör, hüma quşunun gülür varlığı,
Sonsuzdur bu quşun bəxtiyarlığı.
Bu quş ki eşqinlə qidalanır, bil,
Sənin kölgəndədir, pərişan deyil.
Səba quşları ki ötür hər səhər,
Şahın duasıdır dilində əzbər.
Böyükdür cahanda şöhrətin, namın,
Zəfərdir, fəthdir yalnız məqamın.
Ucalsın cəlalın, ağ olsun baxtın,
Zəfərlə bəzənsin sarayın, taxtın.
İl boyu şadlanır sayəndə aləm,
Aləm ayrılmasın sayəndən bir dəm.
Səadət daima sənə yar olsun,
Səninlə bir yerdə o da var olsun.
Verirəm dostlara şad xəbəri mən,
Şahın, şahzadənin mərhəmətindən.

456

ŞAHZADƏNİN TƏRİFİ VƏ OĞLUMUN ONA TAPŞIRILMASI

Səhərin qırmızı gövhəri erkən
Zülmətdən bir işiq zahir edərkən,
Mənim xəzinəmin gövhəri olan,
O belimdən gələn, qəlbimə sultan
Öz ata tacına gövhərlər saçdı,
Şirvanşah oğlundan mənə söz açdı.
Dedi: – “Adamsızam, qırılmaz bağla
Məni şah oğlunun lütfünə bağla.
Qoy onun əhdinə bağlanım bu dəm,

O gənc bir ustaddır, mən öyrənənəm.
 Kərəmi kamala yetişən zaman
 Dərs alsın o, sənin kəlamlarından.
 O, az yaşlıdırsa, bir hökmüdədir,
 Onda yenilməyən iradə vardır.
 Vətən göylərinin ulduzudur bu,
 Şahın vücududur – ölkənin ruhu.
 Yerlərin, göylərin Yusifidir tək,
 Zaman vəliəhdi bir odur, gerçək.
 Məçlisi, büsatı, sevdası yeni,
 Padşah Mənuçöhrün, bəlkə də, eyni.
 Bu iki dünyanın o can sirdaşı,
 Ağılda, idrakda şahların başı.
 Bu yeddi ölkəyə varis qəhrəman,
 Bu dörd gövhərin də sirrini açan.
 Böyük insanların gözlərinə nur,
 Şahlar namazının qibləsi odur.
 O taca fəxrdir, taxta da zinət,
 Üzünə möhtacdır onun səadət.
 Şahzadə, güldükcə şərəfin, şanın,
 Açıldı gövhəri şah Axsitanın.
 Sübhün iki çalan rəngidir rəngin,
 Səndə şah qanı var iki ölkənin.
 Şahlığın bağında əkilən budur,
 Keyqubad nəslinin bir toxumudur.
 Şirvan bəzənmişdir əzəmətinlə,
 Xozan abadlaşmış ədalətinlə.
 Yeddi dairənin mərkəzində tək,
 Durub əyləşirsən sən bir nöqtətək.
 Tanrı sayəsində yaşayırsan sən,
 O, səni saxlasın yaman gözlərdən.
 Mənim ümidim var böyük Allaha,
 Öz zehnin, ağılnla səni bir daha.
 Göylərə qaldırsın o gülə-gülə,
 Çatasan dünyada hər təkamülə.
 Şah kitablarını öyrən dərinədən,
 Dərs al aqillərin dediklərindən.
 Sandıqda gizlənmiş xəzinəni sən
 Göydə on dörd günlük Aytək görəsən.
 Bil ki, bu gəlinə yoxdur bir əvəz,
 Bu canı heç bir əhd yarada bilməz.
 Onun atasını görə bilməsən,
 Barı qardaşına hörmət saxla sən⁵⁵.
 Min bir nəvazişlə gətir yadına,
 Əbədi bir hörmət bəslə adına.
 Qoy oğlum heç kəsə möhtac olmasın,
 Heç kəsin əlində gözü qalmasın.

Bununla qurtardım bu hekayəti,
Olsun səadətın şahın dövləti.
O göz bu işıqla parlasın ancaq,
Bu sərv o çəməndən düşməsin uzaq.
Şaha arxalanmış sənin surətin,
Düşmənin belini qırmış qüvvətin.
Həyat bulağıyla Xızır yaşadı,
Səninlə yaşasın şahlığın adı.
Göydə nə qədər ki səyyarələr var,
Bu iki vücuddan işıq alsınlar.

MƏNİ İNKAR EDƏNLƏRDƏN ŞİKAYƏT

Coşmaq zamanıdır, coş, ey könül, sən,
Dünyaya dil verən dinməyir nədən?
Gəldi söz meydanı, mənəm sənətkar,
Bu gün məndən gözəl söz deyənmi var?
Əlimin muzduyla dolanıram mən,
Cəlalım yaranır söz xəzinəmdən.
Bu səhər sehrini yaradan zaman
Bütün yeddi fəslə dedim Qurandan.
Bu halal, bu açıq sehrə baxın siz,
Günahdır bu sehri danmaq, şübhəsiz.
Bu söz sənətində elə kamiləm
Ki, qeyb ayinəsi adımdır bu dəm.
Mənim dil qılıncım itidir yaman,
İsa möcüzündən onda var nişan.
Nəzmimdə nə qədər mənim əsər var,
Lal gər eşidərsə onu, dil açar.
Alışar köz kimi sözüüm qızanda,
Barmaq toxundurma, alov var onda.
Arxımdan su içdi şeirlə sənət,
Mənlə şöhrət tapdı sözdəki qüvvət.
Bu qarınotaran duzsuz şairlər
Sayəmdə dünyanı basıb yedilər.
Şikarı tutmağa aslan gərəkdir,
Tülkünün işi də müftə yeməkdir.
Mənim öz nəfsimə yeməyimdənsə,
Qoy məndən yesinlər verib səs-səsə.
Paxıl! Göz yumaraq açıq nemətə,
Saqqız çeynəyirsən girib xəlvətə.
Ey mənim yazımın oğrusu insan,
Qarşımda kölgətək çox alçalırsan.
Mən qəzəl deməyi edəndə peşə,
O da zurnasını çalar həmişə.
Mən hər gün düzəndə xoş qəsidələr,

458

O da quraşdırır boş qəlidələr.
Hətərən-pətərən dilinə bax bir,
Yenə də nəzm ilə hekayə deyir.
Mən yaxşı qalıbdə sikkə vururam,
O da döyəcəyir, qəlp çıxır müdam.
Meymun da yamsılar, bu deyil hünər,
Bulanlıq suda da ulduz görünər.
Gözlər işıqlanır hər əsərimdən,
Lakin, o incikdir kölgələrimdən.
Bəllidir, insanı kölgə yamsılar,
Kölgədən də betər kölgələrim var.
Yamsılar, yamsılar, utanmaz bir az,
Çünki gözü görməz, üzü utanmaz.
Kölgəsi olmayan peyğəmbər belə,
Təqib edilmişdir bu kölgələrlə.
Mühit dənizində pəkdırsa sular,
İtin seliyindən nə qorxusu var.
Sarı qulaqları düşündükcə mən
Coşub qızırımsa bəzən hirsimdən,
Sahili yusam da, sanki bir dəniz,
Bunu acığımdan zənn etməyiniz.
Çıraqtək aldığım sərt bir zərbədən
Şamtək gülümsəyib sönürəm bəzən,
Mən ki ayna kimi dəmir deyiləm⁵⁶,
Ürəyi daşlara olmaram həmdəm.
Xəzinə qazsam da, bir kişiyəm mən,
Düşmən can çəkişir mənim dərdimdən.
Sənətimi danan bir də sağalmaz,
Çərşənbə cinlisi ağıllı olmaz⁵⁷.
Qapımın oğrusu haqq əvəzinə
Mənim qeybətini danışır yenə.
Evin sahibini görəndə oğrular
Haray qopardaraq deyir: "Oğru var".
Malım doyursa da ac oğruları,
Pis söz deməsinlər haqqımda barı.
Hünəri görse də, etiraf etməz,
Pis yolu buraxıb yaxşıya getməz.
O, gözsüz yaşasın gözsüzsə əgər,
Korsa, açılmasın bir də o gözlər.
Oğurlayan odur, utanansa mən,
Oğurluq şöhrətdir ona əzəldən.
Yox, yox, alçaqlığa qurşandı murdar,
Qapını aç, ona de ki: "Gəl, apar".
Onun ki qazancı oğurluqdur tək,
Neylərdim, olsaydım mən də onuntək.
Bu iki aləmin xəznəsi məndə,
Nə olar müflisə bir pay verəndə.

Borcumdur gədaya sadağa vermək,
Açıq almayanda o çalsın gərək.
Xəzinəm yer altı, dürrümsə ümman,
Nə üçün inciyim lağım atandan?
Xəzinə sandıqda saxlana bilər,
Gözəl üzərliklə bəslənib güler⁵⁸.
Mənə anam verdi bu xəzinəni,
Üzərlik üstündə mərd doğdu məni.
Baxsan Nizaminin cizgisinə sən,
Min bir ad sayını orda görərsən⁵⁹.
İlyasın “əlf”ini “lam”ından kəssən,
Yenə doxsan doqquz tamı görərsən.
Dayanmış dövrəmdə bu minbir hasar,
Yüzdən də bir əskik qaravulçum var.
Zəhmətə düşməkdən azadam hər an,
Qorxmayır xəzinəm heç bir oğrudan.
Bir xəzinənin ki bu hasarı var,
Ona neyləyəcək lağım atanlar?
Lakin xəzinələr olmaz ilansız,
Yoxdur bu dünyada bir gül tikansız.
Kim ki ad qoymuşdur qoca dünyada,
Onu öz dostları vermişdir bada.
Ay üzlü Yusifi yad edin barı,
Ona quyu qazdı öz qardaşları.
İsa ki insanlıq elmində təkdi,
Hər bir yəhudidən cəfalar çəkdi.
Əhməd ki rəhbəri oldu ərəbin,
Gördü cəfasını Əbüləhəbin⁶⁰.
Əzəldən dünyanın bir qaydası var:
Bal tutan barmağı arılar sancar.

460

ŞİKAYƏTİN ÜZRÜ

Mən, mən olan gündən, şahiddir aləm,
Bir qarışqanı da inçitməmişəm.
Dürrümü çəkmədim özgə suyuna⁶¹,
Pislik yaratmadım, düşmənəm buna.
Təmizdir vicdanım, ucadır adım,
İtin də haqqında pis danışmadım.
Şir kimi qızdırsa məni köpəklər,
“Eyb etməz” deyərəm, basılmaz hünər.
Yaxşıydı hirsimi gizləsəydim mən,
Bu dediklərimi deməsəydim mən.
Lakin arıflərin zəndinə bax bir,
Dilsizlik dünyada qeyrətsizlikdir.
Bir insan şəhərdən olsa xəbərdir,

Bilər ki, hardandır bizim mətahlar.
Kim ki mənə qarşı bir əl qaldırar,
Onun məndən başqa düşməni də var.
Ey könül! Bu kəskin sözlərdən əl çək,
Qəm piyaləsini öz başına çək!
Gül kimi, köçməyin təblini vur sən,
Kim qoparsa səni, öp əllərindən.
Qanını çörəynə yavanlıq elə,
Papağı dik saxla, baş getsə belə.
Zülmə döz, incitmə heç də özgəni,
Ellər qəm çəkincə, dərd alsın səni.

OĞLUM MƏHƏMMƏDƏ NƏSİHƏT

Sən, ey on dörd yaşlım, hər elmə yetkin!
Gözündə əksi var iki aləmin!
Yeddi yaşar oldun o zaman ki sən,
Açıldın gül kimi güləndə çəməni.
İndi ki çatmışdır yaşın on dördə,
Başın sərvi kimi durur göylərdə.
Qəflətdə oynama, qeyrət vaxtıdır,
İndi hünər vaxtı, şöhrət vaxtıdır.
Ucalmaq istəsən, bir kamala çat,
Kamala ehtiram göstərər həyat.
Uşaqkən əslini sorsalar bir az,
Ağac bar verəndə cinsi sorulmaz!
Elə ki böyüdün, belədir qayda,
Atanın adından sənə nə fayda?
Sən aslanlar kimi keç cəbhələrdən,
Yalnız hünərinin balası ol sən!
Səadət kamalla yetişir başa,
Xalqa hörmət elə, ədəblə yaşa.
Başına əfsanə düşdüyü zaman
Allah qorxusunu unutma bir an.
Öz adına layiq işlər gör ki, sən,
Axırda utanma xəcalətindən.
Oğul, sözlərimə yaxşı qulaq as!
Ata nəsihəti faydasız olmaz.
Görürəm, şöhrətdə ləyaqətin var,
Şeirdə, sənətdə məharətin var.
Şairlik eləmə! Dövrə bax ki, bir,
Tərif əvəzinə pislənir şeir.
Şeirdən ucalıq umma dünyada,
Çünkü Nizamiylə qurtardı o da.
Hərçəndi sənətin çox rütbəsi var,
Həyata faydalı bir elmi axtar.

Bu əyri cizgilər cədvəlində sən
Özünü şərh edib, özünü öyrən!
Ol öz vicdanının sirrinə açar,
Çünki bu mərifət qəlbə nur saçar.
Elmlər elmidir demiş peyğəmbər
Din elmi, təbabət elmi, müxtəsər.
Göbəkdəki ətri bu iki elmin,
Fəqihlə təbibdir, bunu bil, yəqin.
Fəqih olsan əgər, itaətkar ol,
Hiylədən, riyadan daim kənar ol.
İsa mərifətli həkim ol, amma,
İnsanı öldürən bir həkim olma.
Həm həkim, həm fəqih olsan sən əgər,
Hamının yanında adın yüksələr.
Həyat da, ölüm də qul olar sana,
Səadət və şöhrət düşər payına.
Bir elmi öyrənmək istədikdə sən
Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.
Kamil bir palançı olsa da insan,
Yaxşıdır yarımçıq papaqcılıqdan.
Məndən söyləməkdir, səndən eşitmək,
Bir insan əliboş gəzməsin gərək.

462

AZ DANIŞMAĞIN GÖZƏLLİYİ

Sözün də su kimi lətafəti var,
Hər sözü az demək daha xoş olar.
Bir inci saflığı varsa da suda,
Artıq içiləndə dərd verir su da.
İncitək sözlər seç, az danış, az din,
Qoy az sözlərlə dünya bəzənsin.
Az sözün incitək mənası solmaz,
Çox sözün kərpiclə qiyəti olmaz.
Əsli təmiz olan saf mirvarılar
Suya və torpağa min bəzək vurur.
Mədənlə dolsa da hər bir xəzinə,
Hər kiçik zərrəsi dərmandır yenə.
Ürəyi oxşayan bir dəstə çiçək
Yüz xırman otundan yaxşıdır, gerçək!
Yüz ulduz yansa da göylərdə, inan,
Bir Günə baş əymək xoşdur onlardan.
Göydə parlarsa da nə qədər ulduz,
Günəşdir nur verən aləmə yalınız.

ÖLƏN QOHUMLARIMDAN XATİRƏLƏR

Saqi, harda qaldın? Mən meypərəstəm!
Doldur piyaləni, onsuz da məstəm!
O, göz yaşım kimi saf olan şərab
Aşiq məzhəbində sayılır səvab!
Onu bu ümidlə içirəm ki, mən,
Qurtara könlümü dərdədən, ələmdən.
Yolumun üstündə duran şirə bax,
O şir – qəm şiridir, onu azdırmaq.
Əzəllər həmdəmin olardı şadlıq,
O adam deyiləm, deyiləm artıq.
Bu gün də əlimdən çıxsa o dildar,
Daha da pis günlər qismətim olar.
Saqi, ver şərabı, dərdimə bir qal!
Söz mənim oduma nal atmışdır, nal!⁶²
Ver o şərabı ki, açardır işə,
Ruh ilə ruh kimi girir sazişə!

ATAMIN XATİRƏSİ

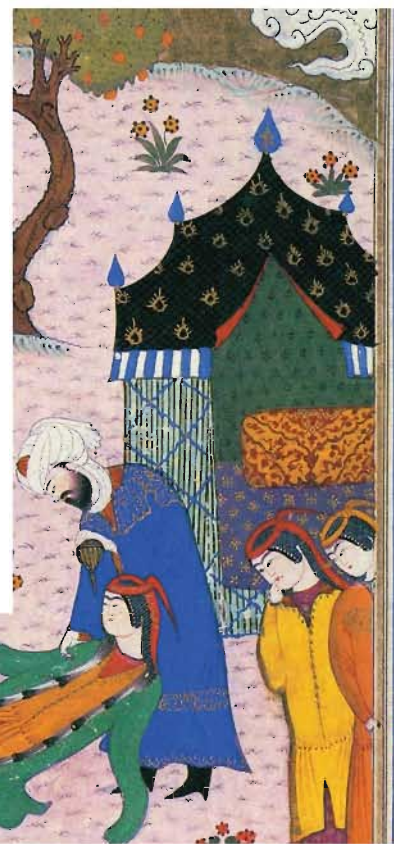
Atam Yusif ibn Zəki Müəyyid,
Babam tək dünyanı tərək edib getdi.
Dövrünün işidir, nə etməliyəm,
Nə üçün ağlayım, deyildir sitəm.
Atalar yolunu çox gördüyümdən,
Öz ata qəlbimi qopardım ki, mən,
Ölüm tikanından süzülən zəhər
Canıma yerisin, ərisin qəmlər.
Saqi! Şərab ver ki, şirindir candan,
Xıltı təmizləsin, çıxarsın qandan.
Bir şərab gətir ki, onu içsə lal,
O da nitqə gəlsin, dil açsın dərhal.

463

ANAM RƏİSƏNİN XATİRƏSİ

Kürd qızı anam da bizi tərək etdi,
Bir ana qəlbilə dünyadan getdi.
Nə qədər ağlayıb, yansa da ürək,
Anama dil verən varmıdır, görək?
Çəkməklə qurtarmaz bu dərdi insan,
Bu girdab dərinidir insan boyundan.
Daşmışdır ələmin, qəmin kasası,
Bu qəm min nəfəsə içilər azı.
Bu ucsuz-bucaqsız dərd ölkəsinə,

Dərdi unutmaqdır bir əlac yenə.
Saqi! Şərab ver ki, mənzil uzaqdır,
Xəyalım bu yolda yorulacaqdır.
Bir şərab gətir ki, başa şur gəlsin,
Hər addım başında min baş yüksəlsin.

DAYIM XACƏ ÖMƏRİN XATİRƏSİ

Xaçə Ömər dayım ölüb gedəndə
Düzdüm müsibətə, bəlaya mən də.
Bu acı tikənin acılığından
Ahım boğazımda qurudu, inan.
Ağlamam, fələkdən qorxum var, deyə,
Qorxuram dayımın ruhu inciyyə.
Saqi! Meyxananın şərab küpündən
Nargilə rəngində şərab ver ki, sən,
Onda dəniz boyda səxavət olsun,
Behişt şərbətitək bir şərbət olsun.

KEÇMİŞ MÜSAHİBLƏRİN XATİRƏSİ VƏ BAŞQALARI İLƏ MÜSAHİBLİK

Yetməzmi dostlardan vurduğum dəmlər?
Hanı o mən deyən dostlar, həmdəmlər?
Xurmanın şirəylə şadlanmağı var,
Xurma yoldaşlıqla şirə yaradar⁶³.
Bir də ipək taclı barama qurdu,
Tacını yoldaşlıq əliylə qurdu.
Qarışqa birliklə göstərər hünər,
Özündən çox böyük şeylər sürüyər.
Dostluqda hər kimlə səsleşə bilsən,
Onun pərdəsində nəğməni çal sən.
Bu dar nəğməciyin öz pərdəsi var,
Ahəngi bilməsən, dolaşiq çalar.
Yalnız ipək deyil Çində toxunan,
Gah qumaş, gah həsir toxuyur insan.
İşə kömək etsə təmkinlik əgər,
Sonunda daima işlər düzələr.
Bir çalğı tutmasa nəğməyə ahəng,
Nəğmə çalınsa da tez kəsiləcək.
Saqi! Ətir iyli şərab gətir sən,
Gəl aç bu zənciri mən çarəsizdən.
Bir şərab gətir ki, can şirəsidir,
Gənclik kuzəsinin yetirməsidir.

VÜCUDU UNUTMAQ

Torpaqla örtülən bir ev üçün sən
Çoxmu qan udaraq, ah çəkəcəksən?
Hörümçək torudur o, açıq-aşkar,
Gah yara bağlayar, gah da qanadar⁶⁴.
Bəzən bir milçəyin yolunu kəsər,
Bəzən də bir əlin qanını kəsər.
Bağlasan bu evi baramalartək,
Rahatca yatarsan yatağında tək.
Günahla doludur bu can evi, bil,
Onun da dövranı çox sürən deyil...
Saqi! Nə şərabdən, nə kefdən əl çək!
Bu acı şərabla şirin kef çəkək!
Bir şərab gətir ki, içəndə dərhal
Bilinsin kimdədir idrakla kamal!

ŞÖHRƏTİ UNUTMAQ

İlantək dikbaşı gəzmə, ey insan!
Aşacaq dünyanın seli başından.
Yeddi başın olsa əjdəhalartək,
Onun yeddisi də yerə düşəcək.
Çox da yüksəkliyə ucalma ki, sən
Torpağa düşəndə inciməyəsən.
Nə qədər alçaqdan yıxılsa adam,
O qədər ağrısı az olur müdam.
Dünyada yer kimi ağır dolansan,
Üç gövhər arxanda qalacaq, inan!
Bütün gövhərlərin rəngi parlaqdır,
Hamsından xoş gələn yenə torpaqdır.
Torpaqda gizlidir o üç yoldaş da,
Yenə də torpaq var o üç yoldaşda.
Saqi, lalə pəngli bir şərab yetir!
Qarşıma çənk ilə bir badə gətir!
Onunla sabahın üzü şad olur,
Onunla ruh evi tez abad olur.

465

KEÇƏN ÖMRÜ UNUTMAQ

Yenəmi dərd çəkim sabahkı qəmdən?
Görüb bildiyimi danışmayım mən?
Keçən günlərin də adını az tut,
Yaxşısı budur ki, bir dəfə unut!
Bir qəlyanaltıydı keçən ömürlər,

İndi o keçmişdən qalmamış əsər.
Onları köhnə bir səhifə düşün,
Dünən yazılmışlar yazılmaz bu gün.
Tutaq ki, yeddi göy, yeddi yeri sən,
Yeddi min il qalıb, bildin əzbərdən.
Axıra çatsa da bu yeddi min il,
Dünyanın axırı görünən deyil.
Uzun da, qısa da olsa qəddimiz,
Yenə də ölməyə yaranmışıq biz.
Saqi, piyaləni ver səhər-səhər!
İçməmiş məst olum mən üzügülər.
O şərab gün kimi şölələr salsın,
Qurumuş çeşmələr ondan su alsın.

ALÇAQLIĞI VƏ YALTAQLIĞI RƏDD ETMƏK

466

Buz kimi donmaqdan, gəl, sən götür əl,
Ölü siçan kimi suda axma gəl.
Gül kimi yumşaqıq göstərmə, gerçək,
Olma ikiüzlü bənövşəliyə.
Tikan olmağın da öz məqamı var,
Yerli dəlilik də işə yarar.
Bir kürdün eşşəyi Kəbədə itdi,
Kürd haray qoparıb bir sual etdi:
“Bura ki insansız boş səhralardır,
Eşşək yoxa çıxdı, nə hikmət vardır?”
Deyib, arxasına baxdığı zaman,
Gördü eşşəyini, güldü şadlıqdan,
Dedi: “Ortaqda itmişdi eşşək,
Mənim hay-küyümdən tapıldı, bişəkk!”
Kürd qoparmasaydı hay-haray əgər,
Nə eşşək qalardı, nə yükdən əsər.
Huşsuzlar qalası dünyaya bax bir,
Daima zalıma mükafat verir.
Ömrü başa vurur şir ürəklilər,
Öküz ürəkliyə olmaz bir hünər.
Saqi, şərabı ver, sən ol köməyim!
Bir su tök, od tutub yansın ürəyim!
Ver o şərabı ki, yuduqca daşı,
Parladıb eylesin bir yaqut qaşı.

ZÜLMƏ QATLAŞMAMAQ

Neçin alçaqlara boyun əyirsən?
Oyuncaq olursan namərdlərə sən?
Nə üçün boynuna min yük alırsan?
Zalımın zülmündən razı qalırsan?
Qəlbi yumşaqlığı bir dəfə unut,
Çiynini dağ kimi ucalıqda tut!
Sən də süsən kimi ipəkdən olsan,
Səni saf torpaq da yaralar, inan.
Zəlillik ürəyə ağırlar salar,
Zülmə dözənlərin sonu xar olar.
Tikantək çiynində tut yarağını,
O vaxt qucaqlarsan gül budağını.
İnsanı sarsıdar göz yaşı, nalə,
Ah çəkib, of deyən yetməz kəmalə!
Saqi, zaman keçir, durma, qardaşım!
Şərab ver, doludur fikirlə başım!
O, bir çıraq olsun yolçu keçəndə,
Gəncleşsin qocalar onu içəndə.

PADŞAHLARIN QULLUĞUNU TƏRK ETMƏK

Bir-iki rind ilə get müsahib ol,
Axtar bu dünyada qürursuz bir yol.
Zərreylə dur, otur gün işığıtək,
Cəmsid sarayının fikrindən əl çək!
Padişah puluna dikmə gözünü,
Qanun kəməndinə salma özünü!
Şahlar məclisindən kənar ol, kənar!
Pambıq od görəndə alışıb-yanar.
O od doludursa işıqla əgər,
Ondan uzaq olan asudə gəzər.
İşıq alırdısa pərvanə şamdan,
Yandı məclisinə düşdüyü zaman.
Saqi! Şərab gətir, könüldə qəm var,
Şərabla qəmləri dağıtmaq olar.
Ver o şərabı ki, safdır gümüşmək,
Onunla qəmlərdən qurtarır ürək.

467

İNSANLARIN İŞİNƏ VƏ RUZİSİNƏ ƏL UZATMAMAQ

Razı qal cahanda öz qismətindən,
Özgənin haqqını çeynəmə gəl sən.
Bir də ayağını öz yorğanından,
Artıq uzadanlar bədbəxtidir, inan.
Bir quş ki həddindən artıq ucalar,
Özünü fəlakət yoluna salar.
İlan düz getməsə yoluyla əgər,
Özünə sarılıb, dolaşıq düşər.
Silaha sarılsa bir zahid axmaq,
Onun qazandığı sillə olacaq.
Aslanla döyüşə çıxsə tülkülər,
Bilinər kimdədir qılıncla hünər.
Saqi! Baş qızdıran şərab ver görək,
Piyalən hər zövqü oxşasın görək!
Bir şərab gətir ki, qəlb açsın yenə,
Can versin Keyqubad xəzinəsinə.

ŞADLIQ VƏ QƏNAƏT

Şadlığı bir yaşat təbiətinlə,
Şad ol öz qismətin, öz nemətinlə.
İnsanlardan başqa bütün canlılar
Qənaət evində tutmuşdur qərar.
Ruzi arxasınca onlar da qoşar,
Nə tapsa, onunla keçinib yaşar.
Ruzi olmasa da kifayət qədər,
Nə küsər, nə də ki şikayət edər.
Yalnız insan oğlu doymayan zaman,
Şikayət sədası ucalar ondan.
Əlindən tikəsi itsə bir kərə,
Naləsi, fəryadı çıxar göylərə.
Düşəndə damına bir damcı yağış,
Buludu töhmətlər, dilində qarğış.
İnsan daşa tutar Günəşi yerdən,
Ona arpa boyda daş dəysə birdən.
Çalış, işiq kimi apağ olasan!
Pisdən və yaxşıdan uzaq olasan!
Su kimi aləmə həyat ver, can ver,
Hər rəngə uyğunlaş, dərddə dərman ver!
Saqi! Bəhanəni ortadan götür,
Zərdüştü, şərabı məclisə gətir.
O mey ki məclisə işrət bəxş edər,
Döyüşdə silaha qüvvət bəxş edər.

468

ŞADLIQLA XALQA XİDMƏT ETMƏK

Bir daş deyilsənsə, donub qalma sən,
Çolaq deyilsənsə, diribaş tərən,
Keçənin üstünə vur ayağını,
Təmizlə keçənin toz-torpağını!
Daş-kəsək olsa da keçdiyin bu yol,
Rəqsində oynayan fələk kimi ol!
Bağışla atını, sən get piyada,
Sillələr yesən də, mərd ol dünyada.
Bacarsan hamının yükünü sən çək,
İnsana ən böyük şərəfdir kömək.
Sən də əldən düşüb yorulsan əgər,
Sənin də yükünü bütün el çəkər.
Saqi, tünd-qırmızı şərabdən gətir!
Mənə həyat verib, murada yetir!
Bir şərab gətir ki, canıma sinsin,
Ömür təzələnsin, könül bəzənsin!

TƏVAZÖKAR OL

Şikayət torundan çıx bundan belə,
Öz acizliyini etiraf elə!
Çıxılmaz bir dağdır yoldakı əngəl,
Çox da öz gücünə arxalanma gəl!
Qalxanı deşilmiş bir gül ilə sən
Çoxmu bülbül kimi öyünəcəksən?
Yol qanad qırandır, neyləsin qanad?
Qılınc qüvvəlidir, qalxanını at,
Ta ki yüklü atın uçsun küləktək,
Qoy sənin payını artırsın fələk.
Yaxşısı budur ki, atı da tərək et,
Doğru bir yol tapıb, o yol ilə get.
Bax ki, Ay hilala döndüyü zaman
Canını qurtarır parçalanmaqdan.
Saqi, can boğaza dayandı, tez çat!
Şərab qətrəsiylə ağzımı islat!
Bir şərab gətir ki, içməmiş candır,
İçəndən sonrasa cana dərmandır.

469

XƏLVƏTƏ ÇƏKİLİB SÖZ YARATMAQ

Arxayın oturma, köç vaxtıdır, qalx!
Sən bu çaş gözünlə özünə az bax!
Mənzilin çətindir, ayağın qabar,
Bəs bu iş nə olsun, de, ey sənətkar?
Ya çıx birdəfəlik söz meydanından,
Ya bağla qapını, gəlməsin zaman!
Söhbət ki qılıncı qınında saxlar,
Sən də xəlvətcə tut qınında qərar.
Boş səhifələrimi oldu həmdəmin?
Çoxmu susuz yerdə üzəcək gəmin?
Nizami, bu yolda Xızır kimi dur!
Hər bulaq başında söz çadırı qur!
Məcnun sevdasının sərçəsməsindən,
İç, doy sədəfdəki inci kimi sən.

DASTANIN BAŞLANGICI

Bu söz incisini düzən zaman mən,
Belə danışmışdı bu nəqli deyən:
Ərəb torpağında bir kişi varmış,
Şöhrəti, hörməti aşıb-daşarmış.
O imiş başçısı Amirilərin,
Abadmış torpağı olduğu yerin.
Yel kimi əsdikcə şöhrəti, şanı,
Ətirlə yuyarmış Ərəbistanı.
İnsanlıq elmində bolmuş hünəri,
Heyrətə salarmış o, dünyaləri.
Ondaymış ərəbin hər ixtiyarı,
Qaruna bənzərmiş dövləti, varı.
Fəqirlər, qonaqlar razıydı ondan,
Bəxti çıxmamışdı öz qabığından.
O, bir xəlifətək məşhur olsa da,
Övladsız, işıqsız bir şamdı o da.
Sədəfdən daha çox oğul arardı,
Dənsiz sünbül kimi dən arzulardı.
Deyərdi, bəxt gəlib imdada çatsın,
Onun da ağacı bir budaq atsın.
Özü sərv kimi qopsa kökündən,
Başqa sərv boy atsın onun mülkündən.
Laçın qanad çalib gəlsə çəmənə,
O sərvin yerində sərv görsün yenə.
Köhnə olmasa da, qoy sevə-sevə
Otursun bu təzə, kölgəli sərvə.
İnsan bu dünyada daimi yaşar,

470

Yurdunda bir övlad qalsa yadigar.
 Məcnunun atası bu xoş diləklə
 Aclar doydurardı min bir köməklə.
 Nəzirlə bir oğul istərdi tez-gec,
 Əkdiyi yasəmən göyərməzdi heç.
 Gəzdiyi incidən tapmazdı əsər,
 Yenə yaşadırdı onu ümidlər.
 Bilməzdi bu nədir, bu nə hikmətdir?
 Bu gec yaranmaq da bir məsləhətdir.
 Cahanda məqsədə nail olmasan,
 Bunda da sırr var, məna var, inan!
 Qarşıya çıxsa da hər yaxşı, hər pis,
 İşin xeyrinədir, diqqət etsəniz.
 Tapmaq istədiyin çox şeylər də var,
 Onları tapmasan daha xoş olar!
 Ürəkdən arzular keçsə də bir-bir,
 Çoxunu gizləmək daha gözəldir.
 “Olsun!”, “Olsun!” deyir dünyada hər kəs,
 Yoxdur məsləhəti bilən bir nəfəs.
 Bu sirrin nə ilki, nə sonu vardır,
 Qıfıl zənn etdiyini özü açardır.
 Bədbəxt yaratmışdır insanı fələk,
 Onu torpaq kimi sovurar külək.
 Belə bir aləmi şadlıqla yaşat,
 Ömrün arzusunu torpaqlara qat!
 Övlad arzusuyla yanırıdı qəlbi,
 Ləl üçün sıxılan bir mədən kimi.
 Onun naləsini eşitdi Allah,
 Ona da bir oğul verdi bir sabah.
 O, nar kimi gülər, çiçək kimi şən,
 Min dəfə gözəldi nardan və güldən.
 Onda gövhər üzlü bir sifət vardı,
 Gecə, o sifətdən gündüz olardı.
 Ata baxan kimi oğlun üzünə,
 Açdı xəzinəni ellər üzünə.
 Belindən gələni görüb dünyada,
 Gül kimi xəzinə payladı o da⁶⁵.
 Bir müddət dayələr göz oldu buna,
 Süd verdi ərəbin bu ilk oğluna.
 Zəmanə mehriban dayələr kimi,
 Məhəbbət südüylə onu bəslədi.
 Onun dodağına hər damla süddən
 Bir vəfa kəlməsi yazıldı bilsən!
 Verilən mayədən körpəcik doydular,
 Köksünə bir dostluq ürəyi qoydu.
 Üzünə nil alıb çəkdi kədə onun,
 Oxundu ona bir könüldən əfsun.

Lalətək ağzını südlə islatdı,
Səmən yarpağıtək südlə boy atdı.
O, süd içindəki bala dönürdü,
Sanasan beşikdə Ay görünürdü.
Boy atıb, ikicə həftəyə doldu,
Lap on dörd gecəlik Ay kimi oldu.
Bilindi ondakı hünərlə vüqar,
Adını hünərli Qeys qoydular.
Güldü bir yaşında gözəl camalı,
Camala can verdi onun kamalı.
Suvardı körpəni eşqin əlləri,
Üzündə parladı sevda gövhəri.
Şadlıqla iki-üç yaşına çatdı,
Öz könül bağında azad boy atdı.
O, yetişən kimi yeddi yaşına
Düzüldü bənövşə, lalə başına⁶⁶.
Böyüyüb on yaşa çatandan bəri
Oldu gözəlliyi dillər əzbəri.
Kim onun üzünü görsə uzaqdan,
Ona can sağlığı dilərdi Haqdan.
Atası gördükdə gülüb sevindi,
Məktəbə yolladı oğlunu indi.
Bilikli alimdən istədi kömək,
Ona gecə-gündüz sərf etsin əmək.
Ona yoldaş oldu bir bölük uşaq,
Sən bir onlardakı səadətə bax!
Hər uşaqda qorxu və ümid vardı,
Dərsinə, elminə can yandırardı.
Xırda oğlanlarla qızlar yanaşı,
Hamısı olmuşdu sıra yoldaşı.
Hərəsi bir yerdən, bir qəbilədən,
Bu ədəb evində öyrənirdi fənn.
Qeysin elm işində vardı hünəri,
Dodağı saçardı söz inciləri.
Orada bakirə bir inci vardı,
Sırada Qeys ilə bir oturardı.
Hələ saf qalmışdı o gözəl dilbər,
Kamalı olmuşdu dillərdə əzbər.
Camalı Ay kimi, süd işıqlıydı,
Boyu sərv kimi yaraşıqlıydı.
Qəmzə xəncərini çəksəydi əgər,
Min sinə deşərdi o nazlı dilbər.
Ahu gözlərini süzsəydi bir an,
Yanıb məhv olardı bütün bir cahan.
Ərəb Ayı kimi sifəti vardı,
Əcəm türkü kimi könül ovlardı.
Saçları gecəydi, camalı bir bağ,
Sanki qara qarğa tutmuşdu çıraq⁶⁷.

472

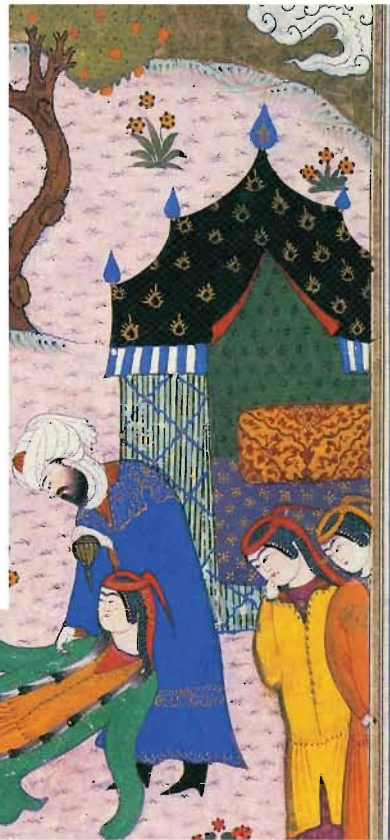
Lələ bəzənmişdi püstəcik ağzı,
 Şəkər dodaqlıydı o ellər qızı.
 Nə qədər istəsən şəkər qıradı,
 Yalnız şəkər deyil, ləşkər qıradı.
 Qoynunda bəslərdi qızı gözəllər,
 Sevərdi, oxşardı onu ağ ɛllər.
 Dünyanın həyalı bir dilbəriydi,
 Gənclik dastanının şah əsəriydi.
 Onun mirvarisi – alın təriydi,
 Boyun həmayili – hörükləriydi.
 Ənliyi anadan gəlmə qırmızı,
 Sürməni neylərdi o ellər qızı?
 Öpərdi xalını qara telləri,
 Zülfünə bağlıydı camal gövhəri.
 Bir ona düşmüşdü hamının meyli,
 Zülfü də “leyl” idi, adı da Leyli⁶⁸.
 Qeys onu gördükdə heyrətdə qaldı,
 Ona könül verdi, könlünü aldı.
 Qeysin bu sevgisi qızı oynatdı,
 Könüldən-könülə sevgi boy atdı.
 İçdilər ilk eşqin piyaləsini,
 İki can bir qəlbin duydu səsini.
 Birinci badənin yaman zəhmi var,
 İlk dəfə yıxılan çox bərk yıxılar.
 Onları məst etdi ilk eşqin dadı,
 Onları bir yərə sevda bağladı.
 Bu ona can verib meylini saldı,
 Qəlbini ovladı, can isə qaldı.
 O, bunun üzünə nəzər salaraq,
 Quruca könlünü vermişdi ancaq.
 Yoldaşlar elm alıb, dərs oxuyurdu,
 Onlar da eşq adlı elmi duyurdu.
 Yoldaşlar lüğətdən söz axtarardı,
 Onların başqa bir lüğəti vardı.
 Yoldaşlar deyirdi addan, sifətdən,
 Onlar da eşq adlı bir sərgüzəştən.
 Yoldaşlar elm üçün kitab açardı,
 Onlar da eşqdən söhbət açardı.
 Hesab öyrəndikcə hər oğlan, hər qız,
 Onlar özlərini sayırdı yalnız.

LEYLİ İLƏ MƏCNUNUN SEVİŞMƏSİ

Hər gün parladıqca sübhün güzgüsü,
 Doğardı Şərqin də Yusif üzlsü⁶⁹.
 Öz reyhan köksünə turuncu fələk
 Qızıl bir turuncula verirdi bəzək.

473

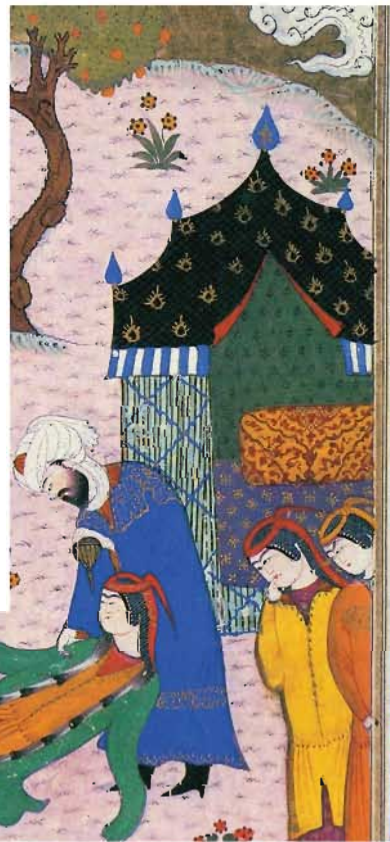

Leyli də bəhs edib turunc fələklə,
Turunc çənəsinə alardı ələ.
Turunclu gördükcə xalq o nigarı,
Açıldı eşqinin yetişmiş narı.
O, təzə turunca baxdığı zaman
Turunctək əlini kəsərdi insan.
Qeys onun turunca bənzər üzündən
Sarılab narınca dönmüşdü bilsən.
Narıncı turuncun ətri dünyada
Dostlar damağını gətirdi dada.
Beləcə bir müddət gəlib dolandı,
Bu iki nəşinin odlara yandı.
Çəkib qılıncını zalım məhəbbət,
Bu gənc ürəkləri eylədi qarət.
Ürək əvəzində qəm verdi yalnız,
Ürəklə səbri də apardı vaxtsız.
Onlar bir-birinə könül verdilər,
Tezəcə dildən-dilə düşdü bu xəbər.
Hər yandan yırtıldı bu gizli pərdə,
Bu sirr əzbər oldu bütün dillərdə.
Bu qəmli dastanın sərgüzəştindən
Hər ağız bir parça deyirdi bəzən.
Aşıqlər çalışıb, çox əlləşdilər
Ki, aləm tutmasın bu sirdən xəbər.
Lakin bağlansa da ətir şüşəsi,
Yenə duyulacaq xoş rayihəsi.
Eşqə məhrəm olan ruzgar qəflətən,
Götürdü pərdəni eşqin üzündən.
Xeyli səy elədi oğlan da, qız da,
Bu sirr dolaşmasın dildə, ağızda.
Bu səyin olmadı faydası bir az,
Günəşi palçıqla qapamaq olmaz.
Göz qəmzə oxunu atsa, aşikar,
Bu sirri pərdəylə örtməkmi olar?
Zülfü min halqalı zəncirsə əgər,
Könül vurulmaqdan başqa nə edər?
Sonra gələcəkçin sözləşirdilər,
Bəzən oğrun-oğrun gözləşirdilər.
Aşiqlik olalı Qeysin niyazi,
Eşqin kəməndinə keçdi boğazı.
Bir qəlb ovçusuydu Qeysin nigarı,
Uçub dağılmışdı səbri, qərarı.
Bəzən ortalıqda olsa da söhbət,
Yaxırdı qəlbini yenə də möhnət.
Bir gün dərd əlindən yoruldu ürək,
Tuluqlar yırtıldı, yığıldı eşşək⁷⁰.
Eşqdən xəbərsiz adamlar ki, var,

474

Onu “Məcnun” deyə çağırırdılar.
 Bıçarə Qeys də əlacsız qaldı,
 Bu “Məcnun” sözünü üstünə aldı.
 O qədər artdı ki, tənə yarası,
 Gizləndi dəlidən o ay parası.
 O qədər it kimi hürdü avamlar,
 Çəməndən ayrıldı o ahu nigar.
 Hicrana dözmədi Leylinin qəlbi,
 Axdı göz yaşları incilər kimi.
 Məcnun görmədikdə Leylini bəzən,
 Bir sel axıdardı hər kirpiyindən.
 Gözündə qəm yaşı, ürəyində qəm,
 Küçəni, bazarı gəzərdi sərsəm.
 Ürək parçalardı onun nəğməsi,
 Aşıqlər səsiydi Məcnunun səsi.
 Gəzəndə, ardınca bağırdılar,
 – Məcnun! Məcnun! – deyə çağırırdılar.
 O da bu tənədən qəmlər yeyərək
 Pərişan gəzərdi divanelərtək.
 O, eşşək sürürdü zəif boyunla,
 Eşşəyi də getdi, ip də onunla.
 Öz qəlbini bölüb, bənzətdi nara
 Ki, Leyli söyləsin: “Ey qəlbə para”.
 Çalışdı sirrini bilməsin ellər,
 Lakin qəlb oduna kim dözə bilər?
 Beyninə sıçradı qəlbini qanı,
 Aşıqın dərini üzündən tanı.
 O, yar dərindəydi, ondan yar uzaq,
 O, qəm içindəydi, qəmküsar uzaq.
 Gözünə şam kimi yuxu gəlməzdi,
 Gecə də, gündüz də o dincəlməzdi.
 Üzürdü canını bu bəla, bu qəm,
 Nə bir can dərmanı, nə də bir məlhəm!
 Umudla qəsd edir o, öz canına,
 Başını çırpardı yar eyvanına.
 Səhər ayaqyalın, başaçıq, yalnız,
 Çöllərə qaçardı o vaxtlı–vaxtsiz.
 O, yarın quluydu, yarsa zindənda,
 Bir qəlb döyünürdü o iki canda.
 Dilində hər gecə hicran qəzəli,
 Pünhan axtarardı nazlı gözəli.
 Onun qapısını öpüb hər gecə,
 Yenə qayıdardı ordan gizlicə.
 Gedəndə yel kimi əsərdi o, bil,
 Geri qayıtması çəkərdi bir il.
 Gedən baş quşu da vurub ötərdi,
 Gələn baş yolunda tikan bitərdi.

Gedən baş sellərə bənzəri vardı,
Gələn baş yolları çuxur olardı.
Gəzərdi cananı ayağı qabar,
Elə bil altında yorğa bir at var.
Evinə dönəndə deyirdi ürək:
– Qarşımda quyu var, arxamda külək.
Bəxt əl uzatsaydı ona bir yerdə,
O, öz yuvasına dönməzdi bir də.

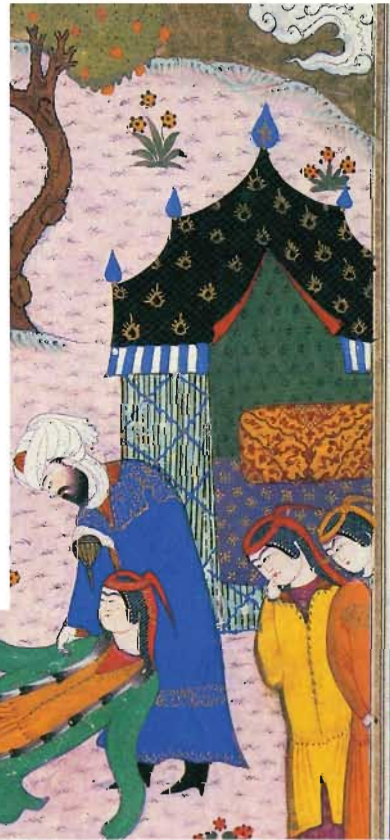
MƏCNUNUN EŞQİ HAQQINDA

Yuxusuz gözlərin taxtına sultan,
Matəm ordusuna sərkərdə olan.
Sevda yollarının o yalnız səsi,
Aşıqlər mülkünün qəm divanəsi,
Fəryada, naləyə, bəlayə məftun,
Bağdad ellərinin qanunu – Məcnun⁷¹,
O qəm dovulunun təbil sahibi,
Hicran kilsəsinin sevda rahibi.
O aşkar gəzən div, o gizli cadu,
Şeyda aşıqlərin şeyda Harutu,
Bir Keyxosrov olan o tacsız–taxtsiz,
O yüz min bədbəxti düşünən baxtsiz,
Qarışqa selinə köməkçi duran,
Taxtını ahular belində quran,
Sirli qələləri fəth edən hünər,
Sahibsiz yerlərə o, keşikçi ər.
Qəlbi dəniz kimi daima daşqın,
O Məcnun könüllü, sevdalı şaşqın
İki–üç aşıqə olmuşdu həmdəm,
Onların qəlbində, bir bəla, bir qəm.
Sevda yuxusundan qalxıb hər səhər
Leylini görməyə bir gedərdilər.
Məcnunun dilində əzbərdi Leyli,
Başqa heç bir sözə düşməzdi meyli.
Yanında özgə bir ad çəkən olsa,
Onu dinləməzdi, dinməzdi əsla.
Gedib Leyligilin qəbiləsinə
Yurd olan Nəcd adlı dağ sinəsinə,
Məcnun ah çəkərdi, ağlardı zar–zar,
O dağda tutardı daima qərar.
Yıxılıb durardı sərxoşlar kimi,
Əl çalıb oynardı dərdi var kimi.
Ürək yandırardı zəngülələri,
Qaçardı gah geri, gah da irəli.
Birdən ağlar gözdə coşardı dərdi,

476

O, səba yelinə xitab edərdi.
 – Oyan, tezdən oyan, səba yeli, sən!
 Get, asıl Leylinin ipək telindən!
 Söylə ki: “Eşqindən məhv olan yazıq,
 Sənin yollarına döşənmiş artıq.
 Alır sorağını səba yelindən,
 O, daşa, torpağa dərd açır bəzən.
 Qoy əssin qapından bir elçi ruzgar,
 Bir ovuc torpaq ver ona yadigar.
 Səninçin yel kimi əsməyən bir kəs,
 İnan ki, bir ovuc torpağa dəyməz.
 Kim ki əsirgədi canını səndən,
 Can versə yaxşıdır dərddən, qüssədən.
 Sənin eşq oduna düşməsəydi can,
 Məni aparardı qəm seli çoxdan.
 Bir də gözlərimdən axmasaydı sel,
 Qəlbim qəm odundan yanardı tel-tel.
 Dünyalar gözəli Günəş də, inan,
 Alışib odlanır mənim ahımdan.
 Qəlbimin şamısan! Bir düşün məni,
 Yaxma eşq oduna öz pərvanəni.
 Dağıtmış yuxumu sehri gözün
 Ki, yansın ciyərim, kababa dönsün.
 Dərddindən, qəmindən zövq alıram mən,
 Bil ki, dərmanım da, dərdim də sənsən!
 Baldır dodaqların, bacarsan əgər,
 Ondan aşiqə də bir az pay göndər.
 Qoyma ki, ürəyim pərişan olsun,
 O bal dərdlərimə bir dərman olsun!
 Gözmü dəydi bizə? Nə oldu ki, mən
 Düşdüm birdən-birə sənin gözündən?
 Yəqin yaman gözə gəlmişəm ki, mən,
 Çıxdı sənin kimi qismət əlimdən.
 Dünyada çox ləziz, şirin meyvələr
 Pis gözə uğrasa torpağa düşər.
 Zəmanə barmaqla göstərdi bizi,
 Bu yara öldürər hər ikimizi.
 Yadlardan yetməsin deyə bədnəzər,
 Üzün dövrəsinə nil də çəkərlər⁷².
 Küsufun gözündən Günəş qorxaraq,
 Üzünə salmışdır qara bir duvaq.
 Xəzinə üstünü örtməsə əgər,
 Onu bu insanlar tez qarət edər”⁷³.

MƏCNUNUN LEYLİNİN TAMAŞASINA GETMƏSİ

İpək paltarını geydi asiman
Göy öz sırğasını taxdığı zaman.
Ulduzlar civətək səpələndilər,
Şəfəqdə qalmadı onlardan əsər.
Qəlbi civə kimi dağınıq Məcnun
İki-üç dostuyla yaralı, məhzun,
Şərqlər deyərək yola düzəldi,
Qaçaraq Leylinin yurduna gəldi.
Səbir köynəyini parçalayaraq,
Canan yollarında inlədi ancaq.
Könül xırmanını dolaşıb yalnız,
Təsəlli gəzirdi o Məcnun baxtsiz.
Oxuya-oxuya o, sərxoşlartək
Döyürdü başına, üzünə bərk-bərk.
Qüvvədən düşmüşdü o taleyikəm,
Yarın çadırına yetişdi sərsəm...
Ərəb adətiylə oturub o qız
Çadırda yollara baxırdı yalnız.
Leyli bir ah çəkdi görüb Məcnunu,
Məcnun da fəryadla səslədi onu.
Leyli ulduz kimi çadırda təkdi,
Məcnun sanki pərdə tutan fələkdi.
Leyli duvağını üzündən açdı,
Məcnun gileylənib dərddən söz açdı.
Leyli çənk tutmuşdu bağı başında,
Məcnun rübab kimi əli qaşında⁷⁴.
Leyli səhər kimi işıqlanırdı,
Məcnun da şam kimi qəmdən yanırıdı.
Leyli bağ içində gözəl bir bağdı,
Məcnun dağ üstündə böyük bir dağdı.
Leyli yaranmışdı Ay kimi parlaq,
Məcnun ipək kimi qaraydı ancaq.
Leyli gül saçırdı ağaclara, bax,
Məcnun dürr səpirdi şabaş olaraq⁷⁵.
Leylini sormayın, pəriydi o can,
Məcnun bir od idi, nə deyim ondan?
Leyli – qış görməmiş yasəmən kimi,
Məcnun – xəzan vurmuş bir çəmən kimi.
Leyli parlayırdı sübhün qızıtək,
Məcnun da sönürdü dan ulduzotək.
Leyli dağıtmışdı saçını nazla,
Məcnun qul olmuşdu min iltimasla.
Leyli can bəsləyən şərbət içirdi,
Məcnun yaxa yırtıb, candan keçirdi.

478

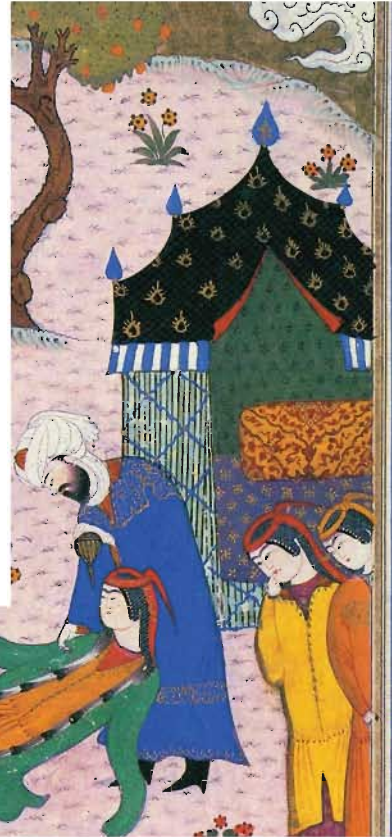

Leyli toxuyurdu qəlbində ipək,
Məcnun alışırda bir üzərliktək.
Leyli boy atırdı qızıl gül kimi,
Məcnun ağlayırdı bir bülbül kimi.
Leyli keçirdikcə zülfü şənədən,
Məcnunun göz yaşı axırdı dən-dən.
Leylinin əlində müşkin piyalə,
Məcnun mey ətriylə dalmış xəyalə.
Bunu əyləndirir canan səfası,
Ona xoş gəlirdi aşiq vəfası.
Onları görməsin, deyərək, əğyar,
Qəribtək uzaqdan baxışdırlar.
Bunu da çox gördü onlara zaman,
Quru bir baxış da çıxdı ortadan.

MƏCNUNUN ATASININ LEYLİYƏ ELÇİ GETMƏSİ

Elə ki yar yolu bağlandı bir gün,
Arxın körpüsünü kəsdilər bütün.
Məcnun ağlayırdı qəlbində hicran,
Gözünü yummazdı gecələr bir an.
Başından aşdıqca ayrılıq dərdi,
Dilində nəğmələr Nəcdə gedərdi.
Dalınca qaçardı iki-üç nəfər,
Başaçıq gəzərdi o divanələr.
Sevda xəstəsiydi bu aşiq artıq,
Dillər dastanıydı bu rüsvayçılıq.
Şikayət eylərdi qohumlar ondan,
Atası qalmışdı bu dərdə heyran.
Nəsihət verdilər, əməl etmədi,
Əfsanə dedilər, o eşitmədi.
Nəsihət versə də çoxlu mənfiət,
Eşqin meydanında nədir nəsihət?
Zavallı atası gətirməyib tab,
Oğlunun dərdiylə çəkirdi əzab.
Bütün nazlar ilə oynardı, yenə
Bir çarə tapmazdı onun dərdinə.
Bu sirri dostlardan o aldı xəbər,
Dostlar bu mətləbi şərh eylədilər:
“Bir qız həsrətidir bu dərd, bu nəva,
Eşqdən gəlmişdir başına hava”.
Ata bu sözlərdən çıxardı qərar,
Dedi: “Gul üzündən silinsin qubar,
O dünya gözəli, dürrü gətirək,
Başımın taçına nəqş edəm gərək.

O gözəl zinəti yüz calalla mən,
Alım öz oğluma o qəbilədən”.
Bütün ağsaqqallar danışdı bir-bir,
Bu oldu məsləhət, bu oldu tədbir:
“O gözəl tayfanın incisini biz
Bizim bu gövhərə tay etməliyiz”.
Bu oldu tayfanın verdiyi qərar:
Səfər paltarında yola çıxsınlar.
Razılıq əliylə kəsilsin kəbin,
Bəlkə bu divanə o Aya yetsin.
Elə ki, səsləndi bu şadlıq zəngi,
Açıldı gül kimi atanın rəngi,
Ata dinlədikcə bu məsləhəti
Dağıldı qəlbindən qəmi, möhnəti.
Böyük bir dəstəylə qalxıb o zaman,
Səfər tədarüku gördü hər yandan.
Tamam hazırlaşıb, düzəlişdilər,
Böyük bir calalla yola düşdülər.
Çatdı Leyligilə gedən elçilər,
Böyükdən-küçüyə yetdi bu xəbər.
Hər elin, obanın öz adəti var,
Qonaq gəlir deyə, yola çıxdılar.
Hörmət ayağında durdular möhkəm,
Bütün hədiyyələr verildi o dəm.
Baxıb başçısına amirilərin,
Dedilər: “Gəlməkdən nədir məqsədin?
Danış istəyini, hazırıq biz də
Canbaşla dayanaq xidmətinizdə!”
Dedi ki: “Məqsədim qohum olmaqdır,
İki gənc gözünə işıq salmaqdır.
Qızın atasına üz döndərərək:
– Qoy birləşsin, – dedi, – bu iki ürək.
Bil ki, məhəbbətlə, kəbinlə səndən,
Qızını oğluma istəyirəm mən.
Qumlarda doğulmuş, ciyəri təşnə
Gözünü dikmişdir sənün çeşməne.
Sərin bulaqlardan kim içsə bir az,
Bir də susuzluqdan ürəyi yanmaz.
Qapına gəlmişəm bu məqsədlə mən,
Xəcalət çəkmirəm dediklərimdən.
Sən özün bilirsən, bilir bu aləm,
Zamanın ən məşhur adamı mənəm.
Mənim xəzinəm də, calalım da var,
Dosta, düşməne də qüdrətim çatar.
Ağlın başındasa, mətahımı sat!
Almağa gəlmişəm, sən də əl uzat!
Nə qədər olsa da onun qiyməti,
Almağa hazırım mən o zinəti.

Sən onu satmağa vergilən qərar,
Dünyada hər şeyin öz bazarı var”.
Dinləyib, dinləyib bu iltiması,
Belə cavab verdi qızın atası:
“Baş tutan deyildir sənin diləyin,
Başqadır qərarı, hökmü fələyin.
Şirin bir dil ilə danışsan da sən,
Əyləşə bilmərəm o atəşlə mən.
Bir dostluq olsa da bu xeyir işdə,
Min ədavət olar bu tərpenişdə.
Nə yaman ərköyün böyümüş oğlun,
Özbaşına gəzir, muğayat olun.
Dalınca “divanə” söyləyir hər kəs,
Bizə divanələr tay ola bilməz.
Əvvəl dua et ki, gəlsin ağıla,
Sonra məhəbbətdən başla nağıla.
Hələ düzülməmiş sizin o gövhər,
Bu sevda söhbəti verməz bir səmər.
İlletli gövhəri almaz ki, heç kəs,
Eyibli gövhərlər sapa düzülməz.
Gözdən kirpik çəkir bizim ərəblər,
Gülərlər üstümə, dil versəm əgər.
Bir də bu mətləbdən, gəl, danışma heç,
Söhbəti qurtaraq, bu işdən vaz keç!”
Onu amirilər sakit dinlədi,
Atanın qəlbində kaman inlədi...
Qayıtmaqdan başqa bir əlacmı var?
Pərişan olaraq çəkildi onlar.
O yol yorğunları, dil incikləri
Dərdin dəryasına batandan bəri,
“Bu dərdə bir dərman axtaraq” deyər,
Əlac gətirdilər o divanəyə.
Nəsihət dilinə keçdi hər nəfər,
Ancaq od üstünə tikan səpdilər.
“O ruh ovçusundan daha da xumar,
Burda ruh bəsləyən gözəlimiz var.
Bax, yaqut dodaqlı, inci buxaqlı,
Ruha ətir saçan, lalə yanaqlı
Gözəllər Aydan da çox işıqlıdır,
Onlar ilk bahardan yaraşıqlıdır.
Qarşında yüz tanış ola-ola, sən
Nədən yad qızına könül verirsen?
Gəl, bu gözəllərə, cananlara bax,
Səninçin nazəndə bir sənəm alağ.
Oxşasın könlünü o nazlı nigar,
Şəkərə süd kimi uyusun o yar.
Canından deyildir, unut Leylini,
Bir də o dilbərə salma meylini”.

LEYLİNİN EŞQİ İLƏ MƏCNUNUN AĞLAYIB SIZLAMASI

Məcnun qohumların yalvarışından
İnciyib daha da oldu pərişan.
Cırdı köynəyini, lüt qaldı bədən,
Dedi ki: “Ölmüşə nə lazım kəfən?
Bu iki aləmə sığmayan bir kəs
Bir can köynəyinə yerləşə bilməz”.
Əzraçün Vamiqtək düşmüşdü dərdə,
Gah dağda yaşardı, gah da çöllərdə.
O, evdən türk kimi çıxaraq yenə
Düşdü köçərilik düşərgəsinə.
Geymini yırtaraq tikdi bir kəfən,
Qırıb zəncirini çıxdı məhbəsdən.
Döşədək cırılmış halda ətəyi,
Uzaqda gəzirdi qəriblər kimi.
Canına qəsd etmək xəyalı vardı,
O, yalnız oturub, yalnız durardı.
Dəlitekt hər evə yaxın gedərdi,
“Leyli! Leyli!” deyib xitab edərdi.
Ah! O ayaqyalın, bir də başaçıq,
Mələmət yurduna düşmüşdü yazıq.
İstər pislik olsun, istər yaxşılıq,
Yamanı yaxşıdan seçməzdi artıq.
Yəmən ulduzunun xəyalilə tək
Nəğmələr deyərdi inildəyərək.
Beytlər axdıqca onun dilindən,
Yadında saxlardı hər gəlib-gedən.
Hamı bu matəmə olmuşdu heyran,
Görənlər ağlardı bu hala candan.
O da xəbərsizdi görün gözlərdən,
Dalınca söylənən acı sözlərdən.
Həyat dəftərindən silmişdi eybi,
Yaşardı nə ölü, nə diri kimi.
Qəlbinin başında bir sevda daşı,
Olmuşdu xar kimi daşın sirdaşı.
Altı daş, üstü daş, o əzilərək,
Bədəni bir xılta dönmüşdü, gerçək.
Şam kimi keçinib, o qaralmışdı,
Quş kimi tayından ayrı qalmışdı.
Qəlbinin başında çal-çarpaz dağlar,
Üzünü örtmüşdü tozlar, torpaqlar.
Ələmi, qüssəsi başdan aşaraq,
İnsan məclisindən uzaqlaşaraq,
Ah çəkib ağladı: “Əlacım nədir?”
Dedi: “Könül mülkü bir viranədir.

Avara düşmüşəm xanımanımdan,
 Məskənim olmuşdur qumlu biyaban.
 Nə öz qapımıza gedir bu yollar,
 Nə də yar yurduna bir cığırım var.
 Həyamın şüşəsi, adımın camı
 Sındı daş üstündə, eşitdi hamı.
 Ah, səadət təblim gedəli bada
 Köç təbli çalırım artıq dünyada.
 Gah mənə "bir sərxoş" deyir bu yerlər,
 Gah da "bir bütperəst aşıq" deyirlər.
 Elə zənn etmə ki, bir bütperəstəm,
 Mən torpaqla deyil, gül ilə məstəm.
 Olmuşam o türkə çolaq bir şikar,
 Oxuna hədəfəm açıq, aşikar.
 O yarın quludur bütün varlığım,
 Ona can verməkdir bəxtiyarlığım.
 Mənə sərxoş desə, neyləməliyəm?
 Dəli də söyləsə, yəqin, dəliyəm!
 Madam ki, dəliyəm, sərxoşluğum var,
 Dəlidən, sərxoşdan ağıl ummazlar.
 Elə bir divanə deyiləm ki, mən
 Bir də azad olam zəncirlərimdən?
 Suyum bərk bulanmış, bir də durulmaz,
 Mənim viran könlüm heç abad olmaz.
 Kaş ki dəli bir yel əssin bir kərə,
 Sovursun gül kimi məni göylərə.
 Yaxud da şiddətlə ildırım çaxsın,
 Evimi, canımı yandırır-yaxsın.
 Odlara salsaydı məni bir insan,
 Yanan varlığımdan qalmazdı nişan.
 Bir nəhəng ağzına atılsaydım mən,
 Dünya qurtarardı xəcalətimdən.
 Bəd övlad yaratdı məni zəmanə,
 Evdə div oluram, çöldə divanə.
 Baxdıqca xar olur qohum-qardaşlar,
 Adımdan utanır yaxın yoldaşlar.
 Xəstəyəm, qanıma tökən o cəllad
 Öz keyfində gəzir qisasdan azad.
 Of! Salamət qalın, can sirdaşlarım!
 Məclis yoldaşlarım, söz yoldaşlarım!
 O şərab şüşəsi əlimdən düşdü,
 Sınıb parçalandı, yadlar gülüşdü.
 Yolumda şüşələr qırılsa da, bax,
 Onları, göz yaşım seltək coşaraq,
 Yudu ki, o şüşə qırıntıları
 Dostlar ayağına batmasın barı.
 Ey mənim dərdimi anlamayanlar,

Yolumdan çəkilin, nə işiniz var?
Özümdə deyiləm... Məni anmayın,
İtkin bir insanam, mənə yanmayın.
Bəsdir bu zülmünüz, halıma baxın,
Məni öz dərdimlə azad buraxın!
Qovmayın məni siz ana vətəndən,
Onsuz da qaçmağa atlanmışam mən.
Taqətdən düşmüşəm, əlacım nədir?
Canan! Əlimdən tut, can viranədir!
Sənə könül verən xəstəyəm, ey yar!
Uğrunda ölməyim daha xoş olar.
Bir salam lütf elə, durult suyumu,
Bircə sifarişlə oxşa ruhumu.
Divanə bir mənəm, gizli deyildir,
Bəs sənin boynunda nədir o zəncir?⁷⁶
Canan! O zənciri salma boynuna,
Qoy mən zəncirlənim, layiqəm buna.
Uçurdu könlümü zülfünün bağı,
Kim öyrətdi sənə bu ev yıxmağı?
Könül ovçusudur o qara saçlar,
Oğrudur saçların, kordur ruzigar...
Ey mənim diləyim, ağzımda dilim!
Əl ver, bu quyudan çıxım, sevgilim!
Ya əlimdən yapış, sevimli canan,
Ya da ki, qoy öpüm ayaqlarından.
Bir kömək əli ver, işsiz oturma!
Əllərin qoynunda bir küncdə durma!
Nədən mənə qarşı mərhəmətsizsən?
Bəs "İrhəm-türhəm"i oxumadın sən?⁷⁷
Dərdlərdən, qəmlərdən azad bir ürək,
Özgənin dərini hardan biləcək?
Toxun ac olandan nə xəbəri var?
Verdiyi çörəyi xırdaca doğrar!
Əlini vürməyə oda bir nəfər,
Odun istisini necə hiss edər?
Sevgilim! İnsanıq ikimiz də, bax:
Mən tikan koluyam, sən şümşad budaq.
Qızılı zırxıxdan seçərək, tanı,
Onun bir misqalı, bunun batmanı.
Hardasan, ey mənim dərdimə dərman?
Nə üçün can almaq xəyalındasan?
Şikəstə könlümün nədir pənahı?
Səni sevməkdir onun günahı?
Nolar bir gecəlik bizə gələndə?
Bir dəfə yanılib, savab et sən də.
Gəl, inad eyləmə, boyun ol buna,
Bu işin babalı mənim boynuma.

Bu dərqli aşiqin günahı çoxdur,
 Sənin ki lütfün var, qorxusu yoxdur.
 Qəzəbin yandırır qəlbi, ciyəri,
 Yoxmu iltifatın, ey gözəl pəri?
 Sənin qəzəb odun yandığı zaman
 Ona göz yaşından su çilə, canan!
 Ayımdır, Günümdür səndəki camal,
 Onunçun seyr edir aləmi xəyal.
 Yaxşı ki, görmürəm səndən nəvaziş,
 Dəli təzə Ayla bağlamaz saziş.
 Səni kölgəmdən də sormuram, ey yar,
 Çünki kölgəmə də yoxdur etibar.
 Mən ki öz kölgəmdə görürəm səni,
 Başımdan kəsirsən sən öz kölgəni.
 Apardın könlümü, aldın canımı,
 Zalım cəllad olub, tökdün qanımı.
 Eşqindən aldığım bu şöhrət, bu ad
 Elədi ömrümü, eşqimi bərbad.
 Sənin vüsalına yetməyir ünüm,
 Lakin ümidinlə keçir hər günüm.
 Evdə susuz qalıb yatsa bir uşaq,
 Görse yuxusunda sulu bir bardaq,
 O şirin yuxudan qalxdığı zaman
 Sorar barmağını susuzluğundan.
 Qatlandı dizlərim qoşa, “lam” kimi,
 “Yey” kimi bükmüşəm öz əllərimi⁷⁸.
 Ah, adın məni də adıntək edir,
 O da, bax, iki “lam”, iki də “yey”dir.
 Eşqin çıxan deyil candan, ürəkdən,
 Nə çıxar aləmə sirr söyləməkdən?
 Süd ilə gəlmişdir canıma bu sirr,
 Canımdan ölüncə çıxan deyildir”.
 Bunu söyləyərək yıxıldı yerə,
 Çökdü qəm buludu baxan gözlərə.
 Mərhəmət üzündən kömək etdilər,
 Onu evlərinə alıb getdilər.
 Məhəbbət daimi olmasa əgər,
 Gəncliyin bir şəhvət oynuna dönər.
 Məhəbbət odur ki, odu sönməsin,
 İnsan yaşadığıca üzü dönməsin.
 Həqiqi məhəbbət bir məhəbbətdir,
 İlki də, sonu da əbədiyyətdir.
 Məcnun məhəbbətlə yetdi kamala,
 Yayıldı şöhrəti bütün mahala.
 Məhəbbət yükünü çəkən o ürək
 Sevda nəsimiyə açıldı gültək.

İndi onun gülü olmuşdur xarab,
Ondan xatirələr bir damcı gülab.
O gözəl gülabın xoş ətirindən
Arxımın suyunu durulduram mən.

ATASININ MƏCNUNU KƏBƏYƏ APARMASI

O sevda bayrağı qalxandan bəri
Leylinin hüsnütək tutdu göyləri.
Aləmdə Məcnunu bu rüsvay etdi,
Onun dəliliyi kamala yetdi.
Başa divanəlik gəlsə hicrandan,
Bütün zəncirlərdən qurtarır insan.
Taleyin ürəyi yanmırdı ona,
Atası baxdıqca yazıq oğluna,
Dua edirdi ki, Günəş görünsün,
O qaranlıq gecə gündüzə dönsün.
Duasız bir qapı, bir pir qoymadı,
Yazıq yalvarmaqdan çana doymadı.
Bütün qohumlar da pirə gedərdi,
Atayla birlikdə dua edərdi.
Gördülər bir əlac yoxdur bu dərdə,
Bir xeyir verməyir ziyarətlər də.
Bu oldu dostların verdiyi qərar:
Bu dərdə Kəbədən qapı açılar.
Bütün yer üzünün o pənahıdır,
Yerin də, göyün də qibləgahıdır.
Dedilər: "Həcc vaxtı gələndə yenə,
Gedərik Məkkənin ziyarətinə..."
Ata bu səfərə çıxdığı gündə
Kəcavə bəzədi dəvə üstündə.
Oğluna yalvardı: "Gəl, əyləş", – deyə,
Oturdu Ay kimi onu beşiyə.
Çatınca Kəbəyə o dərd atası,
Taxdı qulağına qulluq sırğası.
Gövhəri qızıla qatıb yüz kərə,
Qum kimi səpdi o qum rənglilərə.
O qədər xəzinə payladı ki, tək,
Qaldı xəzinəsi boş bir daxma tək.
Kəbənin üzünü görüncə ata,
İstədi mətləbi yetsin murada.
Öpüb qucaqladı yazıq oğlunu,
Kəbə kölgəsində saxladı onu.
Dedi: "Oyun yeri deyil bu, oğlum,
Əlaca gəlmişik, qurbanın olum.
Kəbə zəncirindən yapışsan bu an,

486

Qəmlər zəncirindən azad olarsan.
 De ki: “böyük Tanrı, bu hərzəlikdən,
 Canımı bir dəfə azad eylə sən.
 Rəhm elə, məni öz himayənə al,
 Gəl, bu divanəni doğru yola sal.
 Bu dərdi canımdan irəğa göndər,
 Bir də bu eşqdən qəlbimi döndər.
 Mən eşq əsiriyəm, bir məni yad et,
 Eşqin bəlasından məni azad et”.
 Məcnun eşq sözünü eşidən zaman
 Əvvəlcə ağlayıb, güldü sonradan.
 İlantək qıvrılıb, sıçradı yerdən,
 Kəbə halqasına əl atdı birdən.
 Halqanı öpərək, dedi: “Ey Allah!
 Mən də bir qapının halqasıyam, ah!
 Eşqin halqasında inildəsin can,
 Bir gün də düşməsin o qulağımdan.
 Mənə deyirlər ki, gəl eşqi burax,
 Bu, dost məsləhəti deyildir ancaq.
 Eşq ilə yaşayır aləmdə səsım,
 Eşqsiz aləmdə batar nəfəsım.
 Eşqdən yoğrulmuş ruhum, bədənim,
 Eşqsiz bir günüm olmasın mənim.
 Eşqsiz bir ürək heçliyə varsın,
 Onu qəm selləri yuyub aparsın.
 İlahi, birliyin xatirəsinə,
 Yenə yalvarıram ürəkdən sənə.
 Qoy eşqim ucalıb, namidar olsun,
 Mən özüm ölsəm də, eşqim var olsun.
 Eşqin günəşindən ayırma məni,
 Silmə gözlərimdən sən bu sürməni.
 Könül bu sevdadan sərxoş olsa da,
 Qoy bundan da betər olum dünyada.
 Deyirlər: eşqi tut özündən kənar,
 Leylini sevməyi qəlbindən çıxar.
 İlahi, sən saxla mənim Leylimi,
 Çoxalt hər dəqiqə ona meylimi!
 İlahi, ömrümdən kəs indən belə
 Leylinin ömrünə cala əlinlə!
 Mən tükə dönsəm də onun qəmindən,
 Başından bir tük də əskik etmə sən.
 Qoyma ki, boş qala qulağım bir an
 Yarın öyüd verən o halqasından.
 Cananın meyilə dolsun piyaləm,
 Sikkəsi düşməsin adımdan bir dəm.
 Qoy alsın canımı yarın camalı,
 Qanıma içsə də, olsun halalı.

487

Qəmindən şam kimi yansa bədənim,
Bir günüm olmasın o qəmsiz mənim.
Bu eşq aləmində ürək düz olsun,
Eşqim yaşadığıca birə yüz olsun”.
Ata dinlədikcə oğlunu, yenə
Dərin bir susqunluq çökdü qəlbinə.
O indi bildi ki, nədir məhəbbət,
Dərmansız, davasız yaranmış bu dərd.
Baş alıb qayıtdı öz evlərinə,
Bütün qohumlarla görüşdü yenə.
Dedi: “Bu zənciri qırılmış bədbəxt,
Kəbə halqasına əl atdığı vaxt
Qulağım titrədi zəməməsindən,
Mən də Zəməm kimi coşdum səsindən⁸⁰.
Deyirdim, əl açar oğlum Kəbəyə,
Leylinin dərdindən qurtarsın, deyə.
Osa öz canına qarğadı yalnız,
Dualar etdi ki, yaşasın o qız”.

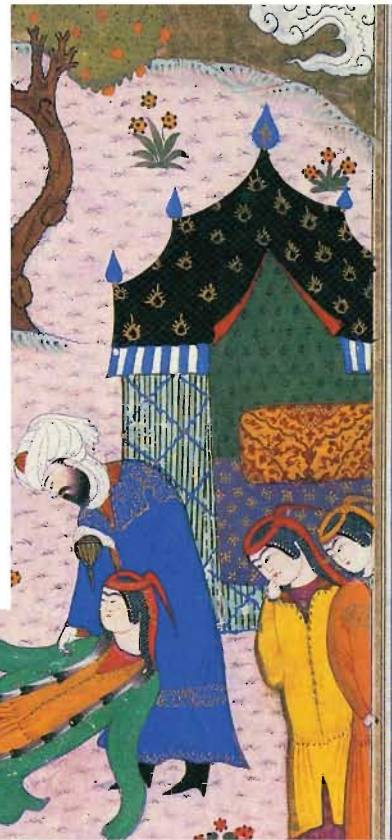
488

MƏCNUNUN ATASININ LEYLİ QƏBİLƏSİNİN QƏSDİNDƏN XƏBƏR TUTMASI

Yayıldı aləmə bu acı xəbər,
Bu sirri yadlar da açıq bildilər.
Dedilər: “Can alan bir eşq ucundan
Divanə olmuşdur gözəl bir cavan”.
Ondan danışdıqca hər oba, hər kənd
Gah təəssüf etdi, gah da məzəmmət.
Leyliyə güldükcə istehzaçılar,
Girdi qəm evinə o dərdli nigar.
Leyligil tərəfdən bir-iki nəfər
Qəbilə şahına belə dedilər:
“Filan biyabandan çıxan bir sarsaq
Bizim qəbiləni rüsvay edir, bax.
Yanımda it kimi bir sürü adam
Başaçıq buraya gəlir o müdam.
Gəzir sızıltıyla bizim yerləri,
Gah atılıb-düşür, gah öpür yeri.
Yaxşı şeir deyir, şeri gözəldir,
Dəqiqə başına qəzəl düzəldir.
Onun qəzəlləri oxunan yerdə
Yırtılıb dağlar yüzlərcə pərdə.
Bütün sözlərini el deyir əzbər,
Bizi də, səni də rüsvay edirlər.
Leyli də olmuşdur sinəsi dağ-dağ,
O yeldən sönəcək bizim bu çıraq.

Bir qulaqburması göstər ona sən,
 Bizim ay qurtarsın onun şərindən”.
 Oğru yorğun idi, darğa qantökən,
 İşdən xəbər tutub qopdu yerindən.
 Qılıncı çəkərək dedi müxtəsər:
 “Onun cavabını bu qılınc verər”.
 O yerdə bir nəfər amiri vardı,
 Öz qəbiləsinə xəbər apardı.
 Dedi atasına Məcnunun dərhal:
 “Gözlənən bəlanın qarşısını al!
 Yoxdur o darğanın qəlbi, duyğusu,
 Alovlu bir oddur, sürətli bir su.
 Məcnun xəbərsizdir, qorxuram ki, mən,
 Bilsin, ayrılında başı bədəndən.
 Onun qarşısında boş bir quyu var,
 Quyuya düşməmiş edək xəbərdar”.
 Sən yazıq atanın taleyinə bax!
 Atalıq eşqiylə qəlbi yanaraq
 Dostlara əmr edib, buyurdu qoca:
 Yel kimi düşsünlər onun dalınca,
 Nəsihət diliylə onu birtəhər
 Təsəlli tapmağa dəvət etsinlər.
 Axtarıb gözdilər onu hər yandan,
 Nə bir iz tapdılar, nə də bir nişan.
 Dedilər: “Bəlkə də əcəl yetmişdir,
 Vəhşilər əlində ölüb getmişdir”.
 Hər dost ürəyindən qopdu bir nalə,
 Qaranlıq çökmüşdü hissə, xəyalə.
 Ondan nə iz vardı, nə də yadigar,
 Bütün ailəsi qalmışdı ağlar.
 Eşqin halqasını qulağa taxan,
 Dünyanın işinə biganə baxan
 Bir xəzinə kimi küncdə qalaraq,
 Nə səs eşidirdi, nə də ki, soraq.
 Belə bir ovlaqda o Məcnun yazıq
 Yolun tozuna da qaneydi artıq.
 Şir güclü olsa da, tox bir canavar,
 Ondan qoçaq olar ovda çaqqallar.
 Aclığı olmasa şahinin bir az,
 Turacın üstünə uçub şığmaz.
 Ac üçün kəpək də yağlı çörəkdir,
 Tox üçün yağ-çörək sanki kəpəkdir.
 İştah qızışanda baş alıb gedər,
 Çovdar çörəyini mumtək əridər.
 Halva çox şirindir, şəkər kimidir,
 Kəkliyi azmışa zəhər kimidir,
 Məcnun dolaşdıqca o baldan kənar,

Yediyi olmuşdu tamam zəhrimar.
Başından aşdıqca aşiqin dərdi,
Kasad mətahına rəvac verərdi.
Yox, yox, əridəcək bu sevda onu,
Yoxdur bu qüssənin, bu dərдин sonu.
Məcnuna üz verən hər ölçüsüz çəm
Olmuşdu dərđini dağıdan həmdəm.
Bir yol tapmasa da o xəzinəyə,
Axtarıb gəzərdi xəzinə deyə.
Bəni-Səd adlanan yad bir tayfadan
Bir nəfər Məcnuna rast gəldi bu an.
O gördü aşiqi xərabəzarda,
Əhvalı pozğundur, xəyalı darda.
Qalmış öz beytitek tənha, giriftar,
Mənası genişdir, qafiyəsi dar.
Yəni ki, məhrumam yardan, yoldaşdan,
Qafiyəsiz şeirdir kimsəsiz insan.
Öz taleyi kimi dönmüş kamana,
Vəfada ox kimi durur mərdana.
Onun duruşunda mənə gəzərdi,
Kamanla birləşmiş oxa bənzərdi.
Bir nalədən başqa yoxdu həmdəmi,
Yalnız kölgəsiydi onun məhrəmi.
O yolçu ordaca gördü Məcnunu,
Nəcib bir insana bənzətdi onu.
Sonra əhval tutub, nə soruşdusa,
Məcnun cavab verib dinmədi əsla.
Ümidi kəsildi, onu tərktədi,
Yolçu öz yoluna düzəlib getdi.
Gəldi Məcnungilin qəbiləsinə,
Qəbilə topladı onun səsinə.
Dedi: "Filan yerdə, xərabəzarda
Məcnun ilan kimi qıvrılır darda.
Divanə dərdlidir, yorğundur, bilin,
Div kimi qaçmışdır gözündən elin.
Hər yetən tənədən bir yara almış,
Əriyib bir dəri, bir sümük qalmış".
Atası oğlundan xəbər tutunca
Eldən üz döndərdi zavallı qoca.
Oğul sorağıyla o ixtiyar da
Dolaşdı div kimi mağaralarda.
O gəlib yetişdi bir viranəyə,
Daş üstə rast gəldi o divanəyə.
Məcnun sinəsindən söz bağlayırdı,
Gah oxşatma deyir, gah ağlayırdı.
Ciyərinin qanı gözdən axırdı,
Bəxtitek gah düşüb, gah da qalxırdı.

490

Elə məst etmişdi onu bu hicran,
Nə dünya bilirdi, nə də ki insan.
Ata salam verdi yazıq oğluna,
Şirin bir dil ilə yalvardı ona.
Məcnun atasının şəklini görcək
Onun ayağına düşdü kölgətək:
“Ey başımın tacı, könlümün taxtı,
Üzrüm var, gəl dinlə sən bu bədbaxtı,
Soruşma halımı, üzümə bir bax,
Gəl, qəzaya tapşır məni sən ancaq.
Arzu etməzdim ki, belə bir halda
Gözlərin görəydi məni, ey ata!
Doğrudur, qaradır yanında üzüm,
Ah, üzr istəməyə varmıdır sözüm?
Mənim ki dərdimi özün bilirsən,
Çıxmış ipin ucu əllərimizdən...”

ATASININ MƏCNUNA NƏSİHƏTİ

Ata eşitdikcə onun səsini,
Alıb yerə vurdu əmmaməsini.
Bir səhər quşutək sızladı qəlbən,
Gündüzü gecətək qaraldı birdən.
Dedi: “Ey gözümün qarası, ağı,
Dağılmaz bir gülün solğun varağı,
Xəyalın yenəmi bir divanədir?
Yanıb külə döndü, bu halın nədir?
Kimin gözü deydi gül camalına?
De, kimlər qarğadı sənin halına?
Kimlər öz qanını boynuna atdı?
De, kimin tikanı əlinə batdı?
Sənə nə oldu ki, qaldın işindən?
Düşdü gözlərinə, de, hansı tikən?
Heç aşiq sən kimi bədbəxt olmamış,
Bu qədər dərd çəkib darda qalmamış.
Neçin yorulmadın, usanmadın sən
Düşmən tənəsindən, qəm qəfəsindən?
Qəlbin doymadımı bu məzəmmətdən?
Neçin dirilmədin bu qiyamətdən?
Oğul, bu sevdanı bir dəfə unut,
Özünə rəhm elə, hörmətimi tut.
Nədir bir eşq üçün bu rüsvayçılıq?
Aləmə göstərmə bu eybi açıq.
Çox gözəl olsa da eybi gizləmək,
Dost dostun eybini örtməsin görək.
Bu dostluq aynası göstərir ki, sən

Özündən bu eybi kənar edəsən.
Aynanın nə pisi, nə yaxşısı var,
Bu cür xasiyyətlər insanda olar.
Bu dərdi qəlbindən çıxar bir kərə,
Soyuq bir dəmiri döymə boş yerə.
Tutaq ki, ağırdır canan həsrəti,
Qalmamış könlünün səbri, taqəti,
Barı bu həsrəti arabir unut,
Gəl, biz tərəfin də əhvalını tut.
Xəyal havasına atçapan olar,
Qaçmaq ayağında piyada qalar.
Bəsdir bu şərəbsiz, içkisiz məstlik,
Bəsdir bu arzusuz arzupərəstlik.
Oğul, sən xırmanı yelə vermişən,
Bu zalım düşməne kam olmuşam mən.
Sən adlı, sikkəli istərsən məni,
Boşla dəliliyi, bu pis sikkəni.
Sən sazı döyürsən, mən də dizimi,
Sən paltar cırırsan, mən də üzümü.
Eşqin odlarına yansan belə sən,
Mənim ciyərimdir küllərə dönən.
Ümiddən əl üzmə, gəl, çarə qılaq,
Göyərmək deyildir danədən uzaq.
Ümitsiz bir işdən, səbr etsən əgər,
Bir ümid işığı parlaya bilər.
Hər ümitsiz işdə bir çox ümid var,
Qaranlıq gecədən ağ səhər doğar.
Oğul, səadətin qapısını aç,
Ayağı sürüşkən taleyindən qaç.
Çalış, əllərindən çıxmasın dövlət,
Dövlətlə yaranır bütün səadət.
Dövlət, düynləri açandır bir-bir,
Şahlıq üzüyünün firuzəsidir.
Dünya qapısının açarı hər an
Dövlətin cibində saxlanır, inan!
Sən də səbr eləsən, dayansan əgər,
Tale yavaş-yavaş üzünə gülər.
Dərinlik, sonsuzluq varsa dəryada,
Arxların suyundan yaranmış o da.
Başında buludlar oynayan hər dağ
Torpaq zərrəsindən qurulmuş ancaq.
Sənin də səbrində qoy olsun qərar,
Gövhəri səbr ilə qazanmaq olar.
İradəsiz olma, iradəsizlər
Ayaqsız qurd kimi yerdə sürünər,
Tülkü canavarı edirsə məğmun,
Ondan iradəsi böyükdür bunun.

492

Səni illər boyu yad etməyə
Nə üçün könlünü verirsen yenə?
O, şaddır, gül kimi, sən gözü yaşlı,
O, daş ürəklidir, sən başı daşlı.
Kim ki söhbət açır o qızdan sana,
Səni rüsvay edir, bir ayılısana!
Əqrəb çalmışlara verilse gərfəs⁸¹,
Zəhərlə məhv olub kəsilər nəfəs.
Can oğul, başqa bir iş ucundan tut,
Bu sevda işini bilmərrə unut!
Hindli fil başına döyər hər yerdə
Ki, fil Hindistanı anmasın bir də⁸².
Canımsan, canımdan daha əzizsən,
Evə dön, evimin işığısan sən.
Bu dağda yurd salıb otursan, əgər,
Yalnız üzümünün suyu tökülər.
Bu yolda daşlıq var, quyu var ancaq,
Bir aç gözlərini, ona yaxşı bax.
Darğa pusqudadır, inad olma bir,
Zəncirə əl vurma, o dəmirdəndir.
Sən yol uşağısan, fitnə yolkəsən,
Qılıncdır başının üstündə əsən.
Sən şadlan, kor olsun buna düşmənin,
Gəlsin məclisinə dostların sənin”.

MƏCNUNUN ATASINA CAVABI

O şəkərdillini Məcnun eşitcək,
Ağzından söz tökdü o da şəkərtək:
“Sən, ey böyüklüyü göylər cəlallı,
Uca göylərdən də uca xəyallı,
Viranə yerlərə sənsən şəhriyar,
Ərəblər üzündə, ənbər xalın var.
Sənin dərgahındır ilk qibləgahım,
Canım canındandır, sənsən pənahım.
Ömrün uzun olsun, daima yaşa,
Səninlə bir vuraq dünyanı başa.
Böyük xəzinədir bu nəsihətin,
Yaramı bağladı mehrin, ülfətin.
Ancaq, neyləyim ki, mən bəxtiqara
Xoşla düşməmişəm vəhşi dağlara.
Doğrudur, dağılmış səbrim, qərarım,
Özümdə deyildir öz ixtiyarım.
Bağlanıb qalmışam, zəncirim dəmir,
Görünür mənim də bəxtim belədir.
Zənciri açmağa gücsüzəm bu dəm,

Bu yükü üstümdən ata bilmərəm.
Dedim ki, dönməsin ciyərin qana,
Xəyal pərişandır, könül virana.
Başımda partlayan bu ildırımdan
Minlərcə xırmanlar yanmışdır, inan!
Məzlum mən deyiləm yalnız bu yerdə,
Yüzləri düşmüşdür mən düşən dərdə.
Kölgə özbaşına düşməz quyuya,
Göydə dayanmamış Ay duya-duya⁸³.
Filin vücudundan milçəyə qədər,
Bu zülmü çəkməyən varmıdır məgər?
Xalqın istəyincə olsaydı hər iş,
Bir iş qalardımı xalq istəməmiş.
Daşları əridir çəkdiyim kədər,
Kim öz ürəyinə sıxıntı istər?
Məni pis taleyim təqib edir, bil,
Heç kəs bədbəxtlikdən qurtaran deyil.
Neyləyim, olsaydı əlimdən tutan,
Ya Günəş, ya da Ay olardım, inan.
Bizdən ixtiyarsız yaranmış hər iş,
İnsan iradəsi ona dəyməmiş.
Başım bəlalıdır, ürəyim xal-xal,
Dünyada varmıdır bir nəfər xoşhal?
Vətən tozu kimi mənəm sərgərdan,
Axır gözlərimdən yaş yerinə qan.
Bükdüm ildırımtək dodağımı mən,
Qorxub gülmədim ki, od tutar bədən.
Deyirlər, nə üçün gülməyirəm bir?
Ağlamaq qəmginlik əlamətidir.
Ömrümdə şadlanıb gülsəm bircə gün,
Qorxuram ağzımdan alov püskürsün.
Kəklik qarışqanı dimdikləyərək
Onu dimdiyində sıxırdı bərk-bərk,
Qarışqa kəkliyə gülərək bu an,
Dedi ki: "Sən gülmək bacarmayırsan".
Yazıq qarışqaya baxaraq dik-dik
"Bu mənim peşəmdir" söylədi kəklik.
Sonra qəhqəhəylə o güldü birdən,
Saldı qarışqanı öz dimdiyindən.
Hər kim bu dünyada gülərsə artıq,
Ondan uzaqlaşar mənə xoşbəxtlik.
Yersiz bir gülüşün nə mənası var?
Yerində ağlamaq daha xoş olar.
Mənim ki nəsibim oldu əziyyət,
Hansı bir günümlə mən olum rahat?
Belində yük olan qoca bir eşşək,
Nə qədər ömrü var, əzab çəkəcək,

494

Rahat olmayacaq o əziyyətdən,
 Bir ölüm qurtarar onu bu dərddən.
 Demə məhəbbətə qılncdan iti,
 Ürəkdir yaradan bu məhəbbəti.
 Qılnc oyunundan kim qaçsa, gerçək,
 Başı bir qılncı vurulsun gərək.
 Eşqin qılncından qorxmaz ki, heç kəs,
 Aşiqin başından qılnc əksilməz.
 Aşiq olan kimsə canından qorxmaz,
 Cananını sevən cahandan qorxmaz.
 Girdi buludlara o Ay sirdaşım,
 Qoy qılnc altına qoyulsun başım.
 Bir baş verilməsə canana qurban,
 Qılncı və testə layiqdir, inan.
 Bu odlara düşən canım naxoşdur,
 Bu naxoş canımın yanması xoşdur.
 Mən ki söz olmuşam ağıza, dilə,
 Sən də unut məni bu gündən belə”.
 Ata dinlədikcə yazıq oğlunu,
 Ağladı, ağladı, yaş boğdu onu.
 Bir yanda atası dayanmış giryan,
 Bir yanda balası yıxılmış üryan.
 Sonra evlərinə onu apardı,
 Təsəlli verərək öpdü, yalvardı.
 O sinəsi dağlı, o bəxtiqara,
 Qəfəsdə quş kimi düşmüşdü dara.
 Evdə iki-üç gün qara bağladı,
 Bu acı səhnəni görənlər ağladı.
 O, pərdəni yırtıb, ah çəkdi yenə,
 Baş alıb yollandı çölün düzünə.
 Əzab içindəydi həyatı ancaq,
 Ölümdən pis idi ona yaşamaq.
 Məhəbbət coşdurdu onun ruhunu,
 Yenə Nəcd dağına apardı onu.
 Əli daş kimi ydi, ayağı dəmir,
 Dağı dolaşırdı o havalı şir.
 Orda gurladıqca Məcnunun səsi,
 Bir qəzəl deyirdi hər zümzüməsi.
 Ellər, obalar da yığışib səf-səf,
 Gəlirdi heyrətlə o dağa tərəf.
 Eşitdikdə ondan nadir bir inci,
 Xatirə qələmə tutub birinci.
 Təhifə apardılar diyarbadiyar,
 Aşıqlər nəğmədən varlanırdılar.

LEYLİNİN ƏHVALI HAQQINDA

Murad dastanının ilk səhifəsi,
Gözəllik mülkünün baş sərkərdəsi,
Yeddi ulduz kimi gözəl camallı,
O göylər duruşlu, göylər calallı,
Gözəl camalına Ay həsəd çəkən,
Hüsnüylə sərvini də bağırını sökən,
Ümidi, qorxunu mat qoyan hünər,
O Aydan, Günəşdən irs alan gövhər,
O, büt-pərəstlərin səcdə mehrabı,
O, saray qəndili, gülşən güləbi,
Eşqin yatağına, nazına bir yar,
Həm xəzinə olan, həm xəzinədar,
Hüsnün, gözəlliyin zinət mayəsi,
Şəkər dillilərin naz sərmayəsi,
Özünə min aşiq qəlbi bağlayan,
Min Məcnun zənciri qırıb ağlayan
Leyli, parladıqca min təmtəraqla,
Aləm göstərirdi onu barmaqda.
Daradı saçını o təzə sünbül,
Yırtdı qönçəsini o növrəstə gül.
Boyu sərv kimi qalxıb, ucaldı,
Yaqut dodaqları nə canlar aldı!
O, könül bağında boy atan pəri
Qəmzə oxlarına tutdu elləri.
Ah, o baxışları nə sehirkardı!
Yüz könül mülkünü birdən talardı.
Qəmzəsi ox kimi süzüb gedərdi,
Ərəb, türk yurduna hücum edərdi.
Atdığı kəməndin bir sirri vardı,
Qəmzəsi ov tutar, zülfü bağlardı.
Müşkə bənzəyirdi ahu gözləri,
Ahular ovlardı o gözəl pəri.
Şikar zamanında şirləri belə
Tutub zəncirlərdi hörüklərilə.
Üzü gül, dodağı baldan da şirin,
Şəkər görüb onu, dedi afərin,
O gül yanaqlara, bal dodaqlara
Min nazənin baxıb, düşmüşdü tora.
Saçı öpüş üçün yol təmizlərdi,
Kirpiyi “qoy allah versin” deyərdi.
Zülfü kəmənd olub, aşiq ovlardı,
Kirpiyi ox kimi onu qovlardı.
Aydan gözəl olan o iki yanaq
Güldən iki addım düşmüşdü qabaq.
Bir sərv boyluydu o qızın özü,

496

Sərv üstə qırqovul kimiydi üzü.
 Dodağı şəkərdən şirə çəkmişdi,
 Xurmanın üstünə qələm çəkmişdi.
 Öpüş yaraşırdı o gül dodağa,
 Şəkərin tüngünü qoymuşdu lağa,
 Açıq quyu kimi zənəxdanına
 Yüz könül düşmüşdü, aldanıb ona.
 Zülfünü ip kimi atmışdı canan,
 Bəlkə, aşıqləri çəksin quyudan.
 Aşıqlər halına o yana-yana,
 Özünün qəlbi də dönmüşdü qana.
 O, dustaq qalmışdı bir pərdədə tək,
 Ürəyi sınımışdı onun pərdətək.
 Bəzən oğrun-oğrun dam üstündə qız
 Səhərdən axşama baxardı yalnız,
 Bəlkə də Məcnunu görə birtəhər,
 Barı bir dəqiqə deyib-gülələr.
 Harda tapsın onu bu gözəl sona,
 Dərdini, sirrini bir açsın ona?
 Ah, rəqib hədəsi, ah, düşmən dərdi!
 Qız gecə yarısı min ah çəkərdi.
 Şam kimi dəlicə gülməyi vardı,
 O, şirin gülsə də, acı ağlardı.
 Göz yaşı gülünü islatdıqca hey,
 Məcnun görünürdü gözünə hər şey,
 Ayrılıq oduna yanırdı pünhan,
 Nə işıq, nə tüstü çıxırdı ondan.
 Üzdə külək kimi coşsa da hər vaxt,
 İçində qəlbini yeyirdi bədbaxt.
 Öz dərd aynasına baxaraq yalnız,
 Orda xəyalıyla danışırdı qız,
 Yalnız kölgəsiydi onun sirdaşı,
 Bir də həmdəmiydi eşqin göz yaşı.
 Kölgəyə dərdini açdıqca dilbər,
 Qonşusu yatmırdı onun gecələr.
 Odlu su arası olmuşdu yeri,
 Bir pəri üzlüydü o gözəl pəri.
 Qadının nəğməsi cəhrə səsidir,
 Ox isə şahların ov həvəsidir.
 Leyli iki başlı iyi ataraq,
 Bir başlı ox aldı, ah çəkdi ancaq,
 Sarsılıb atdığı bir başlı oxdan,
 İki başlı iy də oldu sərgərdan.
 Dərya-dərya yığıb dərd ilə qəmi,
 Gözündən töküdü o, gəmi-gəmi.
 O, pərdə dalında qəmlər yedikcə,
 Qəmlər əridirdi qəlbini təkçə,

Qulağa bir qızıl halqa taxaraq,
Halqatək qarıya asırdı qulaq.
Eşqin halqasını öz qulağından
Başqa bir insana verməzdi bir an.
O, Ay çeşməsinə baxıb daldadı,
Gözləri çeşmə tək yolda qaldadı.
Bəlkə bir sifariş gələ Məcnundan,
Ya quru bir salam eşidə ondan.
Arabir əsdikcə Nəcdin küləyi,
Bir vəfa duyurdu qızın ürəyi.
O yandan bir bulud gəlsə bu yana,
Ümid damlaları verirdi ona.
Evin hər yerindən, hər bucağından
Yarın qəzəlini duyurdu canan.
Leyliyə bazardan gələn hər uşaq
Baxırdı, Məcnundan söz oxuyaraq.
Damının altından keçdikcə hər kəs
Qəzəl söyləyərdi ona birnəfəs.
O dünya camallı nazəndə dilbər
Qəlbindən qoşardı gözəl şeirlər.
O bakirə gözəl bir sənətkardı,
Özütək bakirə sözləri vardı.
Məcnunun dilindən söz düzəldərək,
Cavab da yazardı o gözəl mələk.
Məcnunun şəriylə yandıqca pəri,
Ona su səpərdi öz şeirləri.
Kağızı gizlində isladıb qanla
Ona söz yazardı min həyəcanla,
Sonra da atardı damın üstündən,
Salam göndərərdi sərvə yasəmən.
Kimə rast gəlsəydi o məktub, inan,
Oxuyub-oynardı o, şadlığından.
Aparıb Məcnuna verərdi ki, bir,
Desin cavabında gözəl bir şeir.
O da canan yazan söz əvəzinə
Axıcı bir qəzəl deyərdi yenə.
Demək, bu həsbhal qəlbin səsiydi,
İki sevgilinin deyişməsiydi.
O aşiq bülbüllər ötəndən bəri
Qırıldı dünyanın bütün qəmləri.
Dinib-danışdıqca o qoşa sazlar
Qopdu simlərindən gözəl avazlar.
Rudla çənk çalsa da iki nəğməkar,
Bir qəlbin səsini verirdi onlar.
Onlar ki hər dərdi şerə salardı,
Başqası çənkdə, neydə çalardı.
Nəğmə düzəlttikcə iki nəğməkar,

498

Çalib-oyuyardı evdə uşaqlar.
Tənə qapısını açıb yenidən
Böhtan uydurardı onlara düşmən.
Ağlamaq tutardı axır onları,
Göz yaşı yuyardı o böhtanları.
Tamam bir il keçdi bu minval ilə,
Onlar dolanırdı bir xəyal ilə.

BAHARIN TƏRİFİ VƏ LEYLİNİN XURMALIQ TAMAŞASINA GETMƏSİ

Sərđi xalısını səhraya min gül,
Bəzədi torpağı süsənlə sünbül.
Ağacda qönçələr baxdı göz-gözə,
Bənzədi qayğısız, güllər bir üzə.
Qırmızı lələdən, sarı çiçəkdən
Təbiət bir bayraq qaldırdı, bilsən.
Baxıb bostandakı, bağdakı hüsne
Bülbül rübabını basdı köksünə.
Üstünə şəh düşmüş yaşıllıqlar da
Zümrüdə bənzərdi o ilk baharda.
Çəmənlər başına bürümüşdü şal,
Lalənin yanağı olmuşdu xal-xal.
Hələ nəzər yetir bənövşələrə,
Zülfünü darayıb tökmüşdü yerə.
Qönçə kəmərinə bağlayıb bərk-bərk,
Tikandan ox tutub atırdı, gerçək.
Güllər ipək geyib bəzənən zaman
Külək yapışmışdı sırğalarından.
Gül pəngli Günəşdən açıb neylufər
Suyun qarşısında atmışdı sipər.
Şümşad tellərinə çəkib şanəni,
Nar gülü yığırdı nara danəni.
Ətrinin ağzını açdıqca sünbül,
Baxıb əl verirdi ona qızılgül.
Od tutub alışan nərgiz də bu an
Qızdırmalı kimi qalxdı yuxudan.
Şərab qətrələri qaynayıb haman
Yavaşca axıtdı damarında qan.
Axıtdı yasəmən can bulağını,
Nəstərən yıxadı gül yanağını.
Qızılgül qorxaraq açdı gözünü,
Nazlandı, misilsiz görcək özünü.
Beldəki qılınca bənzərdi süsən,
Yox, o sıyırmaydı, səhv elədim mən.
Quşlar dil açmışdı bağda hər yandan,

Baş açmaq olmazdı hərzə-hədyandan.
Turac ürəyindən kabab bişirir,
Qumru sinəsindən ona duz verir.
Çinar başındakı göyərçin səsi
Deyirdi aləmə yar zümzüməsi.
Ağacda bülbül də qan-yaş tökərdi,
O da Məcnun kimi nalə çəkərdi.
Gül də Leylidəki o vüqar kimi,
Çadırdan çıxmışdı tacidar kimi.
Baxıb gül fəslinin çəmənlərinə,
Leyli qədəm basdı onun seyrinə.
Sonra saçlarını hörərək yenə
Su səpdi gülünün yaqut rənginə⁸⁴.
Haman qəbilənin gözəl qızları
Aldı ortalığa bizim dildarı.
Ərəb torpağında türk idi onlar,
Xoşdur ərəbboylu türk olan nigar.
Sənəmlər içində gedir xuraman,
Yaman göz dəyməsin ona heç zaman.
Bağda bitkilərin seyrinə dalsın,
Gülün kölgəsində dincini alsın,
Piyalə uzatsın ona nərgizlər,
Lalədən öyrənsin təzə bir xəbər.
Bənövşə zülfündən aldıqca işıq
Camalı güllərə olsun yaraşlıq.
Boy atmaq öyrətsin sərvə özündən,
Utansın yasəmən onun üzündən.
Qönçənin ətrindən min bac istəsin,
Çəmənlər mülkündən xərac istəsin.
Boyu kölgə salsın çəmən üzünə,
Gülsün o sərv ilə səmən üzünə.
Yox, yox, onun qəsdı bu deyil, bilsən,
Nə güldür, nə sərvdir, nə də nəstərən,
Onun məqsədi də, eşqi də təkdir,
Bir bucaq axtarıb, min ah çəkməkdir.
Bülbülə sirrini açmaq istərdi,
Bəlkə təzələnə yenidən dərdi.
Bəlkə gülüstanda əsən küləklər
O qərib aşiqdən verə bir xəbər.
Bəlkə də açıla qəlbinin bağı,
Qalxa sinəsindən ayrılıq dağı.
O yerdə bir gözəl xurmalıq vardı,
Çin nəqqaşlarından bir yadigarı.
Onun cərgə-cərgə xurmalıqları
Sanki yol salmışdı behiştə sarı.
Bu xoş seyrangaha başdan, binadan
Ayaq basmamışdı canlı bir insan.

500

Leylinin yanında bir bölük nigar,
 Gəlib o çəmənə yetişdi onlar.
 Leyli yaşıllıqda oturdu gültək,
 Otlardan belinə kəmər çəkərək.
 Hayana dəydisə onun nəfəsi
 Açıldı süsənin, gülün qönçəsi.
 Hansı çəmənə ki əli çatardı,
 Şümşad göyərərdi, sərv boy atardı.
 O sərvboylular, o gülüzlülər
 Şadlanıb güldülər orda bir qədər.
 Bir an qoşuldusa şadlığa Leyli,
 Çox da bağlanmadı məclisə meyli.
 Tutuquşu kimi o sevdalı qız
 Bir sərvin altında oturdu yalnız.
 Gizlicə sızladı mehribanlıqla,
 Sonra dilə gəldi bir xoş qılıqla:
 “Sən, ey eşqə layiq, əziz dildarım,
 Sən mənə layiqsən, mən sənə, yarım.
 Ey sərv qamətli, coşğun həvəsli,
 Ey atəş ürəkli, sərin nəfəsli,
 Nolar ki, görəsən sən də bu bağı!
 Gəlib qaldırasan sinəmdən dağı,
 Nolar, bir tapasan bu bağda məni!
 Sən sərvə görəsən, mən də narvəni.
 Tutaq ki, dözmürsən məni görməyə,
 Mənim bu bağçamdən qaçırısan niyə?
 Söylə, sifarişin gəlməyir nədən?
 Layiq deyiləmmi bu vəfaya mən?”
 Söz sona çatmamış eşitdi bir səs,
 Elə bil bir anlıq kəsildi nəfəs.
 Qəzəl oxuyurdu yolda bir nəfər,
 Məcnunun şeriydi o gözəl əsər:
 “Ey mənim pərdəmi açan cananım,
 Qoy olsun ümidin pərdə tutanım.
 Məcnunu boğmuşdur qan dalğaları,
 Leyli o yazığı anırmı barı?
 Məcnunun bağırını yandırır ələm,
 Leyli hansı qəlbə su səpir bu dəm?
 Məcnunun qəlbini dəlmiş ox, tikən,
 Leyli nə naz ilə yatır, görəsən?
 Məcnun min ah çəkib ağlayır burda,
 Leyli necə şadlıq axtarır orda?
 Məcnun dərd içində, dağ içindədir,
 Leyli hansı bahar, bağ içindədir?
 Məcnun qəm zənciri vurmuş özünə,
 Leyli gülümsəyir kimin üzünə?
 Məcnunun ürəyi ürkmüş hicrandan,

Leylinin xəyalı nədir bu zaman?”
Bunu dinlədikcə, qızın göz yaşı,
Tökülüb yumşaltdı torpağı, daşı.
Bağdakı qızlardan birisi bu an,
Leyliyə baxaraq gözünün altdan,
Gördü ki, dərd çəkir o gözəl pəri,
Eşqə mehribandır onun gözləri.
Sonra evlərinə qayıtdı qızlar,
Sədəfə dürr kimi girdi o nigar⁸⁵.
O qızın qəlbində qalmadı bu sirr,
Gedib anasına söylədi bir-bir.
Məqsədi buydu ki, anası yenə
Bir çarə axtarsın onun dərdinə.
Bu nakam gözəlin anasına bax,
Qəfəsdə quş kimi o çırpınaraq,
Dedi: “Özbaşına qalsa bu nigar,
O, Məcnun olmuşdur, bu da məst olar.
Onu səbr etməyə çağırısam əgər,
Qorxuram məhv olub əlimdən gedər”.
Onun həsrətiylə hey yana-yana
Səbr edib dözüdü yenə də ana.
Leyli dörd divarda bir xəzinətək,
Ay kimi çadırda yaşayırdı tək.
Buluddan tutqundu çəkdiyi ahlar,
Qında qılınc kimi olmuşdu qəm-xar.
Əzab içindəydi o nazlı mələk,
Varmı məhəbbətlə şad olan ürək?

502

İBN SƏLAMIN LEYLİNİ İSTƏMƏSİ

Bağın calalını yaradan usta,
Belə nəql edirdi dastan xüsusda:
O gün ki, o bağa girdi aypara,
Yaydı şəfəqini asimanlara,
Gül sərvin başında dəstə bağladı,
Gülün və gülabin alçaldı adı.
Zəncir halqası tək biri-birinə
Keçmişdi Leylinin saçları yenə.
Yolda Bəni-Əsəd qəbiləsindən,
Bir nəfər Leyliyə rast gəldi birdən.
Böyükdü ondakı vüqar və hünər,
Ehtiram saxlardı ona ərəblər.
Çoxdu qəbiləsi və qohumları,
Hörmətlə keçərdi bütün ruzgarı.
Xalq da baş əyərdi o gəncə müdam,
Ona ad vermişdi bəxt – İbn Səlam.

Gümüşlə, arxaydı ondakı hünər,
 Onu barmaq ilə göstərərdilər.
 O parlaq çırağı – Leylini görcək
 Bir çarə tapmağa əsdi küləktək.
 Lakin o baxmadı heç də gərdisə
 Ki, çıraq küləklə gəlməz sazişə.
 Vətənə qayıdıb, cumdu xəyala,
 Qəlbi can atırdı onun vüsala.
 Ayı qucaqlaya bilməmiş heç kəs,
 Bəlkə xəbərsizdi bu işdən o şəxs.
 Başında gəzirdi vüsəlin dərdi,
 O pəri qızına elçi göndərdi.
 İstəyi buydu ki, getsin elçilər,
 Versin öz könlünü ona bu dilbər.
 Hiylələr düzəldib düşdü ayağa,
 Qızılı kül kimi tökdü torpağa.
 Min xəzinə yığıb göstərdi elə,
 Sürüsü, ilxısı səs saldı çölə.
 Könül ovçusuydu o gözəl mələk,
 Onun arxasınca elçi gedərək,
 Ələ gətirməkçün haman gəlini
 Ata, anasının öpdü əlini.
 Ata da, ana da cüt əyləşdilər,
 Onlara xoş gəldi bu xeyir xəbər.
 Dedilər: “Başqa bir məsləhət olmaz,
 Ancaq ki gözləmək lazımdır bir az.
 Çünki pərişandır bizim novbahar,
 Leylinin azacıq xəstəliyi var.
 Qoyun yaxşılaşsın, şadlanaq biz də,
 Kəbin kəsərsiniz o zaman siz də.
 Bu kəbin, qəlbaçan bu xeyir xəbər
 Allahın iznilə tez başa gələr.
 Hələlik dayanıb bir az səbr edin,
 Hələlik vədəylə şadlanıb gedin.
 Ta ki gül qönçəsi açsın bu tağda,
 Tikanlar çürüsün bu gözəl bağda.
 Qızıl boyunbağı taxıb boynuna,
 Verərik, sizinki olar bu sona”.
 Bunu İbn Səlam eşidən zaman,
 Bilmədi neyləsin o şadlığından.
 Çapdı öz yurduna atını o dəm,
 Silindi könlündən qüssə ilə qəm.

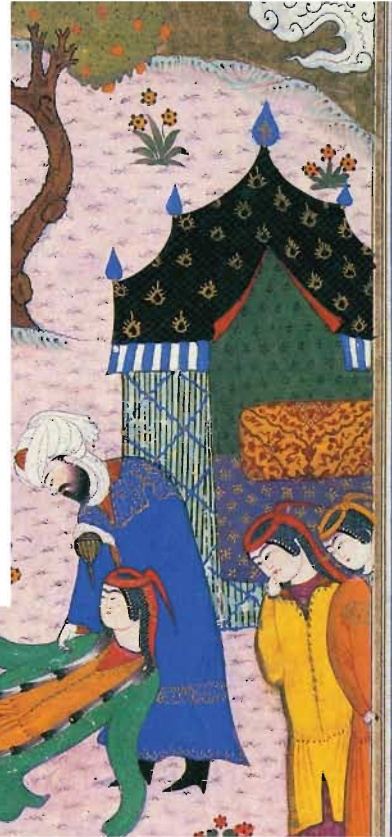

NOFƏLİN MƏCNUNLA TANIŞ OLMASI

Leyli çadırdıydı, o gizlənmiş Ay
Pərdədə qalmaqdan olmuşdu rüsvay.
Açılmışdı onun abır pərdəsi,
“Leyli” çağırırdı hər neyin səsi.
O, ağıza, dilə dastan olmuşdu,
Ətir çəkənlərə reyhan olmuşdu.
Aşıqlər zikriydi o gözəl dilbər,
Dəfində çalırdı onu mütrüblər.
Qıvrılıb qalmışdı öz zülfü kimi,
Nə yuxusu vardı, nə də həmdəmi.
Didərgin Məcnun da atıb elləri,
Sərgərdan gəzirdi vəhşi çölləri.
Vəhşilər yanınca yazıq qoşaraq,
Gəzərdi çölləri qayəsiz, çılpaq.
Güclə tərpanirdi zəif bədəni,
Min dərdlə oxurdu o bir nəğməni.
Vüqarı qılmadı yerlərə səcdə,
Yenə baş götürüb yollandı Nəcdə.
Eşqin tikanına ayaq döyərdi,
Torpaq sovurardı ah olmuş dərdi.
Aşıqlər görəndə onun yasını,
Didib parçalardı öz libasını.
O yerdə mehriban, olduqca qoçaq,
Dəmir kimi möhkəm, mum kimi yumşaq
Nofəl adlanılan bir igid vardı,
Ərəblər önündə boyun burardı.
Qılıncda ordular basardı o ər,
Lütfü bir maraldı, hirsli şiri-nər.
Ordu sahibiydi, əzəmətliydi,
O çox xəzinəli, çox dövlətliydi.
Bir gün güvənərək öz qüvvətinə
Şikara çıxmışdı o yerdə yenə.
Qorxunc mağaralar arasında tək,
Nofəl dolaşırdı şikar gəzərək.
Ayağı qabarlı bir dərdli gördü,
Onun hər tükündən qəm tökülürdü.
O möhnət dustağı, o zəif çıraq
Düşməyə kam idi, dostlardan uzaq.
İnsandan qaçmışdı o taleyikəm,
Vəhşilər olmuşdu Məcnuna həmdəm.
Əqli uçurardı hər bir nəğməsi,
Qəlbi parçalardı pərişan səsi.
Məcnunun halından o tutdu xəbər,
Başından keçəni tamam dedilər,
Dedilər: “Bir qızın divanəsidir,

Bir sevda şamının pərvanəsidir.
 Beytlər, nəğmələr deyir ürəkdən,
 Canan qoxusunu alır küləkdən.
 Yarın sorağını gətirəndə yel
 Yüz qəzəl oxuyur ürəyi tel-tel.
 O yandan süzülüb gələn buluda
 Baxıb sinəsindən söz deyir bu da.
 Hər yerdən səfərə gəlib-gedənlər
 Bu məzlum aşiqə baxıb bir qədər
 Təam da, şərab da verirlər buna,
 Deyirlər bir işiq düşsün ruhuna
 Min cəhddən sonra birtəhər keçir,
 Yarın sağlığına bircə cam içir.
 Bir budur dünyada fikri, diləyi,
 Leyliyə bağlıdır onun ürəyi”.
 Məcnunun dərdini Nofəl eşitcək
 Dedi: “Bu məqamda kişilik gərək!
 Əlimdən gələnə göstərməliyəm,
 Yetsin muradına bu taleyikəm.
 Mən ov arxasınca gəzirdim, ancaq,
 Bəh, bəh, rast gəldiyim şikara bir bax!”
 Bu sözlər çıxınca onun dilindən,
 Düşdü yel qanadlı atın belindən,
 Sonra öz yanına çağırdı onu,
 Süfrəyə oturdu eşqin oğlunu.
 Şirin əfsanələr danışib əvvəl,
 Məcnunu mum kimi yumşaltdı Nofəl.
 Dostdan danışmayan bir söz dünyada
 Onca mənasızdı hikmət olsa da...
 Lakin o gördü ki, bu cavan mərddir,
 Canansız yediyi, içdiyi dərddir.
 Nə cürə söhbətlər olsaydı, inan,
 Leyliydi aşiqin dilində hər an.
 O yolsuz divanə, o qırılmış saz
 Nofəli dinləyib yumşaldı bir az.
 Azacıq şadlanıb, qüssəsi keçdi,
 Onunla əyləndi, yedi və içdi.
 Xoşsifət görüncə müsahibini,
 Söhbətə girişib açdı qəlbini,
 Beynitək qəlbi də qızışib coşdu,
 Bal kimi dadlı bir qəsidə qoşdu.
 Hər sözü, gülüşü canlı şeirdi,
 Od kimi bədihə, qəzəl deyirdi.
 Nofəl o aşiqi çox şad eylədi,
 Xərabə könlünü abad eylədi,
 Dedi: “O çırağın həsrətiylə sən.
 Şam kimi əriyib sönməyəcəksən.

Qızıl qüvvətinə, qol qüvvətinə
Səni çatdıraram öz niyyətinə.
Quş olub havaya uçsa da o qız,
Əlim boğazından tutacaq yalnız.
Daşlar gizləsə də o qığılıcı,
Daşlara çarparam bu qılıncımı.
Sənə yar olmamış ayüzlü sənəm,
Ondan kəməndimi çəkməyəcəyəm”.
Ümidlə açıldı Məcnunun üzü,
Nofəlin önündə büküldü dizi.
Dedi: “Könül açan bu vədəni siz
Uydurub yalandan deməyirsiniz?
Mən bir divanəyəm, o, ev sonası,
Onu divanəyə verməz anası.
Küləyə verməzlər qızılgülü, bil,
Bir div balasına Ay layiq deyil.
O, bizim tərəfə endirib gəlməz,
O Ay divanəylə dost ola bilməz.
Nə qədər yudular bizim kömləyi,
Yenə də olmadı suyun köməyi.
Nə qədər ağ gümüş səpildi, ancaq
Bizim qara kilim ağarmadı, bax.
Xeyir iş gəlsə də sənin əlindən,
Qismətim deyildir, talesizəm mən.
Bir qorxum budur ki, sən də doyasən,
Sən də yarı yolda məni qoyasan.
Bu şikar hədəfə gəlməzdən əvvəl
Qorxuram, məni sən atasan, Nofəl!
Qorxuram verdiyin böyük vədlər
Axırda verməsin kiçik bir səmər.
Sözünün üstündə dursan mərdana,
Allah əvəzini yetirsin sana.
Yalan deyirsənsə bu sözləri sən,
Məni özbaşına burax indidən,
Ta ki öz peşəmi izləyim yenə,
Özüm öz dərdimi gözləyim yenə”.
Nofəl bu nalədən pozuldu o dəm,
Dedi: “Yox... Köməyi tez etməliyəm”.
Gördü ki, o gənkdir, özü də qərib,
Xəyalı azaddır, qəlbi müztərib.
Məcnuna bir yoldaş, bir qardaş oldu,
Hal bilib, hal duyan bir sirdaş oldu,
Əhd edib, əl açdı Nofəl dərgaha,
Ən əvvəl and içdi böyük Allaha,
Sonra da and içdi peyğəmbərlərə,
Əqli, iradəsi dedi bir kərə:
“Bu vəfa yolunda qılınc çəkərək,

506

Qurd deyil, aslantək d y ş m g r k.
 Bacarib  atmasam bu xoş murada,
 Rahat gün g rm yim bir də dünyada.
 Lakin xahişim var, bu s z m  tut,
 Divanə qalma, g l, bu dərdi unut!
 Azacıq sakit ol, d ym  k ks n ,
  z n  toxtaq tut iki- c g n .
 G l, odlu qəlbini kənara qoy sən,
 O dəmir qapını tez açaram mən".
  cdi bu şərbəti bizim zavallı,
 Qurtuluş gözlədi sevda xəyallı.
 O artıq qa madı insandan bir də,
 And  cib, əhd etdi durduęu yerdə.
 Səbr ilə baęlandı onun ayaęı,
 Sanki su səpildi, s nd  ocaęı.
 Sıęındı dostunun bu pənahına,
 Gedib ayaq basdı qərargahına.
 Hamama gedərək paltar dəyişdi,
 Artıq aram olub şərab da  cdi.
 Ərəb qaydasınca  mmam  qoydu,
 Musiqi dinlədi, şərabla doymdu.
 Yarın camalını saldı yadına,
 Dedi yiq qəzəllər yetdi dadına.
 Dostuna yandıqca Nofəlin qəlbi,
 Başına dürr səpdi buludlar kimi.
 O yedi, dincəldi, əynində libas,
 Artıq g z ll şdi siması bir az.
 Saralmış rənginə qızartı gəldi,
 Yay kimi bükülmüş qəddi düzəldi.
 Yenə ş v  kimi qaralmış xətti
 Onun Ay  z n  bir d vr   ekdi.
 O ətirli güldən şirə  ek r k,
 N  aparmışdısa, qaytardı k l k.
 G ld  dodaqları bir səhər kimi,
 Parladı dişləri incilər kimi.
 Artıq aęıllandı  l divanəsi,
 Kəsildi zəncirin pərişan səsi.
 Yenə baę  cind  boy atdı lalə,
 Qızıl g l əlinə aldı piyalə.
  ndi M cnundakı  z m t, vüqar
 Hikmət məclisinə oldu hökmdar...
 O qonaqcıl Nofəl, o böyük adam
 Məcnunu yüz nazla bəslərdi müdam.
 Məclisi, şadlıęı onsuz keçməzdi,
  z n  görməsə bir mey  cm zdi.
 Onlar iki- c ay şən keçirdilər,
 Mehriban oturub şərab  cdil r.

MƏCNUNUN NOFƏLƏ ACIQLANMASI

Bir gün ikilikdə oturmuşdular,
Yenə məclis açıb, keyf qurmuşdular.
Məcnun zəmanəyə nifrət deyirdi,
Şeyrlər qoşaraq qəmlər yeyirdi:
“Ey mənim ahımdan xəbərsiz duran,
Aldadıb külümü göyə sovuran,
Yüz dostluq vədəsi verdinsə də sən,
Yarım dostluğa da vəfa etmirsən.
Gəl, öz başındakı xəyalı unut,
Sən mənim sözümü, ilticamı tut!
Məni ağ yalanlar feline verdin,
Yenə kimsəsizlik əlinə verdin.
Söz verdik dostluğa, səmimiyyətə,
İndi göz yumursan sən bu niyyətə.
Səndən mən eşitdim yüz dil yarası,
Görmədim bir dərman, bir dərd çarası.
Səbrim tükənmişdir, şaşqınam bu dəm,
Dadıma yetməsən əldən gedərəm.
Əvvəl bir yazığın dərdinə qalmaq,
Sonra öz sözünün ziddinə olmaq,
Mərdlik, böyüklükdən uzaqdır, mənçə,
Dostluğun vəfası budurmu, sənçə?
Vəfasız bir vədi vermə insana,
Layiq görməyirəm mən bunu sana.
Köməksiz, arxasız, qərib bir quşam,
Dirilik suyundan uzaq uçmuşam.
Xərabə bir kəndə xəzinə vermək,
Susuz su vermək şərt olsun görək.
Bil ki, müşkülümü tez düzəltməsən,
Yenidən divanə olacağam mən.
Gəlməsə sevgilim – bəxtiyarlığım,
Bil ki, məhv olacaq bütün varlığım”.

508

LEYLİNİN QƏBİLƏSİ İLƏ NOFƏLİN MÜHARİBƏ ETMƏSİ

Nofəl bu xoş olan umu-küsüdən
Odlarda mum kimi yumşaldı, bilsən.
Qalxıb hazırlaşdı yol səfərinə,
Havada parladı qılıncı yenə.
Atlandı quş kimi o böyük hünər,
Toplandı başına sadıq igidlər.
Atının nalından odlar qoparaq,
Meydana şir kimi girdi çaparaq.

Elə ki, yetişdi o qəbiləyə,
 Bir elçi çağırdı: “sözüm var” deyə,
 Nofəl ismarladı: “Öz ordumla mən
 Od kimi keçərəm üzərinizdən.
 Bu saat Leylini gətirin mana,
 Qılinc girəcəkdir yoxsa meydana.
 Göstərin Leylini, hardadır o qız?
 O, öz aşiqinə yetişsin yalnız.
 Qoy, susuz can verən bir suya çatsın,
 Ona su verən də savaba batsın”.
 Çatdı qəbiləyə Nofəlin səsi,
 Sındı ortalıqda eşqin şüşəsi.
 Cavab verdilər ki: “Bu mümkün olmaz,
 Leyli ayparadır, düşünün bir az.
 Ona əl yetişməz, Aydır o dilbər,
 Heç kəsin əlindən gəlməz bu hünər.
 Qılınca qılıncla qisas alarıq,
 Qarurə atsan da daşa çalarıq”.
 Qasid baş götürüb qayıtdı geri,
 Nofələ söylədi haman sözləri.
 Nofəl acıqlanıb, dedi qasidə:
 “Bu saat piyada qayıdıb yenə,
 De: dadmamışsınız qılincimi siz,
 Bu köhlən atımdan xəbərsizsiniz,
 Dəniz dalğasıyam, qaçın qarşımdan,
 Yoxsa tufan qopar hər bir daşımdan”.
 Qasid yenə gedib cavab gətirdi,
 Nofələ nalayiq sözlər yetirdi.
 Nofəl acıqlandı qəzəblənərək,
 Köksündə od tutub alışdı ürək.
 Sonra qılincini çəkdi dörd yana,
 Qoşunla şir kimi girdi meydana.
 Onlar da qabağa ordu tökdülər,
 Dağ kimi tərənib nərə çəkdilər.
 Nofəlgil tərəfə at oynatdılar,
 Şirin qarşısına qılinc atdılar.
 Coşdu dəniz kimi, qızışdı meydan,
 Havadan od yağdı, gölə döndü qan.
 Qılincin əlində qan piyaləsi,
 Torpağı məst etdi bu qan laləsi.
 Aslanlar gəldikcə pəncə-pəncəyə,
 Toqquşdu nizələr “intiqa” deyə.
 Tökülən o qanlar çatdıqca dizə,
 Oxlar quzğun kimi töküldü düzə.
 Qılınclar beyinlə şirələndikcə,
 Bədəndən ayrılan başlar endikcə,
 Qızmış ərəblərin o nərəsindən

Göylərin qulağı kar oldu, bilsən.
Əcəl ildırım şığıyan zaman
Alov püskürdü daşın ağızından.
Deyləmi tükünün ucları kimi
Qəhr edən zubinin ucu itiydi.
Günəş on cıqqalı bayrağa bənzər,
Sanki qızarmışdı yenə ilk səhər.
Daşlar deşik-deşik Sürəyya kimi,
Yer qana dönmüşdü bir derya kimi.
Hər şirin baxışı alov saçmışdı,
Qara ilan kimi ağız açmışdı.
Yırtıb dağıtdıqca o qara şirlər,
Ağ atlar div kimi əlləşirdilər.
Hər kəs bu döyüşə atlanan zaman
Məcnun can verirdi ruhu pərişan.
Hamı at çapdıqca müharibəyə,
O dua edirdi "barışıq" deyə.
Hər kəs çıxardıqca düşmən gözünü,
O həlak edirdi dərddən özünü.
Açıb öz qəlbində dua yelkəni,
Sülhə çağırırdı müharibəni.
O utanmasaydı, qalxıb durardı,
Bulud tək özünə qılınc vurardı.
El qınamasaydı bu dəmdə onu,
Qırıb qurtarardı öz qoşununu.
Olmasa düşmən tənəsi əngəl,
Dostların başını kəsərdi əvvəl.
Təqdir kamanına çatsaydı əli,
Ox atıb dostları qırdı, bəli.
Onun dediyini desəydi ürək,
Öz yoldaşlarını qırdı, gerçək.
Bu qoşun içində coşurdu Məcnun,
İstərdi ki, bassın o biri qoşun.
Burda axtarışa at səyirdərdi,
Ordakı qoşuna dua edərdi.
Öz tərəflərindən ölsə bir nəfər,
Onu öldürənin əlindən öpər.
Leyligil tərəfdən məhv olanlara
Göz yaşı tökərdi bu bəxtiqara.
Bu yandan o yana nizə tutardı,
Düşmən nizəsinə duası vardı.
Bəzən öz qoşunu gələndə üstün,
Atardı kamanı, oxu büsbütün.
Elə ki, yar tərəf qalib gələrdi,
Şir kimi nərəsi dağlar dələrdi.
Bir nəfər soruşdu: "Niyə, ey cavan,
Döyüşdən çarx kimi kənar qaçırsan?"

Biz sənin uğrunda can qoyuruq, bil,
 Düşmənlə dostluğun heç insaf deyil”.
 Dedi: “Sevgilimdir dediyin əğyar,
 Mənim qılınclarla nə işim aşar.
 Düşməni qanına qərq etmək olar,
 Dostla vuruşmağın mənasımı var?
 Döyüşdən su kimi qanlar çağlayır,
 Canansa o tayda yara bağlayır.
 Məşuqə verdikcə aşıqə nəfəs,
 Aşıq də verməli ona bir əvəz.
 Yar sürmə göndərir ayaq tozundan,
 Mən ona daş atsam, qıyarmı vicdan?
 Mənə bal vədəsi vermişdir o yar,
 Mən sirkə göndərsəm layiqmi olar?
 Yarın əli varsa o yanda əgər,
 Kim canan tərəfi zəlil istəyər?
 Ordadır istəyim, qəlbim, həvəsim,
 Qəlbim hardadırsa orda nəfəsim.
 Canana can vermək xoşdur əzəldən,
 Canımı əsirgəyim mən o gözəldən?
 Mən ki öz çanımdan keçmişəm belə,
 Yazığım gələrmə sizlərə, söylə!”
 Soruşan bir ona, bir yerə baxdı,
 Göz yaşı torpağa sel kimi axdı.
 Məcnunsa döyüşdən uzaq düşərək
 Tozların içində oynayırdı tək.
 Nofəl qılincını çəkib dörd yana,
 Bir sərxoş fil kimi girib meydana,
 Hər oxda bir nəfəs, bir can alardı,
 Hər bir həmləsində cahan alardı.
 Qan arxı çəkirdi gəzdiyi yerdə,
 Qan yeyib-içməkdən doymuşdu Yer də.
 Qılinc oynadırdı şöhrət gəzənlər
 Axşam qaranlığı çökənə qədər.
 Canan zülfü kimi qaraldı göylər,
 Gündüzün üzünə töküldü ənbər.
 Siyah tellərini düzdükcə gürcü,
 Qaraldı get-gedə göylərin bürcü.
 Bu zaman ayrıldı düşmən qoşunlar,
 Döyüş meydanında yatışdı onlar.
 Elə ki, o qara ilan büküldü,
 Ağ nəfəsli Zöhhak – Günəş də güldü.
 Qalxdı hər pəhləvan, hər igid əsgər,
 Zöhhak ilanına döndü nizələr.
 Qoşunla dolmuşdu Leylinin yurdu,
 O yerdə dağ kimi ordu dururdu.
 Düşməni qarşidan, arxadan səf-səf

Oxlara tutmuşdu Leyligil tərəf.
Nofəli qorxutdu o daşqın ordu,
O artıq sülh üçün dayanıb durdu.
Öz adamlarından tapıb bir nəfər,
Tapşırdı: “Sülh üçün bir tədbir göstər.
De ki, qan tökməyə gəlməmişik biz,
Yalnız bir könüldür istədiyimiz.
Divanə bir gəncə söz vermişəm mən,
Yalnız bir gözəldir istəyim sizdən.
Öz dövlətimdən də keçirəm bu dəm,
Sizə xalvar-xalvar qızıl verirəm.
Məsləhət görsəniz bu sevdanı siz,
Qəlb açan bir cavab verməlisiniz.
Şəkər satmasanız bu yerdə bizə,
Sirkə də tökməyin istəyimizə.
Yaxşılıq gəlməsə əllərinizdən,
İntiqam almayın qılıncı bizdən...”
Elçi bu sözləri verincə xəbər,
Qızmış orduları geri çəkdilər.
Hamıya xoş gəldi bu gözəl dilək,
Ordular döyüşdən geri dönərək,
Barışıq nəğməsi çaldıqca çənglər
O qanlı döyüşdən qalmadı əsər.

512

MƏCNUNUN NOFƏLƏ ACIQLANMASI

Sülhün qoxusunu duyunca Məcnun
Kinlə qəzəbləndi ürəyi onun.
O, igid Nofələ acıqlanaraq,
Rişxəndlə dedi ki: “Qəhrəmana bax!
Sən, ey qucaq-qucaq vədlər verən,
Yaman başa vurdun öz vədini sən.
Buydumu sözündə möhkəm durmağın?
Bir də at oynadıb qılınc vurmağın?
Danış, qəribliyə salma sorğumu,
Vəhşini ram edən əfsunun bumu?
Buydumu meydanda at oynatmağın?
Havada ox tutub kəmənd atmağın?
Zidmiş iradəmə sənir iradən,
Nə yaxşı bir hünər göstərmisən sən?
Salam düşməniydi o canan mənə,
İndi sən döndərdin tamam düşməne.
Vəfaya açılmış o qapıya sən
Min qıfıl vuraraq bağladın nədən?
Ey dost, köməyindən əlim üzüldü,
İşimi korladın, belim büküldü.

Bu dostluq telləri qırıldı nədən?
 Çox şahlar yıxılmış bir süvaridən.
 Qurda ox atdısa dağlarda çoban,
 Gedib itə deydi aldığı nişan.
 Hünərin aləmə səs salan zaman,
 Əfsus ki, əhdini ayaqlayırsan.
 Bu acı sevdaya düşməmişkən mən
 Sənə bel bağlardım bəlkə ürəkdən.
 Bu yazıq aşiqdən niyə vaz keçdin?
 Əkmədiyən yeri nə üçün biçdin?
 Sən ki başlamışdın bu böyük işi,
 Hünəri yarımçıq qoyarmı kişi?
 Qaranlıq könlümə işıq verənsən,
 Bu xəstə ömrümün dərmanı sənsən...”
 Döyüş qalxanını ataraq, əvvəl
 Şirin dilə tutdu Məcnunu Nofəl,
 Dedi: “Qoşunsuzam, köməksizlikdən
 Siyasət işlədib sülhə girdim mən.
 Qayıdıb yurdumdan qüvvət alaram,
 Yenə qılıncımı işə salaram.
 Qoşun toplayaraq qəbilələrdən,
 Daşdan keçirərəm poladımı mən.
 Qılıncıla basmasam o qudurğanı,
 Kor olsun Nofəlin qəlbi, vicdanı”.
 Sonra Mədinədən Bağdada qədər
 Qoşun toplamağa getdi elçilər.
 Nofəl hiddətindən yandı bir zaman,
 Qoşun tələb etdi bir çox diyardan.
 Nəhayət, topladı böyük bir ordu,
 Dağlara döz gərrib üz-üzə durdu.
 Birinci hücumda sərhədi aşdı,
 Düşmənlər kor olub qorxudan çaşdı.

NOFƏLİN İKİNCİ MÜHARİBƏSİ

Bu söz gövhərini tapıb kəşf edən
 Dastan qapısını açır sinədən:
 Nofəlin başına toplaşan ordu
 Heyrətə salmışdı böyük bir yurdu.
 Nərədən torpağın bağı söküldü,
 Buqəbis zirvəsi yerə töküldü.
 Onun nərəsindən titrəyən düşmən
 Döyüş meydanında səf çəkdi həmənlər.
 Qəbilə başçısı donuxub qaldı,
 Nofəl ordusunun seyrinə daldı.
 Gördü ki, nizələr almış hər yeri,

Ordu bulud kimi tutmuş göyləri.
Təbil nərələri gəldikcə bəzən
Ölünün qəlbi də qopur yerindən,
Nofəl ordusunu görəndə düşməni
Nə hər bə meyl etdi, nə qaçdı hərbdən.
Hücuma girişdi "bəxtəbəxt" deyə,
Atını səyirtmə müharibəyə.
Ordular gəldikcə orda baş-başa,
Endi şimşək kimi qılınclar başa.
Qumları sel kimi apardıqca qan,
Əqiq göyərirdi sarı qumlardan,
Ürəklər yoruldu ciyər yarmaqdan,
Qılınclar utandı baş qoparmaqdan.
Nofəl qılinc çəkib, qalxan tutaraq,
Hər hücum başında yıxırdı bir dağ.
Əjdahalar kimi qızıb meydanda
Bir nəfəs kəsirdi o, hər bir anda.
Şir kimi getdikcə Nofəl irəli,
Oxlara dönmüşdü sərt kirpikləri.
Hirsdən çatıldıqca qəzəbli qaşlar,
Toppuz zərbəsindən uçurdu başlar.
Gürzlü çomağını endirən zaman
Əlbürz dağı da uçardı, inan.
Hər kəsə bir qılinc vursaydı Nofəl,
Onu varaq kimi doğrardı əl-əl.
Məcnun da həvəslə hər bə gedirdi,
O həlak olmağa çox səy edirdi.
Döyüş meydanları qızıdığı vaxt
Tabut taxtasına dönmüşdü hər taxt.
Bir olsa yoldaşın, dostun əməli,
Daşdan su çıxardar onların əli.
Nifaq olan yerdə fəlakət də var,
Səadət günəşi birlikdən doğar.
O gün nofəlçilər qalib gəldilər,
Onların bəxtinə açıldı səhər.
Düşməni cəbhəsini yarib sökdülər,
Baş-başa, leş-leşə vurub tökdülər.
Can verib öldükcə yaralananlar,
Ah çəkib sönmürdü darda qalanlar.
Əsib kükrədikcə ölüm ruzgarı,
Leyligil tərəfin ağsaqqalları
Aman istədilər igid Nofəldən,
Yalvarıb dedilər: "Düşmüşük əldən.
Çəkmə qılincimi, gəl, indən belə,
Hamını ölmüş bil, əsir zənn elə.
Bizi qırmağından bir fayda varmı?
İgid basdığıni boğazlayarmı?"

İki-üç nəfərlik, olmuşu unut,
Əlinə ox alma, əlimizdən tut!
Gəl, bu qiyaməti əlindən burax,
Qiyamət günü var... O dünyaya bax.
Düşmən silahlansa qarşında əgər,
Sən də qılınc vurub qüvvəni göstər.
Lakin silah töksə qarşında düşmən,
O miskin düşmənlə, gəl, vuruşma sən.
Artıq tutmayırıq üzünə qalxan,
Gəl, bağışla bizi sən, ey qəhrəman!
Qılıncla, nizəylə dindirmə bizi,
Görürsən qalxansız əllərimizi”.
Nofəl bu naləni dinləyib o dem,
Keçmiş günahlara çəkdi bir qələm.
Əmr etdi: “Gəlini gətirin ki, mən
Xoşluqla əl çəkim bu qəbilədən”.
Leylinin atası ürəyi qəmli,
Torpağa üz qoydu gözləri nəmli.
Yalvardı Nofələ: “Ey böyük insan,
Güvənir tacına bu Ərəbistan.
Dərdli bir qocayam, ürəyimdə qəm,
Səndən uzaq olsun, yaman gündəyəm.
Qorxaraq ərəbin tənələrindən
Əcəm ləqəbini gəzdirirəm mən.
Başımın dərdinə, sevdasına bax,
Bəxtimdən görürəm mən bunu, ancaq,
Xəcalət çəkirəm bu günahımdan,
Civətək ərimək istərdim, inan.
Qızımı qarşına gətirsəm də, bil,
Quluna versəm də, əskiklik deyil,
Yenə fəxr edərdəm, gəl, inan ki, sən,
Boyun qaçırmaram sənənin hökmündən.
Çöldə od yandırıb, ocaq da çatsan,
Qızımı ud kimi oda da atsan,
Ya quyu dibinə tullasan onu,
Ya da qılınc çəkib vursan boynunu,
Bil ki, ağ olmaram üzünə yenə,
Can-başla hazırım hər bir əmrinə.
Baharda bir təzə gül olsam da mən,
Boyun qaçırmaram sənənin əmrindən.
Ancaq o dəliyə layiq deyil qız,
Dəliyə bir zəncir yaraşır yalnız.
Ayüzlü bir qıza sərsəm yararmı?
Çör-çöpün yanında od qalanarmı?
O, gicdir, mərd deyil, yoxdur sənəti,
Nə dünyası vardır, nə axirəti.
Dağları, daşları gəzir o sərsəm,

İnan, divanədir, dəlidir desəm.
Pis-pis adamlarla oturub-durur,
Mənim adıma da min ləkə vurur.
Mərdə təmiz bir ad candan əfzəldir,
Ləkəli qalmaqdan ölüm gözəldir.
Ərəb torpağında küləklər belə
Qızımı salmışdır ağıza, dilə.
Leylinin adını o, dilə saldı,
Balam bu dünyadan min töhmət aldı.
Məcnuna tapşırırsan cilovumu sən,
Mənə güləcəkdir hər yoldan ötən.
Bir nəhəng ağzında qəhr olub ölmək
Alçaq bir ömürdən xoş olsun gərək.
Bədnam olmağımı qoyma, amandır!
Qiyamət günü var... O, imtahandır.
İndi bu naləmə, dərdimə çatsan,
Dünyada xoşbəxt ol, sevin hər zaman.
Yoxsa, and içirəm bir Allaha mən,
Əlimi çəkərəm ətəklərindən.
Ayüzlü balamın vurub boynunu,
İtin qabağına ataram onu.
Ta ki bu qeyrəti çəkməyim bir də,
Ölüb-öldürməyim durduğum yerdə.
Qoy mənə yer üzü lənətlər desin,
Qızımı divdənsə köpəklər yesin.
İnsanı dişləsə azğın bir quduz,
Onun məlhəmi var, keçər, qorxusuz.
Lakin dil yarası ürəkdan getməz,
Ona min məlhəm də bir əsər etməz”.
Nofəl dinlədikcə rəngi saraldı,
Söz tapa bilməyib cavabsız qaldı.
Qoca danışdıqca açıq, mərdana,
Nofəl yumşalaraq: “Qalx, – dedi ona. –
Bu gün bir sərkərdə olsam belə mən
Xoşluqla istərdim qızını səndən.
İndi ki, vermirsən, canın sağ olsun,
Mən zalım deyiləm, üzün ağ olsun.
Quru bir çörəklə, şor bir halvadan
Pisdir zorla gələn bir arvad, inan.
Dualar ardınca dolaşıram mən,
Belə cəfalardan bezaram, bilsən”.
Nofələ dil açdı yaxın adamlar,
Dedilər: “Qocanın nə günahı var?
Məcnun xoş gəlməsin gözüne sənin,
Mənliyi alçaqdır o divanənin.
Bir qadın doğrudan sevsə də onu,
Fəlakət törədər bu eşqin sonu.

Havalı yaşayan sərsəm bir insan
 Nə xeyrə, nə şərə yarayar, inan.
 Ona neyləsən də ağıla gəlməz,
 Yoxdur iradəsi, durub dincəlməz.
 Dünən biz onunçün döyüşən zaman,
 Qələbə istərdi düşməyə hər an.
 Oxlara gərmişdik biz sinəmizi,
 O da oxlayırdı bir yandan bizi.
 Bu iş ağıllının işi deyildir,
 Ona ağlamaq da, gülmək də birdir.
 Bu gün yetirsək də canana onu,
 Açıq görünür ki, matəmdir sonu.
 Düz ölçüb-biçmədən bu işi, ey mərd,
 Biz zərər çəkərik, siz də xəcalət.
 Adımız, sanımız bizə əfzəldir,
 Bu işdən əl çəkmək daha gözəldir”.
 Nofəlin qəzəbi soyuyub söndü,
 Qoşuna əmr edib, geriye döndü.
 Məcnun yaralandı bu bəd xəbərdən,
 Min tikan sancıldı qəlbinə birdən.
 “Ah, – dedi, – çatmışdı vüsal üçün vaxt,
 Öldü, oyanmadı, oyanmadı baxt.
 Bəxtimin vəfası olsaydı mana,
 Özümtək olardı dostum mərdana”.
 Gözündə yaş seli, qəlbində vulkan,
 Nofəlin yanına gəldi pərişan.
 Dedi: “Ey dostluğa qadirəm deyən,
 Söz verib, sonradan sözünü yeyən!
 Mənim ki üzümə gülürdü səhər,
 Rəvamı qəlbimdə sönsün ümidlər?
 Nə üçün buraxdın ovumu əldən,
 Biz ki əl vermişdik, unuttunmu sən?
 Susuzdum, apardın sən “Fərat” deyə,
 İçməmiş odlara tapşırdın niyə?
 Şəkərdən bir şirin şərbət qayırdın,
 Ondan da içməmiş məni ayırdın.
 Qarşıma açdınsa şirin süfrəni,
 Sonra milçək kimi qovladın məni.
 İpin ki ucunda bu düyün vardı,
 Ona dəyməsəydin yaxşı olardı”.
 Deyib bu sözləri getdi çaparaq,
 Atının nalından odlar qoparaq.
 Ona çox dedilər, çox yalvardılar
 Ki: “Sənə bundan da yaxşı bir nigar –
 Hörmətli, hünərli, dövlətli, mallı,
 Bir gümüş sinəli, Günəş camallı,
 İşinə yarayan bir qız taparıq,

Bu yeri axtarıb soraqlaşarıq,
Ta işin onunla tamam düzəlsin,
Dövlət də qapına qayıdıb gəlsin”.
Çox ümid verdilər aşiqə bir-bir,
Könlünün düyünü açılmadı bir.
O çıxdı ortadan iz azdıraraq,
Qəlbi bulud kimi tutuldu ancaq.
Göz yaşı töküdü o qəlbixəstə,
O, tiryək səpirdi zəhərin üstə...
Artıq öz mülkünə qayıtdı Nofəl,
Yetişcək yurduna, hər şeydən əvvəl
Çağırtdı o cəfa görmüş Məcnunu
Ki, ürək verərək dincəltsin onu.
Axtaran çox oldu, tapan olmadı,
Artıq siyahıdan silindi adı.
Bildilər nə imiş bu səssiz gediş,
Onun tənəsinə səbəb nə imiş...

518

MƏCNUNUN AHULARI AZAD ETMƏSİ

Dinləyin bu ötən sədəfli sazi,
Görün nələr deyir onun avazı:
Murada çatmamış o yaralı quş,
Qəlbi intizara, dərdə tutulmuş,
Nofəldən ayrılıb çapdı atını,
At açdı çöllərdə yel qanadını.
Nofəl öz əhdinə çıxdı vəfasız,
Məcnun oxuyurdu səhrada yalqız.
Hər kiçik təpəyə üz tutub bəzən,
Şikayət eylərdi öz taleyindən.
Göz yaşı tökərək o yüyürdü,
Uzaqdan qurulu bir tələ gördü.
Tələyə düşmüşdü bir neçə ceyran,
Yazıqlar bağlıydı əldən, ayaqdan.
Qəsdinə durmuşdu ovçu onların,
Qanını tökməyə o ceyranların.
Məcnun səyirtti ki, yetsin köməyə,
Ovçu da dayandı: “Gələn var”, – deyə.
Dedi: “Tələ üstə çıxmışam birdən,
Adət qonağıyam, özün bilirsən.
Ahular başından götür tələni,
Onları azad et, sevindir məni.
Yazıq heyvanlara nə qəsdin vardır?
Onlar həyat üçün yaranmışlardır.
Gözləri göyçəkdir, baxışları şad,
Onlar da əzəldən yaranmış azad.

Necə qıyrsan ki, bir həmlədə sən
 İki-üç qan töküüb nəfəs kəsəsən.
 Qurd olsa bir adam zatında əgər,
 Bu qurd o ceyranın qanını tökər.
 Yar gözü kimidir ahunun gözü,
 İlk bahar gününə bənzəyir üzü.
 Yar gözü eşqinə rəhm et ceyrana,
 Bahar xatirinə gəl qıyma ona.
 Boynunu vurma gəl, bivəfa deyil,
 O şümal gərdənə ip rəva deyil.
 O xallı boynundan, gəl, indi vaz keç,
 Ona polad qılınc yaraşır mı heç?
 O qara gözlərin sürməsi də var,
 Rəvamı torpaqla örtülə onlar?
 Gümüş həsəd çəkir o saf sinəyə,
 Yanıb kabab olsun, kül olsun niyə?
 Nazla bəslənmişdir şümal sağrılar,
 Danış layiqmidir ona ağrılar?
 Ahu göbəyindən müşk alınar, bil,
 Qanını tökməyin insafdan deyil.
 O zərif ayaqlar bir keyzürandır,
 Onları incitmə, qıyma, amandır!
 Yüke qatlaşmamış o incə kürək,
 Yerə vursan onu o inciyəcək.”
 Ovçu bu öyüdü dinləyib daldı,
 Donaraq barmağı ağzında qaldı.
 Dedi: “Yoxsulluğa düşməsəydim mən,
 Boyun qaçırmazdım bu sözlərdən.
 İki ay içində şikarım budur,
 Külfətim bir buna göz dikib durur.
 Ehtiyac içində qalan bir ovçu
 Ovunu öldürsə olarmı suçu?
 İstəsən, onların, gəl, qeydinə qal,
 Onların canını məndən satın al”.
 Məcnun dinləyərək yoxsul ovçunu,
 Atından tez düşüb çağırdı onu.
 Ovçuya verərək ceyran atını,
 Açdı ceyranların qol-qanadını.
 Ovçu tez minərək atı yol aldı,
 Məcnun ceyranlarla səhrada qaldı.
 Mərhəmətlə deyil, sevgiyə qəlbən
 Öpdü ceyranların qara gözündən.
 Bu yar gözü deyil, ona oxşardı,
 O qara gözlərdən bir yadigardı.
 Onlara mərhəmət diləyib Haqdan,
 Açıb xilas etdi qanlı duzaqdan.
 Özü də çöllərdə fəryad çəkərək,

Ahular dalınca yüyürdü tək.
Düşməni yoxsa da, silahı vardı,
Gültək silahından yara alardı.
O isti qumların odlu qoynunda
Qazantək qaynayıb coşurdu o da.
Havalar qızırdı çəkdiyi ahdan,
Əynini cırırdı çöldə hər tikan.
Gecənin üzünə zülmət gələndə,
Ayın pərdəsində gün gizlənəndə
Məcnun nalələrdən cana gəlmişdi,
İpək teli kimi çox incəlmişdi.
Yarın saçları tək qaraydı gecə,
Yol aşiq canı tək olmuşdu incə.
Məcnun ilan vurmuş kərtənkələ tək
Yanıb-qovrulurdu mağarada tək.
Yerdə qıvrılırdı bir ilan kimi,
Odlara qalanmış bir tikan kimi.
Sübhədək gözləri yuxusuz qaldı,
Ömrü gecə kimi ahla qaraldı.

520

MƏCNUNUN MARALI AZAD ETMƏSİ

Çəkdi bayrağını gülüzlü səhər,
Yenə al şəfəqə boyandı göylər.
Bax, Çinin aynası parladı Çindən,
Həbəşin qaşları çatıldı birdən⁸⁸.
Paslı ayna kimi ürəyi tutqun,
Xəyal aynasını gəzdirən Məcnun
Oddan tüstü kimi qalxdı bu zaman,
Ənbər saçılırdı gül varlığından.
O, aşiq qəlbiylə dalıb xəyalə,
Gedirdi dilində şeirlə nalə.
Pərişan gözləri yol süpürürdü,
Könlündən keçəni Allah görürdü...
O, birdən yetişdi şikar yerinə,
Qurulmuş tələyə rast gəldi yenə.
Gördü ki, tələyə düşmüş bir maral,
Boynunda zəncir var, alnında zaval.
Ovçu o gülüzlü maralı görcək,
Ona hücum çəkir qızmış aslantək.
İstədi axıtsın günahsız bir qan,
Nə çıxar günahsız tökülən qandan?
Məcnun tez ovçunun yanına qaçdı,
Ona neştər kimi dilini açdı:
“Ey zalım ititək yazığı tutan,
Aç qurduğun toru, zülmündən utan!

Qoy, bu tora düşmüş zavallı əsir
 Gəzib, bir-iki gün şad yaşasın bir.
 Gəl, onu sən salma tor havasına,
 Getsin öz tayıyla öz yuvasına.
 Onu sevgilisi tapmasa əgər,
 Bu gecə arxanca nə sözlər deyər?
 Deyər: – Səni məndən alan ovçular
 Ayrılıq dərdinə olsunlar düçar.
 Qoy səni ovlayan mən günə düşsün,
 O da yar gözündən sürgünə düşsün.
 Dərd duya bilirsə səndəki ürək,
 Öz tamah dişini bu ovundan çək!
 Neylərdin qəfəsdə özün qalsaydın,
 Maral ovçu olub, sən ov olsaydın?
 Söylə, taleyinə şükr edirmisən
 Ki, ov maral olmuş, ovçusu da sən?”
 Ovçu nəsihəti dinləyib bu dəm
 Dedi ki: “Bu qandan mən əl çəkərəm,
 Vurmaram maralın buruq boynunu,
 Ancaq havayı da vermərəm onu.
 Bu ovla dolanıb yaşayıram mən,
 Satın al maralı məndən, istəsən”.
 Alıb silahını, sazını Məcnun
 Ovçuya uzadıb dedi: – Buyurun.
 Ovçu silahı da, sazı da aldı,
 Maral azad oldu, salamat qaldı.
 Ata öz oğlunu əzizləyəntək
 Məcnun da maralı əzizləyərək.
 Tutub sıgalladı o dildarını,
 Bağladı heyvanın yaralarını.
 Onun gövdəsini çox tumarladı,
 Maraldan daha tez özü ağladı.
 Dedi: “Həsret çəkən dağlar maralı,
 Səndəmi tayından düşdün aralı?
 Ey çöl qoşununun gözəl sarbanı,
 Dağlar döşündəki çadırın hanı?
 Xoş ətrin canandan gətirib xəbər,
 Gözün sevgilimin gözüne bənzər.
 Bu tordən ayağın qoy azad olsun,
 Yetiş öz tayına, o da şad olsun.
 Səndən iraq olsun düşmənin fəndi,
 Boynuna keçməsin şahlar kəməndi.
 Dişlərin keçməsin qızıl qapağa,
 Yaraşır səndəki sədəf dodağa.
 Oxların yayına yarıyan dərin,
 Öz paltarın olsa yaxşıdır sənin.
 Zəhri əritsə də isti göz yaşın,

Axmasın üstünə torpağın, daşın.
Sən, ey mərd sinəli, ucaboy maral,
Mən qəlbi yanmışın halına bir qal.
Bilirəm, genişdir gəzdiyin hasar,
Hasardakı Aydan bir xəbərin var?
Otladığın zaman o tərəfdə sən
Yara əhvalımı açıb deyərsən:
Düşmən qaxıncına qurban olan yar,
Əmrinə hazırım, nə istəyin var?
Biz ayrı düşəli əziyyətdəsən,
Sən də mənim kimi bu möhnətdəsən.
Bir qoca dost da yox imdada yetsin,
Bir ox da yoxdur ki, hədəfə getsin.
Ah! Sənin ətrini verməsə külək,
Onun da adını çəkməyir ürək.
Xəyal da anmasa, duymasa səni,
Yoxdur varlığında onun məskəni.
Məcnun ağlayaraq bu qəribliyə,
Dərdini bir deyil, yüz deyə-deyə
Yazıq maralcığın açdı torunu,
Gözlərindən öpüb buraxdı onu.
Qaçdı səhralara tor görmüş maral,
Məcnun öz yoluna başladı dərhal.
Gecənin yolçusu yetişdi haman
Bir Yusif camalı aldı quyudan⁸⁹.
Ulduzlar içində o parladı tək,
Göy Misri Nil kimi coşmuşdu, gerçək.
Gözü dağlı çölü mil-mil gəzərdi,
Nil rəngində axan Nilə bənzərdi.
Nə suya quş kimi dimdik vurardı,
Nə də ilan kimi dil çıxarardı.
Qıvrılıb qəlbindən vurulmuş kimi,
Ötməzdi qanadı sınımış quş kimi.
Alışıb yanardı beyni, damağı,
Sanki əriyirdi bir piltə yağ.ı.
Şam kimi sönsə də o, birdən-birə,
Yenə də qoymazdı yanını yerə.

522

MƏCNUNUN QARĞA İLƏ SÖHBƏTİ

Açdı gözlərini yuxudan səhər,
Sarı köynək geydi o mavi göylər.
Güldü o sarı gül, o göylər qızı,
Dünya başdan-başa geydi qırmızı.
Məcnun xəzan görmüş gül kimiydi, ah!
Gözündə ağlardı gülüzlü sabah.

Bu sonsuz sulara od düşən zaman
 O da gəmisini çəkirdi sudan.
 Günəşdə yandıqca əli, ayağı,
 Nəfəsdən düşmüşdü günorta çağı.
 Çılpaq qaldığından o, kölgələrtək
 Oturdu bir ağac kölgəsində tək.
 O hündür ağacın kölgəsində, bax,
 Sular axırdı şırıldayaraq.
 Göy kimi, girdə bir hovuz ki vardı,
 Suyu kövsər kimi parıldayardı.
 Onun dövrəsini almışdı otlar,
 Yaşıl geyinmişdi o yerdə bahar.
 Ciyəri istidən kababa dönən
 O sudan doyunca içərək həməni,
 Kar kimi, lal kimi dinib-danışmaz,
 Ayaq saxlayaraq dincəldi bir az.
 O yaşıl çəmənə heyran qalmışdı,
 O gözəl ağacı seyrə dalmışdı.
 Budaqda qaraca bir qarğa vardı,
 Gözü çıraq kimi işıq salardı.
 Gözəllər saçitək qaraydı rəngi,
 Baxdıqca oxşardı qəlbi, ürəyi.
 Saleh bir quş idi o yazıq qarğa,
 Salehilər kimi geymişdi qara⁹¹.
 Sakitcə durmuşdu budaqda o quş,
 Sanki mina üstə şövə oturmuş.
 Məcnun fikrə getdi görəndə onu,
 Duydu qəlblərinin bir olduğunu.
 «Sən, ey yas libaslı, aç, söylə barı,
 Nədir əynindəki bu yas paltarı?
 Nəyəndir, gecənin rəngi var səndə?
 Qara günlərəmi düşmüşsən sən də?
 Qəmə mən yanıram, alışansa sən,
 Mənim əvəzimdə qara geymişən.
 Ürəyin yanıqlı deyilsə bu dəm,
 Nədən qaralmısan, ey dərddli həmədəm?
 Sinən yanmamışsa, zavallı qarğa,
 Sinəsi dağlıdan qaçma uzağa.
 Zənci rəngi yağır sənə rəngindən,
 Bəlkə də soyğunçu hindu kimisən.
 Bəlkə də mən şaham, sən mənə çətir,
 De, nədən qarasan? Açıq söylə bir.
 Canana rast gəlsən, ərz elə ki, mən
 Onun həsrətiylə düşmüşəm əldən.
 Mənim dadıma çat, yetiş, amandır,
 Dadıma yetməsən halım yamandır.
 Demişdin: əlindən tutaram bir dəm,

Qorxuram bu həsrət gözümdə öləm.
Bir göz kor olarsa, ey nazlı nigar,
Tutiya verməyin nə mənası var?
Canavar quzunu aparsa əgər,
Çobanın hay-küyü nə fayda verər?
Sel ki bir binanı dibdən uçurar,
Poladdan olsa da, neyləsin divar?
Bir əkin yerini vursa quraqlıq,
Yağışın mənası qalarmı artıq?"
Məcnun dil oxunu atır uzağa,
Budaqdan-budağa uçurdu qarğa.
Məcnun danışdıqca coşub-daşırdı,
Qarğa da uçmağa hazırlaşdı.
O, söhbət açdısa əfsanələrdən,
Qarğa dərdlə uçdu durduğu yerdən.
Gecə qarğa kimi geyindi qara,
Yarasa göz açdı qaranlıqlara.
Göydə çıraq kimi yandı ulduzlar,
Qarğa gözü kimi parladı par-par.
Məcnun çıraq kimi söndü, qaraldı,
Sanki gözlərini qarğa apardı.
Yanan bir şam kimi o sinədəftər
Göz yaşı töküdü səhərə qədər.

524

QARININ MƏCNUNU LEYLİNİN QAPISINA APARMASI

O göylər pərisi Günəş yananda,
Səhər pərdəsindən baş qaldıranda
Hər baxış bəzənib durdu bağ kimi,
Hər göz də parladı bir çıraq kimi.
Məcnun da qaçırdı qarğa kimi tək,
Bir şam axtarırdı pərvanələrtək.
Basıb köç yolunda tikanlıqları
Qaçırdı cananın yurduna sarı...
Cananın ətrini havadan duydu,
Bir anlıq əlini köksünə qoydu.
Elə bil canlandı ölmüş bir bədən,
Dayanmış bir ürək çarpdı yenidən.
Uzaqdan bir qarı göründü bu dəm,
Yanınca gəlirdi bir taleyikəm.
Zəncir vurulmuşdu o divanəyə,
O da şadlanırdı "xoşbəxtəm" deyə...
Qarı çox sürətlə addım atırdı,
Boynu zəncirini çəkib dartırdı.
Məcnun o əsiri gördüyü zaman

Qarıya and verib dedi: “Bir dayan,
 Kimdir yanındaki bu zəncirli kəs?
 Neçin zəncirlidir bu divanə şəxs?”
 Qadın cavab verdi: “Düzünü desəm,
 Divanə deyildir bu taleyikəm.
 Mən dulam, bu da bir kasıb insandır,
 Bunun da, mənim də günümüz qandır.
 Ah, bizi salmışdır yoxsulluq əldən,
 Bunu zəncirlərə bağladım ki, mən
 Əsir sifətində gəzdirim barı,
 Gəzib dolandırım bu obaları.
 Gəzək şəhər-şəhər, həm ölkə-ölkə,
 Bir ovuc yem tapam evimə bəlkə.
 Bundan əlimizə düşünləri biz
 İkiçə hissəyə bölək tərtemiz.
 Bir toz da qalmasın haman ruzidən,
 Nə tapsaq, bölüşək biz onları tən”.
 Məcnun qol-qanadı sınımışlar kimi,
 Yıxıldı qarının ayağına ki:
 “Aç onun boynundan o zənciri sən,
 Gəl, mənim boynuma bağla əlinlən.
 O, divanə deyil, divanə mənəm,
 Çünki mən layiqəm zəncirə bu dəm.
 Hayana istəsən, al, apar məni,
 Üzüqaralıqla gəzdir ölkəni.
 Bu işdən əlinə nə düşsə hər gün,
 Yalnız sənin olsun onlar büsbütün”.
 Qadın bu şikarı görüncə həməni,
 Nə qədər şad oldu bu təsadüfdən.
 Atıb yoldaşını, çox razı qaldı,
 Zənciri Məcnunun boynuna saldı.
 Qadın zəncirlədi yazıq Məcnunu,
 Boynuna ip salıb apardı onu.
 Gəzdirdi aşiqi o, diyar-diyar,
 Bir yerdə dayanıb tutmadı qərar.
 El yazıq aşiqi görüncə darda
 Gülənlər də oldu, ağlayanlar da.
 Qafillər Məcnuna baxıb gülürdü,
 Aqillər gözündən yaş tökülürdü.
 Ayağında buxov, boynunda zəncir
 Məcnun tənələrə dözürdü bir-bir.
 Bir çadır yanına yetişdi birdən,
 Od-alov parladı nəğmələrindən.
 O, “Leyli” dedikcə daşlar yeyirdi,
 Daş altda rəqs edib canan deyirdi.
 Qadın yedəyində çəkdi Məcnunu,
 Leyli qapısına gətirdi onu.

Çəmənın nəsimi ona dəyəndə
Dayandı sərvətək yaşıl çəməndə.
Aşiq o çəməndə ağladı zar-zar,
Sanki ilk baharda yağdı buludlar.
O, yərə baş döyüb deyirdi: “Canan,
Özündən ayrıyam, dərdinlə həmcən.
Zəncirdən, quyudan qaçdığım üçün
Yanında təqsirkar olmuşam bu gün.
İndisə zəncirdə sızlayır bədən,
Verdiyın cəzaya şadam ürəkdən.
Yanında çox oldu mənim günahım,
Üzürsüz gəlmişəm, ey qibləgahım!
Bil ki, hakimimsən, məhkumam sənə,
Öz bildiyin kimi cəza ver mənə.
Qılınc vurmağıma baxma, ey sənəm,
Sənin hüzurunda yenə əsirəm,
Atımı sürdümsə siz tərəfə mən,
Mın yara almışam mən öz zərbəmdən.
Ayağı m etdisə dünən bir günah,
Bu gün baş qoymuşam ayağına, ah!
Sizə ox atdısa bu sınımış əlim,
İndi zəncirlidir o da, gözəlim!
O zaman bir günah etdim sə əgər,
Bəsdir bu çəkdiyim ağır cəzalər.
Qıyma ki, bu cürə zəlil olum mən,
Bir dəfə canımı çıxar bədənəndən.
Səndən öz gəsinə meyl etsə ürək,
Gəl, məni xaç kimi çarxıqlara çək!
Ey vəfasızlığı vəfadən parlaq,
Xətadır yanında xətasız olmaq.
Qarşında xətasız dayanıb bu dəm
Özü mü xətaya düçar edirəm.
Bəlkə vəfa görə m bu yolla səndən,
Ya da atdığın ox keçə sinəmdən.
Nə qədər ki sağam, salamımı sən
Alıb bir başıma əl çəkməyirsən.
Razıyam, gəl, öldür məni, ey mələk,
Öldür ki, başıma əlin dəyəcək.
Bir qılınc endir ki, başıma, canan,
Mən olum qarında kəsilən qurban.
Mən İsmayıl kimi saxlaram ədəb,
İncisəm, qoy olum İsmayıl məzhəb⁹².
Şam kimi alışıb-yanır bədənim,
Qorxmaram başımı qoparsan mənim.
Bir şamın başını qoparanda biz,
O, baş ağrısından xoş olar şeksiz.
Ayağın altında can verib ölsəm,
Sənsiz yaşamaqdan bu xoşdur, nə qəm.

526

Madam ki bağlıdır yanına yolum,
 İşim ah olacaq, qurbanın olum!
 Başım ayrılmayır qəmdən, qüssədən,
 Sənin sə başını ağrıtmayım mən.
 İstəsən başından dərd uzaq olsun,
 Dərd mənəm, qoy ölüm, başın sağ olsun”.
 Deyərək, ox kimi qalxdı yerindən,
 Tutub parçaladı zənciri birdən.
 Qəmlərdən şadlanan o bəxtiqara
 Dağ vəhşisi kimi qaçdı dağlara.
 Nəcdə çatan kimi inləyib durdu,
 Özünə ox kimi sillələr vurdu.
 Ondən soraq alıb getdi qohumlar,
 Görünməmiş bir hal gördülər onlar.
 Atası, anası ağlayıb qəlbən,
 Artıq əl üzdülər o divanədən.
 Heç kəsə yovuşmaz görüb Məcnunu,
 Yalnız, özbaşına qoydular onu.
 Gördülər yamandır onun bu halı,
 Leylini axtarır darğın xəyalı.
 Yanında başqa bir söz damışsalar,
 Özünü döyərək tutmazdı qərar...

İBN SƏLAMİN DASTANI

Məna dənizinin qəvvası insan
 Səpmiş bu şəkəri dodaqlarından:
 Nofəlin qələbə çaldığı gündə
 Şadlandı Leylinin qəlbi köksündə.
 Qələbə işıq saçan o gözəl nigar
 Dedi: “Sevin, Leyli, qalib çıxdı yar...”
 Bu zaman atası gəldi vüqarla,
 Güldü bığ altından o, iftixarla,
 Öz əmmaməsini kəc qoyub haman,
 Dil açıb dəm vurdu dilbazlığından.
 “Bu gün hiylə töküüb, tor quraraq mən
 Qurtardım yaxamı o divanədən.
 Verdim cavabını dönməz bir üzlə,
 Onu suya verdim quruca sözlə.
 Bu Tanrı vergisi dilimə görə
 O Allah qarğamış Nofəl bilmərrə.
 Əl çəkdi fikrindən, o xam xəyalıdan,
 Öz tamah dişini çəkdi vüsaldan.
 Allaha şükür ki, qurtardıq ondan,
 Onun da payını versin Yaradan”.
 Leyli eşitdikcə bu hekayəti
 Gözündə çağladı can şikayəti...

Çadırda gizləndi o dərli pəri,
Qan sıxıb, qan tökdü ağlar gözləri.
Gözlərindən axan o qanlı yaşlar
Keçdiyi yollarda qoymadı qubar.
Bilincə itmişdir yenə o baxsız,
Əlini, qolunu dişləyirdi qız.
Saf qan axıdırdı gözündən mələk,
Bu sudan özünə zinət verərək.
Nərgizlə suvardı qız ərğəvanı⁹³,
Hovuza batırdı o, xeyzəranı.
Onun nə hal duyan bir kəsi vardı,
Nə bir dost dərdinə çarə tapardı.
Qapını, bacanı bağlayıb möhkəm,
Dustaq ilan kimi yaşardı sənəm.
Yalnız, qapısından əsən küləklər
Ətrindən hər yana verirdi xəbər.
Adlı adamlar da “evlənək” deyər
Elçi göndərirdi hər gün Leyliyə.
Hamısı dəm vurub öz dövlətindən,
Ər olmaq istərdi ona hər yetən.
O dürrün dalınca hey mahal-mahal
Düşmüşdü ortaya minlərlə dəllal.
Birinin o bala iştahı vardı,
Başqası o taxta əl uzadardı.
Atası qızını tutub ürəkdə,
Onu inci kimi saxlardı bərkdə.
Kamala yetişmiş o gümüşbədən
Şüşəni gözlərdi daşdan, küləkdən.
Yüz min ehtiyatla yeyirdi dildar
Qəlbini gizləncə, şərabi aşkar.
Şam kimi gülərək qızarsa da qız,
Bu gülüş altında yanardı yalnız
Gül kimi iki lay kəmərli müdam
Ayağında nizə, əllərində şam.
Bütün möhnətlərə o dözə-dözə,
Çəkdiyi ağrını vurmazdı üzə.
Ulduzlar içində bir Ay durmuşdu,
Çadırına yüz Zöhrə halqa vurmuşdu.

528

LEYLİNİN İBN SƏLAMA VERİLMƏSİ

Bir xəbər tutunca tez İbn Səlam,
Tələsdi vədəyə versin sərəncam.
Şahlıq calalilə, dəbdəbəsilə
Keçirmək istədi Leylini ələ.
Çoxlu xəzinəylə elçi gəldilər,

Xalvarla şəkər, batmanla ənber.
 Nafə müşkü ilə mədən ləlləri
 Bəzədi büsbütün qumlu çölləri.
 Geyinsin, bəzənsin deyə o dilbər,
 İpəklə yükləndi gələn dəvələr.
 Atlardan “ərəbi”, “bəxti”, “təkavər”⁹⁴
 Gətirdi ağıla sığmayan qəder.
 İnsan döyüşdürən qızıllar ki, var,
 Qum kimi dağıdıb səpirdi onlar.
 Qızılı qum kimi səpdikcə yenə,
 Sanki qum töküdü düşmən gözünə.
 Nəydi o səxavət, nəydi o rəftar!
 O böyük calala heyran qaldılar.
 İki gün dincəldi o yol yorğunu,
 Elçini çağırıb öyrətdi onu.
 Elçinin cadulu bir dili vardı,
 Daşı xəcalətdən yumuşaldardı.
 Sözü İsa kimi can təzələrdi,
 Ölülər yenidən dilə gələrdi.
 Alıb Rum elindən, Çindən, Məkkədən,
 Peşkeşlər gətirdi nadir şeylərdən.
 Elçi xəzinəylə düşdü yollara,
 Hamsını çatdırdı xəzinədarə.
 Öz şirin dilinin açarı ilə
 Gizlin xəzinəni o açdı belə:
 – Aslan ürəklidir bizim qəhrəman,
 Ərəbin fəxridir, şənidir, inan.
 Nəsəb sahibidir, adlı-sanlıdır,
 Böyükdür, nəcibdir, o, çox şanlıdır.
 Siz qan istəsəniz, qandan arx çəkər,
 Qızıl istəsəniz, qum kimi tökər.
 Davadan–dalaşdan azad olaraq,
 Onunla səadət taparsan ancaq.
 Elçi bu sözləri dediyi zaman
 Qızıcığın atası qalmışdı heyran.
 Sonra məsələnin əslinə yetdi,
 Qəbul etdiyini etiraf etdi,
 Bu işi qızına o rəva gördü,
 Ayı əjdahanın ağzına verdi.
 Sabah Günəş doğub şölə salanda,
 Cəmşidin camını ələ alanda
 Bəylik xələtini rus oğlu aldı,
 Ərəb damadının çiyinə saldı.
 Gəlinin atası çıxdı eşiyə,
 Çadırı bəzədi “bayramdır” deyə.
 O, qonaq çağırırdı İbn Səlamı,
 Şadlıq məclisində əyləşdi hamı.

O, keyf məclisini sevinclə qurdu,
Ona layiq olan bir zinət vurdu.
Ərəb qaydasınca onlar bir yerdə
Öncə sinan əhdi bağladı bir də.
Göylərə sovurdu pul tufanını,
Süd haqqına girov dedi canını.
Qızın otağında onlar bu səhər
Tünglərə nə qədər şəkər tökdülər.
O kiçik ağızlı, qaragün sənəm
Ətir yandırırdı ud kimi o dəm.
Ətir dağıdırdı ah çəkən qəlbi,
Göz yaşı töküdü güləblər kimi.
Ləli od verirdi, bulağı da su⁹⁵,
O, ənlük qayıdır, gülab yayır bu.
Yarı çatmışdısa bu gün murada,
Muradsız qalmışdı özü dünyada.
Ağıza çatarkən düşüb sındı cam,
Qoğalı bişmişkən dönüb oldu xam.
Qaydadır, ayağa batar hər tikan,
Od ağız yandırar, ağıza qoysan.
Kim ki müxalifət göstərə bir az,
Heç kimin əmrinə o qulaq asmaz.
Öz qəbiləsinə asi olan şəxs
Onunla bir yerdə yaşaya bilməz.
Barmağın birini çalarsa ilan,
Barmaq kəsilməsə zəhərlənər can.
Təbə can dərmanı olmuş məhəbbət,
Ölümə səbəbdir hər müxalifət.
Ruhu şənləndirən Leyli ki vardı,
İxtilaf üzündən canlar alardı.
Şahlıq çırağından alışıb-yanan
Çıraqla gəzirdi onu hər zaman.

530

LEYLİNİN İBN SƏLAMIN EVİNƏ KÖÇMƏSİ

Günəş səhər-səhər yuxudan durdu,
Çadırını göy pəngli gülşəndə qurdu.
Gecə səyyarəsi alışıb-yandı,
Nil rəngli Dəcləyə tərəf yollandı.
Sevincək yerindən sıçradı damad,
Kəcavə bəzədi ürəyi çox şad.
Elə ki, əyləşdi kəcavədə qız,
Onu çox hörmətlə aparıb yalnız,
Taxtını, tacını tapşırırdı ona,
Dedi: "Hakim olsun bu gözəl sona".
Keçdi iki-üç gün, həya üzündən
O mumu səbr ilə yumşaltdı, bilsən.

Xurma ağacına bir gün əl atdı,
 Xurmali budağa o əl uzatdı.
 Lakin o, Leylidən bir zərbə aldı,
 Ağrıdan sustalıb yerində qaldı.
 Qızın silləsindən o, birdən-birə,
 Cansız ölü kimi sərildi yerə.
 Qız dedi: "Bir daha belə iş görsən,
 Təqsiri məndə yox, özündə gör sən.
 Mənim surətimi qurub bəzəyən
 Böyük sənətkara and içirəm mən,
 Qanımlı töksə də sən inadin,
 Hasil olmayacaq məndən muradın".
 Bu and təsir etdi İbn Səlama,
 O da razılaşdı quru salama.
 Bildi ki, sevməyir onu bu nigar,
 Qəlbinin bambaşqa bir çırağı var.
 Lakin o məğrurluq üzündən yenə
 Yox deyə bilmirdi öz ürəyinə.
 On dörd günlük o Ay, o nazikbədən
 Bunu da salmışdı eşqiylə əldən.
 Dedi: "Mən ki düşdüm onun eşqinə,
 Uzaqdan da görsəm, bu bəsdir mənə.
 Quru bir baxışla şadlansam da mən,
 Bu xoşdur, ömürlük yad düşməyimdən.
 Dedi ki: "Qarşında çoxdur günahım,
 Keç bu təqsirimdən, ey qibləgahım!
 Quru tamaşana razıyam, inan,
 Namərdəm çəkilsəm bu iqrarımından".
 O da ömr elədi, dözdü bu dərde,
 Başqa təmənnası olmadı bir də.
 Həsret içindəydi o bağ bəzəyi,
 Yollarda qalmışdı gözü, ürəyi.
 Bəlkə xoş xəbərlə əsən bir külək
 Məcnundan ona bir toz gətirəcək.
 Ağlaya-ağlaya döyüb köksünə,
 Çadırdan çıxardı yollar üstünə.
 Bülbüldən yaralı bir səsi vardı,
 O, sərxoşlar kimi addım atardı.
 "Aşiqim hardadır?" söylədikcə qız
 Öz incik ruhuyla yaşardı yalnız.
 Nə səbri qalmışdı, nə də qərarı,
 Dərddən axıtdıqca o, göz yaşları,
 Onun gizli sirri düşdü dillərə,
 Eşqi günəş kimi güldü ellərə,
 Üzülməz qəmlərin sarsıntısından
 Ər, ata qorxusu qalxmış ortadan.
 Sevda ki soxulur insan ruhuna,
 Ər, ata qorxusu neyləyər ona?

LEYLİNİN ƏRƏ GETMƏSİNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bağdad ellərinin söz yaradanı
Belə nəql eyləyir bizim dastanı:
Boyun zəncirini qırmış o dəli,
Yenicə Ay görmüş başı zədəli⁹⁶,
Bağrı kabab olmuş, sərxoş xəyallı,
O xaraba kəndli, viran mahallı
Gəzirdi çölləri gözlərində qəm,
Dərd idi, ah idi qəlbinə həmdəm.
Yarının ətrini gətirsəydi yel,
Gülərdi yaz kimi ürəyi tel-tel.
Cananın ruh verən ətrindən haman
Ənbərə çalardı rəngi hər zaman.
Ruhu əyləndirən o xoş ənbərdən
Zövq alıb təsəlli tapardı hərdən.
Müğilan⁹⁷ dibində o bəxtiqara,
Zəliltək düşmüşdü yaş torpaqlara.
Xəyalı çaşaraq düşmüşdü əldən,
O seçə bilmirdi tikanı güldən.
Bu vaxt dəvə üstə bir bədxah insan
Keçdi gülrə kimi onun yanından.
O bədbəxt əsiri görünəcə yolçu,
Dəvəni saxladı, dedi: “Nədir bu?”
Bağırda bu zaman o, bir nər kimi,
Səsləndi ətrafa qafillər kimi:
“Sən, ey bu varlıqdan xəbərsiz olan,
Bütperəstlər kimi yaşayan insan,
Yazıqsan, o bütdən daha üz döndər,
Bütlərdə tapmazsan vəfadan əsər.
Bu yolda bir işıq yanmayacaqdır,
Yox bil o yarı ki, gözdən uzaqdır.
Bu işdən işsizlik özü əfzəldir,
O yardan yarsızlıq daha gözəldir.
Ona öz könlünü tapşıranda sən,
Bilməzdin olacaq o sənə düşmən.
Düşmən sevgilindir, çıxdı vəfasız,
Dostluq peymanını sındırdı o qız.
Səni xırman kimi o verdi yelə,
Səni yad etməyir bir zərrə belə.
Onu bir cavana ərə verdilər,
İndi gəlin oldu sən sevən dilbər.
Bir də öz ərini o rədd etmədi,
Ondan baş götürüb uzaq getmədi.
O indi keyf çəkir nəşə bağında,
Hər gecə dəmlənir ər qucağında.

532

Öpüşmək olmuşdur peşəsi artıq,
 Sən onun dərđini çəkirsən, yazıq.
 O, gözdən uzaqdır, könüldən iraq,
 Sənəyi daşa çırp, o qızı burax.
 O səni salmayır illərcə yada,
 Gəl, onu bir dəfə unut dünyada.
 Qadın bir deyildir, minlər ilə var,
 Lakin öz əhdini tez pozur onlar.
 Əhdü vəfa sözü yazıldığı dəm,
 Qadınlar adına çəkildi qələm.
 Qadın, doğrudan da, səni çox sevər,
 Səndən yaxşısını tapana qədər.
 Başqa birisinə olunca həmdəm,
 Səni görmək belə istəməz bir dəm.
 Qadında kişidən çoxdur ehtiras,
 Ölsə də dünyada muradsız qalmaz.
 Qadın düz oynamaz heç bir oyunu,
 Çətindir hiylədən ayırmaq onu.
 Qadınlar dərđini çox çəkdi insan,
 Vəfa görünmədi heç bir qadından.
 Bir kişi qadına bağlansa, inan,
 Vəfasız bir qadın yaxşıdır ondan.
 Qadın əyləncədir, saxtadır, qardaş,
 Zahiri sülh olur, batini savaş.
 Aləmə bələdir düşmən olsa o,
 Ölumdür qan üçün onun dostluğu.
 Bir işi gör desən, əlini vurmaz,
 Onu görmə desən, kənarda durmaz.
 Sən dərđlənən zaman sevinib-gülər,
 Sən şadlanan zaman o, dərddən ölər.
 Qadınların işi belədir, aşkar,
 Pis arvadın uzun macərəsi var”.
 Bədheybət ərəbin lağ-lağ sözündən
 Məcnunun sinəsi od tutdu həməni.
 Yenə ahlər çəkdi o birdən-birə,
 Düşdü üzüqoylu quş kimi yerə.
 O qədər döydü ki, başını daşa,
 Qızardı gül kimi daş başdan-başa.
 Libas parçalanmış, can parçalanmış,
 Yıxıldı daşlığa o bağrıyanmış.
 O əfsun oxuyan şaşırdı birdən,
 Peşiman olmuşdu dediklərindən.
 Dağdan çox uzağa getməmiş, yolçu
 Gördü ki, təzədən huşa gəldi bu.
 Dönüb min üzr ilə gəldi irəli,
 Dedi: “Nahaq dedim mən bu sözləri.
 Bir sözdü, uydurub dedim yalandan,

Gəl, məni əfv elə, yanılar insan.
Bir zarafatımla incitdim səni,
Canımı verərəm, əfv etsən məni.
Pərdə dalındadır o canan indİ,
Qırıqdır sən kimi onun da qəlbi.
Onunla öz tayı, öz əri belə
Bir gecə baş-başa yatmamış hələ.
O qıza başqası kəsmişsə nikah,
Səndən üzməmişdir öz əlini, ah!
Yoxdur səndən özgə muradı, kamı,
Bir sənsən dünyada onun adamı,
Dəqiqə başına o gözəl canan
Səni xatırlayır, yad edir, inan!
Bir ildən artıqdır gəlin gedəli,
Möhrünü saxlayır vəfalı əri.
Min il keçsə belə, yenə də sənsiz
O qızdan bar yemək çətindir, şəksiz”.
Yalançı yalanı dedicə gerçək,
O ikiüzlünü Məcnun görərək,
Azaldı qüssəsi, dərdi bir qədər,
Dözdü ağırlara canı birtəhər.
Başına vurduğu zərbədən yazıq
Qanadsız quş kimi olmuşdu artıq.
Ləl axırdı onun yaşlı gözündən,
Vəfa axtarırdı hər beyti, bilsən,
İşinin nə sehri, nə sonu vardı,
Nə yarı bu dərddən xəbər tutardı.

534

LEYLİNİN XƏYALINA MƏCNUNUN ŞİKAYƏT ETMƏSİ

Belə bəzənmişdi o nazıkbədən,
Bu bəzəklə çıxdı o, kəcavədən.
Hörmətçil kişinin evindəki yar,
Min nəqqaş gözünü kor qoyan nigar
Ərinə bağlanıb qalsa da üzdən,
Dost deyib ağlardı könüldən, gözdən.
Məcnun bu işlərdən tutunca xəbər
Dağıtdı qəlbini yeni qüssələr.
Pak düşüncələri artdıqca onun
Birə-min olmuşdu dərdi Məcnunun.
Qanadsız quş kimi sürünürdü, bax,
Quruca nəfəsi qalmışdı ancaq.
Axtarırdı yazıq, həyat suyunu,
Daima dörd gözlə gəzirdi onu,
O, canan yurduna üz tutub gəldi,

Həsərdən tük kimi canı incəldi.
 Küləklə söylədi dərđini ona:
 “Sən, ey öz əriylə keyf çəkən sona,
 Hanı o əhd edib oturduğumuz,
 Bir deyib, bir gülüb, bir durduğumuz?
 Hanı vəd etdiyın o şirin vüsəl?
 Sinəmə baş qoyan səndin, ya xəyal?
 Hanı bu dostluqda vəfa görməyin?
 Nə oldu vəfaya ümid verməyin?
 Bütün peymanları tərک edərək sən
 Günahsız üzünü gizlədin məndən.
 Tutaq, könül yoxdur vəfaya səndə,
 Bəs noldu dostluğa verdiyin vədə?
 Mən sənin yolunda keçərkən candan,
 Sən quru vədələr verirən, canan!
 Eşqinin yolunda can qoymuşam mən,
 Özgənin eşqinə söz vermişən sən.
 Bu qədər əhdini basarmı insan?
 Qaçarmı dostunu xatırlamaqdan?
 Görünür, çox şadsan sən təzə yardan,
 Köhnəni yadına salmırsan bir an.
 Özgənin boynuna sarılsan belə,
 Barı axtar bizi quru dil ilə.
 Sənin bağın üçün gəncliyim getdi,
 Hayıf ki, bağbanlıq əməyim itdi.
 Bağda əmək qoydu göyərçin, ey yar,
 Meyvə yetişəndə yedi qarğalar.
 Ah, o lətif xurman, o şirin xurman
 Məndən özgəsinə tikandır, tikan.
 Ahım dağlar yıxan bir sərt küləkdir,
 Barını yadlara verməyəcəkdir.
 Əvvəlcə “yar” dedin sən mənə, ey qız,
 Sonra zəlil kimi buraxdın yalnız.
 Mən sənə “yar” deyib, könül verirkən,
 Bilməzdim vəfasız olduğunu mən.
 And içib, əhd edib məni aldatdın,
 Dedin: “sevgilinəm”, unudub atdın,
 Anda bax, nə qədər düz imiş andın!
 Əhdə bax, sən özün o əhdi dandın.
 Qeyrə könül verib həmdəm oldun sən,
 Neçin utanmadın mənim gözümdən?.
 Yaşayan bir sənle mən deyilik tək,
 Zülmü ədalətə bərabər edək.
 Başqa ariflər də yaşayır, bilsən,
 Onlar gözəl seçir yaxşını pisdən.
 Bilirlər nə qədər dərđim, qəmim var,
 Mən sənə neylədim, sən mənə, ey yar?

Tutaq ki, bağlanmış gözlərim bir an,
Səni ki başqası görür kənardan.
Əhd üçün bir vəfa gəzsələr əgər,
Sənə bir vəfasız ad verəcəklər.
Əhdini sındıran yaxşı adlanmaz,
Sən əhdi qırmaqdan, gəl, saqın bir az.
Gülzarın əhdini gül qırdı, canan,
Tikanla doldurdu bağırını zaman.
Şərab xalq üzündə həya qoymadı,
Onunçün həyasız söyləndi adı.
Gecə qırmasaydı Ayın camını,
Qaranlıq almazdı onun damını.
Sənə nə ürəklə ümid bağlayım,
Nə üzlə arxanca gülüb ağlayım?
Mən ömrü əhdimlə vermişəm başa,
Sənsə vurub çarpdın əhdini daşa.
Sən açmasan belə, könlümü bir dəm,
Mən səni unudan, atan deyiləm.
Əzabın başımdam aşısa da, gülüm,
İncisəm, gözümü qapasın ölüm.
Qəlbimə o qədər qəm verdin ki, sən,
Şüur da, həya da çıxır bədəndən.
Sənə "dost" deməyə məndə nə üz var,
Nə dilim "vəfasız" sözüne qıyar.
Acizəm o sənin xam sifətindən,
Bir də nə ad verim o surətə mən?
Verdiyən hər zülmə dözsə də bədən,
Canımın, ruhumun qidası sənsən.
Bu zülmün ömrümü alsa da dərhal,
Üzr istər səndəki o gözəl camal.
O camal qırsa da eli, obanı,
Halaldır o hüsnə hamının qanı.
Sən günəş üzlüsən, mənə bir çıraq,
Qarşında sönməyim şərəf olacaq.
Ay şəkər olsa da, sən elə mahsan,
Vəzirin ikidir, bir özün şahsan.
İpəkdə bir gülsən, xəzdə laləsən,
Üzüm şirəsindən çox ləzzətli sən.
Hüsnünə odun da rəqabəti var,
Baxdıqca onun da ağzı sulanar.
Gül, çiçək məskəni olsa da hər bağ,
Camalın olmuşdur gülşənə çıraq.
Şahlığın geyimi atlazsa əgər,
Yanağın yanında samana bənzər.
Qaşların incədir, oxşar xəyala,
Bayram axşamında bənzər hilala.
O qızıl gülünün yanında, ey yar,

536

Ud, səndəl ağacı söyüdə oxşar.
 Üzünün müşk rəngli gözəl sultanı
 Tutmuş Çin eliyə Həbəşistanı.
 Nə olar, özün də o camala bax,
 Nə qədər çətindir ondan ayrılmaq!
 Canımı başına qurban demişəm,
 Başqa bir tədbirim yoxdur, ey sənəm!
 Cəfanı, zülmünü bunca çəkərək,
 Vəfa ümidiylə yaşayır ürək.
 Səbr etməliyəm ki, bir görün sonra
 Ömür cilovunu çəkəcək hara...”.

ATASININ MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Fars nəsindən olan şirindil dehqan,
 Belə xəbər verir ərəb halından:
 Oğlunu itirmiş o Yəqub qoca
 Gözəl Yusifdən ayrı qalınca,
 Məcnunun halını gördü pərişan,
 Kəsdü ümidini ondan bir zaman.
 Ah çəkib gözüylə odlar görürdü,
 Yenə də ümidlə ömür sürürdü.
 Onun gəzmədiyi çarə qalmadı,
 Zənci yuyunmaqla çinli olmadı⁹⁸.
 Nə qədər dağıtdı yenə simü zər,
 Bəxti yetirmədi ona bir nəzər.
 Kəsdü ümidini dərddə oğlundan,
 Bir də gözləmədi sağalmaq ondan.
 Bir küncə qısılib qaldı o baxsız,
 Bircə dörd küncünü gözlədi yalnız.
 Qocalıq, zəiflik, bir də bədbaxlıq
 Ona köç yolunu göstərdi artıq.
 Dünyanın dərddindən o gəldi təngə,
 Sıxılmış boğazı bənzədi çəngə.
 Qorxdı ki, öldürsün bu əcəl onu,
 Gəlib yadlar alsın onun yurdunu.
 Xəstətək əlinə bir əsa aldı,
 İki nəfər cavan yanına saldı.
 Allah işıqladar, deyib, yolunu,
 Yenə də tapmağa çıxdı oğlunu.
 Dağ ilə səhranı gəzib bir zaman,
 Çölləri, qumları saldı ayaqdan.
 Ümidlə əl açıb xeyli gəzdilər,
 Heç yerdə tapmadı oğlundan əsər.
 Nəhayət, bir nəfər xəbər verdi ki,

Əzab evindədir sizin o itki.
O bir yerdədir ki, xərəbəzardır,
Baxdıqca qorxuncdur, sanki məzardır.
Qara bulud kimi o çirkin diyar
Neft kimi alışıb, tutuşub yanar.
Yenə yola düşdü zavallı qoca,
Bütün günü gəzdi yollar boyunca.
O bəxtsiz oğlunu görəndə birdən
Oynadı qocanın qəlbi yerindən.
Məcnunda yox idi həyatdan əsər,
Varlığı dəriydi, bir də sümüklər.
Varlıq dünyasından düşmüşdü qaçaq,
Sevda yolundan da gəzirdi uzaq.
Xəyaldan asılmış çöpə bənzərdi,
Ölümdən qurtarmış bir tük qədər.
Yer üstə it kimi çabalasa da,
Yer altdakından da heçdi dünyada.
Qaynardan düşmüşdü həyat qazanı,
Ayaqdan düşmüşdü, huşsuzdu canı.
Yarılmış başından düşmüşdü papaq,
Yerdə ilan kimi hey qıvrılıraq,
Əl boyda dərinə o tərki-vətən
Fitətək tutmuşdu öz göbəyindən.
Ata sıgalladı onun başını,
Saxlaya bilmədi öz göz yaşını.
Axıtdı sel kimi ciyər qanını,
Uçurdu könlünün xanimanını...
Açıldı Məcnunun bu dəm gözləri,
Qəlbə munis gördü o, bir nəfəri.
Baxdı atasına o bəxtiqara,
Lakin tanımayıb qaçdı kənara.
Bir adam özünü unutsa əgər,
Başqa bir insanı tanıyar məgər?
Dedi: "Sən nəçisən, de görüm kimsən?
Gəldiyin yollara qurban olum mən".
"Mən sənə atanam, ey ciyərparam,
Nə vaxtdır bir səni mən axtarıram".
Məcnun atasını tanıdı bu an,
Düşüb ayağına ağladı al-qan.
Ata qucaqladı yazıq oğlunu,
O, bunu öpürdü, bu isə onu.
Ah, tuta bilməyib bir yerdə qərar,
Mın növhə çəkərək çox ağlaşdılar.
Atanın göz yaşını çay kimi axdı,
Sonra boyunu oğluna baxdı.
Gördü, ölü kimi o çıl-çılpaqdır,
Başı papaqsızdır, yalınayaqdır.

538

Bir xələt götürüb öz heybəsindən
 Geydirdi oğluna, örtüldü bədən.
 Başmaq da, papaq da verdi, müxtəsər,
 Bəzədi təpədən dırnağa qədər.
 Sonra da atalıq nəsihətiylə,
 Ona öyüd verdi öz adətiylə.
 Dedi ki: "Ey ruhum, bu yuxudan qalx,
 Cüt atlı zəmanə tələsir, bir bax.
 Bu yolun hər otu qılıncdır, oğlum,
 Gəl, çəkin bu yoldan, qurbanın olum.
 Yediyn zərbələr çox asan deyil,
 Tutaq, ki, sən dözdün bir ay, ya bir il,
 Yenə ox atacaq rəhmsiz fələk,
 O, sənin qanını açıq tökəcək.
 Tutaq bir neçə gün yenə dözdün sən,
 Lakin bu yerlərdə can verib ölsən,
 Canavardan tutmuş pələngə qədər
 Sənin bədənini doyar vəhşilər.
 Qürbətdə ölmə, gəl, nə varmış bunda?
 İt olmaq yaxşıdır ana yurdunda.
 Baş götürüb qaçdın vəhşi çöllərə,
 Qocaldın, çatmadı əlin bir yerə.
 Əzablar çəkməyin mənası varmı?
 Daima zillətə dözmək olarmı?
 O sular yatağı çaylağa bir bax,
 Səldən xarab olmuş gördüyün çaylaq.
 O sellər axıdan dağa qıl nəzər,
 Onu da zəlzələ dağıdıb-tökər.
 Bu zillət, bu əzab pəncəsində sən
 Dəmirdən də olsan çürüyəcəksən.
 Getdi ömrüm-günüm sənin dərdinlə,
 Ram olub bir anlıq atanı dinlə.
 Baş getdi, cilovun bərkdir, ey insan,
 Alışdı ürəyim, sən yenə xamsan.
 Çöldə ləhləməkdən bir dəfə əl çək,
 Vəhşilər yanında kim at sürəcək?
 Divlər yatağına, gəl, olma məhrəm,
 Qaçma zəmanədən, ey taleyikəm!
 Başından bir dağıt bu qayğıları,
 Özünü xəyalla, gəl, aldat barı.
 Bir arzuyla yaşa, o, puç olsa da,
 Arzuyla şadlanır aqıl dünyada.
 Yalan da, doğru da olsa hər dilək,
 Barı bir nəfəsə bəzəkdir, bəzək.
 Əvvəl sən rahatca nəfəs al ki bir,
 Sonrakı nəfəsin gör necə gəlir.
 Səadət qapını açmasa bu gün,

Kəsmə ümidini ondan büsbütün.
Çoxları buğdanı saxlanc etdilər,
Qazanc görmədilər bir arpa qədər.
Ömrün ixtiyarı öz əlindəykən,
İşini gör, qurtar hamıdan erkən.
Sabah cilovunu tutanda əcəl
Bir də üzr istəmə bu dünyadan, gəl.
Dediyin şərbəti verməzlər sana,
Bil ki, yaratdığı düşər payına.
Qadın nə toxusa əyninə keçər,
Kişi əkdiyini toplayıb biçər.
Bu gün bir üzərlik yandır ki, sən də
Duyasan iyini bəlkə öləndə.
Ölüm dəhşətini qabaqca sına,
Axırda dözəsən hər ağrısına.
Ölümü kim duysa ölümdən qabaq,
Ölüm pəncəsindən xilas olacaq.
Baş vaxtından əvvəl ucalsa əgər,
Özü təpəsinə sillə endirər.
Səfər xəyalıyla gülən bir dodaq,
Öz bişirdiyindən pay aparacaq.
Adamsız qalmışdır meydanın, bir dur,
Yetər divanəlik, gəl, sakit otur.
Hər kəsin bir könül həmdəmi olar,
Hər çəkilən dərdin bir sonu da var.
Söz yox ki, ucadır insanlıq səndə,
Lakin it də yaşar, ölər vətəndə.
Əgər insansansa, insanlığı sev,
Bir div olsan belə, anla ki, hər div
Bir insan şəklində görünmək istər,
Divdənsə dərs alıb adamlıq göstər.
Ah, oğul, insansan, şərəflisən sən,
Özünü divlərə taymı edirsən?
Azdır yoldaşlığım bu yolda sənə,
Canım yedəyindən gen qaçma yenə.
Gəl, mənə yoldaş ol, həmcinsin mənəm,
Barı təsəlli ver qəlbimə bir dəm.
Bu gecə sən məndən üz döndərsən, ah!
Bil ki, gec olacaq axtarsan sabah.
Sözlərim gəlibsə qəlbinə ağır,
Bu da, bil, fələyin qəzasındandır.
Qaçma, yaxına gəl, iş gör əlinlə,
Zamanın hökmünü bir yaxşı dinlə.
Mən ömrü bitirdim, sən şad ol, yazıq,
Şərabı sən iç ki, mən məstəm artıq.
Ölürəm, ömrümü çatdırdım başa,
Qəm öldürdü məni, sənə şad yaşa.

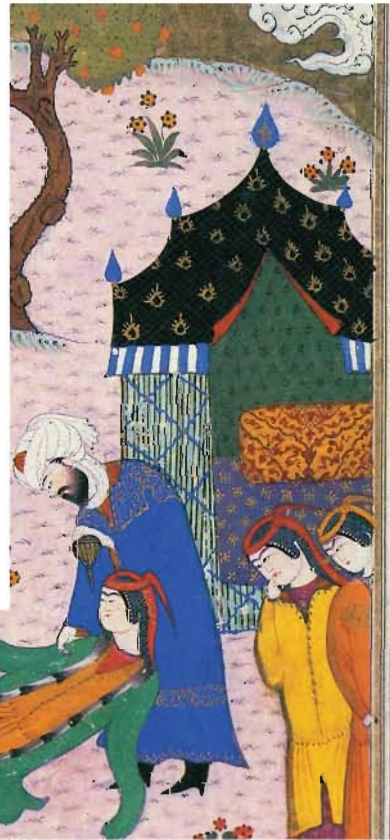
İnan ki, göylərə sovruldu külüm,
 Günəşim saralır, yaxındır ölüm.
 Günəş axşam oldu, hardasan səhər?
 Oğlum, mən ölürəm, bir kömək göstər!
 Oğul, gəl, atanın pis gününə çat,
 Gəl, canı çıxmamış ona əl uzat!
 Mən əldən, ayaqdan düşməzdən əvvəl
 Sönmüş ocağımı qızdırmağa gəl!
 Yerimdən qoparsa məni ruzigar,
 Gəl, mənim yerimdə özün tut qərar.
 Qoy ölüm əmrilə canımı alsın,
 Barı bir oğulsa yurdumda qalsın.
 Ölüm səfərinə çıxsa bədənim,
 Bilim ki, yerimdə adam var mənim.
 Ölüm yastığımda baxmasan mənə,
 Nə dostu xoş gələr, nə də düşməne.
 Kənardan-kənara çıxar bir nəfər,
 Mənim yığdığımı qapıb qəsb edər.
 Rəvamı dünyada mən taleyikəm,
 Oğlum ola-ola kimsəsiz ölüm?
 Artıq çalınmışdır köç təbilim, inan,
 İndi köç yoluna hazırlaşır can.
 Qorxuram, köçməyə tələsiyəm mən,
 Köçümü tərpedəm sən gəlməmişkən.
 Məzarım üstünə sən baş qoyasan,
 O vaxt ağlayasan, bərk ağlayasan.
 Tüstüyə dönsə də o gün nəfəsin,
 Mənə nə faydası o ağlar səsin?
 Qəmindən dünyalar yansa da, düzü,
 Bir də gülməyəcək bəxtimin üzü.

541

MƏCNUNUN ATASINA CAVABI

Oğul atasına çox qulaq asdı,
 Onun hər sözünü qəlbinə yazdı.
 İstədi iki gün səbr edib dözsün,
 Bu sevda yolundan o, ayaq üzsün.
 Eşqə tövbə demək istədi, fəqət
 Tövbə qulağını çəkdi məhəbbət.
 Məhəbbət fili də qoyar piyada,
 Ona diz çökənlər mərddir dünyada.
 Bu, gecə şiridir, o, meşə şiri,
 Bu, həmişə tikər, yırtar o biri.
 Eşqin kamanından ox atsa bəşər,
 Onun əllərini o, şil-küt eylər.
 Məcnun toplayaraq öz qüvvətini,

Dinləyib atanın nəsihətini,
Dedi: “Ey nəfəsi ruhuma qüvvət,
Sənsən müşkülümü düzəldən, əlbət.
Sözün, nəsihətin damağımdadır,
Bax, qulluq halqan da qulağımdadır.
Gözəl nəsihətin qəlbə çıraqdır,
Kim boyun qaçırsa, bəxtdən uzaqdır.
Mən qulaq asardım bu sözlərinə,
Neyləyim, əlimdən gəlməyir yenə.
Mənə ağıl dərsi oxumaqla sən,
Nə üçün eşqimin üstə gülürsən.
Məhəbbət xəznəsi könlümçün, inan,
Bir qara pula da dəyməz bu cahan!
Tale puç eyləmiş məni dünyada,
Eşidib bildiyim düşməyir yada.
Bütün hafizəmi sovurub yellər,
Yoxdur xatirimdə nə səs, nə xəbər.
Bu gün soruşma ki, nə yedim dunən,
Bu cavab da çıxar puç hafizəmdən,
Bu saat gördüyüm işi də sorma,
Cavabsız qalarsan, özünü yorma!
Bilmirəm, oğlunam, sən də atamsan,
Adın da qalmamış yadımda, inan.
Bir atam çıxmamış yadımdan bu gün,
Huşumun özü də itmiş büsbütün.
Öz adım da çıxmış yadımdan bu dəm,
Bilmirəm məşuqam, yoxsa aşiqəm.
Bir ıldırım kimi qəlbim odlandı,
Qəlbimin odundan canım da yandı.
Ayrıldım dünyanın nemətlərindən,
Çöllərin otuyla keçinirəm mən.
Zəmanə adlanan bu boş dəyirman
Boşalmış deyirəm dən ilə sudan.
Mən öz vəhşətimdən itkin düşmüşəm,
Vəhşilər insana olarmı həmdəm?
Vəhşilə dost olsa insan dünyada,
Vəhşi adətincə ömr edər o da.
Mən milçək toxunmuş qovun kimiyəm,
Kəs məni, at, gedim, saxlama bir dəm.
Yoxsa bir toz qopsa üstümdən əgər,
O tozum bostanı xəstələndirər,
Çiçəyi kənardə tutun uşaqdan,
Yoxsa zəhərlənər uşaqdakı qan.
Yalnız xərabəyə meylim var mənim,
Qoy xərabə olsun yerim, məskənim.
Zənn et ki, zəmində bitmədi bir kol,
Atdığı bir toxum puç oldu bir yol.

542

Bildiyin bir sözü oxumamış bil,
 Zənn et ki, əkdüyün heç oğul deyil.
 Gəl, bir məzar düzəlt, sözümlü dinlə,
 Ölmüş bir aşiqi dəfn et əlinlə.
 Ağlının üstünə qələm çəkilən,
 Divanə bir gəncdən əlini üz sən.
 Deyirsən yaxındır sənin köç yolun,
 Köcünü bağlamış bu bədbəxt oğlun.
 Xəzanım çatacaq sən ölənədək,
 Bil ki, səndən qabaq köçüm gedəcək.
 Sən ölsən, üstündə dirilər ağlar,
 Mən çoxdan ölmüşəm, əlimdə nə var?”

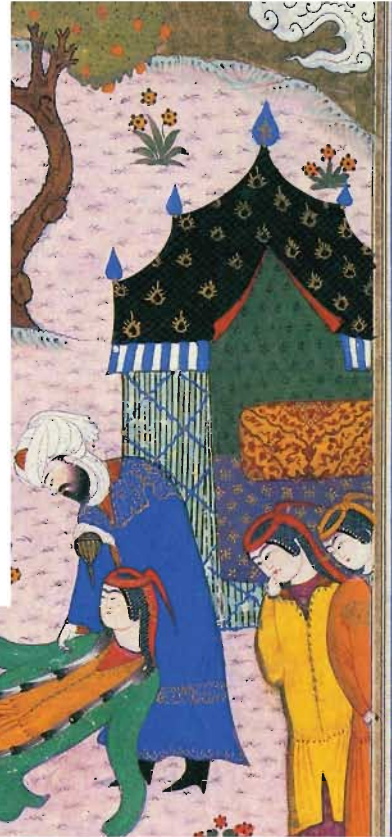

ATASININ MƏCNUNLA VİDALAŞMASI

Atası görüncə dərqli oğlunu,
 Eşqin girdabında boğulduğunu,
 Kəsdü umidini ondan büsbütün,
 O qızdırma sapı düşmüşdü düyün...
 Dedi: “Ey ciyərim, ciyər neştərim,
 Ey boyun zəncirim, ey taci-sərim,
 Əlacsız dərđini duydum ürəkdən,
 Səndən də əl üzdü, özümdən də mən.
 Atan əldən düşdü, insafa gəl sən,
 Gəl, tut məhəbbətlə onun əlindən,
 Qalx, sarıl boynumdan, qurbanın olum,
 Üzüm göz yaşınla islansın, oğlum.
 Səfər qüslüm olsun o göz yaşları,
 Səfər beşiyində dinc yatım barı.
 Ayrılıq dəmidir, halıma yan bir,
 Gözüme sürmə yox, mil çəkilməşdir.
 Naz vaxtı deyildir, qucaqlaşaq gəl,
 Səndən tuşə¹⁰⁰ alım səfərdən əvvəl.
 Köçümü yığmışam dünyadan bu dəm,
 Başqa bir aləmə köçüb düşmüşəm.
 Sənün fikrindən də deyiləm uzaq,
 Ölürem, dərđinlə ölürem, ancaq
 Çox əziz olsan da gözüm kimi sən,
 Atanı bir daha görməyəcəksən.
 Əlvida, səfərə hazırım artıq,
 Gedər-gəlməzədir bu son ayrılıq.
 Əlvida, ayrılıq zamanı yetdi,
 Biz gecikib qaldıq, karvansa getdi”.
 Qurtardı atanın vida sözləri,
 Oğluyla görüşüb qayıtdı geri.
 Pərişan atanın üzündə kədər,

543

Ölümçül, evinə gəldi birtəhər.
Zəiflik üzündən o iki-üç gün,
Qüsssəylə keçindi vücudu ölgün.
Birdən baş qaldırdı pusqudan əcəl,
O öldü murada çatmazdan əvvəl.
Onun səma quşu çıxdı qəfəsdən,
Sidqin budağında o tutdu məskən.
Göylərdən törəyən göylərə yetdi,
Torpaqdan olan da torpağa getdi.
Asudə odur ki, Aytək hər zaman,
Bu yandan çıxaraq, batsın o yandan.
Bağlanıb qalmasın qüسسə evinə,
Şimşəktək parlayıb o sönsün yenə.
Beş günlük dünyanın mənzilində sən,
Çox rahatlanma ki, zillət çəkəsən.
Qoy bilsin bu kənddə mənzil tikənlər,
Yoxdur bu aləmdə dinclikdən əsər.
Ölməz can qurtaran bu daş hasardan,
Onunçun ölmüşdür bu dünya, inan.
Mələk surətində bir divdir aləm,
Səni məhv etməyə çalışır hər dəm.
Dolmuşdur dünyanın kasası qandan,
O qan da süzülür öz bağrımızdan.
Dünyada həmdəmin olsa da hər kəs,
Ömründə şad olub sifətin gülməz.
Bu divlər yatağı yer deyil, inan,
Sel yolu tutmuşdur, qalx bu yataqdan.
Dünyanın ağzı bir xurmaya oxşar,
Əfsus, öpüşündə acı tikan var.
Sərvini bitirmə bu çəməndə sən,
Suyu duz, otu da qılıncdır, bilsən.
Bəsdir bu dünyadan yediyimiz qəm,
Çoxmu qamçısını vuracaq aləm?
Aləmi şad keçir, bil, aləm budur,
Çəkmə dünya qəmi, əsil qəm budur.
Əli uzun olsa bir oğru əgər,
Girib xəzinədən gövhərlər çəkər.
Xəzinəni atıb, kim yesə torpaq,
O, ağıllı deyil, ilandır ancaq.¹⁰¹
Yaşa ki, dünyaya işıq verəsən,
Torpağa göz dikmə ilan kimi sən.
Ömürdən bərk yapış, ömürdür məqsəd,
Ömürsüz dünya da boş qalır, əlbət.
Yaxşı-yaman gündə gümüş çox yarar,
Min gəmi ləngəri onunla sınar.
Əlində saxlama, quyutək, varı,
Dəyirman daşıtək üyüd onları.

Aldığın hər şeyi payla dünyada,
 Belə abad olub bizim dünya da.
 Hərdən bir əl iyi qayırsan da sən,
 Ox da yon, hazırla dünyada bəzən.
 Yüksüz bir adamdan alınarmı bac?
 Xaraba bir yerdən alınmaz xərac.
 Boş-bikar oturma heç yerdə bir an,
 Barı əl-qolunu oynat yalandan.
 Heç yerdə qəflətlə gəl tutma qərar,
 Hərdən bir bağırıb hay-küy də qopar.
 Əli boş insanlar qəm çəkər, bişəkk,
 Beldən şikəst olsun qoy gücsüz eşşək.
 Səninlə cıdır çıxanlara bax,
 Yarı yolda qalan bir sənsən ancaq.
 O Kəyan şahları, o peyğəmbərlər
 Dünyanı qullara qoyub getdilər.
 Gör bu qövm kimdir, kim idi onlar,
 Gör kimin yerində kim tutdu qərar.
 Yaxşılıq etməsən əgər insana,
 Böyüklük şərəfi verilməz sana.
 Yaxşılıq eyləyib, qorx yamanlıqdan,
 Yaxşılıq gətirər yaxşılıq hər an.
 Sənə pislik edən özündən küssün,
 Çünki öz canına qıymış o düşkün.
 Quyuya salsan da yaxşılığı, bil,
 Yenə qayıdacaq, o itən deyil.
 Hər yaxşı-yamana qoca dünyada
 Gələr fələklərdən bir əks-səda.
 Kim dağa sirrini söyləsə əgər,
 Dağ eşitdiyini geriye verər.
 Qalxıb ucalsan da sonsuz göylərə,
 Ağlı başında ol, düşün bir kərə.
 Heç kəs bu fələkdən baş çıxarmamış,
 Heç kəs bu kitabı sona varmamış.
 Araba, mancanaq daşını heç kəs
 Fələk divarına söykəyə bilməz.
 Çünki o, torpaqdan, yerdən uzaqdır,
 Yerin tənəsindən pak duracaqdır.
 Dünya karxanadır, xor baxma barı,
 Bu dibsiz quyuya düşdü çoxları.
 Dərindir, çuxurdur dediyim quyuyu,
 Sən oyuncaq yeri zənn etmə bunu.
 Bil ki, bu quyudan çəkilməsən sən,
 İpin buraxılsa daima əldən,
 Bu sallaqxanadan qurtulmaq olmaz,
 Barı bu hikməti dərk elə bir az.
 Harda bir abadlıq görsən bərqərar,

İlki də, sonu da xaraba olar.
Daim xaraba da olsa bir diyar,
Bil ki, abadlıqdan onda nişan var.
İstər xarab olsun, istərsə abad,
Daimi bünövrə qoymamış ustad.

ATASININ ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bir gün, təsadüfən, doğanda səhər,
Şikara gedirdi çölə bir nəfər.
Məcnun Nəcd dağına çıxıb durmuşdu,
Tacda inci kimi tək oturmuşdu.
Yolçu yol üstündə şirə göz atdı,
Qılıncək dilini ona uzatdı.
Yasa batmış kimi soruşdu ondan:
“Ey evdən, eşikdən didərgin insan,
Leylidir gəzdiyən dünyada ancaq,
Bir öz ətrafından almırsan soraq.
Yadından çıxmışdır atayla ana,
Həyasız adamsan, eyb olsun sana.
Sənintək bir oğul girsən yerlərə,
Naxələf olmaqdan əl çək bir kərə.
Tutaq ki, ömrünün çavan vaxtı sən,
Qaçdın öz atandan, o kimsəsizdən.
İndi ki, ölmüşdür o yazıq atan,
Nolar xatırlasan onu bir zaman.
Olmazmı, gedəsən ziyarətinə,
O ata haqqının son möhnətinə?
Sığınıb qəbrinin pənahına sən,
O incik ruhundan üzr istəyəsən?”
Məcnun, xəbərçinin bu sözlərindən
Sızlayıb çənk kimi büküldü birdən,
Dərdlənib, yerlərə çırpdı özünü,
Dönüb sillələdi o üz-gözünü.
Kəsildi büsbütün səbri, qərarı,
Qaçdı atasının qəbrinə sarı.
Qəbrin şüşəsinə bir nəzər atdı,
Elə bil bağına almazlar batdı.
Huşsuz o türbəyə yıxıldı birdən,
Basdı öz bağına onu dörd yerdən.
Onun pak ruhuna ağladı zar-zar,
Axan göz yaşıyla islandı məzar.
Gah qəbri qucayıb huşsuz durardı,
Gah dərddən başına qum sovurardı.
Gündüzkü dustağın çatdı gecəsi,

546

Çoxaldı xəstənin can isitməsi.
 Bütün ömrü boyu o naxoş bədən,
 Qəmlər əsiriydi ilk nəfəsindən.
 Qorxunun əsiri olsa bir nəfər,
 Halı yetimlikdə nə ola bilər.
 Ah! O yetim ürək, o dərdli dustaq,
 Köməksiz, arxasız, yetim qalaraq,
 Qıvrılıb torpağa düşdü bir zaman.
 Öz müsahibindən axtardı nişan.
 Lakin, tapmayınca öz qəm-xarını,
 Kəsmədi ömrünün qəm ruzgarını.
 Ağladı gözündən qan axıdaraq,
 Tamam qızıl qana bulandı torpaq.
 Dedi: "Yazıq atam, de, hardasan sən?
 Oğluna tacını göstərməyirsən.
 Ey mənim qəmimə, yasıma həmdəm,
 Bu dərdi mən kimə şərh edim bu dəm.
 Üzünü torpaqda sən gizlədərək,
 Oğulsuz qalmağı istədin, demək.
 Mən ki atasızlıq bilməzdim bir dəm,
 Sınadım, nə qədər acıymış bu qəm.
 Of! Könlüm naləsiz, sakit durarmı?
 Bir də səndən özgə köməyim varmı?
 Yarım da sən idin, yavərim də sən,
 Könlüm güc alardı daima səndən.
 Oğluna daima yollar açaraq,
 Bir səndin dərdimə yananım ancaq.
 Sənsiz ki, zillətdə yaşayacağam,
 Əfsus, səndən sonra yenə də sağam!
 Uzaq düşməyimi başıma qaxma,
 Çoxdur xəçalətim, olmuşa baxma.
 Hər nəsihətini eylədikcə yad,
 Ruhumdan ucalır ah ilə fəryad.
 Mənim xoş yerişli atlım sən ikən,
 Dönmüşdüm başı bərk aygırına mən.
 Qızıl bir sırğaydın qulağımda sən,
 Qapı halqası tək uzaqdım səndən.
 Sən mülayim idin, mən dəliqanlı,
 Mən soyuqqanlıydım, sən istiqanlı.
 Sözlə oxşamadım qəlbini bir an,
 Yanında bir gecə yatmadım, aman!
 Sən mənim ucumdan dözdün yüz dərdə,
 Mənsə xəyal kimi gəzdim çöllərdə,
 Mənim yatağımı çırpardın hərdən,
 Mənsə ayrılmazdım yenə çöllərdən.
 Sən şadlıq büsəti qurardın mana,
 Mənsə yığılardım daşlar qoynuna.

547

Sən dua elədin, təsir etmədi,
Mən də ağac əkdim, meyvə bitmədi.
Can dostum sənsənmiş, andıqca, inan,
Bil ki, dərd əlindən bağırim olur qan.
Axır libasına göz qaram hər dəm¹⁰²,
Bu yolla kor olub, qara geyirəm.
Ah, ata, peşmanam tutduqlarımdan,
Bir dərdim min oldu, beləymiş dövrən.
Yersiz incitmişəm, atacan, səni,
Əhvalım çox pisdir, bağışla məni.
Səni incitmişəm bu dünyada, ah!
Bizdən sorulmasın bu ağır günah.
Sən, ey ulduzumu işıqlandıran,
Sənin əlindədir əlacım, inan!
Sən razı qalmasan oğlundan əgər,
Allah da oğluna cəzalar verir.
“Ciyərim” deyərdin mənə bir zaman,
İndi o ciyəre sən ox vurursan.
Doğrudan ciyərin yarandımsa mən,
Gəl, kabab bişirmə öz ciyərindən.
Bir də ciyərindən axırsa bu qan,
Sən niyə torpağın qucağındasan?
Ciyərim qanını axıdaraq sən,
Yenə də: “Ciyərim sənsən” deyirsən.
Səni yandırdımsa ey taci-sərim,
Alışib od tutdu öz ciyərlərim.
Əgər sənə qarşı günahkar oldum,
Özüm öz cəzama giriftar oldum.
Qulaq asmadımsa sözlərinə mən,
Qulağım buruldu sənin zərbəndən”.
Məcnun ah çəkərdi aşdıqca dərdi,
Gününü gecətək qara edərdi.
Gecə sallayardı qara bir bayraq,
Ağlamaq təbili susmazdı ancaq.
Sədəftək arxası qaralmış gecə
Ayla və balıqla pəncələşincə,
Balıq sədəfindən qızıxdı haman,
Bütün dürləri tökdü ağzından.
Məcnun sədəf rəngli iki gözündən
Ətrafa incilər səpirdi, bilsən.
O qəbrin üstündə səhərə qədər,
Oxudu qəlbyaxan, acı növhələr.
Turbəylə birləşdi o da türbətək,
Bu iki mənildə vurdu bir ürək.
Qəbrə üz sürtürdü o yanıqciyər,
Bu zaman gün çıxdı, açıldı səhər.
Səhərin carçısı səslənən zaman

548

Şəfəq bayrağını qaldırdı dağdan.
Kimyagər – səhərin böyük iksiri,
Qızıla döndərdi nəfəslə yeri.
Torpaqda sürünən o yazıq insan,
Qalxıb Nəcdə getdi yenə pərişan.
Yenə ağlayırdı gözlərində qəm,
Onun varlığını sarmışdı matəm.
Əzabla qatlanıb tale deyənə,
Yüz min çətinliklə yaşardı yenə.
Bir könül şamını gəzirdi təkçə...
Gecəsi gündüzdü, gündüzü gecə.

MƏCNUN VƏHŞİLƏR ARASINDA

Əfsanə yaradan bir sahib hünər
Bu qəmli dastanı belə nəql edər:
O yatağı səhra, o balıncı dağ,
Bu saxsı evdəki o solğun zanbaq
Ata matəmini çatdırıb başa,
Yenə də üz tutub, qaçdı dağ-daşa.
O, vəhşi çölləri bir gün tərک etdi,
Yarının yurduna üz tutub getdi.
Gördü ki, vəfanın çəkdiyi qələm,
Leylini Məcnunla yazmışdır bahəm.
Eşdi dırnağıyla yerin layını,
Özünü saxlayıb pozdu tayını.
Görənlər dedi ki: “Bu necə işdir?
O iki rəqəmdən biri getmişdir”.
Dedi ki: “Birini pozsa da qədər,
Bir ad ikimizə kifayət edər.
Aşiqi axtarıb gəzsə bir insan,
Onun yarını da qoy tapsın ondan”.
Bu vaxt soruşdular, dedilər: “Nədən
O itmiş ortadan, itməmişən sən?”
Dedi: “Yaxşı düşməz mənimçin artıq,
Mən özüm məğz olam, o isə qabıq.
Mən dostun örtüsü olsam da ancaq,
Xoşdur o məğz üstə bir qabıq olmaq”.
Deyib, o yerlərdə tutmadı qərar,
Gah yolla gedirdi, gah yoldan kənar.
O, aşiqlər kimi dilində qəzəl
Gəzirdi bir təbib, bir mehriban əl.
İnsan adətindən əl götürərək,
İpini qırmışdı o, vəhşilərtək.
Çöl vəhşisi kimi o, zaman-zaman
Yeyib yaşayırdı yaşıl otlardan.

549

O, tordan, vəhşidən qorxmurdu bir dəm,
Vəhşilər olmuşdu Məcnuna həmdəm.
Ona yetişməsin deyə bir zaval,
Keşikdə durardı şir ilə maral.
Çöldə nə qədər ki vəhşilər vardı,
Onun qulluğunda hazır durardı.
Aslanı, maralı, tülkünü, qurdu
Yığıb yol üstündə ordugah qurdu.
Hamsı qulluğunda durmuşdu sayıq,
O da şah olmuşdu Süleyman sayaq.
Şahin qanadından günlüyü vardı,
Nəşinə qaraquş kölgə salardı.
O qədər böyükdü ondakı şahlıq,
Vəhşilər vəhşətdən çıxmışdı artıq.
Qoyun qurd belinə yatıb qalırdı,
Maral şir üstünə ayaq alırdı.
Düzəlmişdi itlə dovşan arası,
Şir sudü əmirdi ahu balası.
Məcnun yol gedirdi əlində canı,
Vəhşilə dolmuşdu onun dörd yanı.
Yatacağı yeri tülkü görərdi,
Ona quyruğuyla yer süpürərdi,
Ahu sığallardı yanaqlarını,
Qoynuna alardı ayaqlarını.
Onun cüyür kimi həmdəmi vardı,
Maral sağrısına o, baş qoyardı.
Başının üstündə şir diz çökərək,
Keşikçi durmuşdu qılınc çəkərək.
Canavar olmuşdu ona pasiban,
Canını edərdi yolunda qurban.
Vəhşidən doğulmuş yırtıcı pələng
Öz təbiətini eyləmişdi tərək.
Çöl heyvanlarından iki-üç qatar
Onun ətrafında tutmuşdu qərar.
Vəhşilər içində tək oturmuşdu,
Elə bil qoşunlu bir şah durmuşdu.
Qorxaraq ordakı yırtıcılardan,
Onun yaxınına gəlməzdi insan.
İzinsiz gəlsəydi ora bir nəfər,
Didib-parçalardı onu vəhşilər.
İzinlə gəlsəydi yanına hər kəs,
Vəhşi heyvanlardan çıxmazdı bir səs,
İstər qohum olsun, istərsə tanış
Yaxına gəlməzdi izin almamış.
Gedirdi vəhşilər yanınca hər an,
Sanki sürüsüylə gedirdi çoban.
Vəhşilər mülkündə tutmuşdu qərar,

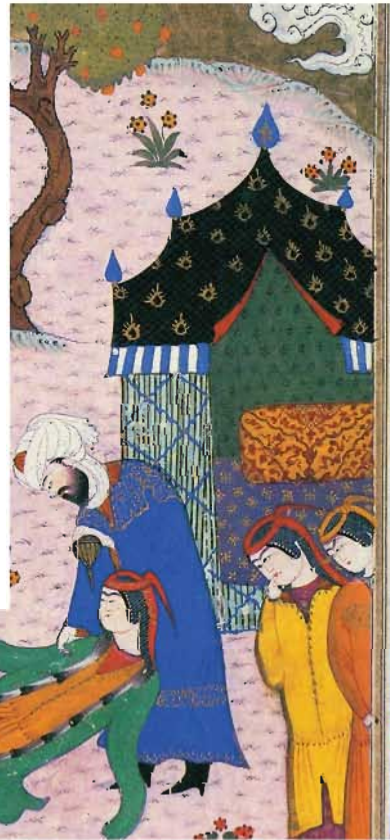
Vəhşilə dost olan vəhşi də olar.
 Yanına ahular çox toplanardı,
 Qərribə, çox şıltaq bir ahu vardı.
 Oynağan və zirək bir ahuydu bu,
 Sağrısı çox hamvar, ucaydı boynu.
 O çox xoş gələrdi bizim Məcnuna,
 Ayrıca bir qayğı bəslərdi ona.
 Yanına çəkərək o yoldaşını,
 Tutub sığallardı onun başını.
 Hər gün o gözləri öpməyi vardı,
 O gözlər Leylini xatırladardı.
 Camaat qalmışdı bu işə heyran,
 Onun vəhşilərlə dost olmağından.
 Kimin ki sevdası, eşqi solmazdı,
 Məcnunu görməmiş sakit olmazdı.
 Hər gün bir diyardan gələn yolçular
 Onun ətrafında tutardı qərar.
 Tutduğu orucu sındırsın deyə,
 Yeməklər gələrdi ona hədiyyə.
 Xeyməgah quraraq şir dərisindən
 İgidlər qəlbini üzərdi, bilsən.
 Yemi vəhşilərə paylardı bütün,
 Özüsə bir tikə yeyərdi hər gün.
 Vəhşi heyvanlara o, il uzununu
 O qədər verdi ki, öz ruzusunu,
 Ruzi verən bilib onu hər heyvan,
 Səcdəyə durardı gördüyü zaman.
 Ondan ayrılmazdı bir dəm vəhşilər,
 Gəlib yem alardı hər axşam, səhər.
 Bir eli aldadar verilən ehsan,
 Ehsana qul olar hər azad insan.

551

HEKAYƏT

Qədimdə belə bir rəvayət varmış
 Ki, Mərv ölkəsində bir şah yaşarmış.
 Bir neçə köpəyi zəncirləyərək,
 Bəndlərdə saxlardı onları divtək.
 İtlərdə əjdaha qüvvəti vardı,
 Dəvənin boynunu qoparırlardı.
 Acıqlanan zaman şah bir nəfərə,
 Atarmış yazığı quduz itlərə.
 Şahın qəzəbinə düşsəydi hər kəs,
 Köpəklər dağıdıb yeyərdi dinməz.
 Şahın yaxın olan adamlarından
 Ağıllı, kamallı bir nəfər cavan

Qorxdı ki, dostları qıran bu cəllad
Günlərin birində olsun ona yad.
Onun ahusunu öz vərdişiylə
Sınaqdan keçirsin köpək dişiylə.
İtlərdən qorxaraq, min həyəcanla
O gedib dostlaşdı it saxlayanla.
İtlərin yanına gələcək hər kərə
Bir qoyun atardı vəhşi itlərə.
Bu yolla bəsləndi, saxlandı itlər,
O gəncdə qalmadı qorxudan əsər.
O açıq əllini görən hər köpək
Ona qul olmuşdu boyun bükərək.
Bir gün acıqlandı şah o cavana,
Üzünü, gözünü turşutdu ona.
Cəllada əmr etdi hamən zülümkar:
“Bu gənci bu saat itlərə apar!”
O itməcəzlilər itlik etdilər,
İt pay qapan kimi alıb getdilər.
Gəncin əl-qolunu bağlayıb hamən,
İtlərə atdılar onu kənardan.
O dəmirpəncəli, o pələng itlər
Əvvəlcə cavana hücum etdilər.
Ancaq, tanıyınca baxıb durdular,
Quyruq bulayaraq boyun burdular.
Hamsı yerə yatdı üzləri üstə,
Yatdılar baş qoyub dizləri üstə.
Gəncə dayə kimi oldular, bilsən,
Bir gün gəlib keçdi bunun üstündən.
Üzünü göstərdi ağ səhər yenə,
Boyandı üfüqlər qızıl rənginə.
Şah peşiman oldu öz tutduğundan,
Yaxın nədimlərə söylədi bu an:
“Dünən o günahsız ahucuğu mən
Səhv edib itlərə verdim əlimdən.
Bir baxın, görün ki, o quduz itlər
Gəncin vücudundan qoydumu əsər?”
İtləri saxlayan gəldi çaparaq,
Dedi ki: “Ey şahım, sən sirrə bir bax,
Bu gənc – insan deyil, mələkdir, mələk,
Onu sayəsində saxlayır fələk.
Qalx, gəl, bir ondakı işığa bax sən,
Tanrı sənətini bəlkə görəsən.
İtlərin ağzında sağ oturmuşdur,
Onların ağzına möhür vurmuşdur.
O əjdahaüzlü canavar itlər
Onun tükünə də verməmiş zərər.
Şah əmr eylədi ki: “Dayanmaq olmaz,

552

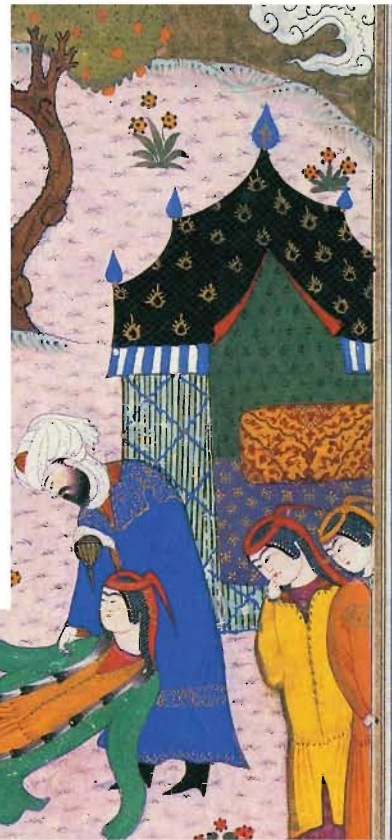
O əldən getmiş tez edin xilas".
İtlərin yanından, yol məmurları
Gənci gətirdilər saraya sarı.
Şah heyran qaldı ki, o igid cavan
Necə can qorumuş o quduzlardan.
Ağlaya-ağlaya göz yaşı tökdü,
Ondan üzr istəyib, diz üstə çökdü,
Dedi ki: "Aç, söylə sən, ey qəhrəman,
Necə can qurtardın o quduzlardan".
Gənc dedi: "Əvvəlcə çəkinib səndən,
Tikələr atmışdım o itlərə mən.
Etdiyim yaxşılıq getmədi hədə, r
İtlər öz ağzını möhürlədilər.
Lakin qulluq etdim düz on il sənə,
Axırda bu cürə haq verdin mənə.
Sən məni itlərə atdınsa əgər,
Yaxşı ki, dost yeyən deyilmiş itlər.
Dostluğu səndə yox, itdə gördüm mən,
İt bilən hörməti ayaqladın sən.
İt sənə dost olar, bir sümük atsan,
Namərd qədir bilməz, olsan da qurban".
Şah heyran qaldı ki, bu nə hikmətdir,
Bildi ki, səadət – insaniyyətdir.
Qəflət yuxusundan ayıldı birdən,
Əl çəkdi itlikdən, itpərəstlikdən...
Bunu söyləməkdən bir məqsədim var:
Səxavət qələdir, o, can qoruyar.
Məcnun bəslədikcə o heyvanları,
Çəkdi dövrəsinə bir can hasarı.
Hasar ətrafında gəzən hər heyvan
Məcnunun işinə yarardı hər an.
Bir yerdə dursa da, qalxsa da əgər,
Yanından getməzdi dostu vəhşilər.
Məcnuna bənzəsən insanlıqda sən,
Dünyada nə qüسسə, nə dərd çəkərsən.
Xəlifə də yesə süfrəndə nemət,
Yeməyi səndənsə, qulundur, əlbət.

MƏCNUNUN ULDUZLARA ŞİKAYƏTİ

Gecə parlayırdı bir gündüz kimi,
Göylər tər-təzəydi yaşıl düz kimi.
Qızıl həmailin şəddələrindən
Qızıl geyinmişdi göy üzü, bilsən.
Səyyarə ədəblə əl bağlayaraq,
Üfüqün fərşinə döyürdü ayaq.

553

Uzaqdan "lahövlə vələ" deyərək¹⁰³,
Divə qılıncını çəkmişdi şimşək.
Gecənin nəfəsi fələkdə yandı,
Ayın gövhərindən yer işıqlandı.
Göydə parladıqca nəfəylə gövhər,
Ətirlə, bəzəklə doldu üfüqlər.
Fələk çərx üstündə tutmuşdu qərar,
Qütbün qələsinə çəkmişdi hasar.
Fərqed öz atını çapırdı yenə¹⁰⁴,
Gəmissi çatmışdı Şətt sahilinə.
Fələk hər addımda büsat açırdı,
Gecəyə yüz cürə ulduz saçırdı.
Pərvin¹⁰⁵ al və sarı ipək tutaraq,
Qızıl sancağına çəkirdi bayraq.
Ay sarı ipəkdən tutmuşdu halə,
Rübəndi bənzərdir onun xəyalə.
Ulduzlar girmişdi başqa sifətə,
Min bir yaraşığa, min bir zinətə.
Elə bil ki, şahın öz kamanından
Möhürə atılmışdı Aya bu zaman.
Ütarid süzərək göydə gəzərdi,
Fəzaya sancılmış oxa bənzərdi.
Yəhərinin qaş Zöhrəydi, gerçək,
Gözəl görünürdü onun alnıtək.
Onun qılıncıtək Günəş də parlaq,
Gecə örtülüydü, gündüzsə çılpaq.
Mərrix də gözündən qəzəb tökərdi,
Düşmənin gözünə millər çəkərdi.
Onun üzüyünü Bərcis saxlardı,
Onda dünyaların taleyi vardı.
Onun qılıncını itilər Keyvan,
Belindən bir bülöv asmışdı əlan.
Şahın bu cəlalı heç də solmasın,
Dünya camalından məhrum olmasın.
Bu şah qapısında tapdın məqami,
Şahın nə yüksəkdir sənin, Nizami!
Bürclər, mənzillər dairəsindən
Fələk zəlzələyə düşmüşdü, bilsən.
Həməl bürcü ayın dodaqlarından
Haşiyə tikmişdi göyə bu zaman.
Dərya öküzütək, o Öküz bürcü
Gövhər boğazlıydı, dişləri inci.
Kəmər bağlamışdı Cövza iki qat,
Qoşa payalıydı əyləşdiyi taxt.
Həqqə gəlin kimi girib duvağa,
Durmuşdu Hənəylə qulaq-qulağa.
Qayçı dırnağını uzadıb Xərçəng,

554

Vəhşi dırnağını tuturdu, gerçək,
 Nəsrə bir tərəfdə səpirdi gövhər,
 Tərfə də bir yanda dağıdırdı zər.
 Cəbhə budaqları yanırıdı dümağ,
 Şölə saçmadaydı ondan yüz çıraq.
 Qəlbüləsəd belə Əsəd bürcündən
 Ud alovu kimi yanırıdı, bilsən.
 Əzra kənar durmaz gözəl Sərfədən,
 Sünbülə atmırdı sərfəsiz bir dən.
 Əvva güvənərək beş qılincına,
 İtini qovurdu şirlə yan-yana.
 “Yetim süfrəsinə” xeyirxahlartək,
 Qüfr tullamışdı altı pay çörək¹⁰⁶.
 Mizan öz dilindən alov saçmışdı,
 Çoxbilmişlər kimi o, dil açmışdı.
 Əklil bağışlamış Qəlbəyə bir tac,
 Əqrəb də Kamana vermişdi xərac.
 Nəayim xərcini öyrənsin deyər,
 Bəldə çalışırdı iki-üç əllə.
 Cədi baş kəsməyin sirtin bilərək,
 Başını kəsmişdi keçi başıtək.
 Ağzını yumuşdu Zabeh qorxaraq,
 Səd cilovlamışdı Əxbiyəni, bax.
 Yemək iştahında olmasaydı Bəl,
 Duaya açmazdı səhər vaxtı əl.
 Dəlv də Günəşin gileylərindən
 Ağzına su alıb susmuşdu birdən.
 Altına qızıldan iki xətt salmış
 Ki, bu qabaqdadır, o dalda qalmış.
 Bir qatar dəvəylə o Rəşa, Xatun
 Kəcavə etmişdi bətnini Hutun.
 Bürcləri dolduran göy cisimləri
 Ulduzlar yoluyla gedir iləri.
 Bax Bətnülhəməlin dörd ayağına,
 Bağlanmış havanın üç bucağına.
 Əyyuqun zoruna, gücünə bax bir,
 Tay-tuşdan tac qapıb, bir baş yüksəlir.
 Sacayaq adlanan ulduz da bu an
 Göyün qazanına pay verir haman.
 Şəra yəmənli tək nədənsə, bilməm,
 Şeirsiz rəqs edir yerində bu dəm.
 Məbsutə çıraqtək yaxmış özünü,
 Məqbuzə çıxarmış qarğa gözünü.
 Səyyaf duman rəngli qılıncla durmuş,
 Qılınca Aslanın boynunu vürmüş.
 Yalqız adam kimi Fərd adlı ulduz,
 Cənubun üstündə parlayır yalqız.

555

556

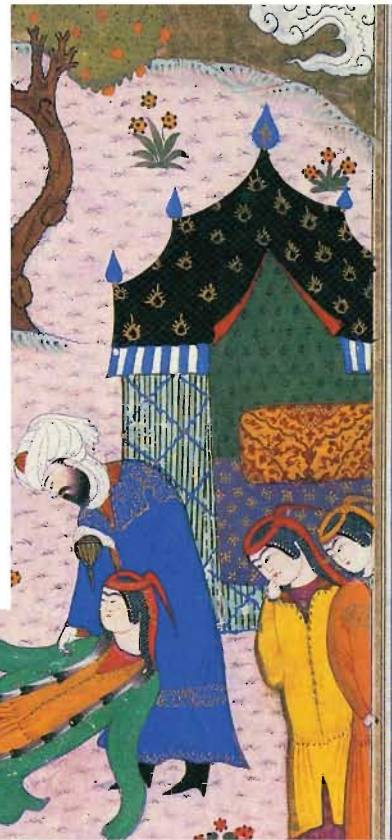
Sərir üç ulduzla bir məclis qurmuş,
Dördüncü fələyin altında durmuş.
Simak ulduzları cərgəylə köçür,
Ramehdən Əzələ karvanla keçir.
Qoşa qanad açmış uçucu Nəsrin,
Uçurdu üstündə göy adlı qəsrin.
Atını Nəş ilə çapırdı Qarı,
Qarının Nəşsiz gəlməz qərarı.
Suha ulduzu da görərdi uzaq,
Bütün qonşuları geri qoyaraq.
Səhər çağının da Qurd nəfəsi var¹⁰⁷,
Yusiftek quyunun dibində parlar.
Fələkdə rəqs edən o səyyarələr
Nəş qızlarına salmışdı nəzər...
Məcnunun qəlbində gizli bir maraq,
Oyunbaz fələyi seyrə dalararaq,
Zöhrə ulduzuna dil açdı qəlbən:
“Ey sənə taleyim etimad edən,
Gecənin alnında işıq yandıran,
Səadət bəxtini işıqlandıran,
Xoşbəxtlik yolunun sənsən məşəli,
Sənsən aşıqlərin sevda əməli.
Hər əməl açarı səndədir, yəqin,
Şərbəti səndədir hər piyalənin.
Şahlıq üzüyünün bir qaşısan sən,
Murad sarayının gözəli sənsən.
Səndən yaranmışdır incə hisslər,
Gözəl təbiətin yaratmış ənbər.
Var olan lütfündən ehsan ver bizə,
Bir ümid qapısı aç üzümüzə.
Canıma dərmandır sevdiyim dilbər,
Sən yetir canandan mənə bir xəbər”.
Üfüqdən göründü yenə Müştəri,
Bu oldu Məcnunun ona sözləri:
“Sən, ey səadət ulduzu sənəm,
Vədəsi, iqrarı daima möhkəm,
Sən, ey baxışları bizə ruh verən,
Dünyanı adınla fəth elədin sən.
Ey ümid məktubu yazan Müştəri,
Səndədir ölkənin fəthi, zəfəri.
Bu aləm sayəndə tutmuşdur qərar,
Dünyanı yaşadan bir qüdrətin var.
Sən, ey taleyimin şanı, şöhrəti,
Səndədir qəlbimin bütün qüvvəti.
Gəl, vəfa gözüylə üzümə bir bax,
Mənim bu dərdimə çarə taparaq,
Gəl, mərdlik əlini mənə də yetir,

Bu qara taleyi üstümdən götür.
 Ah! Bir xəbər yetir mənə dostumdan,
 Bir gül itirmişdir, fərz et, gülüstan".
 Gördü ki, buxardan olan ulduzlar,
 Qaçışb tutmayır fələkdə qərar.
 Bildi ki, xəyalın səfası çoxdur,
 Amma ki, dərdinə dəvası yoxdur.
 Üz tutub yalvardı aşiq bir daha,
 Hər dərdin çarəsi böyük allaha,
 Dedi: "Ey qapısı son sığınacaq,
 Sənsən ümid yerim dünyada ancaq.
 Zöhrə, Müştəritək sənin qulun var,
 Adınla başlanır aləmdə adlar.
 Hamıdan ucadır elmin, hikmətin,
 Axar çeşməsisən sən səxavətin.
 Sən, ey hər müşkülün açarı olan,
 Səxavət ağası, dərdlərə dərman,
 Səninlə yüksəlir hər böyük dilək,
 Acizə, məzluma bir sənsən kömək.
 Qarşında qul kimi bəndələrlik biz,
 Yoxdur səndən özgə ağamız, şəksiz.
 Sən, ey yeddi göyü yaradan qüdrət,
 Hamımız bir sənin bəndənlik, əlbət.
 Kainat adlanır qurduğun əsər,
 Sənin əlaltındır bütün cəhətlər.
 Sən o varlıqsan ki, kəc baxsa insan,
 Bir dəmdə kor olar gözləri haman.
 Qulundur gövhəri pak olan bəşər,
 Sənsiz olan başa torpaq səpilir.
 Sən, ey torpağıma su verən Allah,
 Mənim bu halıma nəzər yetir, ah!
 Mərhəmət sayəni kəsmə üstümdən,
 Bil ki, bir acizəm, bir qəribəm mən.
 Tanrılıq lütfündən mənə də göndər,
 Qaranlıq gecəmi gündüzə döndər.
 Günümü vəfayla mübarək elə,
 Bəxtim kor olmasın bu gündən belə".
 Məcnun mətləbini dedikcə göyə,
 Yatdı bu sözləri o deyə-deyə.
 Onun gözlərinə bir yuxu gəldi,
 Bəxtinin ağacı göyə yüksəldi.
 O yaşıl budaqdan bir quş uçaraq,
 Məcnunun yanına gəldi qaçaraq,
 Tacının üstündə düşərək haman,
 Gövhər səpələdi o quş ağzından.
 Elə ki, rüyadan Məcnun oyandı,
 Gün çıxdı, üfüqlər nura boyandı.

557

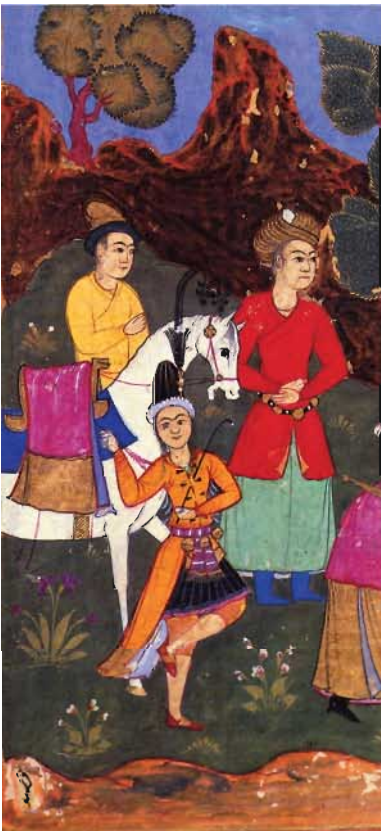

Aşiqin üzünə güldükcə səhər,
Oxşadı ruhunu gülgün şəfəqlər.
Məcnun o quş kimi qanad açmışdı,
Röya xəyalına şəfəq saçmışdı.
Aşiqin üzünə gülməsə vüsal,
Ona təsəllidir yuxuyla xəyal...

LEYLİNİN MƏKTUBUNUN MƏCNUNA YETİŞMƏSİ

Parladı aləmə Günəşin üzü,
Ondan aydın olsun hamının gözü.
Behiştədən doğmuşdu o gözəl səhər,
İsa nəfəsliydi əsən küləklər...
İşi düz gətirən hər məsud insan,
Sağ əli üstündə qalxdı yuxudan.
Tale usanmışdı acıqdan o vaxt,
Qayıdıb gəlmişdi gec olsa da vaxt...
Öz qəlbini əkib, ciyərin biçən,
Min bir məşəqqətin suyundan içən
Məcnun vəhşilərlə dağda durmuşdu,
Onların içində tək oturmuşdu.
Səhradan kənarında, nəzərdən uzaq,
Qalxdı dağa tərəf tünd bir tozanaq.
O toz pərdəsinin ardınca gələn,
Bir atlı üzünü göstərdi birdən.
Bir nur parçasıydı o gələn insan,
Bir az yaxınlaşıb düşdü atından.
Məcnun duydu onun dost olduğunu,
Nəcib bir insana oxşatdı onu.
Baxıb yanındakı o vəhşilərə,
İşarə etdi ki, yatsınlar yerə.
Özünə atlının yanına qoşdu,
Mehriban bir dillə belə soruşdu:
“Ey Yəmən ulduzu, bu nə gəlişdir?
Mən hara, sən hara, nə xeyir işdir?
Nə qədər olsa da siman mehriban,
Bu çöl vəhşiləri uzaqdır ondan.
Çatıdan qorxuram ilan sancmıştək,
Əjdaha sancmışdır canımı, gerçək.
Bayaq hərzə–hərzə yalan danışan,
Sinəmin üstünə sancdı bir tikan.
O dəmir tikandan çox ağrıdım mən,
Hələ mismar qalxar mənə sinəmdən.
Mətəhin beləsə, yolunla düz keç.
Yaxşısı budur ki, ağız açma heç”.

558

Yolçu mehribandı, qəlbi də kövrək,
 Onun ayağına düşdü kölgətək.
 Dedi: "Ey dünyanın əşrəfi insan,
 Vəhşilər dizinə baş qoyub yatan,
 Ahular qəlbini vermişdir sana,
 Aslanlar yolunda durur mərdana.
 Bir qərib aşiqə sevgilisindən,
 Xoş xəbər gətirən bir insanam mən.
 Sənə deyiləsi sözlərim vardır,
 Gizli saxladığım bir yadigardır.
 Açıb söyləyəyəm, icazən olsa,
 Yoxsa ağzımı da açmaram əsla".
 Aşiq bu sözlərdən ürəklənərək,
 Dedi: "Nəyin varsa, aç, söylə görək".
 Yolçu söylədi: "Ey tək qalan aşiq,
 Bəxtinin tünd atı ram olan aşiq,
 Dünən bir obadan keçirdim yalqız,
 Yol üstə durmuşdu ayüzlü bir qız.
 Ay nədir, Gün kimi üzü parlardı,
 Qara bir ipəkdən niqabı vardı...
 O, bağ sərvə kimi deyildi barsız,
 Qapısız bir behişt bağıydı o qız.
 Dinəndə bal dilli o gözəl nigar,
 Lal olub yuxuya gedərdi sular.
 Ahu gözləriylə baxsa o canan,
 Dovşan yuxusuna gedərdi aslan...
 Boyu "əlif" kimi, ağzı "mim" kimi,
 Qıvrılmışdı saçı onun "cim" kimi.
 Deyirdi: – Adımdır mənim də bu "cam",
 Dünyanı göstərir özündə bu cam¹⁰⁸.
 Qoşa nərgiz kimi gözləri xumar,
 Sanki bir bulaqda bitmişdi onlar.
 Qaşları çatmaydı, həm də tamaşa,
 Təkəm söyləyirdi, olsa da qoşa,
 Könül ovlamağa bir sehr açardı,
 Reyhan nəfəsindən ətir saçardı.
 Xülasə, nə deyim, o gözəl bədən,
 Doğulmuş nəfəsdən, yaranmış gözdən.
 Lakin məhəbbətin üzündən bir az,
 Saralıb-solmuşdu haman sərvinaz.
 Kamana dönmüşdü o gözəl pəri,
 Solğun yanağında yaş inciləri...
 Xeyzəran biləyi bir neyə bənzər,
 Ərgəvan yanağı xeyriyə bənzər.
 Xeyri sarı deyil, bəlkə də zərdir,
 O ney qamış deyil, bir neyşəkərdir.
 O göz qələsinin üstündə fələk,

Kəmənd oynadırdı rəqsə gələrək.
Sultan ilə Ayaz müttəfiq olmuş,
Keşikçi məst idi, sərkərdə bihuş.
Dostuna can-başla ümid bağlardı,
Ərindən qorxaraq pünhan ağlardı.
Gülab süzülükcə kirpiklərindən,
Ay işıq səpirdi Günəşə, bilsən.
Oxşatma dedikcə daima ağlar,
Duydum ki, qəlbində bir məqsədi var,
Dedim ki: "Nə üçün ağlayırsan sən?
De, kimin həsrəti keçir qəlbindən?"
Acı bir gülüşlə o bal dodaqlar
Dedi: "Ey yarama duz səpən dildar,
Bir zaman Leyliydim, indisə nakam,
Məcnundan min dəfə artıq məcnunam.
Bəxtinin ulduzu batan aşiqdən
Min dəfə şiddətli divanəyəm mən.
O hədəf oldusa bu dərdə, yasa,
Bir qadın deyildir o, heç olmasa.
Sevda yollarında göstərir hünər,
Kimsədən nə qorxar, nə də çəkinər.
O deyil mən kimi zillət dustağı,
İstədiyi yeri gəzir ayağı...
Zavallı mənəm ki ürəyimdə qəm,
Dərdimi heç kəsə açə bilmirəm.
Qorxuram, əhvalım pərişan ola,
Yaxşı adım belə çox yaman ola.
Zəhəri bal kimi içirəm bu dəm,
Cəhənnəm odunu otlə örtürəm.
Bir yandan əlimdən itirdiyim yar,
Bir yandan üstümə tökülən əğyar,
Bu iki dəstənin əlindən, inan,
Bəlalar çəkirəm hər zaman, hər an.
Ərlə vuruşmağa yox cəsarətim,
Atamdan keçməyə yoxdur qüdrətim.
Eşq ürək verir ki, sən də qanad aç,
Bu qarğa-quzğundan kəklik kimi qaç.
Ad ilə namussa: "tərpənmə" deyər,
Tək uçan kəkliyi qızıl quş yeyər...
Bir qadın nə qədər cəsur olsa da,
Yenə də qadındır adı dünyada.
Cəsarət olsa da qadın qəlbində,
O, aslan olsa da qadındır yenə.
Qurtara bilmədim bu qüssələrdən,
Yenə qəm çəkməyə boyun əydim mən.
Lakin ciyərim qan, vaxtım gecədir,
Kim bilir, yarımın halı necədir?"

560

Kimin kitabını oxuyur mənənsiz?
 Ömrü necə keçir yurdsuz, vətənsiz?
 Kim bilir, baş alıb hara qaçmışdır?
 O, hansı sarayda süfrə açmışdır?
 Hansı bir insana olmuş o, həmdəm?
 Kimlərə yar deyib, əylənir bu dәм?
 Yolçu, bir az dayan mümkün olarsa,
 Ondan bir xəbər ver, xəbərin varsa”.
 Qızdan eşitdikcə mən bu sözləri,
 Barəndə bildiyim hər bir xəbəri,
 Hər sözü, qəlbimə nəqş edib, durdum,
 Elə bil ki, muma bir möhür vurdum.
 Dedim: “O divana qərib bir quşdur,
 Tayından, tuşundan uzaq uçmuşdur.
 Maraldır, cuyürdür indi dostları,
 Bir də səhraların başsız ruzgarı.
 Eşqin o yazığın ağılımı aldı,
 Ata ölümü də nəfəsdən saldı.
 Tikan, tikan üstəndən batır qəlbini,
 İşdən-işə düşüb dərd çəkir yenə.
 Gah sənin dərdindən hekayət eylər,
 Gah da göz yaşından şikayət eylər.
 Bəzən atasına mərsiyə başlar,
 Səsindən dil açıb danışır daşlar”.
 Sonra da o Ayın hüsurunda mən
 Səndən eşitdiyim qəsidələrdən
 İki-üç beytini dedim avazla,
 Leyli də ah çəkdi min bir niyazla.
 Yerində titrəyib, ağardı dümağ,
 Dedim qız öləcək, gözündan iraq.
 Sonrasa başını qaldırdı yenə,
 Ah çəkdi, sarılıq çökdü rənginə.
 Hönkürüb fəryadla ağladı yalqız,
 Atanı növhəylə xatırladı qız.
 Sənin bu dərdindən deyib o mələk,
 Yanırdı ürəyi od püskürərək.
 Ağladı, sızladı o vəfalı yar,
 Sonra da and verdi mənə o nigar:
 “Sən, ey qəlbi təmiz, xeyirxah insan,
 Mən bir yıxılmışam, yapış qolumdan.
 Ömür keçirdiyim bu düşərgədən,
 Yolun düşən zaman zəhmət çək də sən,
 Mənim o xeyməmə yaxın gəl bir an,
 (Göstərdi xeyməni mənə uzaqdan).
 Bəlkə öz halımdan mən yana-yana
 Bir məktub düzəldib tapşırım sana.
 Bəlkə, o məktubu sən götürəsən,

Mənim can dostuma tez yetirəsən”.
Deyib bu sözləri, getdi o sənəm,
Mən də öz yoluma düzəldim o dəm.
Verdiyi nişanla mən dünən getdim,
O vəfa evini ziyarət etdim.
Gördüm qara paltar geyinmiş o yar,
Məktubu öpərək verdi o nigar.
Qəm möhrü vurmuşdu məktubuna qız,
Kitabın mənası sondadır yalnız.
Yolçu ehtiramla öpdü məktubu,
Sonra da Məcnuna tapşırdı onu.
Məcnun o məktuba baxıb hıçqırdı,
Başqa nə varsa da hamsını cırdı.
Qıvrıldı, ruhuna dünya dar kimi,
Yüz dəfə fırlandı o pərgar kimi.
Sərxoştək torpağa yığıldı birdən,
O məktub əlində düşmüşdü əldən...
Elə ki, ayılıb gəldi qüvvətə,
Qəlbindən yol verdi o, şikayətə.

562

LEYLİNİN MƏKTUBUNU MƏCNUNUN OXUMASI

Məcnun o məktuba tez əl apardı,
Məktubun başında bu sözlər vardı:
“Əqlə dayaq olan, ömrə can verən
Bir şahın adıyla başlayıram mən.
Ondan dərs almayan kamal qalmamış,
Odur dilsizlərin dililə tanış.
Ondan ruzi tapır quşlar, balıqlar,
İşıqı, zülməti bölən sənətkar
Göyü ulduzlarla işıqlandırmış,
Yerdə insan adlı Günəş yandırmış.
O – cəlal sahibi əzəliyyətdir,
O – ölmək bilməyən əbədiyyətdir.
Ondan həyat alır bütün canlılar,
Həyatdan qiymətli xəzinəmi var?
Ağlın işığıyla bəzədi canı,
Bunlar da bəzədi bütün dünyanı.
Su kimi gövhərlər saçdı əlləri,
Sevdadan söz açdı onun dilləri.
Bu ipək məktubu oxu, gör nədir?
Bir qəm düşkünündən dərd əhlinədir.
Yəni bu hasarda həbs olan məndən
Sənədir ki, uçdun qırıq qəfəsdən.
Necəsən, ey əhdi mötəbər olan?

Ey yeddi beşikdə bir yuva salan!
 Ey dostluq mülkünə bir xəzinədar,
 Məhəbbət işığı səndən alır, yar!
 Sən, ey əqiq kimi daşda oturan,
 Dağları qanıyla boyayıb duran.
 Ey zülmətdə qalan Xızır suyu, sən,
 İlk səhər şəminin pərvanəsisən.
 Sən, ey vəhşilərin qəlbinə həmdəm,
 Pərişan şuridlə dolmuş bu aləm.
 Ey mənim tənəmə hədəf olan yar,
 Sənlə qiyamətə bir yolumuz var.
 Mən verdim könlümü sənin eşqinə,
 Sən də sevgimizə sadıqsən yenə.
 Bildir, işin nədir, de, nə haldasan?
 De, kimi sevir sən, nə xəyal dasan?
 Sənin bəxtin kimi uzağam səndən,
 Biz ayrı olsaq da, səninkiyəm mən.
 Aldanmış ərimi sevmirəm, haşa,
 Bir gecə yatmamış mənle baş-başa.
 Dürrüm deşilməmiş, ərisəm də mən,
 Bir almaz dəyməmiş o dürrə, bil sən.
 Qapısı möhürlü durur xəzinəm,
 Bağ qönçəsi kimi bağlıdır bu dəm.
 Doğrudur, ərimin calalı vardır,
 Sənsiz olan calal xərabəzardır.
 Süsənə oxşayıb dursa da bir az,
 Sarımsaq yarpağı ələ alınmaz.
 Xiyar da saralıb turunca dönər,
 Onun şəkli belə turunc görünər,
 Dadı da turş olar turunc dadıtək,
 Lakin turunc dadı verəmməz, bişəkk.
 İstərdim, dünyada sağ başım olsun,
 Sən kimi bir yuva yoldaşım olsun.
 Yolundan kim qaçsa çöl eşşəyitək,
 Meydini belində gətirsin eşşək.
 Hicrana düşdüksə bu dünyada, ah!
 Söylə, ey sevgilim, məndə nə günah?
 Ah, səni duymayan soyuq bir ürək
 Bələlar içində ağlasın gərək.
 Hər kim ox qaldırıb qıysa canına,
 Sağ əli quruyub düşsün yanına.
 Bir tükün gözümdə dünyaya dəyər,
 Xoşdur hər tikanın gülüstan qədər.
 Xızır ətəyidir qaldığın məskən,
 Xızır suyu kimi dərmanım ol sən.
 Mən Ayam, sən də bir Günəşsən, inan,
 Mən səndən alıram işığı hər an.

Səndən geri qaldım, əfv et məni, gəl,
Bilirsən nə idi yolumda əngəl.
Atanın vəfatı incitdi məni,
Ölmüş vücudumdan cırdım kəfəni.
Elə zənn etdim ki, atamdır ölən,
Didib-parçaladım üzümü birdən.
Gözümə gül kimi millər çəkərək,
Göy etdim donumu bənövşələrtək.
Eşqinə sadıqəm, yolunda dustaq,
Dərdinə şərikəm, qəminə ortağ.
Yanına gəlməyim olmadı mümkün,
Başqa şərtlərisə görmüşəm bütün.
Vücudum ayrısı sənin yanından,
Ruhum ayrılmamış yanından bir an.
Dərdindən, qəmindən mən xəbərdaram,
Çarə axtarıram onlara müdam.
İkicə günlükdür bu düşərgəmiz,
Yola getməliyik zəmanəylə biz.
Sənə camal verən, rəng verən bu ev
Darısqal olsa da, gəl, onu sən sev.
Günlərin yenəmi boş keçəcəkdir?
Bir az sakit ol ki, ömür gödəkdir.
Dünyada səbr elə hər şeydən əvvəl,
İradə mülkünün hakimi ol, gəl.
Bəsdir, az dərd çəkib şikayət eylə,
Cəfaya dözməyi, gəl, adət eylə.
Mən də sən gündəyəm, ey taleyikəm,
Lakin qədəmimi tutmuşam möhkəm.
Gözünü bağlasa yaxşıdır insan,
Onun göz yaşına gülürsə düşman.
Düşməni şad edib güldürsə qəm,
Ağıllı dərd çəkib, tutarmı matəm?
Nə olur, bir az da sevinib şad ol,
Bu dərdədən, qüssədən, qəmdən azad ol!
Bu dünya dəyişib dönür əzəldən,
O, alt-üst olsa da, gəl, darıxma sən.
Kəndlinin dənini udsa da torpaq,
Yenidən göyərir, sən buna, gəl, bax.
Xurma ağacında bu gün tikan var,
Sabah yetişəcək şirin xurmalar.
Qönçə tikanlıqda olsa da əgər,
Açılacaq güldən bir müjdə verər.
Qəlbini sıxma ki, sən kimsəsizsən,
Mən kiməm, adamın deyilmiyəm mən?
Heç kəs: "köməksizəm" deməsin gərək,
Köməksiz olana Allahdır kömək.
Yanma şimşək kimi atasızlıqdan,

564

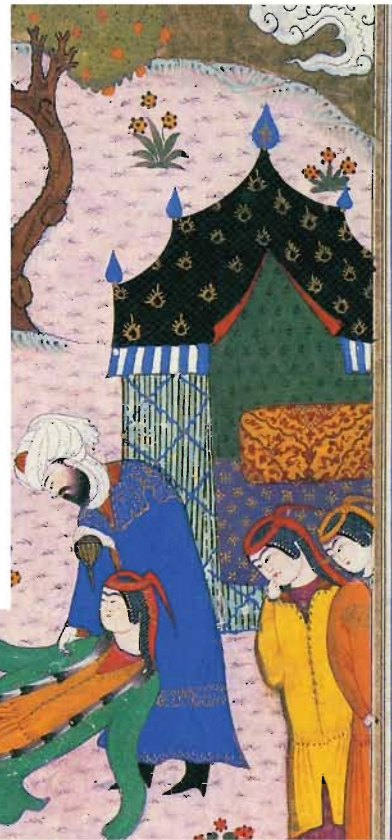
Buludlu gözündə qopmasın tufan.
 Ata ölmüşsə də, oğul çağ olsun,
 Mədən qırılmışsa, gövhər sağ olsun”.
 Məcnun bu məktubu oxuyan zaman
 Çıxdı qönçə kimi öz qabığından...
 “Ay Allah”dan başqa dinmədi artıq,
 Bir anlıq özünə gəlmədi yazıq.
 Sonra huşa gələcək öz adət ilə,
 Bir neçə saatlıq ağladı yenə.
 Qasidi ordaca saxlayıb bir an,
 Gah əlindən öpdü, gah ayağından.
 Dedi: “Nə kağızım, nə qələmim var,
 Cavab gözləyəcək məndən o nigar”.
 Açdı heybəsini qasid belindən,
 Heybənin içini tökərək birdən,
 Yazı şeylərini göstərdi ona,
 Sonra qaydasınca verdi Məcnuna.
 Məcnun ki qələmi aldı əlinə,
 Min bir nüktə vurub, nəqş açdı yenə.
 Qəlbində gizlənmiş hər dərdi, qəmi
 Söz boyunbağına düzdü qələmi.
 Məktubun başını bağladı, sonra
 Qasidə tapşırıb “qaç” dedi ona.
 Qasid də məktubu alıb apardı,
 Yel kimi Leylinin yanına vardı.
 Məktubu açaraq oxuyanda qız,
 Onun göz yaşıyla islandı kağız.

565

MƏCNUNUN MƏKTUBUNU LEYLİNİN OXUMASI

Məktub başlanmışdı böyük Allahla,
 Misilsiz, əvəzsiz o padişahla.
 Batinə, zahirə bələd qüdrətlə,
 Sərt daşa gövhərlər verən hikmətlə.
 Göydə ulduzları qoruyub güdən,
 Ulduz karvanına başçılıq edən,
 Hər qəlbi dostluqla işıqlandıran,
 Gecənin qəlbində işıq yandıran,
 Baharı su ilə doyuzduranla,
 Bütün möhtaclara kömək duranla.
 Sonra öz dərdini açıb dərinədən,
 Deyirdi gül olmuş ciyərlərindən:
 “Bu məktub sənədir, ey üzü mahım,
 Sənsən bu dünyada öz qibləgahım...
 Yox, yox, bu, qanına qərç olan məndən

Öz qanını satan sənədir, bilsən.
Daşlar arasında qalmış bir açar
Səntək xəzinəyə necə yol açar?
Canan, ayağının torpağıyam mən,
Bəs kimin suyusan bu saflıqla sən?
Mən ki alçalıram qədəmlərinə,
Kimin ətəyindən tutursan yenə?
Mən sənin dərdini gizli çəkirəm,
Bəs kimin qəmidir sən çəkdiyən qəm?
Çiynimdə çəkdiyim bu yük sənindir,
Kimin sırğasını taxmısan, de bir?
Sən, ey astanası mehrabım sənəm,
Camalın olmuşdur cahanda Kəbəm.
Ey yüz min sinəyə mərhəm afitab,
Sərabda incisən, şüşədə şərab.
Ey könlüm evini qarət edən yar,
Sən tacsan, rəqibim oldu tacidar.
Ey yadlar əlinə düşmüş xəzinə,
Səndən ilan çatar dostlar əlinə.
Ey cənnət bağitək açarsız olan,
Fələk behiştitek gizli gülüstan.
Sən, ey müşkülümü açan xilaskar,
Sevdamı güldürən bir sənsən, ey yar.
Bu ud meşəndəndir, onu qırma, dur,
O sənin baltanla həlak olmuşdur.
Görürsən torpağam, gəl, məni bəslə,
Könlümün tozunu, gəl, sil həvəslə.
Bahara dönərəm bəsləsən məni,
Pis baxsan, dərdlərə salaram səni.
Torpağa mərhəmət xeyirdir, inan,
Lütf etsən, gül verər, zülm etsən, tikan.
Düşdüm ayağına başımda vüqar,
Gəl, məni sərgərdan buraxma, ey yar!
Elə yol demə ki, inciyim səndən,
Elə su vermə ki, yerə töküm mən.
Üzdə hesabın da öz mənası var,
Onsuz həyalılar həyasızlaşar.
Qulun tanınmışam dünyada, dilbər,
Düşmənin olaram, rədd etsən əgər.
İtə qurd silahı verilsə, artıq,
Başımı qaldırıb edər aslanlıq.
Xəzinə tapşırsan hər gədəyə sən,
Bir dünya xətalər çıxar əlindən.
Bu qulluq yolunda yük çəkər belim,
Ağalıq rütbəni saxla, sevgilim!
Bil ki, sayılıram sənə mən sipər,
Əgər yerə atsan, olaram xəncər.

566

Gəl, öz silahını sən daşa vurma,
 Bir də öz ordunla üz-üzə durma.
 Vursan öz əlinlə canına neştər,
 Bil ki, sağlam canın azara düşər.
 Dostluq, mehribanlıq göstərsən, ey yar,
 Gəlib qulun olar azad adamlar.
 İncitmə aldığın qulu özündən,
 Qoy sürmə qapmasın sənin gözündən.
 Ağada olmasa belə bir tədbir,
 Bil ki, öz quluna sahib deyildir.
 Başqa bir insanda olsa bu hünər,
 Çoxunu özünə pulsuz qul eylər.
 Gəl, mənim beynimi alovlandırma,
 Heç kəsin başında alov yandırma.
 Hər canda bir qəzəb saxlanılır, inan,
 Bir div aşınası olur hər insan.
 Bil ki, sənin divin çıxarsa yerdən,
 Başqa div qarşıya atılır birdən.
 Mən tikan dərirəm, gülünü sən dər,
 Sən də gəl, birlikdə olaq bəxtəvər.
 Yenəmi əyləncən olacağam mən?
 Nədən bir gün məni şad etməyirsən?
 Soyuq nəfəsimlə çəkdiyim ahdan
 Havanın beynində toz donar, inan.
 Sən, ey yad qoltuğa sığınan dilbər,
 Qəlbinə çox yatır o seçdiyin ər...
 Sən buz lövhəsinə yazdın adımlı,
 Qırıb yerə tökdün qol-qanadımı.
 Dediyn sözləri yaxşı düşün bir,
 Yox, onlar heç deyil, heçdən də heçdir.
 Sən bağışlamadın atıma bir nal,
 Ancaq yüz nal atdın oduma dərhal,
 Sən etdin günümü gecətək qara,
 Acıdın sonra da bu yaralara.
 Səninçin qəlbimi mən vurdum daşa.
 Sənsə öz vəfanı vurmadın başa,
 Ey könül ovçusu, vermədin aman,
 Can gedir, nə zaman dost olacaqsan?
 Budur, bax, vurduğun dil yaraları,
 Mən yanıb qurtardım, sənsə coş barı.
 Yox, yox, uzundilli istəsə əgər,
 Yaranı canından tərək edə bilər.
 Süsən uzundilli olmaq üzündən
 Qılıncın başına sancıldı, bilsən.
 Doğrudan qeydimə qalırsa bir yar,
 Eşqi sifətindən olar aşikar.
 Mənim bu günümdə, söylə, görüm sən,

567

Mənə nə yaxşılıq gəlmiş əlindən?
Yoxsa, budurmu ki, əhdi unuttun,
Bir yadın qoynunda sən qərar tutdun.
Mənlə dil oyunu oynayan nigar,
Eşqinin gülünü dərir ki əğyar,
Söylə, aşıqsənsə ahın hanı bəs?
Mənə uygundurmu səndəki nəfəs?
Yox, yox, eşqimizə sən gəlmədin tuş,
Səndəki eşq yox, sultanlıq olmuş.
Sən, sənin dərdinə alıcı olan
Bu yazıq aşıqi unuttun, canan!
Mənsə göz dikmişəm üzünə müdam,
Sənin astanana mən baş qoymuşam.
Qürələr ataraq sizin məhləyə,
Fal açdım, üzünü bir görüm deyə.
Üzünü görənlər xoşbəxt oldu, bil,
Onlar mənim kimi pis gündə deyil.
Kimin ki sən kimi gövhəri vardır,
Dərddən azad olan bir bəxtiyardır.
Bülbüllər olsa da bağın zinəti,
Əncirlər olmuşdur qarğa qisməti.
Bağban ürəyindən su içsə də nar,
Axırda xəstələr qisməti olar.
Əzəldən bu dünya belədir, göz aç,
Xəznə yer altında, sən isə möhtac...
Bilmirəm, gül rəngli ləl nə zaman
Eşiyə çıxacaq daşın bağrından.
Nə zaman o qəmər durub qaçacaq,
Əjdaha ağzından uzaqlaşacaq?
Artıq arı uçub, balı qalmışdır,
Ay gedib, beşiyi lap boşalmışdır.
Xəzinə açılıb, hər xəzinədar
Çəkilib qalmışdır hasardan kənar.
Çünki xəsis dehqan bağdan getmişdir,
Bulbül də qarğanı həmdəm etmişdir.
Bağda ipəyini tökmüşdür güllər,
Zəncilər qoymayırlar xurmadan əsər.
Cövhər bəhrəsizdir toz aynasından,
Xəzinə qalmışdır, ölmüşdür ilan.
O qələ xatunu çıxmış qələdən,
Lakin o qələdən uzaqdayam mən.
Sənin çırağından düşdümsə uzaq,
Pərvanən qalmasın işıqdan iraq.
Mən dərddən ölsəm də, rəqib sağ olsun,
Qoy İbn Səlamın kefi çağ olsun...
Halımın səndədir yaxşı-yamanı,
Bu verdiyin dərdin sənsən dərmanı.

568

Düzdür, dəmirdəndir hasarın sənin,
 Sədəf içindədir mirvarın sənin.
 O qıvrım saçların zəncirdir, nədir?
 Xəzinən əjdaha ətəyindədir.
 Özün də aşıqsən, bilirsən, ey yar,
 Sevən ürəklərdə qısqanlıq olar.
 Sənin üzərinə qonsa bir milçək,
 Canımda yüz həvəs oynayır, gerçək.
 Yar üstə bir milçək qonarsa əgər,
 Həqiqi aşıqə qartal görünər.
 Bir qarışqa kimi can atıram mən
 Milçəyi qovmağa şəkər üstündən.
 Ah, mənim günümdə bir kişi vardı,
 Mayası olmadan qazanc sayardı.
 Dərilməmiş gülə həsrət çəkərdi,
 Alınmamış dürrə keşik çəkərdi.
 Oyunbazlıq deyil, eşqdır bunlar,
 Mənim də başımda bu xəyallar var.
 Necə ağlamayım dərdindən bəzən,
 Bu yaman günümdən sən xəbərsizsən.
 Qəlbimdən daş kimi asıldı dərd, qəm,
 Bildiyindən artıq bir divanəyəm.
 Eşqinlə mənliyim oldu tarimar,
 Bu yolu mənlisiz qurtarmaq olar.
 Qəlb belə tutmasa ilk məhəbbəti,
 Dəyməz bir arpaya onun qiyməti.
 Ümidim qalmamış, ey nazlı canan,
 Bir öpüş almağa gül dodağından.
 Zülfündən ənbərlər saçdığı zaman,
 Ağzımı nəfətək açdığı zaman
 Səhər nəsimindən ətir göndərsən,
 İşlərim düzələr, ey nazıkbədən!
 Camalın bağından, ey gözəl sənəm,
 Rüyada bir xurma dərmək istərəm.
 Bədəni içməyə, ey nazlı nigar,
 Könlümdə sönməyən bir ehtiras var.
 Verdiyin al şərab ruh verər cana,
 Mənə bu neməti qıysa zamana,
 Sən əlində şərab mənle durmusan,
 Sənin şərabından, sərxoşam, inan.
 O gül dodağından, əlindən müdam,
 Gah şərab, gah da ki öpüş alıram.
 O incə dodaqlar, yolsuz dodaqlar,
 Tutarmı başqa bir məclisdə qərar?
 Onda əqiq rəngli bal şəhdi vardır,
 Ah, onu əmən şəxs nə bəxtiyardır!
 Bəzən şəhd əmirəm dodaqlarından,

Bəzən gül dərirəm yanaqlarından.
Gah sıgallayırım gözəl çənəni,
Gah ləbin şəkəri dirildir məni.
Bütün bu sözlərim, bil, əfsanədir,
Sənlə danışmağa bir bəhanədir.
İnan ki, bunlardan mən çox uzağam,
Safdır arzularım nə qədər sağam.
Tamah ayağına zəncir vurmuşam,
Sənin xəyalınla yalnız dilxoşam.
Yanımda min gecə otursam əgər,
Gözüm görməsə də səndən bir əsər,
Eşqin ki daima bir yadigardır,
Sənin camalınla nə işim vardır?
Uğrunda çəkdiyim hər əzab xoşdur,
Əzabın eşqimə həmdəm olmuşdur.
Tək eşqin göstərsə mənə özünü,
Görməsəm də olar sənin üzünü.
Qoy eşqin sırımçin dönsün əğyara,
Könlümə şəfadir vurduğun yara.
Qoy heç tapılmasın yarama məlhəm,
Sən salamat qalsan, nə qüسسə, nə qəm!
Qoy, məni zillətə salsa da hicran,
Sən ondan uzaq ol, sevimli canan!
Düşsə də eşşəyim mənim ayaqdan,
Sənin ərəb atın var olsun, canan!
Pis tale gizlədi üzünü məndən,
Daima xoşbəxt ol bu dünyada sən!
Bir baş əyilməsə ömrinə bir gün,
Görüm ayağının altına düşsün!”.

570

MƏCNUNUN DAYISI SƏLİM AMİRİNİN MƏCNUNU GÖRMƏYƏ GƏLMƏSİ

Bəli, söz sərrafı o vaxtdan bəri
Düzmüş söz sapına bu inciləri:
Məcnunun aqıl bir dayısı vardı,
Aşiqin halını yaxşı duyardı.
Hünər sahibiydi o halalzada,
Dadmışdı yaxşımı, pisi dünyada.
Ona deyirdilər Səlim Amiri,
Samiri kimiydi ağılı, tədbiri.
Yaralı Məcnunun oydu məlhəmi,
Başından getməzdi aşiqin qəmi.
Hər ay əl tutardı yazıq Məcnuna,
Yemək də, paltar da verərdi ona.
Bir gün o qərbin dalınca yenə

Düşdü səhraların dərinliyinə.
 Qovdu çöldən-çölə öz dəvəsini,
 Dağ-daşı dolandı dəli div kimi,
 Gördü ki, tayfadan, zəncirdən kənar
 Bir dağın dibində o tutmuş qərar.
 İki-üç vəhşi də bürümüş onu,
 Gəlib gedənlərin kəsmiş yolunu.
 Qorxdu vəhşilərdən yorğun müsafir,
 Uzaqdan-uzağa salam verdi bir,
 Məcnun o salamı eşidən zaman:
 “De, kimsən, nəçisən?” – soruşdu ondan.
 O da cavab verdi: “Amiriyəm mən,
 Yumruqlar yemişəm pis zəmanədən.
 Sənin öz dayınam, dərk elə, bala,
 Üzün möhtac deyil qara bir xala.
 Sən də həbəşilər kimisən bu gün,
 Üzün xal olmuşdur sənin büsbütün”.
 Məcnun tanıyaraq dedi: “Yaxın gəl”.
 Onunla diz-dizə oturub, əvvəl
 Olandan, keçəndən xəbərlər tutdu,
 Söhbət şirin keçdi, dərdi unuttu.
 Səlim qəbristanda kəfənsiz qalan
 O çılpaq aşiqi gördüyü zaman
 Bir əyin paltarı aldı yükündən,
 Məcnuna verərək söylədi: “Bil sən,
 Bu paltar halaldır, gey indən belə,
 Halalzadə kimi davran mənimlə”.
 “Yox, mənim canımdan paltar uzaqdır,
 Geyinsəm bədənim od tutacaqdır.
 Zənn et ki, libasa mən meyil saldım,
 Sonrasa cırraraq, yenə lüt qaldım”.
 Səlim çox əlləşdi orda, müxtəsər,
 Paltarı geydirdi ona birtəhər.
 Sonra heybəsini açıb tökərək,
 Gətirdi Məcnuna ət ilə çörək.
 Nə qədər dil töküüb yalvardısa da,
 Məcnun bir tikə də yemədi əsla.
 Yeməzdi, içməzdi Məcnun bir kərə,
 Nə tapsa verərdi o vəhşilərə.
 Səlim soruşdu ki: “Ey bağı qan, sən,
 Danış, gecə-gündüz bəs nə yeyirsən?
 Adam ki, yeməklə, içməklə yaşar,
 Danış, adamsansa, nə xörəyin var?”
 Dedi ki: “Ey adı qəlbimtək Səlim,
 Hər sözü, söhbəti, salamı həlim,
 Könlümü doyuran yeməklər deyil,
 Səhər çağlarının nəsimidir, bil.

571

Budur, ac qalmaqdan canım sönmüşdür,
Yemək qüdrətim də heçə dönmüşdür.
Yarımlın ətrini gətirən külək,
Mənə həm su olur, həm də ki çörək.
Hər gecə daşların üzərindəyəm,
Ağ gün görməmişəm bu yerdə bir dəm.
Aclıqdan saralıb lap keçinirkən,
Ağacdan kitiyə qoparıram mən,
Gah da göz dikirəm ota, ələfə,
O da həftədə yox, ayda bir dəfə.
Yeməkdən əlimi üzmüşəm müdam,
Yemək qayğısından tamam azadam.
Boğazdan getməyir yediyim mənim,
Udanda inciyr bütün bədənim.
Bu arıq canımla keçinirəm ac,
Canımda yeməyə yoxdur ehtiyac...
Lakin buraxmaram ruzini əldən,
Yeyənlər tapılar, yeməsəm də mən.
Bir nemət yeyəndə aslanla maral,
Onlar çeynədikcə doyuram dərhal”.
Səlim anladı ki, o mərd, o qoçaq
Çörəksiz, ot ilə dolanır ancaq.
Gülmədi aşiqin o xörəyinə,
Dəyib toxunmadı onun qəlbinə.
Dedi ki: “Dünyada yemək üzündən,
Çox quşlar tələyə düşmüşdür, bilsən.
Nə qədər dən dərdi çəksə bir insan,
Onunçün o qədər dərd verər zaman.
Kim qənaət etsə ota, sənintək,
O öz aləminin şahıdır, gerçək”.

572

HEKAYƏT

Bir gün adlı-sanlı şahlardan biri
Gəzib dolaşırdı uzaq bir yeri.
Bir zahid evinə yetmişdi o şah,
Zahid o dünyaya tutmuşdu pənah...
Şah heyrət etdi ki, nə üçün, nədən
Xərabə olmuşdur zahidə məskən?
Şah sual etdi ki: “Deyin mənə bir,
Bu kişi yol üstə durub neyləyir?
Hə yeyir, nə içir, sənəti nədir?
Kimdir, haralıdır, şöhrəti nədir?”
Dedilər: “Bir məşhur zahiddir, ancaq
Ömr edir yuxudan, yeməkdən uzaq.
Qatlaşır zillətə, zəhmətə bir-bir,

Bütün insanlardan uzaq çəkilir”.
Şah onun halından olcaq xəbərdar,
Zahidin yanına at çapırtdılar.
Qapıçı getdi ki, xəbər yetirsin,
Şahın hüzuruna onu gətirsin.
Dedi: “Ey dünyadan əlini üzən,
Neçin xoşlanırsan bu xərəbədən?
Burda nə yoldaşın, nə yeməyin var,
Neçin mağarada tutmusan qərar?”
Ceyran ovlağından dərilib gələn
Bir çəngə quru ot götürüb həmə
Zahid cavab verdi: “Budur xörəyim,
Bundan qüvvət alır mənim ürəyim”.
Qapıçı şah kimi süzdü gözünü:
“Bəlaya salmışan – dedi, – özünü.
Yazıq, bizim şaha xidmət eyləsən,
Bir də ot yeməzsən bu çöllərdə sən”.
Zahid cavab verdi: “Sözün əbəsdir,
Bu ot bir gülqənddir, mənə bu bəsdir.
Bu otun sirrini bilsən, ey insan,
Şahın qulluğundan azad olarsan”.
Onu dinlədikcə şah, birdən-birə
Qızışib atından sıçradı yerə.
Döşəndi zahidin önünə xaqan,
Öpdü o müqəddəs ayaqlarından.
“Azadlıq əzizdir, – dedi, – daima,
Budur sözlərinde gizlənən mənə”.
Məcnun bu nağıldan sevinib durdu,
Açıq bir ürəklə şadkam oturdu.
Azacıq dostlara könül verərək,
Hamının halını soruşdu tək-tək.
Aşiqi ağlamaq tutdu o zaman,
Sorub əhval tutdu öz anasından:
“Necədir qanadı qırılmış o quş?
Odamı ayrılıq dustağı olmuş?
Yanında qaradır üzüm əzəldən,
Qara bir quluyam öz anamın mən.
Söylə, o, sağdırmı, necədir bu dəm?
Üzünü görməyi arzu edirəm”.
Səlim hiss etdi ki, o qəlbi qırıq,
Ana həsrətilə can verir artıq.
Onun gövhərini boyadı qana,
Evdən anasını gətirdi ona.
Ana öz oğluna boylandı bir az,
Elə bil qəlbini doğradı almaz.
Gördü ki, qızılgül solub-saralmış,
Aynanın üzünü sarı pas almış.

Bir vaxt “əlif” kimi duran qaməti
“Nun” kimi bükmüşdür eşqin möhnəti.
Onu görən kimi titrədi həməən,
Dondu əl-ayağı onun qəmindən.
Gah göz yaşlarıyla yudu üzünü,
Gah yolub saçını, döydü özünü.
Sonra sığalladı onun canını,
Öpüb qucaqladı can dərmanını.
Canına əl çəkib, yazıq ağladı,
Oğul yarasını ana bağladı.
Tozlanmış başını yuyub islatdı,
Yorğun ayağından tikan çıxartdı.
Məhəbbət üzündən zavallı ana
Əlindən gələni göstərdi ona.
Dedi ki: “Can, bala, bu nədir, de bir?
Oyunsa, oyunun yeri deyildir.
Əcəl qılıncını çəkdiyi anda
Yenə də sərxoşsan sən biyabanda.
Atan şikayətli getdi əlindən,
Məni də ölmüş bil yaxınlarda sən...
Qalx, evinə qayıt, bir anla bunu,
Sahibsiz buraxma, gəl, öz yurduunu.
Hətta bu gördüyün quşlar, vəhşilər,
Çıxır yuvasından axşama qədər.
Elə ki, axşamın üzü görünür,
Hər quş yuvasına üz tutub dönür,
Xalqdan nə vaxtadək gizlənəcəksən?
Çöllərdə yuxusuz ömr edəcəksən?
Uzat ayağını öz evində, gəl,
Bir-iki gün sonra gələcək əcəl.
Yetər çöldə qalıb, dünyanı atmaq,
Qarışqa, ilanla baş-başa yatmaq.
Fərz et ki, canını ilanlar çalmış,
Qarışqa başında yurd-yuva salmış.
Can çinqıl deyildir, bir ayağa dur,
Canına qəsd etmə, gəl, sakit otur.
Qəm yeyib, qəlbini çox incitmə bir,
Ürəyin daş deyil, canın da dəmir”.
Məcnun anasının nalələrindən
Yandı, alov kimi qızıışdı birdən:
“Başımın tacıdır ayağın sənin,
İncimi bəsləmiş sənin sədəfin.
Sənin toxumunun məğziyəm, ana,
Ayaq torpağın da cənnətdir mana.
Min möhnət çəkmişəm bu sövdada mən,
Bu dəfə keçmişdir işim çarədən.
Ağlıma nə yol var, nə də çarə var,

574

Bil ki, mən deyiləm burda günahkar.
 İsim bəd gətirdi, yesəm də min qəm,
 İnan ki, baisi özüm deyiləm.
 Bu bəlalı sevda, bəlalı hicran
 Özümdən asılı deyildir, inan.
 Ana, olacağın çarəsi varmı?
 Peşiman olmaqdan fayda olarmı?
 Ah, ana, can atıb deyirəm ki, mən,
 Mənim bu can quşum çıxsın qəfəsdən.
 Gəl, bir də danışma bu məsələni,
 İkinci qəfəsə salarsan məni.
 Evə getməyimdən, gəl, danışma, ah,
 Evdə ölməyim də olar bir günah.
 De, kimə lazımdır evdə ölməyim?
 Xoşdur bu səhrada ömür sürməyim.
 Vəhşilər yanında nəğmələr demək
 Evdə qəm yeməkdən xoş olsun gərək.
 Fərz et ki, mən kimi zəif bir bədən
 Evə qayıtmış da, getmiş yenidən...
 Deyirsən xanəni tərək etmək olmaz,
 Yox, mənim bu nərdim xanəyə sığmaz.
 Evə özün qayıt, sözlərimə bax,
 Məni öz dərdimlə, gəl, rahat burax".
 Deyib, kölgə kimi sərildi nalan,
 Öpdü anasının ayaqlarından.
 Yerə saldığından ana sözünü,
 Onun ayağına sürtdü üzünü.
 Məcnun vidalaşmış qaldı çöllərdə,
 Anası qayıtdı, dözmədi dərdə.
 Ömrünü tapşırırdı o, ruzigara,
 O da üz döndərdi soyuq məzara.
 Köçür bu dünyadan nə qədər canlar,
 Budurmu dünyadan bizə etibar?
 Yoxdur bu dünyanın vəfası, inan,
 Heç kəsə dost deyil başdan, binadan.
 Vəfasız ruzigar, bilməm, nədəndir,
 Əkinçilər kimi toxum səpəndir?
 Əvvəl səpər yerə can toxumunu,
 Əkin yetişdimi, tez biçər onu.
 Hər gecə yandırar yeni bir çıraq,
 Çəkər sinəsinə tüstüdən bir dağ.
 Sonra da yel üflər ona hər səhər,
 Özü yaxdığı özünü söndürər.
 Qəlbə dağlar çəkən tilsimli fələk
 Bizlə çıraq kimi oynayır, gerçək.
 Fələk düyünləsə hər bir ayağı,
 Hayana getsə də açılmaz bağı.

Dörd atdan piyada qalsan sən əgər,
Bu düyün o zaman açıla bilər¹⁰⁹.
Ol canın sapıtək düyünsüz, amma
Qızdırma sapıtək düyünlü olma.
Ud düyün vurmaqda məşhur olsa da,
Sən düyün açmaqda müşk ol dünyada.

ANASININ ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Çərxi şahsüvarı atlandı birdən,
Meydanı zəbt etdi həriflərindən.
Günəş ki dünyadan bir qorxu duydu,
Şərab şüşəsini tağ üstə qoydu.
Sübhün üsyanından göylər söküldü,
Şüşə parçalandı, şərab töküldü.
Məcnun dil verərək qəsidəsinə,
Yalnızlıq təbilin çalırdı yenə.
Gecəli-gündüzlü nə vaxtdan bəri
Dilindən düşməzdi qəsidələri.
Xəbəri yoxdu ki, anası yazıq
Dünyadan yığışib köçmüşdür artıq.
Səlimin qəlbindən ahlar yüksəldi,
O, qəmgin aşiqin yanına gəldi.
Paltar, yemək verdi çox ehtiyatla,
Sonra da dil açdı ona fəryadla:
“O bəlalər görmüş zavallı qarı
Ölüb tərək elədi bu ruzigarı.
O da öz köcünü sürdü dünyadan,
Öldü atan kimi səndən nigaran”.
Məcnun bu matəmi eşidib durdu,
Ah çəkib, “of” deyib, başına vurdu.
Səhər çəngi kimi inlədi səsi,
Qırıldı daşlarda könül şüşəsi.
Ata-anasını anaraq yenə
Üz tutdu onların qoşa qəbrinə.
Fəryadlar qoparıb diz üstə çökdü,
Hər iki məzara göz yaşı tökdü.
Gah buna, gah ona üz sürtdü, ancaq
Ölmüşə dərmandan kar olmayacaq.
Qohumlar tutunca səsinədən xəbər,
Qaçıb qəbilədən bir-bir gəldilər.
Məcnunu torpağa düşmüş gördülər,
Canında az idi həyatdan əsər.
Onun ayağına yığılıb həmə, n,
Qanlı yaş tökdülər onlar gözündən.

576

Ayılsın, deyərək, Məcnun birtəhər,
 Ona gülab suyu çilərdi gözlər.
 O hissiz aşiqsə ayılan zaman
 Dualar etdilər ona hər yandan.
 Evə aparmağa çox çalışdılar,
 Dedilər: vətəndə tutsun o qərar.
 Lakin bir ah çəkdi o bəxtiqara,
 Yenə öz köcünü sürdü dağlara.
 Ürəyi – dərd evi, ciyərləri – qan,
 Çöllərdə gəzirdi yenə pərişan.
 Ardınca düşmüşdü vəhşi heyvanlar,
 Həmdəm olmamışdı ona insanlar.
 Şərrində bir xeyir görmədiyindən
 Öz canamazını atdı kisədən...
 Ömür yol gedirdi sanki bir şimşək,
 Məcnun əl üzürdü ondan buludtək.
 Madam ki, bu həyat baqi deyildir,
 Min il də, bir an da yaşasan birdir.
 Həyatda ölümün nişanəsi var,
 Onun işvəsinə insanımı uyar?
 Ey ölüm sirrindən qafil dolanan,
 Ey bu həqiqətdən xəbərsiz insan,
 Ölüm səfərinə yığışmadan sən,
 Çoxmu öz ömrünə güvənəcəksən?
 Məgər dərk etməyir zəif düşüncən
 Ki, sən bu dünyada nəçisən, nəsen?
 Bu yer kütləsində zərrələr ki, var,
 Müəyyən ölçüyə sahibdir onlar.
 Ancaq Qaf gövdəli dağ önündə, bil,
 Onların qiyməti “əlif” də deyil.
 Bu geniş tarlada, ey məğrur insan,
 Sən kiçik bir budaq, yarpaq boydasan.
 Başının üstdəki fələyə bax sən,
 Gör nə görünürsən ona nisbətən.
 Bu geniş aləmə açsan gözünü,
 Heç kimi görərsən burda özünü.
 Sənin düşüncəndə bir həqiqət var,
 Müəyyən ölçüdə tutmusan qərar.
 Lakin bu dünyanın qarşısında, bil,
 Sənin en-uzunun zərrə də deyil.
 Alçaqlıq həddini aşdığıın yerdə
 Dünyada “mən varam” deməzsən bir də.
 Torpağın qoynuna, gəl, sığın, ancaq
 Qoy örtün eybini o qara torpaq.
 İki-üç pas atmış mıxın var, bir bax,
 Onu da zəkətlə yığmısan ancaq.
 Bir neçə qızıla güvənib dəm-dəm,

Deyirsən: “Dünyanın ağası mənəm”.
Nə qədər möhtacsan dünya əhlinə,
İşin ahü vayla keçəcək yenə.
Ucalar dünyada başın, ey insan,
Qurtarsan dünyanın ehtiyacından!
Hələ də dünyada xalq minnətindən
Yaxanı qurtara bilməmişən sən.
Gəl, yad süfrəsindən it kimi əl çək,
Özgə süfrəsinə baxma pişiktək.
Məşəltək əlinin müzdüylə dolan,
Şam kimi sən də öz xəzinənle yan.
Sən də Nizamitək aləmə tanın,
Sən də ağası ol şahın, sultanın.

LEYLİNİN MƏCNUNA SİFARİŞİ

Leyli qəfəsdəki o gözəl deyil,
Tikilən qələlər xanımdır, bil.
Məcnundan gəldikcə acı xəbərlər,
Yeyirdi qəlbini min qəm, min kədər.
O da aşiqitək olmuşdu diltəng,
Məhbəsdə qalmışdı can çəkişərək.
Düynlü bir sapın halqasında qız
Zəncirsiz dustağa düşmüşdü yalqız.
Onun dörd yanında gözətçi vardı,
Dürrün ətəyini almaz qıradı.
Ta ki, o bir gecə qaçmasın yenə
Bütpərəst əhlinin büt məbədinə.
Əri canfəşanlıq edib Leyliyə,
Xoş üz göstərirdi şad olsun deyə.
Leylinin qəlbisə tutqun, pərişan,
Soyuq qarşılardı onu hər zaman.
Süfrədə yox idi milçəkdən bir iz,
Gecə qaralmışdı, ev gözətçisiz.
Leyli aşiqini anıb ürəkdən,
Qapıdan eşiyə sıçradı birdən.
Düşmənlər yolundan bir ağac kənar
Bir yol üzərində oturdu ağlar.
İstərdi bu yoldan keçən bir nəfər
Ona aşiqindən versin bir xəbər.
Bu dəmdə dərdlərə çarə göstərən
Bir ağ saçlı qoca göründü birdən.
Qoca Xızır kimi iti gedərdi,
Yol axtaranlara yol göstərərdi,
Soruşdu qocadan o dustaq nigar:
“Fələyin işindən nə xəbərin var?”

578

O vəhşət çölündə vəhşiyyə həmdəm,
Kimin xəyalıyla yaşayır bu dəm?"
Qoca söylədi ki: "Ayüzlüm, inan,
Sənsiz quyudadır Yusif hər zaman.
O tufanlı dəniz qoparmış haray,
Uca zirvəsini itirmiş o Ay.
Car çəkir hicrana düşəndən bəri,
Səhrələr qoynunda keçir günləri.
Hər iki addımda "Leyli, can" deyir,
Hər yerdə: "Leyli, gəl, gəl, aman", – deyir.
Ürəyi hicranla, sitəmlə dolu,
Bir Leyli yoludur Məcnunun yolu...
Leyli dinlədikcə bu sədaqəti,
Nalədən nal oldu sərv qaməti.
Qoşa nərgizləri ağladı birdən,
Əqiqlə sulandı o ağ yasəmən.
Leyli söylədi ki: "Günahkar mənəm,
Bil, mənim qəmimdir o çəkdiyi qəm.
Mən də bu qüssədən deyiləm kənar,
Ancaq dərd çəkməkdə bir fərqimiz var:
"Məcnun dağ başında ah çəkir bu dəm,
Mən quyü dibində nalə çəkirəm".
Sonra qulağından bir neçə gövhər
Alaraq qocaya verdi o dilbər.
Dedi: "Bunları al, qayıt təzədən,
Onunla yenə də həmnəfəs ol sən.
Onu uzaq yoldan yanıma gətir,
Doyunca seyr edim o aşıqı bir.
Sən onu götürüb gəldiyin zaman
Filan nişənəli yerdə saxlarsan.
Sonra da, gəl, mənə xəbər ver bunu,
Gizlincə seyr edəm bəlkə Məcnunu.
Görüm nə soyu var, nə rəngi vardır?
Görüm ki, nə qədər o vəfadardır?
Bəlkə də söz qoşub dediklərindən
İki-üç beytinə qulaq asam mən.
Bəlkə düyünümü aç a nəfəsi,
Bəlkə şəfa verə dərdimə səsi".
Qoca dürləri götürüb həməni,
Ayrıldı saf qalmış haman dürrdən.
Bir dəst paltar alıb yoluna vardı,
O çılpacaq qalmışa libas apardı.
Əsdi külək kimi o dağdan-dağa,
Baxdı abadlığa, xarabalığa.
Yenə də tapmadı aşıqdən əsər,
Ondan iki-üç gün tutmadı xəbər.
Sonra dağ dibində taparaq onu,

Torpağa yıxılmış gördü Məcnunu.
Onun dövrəsində vəhşi heyvanlar
Dayanıb olmuşdu bir xəzinədar.
Qocanı gördükdə Məcnun uzaqdan
Südə uşaq kimi meyl etdi bu an.
Sonra acıqlandı yırtıcılara,
Baş uzatmasınlar ona bir daha.
Yanımdan gedincə o yırtıcılar,
Təşəkkür elədi ona ixtiyar.
Əvvəl öz başını torpağa vurdu,
Sonra üzr istəyib, belə buyurdu:
“Səninlə olmuşdur eşq mülkü qaim,
Nə qədər eşq var, sən də ol daim.
Günəş çeşməsindən Xızır kimi iç,
İskəndər kimi də üfüqləri keç.
O Leyli – o dünya gözəli dilbər
Sənin dostluğunda candan da keçər.
Bil, salam göndərir sənə o nigar,
Adını duayla anıb xatırlar.
Çoxdandır görməmiş sənin üzünü,
Bir də eşitməmiş şirin sözünü.
Səndən nigarandır gülüzlü sənəm,
Görüşmək istəyir səninlə bir dəm.
Sən də sevgilinlə görüşsən bir an,
Hicran qəfəsindən azad olarsan.
Bir-iki nəşəli qəzəl deyərsən,
O sevda bazarı qızır yenidən.
Meşətək dolaşıq bir xurmalıq var,
Ordakı xoş rəngli gözəl ağaclar
Göyün zirvəsinə qalxıb baş vurur,
Onların altında göy çəmən durur,
Baharın o yerə dönüb gələcək,
İşinin açarı ordadır, gerçək”.
Sonra da paltarı o qoca əllər
And verib geydirdi ona birtəhər.
Razılıq kəməri bağlayıb həməni,
Onu xilas etdi müxalifətdən.
Qocanın izilə tərpendi artıq,
Dirilik suyunu tapmışdı yazıq.
Fəratdan qaçarmı susuz bir ürək?
Davaya çıxarmı ətirlə külək?
Vəhşi heyvanlar da cərgələnərək
Düşdü arxasınca şah ordusutək.
İqbal itaətdə, bəxt də fərmanda,
Görüşmək yerinə gəldi o anda.
Bir xurma altında o tutdu qərar,
Dayandı vəhşilər azacıq kənar.

580

Qoca da Leyliyə gətirdi xəbər,
 Gördüyü işləri dedi müxtəsər.
 Çadırda əyləşmiş o gözəl pəri
 Açdı mələk kimi uçuş şəhpəri.
 Məcnundan on addım durub aralı,
 Yeriyyə bilmədi o dağ maralı.
 Qocaya dedi ki: "Ey nəcib insan,
 Getməyə qalmaq qüvvətim, inan.
 Mən ki yandırmışam ürəyimdə şam,
 Yenə yaxınlaşsam, tamam yanaram.
 Mənim ərim vardır, yatsa da bu dəm,
 Allahın gözündən uzaq deyiləm.
 Doğrudur, sevmirəm onu ürəkdən,
 Lakin haramzadə deyiləm ki, mən.
 Yenə yaxınlaşsam, bu ölüm olar,
 Sevda məzhəbində günah sayılar.
 Ayıblı sözlərin yazılmasından
 Yaxşıdır, bir dəftər ağ qalsa, inan.
 İdrakla üz-üzə gələrsəm əgər,
 Məni qızartmasın tutduğum işlər.
 Kamal bir aşıqdır, ilqarı tamdır,
 Bundan çox istəmək ona haramdır.
 Qoy şerlə desin o şirindillim,
 Şerlə oxşasın məni sevgilim.
 O şəkərdillidən rica ediniz:
 "Bir qəzəl söyləsin, qulaq asaq biz".
 Qoca bu baharın yanından qalxdı,
 O biri baharın halına baxdı.
 Gördü ki, sərilməmiş o yenə yerə,
 Huş başdan dağılıb, uçmuş göylərə.
 Ürəkdən ah çəkib "heyf olsun" dedi,
 Ona göz yaşından su da çilədi.
 Məcnun huşa gəlib ayılan zaman,
 Bir az xoşlanaraq sordu qoçadan:
 "Söylə bir, ey qoca, bu nə bahardır
 Ki, onda xoş ənbər ətiri vardır?
 Bu ətir novbahar ətiri deyil,
 Canan saçlarının ətiridir, bil!
 Qəlbə layla çalır bu ətir, inan,
 Bu gözəl ətirə canım da qurban!".
 Qoca bir imtahan açmaq istədi:
 "Kənardan boylanmaq günahdır, – dedi.
 Söylə, çağırılmamış gələrmə o yar?
 Gəlib qucağına girərmə nigar?
 Cananı görməmiş bu haldasan sən,
 Nə hala düşərsən üzünü görsən?"
 Məcnun cavab verdi: "Mehriban qoca,

Gəl, bu hadisəni düşünmə bunca.
Şərabın ətrindən sərxoşam bu dem,
Şərabı əlimdə tuta bilmərəm”.
Sonrasa bir şirin, bir xoş nəfəslə
Bir neçə beyt dedi qəmli bir səsle.

MƏCNUNUN QƏZƏL OXUMAĞI

“Canan, hardayıq biz, de, hardasan sən?
Biz ki səninkiyik, sən kiminkisən?
Yoxsulluq mülkünün yolçusuyuq biz,
Buyurun, dost olaq, layiq görsəniz.
Bizik can sataraq yoxsulluq alan,
Xəzləri dağıdıb palazda qalan.
Zamanın qeydindən azadıq, azad,
Qəm bizimlə şaddır, biz qəm ilə şad.
Ciyərimiz susuz, suya qərq olan
Şəbkoruq, Günəşə yoldaş, inan!
Azdıq yolumuzu, qismətdir bu da,
Kənddən qovulsaq da, bizik kəndxuda.
Möhrəsiz və gözsüz oyun çıxardar,
Ayaqsız, miniksiz çapmağımız var¹⁰.
Bir sənin qəminlə yüklənirik biz,
Qəm ki, səninkidir, yoxdur qəminiz.
Olsaq da aləmdə süst tərpenənlər,
Buradan keçməkdə bizdədir hünər.
Deyirsən, qəmindən xar olub ölüm,
Hələ qəm yeməklə məşğulam, gülüm.
Çox çəkməz, sevgilim, vaxtı gələndə,
Köçmək təbilini çalaram mən də.
Sən, ey hər işində əyyar olan yar,
Aşıqın olmuşdur səndən də əyyar.
Əyyar boğazını sıxırsa əgər,
Özünü düşməndən əvvəl öldürər.
Bir kəs ki, özünün qanından qorxmaz,
Öldürər, nə yaxşı, nə pisə baxmaz.
Sürüdən qorxarsa əgər canavar,
O üstündə gecə, palaz da saxlar.
Gəlməmiş getməyin, de, nə adətdir?
Əkməmiş biçməyin nə qiyamətdir?
Mənə: “Gecən xeyir” söyləmə, canan,
Sənsiz xoş keçərmə gecəmiz bir an?
Uyuşmaz qədəmin canımla mənim,
İki can saxlaya bilməz bədənim.
Əlinlə canımı almadıqca sən,
Qurtara bilməzsən bu bəhanədən.

582

Min minnət yükünü çəkir bu bədən,
 Sənsə azad eylə onu bu işdən.
 Bundan daha yaxşı bir can ver mana,
 Uğurlu bir işə ayaq bassana!
 Sənin dodağından gəlməyən bir can
 Canımda yerləşməz, çıxar dodaqdan.
 Dodağın olarsa can xəzinəsi,
 Kəsilməz dünyadan o canın səsi,
 Bilirəm, qarşında çox qulların var,
 Heç biri mən kimi baş əyməz, ey yar!
 Sənin varlığımla mən də azadam,
 Daima xoşbəxtəm, daima şadam.
 Camalın düşərsə könlümdən uzaq,
 Könlüm viran olar gözümdən iraq.
 Bu gündən mən sənəm, sən isə mənənsən,
 Bir könül yurdudur bu iki bədən.
 O da sənin könlün qoy olsun, dilbər,
 Yoxdur öz könlümdə həyatdan əsər.
 Bir könlüm, yüz canım olmasa əgər,
 Səninlə yaşamaq olmaz, ey səhər!
 Sap birdir, səni öz sapıma düzsəm,
 Bir can olmalıyıq ikimiz hər dəm.
 Bil ki, vahid olsa bizim sikkəmiz,
 İkilik nəqşini qaralarlıq biz.
 Gözəl sikkəli hər badamın bil ki,
 Bədəni bir olur, məğzisi iki.
 Mən sənəm, başqa şey nə varsa, canan,
 Bir başmaq tayıdır düşmüş ayaqdan.
 Səndən işıq alır bütün varlığım,
 Yoxdur səndən özgə bəxtiyarlığım.
 Söylə, bu məqamda nəçidir bədən?
 Adını sikkənə nəqş eyləyəsən.
 Sənə qurbanlığa baş layiq deyil,
 Bayrağın altına sığınmaz o, bil.
 Arada tərpenən quru bir candır,
 O da mənim deyil, sənə mehmandır.
 Sən məndən azadsan, ey pərizadə,
 Sərvdən daha çox ol sən azadə.
 Mən bir kimsəsizəm, hər xidmətinə
 Kəmər bağlamışam gül kimi yenə.
 Məhləyin küləyi əsdikcə səhər,
 Can verib, könlümün pasını silər.
 Mumya arasında əzgin bir bədən
 Dincəldiyi kimi dincəliyəm mən.
 İtüzlü olsa da gözətçin müdam,
 Sən olan küçənin yol torpağıyam.
 İt saxlamağımı çox bəyəniyəm,

583

Odur ki, onlara olmuşam həmdəm,
Yeni yanımdakı bu yırtıcılar
İtdir, hamısının it dirnağı var.
Mən yoxsul olsam da, varlısan, ey yar,
Mən tamam xaliyəm, sənin xalin var.
Sən qızıl içində olursan hər dəm,
Xalxalın qızıldır, xalın da dirhəm.
Dirhəmə bənzəyən xalını görcək,
Aldım xalxalını dirhəmlə, gerçək.
Bir növbahar üçün bulud ağladı,
Məcnun da ağlayıb qara bağladı.
Hindli qaravulda dayanıb, gəzər,
Məcnun da yanında hinduya bənzər.
Çərx gözəllik alar Ayın üzündən,
Məcnun da fal açar üzünlə bəzən.
Bülbül gül eşqiylə dolanar bağı,
Məcnun da olmuşdur hicran dustağı.
El, oba ləl üçün mədəne gedir,
Məcnun da səninçin cana qəsd edir.
Sən meyl göstərsən mənə, ey nigar,
Bir Allah bilir ki, bu çox xoş olar.
Aydınlıq gecədə səninlə qoşa
Duraydıq gülşəndə verib baş-başa.
Səninlə yanaşı əyləşəydim mən,
Qədəh qaldıraydıq qədəh üstündən.
Basaydım bağıma saz kimi səni,
Olaydı qucağım ləlin mədəni.
Nərgiz gözlərindən olaydım xumar,
Məst olub saçını hörəydim, ey yar!
Kaman qaşlarını qulağa qədər
Əlimlə çəkəydim, ey nazlı dilbər.
Düşündəki nara sığınaydım mən,
Əlimlə tutaydım alma çənəndən.
Gah bir alma kimi əzib narını,
Gah da dişləyəydim alma barını.
Dağıdıb döşünə saçlarını mən,
O qulaq sırğanı çəkəydim bəzən.
Gah varaqlanaydı əynində paltar,
Bədiyə deyəydim xurmana, ey yar!
Bənövşə düzəydim gül üzünə mən,
Gah da gül dərəydim o bənövşədən.
Gah səni qoynumda yerləşdirəydim,
Gah qəm məktubunu sənə verəydim.
İlahi, qalmazdı möhnətdən əsər,
Həqiqət olsaydı bu düşüncələr.
Qulağa xoş gəlir çaldığım hava,
Lakin ortalıqda tel qırılmasa.

584

Başımı qovğaya salma bu qədər,
 İnan ki, varlığım məhv olub gedər.
 Sən olduğun yerə çağırma məni,
 Xoşdur bu seçdiyim sevda məskəni.
 Burda nə düşmən var, nə də əğyar var,
 Bizim işimizə qarışmaz onlar.
 Burda əyləşsək də, qalsaq da əgər,
 Bizə irad tutmaz bunu bir nəfər.
 Yanımda iki-üç dilsiz heyvan var,
 Yaxşını, yamanı unutmuş onlar.
 Quyunun dibində tək olsaq da biz,
 Yalnızlıq özü də gözəldir, şəksiz.
 Əlindən tutanın olmasa bir az,
 Ayağından tutub çəkən də olmaz.
 Burda olmasa da bir dostun sənin,
 Arxanca sallanıb gəlməz düşmənin.
 Nə var can qorxusu olan o yerdə?
 O yaman üzlərə sən baxma bir də.
 Burdadır abadlıq, şadlıq hasarı,
 Sən də, gəl, bu yerdə bir şadlan barı.
 Nə qədər ki sağam, yaxın gəl, ey yar,
 Hər vaxtın işi var, işin vaxtı var.
 Çəsməni gün kimi göstərmə, aman,
 Şərabtək aldatma məni uzaqdan.
 Hüsniyədən su içmək istərkən ürək,
 Oldum parça-parça sənin xalintək.
 Xızırın çəsməsi səndədir, dilbər,
 O həyat suyundan mənə də göndər.
 Təsəlli vermədən arpa boyda sən,
 Mənə xalvar-xalvar qan içdirirsən.
 Sənsiz qəm yesəm də, ey nazlı sənəm,
 Səninlə şərab da içə bilərəm.
 Yəqin, yadıdadır, bir məsəl də var:
 "Dovşan yüyürdü yə qədər də yatar".
 Nə olar sevgilim, şərab gətirsən,
 Yenəmi qanlı su içməliyəm mən?
 Şərab məclisində nuş olur cana,
 Halaldır behiştə də şərab insana.
 Saqi, dəryanı da əlindən içsəm,
 Ondan bir udum da qoymaram bu dəm.
 İçsəm sağlığına getməyəm huşdan,
 O zəhər olsa da, nuş olar, inan.
 Qoy sərxoşun olsun aşiqin indi,
 Sən də qədəh qaldır sərxoşlar kimi.
 Şərabı içməzlər xumar olmadan,
 Səhər şərabı da içilməz pünhan.
 Bağ tacı axtaran o sultan belə

585

Gəzir xəzinəni şəbçirəq ilə.
Qaranlıq gecədə xəzinə gəzən
Əziyyət çəksə də, oğrudur, bilsən,
Çıraqsız bir evi soruşsan: nədir?
O bir bağ da olsa həbsxanədir.
Sənin qəm nərdində uduzdu könlüm,
Bir əl də atıram, qurbanın olum.
Xoşdur, sərxoş olub, ey nazlı dilbər,
Qıvrım saçlarını öpsəydim əgər.
Ya sərxoş halımda tutub telindən,
Yavaşca məclisə gətirəydim mən.
Bir nalə çəkəydim hər addım başı,
Bir təpik vuraydı mənə hər naşı.
Yarəb, o dünyanı yaxan gözəllə
Mənə belə bir gün sən qismət eylə!”
Məcnun bu sözləri deyərək əlan,
Çöllərə üz qoydu ürəyində qan...
Pərişan ürəyi qəmlərlə dolu
Qayıtdı çadıra o sərv boylu.

586

BAĞDADLI SƏLAMIN MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Deyir söz ustası, onu dinlə sən:
Bağdad şəhərinin əhalisindən
Vardı səxavətli, gözəl bir insan,
Camal sahibiydi o aşiq oğlan.
Bələlər seylinə düşüb dünyada,
Eşqin silləsini dadmışdı o da.
Başından aşı da məhəbbət dərdi,
Hər dərdə qatlaşıb qəmə dözərdi.
Dünya söyləyirdi adına Səlam,
Bəxt isə vermişdi o gəncə səlam.
O, eşq aləmində mərd dayanardı,
Şeir oxumağa çox eşqi vardı.
Qeysin inci saçan o şeirləri
Aləmə yayılıb düşəndən bəri
“Dərd əhli” deyirdi ona insanlar,
Onun pak təbinə heyran olanlar,
Dərdlilər eşitcək onun səsini,
Sürərdi yanına öz dəvəsini.
Ad qoydu Məcnunun eşqi dünyada,
Şəhərlər dolaşıb çatdı Bağdada.
Onun hər şerini gözəllər belə
Deyirdi səs-səsə aşıqlər ilə.
Səlam düşündü ki, Bağdaddan getsin,

O qəmgin aşıqi ziyarət etsin.
 Dəvəni yükləyib yola düzəldi,
 Çaparaq bir ucsuz səhraya gəldi.
 Qovdu dəvəsini bir neçə ağac,
 Axtardı aşıqi o, yamac-yamac.
 Səlam yol uzununu soraq alaraq,
 Məcnunu bir yerdə tapdı çıl-çılpaq.
 Yenə dörd yanında vəhşi durmuşdu,
 Boyunbağı kimi halqa vurmuşdu.
 Şövq ilə inləyən o zəifbədən
 Əsirlək duyurdu hamən həlqədən.
 Məcnun hiss etdi ki, o gözəl cavan
 Yanına gəlmişdir uzaq bir yoldan.
 Verdi vəhşilərə belə bir qərar:
 Bütün qılıncları qına qoysunlar.
 Səlam da aşıqi gördüyü zaman
 Ona səlam verdi ürəkdən, candan.
 Xoş gəldi səlamı onun Məcnuna,
 Ürəkdən yaxınlıq göstərdi ona.
 Onu cavabıyla xoşhal eylədi,
 Hardan gəldiyini sual eylədi.
 Gənc dedi: "Səninçin dolaşıram mən,
 Çölə düşməyimin səbəbi sənsən.
 Bağdad şəhərindən bura gəlmişəm,
 Ta görüb üzünü şadlanım bir dəm.
 Bağdadda rahətçə yaşardım, düzü,
 Heç vaxt görməmişdim mən səfər üzünü.
 Gözəl sözlərinə çox həvəsim var,
 Onunçün qürbətini etdim ixtiyar.
 Dünya işıq alır camalından, ah,
 Səni görməyimə yol verdi Allah.
 Bu qalan ömrümü, ey qərib həmdəm,
 Səndən başqasıyla sürməyəcəyəm.
 Ayaq torpağını öpə-öpə mən
 Boyun qaçırmaram heç bir əmrindən.
 Sənsiz çıxmayacaq mənim nəfəsim,
 Yanından gələcək daima səsim.
 Yazdığım hər şəri oxuyub müdam,
 Əzbərdən öyrənib yadda saxlaram.
 Gözəl sözlərini dedikcə əzbər
 Könlümün qəmləri dağılıb gedər.
 Mən də çəkinməyəm heç bir bələdən,
 Məni öz könlünlə tanış eylə sən.
 Oxu sözlərindən, dinləyim hərdən,
 Hesab et məni də bu vəhşilərdən.
 Mən kimi bir gəncin qul olmağından
 Sənə heç bir zərər toxunmaz, inan.

587

Sevda qəfəsində dustaq bir quşam,
Eşqin ağrısını mən də duymuşam”.
Gülüb hilal kimi onun üzünə,
Məcnun cavab verdi onun sözüne:
“Ey nazla, nemətlə bəslənmiş insan,
Bu yol qorxuludur, qayıt bu yoldan.
Kişi olsan belə, tayım deyilsən,
Yüzdə bir qəmimi yeməmişən sən.
Yalnız vəhşilərdir könlümə həmdəm,
Mən öz qeydimə də qalan deyiləm.
Bəsdir bu səhrada düşdüyüm dara,
Yaramın üstündən, gəl, vurma yara.
Bil ki, bambaşqadır bizim dərdimiz,
Uyuşa bilmərik səninlə hərgiz.
Sənə söhbətimin nə faydası var?
Mənim söhbətimdən divlər də qaçar.
Hər gün bir mənzildə yatıb qalırım,
Hər gecə bir yerdə mən yurd salıram.
Mən artıq vəhşiyəm, sən isə insan,
Xoşdur öz cinsini gəzib tapasan.
Bil ki, dəmir kimi olsan da möhkəm,
Səni də əridər ahımdakı qəm,
Su kimi canımı oxşasan da sən,
Yanğıma bir gecə dözə bilməzsən.
Görürsən əliboş, müflisəm bu dəm,
Qonaq qalmağımı rəva görmürəm.
Yazıqlıq səsidir cahanda səsim,
Bir mənəm, bir də ki, sevda nəfəsim.
Olmazsan mənimlə bu yerdə həmdəm,
Sən sevdiyin cana mən qəsd edirəm.
Öz paltar bəndimi boşaltdıqca mən,
Sən öz kəmərinə düzəltməkdəsən.
Şələmi çiynimdən atıram bu an,
Sənsə başqasıyla qucaqlaşırısan.
Mənə dost olmaqdan ümidini kəs,
Mən büt sındıranam, sənsə bütperəst.
Get, mənim məskənim xarabalıqdır,
Məndən dost nəfəsi ummaq artıqdır.
Bilirəm, yol gəlib zəhmət çəkmisən,
Sənin qulun olum, zillət, çəkmisən.
İndi ki, sən məni gördün pərişan,
Allaha tapşırıb qayıt bu başdan.
Xoşluqla getməsən bu yerdən əgər,
Zorla qaçırıdacaq səni zillətlər”.
O sözlər etmədi Sələmə əsər,
Qəbula keçmədi o nəsihətlər.
Dedi: “Yalvarıram, halıma bir yan,

588

Gəl, suyu gizlətmə susuz qalandan.
 İzin ver, qiblənə baş əyim bir az,
 Məhəbbət adlansın qıldığım namaz.
 Yolum səhv olarsa səcdədə bir dəm,
 Yenə səcdə qılıb üzr istərəm”.

Səlam çox yalvarıb-yaxardı yenə,
 Məcnun razılaşdı onun əhdinə.
 Səlam süfrəsini açıb tökərək,
 Çıxardı qarşıya halvayla çörək.
 Dedi ki: “Dostluğa göstərək həvəs,
 Gəl, mehriban olaq, çörəyimi kəs.
 Qəlb açan olsa da bu yeməməyin,
 Bu bir-iki loğma lazımdır yəqin.
 Hərçəndi kişinin kişiliyi var,
 Canının qüvvəti yeməklə olar.”

Məcnun cavab verdi: “Öz bədənimdən
 Yemək yeyənləri öldürmüşəm mən.
 Kim ki öz canının qeydinə qalır,
 Çörəklə halvadan o, qüvvət alır.
 Mən öz varlığımdan düşmüşəm uzaq,
 Məni öldürəmməz bu ac yaşamaq”.

Səlam anladı ki, o taleyikəm
 Yeməksiz, yuxusuz dolaşıb bu dəm,
 Hər yana üz tutub gəzir fərari,
 Bir yerdə durmayırsəbri, qərarı.
 Qəlbə inciməsin, sınmasın deyə,
 Dedi: “Sür ömrünü qəm yeyə-yeyə.
 Fələyin dövrünü bir yerdə qalmaz,
 Ürəyin daima pərişan olmaz.
 Hər anda bir varaq açıb bükərək,
 Çox iti fırlanır bu çərxi-fələk.
 Cahanda göz yumub açana qədər
 Yüz nicat qapısı açıla bilər.

Heç də qəmgin olma çəkdiyən qəmdən,
 Ta ki yer tapdağı olmayasan sən.
 İndiki dərdinin sonu xoş olar,
 Bir gün ağlamağın gülməyi də var.
 Mən də sənə kimi ürəyim dağlı,
 Könüldən xəstəydim, ayaqdan bağı,
 Allahın köməyi sayəsində mən
 Qurtardım canımı o dərddən, qəmdən.
 Nəhayət, bir sükut qaplayar səni,
 Sən də unudarsan bu vəqiyəni.
 Bu sevda şöləsi nə mehribandır,
 Gənclik atəşinin alovundandır.
 Kişidən cavanlıq gəlib keçəcək,
 Bu odlu kürenin odu söncək”.

Məcnun o aqili dinləyib qəlbən,
Yerdən durmadısa, oynadı yerdən.
Dedi: “Zənn etmə ki, mən bir sərxoşam,
Ya hava-həvəsə məftun olmuşam.
Eşqin şahənşahı mənəm cahanda,
Xəcalət çəkmirəm bundan bir an da.
Qüsl ilə canımı təmizlədim mən
Torpağın, şəhvətin bəhanəsindən.
Nəfsin çirkabından can qurtararaq,
Həvəs bazarını dağıtmışam, bax.
Ömrümün mənası eşqdir müdam,
Məhəbbət bir oddur, mənşə bir udam.
Məhəbbət evimi tutduğu zaman
Mən də öz köçümü çəkdim ortadan.
Ömrümü hesaba alanmı vardır?
Mən yoxam, var olan yalnız o yardır.
Nə vaxt ki, göylərdən ulduz azalar,
Mənim də eşqimin qəmi az olar.
Çöllərin qumları sayılsa əgər,
Mənim də könlümün eşqi silinər.
İndi ki, həmsöhbət oldun mənimlə,
Gəl, ayıb sözünü götürmə dilə.
Boyuna, halına nəzər sal da sən,
Gəl, əl çək vurduğun bu tənələrdən.
Çəkdi o sərkərdə yaxşı bir məsəl,
Saxla öz işinin ölçüsünü gəl!
Bil ki, qızışaram soyuqluq etsən,
Yalnız qisas alıb yumşalaram mən.
Sən məni dilinlə incitsən əgər,
Getməz dostluğumuz axıra qədər.
Könül qəzəbindən qızışan zaman
Həya da, ismət də qalxar ortadan”.
Məcnun bu sözləri ədəblə dedi,
Hərifə astaca tənbeh eylədi.
Hərif də Məcnunu tanıdı əlan,
Xəta çıxarmadı bir də ağızından.
Heç kəslə qaydasız danışma ki, sən,
Axırda utanıb üzr istəyəsən.
Kamanın boşsa da, bərkə də əgər,
Ehtiyatsız çəksən bəla gətirər.
Boş olsa məlamət gətirər kaman,
Bərk olsa xəcalət gətirər kaman.
Bağlı bir qifili açmaq istəsən,
Əvvəlcə sınaqdan keçir onu sən.
Harda quyu varsa, ipsiz iş olmaz,
Ayaqsız bir yol da başa vurulmaz.
Məcnun ilə Səlam bağlayıb ilqar,

590

Bir neçə günlüyə yoldaş oldular,
Şirin qezəllərin axırdı səsi,
Məcnunun qonağa buydu töhfəsi.
Məcnun şeirləri dedikcə bənd-bənd,
Onları döşünə yığdı o mərd.
Çox zəif düşmüşdü Məcnun bu zaman,
Büsbütün qalmışdı yeyib-yatmaqdan.
Sələmsa bunlara heç dözməyirdi,
Yeməkdən, yatmaqdan əl üzməyirdi.
Elə ki, boxçası boşaldı, yenə
Qayıtmaq istədi öz mənzilinə.
Axır vidalaşib atdı Məcnunu,
Vəhşilər içində tək qoydu onu.
Bağdada üz tutub yola düzəldi,
Yadında bir neçə qəsidə gəldi.
Harda bir qəsidə çıxsa ağzından,
Bütün dinləyənlər olurdu heyran.

MƏCNUNUN ƏZƏMƏTİ HAQQINDA

Məcnunu sərsəri zənn etmə ki, sən,
Deyildi gördüyün divanələrdən.
Oruclu, namazlı, nurlu bir çıraq,
Əqlə yad deyildi, ədəbdən uzaq,
Vaxtının ən böyük bir alimiydi,
Aləmi şərh edən Loğman kimiydi.
Gizli mənalara o yol açardı,
Qəlbində göylərin min sirri vardı.
Qızıl sikkəsitək hər sözü gözəl,
Lələ bənzəyirdi dediyi qəzəl.
Dəlinin ağlına bələddir hər kəs,
Ondan bu incilər saçıla bilməz,
Dünyanın qeydini tamam ataraq,
Qeydsiz bir həyat sürürdü ancaq.
Ondan ölüm fikri aşıb daşırdı,
Köç tədarükünə hazırlaşdı.
Deyirdi: “Can evim alışır-dərddən,
Ölüm qurtaracaq məni möhnətdən”.
Kim ki düz gəlməsə dünyayla, inan,
Çətin can qurtarar bu dar dünyadan.
Dünyanı dörd əlli tutsa bir nəfər,
Çətinliklə köçüb dünyadan gedər.
Məcnun yol yoldaşı gəzmədən bir an,
Açırdı zənciri öz varlığından.
Ta ki, can ovuna çıxsa Yaradan,
“Gətir” dediyi vaxt desin: “Budur can”.

Ömür gəmisində can qorxusu var,
Bu qorxu ucundan geyməzdi paltar.
Xörəyi olmuşdu acı tikələr,
Yeməzdi dünyada o heç bir bəhər.
Dünyadan əl üzüb, düşmüşdü uzaq,
Leyli bəhanəydi bu yolda ancaq.
Nə vaxt ki arzusu bir yol vurardı,
Dünyadan qaçacaq yeri də vardı.
Onun da qəlbində yaşardı dilək,
Qında saxlayırdı onu qılınctək.
Vüsal gəzməyirdi bizim pərizad.
Ta ki eşqin evi yaşasın abad.
Bir alim ustaddan soruşdum ki, mən:
“Aşiqin halını şərh et bizə sən.
Onu ki vüsalə çağırırdı yar,
Möhlət verməyinin nə mənası var?
Neçin muradına yetmədi o da?
Ömründən otuz il o verdi bada?”
Dedi ki: – Yetşəydi murada bir an,
Əbədi çıxardı nəşə canından.
Uymadı bir anlıq kefə dünyada,
Otuz il nəşəni vermədi bada.
Bir qədər alsaydım o şərabdan mən,
Təmənnam qalmazdı iki aləmdən.

592

ZEYDLƏ ZEYNƏBİN SEVGİSİ HAQQINDA

Başqa bir aşiq də o zaman varmış,
O da bu dərd ilə zəncir qırmış.
Dağ kimi durmuşdu ürəyində dərd,
Yazığı dağlara salmışdı möhnət.
Onu qurtarmışdı dəlilik, bilsən,
Bu divdən törəmiş cinsi-bəşərdən.
Təmiz bir gənc idi, vardı hünəri,
Dürre bənzəyirdi xoş qəzəlləri.
Eşqin acısını dadıb dünyada,
Başını qoymuşdu bu yolda o da.
Öz adı Zeyd idi, sevda gəzərdi,
Xisləti Əmr ilə Zeydə bənzərdi.
Könül yuvasını zülmət sarmışdı,
Onun var-yoxunu eşq aparmışdı.
Əmisi qızına o vurulmuşdu,
Qız da bu oğlana aşiq olmuşdu.
Onların qəlbi də, fikri də birdi,
Onlar bir-birini candan sevirdi.
O gözəlcəmali, o qəşəng nigar

O divanə üçün tutmazdı qərar.
 Oğlan da sevərdi öz cananını,
 Bir tükdən asılı qalmışdı canı.
 Qız Ay camallıydı, özü də xoşram,
 Təmiz xilqətliydı o nazikəndam.
 Şümşad nəfəslıydı, rəngi ərğəvan,
 Baldırı civətək, qəddi xeyzəran.
 O bütdə hamının nəzəri vardı,
 Dünyaya qiyamət şuru salardı.
 Şən idi, şux idi, həm də füsunkar,
 Gözəllər gözəli, o nazlı nigar.
 Min səfra başını gicəlləndirən,
 Min sevda səfrası qırardı hərfdən.
 Tük kimi incəydi beldən o dilbər,
 Ağzı xırdacaydı qarışqa qədər.
 Şəki almasıək çənəsi vardı,
 Məkkə qumundan da çox yandırardı.
 Öpüşü bal kimi, hüsnü bəxtəvər,
 Dadına çatmazdı nə bal, nə şəkər.
 Dodağı nabatla şəkərdən şirin,
 Nabat – meyvəsiydi öpüşlərinin.
 Hər kəs camalında bir su görərdi,
 O dirilik suyu, həyat verərdi.
 Uca bir sərv idi onun vüqarı,
 Gülabla şəkərdi bu sərvin barı.
 Camalı Günəşlə bir asimanda,
 Ətri də ənbərlə bir karivanda.
 Hüsnünün şövqüylə əsirdi ruzgar,
 Zeynəb adlanırdı o gözəl nigar.
 O nazənin qızın qəmiylə yanan
 Zeyd axtarırdı bu dərdə dərman.
 Neyləsin, hayandan bir çarə bilsin
 Ki, ləli qart daşdan qopara bilsin.
 Zeydin qohumluqda bir aybı vardı
 Ki, dünya malından kasıb yaşardı.
 Varlı əmisini yoxsul Zeyddən
 Bircə dövlət idi yaxşı göstərən.
 Zeyd öz əmisindən dövlət görmədi,
 Ondən qız istədi, qız da vermədi.
 Hər işdən soyuyub xəyalə daldı,
 Əmisi yad oldu, o, yazıq qaldı.
 Canan arzusuyula o axşam, səhər,
 Natəvan gəzirdi qəlbində kədər.
 Ağlar nəğmələri bir dəfə gülməz,
 Deyirdi: “Günümə düşməsin heç kəs”.
 Əmi gizlədərdi qızını ondan,
 Pərdələr dalında saxlardı pünhan.

Zeyd öz qızını verməmək üçün
Dövlətli bir kişi gəzirdi hər gün.
Nəhayət, məqsədə yetişdim deyə,
Verdi öz qızını bir dövlətliyə.
Yazıq Zeyd o gündən düşdü həsrətə,
Sevdası qərq oldu qəmə, möhnətə.
Yeməkdən, yatmaqdan qaldı sərbəsər,
Tutdu sevdasından yer üzü xəbər.
O da Məcnun kimi çəkdi göz dağı,
Zəncirə bağlandı əli, ayağı.
Hünərsiz, vəfasız yoldaşlara bax,
Ondan ayrıldılar uzaqlaşaraq.
Bir özü, bir könlü qaldı dünyada,
O da ki, daima yanırıdı oda.
Qıgılçım saçırdı ondakı ciyər,
Leyli də tutmuşdu bu dərddən xəbər.
Arabir yanına çağırıb onu,
Oxşar, əzizlərdi eşqin oğlunu.
Ondan hal tutardı o gözəl nigar,
Dərdinə qoşulub ağlardı zar-zar.
Zeydin vəfasını xoşladığından,
Ona öz sirrini açdı o canan.
Zeyd isə mehriban, gözəl Leylidən
Xəbər aparırdı Məcnuna bəzən.
Məcnun ki, canandan xəbər bilərdi,
Onun qarşısında rəqsə gələrdi.
Zeyd idi Məcnunun eşqinə həmdəm,
Xəbər gətirərdi yarından hər dəm.
Ona xoş xəbərlər dedikcə gündə,
Məcnun qul olmuşdu onun önündə.
Zeydi çox görmüşdü vəhşi heyvanlar,
Vəhşilik hissindən qalmışdı onlar.
Məcnun ayrılığa düşəndən bəri
Ayüzlü Leyliyə dediyi şəri
Zeyd öz əlləriylə yazıb kağıza,
Aparıb verərdi o gözəl qıza.
Dostlar arasında o, yol salardı,
Məktub apardıqca məktub alardı.
Bir axşam Məcnunun növhə yerindən,
Dürlər axdıqca şeirlərindən,
Zeyd ona uz tutub dedi töhmətlə:
“İncilər səpikən sən bu sənətlə,
Nə üçün dəlilik yolu tutaraq,
Ağlın şöləsindən gəzirsən uzaq.
Sən söz ustasısan, ey böyük insan,
Nə üçün bu yazıq günə qalmısan?
Zahirdə çox rüsva görünsən də sən,

594

Sevdada Zeyddən artıq deyilsən.
 Mən də ağlayaraq qəmlər içirdim,
 Səndən də pərişan günlər keçirdim.
 Nəhayət, səbr edib yaşayaq dedim.
 Sonra su da içdim, çörək də yedim.
 Gəl vurğun könlünü unudub dincəl,
 Adına bir Məcnun deməsinlər, gəl”.
 Şəhvəti öldürüb mənlili atan,
 Dünya görmüş Məcnun qızıb bu zaman,
 Zeydin töhmətindən alışıb–yandı,
 Vurğun deməsinə çox acıqlandı.
 Zeydə söylədi ki: “Bu üz ilə sən
 Uzun danışansan, çəkil gözümdən.
 Mənə bir sifariş gətirdin əgər,
 Söylə, artıq–əskik danışma hədər.
 Uzun danışanın pis olur səsi,
 Danışma Zeyd ilə Əmr əfsanəsi.
 Mənə dəli dedin, nə haqqın vardır?
 Dəli təkəbbürlü dolananlardır.
 Mən div bağlayanam, bir div deyiləm,
 Huri, mələk kimi azadam bu dəm.
 Div xisləti deyil, xoşdur xislətim,
 Dünya şahındandır bu təbiətim,
 Mənim xasiyyətim xoş olduğundan
 Yanımda ram olur bu qədər heyvan.
 Günaha batsa da mənə baxanlar,
 Lətif xasiyyətli bir xilqətim var.
 Düzlük axtarmaqdır mənim adətim,
 Onunçün əyridir bu gün qamətim.
 İki düz alətin nəğməsimi var?
 Bərbət əyri olar, mizrab düz olar.
 Əyri qayrılmasa tutulan kaman,
 Düz nişan gözləmə atılan oxdan.
 Üzərlik yerinə yanan naləmdən
 Əziyyət paltarı toxuyuram mən.
 Mən yaman gözləri yaxşı bilərəm,
 Onunçün gözümdən qorxuram bu dəm,
 Pisdir öz gözüne gələrsə insan,
 Uğrasın nəzərə bir başqasından.
 Dəli o şəxsdir ki, dünya varını
 Çox sevib, bərkidir ev hasarını.
 Mən özüm kamala yetəndən bəri
 Açdım boynumdakı ağır bəndləri.
 Rişəsi dörd olan bu ağacın mən
 Dörd mıxlı kökünü kəsirəm, bilsən.
 Qurtuluş qəbzidir məndə yadigar,
 Nə paltarlığım var, nə paltarım var.

Sınıq bir gəmidir aparən mənı,
Varsın da olmasın onun yelkəni.
Gəmm döryalarda batmazdan qabaq
Yükümü ataraq qalırım çılpaq.
Mənim o dünyaya məhəbbətim var,
Nə minnət çəkənəm, nə minnətim var.
Çarmıxa çəkilmiş bir bədən yəqin,
Köç vaxtı can versə çox olar çətin.
Səndən can istəyən o yar gözəldir,
Sənin can verməyin hökmi-əzəldir.
Sevgi meydanında yalnız dayanmaq,
Canana can vermək şərtəndir ancaq.
Demə ki, bu torda dolaşdıqca mən,
Bir dən arzusudur keçən qəlbimdən.
Torun gözlərində, inan ki, hər gün,
Əl-ayaq çalırım batmamaq üçün.
Tikanlı dünyadan istərəm müdam
Murdar kimi deyil, mərd kimi çıxam.
Dünya ikilaylı qapıya oxşar,
Odur ki, tutmaram bir yerdə qərar.
Bu layın birini açanda insan,
O biri başına dəymiş hər zaman.
Quyuda yerləşmiş aciz bədənın,
Zəncirə möhtacdır həyatın sənin.
Yol ayrıcındakı bu bədbəxt bəşər
Quyudan zəncirsiz çıxamı bilər?
Gözəllər zülfüdür dediyim zəncir,
O da ki rəqibin əllərindədir.
Quyudan qurtarmaq mümkün olsa da,
Özgənin əliylə olacaq o da.
Özünün qəmindən at sürən adam
Özgənin qəmindən azaddır müdam.
İnsan öz bütünü sındırsa əgər,
Başqa bütə necə pərəstış edər?
Dəvəmi bir bütə tərəf sürərsəm,
Canım öz bütümdən qurtarar o dəm.
Qırmızı şərabı içsə bir nəfər,
Öz zəhmətlərindən çox yüngülləşər.
Məqbuldur belə iş, mənfəətlidir,
Qafillər gözündə çox dəhşətlidir.
Şikayət etmirəm mən bu halımdan,
Yoxdur bundan rahat başqa bir cahın.
Bu fındıq şəklində səmaya bir bax,
Başıma daş yağır göylərdən ancaq.
Canın məğzi olan öz başını sən
Bir sümük zirehlə hiş edəməzsən.
İydetək qırmızı olsam belə mən

596

Çılpaq olduğum vaxt ağrar bədən.
 Badam ki, deyiləm mən çılpaq olam,
 Zəncitək qarqara balalar doğam.
 Allahdan gəlmişdir mənə bu qismət,
 Xoşdur bu çəkdiyim bəlalı möhnət.
 Qoltuqda turş qora gəzdirib satan
 Meyvəçi bir misal çəkmiş bir zaman:
 "Qardaş, əncir satan bir adam üçün
 Ənciri satmaqdır hər şeydən üstün.
 Hər kəs sənətindən yapışsa əgər,
 Dünyada nə əksə onu da biçər.
 Oxumu hədəfə düz tutmuşam mən,
 Kaman boşluğudur ziyan gətirən.
 Xəzinə bəndini açardım, ancaq
 Açar şüşədəndir, bəlkə, sınaacaq.
 Hər qorxu içində bir ümid də var,
 Ümid zamanında qorxu da olar.
 Yox bu xərabatda mənə bir həmdəm,
 Bütün qohumlardan uzaq düşmüşəm.
 Qeybət eyləmərəm, hiylə bilmərəm,
 Qafil yaşamaram, dərdə gülmərəm.
 Əcəl pəncəsinə düşməmiş bədən
 Köç səsi "Köçməyə yığış" demədən.
 Bu möhnət evindən qalxaraq bu dəm,
 Bu gordan o gora mən getmədəyəm.
 Başqa bir dəlilik görmürəm məndə,
 Dəlilik budursa, dəliyəm mən də".
 Kamal dəryasını bir az da açdı,
 O, polad diliylə gövhərlər saçdı.
 Bu cana yayılan xoş cavablardan
 Zeyd artıq utanıb, dinmədi bir an.
 Bildi o budağın qönçəsi təkdir,
 İkinci bir qönçə verməyəcəkdir.
 Ədəb dərsi aldı haman vəfadan,
 Ağzını min mıxla mıxladı o an.
 Sadıq yoldaş olub yenə Məcnuna,
 Xəbər gətirirdi Leylidən ona,
 Məcnun da nə desə, savabdır, deyə,
 Tamam çatdırardı gözəl Leyliyə.
 Ay ilə Günəşin arasında tək
 Qasidlik edərdi o da Zöhrətək.

597

İBN SƏLAMIN ÖLÜMÜ

Bütün nöqtələrdə iş nişanı var,
Zərurət üzündən baş verir onlar.
Bütün varlıqların hərəkətində
Məqsud yazısından bir xətt var yenə.
Kağızın, bax, iki üzü var həmən,
Odur hədəf olar o iki üzdən.
Bu üzdə tədbirin sayıdır ancaq,
O üzdə təqdirin hesabına bax.
Bu iki hesabda bir ziddiyyət var,
Bunu yaxşı bilər arif hesabdar.
Sən gül saydığın gül sancdığı zaman
Tikan olduğunu bilərsən haman.
Bir çox qara olan salxımlar da var,
Yoxlarkən bilərsən, üzümdür onlar.
İnsanı süst edən aclıq da bəzən,
Həzmə kömək olur, saflaşır bədən.
Sənsə bu dünyanın ziddiyyətinə
Dəva etməkdənsə, təslim ol yenə.
Müxtəsər, dünya ki yaranmış belə,
Sən də turş sirkəni bal hesab elə.
Gözəllər çırağı o Leyli nəydi,
Dərdi başqasına bir xəzinəydi.
İlan halqasından çəkilmiş hasar
İcrə xəzinəydi o gözəl nigar.
Məşəqqət içində dustaq yaşardı,
Sanki daş bağırndə bir ləl vardı.
Əjdaha ağzında Ay kimi yalnız
Bir ağır qiymətli gövhərdir o qız,
Ərisə daima qəmlər yeyirdi,
Ona keşik çəkib, şükür deyirdi.
O pəri qızının söhbəti üçün
Polad qeymindəydi hər gecə, hər gün.
Hünərlə səbr edib, qəmlə gəzərdi,
Özünü aldadıb, dərde dözərdi.
Təklidə ağlardı o gözəl pəri,
Silərdi gözünü gələndə əri,
Təklidə inlərdi o ahugözlü,
Əri olan yerdə ağlardı gizli,
Ah çəkib, “of” deyən o dərqli sənəm,
Ağlaya bilməzdi aşkara bir dəm,
Gizlində çəkilsə başağrı, bir dərd
İnsanın ömrünü çürüdər möhnət.
Ərin, qohumların xəcalətindən
Zülfütək pərişan gəzirdi bilsən,
Yoldan bir yad adam keçdiyi zaman

598

Dalınca həsrətlə baxıb çadırdan.
 Ağlardı, ağlardı yanıb qəmlərə,
 Sonra üzü üstə düşərdi yerə.
 Daldan ayaq səsi gəlsəydi bir an,
 Zorla əl çəkərdi ağlamağından.
 Şam kimi yandıqca könlünün bağı,
 Gülüşlə sınırdı hər ağlamağı.
 Lakin əl çəkməzdi pislikdən fələk,
 Leyli ah çəkərdi qəmlər yeyərək.
 Gəldi bir zaman ki, qansız ruzigar
 Dolanıb hökmünü verdi aşikar.
 O qədər vüsalsız keçdi günləri,
 Qəmdən xəstə düşdü Leylinin əri.
 Pozuldu bədəni qəmlə möhnətdən,
 Artıq İbn Səlam düşdü quvvətdən.
 Qızdırma qoymadı canından əsər,
 Qalxdı hərarəti beyninə qədər.
 Onun bədənindən köçdü rahatlıq,
 Sağlamlıq şüşəsi qırıldı artıq.
 Qarurə tanıyan baxdı nəbzinə,
 İstədi səhhəti düzəlsin yenə.
 Qaydayla, hörmətlə zəhmət çəkərək,
 Deyirdi: "Xəstəlik sağalsın gərək".
 Nəhayət, dincəldi o zəif bədən,
 Göründü səhhətin yolu yenidən.
 Bir az yaxşılaşdı o zəif ürək,
 Artıq vücudunu kökələn görcək
 Zərərli şeylərdən pəhriz etmədi,
 Təbibin dediyi yolla getmədi.
 Yalnız sancı deyil pəhrizlə gedən,
 Onunla dincəlir zəhmətdən bədən.
 Rahatlıq vaxtında cana xeyri var,
 Əzab zamanında nicat tapılar.
 Gülün zillətindən min dərman törər,
 Dürrün xəznəsindən dəvə yüklənər.
 Xəstə qurtarınca tünd qızdırmadan,
 Yenə pəhrizini pozduğu zaman
 Qızdırma bir daha gəldi bədəne,
 Əvvəlki xəstəlik qayıtdı yenə.
 Birinci yarayla zəif düşən can
 İkinci yarayla köçdü dünyadan.
 Birinci su ilə islanan torpaq
 İkinci su ilə oldu bir suvaq.
 Əvvəl bir zəlzələ qopardı ruzgar,
 Sağa da, sola da çatladı divar.
 İkinci zəlzələ qopduğu zaman
 O çatlamış divar uçdu binadan.

Xəstə iki-üç gün darda qalaraq,
Nəfəs vurmada ydı səhhətdən uzaq.
Elə ki, tənqidi köksündə ürək,
Çırpdı şüşəsini daşlara külək.
Yel kimi dünyaya əl edib həməən,
Qurtardı dünyanın işgəncəsindən.
O getdi, bu haldan bizimçün də var,
Dünya öz borcunu geriyə alar.
Dünyanın borcundan qorxmalısən sən,
Bir çöp olsa belə alacaq səndən.
Bu borcu verməyə çalış, ey insan,
Çalış ki, qurtarsın minnətdən yaxan.
Bu borcun üstündə sən tutsan qərar,
Əndama mıx olar, bədənə mismar.
Öz cövhərin üçün bu sandığı qır,
Göyərçinlər kimi göylərə hayqır.
Dördköklü yeddiqat bir ağac, inan,
Mın yerdən mıxlanmış bu doqquz qalxan,
Ölümlə üz-üzə durduğı yerdə
Elə düşərlər ki, qalxmazlar bir də.
Bu gözəl günbəzdən doğanda səhər,
Dünya xırmanına düşən atəşlər,
Hər axşam çağında fələyə qədər
Bu palçıqlı küpdən qalxan tüstülər
Deyir ki: – Dünyaya nəzər yetir bir,
Dünya bir tüstülü atəşgədədir.
Gecə də, gündüz də ciyərlərinə
Od vurduğı halda, sən şadsan yenə.
Çoxdan həyasızdır bu iki quş, bax,
Sənin xurcununu deşirlər ancaq.
Bir darı xırmanı olsa da ömrün,
Bu quşlar onu da yeyəcək bir gün.
Sanma ki, dünyada can qalacaqdır,
Nə varsa, bir zaman məhv olacaqdır;
Ömrün çətinliklə yüz yaşa yetər,
Yüz deyil, min il də yaşasan əgər,
Ölümün dəhşəti pusquda durur,
Özünü getmiş bil, doğru söz budur.
Nakam İbn Səlam öldüyü zaman
Leyli ceyran kimi sıçradı tordan.
Bu ölüm Leyliyə xeyir olsa da,
Ölən öz əriydi, incidi o da.
Zahirdə ərinə matəm saxlardı,
Batində Məcnunu anıb ağlardı.
Saçını yoldadı anıb Məcnunu,
Guya ki əriyçün eyləyir bunu.
Ərinin üstündə etdiyi şivən
Məcnunu oxşardı yalnız ürəkdən.

600

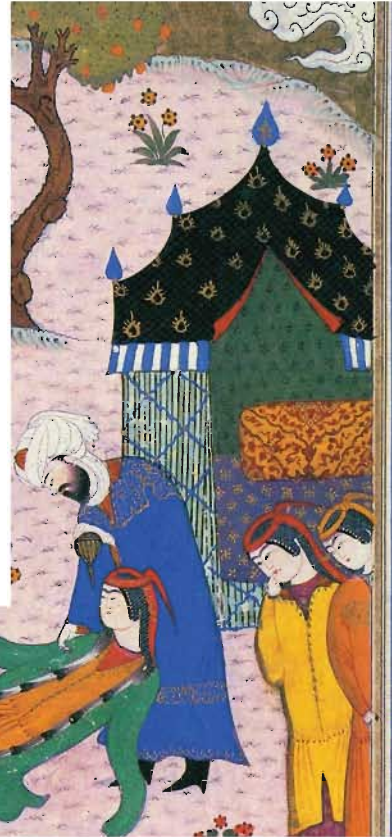
Zahirdə ərinin xatiri vardı,
 Batində dostunu duyub anardı,
 Bir bəhanə tutub ölmüş ərini,
 Ağlayıb sökərdi can dəftərini.
 Ərinin üstündə dediyi dillər
 Dostunun halından verirdi xəbər.
 Sözlərin qabığı əriydi yalnız,
 Məğzində dostunu oxşardı o qız.
 Ərəb qaydasınca, əri ölən şəxs
 Matəm saxlayaraq gözə görünməz.
 İki il qapalı evdə əyləşər,
 Qadının üzünü görməz bir bəşər.
 Bacardığı kimi oxşayıb ağlar,
 Şeirlər deyərək qəlbini dağlar.
 Bu bəhanə ilə fürsət taparaq
 Çadırını xəlvətə çəkdi Leyli, bax.
 Ərinə el dəbi yas tutmaq üçün
 Qəm ilə üz-üzə oturdu hər gün.
 Artıq fürsət tapdı o ağlamağa,
 Səbrini ellərə verdi sadağa.
 Yas bəhanəsiylə yüksəldi səsi,
 Yeddinci fələyə qalxdı naləsi.
 Qəlbində hicranın tükənmez dərdi
 Üzünü, gözünü-sillələyərdi.
 Artıq nə qorxusu, nə qeydi vardı,
 İstədiyi kimi nəfəs alardı.

601

ZEYDİN İBN SƏLAMIN ÖLÜM XƏBƏRİNİ GƏTİRMƏSİ

Bu gözəl dastanı bizə nəql edən,
 O iliyə qədər çürümüş bədən
 Dedi ki: canandan uzaq düşən Zeyd
 Qəlbinin başında min ağrı, min qeyd,
 Səbr ilə udardı bu ağır dərdi,
 Yazıq su yerinə qanlar içərdi.
 Onun bu sirrinə bələd qohumlar
 Bir çarə tapmağı vermişdi qərar.
 Zorla alınmışdı o sevdiyi yar,
 Zeydə yoldaşları kömək durdular.
 Səbriylə gəldi Zeyd o dərdə üstün,
 İşinin düyünü açıldı bir gün.
 Aşkar olmasa da, gizli, birtəhər,
 Zeyd ilə o Zeynəb görüşürdülər.
 O, canan yanına getdikcə az-az
 Qəlbini aynasından silinirdi pas.
 O təzə qönçəylə görüşən zaman

Açıb söyləyirdi dərđini pünhan.
Mehribanlıq dolu şirin dodaqlar
Gizli nəvazişlər elərdi izhar.
Elin qaydasına uyğunlaşaraq,
Quruca hal-əhval sorardı ancaq.
Könüllər pak idi, saflıq duyardı,
Ortada həyalı baxışlar vardı.
Çarə tapmışdısa Zeyd öz dərđinə,
Məcnunun qeydinə qalırdı yenə.
Məcnunun dərđinə qalıb ürəklə,
Çarə axtarırdı min bir diləklə.
Öz dərđi başından aşıb-daşırdı,
Lakin Məcnun üçün çox çalışırdı.
Elə iş gördü ki, durduqca cahan
Afərin söyləyər hər xatırlayan.
Səndən də yaxşılıq qalsa yadigar,
O camal sənin də üzündə parlar.
Bir çox sifətlər var insanda hələ,
Almasan yaxşıdır onları dile.
Pis sözü ağzına alınca insan
Qarnında öldürsə yaxşıdır, inan.
Bu dünya dolanıb, döndükcə ruzgar
Qoy səndən yaxşı söz qalsın yadigar.
Səndən də, məndən də nə qalsa ancaq,
Bil ki, kəndxudaya qismət olacaq.
Köçdü İbn Səlam, getdi dünyadan,
O quş bu qəfəsdən qurtaran zaman
Zeyd baş götürüb, yola çıxdı tək,
Məcnunun yanına gəldi sevincək.
Ölümün verdiyi acı qədəhdən,
Məcnuna tez xəbər yetirdi həməən:
“Arzu karvanının o yol vuranı
Sənin sağlığına tapşırırdı canı.
Artıq ölüb getdi, bil, İbn Səlam,
Ömrə sən layiqsən, sən yaşa müdam”.
Məcnun bu loğmanı ağzına aldı,
Fələyin dövrünə bir nəzər saldı.
Bir fəryad qopardı, nəre çəkərək,
Çəkdiyi nərədən titrədi fələk.
Gah rəqsə gətirdi onu həyəcan,
Gah da öz şəklini gördü məzardan.
Sevindi bu işə o bir cəhətdən,
Gülün ətəyindən kəsildi tikən.
O biri cəhətdən duyurdu ürək,
Rəqibi öldü, o da öləcək.
Odur ki, gülməyib, ağladı dərhal,
Ağlamaq əmr etdi bu dəmdə kamal.
Ağlayıb, ağlayıb, ağrılar uddu,

Sonra Zeyd baxıb, acığı tutdu:
 “Sən, ey ürəyində bir nalə, min qəm,
 Baş ağrımı çəkmiş vəfalı həmdəm!
 Könüldə bir mətəlb ummuşam səndən,
 Qulaq as, bu sirri açıq deyim mən:
 Bugünkü varağı sən açıq-aydın,
 Oxuyub, ortada xəta buraxdın.
 Dedin ki, filankəs dünyadan getdi,
 Sənə öz canını sadağa etdi.
 Sevsəydin dostluğun düz peymanını,
 Deyərdin: Leyliyə verdi canını.
 Ona qismət olan bir tikə, inan,
 Mənim boğazımdan keçməz heç zaman”.
 Zeyd ona dedi ki: “Ay canım, burax,
 Leylini sevmisən sən ondan qabaq.
 O bərabər olan iki nəqşdən
 Birini əksiltidin öz əlinlə sən.
 Aradakı fərqi sildin ortadan,
 Varağın birindən qoymadın nişan.
 Madam ki, nə mənlük, nə də sənlik var,
 İkilik rəqəmi mənasız olar.
 Mən də qaydalara aldanıb bu dəm,
 Mənə yaraşmayan bir söz demişəm.
 Yaxşı düşmədisə söhbətim, sözüm,
 Mən gedə bilərəm, incimə, gözüm!”
 Məcnun bu cavaba asdıqca qulaq,
 Zeydi qucaqlayıb dedi: “Sözə bax!”
 Dedi: “Ey müsahib, dilinə əhsən!
 Ən xoş nəsimlərin ən gözəlisən!
 Nə gözəl danışdın, nə xoş söylədin,
 Mənə layiq oldu cavabın sənin.
 Nə gözəl, nə dürüst cavabların var,
 Bax, belə danışar həmdərd olanlar!
 Cahanda hal əhli olsa bir nəfər,
 Onunla danışmaq dünyaya dəyər.
 Mən əhd etmişəm ki, nə qədər sağam,
 Səninlə daima dost olacağam.
 Nə qədər ömrüm var, səninlə varam,
 Neyləsən yolundan baş qaçırmaram.
 Daima dərs alıb dediklərimdən,
 Səndən sirr saxlasam, kafir olum mən”.
 Məcnunun qəlbində ayrılıq dərdi,
 Əmrtək Zeyd ilə ömür sürərdi,
 Aradan bir həftə gəlib ötüşdü,
 Bir gün ayrılığa bəhanə düşdü.
 Məcnun yuvasına yollandı yenə,
 Zeyd də qayıdıb getdi evinə.

LEYLİNİN ALLAHA YALVARMASI

Vaxtın buxağından, qulaqlarından
Gecə, incisini asdığı zaman
Leyli göy üzündə Sürəyya kimi
Gözündən dənizə səpirdi inci.
Bir oydu, bir gecə, bir dərd, bir də dağ,
Onun həmdəmiydi yalnız bir çıraq.
Gecələr yatmazdı, pərvanələrtək
Gecədən çıraqa gileylənərək
Deyirdi: “Nə zaman qurtaracaqdır?
Bu gecə fələyin alnında dağdır.
Mənə qismət olan gecəyə bax bir,
Bütün varlığımı o, həlak edir.
Bu uzun qaranlıq gecəyə, inan,
Bir əlac tapmıram əlacsızlıqdan.
Qəlbində qalmamış onun hərarət,
Qorxuram səhəri olsun qiyamət.
Gülmədim bu gecə gələndən bəri,
Barı xoş olaydı onun səhəri.
Ev uçmuş, çıraq da sönmüşdür bu dəm,
Bağı talan olmuş bağban kimiyəm.
Tutaq ki, xoruzun boynu vurulmuş,
Sübhün nəfəsinə, deyin, nə olmuş?
Tutaq ki, qarının xoruzu öldü,
Məhlə əzançısı yerə gömüldü.
Səhər növbətçisi getmişdir hara?
Yadından çıxdımı onun nağara?
İlahi! Məni sən canana yetir!
Oduna yandıgım o şəmi gətir!
Mənə işıq verər sevdalı yar,
Bu zülmət gecəni o işıqladar”.
Dilindən düşmədi səhərə qəder
Bu duaya oxşar dərdli nəğmələr.

604

LEYLİ İLƏ MƏCNUNUN GÖRÜŞMƏSİ

Tezdən duran Xosrov səhər vaxtında
Sevinclə əyləşdi şahlıq taxtında.
Günəş ki eşq ilə öpdü Gündüzü,
O eşqə baş əydi bütün yer üzü.
Gözlərə nur verən bu işıqlı gün
Novruz bayramından xoş idi o gün.
Arzu kəmərinə bağlamışdı baxt,
Qüssə dağılmışdı dünyadan o vaxt.
Leylinin ayağı zəncirdən azad,

Aləmi Ay kimi gəzirdi dilşad.
 Heç kəsdən çəkinib qorxmayan o qız
 Aşkara dərd çəkib, ağları yalqız.
 Canı qurtarmışdı ər qayğısından,
 Artıq güdməyirdi onu bir insan.
 Qəlbində alovlar, yanıb ağları,
 Nə ata, nə ana qorxusu vardı.
 O, evdə, sarayda, məhəllədə tək
 Gəzirdi, üzünü əllə örtərək.
 Hər dəmdə bir könül axtardığından,
 Hər qəlbə peyğam da verirdi pünhan.
 O, yerdən göylərə işıq açardı,
 Hər bir nəfəsə də ənbər saçardı.
 O kimi axtarıb yanırıdı oda?
 Bircə dostu vardı onun dünyada.
 Ərinin yasını qurtardı, yenə
 Çəkdi qəm evini ata evinə.
 Səbrə qatlaşmağı buraxıb artıq,
 Eşqin pərdəsini atdı apaçıq.
 Şərab şüşəsini sındırıb bütün,
 Suya qalxan tutdu gül kimi o gün.
 Qıfilla bağlanmış o dürr, o canan
 Qapını qıfilsız gördüyü zaman
 Çarə axtarmaqda tərpenib zirək,
 Səhhət axtarırdı çarə gəzərək.
 Hücrədə əyləşib fikir əylədi,
 Zeydi çağırtdırıb belə söylədi:
 “Bu gün ki intizar günü deyildir,
 Bu vüsəl günüdür, get yara bildir.
 Dünya nə gözəldir, bir oyan, az yat,
 Get, şəkəri gətir, qızılgülə qat!
 Sərvin qucağında yatır çəmən,ni,
 Lalənin sapına düz yasəmən,ni!
 O gözəl ahunu tapıb tora sal,
 O müşk nəfəsini indi ələ al,
 Onun tikanından ipək tutaq biz,
 Tozundan qayrılısın qoy ənbərimiz.
 Qoy alım onunla könlüdən nəfəs,
 Həmnəfəslərimdən qalmamış heç kəs.
 Pusquya gəlməmiş insafsız əcəl,
 Bir onu görseydim əcəldən əvvəl”.
 Leyli xəznədəki xəzlə ipəkdən
 Bir paltar çıxartdı o nazıkbədən.
 Ona layiq olan bir neçə şey də
 Şah kimi götürüb tapşırdı Zeydə.
 Zeyd isə şadlanıb bu hədiyyədən,
 Ucaldı dağ kimi, qalxaraq həməni

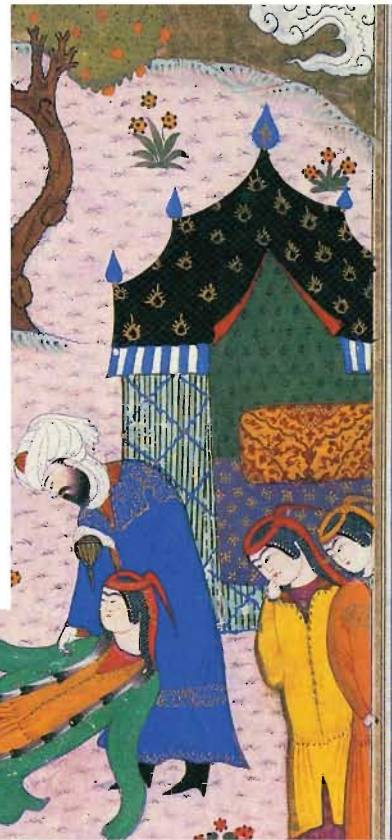
Bütün paltarları çölə gətirdi,
Qanadsız hümayə müjdə yetirdi.
Bütün paltarları verdi Məcnuna,
Xoş xəbər danışdı Leylidən ona.
Məcnun bu xəbərdən şadlanıb o dəm,
Atlanıb-düşürdü o taleyikəm.
Dönüb fələk kimi hər bir tərəfə,
Yerində fırlandı o, yeddi dəfə.
Onun yeddi dəfə bu hərlənməyi
Keçib yeddi çərxi, ötdü fələyi...
Sonra da üzüylə yer süpürərək,
Şükür səcdəsinə o baş qoydu tək.
Öpüb o paltarını, yad etdi yarı,
Sonra da əyninə geydi paltarını.
Dostluq bulağında aldı dəstəməz,
Hicran zillətindən qurtardı bir az.
Ay kimi parlayan üzünə bax sən,
Ənbər duyulurdu xoş nəfəsindən.
Şeir deyə-deyə üz qoyub yola,
Şəkər dağıdırdı o sağa, sola.
Dişili, erkəkli bütün vəhşilər
Onun arxasınca yola düşdülər.
Məcnunla bir yerdə hamsı durardı,
Onun ətrafında halqa vurardı.
Canan qapısına yetişib durdu,
Ordusu da vardı, amma nə ordu?
Elə bir ordu ki, döyüş zamanı
Pəncələr olardı qılınc, qalxanı.
Zeyd xəbər yetirdi o Zübeydəyə,
Bu qoca xəlifə yumşalmış deyə,
Məcnun ki çəkdiyini qəmə sirdaşdır,
O bu gün qapında torpaqdır, daşdır.
Səcdənə düşmüşdür, rəhm et Məcnuna,
İçəri gəlməyə izin ver ona.
Leyli bu müjdəni eşidən zaman
Xərabəyə döndü bu abadlıqdan.
Çadır dirəyitək qalxaraq əvvəl,
İp kimi sərildi sonra o gözəl.
Huşsuz, vəhşilərdən tamam bixəbər,
Çadırdan bayıra qaçdı o dilbər.
Şümşad ayağına düşən bir odtək
Qonaq ayağına düşdü o mələk.
Məcnun seyr elədi dərddi canını,
Ayaq pərdəsində görüncə canı,
Naləsi titrətmə saldı göylərə,
O da huşdan olub yıxıldı yerə.
Cansız bir dirəkdi o nazikbədən,

Məcnun da canlı bir ölüydü, bilsən.
 Dünyanın səsindən tamam bixəbər,
 Huşsuz uzanmışdı o sevgililər,
 Məcnunla yol gəlmiş çöl heyvanları.
 Bu vaxt ortalığa alıb onları,
 İki sevgiliyə keşik durdular,
 Dağ çənberi kimi halqa vurdular.
 O qədər çoxdu ki orda vəhşilər,
 Yol tapa bilmirdi onlara nəzər.
 Oraya gəlmişdi iki-üç insan,
 Onları vəhşilər dağıtdı haman,
 Ortadan çıxaraq yerdə qalanlar,
 Hərəsi bir küncdə gizləndi onlar.
 Orda huşu getmiş o sevgililər
 Qaldılar günorta olana qədər.
 Zeyd gəlib gülabla ənbər yetirdi,
 O qoşa baharı cana gətirdi.
 Elə ki, huşları qayıtdı, yenə
 Dinməzcə baxdılar biri-birinə,
 Leyli utanaraq qızardı gültək,
 Torpaq qəribinə yaxın gələrək,
 Əlindən yapışıb çəkdi irəli,
 Çadırına apardı o gözəl pəri.
 Onu çadırında oxşadı nazla,
 Ovutdu qəlbini minbir avazla.
 Zeyd məhrəm kişiydi, həm də mehriban,
 Əmr-As¹¹¹ olmağı atıb ortadan,
 Qapının ağzında o da halqatək
 Haman vəhşilərlə əyləşmişdi tək.
 Hərəmi dörd yerdən tutan heyvanlar
 Onun ətrafında çəkmişdi hasar.
 Havada milçək də uçsaydı əgər,
 Tutub parçalardı onu vəhşilər.
 Orda vəhşiləri görə bir insan
 Yaxına gəlməzdi can qorxusundan.
 O bağlı qapını görüb bu saat
 Heyrətə düşmüşdü bütün camaat.
 – Həqiqi eşqdir, – deyirdi hər kəs, –
 Ona bulaşmamış şəhvətlə qərəz.
 Bu həqiqi sevda düşəcək dilə,
 Ona ram olmuşdur vəhşilər belə.
 Ona vəhşilərdən dəyməyir zərər,
 Yoxdur xilqətində vəhşətdən əsər.
 Qəlbində vəhşəti boğduğu üçün
 Durmuş xidmətində vəhşilər bütün.
 Bu torpaq nəslinin sevdası, aşkar,
 Paklıqla yaranıb tutmuşdur qərar.

607

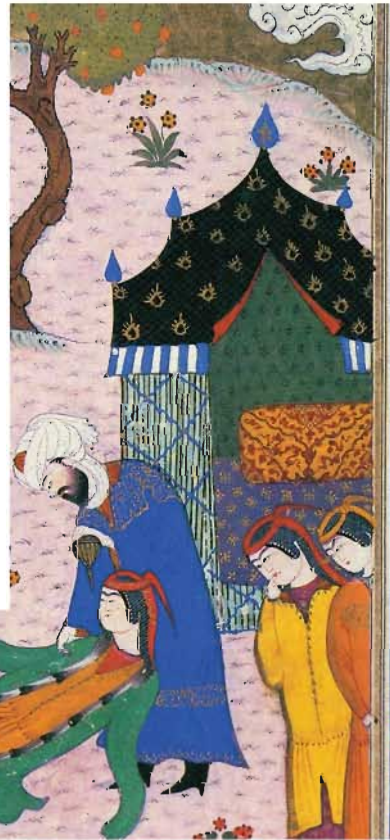

Bu gün naləsini eşitdiyimiz
Hər iki aşiqə nəzər salaq biz.
Əldə içilməmiş qədəhlərindən
Bu xarab, o biri sərxoşdur, bilsən!
“Artıq qucaqlaşın”, – deyirkən zaman
Bu əldən getmişdi, o biri huşdan.
Bu eşq dəlilikdən törənməmişdir,
Dünyaya dərs olan nadir bir işdir.
Kim ki, hal əhliydi, dadmışdı dərdi,
Evində onlardan söhbət edərdi.
O bağlı xəzinə, ətrafı hasar,
Durmuşdu yanında gənc xəzinədar.
O əziz qonağın eşqiylə durdu,
Onu bəzəndirib min zinət vurdu.
Öz gözəl saçının həlqələrindən
Ona çalma hördü o nazikbədən.
Diyləmi sakitcə görüncə o yar,
Qıvrım saçlarından geydirdi paltar.
Onu qəlb evinə eylədi sultan,
Həmayil qolunu saldı boynundan.
Sonra da bərk basdı bağına birdən,
İki gül cücərdi bircə qönçədən.
Onu kökləmədən, mizrabsız çaldı,
Şərabsız, öpüşsüz ağlımı aldı...
Zəncirdən açıldı “əlif” ilə “lam”,
Üzdən bir-birinə yapışdı tamam,
İki əyilmiş xətt, artıq öpüşdü,
Bütöv bir dairə şəklinə düşdü.
Ədlin tərəzisi bərabər olcaq,
Quş qanad gətirdi, uçmadı ancaq.
İki şam bir teştdə yaxıldı, bilsən,
Ruhları bir idi, birləşdi bədən.
İki sap bir tovda eşilmiş oldu,
İki sürahi də bir sudan doldu.
İki lay vuruldu bir qapıya tən,
İki göz yarandı bir baş üstündən.
Birləşdi bu zaman uzaq qütblər,
Bir nurla parladı o iki səhər.
Könülləri yanmış o iki dildar,
Bir gecə, bir gündüz belə qaldılar
Nə onun, nə bunun qalmışdı huşu,
Ortadan uçmuşdu ehtiras quşu.
Onlar özlərinə gəldiyi zaman
Şahin uçmuş idi, şah da arxadan.
Çadırdan bayıra çıxmışdı canan,
Onun keşiyində dururdu soltan.
Yığışib köçmüşdü sarayından şah,

608

Tacı da, taxtı da boş qalmışdı, ah!
 Məhəllə əğyardan boşalmışdı, bax!
 Orda sevgililər qalmışdı ancaq.
 Məcnun o cananı hazır görərək,
 Evi danışıqdan boşaltdı, gerçək.
 Özü də halqatək qapıda durdu,
 Məcnunun gözüydü Leylinin yurdu.
 Elə ki, qəlbində yer verdi ona,
 Qapıçı olmağı aldı boynuna.
 O iki qazanın isti dodağı
 Kasa tək lal idi bu vüsəl çağı.
 Əsincə behiştədən sərin bir külək,
 O iki alovu söndürdü şamtək.
 Eşq gəlib, üzərlik yandırdı dərhal,
 Ağızlar bağlandı, dillər oldu lal.
 İki divardakı iki naxıştək
 Onlar hərəkətsiz dururdu, gerçək.
 Ürək sözlə dolu, bağlıydı dillər,
 Sanki ağızı bağlı bir kuzəydilər.
 Onların eşqiylə dolmuşdu cahan,
 Nitqi açılmazdı heç kəsin bir an.
 Nə qədər vardısıa qəmə intizar,
 Gecələr şam kimi dil açardılar.
 Elə ki, vüsəlla açıldı səhər,
 Kəsildi şam kimi danışan dillər.
 Dilin bəlasıdır uzunçu olmaq,
 Ariflər işidir sükuta dalmaq,
 Xəzinə qızıldan olduqca kənar,
 Qapısı daima qifilsiz olar.
 Onu qızıl ilə doldursa insan.
 Xəzinə qapısı bağlanar hər an.
 Qəməzələr diliylə o nazlı dilbər
 Deyirdi qəlbaçan xoş bədihələr:
 “Ey ondilli süsən, sənə nə olmuş?
 Mənim dərdimdənmi dilin tutulmuş?
 Sinədən söz deyən bir şeyda bülbül
 Dinməz il uzununu, açılmasa gül.
 Lakin gül üzünü gördüyü zaman
 Bir deyil, oxuyar min yeni dastan.
 Sən dünya bağında şeyda bülbülsən,
 Vüsəla can atan gül kimiyəm mən.
 Bu vüsəl günündə hanı həvəsin?
 Ağızın qifillidir, çıxmayırsəsin”.
 Qanlı göz yaşında boğulub gedən
 Məcnun alovlu bir dil açdı birdən:
 “Ey sənəm, bal kimi dodağın vardır,
 Dilimi bağlayan o dodaqlardır...

Düşün ki, ağızımda dil yoxdur, canan!
Dil deyil, bir tükdür bu dilim, inan.
Camalın şövqündə qəm çəkə-çəkə
Tüküm dilə döndü, dilimsə tükə¹¹².
Qapında bir tükün dil olmasından
Dilin tük olmağı yaxşıdır, inan.
Səninlə tük kimi danışmaq üçün
Qoy dilim tük kimi incəlsin hər gün.
Sənə can satmaqda mahirəm, ey yar,
Sənə dil satmasam, daha xoş olar.
Qoy sinə məlhəmi çox olduğundan
İşdə dil yarası olmasın, canan!
Axtaran bir hərif uzundil olar,
Tapınca nə dili, nə sözü qalar.
Mənim də tapdığım sənsən, ey sənəm,
Sənin də quyuya saldığın mənəm.
Mənimçün sən varsan özümdən əvvəl,
Çünki mənim deyil, sənindir bu əl,
Nəçiyəm, de, kiməm mən taleyikəm?
Dünya şahiddir ki, sənin kölgənəm.
Özümü hər sayda heç bilirəm mən,
Heçə bənzəyirəm bu heçkəslikdən...
Səndən əsər çatdı mənə, ey dilbər,
İnan ki, ondandır məndəki əsər.
Bir qızılquş kimi ucaldıqca mən,
Bir nişan görmədim dağ kəkliyindən.
Sındı qızıl quşun qanadı bu gün,
Uçdu dağ kəkliyi, uçdu onunçün.
Bizim milçəyimiz gəlməmiş cana,
Tovuzun gəlmədi sənin meydana.
Şahın ov köpəyi edəndə şikar,
Ahu balası da şaha ox vurur.
Vüsal ümidinlə güldüyüm vaxtlar
Mənə dad verərdi o xoş intizar.
Elə ki, sevgilim əlimə keçdi,
İşim mənliyimdən uzağa köçdü...
Sənə könül verən aşiqə, canan,
Əldən düşdüyü vaxt əl uzadırsan.
Can sənə olarsa, peşkəşdir, nə qədər sağam,
Sənin qədəminə baş qoyacağam.
Baş sənsiz olarsa, ayrılısın.
Can sənsiz olarsa, çıxsın bədəndən.
Hər gün ayağına baş qoyam gərək,
Məndən can verməkdir, səndən istəmək.
Nə qədər ki, sağam, sənsən nigarım,
Sənsən öləndə də pərəstişkarım.
Canın ki canımdan cüda deyildir,

Sənsiz yaşamağım rəva deyildir.
 Məni odlarına yandırsan da sən,
 Balıqtək suyundan ayrılmaram mən.
 Səninlə gözlərin dünyaya baxar,
 Kim görənlə gözüni kor istər, ey yar!
 Bu yolu mən sənsiz gedərəmmi, ah?
 Səndən ayrılmaram, nəuzibillah!
 Aşiq məzhəbində ayrılıq nədir?
 Mən sözü, sən sözü – bir əfsanədir.
 İki parça olan bir zirehik biz,
 Bir can parçasıyıq, bil ki, ikimiz.
 Mən yoxam, dünyada sənsən var olan,
 Bu xəyali surət özünsən, inan!
 Madam ki, mən sənəm, ikilik nədir?
 Birliyi qırmağa nə bəhanədir?
 Heykəl ikidirsə, bünövrə birdir,
 “Lam əliflə” ki, bax, ayrı deyildir¹¹³.
 Orda ki mən varam, sən nigar da var,
 Orda ki sən varsan, bu qubar da var.
 Yox, yox, yanılıram, can birdir, canan,
 İkilik qovğası çıxmış ortadan.
 Necə birləşirsə bir bəm ilə zil,
 Birləşən canımız ayrılan deyil.
 Zillə bəm olmasa, çəng çalan bir kəs
 O çəngdən sədalar çıxara bilməz.
 Bir xəzinədəndir ürəyimiz, bax,
 Arada ikicə sifət var ancaq.
 Xoş olar bir hərəm seçsək ikimiz,
 Xoşdur bir addımda qərar tutsaq biz,
 Cüt ağız qılıncın qını bir olar,
 Cüt məğzli badamın bir qabığı var.
 Yumurta sarısı cüt olsa belə,
 Sərmayəsi birdir, bir hesab elə.
 İki həmcins hərf düşsə bir yerə,
 Onlar bir yazılar səhifələrə.
 Nişanımız birdir, cinsimiz də bir,
 Yuvamız ikidir, gəl də birləşdir!
 Gəl, iki hərf yaz bir adda, ey yar,
 İki damla tutsun bir camda qərar.
 İncəsən, ikiyə vurma biri sən,
 Gəl, təkə təkə vur, əgər arıfsən”.
 Məcnunun göz yaşını tufanlar açdı,
 Min belə dürlər, incilər saçdı.
 Leyli can yandırır ülfətlə, nazla
 Məcnunu oxşadı minbir niyazla.
 Hoqqanı doldurdu o, ixtilatla,
 Dodaqlarındakı abi-həyatla...

Xətər saçılırdı qara saçından,
Ağzı da zərifdi ətir qabından.
Qızın ay üzündə o incə dodaq,
Şəkər paylayırdı ətir saçaraq.
Məcnunun başına xalvarla şəkər,
Batmanla ənbərlər saçdı o dilbər.
Xəyalı Misirdən min bac istədi,
Hümməti həbəşdən xərac istədi.
Kim ki bu dünyada sükuta dalar,
Öz ətiri gül kimi ağzında qalar.
Onun söz yaradan bir ağzı vardı,
Bunun da çənəsi sözlə oynardı.
Mənim düşüncəmə, zənnimə görə,
O ağız layıqdir belə sözlərə.
Dünyadan bir qismət alır hər bəşər,
Biri ciyər yeyir, o biri şəkər.
Sevda adamlar uyuşmaz Ayla,
Şəkər saziş etməz çoxlu səfrayla.
Qızılgül ətindən doysa bir nəfər,
Ona haram olar başqa ətirlər.
Məcnun seyr etdikcə gözəl yarını,
Cırmağa başladı öz paltarını.
Hissizlik şərabı çox təsir etdi,
Ayaqdan düşərək, əldən də getdi.
Könlünü üzrlə eləsə də pak,
Təqətsizlik onu etmişdi həlak.
Gördü ki, sümüyə dayanmış bıçaq,
Aldığı zərbədən həlak olacaq.
Qılıncı başından, başını təştdən
Götürüb çöllərə yollandı birdən.
Onun kəsilmişdi səbri, qərarı,
Sızlardı yanında çöl heyvanları.
O, öz aynasını verərək yara,
Başqa bir ayinlə çıxmış yollara.
Yarımın zülfünü qucaqlayaraq,
O, öz varlığından düşmüşdü uzaq.
Özünü öz yarı sayaraq bəzən,
Özünə müştəri olurdu səhvən.
O, öz varlığını unutmuşdu, bax,
Varlığı, mənliyi Leyliydi ancaq.
O, gülər baharı görəndən bəri
Birə-min olmuşdu eşqin kədəri.
Xəyal aləmində xoşbəxtliyindən,
Bir vüsal dastanı deyirdi hər an.
Gah dost vəfasından söhbəti vardı,
Gah da bir qabıqdan məğz çıxarırdı.
Zeyd o beytləri dinləyib hər an,

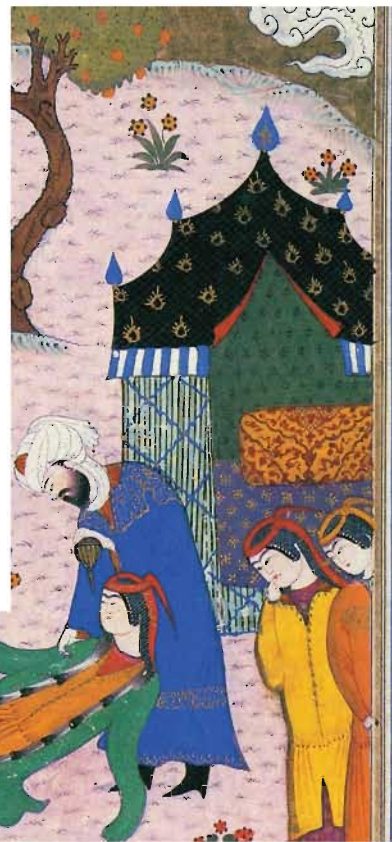
Asıb sırğa kimi qulaqlarından,
 Ona pak ruh ilə deyirdi əhsən,
 Deyirdi: “İnsanlıq elmində təksən!
 Müqəddəs bir eşqi vermədin bada,
 Sənə səcdə qılmaq borcudur dünyada.
 Əgər məhəbbətdə olmasa ismət,
 O şəhvət hissidir, deyil məhəbbət!
 Saf eşqin nurlu bir güzgüsü vardır,
 Eşqin hesabından şəhvət kənardır.
 Qərəzli bir sevda yaşamaz, inan!
 Eşq ilə qərəzi bir tutmaz insan.
 Düz gəlməz eşq ilə qərəz, müxtəsər,
 Qərəz olan yerdən eşq qalxıb gedər,
 Düzü, səndən başqa aşıqlər tamam
 Qərəzə sitayiş edirlər müdam.
 Saf eşq səninkidir, başqası nədir?
 Onlar eşq adına bir bəhanədir”.
 Bir eşq doğruluqda tutarsa qərar,
 Dostun yaxşılığı birə-on olar.
 Sevgi bu kamala çatarsa bir an,
 Yaxşı ad qazanar özünə insan.
 Nizami, nə gözəl bir dövlətin var,
 Hər zaman, hər yerdə o rəvac tapar.

613

PAYIZIN YETİŞMƏSİ VƏ LEYLİNİN ÖLMƏSİ

Qaydadır, yarpaqlar tökülən zaman
 Qanlı sular axar o yarpaqlardan.
 Hər bir budağın ki, içində qan var,
 Axır, deşiklərdən süzüb damcılar.
 Suyun şüşəsi də soyuyub donar,
 Bağların üzünə sarılıq qonar.
 Ölüm zərbəsilə qabarar budaq,
 Torpağa pay olar hər qızıl yarpaq.
 Nərgiz öz köcünü dəvəyə çatar,
 Şümşad taxtdan düşüb, tacını atar.
 Yasəmən siması saralar yenə,
 Gül də qan məktubu alar əlinə.
 Zöhhak ilanıtək hey qıvrılaraq,
 Çəmənin başına sarılar torpaq.
 Qaydadır, acı bir külək əsəndə
 Tökülər yarpaq da, solar çəmən də.
 Dəniz tufanına düşən adamlar
 Qorxudan saxlamaz əynində paltar.
 Solar yaşıl otlar, bənzəyər yenə
 Sarılıq tozundan xeyri gülünə.

Tülkü əldən düşüb yolda dolaşar,
Tülkü tükü kimi qana bulaşar,
Ciyəri naziklər bağda naxoşlar,
Meyvə gözəlləri nazlanmaq xoşlar.
Bağa bağban olan hindli bir nəfər
Zənci balasının başını kəsər.
O kəsik başları götürüb bağban
Budaqlar üstündə asar eyvandan.
O gözəl çənəli almaya bax bir,
Nardan soruşar ki: "Kefin necədir?"
Parça-parça olan ciyərindən nar
Yaralı qəlbinə qan damızdırar.
Püstənin ağzı da yırtılan zaman
İnnab dodaq büzər ona uzaqdan.
Narınc üzünün də girdəliyi var,
Turuncdakı ətri çəkib aparar.
Muğan şərabının küpündən dehqan
İçib sərxoş olar, düşər ayaqdan.
Payız bu tufanı qurduğu anda
Qəlbən yaralandı bir gülüstan da...
Ucalıq taxtından Leyli düşərək,
Bir dərd quyusuna endi o mələk.
Sızladı bağının baharı tel-tel,
Onun çırağına sillə vurdu yel.
Başına bağlarkən qızıl çalmalar,
Başqa bir çalmaya düşdü o nigar...
Zərli ipək geyən o nazikbədən,
Qamış teli kimi incəldi birdən.
Bədirlənmiş Ayı döndü hilala,
Sərv qaməti də döndü xəyala.
Könlünün sevdası başına keçdi,
Başının ağrısı könlünə köçdü.
Təmuzun ¹¹⁴ istisi şəhi apardı,
Lalə yarpağını yellər qopardı.
Yardan ayrılalı yanıb-sönmüşdü,
Sərvi də incəlib çöpə dönmüşdü.
Qabaqlar da vardı bu dərd, bu möhnət,
Birə-yüz olmuşdu indi məhəbbət.
Leyli aşiqini görüncə darda,
Gördü öz könlünü min intizarda.
Elə ki, ayrılıq zamanı çatdı,
O köhnə sevdası birə-on artdı.
İş gəlib o yerə çatdı ki, birdən,
Düşüb xəstələndi o nazikbədən.
Qara qızdırmaya düşdü o canan,
Dodaqlar qaysıdı bu qızdırmadan.
O sərvin balınca həvəsi düşdü,

Onun qırqovulu sərvdən düşdü.
 Sünböldən torpağa danə düşəntək
 İpək örpəyini üzə çəkərək,
 Anaya sirrini açdı balası,
 Dedi ki: "Başımın çoxdur bəlası.
 Ana! Mən ahuya əlacın varmı?
 Südlə zəhər içdim, dərman olarmı?
 Köçüm yığışmışdı... Neyləyim bu dəm?
 Məni bərk tutma ki, köç üstündəyəm.
 Mən ki qan yeyirəm, nə mehribanlıq?
 Mən ki can üstəyəm, nə zindəganlıq?
 Gizlində nə qanlar uddum, anacan!
 İndi ürək dərdim aşır ağızımdan.
 Canım dodağımdan çıxırsa bu dəm,
 Nə olar sirrimi açıb söyləsəm?
 Sirrin pərdəsini götürdüyümdən,
 Mən gedəsi oldum, salamat qal sən!
 Qucaqla boynumu, ey mehribanım!
 Amandır, boynuna düşməsin qanım!
 Bədəndən ayrılıb çıxanda bu can,
 Yarın hicranından öldüyüm zaman
 Xoşdur niyazından nilimi çəksən!
 Sürməmi dostumun tozundan çək sən!
 Başım göz yaşıyla islansın gerək!
 Ciyər şamamamdan, gəl, ətrimi çək.
 Bağla hunutumu o sarı güldən,
 Ahından səpgilən kafurumu sən!
 Şəhidəm, qan rəngli olsun kəfənim,
 Qoy belə bəzənsin bayramım mənim.
 Məni gəlin kimi bəzəyib, yarat,
 Pərdəmi saxlayan bu torpağa at!
 Eşqimdən didərgin düşən o bədbəxt
 Ölüb getməyimi eşitdiyi vaxt
 Sənə başsağlığı yetirmək üçün
 Bizim bu çadıra gələcək bir gün.
 Qəbrimin üstündə əyləşərək tək,
 O, Ay axtaracaq, torpaq görəcək.
 Qəbrimin üstündə əl bağlayaraq,
 Göz yaşı tökəcək o yanan çıraq.
 Ən əziz, ən gözəl bir dostdur mənə,
 Bir yadigar qalır o məndən sənə.
 Sən Allah, çıxmasın sözüüm yadımdan,
 Ona alçaq gözlə baxmayın bir an.
 İtirdiyin könlü onda tap, ana!
 Bildiyim nağlı söylərsən ona,
 Mən onu tutmuşam canımdan əziz,
 Onu məndən sonra əzizləyin siz,

Söylə: “Bu can çıxan köhnə saraydan
Leyli zəncirini qırdığı zaman
Eşqinlə torpağa gömdü canını,
Uçurdu ömrünün xanımını.
O, eşqin yolunda mərdanə getdi,
Aşılıq yolunda can qurban etdi”.
Sorsa: – Nə cür etdi həyata vida?
De: “Sənin eşqinlə o getdi bada.
Nə qədər dünyada nəfəsi vardı,
Sənin qəmlərini canda saxladı.
Sənin dərdinlə də o məhv olaraq,
O dərdi azuqə apardı ancaq,
De: – Torpaq olsa da bu gün niqabı,
Yalnız səni çalır onun rübabı.
O intizar çəkən adamlar kimi,
Sənin yolundadır gözüylə qəlbi.
İstəyir arxadan çatasan ona,
Odur ki, göz dikib sənin yoluna.
Tez gəl, intizardan Leylini qurtar!
Gəl, onun qoynunda tutginən qərar!”
Ana, bu sözləri ona yetir sən:
“Ey mənə can verən, məni öldürən!
Dünyada heç kəsdən gözləmə kömək,
Bir Allahdan başqa hamıdan əl çək.
Özün kimisinə göz dikdiyindən
Yolunu azaraq uzaq düşdün sən.
Ağlın nə qədər ki, kamala doldu,
Adın zamanənin Məcnunu oldu”.
Bu sözlə Leylinin doldu gözləri,
Başqa bir aləmə köçdü o pəri.
Öz gizli sirrini danışdığından
Sevdaya can verdi dilində canan.
Qızını o halda görüncə ana
Elə bil qiyamət göründü ona.
Ağarmış başından götürüb örpək,
Saçını küləyə verdi səməntək.
Anıb övladının qara gözünü,
Yolub saçlarını, cırdı üzünü.
Nə oxşama varsa dedi əzbərdən,
Nə saçı vardısa yoldu o birdən.
Ağladı baxdıqca qızın boyuna,
Gözündən qan tökdü həyat suyuna.
Gah qızın üstündə sıxdı gözünü,
Gah onun alnına qoyub üzünü,
Gözünün yaşını tökdü fəğanla,
Yudu o çeşməni bu axan qanla.
Ananın naləsi göyə yüksəldi,
Fələk bu nalədən naləyə gəldi.

Andıqca gül rəngli əqiqi, bilsən,
 Daşlar qana döndü növhələrindən.
 Aya ulduzlardan zəncir bağladı,
 Ciyər sandığında onu saxladı.
 Onu növhələrlə bəzədi dili,
 Güləblə ənbərə buladı gülü.
 Torpağa tapşırdı Leylini, bir bax,
 Torpaqdan törəyən torpaq olacaq.
 Qız yeni hasara düşdüyü zaman
 Qəm də xilas oldu xəzinədən¹¹⁵.
 Onun da həyatı qurtarıb bitdi,
 Alıb baratını dünyadan getdi.
 Aldığın atmayan bir insan varmı?
 Dolub-boşalmayan bir şey olarmı?
 Dünyanın bazarı iti olsa da,
 Kasadlıq çəkəcək onda piyada.
 Dünya mələk donlu şeytana bənzər,
 Əlində təsbəh var, belində xəncər.
 İnan, bu dünyada yoxdur bir mələk
 Ki, dünya açmasın başına kələk.
 Çalış aldatmasın səni bu qarı,
 Belini əyməsin onun ruzgarı.
 Bir quyu olmamış altındakı taxt,
 Burdan köçünü sür gecikməmiş vaxt.
 Bu yaşıl kamanlı çərxə qıl nəzər,
 Sən üz döndərməsən, o üz döndərər.
 Hələ bitirməmiş, inan ki, torpaq,
 Doludan bir zərər görməmiş yarpaq.
 Bu ada mühiti – dərin bir quyu,
 Torpağı qaradır, tutqundur suyu.
 Gəmini ortadan sahilə çək sən,
 Bəlkə öz şəhrinə çata biləsən.
 Bu torpaq can alan bir nəhəngdir, bil!
 Sümüklərindən də əl çəkən deyil.
 Bu sandıqca kimi fırlanan torpaq
 İnsanın qanına qərq olmuş ancaq.
 Ağzı olmasa da qan içir hər an,
 Özünə can tapır aldığı candan.
 Hamını qumlayır onun ac gözü,
 Ölülərdən qalmış bir qumdur özü.
 Bax, bu dairədə olan naxışlar
 İnsan cəsədindən şəkil almışlar.
 Qəlbi açıq adam fani dünyada
 Yaxşılıq uğrunda can etsə fəda,
 Taleyin gözüylə o baxdığı vaxt,
 Tikanı gül görür, quyunu da taxt.
 Yorğunluq üzündən, kədər üzündən
 Ona adi gözlə baxarsa, bəzən,

Varlığı qərəzlə kinə bürünər,
Ona gözəlliklər çirkin görünər.
Xudpəsənd olmayan təmiz bir insan
Qorxmaz nə yaxşıdan, nə də yamandan.
Yalnız bu quyudan çıxmaq fikri var,
Behiştin qəsrinə yollar axtarar.
İstər ki, zəncirdən çıxsın ayağı,
Yetişsin onun da azadlıq çağı.
Qısalt hekayəni, gecə keçmişdir,
Bir iki olmasın, olsun iki bir.
O Xosrov, Keyqubad, o Cəməşid hanı?
Onlar gedən yolu gedəcək hamı.
Hiyləylə qurtarmaz quyudan heç kəs,
Bu qapı davaya bağlana bilməz.
Qocalar düşündü, çalışdı gənclər,
Olmadı düyünü açan bir nəfər.
Dünyaya yel kimi gəlib-gedənlər
Fələyin işinə neyləyə bilər?
Sən açıq bir gözlə baxsan aləmə,
Özünə şəbə de, Şəbdiz söyləmə?¹¹⁶
Bundan da irəli uzansa əlin,
Bil ki, unudarsan aləmi yəqin.
Nə qədər acizlik bu dünyada biz,
Fələyin sirrini açmaz fikrimiz.
Rəngi gömgöy olan bu axar suyu
Qoy su aparsın ki, çay suyudur bu.
Bir damcı verməyib o, öz suyundan,
Öldürdü gəlini susuzluğundan.
Leyli ki torpağı eylədi məskən,
Xəzinə divarı oldu dəmirdən.
Ərəblər bu dərdədən bağı qan oldu,
Onun zülfü kimi pərişan oldu.
Qızın həsrətini çəkən adamlar
Ah çəkib, “of” deyib, ağladı zar-zar.
Dostların behiştü – Leylinin qəbri,
Cənnəti andırır ilk bahar kimi.
O müqəddəs qəbri öpərdi yellər,
Onu ziyarətə gələrdi ellər.

618

LEYLİNİN ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bu məşhur dastanı yaradıb yazan
Yazmış səhifəyə belə bir fərman:
Ay batdı, dolanıb keçdikcə günlər,
Qəlbi qırıq Zeydə çatdı bu xəbər.
Ağlayıb könlünü açdı fəryada,

Deyin, ağlamayan varmı dünyada?
 O, qara geyindi yası var kimi,
 Ədalət axtaran adamlar kimi.
 O, qəbrin yanına yetişdi, bir bax,
 Bahar buludutək yaş axıdaraq.
 Onun qan dalğalı qəbrinin üstə,
 Sorma nə haldaydı o qəlbi xəstə,
 Sellər axıtdıqca o, didəsindən,
 İnsanlar baş alıb qaçdı səsindən.
 Ah çəkib, aləmə vəlvələ saldı,
 Qəmindən fələyin üzü qaraldı.
 O parlaq çıraqlı, gözəl məzarı
 Tərk edib üz qoydu çöllərə sarı.
 O çırağı sönmüş qaranlıq gecə
 O yoldan azmışı taparaq təkçə,
 Onun qarşısında zar-zar ağladı,
 O dağlanmış qəlbi yenə dağladı.
 Cırıb üz-gözünü o birdən-birə,
 Ah çəkib, başını vururdu yerə.
 Məcnun öz dostunun baxıb rənginə,
 Gördü bulud kimi tutulmuş yenə.
 Soruşdu: “Qardaşım, nə olmuş, nə var?
 Nədir nəfəsindən çıxan alovlar?
 Nədən üz-gözünü dağıtmısan sən?
 Nədən paltarını qara geymişən?”
 Zeyd dedi: “Bəxtimiz gəlmişdir qara,
 İşimiz çox yaman düşmüşdür dara.
 Torpağın bağından qara su çıxdı,
 Ölüm qarımızın əlini sıxdı.
 Dolu bağıımızı döydüyü zaman
 Töküldü yarpaqlar əsən ruzgardan.
 O gözəllik Ayı düşdü fələkdən,
 Sərvimiz yıxıldı, boş qaldı çəmən.
 Leyli, gözəl Leyli yerə gömüldü,
 O sənin dərdinlə yaşayıb öldü”.
 Bu sözdən Məcnunun büküldü beli,
 Sanki zəlzələdən tutuldu dili.
 İldırım vurmuş tək qaraldı haman,
 Həm düşdü, həm yandı bu ildırımdan.
 Taqətsiz yerində dayandı bir an,
 Fələyə üz tutub dedi: “Ey dövrən!
 Nədir bu verdiyin insafsız qərar?
 Bir zəifə qarşı bu qanunmu var?
 Ota da ildırım yağdırarlarmı?
 Bir qarışqa üçün bu zülm olarmı?
 Nə lazım ardınca min bir cəhənnəm,
 Onu bir qığılcım yandırır bu dəm.

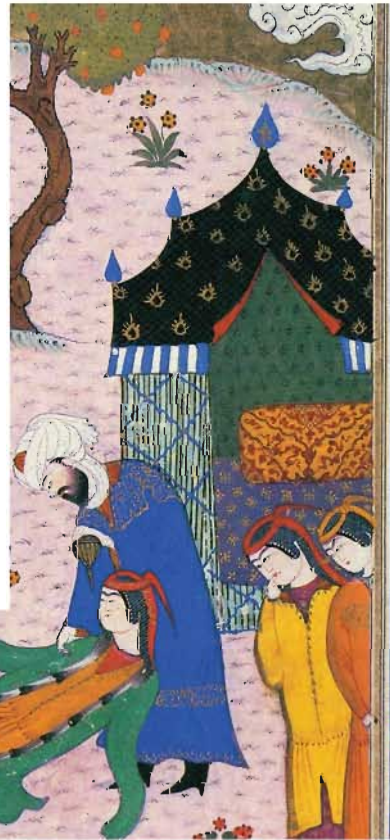

Sən cama görə də göz yaşı göndər,
Hər arzuya görə verilər sağər.
Mən bağı yanımsın tutduğu çıraq
Bir yel silləsiylə qaralar ancaq.
Bu qılınc çəkməyin nə mənası var?
Məgər ağcaqanad əjdaha olar?"
Bütün fələklərə nifrət deyərək,
Qaçdı səhralara o vəhşilərtək.
Cırdı paltarını o min dəhşətlə,
Vəhşilər baxırdı ona heyrətlə.
Onun sellər kimi göz yaşı vardı,
Ona baxanlar da belə ağlardı.
Dalınca sürünüb Zeyd kölgətək,
Onun kölgəsindən dilərdi kömək.
Qəlbində sızıltı, gözləri giryan,
Dağları, daşları saldı ayaqdan.
Tab edə bilməyib bu intizara,
İstədi baş çəksin o dost məzara.
Zeydə: "O məzarı nişan ver", – dedi,
Sonra yar qəbrində bitdi ot kimi.
O, sərxoşlar kimi başı havalı,
Özündə deyildi fikri, xəyalı.
Özü qəm yolçusu, yoldaşı ah-vay,
Rüsvaylar içində hamıdan rüsvay,
Saçları pərişan, başı dumanlı,
Yoldu saçlarını o qəm nişanlı.
O beli qırılmış şikəstəqamət,
Gecəsi bir məhşər, günü – qiyamət,
Uzaqdan o qərib məzarı görcək
Düşdü torpaqlara nurdan kölgətək.
O, yerdə qıvrılıb bir ilan kimi,
Tikana sancılmış soxulcan kimi,
Xəzinə üstündə yatmış ilantək
O qərib türbəyə sarıldı bərk-bərk.
Gözündən lalətək göz yaşı getdi,
Ondan ot üstündə lalələr bitdi.
Şam kimi əridib ciyər qanını,
Açdı alovlanmış qəm lisanını:
"Neyləyim, bir çarə tapmayıram mən,
Yanıb əriyirəm şam kimi dərddən.
Mənim Deyləm taclı sevgilim vardı,
Dünyada var-yoxum yalnız o yardı,
Bu Deyləm ayinli qoca şahənşah
Mizraqla yarımı apardı, eyvah!
Əlimdə tərətəzə bir gülüm vardı,
Onu da əcəlin yeli apardı.
Azadca bir sərvim vardı çəməndə,

620

Yıxıldı əcəlin yeli əsəndə.
 Ağacda çiçəyim açıldığı vaxt
 Saxlaya bilmədi o neməti baxt.
 Ah, onun eşqiylə bir kiçik dəstə
 Bənövşə bitmişdi qəlbimin üstə.
 Onu da bir zalım qaparaq keçdi,
 Mən əkib-becərdim, özgəsi biçdi.
 O reyhan üzümün xəyalıyla mən
 Qaçardım dünyanın hər nemətindən.
 Bir oğru pusqudan ona əl atdı,
 Qırıb reyhanımı, yol üstə atdı.
 O qələ gözəlüm belə bir yardı,
 Mənim də qulluğum belə qurtardı”.
 Sonra yar qəbrinə qoyub başını,
 “Ah” deyib, axıtdı o, göz yaşını:
 “Sən, ey xəzan görmüş körpəcə gülüm!
 Dünyanı görməmiş ölən sevgilim!
 Ey xərəbə qalan bağı gülüstan,
 Bar verib, barını yeməyən canan!
 Torpağın zülmünə dözürsənmi sən?
 Bu dərə dibində, söylə, necəsən?
 O qara xallardan varmı bir əsər?
 Söylə, nə haldadır o ahu gözlər?
 Necədir yaquta bənzər dodaqlar?
 Ətirli saçların necədir, ey yar?
 Nəqşini çəkirlər, de, hansı rəngdən?
 Şamın hansı dərddə əriyir, de sən?
 Kimin gözlərinə gülürsən, canan?
 De, kimin başına ətir saçırın?
 Sərvi hansı bağda tutmuşdur qərar?
 Məclisin olmuşdur hansı lələzar?
 Tikanlar içində necədir halın?
 Necə mağarada keçir əhvalın?
 İlan məskənidir bu mağaralar,
 Sən Aysan! De, burda nə məqsədin var?
 Qəbrinin üstündə yanırım, canan!¹¹⁷
 Sənsə mağaraya həmdəm olmusan.
 Sən bir xəzinəydin, uddu torpaqlar,
 Xəzinə olmasan, udmazdı, ey yar.
 Hansı mağarada xəzinə ki var,
 Üstündə bir ilan qıvrılıb yatar.
 Mən də ilan kimi küsüb yuvamdan,
 Məzarın üstündə oldum pasiban.
 Qum kimi tapdandım bir zaman gerçək,
 İndi sakit oldum quyuda sutək.
 Qismətin Ay kimi qərbliksə, bil,
 Ayın qərbliliyi qərribə deyil.

Sən gizli olsan da zahirdə məndən,
Canın canımdadır, ayrılmaz səndən.
Uzaq düşdünsə də gözümdən, inan,
Könlümdən uzaqda deyilsən bir an.
Ortadan qalxdısa nəqşin, surətin,
Öz yerində qalmış qəmin, möhnətin.
Səninçün könlümü yelə verdim mən,
Xatirən çıxarmı heç xatirimdən!
Qəmin yolumdadır, toz-torpaq atmış,
İstəsən oyaq ol, istəsən yatmış.
Gedir sənin Rəxşin məndən irəli¹¹⁸,
Çünki mən çolağam, ey gözəl pəri!
Behişt məclisinə qonaq düşübsən,
Canını qurtardın bu xərabədən.
Mən də çarə tapsam həməən düyünə,
Yanına gələrəm bir neçə günə.
Qəbrinin başına dolandığımdan
Əhdə vəfadaram hələ də, canan!
Nə zaman yanına düşsə bədənim,
Kəfənin batmasın qanıma mənim.
Yerin behişt olsun daima sənin,
Qoy Allah hərəmi olsun məskənin.
Ruhunun qəndili axıcılıqdan
Ətrafa şölələr salsın hər zaman”.
Deyib yığışdırdı əl-ayağını,
Hərlənib sındırdı öz qolbağını.
Başında bir dəstə heyvanlar, yenə
Üz qoydu öz doğma vilayətinə.
Sürüb dəvəsini yollar boyunca,
Hicran şeirləri dedi doyunca...
Ayrılıq vəsfini alaraq dilə
Vəfadan qoymadı bir kəlmə belə.
Boyadı qumları o göz yaşına,
Çırpdı öz başını çölün daşına.
Qıgılıcı saçmamış öz naləsindən
Qoymadı yol üstə qalsın bir tikən.
Yollarda gördüyü bütün daşları
Boyadı al qana o göz yaşları.
Başından aşdıqca sevdalı dərdi,
Cananın qəbrini arzu edərdi.
Dağlardan sel kimi axıb gələrək,
Leylinin qəbrinə döşənərdi tək.
Başını məzara qoyub qalardı,
Torpaqdan minlərcə öpüş alardı.
Anıb o vəfalı can həmdəmini,
Məzara söylərdi könül qəmini.
O, möhnət bağında tutduqca qərar,

622

Yanından getməzdi vəhşi heyvanlar.
 Axan göz yaşları olduqca Zəməzəm,
 Vəhşilər qurmuşdu ona bir hərəm.
 Yanından getməzdi onun heyvanlar,
 Adam buraxmazdı yanına onlar.
 Qorxaraq o vəhşi yırtıcılardan
 O yoldan keçməzdi bir nəfər insan.
 Məcnun dost qəbrindən getməmiş hələ
 Məzara gəlməzdi qarınca belə.
 Gündüzu bu sayaq olurdu gecə,
 Ömrünü həvəslə verirdi heçə.
 Neçə gün yaşadı vəhşilərlə tək,
 Bu həyat ölümdən pis idi gerçək.
 Gah canan qəbrinə səcdə edərdi,
 Gah ceyran ardınca çölə gedərdi.
 Qarışqa gözündə məskəni vardı*,
 Qəbirdən-qəbire addımlayardı*.
 Bu hicran qüvvədən saldı Məcnunu,
 Nəhayət, oxudu köç məktubunu...

BAĞDADLI SƏLAMIN İKİNCİ DƏFƏ MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GƏLMƏSİ

Verir bu tarixi yazan bir nəfər
 Ərəb məxəzindən belə bir xəbər:
 Səlam o aşıqın ziyarətinə
 Gəlmək xəyalına düşmüşdü yenə.
 Qalxıb yol getməyə üz qoydu Səlam,
 Bir ay dağı, daşı dolaşdı tamam.
 Atını hər yana sürdü bir zaman,
 Axtarıb tapmadı ondan bir nişan.
 Axır bir dərədə rast gəldi ona –
 Daşdan ayaqları qabar Məcnuna.
 Halı dəyişmişdi onun büsbütün,
 Tamam qol-qanadı sınımışdı o gün.
 Bir neştər olduqca hər ötən tikən,
 Könül yarasıyla dolmuşdu bədən.
 Zavallı, Səlamı gördüyü zaman
 Sordu: “Ey cavanmərd, söylə, hardansan?”
 Səlam: “Mənəm – dedi, – gəlmişəm xəstə,
 Səninçün qalmışdır gözüm yol üstə”.
 Məcnun bu sözlərə qulaq verərək,
 Səlamı tanıyıb qucaqladı bərk.
 Qovdu vəhşiləri onun yolundan,
 Suyu oddan çəkdi, kölgəni nurdan...
 Dedi ki: “Yenəmi zəhmət çəkmisən?”

623

Səni ki əvvəldə incitmişdim mən.
Mən qəm xəstəsiyəm, sənə nazənin,
Nə məqsəd daşıyır belə gəlməyin?
Əvvəl ki baxmadım mən sən deyənə,
Mənə söz deməkmi fikrin var yenə?
İndi ki gəlmisən sən, ey mərd ürək!
Ayıbdır gələne “dur, qayıt” demək.
Arzunu aç, de ki, mən əməl edim,
Məqsədin nədirsə, o yolla gedim”.
Səlam salamını yetirib ona,
Təşəkkür bildirib, dedi Məcnuna:
“Sənin nemətinlə dolanıram mən,
İnan ki, səcdəyə şükrə layiqsən.
Qabaq göstərdiyin gözəl lütfələr
Mənə dövlət idi xəzinə qədər.
Çünki sinəndəki gözəl təbindən
Mənə bir xəzinə bağışladın sən.
İnci qəsidələr dediyin zaman
Əlim də, ağızım da dolardı, inan.
Yenə də gəlmişəm sən olan bağa,
Gəlmişəm bağından meyvə yığmağa.
Əgər zəhmət çəksən, qəbul edərəm,
Olmasa, yenə də razı gedərəm.
Bu dəfə nə üçün düşdün həvəsdən?
Təəccüb edirəm bu halına mən.
Söylə, dərdirimi var, bunun sirri nə?
Bu il bənzəmirsən keçən ilkinə.
Görürəm, sınımışdır şadlıq qanadın,
Azalmış əvvəlki şurun, fəryadın.
Danış, öz işlərin de, nə haldadır?
Sevgilin necədir, nə xəyaldadır?”
Dost suallarını dinləyib həməən,
Yenə işdən düşdü, incəldi bədən.
Yenə xatirinə düşdü o sənəm,
Məcnun çox ağladı gözlərində nəm,
Soyuq bir ah çəkib bəlalər yedi,
“Ah, dərddən ciyərim alışdı, – dedi.
– Dostum! Nə deyirsən? Başqadır zaman,
Məndən sevgilimi xəbər alırsan?
Torpaq altındadır indi sevgilim,
Yox, yox, bu yalandır, qurusun dilim.
Vəfadan yağrulmuş o gözəl mələk,
Behişt qapısıdır qapısı, demək.
Sevgilim öldü, yanır çırağı,
Mən isə öldürmüş onun bu dağı...”
Bu varaq üstünə nə sözlər saçdı,
Hər söz üstündə də varaqqlar açdı.

624

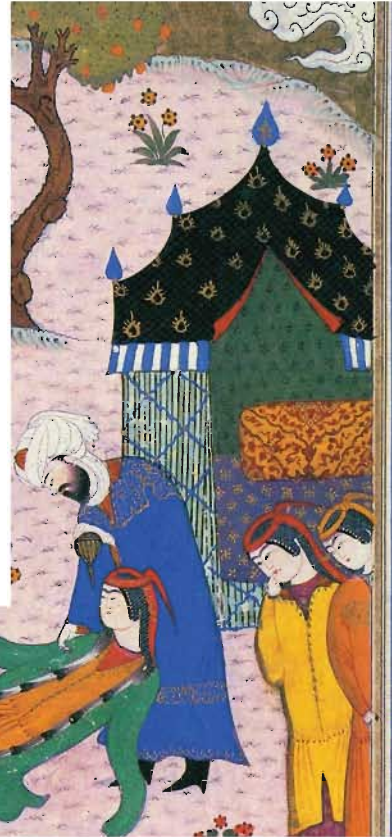
Səlamın əlindən tutub apardı,
 Yenə də Leylinin qəbrinə vardı.
 Dedi ki: “Bax, budur dediyim pəri,
 Canımdan əl çəkdim ondan ötəri”.
 Səlam çox dinlədi bu nalələri,
 Məcnun sevgilisiz qalandan bəri
 Növhəsi, fəryadı sinə dağladı,
 Səlam da bir yanda durub ağladı.
 Qanlı sular tökdü gözündən, bilsən!
 Axdı qan bulağı hər kirpiyindən.
 Sonra üz tutaraq xəstə Məcnuna,
 Qəm yeyib, təsəlli verirdi ona:
 “O behişt gülüdür mənim də qəmim,
 Könül dəryasında qərq oldu gəmim.
 Canım dərdə düşdü səndən ötəri,
 Çünki bu ildırım çaxandan bəri
 Bir üzün yandısa sənin bu oddan,
 Vallah, tamam yandı məndəki bu can!”
 Bu cür fəşahətlə o təmiz ürək
 Aşiq yarasına duzlar səpərək,
 Tamam iki-üç ay yanında qaldı,
 Qəlbini oxşayıb, dərdini aldı.
 Tanış olduqları on ildən bəri
 Onun söylədiyi bütün sözləri –
 Qitədir, qissədir, şeirdir deyə,
 Köçürdü hamsını bir dəftərçəyə.
 Yazdı o sözləri çox sevə-sevə,
 Sonra izin alıb qayıtdı evə.
 Ondan aldığına nəqş edib yada,
 Bir töhfə gətirib gəldi Bağdada.

625

LEYLİNİN QƏBRİ ÜZƏRİNDƏ MƏCNUNUN ÖLMƏSİ

Məşhur söz ustası, o söz Loğmanı
 Belə tamamlayır bizim dastanı:
 O xırmanı yanmış alışıb söndü,
 Göz yaşından olan xırmana döndü.
 İnsafsız fələyin əl dəyirmanı
 Üyüdüb apardı haman xırmanı.
 Çünki, zəif düşdü get-gedə bədən,
 Daha gücsüz oldu o əvvəlkindən.
 Canı ayağından dodağa çatdı,
 Günü axşam olub zülmətə batdı.
 Sızlayıb, ahları göyə yüksəldi,
 Torpaq gəlininin yanına gəldi.

O hasarlı qəbrə üz qoyub yatdı,
Gəmissi bulanıq bir suya batdı.
Xəstə qarınca-tək başı fırlandı,
Yaralı ilantək qıvrılıb yandı,
İki-üç beyt dedi qəmlə, möhnətlə,
İki-üç göz yaş tökdi həsrətlə.
Sonra da göylərə tutub üzünü,
Əl açıb o zaman yumdu gözünü:
“Ey bütün aləmi qurub xəlq edən!
Səni əzizinə and verirəm mən,
Al dərddli canımı, ya Pərvərdigar!
Məni sevgilimin yanına apar!
Bu canı bərklikdən özün azad et,
Apar o dünyaya, könlümü şad et”.
Deyib bu sözləri, baş qoydu yerə,
Qəbri qucaqladı o birdən-birə.
Cananın qəbrini öpdükdən sonra
“Dost!” deyib, canını tapşırdı ona.
Keçdi bu körpüdən axır ki, o da,
Bu yoldan keçməyən varmı dünyada?
Elə bir yoldur ki, son başı ədəm,
Onun bəlasına düşəcək aləm...
Belə uçurumu olan ruzgarda,
De, kimin həyatı qalmayır darda?
Deyin, tüstülənib yandıqca ruzgar,
Onda qovrulmayan bir yaramı var?
Hər yara üstündə qəm damğası var,
Zülmün dırnağıyla didilir onlar.
Ey çolaq eşşəyi bu dəyirmənin,
Üzün kəhrəbadan sarıdır sənin.
Uzaqlaş fırlanan bu dəyirməndən,
Çıxmaz azadlığa onunla insan.
Bir evdə olduqca sel təhlükəsi,
Qalx ki, yaxınlaşır o selin səsi.
Hələ sındırmamış körpünü fələk,
Dəvəni körpüdən kənara tez çək!
Dünyanın göbəyi yellə doludur,
Yel də ki, bir heçdir, heçlik yoludur.
Yelə bağlı olan bu diriliyə
Çox da bel bağlama dirilik deyə.
Tələs ki, rahatlıq getdi dünyadan,
Çox yavaş sürmə ki, getmişdir karvan.
Qan içən bu yeddi başlı əjdaha,
Dövrəndə ilandır, açılmaz daha.
Özünə bir diqqət yetirsən əgər,
Bürümüş dövrəni bu əjdahalər.
Bu qoca dünyanı zənn etmə fağır,

626

Qarı görünsə də, bir əjdahadır.
 Bu dünya oğrudur, köçünü tez çək,
 Bu cığal oyunçu daş gizlədəcək.
 Gəl, əyri vurma ki, sən mümkün qədər,
 Əyri zərbələrin özünə dəyər.
 Qorxma, öz könlünü elə abadan,
 Yaqut ye, zərrəcə qorxma vəbadan.
 Ağalıq atından aşağıya en,
 Bir zəiflik göstər acizliyindən.
 Ta ki, əcəl şiri can alsə yenə,
 Baxıb rəhmi gəlsin acizliyinə.
 Təkəbbürlü gəzmə, bu işdən əl çək,
 Bil ki, sənin yemin deyil bu çörək.
 Torpaqdan məhəbbət kəsmək gəzirsən,
 Deyəcəyəm deyib, heç dinməyirsən.
 Sinə düyünləyən bu qıfil ki, var,
 Qızılı xəznənin qarnında saxlar.
 Qıtlıqdan istərsən ölsün bu qarı,
 Ta ki sənə qalsın ev qızılları.
 Gözə görünməmiş o bir hümadır,
 Gözə göründümü, bir əjdahadır.
 Düşəndə məhbəsə aqıl bir adam
 Baxıb yol axtarar qaçmağa müdam.
 Dünya məhbəsində tutmusan qərar,
 Sən ki yol bilənsən, durma, yol axtar!
 Bu işin dərmanı tapılar, şəksiz,
 Bu yükün cövrünü çəkməliyik biz.
 Gözündə işıq var, qəlbində qüvvət,
 Boş ki yaratmamış səni təbiət.
 Özünü zənn etmə zəif bir çıraq,
 Bil ki, zinət alır səndən yeddi bağ,
 Fələyin üstündə vilayətin var,
 Himayən altında durur varlıqlar.
 Səcdə edənlərin Səlcuqisən sən¹¹⁹,
 Bir də son vücudun mirası sən sən.
 Fələk kimi olan boyuna bir bax,
 Saxla qiymətini, vüqar qalacaq.
 Sarılma torpağa, o, tozdur, inan!
 Uyma təbiətə, od çıxır ondan.
 Sən öz mərtəbəndə otursan əgər,
 Bil, ucalar başın göylərə qədər.
 Dağ kimi qaçırma başını seldən,
 Sillə yesən belə, üz döndərmə sən.
 O nalımı salan daşı al ələ,
 Qaldır, öp: "Nə gözəl ləlsən", – söylə¹²⁰.
 Səninlə qaynayan sirkəni sutək
 Gözünü yumaraq içəsən gərək!

627

Bu yol bir vəfayla başa vurular,
Ondan vəfa ilə qurtarmaq olar.
Çox içən adamlar bədxumar olar,
Yaxşı içənlərsə xoşgüvar olar.
Axar sular kimi sən də sakit ax,
Axdığın yerlərdə xoşlansın torpaq.
Bil ki, su nohurdan içilsə əgər,
Sərin ola bilməz axar su qədər.
Varlıq dünyasıdır torpağın, gerçək,
Dünyaya pərəstiş etmə torpaq tək.
Dünya gedərgidir, dalınca getmə!
Qalmayacaq şeyə sitayiş etmə!
Məcnun ki dünyadan heçliyə vardı,
Dünya töhmətindən canı qurtardı.
Gəlin beşiyinə qoydu özünü,
O, yuxuya gedib yumdu gözünü.
Bu fani dünyada öldü möhnətdən,
Köçüb o dünyaya, qurtardı dərddən.
Torpaqlar onu da qoynuna aldı,
Bir ay, bəlkə bir il o halda qaldı.
Qəbrin dövrəsində bir böyük dəstə
Vəhşi dayanmışdı gözü yol üstə.
Şah kimi yatmışdı sarayında tək,
Vəhşilər baxırdı keşik çəkərək.
O hasarlı səhni bürüyüb onlar,
Yuva düzəltmişdi orda heyvanlar.
Baxıb vəhşilərə, can qorxusundan
O qəbrin yanına gəlməzdi insan.
Uzaqdan baxanlar görərdilər ki,
Vəhşilər qaynaşır arılar təki.
Zənn edirdilər ki, o qərib xəstə
Yenə də əyləşmiş o qəbrin üstə.
Qılınc vuranlar da hər axşam, səhər
Şahın sarayına keşik çəkirlər.
Bilməyirdilər ki, şah qəbrə varmış,
Tacla kəmərinə külək aparmış.
Məcnun – o canını eşqə xərc edən,
Dürrünü torpağa basdırıb gedən
Məhv oldu fələyin zəlzələsindən,
Çürüyüb torpağa qarışdı bədən.
Onun canındakı nişanələrdən
Quruca bir sümük qalmışdı, bilsən!
Vəhşi heyvanlar da gəlib bir kərə
Yaxın durmazdılar o sümüklərə.
Nə qədər hərəmi güddü vəhşilər,
Ayaq da basmadı ora bir nəfər.
Ölünü insanlar anıb, yad edər,

628

Yoxdur vəhşilərdə belə bir hünər.
 Bir il bu qaydayla keçdi, əlqərəz,
 Dağıldı vəhşilər istər-istəmöz.
 Bəzisi iy alıb, üz qoydu dağa,
 Bəzisi də ölüb getdi torpağa.
 Xəznə tilsimini qapanda dövrən,
 Xəznə qıfılı da çürüdü pasdan.
 Bu halı görünce yol adamları
 Qeydsiz gəldilər hərəmə sarı,
 Gördülər ki, yatır orda bir insan,
 Sümüklər qalmışdır onun canından.
 Bir vəfa gözüylə seyr edib onu,
 Tezcə tanıdılar kim olduğunu.
 O zaman yayıldı bu səs hər yana,
 Yayıldı bu xəbər Ərəbistana.
 Toplaşdı qohumlar, qəlbi yananlar,
 Başına dərd gəlmiş qəmgin insanlar
 Baxdıqca meydə nalə çəkдилər,
 Şivən qopardaraq, qan-yaş tökdülər.
 Gövhərini saçmış o quru bədən
 Bir ağ sədəf kimi düşmüşdü, bilsən!
 Qızilla sildilər sədəf tozunu,
 Yenə də sürtdülər ənbərlə onu.
 Onun müşk kimi saçları vardı,
 O, öz nəfəsindən ətir saçardı.
 Bu məzar ağlatdı hər yaşlı qəlbi,
 Axdı göz yaşları yağışlar kimi.
 Bu göz yaşlarıyla yuyub Məcnunu,
 Torpaqdan torpağa qoydular onu.
 Daxmanın yanını açıb, müxtəsər,
 Leylinin yanında dəfn etdilər.
 Şahı apardılar bir meyxanəyə,
 Saqiyyə verdilər, sərxoşdur, deyə.
 Qiyamətə qədər yatdılar rahət,
 Qalxdı yollarından dərdlə məlamət.
 Sağkən vermişdilər bir əhdə qərar,
 Ölüb bir beşikdə qoşa yatdılar...
 Zaman dolaşdıqca hər iki qəbrə
 Tikdilər ordaca bir daş məqbərə.
 Hüsnünə bağ-bostan həsəd aparan
 O türbə səcdəgah oldu çox zaman.
 Bütün xəstələrə şəfa verərdi,
 Cəfadan qurtarıb səfa verərdi.
 İstəyi yerinə çatmasa əgər,
 Geri qayıtmazdı ordan bir nəfər.
 Ey Allah! Aləmdən o iki insan
 İsmətlə, paklıqla uçduqlarından

629

Kəsmə sən onlardan öz ülfətini,
Bağışla onlara öz rəhmətini!
Bizim də növbəmiz yetişən zaman
Sən özün bilərsən, böyük Yaradan!

ZEYDİN LEYLİ VƏ MƏCNUNU YUXUDA GÖRMƏSİ

Bütün ömrü boyu dərd əhli olan
Zeydə rəhmət olsun görüm hər zaman.
O nur çeşmələri məqbərəsindən,
Bir an da uzağa getməzdi, bilsən!
Leyliylə Məcnunun nə vaxtdan bəri
Eşq üçün dediyi xoş qəzəlləri
Bəsirət gözüylə hafizəsindən
Arayıb, axtarıb, toplayıb bəzən
Gəlib -gedənlərə verərdi xəbər,
Afərin deyirdi qulaq verənlər.
O iki aşiqdən qalan yadigar
Aləmə Zeyd ilə oldu aşikar.
Bir gün dostlarını anaraq yenə
Ağlayıb onların bu taleyinə,
Dedi: "Nakam ölən, yazıq aşiqlər
İndi bir-birindən tuturmu xəbər?
Bəlkə yer altında kərpic olmuşlar,
Ya behişt taxtında tutmuşlar qərar.
Nafənin başını qaşayan gecə
Gündüzün üstünə ənbər səpincə,
Zeydin yuxusuna girdi bir mələk,
Bir behişt göründü şəfəqlənərək.
Onun həyətinə boylu sərvlər
Şad idi bəxtiyar könüllər qədər.
Hər gülün, çiçəyin ətəyində bağ,
Hər gül yarpağında yanar bir çıraq.
Hər çəmən qoynunda bir behişt vardı,
Yanar gözlər kimi işıqlanardı.
Zümrədə bənzərdi o yer, dedikcə,
Parlaq görünürdü göz işlədikcə.
Əlində cam tutmuş hər növrəstə gül,
Baxıb dil açmışdı sevdalı bülbül.
İrmaqlar sim üstə tutmuşdu qərar,
Quşlar orda min bir nəğmə oxuyar.
Güllər kölgəsində güldükcə səhər,
Bir taxt qurulmuşdu Günəşə bənzər.
O taxt bəzənmişdi bir behişt qədər,
Onu bəzəmişdi ipək xəlçələr.

630

Orda iki mələk qoşa durmuşdu,
 Nicat dərğahında cüt oturmuşdu.
 Onlar nur içində hurilər qədər
 Başdan ayağadək bəzənmişdilər.
 Əldə şərab vardı, könüldə bahar,
 Sevdadan danışıb, deyirdi onlar.
 Gah şərab edirdi onlara əsər,
 Gah dodaq-dodağa öpüşürdülər.
 Gah keçən sevdanı anırdı onlar,
 Gah da qoşa yatıb kam alırdılar.
 O taxta bir qoca baş söykəyərək,
 Durmuşdu onların qulluğunda tək.
 Qoca, aşıqlərin başına hər an
 Şabaş dağıdırdı asimanlardan.
 Zeyd bu yuxunu gördüyü zaman
 Soruşdu gizlicə göy qocasından:
 “Əlləri qədəhli bu iki nəfər
 Bu behişt bağında, de, nəçidirlər?
 O can mənzilində havalanmışlar
 Hardan bu məqamda tutmuşlar qərar?”
 O dilsiz qoca da ona birtəhər,
 Eyhamla fikrini dedi müxtəsər:
 “Dost olmuş dünyada bu iki vicdan,
 Yoldaş yaranmışdır başdan, binadan.
 Biri doğruluqda dünya şahıdır,
 O biri qəlb alan qızlar mahıdır.
 O dediyim Ayın adı Leylidir,
 Yanındakı şaha Məcnun deyilir.
 Səfa sandığında bu iki nəfər
 Eşq ilə yaşamış saf ləldirlər.
 Rahatlıq görməyib fani dünyada,
 İndi yetişmişlər yalnız murada.
 Burda görməyirlər dərd-qəmdən əsər,
 Daima şadlıqla ömür sürürlər.
 Kim ki o dünyada bəhrəsiz qalar,
 Onun bu dünyada başı ucalar.
 Kim ki o dünyada acı qəm içər,
 Ömrü bu dünyada şadlıqla keçər”.
 Sübhün işığıyla yanan asiman
 Gecə xırmanına od vuran zaman
 Zeyd öz yuxusundan ayıldı birdən,
 Hamıya söz açdı bu sirlərdən,
 Kim ki o dünyadan istəyir bir bar,
 Bu dünya keyfinə o ayaq basar.
 Bu aləm fanidir, quru torpaqdır,
 O aləm daimi, özü də pakdır.
 Doğrudur, əbədi, təmiz bir aləm

Fani bir torpaqdan yaxşıdır, desəm!
Amandır, aqlını unutma ki sən
Gülünü tikana dəyişməyəsən!
Özün çıxarmasan mədəndən gövhər,
Gövhər axtarma ki, müftə verməzlər.
Eşqin hərəminə can ver, ey insan!
Bəlkə özlüyündən can qurtarasan.
Eşqin aləmində ox kimi süz sən,
Uzaq düşməyəsən o nişanədən.
Ox duz getdiyindən öz nişanına,
Bil ki, layiq olmuş şah kamanına.
Varlığın açarı eşq ilə insan –
Qürur girdabından qurtarar, inan!
Əgər qəm şərbəti olsa da zəhər,
Eşqin əlləriylə şirin içilər.
Baxma bu şərbətin acısı çoxdur,
Saqisi eşq isə, qorxusu yoxdur.
Dözülməz olsa da bu qəm, bu zillət,
Xoşdur! Yaratmışsa onu məhəbbət.
Artıq söz dəryası axıra yetdi,
Ayıq ol ki, gəmi ədəmə getdi,
Nizami! Allaha şükür edək biz,
Mükəmməl qurtardı bu hekayəmiz.
Bağlılar açarı olsun bu dastan,
Oxuyub ağ günə çatsın hər insan.
Əsər səadətə yetişdi sona,
Uğurlu aqibət diləyək ona.

632

KİTABIN SONU

Ey şah, bu dünyaya özün pənahsan,
Sən bir şah deyilsən, bəlkə min şahsan.
İkinci Cəmşidsən taxt almaqda sən,
Birinci Günəşsən misilsizlikdən.
Keyqubad görkəmli Şahi-Şirvansan,
Əbülmüzəffərsən, böyük xaqansan.
Yalnız Şirvan deyil, dünya şahısan,
İkinci Keyxosrov, ey şah Axsitan!
Sən, ey padşahlıq bürcünün sonu,
Dünya çox görməsin şah olduğunu.
İnsanlıq fəxr edir adınla hər dəm,
Səndən abad olmuş bu iki aləm.
Dəniz çeşməsisən, cəlalın vardır,
Sənin böyüklüyün apaşıkardır.
Mübarək başını, ey fəxri-cahan,
Fələkdən yuxarı tutduğun zaman

Sadlıqla, nəşəylə xəyalata get,
 Bu gözəl dastanı mutaliə et!
 Bu fikir qızının gözəlliyindən
 Xəzinə aparıb, murada yet sən.
 Kaş ki bəyənəydin bu gözəl yarı,
 Əhsənin olaydı ipək paltarı.
 Belə bir səxavət səndən istərəm,
 Məndən təvəkküldür, səndən də kərəm.
 Səndəki pak könül, bir də qalib baxt
 Sənə nəsihətçi olsa da hər vaxt,
 Bu Allah vergisi nəsihətçidən
 İki-üç söz eşit səhər çağı sən.
 Gör dünya nə qədər baş yola saldı,
 Gör hansı şahlardan bu vaxta qaldı?
 Dünyanı abad et sən, ey hökmüdar,
 Adın bu dünyada qalsın yadigar.
 Sən ki iş bilməkdə ayıq bir şahsan,
 Daha da ayıq ol, nə qədər sağsan.
 Sonsuz ədalətin, səxavətin var,
 Daha da çox olsa, zərərmi olar?
 Bir iş dövlətinə gətirsə cəlal,
 Sən həyata keçir o işi dərhal.
 Şahlıq zinətinə diqqətlə baş çək,
 Tük qədər bir ləkə qonmasın gərək.
 Sənin bayrağına layiq bir torpaq
 İdarən altında yaşayır ancaq.
 Səndən uzaq olan yerləri də sən
 Öz torpağın bilib şad ol ürəkdən.
 Kim ki, sevir səni, boynunu burma,
 Hər bir günah üçün qılınc da vurma!
 Səndən üzr istəsə hiyləgər düşmən,
 Onu qov qapından, heç aldanma sən!
 Qüdrətli, təmkinli, həm də sayıq ol,
 Şərab içsən belə, yenə ayıq ol!
 Qolların iş görənlə olsa da hər an,
 Yenə kömək istə böyük Allahdan.
 Öz fikrin nə qədər ayıq olsa da,
 Xor baxma sən başqa fikrə dünyada.
 Heç iki ürəklə girişmə hər bə,
 Ta ki, qəlp çıxmasın vurduğun zərbə.
 Gah yumşaq, gah da tünd olsa bir adam,
 Onun söhbətindən pəhriz tut müdam.
 Kimin ki içində iki qapı var,
 O heç yaşamasa daha xoş olar.
 İrəliyə addım atdığın zaman
 Geri dönməyi də unutma bir an.
 İş doqquz addımla atılsa sən bil,

On addım atmağın məsləhət deyil.
Ədalət axtaran insanlara sən
Doğru cavab göndər doğru dillərdən.
İşində sadıq ol, sözündə möhkəm,
Kim aman istəsə, olsun xatircəm.
Hər kəsi sınaqdan keçirib, düz bax,
Sınaqsız olmasın o sənə küstax.¹²¹
Heç kəsin əhdinə bel bağlama gəl,
Onun iç üzünə atmayınca əl.
Kiçik görünməsin gözüne düşman,
Belə təmizlənir yollardan tikan.
İncisən bir sirin açılmağında,
Danışma, bilməsin onu bir insan.
Vurduğun bir şeyi çıxart kökündən,
Hörmət etdiyini gözdən salma sən.
Gecəni, gündüzü çox vermə bada,
Yaxşı ad uğrunda çalış dünyada.
Şərab halalsa da, mindirmə başa,
O haramzadədən uzaqda yaşa!
Meyi qaydasınca nuş edə bilsən,
Sən şərab içərsən, keflənər düşmən.
Həddini aşırıb, çox içsən əgər,
Sənə bütperəstlik ləkəsi dəyər.
O gün ki, xoşhalsan, xeyli dayan, dur,
Pis gözlərə qarşı üzərlik yandır!
Təbin şad olduğu gecələr belə
Özünə bir dua nəfəsi üflə.
Kef vaxtı üzünü nəşəli saxla,
Qoy məclis qızıqsın daha maraqla.
Dünyada şir kimi sən göstər vüqar,
Ta ki igidlikdən dəm vurmasınlar.
Bir xərəbə görsən, qurmağa tələs,
Məsləhət belədir, əməyin itməz.
Gətir bu dünyanı aqlın önünə,
Tələsmə heç kəsin ölüm gününə.
Diləyin baxma ki, uzaqda qalar,
Öz bəxtin qapıdan içəri salar.
Bəlkə də, bu sözlər bir əfsanədir,
Sənlə danışmağa bir bəhanədir.
Yoxsa, ey dünyaya sahib hökmdar,
Səndə nəsihətə ehtiyacmı var?
Nə qədər ki sənsən, özünsən rəhbər,
Əlindən daima yaxşılıq törər.
Yaxşı kişilərin duasına bax,
Sənə çərx altında o, sədd olacaq.
Nə qədər şadlıqdır, kefdir, həvəsdür,
Sənə Nizaminin hümməti bəsdür.

634

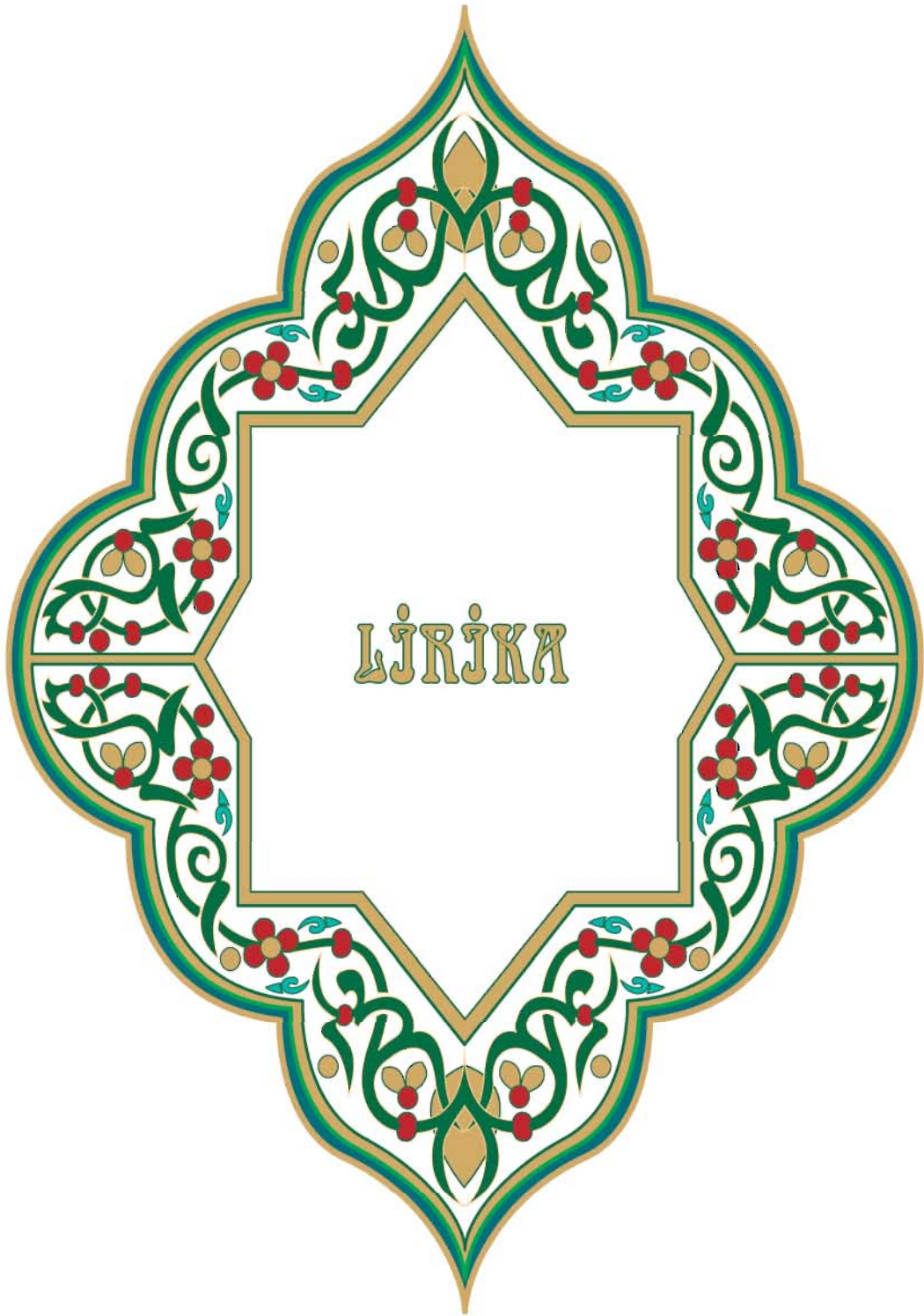

Ey Allah, bu şahın gül camalından
Zilləti, zəhməti gizli tut hər an!
Qapını döyərsə, fəryadına yet,
Hər yerə gedərsə, ona kömək et!
Bütün sərkərdəsi zəfərə çatsın,
Düşməni basılıb, yaslara batsın!
Onun əlindəki o şahənə cam
Həyat şərbətiylə qoy dolsun müdam.
Mənə də bir qətrə versin o camdan,
Yazmışam adına bir belə dastan.
Adıyla adlansın bu dastan hər dəm,
Şahın dövlətinə olsun xoşqədəm.

635

Gözüm aydın, gözüme surəti-canan görünür,
Mişki-ənbər saçaraq ətrlə əfşan görünür.

Allaha şükr edirəm, ey gözümlün nuru, bu gün
Yar gəlib göz önünə, sərvə-xuraman görünür.

Ayrılıq zəhrini daddım, acı da olsa, visal
İki dünyayə dəyər, eylə ki, hicran görünür?

Səni bir dəfə görənlər güvənir eşqimizə,
Nə üçün gözlərin, ey dil, belə giryan görünür?

Eşqini canım ilə bəslədi birlikdə könül,
Onsuz, ey sevdiciyim, can evi viran görünür.

Ey sənəm, vəslin ilə, öylə ki, şad oldu könül,
Yırtdı qəm köynəyini, gül kimi xəndan görünür.

Şadlığından alışıb-yandı Nizami, dedi ki:
“Gözüm aydın, gözüme surəti-canan görünür”.

640

LİRİKƏ

Hər gecəm oldu kədər, qüسسə, fəlakət sənsiz,
Hər nəfəs çəkdim, hədə getdi o saat sənsiz!

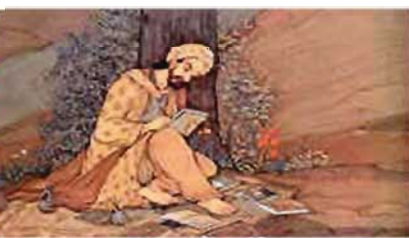
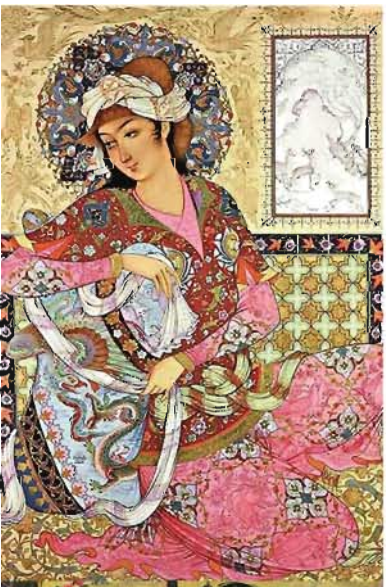
Sənin ol cəlb eləyən vəslinə and içdim, inan,
Hicrinə yandı canım, yox daha taqət sənsiz!

Başqa bir yarı necə axtarım, ey nazlı mələk,
Bilirəm, sən də dedin: “Yox yara hacət sənsiz!”

Sən mənim qəlbimə hakim, sənə qul oldu könül,
Sən əzizsən, mən ucuz, bir heçəm, afət, sənsiz!

Nə gözüml var – arayım mən səni, bəxtim də ki yox,
Nə də bir qaçmağa var məndə cəsarət, sənsiz!

Sən Nizamidən əgər arxayın olsan da gülüm,
Gecə-gündüz arayıb, olmadı rahat sənsiz!

Yenə tövbə evimi eşq xərab etmədədir,
Aşiq iftarını sevda meyi-nab etmədədir.

Könlümə bir mələyin sevgisi od saldı, adı,
Günü də, Zöhrəni də göydə sərab etmədədir.

Onun eşq atəşi hər qəlbə girər, amma nədən,
Tək mənim qəlbimi atəşdə kəbab etmədədir?

Gözlərin baxdı mənə, söylədi: səbr et, səninem,
Doğrusu, səbr edərəm, ömr şitab etmədədir.

Ahu gözlüləri yatmış zaman ovlar ovçu,
Ömr rüyadə şikar olmağa tab etmədədir.

Məsləhətdir, məni qovmaqdan isə versin əzab,
Yar bunu yaxşı düşünmüşdür, əzab etmədədir.

Gər Nizamini xəta isə həlak etdirmək,
Aşiqəm, yar məni öldürsə səvab etmədədir.

Sənsiz ölüərəm, nigar, tez gəl!
Ömrüm başa yetdi, yar, tez gəl!

Fəryad ki, hicrində könül qan,
Qaldım qəm əlində zar, tez gəl!

Şadlıq gətirir, nə xoşdu qəmzən,
Məntək bir əsiri var, tez gəl!

Oxla məni, qaşının kəmanın
Vəsməylə uzatma yar, tez gəl!

Qəsdin can isə, gəl al bu canı,
Səndən deyiləm kənar, tez gəl!

Səndən bizə yoxsa çarə, söylə,
İncitmə, bitib qərar, tez gəl!

Etdi sənə can fəda Nizami,
Al, et bizi bəxtiyar, tez gəl!

641

Röyadə mən cənnət şamın can içrə rəxşan tapmışam.
Ol şamə yüz pərvanəni bir anda qurban tapmışam.

Axtardım ətrin-ənbərin, gördüm cəlalın sərvərin,
Hüsnündə tale məzhərin, xanəmdə mehman tapmışam.

Müddətdi eşqi-ləb deyə, axtarmışam yarəb deyə,
Zülməti-şəbdə sevgiyə bir abi-heyvan tapmışam.

Böylə eşitdim, ol sənəm hüsnü-vəfanı qıldı cəm!
Gördüm cəmalın bircə dəm, bildim ki, ümman tapmışam.

Yorğun adam yatmaq dilər, təşnə suya çatmaq dilər,
Ay çeşməsi batmaq dilər, hüsnündə taban tapmışam.

Söylədilər ki, neyşəkər daim olur şirinü-tər,
Aldıqda mən böylə xəbər, sərvə-xuraman tapmışam.

Çıxsam bu şərhimdən kənar, təbi Nizami qan olar,
Olmaz xəzinə aşkar, mən gənci-pünhan tapmışam.

Nə gözəl, nə xoş gəlibdir belə daimi qəmin, yar.
Onu şadlığa dəyişməm, edirəm buna yəmin, yar.

Daha xoşdu cövrü yarın buna sən nə cür baxırsan?
O şirin nəvazişindən daha xoş gəlir səmin, yar.

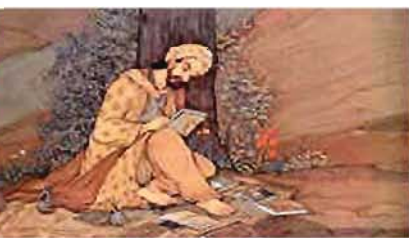
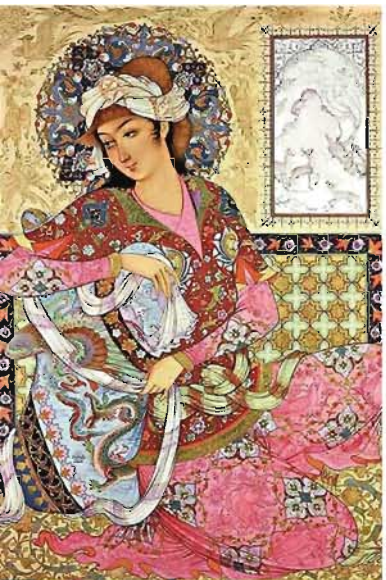
Mən oyam, bacarmasam da, sənə xidmətim olur çox,
Sən osan ki, etməyir heç mənə çarə bir əlin, yar.

Dedin: "İstə vəsl məndən", "Tələsir ömür" dedim mən,
Bu ömüzlə vəslə yoxdur gümanım çatam yəqin, yar.

Sənə oxşamaz gözəllər, mələyim, tayın ki yoxdur,
Ürək özgəni sevrəmi, buna olgilən əmin, yar.

642

LJRJKK

❧❧❧

Ay üzlü nigarım, kimə mehman olacaqsan?
Bir söylə, kimin şəninə şayan olacaqsan?

Şahlıq çətiri var başın üstündə bu axşam,
Ənbər çətinlə kimə sultan olacaqsan?

Şəkkər demərəm mən sənə, ondan da şirinsən,
Dilbər, necə bir bəxtəvərə can olacaqsan?

Zülmət gecə, sən nurlu çıraq, bəd gözə gəlmə!
Ey abi həyat, sən kimə canan olacaqsan?

Getdin, necə bəs tab eləsin hicrə Nizami,
O, xəstə ikən sən kimə dərman olacaqsan?

❧❧❧

Yaxşı bir söz degilən, ta şəkər ərzan olsun,
Yaxşı əl tut ki, sitəm, dərdü qəm asan olsun!

Qorxuram ki, verəsən dadımı öz qəlbindən,
Böylə söz, bəs böylə vədə necə payan olsun?

Oxşayıb acizi hər an belə istər dilbər,
Tez cəza hökmü verib, gec də peşiman olsun.

Ey pəri üzlü, Nizami səni gözlər, gəl, gəl,
Gəl, qarışqa evi bir mülki-Süleyman olsun!

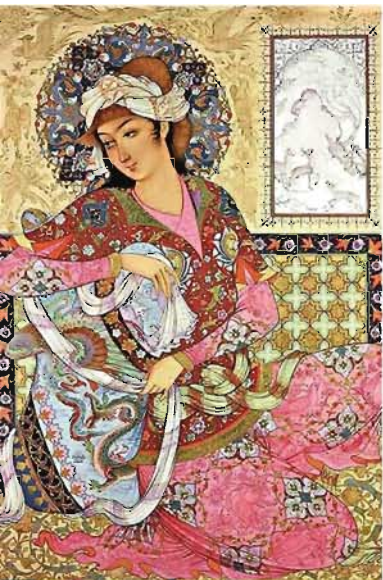
❧❧❧

Hüsnünü gördükcə, dilbər, ruzigarım xoş keçər,
Vəslinə çatdıqda halım, ey nigarım, xoş keçər.

Göstərəndə ol günəş simanı hər dəm aşiqə,
Hər iki aləm olar sanki baharım, xoş keçər.

Qaşların bənzər hilalə, surətin bədrə, gözəl,
Bu hilalə, bədrə baxdıqca mədarım xoş keçər.

Söyləsən lütf ilə bir söz sən, Nizami şairə,
Ömrü sərəsər onun, ey gülüzarım, xoş keçər.

Görün, önündə aşiqin şiri necə şikar edər,
Pələng kimi cavanları, bir anda biqərar edər.

Çəkib də kirpiyindən ox, o əyri yayda saxlayır,
Nə işdi ki, vurulmamış bu qəlbim ahü zar edər.

Alıb ləbin sorağını, dağıtmışam libasımı,
Görün, bu mey nə meydi ki, içilməmiş xumar edər.

Dedim o daş üreklidən vəfa görüm, nə çarə ki,
Mənim bu şişə könlümü ələmlə səngsar edər.

Şəbin visalı hər səhər alışdırır xəyalımı,
O hər gecə bu könlümü, görün, nə tarü mar edər.

Xəzinədirsə möhnətin, xərəbələrdə məskən et,
Qərsiz könlüdə, sor, nədən qəmin qərar edər?

Nə qədr zalım olsa da, Nizami, əl götürmə sən!
Gül istəyən cəfa çəkib, tikanla ruzigar edər.

646

Hüsnün gözəl ayətləri, ey sevgili canan!
Olmuş bütün aləmdə sənin şəninə şayan.

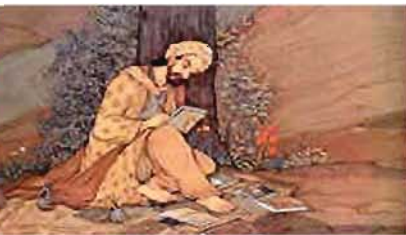
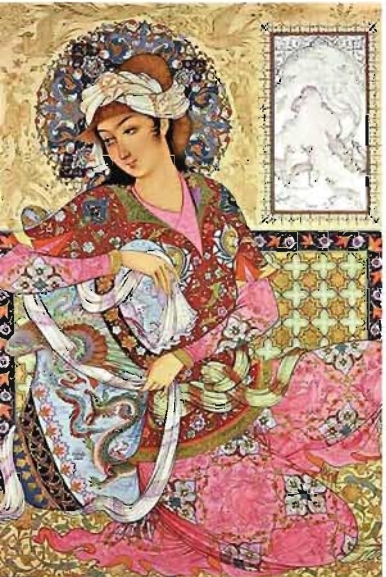
Gəl eylə inayət, mənə ver busə ləbindən,
Çünkü gözəlin busəsidir aşiqə ehsan.

Sordum ki, “könlü hardadır”, aldım bu cavabı:
“Heç sorma, tapılmaz onu axtarsa da insan”.

Rəhm eylə, deyib, sel kimi göz yaşımı tökdüm
Kim, qanım ilə əl yuma, ey afəti-dövrən!

İnsafın əgər varsa, açıq de, bu Nizami,
Sənlə necə rəftar eləsin, ey mahi-taban?

Gəl söylə, cavabın nə olar sorğu zamanı,
Əhvalımı səndən soruşarsa Qızıl Arslan?

Ey nazlı mələk və şux dilaram,
Sənsiz mənə yox qərarü-aram.

Ey badi-səba, apar peyamı
Söylə ona: “Ey gözəl güləndam,

Getdin və apardın hüsnü əqli,
Etdin məni öz yolunda sərsam.

Qəm şərbəti vermişən hesabsız,
Ey sərvqəddim, ürək təmənnam!

Məcnun kimi nalə eyləyib mən,
Leyli deyərəm də sübh ta şam.

Daim gəzərəm mən hər məkanı,
Olmaz tələbimə bir sərəncam.

Nə səndən olur mənə sifariş,
Nə meylə dolur əlimdəki cam.

Zülfündə düşüb tora bir ovtək
Qaldım necə gör fəqirü nakam?!”

Qurtar qəzəli daha, Nizami,
Get xəlvətə gir, otur, tut ehram.

647

Etdi qəmin, nigarım, ömrüm boyu əziyyət,
Çatmış səmayə ahım, bəsdir mənə bu zillət.

Dırnaqlarım töküldü bu sinəmi didməkdən,
Ötdü bıçaq sümükdən, yoxdur canımda taqət.

Gizlətmək olmaz əsla sövdanı bu cahanda,
Başqa cahana çatmış haqqında, bil ki, söhbət.

Könlüm sənin dalınca düşmüş yola nə vaxtdır,
Heç karivan onunçun bir eyləməz hidayət.

Söz verdin ki: “Nizami, vəslim olar müyəssər”.
Canan, tələs, gəl indi ta əldə var fürsət.

Sərxoşluq edən dövlət, huşyar olacaq bir gün,
İllərcə yatan bəxtim, bidar olacaq bir gün.

Qalmaz bu qapı bağlı, var hər gecənin sübhi,
Dilbər belə heç qalmaz, dildar olacaq bir gün.

Əğyarımı cananım oxşarsa bu gün, əlbət,
Bu sevgili gözlərdə o xar olacaq bir gün.

Mən kaffəri-eşq oldum, bildim ki, bu dastandan,
Boynumda onun zülfü zünnar olacaq bir gün.

Pərvanə, söndür şəmini, gəldi çiraği-canımız,
Qan ağla, ey gülzar sən, açdı güli-xəndanımız!

Olmuş gecə meydan sənə, canan, mənəm qurban sənə,
Gəldi ey Hindistan sənə, fəğfuri-Türkistanımız.

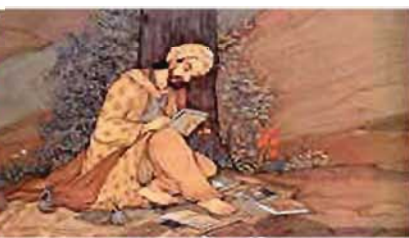
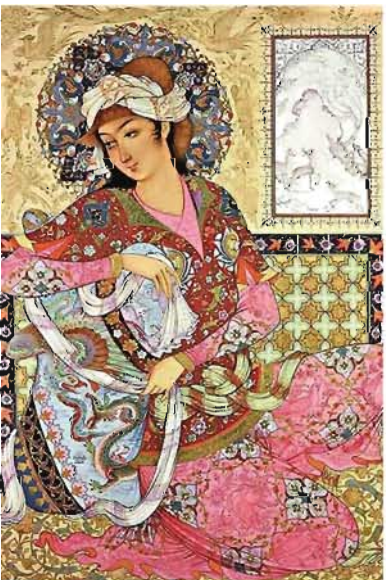
Bir sərvdir qəddin sənin, cənnətdə yox bərabərin,
Sən bir ağa, mən nökrin, biz bəndə, sən sultanımız.

Parlar yanağın şəmtək, pərvanə yandı sübhədək,
Biz təşnəyik, su ver içək, ey çeşmeyi-heyvanımız!

Lütf eylə bir, ey nazənin, Nizamiyə ol həmnəşin,
Qət eylədin ollam sənin, bəs hardadır peymanımız?

648

LİRJİKƏ

Cavanlıq var ikən əldə, gərək qədrin bilə insan,
Əmin olma gələr bir də bu mülkü tərək edən karvan.

Bükülmüş qəddinə bir bax qocalmış şəxsin, həsrətlə –
Cavanlıq günlərin, daim gəzər torpaqda sərgərdan.

Nə dövlət varsa dünyadə sənə ancaq ömürdür, bil,
Onun mənasını dərk et, çalış boş keçməsin bir an!

Geri dönməz keçən bir gün, ayıq ol daima sən də,
Rəva olmaz ki, məstlərtək keçə qəflətdə bu dövrən.

Neçün sən hərzə işlərdə verirsən ömrünü badə,
Xeyirli işlərə sərf et, həyatı eylə cavidan!

Pul ilə almadın canı, biləsən qiymətin, qədrin
Ki, oğru da qədir bilməz oğurlarsa malı asan.

Əgər sən şadiman olsan qəmə heç bir zərər gəlməz,
Və ya qəmdən ölüb getsən, toxunmaz şadlığa nöqşan.

Nizami, səndə ruh varsa danış eşqü-məhəbbətdən,
Gözəl bir musiqi dinlə, şərab versin sənə canan.

Kimdir deyil, deyirsən, indi cahanda bədbəxt?
Bir yermi var ki, orda yaymaz fələk əsarət?

Ziynət verib, de, harda bir taleyə gəlintək,
Bu ayinəyə bənzər, doqquz üzüklü xilqət?

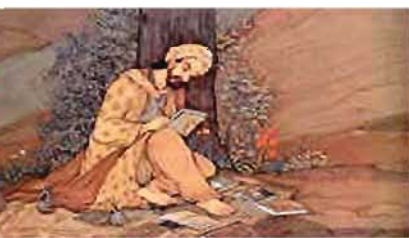
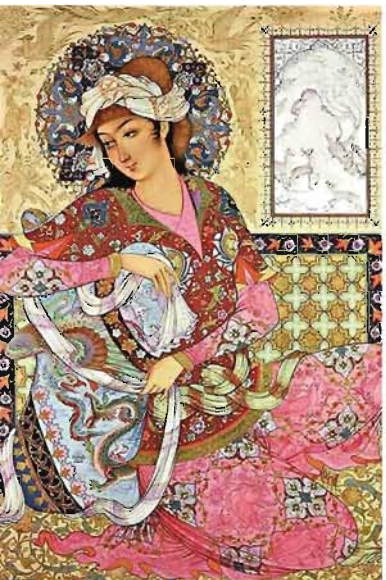
Aləm bu isə, gördük, yoxdur onun üzündə
Bir zərrəcə sədaqət, bir zərrə nur, şəfqət.

Dərdi, qəmi nə varsa fərz eylə olmayıbdır,
Öylə düşün ki, yoxdur aləmdə böylə möhnət.

Bəslər fələk göbəkədə müşk ilə ənbər, ancaq,
Ta sıxmayınca olmaz onda elə lətafət.

Müşk ilə doldurarsa dövrənə bu zəmanə,
Var müşkünün üzündə mütləq qandan işarət.

Tərək eylə bu cahanı, bəsdir daha, Nizami,
Bu əqrəbdən bu tasdə sən gözləmə səadət.

❧❧❧

Könlüm sitəminlə canə yetdi,
Ahım odu asimanə yetdi.

Ayrılmaram ölməyincə səndən,
Qəm xəncəri qəlbə, qanə yetdi.

Eşqi necə gizlədim cahanda,
Şurim o biri cahanə yetdi.

Karvan hələ çatmamış, yolunda
Köç növbəti gəldi, canə yetdi.

Gözlə, gələrəm dedin, Nizami!
Tez gəl ki, zaman o anə yetdi.

❧❧❧

652

Ey qibleyi-canım, dəxi meyxanədən əl çək!
Ey dini sevən, gəl rəhi-biganədən əl çək!

Qəlbimdəki şəmim kimi yan, canıma nur saç,
Fırlanma əbəs, adəti-pərvanədən əl çək!

Canü dilimi almısan, ey pərdənişin yar,
Bipərdə danış, pərdeyi-kaşanədən əl çək!

Meyxaneyi-eşqində ki, məstanə yığıldım,
Sərməstləri qovma bu meyxanədən, əl çək!

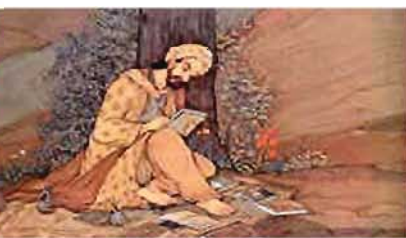
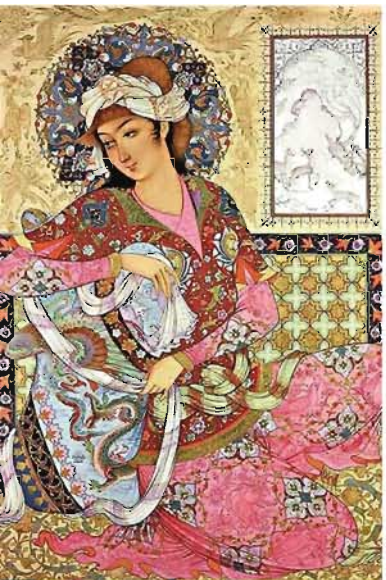
Ya gül kimi al rəngimi, ya ətrimi qaytar,
Ya quş kimi sal damına, ya danədən əl çək!

Şahin kimi məskən sənə şahlar əli olmuş,
Qovma iki-üç qarğanı viranədən, əl çək!

Məstəm sənə eşqində, vüsalınla ayılt gəl,
Qarə qulunam, şiveyi-türkanədən əl çək!

Əfsanə deməzlər, gözəlim, sübh açılında,
Sübhün açılıb, sən dəxi əfsanədən əl çək!

Çox söyləmişəm, söyləyirəm bir də, Nizami,
Can qoy rəhi-eşqində, bu peymanədən əl çək!

Mümkünmüdür məni qurban edəsən?
Dərdlərimi görüb dərman edəsən?

Göz yaşımı islanmadan bədənim,
Al-qanıma məni qəltan edəsən?

Ürək demə, artıq əldən vermişəm,
Ona çarə özün, canan, edəsən!

Zəif ovam, saxla məni, öldürmə,
Heç dəyərimi məni qurban edəsən?

Göz dikmişəm dodağının şəhdinə,
Ümid var ki, bir gün mehman edəsən.

Bəlkə vurub ləblərinə möhrünü,
Nizamini bir Süleyman edəsən.

Ömrün boyu hal tutmağa sən etmədin adət,
Ey kaş tapasan halımızı sormağa fürsət.

Məntək neçə xırmanı yanan var qəmin ilə,
Şəfqət eləməkçün edirik min dəfə minnət.

Bütخانədə, həm Kəbədə sənsən bizə məbud,
Hər yerdə səninçün edirik, bil ki, ibadət.

İncirsən əcəb ki, səni mən seyrə dalanda,
Sən də baxıb əğyarə mənə vermə əziyyət.

Yüzlərlə qəzəl söylədi mədhində Nizami,
Daş qəlbin əcəb eyləmədi onlara rəğbət.

653

Yol çətin, aləm qaranlıq – atını bir yanə çək,
Varlığı gəl bir zaman can mülkinə, vicdanə çək.

Qov könül bağça-bağından bu qara qarğaları,
İmtahan eylə, hüma quşlarını meydanə çək.

Könlümə oldunsa məhrəm, ey gülüm, aç pərdəni,
Hikmətin şərbətini al, başına mərdanə çək.

Əhli-ruh məclislərində heç zaman olma ağır,
Səqitək, iç al şərab, hər işini səhmanə çək.

Məşğul olma zərrəcə cənnət-cəhənnəmlə, saqın,
Əz cəhənnəm başını, bir də qələm rizvanə çək.

Gərçi ruh aləminin hikmətinə çatdı əlin,
Ərşi titrət, gərdişin iplərini məstanə çək.

Get qədəmsiz o yolu, dilsiz danış hər sözünü,
Baxmadan gör, surəti-peymanəsin gəl canə çək.

Ey Nizami, bu qədər əsrar ki, sən açmısan,
Anlayan yox rəmzini, bəsdir onu pünhanə çək.

Sən könlümü almaq da dilərsənmi, a dilbər?
Solsun o böyük eşqinə bəslənmiş əməllər!

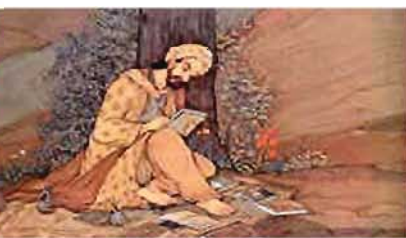
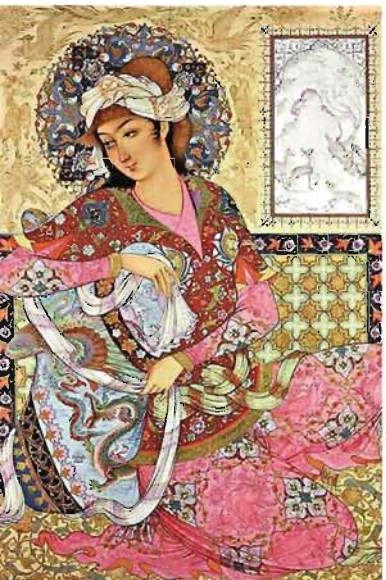
Bir xeyli zaman var ki, açılmır o gül ağzın,
Zəhmət çəkərək qırmadı püstən dəxi şəkkər.

Hər kirpiyinə bir pəri məftuni-zəbundur,
Zülfün dağılar, şurə gələr cümlə gözəllər.

Qəmzən nə yaman rəvnəqi-islami yıxıbdır,
Tut başqa əməl, olma, gözəl, gəl belə kafər.

Səhralərə çıxsan, bilirəm, dilbəri-rəna,
Qibtə edəcək hüsnünə gün ayla bərabər.

Əqlə gələcək hər nə ki, divanələrin var,
Ruyindən əgər olsa kənar o qara tellər.

Üzün müştəqiyəm, ey dust, nədən bir an görünməzsən?
Sənə bəndə mənəm, söylə, kimin sultanı oldun sən?

O gözlər gül camalınlə ləbinçin şahidimdir, yar,
Divan etsən özünsən bil, mənə həm şahid, həm düşmən.

O hüsne ayinədən baxsan, inan ki, qısqanar könlüm,
Onu pünhan tut, ey canan, amandır, yad nəzərlərdən.

Nə ənbərdir o zülfün ki, səbadən gizlidir sirri,
Onu tutduqca sən pünhan səba görmək dilər hərdəm.

Sənin ki, asitanından həyat adlı sular çağlar,
Sulansın keçdiyın yollar, gül açsın gül qədəmlərdən.

Saqi, nə yatıbsan, dur, mey ver ki, bahar gəldi,
Tale yenə iş üstə, köksündə vüqar gəldi.

Bir danə vəfa toxmu əkmışdim o gülşəndə,
Gül açdı haman danə, gülüzarinə bar gəldi.

Səpdi su ciyər çeşməm, könlün bağı gülləndi,
Bir böylə gözəl bağə nazilə şikar gəldi.

Solmuşdu, qarışmışdı min dərd ilə əhvalım,
Dirçəldi küsən könlüm, səbr ilə qərar gəldi.

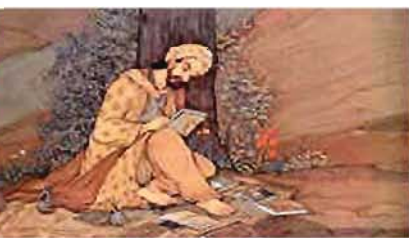
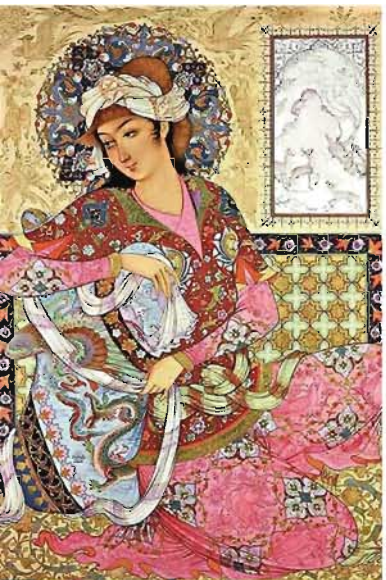
İqbal nə gözəl gəlmiş, bundan da gözəl olmaz,
Qulluqda durub bəxtim, didarına yar gəldi.

Bütlər şahı hazirdir, şahlar şahı hazirdir,
Gövhər belə nurani, nərgiz də xumar gəldi.

Şükr eylə, Nizami, gəl tufanlar arasından
Bəxtin gəmissi çıxdı, fəthilə kənar gəldi.

656

LJRJKK

Gördün nə bəla çəkdi başım eşqin ucundan?
Dözdüm qəminə, gəlmədi, bax, dostluğa nöqsan.

Məzlumların naləsinə adət edibsən,
Bəs naləmə meyl eyləmədin, sevgili canan?!

Eyb etməz, ürək vermə mənə, çünki gözəlsən,
Dil verməmək adətədi gözəllərdə binadan.

Söylə, bu Nizami necə səbr etsin, əzizim,
Eşqində qərarsız qalacaq, ey mahi-taban!

Ey gözəl afətlərə sultan olan!
Qoyma baxa hüsnünə düşman olan!

Mən deyiləmmi bütün əzam ilə,
Bir tükünə min dəfə qurban olan?

Miskinəm, ox atma zəif sinəmə,
Zərbənə dözməz belə nalan olan.

İçdin ürək qanımı sən mey kimi,
Oldum adı qəlb evi talan olan.

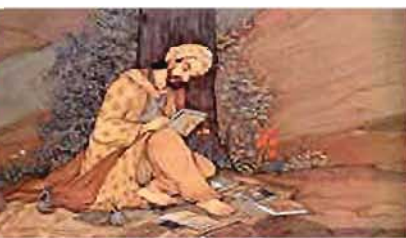
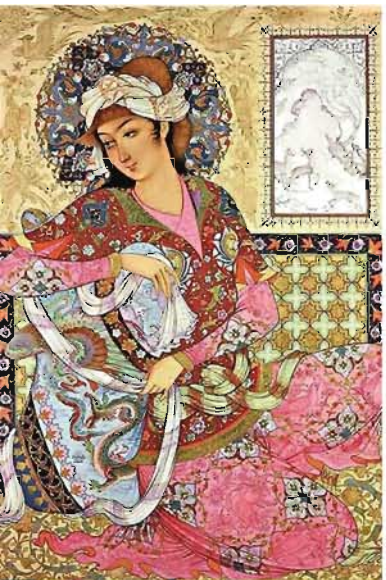
Qoy yıxılıb payını öpsün barı,
İndiyədək sevgisi pünhan olan.

Gül üzünü görməyə yox cürətim,
Qaş kaman, kirpiyi peykan olan.

Aşiqi-sadiqşə hamı, doğrudur,
Yoxdu Nizami kimi şükran olan.

658

LJRJKK

Hər gecə tədbir görür könlüm sənin hicranına,
Sübh tezdən bənd olur eşqin şirin sultanına.

Könlümü verdim sənə, mən-sən ki, bir can olmuşuq,
Başqa bir can varmı, yetsin başqa bir cananına?

Günləri bayram kimi şirin keçər baxsan, gülüm,
Sübh tezdən sən nəzər salsan əgər qurbanına.

Varmı cürət, qaldıram şəmşir səntək atlıya,
Başım üstə tutmuşam, vur zərbəni qalxanıma.

Məclisində mən kimi mehman gerek daim sənin,
Gövhəri töksün üzə, qəsd eyləsin öz canına.

Sən ciyər didməkdən əl çək, ey pəri, et imtina,
Yoxsa qərğ eylər səni bir gün ciyər öz qanına.

Gözlərimdən sel kimi tökdüm ciyər suyun bu gün,
Ta Nizaminin qubarı qonmasın eyvanına.

660

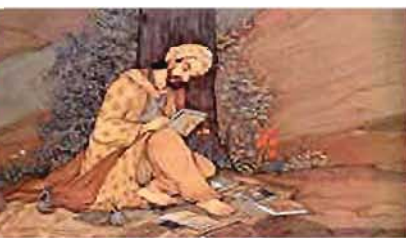
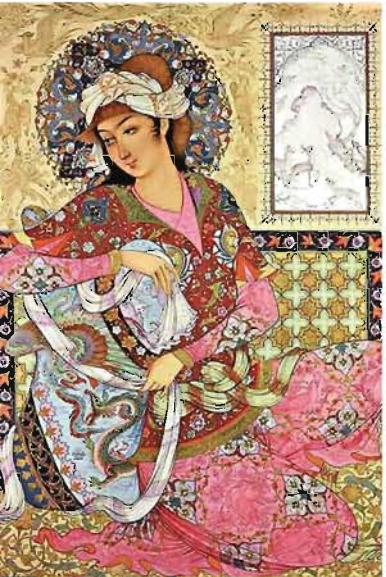
Baxsan cəməli-yarə, bir laləzar görərsən,
Ruxsari-yar önündə gülzarı xar görərsən.

Axtarma gül çəməndə, açmaz niqab qönçə,
Çün hüsni-yar önündə hər güldə xar görərsən.

Bir busə istəsən gər, sən ləli-yaridən bil,
Oxlar səni o, könlün al-qan olar, görərsən.

Bir ömrdür qəmindən qəlbim qərarsız olmuş,
Keçsə yüz il də böylə, sən bu qərar görərsən.

Hərgah Nizamitək kim xudkamlığı unutsa,
Vəslə irib olar şad ol qəmküsar, görərsən.

Sən hələ, bax, nocavansan, mən dəyişdim çox yaman,
Sən gözəlləşdin, mənimsə gəncliyimdən yox nişan.

Sən kimi bir nobaharla sanma təğyir eyləmöz,
Bağü bağçam, hər nə var soldurdu bir badi-xəzan.

Sən Xəlilsən, mən odam, qarşında neçin sönməyim?
Mən ölüm, sən arzuntək ömr elə hər bir zaman.

Sən şikəst sandın məni, düzdür, şikəstəm, bəndəyəm,
Sən bilən qəlbdir bu qəlb, sən gördüyün candır bu can.

Sən bizi fərmanla yox, insafla dindir, sevgilim,
Lütfinə, insafına yalnız özünsən hökmran.

Qulluğunda qul kimi durmuş Nizami, rəhm elə,
Hər iki dünyədə könlüm səndən olsun kamiran.

662

O müşk tellərin sənin məzhəbi-dilbəri tutub,
O zülmkar qənzələrin rəsmi-sitəmkəri tutub.

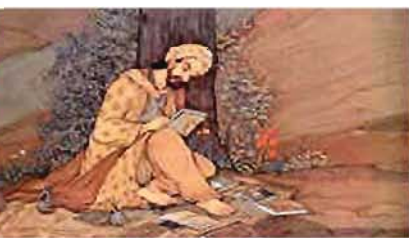
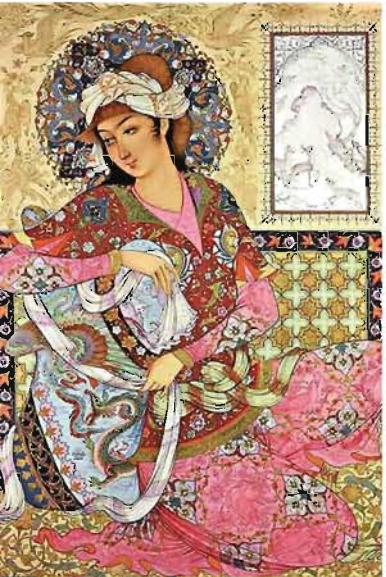
Gül üzünü görən bəşər bağladı bel qul olmağa
Canını azad eyləmiş, rütbeyi-çakəri tutub.

Bədnəzərin xətasına düşməyəsen deyə, səhər
Bir dua eylədim sənə, əldə o dəftəri tutub.

Layiqin olmasam da mən, yaş-quruma döz, ey gülüm!
Göz yaşım axdı sel kimi, bax ki, o hər yeri tutub.

Səninlə ilk dovda canı ucuz tutub, uduzmuşam,
Eyləmə eşqə hiylə sən, rütbeyi-davəri tutub.

Məsiha möcüzü kimi möcüzə göstərir ləbin,
Səni Nizami Gəncəvi eşqdə rəhbəri tutub.

Ey nigarım, könlümü çaldın, füsünxan olma gəl!
Sən məni lal eylədin, bəsdir, zəbandan olma gəl!

Sən könül almaqla etdin, qıl nəzər, hər qəlbi şad,
Qorx bu məhrumun canından, qatili-can olma gəl!

İzn ver ta bir zaman seyr eyləyim gül hüsnünü,
Sanma ki, bir oğruyam, artıq, nigahban olma gəl!

Bağladım bel xidmətində zülfünə bir murtək,
Muri qarət eyləməkdə bir Süleyman olma gəl!

Öylə ki, sürətlə ol sərxoş qayıtdı məclisə,
Badə ver sən bu Nizamiyə, girancan olma gəl!

Tanışdır gözlərim sən ilə canan,
Onlara işığı sən verdin hər an.

İlqarın düz olsun, dostumsan əgər,
Dolanır əyrilik içində dövrən.

Gözəlim, zülfünü boynuma dola,
Düyünlər açılısın mənim canımdan.

Bir neçə günü sən Nizamilə ol!
Ki sonra bizi çox əzəcək hicran.

Öz yaman halımı açdım sənə, diqqət verəsən,
O qara gözlərinə azca nəsihət verəsən.

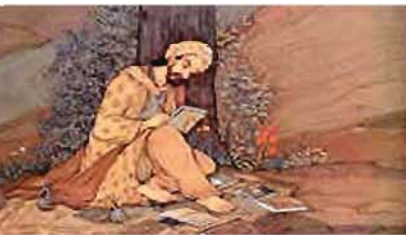
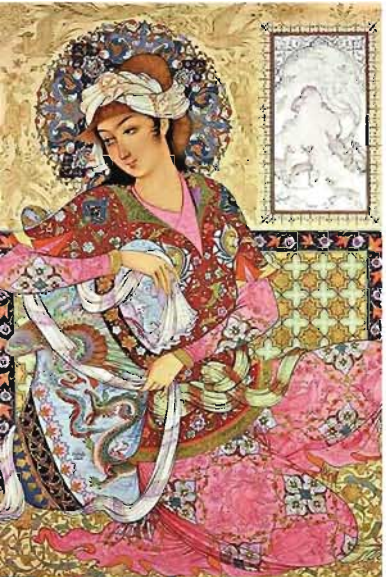
Bəlkə məndən də betər sən vurularsan özünə,
Baxmağın şölə sala, aynaya zinət verəsən.

Tutar ahım deyibən qorxudan ah çəkməmişəm,
Bəs rəvamı mənə sən bunca məşəqqət verəsən?!

Ey dağım, ey dayağım, qıyma yada arxalanım,
Umuram könlümə qüdrət və mətənət verəsən.

664

LJRJKK

Sən zənəxdan quyusundan çıxar öz Yusifini.
Bir vəfa dolçası göndər ki, şəfaət verəsən.

Al-qanım nafə kimi tez quruyan müşkə dönər,
Hopdurub saçlarına, qanıma cürət verəsən.

Necə üzr istəyim, ey gül ki, dilim lal olmuş,
Qorxuram əfv edəsən, bir də xəcalət verəsən.

Qul Nizamindi coşan, yoxsa dərin dəryadır,
Sarbanam, bəlkə vəfadan mənə xələt verəsən.

Sən ey yüz min cana dinclik verən can,
Ey bütün aləmin qibləsi olan!

Gəlirsən... baharsan, yoxsa laləzar,
Qoynunda bənövşə, süsən, ərğəvan.

Qarşında göyləri diz çökdürmüşən,
Ey sərvlər təkin bayraq qaldıran!

Açdın nəfəsinlə min-min qönçəni,
Ey neyşəkər kimi kəmər bağlayan!

Neçə ki, macal var, şadlan, qanadlan,
Ələ düşəcəkmə bir də bu dövran?!

Necə sürətlidir ömür köhləni,
Barı cilov çəkib üçcə gün dayan.

Çox görmə qapını Nizamiyə sən,
Ey dodaq möhürü Yusifin olan!

Sənsən eşq tacı, gözəllər şahı,
Necə ki, aləmin şahıdır Arslan.

665

Arpa qədər də tabım yox, a buğdayı üzli nigar!
Saman kimi saraltmışdır surətimi qanlı yaşlar.

O buğdayı cəmalına zinət verən sünbüllərin
Ən kiçiyi Sünbülədir – çiyindəki qızıl saçlar.

Qoşa zülfün mizanından arpa boyda müşk istərəm,
Könlün bir cüt tel yerinə bəlkə qızıl bir beyt umar.

Buğda dərdi çəkən kəndçi mənim qədər çəkibmi dərd?
Məqam çatmış, versin mənə gül ətrini gül dodaqlar.

Bircə xalın müşk içində gizli buğda danəsidi,
Dənmi umub düşüb tora mənim kimi yüz-yüz şikar?!

Tək buğdanı gözüm yedi, özüm heç nə dadmadım, ah,
Qapındakı cənnətindən mən kənaram, xeyli kənar.

Gecə-gündüz firqətindən tən bölündüm buğda kimi,
Nizamının dərdi sənə arpaca da etmədi kar.

666

Ürəyimə yara vurdun öz əlinlə gülə-gülə,
Gözlərimdən qanlı yaşlar axıb gedir gilə-gilə.

Ürəyimin içindəsən, şəklın neçin bayırda bəs?
Tamarzınam, içərimdə olduğunu bilə-bilə.

Bu dünyadan mənim payım yalnız sənə vurğun ürək,
İki ürək birləşibsə, qıyma, dönmə bir qatılə.

Biz ki eşqin mizanında tən-dürüstük, rəva görmə
Mənim eşqim çoxaldıqca səninki az, yüngül gələ?

Bir vaxt məni əzizlərdin... De, bəs nədir bu düşmənlik?
Həmənki dost deyiləmmi? Ey nur, ey ilahi şölə!

Bütün könlü qırıqları məlhəminlə sağaldan sən,
Nizamiyə çatıb növbən... qəsd eləmə, insaf elə.

Ey uğurlu qasid, bir xəbər yetir:
Hardadır, necədir mənim nigarım?

Mənim canım üzük, ürəyim yetim,
Neynir, nə düşünür o işvəkarım?

Ceyran baxışları yarıyuxulu,
Mənim sünbül saçım, çeşmi-xumarım!

Şəkər çeşməsinə təşnədir aləm,
Çəkilib küncünə bir laləzarın...

Mənim dost tutduğum düşmənimdir o,
Əzizim, istəklim, fəxrım, vüqarım!

Mən ki gecə-gündüz od içindəyəm,
Gülün üstündəmi bal çəkən arım?!

Qanımlı içsə də, suçlu bilmərəm,
Əhdindən dönməkdə necədir yarım?

Ömründə bircə yol soruşmadı ki,
Hanı o divanəm, o qırıq tarım?

Dərdindən Nizami Yəquba döndü,
Bildimi Yusifim, dövlətim, varım?!

Səni bağda görən güllər pərdə çəkdi üzünə,
Reyhan zünnar bağlamağı rəva gördü özünə.

Xəcalətdən qızıl qandır qönçələrin niqabı,
Utanırlar, hüsnün salıb lalələri bu günə.

Sən ətirli saçlarını qulac-qulac açanda,
Bənövşələr ismətindən köçüb getdi sürgünə.

Haray çəkən süsən-sünbül susdu, birdən lal oldu,
O ərğəvan cəmalından şölə düşdü hüsnünə.

Nərgiz sənın bazarından çoxdan çəkib gözünü,
Tamarzıdır, sözün varsa, yanaş şəbbu gülünə.

Nizamini dinləyəndə bülbül kəsdi cəh-cəhi,
Çırpdı özün dönə-dönə bu şərin hər sözünə.

667

Gözlərin gözlərimə xeyli tanış,
Gözümün nuru, gülüm, səndəndir.

Gəl, uduz hər şeyini təkçə mənə,
Fələyin fikri cığallıq, təzvir.

Darayım, gəl saçının bəndin açım,
Dügüm açmaq – ürək açmaq kimidir.

Barı beş gün mənim ol, ey süsənim,
Vaxt olur, ayrılıq illərcə çəkir.

Sorursan halımı... sorma, əziz dost,
Ürək dönmüş qızıl qana, əziz dost!

Mənəm Məcnun, sən ol Leylim, danışma,
Əlac eylə bu nalana, əziz dost!

Sənə çatdırmı fəryadım, qulaq ver...
Çatır fəryadım hər yana, əziz dost!

Eşitmişdim, əzizindir sevənlər,
Bəs ilk aşiq, əzəl sevda, əziz dost?!

Deyirdin bəs dayaq ollam, yıxılısan,
Yıxıldım... qanlı yarığana, əziz dost!

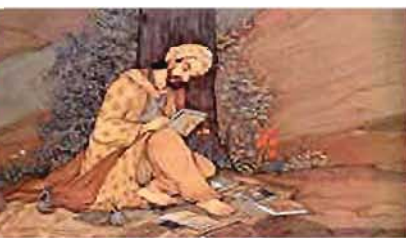
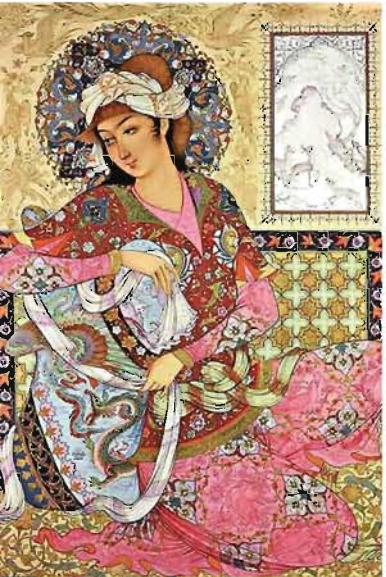
Sehr, cadu əsər qılmaz... Nizami
Yazır şerin... deyir sana, əziz dost!

Həyatdan kam alan fəxrəndə yoxmuş.
Qolu zəncirdən azad bəndə yoxmuş.

Gəlin bəxtim, bəzənsən də... düyün, toy
Bu doqquz aynalı aləmdə yoxmuş.

Həyat mənim gördüklərimmi? Heyhat,
İşıqdan bir əsər, bir zərrə yoxmuş.

Dərd başdan aşıb da canə yetdi,
Naləm odu asimanə yetdi.

Çəksən də ətək, mən üzməyəm əl,
Qəm neştəri üstüxanə yetdi.

Gizlətmək olarmı heç cahandan,
Sirrim o biri cahanə yetdi.

Düşdü bu mələr könül dalınca,
Yalnız ahı karivanə yetdi.

– Gözlə, səninem, döz, ey Nizami,
Vəd etdin... ömür son anə yetdi.

Öylə şirin söz de ki, ta şəkər ərzan ola,
Öylə bir əldən yapış, ta sitəm asan ola.

Qorx ki, vüsəlın bizə qismət ola onda ki,
Vədə yetə, iş bitə, yer bizə yorğan ola.

Qayğını kimlər görər? Yardım uman bəndələr
Kim ki verər tez cəza, gec də peşiman olar.

Ey pəri, sən bir gecə, gəl ki, Nizami gülə,
Gəl ki, qarışqa evi mülki-Süleyman ola.

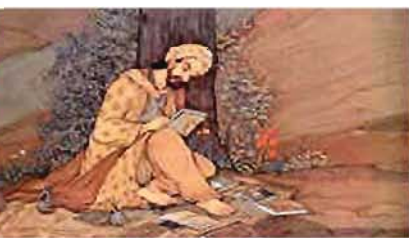
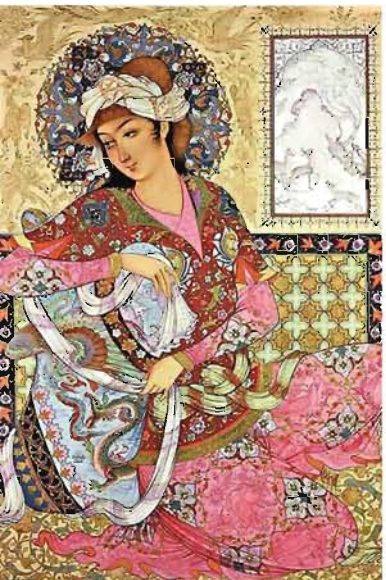

Xoşbəxt yaşa, qəm çəkməyə dəyməz.
Dünyaya fəğan tökməyə dəyməz.

Çərxin çəkisi bəlkə bir arpa,
Ədli sənin heç zülmünə dəyməz.

Sübhün soyuğunda mənim olsan,
Yay gündüzü qış sübhünə dəyməz.

Azca dəyəri bəlkə də var? Yox!
Düzgün cavabım könlünə dəyməz.

Allah, Allah, bax bu cür dilbər mənim olsun gərək.
Zülmətə atəş saçan gövhər mənim olsun gərək!

Aləmi odlandırır şəkkər ləbinlə ud xalın,
Udla bir şəkkər səpən məcmər mənim olsun gərək.

Duzda dad, ləzzət olar, amma şirinlik, heyf, yox!
Həm şirin, həm duzlu bir şəkkər mənim olsun gərək.

Hazıram nuş etməyə cüt aləmi bir badədə,
Saqim ol ki, sən verən sağər mənim olsun gərək.

Müsk zülfün ətrini saçmaqdadır dünyalara,
Ah, bu cür xoş rayihə, ənbər mənim olsun gərək!

Zülfünə quldur Nizami, nə deyir zülfün ucu:
“Bax bu cür sadıq nöqər, çakər mənim olsun gərək!”

672

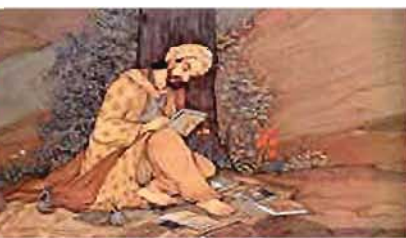
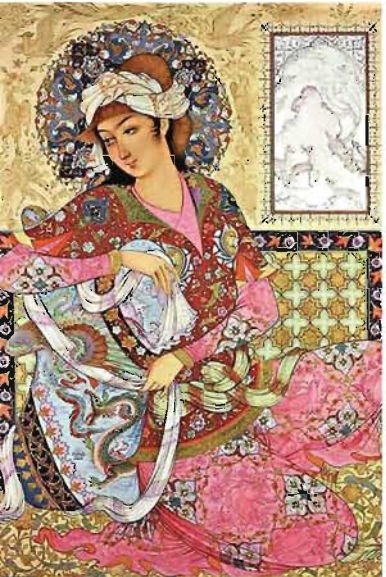
A xidmət etdiyim gözəl, qazancım intizar olur.
Bu zəhmətim, qızılgülüm neçin gözündə xar olur?

Kəsmə mənimlə ülfəti, düşməne vermə fürsəti,
Dost üzünü xəcil görəndə dost üzünü şərmsar olur.

Mənim bir az qanım qara, sənə bir az üzün qara.
Rəngimi gör, halım soruş... vəhs işin aşikar olur.

Mən gəlirəm bir az yaxın... uzaqlaşırısan amma sən.
Ömür keçir, işin-gücün təkəcə qürur, vüqar olur.

Qanımla oynama, gülüm, çiçəkləyər tumurcuğun,
Şəkərlə duz ki birləşir, xoştəhər abidar olur.

Alım səndən ürəyimi... düşünürəm dönə-dönə,
Heyhat, ürək əldən uçar, gedib çatır bir də sənə.

Biz çörəklə duz kimiyik, can-ciyərik, bəlkə birik
Başqasına könül versəm, yeni bir can gərək mənə.

Qurbanınam, çatdır məni özün qurban bayramına,
Son nəfəsdə bir fal açım baxa-baxa gözlərinə.

Sənin vüsal məclisində dadarammı bircə noğul,
Həyat adlı xəzinədən üzülməmiş bu dürdanə?

Ürəyinə tapşır, gülüm, qoy içməsin ürək qanı,
Yoxsa sənin yolun dönər ürəyimdən axan qanə.

Əlim gəlməz qılıncına qılınc çalam... öz qulunam,
Əmr eləsən daşıyaram... qanad ollam kəcavənə.

Gözüm qan-yaş töküb silər Nizaminin izini də
Qıyarammı bu yollarda tozum qona ay çöhrənə?

674

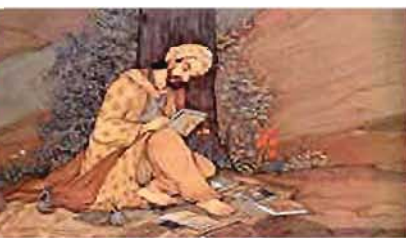
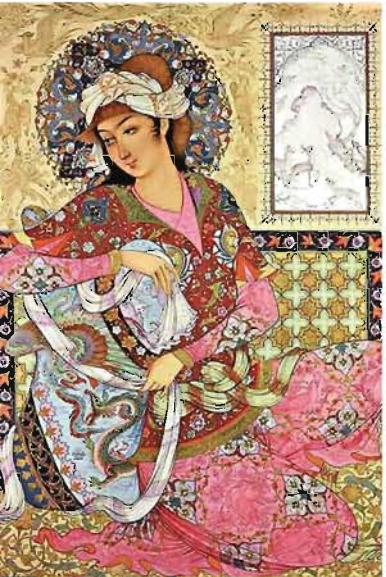
Yoxdu xəzinəm ki, saçım üstünə.
Al bu quru canımı, qurban sənə!

Hansı kələklə səni mən ovlayım?
Sök canımı, tök qanımı, ey sənəm.

Eylə qəbul, hər nə varımdır, verim,
Torpağına, millətinə, mülkünə.

Hər iki dünyanı ucuz saymasan,
Qurban edim çul daşıyan bəndənə.

Gəl ki, tozun da gözümə sürmədir,
Gəl ki, Nizami can atır sürməyə.

Baş apar, nazlan ki, mən nazın çəkim.
Hər qadan gəlsin mənə, ey göyçəyim!

Məstəm eşqindən, o rövşən badədən,
Qoy dözümlü, ol işrətin altın çəkim.

Sən zəlillə tək mənə etmə kənar,
Qoy səni ağuşuma coşğun çəkim.

Öldürür rüzgar mənə cövrünlə, bax
Gündə min bir zülm edir, hansın çəkim?

Vay o gündən ki, ümidim məhv ola,
İntizarı boş, əbəs, məhzun çəkim!

Mən – Nizami, bülbüləm gülzarına,
İnsaf et, gül dərmədən cövrün çəkim?

Ey sənəm, gözün fədası, bizə bir gecə səfa qıl,
O şirin vüsalın ilə xəstəyə bir az şəfa qıl!

Bircə istəyim budur ki, səni bir xəlvət öpüm mən,
Zülfünə canım da qurban, bu payı mənə rəva qıl.

Fağıra, qaydadı, şahlar azacıq nəvaziş eylər,
Ey şahım, mənə qarında lütf elə, kölə, gədə qıl!

Kəmərin çəkib Nizami, sənə bir qul olmaq əhdi,
Tikanı çıxar ürəkdən... az ona əzab, cəfa qıl!

675

Söndür şamı, pərvanə tez gəldi çırağı-canımız,
Qan ağla, ey gülzarımız, güldü güli-xəndanımız.

Könlüm olub meydan sənə, al canımı, qurban sənə,
Yetdi, ey Hindistan sənə, fəğfuri-Türküstanımız.

Cənnətdə yox, mislinlə sən addımlayan bir sərvsən,
Mən bəndəyəm, sən hakimsən, fərman ver, ey sultanımız!

Nurlar saçan hüsnün çırağ, yandı pəri-pərvanə, bax
Biz təşnə, sən büllur bulaq, bir cam ver, ey loğmanımız!

Lütf et bir az, ey nazənin, Nizamilə ol həmnışin,
“Sən mənimsən, mən də sənin!” – gör nə söylər ceyranımız.

676

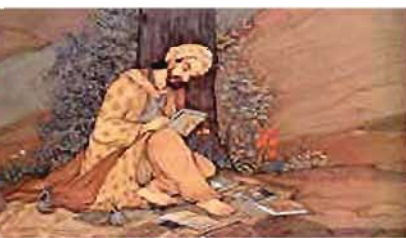
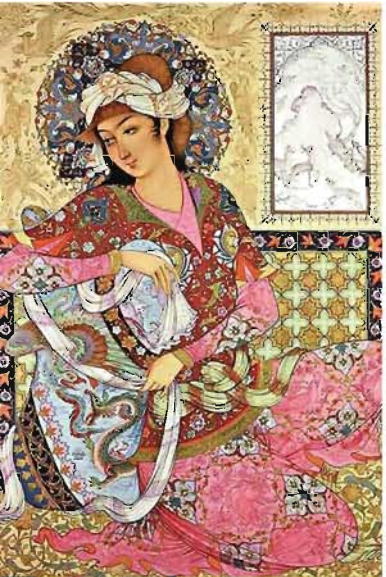
Ey güli-xəndanımız, sərv-i-xuramanımız,
Mən səninəm, sən kimin? Ey təzə reyhanımız.

Can sənə təslim olub, ruh dolandır başına,
Hər nə umursansa um, ey ruh ilə canımız!

Kəssə də dəstim qılınc, zülfün ucun vermərəm,
Ta ki quca boynumu yar əli – mərcanımız.

Təşnə mənəm, çeşmə sən, söndür ürək yangımı,
Bal dodağındır sənin çeşmeyi-heyvanımız.

Can de Nizamiyə gəl, ta ki ucaltsın bizi
Ən ulu şah Axsitan – sahibi divanımız.

Gözlərinə and olsun, məndə yüz nişanən var.
Günüm zülfündən qara, səbrim ağzın kimi dar.

Ayaqlarım getmir ki, üzəngidən yapışım,
Əlim gəlmir, atının cilovunu çəkim, yar!

Səninlə bir yastığa baş qoymağım yadında...
Başım dizim üstündə, ya küçəndə biqərar...

Ürəyinə salma ki, biganələr yanında
Vəfa xəzinəmizi açıb qılaram aşkar.

Ürəyimi verirəm, ziyandırsa, heç alma,
Vüsəl haqqı verməyə candan artıq nəyim var?

– Gələrəm! – söylədin sən, – cəsur ol, ey Nizami,
Xoşbəxtəm ki, bu sözü dedi o gül dodaqlar.

678

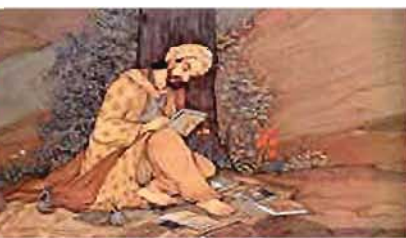
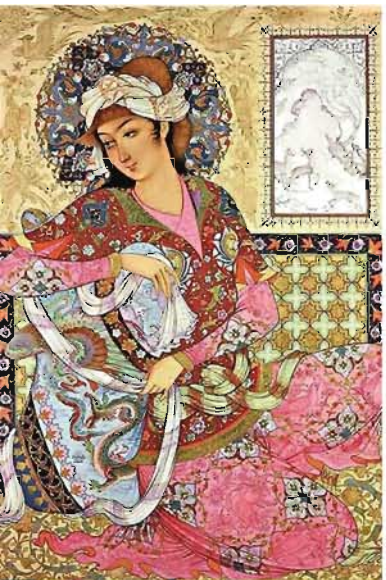
Sən – bütün qızlardakı hüsni tamam
Talayıb hüsnündə cəm etmiş gözəl!

Asta get... sən uyğulu... nazlanma çox,
Ey ayaq üstündəcə yatmış gözəl!

Hökm edib: “Get, özünü öldür!” dedin,
Qətl, qatillik yolu tutmuş gözəl.

Dəydi kirpik oxların... baltək yedim,
Ox ucu ey zəqquma batmış gözəl!

Qul Nizamin bir dəri, bir də sümük...
Qanım içmiş, əhdinə çatmış gözəl!

Gül surətə nəzər sal, ta gör də lələzarı,
Qısqandı, lalə yandı, köksündə bitdi xarı.

Tər qönçənin önündə nə durmusan çəməndə?
Yarın önündə dur ki, tikanlıdır baharı.

Bir cüt şəkər ləbindən vaxta ki, ləl umarsan,
“Çıx get” işarəsilə göstərməzmi kənarı?

Ömrüm boyu qəmindən könlüm özün itirmiş,
Yüz il baxsan dəyişməz həyatımın qərarı.

Nizamitək bir addım özündən öndə get ki,
Hicranda da vüsal tap, yandır qəmi, qubarı.

680

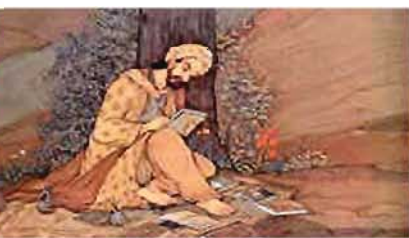
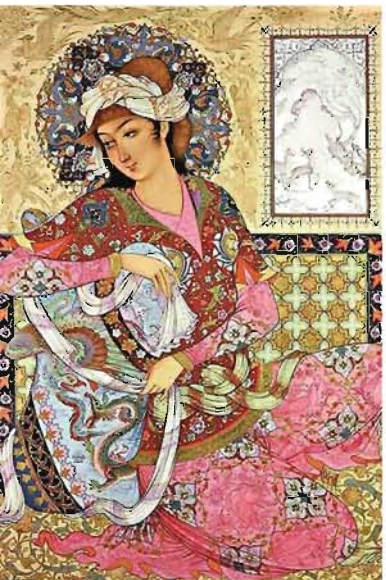

Apardın könlümü, canım da səndə,
Gülüm, başqa bazar açdınmı gəndə?

Səni məntək sevən varmı, fikirləş
Sevən bircə, uman çox yan-yörəndə.

Üzün tər gül, saçın mişkin, canım saf,
Neçin bəs qalmısan dərdlər selində?

Nizamini vüsalınla sevindir,
Düzgün bəxti açılısın qoy əlində.

Mənim dərdim böyük dastan... oxu, dərmanım ol, ey dost!
Canım yarə, günüm qarə, sökülmüş danım ol, ey dost!

Önündə mən kəmərbəstə, nə əmr etsən, gözüm üstə.
Nigarımsan, canım istə, qulam, sultanım ol, ey dost.

Səbuhim ol, salıb yadə... qanımdan dolu al badə,
Desəm: "Nəğmə oxu bir də!" Ahım, əfğanım ol, ey dost!

Gələr bayram, vüsəl qıysan... De harda qaldı bəs qurban?
Bir az rəhm eylə, ver fərman, de ki, "Qurbanım ol!", ey dost!

Məgər hicran çəkən yarı sevindirməzmi dildarı?
Yolumdan yığ tikanları... gülüm, reyhanım ol, ey dost!

Nizami bir ürək... kövrək... arar yarı tamaşatək.
Barı bir dəm gəlib baş çək, mehım, mehmanım ol, ey dost!

682

LJRJKK

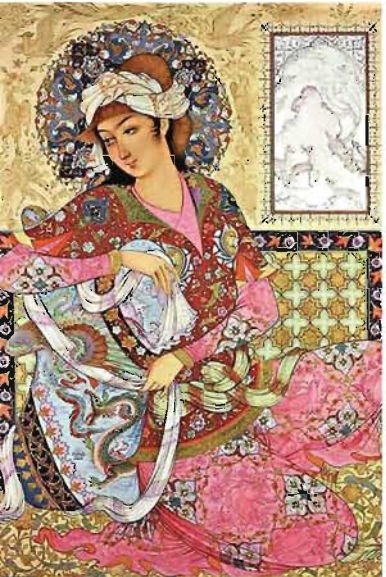
Həs-rətəm cəmalına, ey dost, harda qalmısan?
Mən qulunam, ey şahım, məni məndən almısan.

Gözlərin şahiddi ki, hüsnün yağdır mənə,
İddiaçı, şahid də, hakim də sənsən, ey can!

Qısqanıram, baxmasın, ayna da vurğun sənə,
Görməsin cəmalını sevən qəlbi olmayan.

Sən müşksən, sirrini səba saxlaya bilməz,
Ətrin tutar aləmi tellərini darasan.

Sən keçdiyın yollara qan-yaş tökür Nizami
Yolun ağ olsun, özün daim xoşbəxt, kamıran.

Hər cilvəni Tanrım sənə əlan
Sanki özü göndərüb səmadan.

Sev, oxşa məni öpgülərinlə,
Hər busə – murad, aşiqə ehsan.

– Qəlbim, – dedim, – hardadır? O güldü:
– Orda ki yeri həmişə pünhan.

Qanımla əlin yumaqımı istər?
Qan-yaş töküərəm, yusun da canan.

Nə qəlbi gözəl, nə xülqi əla,
Olsunmu ona Nizami qurban?!

Mümkünmü deyim nəvazişindən,
Əhvalını sorsa Qızıl Arslan?!

Hər gecə umar könül ki, bu gecə gələr baharım,
Bu qərara gəlməsə yar, kəsilər mənim qərarım.

Başqa gözlərə baxanda gözü nərgizə dönən yar,
Nə üçün tikan olur bəs, bizə qəmzən, ey vüqarım!

Neçə düşmənim gülür ki, bizə yad ona yaxınsan,
Sifətim yanır həyadan, necə yarsan, ey qubarım!

Mənə düşmən olsa dünya, yenə qorxmaram inan heç,
Təki ərək ilə bir axşam qapımı qıra nigarım.

Necə sən hümasan, ey can, ələ düşməyin nə müşkül,
Nə gözə şikar olursan, nə də qəlbə, ey xumarım.

Hər sevən sanır onunsan, leyk sən Axistanınsan.
Get, ona yaxınlaş, ey can, a Nizamidən kənarım.

683

Sən görən deyiləm mən, sənsə elə o ləlsən.
Mənim gəncliyim ötdü, sən bir az da gözəlsən.

Əmrinlə yox, təskin et məni öz insafınla.
Mən istəyən qədər yox, bacardığın qədər sən.

Sınıxmışam, eləmi? Necə sınmasın ürək?
Canım elə o candır, cismim – necə görmüsən.

Sən – Xəlilisən, mən – od, axı neçin sönməyim?
Mən ölüərəm, sən yaşa! Ətir saç, ey gülbədən.

Sənin ay cəmalını görüm deyə bircə gün,
Musatək ömrüm boyu çobanlıq edərəm mən.

Bağçamızda nə varsa, xəzan aldı, apardı,
Sənin kimi bahardan mən tərəvət umarkən.

Nizami kəmər çəkib dayanmış xidmətində,
İki dünya günəşi altında parlar, əhsən!

Qəmin kəm, ey gözəl, vardır mənimtək köhnə qəm-xarın.
Sənə, vallah, münasibdir bu sim-sarın, vəfadarın.

Halım sorma, bir az rəhm et, qalım dərdimlə qoy yalnız.
Bu cövr içrə adım çəkmə, inan, xoşdur bu rəftarın.

Seç hansı rəngi xoşlarsan, seçim mən də həmə-n rəngi,
Tərəfdarı olum mən də ya təsbihin, ya zünnarın.

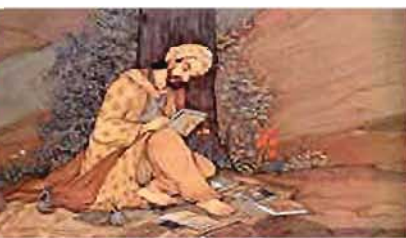
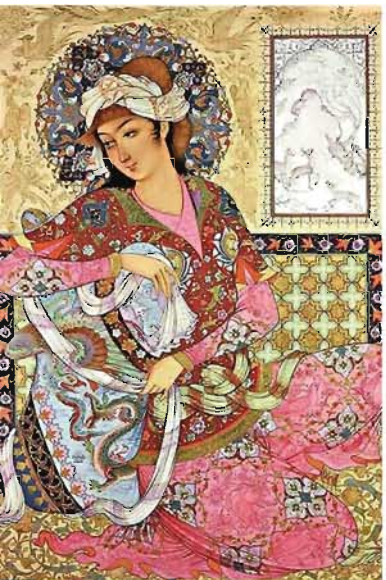
Səni daim sevən dostu neçin düşmən kimi baxdın,
Sən ar bildin bizə mehri... Səninlə fəxr edir yarın.

Bu dərdi mən asan çəksəm, çəkərsən bil sən həm asan.
Çətin çəksəm, düşər bərkə mənim karım, sənin karın.

Nizami hər zaman dostu əzizlər... sənsə xar etdin.
Mən aşıq, sən də məşuqəm... qalar yadda bu kirdarın.

684

LJRJKK

Gəncliyimi sənə verdim, bu möhlətdən şirinsənmiş.
Nə cür ölüm qarşında mən, bu fürsətdən şirinsənmiş.

Gözlərimdə yaş olsan da, işıq alır ürək səndən,
Can möhnətim, bunu bil ki, sən işrətdən şirinsənmiş.

Hardan tapım incə sözü, nə cür verim qiymətini?
Sən daddığım, dadmadığım hər nemətdən şirinsənmiş.

Savaşın da, barışın da yağ-bal dadır damağımda,
Mehrin qədər qəhrin də xoş... hər cəhətdən şirinsənmiş.

Nizaminin həyat dürrü sən bir vəslinə qurban,
Hər nə versəm ucuz olar, hər qiymətdən şirinsənmiş.

686

Sığar qəlbə, qəmin dünyaya sığmaz,
Məhəbbət – dağ seli... məcraya sığmaz.

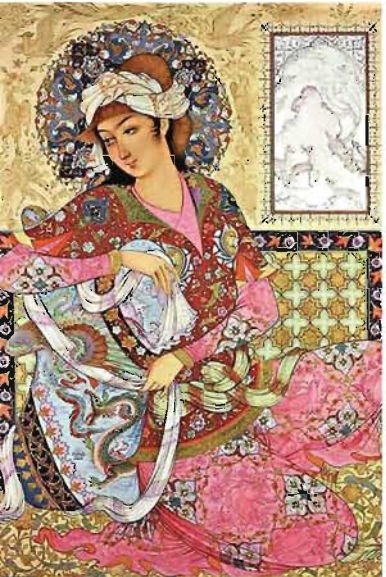
Gözüm qan–yaş... soruş hardan sızır qan?
Yığışsa çay olar, deryaya sığmaz.

Gülüm, gülmə... dar ağızına bir öpgüm,
Şirin busəm sığar bəlkə, ya sığmaz.

Vüsal ümidi bir teldir – çox incə,
Vüsal eşqi sözə, misraya sığmaz.

Dodaq mücrün mənə bir ləl versə,
Günəş şəhdə güli-rənaya sığmaz.

Nədir əhdin? Canım almaq? Bu gün al!
Sabah gecdir. Sabah sevdaya sığmaz.

Mən kiməm ki, söyləyim: eşqim mənə mehman olub.
Dəm vurum ki, içmişik and, əhd olub, peyman olub.

Öz xudavənd hümmətilə mən qulu xoşbəxt edib,
Bəzminə bəxş etdiyim nemət çörək yox, can olub.

Nur cəmalından doğubdur gecələr bayram günü,
Bayrama qurban gərək... canım ona qurban olub.

Ləbi əlçatmaz... düşüb gül qədəmindən öpmüşəm,
Bircə busəm yüz ilin can dərdinə dərman olub.

Açmışam dərdim-sərim, xoşbəxt gülüm xoş dinləyib,
Dizimə köksün qoyub... dəstim ona yorğan olub.

Sübh – naməhrəm gəlib də... eyləyib eyşim haram,
O gedərkən yığdığım həsrət, giley, hicran olub.

“Ey Nizami, əlvida, mən bir daha görməm səni!”
O gülüb getmiş... mənim ağlar gözüm gıryan olub.

688

Harda ki sən varsan, qəmər gərəkməz.
Kimin olsan, ona şəkər gərəkməz.

Başının üstündə Ay kimi dursan,
Dünyada kimsəyə səhər gərəkməz.

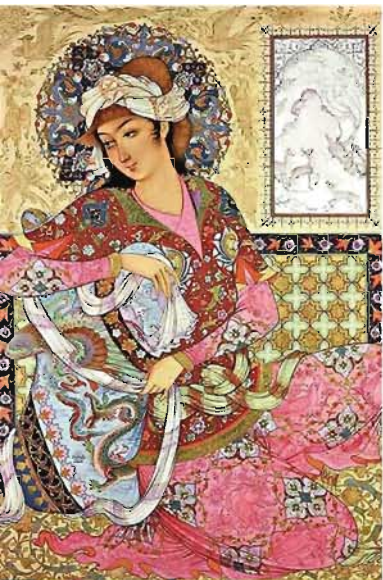
Mənim kabab olmuş bir ürəyim var,
Daha can gərəkməz, cigər gərəkməz.

Üz göstər... Bu ümid bəsimdir, gülüm,
Baxmaram Günəşə, göylər gərəkməz.

Axı əvvəl-axır görünəcəksən...
Nə lazım, bu qədər dərd-sər gərəkməz.

Sən ki söz vermişdin, neçin gəlmədin,
Gəlmədin... başqa bir kədər gərəkməz.

Sənin xidmətində qul Nizamiyə
Zülfündən savayı, kəmər gərəkməz.

Gecə-gündüz çıraq əldə... gəzib bulmam da bir həmdəm,
Hanı həmdərd, bir həmsöhbət... qırq bir tarə möhtacam.

Kimin gülşəndə varsa bir gülü... bəlkə gülər könlü,
Gəl, ağla qəbrim üstündə, tikana, xərə möhtacam.

Nizami, Gəncəni tərək et, apar ver, şeri Şirvanə,
Sözün qədrin bilən sərrafə, tacidarə möhtacam.

Saçların dağnıqmıdır, aləmmi, ya karım mənəm?
Qönçədən ağzınmı dar, ya qəlbi-qəm-xarım mənəm?

Gecə, ya qəlbimmidir, halımmı, ya xalın qara?
Bal şirin, ya ləblərin, ya şəhdi-göftarım mənəm?

Ayla Gündür nur saçan, fikrimmi, ya hüsnün sənin?
Tez dönən bəxtimmi, ya əhdin, ya rüzgarım mənəm?

Əyilən vədənmidir, rəyinmidir, yoxsa belim?
Sözlərin boşdur, güləkmi, yoxsa əşarım mənəm?

Pərvin – ülkər yaxşımı, dürrü-sədəf, ya dişlərin,
Qamətinmi, sərvmi düzdür, ya əfkarım mənəm?

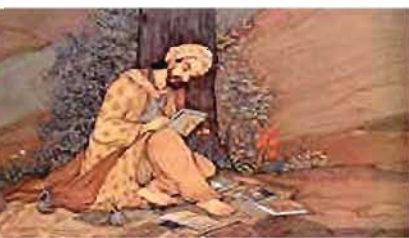
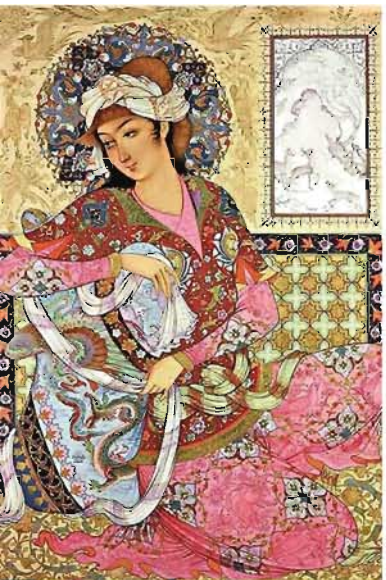
İsmətin, səbrimmi kəm, yoxsa gözəllərdə kərəm?
De, sənin lütfünmü çox, ya dərdim, azarım mənəm?

De, fələk çox qan tökür, sultan qılıncı, ya gözüm?
Nazü qənzəndir iti, xəncər, ya bazarım mənəm?

Qəlb açan vəslinmidir, yoxsa mənəm şerim, sözüm,
Can yaxan hicrinmidir, yoxsa bu ah-zarım mənəm?

690

LJRJKK

Hər bədihəm, hər müəmmam yüz-yüz qəlbi fəth eləyir,
Min-min canı satın alan eyhamlarım bir dastandır.

Görsə incə, pak xəttimi şərəf tapar İbn Müqlə,
Şerimdəki cadulara İbn Hani də heyrandır.

Mən – şəriyyət səmasında ləkəsiz bir Ay bədrüyəm,
Mirvaridə illət olur... məndən uzaq illət andır.

Umsan Misir bələsanı, məni dinlə, baldı nitqim,
Xurma kimi dadlı, şirin, qaymaq tutan bir lisandır.

Göy sirrini nurlandıran mənim məşəl ürəyimdə
Əbədi bir kitabım var, kamillikdə o, Qurandır.

Zənd oxuyan möbidlərin nəfəsini kəsər nəğməm,
O nəğmə ki, zəbur tək dəhşət saçan bir tufandır...

Hər sözümlün qüdrətilə min-min ürək çiçəklənir,
Dodaqlarım güz fəslində yaz nəfəsli tər reyhandır.

Bu şənliklər diyarında səslənməsə nəğmələrim,
Kim bilər ki, müğənnilər muğ meyitək qəlb açandır?!

Fəxr edirəm sənətimlə. Deyin, necə fəxr etməyim,
Mətləblərim bunca incə, şerim bu qədər rəvandır!

Hey çəkilən, hey qabaran bir ümmanın nəfəsiyəm,
Cəzri dürr axtaran kəndir, məddi bəlkə nərdivandır.

Çəkdiyim hər isti nəfəs dönür eşqə, nəvazişə,
Bir də gördün o, təbimlə tüstülənən bir mərcandır.

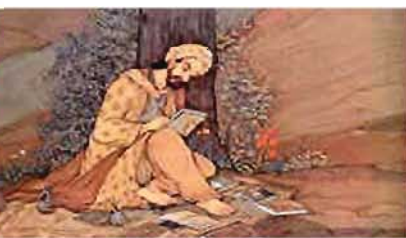
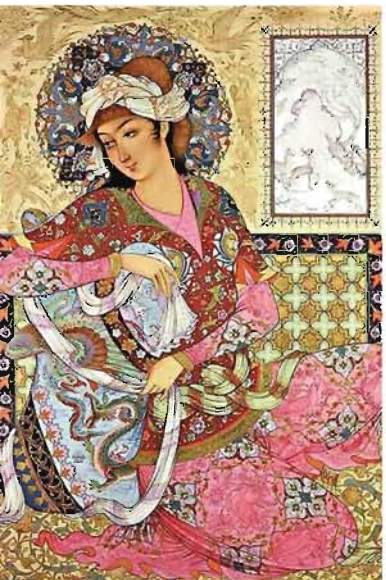
Sədəf kimi halalxoram, gövhər kimi halalzadə.
İki haramzadənin sə mənə uddurduğu qandır.

Atasından xəbərsizdir xəbis. Mənim ulduzumsa
Yüksək Yəmən ulduzutək bicbalanı batırandır.

Nizaminin söz köhləni ildırımdır deyənlər var,
Dərd dağının altında, de, görünərmi məgər cındır.

Ah, bu qədər öyünməklə həm xəciləm, həm peşiman.
Öz-özünü mədh eləyən içəridən natəvandır.

Yetər, bağla xəzinəni, aç incilər sandığını.
Söz incisi fazillərə ən qiymətli erməğandır.

Mən bu dünya çəkisində bircə dirhəm deyiləm heç,
O dünyada qızıldan da ağır gələn bir bahadır.

Mənə hümmət yolu göstər, Pərvərdigar, ey tacidar!
Xilas olum o yoldan ki, bizi yoldan çıxarandır.

Saç feyzini, qıl mədəd ki, şirni verim ariflərə,
Görsün mənim mehmanlarım bu mizban da bir mizbandır.

Təkcə sənə sığınmışam, özgə heç bir kimsəyə yox,
Ənam, nemət istədiyim elə yalnız bu ünvandır.

Vur naxışlar evində sən yenlərimə yarlığımı,
Əl yelləyim köhnələrə, köhnə hikmət başqatandır.

Hasarındır könlüm sənin, xəbislərdən gözlə məni:
Bir yuvaya sığa bilməz mələk, şeytan... onu qandır.

Etmə tənbeh, mən kiçiyəm. Görmə eybim, hələ çiyəm.
İkiüzlü, ondilliyəm, məni sağalt, məni yandır.

Keç suçumdan, taqsırımndan, qıl nəvaziş, oxşa məni.
Xəcalətim zərurətdən, üzrüm bəlkə qəzadandır.

Hər varlığın üzərində həlak, ölüm damğası var,
Ölməz, vacib bircə sənsən – kainatı yaradandır.

Mənə elə nişan ver ki, tapa bilim nişanəni,
Yox, yanıldım, keç suçumdan, Xaliq axı binişandır.

Sənə səcdəm sayəsində çarpır, hələ sağdı qəlbim,
Bu səadət ucbatından varam, varlıq cavidandır.

Mən çarmıxa çəkilmişəm öz əlimlə öz cismimdə,
Xilaskarım əgər varsa, tək özünsən, tək Yəzdandır.

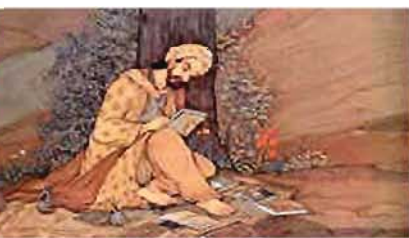
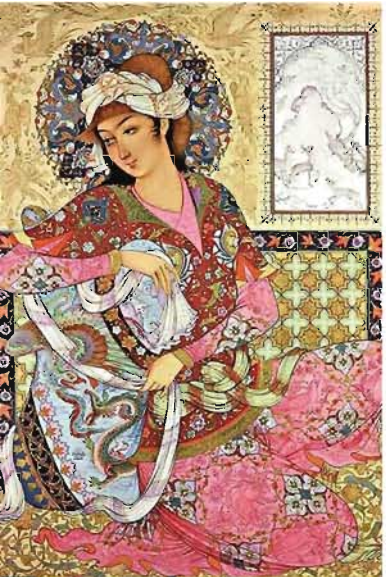
Ulu həzrət, mənə barı bircə kərə yetir diqqət,
Dərd ümmanı ürəyim də görsün bir yol şadimandır.

Nizaminin səhvi olsa, heyrətlənmə, əfv et özün,
Kimse qaçıb qurtulamaz, tale özü hökmrandır.

İlk nəfəsin sevincini mənə özün bəxş etmişən,
Son nəfəsdə üstümdə ol, ölməyimə haqq qazandır.

694

LJRJKK

Zıncırovlar zıncıldadı, budur, yola düşür karvan.
Sən bu qədim düşərgədən can mülkünə yönəl, ey can!

Çalınan zəng öz naləndir – karvanına ulu başçı,
Sən bu karvan zəncirində zəng səsinə həmdəm, hayan.

Oyuncaqsan, nə qədər ki sən bir qapı cəftəsisən,
O zəng kimi nalə çək, get, istəmə, ya istə aman.

Bu vadidə təhlükə var, buna görə inləyir zəng.
Bəs bu cəftə neçin inlər? İçi boşdur, özü nalan.

Dərd sədalı zəng üzürlü, cəftə ondan üzürlüdür,
Ürəyinin yoxluğundan çəkir nalə, qılır əfqan.

Dörd hərfdi “cahan” sözü... qoy üstə dörd barmağını.
Yerdən göyə məsafə də dörd barmaqdan kəmdir, inan.

Cahan səni puç etməmiş, sən cahanı puç bil, çəkil.
O, üstündən xətt çəkməmiş, sən üstündən xətt çək əlan.

Çək dünyadan gözünü ki, səni cahil bilməsinlər,
Ağır olsan, ağır zəncir açılmaz əl-ayağından.

Ağaların libasına zinət olan hər nə varsa,
Təbəssümlə bir əl yellə ona, ayrıl bu dünyadan.

Səadəti cahanda yox, dində ara... çün bu bağda
Yusif köynəyinə oxşar nə ətir var, nə ərğəvan.

Boğ şəhvəti, dinə güc ver... üzərliyin, udun külü
Azsa, demək, rayihəsi vurur səni lap uzaqdan.

Bilik bizim darğamızsa, tamah onun qonşusudur,
Sağdı Rüstəm, amma durur hələ ağ div, Mazandaran.

Yürü hikmət yolu ilə, qovuş qeybin çeşməsinə,
Eyib, qüsur axtarmasan, min bir hikmət qavrayarsan.

Həm fələyin ulduzlarla ünsiyyəti xoşagəlməz,
Həm də yerin təbiəti insanlarla uyuşmayan.

Əgər Qurana əl bassan, ulduzlardan qurtularsan,
Quran Mehdi beşiyidir, Mehdi-sahib axir zaman.

695

Hər nə Quran dəzğahında toxunmayıbsa, rədd elə,
Hər nə deyilsə imandan, qov, kənar et astanandan.

Köhlənini Tanrı əmri, peyğəmbərin şərilə çap,
Tanrı nə cür söyləmişsə, qurulmuşdur o cür cahan.

Şəriət bir xidmətçitək hazır durub qarşındaca,
Təmənnəsiz qula qul ol, sən də çalış kannan, başnan.

Dünya-möhnət burulğanı... gözün, könlün varsa, yatma.
Burulğanda mürgüləmək aman vermiş kimə, haçan?

Bu gəmiyə minmisənsə, gecə-gündüz ayıq davran,
Yalnız ayıq davranışla qalxır yelkən, sapmır sükan.

Sən insansan, mələk qəlbi, div xisləti sənle əkiz...
Nədən səndə nişan varsa, o surətdə olacaqsan.

Eyni insan övladını neçə rəngdə görmüşük biz,
Bir dəmirdən nal kəsilir, o birindən süngü, qalxan.

Hər bir qara hindlinin də öz nəsəbi, öz yolu var:
Biri oğru, biri doğru – Haqqa keşik çəkən arslan.

Yer xalçası – qanlı bir təst, bic doğulmuş nəfsin də – şam.
Nə vaxtacan xizərantək o xalçanı mıxlayasan?

Sən göy rəngə meyl eləsən, qalxar başın fələyəcən,
Qırmızı, ya sarı umsan xəzan kimi kül olarsan.

Cəm halında müşk ahunun göbəyində, dar kisədə...
Yayıldımı, ipək olur, tirmə olur ona yorğan.

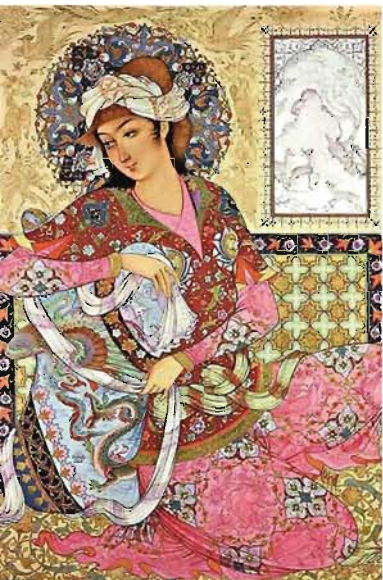
Tozlu xirqə geyənlər var, qəlbi səhər, beyni Günəş.
Evdar qadın kül altında köz saxlayar zaman-zaman.

Fələk damı sakininin geyindiği göy olsa da,
Arpa cadı, göy-göyerti əskik olmaz masasından.

Bu nəsihət vacibdir ki, zərlə insan ulu olmaz,
Yüyürməklə keçi artmaz, ibrətlidir bu söz, dastan.

Sarı qızıl yaranıb ki, bəxş edəsən insanlara,
Sarılığı sevirsənsə, buyur, bağda bol zəfəran.

Bərbəzəkdən bir fayda yox... qızıl tapsan ver möhtaca,
Ömrün boyu qızıl kimi həm qoca ol, həm də cavan.

Gözlərində yaş qalıbsa, ağla, qorxma naziklikdən,
Mırvarini seçmək üçün nazik sapı seçir insan.

Qaldır məzar pərdəsini, gör zamanın əzizləri
O pərdənin arxasında nə gündədir... düşün bir an.

Nuşirəvan qafasında ətək-ətək qum, daş-kəsək.
Yəzdgürdün çələngində xırman-xırman qaratikan.

Daş bağa tək zireh geysən, balıq kimi pullansan da,
Sən də bir gün bu çovğunda qalxanını tullayarsan.

Bu göy beşik altında sən çocuş kimi gəzmə, sakın,
Dayə deyil, əjdahadır qarşıdakı namehriban.

İlan yatır kafur üstə, əjdaha da xəzinədə
Kafur saçlı çal kaftarın gəl baş çıxar oyunundan.

Di gəl qorxma oyunbazın möhrə-möhrə daşlarından!
Əlində həm sapandı var, həm görülmüş qövs-kaman.

Kor zəmanə görə bilmir mən gözlərin sevinciyəm,
Nə qəm, şadam zəmanənin gözlərinin korluğundan.

Fəzli inkar edənlərin gözlərinə qoy ağ gəlsin,
Bu cür məlun köpəklərə sür-sümük də çoxdur, inan.

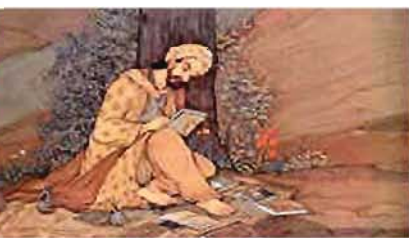
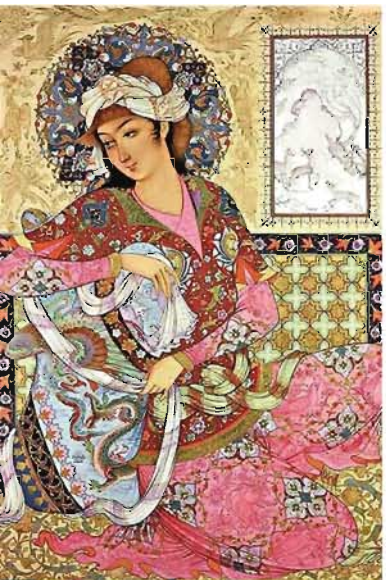
Mən Gəncədə günahkar bir keşikçiyəm xəzinəmə,
Yəməndə suç bağışlayan, Xütəndə qandan qurtaran.

Göz yaşınla dəstəmaz al, şərbətin də – ağız suyun.
Təşnəliyə tab et, könül, nə qədər ki bu yurddasan.

Nə qədər ki daşda qalıb... gümüş almaz qiymətini,
Nə qədər ki sədəfdədir, dəyərsizdir inci, mərcan.

Otuz yaşlı, ey Nizami, vaxtdır, çəkil bir guşəyə,
Mən verdim öz öyüdümü, necə qansan, eləcə qan.

Nə vaxtacan deyəcəksən: – Ey Kəbə, mən xidmətçinəm,
Çağırmaıyb... getməmişən, barı xidmət qıl uzaqdan.

Din evində Ömər in ədlini sən tazələsən,
Div sənle döyüşə nəylə cəsarətdə olar?

Əfi zümrüdə baxıb gözlərini kor eləyər,
Qurani dinləyib iblis fəlakətdə olar.

Xəlil addımı ilə sən yolu təslim elə gəl,
Onda quldur dəyişib düzlüyə hörmətdə olar.

Hay-haray eylə, təpik vur ki, o qafil ürəyin
Öylə yatmış ki, oyaq bir də qiyamətdə olar.

Qübbə olmuş çox uca, əsla səsə səs verməz,
Səsini bilmə ki, Səncər səsi qüdrətdə olar.

Hər ürək ki, çəkə ah, tapmaz o, Musa odunu,
Xızrtək hər su içən sanma kəramətdə olar.

Dürr verərmi acı dərya suyu içməzsə sədəf,
Bir gövhər çün nə qədər qeyd ilə möhnətdə olar.

Gövhərindən bu qara rəngi qov, ey pak gövhər,
Bir böcək nur saçaraq gör nə ziyafətdə olar.

Sən uçub getsən əgər yeddi sütun göylərdən,
Günəşin süfrəsi ətrinlə tərəvətdə olar.

Fikri buymuş fələyin başını çövkən eləsin,
Bədəni top edərək baş kimi xidmətdə olar.

Xidmət öyrən, kim əgər xidmətə baş qoşmuşdur,
Get-gedə yüksələrək rütbədə, xidmətdə olar.

Darğa insaf eləsə, onda əmir mülkü alar,
Ədl göstərsə əmir şah cəlalətdə olar.

Qan içən olma çox, aləmdə ömrün az olsun,
Çox yeyən çox yaşamaz, axırı zillətdə olar.

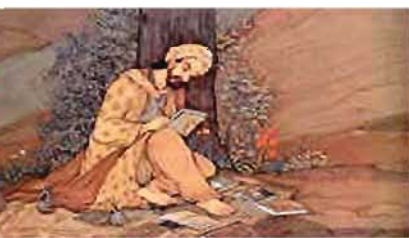
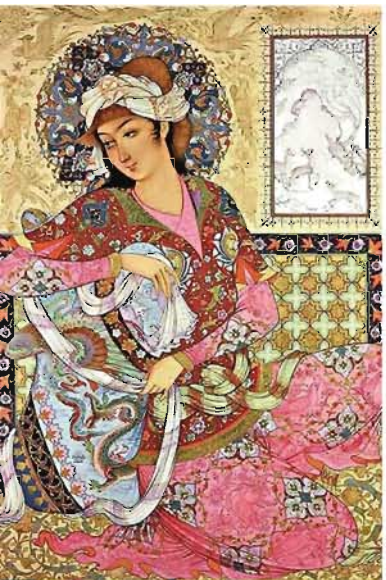
Kömək et aləmə, aləm də sənə yar olsun,
Dostun olmazsa, həyatın da fəlakətdə olar.

Sən ipək ver barama qurdu kimi hər nə yesən,
Ağzının şirəsinə şah tacı həsrətdə olar.

Elə iş gör, nəfsin ta ki, nabat şaxı ola,
Nəfsini qoyma sənubər kimi şiddətdə olar.

700

LİRİKƏ

Ey Nizami, başını dairəsindən fələyin
Tez çıxar, yoxsa dilin sonra şikayətdə olar.

Beş dəfə təblini döy, indi köç avazını gəz,
Ta ki söz mülkü sənə bağlana, şöhrətdə olar.

Kimiyadır söz özü, bəxtin açar xəznəsini,
Torpağa düşsə də o, zər kimi qiymətdə olar.

Əyildi bel bu çəməndə qocalıqdan nə təhər,
Bu gün həyat budağından deyin, görüm nə bəhər?

Nə kölgə var ağacımda, nə turş bir meyvə,
Tökübdü meyvəsini yelləriylə hadisələr.

Bu əyri qədli fələklər qazır məzar mənə,
Bəyazı saçlarımın eylər əcəl haqda xəbər.

Həmişə nafə verər müşki-tər amma nə əcəb,
Doğuldu nafə mənim müşki-tərimdən bu səfər.

Ağızda düz iki sap inci, gövhərim vardı,
Zəmanə zülmü dağıtdı, töküldü o gövhər.

Dağıtdı mücrüdəki gövhərimi ulduztək
Gələndə qəm şərqiindən yeni ulduzlu səhər.

Yetişdi ömr sona, istəyirəm bayquştək
Fəneya doğru bu virandan edim mən də səfər.

Əyildi qədd, başım torpağa mail oldu,
Mənəm ismət bağının tingi ki, xoş meyvə verər.

Əyildim eyləməyim üstümü qan ilə ləkə,
Gözümlə qan saçıram qanə boyandıqca cigər.

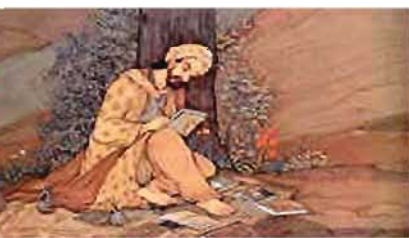
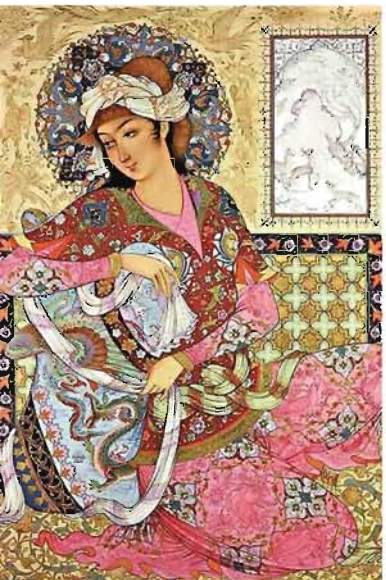
Ağardı saç, başıma sanki qalın qar yağdı,
Vücut çardağı uçmaqla görürəm indi xətər.

Başında bir qalanın qar olarsa su tökülər,
Odur ki, yaş axıdır bax bu nigaran gözlər.

Zəiflik öylə edibdir, sürüyüb kölgə kimi
Çəkərsə kimsə əgər yerlə, məndə görməz əsər.

702

LİRJKA

Mühasib əlləritək mən yığıla-qalxa daha,
Təeccüb eylə ki, illər sayıram şamü səhər.

Bu bağın istəmirəm abü həvasıyla olam,
Yetişdi Xızr suyu, İsa dəmindən də zərər.

Gözümdən axdı buludtək sular həsrətdən,
Cavanlıq ötdü yaman tez, dalınca qaldı nəzər.

Cavanlıq itdi əlimdən, yox oldu yollarda,
Bu əyri qəddim ilə göz onu yerlərdə gəzər.

Etimad eyləməsəm kölgə kimi divarə,
Bu halda durmağa hardan tapılar məndə təpər?

Ətirlə, rəng ilə aldatdı məni tifil kimi,
Zəmanə aldı mənim gəncliyimi burda hədər.

Sevinc mülkü verir müjdə eyş-işrətdən,
Qulaqda ağ tüküm amma yetirdi özgə xəbər.

Cahanda hey yığıla-qalxa ruzi axtarıram,
Ağıl deyir ki, qarışqa necə gör danə çəkər?

Zəmanə hadisələr daşını yağdırdı yaman,
Nə qədər qoydu qala çərx məndə, nə gövhər.

Hünərlə fəzlimi hər eyb gəzənlər dandı,
Betərdir onlara hər eybdən indi bu hünər.

Mənim ki qəlb evimi nurə qərq edib ürfan,
Bu əyri qəddimi etmiş özünə halə qəmər.

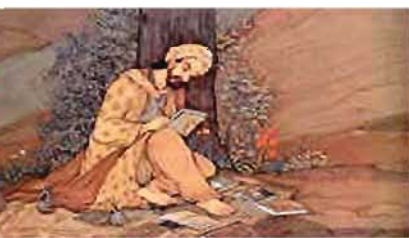
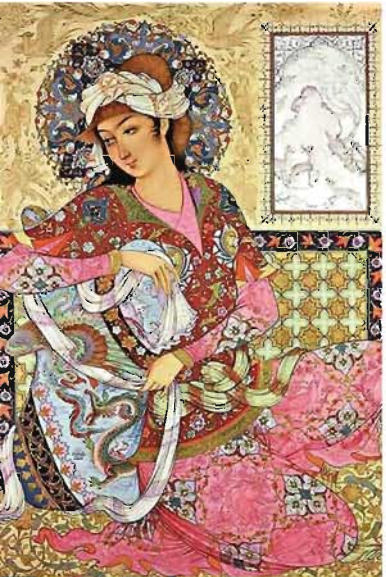
Həmişə düşdü düyün işlərimə minlərlə,
Bu yolda hansı cəhətdən üzümə bəxt gülər?

Bu dövr gülşəni içrə məni bax yıxmaq üçün
Ayağım üstünə göylər həmişə balta çəkər.

Cahanda yox xəbərim surət ilə mənadan,
Könüldə, gözdə görünür bunlardan əsla əsər.

O qədər var günahım, hətta cəhənnəm əhli
Yanında görsə məni tez durub kənar gəzər.

Günah bağçasının əyri qədli tingi mənəm,
Zəmanə hey qurudur, yandıra məhşərdə mægər.

Həmişə səhv, xəta hərfi, kəlməsi ancaq
Qələmlə yazdı qəza səhfə-səhfə hökm, qədər.

Bu hərfi silsə silər gözdən axan tövbə yaşı,
Qəzayə tabe deyildir nə fayda burda qədər.

Bu yerdə hökm qəzanındır, əlimdən nə gəlir?
Keçirsə hər nə xəyaldan, mənəm ondan da betər.

Günahla ömrü keçirdim mənə kim öldürsə,
Ağıl müftisi eylər qanımı burda hədər.

Odumla cuşə gələr çərxi-fələk ümmanı
Zəbanə çəksə əgər köksüm altda atəşlər...

Odur Kəbə sultanı yeddi ölkə təxtində,
Qara çətir başında, yaşıl diba əynində.

Dördkünc, uca təxtində Xosrovlartək əyləşib.
Həlqəsinin pərgarı göylər dairəsində.

Ərəb əndamı türkdür, hər gün min könül ovlar,
Ənbərdən qara xal var nurlu, ağ çöhrəsində.

Xalı tək olduğundan dərd də, bəla da tək-tək,
Qapı həlqəsi kimi daralmış, azdı fitnə.

Tərəzisi qızılın saflıq ölçüsü olmuş
Arpa boyda qüsur yox daşının çəkisində.

Müşkü ipək içində saxlayırlar, qaydadır,
Müşk xalı gizlənilib yaşıl ipək içində.

Yolunda ehkamçılar "ləbbeyk" nərəsi çəkir,
Necə ki çəkəcəklər məhşər kəşməkəşində.

Gümüş navalçasında kövsərin şirin suyu,
Tüba şaxələnidir sütununun çiyində.

Gəmiçilər yelkənsiz, lövbərsiz qalar bəlkə
Sükanı bərk tutmasa o, dünya gəmisində.

Hündür divarı – xətkəş, mehrabı-paytaxt olub
Altı yön pərgarına inayət cədvəlində.

705

Torpağının göbəyi saçır ərzə rayihə,
Min-min könül saflaşır ehramının dibində.

Daş xalçası üstündə qartal kimi oturmuş,
Üzərindən uçmamış hətta bir göyərçin də.

Ulu Tanrım, macal ver Nizamiyə, ölməmiş,
Üreyim dağa dönsün onun ziyarətində.

Hayqırım ki, min şükür, ey Kəbənin sahibi
Kəbədən ətir saçır şahlığın da, ədlin də!

Təxtdə Kəsradan üstün, at belində Səncərdən,
Gözü var onda min-min Kəsranın, Səncərin də.

Dövlət öz əlindədir, ordular öz əlində,
Odur ərzin – Darası, Nüsrət əd Din Bişkin də.

Məlik şah oğlu Mahmud, Firidun oğlu Cəmsid,
Müzəffər oğlu Mənsur, Məhəmmədəli Bəkir də.

Ulduzlar içrə Günəş, fikirlər padişahı.
Dövlət öz əlindədir, ordular öz əlində.

Firiduna bayraqdaş, İskəndərə rütbedaş,
Tacidarlar başçısı, şəhriyarlar fəvqündə!

Sayəsində rəiyyət coşğun əməklə məşğul,
Dövlət, əmin-amanlıq, sülh onun kölgəsində!

Dostlara qızıl səpir bahar yağışlarıtək
Düşmənlərlə çarpışır şirtək yeri gələndə.

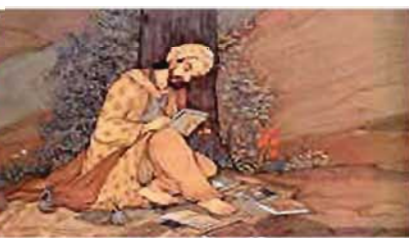
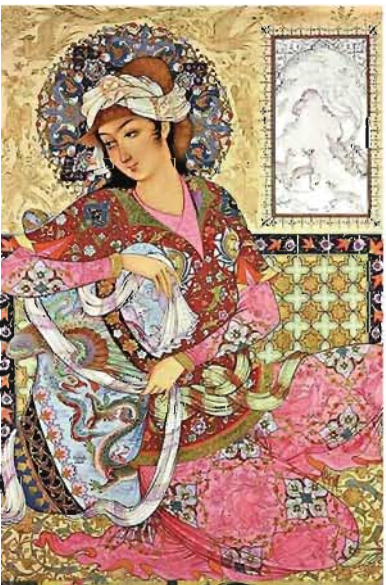
Kiminsə ağ bəxti var, kiminsə bəxt ulduzu,
Odur bəxti açan da, parladan Ülkəri də.

Qeyzi, qəzəbi coşsa, xaqan təxti titrəyər,
Qeyser tacı dağılar... tufan yatır zəhmində.

Lütfü gülsə, gözəllər bəzək, çələng aparar,
Şahlar çatar sərvətə səxa xəzinəsində.

Xidmətindən qaçanın boynu keçər kəndirə,
Ya da qolunda qandal yatar zindan güncündə.

Çıxdı fikir taxtına, yalnız onda inandıq:
Bir şəxs iki aləmi yaşadarmış özündə.

Yaxşı olar ki, qarının öz xoruzu ayıq ikən,
Səltənətin ov qırğısı yatmış ola səhər erkən.

Mərd sən əgər süfrəndə sən qida elə öz qanımı,
Çünki əzəl ana qanı bəsləmişdir bu canımı.

İstəyirsən əgər balıq, quşla dolsun sənün süfrən,
Yolçu olma, ibrət götür Süleymanın zənbilindən.

Bu divlərin cövrünü sən çəkəcəksən, de nə qədər,
Zəngilərtək yaşa daim, Zənganlığa salma nəzər!

Özünə ad qoyanda da toxucu qoy, dəmirçi yox,
Dəmir yonsan heç olmasa açar düzəlt, nəinki ox.

Bu açarla zindanı aç, zəncirləri qır yerə at!
Bu açarla zindanları qıfıllayıb şadlıq yarat!

Elm oxuyla ovla əgər istəyirsən təmiz şikar,
Elm ilə ov şikar elə, ov itilə nə işin var?

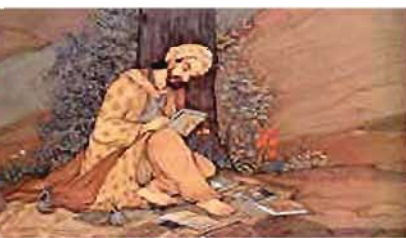
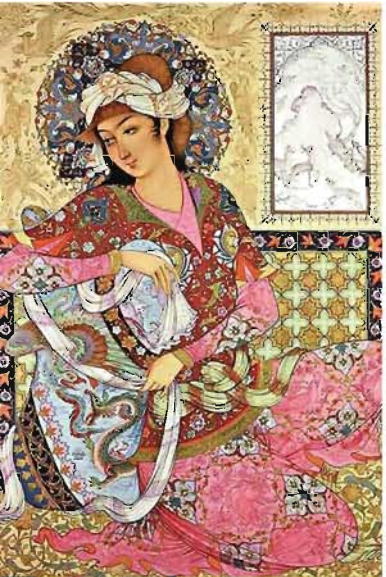
Göydə fələk tərəzisin bir arpa da çəkə bilməz,
Yerdə əyar varındırsa, o tərəzi kara gəlməz.

Məşəl yandır əlinə al, gecə yola çıxan zaman
Ki, məşəlsiz, qaranlıqda yeriməyə yoxdur imkan.

Güman etmə dənizlərdə gəminə bir ziyan dəyər,
Tufanlardan qorxu olmaz "Allah kərim" desən əgər..

Dənizdə bir qorxu görsən, kişi kimi hümmətli ol,
Tələsərək ləngər salma, hər vuruşda cürətli ol!

Muradına müxalif bir külək əssə, düşmə ruhdan,
Bu küləyə qarşı durub, qələbə çal ona hər an...

Dilləndi İraq pərdəsi, ey yar, yatma,
Saqi dolanır məclisi, dildar, yatma.
Boş durma, sabah açılmağa çox vardır,
Qablarda, tuluqlarda badə var, yatma.

Bir ud kimi can yanar bizim mənqəldə,
Qanlar saçar o, dövr çatan tonqəldə.
Olsağ da uzaq, biz keçərik könlündən,
Biz dosta fədayıq, sən özgə əhvalda.

Baxmır necə gündəyəm, könül şeydadır,
Olmaz mənə layiq o hüsn, peydadır.
Yetməz sənə Keyqubad ola, ya Xosrov,
Divanə mənəm, başda bu nə sevdadır?

Dərdinlə sevinc tarlama düşmüşdür nəm,
Döymüş mənə qəm yumruğu möhkəm-möhkəm.
Şadlıq necə eyləyim? Könül şadlanmır,
Ya qəm necə çəkməyim? Məni basmış qəm.

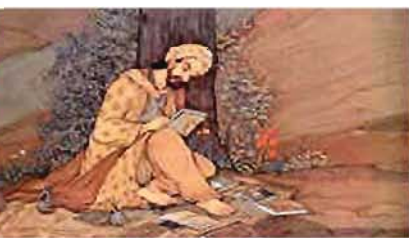
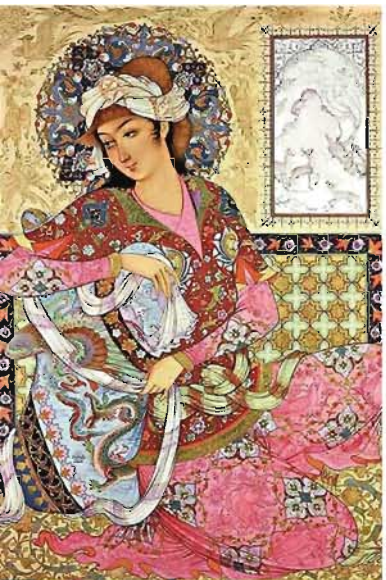
Etmirsə vəfa, ömrə amansız rüzgar,
Sən yaxşılıq ək ta nə qədər ömrün var.
Bir halda ki, heç kimsəyə qalmır dünya,
Barı qoruyun, inciməsinlər dostlar.

Hər kim ki düşər qəmə, bu qəmdən dinməz,
Tənha çəkilən qəm od olar, heç sönməz.
Bağçanda açan qəribə bir güldür bu,
Nə rəngi görünməz, nə ətri gizlənməz.

Ey göz, necə görmədin ki, canan getdi,
Gördü mənə ağlar, necə xəndan getdi.
Tutdu ürəyim can ətəyindən, can ürək,
Yar silkib ətək, gör nə xuraman getdi.

❧

Eşqin meyini daddım əyan dərdindən,
Gördüm nə qədər yaxşı-yaman dərdindən.
Bezdim, nə deyim qəminlə şirin candan,
Gəl sorma nələr gördüm, aman, dərdindən.

❧

Bir söylə, o dürr danəsini, ey dildar,
Ağzından alıbdır, kimə vermiş rüzgar?
Bənzər ki, onu apardı dərya səmtə,
Göstərdi, dedi: – Dürr anadan böylə olar.

❧

Dedim ki, sözüm sənə şəhadət versin,
Eşqində mənə Tanrı dəyanət versin.
Yar söylədi: – Arzun bu duadan nəymiş?
Vəslin – dedim. O dedi: – Qoy əlbət versin.

❧

Mən yetməmişəm indi ki, bir dildara,
Bihudə dolannam, gözərəm avara.
Ağlar, yazaram müdam cigər qanımla,
Aləmdə mən öz halımı hər divara.

❧

Fəryada yetən varımı, etsəm ah, əfğan,
Səbr etsəm, ömür keçib-gedib, mən peşman,
İşlər nəfəsimtək səni yad etməklə,
Qoymuş hamını istəyə nakam dövrən.

❧

Ney söylədi: – Çox oldu yerim torpaqlar,
Bir gün məni kəsdilər qələm barmaqlar.
Min zərbə yedim cahanda mən hər kəsdən,
Etsəm çox əgər nalə, buna üzrüm var.

❧

Ey kaş ki görəydi o yarı insanlar,
Dərk eyləyə aşıqləri ta bir onlar.
Əldən gedələr, tərək edələr aramı,
Ta gülməyələr aşıqə zinhar, zinhar.

711

۞۞۞

Yorğunca, zəif dərviş etsə ah, əfğan,
Dünya dağlar, qalmaz əsla şah, xaqan.
Yoxsulluq ilə yaxşı olar yol getmək,
Durduqca verir taxta, taca şah meydan.

۞۞۞

Ey yel, sən ona dərdimi pünhan söylə,
Qəlbimdə olan yangını tufan söylə.
Amma elə et könlü olmasın qəmgin,
Söz sal, arada danış nagahan söylə.

۞۞۞

Rəngim sarıdır, rəhm yox o dilbərdə,
Eşqindən onun düşdüm əlacsız dərdə.
Axşam məni o yolda vurdu çiyinylə,
Allaha şükür, qalmaqda arzum yerdə.

۞۞۞

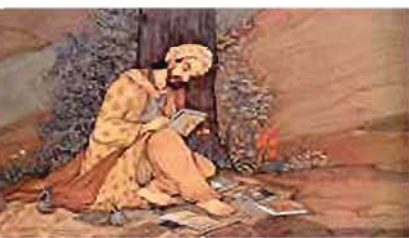
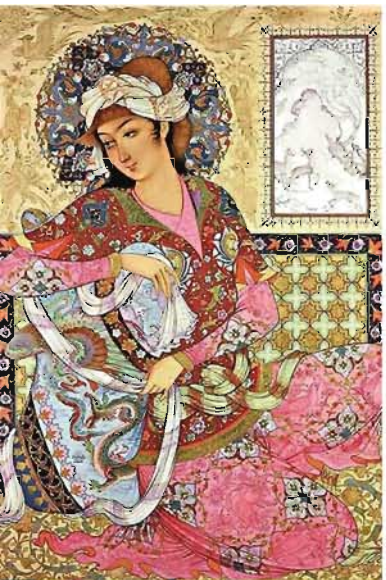
Soldu gül üzüm, saraldı, bax, dərbindən,
Qatlandı belim, əyildi, ah, dərbindən.
Sındırdı məni ayrılığın illərlə,
Üstümdə nə baş var, nə papaq dərbindən.

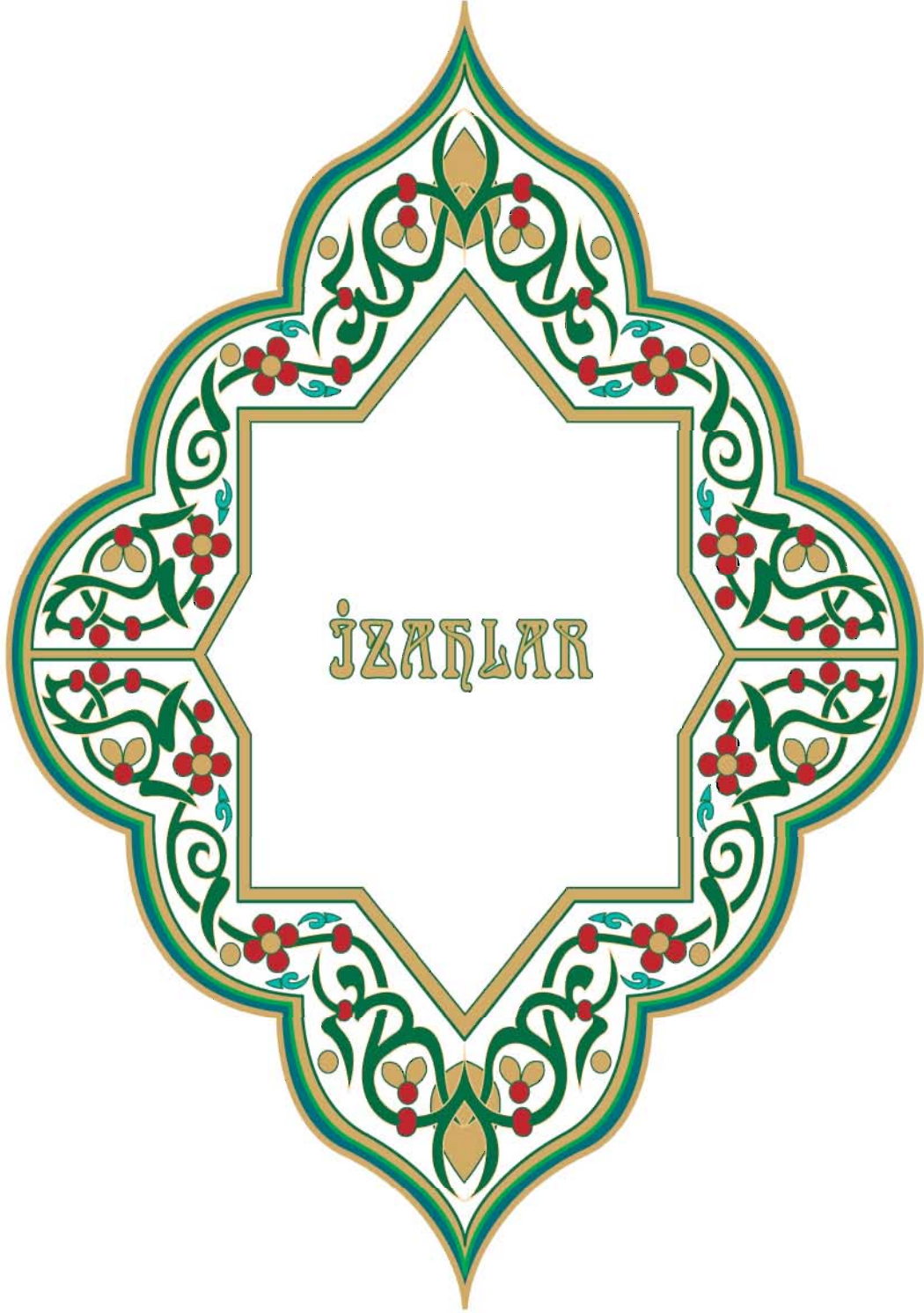
۞۞۞

Yatmış, onu Yarəb, nola bidar eylə,
Hüsnün camının məstini hüşyar eylə.
Ya bixəbər et, bilməyim əslində kiməm,
Yaxud onu halımla xəbərdar eylə.

۞۞۞

Qəlbim qoya, eyləsəm şikayət səndən,
Gör ki, nə deyər könül nəhayət səndən.
Sirr açmaq əgər olmasa bu, barəndə,
Eylərdim axır yaman hekayət səndən.

İZAHLAR VƏ ŞƏRHLƏR

SİRLƏR XƏZİNƏSİ

1 B. “Şəfqətli, rəhimli Tanrının adı ilə... başlayıram” – müsəlmanların hər hansı işə başladıkları zaman mütləq deməli olduqları ərəbcə ilk cümlə.

İkinci misra Məhəmməd peyğəmbər ilə bağlı bir hədisin məzmunundan götürülüb: Məhəmməd peyğəmbər Tanrının qəbuluna düşmək üçün merac edirkən qapısı bağlı möhtəşəm bir imarət görür: “Ya Cəbrail, bu nə qəsrdir?” sorur və cavab alır ki, “Bu ərşin altındakı Tanrı xəzinəsidir, onun açarı isə şairlərin nitqidir” (prof. Rüstəm Əliyev).

Müəllif burda “həkim” deyirkən özünü və Tanrıya xitab etməyə layiq yaradıcıları nəzərdə tutur.

4 B. Qələmin boynundakı boyunbağı – söz. Qələm – Tanrının qələmi. Hələ kainatı yaratmamış o, bu qələmi “Lövh-i-məhfuz”da göylərin lövhəsində saxlamış, onunla varlığını nəqşini çəkmişdir.

6 B. Tanrı fəleklərin pərdəsi arxasında baş verən bütün işlərdən agahdır, “pərdəli iş görün”lərin, yəni peyğəmbər mərtəbəsinə yüksələnlərin isə sirrini saxlayandır.

8 B. Birinci misrada insanlara ən nəcib duyğular, müqəddəs fikirlər aşılayan, onları mənən paklaşdıran, saflaşdıran Tanrının böyük mürebbi, tərbiyəçi funksiyası vəsf olunur. İkinci misra Quranın “Gündüzü ruzu üçün yaratdıq!” ayəsi əsasında qurulmuşdur.

10 B. Səcdə nişanı – möhür yeri. Müsəlman namaz qılarkən alnını möhürə vurur və pak alnında möhür – damğa yeri qalır. Misra “Onların surətlərində səcdə əsəri vardır” hədisinə işarə vurur. İkinci misrada bütün sultanlara, hökmdarlara taxt-tac bəxş edən Tanrının qüdrəti, səxavəti vəsf olunur.

11 B. “Tədbirilə bişirən”... bəndədir, “çiy bilib bada verən” Tanrı, yaxud bütün qüvvətlərdən üstün duran fəvqəlfüvvə.

12 B. Öz bəndələrini fitnələrdən, qovğalardan qoruyan Tanrının hami rolu, həkimlər və bilginlər üçün ilham qaynağı olması vəsf edilir.

15 B. “Bu varlıq mülkünün, kainatın sahibi məndən başqa kim ola bilər?” – Tanrıdan savayı kimin qüdrəti çatar ki, belə bir iddiaya düşsün?!

17 B. Ən müdrik alimlər, peyğəmbərlər belə Tanrı sirlərinə vaqif ola bilmədilər.

20 B. İnsanın bədəninə ruhu, canı, gözlərinə idrak işığını bəxş edən Tanrıdır.

23 B. Yerin kəmərinə bənzər dağları, gül tacına bənzəyən səmaları yaranan da Tanrıdır. Hər şey ona minnətçidir. Hər şey Onun böyüklüyündən, cəlalından və qüdrətindən xəbər verir.

24 B. Tanrı öz kəramətini, səxavətini nə qədər ki gizli saxlamışdı, hələ nə gül ilə tikan vəhdəti vardı, nə də şəkərlə qamış birliyi. Kəramətini göstərəndə o, bunları yoxdan yaratdı.

26 B. *İki-üç viran kənd* – Yer küresi. Quranda deyilir ki, dünyanın yaradılmasından önce yerlə göy hələ bir-birindən ayrılmamışdı. Ayrılanda gecə, gündüz yarandı.

27 B. Quranın “Ənbiya” surəsinin 31-ci ayəsindən iqtibas yolu ilə deyilib: “İnanmayanlar görmədilərmə ki, göylər və yerlər bitişik idilər və onları biz ayırdıq?!”

28 B. *Gövhər* – ulduzlar. Gövhəri sapa necə düzürsə, Tanrı göyə ulduzları eləcə düzdü, gecənin qara saçlarına sığal çəkərək, yoxluq tozunu sildi, varlıq yaratdı.

29 B. *İki-üç çəmbər* – Ay və ulduzlar. *Yeddi düyün* – yeddi iqlim zonası. Qədim coğrafiyaçılar Yer küresini yeddi iqlim qurşağından ibarət olduğunu hesab etmişlər.

30 B. *Günəşin donu* – ağ ipəkdən, gündüzdən ibarətdir. Ayın donu isə qaranlıq gecədir. Tanrı gecəni, gündüzü belə bir hüsn ilə yaratmışdır.

31 B. Dənizlərin, ümmanların buxarlanması buludların yaranmasına səbəb oldu. Bir vaxt Xızr peyğəmbərin zülmətdə tapdığı dirilik suyuna bənzər bulaqlar, çeşmələr çəmənlərin yaşıl sinəsində qaynamağa başladı.

32 B. *Gündüz badəsi* – Günəş şüaları. *Şəfqə qətrəsi* – lələ.

33 B. *Su* – yağış suyu. *Od* – Günəş şüaları. Dənizlər dibindəki ağappaq dürr və Yerin təkindəki qırmızı yaqut əslində təbiətin nadir möcüzəsi kimi su ilə Günəş şüalarının torpaqda, daşdakı vəhdətindən yaranmışdır.

34 B. Al-qırmızı ləlin daş içində necə yaranmasını aydınlaşdırır. Küləyin, qasırganın, tufanın şiddətindən, Günəşin istisindən buxarlanan su havaya qalxır və daşın, qayanın bağına enir, sıxılır və yaranan ləlin rənginə qırmızılıq verir.

35 B. *Səxavət bağçası* – dünya gülşənləri, barlı bağlar. *Söz quşu* – yaradıcı ilhamın səsi.

36 B. *Dil* – *nitq bağçası*, xurma ağacı; *söz* – xurma; *qulaq* – *sədəfi* – şair kəlamı; dürr, gövhər.

37 B. Şirin yuxu pərdə dalında əyləşmiş şirin dilli bir gözələ oxşadılır. İkinci misra Quran ayəsindən iqtibas edilib: “Qoy adam baxıb görsün ki, nədən yaranıb? O, cərəyan edən sudan yaranıb!”

38 B. *Yerin saçı* – qədim astronomların fikrincə, yer yuvarlığının konusvarı kölgəsi.

İkinci misranın məzmunu Quran ayəsindən alınıb: “...Adəm öz Tanrısına asi olub (qulaq asmayıb) yolundan azdı”. Buna görə cəzalandırılmış və cənnətdən qovulmuşdur. “Vurdu üsyan damğası yanağına” buna işarədir.

39 B. Hədisə görə qızıl alçaq keyfiyyətli filiz sayılırmış. Lakin danışıq zamanı Məhəmməd peyğəmbərə Tanrı dərğahından vəhy gəlmişdir ki, qızıl xalis ülvî filizdir. Onun təbii şöhrətini bərpa etmək vacibdir.

İkinci misrada gülün qırmızılığı qadınlara məxsus heyz (aybaşı) hadisəsinə oxşadılır. Yağış yağanda gülün qırmızılığı nisbətən gedir, rəngi solur, deməli, heyzi aradan qalxır.

40 B. Guya Tanrı ulduzları göyə düzməmiş, göyün rəngi hisli, paslı təsir bağışlaymış. Ulduzlar düzüləndən sonra göylər cilalanmış və hazırkı görkəmini almışdır.

Səbanın reyhanlara tapşırılması məcazdır. Tanrı tərəfindən ruzigarın pak və ətirli yaradılmasını alqışlayır.

41 B. *Torpağın qanı* – torpağın qüdrəti, bərəkəti. Gülün qırmızılığı torpağın qanı, qüdrəti məcazi ilə mənalandırılır. Burada torpaqdan yaranmış insanın təbiətin ən böyük yetirməsi kimi qızılgülə bənzədilməsi ideyası da vardır.

İkinci misrada idraki fəaliyyətin yalnız emosional ruh ilə qaynayıb-qarışması zəminində fayda verəcəyi fikri irəli sürülür. Nizaminin fikrincə, yalnız, başı ilə düşünən, soyuq düşünən adam həqiqətə çata bilməz, həm də ürəklə düşünmək, ürək vasitəsilə fikirləşmək, düşüncəni hissi-emosional fəaliyyətlə birləşdirmək vacibdir.

46 B. Vəhm (*düşüncə*) özünə güvənərək Tanrının mahiyyətini dərk etməyə çalışdı. Heyhat, nail olmadı. Göz (vəhmin gözləri) axtardı, heyhat, o da kainatda Tanrının bənzərini, tayını tapmadı.

48 B. Kainatda Tanrının xəlq etdiyi hər nə varsa, hamısı onun eşqilə yaşayır, onun mahiyyətini dərk etməyə can atır. Heyhat, bu mümkün deyil. Yaradılmış yaradıcıdan yüksək dayana bilməz.

49 B. Sidr (*Sidrət ül-Müntəha*) Quran təliminə görə göyün yeddinci qatında bitmiş əzəmətli bir ağacın adıdır. Sidr ağacının qol-budağında əyləşənlər və ərşə çıxanlar – mələklərdir.

50 B. *Fələklər (göylər, çərx)* Tanrının qolu bağlı köləsidir. Fəqət hamısının, yerin də, göyün də ürəyi onun məhəbbətilə döyünür.

52 B. Tanrının yaratdığı kainat sonsuz olduğu üçün bizim gördüyümüz dünya nemətləri onun cəlalı qarşısında birçə danə kimidir. Sonsuz gülşənlərinin, bağlarının yanında əfsanəvi cənnət bağı (İrəm bağı) heç kimidir.

53 B. *Tovhid* – təkətanlıq, monoteizm, Tanrının birçə, yeganə vahid olmasını qəbul etmək. Nizaminin ata yurdu Gəncə, bu məfkurəni qəbul etdiyinə görə çiçəklənir, bar, bəhər yetirir.

TÖVHİD VƏ MİNACAT

54 B. İslam anlayışına görə torpaqdan yaranmış insan onun xüsusi bir növüdür – zəif torpaqdır.

57 B. Quranın: “O doğmayıb və doğulmayıb” əhkamına (“əl-İxlas” surəsi, üçüncü ayə) işarədir.

59 B. *Can duzu* – ruh.

60 B. Əzəli və əbədi bir qüdrət olan Səndən başqa kimin cürəti çatar ki, müdrikliyin, qocamanlığın qarşısında xeyli gənc və az qala südəmə görünən bu əbləh, bu ikiüzlü, gecəli-gündüzlü dünyanın üstünə qışqıra bilsin ki, “həqq – mənəm, bu varlığın şəriksiz sahibi yalnız mənəm!”

61 B. Məhəbbətin könuüllərdə o qədər əzəmətlidir ki, adın çəkildəndə eşq sahiblərinin bağı çatlaya bilər, yaxşı ki onlara məhəbbətlə birlikdə səbir, səbat vermişən!

62 B. Sənin səxavətin, kərəmətin aşkar olan gündən bəri Yer yuvarlağı öhdəsinə nə boyda məsuliyyət düşdüyünü anlayır, çiyində özü boyda yük daşıyır!

63 B. Lütündən, səxavətindən yarandığını anlamasaydı, məgər Yer yuvarlağı, bəşəriyyətin və dağların ağırlığına tab edərdimi, onun ürək-göbəyi düşməzdimi?

67 B. Sənin birliyini dərk etməyə çalışanların qarşısından hər cür maneəni götür, hətta o maneə mən özüm olsam bele, rəhm eləmə, götür yolundan və qiyamət qopar!

71 B. *Zülmətbazlar* – Günəşə və oda tapınan atəşpərəstlər. Gövhərpərəstlər – antropomor-fistlər və Tanrını cisim şəklində təsəvvür edənlər. Nizami onları müsəlmanlıq qarşısında əngəl sayır və rədd edir.

72 B. *Altı guşə* – altı cəhət: yuxarı, aşağı, ön, arxa, sağ, sol; *Doqquz pillə* – göyün doqquz təbəqəsi. Beytin mənası: qiyamət qopar, kainat zəlzələsi yarat, hər şeyi dağıt, məhv et!

73 B. Səmələrin şənlənməsinə son qoy! Ayın işıq dolu camını Yer yuvarlağına çırpmaqla sındır! Tərslik, nəhslük rəmzi Zühəl (Saturn) ulduzunu müğənnilərin və musiqiçilərin hamisi olan, işrət məclislərindən başı ayılmayan, daim çalıb-çağırən Veneranın (Zöhrə xanımın) piyaləsinə çırp!

PEYĞƏMBƏRLƏRİN SONUNCUSU HƏZRƏT MƏHƏMMƏDƏ GÖZƏLLƏMƏ

114 B. Tanrı dərğahında saxlanan “Lövh-i-məhfuz”da Tanrının yazdığı birinci hərf – ərəb əlifbasının ilk hərfi – şaquli düz xətdən ibarət “Əlif” olmuşdur. Ərəbcə şanlı, şərəfli mənasını verən Məhəmməd və Əhməd sözləri eyni kökdən olduqları və eyni mənanı bildirdikləri üçün Həzrət peyğəmbər ikinci adı ilə də məşhurdur.

115 B. Həzrət peyğəmbərin ikinci adındakı (“Əhməd” sözündəki) hərflər mənalandırılır. *Əlif* – Əhməd sözünün qapısı; Əlifin üstündəki həməzə işarəsi – qapı rəzəsi və onun qıfılının açarı; *hey* – dövlət dairəsi; *dal* – gərdənlik, boyunbağı; *mim* – kəmə, xidmətdə dayanmaq hünərindən xəbər verən qurşaq.

118 B. Nizami turuncun bu keyfiyyəti ilə Həzrət peyğəmbərin həyatı və taleyi arasında yaxın bənzəyiş görür. Bütün peyğəmbərlərdən, bütün Tanrı elçilərindən sonra gəlməsinə baxmayaraq, Həzrət Məhəmmədin adı Tanrı dərğahındakı “Lövh-i-məhfuz”da ilk peyğəmbər sifətilə yazılıb. Deməli, turunc kimi o da öncə bar gətirib, bundan sonra çiçəkləyib, yəni bütün peyğəmbərlərdən sonra zühur edib, bəşəriyyətə bəlli olmuşdur.

119 B. “Adəm hələ su və torpaq şəklində olarkən mən peyğəmbər idim” hədisinə işarədir.

İkinci misra islam fəlsəfəsinin belə bir müddəasına əsaslanır ki, Məhəmməd peyğəmbərlərin sonuncusudur, ondan sonra dünyaya bir daha peyğəmbər gəlməyəcək.

120 B. İslam əsətinə görə Məhəmməd peyğəmbərin möcüzələrindən biri “şəqqül qəmə” – onun barmağının işarəsilə ayın tən ortadan parçalanmasıdır. Guya həmin gündən etibarən parçalanmış, incəlmiş Ay onun hakimiyyət möhürünə çevrilmişdir. Nizami heç bir zəbərcəd qaşlı üzüyün gözəllikdə, şərəftə bu möhürə (Aya) tay olmadığını bildirir. Zəbərcəd sarıya çalan yaşıl daşdır. Qədim astronomların fikrincə, əslində yaşıl rəngdə olan Ay da, günəş şüalarını əks etdirdiyi üçün sarımtıl görünür.

121 B. Ərəb əlifbasında yazılışına görə “Mim” hərfinin baş tərəfi dairəcikdən, həlqədən ibarətdir. Nizami bunu qulun qulağındakı köləlik həlqəsinə bənzədir və cahanın Həzrət peyğəmbərə qul olduğunu bildirir. Lakin dünyanın özü də dairə, həlqə şəklindədir. Deməli, hər iki dünya Məhəmməd peyğəmbərin qulağı həlqəli quludur, köləsidir.

122 B. Merac zamanı yerdən göyün yeddinci qatına, Tanrı dərğahına bir göz qırpımında getdiyi üçün Məhəmməd peyğəmbərə “sahəölçən” ünvanı verilmişdir.

123 B. “*Ümmi*” – ərəbcə savadsız deməkdir və Məhəmməd peyğəmbərin ünvanlarından biridir. “*Ümmi*” və “*Adəm*” sözləri “*Əlif*” və “*Mim*” hərflərinin yardımı ilə yazılır, “*Məsiha*” sözü də “*Mim*” ilə başlanır. Adların yazılışında hərflərin ortaqlığından istifadə edən Nizami sübut etməyə çalışır ki, Məhəmməd peyğəmbər ondan əvvəl gəlmiş hər iki peyğəmbərdən: həm Adəmdən, həm də Məsihadan (Həzrət İsadan) üstün dayanır.

125 B. İslam etiqadına görə, kainat Tanrının “*Kun!*” (“*Ol!*”) buyruğu əsasında yaranmışdır. Nizami Gəncəvi Məhəmməd peyğəmbərin adını Tanrı pərgarı ilə yaranmış bu aləmin ən işıqlı nöqtəsi hesab edir, onu dünya üzüyünün qaşı sayır.

Nüktə – incə mənə, zərif fikirlər və düşüncələr. Nizamiyə görə, Məhəmməd məfkurəsi bütün deyilmişlərə son nöqtə qoymuş, bəşər fikrinin yekunu kimi ortaya çıxmışdır.

128 B. Həzrət Məhəmmədin ailə üzvlərinin ismət, ləyaqət sahibi olmalarına işarədir.

129 B. İslam etiqadına görə, Həzrət Məhəmmədin məqbərəsini məhəbbətlə seyr edənlərin cinayətləri və suçu əfv edilir.

İkinci misrada Məhəmməd peyğəmbərin Məkkədən Mədinəyə köçməsi (sentyabr, 621) və müharibədə Məkkə mürtəcelərinə qalib gəlməsi (624–cü ildə) nəzərdə tutulur.

135 B. Həzrət Məhəmmədin yerdə ləng və tənəffəs, göydə, merac zamanı isə ruh üstündə coşqun, qanadlı olduğunu alqışlayır.

136 B. *Sənət süvariləri* – ozanlar, şairlər; *Boz at* – ilham köhləni, yaxud yaradıcı qələm.

137 B. Həzrət Məhəmmədin meracı başqa şairlər tərəfindən vəsf olunduğu üçün Nizaminin yubanmasına işarədir.

PEYĞƏMBƏRİN MERACI HAQQINDA

138 B. *Cənub hökmdarı* – Həzrət Məhəmmədin ləqəblərindən biri.

140 B. *Kainatın hərəmxanəsi* – maddi dünyanın göyləri.

142 B. Həzrət Məhəmmədin Tanrı dərğahına meracının ruhi deyil, cismani merac olması nəzərdə tutulur.

145 B. Yəni merac zamanı Həzrət Məhəmmədin bədəni, cismi də ruha, qanada çevrilmişdi.

151 B. *Çərx öküzü* – Sur bürcü; *Yer öküzü* – əfsanəyə görə Yer yuvarlağını öz belində saxlayan öküz; *gövhər* – Məhəmməd peyğəmbər.

152 B. Cevza bürcündə yerləşən ulduzlar öz düzülüş qaydasına görə kəməre, Xərçəng bürcündəki 13 ulduzun topası isə taca bənzəyir.

153 B. Başaq bürcü Məhəmməd peyğəmbərin meracından o qədər fərəhləndi ki, bu gəlişdən feyz alıb tərtəzə sünbülə döndü və “*Sümbülə*” bürcünü qoparıb aslan bürcünə atdı.

154 B. Tərəzi (Mizan) bürcündə yerləşdiyinə görə Zöhrə ulduzu (Venera, Çolpan ulduzu) tərəziçi, mizançı ləqəbini qazanmışdır. Məhəmməd peyğəmbərin merac hünərini səciyyələndirmək üçün Nizami deyir ki, bu gecənin qədrini, qiymətini yalnız Zöhrə özünün Tərəzi bürcündə ölçə bilər.

155 B. Məhəmməd peyğəmbər öz mənəvi əzəmətinə görə o qədər siqlətlidir ki, Tərəzi bürcü bu sanbalın, bu çəkinin qarşısında səcdə qılmalı oldu. Zira Həzrət peyğəmbərin vəzni Mizan bürcünün daş-tərəzi vəznindən müqayisəedilməz dərəcədə ağırdı.

156 B. Süsənbər çiçəyinin şirəsi əqrəb zəhərindən qurtulmaq üçün məlhəm hesab olunur. Nizami Gəncəvi Məhəmməd peyğəmbərin nəfəsini Süsənbər məlhəmi hesab edir. Həzrət peyğəmbər Əqrəb bürcünün quyruğuna yanaşmaqla onu zərərsizləşdirir.

157 B. Məhəmməd peyğəmbər Yay bürcü kamanından elə bir ox atdı ki, zəhər onun evinin Çəpiş-Cüdəy bürcündən xeyli uzaqlaşdı, qaçdı. Kaman – Oxatan (Qövs) bürcü; Ox (Tir) – Ütarid planeti; Çəpiş-Cüdəy bürcü.

Oxatan bürcünə daxil olanda Ütarid fəlakət törədir. Çəpiş-Cüdəy bürcündə Zühəl (Saturn) planetinin indi də işi fitnə-fəsaddan ibarətdir. Beytin mənası budur ki, Həzrət Məhəmməd Oxatan bürcündən şikaryıxan bir ox atdı və Zühəl planetini Çəpiş-Cüdəy bürcündən qovdu, buranı zəhərlənməkdən xilas etdi, Oxatan bürcündən çıxarmaqla Ütaridi də zərərsizləşdirdi.

Prof. R.Əliyevin yozumuna görə, burada yəhudi Harisin qızı Zeynəbin Həzrət Məhəmmədin çəpişin zəhərlənməsinə işarə edilmişdir.

158 B. Su və yağmurluq bürcü sayılan Balıq (Hut) bürcünün başı Günəşin yerləşdiyi Dolça bürcünə doğru əyilmişdir. Gözəllik rəmzi olan və buna görə günəşə bənzədilən Yusifin qardaşları tərəfindən su quyusuna atılması Günəşin Dolça bürcündən keçməsinə bənzədilmişdir. Dənizdə üzərkən balina tərəfindən udulmuş, Yunis isə bir müddət onun qarnında yaşamışdır... Beytin mənası budur ki, Yusif su dolunda quyuya atıldığı kimi, Həzrət peyğəmbər də Dolça bürcünün günəşidir, başını Dolça bürcünə söykəmiş Balıq bürcünün – balinanın Yunisidir.

159 B. 20 aprel çağlarına təsadüf edir. Sürəyya bürcünün üç hissəsi Öküz bürcündə, yalnız bir hissəsi Quzu bürcündə yerləşdiyi üçün, Nizami səmanın bu hissəsini şah xətinə bənzətməmişdir. Yəni Həzrət Məhəmməd öz Sürəyya xətinə Quzu bürcündə qurandan sonra səhralara, çöllərə bahar gəldi, gül, çiçək ordusu aləmi bürüdü.

162 B. Həzrət peyğəmbər səma gülüstanından keçərkən Tanrıdan əmr gəldi ki, “Sən hən-dəvərə baxma ki, diqqətin dağılmasın”. Həzrət Məhəmməd “Yana baxmadı”, yəni bu kəlamı gözləri üstünə qoydu, gözləri bu nur ilə sürmələndi.

163 B. Həzrət Məhəmməd ilə bağlı hədislərdən birinə işarədir: “Mənim Tanrım mənə ədəb öyrətdi”.

165 B. Həzrət peyğəmbərin nəfəsinin ətri, mişki gecənin göbəyini mişkbana çevirdi, aypara isə atı Burağın ayağında nal kimi parıldamağa başladı.

181 B. Yəni Həzrət peyğəmbər merac yürüşündə maddi aləmi arxada qoydu, Tanrı dərğahına gəlib yetdi.

184 B. Həzrət peyğəmbər meracda ruh üstündə uçub getdiyi üçün canında cismani müqavimət duymurdu.

187 B. Yəni Həzrət peyğəmbər meracda Tanrı dərğahına daha ayaqları üstə deyil, başı üstə gəldirdi.

PEYĞƏMBƏRİMİZİ ÖYƏN İKİNCİ GÖZƏLLƏMƏ

207 B. Həzrət peyğəmbərin ayağının bildiyini özgülərin heç başı da bilmir. Yəni qeyri-adi zəka qüdrətinə malikdir.

210 B. Məhəmməd peyğəmbərin ciddi kişi olduğuna və çox nadir hallarda gülümsədiyinə işarədir.

211 B. 625-ci ildə Ühüd dağı ətəyindəki vuruşmada sapand ilə atılan daşdan Həzrət peyğəmbərin bir dişinin sınıması hadisəsi yad olunur.

SON PEYĞƏMBƏR HƏZRƏT MƏHƏMMƏDƏ ÜÇÜNCÜ GÖZƏLLƏMƏ

227 B. İslam etiqadına görə bədən natəmiz, ruh isə pakdır. Nizami Gəncəvi Məhəmməd peyğəmbərin fəvqəlinşan yarandığını, deməli həm cismən, həm də ruhən pak olduğunu bildirir.

228 B. Əski əlifba ilə yazdıqda “zəhmət” sözündəki “Z” hərfi üstündən nöqtə götürülərsə, həmin söz “rəhmət” oxunur. Beytin mənası budur ki, Həzrət peyğəmbər hamının zəhmətini özü çəkdiyi üçün böyük təşəkkür, minnətdarlıq və rəhmət qazanmışdır.

237 B. Orijinalda “günahkar” əvəzinə “ətəyi islanmış” ifadəsi işlədilib. “Yerin göbəyi” deyildikdə, Kəbə nəzərdə tutulur. Beytin mənası budur ki, sən öz nəcib əməllərinlə aləmi üz qaralığından xilas etdin. Kəbə torpağı sənə pak, müqəddəs nəfəsinlə ətirləndi, çiçəklənib şöhrət tapdı.

239 B. Dini etiqada görə, Süleyman peyğəmbər təbiətin bütün xilqətləri, o cümlədən küləyin üstündə hakimiyyətə malikmiş. Onun əmrilə külək qasırgaya dönüb tufan qoparar, yaxud xoş bir nəsimə çevrilib bağların, gülüstanların üstündən əsər, aləmi gül, çiçək ətrinə qərğ edərmiş. Nizami Gəncəvi Məhəmməd peyğəmbərin nəfəsini Həzrət Süleymanın mehindən də şəfa-bəxş və ətirli hesab edir, bu qüdrət sayəsində Həzrət peyğəmbərin ata yurdu Hicazın və ümumən, Ərəbistanın cənnət misallı bir məmləkətə çevrildiyini bildirir.

258 B. Cəmiyyətin və kainatın bilməclərini tam dərk edə bilmədiyinə görə ağıl şikəstdir, onun yeganə loğmanı sənə, gəl, yol göstər.

Həmişə, yolda, səfərdə olan Ayın da arayıb axtardığı sənə, gah batır, gah çıxır, gah incəlir, gah bədrələnir. Bütün bunlar sənə vücutunu görmək həsrətindəndir.

PEYĞƏMBƏRİMİZƏ DÖRDÜNCÜ GÖZƏLLƏMƏ

260 B. Məkkə şəhərində anadan olmuş Məhəmməd peyğəmbərin Mədinədə vəfat və dəfn edilməsini nəzərdə tutur.

273 B. Məhəmməd peyğəmbərin əmisi oğlu və qızı Həzrət Fatimənin əri Həzrət Əli (656-661) öz əfsanəvi qəhrəmanlığı ilə islam dini tarixində məşhurdur. İkinci xəlifə Ömər (634-644) isə dini əsətiyə görə hansı yerdən keçsəymiş, şeytan (iblis) həmin sahəyə üç gün ayaq basa bilməzmiş.

274 B. Rəvayətə görə, Məhəmməd peyğəmbər cümə və bayram günlərində özünün Yəmən şəhərində tikdirdiyi qara cübbəsini geyər və tellərini alına tökməmiş.

276 B. Nizami Gəncəvi Məhəmməd peyğəmbərin 559 il yatdığını, yəni dünyadan o vaxtdan bəri getdiyini bildirir. Həzrət Məhəmmədin 11-ci ildə vəfat etdiyini (miladi 632) nəzərə alsaq, “Sirlər xəzinəsi”nin qələmə alındığı tarix aydınlaşır. 559-11-570. Deməli, Nizami ilk poemasını 570-ci ildə (miladi 1174) yazmağa başlamışdır.

PEYĞƏMBƏRİMİZƏ BEŞİNCİ GÖZƏLLƏMƏ

289 B. Bütün peyğəmbərlərdən sonra gəlməsinə baxmayaraq Həzrət Məhəmməd bütün peyğəmbərlərin sonudur, yekunudur. Ondən sonra peyğəmbər gələ bilməz.

291 B. Beyt Həzrət Məhəmməd ilə bağlı bir hədis əsasında qurulmuşdur: “Mənimlə mənəndən əvvəlki peyğəmbərlərin məsəli ona oxşayır ki, bir kişi ev tikir, bitirir, bəzəyir, lakin birçə damının tacından başqa! Mən peyğəmbərlərin sonu olaraq həmin damın tacıyam”.

292 B. Dini etiqada görə, buğda yeyib cənnətdən qovulmuş Adəmin üzrü, tövbəsi yalnız Məhəmməd peyğəmbər tərəfindən qəbul edilmiş, Nuh peyğəmbər də ümumdünya daşqınından Həzrət Məhəmmədin yardımı sayəsində qurtula bilməmişdir.

294 B. Dünya gülüstanında sənin vücudunun rayihəsilə Həzrət Adəmin üzrü, tövbəsi qəbula yetmişdir.

295 B. Sənin hər sözünü, şəkər və bal kimi yeyən, qəbul edən Həzrət Adəm üzr istəyirkən, tövbə qılırkən, adi gülşəkər sənin qarşında öz adından utandı, gülşəkərlikdən əl çəkdi.

296 B. *Qəbul topu* – peyğəmbərlik mövqeyi. Tanrı bu mövqeyi lap əzəldən müəyyənləşdirsə də, topu öz çovkanı ilə ələ gətirmək heç kəsə nəsib olmayıb, bu işi yalnız Həzrət Məhəmməd peyğəmbər bacarmışdır.

299 B. Prof. R.Əliyev bu beytin məzmununun Quranın “Nuh” surəsindən iqtibas edildiyini bildirir. Nuh peyğəmbər öz ümmətini bütpərəstlikdən əl çəkməyə və birəcə Tanrıya tapınmağa dəvət qılırkən ona qulaq asmayıb günah işlətdilər, kafirlik və asilik etdilər. Onda Həzrət Nuh Tanrıya üz tutmalı oldu: “Xudavənda! Yer üzündə, evlərdə yaşayan heç bir kafəri saxlama!” Bu bəd duadan sonra Yer üzünü sel, su basdı, Nuh öz gəmisinə yalnız layiq bildiklərini götürüb xilas etdi. Həmin bəd dua Nuh peyğəmbərin səhvi, suçu sayılır.

300 B. Həzrət İbrahim ilə bağlı hədislərdən birində onun həyatda üç dəfə yalan danışmasından, deməli, atının üç dəfə büdrəməsindən söhbət gedir.

301 B. Dini etiqada görə, nəğmənin yaradıcısı, şair Davud peyğəmbər Uriya xanıma evləndikdən sonra səsinə itirmişdir. Bəm səslə Tanrıya yalvarmaq əvəzinə o, zilə keçmiş, buna görə duası qəbula yetməmiş, peyğəmbərlik topunu əlində sonadək saxlaya bilməmişdir.

302 B. Qədim yəhudilərin peyğəmbərləri və padşahı sayılan Həzrət Süleyman peyğəmbərlik tacına layiq olduğu halda təxtindən, tacından əl çəkə bilməmiş, Tanrının ortaya atdığı qəbul topunu götürüb saxlamağı bacarmamışdır.

303 B. İmkanı olduğu halda, fürsəti əldən vermiş, düşdüyü quyuda yalnız ucuna kəndir bağlı dolça görə bilmişdir.

304 B. “*Ətəyi islanmış*” ifadəsinin məcazi mənası “günahkar”, “suçlu” deməkdir. Nizami deyir ki, Xızr peyğəmbər öz peyğəmbərlik funksiyasını yerinə yetirmək əvəzinə əbədi yaşamaq eşqinə düşdü, dirilik suyunun ardınca zülmətə getdi və dirilik suyu bulağında ətəyini islatdı, yəni bəşəriyyətin qarşısında suçlu, günahkar qaldı.

305 B. Həzrət Musa peyğəmbərlik piyaləsini içmək istədi, ancaq bacarmadı. Şüşəsini Tur dağında qayaya çırpıb, Tanrı dərgahına əl qaldırdı. “Özünü mənə göstər!” Lakin Tanrıdan cavab aldı ki, “Lən tərani” (“Sən mənə heç vaxt görə bilməzsən!”).

306 B. Atasından xəbərsiz olduğu üçün xalqın nəzərində ləkəli sayılan İsa peyğəmbər (Məsihə) peyğəmbərlik süfrəsinə heç tamah da salmadı. Yəni Tanrı dərgahına çatmaq, onunla görüşmək səadəti heç gümanına da gəlmədi.

307 B. Peyğəmbərlər içində Tanrı ilə görüşmək səadəti yalnız Sənə nəsib oldu, Tanrıdan başqa heç bir kimsəyə, heç bir nemətə ülvə məhəbbət bəsləmədin, qəbul topunu udub Tanrı görüşünə nail olan birəcə Sənsən, öz qeyrət və iradə ilə fəlekləri heyran qoyan qüdrətsən.

314 B. Sənin nəfəsində elə bir qüdrət var ki, dilsiz-ağızsız heyvanları, bitkiləri, cansız təbiəti belə dilə gətirir, onlara nitq verir.

316 B. “*Kun – Ol!*” əmri ilə Tanrının dünyanı altı günə yaratmasına işarə olunur.

İSLAM PADŞAHI MƏLİK FƏXRƏDÇİN BƏHRƏM ŞAH İBN DAVUDA ÖYGÜ

328 B. “Nöqtə kimi düyünlənmək” Nizami Gəncəvinin Gəncədə yaşadığına və bu şəhərdən çıxıb gedə bilmədiyinə işarədir.

329 B. *Hüma* (Hümay) əsatirə görə geniş qanadlı səadət quşudur, guya kimin üstünə qanadını gərsə, həmin adam xoşbəxt olar, hətta padşah seçilə bilər. Nizami Gəncəvi Bəhrəm şahı özünün hüma quşu, himayəçisi, hamisi olmağa çağırır.

334 B. Nizami Gəncəvi onun üstünə fərr (Ahuramazda tərəfindən nəsib edilmiş nur həlqəsi) sala biləcək böyük hamı, himayədar arzulayır.

338 B. Sən zülmətdə dirilik suyunu tapan Xızr peyğəmbər və iki qitənin fəhri Makedoniyalı İskəndər qədər güclü şəxsiyyətsən, “Məcəsti” (Şərqdə “Əlməcəsdı”) adlı ulduzsünəşliq əsəri yaratmış böyük yunan alimi Ptolomey (Petlimus) kimi bilginlərə qibləgahsan, yol göstərənsən.

340 B. Dini etiqada görə, üzüyünün qaşında “Tanrı” kəlməsi yazılmış Süleyman peyğəmbər bütün heyvanlar, quşlar, cinlər, divlər və müxtəlif dilli tayfalar üzərində mütləq hakimiyyətə malikmiş.

341 B. Süleyman peyğəmbərin atası Davud peyğəmbər olduğu kimi Fəxrəddin Bəhram şahın da atasının adı Davuddur. Bu bənzəyişdən istifadə edən Nizami Gəncəvi Bəhram şahın bütün təbiət üstündə mütləq hakimiyyətə malik Süleyman peyğəmbər səviyyəsində qüdrət, cəlal və istedad sahibi olduğunu bildirir.

344 B. Vuruş və müharibə ilahəsi, həmçinin cəngavər sayılan Mərrix ulduzunun farsca adı Bəhramdır. Bu ad uyğunluğundan istifadə edən Nizami Gəncəvi bildirir ki, Bəhram şah Davud oğlu öz bəhramlığını, yəni müharibə meydanında cəngavərliyini aşkara çıxarsa, “Yeddi gözəl” qəhrəmanı Bəhram Gurun nəsibi yalnız gor olar, yəni Ərzincan hakiminin qarşısında davam gətirə bilməz.

346 B. XII əsrdə Bəhram şah Davud oğlunun hökmranlıq etdiyi Ərzincan vilayəti Ermənistanı, Rum elini (Bizansı) və Əbxazistanın böyük bir hissəsini əhatə edirdi.

352 B. *Mavi pəncərə* – səma, fələk. Müəllif bildirir ki, hər kim Bəhram şaha pəncə qaldırmağa cəsarət etsə, pəncəsiz qalacaq, yəni istər-istəməz məğlubiyyətə düşər olacaqdır.

353 B. Bəhram şah elə əzəmətli bir hakimiyyətə malikdir ki, yola saldığı karvanların zınqırovlarının, zənglərinin səsi fələyin qulaq pərdəsini yırtı bilər. Özünün alovlu, qızgın nəfəsi ayna kimi görünən Ay səthinin şüşəsini parçalaya bilər.

HÜZURUNDA YER ÖPƏRKƏN SÖYLƏNİB

357 B. Bəhram şah Davud oğlunun bütün vuruşlardan müzəffər çıxması, doqquz qatlı göylərin belə onun qüdrətindən agah olması nəzərdə tutulur, alqışlanır.

358 B. “Yerin, göyün qulağı” deyildikdə iki balığın – səmadakı Hut (Balina) bürcünün və əsatirə görə Yer yuvarlağını öz belində saxlayan əfsanəvi balığın qulağı nəzərdə tutulur. Nizami demək istəyir ki, yerin dibindən tutmuş fələklərə, səyyarələrə qədər bütün incilər sənin zəfər qılıncına yarasır.

360 B. Qılıncın Fərat çayı qədər qan tökmüş və düşməni dirilik suyundan yoksun məhrum etmişdir.

362 B. *Key Xosrov* – İrənin tarixi, əfsanəvi qəhrəmanlarından biri: qüdrətli şah rəmzi, Firdovsi “Şahnamə”sinin başlıca personajlarından biri; *Cəmşid* – tarixi əfsanəyə görə İrənin şahlar panteonunda Pişdadiyan sülaləsinin dördüncü hökmdarı. Rəvayətə görə, şərab, mey onun zamanında kəşf edilmiş, Cəmşid adı və cami-cəm deyilən piyalə Şərq poeziyasında şadlıq rəmzi kimi işlənmişdir.

Beytin mənası budur ki, sənin piyalən iki qüdrətli sərkərdənin və padşahın qüvvəsini özündə təcəssüm etdirən möhtəşəm bir hökmdarın əlindədir. Buna görə sənin çırağ çöhrənin nuru və işığı günəş pərvanəsini yandırır külə döndərə bilər.

367 B. Çoxlarını vəzir, vəkil mərtəbəsinə qaldırsan da, əlindən tutan, sənə yardım edən yalnız ulu Tanrıdır, onun mələkləridir.

371 B. Firidun – Dəmirçi Gavənin Zöhhaka qarşı üsyanından sonra taxta əyləşmiş əfsanəvi İrəni şahlarındandır. Özünü ikinci Zərdüşt elan edərək Zərdüşt dinini bərpa etməyə və əsrinin tələblərinə uyğunlaşdırmağa çalışmışdır.

Zöhhak – İrənin klassik şahlar panteonunda Pişdadiyan sülaləsinin beşinci hökmdarı sayılır. Milliyyətə ərəb olduğuna görə onu Zöhhak Tazi də adlandırırlar. Əjdaha mənasını verən Zöhhak zülm və istibdad timsalıdır. Əfsanəyə görə, çiyinlərindən çıxmış iki ilana hər gün iki gəncin başını yedizdirərmiş.

Beytin mənası: Firidun kimi haqqsevər, mərd, cəsur insanlara arxalanmasan, ölkəni zülm, istibdad bürüyər, çiyinlərindən ilan çıxmış Zöhhak kimi sital müstəbidlər baş qaldıra bilər.

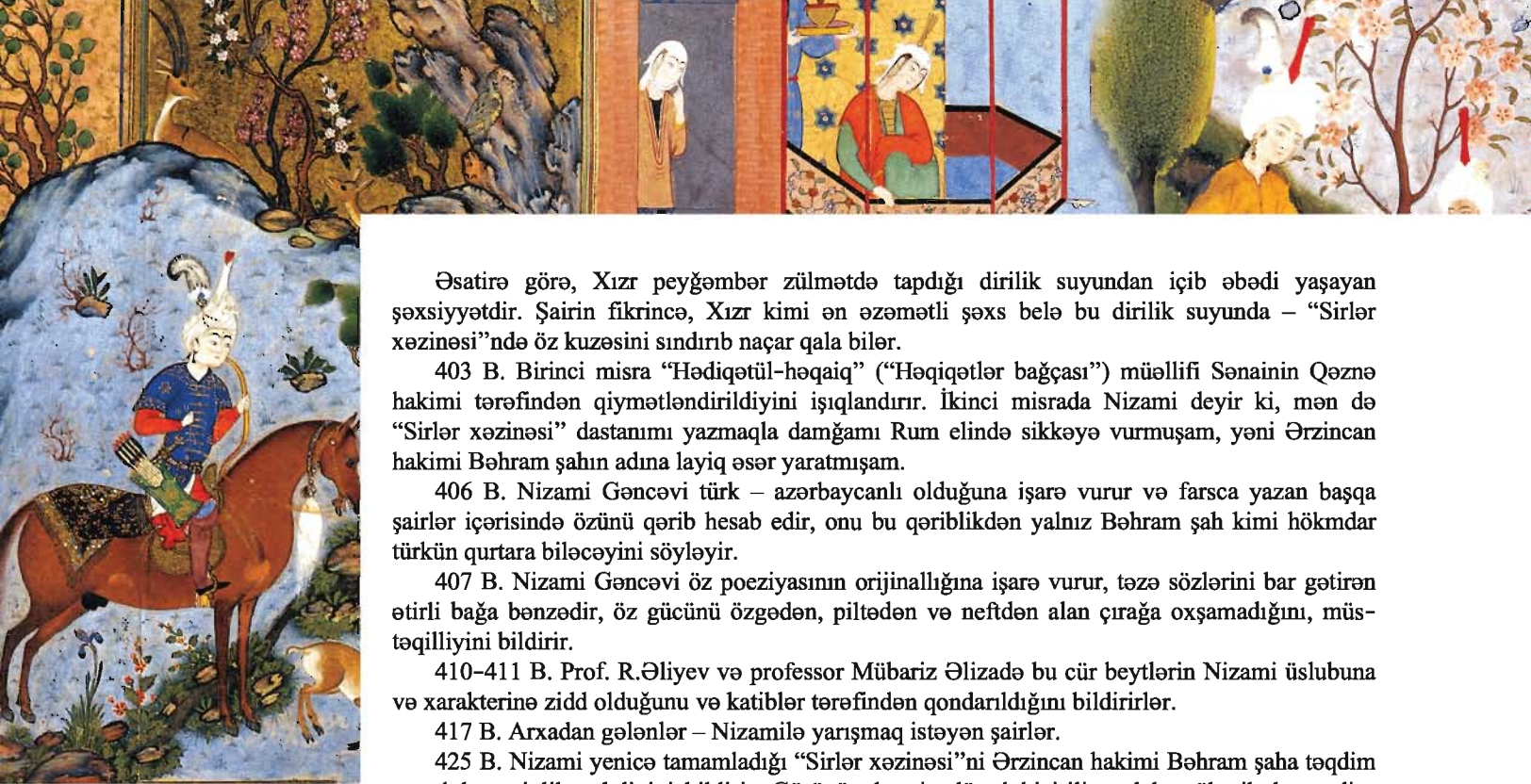
374 B. Təxt, tac sənə irsən keçməsə də, onu döyüşdə qazanmısan.

KİTABIN YAZILMASI SƏBƏBİ

397 B. *Beytin mənası*: Nizamının boş qalmış könül dənizini öz incilərinlə zənginləşdir, “Sirlər xəzinəsi”ni bəyən, təqdir et.

399 B. Əfsanəyə görə, Nuh peyğəmbər qopacaq tufanı öncə bilib yaxşı bir gəmi düzəldir və ümumdünya daşqınından xilas olur. Buna görə Nuh peyğəmbər heç bir tufanda qərqlənməz ilk və qüdrətli gəmiçi sayılır. Nizami demək istəyir ki, mənim tufanlı dənizə bənzər əsərimdə – “Sirlər xəzinəsi”ndə Nuhun özü qərqlə ola bilər.

Əsatiyə görə, Xızr peyğəmbər zülmətdə tapdığı dirilik suyundan içib əbədi yaşayan şəxsiyyətdir. Şairin fikrincə, Xızr kimi ən əzəmətli şəxs belə bu dirilik suyunda – “Sirlər xəzinəsi”ndə öz kuzəsini sındırıb naçar qala bilər.

403 B. Birinci misra “Həqiqətül-həqaiq” (“Həqiqətlər bağçası”) müəllifi Sənainin Qəznə hakimi tərəfindən qiymətləndirildiyini işıqlandırır. İkinci misrada Nizami deyir ki, mən də “Sirlər xəzinəsi” dastanını yazmaqla damğamı Rum elində sikkəyə vurmuşam, yəni Ərzincan hakimi Bəhram şahın adına layiq əsər yaratmışam.

406 B. Nizami Gəncəvi türk – azərbaycanlı olduğuna işarə vurur və farsca yazan başqa şairlər içərisində özünü qərrib hesab edir, onu bu qərriblikdən yalnız Bəhram şah kimi hökmdar türkün qurtara biləcəyini söyləyir.

407 B. Nizami Gəncəvi öz poeziyasının orijinallığına işarə vurur, təzə sözlərini bar gətirən etirli bağa bənzədir, öz gücünü özgədən, piltədən və neftdən alan çırağa oxşamadığını, müstəqilliyini bildirir.

410–411 B. Prof. R.Əliyev və professor Mübariz Əlizadə bu cür beytlərin Nizami üslubuna və xarakterinə zidd olduğunu və katiblər tərəfindən qondarıldığını bildirirlər.

417 B. Arxadan gələnlər – Nizamilə yarışmaq istəyən şairlər.

425 B. Nizami yenidən tamamladığı “Sirlər xəzinəsi”ni Ərzincan hakimi Bəhram şahı təqdim etməkdə çətinlik çəkdiyini bildirir. Görünür, həmin dövrdəki irili-xırdalı müharibələr gediş-gəliş yollarını kəsmişdir.

SÖZ QOŞMAĞIN FƏZİLƏTİ HAQQINDA

432 B. Nizami cahanın Tanrı tərəfindən “Kun – Ol!” əmrilə yaradılmasına işarə edir. Onun əzəli qələmi “Lövh-i-məhfuz”da kainatın taleyini sözlə yazıb, deməli, hər şeydən öncə sözü yaratmışdır.

437 B. Yaradıcı şəxsiyyətin canı – bu aləmə yadigar qoyub getdiyi sözüdür, bədəni, cismi, gövdəsi gəldi-gedədir, tələl (skelet) hökmündədir.

440 B. Kainatın yaradılışından məqsəd sözdür, onun sonu da sözdən ibarətdir. Əbədi qalan yalnız sözdür.

444 B. Yalnız həqiqəti axtaranlar və tapanlar böyük söz yaratmağa və bu sözün sayəsində yaşamağa qadirdirlər. Sözü gerçəkliyi pərdələmək vasitəsinə çevirənlərə, bomboş xəyal uydurmaçılarına söz heç vaxt üz göstərmir, yalançıları, saxtakarları yaxına buraxmır.

445 B. Yaradıcı insanın taleyi yaratdığı sözün dəyərindən asılıdır.

446 B. Damarları donanlar, bağı yananlar – bədii və elmi söz yaratıcıları, şairlər və alimlər.

450 B. Söz – Tanrının “Kun – Ol!” əmri. *Candaki şah damar* – ruh. *Kələfin ucu* – maddi aləm. Beytin mənası: Tanrı neməti söz kəşf edilməseydi, ruhu və bu maddi aləmi tapmaq olardımı? Yox!

451 B. Təbiətin və şəriətin bütün qanunları yalnız bədii və elmi sözün sayəsində kəşf olunub və möhürlənib, təsdiq olunub.

454 B. *Söz qasidi* – qələm və dil.

ÖLÇÜLÜ SÖZÜN ÖLÇÜSÜZ SÖZDƏN ÜSTÜNLÜYÜ

462 B. Poemanın ilk beytindəki hədisin məzmununu yenidən yada salınır: “Ya Cəbrail, bu nə qəsdir?”, “Ya Məhəmməd, bu ərşin altındakı Tanrı xəzinəsidir, onun açarı isə şairlərin nitqidir”.

463 B. *Sözün tərzisini quran ulu hökmdar* – Tanrı. *Sözün aşığı* – peyğəmbərlər.

464 B. *Ərşin bülbülləri* – şairlər.

465 B. İlham meqamında şairlər mələk səviyyəsinə ucalırlar.

471 B. Şairlik əvəzinə saray maddahlığı edən, eybəcəri gözəl kimi qələmə verən şeyrəzların həyasızlığı, sərvət, şöhrət düşkünlüyü ucbatından poeziyanın ləyaqəti ayaqlar altına salınmışdır.

472 B. Söz pərdəsində ahəng yaratmağı bacaranlar, yeni yaradıcı qüdrətə malik olan şairlər yoxsul həyat keçirsələr də, mənən zəngindir, onların özü yerdə, ruhu göydə yaşar.

473 B. Qələm, kağız götürüb dizi üstündə şeir yazan şairlər şahlardan fərqli olaraq, qılınca və orduya ehtiyac hiss etmədən ürekləri, ölkələri tutmağa qadirdirlər. Buna görə onlar məğrur və əzəmətlidirlər, heç bir şahın dərğahına baş əyməzlər!

474 B. Yaradıcı qüdrət hər iki cahanın hökmdarıdır. Onun ömürdən başqa mənəvi ömrü, dünyadan başqa mənəvi dünyası var.

475 B. Dizinə dirsəklənib başını aşağı dikən sənətkar bu vəziyyətilə görülmüş kamana bənzər. Kamandan çıxan ox şairin dilindən saçılan bədii sözdür ki, mənəvi şikarı ələ gətirir.

476 B. Yaradıcılıq məqamında böyük əzablar çəkən şair istədiyi sözü tapanda düşdüüyü əzabdan qurtulur, öz kaman həlqəsini qırır, dikəlidir.

477 B. Fələyin qulağına həlqə taxmaq onu özünə qul etmək deməkdir. Yalnız yaradıcı qüdrət sahibləri bu işi görməyi bacarır, zamanı özünə təslim edir, fələyi qulağı həlqəli qula çevirə bilirlər.

478 B. Hoqqabaz fələk hoqqa, oyun çıxardığı halda, yaradıcı qüdrət sahibi onun qarşısına misilsiz söz inciləri çıxarır və buna görə fələyin belini sıdırır, ona qalib gəlir.

479 B. Yaradıcı ilham məqamında sənətkarın ürəyi köks qəfəsini dağıdır, uçur, qanadlanır və sənətkarın dodağından öpmək istəyir. Niyə? Çünki indicə dodaqlarından dürre, mercana bənzər sözlər saçılmışdır.

489 B. *Beli kəmərlı mərdlər – şairlər.*

491 B. Məddah saray şairləri, qarınqulular, ucuz şöhrət və sərvət düşkünləri sözü satmaqla görün nə dərəcədə alçalır, sənətin sikkəsini hörmətdən salırlar.

492 B. *Zülmətə işıq salan ləl – günəş, yaxud poeziya.*

494 B. Burada saray şairlərinin aqibətinə işarə olunur. Sultanın qızılı hesabına zərli əba geyən şairbazlar axırda sultanın qəzəbinə düşər olurlar, bəzən dəmir çeynəmək, qılınc zərbəsi dadmaq dərəcəsinə gəlib çatırlar. Burada saray şairlərinin boğazına əridilmiş qızıl tökmək dəbinə də işarə var.

495 B. Nizamının fikrincə, sultan qəzəbindən qorunmağa yeganə təminat şairin öz nəfsini cilovlamağı bacarmasıdır, o, civə kimi saf, təmiz qalması bacarmalıdır. Qədim kimyagərlərin fikrincə, qızıl civəyə doğru can atdığı halda, civə qızıla doğru can atmır. O müstəqildir, pakdır.

497 B. Özləri verməyincə hökmdarlardan pul, mükafat, imtiyaz umma!

500 B. Sənətkarın hörmətini, nüfuzunu ucaldan yalnız öz poeziyasıdır. Yalnız böyük poeziyası sayəsində o, göyün yeddinci qatında yerləşən əfsanəvi Sidr ağacı mövqeyinə yüksələ bilər, cəmiyyətin ən uca qatında mövqe tutan sultanlardan, şahlardan belə yüksək və əzəmətli görünər.

501 B. Beyt “Şairlər – söz hökmdarıdır” ərəb məsəli üstündə qurulmuşdur.

502 B. Sən əsrlərin, fələklərin başı üstündən keçib gedə biləcək böyük, qadir, ulvi söz yaratmağa borclusan. Nəfsini cilovla, özünü gəldi-gedər şahlar, sultanlar önündə alçaltma!

503 B. Burada gündüzdən daha çox gecələr çalışan şairlər şama bənzədilir. Gündüzlər sakit dayanan şamlar yalnız gecələr yaşayır, əriyə-əriyə işıq saçmaqla ayıq-sayıq ömür keçirirlər.

508 B. Yalnız bədii sözün ləyaqətini uca tutan şairlər Ay kimi işıqlı, Günəş kimi qüdrətli poeziya yarada bilirlər.

512 B. Düzəliş üçün şeirlərini başqa şairlərin ixtiyarına vermə, onlar sənənin min bir əziyyətlə bəcərdiyin tarlanı tapdaya, inci düzdüyün sapı qıra bilirlər.

515 B. Nizami öz poeziyasının inqilabi mahiyyətini işıqlandırır: Mən şəri ümumxalq malı etdim, meyhanədən və saraya xidmət vəzifəsindən qurtardım, sənəti uca bir mövqeyə qaldırdım.

516 B. Nizami Gəncəvi öz poeziyasının beynəlmiləl mahiyyətinə işarə vurur. Bu poeziya yalnız xirqə (qıldan toxunma, yamaqlı, cındır əba) geyən sufilər, dərvişlər və zahidlər üçün deyil, belinə zünnar (qıldan toxunmuş kəmər) bağlayan xaçpərəstlər, məsihilər üçün də gərəkdir. Nizami poeziyası olan yerdə nə xirqəyə ehtiyac qalır, nə zünnara. Bütün bəşəriyyətə məxsus Nizami sənəti dini atributların hamısından yüksək dayanır.

521 B. *Harut və Marut* – Tanrı tərəfindən göndərilmiş iki mələyin adıdır. Hər ikisi Zöhrə xanımına vurulub, onu yoldan çıxarmaq istəyirlər. Tanrının buyruğu ilə Zöhrə planetə çevrilir. Harut ilə Marut isə Babilistanda cəzaya məhkum olunur, dərin bir quyudan başaşağı asılırlar. Poeziyada Harut, Marut, Babil sehr, əfsun rəmzi kimi işlədilir. Nizami ana yurdu Gəncəni Babilistana, öz poeziyasını isə cadugərlərin tilsimini qıran qüdrətə, habelə dan ulduzu Zöhrəyə bənzədir.

522 B. Bu məntəqənin (Gəncənin) Zöhrəsi (musiqiçi və müğənnilərin hamısı), mənəm Zöhrəm tərəziçidir, sözümlə dəyərini tərəzidə çəkir. Mizan bürcündə ölçür və görür ki, mənəm şeir-sənət dilim ruh aləminin dilidir, ləyaqət və gözəllik meyarıdır.

523 B. Harutun sehr və tilsimləri yalana, adamaldatmaya əsaslandığı üçün haramdır, mənəm sənət cadularım isə həqiqətə, ilhama güvəndiyim üçün, zəhmətimlə qazandığım gündəlik duzum, çörəyim qədər halaldır. Mənəm halalım hər cür haramı sıdırır, batil edir.

GECƏNİN VƏSFI VƏ KÖNÜLƏ DALMAQ SÖHBƏTİ

525 B. *Qalxanı suya atmaq*, qalxanı atmaq – təslim olmaq deməkdir.

Beytin mənası: gecə düşdü.

529 B. *Ayın süd nənəsi* – fələk, göylər. *Gündüz zınqırovu* – Günəş.

Beytin mənası: Ay göy qübbəsində bədrəndi, az qala, Günəş qüvvəsilə nur saçmağa başladı.

534 B. *Üzüqara kafər* – gecənin qaranlığı.

536 B. Burada söhbət kəllə qəndə bənzəyən Ayın ətrafında yeni ulduzların doğmasından, müğənnilər və musiqiçilər hamisi Zöhrə ulduzunun daha da şənlənməsindən, həndəvərə bol-bol sevinc, fərəh qığılcımları saçmasından gedir.

541 B. *Pak, təmiz atəş* – insanın mənəvi qüvvəti, yaradıcı ilhamı.

Atəş su səpmək – mənəvi qüvvəti öldürmək, yaradıcılıq ilhamını söndürmək, insanın nəfsə, tamaha uyması, kiməsə yalmanması, mədhnəmə yazması və s.

Yel kimi yedək atını minmək – şöhrət, sərvət düşkünü olmaq, heyvani tələbləri ehtiraslar ocağında yelləyib qızıdırmaq.

553 B. Nizamiyə görə, insan yalnız qırx yaşından sonra kəmələ yetməyə başlayır, çoxları üçün ömrün qırx ili hədəd gedir, çünki bu dövrdə nəfsə, tamaha, ürəyi söküb-tökən heyvani ehtiraslara uyur. Dərrəkəli insan lap gənclikdən gerek bunun qarşısını alsın, öz ömrünün və mənliliyinin qədrini bilsin.

565 B. *Qapı cəftəsi* – qupquru, cansız predmet, biganəlik rəmzi. Qapı cəftəsinə bənzəyənlər dost deyil, onlar insan mənliliyinə işıq, qüdrət gətirməyə qadir deyillər.

571 B. Yəməndə xüsusilə parlaq görünən cənub ulduzu Süheylin işığı, qədim təsəvvürə görə, burada emal olunan əla növlü dərinin – ədimin şəffaflığına səbəb olur. Nizami ağ dərili, parlaq dərili insanların xoşbəxtliyini də bu ulduz altında doğulması ilə bağlayır və həmin ulduzun gözəlliyinə, nur qüdrətinə layiq olmağa çağırır.

572 B. Yəni fikrim işıqlandı.

573 B. *Hatif(ə)* – qışqıran, bağırان, hayqıran, dəruni səs, mələklərin, yaxud vicdanın səsi.

576 B. Məni maddi dünyaya bağlayan təbii-bioloji instinktlərin hökmündən qurtulmağı bacardım, ruh qüdrəti qazandım.

578 B. Maddi aləmdən qurtulmaq, mənəvi yüksəkliyə qalxmağı bacarmaq insana baha tamam olur, yalnız canını dişinə tutmaqla bu işi görə bilirsən.

580 B. Yəni: açıldım, büküldüm, yumrulanıb topa döndüm, top kimi başsız, ayaqsız bir şey oldum. Ətəyim yaxamdan seçilmədi.

587 B. Məhəbbət karvanının öncülləri mənə nəvaziş göstərdilər, vücudumun zahiri pərdəsini qaldırdılar ki, ürəyimi görə bilsinlər.

591 B. Prof. R.Əliyevin yozumuna görə yeddi xəlifə – ürəyin yeddi xidmətçisidir: 1. Ürəkçik. 2. Ağciyər. 3. Qaraciyər. 4. Öd kisəsi. 5. Dalaq. 6. Mədə. 7. Böyrək.

Birinci misra Firdovsinin “Şahnamə”sində İsfəndiyar ilə bağlı “Yeddi xan” (“Həft-xan”) dastanına işarə vurur.

592-595 B. *Günorta şahı* – Günəş (ürək). Nəfəsabadın istilənməsi – nəfəs alırken ağciyərin istilənməsi. *Qızıl donlu süvari* – ürək. *Paltarı ləl rəngli gənc* – qara ciyər. *Acıqlı bir cavan* – öd kisəsi. Qədim təbabət anlayışına görə, öd kisəsinin iki ağzından biri ağciyəre açılıb qanı təmizləyir, onun tortasını özünə çəkir, ikinci ağzı isə qursaqla birləşib, qara səfranı mədəyə çatdırır, adama iştah gətirir, buna görə müəllif ona şikar kəşfiyyətçisi ləqəbi vermişdir. *Qara qul* – dalaq. *Kəməndatan* – mədə, onun *kəməndi* – bağırsaqla. *Misbədənli pəhləvan* – böyrək.

600 B. *Dilək quşu* – ruh. *Dilək quşunun uçması* – insanın dünyaya əlvida deməsi, ruhun cisimdən xilas olması.

601 B. Könül deyir ki, mənim odum, atəşim cismani ürək yuvasının tüstüsü ilə ülfət yapa bilməz, çünki ürək səni maddi aləmə çəkir, məni isə mənəvi aləmə. Mən duzəm, ürək isə duzum nə olduğunu bilməyən bir parça ət.

602 B. Söhbət yenə ruhun, könülün bədəndən, cisimdən, ürekdən üstünlüyü haqqında gedir. İkincilər, Nizamının fikrincə, gəldi-gəder və müvəqqətidir, birincilər əbədi, əzəli. Buna görə Nizami Gəncəvi ruhun kölgəsini dəhrin, bu dünyanın sərvindən daha əzəmətli hesab edir. Ruhun ayağı və addımları adi insan ayağından və insan addımlarından daha cəsur, daha qüdrətlidir.

603 B. Mən elə bir xəzinəyəm ki, çox da uzaqda olmadığım üçün istəsən məni ələ gətirə bilərsən. Yaxşı ki, son dərəcə varlı olduğu halda həm də son dərəcə xəsis olan və buna görə Tanrı tərəfindən cəzalandırılan və xəzinələri ilə birlikdə yerin yarpağına gömdürülən Qarunun ixtiyarında deyiləm.

BİRİNCİ XƏLVƏT – QƏLBİN TƏRBİYƏSİ

608 B. *Riyazətlə məşğul olmaq* – oruc tutmaq, namaz qılmaq, az yatmaq, yemək, nəfisi, tamahı ram etmək və s. bu kimi vasitələr ilə qəlbi tərbiiyələndirməkdir. Doqquz fələyin çevrəsindən çıxmaq isə maddi aləm qayğılarından qurtulmaq deməkdir. “Riyazət öyrədən” anlayışı orijinalda “rayiz” şəklində işlədilmişdir. Bu sözün digər mənası xam atı ram edən minici deməkdir.

609 B. Keçmişdə döyüş atını döyüş şəraitinə alışdırmaq məqsədi də qıldan düzəldilmiş kəndirdə düyün vurmaqla yeddi həlqə hazırlar, birincisini atın boynuna salar, qalan hissəni yerin üstünə serərmişlər. At ayağını həmin həlqələrə qoyub irəliləməyi bacarsa, onu əhliləmiş sayarmışlar. Riyazət yolu ilə kamilləşən Nizami özünü həmin çətinlikləri dəf edən köhlənə bənzədir, qüdrətli əsər yazmaq üçün varlığında qüdrət qaynaqları kəşf etdiyini bildirir.

610 B. Riyazət öyrədən pir məni elə təlimlərdən keçirdi ki, bütün əzab-əziyyətlər, çətinliklər arxada qaldı, cismani düğümlərdən qurtuldum.

616 B. Qədim Misir fironu Əzizin Həzrət Yusif peyğəmbərə vurulmuş arvadı Züleyxa klassik poeziyada şəhvət, tamah, çılğın ehtiraslar rəmzidir.

617 B. *Sübhün çırağı* – Günəş.

619 B. Burada “bağa çatdıq” ifadəsi “ruh aləminə qovuşduq” mənasındadır.

622 B. Yəni: köksüm lələnin bağı kimi dağılandı. Belimin qurşağı güllərin kəməri kimi ləçək-ləçək, dağım-dağım oldu.

626 B. Nəfəsinin qüdrətilə ölümləri dirildən İsa peyğəmbər (Məsiha, Məsih) kimi yarımın rayihəsi mənə ürək, can verdi.

635 B. Göbəyinin yumşaq tükü ilə fərqlənən tülkü, dərisinin gözəl rəngini sanki tikanlara bəxş eləyib. Ceyranlar isə göbəyindəki mişki (ətirli maddəni) elə bil rayihəsi aləmi bürümüş çiçəklərə, güllərə bağışlamışlar.

639 B. Bir-birinə sarmaşan Xeyri gülləri yelpiyə dönərək bağı, gülüstanın ənbərini, ətrini hər tərəfə yaymaqdadır.

640 B. Qaşları, kirpikləri boyamaq üçün istifadə olunan sürmənin tərkibində zümrüd də vardır. Bu tərkib gözə işıq gətirdiyi halda, ilanın gözlərini kor edir.

642 B. Nizami Gəncəvi vur-tut bircə günlük ömrü olan süsən çiçəyini, dini əsatirə görə anadan olduğu gün dil açıb danışan Həzrət İsa peyğəmbərə bənzədir. Bu çiçək dini rəvayətə görə, cibinə salıb çıxaran kimi əli şüa saçan Musa peyğəmbərə bənzəyir, Həzrət Musanın erəbcə “bəyza” deyilən ağ əli kimi parıldayır.

646 B. Nizami yaradıcılığında Türk anlayışı gözəllik, qüvvət, paklıq, ağılıq və işıq anlayışlarının atributudur. Burada o, ağ yasəmənı qıpçaqlarda (əngin çöllərdə) yurd salmış türklərin aypara nişanlı döyüşçü çadırına oxşadır. Bu çadır o qədər əzəmətlidir ki, Sürəyya ulduzunadək ucalıb da ona şölə verir.

647 B. *Məcus* – atəşpərəst, zərdüştcü. Nizami lələni atəşkədə atəşinə, alov dillərini isə oda sitayiş qılan muğ kahininin yuxarı qalxmış əllərinə bənzədir.

648 B. Sehl və Lalə, Süheyl və Səmən əsatirdə aşiq-məşuqə sayılırlar. “Türk yasəmən” ifadəsi isə Nizamidə ənənəvi məcazlardandır. Türkün əbədi bahar, təzəlik, paklıq rəmzi olduğuna işarədir.

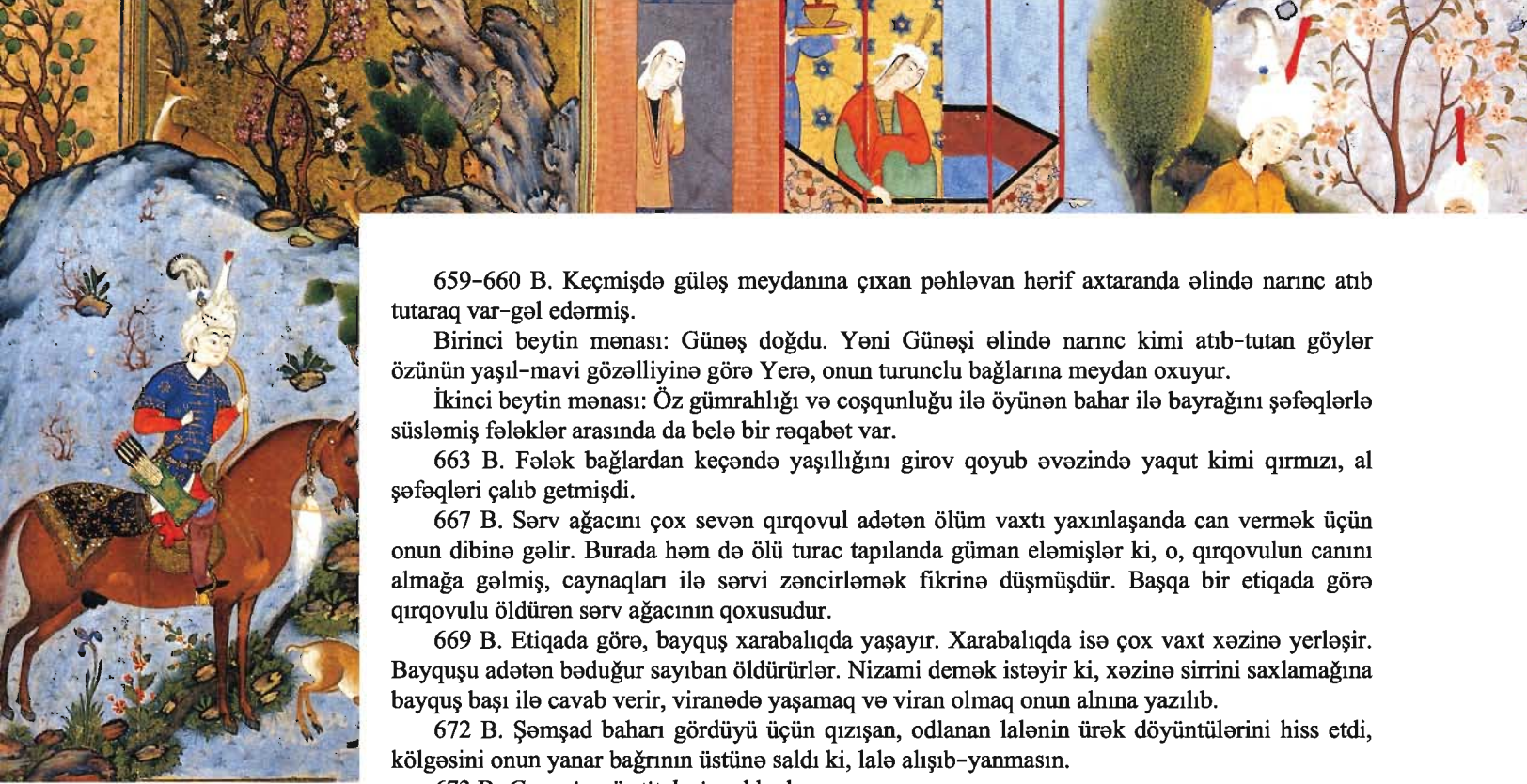
649 B. Qaqum adlı heyvana yağı kəsilməmiş sincabın mənası yaşıllıq deməkdir. Müəllif demək istəyir ki, yumşaq axar su yaşıl otlara toxunur.

652 B. Yarpaqlar və budaqlar arasından yerə düşən şüalar klassik seirdə kölgənin dodaqlarına oxşadırlar. Yarpaqlar tərpendikən həmin şüalar da tərpendiyinə və yer dəyişdiyinə görə bunu da kölgənin nitqi hesab etmişlər. Hərəkət etməyən quma məcazi mənada ölü qum deyilir.

İkinci misranın mənası: suyun təhriki ilə dirilmiş qum çay axarı boyunca yürüşdədir (prof. R.Əliyev).

655 B. Lələnin manqalında (məcmərində) üzərrik yandırır tüstünü söyüdə yelləyərlər ki, cadu sınısın, onun bədənindən çıxsın.

659–660 B. Keçmişdə gülüş meydanına çıxan pəhləvan hərif axtaranda əlində narınc atıb tutaraq var-gəl edərmiş.

Birinci beytin mənası: Günəş doğdu. Yeni Günəşi əlində narınc kimi atıb-tutan göylər özünün yaşıl-mavi gözəlliyinə görə Yerə, onun turunclu bağlarına meydan oxuyur.

İkinci beytin mənası: Öz gümrahlığı və coşqunluğu ilə öyünən bahar ilə bayrağını şəfəqlərlə süslənmiş fələklər arasında da belə bir rəqabət var.

663 B. Fələk bağlardan keçəndə yaşılığını girov qoyub əvəzində yaqut kimi qırmızı, al şəfəqləri çalib getmişdi.

667 B. Sərv ağacını çox sevən qırqovul adətən ölüm vaxtı yaxınlaşanda can vermək üçün onun dibinə gəlir. Burada həm də ölü turac tapılarda güman eləmişlər ki, o, qırqovulun canını almağa gəlmiş, caynaqları ilə sərvə zəncirləmək fikrinə düşmüşdür. Başqa bir etiqada görə qırqovulu öldürən sərv ağacının qoxusudur.

669 B. Etiqada görə, bayquş xarabalıqda yaşayır. Xarabalıqda isə çox vaxt xəzinə yerləşir. Bayquşu adətən bəduğur sayıban öldürürlər. Nizami demək istəyir ki, xəzinə sirrini saxlamağına bayquş başı ilə cavab verir, viranədə yaşamaq və viran olmaq onun alınına yazılıb.

672 B. Şəmsad baharı gördüyü üçün qızışan, odlanan lalənin ürək döyüntülərini hiss etdi, kölgəsini onun yanar bağrının üstünə saldı ki, lalə alışıb-yanmasın.

673 B. *Gecənin göz titələri* – ulduzlar.

674 B. *Qızıl kəndirli Yusif* – Günəş, yaxud dan yeri.

Beytin mənası: Dan yeri söküləndə yasəmənələr çiçək açdı, şüalar çiçəkləri bürüdü.

675 B. Keçmişdə yəhudilər dini qaydalara əməl edərək, müsəlmanlardan seçilsinlər deyə sarı paltar geyər, yaxud geyimlərinin üstünə “qiyar” deyilən sarı mahud parça, çit tikərmişlər. İkinci misra sudan Günəşin doğmasına işarədir ki, bu halda suyun qüdrəti Həzrət Musa peyğəmbərin möcüzə göstərən ağ əlinə oxşadılır. Burada Günəşin sudan çıxıb, suda batmasına dair qədim təsəvvürə də işarə olunur.

676 B. Torpaq içdiyi suyun sayəsində qazandığı bütün möcüzələri: ormanları, gülüstanları, zəmiləri... dünyaya göstərdi.

678 B. Söhbət kölgə ilə işığın bir-birilə əylənməsindən, öpüşüb görüşməsindən, yarpaqlar və budaqlar arasından düşən şüaların kölgə yanında gözəlliyindən gedir.

BİRİNCİ XƏLVƏTİN SƏMƏRƏSİ

684 B. Güllərə gül ətrini, şəkərə şəkər dadını bəxş edən o gülnəfəsini, şəkər gülüslünü gördüm.

688 B. O, duzlu gözəl danışdıqca (cümlə-cümlə şəkər doğradıqca), başqa dodaqların şəkəri suya düşür, nitqi heçə-puçə dönürdü.

689 B. Şəkər yeməyi xoşlayan tutuquşu klassik şeirdə natiqlik timsalıdır. Burada həm zahirən, həm də daxilən tutuquşudan üstün olan gözəl danışiq nümayiş etdirməkdə, şəkər saçmaqda hər cür rəqiblərini kölgədə qoymasından söhbət gedir.

692 B. Təbər (Xəzər, Kaspi) dənizinin cənub sahillərində yerləşən Təbəristan vilayəti özünün qırmızı rəngli innab ağacları ilə də məşhurdur ki, farsca buna “Təbər-xun” (təbər qanı) deyirlər. Innab ağacı çox möhkəm olduğuna görə bundan bəzən balta sapı, yaxud gürz qayırmaq üçün istifadə olunur. Nizami burada gözəlin gül dodaqlarının balta, yaxud gürz funksiyasında işlədilər innabdan daha çox qan tökdüyünü, dil şirinliyinə görə qəndi, şəkəri xəcil etdiyini bildirir.

694 B. Ud ağacı düynünlü olduğuna və alışanda şiddətlə yanıb-yandırdığına görə, ən başlıcası xoş, məstedici rayihə saçdığına görə, Nizami gözəlin xalını ona bənzədir.

İkinci misra bu fikri daha da zənginləşdirir: ürəkləri alovlandıran gözəlin yanaqları o qədər ətirlidir ki, sanki gündüzə bənzər yanaq sədəfində qaliyə – ətir-ənbər əziblər.

700 B. Burada gözəlin dar ağız inci qutusuna, dadlı, duzlu söz söyləməyə hazırlaşan dodaqları qəndə, şəkərə bənzədilir.

704 B. Nizami Gəncəvi gözəlliyin şiddəti önündə az qala dəli-divanə olduğunu bildirir. Həddini aşmasın deyər keçmişdə dəlini qandallarmışlar.

705 B. Yeni Günəşin üzünü gillə suvamaq mümkün olmadığı kimi ürəkdəki kədəri də meyin, şərab içməyin gətirdiyi ani nəşə ilə silib aparmaq mümkün deyil.

706 B. Yeni şərab düşkünlərinin əlacı şərabda, acı meydə olduğu kimi dərddilərin də çarəsi acı dərddi, qəmi çəkməyi bacarmasındadır.

İKİNCİ XƏLVƏT – GECƏ GÖRÜŞÜ

717 B. *Gecə şahı* – darğa, şihnə. *Gecə bəqçisi* – keşikçi, qarovulçu. *Çırpınan böcək* – şirəyə batıb qanadsız qalan pərvanə, milçək.

Beytin mənası: Darğa keşikçilərinin qanını tökmüş və pərvanələri qanadsız qoymuşdu ki, məclisin gedişatına mane ola bilməsinlər.

718 B. *Pərdə dalındakılar* – hərəm sakinləri, həyalı məşuqələr.

719 B. Burada *Süheyl* – mey paylayan saqi, yetim dürr və şəh damlası kimi parlaq görünən – büllur piyalə, ləl və mirvari isə rənginə və dəyərinə görə onlara bərabər tutulan gül rəngli meydur.

720 B. *Cığərin şamı* – ciyərin şam kimi alışıb-yanması. *Şamın ciyəri* – şamın piltəsi, fitili. *Atəşin ürəyi* – od.

721 B. Ud ağacı şəkərsiz yana bilmir, odur ki, yandıranda ona şəkər qatırlar. Elə bir ülvi məclis açılıb ki, burada ud ağacı özü yanmağa can atır, buna görə şəkər saçır və bu şəkər onu alovlandırır.

722 B. Keçmiş toylarda gəlin ilə bəyin başına qızıl səpilməsinə, ətrafa noğul, şəkər yağdırılmasına işarədir.

725 B. *Şirin vədə* – vüsal vədəsi. *Dirilik suyu* – məşuqənin şirin dodaqlarının həyatverici qüvvəsi.

726 B. Tülkünün göbək xəzi onun bədəninin ən yumşaq hissəsi sayılır. Qaplan bu xəzi altına salıb, yəni məşuqəsinə aşiq qucaqlayıb. Ceyranın (məşuqənin) vüsal yatağında göbəyinə düşən hörükləri isə aslanın (məşuqun) belində kəməre çevrilmişdir.

728 B. Burada şamın nuru ilə dolmuş şamdanlar saqilərin dolu qədəhinə bənzədilir. Bu halda şamın başına dolanan pərvanələr şərəb qoxusundan məst olmuş, bayılmışdır.

730 B. Musiqi və şənlik ilahəsi olan Zöhrə (Venera) bu məclisə o qədər vurulmuşdu ki, səmadan enib məclisə gəlmişdi. Sazını elə bir şövq ilə çalır ki, dürrüst bir ahəng ilə çalan əlləri az qala mizrabı sındırırdı.

731 B. Məclis elə qızıxıb ki, uyğusuzluqdan xumar olanlar belə yata bilmir, bir-birinə şölə verən çıraqlar kimi nur saçırlar.

735 B. Sürəyya yeddi ulduz toplusundan ibarət Ülkər bürcüdür, yaxud Sur bürcüdür. Şənlik fərəh və musiqi ilahəsi olan Zöhrə ulduzu da həmin bürcdə yerləşir. Məclisindən, gözəlliyindən vəcdə gələn şadlıq quşu elə qanadlanır ki, qanadlanıb ərşdə onların hamısından yuxarı qalxır.

736 B. Dan quşunu (xoruzu) kəsib kabab ələyirlər ki, banlamasın. Məclisin başa çatdığını xəbər verə bilməsin. Xoruzun od üstündə bişirilməsi məhəbbət quşlarının (sevənlərin) ciyərinə su səpmiş kimi olur. Yəni onlar sevinirlər ki, banlama əhvalatı olmayacaq, məclis davam edəcək.

737 B. *Səhər quşu* – Günəş.

743 B. *İnnabi püstə* – al dodaqlar. *İncə xətt* – üst dodağın göyərən zərif tükələri.

744 B. Gözəlin gecə kimi qapqara saçları qara hindliyə bənzər xal və Babil sehrindən üstün “Halal sehr” ilə, yəni naz, qəmzə ilə ovsunlanmışdır. Müsəlmanlığa heç də zidd olmayan bu halal sehr Zöhrəni yoldan çıxarmağa çalışan və buna görə cəzalandırılmış, Babilistanda başısağrı vəziyyətdə quyudan asılmış Harut ilə Marutun cadusundan üstündür.

749 B. Dini etiqada görə, İsa peyğəmbər (Məsih, Məsiha) öz nəfəsinin gücü ilə ölünü dirildə bilirmiş, bu halda torpaqdan yaranmış ürəyin ağzından dirilik suyu fişqırırmış.

750 B. *Ayin yaşmağı* – buludlar.

751 B. *Al dodaqların şəkər saçması* – şirin və gözəl qonuşmaq, gül üzün badam saçması isə – tərləməsi deməkdir. Gülün şəkərə pənah aparması yanaqların tərdən xilas olmasına və öz aşıqlarına şirinlik, zövq bəxş etməsinə işarədir.

756 B. *Yanağının atəşi* – bütperəst Nəmrud tərəfindən oda atılan Allah aşiqi Həzrət İbrahim Xəlilullah peyğəmbər. Bir dəstə reyhan – odun güzlərə çevrilməsi. Nərgiz – gözlər, yaxud Allahın yolunda qurban kəsilməsi İsmayıl. *Xəncər* – kirpiklər.

759–760 B. Gözəlin açılmış ağ yaxası elə bir şölə saçır ki, bu huri sifətlinin işığından yalnız qara camaat deyil, seçmə adamlar da ovsunlanır, özlərini itirirlər. Qədim təbabət anlayışına görə sərsemələr və epleptiklər güclü işığa dözə bilməz, qeşş edər, özlərindən gederləmiş.

762 B. Nərgizin ağ ləçəkləri gümüşə, ortasının sarı çiçəyi qızıla bənzədiyindən Nizami Gəncəvi zərli piyalələri ona oxşatmışdır.

765 B. Vüsal məqamına işarədir.

İKİNCİ XƏLVƏTİN SƏMƏRƏSİ

768 B. Əzəlin toxuduğu o xalça – poeziya, Nizami poeziyası. Şairin fikrincə, öz zərifliyi, naxışları, xallar ilə, ən başlıcası, gərəkliyi ilə insana xidmət edən xalça kimi böyük poeziya və ümumən, hər hansı incəsənət nümunəsi ömrə mənə gətirir, hədəf getmiş, itmiş günləri sanki geri qaytarır.

770 B. Nizamidə Türklük gözəlliyin ən yüksək mərtəbəsi deməkdir. Burada söhbət Türk gözəlindən və onun eşsizliyindən (misilsizliyindən) gedir.

771 B. Keçmişdə belə bir təsəvvür varmış ki, kətan Aya nöqsan gətirir (prof. R.Əliyev).

776 B. Mən bir su arxı kimi başımı o çəmənin (o gözəlin) ayağına qoymuşam ki, ondan qüvvət alım, gözəlin göz yaşdır, məhəbbətdir arxımızı dirilik suyu ilə dolduran, bizi yaşadan. Mən yaşıllığamsa, o, günəşdir. Mənim nöqsanlarımı, ləkələrimi aradan qaldıran, yuduğum libasımı qurudan və paka çıxaran da onun hüsnünün atəşidir.

791 B. *Günəşin yaratdığı hövzə* – dan yeri.

792 B. Beytdə gecənin eriməsi, səhərin açılması vəsf olunur. Ulduzların gümüşü Günəşin qızılı altında qalır.

794 B. Yəni gecə bitdiyi, səhə açıldığı üçün yarın vəslinə yetə bilmədim, canımı onun yolunda sübhə qurban verdim.

803 B. İlanın başındakı muncuq şəkilli buynuzcuq keçmişdə cadu və sehrin, gözdəymənin əlacı sayılmış.

Birinci söhbət

ADƏMİN YARADILMASINA DAİR

814 B. Burada hələ günah işləməyən Adəmin Həvva ilə birlikdə cənnətdə dolaşması və paklığı, çocuqluğu nəzərdə tutulur.

815 B. Burada Adəmin buğda yeməklə günahı işlətməsinə və tövbə qılmasına işarə olunur.

816 B. Həzrət Adəm mələk və pərilərin son yavrusu sayılır. Beytin məzmunu Qurandan gəlmədir: “Biz səmum atəşindən əvvəl cinləri xəlq etdik”.

818 B. Beytin məzmunu Qurani-şərifdən gəlmədir: “O, Adəmə bütün adları öyrətdi”, “O, Adəmi torpaqdan yaratdı. Sonra ona “Ol!” dedi”.

819 B. Bulaşıqdı – çünki torpaqdan xəlq olunub. Təmizdi – çünki ruhu var. *Qızıldı* – çünki İnsan yaranıb. *Sərrafdı* – çünki yaxşını pisdən, xeyiri şərdən seçə bilir. *Məhək daşdır* – çünki günahları yoxlamaq üçün sınaq vasitəsidir. Bu təsvirlə Nizami Adəmin tam qiymətini verir.

820 B. Adəm səmada yaşayan mələklərin, pərilərin varisi və bütün bəşəriyyətin atasıdır və deməli, yaşamaq aynasıdır.

821 B. *Canın şəkli* – cisim. Adəm bəşəriyyətin canının şəkli, biçimidir, yəni cismidir. Səmanın yeddi qatı onun qolunda biləzik kimidir, yəni buyuruğuna tabedir. Adəm kainatın əşrəfidir, bütün xilqətlərdən üstündür.

822 B. *İki beşik* – göylə yer, pərilər və insanlar aləmi.

823 B. Zindan əhli – bu dünyada yaşayanlar. *Ruh əhli* – ruhanilər. Adəm ona görə saqi sayılır ki, Tanrının ona öyrətdiyi adları o, mələklərə və insanlara öyrətmişdir.

824 B. Cahan dairəsi Adəmin alış-veriş aləmi, bazarıdır, Tanrı öz yaratdığı qüdrətini ilk dəfə onun timsalında aşkarlayır.

827 B. Birinci misra Adəmin ən parlaq göz-nəzər sahibindən, yəni Həzrət Məhəmməd peyğəmbərdən peyğəmbərlik nuru almasına işarədir. Ən uca ağac – cənnət.

828 B. *Cənnət quşları* – mələklər. *Dən aldı* – bilik aldı. Mələklər Adəmə ona görə minnətdardır ki, Adəm Tanrıdan öyrəndiklərini onlara öyrətmişdir.

831 B. Beytin məzmunu Qurani-şərifdən gəlmədir: “Bütün mələklər ona (Adəmə) səcdə qıldılar. İblisdən başqa”.

832 B. Beytin mənası Qurani-şərifdən gəlmədir: “O (Tanrı) dedi: – Ey iblis, sənə nə olub ki, baş öyənlərlə birlikdə səcdə qılmırsan?”

O cavab verdi: – Mən sənin quru torpaqdan, dağılmış qara gildən yaratdığına heç vaxt səcdə qılmaram”.

838 B. Adəmin atasız, anasız yarandığına işarədir.

840 B. Cənnətdən qovulduqdan sonra Adəmin Günəş altında yanması və dərisinin saman rənginə düşməsi nəzərdə tutulur.

845 B. Cəzalandırmaq məqsədilə buğda ağız açır ki, insanları udsun. *Buğdanın ağızı* – onu iki hissəyə bölən orta xətt.

853 B. Onun günahı ucbatından solmuş ismət gülünü canlandırmaq üçün Adəm yağış yağdırdı, buna görə Sərəndibə köçüb çadır qurmağı lazım bildi. *Sərəndib* – Seylon.

855 B. Rəvayətə görə əməmindən peşman olub tövbə qılmış Həzrət Adəm Hindistanı qırx il dolaşaraq göz yaşları tökmüş, yas, matəm rəmzi olaraq nil (lil) rəngli paltarını daim əynində daşmış və başına bəla kəsilmiş nil çöhrəli fələk yalnız bundan sonra ondan əl çəkmiş, Adəmin tökdüyü göz yaşları yerində yaşıl çəmənlər göyərmişdir.

856 B. *Fələk vuran ləkə* – yeməyə məcbur edildiyi buğda sayəsində cənnətdən qovulması.

857 B. Turan dünyasının bir hissəsi olan Xəta (Xətay, Kitay, Xütən, Qara Kitay), qədim türklərin iki qitəni qapsayan (ehtiva edən) məskənlərindən biridir. Dəqiq xəritəsini vermək çətindir. Ancaq hər halda Himalay dağlarından başlayaraq Əfqanıstanın şimal hüdudlarına, Xorasanın cənubunadək uzandığı, Tibet (türkcə: tanqut), Qaraqurum, Pamir (türkcə ham yer – hamar yer), əsası türklər tərəfindən qoyulmuş Xanbalıq (Pekin) ərazilərini qapsadığı şəksizdir.

Nizami Gəncəvi bütün türklərin o sırada Xəta türklərinin cismani və əxlaqi hüsnü ilə fəxr etdiyini bildirir. Üzüqara Adəmin Xəta türkləri kimi üzüağ olduğunu, Ay kimi şölə saldığını və qüsurlarını, xətalarını tövbə papağı altında gizlətdiyini vəsf edir.

860 B. *Altıqapılı ev* – dünyanın altı cəhəti: alt, üst, ön, arxa, sağ, sol. Dini rəvayətə görə Adəm cənnətdə olarkən cənnət xəzinəçisinin ona verdiyi gül və bitki toxumlarını qoruyub saxlamış və cənnətdən qovulandan sonra planetin hər tərəfinə səpmişdir.

862 B. *Ud* – Hindistanda bitən elə bir gözəl ağacdır ki, yandırılanda ətrafa xoş bir rayihə saçır, buna görə manqalda istifadə olunan odun sırasında ayrıca yer tutur. Nizami bəşəriyyət qarşısında böyük xidmətləri olan Adəmi “ud” və “eşşək” epitetləri ilə süsləyir. Burada “eşşək” zəhmət və cəfəkeşlik timsalidir.

863 B. Bu beyt ilə Nizami bəşəriyyətə xitab edir, onun yolunda Həzrət Adəmin nələr çəkdiyini bildirir.

864 B. Nə qədər ömrün bahar çağındasan, gəncsən, enerjini, özünü gözəl əməllərə həsr et ki, alağ, tikan sayaraq səni bostandan, insanlıq aləmindən kənara atmasınlar.

865 B. Qocalıq ömrün son baharı, xəzan çağıdır. Buna görə gəncliyin qədrini bil, xalqa xidmətini gənclikdə gücləndir! Ömrün sonu titrətmə, qızdırma, möhnət və iztirab ilə doludur.

874 B. Nizamının fikrincə, cismani və mənəvi hüsnün atributlarından biri – çeviklikdir. Yalnız nəfsini cilovlamağı bacaran, dünya yükünü çiyinə götürməyən pak nəfəslə, pak cövhərli insanlar çevik və ruhən qanadlı olurlar.

875 B. Bundan əvvəlki beytdə yürüdülmüş fikrin davamıdır. Nəfsini cilovlaya bilməyənlər, dünya yükünü öz öhdəsinə götürənlər Qaf dağı kimi ağırlaşmış öz yerində qalır, çevik, ruhən qanadlı insanlar isə ruzigar kimi azad və sərbəst dolaşırlar. Belələri bütün kainatın mənəvi hökmdarıdır.

877 B. Divarları aynalı otaq – bizim dünya. Bu dünyada hamı və hər şey səni gördüyü halda, sən yalnız özünü görürsən, deməli, xudbinsən, eqoistsən.

878 B. Nizamının fikrincə, eqoist, xudbin adamlar diri olsalar da ölü kimidirlər, çünki hər şeydən üstün tutduqları vücutlarını cəmiyyətdən və təbiətdən özləri ayrı salmışlar.

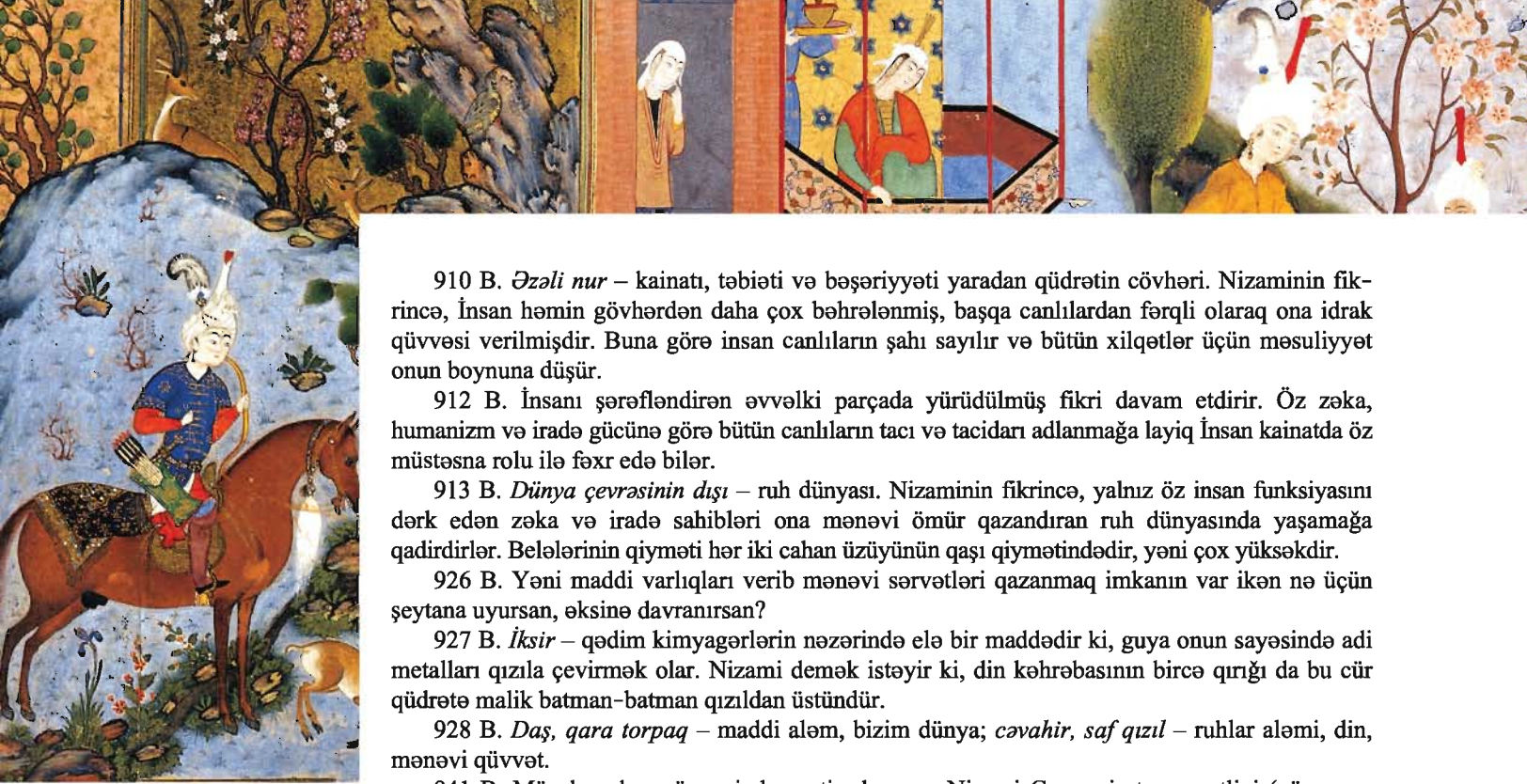
ÜMİDSİZ PADŞAHIN BAĞIŞLANMASI DASTANI

900 B. *Fani muncuqlar* – qızıl, mülk, varidat yığmaq aludəliyi.

İkinci söhbət ƏDALƏTLİ VƏ İNSAFLI OLMAĞA DAİR

907–908 B. Nizami kainatın əşrəfi, ən böyük yetirməsi, təbiətin nadir dürdanəsi hesab etdiyi İnsanı öz adına layiq olmağa çağırır: öz ömrünü, varlığını yalnız böyük və nəcib əməllərə, xeyirxah, bəşəri qayələrə həsr edənlərin Tanrı xəzinəsində inci kimi yaşamağa layiq olduğunu bildirir.

910 B. *Əzəli nur* – kainatı, təbiəti və bəşəriyyəti yaradan qüdrətin cövhəri. Nizaminin fikrincə, İnsan həmin gövhərdən daha çox bəhrələnmiş, başqa canlılardan fərqli olaraq ona idrak qüvvəsi verilmişdir. Buna görə insan canlıların şahı sayılır və bütün xilqətlər üçün məsuliyyət onun boynuna düşür.

912 B. İnsanı şərəfləndirən əvvəlki parçada yürüdülmüş fikri davam etdirir. Öz zəka, humanizm və iradə gücünə görə bütün canlıların tacı və tacidarı adlanmağa layiq İnsan kainatda öz müstəsna rolu ilə fəxr edə bilər.

913 B. *Dünya çevrəsinin dışı* – ruh dünyası. Nizaminin fikrincə, yalnız öz insan funksiyasını dərk edən zəka və iradə sahibləri ona mənəvi ömür qazandıran ruh dünyasında yaşamağa qadirdirlər. Belələrinin qiyməti hər iki cahan üzününün qaşu qiymətindədir, yəni çox yüksəkdir.

926 B. Yeni maddi varlıqları verib mənəvi sərvətləri qazanmaq imkanın var ikən nə üçün şeytana uyursan, əksinə davranırsan?

927 B. *İksir* – qədim kimyagərlərin nəzərində elə bir maddədir ki, guya onun sayəsində adi metalları qızıla çevirmək olar. Nizami demək istəyir ki, din köhrəbasının bircə qırığı da bu cür qüdrətə malik batman–batman qızıldan üstündür.

928 B. *Daş, qara torpaq* – maddi aləm, bizim dünya; *cəvahir, saf qızıl* – ruhlar aləmi, din, mənəvi qüvvət.

941 B. Müsəlmanlıq mövqeyində mətin dayanan Nizami Gəncəvi atəşpərəstliyi (günəşpərəstliyi) rədd etdiyi üçün Günəşi mənfi epitetlə səciyyələndirir, arsendən (siçanotundan, mışyakdan) düzəldilmiş zərnix (topadaq) oyununa bənzədir. Aybaşı çağlarında müsəlman qadınlar, gəlinlər və qızlar namaz, oruc ayinlərindən azad olduqları üçün bu oyun ilə baş qatmaq, əylənmək ixtiyarına malikdirlər.

942 B. *Doqquz mixli çadır* – bu dünya.

943 B. Dini anlayışa görə Həzrət Məsih (Məsiha, İsa) peyğəmbər atəşpərəstliyi aradan qaldırmaq üçün göyün dördüncü qatına qalxmışdır ki, Günəşi öz nəfəsinin gücü ilə üfürüb söndürsün (prof. R.Əliyev).

ADİL NUŞİRƏVAN İLƏ VƏZİRİN HEKAYƏTİ

979 B. *Çiyindəki yük* – zülmün yükü.

990 B. *Günəşə at çapanlar* – Tanrıya can atanlar.

Üçüncü söhbət DÜNYA HADİSƏLƏRİNƏ DAİR

1011 B. Sam məşhur pəhləvan və qəhrəman Rüstəmin babası, Zalı isə atasıdır. Zalın anadan olanda ağ saçlı imiş. Buna görə Sam xalqa gülünc olmaq qorxusu ilə uğursuz saydığı çocuğunu bir dağ başına atıb qayıdır. Simürğ isə bunu bir ət parçası bilərək yuvasına gətirir. Fəqət başı tüklü olduğundan yemir, yavruları ilə birlikdə bəsləyib böyüdür. Atası qara saçlı, oğlu ağ saçlı nüktəsi Firdovsinin “Şahnamə”sində qələmə alınmış bu rəvayətdən doğmuşdur.

1016 B. Orijinalda “su içində odlanır” ifadəsi əvəzinə “nalı oda qoymaqdan” söhbət gedir. Keçmiş cadugərlər bir şeyi, yaxud şəxsi hüzura gətirmək məqsədilə nalı oda qoyub əfsun oxurmuşlar. Nizami demək istəyir ki, ümməndə, dənizdə əziyyət çəkənlər hər cür vasitəyə əl atırlar ki, sahilə çıxa bilsinlər.

1017 B. Ən bəxtəvər insan belə sonadək tam bəxtəvər deyil, çünki ölümdən qurtuluş yoxdur.

1023 B. Fikrin ona görə cılız və dardır ki, nəfsinə əsir olmusan, maddi aləmdən dördəlli yapışmısan, ruh mənəviyyat aləmindən xəbərsizsən.

1029 B. Nəbatat alimlərinin fikrincə, gül bağlarında xüsusi növlü bir tikan olur, sünbül çiçəyinin kökünü o tikana sarıyıb bir müddət saxladıqda sünbülün ətri çoxalır.

1030 B. Nizami Gəncəvi “ciyərlər dağlamış” səhranın timsalında zalımları, zülmkar sultanları, qanlı imperiyaları qələmə alır və onların bəşər məhkəməsi önündə mütləq cavab verməli olacaqlarına hökm verir.

1041 B. Ədalətli, humanist Həzrət Süleyman peyğəmbərin dünyası çoxdan arxada qalıb, zülmkarlıq, qəddarlıq dövrü başlanıb, buna görə də cəmiyyətdə kişi yox kimidir.

SÜLEYMAN PEYÇƏMBƏRLƏ QOCA ƏKİNÇİNİN HEKAYƏTİ

1053 B. *Quş dililə danışmaq* – mənasız, boş danışmaq.

1066 B. Hər kəs gücü çatan işdən yapışmalıdır.

1070 B. Yalnız nadir qəhrəmanlar xalqın qayğısını çəkməyə qadirdirlər. Sirri hər kişi saxlaya bilməz.

Dördüncü söhbət RƏİYYƏTİN HAQQINI PADŞAHIN QORUMASI

1077 B. Bəsrelə Rəbiə məşhur zahid qadın olmuşdur. Bir gün yanar çöldə susuzluqdan baygın düşmüş bir it görür, başındakı külahını saçlarıyla bağlayır, quyuya dol kimi sallayır, su çıxarır. Əshabi Kəhf-in yeddincisi sayılan heyvanı ölümdən qurtarır. Bu yolla övliya mərtəbəsinə qalxır. Quranın “əl-Kəhf” surəsinin 21-ci ayəsində dini təqiblərdən çəkinib mağarada gizlənmiş altı gənc və onların itindən söhbət gedir. Sahiblərinə qeyri-adi sədaqətinə görə həmin itə danışq qabiliyyəti verilib. Nizami bu ayədən istifadə etmişdir.

1079 B. Yalnız erkəklik aktını yerinə yetirənlər, Nizamının fikrincə, kişi sayıla bilməz. Kişi olmaq böyük, xeyrxah iş görmək, tərəqqi uğrunda mübarizə aparmaq deməkdir.

1088 B. Rəvayətə görə, Qəznəli Sultan Mahmud (997-1030) məcusilərin (atəşpərəstlərin) mərkəzi olan Sumenat şəhərini zəbt edərkən oradakı bir atəş məbədinə dağıtmış, bundan mütəxəssir olan möbidlərdən biri sultana ölüm diləmək üçün xəlvətə çəkilməmiş, sultan xəstələnmiş, heç bir dava-dərman dadına yetməmiş, ölümünün qaçılmaz olduğu anlaşıncə ariflərdən birinin məsləhətilə möbidin bəd duasını pozmaq qərarına gəlmiş, buna görə sağaldığını yalandan bildirmiş, bəd dua pozulmuş, ölümdən qurtulan sultan böyük şənlik ziyafəti vermişdir.

Beytin mənası zülmkarlıqdan əl çəkməyə çağırışdır.

1090 B. Su tısbağası sahilə çıxıb yumurtlayır və yumurtalarını quma basdırıb dənizə qaydır. Yumurtalar qumda qızıb yetişəndən sonra qabığı partladığından çıxan tısbağa yavruları özləri analarının ardınca dənizə gedir.

Beytin mənası: Əgər su tısbağası belə bir qabiliyyətə malikdirsə, onda görün mələklərdən daha yüksək mövqe tutan İnsan nələrə, ən azı zülmkarlığı aradan qaldırmağa qadirdir, əlbəttə ulu Tanrının mərhəməti sayəsində!

QARI İLƏ SULTAN SƏNCƏRİN HEKAYƏTİ

1108 B. *Abxaz qarətə* – 1139-cu ilin sentyabrında Gəncədə baş vermiş fəlakətli zəlzələdən sonra şəhər dağılmış və viran görünən Gürcüstan çarı Gəncəyə hücum edərək yağmalamış, dinc əhalini qarət və əsir etmişdir (prof. R.Əliyev).

1127 B. Xeyrxahlığın və ağ günün timsalı olan Simürğ quşu. Əfsanəyə görə, Elbrus dağının əlçatmaz zirvəsində yaşadığına görə, Nizami ədalətin cəmiyyətdə yoxa çıxdığını və qalxıb yalnız Simürğ qanadı altına sığındığını bildirir.

Beşinci söhbət QOCALIĞIN SIFƏTLƏRİ

1130 B. Dörd ünsürün vəhdətini alqışlayan bu beytdə atəşlə *su* – gəncliyin, *torpaqla yel* – qocalığın rəmzidir.

1133 B. Yəni: qocalmışan.

1138 B. Nizami insan cismində gənclik ilə qocalığın çarpışdığını təsvir edir. Qara saçlar qara zənci ordusuna bənzədildiyi halda ağ saçlar ağüzlü, müdrik və müzəffər türk ordusuna oxşadılır. Nizamidə türklük paklığın, üz ağılığının, istedad və qəhrəmanlığın, ən başlıcası, humanizmin timsalıdır.

Bu qara, ağ saçların nəyi öyrədir sənə?

Gecədən yol gedirsən təfəkkür gündüzünə

beyti də bunu təsdiqləyir. Türklük, burada zəka qüvvəsi, təfəkkür gündüzü, idrak günəşi biçimində aşkarlanır.

1143 B. *Cəmşid dövləti* – gənclik, Nizami üçün mənəvi çiçəklənmə və kamal çağları – qırx yaş dolaylarıdır.

1151 B. *Qara daş* – məhək daşı.

1153 B. Burada kafurun kimyəvi maddə kimi soyuqluğu və ağılığı qocalığın soyuqluğuna, qocanın saçlarının ağılığına təşbeh gətirilir.

1155 B. Əfsanəyə görə, günəş batarkən rəngləri çalaraq (oğurlayaraq) göyün dördüncü qatında nəhəng bir küpün içinə doldurmuş. Həmin mövqedə yaşayan İsa peyğəmbər bu böyük sərmayə sayəsində boyaqçılıq edərmiş. İsanın arxadaşları həvarilər bez ağartmaqla dolanarmışlar. Şair bezağardanlar ilə boyaqçıların münasibətinə işarə edir.

1156 B. Bu beytin dürüst elmi şərhini verən prof. R.Əliyevin yazdığına görə, paltaryuyan ilə boyaqçının yaxınlığı sübutlarından biri də budur ki, su (ab) və ay işığı (məhtab) arasında sıx bağlılıq var, çünki dənizlərdə, ümmanlarda qabarma (mədd), çəkilmə (cəzr) hadisəsi, habelə yağışların yağması Ayın hərəkətindən, dövriyyəindən ayrılmazdır.

1160 B. Bir şəxsdə rumluluq (üzağlığı) ilə zənciliyin (üzqaralığı) birləşməsi onun ikiüzlü olması deməkdir. İkiüzlülər, elm, maarif yolunda dəridən-qabıqdan çıxsalarsa belə Nizamının fikrincə, kəmalə yetə bilməzlər, onların alnında həmişə zalım və cahil damğası görünəcək.

1162 B. Ağaclar yazagzı çiçəkləyəndə sanki başlarına ağ tac qoyurlar, mövsüm dəyişdikdə isə başqa rəngə düşürlər.

Beytin mənası: Kainatın əşrəfi olan insan bu cür davranma bilməz, o bir rəngli, bir sifətli olmalıdır.

1168 B. Müstəqim mənasından başqa beytin məcazi mənası budur ki, dörd ünsürün; torpağın, odun, havanın, suyun vəhdətini alqışlayır. Təbiətin və cəmiyyətin bu özülə söykəndiyini bildirir.

KƏRPİCKƏSƏN QOCANIN HEKAYƏTİ

1178 B. Əmirələr, sərkərdə və qəhrəmanlar basıldıqda (məğlub edildikdə), ölüm məqamının yaxınlaşdığını hiss edincə vəsiyyətlərində arzu edərdilər ki, məzarlarının üstü həmin qocanın kəsdiyi kərpicləri ilə götürülsün. Bu halda onlar ümid bəsləyirdilər ki, bu sipər (bu kərpiclər) onları himayə edəcək, qəbir əzabından qoruyacaqdır.

1183 B. Birinci misrada yer səthi qalxana, torpaqqazan bel isə qılınca oxşadılıb (prof. R. Əliyev).

1188 B. *Könlər yük daşıyar* – Zülmə boyun əyənlər, təslimçilər və fərarilər özlərinə layiq rəzil həyata məhkumdurlar. Mən belələrinə nifrət bəsləyərim, öz zəhmətimlə dolanıram.

Altıncı söhbət

VARLIĞIN ETİBARI HAQQINDA

1196 B. *Bu göy rəngli pərdə* – səma, fələk.

Müvəqqəti vücut – insanlar.

Beytin mənası: Yalnız insanlığa xidmət yolunu tutan insanlar yaşamağa və mənəvi ömürə layiqdirlər. Qalanları müvəqqətidirlər və həddindən artıq olduqları üçün gərəksizdirlər. İnsanlıq özünü özgələrə həsr etməkdən başlanır. Belələri ədəb nuru ilə parlayan gözlərinin gövhərini başqalarının xidmət kəmərinə dikiblər.

1198 B. Bu pərgar nöqtəsində, bu dönüb dolanan dünyada elə bir vücut yoxdur ki, müəyyən bir işlə məşğul olmasın.

1199 B. *Neçə yəhərli at* – fələklər, göylər, ulduzlar. *Süvarilər* – insanlar.

Beytin mənası: Kainatda hər şey insan üçün yaradılıb. İnsan öz zəka gücü sayəsində ulduzları köhlən kimi yəhərləyib çapa bilər, deməli, bütün kainat onun hökmündə, iradə və ixtiyarındadır.

1200–1201 B. Nizamının fikrincə, Tanrı hələ “Ol!” (Kun!) əmri ilə kainatı yaratmaq ərəfəsində İsanı düşünmüş, kainatı İnsan üçün xələq etdiyini qərarlaşdırmışdır. Buna görə Nizami insanın və məhəbbətin hər şeydən qədim, qocaman və əzəli olduğu fikrini qətiyyətlə bildirir.

1202 B. Yeni yaxşını yamandan, gözəli eybəcərdən seçmək üçün sənə iradə və ixtiyar verildi.

1203 B. Quş dəni necə dənəyirsə, əcəl də səni eləcə dənəyib torpağın kamına çəkəcəkdir. İndi ki belədir, gözəl yaşamağın yolunu öyrən, maddi aləmi müvəqqəti say və mənəvi aləm üçün yaşa!

1204 B. Leş yeyən kerkəs və quzğun kimi yaşama, təbiəti çıarmaqlayan bu quşları tərək et və onların hamısının başı üstündə yaşarı, ruh, paklıq, nicatvericilik timsalı Simürğ kimi qanadlan!

1205 B. *Can qəfəsindəki quş* – ruh, Nizaminin fikrincə, insan özü gəldi-gedər xilqət olsa da, ruhu əbədi, ölməzdir. İnsan cismində yaşasa da, özü bu cisimdən xeyli yüksəklərdə durur.

1211 B. İki aləm: maddə və ruh aləmi.

1214-1216 B. Nərgizin gözlərinə sürmə çəkən dan yelləri, misə qızıl rəngini verən kimyəvi iksir olduğu kimi insanı da insan mərtəbəsinə qaldıran onun ruhudur. Ürəkdə yerləşən ruhunun gücünü dərk edə bilsən, sən bütün kainatın sultanı, hökəmranı ola bilərsən. Bəşəriyyətin ən böyük sərvəti olan elm və bədii söz də ruhun yetirməsidir, idrakın hər cür töhfələri də. Yalnız ruhuna xidmət et!

1217 B. *Ceyran göbəyi* – ceyranın müşk vəzləri. “Müşk” deyilən ətirli maddə burda yerləşir.

1219 B. Ceyranın dərisi nisbətən yüngül, zərif və möhkəm olduğuna görə qədimlərdə bundan kağız yerinə istifadə olunarmış. Dəri, gön üstündə məktub yazılmış. İlk kitablar dəri-gön vərəqlərdən ibarətmiş.

1222 B. Gecədən səhərə doğru yürü, dan yeri sürdüyün köhlənin ağ nalı kimi şəfəqlənsin. Yeni ibadətlə məşğul ol, süalardan yaralanan səhər kimi ahın, nalən ürəyini yaralasin, nalə qılıb Tanrıya yalvar, səhər namazının nuruna bürün!

1231 B. Prof. R.Əliyevin yozumuna görə, bu beytin ikinci misrası Qurani-şərifin “ət-Təlaq” surəsinin yeddinci ayəsinin tərcüməsidir. Ayə belədir: “Tanrı hər sıxıntıdan sonra genişlik (asanlıq, şadlıq) gətirir”.

OVÇU İLƏ İTİN VƏ TÜLKÜNÜN HEKAYƏTİ

1233 B. Ovçunun elə bir cəld, yavuz sərt və çevik qaçan iti vardı ki, Günəş şüası belə ona çata bilməzdi, buna görə it işıq sürətinə nöqsan tutardı. Prof. R.Əliyev yazır ki, şair “ahu gereftən” mürekkəb felini ustalıqla oynadıb şairanə məcaz yaradır. Həmin felin ilk mənası “ahu tutmaq”, digər mənası isə “irad tutmaq” deməkdir.

1240 B. *Arpa* – ən kiçik çəki vahidi. *Dirhəm* – çəki vahidi altı danka bərabərdir: Hər dank iki karat, hər karat isə dörd arpa çəkisindədir.

1247 B. Köhnə təbiətlərin fikrincə, yağlı xörək ziyandır, səfraya gətirib çıxarır.

1254 B. Beytin məzmunu Qurani-şərifin “ət-Təlaq” surəsinin yeddinci ayəsindən gəlmədir: Həyatda, insan varlığında hər bir qəmədən, kədərdən sonra fərəh və şadlıq gəlir.

1261-1265 B. Beytlərdə yəqin anlayışı fəlsəfi termin kimi işlədilib. Mənası əqidədə möhkəmlik, sabitqədəmlik, özünə inam və qüdrət deməkdir. Nizami haqqa inamında qətiyyətli olmağa çağırır.

1270-1271 B. Yəqin əhli misilsiz, *kamil* – onlar, *naşı* – biz. Yəqin əhli kamil insan simvolidur. Onlar Qurani-şərifin haram elan etdiyi şərabi içdikdə belə halallığı nuş edirlər, bu nemətə bal dadı gətirirlər. Çünki müstəqil şəxsiyyətə malikdirlər və nəyin halal, nəyin haram olduğunu bizdən yaxşı bilirlər.

Yeddinci söhbət İNSANLIQ MƏRTƏBƏSİNİN BÜTÜN XİLQƏTLƏRDƏN ÜSTÜNLÜYÜ

1279 B. Nizaminin fikrincə, İnsan kainatın əşrəfidir və əslində Tanrı kainatı İnsanın şərəfilə yaratmışdır. Ay, Günəş, bütün səyyarələr və bütün nemətlər İnsana xidmət naminə xəlq olunub. Buna görə İnsanı təbiətin nazlı yavrusu adlandırmaq olar. Qurani-şərifin “ət-Tin” surəsinin dördüncü ayəsində deyilir: “Biz insanı ən gözəl şəkildə yaratdıq. Buna görə insan bütün xilqətlərdən daha kamil olması müqabilində necib, xeyrixah, humanist olmalı, özündən aşağı pillədə duranların hamısı qarşısında məsuliyyətini, cavabdehliyini daim dərk etməlidir”. İnsan bütün flora, fauna aləmini, bütün təbiəti sevib qorumağa, yaşatmağa borcludur. Onun başlıca məziyyətlərindən biri cəmiyyəti kamilləşdirmək və təbiətlə cəmiyyət arasında üzvi ahəngdarlıq yaratmaqdan ibarətdir.

1280 B. Bu beytdə Nizaminin humanizm konsepsiyasının məğzi verilib. Tanrıdan öyrəndiyi “adlar elmi”ni və bütün bəşəri təcrübəsini Adəm öz törəmələri üçün qoyub getmişdir. İnsan bu məsuliyyəti və kainatın əşrəfi olduğunu dərk etməlidir.

1280-1283 B. İnsan əzəli dayədən süd əmməyincə qənd, şəkər dadıb, yəni xilqətə gözəl, ülvi, humanist yaradılıb, suyu şirin və qanı şirin xəlq olunub. Məgər bundan böyük yaxşılıq olar? İnsana yalnız mənəvi üstünlük, idrak adlı misilsiz töhfə deyil, həm də cismani üstünlük verilib. Bütün xilqətlər ilə müqayisədə ən kamili, ən gözəli İnsandır!

1286 B. Nizaminin fikrincə, bütün heyvanlar və quşlar və ümumən, canlı-cansız təbiət İnsana xidmət üçün yaradılmışdır. Buna görə insan öz xidmətçisinin qədrini bilməli, flora, fauna aləmini, ümumən, təbiəti qorunmalıdır.

1294 B. Ay gündüzlər pərdəli gəldiyi, görünmədiyini halda, gecələr görünür, deməli, pərdəsiz qalır.

1295 B. Gecə hər şeyi öz qaranlıq pərdəsi altında saxladığı halda dan yeri – sübh bu pərdəni aradan qaldırır və bütün gizlinləri faş edir.

1296 B. Yəni Bal arısının sirləri bəzən elə sirr olaraq qala bildiyi halda, sənə heç bir sirin bəşəriyyətin nəzərindən yayınmır. Bal arısının gül pərdəsi dəşiksiz, bütöv olduğu halda, sənə fəza, fələk, göy adlı pərdən şən-şən, göz-gözdür. O gözlər hər şeyi apaşkar görür.

1297 B. *Hörümçək toru* – acgözlük, nəfs, tamah toru, şöhrət, sərvət düşkünlüyü.

1298-1299 B. *Pərdə ardındakı Tanrı ərənləri* – ilahi qüvvələr. *Pərdə dalından çıxmaq* – din yolundan çıxmaq.

1304 B. Sən heç olmasa qırx gün riyazət cəbrinə qatlaşa bilsən, bədənin cürbəcür ehtiraslarından: sərvət, şöhrət, qadın düşkünlüyü və acgözlük azarı kimi müxtəlif xiltardan təmizləməyi bacarsan, ruhun yuvası, qaynağı olan könül kimi, can kimi paka çıxarsan (prof. R.Əliyev).

1311 B. Ucuz ehtiraslar ardınca qoşmaq dəmirçixanaya getmək və od kürəsinə yanaşmaq kimidir: üstünə çınqıllar səpələncək, bəlkə də səni yandıracaqdır. Zəka və təfəkkür, insanlığa xidmət ardınca getmək isə əttar dükənina varmağa bənzər. Bu halda sən düşüncə və idrak rayihəsinə qerq olacaqsan!

1318 B. Məhəmməd peyğəmbərin əmisi Əbu-Talib islamiyyəti qəbul etmədiyinə görə əslində cəhənnəmə vasil olmalıdır. Lakin Həzrətlə qohumluğu onu əsfələsafilin atəşindən qoruyur. İslamı qəbul etməsə də, Əbu-Talib nəcib, xeyirxah kişi olmuş, Həzrət peyğəmbər onun xətrini istəmişdir.

FİRİDUN ŞAHIN CEYRAN OVU HEKAYƏTİ

1325 B. Ahunun belinin dərisi sərt, qaba olduğu halda, qarının dərisi, xüsusilə göbək ətrafı hamar, incə və yumşaq olur. Şah əlindəki kamanın kirisini o qədər dartdı və sürtdü ki, ceyranın göbəyi kimi yumşaldı və öz atını (Rəxşini) odlanmış ciyəri kimi qızıtdırdı.

1330 B. Kaman dilə gəlib deyir ki, bu ceyran yavrusu sənə nəzərinin himayəsində irəliləyir. Kimin cürəti çatar ki, sənə diqqətinə, zirehinə tərəf ox tuşlasın?!

1331 B. Sən çalğıçısan, şahim, məgər razı olarsanmı ki, sənə ceyranımı ovlasınlar, dərisindən dəf düzəldib özgələr çalsın?! Yaxud dümbək çalanların əlləri ilə döyəclənsin?! (prof. R.Əliyev).

1336 B. Mənası: Hər kim öz xalqına, bəşəriyyətə sədaqətlə və təmənnəsiz xidmət etməyi bacarırsa, o, xəzinə sahibi olacaqdır.

Səkkizinci söhbət YARADILIŞIN HÜSNÜNƏ DAİR

1341-1342 B. Yəni insanlıq və kainat yaradılmazdan öncə varlıq bomboş və olduqca yoxsul idi. Prof. R.Əliyevin elmi açıqlamasından aydınlaşır ki, bu məqamda Nizami məşhur yunan filosofu Ərəstunun yaradan və yaradılmışlar arasındakı fəsilələri öyrənmək üçün icad etdiyi on qatlı (mərtəbəli) əql nəzəriyyəsindən bəhrələnməmişdir: birinci əql, küll əql, fərdi əql və sair.

1348-1350 B. *Axar su* – hərəkətdə olan göy, yaxud onun qar, yağış yağdırma şəkəri. Yəni Tanrı öz kəraməti ilə yerləri, göyləri hərəkətə gətirməklə, səni su ilə gilin vəhdətindən yaratdı. Sən bir toz zərrəsi kimisən, dünyanı tutsan da, yenə zərrəciyə çevrilib yox olacaqsan, bir cüz ikən küllə qovuşacaqsan. Səndə nəfs, tamah, sərvət, şöhrət düşkünlüyündən ibarət o qədər kirli ehtiraslar var ki, dünya sənsiz çağlarını şükranlıqla xatırlayır.

1355 B. Əski astronomiyaya görə, göydəki on iki ulduzlar topasından biri sayılan Cevza, yaxud baş-başa vermiş iki qızcığaz şəklində Əkizlər bürcü Hava bürcü hesab edilir. Buna görə soyuqdəymə və qan aldırma hadisəsi ilə əlaqələndirilir.

1356 B. Keçmişdə Ay tutulanda təsti, ləyəni döyəcləyib, yaxud mis qapaqları bir-birinə çırpıb haray-həşir qoparardılar. O çağlar sən yox idi, deməli, təst də sənin mənasız hay-küyün, döyəcləməyin ucbatından zərbələr yemirdi.

1357 B. Dini əsatiərə görə Harut və Marut adlı iki qılman tərəfindən yoldan çıxarılan əli qavallı gözəl musiqi və şənlik ilahəsi Zöhrə ayağı sürüşgenliyinə görə Tanrı tərəfindən cəzalandırılmış, yerdən göyə qovulmuş, Venera ulduzuna çevrilmişdir. Onu yoldan çıxaran Harut və Marut isə qanaddan məhrum edilmiş və Babilistanda bir quyuda başısağa halda asılmışdır.

1360 B. Sən dünyaya gələndən sonra ulduzları gözə gətirdin və bəd nəzərinlə onların şən gəcəvəsi üstündəki bayrağın ulduzunu qırdın (prof. R.Əliyev).

1363 B. *Səhərin məşəli* – günəş. *Sübhi sadıq* – buludsuz, dumansız, parlaq sübh. *Fərri kazib* – yalançı şəfəq, yaxud ala-toran sübh.

1364 B. Sən ki göylərə bunca əzab, əziyyət vermisən, gör nə qədər miskindir ki, hələ də sənə səcdə qılır, sənə xidmət etmək üçün belinə kəmərlər bağlayır!

1365 B. İsa peyğəmbərin təliminə görə “insan ruhun səməridir”, şair buna işarə ilə bildirir ki, eşit, inanma, çünki bunlar üreyin yox, dilin sözüdür (prof. R.Əliyev).

1366 B. Sən daşdığın İnsan adına layiq deyilsən. Tacın başından daha qiymətlidir. Elə bir itsən ki, boyunda gözdirdiyin xalta belə səndən bahalıdır. O qədər eşşəklik eləmişən ki, qarşındakı arpa-saman torbasına da layiq deyilsən. Nizami bu cür ittihamlar irəli sürürkən insanın heyvansal mahiyyətini, acgözlüyünü, sərvət və şöhrət düşkünlüyünü, ruh və mənəviyyat zənginliyi qayğısı çəkmədiyini ifşa edir.

1367 B. *Laqqurtı evi* – dünyamız.

1368 B. *Bircə ovuc torpaq* – bədən. *Bircə gil qırığı* – bədən, cisim, canıyvası – ürək olan ruh aləmi.

Beytin mənası: Sən bədənini yaşatmaq naminə ruh aləmindən əl çəkdin. O dünyanı atdın, yalnız bu dünyanı tutdun.

1370 B. Nizami Gəncəvi yenə insanın maddi aləmə aludəliyini və mənəvi aləmə biganəliyini rüsvay edir. Maddi nemətlər sırasında fındıq soyuducu maddə sayılır.

Beytin mənası: Sincab kimi çevik mütəhərrik, qaynar beyin, alovlu zəka sənə ona görə verilmişdir ki, öz ruhunun qayğısını çəkəsən! Amma sən əksinə davrandın, fındıq rəngli torpağa bağlanmağınla onu soyutdun, korladın, öz qanadlarını qırdın. Özünü dəli, divanə etdin.

1371 B. “Ölməmişdən əvvəl ölün!” – Əl çəkin zülm etməkdən, yırtıcı ehtiraslardan, acgözlükdən, sərvət və şöhrət düşkünlüyündən. Əl çəkin!

1372 B. Dünya budaqdan budağa atılıb səninlə əylənən sincab deyil, qədrini bilməsən, yaşamağı bacarmasan, səni kamına çəkən əjdahadır, yırtıcıdır, gecəsi, gündüzü kimi ikiüzlüdür, yəni aldadıcıdır.

1373 B. Dələ yalnız pişikdən qorxur. Sən ki pişik deyilsən, dələduzluqdan, pişiyi qorxutmaqdan, alçaq ehtiraslar ilə əylənməkdən əl çək! Gecə-gündüz kimi tülkülük etmə, ikiüzlülükdən əl çək!

1374 B. Ovçuların dediyinə görə maralı ceyran və cüyürü asan ovlamaq üçün aslan heyvanların üz tutduğu çeşmənin, yaxud ırmağın ətrafına selik tökür. Buradan keçən heyvanlar selik sahibinin, aslanın qoxusunu alan kimi özlərini itirir və yırtıcıya təslim olurlar.

1377 B. Qədimdə şəkər qamışından hazırlanan xüsusi tabaşir susuzluğu yatırmaq vasitəsi sayılırmış. Bunun üçün şəkər qamışını yığıb xırmanda alışıdır, yanib kül olmamış üstünə torpaq atar, söndürür və içindəki ağ kristalları yığarmışlar. Bu ağ kristallar susuzluğu yatırmaq vasitəsi kimi işlədilmiş (prof. R.Əliyev).

1380–1381 B. Dünya malına aludəliyin, nəfsin, tamahın ucbatından dilxorsan, saralmısan. Onillik sirkə içibmiş kimi üz-gözünü turşudursan. Heyhat, sən az qala yüzillik acgözlüyünü onillik sirkə apara bilərmi? Səfranı sirkə ilə müalicə etsələr də, bunun sənə xeyri yoxdur.

1382 B. Dədən Həzrət Adəmin qanı yeddi qatlı göylərin sürfəsində ikən ey yeddi çörək kömbəsinə bənzər yeddi səyyarəyə əl açıb dilənən İnsan, eyib deyilmi, nə üçün abırını-həyanı tökürsən! Yetər, üzünün suyunu tökmə!

1387–1388 B. Ey yırtıcı nəfsinin yağında yanıb, qovrulan İnsan! Nə qədər ki sağsan, bu cahan mətbəxinin ocağında quru odun kimi od tutub yanacaqsan, o dünyada isə səni yalnız cəhənnəm alovları gözləyir.

Doqquzuncu söhbət DÜNYA QAYĞILARINDAN QURTULMA BƏHSİ

1422 B. Biz kainatın əşrəfi yaranmışıq. Bütün başqa varlıqlardan fərqli olaraq bizə düşünmək və dünya bilməcələrini qavramaq, anlamaq istedadı verilib. Yeddi qat göylərin sirlərini açan da bizik, fələyin əbcəd-dini, əlifbada hərflərin düzlüq qaydasını Yer in yazı taxtasında yazıb-oxuyan da biz!

1430 B. Sən qeyri-müəyyən bir nur damlası idin, Tanrı səni xəlq etdi, öz təkəkkürün ruh qüdrətin sayəsində Quzu (Həməl) bürcündən də yuxarılara ucaldın, bəxtəvərlik elçisi hüma quşu sənin uca başın üstündə qanadlarını gərdi.

1431-1435 B. Bir nur damlası ikən göydə sənin uçuş meydanın ucsuz-bucaqsız idi. Getdiy in yolun da sonu görünmürdü. Göydə aciz, avara qalıb yerə endin, gil ilə, su ilə birləşib xəlq olundun. Lakin yenə narahatsan. Bəzən Günəşi özüne doğru çək ir, bəzən də Günəş mövqeyinə yüksəlmək istəyirsən. Yer yuvarlağı dar gəlir sənə. Bircə ip üstündə oynamaq səni təmin etmir. Arzu və təkəkkür, ruh və könül səni yeni-yeni xariqələrə haraylayır, başqa iqlimləri kəşf etmək, ucalmaq sövdəsindəsan. Heç yanda qərar tuta bilmirsən.

1436 B. Kamil insan özünün bütün qüvvəsini, bədən və idrak enerjisini bəşəriyyət və tərəqqi naminə xərcləyir, özü üçün yox, özlələr üçün yaşayır. Buna görə müflisdir. O, qədim və köhnədir, çünki ruhu özündən əvvəl gəlib dünyaya. Təzədir, çünki bədəni ruhundan qat-qat gəncdir, dünən doğulub.

1437-1438 B. Yavrusunu öldürən ana – dünyamız. Ata öyüdləri – Həzrət Adəmin öyüdləri, günaha batmamaq və tövbə etmək tələbləri.

Beytin mənası: Səni maddi dünyaya bağlayan yırtıcı ehtiraslarından əl çək, mənəvi aləminin qayğısına qal! Atan Həzrət Adəmin yolu ilə get! Günahlarından əl çəkmək üçün tövbə qıl, təmizlən, pak ol!

1440 B. Hədər keçən günlər – zülm etməyə, ucuz ehtiraslara, sərvət, şöhrət, düşkünlüyünə sərf olunan çağlar. Bu hədər günlərin yerini doldurmağın yeganə çarəsi tövbə qılmaq, din yoluna qayıtmaq və gözəl yaşamağın qaydalarını öyrənməkdir.

1448 B. Bu beyt bizi Adəm gilin in qır x günə yoğrulması, çocuğın ana bətnində doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz saniyə yetişməsi və insanın yalnız 40 yaşında az-çox kəmalə yetməsi barədə düşüncələrə sövq edir.

1449 B. Ölərik, adımızı yeni doğulan çocuqlara, rütbəmizi, yerimizi başqa insanlara tər k edərik.

1450 B. Dini etiqada görə, İnsan qiyamət günü mizan-tərəzi və haqq-məhkəmə qarşısında bu dünyadakı əməlləri üçün hesab verməlidir, buna görə o, haqqın hökmü ilə dirildilir və məhkəməyə gətirilir.

TÖVBƏSİNİ POZAN ZAHİDİN HEKAYƏTİ

1460 B. Alnımdakı yazı məni Kəbədən mey xanəyə atdı. Halalımdan əl çəkib harama qurşandım. Paklıq əlimdən çıxdı, çirkəba batdım, insanlıqdan əl çəkib nəfsə, tamaha uydum.

1470 B. Ulu göylər daim öz qasırğaları, ildırımları və göy gurultuları ilə yatmış insanı ayıl tmağa, xəbərdar etməyə çalışır ki, ömürdən sonra da başqa bir mənəvi ömür var. Onu düşün! Öləndə yatmaq eyib deyil. Həyatda yatmaq isə eyibdir. Ayıl! O dünyaya köçmək üçün azuqə yığ, mənəvi ömrünü uzatmaq üçün çarələr tap.

1473 B. *Gecə yar ı* – ömür yar ı.

Onuncu söhbət DÜNYANIN SONU HAQQINDA

1476 B. Prof. R.Əliyev yazır ki, onuncu qoşmanı Nizami Gəncəvi Sultan Səncərin (1117-1153) məşhur saray şairi Əvhədəddin Ənvəri (vəfatı: 1188) və bir bölük Xorasan münəccimi tərəfindən xəbər verilmiş tufana həsr etmişdir. Ənvərinin və onunla rəydaş olan ulduzşünasların 1176-cı ildə verdikləri xəbərə görə, 1186-cı il in yayında iki nəhs səyyarə – Saturn ilə Mars Tərəzi (Mizan) bürcündə qarşılaşacaq, bunun nəticəsində Ay tutulacaq və böyük tufan qalxıb Yer yuvarlağı ilə fələkləri alt-üst edəcəkdir. Nizami o çağın bir çox alim və ulduzşünasları kimi

bir müddət Ənvərinin nəhs fəlinə inanmış, onların yalançılığına bələd olandan sonra isə fəlin puçluğunu sübuta çalışmışdır. 1186-cı ilin yayında nəzərdə tutulmuş gündə nəinki heç bir tufan, qasırğa baş verməmiş, əksinə, hava çox mülayim və xoş keçmişdir. Bu halda camaat Ənvərini təqib edərək ələ salmağa başlamışdır. İndiyəcən araşdırıcıların diqqətini çəkməmiş bu fakt "Sirlər xəzinəsi"nin yazılması tarixinin dürüstləşdirilməsində ciddi əhəmiyyətə malikdir.

1488 B. *Bircə ovuc torpaq* – insanın cismi.

1491 B. *Qəm küpü* – Yer kürəsi. *Matəm yaşılı* – Yer kürəsini əhatə edən fəza, göy.

Beytin mənası: Kədər bu dünyanın fitrətindədir, çünki kainatın əşrəfi olan İnsan gəldi-gedəkdir, mahiyyətə nakamdır.

1492 B. Qəm küpünü (Yer kürəsini) torpaqdan təmizləmək onu fələn Yer kürəsi funksiyasından azad edib göyə, səmaya çevirmək deməkdir. Başqa sözlə desək, burada söhbət maddi aləmə aludəlikdən, acgözlükdən, şəhvetpərəstlikdən və s. eybəcər ehtiraslardan əl çəkib saflaşmaqdan, göylər kimi pak olmaqdan, mənəvi səmaya qovuşmaqdan gedir. Buna qadir olmayanlar çərxin qarşısında məğmun, aciz bəndələrdir, üzükara adamlardır.

1493 B. *Yeddi nəhr* – yeddi səyyarə. *Dumanlı çevrə* – dünyamız. Beytin mənası: Dumanlı çevrədən, ətəyinizi murdarlayan dünyadan, maddi aləmdən qurtulmağa, bulaşq ehtiraslardan təmizlənməyə, pak olmağa çalışın, səyyarələr dünyasına, mənəviyyat aləminə can atın!

1494 B. Bir halda ki, mənəvi aləmdən bunca xəbərsizsiniz, onda əl çəkin bu maddi aləmdən, qara bir xətt ilə damğalayın Yer kürəsini, yeri-göyü alt-üst edin, alın, çıxarın səmaların əynindən ulduzlar ilə düymələnmiş geyimini!

1498 B. Bütövlükdə göylər əzəmətli bir sədəfə bənzəsə də, əsil sədəf deyil, gözləri ulduz kimi işıldayan yırtıcıdır.

1500 B. Keçmiş münəccimlərin fikrincə, ulduzlara hədsiz diqqət yetirmək ziyandır. İlan zümrüd şöləsindən kor olduğu kimi ulduza baxmaq ölçüsünü itirmiş insan da ziyan çəkə bilər.

1501 B. Göylər zahirən sədəfə bənzəsə də nə şöləsi var, nə də içərisinin sağlam dürrü, gövhəri. Ulduzlardan ibarət min-min gözü olsa da, kordur.

1505 B. *Qəbir* – dünyamız, *Damın bacası* – dünyamızın ən uca nöqtəsi, məsələn, Everest.

Beytin mənası: Dünyada ölüm hadisəsinin qarşısını almaq mümkün deyil. Dünya fəvqündə dayanmaq da qeyri-mümkündür. Qurtuluş yoxdur.

1506 B. Sərsəmlər, epileptiklər sağalmaq üçün, klassik təbiblərin göstərişilə qapısı, pəncərəsi bağlı qaranlıq odalarda yaşar və gün işığı görməzlərmiş (prof. R.Əliyev).

1510-1512 B. Təbiətin və cəmiyyətin inkişaf qanunauyğunluqlarını, çərxin gərdisini, onun teldən nazik, sapdan incə hərəkət yollarını anlamaq, dərk etmək dünyada hər kəşiyə müyəssər deyil, çox çətin, zor işdir, bəlkə də qeyri-mümkündür. Sən tükün ucundan da incə olan bu mətləbləri dərk etməyə girişsən, mətləbə çatacağına əmin olma, işin gedişi səni xəmirədən bir tük kimi kənara atar.

1515 B. Başında papağın varsa, kişisənsə, deməli, ülvi bir məramla tapınmalı, baş əyməli, bu məram yolunda can yandırılmalısan. Belində kəmərin varsa, deməli, bu, xidmət kəməridir, qulluq etməli, insani borcunu yerinə yetirməlisən.

1517 B. *Həyat ocağının şöləsi* – Günəş.

1523 B. Nəfəs iki mənada işlədilib: 1. Nəfəs. 2. Ah-nalə, qarğış (prof. R.Əliyev).

Başqalarının eybini göstərsən, əks-hücuma keçər, səni ləkələməyə çalışarlar. Necə ki, aynaya nəfəs dəyəndə ayna dumanlanır, ləkələnir.

1528 B. Nizami Gəncəvi hər hansı canlı və cansızda, təbiət, yaxud cəmiyyət hadisəsində ilk növbədə gözəli, yaxşını, müsbəti görməyə və bu barədə danışmağa çağırır. Tovus quşunun əlvan güllər kimi rənglər sərgisini görmədiyən halda yalnız çəlimsiz, eybəcər ayaqlarını görmək, yalnız bu barədə danışmaq sənə yaraşmaz və həтта eyib gətirər.

1529 B. Nizami bundan əvvəlki beytdə dediyini təkrar edir və bir az da zənginləşdirir. Çirkinde gözəli, adidə ülvinə, qarada ağı görə bilmək, kəşf etmək yalnız müdrik kişilərin hünəridir.

İSA PEYĞƏMBƏRİN HEKAYƏTİ

1537 B. Əntiq Romada və Yunanıstanda eyvanları dürlü quş və heyvan rəsmləri ilə bəzərmişlər. Şair həmin adətə işarə vuraraq Həzrət İsa peyğəmbərin dili ilə bildirir ki, bu it vaxtilə o qədər mahir, çevik, qüdrətli şikarçı olub ki, sahibi onun şəklini eyvanına çəkdirib.

1542 B. Dini anlayışa görə, Tanrı doqquz fəloyi ona görə yaradıb ki, insanların eybinin üstünə pərdə çəksin və mələklər insanın yalnız savab işlərini görsün, günahlarını tam müşahidə etməyə macal tapmasınlar (prof. R.Əliyev).

1543 B. *Hələqə – xalta*, köləlik xaltası. Şair deyir ki, bu dar, üzükvarı dünyada hər şey sənin boynuna köləlik xaltası taxmaq, səni nöqər, qul görmək istəyir. Əgər özün də bunu istəyirsənsə, deməli, kişi deyilsən, qulsan.

1544 B. Qədim münəccimlərin dediyinə görə, Sürəyya ulduz topası Böyük köpək bürcünün xaltası mövqeyindədir, daha doğrusu, ikinci birincidə yerləşir. İkinci misra eşşəkdən yalnız yük daşımaq üçün deyil, həm də nəqliyyat vasitəsi kimi istifadə edən İsa peyğəmbəri yada salır. Şair özünün vəsf və ifşa obyektini olan qəhrəmanını – İnsanı xalta gəzdirməməyə, eşşəklik etməməyə çağırır.

1547 B. Yəni Nizaminin dərini çəkmək sənə qalmayıb.

On birinci söhbət DÜNYANIN VƏFASIZLIĞI HAQQINDA

1552 B. *Qəm gəmisini* – dünyamız. *Yük* – yığıldığın var-dövlət. Aydındır ki, nə qədər çox var-dövlət yığırsansa, gəmidə yükün bir o qədər ağır olacaq və tufan, qasırğa başlananda ilk növbədə yükü ağır olanlar batacaq.

1561-1562 B. O dünyanı bu dünyaya satma. Mənəvi aləmi, ruh dünyasını kaftara bənzəyən bu maddi aləmdən üstün tutmağı bacar!

1569 B. Orijinalda Nizami "hərislər" əvəzinə "duzsuz"lar məcazını işlədir. *Bu səhra* – dünyamız.

Beytin mənası: Yalnız kabab və şərab düşkünləri, hərislər və tamahkarlar bu səhranın, bu dünyanın od rənginə, zahiri parlıtısına uyurlar. Düz və duzlu adamlar isə yanıb kabab olurlar.

On ikinci söhbət DÜNYAYA VİDA

1607 B. Bu dünyanı at, o dünyanı tut. Bu dünya tor kimidir, qoy o tora dən yemək istəyənlər düşsün.

1610 B. Ölmək ərəfəsində ağla. O göz yaşından göyərən çəmən, yaxud fidan sənin başlanmağının rəmzi kimi yaşar, ruhunu yaşadar.

1611 B. *Dəvə xislətli olmaq* – oynamağı, gülməyi, sevinib rəqs etməyi bacarmaq. *Dəbbə* – içərisi otlar və saman ilə doldurulmuş xaral. Bu xaralı filin ayağı altına atarmışlar ki, onu döyüş meydanına çıxmağa hazırlasınlar, düşmənləri bu xaral kimi tapdasın, əzişdirsin. Sonralar bu ifadə məcazi mənə qazanmışdır. "Fil ayağı altına dəbbə atmaq" – boş yerə haray-həşir salmaq anlayışının sinoniminə çevrilmişdir.

Beytin anlamı: Ölüm məqamı çatanda sevin, şadlan, dəvə kimi rəqs elə ki, bu dünyadan üzülüşüb o dünyaya gedirsən. Bunu bacarmasan barı haray-həşir qoparmağı unut, ölümünü cəsur, mərd qarşıla!

1615 B. *Bu natəmiz torpaq* – dünyamız.

Beytin mənası: Dünyamız bütünlükdə natəmizdirsə, orada təmizlik axtarmaq hədəf deyilmi? Natəmizlikdən əl çəkib təmiz, pak ruh dünyasına qanadlan! Könlünü yalnız bu yolla saf su kimi paka çıxara bilərsən.

1616 B. O dünyaya yüngül, asan getməyini istəyirsənsə, bu dünyada yığıdıklarını payla, bəxş et ki, çəvkləşsən, son mənzilə uça-uça gedəsən.

1621 B. *Bu çevrə sınırı* – dünyamızın sərhədləri.

Beytin mənası: Maddi aləm hüdudlarını qıra bilməsən, mənəviyyat dünyası səni öz oxlarına hədəf qılacaq, ulduzlarını sənə tuşlayacaqdır.

1622 B. *Gecənin, gündüzün cızığı* – ömrün hüdudları. *Bu çevrə xətti* – dünyamızın hüdudları.

Beytin mənası: Maddi aləmə bağlı ömrün hüdudlarından kənara çıxmağı bacarsan, dünyamızın hüdudlarını da vurub keçəcəksən, yeni dünya – ruh və mənəviyyat aləmi qazanacaqsan.

1627-1629 B. *Dolaşq kələklər* – fəloyin kələfləri.

Beytin mənası: Özünün ruh və zəka qüdrətini dərk eləmiş və istedadını bəşəriyyətə həsr etməyə qadir insanın böyüklüyü qarşısında fələk heç bir şeydir, hətta ilan kimi qıvrılıb açılırsa da acizdir.

1641–1642 B. Bu mətndə “şəkər” sözünün ikinci, məcazi mənası bilikdir, elm, tədbir, şirin dil kimi ülvi anlayışlardır. Nizami deyir ki, qızıla, yaxud şöhrətə, sərvətə, var-dövlət yığmağa susuzluğunu, təşnəliyini yalnız və yalnız zəka, tədbir, səbir, təmkin sayəsində söndürə, öldürə bilərsən. Necə ki, gündüz gecəni öz nuru ilə boğub öldürür, yaxud tədbirli filosof əfsun oxuyub təqdim etdiyi çiçəklə öz rəqibinə qalib gəlir.

ÇƏKİŞƏN İKİ FİLOSOFUN DASTANI

1656 B. “*Nuşiqiya*” – novruz otu deyilən bitkidən hazırlanmış məlhəm (“Bürhani qatı”).

1667 B. Beytin məzmunu Qurani-şərifin “əl-Ənam” surəsinin 77-ci ayəsindən iqtibas olunub: “O (İbrahim) çıxan Ayı görəndə dedi: “Bu, mənim Tanrımıdır!” O, batandan sonra isə (İbrahim) dedi: “Mənim Tanrım məni düz yola hidayət etməsə, mən yolunu azmış adamlardan olacağam (prof. R.Əliyev).

1669 B. Nizamiyə görə könlü işıqlandıra bilmək – maddi dünyadan əl çəkib mənəvi dünyaya qovuşmaqdır. Ən böyük səadət heç də maddi aləmdə deyil, yalnız ruhun qüdrəti sayəsində qazandığın mənəvi aləmdədir.

1670 B. *Ağ, qara lövhə* – gündüz, gecə. İnsan öz ömrünün gecəsini, gündüzünü təmizə çıxarıb pak etmək üçün tövbə qılmalı, suçlarının, günahlarının bağışlanmasını sidq ürəkdən ulu Tanrıdan diləməli və tövbəsinə layiq yaşamalıdır. Bu halda göz yaşı tökmək mənəvi təmizlənməyin rəhnidir və bu göz yaşı ümid güləvidir. Başqa sözlə desək, sən bağışlanacağına və bundan sonra insan kimi yaşayacağına ümid bəsləyə bilərsən.

1671 B. Nizamiyə görə ölçü-biçi əsasında yaşamaq özünü nəfsə, tamaha, yırtıcı ehtiraslara təslim etməməyi bacarmaq deməkdir. Yalnız bu dünyada gözəl yaşamaqla, o dünyanı qazana bilərsən.

On üçüncü söhbət DÜNYADAN ƏL ÜZMƏYƏ DAİR

1677 B. Bu dünyaya aldanma. Onun çeşməsi ilğimdir, aldadıcı sərbab (miraj) hökmündədir. Ömürdən sonrakı ömrünü düşün.

1684 B. *Cəfəri qızıl* – xıltı olmayan, ən saf, təmiz qızıl deməkdir. Prof. R.Əliyevin yazdığına görə, buna ona görə cəfəri qızıl deyirlər ki, məşhur ərəb xəlifəsi Harun ər-Rəşidin (783–809) vəziri Cəfər Bərməkinin əmri ilə yüzə yüz, xalis qızıla sikkə vurmağa başlayıblar.

Beytin mənası: bu sarı gülə bənzər Cəfəri altununu payla, bağışla. Şam kimi qızıl şölə saç ki, öz nurun ilə işıqlanasan – bu dünyada rəhmət, o dünyada şəfqət qazanasan.

1685 B. Bütün canlılarda bədənin doqquz qapısı var: iki göz, iki qulaq, ağız, burun deşikləri və s. Altıbaşlı altun – məşhur İran alimi Vəhid Dəstgirdinin yazdığına görə xalis qızıldan qayrılmış altıbaşlı büt olmuş, sonralar bu ad həmin qızıl növünə aid edilmişdir.

1687 B. *Məqsəd sikkəsi* – Tanrının razılığını qazanmaq və el içində yaxşı ad qoyub getmək.

1689 B. Bəlkə hətta xeyli üstündürlər. Çünki şahlar, krallar, səltənət imperiya başçıları xalqların, müstəmləkə mənəşinə saldıqları ulusların qanını şüşəyə tutmaq hesabına varlanır, özlərinə qızıldan taxt-tac düzəltməklə bəşəriyyətin nifrətini, qəzəbini qazanırlar. Sikkə vuran dəmirçilər isə halal əmək adamlarıdır, buna görə rəğbətə, məhəbbətə layiqdirlər.

1690 B. İncil kitabında heyət tarixçəsi tam işıqlandırılmış əfsanəvi xəsis və hədsiz dərəcədə dövlətli Qarun ifrat simicliyinə görə Tanrı tərəfindən cəzalandırılmış, yer yarılmış və Qarunu sayısız-hesabsız xəzinələri ilə birlikdə udmuşdur.

1691 B. Özünü qızıla təslim edənlər bədbəxttir. Qızılı özünə təslim edənlər isə xoşbəxt. Sonuncular qızılı bir qızıl köhlənə döndərüb cilovlayıb sürür, məqsəd mənzilinə çatırlar.

1696 B. Belə bir təəvvür varmış ki, qızıl mədənləri yalnız şərqdə, gündöğəndədir. Beytin yürütdüyü digər fikir budur ki, qızıl Günəş şərqdən doğur, qərbdə batır. Deməli, qızılın, işığın, səxavətin ilk vətəni şərqdir.

1698 B. Burada Günəş şərqli, Ay isə qərblə kimi təqdim olunur. Bəllidir ki, Ayın öz nuru yoxdur, yalnız Günəşin verdiyi şölə hesabına işıqlanır. Deməli, nur dilənçisidir.

1700–1701 B. Keçmişdə məhək daşını ən çox Dəməşq şəhərindən gətirirdilər. Xalislik əyarına malik ən saf qızıl isə Kiçik Asiyadakı Bizans imperatorlarına məxsus olmuş, bunu Rum qızılı adlandırmışlar.

XAIN SOFU İLƏ HACININ DASTANI

1717 B. Sofu elə yedi ki, əlinə düşən ovu,
Çırağı da bir gilə yağın möhtacı oldu.

Yəni əmanət pulu son qəpiyinədək xərcledi. Keçmişdə başqalarının heyvanı ilə qarışıq salmamaq üçün mal-qaranı damğalarmışlar. Bununla bağlı ideomatik ifadə yaranmışdır. "Filankəs ovunu elə yedi ki, heç damğa yeri də qalmadı". Şeyx də əlinə keçən əmanətilə bu cür davranır.

1718 B. Bizim Hacı elə ki, Kəbədən geri döndü,
Öz hindlisi önündə bir Türk kimi göründü.

Burada "hindli" anlayışı "üzüqaralıq", "Türk" ifadəsi isə "cəsurluq", "tələbkarlıq", "öz haqqını tələb edən qüdrət sahibi" ifadələrinin sinonimi kimi işlənmişdir.

1723 B. Belimi qırdı mənəm o rükn qızılların.
Dözə bilmədim, yedim boynumdadır vəbalın.

Rükn qızıl – öz xalisliyi ilə məşhur olan və hökmdar Rük-n-əd-Din Deyləmi tərəfindən zərb edilmiş qızıl pul.

1729 B. Öyüd verdi özünə: – Azca təsəllimiz var,
Dərvişin heç nəyi yox... Heçdən nə almaq olar?

Doğrudan da, dərvişin itaət və ibadətdən başqa nəyi var ki, ala biləsən?!

1731 B. Sofunun boğazından keçən o maldan qalan
Başı halqalı "Mim"lə kufi "Əlif"dir, inan.

"Mal" anlayışından yalnız "MA" hecası qalıb ki, bu da ərəbcə "yox", "heç" deməkdir. Sofunun başı halqalı "Mim"dən və kufi "Əlif"dən savayı verməli heç nəyi yoxdur.

1735 B. Din – əyarlı qızıldır, vermə onu şeytana.
Fəğfurun şərəfini layiq görmə səgbana.

Fəğfur (baqpur) – Tanrı oğlu. Bu söz Yaxın və Orta Şərqdə Çin imperatorlarının ləqəbi olmuşdur. Burada isə şah mənasındadır (prof. R.Əliyev).

Beytin mənası: Saf qızıl olan dini şeytanlara sofular kimi təslim etmə, ulu şahların bilərziyini it saxlayanların əlində xaltaya, mid-bərə döndərmə!

1743 B. Torpaqla qurd dostluğu eləyir daim külək,
Özü yüngül, əli boş, heç nə itirməyəcək.

Qurd dostluğu – fələn düşmənlik.

1744 B. Sənin diləklərinin tərəzisi olan zər,
Beş rükət namazının fatihəsinə bənzər.

Yəni namaz qılanda sən Allahı, peyğəmbəri yox, öz varidatını artırmaq yollarını düşünürsən. Bu cur namaz qılmaq, əslində bütün namazların axırına çıxmağın deməkdir.

On dördüncü söhbət QƏFLƏTDƏN OYANMA ŞƏRTLƏRİ

1748 B. Xəbərsizsən aləmin mavi dairəsindən,
Dövr eləyən Günəşdən, göylərin mərkəzindən.

Yalnız özünün zəka və ruh qüdrətini dərk edənlər – ariflər bu dünyanın gedişini, kainatın bilməcələrini anlamağa qadirdirlər, sən yox!

1761 B. Kabab olan ciyəre səpilməmiş duzdur şərab,
Duzsuzlara, kəmlərə qismət olsun bu əzab.

Duz qatılmış üzüm suyu olan şərab əslində ciyərləri yandırır kabab edən oddur, atəşdir. Duzsuzlar, ağıldan kəmlər bu odla ciyərlərini yandırır.

1766 B. "Əlif"sənsə, qanadsız quşa dön, barsız yaşa!
Ya "Bey" kimi bar gətir, ömrü gözəl vur başa.

Şax və məğrur qamətinlə öyünmək istəyirsənsə, "Əlif" kimi yalnız və mütəkəbbir dayan və əksinə, heyat xəzinəsindən behrələnmək istəyirsənsə, başısaşağı, təvazökar "Bey" kimi dolan, məhsuldar ömür sür!

1768 B. Sən ki, tikan deyilsən dırmanma yüksəklərə,
Əlsiz-ayaqsız gül ol, bizi qərq elə ətrə.

Lovğalığı ucbatından dimdik dayanan, yüksəklərə can atan, bəzən hətta divar üstündə bitən, hər şeydən uca görünmək istəyən tikan kimi gözə girmə, başıaşağı, təvazökar yaşayan, bəzən hətta əli, ayağı bilinməyən qızılgül kimi yaşa ki, həndəvəri rayihənə qərq edəsən.

1772 B. Özünü kölgəlikdən qurtara bilsən əgər,
İnan, eyiblərin də kölgə kimi çəkilər.

Gözəl və cəsur yaşamağı, içəridən nurlanmağı bacarsan kölgəlikdən, köləlikdən, mənəvi zülmətdən, ətalətdən, sıxıntı və eybəcərlikdən xilas ola bilərsən. Öz işığında eyiblərin əriyər, yox olar.

1773 B. Zülmətdə əyləşməyə dözə bilmir hər kişi,
Təkcə dirilik suyu görə bilir bu işi.

Cəbrə qatlaşmaq, unudularaq yaşamaq, irtica zülmətinə davam gətirmək, dözümlü və iradəli olmaq hər kişinin işi deyil. Yalnız öz köks qəfəsini qaranlığında dirilik suyu saxlamağı bacaranlar, bəşəriyyətə xidmətin, nəciblik və xeyirxahlığın dərin qaynaqlarını öz varlığında yaşatmağa qadir olanlar bu səadətə çatırlar.

1774 B. Başı yerdə, ayağı göydə olan ey qafil,
Sənin fikir göylərin alt-üst olub, bunu bil!

Sən ruh aləmində yaşamaq əvəzinə maddi aləmə yapışıb qalmısan. Nəciblik, xeyirxahlıq, insana xidmət bayrağı daşımaq əvəzinə sərvət, şöhrət dalınca sürünürsən, yırtıcı ehtiraslara köləsən. Ömrün baş-ayaqdır. Özünü dərk et, ayağa qalx!

1776 B. Paltarını bu teştə təmiz yumaq istəsən,
Ucal, suyu Günəşin qaynağından istə sən!

Yeni cəmiyyət əlaqələrindəki çirkədən təmizlənmək istəsən, yüksəlməli, öz ruhunun günəşinə qovuşmalısən!

ZALİM PADŞAH İLƏ DÜZ DANIŞAN KİŞİNİN DASTANI

1790 B. Ürəkləri sındıran zülmkar bir şah vardı,
Dirəşməkdə, höcətdə Həccacı mat qoyardı.

Həccac Yusif oğlu (661-714) Ömərilər sülaləsinin xəlifələri adından xilafətin müəyyən vilayətlərini idarə edən görkəmli dövlət xadimi olmuşdur. Xilafət düşmənlərinə qarşı mübarizədə, güman ki, əsil rəqəmləri şişirdən salnaməçilərin dediyinə görə, 130 min adamı edama məhkum etmişdir. Həccacın vəfatı günündə isə ömərilərin dustaq evlərində onun əmrilə azadlıqdan məhrum edilmiş 15 min kişi və 30 min qadın olmuşdur. Buna görə Yaxın Şərq ədəbiyyatında onu qəddar zülmkar saymaq dəb halına düşmüşdür. Bununla belə, güman etmək olar ki, onun surəti ömərilərə düşmən kəsilmiş Abbasilər sülaləsinin tarixçiləri tərəfindən təhrif edilmişdir. Qədim salnamələrin birində deyilir: "Namuslu adamlara münasibətində o, yaxşı insan, üsyançılara münasibətində isə qəddar idi. Nəzərə almalıyıq ki, Həccacın hakimiyyət illəri zidd qüvvələrin toqquşduğu, həyəcanlı və mürəkkəb bir dövr olmuşdur".

1792 B. Aytək, güntək itigöz bir xəfiyyəsi vardı,
Bağlı qalan işləri ustalıqla açardı.

Gecənin qaranlığı hər şeyi gizlətdiyi, sirri batıracağı halda Ay və dan yeri sirr açan sayılır. İşıqda hər şey görünür, gizlinlər, bilməcələr açılır.

On beşinci söhbət PAXILLARDAN ƏLHƏZƏR

1818-1819 B. Çınlayır dünya sazı... rəqqası yoxdur, heyhat!
Dəniz cəvahir dolu... qəvvası yoxdur, heyhat!
Qılınc, tac parıltısı, dirhəm şöləsi, gövhər,
Nə istəsən buyur, seç... bərq vurur xəzinələr.

Təbiət və cəmiyyət gözəlliklər, ülviliklər ilə doludur. Oğul istəyir ki, qollarını çirməsin, istedadına arxalansın və bu sonsuz gözəlliklərə bədii lövhələrdə canlandırmağa qadir olsun! Gerçəklikdəki gözəllikləri canlandırmağa böyük sənət, böyük sənətkar gerek!

1827 B. Dünya yolçuluğunda gör nə qədər yol gedən,
Bir az da ağıllıdır daldakı öndəkindən.

Arxadan gələn şairlər, yəni gənclər öndə gedənlərdən, qocalardan, bəzən daha ağıllı, daha istedadlı olurlar. Çünki onlar qabaqda gedənin də təcrübəsini mənimsəyə bilirlər. Halbuki öndə gedən çox vaxt arxada gələnin özündən və irsindən xəbərsizdir.

1828 B. Yalnız idrak əhlinə yaraşır şərəf, ad-san,
İdrak üçün fərqi yox, cavansan, ya qocasan.

Sənət aləmində başlıca meyar heç də gənclik, yaxud qocalıq deyil, ilk növbədə istedad, idrakin qüdrətidir. Buna görə şərəf də, çələng də, ad-san da yalnız və yalnız istedadla görə müəyyənləşdirilməlidir. İstedadı qiymətləndirməyi bacarmayan cəmiyyət naqisdir və bəlkə antihumanistdir.

1829 B. Eşitdim: qocalırkən mərcana çevrilir daş.
Düşün bir az, hər daşdan mərcan yaranmır, qardaş!

Məgər hər saç ağarmışa ağsaqqal demək olar? Məgər hər daş mərcana çevrilir?

Nizami poemanın bu fəslini yazırkən saraya soxulmuş qoca şeirbazlardan şiddətli dərəcədə pislik görmüş, zərbə dadmışdır. Buna görə fəslin demək olar ki, hər beyti mənəvi cəhətdən qocalmışlara qarşı hiddətlə, sağlam nifrətlə doludur.

1830 B. Xəbislər qocaldıqca bir az da quduzlaşır,
Ləçər arvadlar kimi qeyzi başından aşır.

Poemanın orijinalında “ləçər arvad” ifadəsi əvəzinə “dağlı arvad” məcazi işlədilir. *Dağlı arvad* – əfsanəyə görə dağda yaşayan, gözəgörünməz bir qadındır, qışqırana əks-səda verən odur. Əslində əks-sədanı yaradan içiboş yuvalar, zağa, kaha və mağaralardır. Nizami saraya soxulmuş şeirbaz əleyhdarlarını həmin içiboşlara, ilan, əqrəb yuvası mağaralara və boş hay-küy salan ləçər arvadlara bənzədir.

1833-1839 B. Qönçədən çıxmış gülün ətri zərif, incədir,
Fəqət köhnə tikanın yarası bərk incidir.

Dəyib xal salan üzüm – göz üçün bir tutiya,
İlansa qocalırkən dönüb olur əjdaha.

Cavanların başında ağıl qollu-budaqlı,
Kif atan başlar isə çox da xoşlamır ağılı.

Ayı, günü, həftəni öyrənmək istəyənlər,
Baxmaz köhnə təqvimə, baxsa da verməz səmər.

Aslanlardan çox yeyər acgöz, qoca köpəklər,
Ceyranın göbəyini canavar kimi sökər.

Məni çox da qınama, qorxsam qoca qurdlardan,
Mən ki məzlum Yusifəm, yerim də quyu, zindan.

Yox, qocalar gənc kimi vura bilməzlər yara,
Gəncin əlinin suyu bənzər yanar odlara.

Bu parçanın və onun davamının başlıca münəqqəşi gənclik ilə qocalıq arasında gedən mübarizədir. Nizami mənəvi qocalığı mənəvi gəncliyin ilk düşməni, başlıca döyüş və mübarizə qaynağı hesab edir, buna görə təfəkkürü, ruhu qocalmışları “yara vuran köhnə tikan”, “əjdahaya çevrilmiş qartımış ilana”, içində ağıldan başqa hər şey olan “kif atmış başa”, köhnəlmiş və əhəmiyyətini itirmiş cındır təqvimə, aslanlardan çox yeyən “qoca köpəyə”, “ceyranın göbəyini sökən canavara” bənzədir və əksinə, gəncliyi birinci növbədə, mənəvi gəncliyi səciyyələndirmək üçün ən gözəl, işıqlı bənzətmələr seçir: quru tikanın antonimi olan “qönçədən çıxmış gül”, “dəyib xal salan üzüm”, “qollu-qanadlı zəka ağacı”, “əlinin suyu oddan, alovdan qüdrətli xilqət” bu bənzətmələr sırasındadır.

1841 B. Ağ yasəmən çatarmı yamyaşıl, tər söyüdə?
Ağ saçları qoyarmı o bənzəsin hindliyə?

Burada yasəmən qocalığım, söyüd gəncliyin rəmzidir. Məgər istedadsız ağ saçlı qocalar istedad və gənclik timsalı hindliyə bənzəyə bilərlərmi?

1843 B. Yalnız xudbinlərdi, bax, bərk tutanlar köhnəni,
Haqqa tapınan ərler xudbinliyin düşməni.

Mənəvi cəhətdən qocalmışlar, xudbinlər yaşamaq haqqını itirmiş köhnəlikdən dördəlli yapışmışlar, buna görə onlar Allah, insaf, vicdan kimi ulu anlayışlardan min ağac uzaq düşmüşlər. Haqqı, Allah yolunu tutan gənclər isə xudbinliyin düşmənidirlər, tərəqqi uğrunda sağlam mübarizdirlər.

1844 B. İndi hilal gördüyün Ay ki, saçır nurunu,
Kamal çağına erçək, bədr adlandır sən onu.

Bu gün aypara sandığın gənc sənətkar sabah dolğun Ay kimi şəfəq saça bilər, ovun bədrini hilal ikən görməyi bacar.

1845 B. Cavan xurma ağacı yüksəldimi səmaya,
Əlini elə at ki, çata bilsin xurmaya.

Nizami özünü və öz poeziyasını artıq bar verən xurma ağacına bənzədir, əleyhdarlarını xəbərdar edir ki, bu xurma ağacına hörmətlə, ehtiramla yanaşmalısın. Əks halda, xurma yemək əvəzinə əlinə, ağzına tikan batar.

1853 B. Bəxt ucaldan bayrağı kim aparsın irəli?
Yalnız onu hifz edən igidlərin əlləri!

Böyük bir poeziya bayrağı ucaldılıbsa, gərək hamı, qocalı-cavanlı öz nəfəsilə onu dalğalandırsın, ucaltsın, irəli getməsinə yardım qılsın!

GƏNC ŞAHZADƏ VƏ ONUN QOCA DÜŞMƏNLƏRİNİN HEKAYƏTİ

1867 B. Bağlamasan kökünə tazə bulağı, arxı,
Tufanla güləşərmə çinarın qol-budağı?

Köhnəlmiş, sozalmış, qurumuş arxın lili, üfunəti təzə fidanın köklərini yandırıb çürüdə bilər, sən onun kökünə can verəcək yeni arx, yeni bulaq çək ki, qalxıb qanadlısın, qasırgalarla güləşə biləcək əzəmətli çinara çevrilsin!

1869 B. Özünü dərk edənin öz könül vaizi var,
Ən gözəl öyüdləri qulağına pıçıldar.

Nizami Gəncəvi burada “özünü dərk edən” hökmdar deyərəkən Bəhram şah Ərzincanlı, “ən gözəl öyüdləri” onun qulağına pıçıldamağa qadir “könül vaizi” dedikdə isə özünü nəzərdə tutur.

1870 B. Ağlım – qılıncımı çıxar qınından bir an,
Nə vaxtacan onu sən qında saxlayacaqsan?

Bəhram şah Ərzincanlıya üz tutan Nizami özünü zəka qılıncına bənzədir və şahdan tələb edir ki, bu qılınc qında qalmasın. Zira bu sənət qılıncı köhnə mücrüdəndən çıxarılmayıb, Tanrı tərəfindən göndərilmiş ülvü bir töhfədir. Pak nəfəslə ilham, istedad sahiblərindən hökmdarlar gərək heç nəyini əsirgəməsin.

On altıncı söhbət MƏSLƏKDƏ ÇAPUQ İRƏLİLƏMƏ

1882 B. Adəm asqırığının Məsihə çatdı səsi,
Qoy natiqlərə çatsın yalnız dövlət xütbəsi.

Cəbrail Həzrət Adəmin birinci asqırığını gizlətməmiş və Məryəm ananın köynəyinin qoluna üfürmüşdür ki, bundan boylu olub çocuğunu, gələcək peyğəmbər İsanı – Məsihi dünyaya gətirmişdir. Belə bir qüdrət, Cəbrail vasitəçiliyi dövlət başçıları üçün xütbə oxuma girəvəsi yalnız Nizami kimi natiq sənətkarlara yaraşır!

1887 B. Yalnız saxta sikkənin paxırını açır od,
Oddan nə qorxun sənənin, ey saf qızıl, ey yaqut?!

İradə və məslək xadimləri çətinlikdə daha da bərkiyir, saflaşır, həyatın nə şaxtasından çəkinir, nə atəşindən. Necə ki, od içinə düşəndə qızıl daha da saflaşır, başqa ərıntilərdən təmizlənir. Yaqut isə odda yanmır.

1912 B. Covza bürcündən doğub çağır səadətinə,
Dövrün xoşbəxt oğlu ol, sən də sına bəxtini.

Klassik astronomların dediyinə görə, Günəşin Covza (Əkizlər) bürcündən keçdiyi çağlarda (22 may – 22 iyun) anadan olan uşaqlar xoşbəxt tələyə malik olur. Çoxuşaqlı hökmdarlar bu etiqad ilə öz dəliqanlılarına eyni sayda qoz verir, qozu sındırmalarına tamaşa edəmişlər. Kimin heç bir qozu – ceviz çürük çıxmasa o, Covza bürcü şöləsinə layiq sayılır, vəliəhd təyin olunarmış. Nizami burada “ceviz” və “covza” sözlərinin səs uyarlığından mahiranə istifadə etmişdir.

1914 B. Rahat çağladığından sellər, sular bəxtiyar.
Düğümlü ud ağacı odda yanar, kül olar.

Ud ağacı odda yandıqda ətir saçır. Buna görə manqalı udun köməyilə qalayırlar.

1922 B. Bizim doqquz katibin bir cüt hünərnəməsi,
Nişan verə bilmədi mənə dolu bir əksi.

Bir cüt hünərnəmə – gecə, gündüz. Doqquz katib – doqquz fələk.

Beytin mənası: Yer üzündə elə bir kişi tapılmadı ki, yaşamaq qanunlarını tam dərk etməyə qadir olsun. Doqquz katibin (doqquz fələyin) nə gecəsi, nə gündüzü həmin adamı nişan verə bilmədi.

On yeddinci söhbət TAPINMA VƏ TƏCRİD BƏHSİ

1964 B. Əqlin – canındır sənin, bədəni, cismi sənsən,
Canın bir xəzinədir, sehri, tilsimi sənsən.

Buna görə tilsimi sındırmalısan bədəninə əziyyət verməlisən ki, canını-xəzinəni xilas edə biləsən. Yalnız bircə yolla – sərvət, şöhrət, şəhvət acgözlüyündən, kirli ehtiraslardan əl çəkməklə sən bu nadir xəzinəni özündə kəşf edə bilərsən.

1972 B. Tutuquşu güləndə çatladı qəndin bağı,
Kəkliyinse ağzını yumdu qaqqılıtları.

Tutuquşu güləndə orta həddi gözlədiyi və gözəl nitq nümayiş etdirdiyi üçün onun şirinliyindən qənd, şəkər xəcalət çəkdi, bağı çatladı. Kəklik isə orta həddi gözləyə bilmədi, qaqqılıtları dünyanı başına götürdü, buna görə özünü qartallara nişan verdi, ovlandı, ağzı biryolluq yumuldu.

Nəticə: güləndə, qonuşanda, yeyib-içəndə, hər işdə orta həddi gözlə, ifrata varma!

1980 B. Hər sevinən ürəkdə yağılı bir qəm də var,
Hər gündüzün gövhəri gecə bətnindən doğar.

Gündüzün gövhəri – Günəş.

MÜRŞİD İLƏ MÜRİDİN HEKAYƏTİ

Mürşid – yol göstərən, rəhbər, nəsihətçi, bələdçi, öz müridlərinə rəhbərlik edən dini təriqət başçısı. *Mürid* – şagird, tərəfdar, ardıcıl; bir təriqətdə şeyxin, yaxud mürşidin ardınca qoşan təriqətçi. *Təriqət* – yol, dini məslək yolu.

1998 B. Sən ki eşşək deyilsən, əl çək bədən yükündən,
Zahidlik yükü daşı, xam, deyilsən, əgər sən.

Başqalarının qanını sormaq, zülm etmək, nəfs, tamah acgözlüyü, şöhrət və şəhvət düşkünlüyü kimi murdar ehtiraslara təslim olanlar bu dünyada öz boynuna çox ağır yük götürür və yükün ağırlığı altında çökürlər. Arif və cəsur insanlar isə bu cür qeyri-insani yükəndən imtina edir, bəşəriyyətə xidmət yolunu seçirlər.

1999 B. Sənin zahidlik xəttin əyilməse, düz olsa,
Yas nədir bilməyəcək, hamı batsa da yasa.

Zahid – ibadətçi, pəhrizkar, asket. Sənin zahidliyin zahiri deyilsə, doğrudan da, dinə, Tanrıya, düzlüyə, bəşəriyyətə xidmətdən ibarətdirsə, onda sənə zaval yoxdur, heç vaxt ətəyin yaş olmayacaq, biabır olmayacaqsan.

2000 B. Zahidliyin göz diksə zərli şah xələtinə,
Bənzəyər Süleymanla zənbil hekayətinə.

Dünyanın məşhur tacıdarları başına qızıl tac qoyub əyninə zərli libas geyənlər zahidlik yoluna düşdükdə daha əzəmətli görünürlər. Belələri ən böyük hökmdar olduğu halda zənbil hörən və öz əllərinin rəngi ilə yaşayan Süleyman peyğəmbərə bənzər.

2001 B. Dərüni zahidliyin qəbası altında şam,
Hidayət nuru saçar, qızıl saçar hər axşam.

Pilətesindən, yağından və alışıb-yanan cismindən, canından başqa heç nəyi olmayan şam, gecələr əsil zahidə bənzər: həndəvarinə düzlük (hidayət) nuru və qızıl səpdiyi halda hay-küy salmadan yanar və bu yolda canını qurban verir.

2002 B. Xoşdur, zahid görünsə hətta meyxanelərdə,
Xəzinələr saxlanırsa çünki viranələrdə.

Aclıq, qıtlıq, yoxsulluq olan yerdə zahidlik onsuz labüddür. Meyxanelərdə, nemətlərin sərgisi açılan yerlərdə, saray və kəşənlərdə zahidlik etmək isə ikiqat qəhrəmanlıqdır. Çünki burada

nəfsi saxlamaq və başqaları haqqında düşünmək, onların, yoxsulların rifahı haqqında qayğı bəsləmək daha böyük hünər istəyir. Bir də zahidin (Tanrı bəndəsinin), halal adamın hərəmxanaya qədəm qoyması – viranəyə, xarabalığa girməsi kimidir. Nə qəm, nə yaxşı xəzinələr məgər elə xarabalıqda yerləşirmi?

2003 B. Zər yelənli bayrağın altında olduğundan,
Nizami zahidliyi səfa gətirir müdam.

Nizami zahidliyi heç də nemət qıtlığı ucbatından deyil, əksinə, o zər yelənli bayrağın altında, hökmdar, sultan himayəsində yaşayır, buna görə qənaətcilliyi və zahidliyi ikiqat igidlikdir, səfa gətirən zahidlikdir.

On səkkizinci söhbət İKİÜZLÜLƏRDƏN ƏLHƏZƏR

2004 B. Daim özünə bənzər saxta sikkələr kəsən,
Qəlbi kimi boş qəlib yapanları tanı sən.

Könül mədəninə inci və dürr kimi çıxardığın sözləri saxtakarlara, saraya soxulmuş şeybahlara, sərvət və şöhrət dilənçilərinə göstərmə. Onların qəlbi qəlpdir. Onlar bəşəriyyətə sənət nümunəsi əvəzinə “boş qəlib” təqdim edirlər ki, içində heç nə yoxdur.

2006 B. Qarşında işıq kimi parlaq görünər onlar,
Arxanca kölgə kimi oğrun sürünər onlar.

Zahiri bəzək-düzəklərinə, rütbə, vəzifə, çələnk və təltiflərinə, imtiyazlarına uyma. Üzdə parıltılı görünsələr də, içəridə zülmət kimidirlər, arxanca kölgə kimi sürünən casuslar, sayıbazlar səni güdaza vermək üçün fürsət, girəvə güdənlərdir.

SİRR SAXLAYAN İLƏ CƏMŞİDİN DASTANI

2072 B. Başını doqquz göyden dışarı çıxaranlar,
Dərüni aləminin meydanında at çapar.

Kainatın mənəvi hökmdarları yalnız və yalnız öz nəfsinə qalib gəlməyi bacaranlar, hər cür acgöz və yırtıcı ehtirasları boğub ram edə bilənlərdir ki, göylərin doqquzuncu qatından yuxarı qalxırdı ərşə, Tanrı mərtəbəsinə yüksəlir və özlərinin ruh aləmində köhlən səyirdirlər.

2074 B. Eşqin gizli qalması bir möcüzə sayılır,
Elə ki üzə çıxdı, xərabatda bayılır.

Eşq yalnız o zaman möcüzə səviyyəli gözəlliyə, ülvyyəyə çevrilir ki, ürəkdə bəslənir, faş edilmir. Elə ki, aşiq və məşuq bu sirri açdı, dilə-dişə saldı bir gün onları xərabatda bayılmış görürlər. Yəni böyük məhəbbət əvəzinə yataq həyatı, cismani yaxınlıq müşahidə edilir.

2075 B. SIRR DÜYÜNÜ VURARKƏN DİN İPLİYİ SEÇDİLƏR,
Həllacın da ipini bu pambıqdan eşdilər.

Həllac – pambıqdarayan və X əsrin məşhur filosof – sufi şairi Mənsurun ləqəbi.

Beytin mənası: Məhəbbətin sirr kisəsinin ağzı dinin sapı ilə bağlanıb. Onu bağlı saxlamağı bacarmalısan. Əks halda səni Mənsur həllacın aqibəti bəklər. Sirri açdığına, “Mən – həqqəm!” deyər haray çəkdiyinə görə boğazına sabunlu ip, kəndir keçirildi.

2076 B. Nə qədər ki, bağlıdır qönçə rahat, salamat.
Dönür qan çanağına açılan kimi, heyhat.

Nə qədər ki, səba və Günəşlə vüsal sirrini saxlaya bilir, qönçə salamatdır. Elə ki, bu sirri açıb gülə çevrilir, dərhal qanını töküüb onu dərir, aparırlar.

Nəticə: sirri qorumalısan!

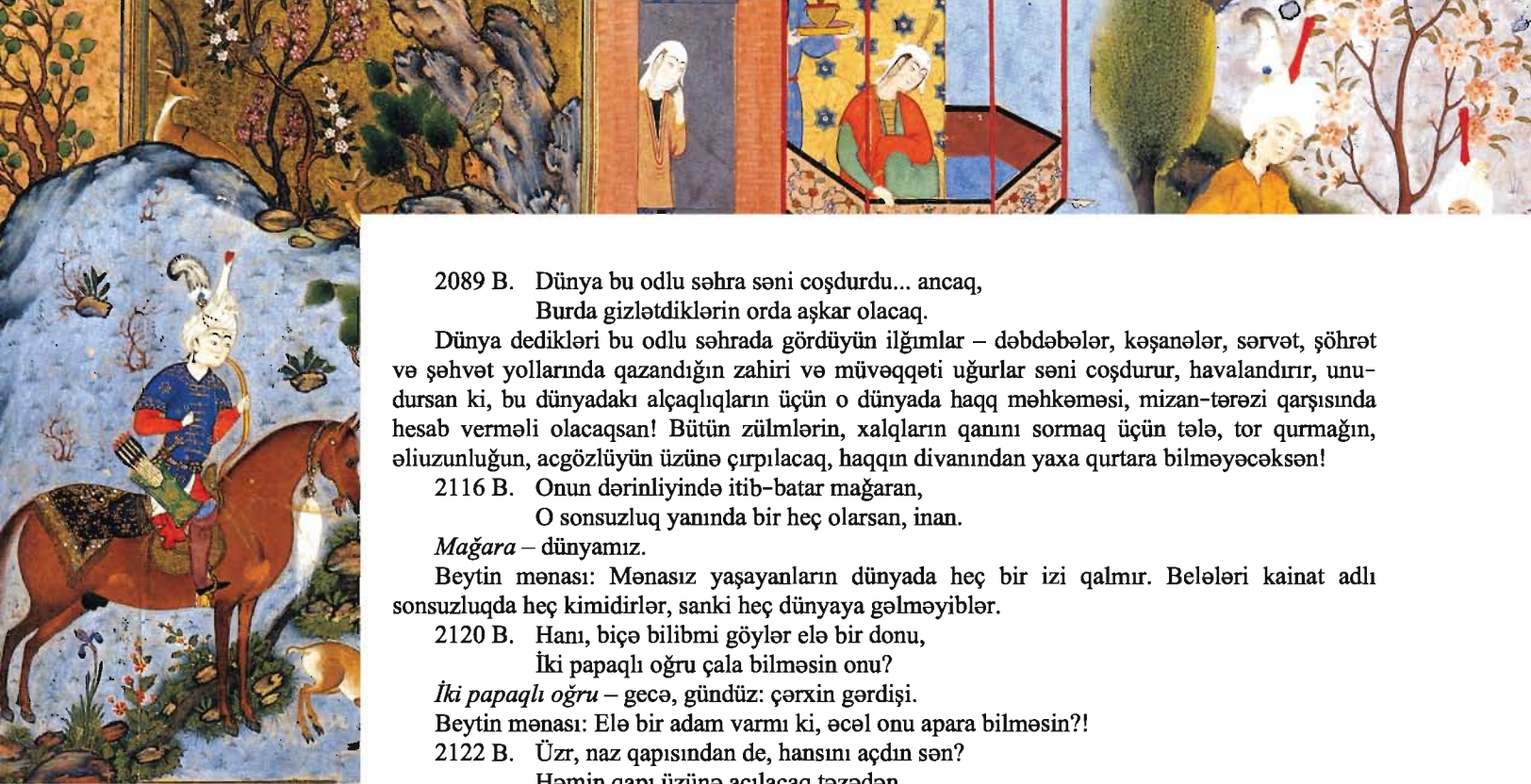
On doqquzuncu söhbət AXİRƏTİ QARŞILAMAQ HAQQINDA

2087 B. Sənə – dindən əl çəkib dünya tələb edəne,

2088 B. Dinin keşikçiləri görün nə deyir, nə!
“Qayıt ədalətsiz, nakəsin qapısından,
Bu sirlər sarayının ətrafını gəz, dolan!”

Dinin keşikçiləri – peyğəmbərlər. *Ədalətsiz, nakəsin qapısı* – dünyamız. *Sirr sarayı* – axirət evi.

2089 B. Dünya bu odlu səhra səni coşdurdu... ancaq,
Burda gizlətdiklərin orda aşkar olacaq.

Dünya dedikləri bu odlu səhrada gördüyün ilğımlar – dəbdəbələr, kəşənələr, sərvət, şöhrət və şəhvət yollarında qazandığın zahiri və müvəqqəti uğurlar səni coşdurur, havalandırır, unudursan ki, bu dünyadakı alçaqlıqların üçün o dünyada haqq məhkəməsi, mizan-tərəzi qarşısında hesab verməli olacaqsan! Bütün zülmərlərin, xalqların qanını sormağ üçün tələ, tor qurmağın, əliuzunluğun, acgözlüyün üzünə çıxılacaq, haqqın divanından yaxa qurtara bilməyəcəksən!

2116 B. Onun dərinliyində itib-batar mağaran,
O sonsuzluq yanında bir heç olarsan, inan.

Mağara – dünyamız.

Beytin mənası: Mənasız yaşayanların dünyada heç bir izi qalmır. Belələri kainat adlı sonsuzluqda heç kimidirlər, sanki heç dünyaya gəlməyiblər.

2120 B. Hanı, biçə bilibmi göylər elə bir donu,
İki papaqlı oğru çala bilməsin onu?

İki papaqlı oğru – gecə, gündüz: çərxin gərdişi.

Beytin mənası: Elə bir adam varmı ki, əcəl onu apara bilməsin?!

2122 B. Üzr, naz qapısından de, hansını açdın sən?
Həmin qapı üzünə açılacaq təzədən.

Yəni bu dünyada nə əkmisənsə, o dünyada onu biçəcəksən.

2131 B. Qurşun rəngli qalanı – bu göyləri zəbt elə,
Bu əbləh Xüttəlanı yəhərle min, dön yelə.

Xüttəlan – Şərqi Türkünstanda vilayət adı. Burda türklər öz cins atları ilə məşhurdur.

Beytin mənası: Xüttəlan atını minib çap, bu dünyadan elə sürətlə get ki, heç izin-tozun da qalmasın. Ruh aləmini, qurşun qalanı tutmağa tələs.

HARUN ƏR-RƏŞİD İLƏ DƏLLƏYİN DASTANI

2138 B. Xəlifəlik təxtini alırkən ələ Harun,
Ucalmışdı bayrağı Abbas oğullarının.

Abbas – Məhəmməd peyğəmbərin əmisi. Abbasilər xilafəti (750-1256) onun xələfləri və din tərəfdarları tərəfindən təşkil edilmişdir.

İyirminci söhbət ƏSRDAŞLARIN YARAMAZLIĞINA DAİR

2167 B. Çiyinizdə cüt mələk dərdimizi çəkmədə,
Bizimlə ülfətindən şeytan belə qüssədə.

Dini etiqada görə, qiyamət – məşşər günü gəlib çatanda hər insanın çiyində əyləşəcək Rəqib və Ətid adlanan iki mələkdən biri savab işlərimizi, o biri bəd əməllərimizi qələmə alacaq. Onlar indidən bizim üçün qüssə çəkirlər ki, görün bəşəriyyətin gördüyü savab iş nə qədər cılız, alçaqlıqları, suçları, günahları nə qədər böyükdür. Bizi yoldan çıxarmalı şeytanlar, divlər belə qüssə çəkir ki, görün kimə yoldaş, qohum olmuşuq?! (Vəhid Dəstgerdi).

2170 B. Gecədən qaranlıqmış qiyamətin səhəri,
Sübh namaz qılanların hanı bayraq əlləri?

Bayraq – paklıq və zəfər timsalıdır. Hanı elə insanlar ki, sübh namazına qalxanda göylərə doğru açılmış əlləri bayraq qədər pak və zəfər müjdəçisi olsun?!

2176 B. Külə döndər qəlbini, vəfa yalnız ondadır,
İnsaf gilindən doğan reyhanımız ondadır.

Mənası: Torpağa dön ki, hər şey torpaqdan doğur.

2177 B. Üreyin qazandığı hər qələbə, hər zəfər.
Sədaqətdən eşilmiş ən möhkəm yaya bənzər.

İnsanda ən ülvi hislərin, xeyirxahlıq və qəhrəmanlığın qaynağı ürəkdir. Buna görə Nizami onu möhkəmlikdə kaman kirisinə bənzədir.

2184 B. Riyazət hünərini bir tamaşa zənn elər,
Ərənlər bərəsində qara fikrə düşənlər.

Paxıl və alçaq adamlar qəhrəmanlığı bəyənəməz, bunu qəhrəmanın özünü göstərməsi, oyunu kimi qələmə verərlər.

2185 B. Səxavətli mərdlərə israfçı deyir onlar,
Sədaqəti, vəfanı müftə qulluq sayanlar.

Vəfa və sədaqət duyğusundan yoksun (məhrum) olanlar bu hünərin daşıyıcılarını lağa qoyar, özünü bütünlüklə xalqa, sənətə və bəşəriyyətə həsr etməyi gərəksiz, boş şey, israfçılıq adlandırirlar.

2186 B. Səxavət onlar üçün yalnız rixşənd qaynağı,
Müdrək söz, qüdrətli söz – qurumuş sel yatağı.

Qəhrəmanlıqla nəfəs alan böyük söz yaratıcılarının gündəlik mətanəti cır, cılız, miskin adamların rixşəndinə səbəb olar. Poeziya bahadırlarının yaratdığı müdrək sözü, qüdrətli sözü “qurumuş sel yatağı” adlandırmaqdan utanmayan bu zavallılar yaddan çıxarırlar ki, həyatda hər şey gəldi-gedəridir, qalan bircə iradə, ilham və zəka gücündən yaranmış sözdür.

2201 B. Mənim könlü bağımından dərdiyim hər şerimi,
Onlar inkar edirlər əski Nuh qövmü kimi.

Kafirler, iman gətirməyənlər Nuh peyğəmbəri inkar etdikləri kimi başı gora əsən bu qoca şerbazlar, saraya soxulmuş məddahlar da mənə qarşı cihad elan etmişlər. Lakin poeziya gəminin bu ümumdünya daşqınından sağ-salamat qurtaracaq, bu ədəbi cırtanların hamısı selə, suya qər q olacaqlar.

2202 B. Sən ey Xızrın bayrağı, ucal, bir qəza törət!
Yağdır, xoş nəfəsli Nuh, məlunlara qarğış et!

Dini etiqada görə, İskəndər zülmətə dirilik suyu ardınca gedəndə bu dirilik suyunu çoxdan içmiş, əbədiyyət qazanmış, yaşıl geyimli Xızr da ona qoşulmuş, dara düşənlərə, nicat umanlara öz nicat funksiyasını yerinə yetirmişdir. Nizami bircə gilə nura tamarzı qalan bu qaranlıq dünyada, alçaq mühitdə poeziyanın, böyük sənətin, dirilik suyu ardınca qoşduğunu bildirir, bu yolda Xızrı yardıma haraylayır, onun bayrağını öz başı üstündə görmək istədiyini bildirir, Nuh peyğəmbəri də çağırır ki, bəd duası ilə məlunları – onu gözü götürməyən saray məddahlarını tufana qər q etsin.

BÜLBÜL İLƏ QIZILQUŞUN DASTANI

2221 B. Fələk görür işini daim dinməz-söyləməz,
Çəmbərindən başını heç kəs qurtara bilməz.

Haray-həşir qoparmadığına və işini sakitcə gördüyünə görə hər şey fələyin ixtiyarında, hökmündədir. Hələ bircə nəfər də tapılmayıb ki, onun çəmbərindən, həlqəsindən, dar ağacının ilgəyindən başını qurtara bilsin.

KİTABIN SON SÖZÜ

2223 B. – Tanrı sənə yar olsun, katib, sabahın xeyir!

2224 B. Mən son nöqtəmi qoydum, daha qələm sənindir.
Naxış vur ki, bu xalçam səmalarla yarışsın.
Buqələmun qələmim rənglər sərgisi açsın.

Dan yeri söküləndə bitirdiyim kitabım, ey katib, daha indən belə sənə qələminin hökmündədir. Ona elə bir naxış vur ki, yaratdığım xalça öz rəngləri, xalları, ovsunları ilə səmaları heyran qoysun, fələklərin xalçasından daha zivər, daha münəvvər görünsün.

2235 B. Ayaqlarım bu yurda bənd olsa da... nə zərər?
Əlimdə, ovcumdadır bəlkə bütün ölkələr.

Özü Gəncədən çıxma bilməsə də, Nizami, poeziyasının cahan şöhrəti qazanacağı elan edir.

2239 B. Uca boyun geyimi boya bərabər gərək,
Ta qalxarkən ayağa utanmaya o mələk.

Nizami Gəncəvi mələk kimi gözəl bir poema yaratdığını bildirir və bu gözələ yaraşan geyim, mükafat, çələng umduğunu dastanın ithaf obyektindən – Bəhramşah Ərzincanlıdan gizlətmir.

XOSROV VƏ ŞİRİN

¹ Davudtək könlümü təzələ hər an,
Qalxsn Zəburumun şöhrəti haman.

Davud – dini tarixə görə peyğəmbərlərdən biridir. Guya o, “**Zəbur**” adlı müqəddəs kitabın ehkamlarını mələhətlə oxuyarmış. Bədii ədəbiyyatda “**İlhni-Davud**” (Davudun səsi) gözəl səsə nümunə kimi göstərilir.

Nizami Davud dedikdə özünü, “Zəbur” dedikdə isə öz əsərini (“Xosrov və Şirin” poemasını) nəzərdə tutmuşdur.

² Böyük Yaradanı duymağa meyar,
Dəlildən, qiyasdan başqa nə olar?!

Qiyas (müqayisə) və sübut (**dəlil**) vasitəsilə insan Allahın varlığını dərk edə bilər. “Doğmayıb, doğulmayan” Allahı başqa cür dərk etmək olmaz.

³ Altı yaxa açdı tərəflərə o,
Dörd gövhər bəxş etdi qara yerə o.

Altı yaxa – altı cəhətə (ön, arxa, sağ, sol, aşağı, yuxarı), **dörd gövhər** – dörd ünsürə (su, torpaq, od, hava) işarədir. Beytin mənası belədir: Altı cəhəti olan bu dünyanı Allah dörd ünsürdən yaratdı.

⁴ Hər mayeyə verdi ixlasdan nişan,
Bir işə yarasın hər bir yaranan.

Yeni kainatda hər nə varsa, onda özünə (Allaha) qarşı təmiz məhəbbətdən (ixlasdan) bir əlamət yaratdı ki, vecsiz, məqsədsiz olmayıb, bir işə yarasın.

⁵ Bütü İbrahimtək oxşa, əzizlə,
Ancaq bütخانəni ondan təmizlə.

İbrahim – dini rəvayətə görə peyğəmbərdir. Bütlərə sitayiş edənləri ağılsız adlandırıb, bütləri sındırdığı üçün guya Babil hökmdarı Nəmrud ibn Kuş onu oda atdırdıqda od gülüstana dönmüş, İbrahimi yandırmamışdır. Beytdə bu rəvayətə işarə edilir.

⁶ Qarı cəhrəsinə bax, qiyas apar,
Fələk çərxini də bir hərlədən var.

Qarılar cəhrənin çarxını hərlətməsələr, o fırlanmaz. Fələyin çarxını da dolandıran var, ona inan! **Qiyas apar** – müqayisə et deməkdir.

⁷ O hər bir nəqşəyə vermiş bir camal,
Ulduzlar onlardan götürmüşdür fal.

Orta əsr münəccimləri yerdə və ya insan həyatında baş verən hadisələri ulduzların hərəkəti ilə müəyyənləşdirirdilər. Guya yer üzərində bədbəxtlik və xoşbəxtlik ulduzların hansı bürcdə, necə rastlaşmasından asılıdır.

⁸ Yetmiş iki iz var yolumda müşkül,
Yetmiş biri tikan, ancaq biri gül.

Nizami bu beytdə dünyada yetmiş iki əqidə olması haqqında məşhur rəvayətə işarə edir. Lakin bu yetmiş iki əqidədən ancaq birinin (islamın) gül olduğunu irəli sürür. Bu beyt Məhəmməd peyğəmbərin tərifi zamanı deyilir.

⁹ Sözüün Tuğan şahı girib meydana,
Qılınc verdi qələm Qaraxanına.

Tuğan – türk dillərində qızılquş şahin deməkdir. Yeni sözüün qızılquşu meydana girib, qələmin ulu xanına qılınc verdi.

¹⁰ Çəkdiyın əməyə verməsək dəyər,
Səni Firdovsitək incitsək əgər...

Məlumdur ki, məşhur şair Əbülqasim Firdovsi özünün “Şahnamə” əsərini yazarkən Sultan Mahmud Qeznevi onun hər beytinə bir qızıl verəcəyini vəd etmişdi. Lakin altmış min beytlik əsər bitdikdən sonra şah öz vədindən boyun qaçırıb, ona qızıl əvəzinə gümüş vermək istəmişdi. Firdovsi isə bu pulu rədd etmiş, ona olduqca kəskin bir həcv yazıb, Qeznədən qaçmışdır.

Nizami bu beytlə həmin əhvalata işarə edir.

¹¹ Tamğaçı bağlasın həbəşi saça,
Şüştər zinətini bağlasın Çaçı.

Tamğaç – Qədim Çin paytaxtının adı olmuş, çinli mənasında da işlənmişdir. **Çaç** Daşkəndin qədim adıdır. Yəni onun hökmü Çindən Həbəşə, Şüştərdən Çaçə kimi rəvan olsun.

¹² Göndərsin xaqanlar xəracı Çindən,
Qeysərlər cizyəni Rum ellərindən.

Xərac – məğlub edilmiş ölkədən alınan vergi, **cizyə** başqa dinlərə mənsub olanlardan xilafətə ödənilən vergiyə deyilirdi. Yəni Çin xaqanları sənin itaətində olub, xərac göndərsinlər. Rum qeysəri (xaçpərəst olub müqəddəs kitaba – “İncil”ə inandığına görə) cizyə versin.

¹³ Süleymandır, bizim şaha baxsana,
Gah balıq söz deyir, gah da Ay ona.

Süleyman – Davud peyğəmbərin oğlu olub, dini əfsanələrə görə, bütün canlılar üzərində hökmran olmuşdur. Burada işlədilən “balıq” və “Ay” (mah və mahi) “bütün dünya” məfhumunu ifadə edir.

Beytin mənası: bizim şahımız Süleyman kimi qüdrətli hökmdardır.

¹⁴ Dəbirlər zərgərlik kürələrindən
Qızıl da götürür, torpaq da bəzən.

Dəbir – yazan, katib deməkdir. Yəni şairlər də zərgər kimi kürədən gah qızıl, gah da kül ələ götürürlər.

¹⁵ Bir Əbu Cəfərin səxasına bax,
Mahmudtək Xorasan tutan olacaq.

Burada Nizaminin müasiri, Atabəy Əbu Cəfər Məhəmməd Eldəgiz, Sultan Mahmud Qəznəvi ilə müqayisə edilir.

¹⁶ Bu adla fəxr edən hər iki dünya,
İki “mim” hərfindən taxmışdır sırğa.
“Aləm”də bir “mim” var, onda ikisi,
Bölmüşdür “aləmi” paxıllıq hissi.
Qələm türklərinə salaraq nəzər,
Bir “mim” tac bağışlar, bir “mim” də kəmər.

Nizami bu beytlərdə Məhəmməd Cahan Pəhləvanı tərifləyib, onun adında olan iki “m” hərfinə işarə edir. Şair ərəb əlifbası ilə “ميم” sözündə olan “mim”lərin başda və ortada (kəmərdə) yazılmasını nəzərə alaraq, onun qələm gözəllərinə, yəni şairlərə tac və kəmər bağışladığını nəzərə çarpdırır.

¹⁷ Rumun başındakı qara səlibi,
Zəfər dişlərilə etdi mum kimi.

Səlib – xaç deməkdir. Rum qoşunları xristian dininə işarə olan xaç şəklini başda gəzdirdirdilər.

¹⁸ Atabəy Eldəgiz “Əlvida” deyər,
Dörd təkbir söylədi yeddi ölkəyə.

Beytdə Atabəy Eldəgizin ölümünə işarə olunur. **Dörd təkbir** söyləmək – dörd dəfə “Allahu əkbər” deyib azan verməkdir.

¹⁹ Cəmsidi öldürmüş Zöhhak ilanı,
Sənə göy əjdəri vermişdir canı.

Əfsanəyə görə, İranın qədim şahlarından olan **Cəmsid** çiyinlərində ilan bitən **Zöhhak** tərəfindən taxtdan salınmışdır. Beytin mənası: özünə qürrələnən Cəmsidi Zöhhak məhv etdi. Lakin göylər sənə can bəxş etdiyi üçün əbədi yaşayacaqsan.

²⁰ Süleymanda üzük, səndəsə din var,
İskəndərdə ayna, səndə ayın var.
Sən görən sirləri görərmi məgər,
Camda Cəm, aynada böyük İskəndər?

Dini əfsanəyə görə, 124 min peyğəmbərdən biri olan Süleymanın **sehrli üzüyü**, Cəmsidin sehrli camı və yunanlı İskəndərin isə sehrli aynası varmış. Guya bütün dünyada olan hadisələr bunlarda görünmüş. Nizami Məhəmməd Cahan Pəhləvanı mədh edərkən onu qüdrətdə Süleyman, Cəmsid və İskəndərdən üstün tutur.

²¹ Yolunda çaparam hər səhər erkən,
Şah Harutlarına zəng çalırım mən.

Dini əfsanəyə görə, **Harut** və **Marut** iki sehrkar mələyin adlarıdır. Bu beytdə şahın qulluqçularına işarə vurulur. Onlara **zəng çalmaq** – onların yuxusunu qaçıрмаq, ayıq saxlamaq deməkdir.

²² Bu ikdiş Nizami qərib haldadır,
Yarı sirkə dadır, yarı bal dadır.

İkdiş – metis deməkdir. Nizami özünün şeirlərini bala, şert əxlaqını sirkəyə bənzədir.

²³ Qapısına gələn qarışqa, inan,
Layiqdir qul olsun ona Süleyman.

Yəhudi peyğəmbərlərdən müdrik hesab edilən **Süleymana** işarədir. O, çeyirtkə ayağını hədiyyə gətirən qarışqaya öz bədənindən ağır yük gətirdiyi üçün üstünlük vermişdir.

Beytin mənası: Şahın qapısına gələn qarışqaya Süleymanın qul olacağına mübaliğəli işarədir.

²⁴ Yolunun üstündə uçan bir milçək
Nəmrudun başına layiqdir, gerçək.

Nəmrud – eradan qabaq Musa peyğəmbər zamanında yaşamış hökmdardır. O, Babil şəhərinin müəssisi kimi məşhur olub, Allahlıq iddiası etmişdir, axırda da bir çibinin onun burnuna girməsi ilə ölmüşdür.

²⁵ Qılıncını çalsa deryaya əgər,
Öküz də balığa: “Necəsən?” deyər.

Əfsanəyə görə, Yer kürəsi **öküzün**, öküz də **nəhəng balığın** üstündə qərar tutmuşdur. Nizami mübaliğə tərzində deyir ki, şah dənizə qılınc vursa, Yer kürəsini lərzəyə salar.

²⁶ Zöhhakın ilanı səni çalarsa,
Nə qəm, Firduntək köməkçin varsa!

Guya Zöhhak çiyinlərində baş qaldıran ilanlara insan beyni yedirdirmiş. Dəmirçi Gavə döşlüyünü bayraq kimi qaldıraraq onu taxtdan salmış və Kəyan nəslindən olan **Fridunu** taxta oturtmuşdur.

²⁷ Dünya – dərğahından kiçik bir tağdır.
Asiman da ona büllur əyaqdır.

Əyaq – piyalə deməkdir. Beytdə şahın cəlalı dünyada üstün tutulur.

²⁸ Öz qardaşı ilə şah da həmişə,
Bu sayaq rəftarı etmişdir peşə.

Qızıl Arslanın qardaşı Atabəyə – Məhəmməd Cahan Pəhləvana işarədir.

²⁹ Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Saxlaya bilmirdi yayda oxunu!

Nizami bu beytdə Firdovsiyə işarə edir. O, 60 yaşında ikən “Şahnamə” əsərində “Xosrov və Şirin” hekayətinə toxunmuşdur. Buna görə də o, məhəbbətin, eşqin fəğan və atəşini qabarıq şəkildə qələmə ala bilməmişdir.

³⁰ Sözü bəzən qible, bəzən də Latdır,
Xəznəsi gah Kəbə, gah xərəbatdır.

İslamdan qabaq ərəblər **Kəbədə** bütlərə sitayiş edirdilər. Bu bütlərin hərəsinə bir ad verilmişdi ki, onlardan biri də **Lat** idi.

³¹ Qarun xəznəsizək torpaqda qalma,
Ustadsan, özünü ayağa salma.

Qarun eramızdan qabaq yaşamış ən dövlətli və ən xəsis bir şəxsdir. Klassik ədəbiyyatda xəsis dövlətli obrazı kimi o tez-tez misal göstərilir.

³² Olurdular şərab içdikcə şadab.

Şadab olmaq – şən, təravətli olmaq deməkdir.

³³ **Qur** – yer adıdır.

³⁴ Qara qanad qarğa çinədanından,
Zər yumurta verdi tutiyə bu an.

Qara qarğa – gecə; zər yumurta – günəş; tuti – gündüz timsalıdır. Beytin mənası: gecənin qaranlığı tükəndi, günəş çıxıb dünyanı işıqlandırdı.

³⁵ **Sərsər** – çox bərk və soyuq külək.

³⁶ O ay xirmənləri gah geyir mişki...

Mişki – qara rəngli. Bu misrada gözəllər aya, paltarları isə qara buluda oxşadılmışdır.

³⁷ Qələmlə mən naxış çəkən zamanda,
Mani “Ərjəng”ini pozar bir anda.

Mani – eramızın üçüncü əsrində yaşamış və “Ərjəng” (“Ərtəng”) adlı əsər yazaraq onu müxtəlif şəkillərlə bəzəmiş və müqəddəs kitab kimi qələmə vermişdir. O, yeni məzhəb yaratdığını iddia etdiyi üçün öldürülmüşdür.

³⁸ Dəri dürlərini deşdiyi zaman,
Belə nəql etmişdir bilici insan.

Dəri – ərəb istilasından sonra Şərqi İran və Əfqanıstanda yaranmış fars dili. Ümumiyyətlə, dəri dili fars dilinin sinonimidir.

Beytin mənası: bilici insan fars (dəri) dilində incə rəvayətlər söylədi.

³⁹ **Rəmgilə** – yer adıdır.

⁴⁰ Sincab örtüyünə bürünmüş dövrən,
Vaşaq rəngli paltar geydiyi zaman,
Gecənin samuru yerindən endi,
Gündüz qaqumundan qaçdı, gizləndi.

Bu beytlərdə Nizami dan sökülüb səhər açıldığını, günəşin çıxdığını qara və ağ tüklü heyvanlarla bağlı surətdə ifadə etmişdir.

Sincab – boz rəngli ərəb dovşanı (alaqaranlıq simvolu), **vaşaq** (vəşəq) – sarı rəngli, yumşaq tüklü heyvan (üfün saralmasına işarədir).

Qaqum – dovşan ailəsinə mənsub ağ dərilə heyvan (gündüzə işarədir).

Beytin mənası: boz rəngə bürünmüş dövrən yavaş-yavaş saraldı, nəhayət, gecənin alaqaranlığı gündüzün işığından qaçıb gizləndi.

⁴¹ Qılınc oynatmaqda o birincidir,
Xətiblərə zəfər qılıncı verir.

Xətib – xütbə oxuyana deyilir.

Beytin mənası: şah qılınc oynatmaqda mahir olduğu üçün xətiblərə zəfər qılıncı bağışlayır.

⁴² Orda şahın Fərxa kimi qəsr var...

Fərxa qəsr – Tibetdə olan böyük bir bütxanə və qəsrin adı olmuşdur. Qədim səyyahlar bu bütxanənin əzəməti qarşısında heyran qalmışlar.

⁴³ Şirinə üz tutdu kənzilər yeyin,
Bənatinneş ikən oldular Pərvin.

Bənatinneş – Böyük ayı bürcündə bir-birindən aralı olan yeddi sabit ulduza, **Pərvin** isə bir-birinə yaxın görünən Ülkər ulduzlarına deyilir.

Beytin mənası: qızlar dağılmış olduqları halda birdən Şirinə tərəf qaçdılar və Pərvin kimi toplaşdılar.

⁴⁴ Qorxuram sürətdən və hərərdəndən,
Atəş su altında coşar gedərkən.

Nizami Şirini lətafətdə suya və onun atı Şəbdizi qızgınlıqda oda bənzətmişdir.

Beytin mənası: qorxuram qızgın at baş alıb səni (Şirini) qaçırar.

⁴⁵ Göyün Şərası da fəryad qopartdı,

Şəra – parlaq ulduzdur. Yeni Şirinin ağ bədənini görcək Şəra ulduzu həsəddən fəryad qopartdı.

⁴⁶ Sincab üzərinə qaqum düşəntək,
Gümüş bədən batdı suya girərək.

Sincab – gecə simvolu, qaqum – gündüz simvolu.

Beytin mənası: gündüz gecəni qovan zaman (səhərçağı) ağ bədənli Şirin suya girdi (çimdi).

⁴⁷ Ay deyil, civəli bir ayna – gümüş,
Civədən bir Nəxşəb ayı tökülmüş.

Əfsanəyə görə, Müqənnə adlı bir sehrkar dəmirdən **Nəxşəb** şəhərində ay düzəldib. Gecələr bu ay guya quyudan çıxıb ətrafı işıqlandırarmış.

⁴⁸ Nə dili, nə də ki, dilbəri gördü,

Dil – ürək, **dilbər** – ürəyi ələ alan.

⁴⁹ “Alışib yanaydı bu mərdümgiyah”
Deyərək qəlbindən çəkdi odlu ah.

Mərdümgiyah sözü “adamotu” mənası verib, müasir istilahlada “jenşen” adlanan bitkidir.

Beytin mənası: Xosrov fürsəti əldən verdiyinə görə özünü danlayır və bacarıqsızlığına görə özünü “adamotu” adlandırır.

⁵⁰ Oradan yollandı birbaş Ağ bağa.

Ağ bağ – Bərdədə şah bağı.

⁵¹ Kömür – hindistanlı bir atəşpərəst,
O da Zərdüşt kimi oxuyur “Avest”.

Burada kömürün qara rəngi qara mənası verən “hindu” sözü ilə ifadə edilmişdir. Onun od yaratması isə atəşpərəstlərə bənzədilmişdir. **Zərdüşt** – atəşpərəstlərin peyğəmbəri, “**Avesta**” isə onun dini kitabı idi.

Beytin mənası: kömür odu sevdiyi üçün Zərdüşt kimi “Avesta” oxuyurdu. (Kömür yanarkən çirtilti səslərinə işarədir.)

⁵² Yemək vaxtı Xosrov möbidə dedi,
“Bacubərsəm” rəsmi icra etdi.

“**Bacubərsəm**” rəsmi – zərdüştlərin dini qaydalarından biri. Onlar yemək vaxtı süfrə başında sükut edib dua oxuyurlar.

Xosrov möbidə yemək vaxtı sükutla dua oxumasını tapşırı.

⁵³ Açıb Zöhrə kimi əl-qol hər biri,
Mizana qoyurdu orda dəyəri.

Zöhrə (Venera) səyyarəsi öz hərəkəti zamanı **Tərəzi** (Mizan) bürcündən keçdiyi üçün Nizami “Zöhrə kimi mizana qoyurdu” bədii təşbehini işlətmişdir.

Digər tərəfdən Zöhrə əsatiərə görə gözəllik və məhəbbət ilahəsi hesab edildiyindən Şirini əhatə edən gözəllər ona oxşadılmışdır.

⁵⁴ Ədalət Yusiftək qaçdı divandan,
Ona çəkdi Yəqub dağını zaman.

Şərqdə məşhur olan Yəqub və onun sevimli oğlu Yusifə işarədir.

Yəqub – dinlər tarixində peyğəmbərlərdən biridir. Yəqubun 11 oğlu olmuş və bunlardan ən kiçiyi Yusifi çox sevdiyindən o, qardaşlarının həsədinə səbəb olmuşdur. Məşhur “Yusif və Züleyxa” dastanında Yəqub əsas surətlərdən biri kimi təsvir edilmişdir. Yəqub dörd yol ayrıcında “Beytülhəzən” adlanan bir otaq qurduraraq oğlunu gözləmiş, ağlamaqdan gözləri kor olmuşdur. Bədii ədəbiyyatda Yəqub oğul fərağı çəkən bir ata kimi tez-tez xatırlanır.

⁵⁵ Bir neçə qarınca söylədi pünhan:
“Biri Bilqeyisdir, biri Süleyman”.

Beytdə Şirin Bilqeyisə, Xosrov isə Süleymana oxşadılmışdır.

⁵⁶ Günəş ordusunun ilk kəşfiyyatı,
Bürcislə Zöhrəyə nizələr atdı.

Birinci misra günəşin şüalarını göstərir. Səmada ən parlaq səyyarələrdən biri olan **Zöhrə** (Venera) və **Bürcis** (Yupiter) belə bu şüaların təsiri ilə görünməz oldu. Yəni gecə keçdi, səhər açıldı.

⁵⁷ Vurdu filqulağı öküzgözünə.

Filqulağı, öküzgözü – çiçək adlarıdır.

⁵⁸ Müfərrəhlə olmuş nəsimi dəmsəz,
Ətrindən müşklər edirdi pərvaz.

Müfərrəh – bitkilərdən alınan, şadlıq gətirən dərmandır.

⁵⁹ Taxt önündə Şapur dayanmışdı tək,
“Gənci-badavərd”in xəznədaritək.

“**Gənci-badavərd**” – hərfi mənası yellə gələn xəzinədir. Burada təsnif adı kimi işlənmişdir.

⁶⁰ Xoşbəxtlik iqbalın əlini açdı,
Müştəri Zöhrəyə gəlib yanaşdı.

Nizami Xosrovun Şirinə yanaşmasını **Müştəri** (Yupiter) səyyarəsinin **Zöhrəyə** (Venera) yanaşması ilə müqayisə edir. Nücum elmində **Müştəri** (**Bürcis**) oğlan, **Zöhrə** isə qız kimi təsvir edilir.

⁶¹ Müştəri olarkən nilinə möhtac,
Nil çayında olsan, yükünü sən aç!

Beytdə **Nil** – sözünün iki mənəsindən istifadə edilmişdir. Birinci misrada **nil** – isti ölkələrdə yetişən bitkidir ki, ondan neqqaşlıq üçün mavi rəng hazırlayırdılar.

İkinci misradakı **Nil** Misirdən keçən məşhur çayın adıdır.

⁶² Fələk yaqut rəngli camı uzatdı,
Bir udum içirdib yeri qızartdı.

Yaqut rəngli cam – günəş deməkdir. Beytin mənası: günəş çıxıb aləmi al rəngə boyadı.

⁶³ Qüstəntəniyyəyə birbaşa gəldi.

Qüstəntəniyyə – İstanbulun köhnə adıdır.

⁶⁴ Əyyuqa yüksələn canlı vizələr,
Bayraq camlarını qızartdı yeksər.

Öyyuq – kəhkəşanda olan bir ulduzun adıdır. Məcəzi mənada nizələrin çox yüksək qaldırıldığı bildirilir.

⁶⁵ Pilpayı qaldırıb Bəhrama çaldı...

Pilpay sözünün lüğəti mənası fil ayağı deməkdir. Orta əsrlərdə pəhləvanların döyüşdə işlətdiyi əmud şəkilli hərbi silahdır.

⁶⁶ Bu dünya minmişdir ala bir ata,
Güman var ki, bu at çox təpik ata.

Dünyanın ala ata minməsi gecə və gündüzə işarədir.

Beytin mənası: ağ və qara rəngli olan (ikiüzlü) bu dünyada hələ çox fəlakətlər baş verə bilər.

⁶⁷ Ay yüksələn zaman Balıq bürcündən,
Pərviz Şah bürcündə salmışdı məskən.

Balıq bürcü – səmada on iki bürcdən sonuncusudur. Ay öz hərəkəti zamanı bu bürcdən keçir. Yuxarıdakı beytdə Nizami Xosrov Pərvizin Şah bürcündə (yəni qalada) məskən saldığını göstərir.

Bu səhifədə Nizami ulduzlar aləmindən bəhs edərək günəş və onun ətrafında hərəkət edən səyyarələrin bürclərdən keçməsinə və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqələrini təsvir etmişdir.

⁶⁸ Sövr Zöhrə ilə, Xərçəng Bürcislə,
Səadət yayırdı Təslis Təsdislə.

Burada **Sövr** – Öküz bürcü, **Zöhrə** – Venera səyyarəsi, **Xərçəng** bürc adı, **Bürcis** – Yupiter səyyarəsidir. Bu səyyarələrin göstərilən bürclərdən keçməsi guya yerdə səadət yaradarmış, **Təslis** – üçləşmə, **Təsdis** – altılışma deməkdir.

⁶⁹ Gah badamdan qəndə su çiləyirdi,
Gah fındığı innabla dişləyirdi...

Burada **badam** – göz; **qənd** – yanaq; **fındıq** – dodaq deməkdir. Beytin mənası: Şirin göz yaşları ilə üzünü isladır və ara-sıra dodağını dişləyirdi.

⁷⁰ Yuxusuz gözüne səpirdi duzu,
Nərgizdən laləyə axıdırdı su.

Bu beytdə bədən üzvləri çiçəklərə bənzədilmişdir. Burada nərgiz – göz, lalə – üz deməkdir. Beytin mənası: yuxusuz qalaraq ağlayır və gözlərindən axan yaşla yanağını isladır.

⁷¹ Qarınqulu olma gücsüz bir qurdtək,
Yeməkdə belini qarışqatək çək.

Burada **qurd** sözü həşərat mənasında işlənmişdir. Təşbeh üsulu ilə şair qarınqulu olmamağı, qarışqalar kimi belini incə saxlamağı tövsiyə edir.

⁷² Necə oğulsan ki, hörmət edirsən
Atanı öldürən bir hinduya sən?

Hindu sözünün üç mənası var: I hindli, II – qara, III – quldur. Nizami həmin beytdə hindu sözünü üçüncü mənada işlədərək dünyanı can alan quldura bənzətmişdir.

⁷³ Gülgünün belinə yəhər qoyuldu,
Şapur, rikabında bir kölgə oldu.

Rikabda getmək atının arxasınca getmək deməkdir. Yəni Şapur Gülgünə minən Şirinin ardınca getdi.

⁷⁴ “Gənci-gav” başladı, coşdu üföqlər,
Yer öküzün verdi, nisar etdi zər.

“**Gənci-gav**” orta əsrlərdə Azərbaycanda musiqi ilə oxunan havalardandır. Lüğəti mənası “**öküz xəzinəsi**” deməkdir. Beytin ikinci misrasında “öküz” və “zər” sözləri də həmin “Gənci-gav”la bağlıdır.

Beytin mənası: “Gənci-gav” havasını şövqlə oxumağa başlarkən dünya cuşa gəldi.

⁷⁵ “Naqusi” və “Övrəng” çalınan zaman,
Zəng səsi qalxırdı övrəng taxtından.

Bu səhifədəki beytlərdə işlənən istilahlar orta əsr musiqi havalarının adlarıdır ki, tərcümə edilməmişdir. Bu beytdə “**Övrəng**” sözü həm musiqi havası, həm də şah taxtına işarədir.

⁷⁶ “Sazi-novruz”unu çalanda tamam...
Bəzi nüsxələrdə “**Nazi-novruz**” getmişdir.

⁷⁷ “Kini-Səyavuş”a vuranda barmaq
Səyavuş qanıyla dolurdu qulaq.

“**Kini-Səyavuş**” bir musiqi ahənginin adıdır. “**Şahnamə**” surətlərindən biri olan Səyavuşun adı ilə bağlıdır. İran padşahı Keykavusun oğlu Səyavuşun başı Turan padşahı Əfrasiyab tərəfindən kəsildiyindən Keykavus və əfsanəvi pəhləvan Rüstəmi-Zal onun qisasını almaq üçün “**Kini-Səyavuş**” deyə böyük müharibələrə girişmiş, beləliklə də, İran – Turan müharibələri bir az da qızıışmışdı.

Beytin mənası: “**Kini-Səyavuş**” havası çalındıqca onlar böyük həvəslə qulaq asır və cuşa gəlirdilər.

⁷⁸ “**Kini-İrəc**”inə açanda meydan,
Qisasa başlardı təzədən cahan.

“**Kini-İrəc**”də bir musiqi ahənginin adıdır. “**Şahnamə**” surətlərindən İrəcin adı ilə bağlıdır. Dəmirçi Gavə Zöhhakı taxtdan salıb, Cəmsid nəslindən Firidunu taxtda oturtdu. Firidunun üç oğlu oldu: İrəc, Tur və Səlm. Firidundan sonra Tur Səlm ilə birləşib şahlığın yaxşı hissəsinə varis olmuş qardaşları İrəci öldürmüşdülər. Sonra İrəcin oğlanları atalarının qanını almaq üçün “**Kini-İrəc**” deyə əmiləri ilə müharibələr aparmışdılar.

Beytin mənası: “**Kini-İrəc**” havası o qədər gözəl çalınırdı ki, eşidənlər qisas almaq üçün cuşa gəlirdilər.

⁷⁹ Arvad bir güldana əkilmiş güldür,
Bayırı gözəldir, içisə “gül”dür.

Bu beytdə gül sözünün iki mənası var. Cinas yerində işlənmiş bu söz birinci misrada **gül**, ikinci misrada **hiylə**, **kələk** mənası verir. Atalar sözündə **gül vurmaq** – aldatma deməkdir.

⁸⁰ Sol böyükdən olmuş qadın, deyirlər,
Soldan sağı ummaq olarmı məgər?

Dini əfsanəyə görə, Allah qırx gündə Adəmi palçıqdan yaratmış və sonra tək qalıb darıxdığını gördükdə onun sol qabırğasından Həvvanı vücuda gətirmişdir.

Beytin mənası: qadın sol (əyri) böyükdən yarandığı üçün ondan düzlük gözləmə!
Fars dilində çəp (sol), rast (sağ) sözləri eyni zamanda əyri və düz mənası verir.

⁸¹ Üz qoymaq istəsə ay üzə əgər,
De: şah olarmı heç rüxə bərabər?

Bu beytdə işlədilən **şah** və **rux** sözləri ikimənalıdır. Beytin birinci mənası: Şah Xosrov, Şirinin ay üzünə üz qoymaq istərkən onun şahlığı Şirinin camalına dəyməzdi.

Şahmat oyununda rux top fiquruna deyilir. (Farsca lüğəti mənası isə yanaq, üz deməkdir.) Bu nöqtəyi-nəzərdən, beytin ikinci mənası belə olur: top topla yanaşı durduğu zaman şah mat qala bilər.

⁸² Çənədən top qapmaq istəyən zaman
Üzümdəki saçdan yeyəcək çövkən.

Beytdə orta əsrlərdə at üstündə oynanan “küy və çövkən” oyununa işarə edilir. Nizami Şirinin çənəsini topa (guy), onun saçlarını isə çövkəna (ucu əyri ağaca) bənzətmişdir.

Beytin mənası: mənim çənəmə əl vurmaq istəyən (Xosrov) saçlarımdan zərbə yeyər.

⁸³ Hindlitək eylədi səcdə pəriyə,
Sanki Ütariddi o, Müştəriyə.

Burada hindlilərin buddaya və mələk heykəllərinə səcdə etməsi ən kiçik olan **Ütarid** (Merkuri) səyyarəsinin ən böyük səyyarə olan **Müştəriyə** (Yupiterə) münasibəti kimi göstərilir.

Beytin mənası: Xosrov, hindlinin buddaya pərəstiş etdiyi kimi ona baş əydi, bu zaman Şirinin qarşısında özünü çox kiçik gördü.

⁸⁴ Həndəsə elmində xariqə saçar,
“Məcəsti”, İqlidis sirrini açar.

İqlidis (Evklid) – qədim Yunanıstanın ən böyük riyaziyyatçılarından; riyaziyyatın banisi hesab olunur. “**Məcəsti**” – Bətlimusun (Ptolomey) dünyanın quruluşu haqqında yazdığı əsərinin adıdır.

⁸⁵ Div dəmirdən qorxar, cadu südabdan...

Südab – pis iy verən bir ağac növüdür, sehlə məşğul olanlar onun iyindən xoşlanmazlar.

⁸⁶ Pərviz, Şirin, Fərhad – bu sözlərin, bax,
Hərəsinin vardır beş hərfi ancaq.

Ərəb əlifbasında səslə hərflərin bəzisi düşdüüyü üçün bu adların hər birisi beş hərfle yazılır. Beytin mənası: nə üçün adlarda hərflərin miqdarı eyni olduğu halda, biri bədbəxt, digəri xoşbəxtdir?

⁸⁷ O xəznə altında olmuşdu səqət...

Səqət olmaq – xarlıqla ölmək, gəbərmək deməkdir.

⁸⁸ İsa kimi girər elə bir deyrə,
Görünməz, düzülsə çıraq hər yerə.

Deyr – monastır, kilsə deməkdir.

⁸⁹ Bu çöl torpağında çox qan axmışdır,
Sanma bir Səyavuş yerdən qalxmışdır.

Səyavuş Firdovsinin məşhur “Şahnamə” əsərinin surətlərindən olub, İran padşahı Keykavusun oğludur.

Beytin mənası: bu çöl torpağına axan qanlardan canlı adamın dünyaya gələcəyinə ümid etmə!

⁹⁰ Turuncdan qaçmasan Yusiftek əgər,
Züleyxa narıncək səni tez kəsər.

“Yusif və Züleyxa” dastanına işarədir. Poemada Yusifin eşqində Züleyxanı töhmətləndirən qadınlara cavab olsun deyə, Züleyxa onları narınca qonaq edir və qadınlar narıncı kəsdikləri zaman Yusif otağa daxil olur. Qadınlar Yusifin gözəlliyinə heyran qalıb narıncı əvəzinə barmaqlarını kəsirlər.

⁹¹ Göy Nəsr-i-tayiri sənə vurulmuş...
Nəsr-i-tayir – səmada yanaşı iki işıqlı ulduzun biridir.

İkincisi Nəsr-i-vaqe adlanır. İslamdan qabaq ərəblər bu ulduzlara sitayiş etmişlər.

⁹² Məryəmtək o Məryəm oruc tutaraq,
Şahın şөгərindən düşdü çox iraq.
Necə çəng-Məryəmdən qurtarar zahı,
Məryəmdən qurtardı dünyalar şahı.
Məryəmin vücudu köçdü aləmdən,
Məryəm ağacıtək şah çıxdı qəmdən.

Bundan sonrakı sətirlərin bir çoxunda Xosrov Pərvizin arvadı Məryəm İsanın anası Məryəmlə müqayisə edilir. Məryəmin oruc tutması, **Məryəm ağacı** – ikinci Məryəmlə əlaqədardır.

Beytlərin mənası: arvadı Məryəm vəfat etdikdə Xosrov sevindi və azad nəfəs almağa başladı. Cəngi-Məryəm bitki adıdır, doğuşu çətin keçirən hamilələrə verərmişlər.

⁹³ Bu dünyanın vardır ikicə rəngi:
Bəzən rumlu olur, bəzən də zəngi.

Klassik poeziyada **rumlu** – ağ rəng, **zəngi** – qara rəng mənasında işlədilmişdir. Burada dünyanın ikiüzlü olmasına da işarə edilir.

⁹⁴ Zamanın Cəmsidi, dünya günəşi
Örtüb çadırıyla Bənatünnəşi.

Beytin mənası: günəş çıxan zaman öz nuru ilə ulduzlar üzərinə bir pərdə çəkdi.

⁹⁵ Yaxşısı budur ki, Məryəmi unut,
İsaya dönsən də, qayıtmaz vücud.

Birinci misrada adı çəkilən Məryəm Xosrovun vəfat etmiş arvadıdır. Dini əfsanəyə görə, İsa peyğəmbər ölümləri dirildə bilərmiş.

Beytin mənası: arvadın Məryəm ölmüşdür. Əgər ölümləri dirildə bilən İsa da olsan, onu bir də geri qaytara (dirildə) bilməyəcəksən.

⁹⁶ Elə ki bəzmdən əl üzdü Məryəm,
“Məryəm bəzmi” kimi şah oldu xürrəm.

Beytin mənası: Məryəm şadlıq məclisindən əl üzən zaman şahın kefi açıldı, şad oldu.

⁹⁷ O taxt taxt deyildi, bir asimandı,
O şah şah deyildi, sahibqərandı.

Sahibqəran – qərinə, əsr sahibi deməkdir. Şair burada şahın taxtını səma qədər yüksək, özünü isə zəmanənin ağası kimi mübaligə ilə göstərir.

⁹⁸ Gecə qaranlıqdı, Dağın üstünə,
Sanki qara qarğa qonmuşdu yenə.

Nizami öz əsərlərində gecənin qaranlığını çox zaman qara qarğaya bənzətmişdir.

⁹⁹ Təbilçi əlini vurmuşdu ilan,
Ulduz ayağına batmışdı tikan.

Səhər açılında təbil vurulur, həm də ulduzlar uçurlar. Burada şair demək istəyir ki, elə bil ulduzların ayaqlarına tikan batıb, uçmur, təbilçinin də əlini ilan vurub, səhərin açılmasını xəbər vermir.

¹⁰⁰ Nə Zənd oxumağa möbiddə dil var,
Nə qanad çalmağa mayildi quşlar.

Nizami bu və bundan sonrakı beytlərdə səhərin açılmadığını göstərir.

¹⁰¹ Qızıl bayrağını açanda aləm
Dağılmış qoşuntək qaçıb getdi qəm.

Burada **aləmin qızıl bayrağı** ifadəsi günəşə, **dağılmış qoşun** ifadəsi ulduzlara işarədir.

Beytin mənası: səhər günəş doğan zaman ulduzlar yoxa çıxdığı kimi, Xosrovun da qəmi dağılıb getdi.

¹⁰² Gaviyan bayrağı çox ucalmışdı,
Şahın ay üzünə kölgə salmışdı.

Gaviyan bayrağı, əslində, **Drəfşi-Gaviyani** tərkibi ilə ifadə edilmişdir. Drəfşi-Gaviyan “Şahname”dəki Gavənin dəri döşlüyünə verilən addır.

Beytin mənası: şahın bayrağı ucalaraq, onun üzünə kölgə saldı.

¹⁰³ Şaxtanın gücündən donmuşdu hər yan,
Qılnc yaradırdı ipək sularдан.

Beytin mənası: şaxta o qədər şiddətli idi ki, ipək kimi olan sular donaraq nizə və qılınca oxşayırdı.

¹⁰⁴ Qəməri ud yanır, ağac qovrulur,
Elə bil yağırdı havadan kafur.

Qəməri ud – Qəmər yerinə məxsus ud, ətirli maddə.

Kafur – kamfora – xoş ətəre işarədir.

Beytdə təbiətin ruh oxşayan bir zamanı olduğu qeyd edilir.

¹⁰⁵ Şəfəq təbibləri girdi meydana,
Çərtib boyadılar onu al-qana.

Beytin mənası: səhər açılarkən üfüq qan rənginə boyandı.

¹⁰⁶ Tündlükdən əl çəkib, bir az yumşalsam,
Dünyada Veysətək olaram bədnam.

Fəxrəddin Gürğaninin “Veys və Ramin” poeməsindəki Veysə işarədir,

¹⁰⁷ Ütarid cüt bürclü olsa, yeri var.
Sən günəşsən, sənə bir bürç yaraşar.

Nücum elminə görə, səyyarələrdən **Ütarid** (Merkuri) öz hərəkəti zamanı **Cövza** (Əkizlər) və **Sünbülə** bürclərindən keçdiyi halda, Günəş ancaq **Əsəd** (Şir) bürcündən keçir.

Ütarid kiçik səyyarədir; o, günəşə çox yaxın olduğundan həyat əlamətlərindən məhrumdur.

¹⁰⁸ Səğlab banusiydim – bir gözəl çiçək,
Qalmışam şüşədə indi güləbtək.

Səğlab – Danub çayı sahilində yaşamış slavyan tayfasıdır ki, bu tayfanın gözəlləri nümunə kimi göstərilmişdir. **Banu** – xanım deməkdir.

¹⁰⁹ Hindularım hələ atəşpərəstdir.
Sərxoş türklər kimi gözlərim məstdir.

Burada qara gözlərim mənasında işlədilmiş hindularım – Şirinin hiddət və qəzəbini ifadə edir.

Beytin mənası: qara gözlərim od saçır, onlar sərxoş türklər kimi məstdir (yəni onlardan xəta baş verə bilər).

¹¹⁰ Maral gözlərimə çox həsrət çəkər,
Tökər kirpiyimdən tiryək yox, zəhər.

Tiryək ikimənəli sözdür. O həm insanı məstedici zəhərli maddə, həm də ilan zəhərini məhv edən dərmandır. Bu beytdə ikinci mənada işlənmişdir.

¹¹¹ Şirinə şəkərdən dəm vurma, bir bax,
Qəssabdan qəsəbbaf durur çox uzaq.

Qəsəbbaf – kətan toxuyan.

Beytin mənası: **Qəssabla qəsəbbafı** müqayisə etmək Şirinlə Şəkəri müqayisə etməyə bənzər. Yəni – Şirin Şəkərdən üstündür.

¹¹² Qazandakı hələ bişməyib, xamdır,
Halva hazır deyil, iş natamamdır.

Beytin mənası: sənin şüurun hələ yetişməyibdir, sən hələ kamil deyilsən.

¹¹³ Belə yumşaqılıqla sərtlik nə gerek?
Qaquma yaraşmaz olsun kirpitək.

Qaqum – yumşaq dəriyə sincabdır (dovşan fəsiləsindən). Beytin mənası: sən qaqum kimi yumşaq ikən, kirpi kimi iynəli olma (sancma).

¹¹⁴ Ləli üzərindən mərcanı açdı.

Gövhərləri düzdü, mirvari saçdı.

Yeni Şirin sözə başladı.

¹¹⁵ Qalmaq şüardan bir “şəir” də tək,

Ərəbcə bilmirsən – bir “arpa” demək.

Burada şüar sözü **şəir** (arpa) sözü ilə qarşılaşdırılır.

Beytin mənası: verilən vədələrdən bir arpa qəder də əlamət qalmaq.

¹¹⁶ Yüz Yusif yuxusu əzbərin olsa,

Yenə də hamansan, eşşək və İsa.

“Yusif və Züleyxa” dastanında Yusif həbsdə ikən məhbusların yuxusunu yozur və hadisələr də onun dediyi kimi baş verir. Sonra Əzizi-Misir yuxu görür. Yusif onun da yuxusunu düz yozub ölkəni üz verəcək qəhətlik və fəlakətdən xilas edir. Buna görə də yuxu yozmaqda Yusif şöhrət tapır. İsa peyğəmbər isə həmişə eşşək minib gəzərmiş, məlumdur ki, kimin minməyindən asılı olmayaraq eşşək yenə də eşşəkdir. Bu barədə, Nizami kimi, Sədi Şirazi də demişdir: İsanın eşşəyini Məkkəyə də aparsalar, yenə də hacı olmayıb, eşşəkliyində qalar.

¹¹⁷ Bir deyləm idin sən, indi şah oldun,

Baltanı sataraq bir nizə aldın.

Deyləmilər Gilan vilayətində hərbcu bir tayfanın adıdır. Eyni zamanda deyləm qul mənası verir. Yeni sən qul ikən şahlıq rütbəsinə yüksəldin.

¹¹⁸ Babil Harutusa onun camalı,

Hindu cadugərsə o qara xalı.

Beytin mənası: camalı mələk qədər gözəl idi, qara xalı sehlər yaradırdı.

¹¹⁹ Şirin bu səfranı özü duymuşdu.

Şəkərin altına sirkə qoymuşdu.

Səfra – sarılıq və ödə işarədir. Məlum olduğu kimi, öd acılıq əlamətidir.

Beytin mənası: Şirin bu acılığı özü yaradırdı, o, şirin dilinin altına sirkə tökmüşdü; yeni: Şirin nazlanaraq qəsdən acı danışırdı.

¹²⁰ Yarımcan quş kimi səndələyirdi,

Nərgizdən səmənə dürr ələyirdi.

Nərgiz – göz; **səmən** – yanaq; **dürr** – göz yaşı deməkdir. Beytin mənası: həyəcədən çırpınaraq gözlərindən yanaqlarına inci danələri axıdırdı (ağlayırdı).

¹²¹ Manqala dönmüşdü əlindəki ud,

Könüllər yanırıdı onda, sanki ud.

Ud sözünün iki mənası var. O həm çalğı aləti, həm də ətirli maddə adıdır.

Beytin mənası: Onun əlindəki ud (çalğı aləti) manqal xasiyyəti daşdığından ud (ətirli maddə) kimi öz nəğməsilə könülləri yandırırıdı.

¹²² Barbədlə cənk səsi axıb, müxtəsər,

Tük ilə rəng kimi birləşmişdilər.

Nizami bu beytdə musiqi sənəti ilə rəssamlıq sənətini yanaşı qoymuşdur.

¹²³ Sənin şəkər dolu dodaqlarından

Qeyri, badamıma olmaz toxunan.

Beytin mənası: mənim gözlerimdən öpməyə ancaq sənin ixtiyarın vardır.

Bu səhifədəki beytlərdə Şirinin bədən üzvləri müxtəlif meyvələrin adı ilə ifadə edilmişdir:

Badam – göz; **püstə**, **innab** – dodaq; **nar**, **narınc** – məmə; **alma** – yanaq və s.

¹²⁴ Pis gözədən gizlənen abi-həyattək

Məndən yayınmısan, bu nəyə gərək?

Abi-həyat – dirilik suyu; guya insanların gözündən iraq yerdə – zülmətdə imiş, ancaq Xızr bu sudan içərək, ölməzlər cərgəsinə daxil olmuşdur.

¹²⁵ Sərxoş əyyar kimi göstərib ülfət,

Səcdə etdi şaha o gözəl afət.

Əyyar – olduqca çevik, sürətlə qaçan, bacarıqlı, əlindən hər iş gələn adama deyilir.

¹²⁶ Yenə Xosrov dedi: “Bu ulduz cirmi,

Nəyə minmiş, söylə, bir kəs bilirmi?”

Ulduzun cirmi – onun kütləsi deməkdir. Xosrov bilmək istəyir ki, ulduzları fəzada saxlayan qüvvə nədir.

¹²⁷ Çoxları bu işə meylini vermiş,
Rəsəd göstərdi ki, mahaldır bu iş.

Rəsəd – ulduzlar aləminin tədqiqi deməkdir. Buna görə də rəsədxana müasir elmi dildə observatoriya adlanır.

¹²⁸ Qolu yorulsa da, zillət çəkərək
Tutub küngürədən yapışar bərk-bərk...

Küngürə – qala divarlarının üstündə olan diş-diş çıxıntı. Yıxılmamaq üçün bu “diş”dən tutan adamın qüvvədən düşüb onunla birlikdə yıxılacağı göstərilir.

¹²⁹ Büzürgümid birdən açıldı gültək,
Qırx mənə açdı, qırx nağıl deyərək.

Büzürgümid bu beytdən sonra məşhur hind əfsanəsi, alleqorik təmsillərdən ibarət olan “Kəlilə və Dimnə”dən ibrətəməz hekayətlər söyləməklə şahə təsir göstərir.

¹³⁰ Fələklər zicini cədvəlbəcədvəl,
Fikrin üstürlabı eyləmişdir həll.

Ziç – ulduzların mövqeyini və səyyarələrin mədarını göstərən cədvəl, üstürlab həmin cədvəli tərtib etmək üçün xüsusi alətdir.

¹³¹ Xətləri müxtəlif olan nöqtədən,
İlk gələn hərəkət “Əlif”di bil sən.

Əlif – ərəb (fars) əlifbasının ilk hərfinin adıdır. Bu hərflər iki nöqtəni birləşdirən düz şaquli xətdir. Sonrakı beytlərdə xətlərin çarpazlaşmasından cisimlərdə səth (bəsit) və həcmnin yaranması göstərir.

¹³² Dünya Zöhhak kimi qan içəndir, qan!
Sənə öz arxandan yaratdı ilan.

Firdovsinin “Şahnamə” əsərində təsvir etdiyi qaniçən Zöhhaka işarədir. Zöhhak çiyinlərindən çıxan ilanlara insan beyni yedirərmiş. Beytin mənası: bu qaniçən dünya sənənin qatilin olmaq üçün öz belindən bir ilan yaratdı.

Burada **ilan** – Xosrovun Məryəmdən olan oğlu qatil Şiruyəyə işarədir.

¹³³ Quyuya düşsən də, olma pərişan,
Yusifə xatırla, təmkinlə dayan!

Beytdə məşhur “Yusif və Züleyxa” dastanına işarə edilir. Yusif öz qardaşları paxıllıqdan quyuya salıb getdikdən sonra tacirlər quyuya başına gəlir və Yusifə tapıb ölümdən xilas edirlər. Nizami də bununla çətinliyə düşərkən ümidli olmağı təbliğ etmək istəmişdir.

¹³⁴ Dünyada nə qədər rus var, zənci var,
Bundan daha yaxşı toy etməz onlar.

Bu beytdə **rus** – ağılıq əlaməti kimi gündüzə, **zənci** – qaralıq əlaməti kimi gecəyə işarədir. Beytin mənası: dünya durduqca bundan yaxşı toy edilməyəcəkdir.

¹³⁵ Nə uçmaq mümkündür, üstündə çənbər,
Nə onun bəndini açə bilərlər.

Çənbər – halqa, çəpər, örtü, tor deməkdir. Şair özünü tora düşmüş quşə bənzədir.

¹³⁶ Turşənglə təlxəki seçməyən hacı
Öldü, tapılmadı dərde əlacı.

Təlxək sən dərəcə acı bitkidir, buna **əbucəhl qarqızı** da deyilir. Turşəngi təlxəkdən ayırmamaq cəhəlet və nadanlığə işarədir.

¹³⁷ Öküz bürcünə bax, sən bir diqqətlə,
Yükünü yer kimi öküzə yüklə.
Mənzilin öküzdür, olsan da Zöhrə,
Öküz üstündəsən getsən hər yerə.

Bu beytlərdə işlədilen öküz sözü üç məfhumu ifadə edir:

1. **Öküz bürcü** (ərəbcə Sovr) 12 bürcdən ikincisi; 2. Dini mükafata görə, küreyi-ərz öküz üzərində qərar tutmuşdur; 3. **Zöhrə** (Venera) ulduzu kimi nə qədər gözəl olsan da, məkanın öküz üzərindədir. Zöhrə ulduzu öz hərəkəti zamanı səmada həmişə Öküz bürcünə daxil olur.

Bu beytlərdən çıxan ümumi məna belədir: sən nə qədər çalışsan da, yenə dünyada çətinlikdən yaxə qurtara bilməyəcəksən.

¹³⁸ Bir gecə ay yerə gümüş töküdü,
Xosrov Mustafanı yuxuda gördü.

Mustafa – Məhəmməd peyğəmbərin adlarından biridir.

¹³⁹ Nəcəşi nəqşinə bir gün son verdi...

Nəcəşi – həbəş padşahı.

¹⁴⁰ O yeddi tayfada gözəl, uludur,
Aydan balıqadək onun quludur.

Dini əfsanəyə görə, küreyi-ərzin öküz üzərində, öküzün isə (nəhəng) balıq üzərində durduğuna işarədir. Balıqdan aya və ya Aydan balıqadək ifadəsi klassik poeziyada həmişə bütün dünya məfhumunu əvəz etmişdir.

¹⁴¹ Gecə tərək eləyib fani dünyanı,
Görməyə getmişdi Ümmi-Hanini.

Ümmi-Hani – Məhəmməd peyğəmbərin arvadı idi. Rəvayətə görə, meraca onun mənzilindən getmişdir.

¹⁴² Özünü Cəbrail göydən yetirdi,
İldırımək nurdan Buraq getirdi.

Cəbrail – dini əfsanəyə görə, Allahdan Məhəmməd peyğəmbərə xəbər gətirən mələkdir; **Buraq** isə başı insan başı olub, bədəni at şəklində olan qanadlı atdır ki, Məhəmməd guya ona minərək, göyə – Allahın yanına uçmuşdur.

¹⁴³ Fələk əqrəbinin bağırnı sökdü,
Əsədin üzünə əlini çəkdi.

Əqrəb səmada on iki bürcdən səkkizincisi, Əsəd (**Şir**) isə beşincisidir.

Guya Məhəmməd merac zamanı qədim astrologiyada nəhs olan Əqrəb bürcünü pisləyib, xoşbəxtlik əlaməti olan Şir bürcünü tərifləmişdir.

¹⁴⁴ Rəhimini sardı o dörd qarının,
Qurtardı heyzindən göy qızlarının!

Dörd qarı dörd ünsürə – su, od, torpaq, havaya işarədir. **Göy qızları** isə haman **Nəş qızları** (Bənətünneş) adlanan ulduzlar toplusudur. Yəni peyğəmbər dörd ünsürdən üz göndərüb, Nəş qızlarını da keçdi.

¹⁴⁵ Yusiftək dəlvədən bir şərbət içdi,
Yunis kimi Hutda duracaq seçdi.

Dəlv sözünün lüğəti mənası dol (vedrə), hut sözünün lüğəti mənası isə balıq deməkdir. Qədim astrologiyada isə Dəlv on iki bürcdən onbirincisi, hut onikincisidir. Bu beytlərdə iki dini əfsanə xatırlanır. Birinci misrada “Yusif və Züleyxa” dastanında qardaşları tərəfindən quyuya salınmış Yusifi yoldan keçən tacirlərin quyuya dol sallayıb çıxarmaları, ikinci misrada dinlər tarixində Yunis peyğəmbərin dənizdə naqqa balıq tərəfindən udulmasına işarədir. Yunis guya bir müddət haman balığın qarınında yaşadığından sonra yenə bu dünyaya qayıtmışdır.

Beytin mənası: Məhəmməd peyğəmbər səmada bir-birinin ardınca bürcləri keçib, sonuncu Hut (Balıq) bürcünə çatdı.

¹⁴⁶ Rikabında katib Sürəyya qaldı,
Sərhəng həmayilin çiyinə saldı.

Yəni Sürəyya ulduzları onun xidmətində dayanıb, sərhənglik həmayilini çiyinə salmışdır.

¹⁴⁷ Onu oxşamazdı o reyhan, o bağ,
Gözünə vurmuşdu o, möhri-mazağ.

Mazağ – ərəb dilində lüğəti mənası meyil etməmək, rəğbət göstərməmək deməkdir. Yəni peyğəmbər bağa, reyhana sarı baxmadı.

¹⁴⁸ İsrəfil qanadı üstünə aldı,
Rəfrəf xanəsinə tərəf ucaldı.
Rəfrəfdən Tubaya vurdu ələmi,
Ordan da Sidrəyə qoydu qədəmi.

Dini rəvayətə görə, **Rəfrəf** peyğəmbərin meraca getdiyi vaxt mindiyi atın adıdır. **Tuba** – behişt ağacı, **Sidrə** – Quranda yazıldığına görə yeddinci göydə olan ağacın adıdır.

¹⁴⁹ Qulağı çərtməkdir başın dərmanı,
Dəmələxəveynidir Səyavuş qanı.

Dəmələxəveyn – qardaş qanı deməkdir. “Şahname” əsərindən Səyavuşun qanını düşməndən almaq uğrunda uzun müharibə getmiş olduğundan Səyavuş qanı istilahi sonrakı şairlər tərəfindən də qələmə alınmış, istifadə edilmişdir.

¹⁵⁰ Yaşayış vaxtında xəstə haldayıq,
Çünki vəhşi qurdla bir çuvaldayıq.

Burada: vəhşi qurd – tamaha işarədir. Beytin mənası: qəlbimizdə paxıllıq, tamah və həsəd hissi olduqca biz həmişə xəstə halda ömür sürəcəyik.

¹⁵¹ İbrətlə göz yuman o tutiyə bax,
Qəfəsdən “ölərək” qurtardı ancaq.

Klassik şərq poeziyasında **tutinin ölüb ölümdən qurtarması** ifadəsi məşhurdur. Bu misaldan bir çox məşhur orta əsr klassikləri – Nizami, Xaqani, Cəlaləddin Rumi, Sədi, Cami və başqaları istifadə etmişlər.

Qədim hind əfsanələrindən alınmış olan bu rəvayətin xülasəsi belədir:

Bir hind taciri səfərə çıxarkən bütün ailə üzvlərindən onlara hədiyyə olaraq nə götürməyi arzu etdiklərini soruşur. Hər bir şey arzu edir. Nəhayət, tacir qəfəsdəki tutidən də nə arzu etdiyini soruşur. Tuti ona Hindistan meşələrindən keçərkən tuti yoldaşlarına salam yetirməyi xahiş edir və deyir: “Onlara çatdır ki, sizin dostunuz bizim evdə qəfəsdə tək və tənha yaşamaqdadır”.

Tacir səfərdən qayıdarkən tutiyə deyir ki, onun da arzusunu yerinə yetirmişdir. Lakin meşədə bu sözləri eşidən tutilərdən biri naghəhan yerə düşüb, çırpındı və öldü. Bu kədərli xəbəri eşidən tuti də çırpındı və bir az sonra ayaqlarını uzadıb gözlərini yumdu və yığılıb hərəkətsiz qaldı. Bu işə heyrət edən tacir tutini ölmüş bilib, qəfəsdən çölə atdıqda, tuti qanadlanıb uçdu. Tacir bu vaxt başa düşdü ki, qəfəsdən qurtarmaq üçün özünü qəsdən ölümlüyə vurmağı ona meşə tutiləri xəbər göndərmişdir.

¹⁵² Bu qara sədəfə diqqət verirkən,
Çox mənə dürrünə rast gələcəksən.

Qara sədəf – dedikdə Nizami yazını nəzərdə tutur. Yəni bu əsərdə çoxlu mənə incəliklərinə əl atacaqsan.

¹⁵³ Deyirəm ki, dövrən dəyişəndə bəs
Dəqyanus pulu bir arpaya dəyməz.

Dini rəvayətə görə, guya bir qrup adam zalım şah olan Dəqyanusun zülmündən mağaraya gedib gizlənmiş, Allahın əmri ilə bir neçə yüz il orada yatmış və ayıldıqda ciblərində olan pulu xərcləmək istəmişlər. Lakin əhali bu pulun Dəqyanus zamanından qaldığını deyib, onlara gülmüş və indi bu pulun heç bir qiyməti qalmadığını demişlər. Nizami öz əsəri ilə müqayisədə keçmiş əsərləri Dəqyanus dövrünün puluna oxşadır.

¹⁵⁴ Mən məhv olub getsəm, örnəyimdir bu,
Yusif kimi itsəm, köynəyimdir bu.

“Yusif və Züleyxa” dastanına işarədir. Bu dastanda Yusifin köynəyi haqqında iki dəfə söhbət gedir:

1. Yusifi quyuya salan qardaşları onun qana bulaşdırılmış köynəyini atası Yəquba gətirib, Yusifin qurd tərəfindən parçalandığını demişlər.

2. Yusif Misirdə hökmran olduğu zaman qəhətlik illərində Kənanadan yardım almaq üçün gələn qardaşlarına ianə buğda verdiyi zaman öz köynəyini kisələrdən birinin içərisinə qoyur. Atası bu köynəkdən Yusifin iyini duyub, onun diri olduğunu bilir və haman köynəyi Yusifin dərdindən ağladığı zaman kor olmuş gözlərinə sürtür və guya gözləri açılır.

Nizami yuxarıdakı beytdə ikinci əhvalatı nəzərdə tutmuşdur.

¹⁵⁵ Tövhidlə bağlanmış başı, ayağı.

Tövhid – Allahın birliyinə işarədir. Bu söz **vəhdət**, **vahid** sözlərilə eyni mənə daşıyır.

¹⁵⁶ Dərgahdan çıxaraq tez bir xoşxəbər
Dəryadan qəvvasa yetirdi gövhər.

Burada üç istiare vardır:

1. **Dərya** – padşah (şah səltənəti); 2. **Qəvvas** – Nizami (lüğəti mənası: dənizin dibindən mirvari çıxaran üzgücü); 3. **Gövhər** – peyğam (şahın göndərdiyi sifariş). Beytin mənası: bir xoşxəbər qasid şah sarayından çıxaraq, şahın sifarişini mənə çatdırdı.

¹⁵⁷ Getdim, Kəbəyə mən həccac kimi san,
Gəldim, sanki Əhməd döndü meracdan.

Həccac – Məkkəyə (Kəbəyə) ziyarətə gedənlər deməkdir. Əhməd – Məhəmməd peyğəmbərin ikinci adıdır.

Merac – Peyğəmbərin göyə uçub Allahla görüşməsi, hərfi mənası yuxarıya qalxmaq, ucalmaq deməkdir.

LEYLİ VƏ MƏCNUN

¹ Sənin tərifindir “təbarəkallah”...

Təbarəkallah – Nə gözəl! Nə yaxşı! Nə əcəb! Allah mübarək etsin! – deməkdir.

² Yeddi qız, doqquz taxt qapında sənin
Olmuşdur daima pərdə çəkənin.

Yeddi qız – yeddi planetə, **doqquz taxt** isə doqquz fələyə (göyə) işarədir. Yəni: yeddi planet və doqquz göy həmişə sənin qapında qul kimi pərdə tutur. Qədim astrologiyada göylərin yeddi qat olması iddia olunurdu. **Ərş və kürsi** deyilən iki məqamı da buna əlavə edib, doqquz göy, doqquz fələk yazmışdır.

³ Axşamın qarqara, səhərin ala
Atına göyləri yaratdın tovla.

Yeni sən axşamın qara atına və səhərin ala atına fələkləri tövlə yaratdın ki, bir-birini əvəz edən gecə və gündüz dincəlmək üçün atlarını göylərdə bağlasınlar.

⁴ Yeddi düyün vurdun göylərə, birdən
Yetmiş açıldı bu qüdrətindən.

Qədim Şərqdə insanlar talelərinin ulduzlara bağlı olduğuna inanır və öz səadətləri üçün planetlərin bürclər arasında hərəkətini izləyirdilər. Buna görə də Nizami: göylərdə yaratdığın **yeddi düyün** – yeddi planet ilə yetmiş düyün açdın, – deyir.

⁵ Bir dağ çapmadısa bu “kaf” ilə “nun”,
Göy adlı bir böyük Bisütun qurdun.

“Kaf” (ك – k) və “nun”un (ن – n) birləşməsindən ərəbcə (كن) “kon” (ol!) gəlməsi əmələ gəlir. Beytin mənası belədir: Sən (Allah) bir dəfə “ol!” deməklə dağ çapmadan fələk kimi bir Bisütun qurdun. **Bisütun** burada iki mənə verir: 1. Göylərin sütunsuz dayanması. 2. Bisütun dağı.

⁶ **Hənüt** – ətirli bir göyörtidir, meyitlərin üzərinə səpirlər ki, qoxumasın.

⁷ Mənəm dərgahında bir dilsiz ehram,
Sənin sorağında ləbbeyk vuraram.

Hacılar Kəbə ziyarətinə gedərkən qurban kəsməzdən əvvəl soyunaraq, **ehram** adlanan ağ bürüncəyə bürünür və qum üzərində qaçıb **“Ləbbeyk”** (hazırım!) deyə qışqırırlar.

⁸ Libasım ətrinlə süslənər müdam,
Buyam ya dirəmnə, ya da ud olsam.

Dirəmnə pis qoxulu, **ud** isə yandırılarkən gözəl ətir verən bir bitkidir. Şair Allaha xatırladır ki, insanın yaxşı və pisliliyinə məsul Allah özüdür. Dirəmnə və ya uda qoxu verən də odur.

⁹ **Qabü qövseyn** – 1. Yayın ortası ilə uclarından birinin arasındakı məsafə. 2. Dini rəvayətə görə, Məhəmməd peyğəmbərin merac zamanı Allaha guya yayın ortası ilə uclarından biri arasındakı məsafə qədər yaxın olması.

¹⁰ Altı-yeddi min il keçir o andan
Ki, bu dəbdəbəni eşitmiş cahan.

Dini əfsanələrə görə, Məhəmməd bəşərin ilk xilqət günündə, hətta Adəmdən belə qabaq yaranmışdır. Adəm onun nurundan ruhlanmışdır. Beytdə də bu əfsanəyə işarə edilir.

¹¹ Bu beş vaxt namazdır əslü tövbənin,
Beş növbə təblidir qapında sənin.

Adət üzrə padşahların sarayında gündə beş dəfə təbil vurulardı; islam dinində isə hər bir müsəlmanın gündə beş dəfə üzünü Kəbəyə tutub namaz qılması vacibdir. Şair Məhəmmədi padşaha və beş vaxt namazı oyun sarayında vurulan beş növbə təbilə oxşadır.

¹² Bu evə yeddi səqf yaratdın yenə,
Tapşırдың onu da dörd xəlifənə.

Dörd xəlifə – Əbu Bəkr, Ömər, Osman və Əliyə işarədir.

¹³ Siddiq sədaqətə olmuşdur rəhbər,
Faruqi fərqdən uzaq bildilər.

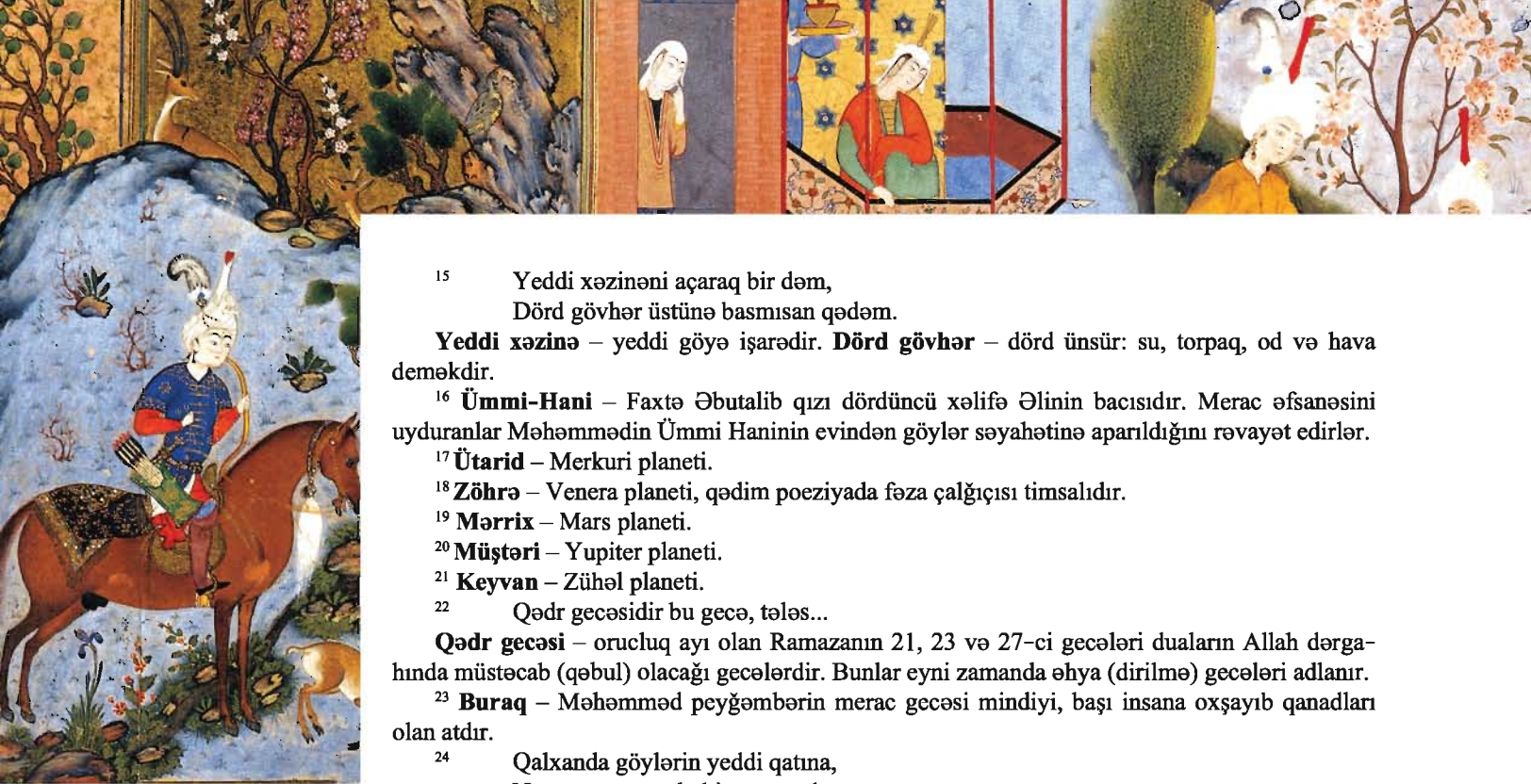
Siddiq – birinci islam xəlifəsi Əbu Bəkrin ləqəbidir.

Faruq – ikinci islam xəlifəsi Ömərə işarədir ki, o Haqqı batıldən fərqləndirməmişdir.

¹⁴ O, Allahdan qorxan həyalı qoca...

Məhəmmədin canişinlərindən olan III xəlifə Osman ibn Əffan nəzərdə tutulur.

¹⁵ Yeddi xəzinəni açaraq bir dəm,
Dörd gövhər üstünə basmısan qədəm.

Yeddi xəzinə – yeddi göyə işarədir. **Dörd gövhər** – dörd ünsür: su, torpaq, od və hava deməkdir.

¹⁶ **Ümmi-Hani** – Faxtə Əbutalib qızı dördüncü xəlifə Əlinin bacısıdır. Merac əfsanəsini uyduranlar Məhəmmədin Ümmi Haninin evindən göylər səyahətinə aparıldığını rəvayət edirlər.

¹⁷ **Ütarid** – Merkuri planeti.

¹⁸ **Zöhrə** – Venera planeti, qədim poeziyada fəza çalğıcısı timsalıdır.

¹⁹ **Mərrix** – Mars planeti.

²⁰ **Müştəri** – Yupiter planeti.

²¹ **Keyvan** – Zühəl planeti.

²² Qədr gecəsidir bu gecə, tələs...

Qədr gecəsi – orucluq ayı olan Ramazanın 21, 23 və 27-ci gecələri duaların Allah dərgahında müstəcab (qəbul) olacağı gecələrdir. Bunlar eyni zamanda əhya (dirilmə) gecələri adlanır.

²³ **Buraq** – Məhəmməd peyğəmbərin merac gecəsi mindiyi, başı insana oxşayıb qanadları olan atdır.

²⁴ Qalxanda göylərin yeddi qatına,
Nə pərçəm, nə də bir tac qurdun ona.

Yəni göylərin yeddi qatına qalxarkən həm fələyin pərçəmini (bayrağını – Günəşi), həm də onun tacını (Ayı) qurdun.

²⁵ **Cəbrayıl** – dini rəvayətə görə, mələklərdən biri Allahın qasidi kimi təsvir olunur.

²⁶ **Mikayıl** – Allaha yaxın olan mələklərdən biri. Ona ruzu mələyi də deyirlər.

²⁷ **İsrafıl** – dini əfsanələrdə adları çəkilən dörd mələkdən biridir. Guya onun vəzifəsi həyatın yaranması və məhv olması barədə şeypur çalmaqla dünyanı xəbərdar etməkdir.

²⁸ **Rəfrəf** – Məhəmmədin göylərə merac etməsi əfsanəsində onun mindiyi ikinci xəyali atdır. Bəziləri onu bulud, nur saçağı və sair təsəvvür edir.

²⁹ **Sidrə (Sidrətül-müntəha)** – göylərin yeddinci qatında olan əfsanəvi ağac adıdır.

³⁰ **Sübbuh** – yüksək tərif və sitayişə layiq olan.

³¹ **Nübüvvət** – peyğəmbərlik.

³² İki vəfasızın əhdini bir et,
Bu dörd ayaqlını özün əlbir et.

İki vəfasız – gecə-gündüz, **dörd ayaqlı isə** – dörd ünsürə işarədir.

³³ **Nafə** – xüsusi cinsdən olan ahunun göbündəki müşk vəzisi.

³⁴ Biz kimik, nəçiyik, aç göstər artıq,
Büt qayıranmıyıq, büt qıranmıyıq?

İslam dininin dünya və insan haqqındakı ehkamıyla kifayətlənməyən şair, Məhəmmədə müraciətlə, insanları varlığın gizli sirləri ilə tanış etməsini tələb edir ki, bəlkə, hər insan nə üçün yarandığını, niyə yaşadığını başa düşsün. Öz işlərinin əsl mahiyyətini, büt qayırdığını, yoxsa büt qırdığını bilsin.

³⁵ Mən bütün bədənə yem verən zaman,
Öz ciyərdə param da pay alar ondan.

Yəni mən öz sözlərimi bütün xalqa deyirəm, qoy oğlum da ondan özünə bir pay götürsün.

³⁶ Musa gövhər tapdı xəzinələrdə,
Qarun da boğuldu ləli-gövhərdə.

Musa – Yəhudilərin peyğəmbəri. Guya Allah tərəfindən ilk müqəddəs kitab – Tövrat ona nazil olmuşdur. **Qarun** – dini əfsanələrə görə, Musa peyğəmbərin zamanında yaşayan çox varlı və xəsis bir adam olmuşdur. Musanın qarğıışı nəticəsində öz xəzinələri ilə birlikdə yerə batmışdır.

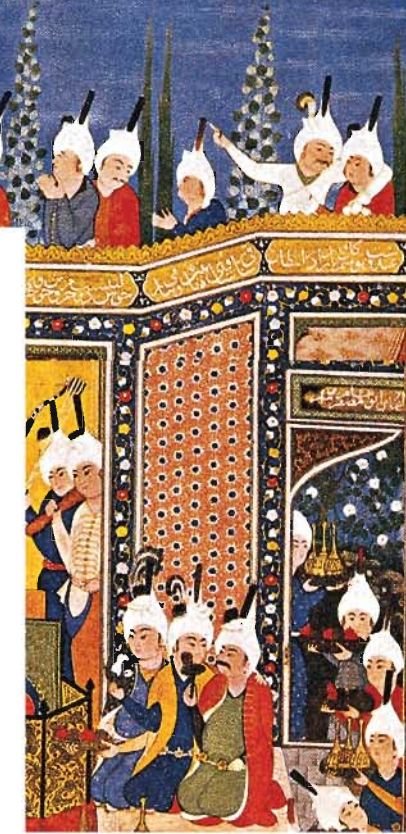
³⁷ **Barbəd** – Sasani hökmdarlarından Xosrov-Pərvizin sarayında məşhur müğənni və çalğıcı olmuşdur. Nizami “Xosrov və Şirin” poemasında Barbəddən və onun sənətindən geniş bəhs etmişdir.

³⁸ Hər sadə damcının əsil cövhəri
Deryaya meyl edir əzəldən bəri.

Yəni gördüyünüz hər zərrə küllün, hər sadə mürekkəbin üzvüdür. Qətrə ilə dəniz arasında maddi bir vəhdət vardır ki, onu pozmaq mümkün deyildir. Çünki hər qətrə böyük dənizlərin cüzidir. Ona görə də hər qətrə dənizə, hər cüz küllə qovuşmağa meyl edir.

³⁹ Bir qara pul olsun, bir arpa əgər,
Onda dörd gövhərdən tapılar əsər.

Yeni hər bir kiçik maddənin tərkibi dörd ünsürün (torpaq, od, su, hava) birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

⁴⁰ **Keyqubad** – İran tarixində Kəyan sülaləsinin qüdrətli padşahı hesab edilir.

⁴¹ Sənətin ziddinə söz danışanlar
Əyri pərdə kimi yanlış çalarlar.

Yeni həqiqəti, insanların əsl arzularını tərənnüm etməyi bacarmayan hər şair pərdəsi düz olmayan sazlar kimi havanı pozar və ahənglərdə baş-ayaq vurur.

⁴² Bu fala mən qürə atdığım anda,
Ulduzlar keçirmiş eyni zamanda.

Qürə – bəxt yoxlamaq, bir şeyi ürəkdə tutmaq; ulduzların keçməsi isə taleyin arzuya uyğun gəlməsinə işarədir. Yeni mən bu arzuda olarkən (bu falı tutarkən) tale ulduzu da ona müvafiq gəldi. Qədim Şərq astrologiyasına görə, guya hər insanın taleyi ulduzlardan birinə bağlı imiş və bu planetlərin bürclər arasında hərəkətilə insanların həyatında yeni-yeni hadisələr baş vermiş.

⁴³ Qüdrətin böyükdür, ona-on yarat,
Onda beş verməyi birdəfəlik at!

Ona on – saf qızıl, **onda beş** isə qatışıq qızıl mənasındadır. Yeni yazdıqların saf qızıl kimi bakir və qiymətli olsun, zəif misralar yazma!

⁴⁴ Dedi: “Ey kəlamı əkizim ata...”

Şairin oğlu Məhəmməd atasının yaratdığı əsəri özünə qardaş bilir, öz əkizi adlandırır.

⁴⁵ Bəhrin suyu yüngül, özü axardır,
Canlı, nəfəs alan balığı vardır.

Şair birinci misrada **bəhr** kəlməsini iki mənada işlətməmişdir. Birinci mənada poemasının vəznini, ikinci mənada dəniz nəzərdə tutulur.

Yeni poemanın vəznini **bəhri-xəfif** həm yüngül, həm də axıcıdır. **Bəhrin** (dənizin, əsərin) balığı olan sözlər isə diridir, canlıdır.

⁴⁶ S. F. D. ili idi, rəcəbin sonu.

Ərəblərdəki say sistemində (əbcəd hesabı) üç nöqtəli S hərfi – 500, F hərfi – 80, D hərfi isə 4-ə bərabərdir. Nizami “SDF” hərfləri ilə “Leyli və Məcnun” poemasının yazıldığı tarixi göstərmişdir ki, bu da hicri 584-cü ilə, miladi 1188-ci ilə təsadüf edir.

⁴⁷ Bu Bəhram nəşəbli, ülkər üzli sən...

Burada **Bəhram** sözü həm Marsın farsca adıdır, həm də Sasani şahları sülaləsinin on dördüncü padşahı Bəhram Gura işarədir.

⁴⁸ Bu yeddi örtüklü, altı barmaqlı,
Bir gözlü, dörd əlli, doqquz ayaqlı.

Bu beytdə kainatın təsviri verilir: **yeddi örtük** – yeddi fələk, **altı barmaq** – altı tərəf: şərq, qərb, şimal, cənub, aşağı və yuxarı, **bir göz** – Günəş, **dörd əl** – dörd ünsür: od, su, torpaq və hava, **doqquz ayaq** – doqquz göy mənasında verilmişdir.

⁴⁹ Onun qapısında mehtərdir Qeysər,
Fəğfur o qapıda gəlib dilənər.

Qeysər – qədim Rum padşahlarının, **Fəğfur** isə qədim Çin padşahlarının ləqəbidir.

⁵⁰ Uçarmış Arəşin oxu, deyirlər,
Ad qəbiləsinin nizəsi qədər.

Arəş – İranın məşhur mifik pəhləvanlarından biridir. Əfsanələrə görə, Arəşin atdığı ox qırx mənzil yol gedərmiş.

Adilər – **Ad qovmu** – ərəb qəbilələrindən olub, öz başçıları ibn Hövs adı ilə adlanmışlar.

⁵¹ **Zubin** – nizəyə oxşar bir silahdır.

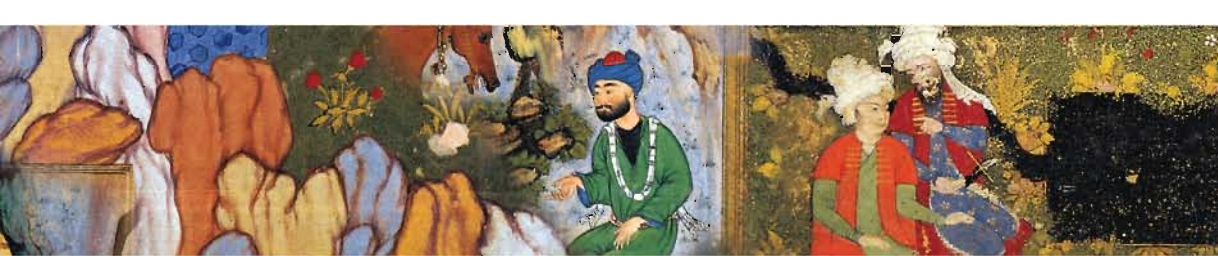
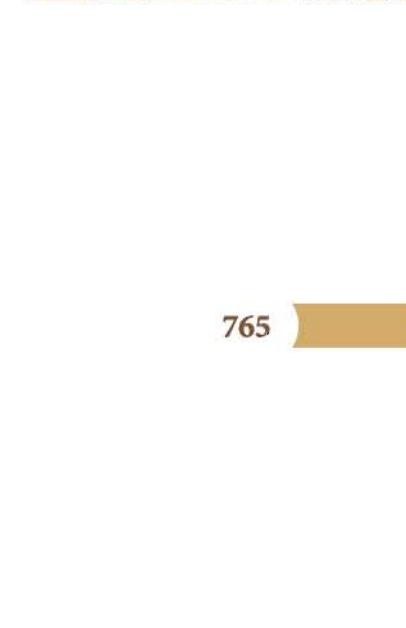
⁵² Altı hərfi olan adıyla, bilsən,
Dünyanı bağlamış altı tərəfdən.

Yeni Axsitanın altı hərfdən ibarət olan adı dünyanın altı tərəfini nərtdaxtanın altı xanəsi kimi bağlamışdır.

⁵³ Mahmudun filindən qüvvətli olar.

Mahmudun (Sultan Mahmud) fili öz böyüklüyü və gücü ilə Şərq əfsanələrində məşhurdur. Yəni: sənin ehşanın milçəyi böyük qüvvət sahibi edər.

⁵⁴ Yərəb, mən ki Üveys adını aldım,
Məhəmməd adına mən sadıq qaldım.

Üveys sözünün bir mənası bəxşiş verən, ikinci mənası canavar (qurd) deməkdir. Beytin mənası: mən nə cür adlansam da, Məhəmmədə sadiqəm.

⁵⁵ Onun atasını görə bilməsən,
Barı, qardaşına hörmət saxla sən.

Yəni: əsərin atası, müəllifi olan Nizamini görməsən, onun (əsərin) qardaşına – Nizaminin oğlu Məhəmmədə hörmət et!

⁵⁶ Mən ki ayna kimi dəmir deyiləm.
Qədim zamanlarda dəmirə seyqəl verməklə ayna düzəldərdilər.

⁵⁷ Çərşənbə cinlisi ağıllı olmaz.

Çərşənbə cinlisi ağıllanmaz məsəli Şərqdə məşhurdur. Dini əfsanələrdə çərşənbə cinlər günü adlandığından, o gün dəli olanların sağalması qeyri-mümkün hesab olunur.

⁵⁸ Gözəl üzərliklə bəslənib gülər.

Üzərlik çöl bitkilərindən biridir. Əfsanəyə görə, üzərlik insanı bədnəzərdən saxlayır. Ona görə də qadınlar öz uşaqlarını həmişə üzərlik tüstüsünə verirlər ki, bədnəzər onlara təsir etməsin və həmişə gözəl qalsınlar.

⁵⁹ İlyasmi “əlif”ini “lam”ından kəssən,
Yenə doxsan doqquz tamı görərsən.

Yəni: İlyas (إلياس) adının “əlif” (ا) hərflərini atsan (ليس) və onun “l” (ل) hərfindən də bir “əlif” (ا) yeni, bir rəqəmi çıxsan, iyirmi doqquz rəqəmi alınar. Xüsusi say sistemi olan əbcəd (أبجد) hesabına görə “l” hərfi 30-dur, birini çıxanda 29 qalar, “y” (ي) hərfi 10 və “s” (س) hərfi 60-dır. Cəmi 29+10+60=99.

⁶⁰ Əhməd ki rəhbəri oldu ərəbi,
Gördü cəfasını Əbüləhəbin.

Əhməd – Məhəmməd peyğəmbər, Əbüləhəb – onun peyğəmbərliyini qəbul etməyən, onun ziddinə gedən ərəbdir.

⁶¹ Dürrümü çəkmədim özgə suyuna...

Yəni incimi başqasının suyunda yumadım, heç kəsin pisliliyini istəmədim.

⁶² Söz mənim oduma nal atmışdır, nal!

Oda nal salmaq bir adamın gəlməsini arzulamağın fəlidir. Hər kəs öz müsafirinin tez qayıtmasını istəsəydi, oda nal atardı. Söz mənim oduma nal atmış, yəni: şeir məni öz tərəfinə çağırır.

⁶³ Xurma yoldaşlıqla şirə yaradar.

Yəni: tək xurma ağacı bar verməz, yalnız bir neçə ağac bir yerdə olarsa, onlardan məhsul almaq olar. Nizamının bu fikrini müasir elm təsdiq edir. Bir ağacın bar verməsi üçün ondakı diş çəçəklərin başqa ağacdakı erkək çəçəklərin tozu ilə mayalanması mütləq lazımdır. Həm də burada məcazi mənə vardır.

⁶⁴ Hörumçək torudur o, açıq-aşkar,
Gah yara bağlayar, gah da qanadar.

Hörumçək torunun qan axıtması məlumdur: milçəklər və başqa kiçik heyvanlar ona ilişib qalar və hörumçək onların qanını sorar, yenə hörumçək torunu qanı axan yaranın üstünə basmaqla yaranın qanını kəşər. Beləliklə, hörumçək toru həm qan axıdan, həm də qan saxlayandır.

⁶⁵ Gül kimi xəzinə payladı o da.

Qızılgül solanda pərəkləri pul kimi səpələnər. Şair Məcnunun atasının xəzinə paylamasını qızılgülün xəzan olmasına oxşadır.

⁶⁶ Düzüldü bənövşə, lalə başına...

Yəni onun bənövşə rəngli teli lalə yanaqlarının ətrafına düzüldü.

⁶⁷ Sanki qara qarğa tutmuşdu çıraq.

Leylinin qara saçları ilə əhatə olunmuş üzünə işarədir.

⁶⁸ Zülfü də “leyl” idi, adı da Leyli.

“Leyl” ərəbcə gecə (qara) mənası verir. Yəni: zülfü gecə kimi qara, adı da Leyli idi.

⁶⁹ Doğardı Şərqi də Yusif üzlüsü.

Yəni Şərqi Yusifi (gözəli) – Günəş doğardı.

⁷⁰ Tuluqlar yırtıldı, yıxıldı eşşək.

Eşşək yıxıldı, tuluq yırtıldı məsəli məşhurdur. Yəni sirr açıldı, aləm bildi.

⁷¹ Bağdad ellərinin qanunu – Məcnun.

Yəni Məcnun Bağdad çalğıcılarının qanunu (çalğı alətidir) kimi daima səslənməkdə, sızıl-damaqdadır.

72 Yadlardan yetməsin deyə bədnəzər,
Üzün dövrəsinə nil də çəkərlər.

Keçmişdə kiçik yaşlı uşaqları bədnəzərdən qorumaq üçün boyaqxana küpünün dövrəsinə dolandırır, üzlərinə nil (qara rəng) çəkərdilər.

73 Küsufün gözündən Günəş qorxaraq,
Üzünə salmışdır qara bir duvaq.
Xəzinə üstünü örtməsə əgər,
Onu bu insanlar tez qarət edər.

Küsuf – Günəşin tutulmasıdır.

Yeni onun saçı və saqqalı uzanaraq, üzünün ətrafını tutmuş və Gün kimi camalını qara bir dairə içərisinə almışdı.

74 Leyli çəng tutmuşdu bağı başında,
Məcnun rübab kimi əli qaşında.

Yeni Leyli saçlarını **çəng** (çalğı alətidir) kimi bağına basmışdı, Məcnun isə **rübab** (yene çalğı alətidir) kimi ikiqat olub əlini alına qoymuşdu. Burada hər iki çalğı alətinin quruluşu nəzərdə tutulur.

75 Leyli gül saçırdı ağaclara, bax,
Məcnun dürr səpirdi şabaş olaraq.

Yeni Leyli ağacların arasından boylanır və onun üzü gül kimi ağacların budağını bəzəyirdi, Məcnun isə inciye oxşar göz yaşını şabaş edirdi.

76 Divanə bir mənəm, gizli deyildir,
Bəs sənin boynunda nədir o zəncir?

Yeni divanə mənəm, zəncirlənməli mənəm, zəncir kimi hörüklərin nə üçün sənin boynundan asılmışdır? Sən o zənciri-zülfünü mənəmə boynuma sal!

77 **İrhəm-türhəm (ərhəm-türhəm)** – ərəbcə “rəhm et, sənə də rəhm etsinlər” deməkdir. Yeni sən aciz insanların əlindən yapış ki, çətin gündə başqaları da sənə əl tutsunlar.

78 Qatlandı dizlərim qoşa, “lam” kimi,
“Yey” kimi bükmüşəm öz əllərimi.

Ərəb əlifbasında “ل” (l) çəngəl şəklində yazılır və “lam” adlanır, “ی” (y) hərfi isə qarmaq şəklində yazılır, “yey” adlanır.

Məcnun deyir ki, mən dərd əlindən dizlərimi iki “lam” kimi qatlamışam, qollarımı isə iki “yey” kimi bükmüşəm və bunların birləşməsindən sevgilimin adı, yeni “Leyli” əmələ gəlmişdir.

79 Qum kimi səpdi o qum rənglilərə.

Qum rənglilər sözündə ərəblər nəzərdə tutulur.

80 **Zəməzəm** – Məkkədə bir su quyusuna verilən addır. Əfsanələrə görə, İbrahimxəlil peyğəmbər zamanında, yeni eramızdan təqribən 2800 il qabaq qazılmışdır.

81 Əqrəb çalmışlara verilə gərfəs...

Gərfəz, gərəvüz – səbzizat qismindəndir. El arasında kərəvüzün əqrəb çalmış adama verilməsi zərərli sayılır.

82 Hindli fil başına döyər hər yerdə
Ki, fil Hindistanı anmasın bir də.

Adət üzrə filbanlar fili sürərkən toppuzla onun başına vururlar. Nizami bunu belə izah edir ki, filbanlar filin başına onun yeriməsi üçün deyil, onu gicəllətmək üçün döyürlər ki, meşələrə qaçmasın.

83 Kölgə özbaşına düşməz quyuya,
Göydə dayanmamış Ay duya-duya.

Yeni heyət və kainatın xüsusi bir qanunu vardır, heç şey özbaşına hərəkət etmir.

84 Su səpdi gülünün yaqut rənginə.

Yeni o ağlayaraq, alışıb-yanan yaqut rəngli yanaqlarının oduna göz yaşları ilə su çilədi.

85 Sədəfə dürr kimi girdi o nigar.

Yeni inci sədəfdə gizlənən kimi Leyli də çadırdə gizləndi.

86 **Qarurə** – şüşə, sənək.

87 **Xəyzəran** – bambuq ağacı.

88 Bax, Çinin aynası parladı Çindən,
Həbəşin qaşları çatıldı birdən.

Yeni Çin aynası (Günəş) Çindən (Şərqdən) baş qaldırarkən Həbəşin (qaranlığın) qaşları çatıldı. Günəş parladı, qaranlıq çəkildi.

⁸⁹ Gecənin yolçusu yetişdi haman
Bir Yusif camalı aldı quyudan.

Yeni gecənin yolçusu olan ulduzlar quyunun başına çataraq, oradan bir Yusif camalı gözəli (Ayı) çıxarıb öz sıralarına qatdı. Əfsanəyə görə, Yusifi qardaşları quyuya saldıqdan sonra bir karvan oraya yetişib quyudan su çıxarmaq istədikdə Yusifi tapmış və özlərilə bərabər Misirə aparıb orada qul adına satmışlar. Beytdə ulduzlar yolçuya, Ay Yusifə, **qaranlıq üfük** isə quyuya təşbih olunur.

⁹⁰ Ulduzlar içində o parladı tək,
Göy Misri Nil kimi coşmuşdu, gerçək.

Yeni Ay ulduzların içində parlayarkən göy Misrinin bazarı Nil çayı kimi coşdu. Yeni misirlilər Yusifin camalından vəcdə gəlib onu almağa cəhd etdiyi kimi, ulduzlar da Ayı araya almaq üçün Nil çayı kimi coşub həyəcana gəldi.

⁹¹ Saleh bir quş idi o yazıq qarğa,
Salehilər kimi geymişdi qara.

Saleh – peyğəmbərlərdən birinin adı və ərəbcə xeyirxah mənasındadır. Əfsanələrə görə, Salehin bir dəvəsi var imiş ki, peyğəmbərin bütün gücü də ondaymış. Düşmənləri bu dəvəni öldürdükdən sonra Salehin tərəfdarları qara geyinib matəm saxlamışdı. Şair qarğanı xeyirxahlıqda Salehə, sakitlikdə onun dəvəsinə və qaralıqda matəm libası geymiş salehçilərə oxşadır.

⁹² Mən İsmayıl kimi saxlaram ədəb,
İncisəm, qoy olum İsmayilməzhəb.

İsmayıl İbrahim peyğəmbərin oğlu idi, dini əfsanələrə görə, atası onu qurban kəsmək istədikdə, o, bu təklifi razılıqla qəbul etmişdi. Məcnun dəxi sevgilisinə deyir ki, sən mənim başımı kəssən də (İsmayıl kimi), ədəb gözləyib etiraz etmərəm. Əgər belə etməyib səndən incisəm, İsmayilməzhəb olum.

İsmayilməzhəb – VIII əsrdən başlayaraq, müsəlman şərqində geniş surətdə yayılmış ismaililər təriqətinə mənsub olanlara deyilirdi. Sonralar ismaililərin **həşşatilər**, **əsasiyyun**, **Fatimiyyun** adlanan qolları əmələ gəlmiş, bir sıra gizli sui-qəsd qrupları təşkil edib İran-Səlcuq hökmdarlarına qarşı mübarizə aparmışlar. Başçıları iflas etmiş zadəganlardan ibarət olan bu təriqət, yoxsul kəndli və sənətkar kütlələrindən öz məqsədləri üçün geniş istifadə etmiş və bərabərlik şüarını öz siyasi görüşlərində irəli sürmüşlər.

⁹³ Nərgizlə suvardı qız ərğəvanı.

Yeni **Qızın nərgiz** (çiçək adıdır) gözündən axan yaşı onun ərğəvan (qırmızı) yanaqlarını islatdı.

⁹⁴ Atlardan “ərəbi”, “bəxti”, “təkavər”...

“**Bəxti**”, “**ərəbi**”, “**təkavər**” – hər üçü at cinsləridir.

⁹⁵ Ləli od verirdi, bulağı da su.

Yeni dodaqlarından od qalxırdı, gözlərindən isə yaş axırdı.

⁹⁶ Yenice Ay görmüş başı zədəli.

Yeni yeni Ay görmüş dəli. Dəlinin Ay gördükdə coşması məşhur bir misaldır.

⁹⁷ **Müğilan** – dəvətikanı.

⁹⁸ Zənci yuyunmaqla çinli olmadı.

Yeni qara yuyunmaqla ağarmadı.

⁹⁹ Bir küncə qısılib qaldı o baxtsiz,

Bircə dörd küncünü gözledi yalnız.

Yeni bir küncə qısılib **dörd küncü** qəbrin (ölümün) yolunu gözledi.

¹⁰⁰ **Tuşə** – azuqə.

¹⁰¹ Xəzinəni atıb, kim yesə torpaq,

O, ağıllı deyil, ilandır ancaq.

Yeni: xəzinəni saxlayıb torpaq yeyənlər ağıllı adam olmayıb, ilandırılar. Əfsanəyə görə, ilan xəzinə üzərində yatır, gündə bir toz qədər torpaq yeyir.

¹⁰² Axır libasına göz qaram hər dəm.

Yeni gözümün qarası hər an göz yaşımı birlikdə libasına axır.

¹⁰³ **Lahövlə vəla (qüvvətə illa billah)** – Allahdan başqa heç kəsdə qüdrət yoxdur.

¹⁰⁴ **Fərqed** – Şimal qütbünə yaxın olan iki kiçik və parlaq ulduzdan biridir.

¹⁰⁵ **Pərvin (yaxud Sürəyya)** – səmada boyunbağıya oxşar ulduz toplusu. Sonrakı beytlərdə də bürclərin və ulduzların vəziyyəti göstərilir.

¹⁰⁶ “Yetim süfrəsinə” xeyirxahlartək
Qüfr tullamışdı altı pay çörək.

Yeni **Qüfr** (Ay mənzillərindəndir) səxavətli adamlar kimi “yetimlər süfrəsi”nə altı çörək salmışdı. “**Yetimlər süfrəsi**” ulduzlar qrupudur ki, onda altı ulduz vardır. Şair bu ulduzları kökəyə (qoğala) oxşadır.

¹⁰⁷ Səhər çağının da Qurd nəfəsi var.

Yeni səhərin soyuq nəfəsi, nəsimi vardır. **Qurd nəfəsi** eyni zamanda səhər görünən ulduz adıdır.

¹⁰⁸ Boyu “əlif” kimi, ağız “mim” kimi,
Qıvrılmışdı saçını onun “cim” kimi.
Deyirdi: – Adımdır mənim də bu “cam”,
Dünyanı göstərir özündə bu cam.

“Əlif” (ا) hərfi ərəb əlifbasında düz, şaquli, “mim” (م) ağız düyməli, “cim” (ج) isə qıvrım yazılır. Şair gözəlin saçını “cim”ə, qəddini “əlif”ə, ağızını “mim”ə oxşadır və onların birləşməsindən “cam” (مـج) əmələ gəldiyini söyləyir.

¹⁰⁹ Dörd atdan piyada qalsan sən əgər,
Bu düyün o zaman açıla bilər.

Dörd at sözüne iki mənə vermək olar, birinci dörd ünsür, (su, torpaq, od, hava), ikinci isə dörd həyatı zövq (yemək, içmək, ehtirası təmin, yuxu). Beytin məzmunu ikinci mənaya daha yaxındır. Yeni əgər sən dünyanın əsas ləzzətlərindən əl çəksən, bütün düyünləri açıla bilərsən.

¹¹⁰ Möhrəsiz və gözsüz oyun çıxardar,
Ayaqsız, miniksiz çapmağımız var.

Yeni aşıqsız və taxtasız nərd və şahmat oynayır, ayağı və atı olmadan minib çapırıq.

¹¹¹ **Əmr-As (Əmr ibn As)** – Böyük xəlifələr zamanı dördüncü xəlifə Əlinin əleyhinə olub, Müaviyəni xəlifəliyə layiq bilən hiyləgər diplomat.

¹¹² Tüküm dilə döndü, dilim də tükə.

Yeni tüklərim dilə gəldi, dilləndi, dilim isə tük kimi incəldi.

¹¹³ “Lam əlifla” ki, bax, ayrı deyildir.

“**Lam əlifla**” (لا) ərəbcə iki hərfin “l” və “a” hərflərinin birləşməsindən əmələ gəlir və lüğəvi mənası “yox” deməkdir. Misranın mənası odur ki, mən “la” kimi “yox” olsam da, bu yoxluq “lam” ilə “əlif”in, yeni səninlə mənim birləşməyimin nəticəsidir.

¹¹⁴ **Təmuz** – iyul ayı.

¹¹⁵ Qəm də xilas oldu xəzinədən.

Yeni qəm onu öz ürəyində həbs edən, onun xəzinədarı olandan xilas oldu. Yeni Leyli vəfat etdi və qəm də onun sinəsindən uçub getdi.

¹¹⁶ Özünə şəbə de, Şəbdiz söyləmə.

Yeni qara olsan da **Şəbdiz** (qara at, Şirinin məşhur atının adı) deyilsən, kiçik bir şəbəsen (qara muncuqsan.)

¹¹⁷ Qismətin Ay kimi qərbləksə, bil.

Qədim astrologiyada Ay hər ayda bir bürcdən və hər gün bürcün bir dişciyindən çıxması rəvayət olunurdu. Beləliklə də, iki gün bir yerdə dayanmayan Ay qərblilik timsalı kimi tərənnüm edilmişdir.

¹¹⁸ Gedir sənin Rəxşin məndən irəli.

Yeni sənin atın məndən qabaqda gedir, sən tez öldün, vüsal mənzilinə məndən tez çatdın. **Rəxş** – məşhur Rüstəm Zəlin atının adıdır.

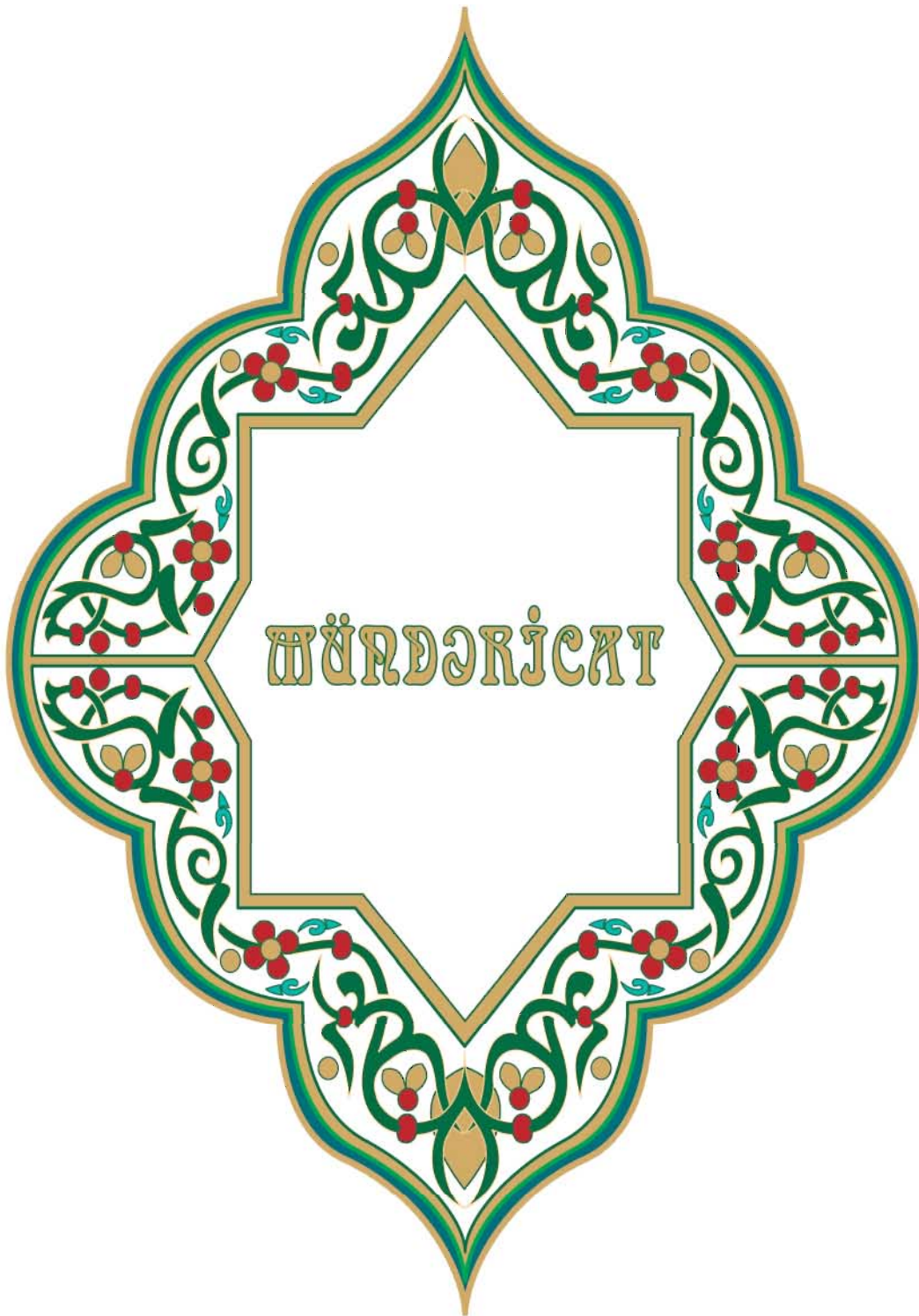
¹¹⁹ Səcdə edənlərin Səlcuqisən sən.

Səlcuq – səlcuqilər sülaləsinin banisidir. Burada səcdə edənlərin pənahı, pərəstişgahı mənasında işlənmişdir.

¹²⁰ O nalını salan daşı al ələ,
Qaldır öp, “Nə gözəl ləlsən” söylə.

Yeni ayağına toxunan daşı öp, gözünün üstünə qoy və gözəl ləl adlandır. Pisliyə qarşı yaxşılıq et.

SİRLƏR XƏZİNƏSİ (Tərcümə edən Xəlil Rza Ulutürk)

Başlanğıc	7
Tövhid və minacat	10
İkinci minacat	13
Peyğəmbərlərin sonuncusu Həzrət Məhəmmədə gözəlləmə	14
Peyğəmbərin meracı	16
Peyğəmbərimizi öyən ikinci gözəlləmə	20
Son peyğəmbər Həzrət Məhəmmədə üçüncü gözəlləmə	21
Peyğəmbərimizə dördüncü gözəlləmə	24
Peyğəmbərimizə beşinci gözəlləmə	25
İslam padşahı Məlik Fəxrəddin Bəhram şah İbn Davuda öyü	28
Hüzurunda yer öpərkən söylənib	30
Kitabın yazılması səbəbi	32
Söz qoşmağın fəziləti haqqında	35
Ölçülü sözün ölçüsüz sözdən üstünlüyü	37
Gecənin vəsfi və könülə dalma	41
Birinci xəlvət – qəlbin tərbiyəsi	46
Birinci xəlvətin səmərəsi	51
İkinci xəlvət – gecə görüşü	53
İkinci xəlvətin səmərəsi	56
Birinci söhbət. Adəmin yaradılmasına dair	59
Ümitsiz padşahın bağışlanması dastanı	64
İkinci söhbət. Ədalətli və insafli olmağa dair	65
Adil Nuşirəvan ilə vəzirin hekayəti	68
Üçüncü söhbət. Dünya hadisələrinə dair	71
Süleyman peyğəmbərle qoca əkinçinin hekayəti	74
Dördüncü söhbət. Rəiyyətin haqqını padşahın qoruması	76
Qarı ilə Sultan Səncərin hekayəti	77
Beşinci söhbət. Qocalığın sifətləri	80
Kərpikəsən qocanın hekayəti	83
Altıncı söhbət. Varlığın etibarı haqqında	84
Ovçu ilə itin və tülkünün hekayəti	86
Yeddinci söhbət. İnsanlıq mərtəbəsinin bütün xilqətlərdən üstünlüyü	90
Firidun şahın ceyran ovu hekayəti	92
Səkkizinci söhbət. Yaradılışın hüsnünə dair	94
Meyvəsətanla tülkünün və cibkəsənin hekayəti	97
Doqquzuncu söhbət. Dünya qayğılarından qurtulma bəhsi	98
Tövbəsini pozan zahidin hekayəti	101
Onuncu söhbət. Dünyanın sonu haqqında	102
İsa peyğəmbərin hekayəti	106
On birinci söhbət. Dünyanın vəfasızlığı haqqında	107
Nəzər sahibi bir möbidin dastanı	109
On ikinci söhbət. Dünyaya vida	111
Çəkişən iki filosofun dastanı	113
On üçüncü söhbət. Dünyadan əl üzməyə dair	116
Xain sofu ilə hacının dastanı	117
On dördüncü söhbət. Qəflətdən oyanma şərtləri	120
Zalım padşahla düz danışan kişinin dastanı	123
On beşinci söhbət. Paxıllardan əlhəzər	125
Gənc şahzadə və onun qoca düşmənlərinin hekayəti	128
On altıncı söhbət. Məsləkdə çapuq irəliləmə	129
Yaralı çocuğun dastanı	132
On yeddinci söhbət. Tapınma və təcrid bəhsi	133
Mürşüd ilə müridin hekayəti	136

On səkkizinci söhbət. İkiüzlülərdən əlhəzər	137
Sirr saxlayan ilə Cəmsidin dastanı	139
On doqquzuncu söhbət. Axirəti qarşılamaq haqqında	142
Harun ər-Rəşid ilə dəlləyin dastanı	146
İyirminci söhbət. Əsrdaşların yaramazlığına dair	148
Bülbül ilə qızılquşun dastanı	150
Kitabın son sözü	151

XOSROV VƏ ŞİRİN (*Tərcümə edəni Rəsul Rza*)

“Kömək qapısını aç, ey Yaradan!”	157
Yaradanın təkliyi haqqında	157
Yaradılışı dərk etmək haqqında söz.....	159
Minacat.....	161
Peyğəmbərin tərfi	163
Kitabın nəzmi haqqında hökmdarın işarəsi	165
Bu şeirin tarixi və səbəbi haqqında	166
Atabəy Əbu Cəfər Məhəmməd Eldəgizin tərfi	168
Təzim kitabəsi	171
Xoşbəxt padşah Qızıl Arslanın tərfi	173
Kitabın tərtibi və eşq haqqında bir neçə söz	176
Kitab üçün üzr	180
Xosrov və Şirin dastanının başlanması	182
Xosrovun şikar zamanı bir kəndlinin evinə getməsi	185
Hürmüzün Xosrovu cəzalandırması	186
Xosrovun babasını yuxuda görməsi	187
Şapurun Şirini tərfi və Xosrovun ona aşiq olması	188
Şapurun Şirini axtarmaq üçün Ərmənə getməsi	193
Şapurun Şirinə Xosrovun şəklini göstərməsi	195
Şapurun ikinci dəfə Xosrovun şəklini göstərməsi	196
Şapurun üçüncü dəfə Xosrovun şəklini göstərməsi	197
Şapurun özünü Şirinə göstərməsi	199
Şirinin ova getməsi və oradan Mədainə qaçması	205
Atasından qorxub qaçan Xosrovun Ərmənə gəlməsi	208
Şirinin Xosrovun sarayına yetişməsi	214
Xosrovun atasından qaçmasından Şirinin xəbər tutması	215
Xosrovun Ərmənə çatması	217
Xosrovun keyf məclisi və Şapurun gəlməsi	219
Xosrovun Şirin əhvalatını Məhin Banuya xəbər verməsi	222
Xosrovun atasının ölməsindən xəbər tutması	225
Xosrovun Mədainə getməsi	227
Şapurun Şirini yenə Ərmənə gətirməsi	228
Xosrovun Bəhramdan qaçıb Ərmənə getməsi	229
Şirinlə Xosrovun ovlaqda görüşməsi	230
Məhin Banunun Şirinə öyüd verməsi	232
Bahar çağı Xosrov ilə Şirinin gəzməyə çıxması	236
Xosrovun keyf məclisində şir öldürməsi	237
Xosrovun Şirinlə əylənməsi	239
Şirinin rəfiqələrinin əfsanə söyləmələri	241
Xosrovun Şirindən murad istəməsi və onun etirazı	244
Xosrovun Şirindən küsüb Ruma getməsi və Məryəmlə evlənməsi	253
Xosrovun Bəhramla müharibəsi və qalib gəlməsi	254
Xosrovun yenidən taxta çıxması	257
Xosrovun fəraqından Şirinin ah-zar etməsi	259

Məhin Banunun Şirinə vəsiyyət edib ölməsi	261
Məhin Banunun yerinə Şirinin taxta çıxması	264
Xosrovun Bəhram Çubinin ölümündən xəbər tutması	266
Çalğıcı Barbədin tərifı	270
Xosrovun Şirini gətirmək üçün Məryəmdən icazə istəməsi	272
Şapurun Xosrovun peyğamını Şirinə gətirməsi	274
Fərhad və Şirin dastanı	281
Şirinin Fərhadın çəkdiyi arxın və düzəltdiyi hovuzun tamaşasına getməsi	285
Fərhadın Şirinin eşqi ilə çöllərə düşməsi	285
Fərhadın Şirini sevməsindən Xosrovun xəbər tutması	288
Xosrovun Fərhadı çağırtdırması	290
Xosrovun Fərhadla deyişməsi	290
Fərhadın dağ çaparaq ağlaması	293
Şirinin Bisütun dağına – Fərhadın görüşünə getməsi	298
Şirinlə Fərhadın görüşündən Xosrovun xəbər tutması və Fərhadın məkrle öldürülməsi	300
Xosrovun Fərhadın ölümü barədə təəssüflü məktubu	304
Məryəmin ölümü münasibəti ilə Şirinin Xosrova kinayəli cavab məktubu	307
Şirinin məktubunun Xosrova çatması	310
Xosrovun padşahlıqdan ləzzət alıb keyf məclisləri düzəltməsi	311
İsfahanlı Şəkərin əhvalatı	314
Xosrovun Şəkəri alması	318
Şirinin yalnız qalib ah-zar etməsi	321
Xosrovun ova getməsi və oradan Şirinin qəsrinə tərəf at çapması	326
Xosrovla Şirinin söhbəti	331
Şirinin Xosrova cavabı	331
Xosrovun Şirinə cavabı	334
Şirinin Xosrova cavabı	336
Xosrovun Şirinə cavabı	339
Şirinin Xosrova cavabı	340
Xosrovun Şirinə cavabı	344
Şirinin Xosrova cavabı	346
Xosrovun Şirinə cavabı	349
Şirinin Xosrova cavabı	352
Xosrovun Qəsri-Şirindən məyus qayıtması	355
Xosrovun getməsindən Şirinin peşmanlayıb onun ardınca düşərgəyə yollanması	358
Şirinin dilindən Nikisanın nəğmə oxuması	364
Xosrovun dilindən Barbədin nəğmə oxuması	365
Şirinin dilindən Nikisanın nəğmə oxuması	367
Xosrovun dilindən Barbədin nəğmə oxuması	369
Şirinin dilindən Nikisanın nəğmə oxuması	370
Xosrovun dilindən Barbədin nəğmə oxuması	371
Şirinin dilindən Nikisanın nəğmə oxuması	373
Xosrovun dilindən Barbədin nəğmə oxuması	374
Şirinin çadırdan çıxması	376
Xosrovun Şirini qəsrədən Mədainə gətirməsi	379
Xosrovla Şirinin toyu	381
Şirinin Xosrova bilik kəsb etmək üçün öyüd verməsi	387
Büzürgümidin "Kəlilə və Dimnə"dən qırx məzmun danışması	393
Hikmət və nəsihət	396
Şiruyənin xasiyyəti və Xosrovun işinin aqibəti	397
Xosrovun atəşgahda oturması	398
Xosrovun öldürülməsi	401
Şiruyənin Şirinə sifariş göndərməsi	403
Xosrovun məqbərəsində Şirinin özünü öldürməsi	403

Oğlum Məhəmmədə nəsihət	409
Xosrov səltənətinin dağılmasının səbəbləri	409
Peyğəmbərin Xosrova məktub yazması	412
Peyğəmbərin meracı	415
Nəsihət və son söz	417
Paxılları məzəmmət	420
Şahı mədh və kitabın sonu	422

LEYLİ VƏ MƏCNUN (*Tərcümə edən Səməd Vurğun*)

“Ey adı ən gözəl başlanğıc olan”	433
Sonuncu peyğəmbərin tərfi	437
Peyğəmbərin meracı	439
Hikmət və moizə haqqında	442
Kitabın yazılmasının səbəbi	447
Axsitanın tərfi	451
Padşaha kitab	455
Şahzadənin tərfi və oğlumun ona tapşırılması	456
Məni inkar edənlərdən şikayət	458
Şikayətin üzrü	460
Oğlum Məhəmmədə nəsihət	461
Az danışmağın gözəlliyi	462
Ölən qohumlarımdan xatiyələr	463
Atamın xatiyəsi	463
Anam Rəisənin xatiyəsi	463
Dayım Xacə Ömər xatiyəsi	464
Keçmiş müsahiblərin xatiyəsi və başqaları ilə müsahiblik	464
Vücudu unutmaq	465
Şöhreti unutmaq	465
Keçən ömrü unutmaq	465
Alçaqlığı və yaltaqlığı rədd etmək	466
Zülmə qatlaşmamaq	467
Padşahların qulluğunu tərk etmək	467
İnsanların işinə və ruzisinə əl uzatmamaq	468
Şadlıq və qənaət	468
Şadlıqla xalqa xidmət etmək	469
Təvazökar ol	469
Xəlvətə çəkilib söz yaratmaq	470
Dastanın başlanğıcı	470
Leyli ilə Məcnunun seviməsi	473
Məcnunun eşqi haqqında	476
Məcnunun Leylinin tamaşasına getməsi	478
Məcnunun atasının Leyliyə elçi getməsi	479
Leylinin eşqi ilə Məcnunun ağlayıb sızlaması	482
Atasının Məcnunu Kəbəyə aparması	486
Məcnunun atasının Leyli qəbiləsinin qəsdindən xəbər tutması	488
Atasının Məcnuna nəsihəti	491
Məcnunun atasına cavabı	493
Leylinin əhvalı haqqında	496
Baharın tərfi və Leylinin xurmalıq tamaşasına getməsi	499
İbn Səlamın Leylini istəməsi	502
Nofəlin Məcnunla tanış olması	504
Məcnunun Nofələ acıqlanması	508
Leylinin qəbiləsi ilə Nofəlin müharibə etməsi	508

Məcnunun Nofələ açıqlanması	512
Nofəlin ikinci müharibəsi	513
Məcnunun ahuları azad etməsi	518
Məcnunun maralı azad etməsi	520
Məcnunun qarğa ilə söhbəti	522
Qarının Məcnunu Leylinin qapısına aparması	524
İbn Səlamın dastanı	527
Leylinin İbn Səlama verilməsi	528
Leylinin İbn Səlamın evinə köçməsi	530
Leylinin ərə getməsindən Məcnunun xəbər tutması	532
Leylinin xəyalına Məcnunun şikayət etməsi	534
Atasının Məcnunun görüşünə getməsi	537
Məcnunun atasına cavabı	541
Atasının Məcnunla vidalaşması	543
Atasının ölümündən Məcnunun xəbər tutması	546
Məcnun vəhşilər arasında	549
Hekayət	551
Məcnunun ulduzlara şikayəti	553
Leylinin məktubunun Məcnuna yetişişi	558
Leylinin məktubunu Məcnunun oxuması	562
Məcnunun məktubunu Leylinin oxuması	565
Məcnunun dayısı Səlim Amirinin Məcnunu görməyə gəlməsi	570
Hekayət	572
Anasının ölümündən Məcnunun xəbər tutması	576
Leylinin Məcnuna sifarişi	578
Məcnunun qəzəl oxumağı	582
Bağdadlı Səlamın Məcnunun görüşünə getməsi	586
Məcnunun əzəməti haqqında	591
Zeydlə Zeynəbin sevgisi haqqında	592
İbn Səlamın ölümü	598
Zeydin İbn Səlamın ölüm xəbərini gətirməsi	601
Leylinin Allaha yalvarması	604
Leyli ilə Məcnunun görüşməsi	604
Payızın yetişişi və Leylinin ölməsi	613
Leylinin ölümündən Məcnunun xəbər tutması	618
Bağdadlı Səlamın ikinci dəfə Məcnunun görüşünə gəlməsi	623
Leylinin qəbri üzərində Məcnunun ölməsi	625
Zeydin Leyli və Məcnunu yuxuda görməsi	630
Kitabın sonu	632

LİRİKA

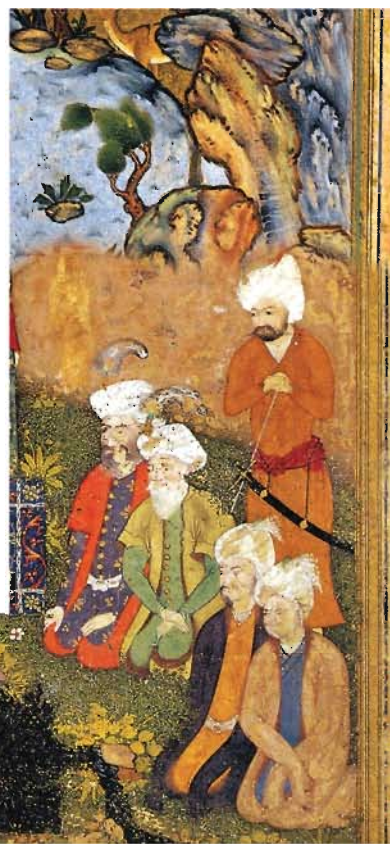
QƏZƏLLƏR

Aşiqəm, əmrini ver aşiqi-nalane, gülüm (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	639
Vəslin həvəsi ömrümü son anə yetirdi (<i>Tərcümə edəni Ə.Vahid</i>)	639
Gözüm aydın, gözümə surəti-canan görünür (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	640
Hər gecəm oldu kədər, qüsse, fəlakət səniz (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	640
Yenə tövbə evimi eşq xərab etmədədir (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	641
Sənsiz ölürəm, nigar, tez gəl! (<i>Tərcümə edəni M.Dilbazi</i>)	641
Röyadə mən cənnət şamın can içrə rəxşan tapmışam (<i>Tərcümə edəni M.Soltan</i>)	642
Nə gözəl, nə xoş gəlibdir belə daimi qəmin, yar (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	642
Afərin hüsnünə, mən bir belə dilbər istərəm (<i>Tərcümə edəni R.Nigar</i>)	643
Mənimtək köhnə bir dostu neçin qəm-xar saxlarsan?	

(<i>Tərcümə edəni Ə.Vahid</i>)	643
Ay üz lü nigarım, kimə mehman olacaqsan? (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	644
Yaxşı bir söz degilən, ta şəkər ərzan olsun (<i>Tərcümə edəni S.Rüstəm</i>)	644
Hüsnünü gördükcə, dilbər, ruzigarım xoş keçər (<i>Tərcümə edəni M.Soltan</i>)	644
Xərab oldu könül mülkü, nigarım, eylə bir şəfqət (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	645
Gecə xəlvətçə bizə sevgili yar gəlmiş idi (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	645
Görün, önündə aşiqin şiri necə şikar edər (<i>Tərcümə edəni R.Nigar</i>)	646
Hüsnün gözəl ayətləri, ey sevgili canan! (<i>Tərcümə edəni M.Dilbazi</i>)	646
Ey nazlı mələk və şux dilaram (<i>Tərcümə edəni M.Soltan</i>)	647
Etdi qəmin, nigarım, ömrüm boyu əziyyət (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	647
Sərxoşluq edən dövlət huşyar olacaq bir gün (<i>Tərcümə edəni Ə.Vahid</i>)	648
Pərvanə söndür şəmini, gəldi çiraği-canımız (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	648
Gecə keçmiş, mənə gəl bir məhi-taban ol sən (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	649
Gül camalın gülə dedi: – Dur, pərdə sal üzündən (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	649
Cavanlıq var ikən əldə, gərək qədrin bilə insan (<i>Tərcümə edəni M.Soltan</i>)	650
Kimdir deyil, deyirsən, indi cahanda bədbəxt (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	650
Qoy sənə söyləsin, gözəl, aşiq öz hali-zarını (<i>Tərcümə edəni M.Soltan</i>)	651
Xoşdur sənin yolunda, ey dost, əziyyət, möhnət (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	651
Könlüm sitəminlə canə yetdi (<i>Tərcümə edəni Ə.Vahid</i>)	652
Ey qibleyi-canım, dəxi meyxanədən əl çək! (<i>Tərcümə edəni Ş.Cəməşid</i>)	652
Mümkünmüdür məni qurban edəsən? (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	653
Ömrün boyu hal tutmağa sən etmədin adət (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	653
Yol çətin, aləm qaranlıq – atını bir yanə çək (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	654
Sən könlümü almaq da dilərsənmi, a dilbər? (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	654
Dilbər, neçə bilsən, sənə bənzər nişanım var (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	655
Qəm yemə, bir yar var, axır sənə qəmxar olar (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	655
Üzün müştəqiyəm, ey dust, nədən bir an görünməzsən? (<i>Tərcümə edəni M.Dilbazi</i>)	656
Saqi, nə yatıbsan, dur, mey ver ki, bahar gəldi (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	656
Etmə gəl öz kamını bir böylə virandan tələb! (<i>Tərcümə edəni Ə.Hüseyni</i>)	657
Əziz elçi, könül yarı necədir? (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	657
Gördün nə bəla çəkdi başım eşqin ucundan? (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	658
Ey gözəl afətlərə sultan olan! (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	658
Diləyirdim mənə sən bir gecəlik yar olasan! (<i>Tərcümə edəni R.Nigar</i>)	659
Sənəm, ey gözün fədasi, bizə bir gətir səfa sən (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	659
Hər gecə tədbir görür könlüm sənin hicranına (<i>Tərcümə edəni M.Rahim</i>)	660
Baxsan cəməli-yarə, bir laləzar görərsən (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	660
Qöncə kimi min dərde könül doldu cəfandan (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	661
Mənim ox qəlbimə dəymiş, gözüm pürxun, nədəndir? (<i>Tərcümə edəni M.Rahim</i>)	661
Sən hələ, bax, nocavansan, mən dəyişdim çox yaman (<i>Tərcümə edəni M.Dilbazi</i>)	662
O müşk tellərin sənin məzhəbi-dilbəri tutub (<i>Tərcümə edəni C.Xəndan</i>)	662
Dinlədi harda könül yarımızın söhbətini (<i>Tərcümə edəni M.Rahim</i>)	663
Fəxr elə yar ki, barını çəkirəm (<i>Tərcümə edəni S.Rüstəm</i>)	663
Ey nigarım, könlümü çaldın, füsunxan olma, gəl! (<i>Tərcümə edəni S.Rüstəm</i>)	664

Tanişdır gözlərim sən ilə canan (<i>Tərcümə edən M.Soltan</i>)	664
Öz yaman halımı açdım sənə, diqqət verərsən (<i>Tərcümə edən X.R.Ulutürk</i>)	664
Sən ey yüz min cana dinclik verən can	665
Arpa qədər də tabım yox, a buğdayı üzlü nigar	666
Ürəyimə yara vurdun öz əlinlə, gülə-gülə	666
Ey uğurlu qasid, bir xəbər yetir	667
Səni bağda görən güllər pərdə çəkdi üzünə	667
Gözlərin gözlərimə xeyli tanış	668
Sorursan halımı... sorma, əziz dost	668
Həyatdan kam alan fəxrəndə yoxmuş	668
Könlüm evi xarab olur, canım alan o can hanı?	669
Sənin ətirli tellərin kəsib yolu, sağ, solu	669
Dərd başdan aşib da canə yetdi	670
Öylə şirin söz de ki, ta şəkər ərzan ola	670
Xoşbəxt yaşa, qəm çəkməyə dəyməz	670
Gör sənin ucbatından nələr gəldi başıma	671
Qəm yemə, qəm əhlinin imdadına canan çatar	671
Allah, Allah bax bu cür dilbər mənim olsun gerek	672
A xidmət etdiyim gözəl, qazancım intizar olur	672
Bu gecə yatmaq nədir? Ləzzət çəkək ta sübhədək	673
Tutdu məni eşqin, sevda məni çəkdi	673
Alım səndən ürəyimi... düşünürəm dönə-dönə	674
Yoxdu xəzinəm ki, saçım üstünə	674
Baş apar, nazlan ki, mən nazın çəkim	675
Ey sənəm, gözün fədası, bizə bir gecə səfa qıl	675
Söndür şamı, pərvanə tez gəldi çırağı-canımız	676
Ey gülü-xəndanımız, sərv-i-xuramanımız	676
Mən öz gəncliyimi sənə verdim, yar	677
Sən, a bütün türkləri hindu qılan	677
Gözlərinə and olsun, məndə yüz nişanən var	678
Sən – bütün qızlardakı hüsnü tamam	678
Bəlkə bir ləhzəni qurban edəsən	679
Çaldı yenə qəlbimi bir gözəlin gözləri	679
Gül surətə nəzər sal, ta gör də lələzari	680
Apardın könlümü, canım da səndə	680
Vermərəm can sənə mən, can alan olsan da, gülüm	681
Qoşuldun mərdlərə, oldunsa mərdan	681
Mənim dərdim böyük dastan... oxu dərmanım ol, ey dost!	682
Həsretəm cəmalına, ey dost, harda qalmısan?	682
Hər cəlvəni Tanrım sənə olan	683
Hər gecə umar könül ki, bu gecə gələr baharım	683
Sən görən deyiləm mən, sənə elə o ləlsən	684
Qəmin kəm, ey gözəl, vardır mənimtək köhnə qəmxarın	684
Mən sevinçə dəyişməyəm uğrundağı birçə qəmi	685
Günüm batdı, gəl, ay bədrim, bir anlıq gəl, amanım ol!	685
Gəncliyimi sənə verdim, bu möhlətdən şirinsənmiş	686
Sığar qəlbə, qəmin dünyaya sığmaz	686
Harda ki adın çəkildi bir dəm	687
Ey əhdimizə ən uca ünvan	687
Mən kiməm ki, söyləyim: eşqim mənə mehman olub	688
Harda ki sən varsan, qəməz gərəkməz	688
Təəssüf, min təəssüf ki, təkəm dildarə möhtacam	689
Yüz Yusifi Kənanı	689
Gecə-gündüz çıraq öldə... gəzib bulmam da bir həmdən	690

Saçların dağınıqmıdır, aləmmi, ya karım mənim?
(*Tərcümə edənlər Ə.Vahid, X.R.Ulutürk*) 690

QƏSİDƏLƏR

Mən – fikirlər ustadıyam, fəzilətim – bir ümmandır
(*Tərcümə edəni X.R.Ulutürk*) 691

Mətlənin davamı 693

Zınqırovlar zınqıldadı, budur, yola düşür karvan
(*Tərcümə edəni X.R.Ulutürk*) 695

Vaxtı gəlmiş fələyin zərləri heyrətdə olar
(*Tərcümə edənlər Ə.Vahid, X.Yusifli*) 699

Əyildi bel bu çəməndə qocalıqdan nə təhər (*Tərcümə edəni X.Yusifli*) 702

Odur Kəbə sultanı yeddi ölkə təxtində (*Tərcümə edəni X.R.Ulutürk*) 705

Ağlın gözü – işıqlanmış qəlb evinin çırağından
(*Tərcümə edəni M.Soltan*) 707

RÜBAİLƏR

(*Tərcümə edəni X.Yusifli*) 709

İZAHLAR

Sirlər xəzinəsi (*İzahların müəllifi Xəlil Rza Ulutürk*) 717

Xosrov və Şirin (*İzahların müəllifi Məmmədəğa Sultanov*) 750

Leyli və Məcnun (*İzahların müəllifi Mübariz Əlizadə*) 763

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin məhsuludur.

www.eastwest.az
www.fb.com/eastwest.az

Buraxılışa məsul SEVİL İSMAYILOVA
Dizaynerlər NƏRGİZ ƏLİYEVA
ELŞƏN QURBANOV
Rəssam MƏRZİYYƏ HÜSEYNOVA
İllüstrasiyaların bərpası HUMEYRA HÜSEYNOVA
Səhifələyicilər ƏLƏKBƏR KƏRİMOV
YEGANƏ ƏSGƏROVA
Korrektorlar FƏRİDƏ SƏMƏDOVA
SƏİDƏ XALIQOVA
RƏHİLƏ HƏSƏNOVA
Texniki redaktor GÜLTƏKİN YUSİFOVA
Baş redaktor SAMİRƏ BEKTAŞI
Texniki direktor ALLAHVERDİ KƏRİMOV
Nəşriyyat direktoru RASİM MÜZƏFFƏRLİ

Çapa imzalanmışdır: 05.09.2013. Format 64x90 1/8. Ofset çapı.
Fiziki çap vərəqi 97,5. Sifariş N 13308. Tiraj 1000

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin mətbəəsində çap olunmuşdur.
AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+99412) 374 83 43, Faks: (+99412) 370 18 49

Nəşriyyat Evinin bütün kitablarının toplusu:
<http://www.eastwest.az/az/books/> ünvanında